EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

•

SEYİT ALİ KAHRAMAN - YÜCEL DAĞLI

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Z›llî

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

VI. Kitap

Topkap› Saray› Kütüphanesi Revan 1457 Numaral› Yazman›n Transkripsiyonu - Dizini

Haz›rlayanlar

Seyit Ali KAHRAMAN - Yücel DAĞLI

Yapı Kredi Yayınları

ISBN 975-363-.....
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi
Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî
VI. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın
Transkripsiyonu - Dizini

Hazırlayanlar :
Seyit Ali Kahraman - Yücel Da€lı

Proje Yöneticisi : İ. Günda€ Kayao€lu

Redaksiyon : Robert Dankoff

Kapak Tasarımı: Pınar Kazma Çınar

1. Baskı: İstanbul, 2002

Ofset Hazırlık: Yücel Dağlı

Baskı : Altan Matbaacılık Ltd. fiti.

sunuş

Seyahatnâme'nin VI. cildi Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Köşkü 1457 numarada kayıtlıdır. Aharlı ince bir kâğıda yazılmış olup 310 mm. boyunda ve 200 mm. eninde 188 yaprak olup, kötü bir nesihle kaleme alınmıştır. Sayfadaki yazı uzunluğu 165 mm.'dir. Cetveller kırmızıdır. Miklepli, kahve renkli deri ve ebru ciltlidir. Az da olsa bazı sayfalarda çıkmalar (derkenar) bulunmaktadır.

fiüphesiz okuyucularımızın dikkatini çekmiştir; Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin bu cildi de tıpkı II., III., IV. ve V. ciltlerde olduğu gibi basit çeviriyazı sistemiyle ve tartışmalı (okunamayan, karalanmış veya silinmiş vs.) kısımları yazmanın başka bazı kütüphanelerdeki nüshalarıyla karşılaştırılarak hazırlanmıştır. Dizin, bazı zarurî dipnotlar ve içindekiler listesi de ayrıca ilâve olunmuştur, devam eden ciltlerde de aynı sistem korunacaktır.

Bu vesileyle, eseri hazırlayan Seyit Ali KAHRAMAN ve Dr. Yücel DAĞLI ile her zaman yardımlarına başvurduğumuz hocalarımıza burada teşekkür etmeyi zevkli bir görev sayıyorum.

V. ciltten başlayarak bize yardımcı olmayı seve seve kabul eden ve büyük bir dikkatle redaksiyonu yapan Prof. Dr. Robert DANKOFF'a da özellikle teşekkür ederim.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin yayımlanmasının zaruretine bizim kadar inanmış olan ve bu konuda her türlü teşvik ve desteği sağlayan Enis BATUR'a, Yapı Kredi Yayınları yöneticilerinden Aslıhan DİNÇ ile Yapı Kredi Yayınları kitap editörü M. Sabri KOZ'a da ayrıca teşekkür ederim.

Seyahatnâme'nin VI. cildi Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Köşkü 1457 numarada kayıtlıdır. Aharlı ince bir kâğıda yazılmış olup 310 mm. boyunda ve 200 mm. eninde 188 yaprak olup, kötü bir nesihle kaleme alınmıştır. Sayfadaki yazı uzunluğu 165 mm.'dir. Cetveller kırmızıdır. Miklepli, kahve renkli deri ve ebru ciltlidir. Az da olsa bazı sayfalarda çıkmalar (derkenar) bulunmaktadır.

fiüphesiz okuyucularımızın dikkatini çekmiştir; Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin bu cildi de tıpkı II., III., IV. ve V. ciltlerde olduğu gibi basit çeviriyazı sistemiyle ve tartışmalı (okunamayan, karalanmış veya silinmiş vs.) kısımları yazmanın başka bazı kütüphanelerdeki

nüshalarıyla karşılaştırılarak hazırlanmıştır. Dizin, bazı zarurî dipnotlar ve içindekiler listesi de ayrıca ilâve olunmuştur, devam eden ciltlerde de aynı sistem korunacaktır.

Bu vesileyle, eseri hazırlayan Seyit Ali KAHRAMAN ve Dr. Yücel DAĞLI ile her zaman yardımlarına başvurduğumuz hocalarımıza burada teşekkür etmeyi zevkli bir görev sayıyorum.

V. ciltten başlayarak bize yardımcı olmayı seve seve kabul eden ve büyük bir dikkatle redaksiyonu yapan Prof. Dr. Robert DANKOFF'a da özellikle teşekkür ederim.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin yayımlanmasının zaruretine bizim kadar inanmış olan ve bu konuda her türlü teşvik ve desteği sağlayan Enis BATUR'a, Yapı Kredi Yayınları yöneticilerinden Aslıhan DİNÇ ile Yapı Kredi Yayınları kitap editörü M. Sabri KOZ'a da ayrıca teşekkür ederim.

İ. Gündağ KAYAOĞLU

giriş

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, herkesin bildiği gibi 10 ciltten oluşmaktadır, elinizdeki bu VI. cilt ile artık yarının bir adım ötesine geçilmiştir.

Ahmed Cevdet tarafından hazırlanan ve İkdam matbaası tarafından Rumi 1318 [Miladi 1902] yılında İstanbul'da basılan matbu *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nin VI. cildinin baskısına Macar Encümen-i Daniş'i yardım etmiştir. Bu yardımdan dolayı diğer ciltlerde olmayan bir özellik burada yer almış ve Macar Türkolog Armin Vambery (1832-1913) bu cilde bir "Dîbâce" yazmıştır. Macarlar ile Türklerin tarih boyunca seyrini gözler önüne seren ve Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin önemini de vurgulayan bu önsözün bir bölümünü bu cildin başında vermeyi biz de uygun gördük.

"Milletlerin yek-diğeriyle muaşeretlerinde bazen pek acaib münâsebâta tesadüf ederiz. Ma‘lum olduğu üzere bin sene evvel, menba‘ ve menşe-i müşterekleri olan Asya-yı Vusta'dan memâlik-i garbiyeye muhaceret eden Osmanlı ve Macar milletleri Avrupa kıt‘asının hudud-ı şarkiyyesinde iki yüz seneden ziyade tehârüb etmişlerdir. O vakit yani kıtal ve cidâl ile meşgul iken karâbet-i cinsiye ve irtibât-ı ihvâniyeden bî-haber olup şiddetle kin ve garaz içinde bulunmuşlardır. Mu‘ahharan harb nâiresi söndükten sonra birbirine ettikleri zarar ve ziyana âgah olup dostluk ve muhabbet semtine dönmüşlerdir. Bugünkü gün biz Macaristan'da Osmanlılar ile o muhaseme-i kadîmeyi ve rekabeti büsbütün ferâmûş ettik. Türklerin vukû‘at-ı hâzıra ve mâziyesine sarf-ı dikkat ile kendi tarihlerimizi münâsebat-ı coğrafiyemizi izah ve istîzâh şuğlunda Osmanlı edebiyatından nev nev faide ve iâne görürüz.

Ez-cümle pek kıymetli iki menba‘-ı ulûm Osmanlılara hissiyât-ı şükrâniyemizi müstelzimdir. Bunların biri Osmanlıların Macaristan'ı zabt ve tasarruf vaktinden kalma vergi, bâc vesâ’ir hâsılât-ı mîriye defterleridir ki ol tahrirât-ı resmiyye memleketimizin iki yüz seneden evvelki ahvali, nüfusu, ziraatı, ticareti ve san‘atı hakkında takrirât ve tafsilâtı hâvî olup geçmiş zamanların bir âyinesidir ki emsâli âlemde kolay bulunmaz. O vakit Türk me’murları her şehrin, her köyün ve hamûnun büyûtunu, aded-i nüfusunu, hubûbatın cins ve mikdârını kemâl-i dikkat ve takayyüd ile derc ve irâe edip evkat-ı maziyemizin fevkalâde kıymetli istatistikini bırakmışlardır.

Türklerden bize kalan yâdigar-ı edebînin ikinci kısmı tevârih-i Âl-i Osman ve ez-cümle *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'dir. Osmanlı müverrihlerinin ifadâtıyla o zaman Türklerin efkâr-ı siyasiyelerinden, seferlerinin tafsilatından usûl-i harblerinden haber alıyoruz. Kaldı ki Macaristan'ın asakir-i Osmaniye'nin yed-i tasarruflarında bulunduğu hengâmda ahvâl-i coğrafiyesinin ve münasebât-ı nüfusiyesinin muhakkak ve mufassal evsâf ve ta‘rifâtını *Evliya*

Çelebi Seyahatnamesi'nden öğreniyoruz. Zann-ı âcizaneme göre Evliya Çelebi'nin âsârını şimdiye kadar gereği gibi takdir ve tahsîn eylememişlerdir."

Seyahatnâme'nin VI. cildi, en çok bilinen ve güvenilir kabul edilen Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Köşkü 1457 numaralı nüsha esas alınarak hazırlandı. XVII. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile birlikte biraz da Evliya'nın bizzat kendisine has üslûbunu yansıtan böylesine hacimli bir eserin, yeni Türkçe harflere aktarılmasının ne denli zor bir iş olduğu bütün bilim çevrelerince kabul edilmektedir. Böyle bir işe başlandığında şüphesiz neşir ilkeleri açısından; metnin eksiksiz yansıtılmasının yanında, dil özellikleri, ses yapısı ve dönemin öbür dil hususiyetlerinin yanısıra, ortaya okunabilir ve anlaşılabilir bir metnin konulması gerekmektedir.

Hazırlanan bu çalışma ne tenkitli bir neşir; ne de özgün bir "dil" çalışmasıdır. Bu çalışmada tarih, edebiyat, sosyoloji, antropoloji vb. sosyal bilimlerin hemen her dalı ile uğraşan kişilerin rahat okuyup istifade edebilecekleri eksiksiz bir metnin ortaya konulması hedeflenmiştir. Dolayısıyla tenkitli bir metnin neşrinde istenen değerlendirme ve özellikler bu metinde aranmamalıdır. Bu kitap hazırlanırken şu hususlara dikkat edilmiştir:

Metnin kolay okunmasını sağlamak maksadıyla okuyucuyu gereksiz biçimde yoran çeviriyazı işaretlerine, zarurî hâller dışında yer verilmemiştir.

Metin içinde /é/ (kapalı /e/)'ler /e/, /ñ/ (geniz /n/)'leri /n/ olarak okunmuştur.

Asıl metinde aynı kelimeler, zaman zaman farklı imlâ ile yazılmışlardır. XVII. yüzyıl dil zenginliğini korumak için bu kelimelerde hiçbir tasarrufta bulunulmamış ve aynı imlâların yansıtılmasına özen gösterilmiştir.

Evliya'nın özellikle harekelediği ama bugün farklı bir imlâ ile yaşayan kelimelerde, asıl imlânın aktarılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca yer ve kişi adlarında da Evliya'nın imlâsı esas alınmıştır.

Eserde mevcut çıkmalar (derkenar), öbür yazma nüshalar da gözden geçirilerek metnin içine yerleştirilmiş ve {} işaretiyle çıkma olduğu gösterilmiştir.

Metinde onarma yoluna gidilmemiş, metnin anlaşılırlığını sağlamak için bazı kelimelere harf ilâvesi yapılmış ve bu da [ ] köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Metnin anlamını bozan fazlalık olarak yazılanlar da ( ) parantez içinde yer almıştır

Metinde geçen âyetlerin Arapça asılları dizilerek, dipnotta sure ve âyet numaraları ile anlamları konulmuş; ancak diğer Arapça ve Farsça ibare, deyim, vecize vb. metin içinde çeviriyazısı ile verilmiştir.

Hazırlanan eserin kolay kullanılması için baş tarafına, aslında bulunmayan geniş bir "İçindekiler" ile sonuna da "Dizin" ilâve edilmiştir. Yazma nüsha ile karşılaştırma yapmak isteyenler için asıl yaprak numaraları metin içinde "***[15a; 15b; 16a; ...]***" biçiminde verilmiştir.

Çalışmanın muhtelif aşamalarında konunun uzmanı pek çok ilim adamı ve araştırmacıya da müracaat edildi. Büyük bir titizlikle eserin son redaksiyonunu yapan Prof. Dr. Robert DANKOFF'a, Macarca konusunda yardımlarını gördüğümüz Prof. Dr. Geza DAVİD'e, Macaristan'da uzun yıllar kalması sonucu elde ettiği tecrübeleri bizimle paylaşan Doç. Dr, Mustafa S. KAÇALİN' e teşekkür ederiz.

Bütün yardım, dikkat ve gayretlere rağmen bu büyüklükteki bir metnin neşrinde hataların olması kaçınılmazdır. Bizden kaynaklanan bu hatalara getirilecek eleştirilerin, ileride yapılacak yeni neşirlere rehberlik edeceği inancını taşımaktayız.

Seyit Ali KAHRAMAN - Dr. Yücel DAĞLI

İÇİNDEKİLER

Sene 1071 mâh-ı Zilka‘desi gurresinde Tımışvar sahrâsından Erdel gazâsına teveccüh edüp seyr [ü] temâşâ etdiğimiz kılâ‘ları ve şehr-i mu‘azzama ve deşt [ü] hâmûnları ayân u beyân eder 1
Menzil-i sahrâ-yı Jebel 1
Menzil-i Ordu cisri 1
Evsâf-ı kal‘a-i Sersik 1
Evsâf-ı kal‘a-i Lugoş 1
Eşkâl-i kal‘ası 1
Evsâf-ı kal‘a-i Redvar 1
Evsâf-ı kûh-ı Laboş, ya‘nî kal‘a-i fiebeş 1
Eşkâl-i kal‘ası 2
Evsâf-ı kal‘a-i Desne 2
Menzil-i Büyük Tabur 2
Menzil-i Eski Tabur 2
Menzil-i Musik Deresi 2
Menzil-i Kınbe 2
Evsâf-ı menzil-i kûh-ı vilâyet-i Erdelistân-ı Macaristân, ya‘nî Demirkapu-yı kûhistân [u] çengelistân 2
Be-kavli müvarrihân-ı Macar 3
Menzil-i Kuru Kilise 3
Menzil-i sahrâ-yı Hasek 3
Bu hakîrin ibtidâ bu gazâda çeteye gitdiğimizi beyân eder 3
Evsâf-ı kal‘a-i Kolçvar 4
Evsâf-ı kal‘a-i Seyk 4
Menzil-i kenâr-ı nehr-i Küçük fiamos 4
Evsâf-ı kal‘a-i fiebevar, ya‘nî şehr-i Pisanvar 4
Menzil-i Serbâz deresi 5
Evsâf-ı kal‘a-i Jidvar 5
Menzil-i fiiçe deresi 5
Evsâf-ı kal‘a-i fiiçevar 6
Evsâf-ı kal‘a-i ibret-nümâ hisâr-ı üstüvâr Devevar 6
Evsâf-ı kal‘a-i Sazvaroş 6
Evsâf-ı kal‘a-i Vinçazvar 7
Evsâf-ı kal‘a-i Erdel Belgradı 7

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Moriş 8
Evsâf-ı kal‘a-i Entivar 8
Menzil-i Bonçab 8
Evsâf-ı ma‘âdin-i kadîm şehr-i Tuzda 8
Evsâf-ı kal‘a-i fiolomkovar 8
Evsâf-ı kal‘a-i üstüvâr, ya‘nî fiamos Uyvar 9
Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos 10
Evsâf-ı menzil-i Küçük Tuzda 11
Evsâf-ı kal‘a-i Kolojvar 11
Menzil-i Fiz 11
Evsâf-ı kal‘a-i fiebeş Uyvar 11
Menzil-i Sarây-ı Utvar kapudanı 12
Menzil-i Senbedek 12
Evsâf-ı şehr-i Dejvaroş 12
Menzil-i ma‘den-i giyâh 12
Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos 12
Evsâf-ı kal‘a-i Köyvar 13
Menzil-i kenâr-ı nehr-i Laboş 13
Evsâf-ı şehr-i Laboş 13
Menzil-i kenâr-ı nehr-i Sasa 13
Menzil-i karye-i Tövar 13
Evsâf-ı kal‘a-i Nagban Ejder 13
Sitâyiş-i varoş-ı kal‘a-i Nagban Ejder 14
Sitâyiş-i germâb-ı Banya Ejder 14
Der-beyân-ı lisân-ı Macar-ı füccâr 14
Menzil-i karye-i Dejbanya 15
Menzil-i fiijvarya 15
Evsâf-ı kal‘a-i Aranoş Megeşvar 15
Menzil-i Akkilise 16
Evsâf-ı kal‘a-i Tirepişvar 16
Evsâf-ı kal‘a-i şehr-i Botarvar 16
Menzil-i sahrâ-yı Botar 16
Evsâf-ı kal‘a-i Melabarvar 17
Bu hakîrin nehr-i Tise'den Orta Macar vilâyetine çapula gitdiğimiz konakları beyân eder 17
Menzil-i Beleşo 17
Menzil-i nâhiye-i Sakmar 17
Evsâf-ı kal‘a-i üstüvâr Sakmar 17
Evsâf-ı kal‘a-i Karolvar 18
Evsâf-ı kal‘a-i ibret-nümâ Eçetvar 18
Evsâf-ı kal‘a-i metîn Namin 18
Menzil-i nâhiye-i Saboç 18
Evsâf-ı kal‘a-i Kalovar 19
Menzil-i kenâr-ı nehr-i Tise 19
Evsâf-ı kal‘a-i Tokayvar 19
Evsâf-ı kal‘a-i Kış-Varat 19
Evsâf-ı kal‘a-i Çehivar 19
Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos 20
Husvar kal‘asına ve Kaşa şehrine gitdiğimiz konakları beyân eder 20

Evsâf-ı sedd-i metîn kal‘a-i Husvar 20
Evsâf-ı şehr-i müzeyyen-i İrem-âbâd, ya‘nî kal‘a-i Kaşa-i ibret-âbâd 21
Evsâf-ı varoş-ı şehr-i Kaşa 22
Çârşu-yı bezzâzistân 22
Der-beyân-ı mutalsamât-ı şehr-i Kaşa 22
Cümle mesîregâh-ı bâğbâvatın beyân [eder] 22
Der-sitâyiş-i bî-medh kenîse-i râhibân-ı kıssîsân 23
Deyr-i muğân-ı Kaşa Ban 23
Sitâyiş-i dâr-ı şifâ-yı şehr-i Kaşa 24
Temâşâ-yı diğer 24
Temâşâ-yı tasannu‘ ibn-i âdem 25
Temâşâ-yı ibret-nümâ-yı üstâd-ı nakkâşân 25
Nehr-i Tise kenârına giderken seyr etdiğimiz kıl‘a-ı metînleri beyân eder 26
Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı hikmet-i Hudâ 26
Sene 1072 Muharrem'inin gurresinde Tise nehri kenârından Seykel diyârına gitdiğimizi bildirir 26
Menzil-i kenâr-ı nehr-i Matar 26
Kal‘a-i Tirepiş 26
Menzil-i Akkilise 26
Menzil-i kal‘a-i Aranoş Megeş 26
Kal‘a-i Nagbanya 26
Menzil-i kal‘a-i Köyvar 27
Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos 27
Menzil-i Redey İşvan 27
Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos 27
Menzil-i şehr-i Dij 27
Evsâf-ı kal‘a-i Betlenvar 27
Menzil-i nehr-i Küçük fiamos 28
Nehr-i Küçük fiamos 28
Evsâf-ı kal‘a-i Saz fiamos 28
Menzil-i nehr-i Küçük fiamos 28
Evsâf-ı kal‘a-i Bistiriçse 28
Menzil-i sarây-ı Zolomioğlu 29
Evsâf-ı kal‘a-i Vaşarheld 29
Sitâyiş-i varoş-ı Vaşarheld 29
Evsâf-ı kal‘a-i Sarây-ı ibret-nümâ-yı bî-adîl 29
Evsâf-ı kal‘a-i Ravnot [Radnot] 30
Menzil-i kenâr-ı nehr-i Kokol 30
Menzil-i nehr-i Kokol Der-beyân-ı ziyâfet-i azîm-i kral berâ-yı asâkir-i Âl-i Osmân 30
İbret-nümâ-yı ekber 30
Evsâf-ı kal‘a-i serâmed Megeşvar 31
Sitâyiş-i varoş-i Megeşvar 31
Der-beyân-ı libâs-ı kavm-i kefere-i Erdel 31
Menzil-i nehr-i kenâr-ı Kokol 33
Kenâr-ı nehr-i Kokol 33
Sene 1072 Safer'inin yigirminci gün Erdel'den Seykel vilâyetine gitdiğimiz konakları beyân eder 33
Evsâf-ı kal‘a-i Udvarhel 33
Menzil-i karye-i Vanç 33

Menzil-i Kutuh boğazı, ya‘nî tabur-ı azîm Seykel boğazı 35
Sitâyiş-i tabur-ı Seykel 35
Sergüzeşt [ü] serencâm-ı udhıke-i garîbe ve gazâ-yı yâve-i acîbe 35
Evsâf-ı vilâyet-i meygel, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr-ı Seykel 36
Evsâf-ı kal‘a-i Pitiştvar 36
Evsâf-ı vilâyet-i âbâdân Leh 37
Evsâf-ı şehr-i Lapoviçse 37
Evsâf-ı şehr-i Siven 38
Evsâf-ı kal‘a-i Seykel 38
Evsâf-ı kal‘a-i Ferdenvar 39
Der-beyân-ı arbede-i asâkir-i yeniçeriyân bâ Tatar-ı gâziyân 40
Menzil-i kal‘a-i Udvarhel 41
Menzil-i karye-i Senyal 42
Evsâf-ı kal‘a-i Kıhalom 42
Der-beyân-ı müşâvere-i papas-ı hayr-hâh bâ Serdâr Ali Paşa 42
Havâdis-i mûhiş-i fâhiş 43
Sitâyiş-i varoş-ı kulle-i Kıhalom 44
Temâşâ-yı acîbe 44
Menzil-i kenâr-ı nehr-i Velat 45
Evsâf-ı kal‘a-i Façavar 45
Evsâf-ı kal‘a-i metîn-i üstüvâr Foğraşvar 45
Der-beyân-ı sebeb-i ferâğat-ı kal‘a-i Foğraş 46
Praşo kal‘asına gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 46
Menzil-i kenâr-ı nehr-i Praşo 46
Evsâf-ı şehr-i azîm ve bender-i kadîm kal‘a-i Praşo 46
Der-beyân-ı eşkâl-i kal‘a-i Praşo 47
Menzil-i kurb-ı kal‘a-i Foğraş 48
Menzil-i kal‘a-i Foğraş 48
Nehr-i kenâr-ı Küçük Velat 48
Nehr-i Velat-ı sağîr 48
Menzil-i kurb-i Sibin 48
Evsâf-ı ibret-nümâ-yı hısn-ı hasîn, ya‘nî bender-âbâd-ı şehr-i azîm kal‘a-i Sibin 49
Eşkâl-i kal‘ası 49
Kurb-ı Sibin 50
Menzil-i kurb-ı fiebeş 50
Menzil-i sahrâ-yı Turvin 50
Evsâf-ı kal‘a-i fiebeş varoş 51
fiehr-i Sazvaroş 52
Menzil-i kal‘a-i Sazvaroş 52
Menzil-i kurb-ı kal‘a-i Deve 52
Menzil-i Lena boğazı 52
Menzil-i Sarây-ı Barçay Kral 52
Menzil-i enderûn-ı Demirkapu der-sahrâ-yı Haçek 52
Menzil-i karye-i Musike 53
Menzil-i kurb-ı kal‘a-i fiebeş 53
Belgrad meştâsına gitdiğimiz ve îd-i adhâ etdiğimiz menâzilleri beyân eder 53
Menzil-i karye-i Jebel 53
Menzil-i karye-i Kaylar 53
Menzil-i karye-i Semiha 53

Menzil-i karye-i Ali Bunarı 53
Menzil-i karye-i Jeldes 53
Menzil-i karye-i Yaboka 53
Menzil-i meştâ-yı Belgrad-ı behişt-âbâd-ı dârü'l-cihâd 53
Evsâf-ı kal'a-i nev-hâle, ya'nî hisâr-ı üstüvâr Havâle 53
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Gâzî Porça 54
Hikmet-i takdîr-i zuhûrât-ı ilâhî 54
Sene 1072 Cemâziyelâhiri'nde Belgrad'dan Arnavud İskenderiyyesine ve Dukagin ve Piruzin sancaklarına gitdiğimizi beyân eder 54
Menzil-i karye-i Rojay 54
Karye-i Litovik 54
Karye-i Bistiriçse 54
Karye-i Esmerli Kovaçı 54
Menzil-i karye-i Lipye 54
Karye-i Moraviçse 55
Menzil-i karye-i Banya 55
Evsâf-ı germâb-ı karye-i Banya 55
Menzil-i karye-i Dorojvenik 55
Menzil-i karye-i Dobrodo 55
Karye-i Tivirdik 55
fiehr-i Öziçe 55
Menzil-i karye-i Umaniçse 55
Kasaba-i Roda 55
Menzil-i kasaba-i Pirboy 55
Kal'a-i Kon 55
Menzil-i kurb-ı kal'a-i Mileşova 55
Sitâyiş-i kasaba-i Tiran 55
Menzil-i karye-i Omoras 55
Evsâf-ı kal'a-i atîk Leş 55
Evsâf-ı kal'a-i İskenderiyye 56
Eşkâl-i kal'a-i İskenderiyye 56
Ziyâret-i Muyo Baba Sultân 56
Evsâf-ı varoş-ı kal'a-i İskenderiyye 57
Sitâyiş-i cevâmi'hâ-yı muvahhidîn 57
Sitâyiş-i libâs-ı merd-i meydân 57
Der-beyân-ı libâs-ı zenân-ı mü'eddebân 57
Der-fasl-ı esmâ-i râcilân 57
Der-ayân-ı esmâ-i zenân 57
Der-medh-i mahbûbe-i mahbûbân 57
Tavsîf-i âb [u] hevâ-yı câvidân 57
Ta'rîf-i zülâl-i âb-ı hayvân 57
Ekâlîm-i arz-ı beled-i büldân 57
Der zikr-i tâli'-i amâristân 57
Bî-medh-i kenîse-i râhibân 57
Ta'rîf-i hubûbât [u] nebâtât 57
Der-medh-i memdûhât-ı sanâyi'ât 57
Der-medh-i et'âm-ı me'kûlât 57
Sitâyiş-i müsmirât-ı mu'teberât 57
Güzîde-i envâ'-ı meşrûbât 57

Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı yed-i kudret-i imârât 57
Sitâyiş-i buheyre-i âb-ı zülâl-i Arnavud İskenderiyyesi 58
Der-beyân-ı kâr [u] kisb-i ahâlî-i vilâyet 58
Der-fasl-ı lisân-ı Arnavud 58
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i şehr-i İskenderiyye 59
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı İskenderiyye 59
Sitâyiş-i kasaba-i Buşatlar 59
Kotur ve Kara Dağlara gitdiğimiz yolları beyân eder 59
Evsâf-ı kal‘a-i intihâ-yı serhadd-i mâric, ya‘nî hisâr-ı bî-amân-ı sûr-ı Podgoriç 59
Kal‘a-i Kotur 60
Evsâf-ı kal‘a-i Buduva 60
Evsâf-ı sengistân-ı vâdî-i nâr, ya‘nî sedd-i üstüvâr, kal‘a-i Bar 60
Evsâf-ı binâ-yı tabur-ı gülgûn, ya‘nî serhadd-i intihâ-i kal‘a-i Ülgün 61
Menzil-i kal‘a-i İskenderiyye 61
Menzil-i kasaba-i Buşatlar 61
İskenderiyye'den İslâmbol'a giderken seyr [ü] temâşâ etdiğimiz kılâ‘ u menâzilleri beyân eder 61
Evsâf-ı dâr-ı hût, ya‘nî kal‘a-i Mut 61
Evsâf-ı Yenikal‘a 62
Menzil-i kasaba-i İspas 62
Evsâf-ı kasaba-i Yakoviçse 62
Menzil-i kal‘a-i Üsküp 62
Menzil-i karye-i Kapucuoğlu 62
Menzil-i kal‘a-i Köprü 62
Menzil-i nâhiye-i Ofçabolu 62
Karye-i Kiliseli 62
Karye-i Beşerli 62
Menzil-i karye-i Karaosmânlı 62
Karye-i Hamza Beğli 62
Karye-i Hızır Fakılı 62
Evsâf-ı şehr-i Lenadib, ya‘nî kal‘a-i zîbâ İştib 62
Sebeb-i feth-i kal‘a-i İştib 62
Sebeb-i tesmiye-i İştib 62
Der-beyân-ı hâkimân-ı İştib 63
Der-ayân-ı eşkâl-i kal‘a-i İştib 63
Sitâyiş-i varoş-ı İştib 63
Der-fasl-ı esmâ-i aded-i mahallât-ı âbâdân 63
Der-mesîregâh-ı erbâb-ı dilân 63
Sitâyiş-i câmi‘-i ehl-i îmân 63
Der-beyân-ı mesâcid-i muvahhidân 63
Der-ayân-ı dârü't-tedrîs-i âlimân 63
Der-zikr-i dârü'l-kurrâ-i hâfızân 63
Der-vasf-ı dârü'l-hadîs-i müfessirân 63
Der-ilm-i mekteb-i tıflân-ı ebcedhân 63
Der-zikr-i tekye-i dervîşân-ı dil-rîşân 63
Evsâf-ı kârbânsarây-ı âyende ve revendegân 63
Der-medh-i hân-ı hâcegân-ı tüccârân 64
Tavsîf-i hammâm-ı gâsilân 64
Sitâyiş-i çârsû-yı bezzâzistân 64
Evsâf-ı ibret-nümâ-yı âbâdân 64

Ta‘rîf-i ahâlî-i lehçe-i mahsûs-ı nedîmân 64
Sitâyiş-i libâs-ı râcilân 64
Der-ilm-i kabâ-yı tâ’ife-i nisvân 64
Der-medh-i havâ-yı câvidân 64
Der-zikr-i memdûhât-ı sanâyi‘ât-ı üstâdân 64
Der-medh-i enhâr-ı âb-ı hayvân 64
Der-fasl-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i İştib 64
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı kümmelîn-i İştib 64
Karye-i Osmân Ağa 65
Karye-i Balvan 65
Menzil-i karye-i Ma‘den 65
Evsâf-ı kân-ı haydud-ı fetâ, ya‘nî kasaba-i dâr-ı cahîm-i Koçana 65
Evsâf-ı kasaba-i Yeni 65
Koçana yaylası 65
Menzil-i karye-i Derbend 65
Menzil-i karye-i Çarunasulu 65
Karye-i Gabrova 65
Evsâf-ı kasaba-i Ortacum‘a 65
Evsâf-ı germâb-ı Ortacum‘a 65
Menzil-i kasaba-i kefere Boboşova 66
Menzil-i kasaba-i Düşeniçse 66
Evsâf-ı germâb-ı karye-i Sitarova 66
Lala fiâhin Paşa Derbendi 66
Evsâf-ı şehr-i Samayakov, ya‘nî kal‘a-i harâb belde-i Samakov 66
Der-vasf-ı zemîn-i şehr-i Samakov 67
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Samakov 68
Menzil-i şehr-i azîm Sofya-i sâfiye 68
Sene 1072 Recebü'l-ferdinde Sofya'dan İslâmbol'a gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 69
Menzil-i karye-i Lozna 69
Menzil-i karye-i Hacı Karaman 69
Menzil-i karye-i Ormanlı 69
Menzil-i kasaba-i İhtiman 69
Menzil-i Yeniköy 69
Kasaba-i Tatarbâzârcığı 69
Menzil-i karye-i Kırnagol 69
Menzil-i karye-i Urûmlar 69
Menzil-i karye-i Köseli 69
Ziyâret-i Meyyitoğlu 69
Evsâf-ı kasaba-i Çırpan 69
Karye-i İkizler 69
Menzil-i karye-i Arnavudlar 69
Menzil-i Eski Zağra şehri 69
Karye-i Hızır Beğ 69
Menzil-i kal‘a-i Eski Zağra Yenicesi 69
Karye-i Kara Murâdlı 69
Karye-i Bâğçebınar 69
Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Kızılağaç Yenicesi 69
Menzil-i Karye-i Derbend 70

Karye-i Sarı Talışmanlı 70
Ziyâretgâh-ı merkad-i Muhyiddîn Baba 70
Karye-i Bedri 70
fiehr-i Kırkkenîse 70
Evsâf-ı kasaba-i Küçük Üsküp 70
Evsâf-ı (---), ya‘nî kal‘a-i köhne-âbâd Vize 70
Sitâyiş-i imâret-i şehr-i Vize 71
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Vize 71
Evsâf-ı kasaba-i Yenehisâr 71
Evsâf-ı kal‘a-i Punarhisâr 71
Sitâyiş-i âb-ı hayât-ı Bunarhisâr 71
Nehr-i Tuna'nın İslâmbol'a cereyân etdiğin beyân eder 72
Menzil-i karye-i Çöğenli 72
Karye-i Uzuncular 72
Sitâyiş-i menzil-i kasaba-i müzeyyen Sarây 72
Menzil-i kasaba-i Fânûs, ya‘nî Fener 73
Menzil-i kasaba-i Halkalı 73
Der-beyân-ı menâkıb-ı garîbe vü acîbe-i Melek Ahmed Paşa 74
Menâkıbu'l-iber Melek Ahmed Paşa 74
fiikâyet-i Melek berâ-yı Fâtıma Sultân binti Ahmed Hân 74
Menâkıb-ı mazınne-i kerâme-i mecâzibân 76
Der-beyân-ı rumûz-ı kelimât-ı Melek Ahmed Paşa 76
Der-beyân-ı icmâl-i sebeb-i vefât-ı merhûm Melek Ahmed Paşa 76
Hikâye-i acîbe vü garîbe 77
Mersiye-i Melek Paşa 78
Efendimiz Melek Ahmed Paşa merhûmun ibtidâ meskat-ı re'si ve tulû‘ [u] zuhuru ve neşv [ü] nemâsı ve ahlâk-ı hasenesi ve salâh-ı hâllerin beyân eder 78
Garîb ü acîb temâşâdır 80
Hayrât-ı garîbe-i merhûm Melek Ahmed Paşa 83
Sene 1073 mâh-ı fia‘bânu'l-mu‘azzamının gurresinde ol şiddet-i şitâda diyâr-ı Alaman-ı bî-amân gazâsına ve Ungurus Kızılelmasına gitdiğimiz menâzil ve kılâ‘ ve şehirleri ayân u beyân eder 84
Menzil-i evvel kasaba-i Topçular 84
Menzil-i karye-i ma‘mûr Çardaklı 84
Karye-i Türk Eşe 84
Menzil-i karye-i Baklalı 84
Evsâf-ı sûr-ı Burgoz, ya‘nî kal‘a-i vâsi‘ Terkoz 84
Der-sitâyiş-i eşkâl-i kal‘a-i Terkoz 85
Sitâyiş-i buheyre-i Terkoz 85
Karadeniz kenârında temâşâ etdiğimiz kılâ‘ ve kasabâtları beyân eder 86
Demirci burnu 86
Domuz deresi 86
Der-ayân-ı kasaba-i Midye 86
Menzil-i karye-i Ayapavla limanı 86
Cezîre-i Eyne 86
Der-beyân-ı kal‘a-i harâb Ahtapolı 86
Evsâf-ı kal‘a-i Vasiligoz Purgaz 86
Zenarite limanı 87
At limanı 87

Köprüaltı limanı 87
Bâğlar limanı 87
Evsâf-ı menzil-i kal‘a-i Suzebolı 87
Menzil-i kal‘a-i Vasilikoz 87
Menzil-i kal‘a-i Ahtapolı 87
Menzil-i karye-i Ayapavla 87
Menzil-i karye-i Sücâhlı 87
Menzil-i karye-i Çatallı 87
Menzil-i Mandıra-yı pâdişâhî 87
Menzil-i karye-i Baklalı 87
Karye-i Boyalı 88
Karye-i Yassıören 88
Menzil-i kasaba-i Baba Nakkâş 88
Karye-i İzzeddîn 88
Kasaba-i Çatalca 88
Karye-i Fethi 88
Kal‘a-i Silivri 88
Karye-i Balabanlı 88
Kasaba-i Kınıklı 88
Kasaba-i Sekbânlı 88
Kasaba-i azîm Çorlu 88
Menzil-i kasaba-i Karışdıran 88
Kal‘a-i Burgoz 88
Menzil-i kasaba-i Babaeskisi 88
Menzil-i kasaba-i Hafza 88
Kal‘a-i taht-ı sânî edna'l-arz Edirne 88
Der-beyân-ı sebeb-i gazâ-yı Yanık ve Uyvar ve vilâyet-i Mekemorya ve vilâyet-i İslovin ve tahrîb-i vilâyet-i Zirin ve Beganoğulları ve vilâyet-i Dodoşka ve vilâyet-i Alaman-ı Ungurus 89
Mahmiyye-i Edirne'den kal‘a-i Yanık gazâsına gitdiğimiz konakları beyân eder 90
Mustafâ Paşa Cisri kasabası 90
Menzil-i karye-i Derbend-i kebîr 90
Kasaba-i Hirmenli 90
Menzil-i kasaba-i Uzuncaova 90
Menzil-i karye-i Kıvırcıklı 90
Karye-i Yoğurdcu 90
Kasaba-i Çırpan 90
Karye-i Arnavudlar 90
Menzil-i şehr-i İrem Eski Zağra 90
Vidin şehrine ve Tuna yalısı ile gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 90
Karye-i Derbend 90
Sitâyiş-i ılıca-i Eski Zağra 90
Karye-i Müflis 90
Der-fasl-ı kasaba-i Kızanlık 90
Eşkâl-i şehri 91
Karye-i Keçideresi 91
Hâsköy 91
Menzil-i karye-i Oburça 91
Yaylağ-ı fııpka 91

Der-beyân-ı sergüzeşt-i hakîr 92
Manzara-i serencâm-ı acîbe ve garîbe 92
Menzil-i karye-i hâss-ı vezîr Kabirova 93
Menzil-i karye-i Rusdere köyü 93
Karye-i Çadırlı ve karye-i Hiranova ve karye-i Dimyanova ve karye-i Gıraniçse ve karye-i Dimivale ve karye-i Rebivala 94
Evsâf-ı (---) (---), ya‘nî kal‘a-i Lofça 94
Kal‘a-i Lofça 94
Eşkâl-i kal‘a-i Lofça 94
Der-hakk-ı varoş-ı Lofça 94
Der-kıyâfet-i kabâ-yı Kıbtiyân 95
Der-kâr u kisb-i ehl-i işgâlât 95
Ziyâret-i şehr-i Lofça 95
Karye-i İştoçniçe 95
Evsâf-ı (---) (---), ya‘nî kal‘a-i Plevne 95
Eşkâl-i kal‘ası 96
Eşkâl-i şehr-i Plevne 96
Der-vasf-ı enhâr-ı zülâl-i âb-ı hayvân-ı şehr-i Plevne 96
Ziyâretgâhların beyân eder 96
Karye-i Tirsenik 96
Nehr-i Işkır-ı azîm 96
Karye-i Nija 97
Karye-i Altımil 97
Nehr-i Okos 97
Karye-i Volçıdırma 97
Sitâyiş-i kasaba-i müzeyyen Vireca 97
Kâr-ı vilâyet-i ahâlîsi 97
Menzil-i karye-i Komıştiçne 97
Evsâf-ı belde-i emîn, ya‘nî kal‘a-i metîn Vidin 97
Der-beyân-ı hâkimân-ı Vidin 97
Eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Vidin 98
Sitâyiş-i varoş-ı Vidin 98
Der-defter-i aded-i esmâ-i mahallât-ı büldân 98
Der-ayân-ı imâret-i cevâmi‘hâ-yi ehl-i îmân 98
Der-beyân-ı mesâcid-i muvahhidân 99
Der-fasl-ı hânedân-ı eşrâf [u] a‘yân 99
Dergâh-ı dârü't-tedrîs-i müfessirân 99
Der-ilm-i dârü'l-hadîs-i muhaddisân 99
Der-dârü't-ta‘lîm-i mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân 99
Der-zikr-i tekye-i erbâb-ı tarîk-i dervîşân 99
Der-medh-i hammâmât-ı gâsılân-ı râhat-ı cân 99
Der-hakk-ı vekâle-i tâcirân-ı hâcegân 99
Der-arasta-i kapan-ı bâzâr-ı bezzâzistân 99
Der-vasf-ı şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i şîrîn bender-i Vidin 99
Der-kıyâfet-i kabâ-yı merd-i meydân 99
Der-sûret-i mahbûbe-i mahbûbân 99
Ziyâretgâh-ı Üçler Makâmı 99
Ziyâret-i Sultânü'ş-şu‘arâ Zarîfî Çelebi 99
Menzil-i karye-i İzbor 99

Nehr-i Tomok 100
Menzil-i kal‘a-i Kurşuniçe 100
Evsâf-ı (---), ya‘nî binâ-yı ra‘nâ Bana 100
Sitâyiş-i kasaba-i Banya 100
Der-medh-i hammâm-ı kudret, ya‘nî ılıca 100
Der-kıyâfet-i ehl-i beled 100
Ziyâretgâh-ı kasaba-i Banya 100
Menzil-i palanka-i Rajina 100
Kal‘a-i Perakin 100
Kasaba-i Yagodina 100
Palanka-i Batiçna 100
Palanka-i Hasan Paşa 100
Palanka-i Kolar 100
Palanka-i Hisârcığı 100
Kal‘a-i Belgrad-ı behişt-âbâd 100
Sene 1073 mâh-ı Zilka‘de'sinin yigirmi üçüncü Cum‘a gün sevâd-ı mu‘azzam Belgrad'dan çıkup seyâhat etdiğimiz Ungurus ve Alaman vilâyeti kılâ‘ların beyân eder 101
Evsâf-ı hâk-i Sirem-i İslankamon, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr Zemon 101
Eşkâl-i kal‘ası 101
Sitâyiş-i Varoş-ı Zemon 101
Karye-i Koniçe 101
Sirem diyârı memdûhâtından 101
Evsâf-ı kal‘a-i Mitroviçse 102
Eşkâl-i zemîn-i şehr-i Mitroviçse-i Sirem 102
Der-vasf-ı acâ’ib-i san‘at-ı garîbe 103
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kasaba-i Mitroviçse 103
Palanka-i Tovarnik 103
Palanka-i Sotin 103
Evsâf-ı sûr-ı üstüvâr, ya‘nî kal‘a-i bâlâ Vulkovar 104
Eşkâl-i kal‘ası 104
Der-dâsitân-i varoş-ı Vulkovar 104
Der-beyân-ı cüsûr-ı memerr-i nâs 104
Ziyâretgâh-ı merkad-i âşiyân-ı Hindî Baba 104
Der-beyân-ı rü’yâ-yı sâliha-i hakîr 104
Ral kasabası 105
Evsâf-ı dâr-ı küffâr-ı seg, ya‘nî palanka-i azîm kal‘a-i Ösek 105
Eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Ösek 105
Sitâyiş-i Orta kal‘a 105
Der-nişâne-i evsâf-ı İç [Kal‘a] 106
Der-sıfat-ı eşkâl-i taşra kal‘a-i varoş 106
Der-âğâze-i dâstân-ı Gâzî Kâsım Paşa 107
Der-alâmet-i çârsû-yı mihmân-sarây-ı bâzâr-ı panayır 108
Tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı kal‘a-i Ösek 109
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şehîdân-ı belde-i Ösek 109
Evsâf-ı palanka-i Darda 110
Evsâf-ı binâ-yı cisr-i memerr-i nâs Ösek 110
Der-hakk-ı eşkâl-i kal‘a-i Darda 110
Der-sıfat-ı eşkâl-i cisr-i nehr-i Dırava 110

Der-manzara-i buheyre-i Karaşiçe 111
Menzil-i palanka-i Birnivar 111
Evsâf-ı palanka-i metîn sûr-ı Mihaç, ya‘nî kral-ı münkesirü'r-revâç 111
Sıfat-ı binâ-yı kal‘a-i Mihaç 111
Der-alâmet-i varoş-ı Mihaç 111
Ta‘rîf-i sahrâ-yı gazâ-yı Mihaç 111
Evsâf-ı medînetü'l-hukemâ-yı dâr-ı harem, ya‘nî kal‘a-i Peçoy mânend-i bâğ-ı İrem 113
Sitâyiş-i eşkâl-i kal‘a-i zemin-i Peçoy-ı dilcûy 114
Der-defter-i esmâ-i aded-i mahallât-ı müselmân 114
Sitâyiş-i sarây-ı kibâr-ı a‘yân ve gayri büyût-ı mü’minân 114
Sitâyiş-i cevâmi‘hâ-yı âbidân ve selâtîn-i Âl-i Osmân 114
Câmi‘-i Gâzî Kâsım Paşa 114
Yakovalı Hasan Paşa câmi‘i 115
Memi Paşa câmi‘i 115
Câmi‘-i Ferhâd Paşa 115
Küçük câmi‘ 115
El-Hacı Hüseyin câmi‘i 115
Der-ayân-ı mesâcid-i zâhidân-ı muvahhidân 115
Der-ayân-ı eşkâl-i İç kal‘a, medînetü'l-hukemâ'il-kudemâ, ya‘nî sûr-ı Peçoy-ı Seçoy 115
Der-vasf-ı câmi‘-i Sultân Süleymân der-kal‘a-i Peçoy 115
Der-kâ’ime-i medâris-i varoş-ı Peçoy 116
Der-ilm-i mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân-ı ebcedhân 116
Der-zikr-i tekye-i Âl-i Abâ-yı dil-rîşân 116
Âsitâne-i Hazret-i Mevlânâ Mevlevîhânesi 116
Tekye-i Ferhâd Paşa 117
Der-medh-i hammâm-ı gâsilân-ı râhat-ı cân 117
Kâsım Paşa hammâmı 117
Memi fiâh Gâzî'nin hammâmı 117
Ferhâd Paşa hammâmı 117
Der-fasl-ı hammâmât-ı mahsûs-ı a‘yân 117
Der-hakk-ı çeşme-sâr-ı âb-ı revân 117
Der-manzara-i hân-ı hâcegân-ı tüccârân 117
Der-kârhâne-i çârsû-yı bezzâzistân 118
Der-mesîregâh-ı aded-i bâğ-ı cinân 118
Der-medh-i sun‘-ı Hudâ güzîde-i müsmirât 118
Der-ta‘rîf-i âb [u] hevâyı hûb-ı câvidân 118
Der-sûret-i çîn-i meh-cibîn-i mahbûbe-i mahbûbân 118
Der-kıyâfet-i kabâ-yı merd-i meydân 118
Der-na‘t-ı güzîde-i ulemâ-yı şâ‘irân 118
Ta‘rîf ü tavsîf-i eşrâf-ı kibâr-ı a‘yân 118
Tahrîr-i ekâlîm-i arz-ı beled-i büldân 118
Der-kavl-i müneccimân be-tâli‘-i amâristân 118
Der-beyân-ı teferrücgâh [u] ârâmgâh-ı âşıkân 119
Evsâf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Peçoy-i dil-cûy 119
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı makâmât-ı aliyye-i şehr-i Peçoy 119
Meşhed-i Eflâtûn-ı İlâhî 119
Ziyâret-i İdrîs Baba 119
Ziyâret-i Nişâncı Mehemmed Paşa 120

Evsâf-ı kal‘a-i Seçoy 120
Eşkâl-i Ortahisâr 120
Eşkâl-i varoş-ı kal‘a-i Seçoy 120
Menzil-i palanka-i Bat Ösek 120
Evsâf-ı sûr-ı üstüvâr ya‘nî kal‘a-i zîbâ Segsâr 121
Eşkâl-i kal‘a-i Segsâr 121
Evsâf-ı varoş-ı kal‘a-i Segsâr 121
Evsâf-ı Yeni Palanka 121
Nehr-i fiarviz 121
Evsâf-ı palanka-i Tovna 122
Der-sıfat-ı eşkâl-i buheyre-i kal‘a-i Tovna 122
Evsâf-ı palanka-i Pahşa 122
Temdîh-i varoş-ı kal‘a-i Pahşa 122
Ziyâretgâh-ı kal‘a-i Pahşa 122
Ziyâret-i Erkoç Baba ve cenbinde Gâzî Behrâm Baba 122
Evsâf-ı palanka-i Fötvar 122
Der-beyân-ı varoş-ı kal‘a-i Fötvar 123
Evsâf-ı palanka-i Penteli 123
Evsâf-ı palanka-i Cânkurtaran 123
Sitâyiş-i şecâ‘at-i gâziyân-ı Cânkurtaran 124
Der-medh-i eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Cânkurtaran 124
Der-kayd-ı varoş-ı Cânkurtaran 124
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şühedâ-yı Kovin ve eşkâl-i cezîre-i Kovin 124
Ziyâret etdiğimiz şühedâların menâkıbların beyân eder 125
Evsâf-ı palanka-i Erçin 126
Evsâf-ı palanka-i Hamza Beğ 126
Evsâf-ı taht-ı çâsâr-ı Kızılelma-yı cây-ı amân ve dârü'l-mülk-i kral-ı Ungurus ve diyâr-ı Alaman, ya‘nî hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn a‘nî sedd-i üstüvâr-ı kal‘a-i Budin 127
Der-beyân-ı ahvâl-i melâmet-i Budin 130
Feth-i diğer der-kal‘a-i Budin bâ ceng-i azîm fî gurre-i mâh-ı Muharremü'l-harâm sene 936 131
Yanoş Kral'ın Budin'de mahsûr olduğun beyân eder 132
Der-beyân-ı diğer muhâsara-i felâket-i kal‘a-i Budun 132
Der-beyân-ı nasb-ı mîr-i mîrân-ı kal‘a-i Budun-i kâr-ı füsûs, ya‘nî (---) (---) (---) (---) (---) (---) dârü'l-mülk-i Kızılelma-yı taht-ı Ungurus fî 8 Cemâzilevvel sene 948 133
Der-tahkîk-i nasb-ı vezîr-i hâkim-i Budin 134
İşbu sene 1073 târîhinde kal‘a-i Budin'in hâkimleri ve eşkâl-i kal‘ası ve câmi‘leri ve hân ve medrese ve mekteb ve tekye ve hammâm ve imâret ve çârsû-yı bâzârı ve çeşme-sâr [ve] âb [u] hevâsı ve gayri imâretlerin ayân u beyân eder 135
Der-beyân-ı hâkimân-ı Budin 135
Eyâlet-i Budin'de olan sancakları beyân eder 136
Budin müşâsında olan eyâletleri zikr eder 136
Civâr-ı Budin'de olan kılâ‘ların asâkir-i İslâm'ın bildirir 136
Der-sitâyiş-i hâkimân-ı şer‘-i şerîf-i Resûl-i mübîn 136
Der-beyân-ı vüs‘at-i eyâlet-i Budin 136
Der-ta‘rîf-i dâ’iren mâdâr eyâlet-i Budin 137
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Budun-ı Kızılelma-yı Ungurus 138

Feth-i derveze-i orta hisâr-ı Budin 139
Hikâye-i latîfe 139
Der-fasl-ı sarây-ı kibâr [u] a‘yân ve gayri mekân-ı hânedân 140
Der-vasf-ı Paşa sarâyı 140
Der-defter-i esmâ-i mahallât-ı kal‘a-i miyân 140
Der-beyân-ı temdîh-i tophâne-i Budin 141
Der-vasf-ı iç kal‘a-i Budin 141
Evsâf-ı Sarây-ı Kızılelma-yı Budin 142
Belde-i Budin'de Ortahisâr-ı üstüvârın cümle büyûtları ve mahallâtları ve kal‘a dîvârları ve cümle tabyaları ve cümle (---) aded kal‘a kapuları ve Kızılelma sarâyına varınca bu yüzden alâ kadri't-tâka tahrîr ve tavsîf olunup gayri hayrât [u] hasenât ve cevâmi‘ hammâmât ve hân u medrese ve imârâtları beyân eder 143
Evsâf-ı imârethâ-yı Ortahisâr-ı Budin, ya‘nî cevâmi‘hâ-yı mü’minân ve selâtîn-i Âl-i Osmân 143
Süleymân Hân câmi‘i 144
Fethiyye câmi‘i 144
Orta câmi‘ 144
Sarây câmi‘i 144
Kara Murâd Paşa câmi‘i 144
Sitâyiş-i mesâcidhâ-yı muvahhidân 144
Der-ilm-i dârü't-tedrîs-i âlimân-ı müfessirân 144
Der-mekteb-i tıflân-ı ebcedhân 144
Der-fasl-ı çârsû-yı bâzâr [u] bezzâzistân 144
Der-manzara-i hân-ı hâcegân 144
Der-vasf-ı çeşme-sâr-ı âb-ı revân 145
Der-hayrât-ı sebîlhâne-i atşân 145
Der-kayd-ı çâh-ı mâ-i hânedân 145
Der-medh-i hammâm-ı gâsilân-ı râhat-ı cân 145
Der-alâmet-i aşağı kal‘a-i varoş-ı amâristân 145
Sitâyiş-i varoş-ı ma‘mûr Tabahâne-i müzeyyen 145
Der-hakk-ı tavsîf-i aşağı varoş-ı kebîr Budin 146
Der-vasf-ı yenâbî‘-i germâbhâ-yı rûy-ı zemîn, ya‘nî ılıca ve banya menâfi‘-i şehr-i Budin 147
Ta‘rîf-i Açık ılıca 147
Tavsîf-i germâb-ı Yeşil Direkli 148
Tahrîr-i Tabahâne ılıcası 148
Diğer menâfi‘-i iber 148
Menâfi‘-i diğer 148
Diğer hâssa-i acîbe 148
Diğer hâssa-i garîbe 148
Havâss-ı âhar 148
Temdîh-i germâb-ı bâb-ı Horos 148
Der-feth-i germâb-ı Velî Beğ 148
Sitâyiş-i banya-i Bârûthâne 149
Der-zikr-i tekyegâh-ı erbâb-ı tarîk-ı dervîşân-ı zî-şân 149
Tekye-i Bektaşî Hazret-i Eş-şeyh Gül Baba 149
Tekye-i âsitâne-i Baba Miftâh 150
Tekye-i Kalenderhâne-i Bektaşiyân Hızır Baba 150

Tekye-i cihân-nümâ Hazret-i Gâzî Gerz İlyâs Baba 150
Der-imâret-i dârü'l-it‘âm-ı fakîrân-ı garîbân 150
Bî-medh-i deyr-i râhibân-ı kıssîsân 150
Der-defter-i hân-ı gurebâ-yı mücerredân 150
Der-fasl-ı enhâr-ı zülâl-i âb-ı hayevân 150
Der-terkîm-i çâh-ı mâ-i hânedân 150
Der-âsiyâb-ı dakîk-i tahhân-ı ma‘dûdân 151
Der-manzara-i vâcibü's-seyr ibret-nümâ-yı âbâdân 151
İbret-nümâ-yı diğer 151
Diğer pesendîde-i temâşâ-yı ibret 151
Yine görecek ibret-eser 151
Temâşâgâh-ı diğer 151
Der-kâr-ı kehene-i mutalsamât-ı sehhârân 151
Tılsım-ı diğer 151
Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn-i mahbûbe ve mahbûbân 151
Der-medh-i sıfat-ı reng-i rûy-ı pîr ü cüvân 151
Der-vasf-ı müşerref olduğumuz eşrâf u a‘yân 151
Der-şinâht-ı ulemâ-yı tabîbân-ı hâzıkân 151
Der-âmûhten-i üstâd-ı kâmil fassâd-ı cerrâhân 151
Der-menâkıb-ı sulehâ-yı ümmet ehl-i hâl-i meşâyihân 152
Der-na‘t-ı güzîde-i musannifîn [ü] şâ‘irân 152
Der-kûy-i dârü'ş-şifâ-yı mûristân 152
Der-makâm-ı sâhib-i savt-ı üstâd-ı hânendegân 152
Der-nişâne-i ehl-i hâl-i mazınne-i kerâme-i mecâzibân 152
Der-kıyâfet-i kabâ-yı eşkâl-i merd-i meydân 152
Der-câme-i gûnâ-gûn-ı kıyâfet-i nisvân 152
Der-na‘t-ı esmâ-i gâziyân-ı pehlivân 152
Der-fasl-ı nâmhâ-yı havâtîn, bintân, zenân 152
Der-esmâ-i çâkirân-ı halka be-gûşân 152
Der-benâmhâ-yı memlûke-i cevâriyân 152
Der-vasf-ı havâ-yı nesîm-i hûb-ı câvidân 152
Der-kavl-i köhne-i ekâlîm-i arz-ı büldân 152
Der-zu‘m-ı müneccimân tâli‘-i şehr-i amâristân 152
Der-kâr u kisb-i ahâlî-i işgâlât 152
Der-beyân-ı memdûhât-ı sanâyi‘ât 153
Der-şerh-i hubûbât [u] nebâtât [u] mahsûlât 153
Der-ni‘met-i uzmâ-yı ta‘âm-ı me’kûlât 153
Der-sun‘-ı Hudâ güzîde-i fevâkihât 153
Bâb-ı hâk-i pâk mezâri‘ât [u] nebâtât-ı sebzevât 153
Der-envâ‘-ı meşrûbât-ı cân-perver erbâb-ı hâcât 153
Der-mesîre-i teferrücgâh-ı bâğ-ı Merâm-ı müferrihât 153
Der-nazargâh-ı İremezât'l-imâdi'l-cinân bâğavât 153
Der-lehce-i mahsûs-ı ehl-i beled-i ıstılâhât 153
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât 153
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı gâziyân-ı evliyâi'l-vâsılîn, ya‘nî medfûnûn-ı mahmiyye-i Budin 153
Kal‘a-i Budin'in cânib-i selâsında olan kal‘aları ayân eder 154
Evsâf-ı kal‘a-i Bârûdhâne 154
Sitâyiş-i bârûd-ı siyâh dollâbları 154

Evsâf-ı binâ-yı Kara İştivan, ya‘nî kal‘a-i Gerz İlyâs 154
Binâ-yı palanka-i Gerz İlyâs 155
Der-sebeb-i vech-i tesmiye-i Kile sahrâsı 155
Evsâf-ı memerr-i nâs-ı ibret-nümâ 156
Evsâf-ı hisâr-ı üstüvâr-ı bî-püşte, ya‘nî kal‘a-i metîn Peşte 156
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Peşte 157
Der-ayân-ı imârethâ-yı kal‘a-i Peşte 157
Der-zikr-i hâkimân-ı kal‘a-i Pîşte 158
Der-fasl-ı âğâze-i dâsitân-ı dûstân hengâme-i gazâ-yı Yanık 158
İşbu sene 1073 mâh-ı Zilhiccesi'nin on beşinci gün kal‘a-i Budin altından yüz bin asâkir-i İslâm ile Uyvar gazâsına gitdiğimizi beyân eder 159
Evsâf-ı menzil-i palanka-i Kızılhisâr 159
Evsâf-ı hisâr-ı ibret-nümûn, ya‘nî intihâ-i serhadd-i kal‘a-i Üstürgon 159
Evvelâ kal‘a-i Üstürgon'un kanûnnâme-i Süleymân Hân üzre cümle hâkim ve zâbıt u râbıt ve neferâtların beyân eder 162
Evsâf-ı zemîn-i eşkâl-i sûr-ı ibret-meşhûn, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr Üstürgon 163
Sitâyiş-i câmi‘-i Kızılelma-yı kal‘a-i Üstürgon 164
Der-beyân-ı imâret-i varoş-ı kal‘a-i Üstürgon 167
Evsâf-ı ibret-nümâ-yı âsiyâb-ı çarh-ı mâ 168
Der-tahkîk-i temâşâgâh-ı çarh-ı âsiyâb-ı mâ 169
Bir dahi san‘at-ı kübrâ 169
Evsâf-ı palanka-i Depedelen 171
Evsâf-ı palanka-i Nârhâne, ya‘nî âteşgede-i Bârûdhâne 171
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Üstürgon 171
Der-ziyâretgâh-ı şühedâ-yı kal‘a-i Üstürgon 172
Sergüzeşt-i udhike-i garîbe 172
Evsâf-ı binâ-yı Kral Betlen, ya‘nî hisâr-ı metîn palanka-i Ciğerdelen 173
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i palanka-i Ciğerdelen 174
Sitâyiş-i tabur-ı Süleymân Hân 174
Ve mine'l-acâ’ib rü’yâ-yı sâliha 174
Der-beyân-ı sebeb-i ceng-i azîm sahrâ-yı kal‘a-i Ciğerdelen 175
Der-ayân-ı tahkîk-i gazâ-yı garrâ-yı mezbûre der-sahrâ-yı Ciğerdelen ve vâdî-i Murâdova be-dest-i Kadızâde İbrâhîm Paşa be-zamân-ı Sadâret-i Serdâr-ı ekrem Fâzıl Ahmed Paşa 176
Âkıbet-i kâr sebeb-i inhizâm-ı Kadızâde İbrâhîm Paşa 180
Der-tahkîk-i netîce-i âkıbet-i kâr-ı gazâ-yı ekber sahrâ-yı Ciğerdelen 182
Cümle vüzerâ ve mîr-i mîrânların getirdikleri mâl-ı ganâ’im ve üsârâları ve kelleleri beyân eder 185
Hikmet-i Bârî Cenâb-ı Kibriyâ yârî kılup çerâğân-ı sürûr u hubûr olduğun beyân eder 187
Ciğerdelen sahrâsından cânib-i garba Uyvar kal‘ası fethine gitdiğimiz menâzilleri ve muhâsara etdiğimizi beyân eder 188
Evsâf-ı ibtidâ mübâşeret-i muhâsara-i sedd-i İskender-misâl kal‘a-i Uyvar 189
Sûret-i nâme-i Serdâr Ahmed Paşa ibn Köpürlü Mehemmed Paşa be-cânib-i dalâlet-âyîn berâ-yı Fargaç-ı la‘în kapudan-ı bî-dîn, netîce-i zübde-i kelâmı budur, nâmedir 189
Beğko Paşa'nın fiuran kal‘asına serdârlığın bildirir 190
Der-beyân-ı esmâ-i top-ı kal‘a-kûp 193
Üç yüz yiğit çeteye gitdiğimiz beyân eder 194

Der-ayân-ı eşkâl-i kubur 195
Der-beyân-ı menfa'at-i kubur 195
Tatar Hânzâde'nin imdâda gelüp alay gösterdiği suretdir 196
Leşker-i Boğdan alayın beyân eder 196
Der-ayân-ı alay-ı cünûd-ı cünüb-i kefere-i Eflakân 197
Sitâyiş-i hâkimân-ı Eflakân 197
Erdel Kralı Apopi Mihal nâm kral-ı mutî'in alayın beyân eder 197
Der-beyân-ı asâkir-i İslâm-ı Bucak Tatarı 197
Alaman diyârına giden Kurd Paşa'nın ganîmetle geldiğin beyân eder 199
Der-fasl-ı gürûh-ı sânî 199
Tavsîf-i cüyûş-ı sâlis 199
Tavsîf-i gâziyân-ı râbi' 199
Re'îsü'l-küttâb fiâmîzâde Mehemmed Efendi ve dâmâdı Kadızâde İbrâhîm Paşa'nın sadâret iddi'âsı ve ber-muktezâ-yı örf icrâ-yı katlleri cezâsı fî yevmi Safer 9 sene 1074 201
İşbu sene 1074 Saferü'l-muzafferinin yigirmi birinci bâzârertesi gün Vezîria'zam kolunda Beç kapusu üzre beyâz bayraklar dikilüp "El-amân ey asâkir-i Âl-i Osmân" deyü vere ile kal'ayı verdiler 206
Evsâf-ı kal'a-i Komaran-ı dâr-ı bî-îmân 209
Menâkıb-ı şühedâ 210
İtâ'at eden bunlardır kim zikr olunur 212
Der-beyân-ı ısyân-ı kal'a-i Litre ve kal'a-i Leve ve kal'a-i Novigrad 212
Litre gazâsına gitdiğimizi beyân eder 213
Evsâf-ı palanka-i fiuran 213
Evsâf-ı muhâsara-i kal'a-i Nitre 213
Sitâyiş-i eşkâl-i zemîn-i kal'a-i Litre 214
Evsâf-ı varoş-ı kal'a-i Litre 214
Der-beyân-ı dâstân-ı âğâze-i sergüzeşt [ü] serencâm-ı seyyâh-ı âlem Evliyâ-yı bî-riyâ 215
Kal'a-i Uyvar altından kâmil kırk bin aded Tatar-ı adû-şikâr-ı sabâ-reftâr ile vilâyet-i Alaman'a ve Bahr-i Muhît kenârına ve vilâyet-i Holandiye'ye ve İsfaç vilâyetinin menâzillerin bildirir 219
Evsâf-ı vilâyet-i Tot 219
Evsâf-ı vilâyet-i Holandiye 219
Evsâf-ı vilâyet-i Korol 219
Evsâf-ı kal'a-i fiivekoron 220
Evsâf-ı Heyvaroş 220
Evsâf-ı vilâyet-i Nasârâ-yı Çeh 220
Evsâf-ı vilâyet-i İsfaç-i bî-tâc ve bî-harâc 220
Evsâf-ı şehr-i azîm ve menhûshâne-i kadîm kal'a-i Kallevine 221
Bu diyârın ibret-nümâ sun'-ı Hudâ eşyâları ve nebâtâtların beyân eder 221
Evsâf-ı vilâyet-i şehr-i Holandiye 221
Mezkûr Holandiye vilâyetinden gerü selâmete gitdiğimiz yolları beyân eder 222
Evsâf-ı vilâyet-i Fireng-i Filimenk şehr-i azîm Kariş 222
Der-fasl-ı lisân-ı Filimenk-i pür-ceng 222
Der-beyân-ı sun'-ı Hudâ-yı vilâyet-i Filimenk 222
Diğer temâşâ-yı sun'-ı Hudâ 223
Evsâf-ı tahtgâh-ı kral-ı Filimenk nâm, ya'nî sevâd-ı azîm kal'a-i Amıstırdam 223
Der-beyân-ı sun'-ı Hâlık-ı Kevneyn 223

Evsâf-ı vilâyet-i Prandaporosk 224
Der-beyân-ı hudûd-ı Alaman-ı bî-amân 224
Evsâf-ı tahtgâh-ı çâsâr-ı Nemse, ya‘nî şehr-i azîm İsinriye 224
Alaman diyârından Orta Macar vilâyetine gitdiğimiz konakları beyân eder 225
Der-beyân-ı hudûd-ı Orta Macar-ı Füccâr 225
Evsâf-ı kal‘a-i Holçar 225
Evsâf-ı ma‘âdin-i sîm-i hâlis 226
Evsâf-ı kal‘a-i Derikma‘den 226
Evsâf-ı hısn-ı hasîn ü serhadd-i intihâ-i metîn, ya‘nî kal‘a-i Uyvar-ı emîn 226
Der-beyân-ı sanâyi‘ât-ı ibret-nümâ-yı kal‘a-i Uyvar 228
Evsâf-ı cebehâne-i kal‘a-i Uyvar 229
Der-beyân-ı varoş-ı Uyvar 229
İşbu sene 1074 mâh-ı Rebî‘ulevvel'inin (---) günü kal‘a-i Uyvar altından kal‘a-i Leve ve kal‘a-i Novigrad gazâsına gitdiğimiz menâzilleri ayân u beyân eder 230
Menzil-i karye-i Silçat 230
Evsâf-ı kurb-ı menzil-i kal‘a-i Ma‘den-i Süflâ 231
Menzil-i sahrâ-yı kal‘a-i Leve 231
Evsâf-ı hisâr-ı pür-havâle, ya‘nî kal‘a-i kadîm Leve 231
Sene 1074 mâh-ı Rebî‘ulâhir'inin ibtidâ Cum‘a gün Novigrad gazâsına gitdiğimizi beyân eder 232
Menzil-i vâdî-i Yuram 232
Menzil-i karye-i Biçarva 233
Evsâf-ı kal‘a-i Diregel 233
Der-beyân-ı eşkâl-i kal‘a-i Diregel 233
Evsâf-ı sedd-i fieddâd ve kûh-ı Ferhâd, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr Novigrad 233
Hikmet-i Hudâ sene 1074 Rebî‘ulâhir'inin dördüncü bâzârertesi gün kal‘a-i Novigrad sa‘d sâ‘atde amân ile feth olup küffâr çıkdı 234
Evsâf-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Novigrad 234
Menzil-i dağıstân-ı Yavla 236
Evsâf-ı kal‘a-i Vaç 236
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Vaç 237
Sitâyiş-i taşra kal‘a-i Vaç 237
Menzil-i kal‘a-i Peşte 237
Kal‘a-i Budin altından Belgrad-ı behişt-âbâda gitdiğimiz menâzilleri ayân u beyân eder 238
Kal‘a-i Hamza Beğ 238
Menzil-i palanka-i Erçin 238
Cânkurtaran kal‘ası 238
Menzil-i palanka-i Penteli 238
Palanka-i Fotvar 238
Palanka-i Pahşa 238
Palanka-i Tovona 238
Yeni palanka 238
Kal‘a-i Segsâr 238
Palanka-i Bat Ösek 238
Palanka-i Seçoy 238
Palanka-i Mihaç 238
Menzil-i palanka-i Birnivar 238
Palanka-i Darda 238

Menzil-i kal‘a-i azîm Ösek 238
Menzil-i kal‘a-i Vulkovar 238
Palanka-i Sotin 238
Palanka-i Tovarnik 238
Menzil-i kasaba-i Mitroviçe 238
Menzil-i karye-i Voyka 238
Menzil-i kal‘a-i Belgrad-ı behişt-âbâd-ı dârü'l-cihâd 238
Belgrad-ı hurrem-âbâddan Semendire sancağına ve Pojagacık kazâsına zahîre-bahâ tahsîline gitdiğimiz kurâ vü kasabâtların menâzillerin beyân eder 239
Menzil-i karye-i Rojay 239
Evsâf-ı ehl-i büld-i nâm nîk, ya‘nî rabât-ı atîk kal‘a-i Rodnik 239
Eşkâl-i kal‘a-i Rodnik 239
Der-vasf-ı eşkâl-i varoş-ı Rodnik 239
Evsâf-ı misâl-i hâk-i Baçka, ya‘nî hoş-havâ-yı kasaba-i Çaçka 239
Evsâf-ı dâr-ı kocacık, ya‘nî kasaba-i ma‘mûr-ı Pojagacık 240
Pojagacık'dan Belgrad'a gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 241
Menzil-i karye-i Kadinaluka 241
Belgrad'dan Demirkazık seferine gitdiğimizi ve âlâm-ı şedâ’id çekdiğimizi beyân eder 241
Menzil-i sahrâ-yı Zemin 241
Menzil-i Kuyular 241
Menzil-i karye-i Yarka 242
Menzil-i kasaba-i cây-ı rahmet, şehr-i Mitrofçe-i İrem-i cennet 242
Vezîria‘zam Mitroviçse kasabasından tekrâr Belgrad kışlasına avdet etdiği menâzilleri beyân eder 243
Menzil-i karye-i Parka 243
Menzil-i sahrâ-yı Zemon 243
Menzil-i kal‘a-i Belgrad-ı kaviyyi'l-bünyâd-ı dârü'l-cihâd 243
Menzil-i sahrâ-yı kal‘a-i Zemon 243
Bu hakîr-i Evliyâ-yı pür-taksîr Belgrad'dan Bosna eyâletinde Hersek sancağında Sührâb Mehemmed Paşa'ya muhâfaza emirleri götürdüğüm menâzilleri ve kılâ ve şehirleri beyân eder 243
Havâle kal‘ası 243
Menzil-i karye-i Rojay 243
Karye-i Perayo 243
Karye-i Lisovik 243
Karye-i Baroşoça 243
Menzil-i karye-i Bistiriçe 244
Karye-i Tirepoşna 244
Karye-i İsmirli Kovaç 244
Karye-i Dodoçan 244
Karye-i Lipye 244
Menzil-i karye-i Moraviçe 244
Karye-i Kadinaluka 244
Karye-i Islavkoça 244
Karadağ yaylası 244
Menzil-i kasaba-i Banya 244
Karye-i Tovaçin 244
Karye-i Koştonik 244

Karye-i Dorojvenik 244
Menzil-i karye-i Goynagor 244
Karye-i Siridna 244
Karye-i Dobrina 244
Karye-i Dona Dobrina 244
Karye-i Dolna Dobrina 244
Menzil-i karye-i Çis Dobriçse 244
Karye-i Hotan 244
Karye-i Dobrodo 244
Karye-i Tivirdik 244
Karye-i Sovolno 244
Evsâf-ı pây-i taht-ı kraliçse, ya‘nî kal‘a-i bâlâ Öziçse 244
fiehr-i Öziçe'nin hâkimler[in] beyân eder 244
Der-sıfat-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Öziçe 244
Der-şehrengîz-i şehr-i merâm Öziçe 245
Der-defter-i esmâ-i aded-i mahallât 245
Der-fasl-ı imârethâ-yı cevâmi‘-i ehl-i îmân 245
Der-sitâyiş-i musallâ-yı ibret-nümâ-yı âbidân-ı zâhidân 245
Der-beyân-ı dârü't-tedrîs-i âlimân-ı müfessirân 246
Der-ayân-ı dârü'l-kurrâ-i huffâzân 246
Der-ilm-i dârü'l-hadîs-i kân-ı muhaddisân 246
Ta‘rîf-i mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân 246
Der-zikr-i tekye-i erbâb-ı tarîk-i dervîşân 246
Der-medh-i hammâm-ı râhat-ı cân 246
Der-manzara-i mihmân-sarây-ı kârbân-ı revân 246
Der-aded-i hân-ı hâcegân-ı tüccârân 246
Der-nişâne-i vekâle-i garîbân-ı mücerredân 246
Der-sitâyiş-i çârsû-yı bâzâr-ı bezzâzistân 246
Der-beyân-ı binâ-yı cüsûr-ı memerr-i nâs-ı âyendegân 246
Der-beyân-ı âsiyâb-ı dakîk-i tahhân 246
Der-mesîregâh-ı aded-i bâğ-ı cinân 246
Der-vasf-ı havâ-yı hûb-ı câvidân 246
Der-sûret-i çîn-i meh-cibîn, mahbûbe-i mahbûbân 247
Der-alâmet-i kabâ-yı merd-i meydân 247
Der-kıyâfet-i câme-i nisvân 247
Der-imâret-i dârü'l-imâret-i fakîrân-ı garîbân 247
Der-memdûhât-ı sanâyi‘ât-ı üstâdân 247
Der-na‘t-ı güzîde-i şi‘r-i şâ‘irân 247
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât 247
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâullâh-ı şehr-i Öziçe 247
Menzil-i karye-i Umaniçse 247
Tornik yaylası 247
Menzil-i karye-i Yablaniçse 247
Yablaniçe yaylağı 247
İbtidâ vilâyet-i Hersek'de evsâf-ı hâk-i Hudâ kasaba-i Roda 247
Sitâyiş-i cisr-i azîm-i memerr-i nâs-ı ünâs 248
Kasaba-i Pirboy 248
Menzil-i Manastır-ı Marjik 248
Evsâf-ı kal‘a-i harâb-âbâd-ı Kovin 248

Eşkâl-i kal‘ası 248
Evsâf-ı şehr-i Sırfol, ya‘nî kasaba-i Pirepol 248
Kasaba-i Aşağı Pirepol Vakfı 249
Namâzgâh-ı ibret-nümâ 249
Evsâf-ı tahtgâh-ı Miloşva, ya‘nî kal‘a-i Mileşova 249
Der-beyân-ı sebeb-i feth-i kal‘a-i Mileşova 250
Eşkâl-i zemîn-i sûr-ı Mileşova 250
Kasaba-i Pirepol 250
Evsâf-ı tahtgâh-ı sancağ-ı Hersek, şehr-i müzeyyen Taşlıca 250
Eşkâl-i zemîn-i belde-i Taşlıca 251
Sitâyiş-i mesâcid-i âbidân-ı zâhidân 251
Der-beyân-ı medrese-i âlimân 251
Der-ilm-i mekteb-i tıflân-ı ebcedhân 251
Der-zikr-i tekye-i erbâb-ı tarîk-i dervîşân 251
Der-imâret-i dârü'z-ziyâfe-i fakîrân 251
Der-medh-i hammâm-ı râhat-ı cân 251
Der-aded-i hân-ı hâcegiyân 251
Der-defter-i hisâb-ı sarây-ı kibâr-ı a‘yân 251
Der-kârhâne-i çârsû-yı bezzâzistân 252
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât 252
Evsâf-ı dere-i Ledeniçe, ya‘nî kasaba-i ibret-nümâ Çayniçse 252
Der-sıfat-ı eşkâl-i zemîn-i Çayniçe 252
Tekye-i mesîregâh-ı Gâzî Murâd Baba 253
Mesîregâh-ı Namâzgâh 254
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı kasaba-i Çayniçe 254
Menzil-i Mahmûd Sipâhî ocağı 254
Evsâf-ı şehr-i tahtgâh-ı azîm Hersek Koca, ya‘nî belde-i bender-âbâd-ı kadîm şehr-i Foça 254
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i şehr-i Foça 254
Der-ayân-ı esmâ-i mahallât-ı büldân 255
Der-hakk-ı aded-i sarây-ı kibâr-ı a‘yân 255
Evsâf-ı cevâmi‘-hâ-yı vüzerâ-yı Âl-i Osmân ve gayri sâhib-i hayrât-ı mü’minân 255
Nehrin karşu şark tarafındaki cevâmi‘leri beyân eder 255
Der-ilm-i dârü't-tedrîs-i âlimân-ı müfessirân 256
Der-defter-i dârü'l-kurrâ-i mücevvidân-ı huffâzân 256
Der-kâ’ime-i dârü'l-hadîs-i muhaddisân 256
Der-şerh-i mekteb-i ciğer-kûşe-i mahdûmân 256
Der-zikr-i tekyegâh-ı Âl-i Abâ-yı abdâlân 256
Der-fasl-ı hân-ı hâcegiyân-ı tüccârân 256
Der-sitâyiş-i hammâm-ı rûşinâ-yı gâsılân 256
Der-medh-i musallâ-yı zâhidân-ı du‘â-gûyân 256
Der-imâret-i dârü'l-it‘âm-ı âyende vü revendegân 256
Der-vasf-ı memdûhât-ı me’kûlât 256
Der-sun‘-ı Hudâ-yı fevâkih-i müsmirât 256
Der-aded-i cinîn-i bâğ-ı İreme-zât 256
Der-sitâyiş-i aded-i çârsû-yı esnâfât 256
Der-feth-i enhâr-ı zülâl-i âb-ı hayât 256
Der-vasf-ı nehr-i Tihotine 257
Der-manzara-i tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Foça 257

Kıyâfet-i kabâ-yı ricâli 257
Der-kıyâfet-i câme-i nisvân 257
Der-ayân-ı ziyâretgâh-ı Foça 257
Der-beyân-ı binâ-yı cüsûr-ı ibret-nümâ-yı şehr-i Foça 257
Evsâf-ı kasaba-i Üstikolina 258
Menzil-i karye-i Dobropol 258
Evsâf-ı kasaba-i bî-baç, ya‘nî kal‘a-i atîk Yelaç 258
Menzil-i türbe-i ecdâd-ı Çengizâde 258
Menzil-i Çengizâde, hayâtda olan Ali Paşa Ocağı 259
Evsâf-ı kasaba-i Yeleçse 259
Evsâf-ı kasaba-i Oluk 259
Sitâyiş-i kasaba-i ma‘mûr u şîrîn, ya‘nî rabta-i Nevesin 259
Eşkâl-i zemîn-i şehr-i Nevesin 260
Der-beyân-ı imâret-i câmi‘hâ-yı selâtîn-i Âl-i Osmân 260
Der-ibâdetgâh-ı mesâcid-i mü’minân ü ehl-i îmân 260
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı kasaba-i Nevesin 260
Menzil-i karye-i Zobdol 261
Menzil-i karye-i Dabra 261
Sitâyiş-i kasaba-i Dol 261
Der-vasf-ı kasaba-i ma‘mûr Ustolça 261
Evsâf-ı misâl-i zemîn-i kal‘a-i Tin, ya‘nî hurrem-âbâd-ı kasaba-i Lubin 261
Vilâyet-i Dobra-Venedik kâfiristânına gitdiğimiz konakları ve seyr [ü] temâşâ etdiğimiz kılâ‘ları ve kurâ vü kasabâtları ve âyîn-i bâtılaların ve acâ’ib ü garâ’iblerin beyân eder 262
Menzil-i nâhiye-i Lubomir 262
Hazîne ile Venedik'den elçi çıkarmağa gitdiğimiz konakları bildirir 262
Evsâf-ı hudûd-ı vilâyet-i Dobra-Venedik'de menzil-i kulle-i Islana 262
Menzil-i Hân-ı Nazarete-i Bandışka 263
Eşkâl-i mihmân-sarây-ı hân-ı Nazarete 263
Evsâf-ı tahtgâh-ı kavm-i Latin, ya‘nî kal‘a-i Dobra-Venedik-i bî-dîn 263
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Dobra-Venedik 264
Der-fasl-ı temâşâgâh-ı ibret-nümâ-yı acâ’ib ü garâ’ib-i âyîn-i küffâr 264
Ertesi gün mülâkât-ı banı beyân eder 266
Sitâyiş-i korta sarây-ı ban 266
Der-ayân-ı lisân-ı kefere-i Latin-i Mesîh-dîn 267
Evsâf-ı kal‘a-i Mirsinçe 267
Menzil-i karye-i Çeyne 267
Evsâf-ı kal‘a-i Çeykerop 267
Menzil-i karye-i Boglipa 267
Evsâf-ı hısn-ı hasîneyn ve sedd-i metîneyn, ya‘nî kal‘a-i Novateyn 268
Kotanı köyü 269
Der-sıfat-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Novateyn 269
Der-vasf-ı kal‘a-i Aşağı Nova 269
Sitâyiş-i imâret-i Aşağı Büyük Nova 270
Der-hakk-ı sarây-ı a‘yân-ı kibâr [u] fakîrân 270
Der-fasl-ı cevâmi‘hâ-yı selâtîn-i Âl-i Osmân 270
Der-aded-i mesâcid-i muvahhidân-ı mü’minân 270
Der-ilm-i dârü't-tedrîs-i müfessirân 270
Ta‘rîf-i mekteb-i sıbyân-ı ebcedhân 270

Der-zikr-i tekye-i erbâb-ı tarîk-i dervîşân 270
Der-vasf-ı çeşme-sâr-ı âb-ı revân 270
Der-medh-i hammâm-ı râhatu'l-ervâh 270
Der-manzara-i hân-ı hâcegân-ı tüccârân 270
Der-aded-i çârsû-yı ehl-i esnâfân 270
Der-sitâyiş-i varoş-ı bîrûn-ı büldân 270
Evsâf-ı liman-ı cây-ı amân 271
Der-fasl-ı tetimme-i külliyât-ı şehrengîz-i kal‘a-i Nova 271
Nova kal‘asından Dobra-Venedik'e gitdiğimizi bildirir 271
Menzil-i karye-i Sinko 271
Menzil-i kal‘a-i Dobra-Venedik 271
Memdûhât-ı sanâyi‘âtından 272
Me’kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtından 272
Venedik'den çıkup İslâm diyârına gitdiğimiz konakları ayân u beyân eder 272
Menzil-i kal‘a-i Islana 272
Menzil-i nâhiye-i Bileyke 272
Sührâb Mehemmed Paşa ile Bileyke'den Kotur ve Perast kal‘aların gâret etmeğe gitdiğimizi beyân eder 273
Evsâf-ı kal‘a-i Perast 273
Evsâf-ı dâr-ı soltat-ı putur, ya‘nî kal‘a-i sengistân-ı Kotur 274
Menzil-i kulle-i Veriga boğazı 275
Evsâf-ı kal‘a-i ibret-nümâ-yı Risna 275
Risna kal‘asında âsî olan Pive ve Nikşik dağlarına gitdiğimizi beyân eder 276
Nâhiye-i Pive 276
Nâhiye-i Nikşik 276
Nâhiye-i Bangan 276
Nâhiye-i Zatarnak 276
Nâhiye-i Dorobnok 276
Menzil-i kal‘a-i Risna 276
Menzil-i sahrâ-yı Kulibuk 276
Evsâf-ı kal‘a-i Kulibuk 277
Eşkâl-ı zemîn-i kal‘ası 277
Karye-i Puçepye 277
Evsâf-ı sahrâ-yı Gaçkaluc, ya‘nî binâ-yı üstüvâr-ı kal‘a-i Kölüç 277
Eşkâl-i kal‘ası 277
Sitâyiş-i kasaba-i Çerniçse 277
Menzil-i sahrâ-yı azîm-i Gaçka 277
Sitâyiş-i sahrâ-yı Gaçka 278
Gaçka sahrâsından Venedik hazînesi imdâdına gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 278
Menzil-i yaylağ-ı Çemerne 278
Menzil-i şehr-i azîm Foça 278
Der-beyân-ı panayur-ı yaylağ-ı azîm-i kûh-i Çemerne 279
Menzil-i sahrâ-yı Gaçka 279
Hersek diyârından Yenikal‘a seferine gitdiğimiz konakları ayân u beyân eder 279
Sahrâ-yı Gaçka 279
Karye-i Kovinç 279
Zolom yaylası 279
Sahrâ-yı Nevesin 279
Menzil-i kasaba-i Nevesin 279

Evsâf-ı kûh-ı Melay, ya‘nî kal‘a-i bî-mânend Bolagay 279
Eşkâl-i kal‘ası 280
Sitâyiş-i varoş-ı Bolagay 280
Evsâf-ı mağâra-i tulû‘-ı nehr-i Buna 280
Evsâf-ı ibret-nümâ-yı tell, ya‘nî sedd-i acîb kal‘a-i Poçetel 281
Eşkâl-i zemîn-i sûr-ı üstüvârı 281
Karye-i Tasuçoyik 282
İbret-nümâ-yı sun‘-ı Hudâ Popova 282
Evsâf-ı kasaba-i Gabele 282
Evsâf-ı intihâ-i serhadd-i dâr-ı İslâm, ya‘nî kal‘a-i Gabele-i sedd-i İslâm 283
Eşkâl-i kal‘ası 283
Sitâyiş-i kal‘a-i Yeni Gabele 283
Sitâyiş-i kasaba-i Gabele Çiftliği 284
Hikmet-i sun‘-ı Hudâ-yı garîbe 284
Evsâf-ı kulle-i Korpi 284
Evsâf-ı kulle-i azîm Norin 285
Menzil-i kal‘a-i Poçetel 285
Evsâf-ı mahmiyye-i ma‘mûr u dâr-ı diyâr, ya‘nî şehr-i azîm kal‘a-i Mostar 286
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘ateyn-i şehr-i Mostar 286
Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı cisr-i azîm-i Mostar 286
İbret-nümâ-yı diğer 287
Der-vasf-ı cür’et-i benî Âdem 287
Der-defter-i esmâ-i aded-i mahallât 288
Der-hakk-ı sarây-ı hânedân-ı kibâr-ı a‘yân 288
Evsâf-ı cevâmi‘hâ-yı âbidân-ı zâhidân 288
Der-beyân-ı mesâcid-i muvahhidân-ı mü’minân 289
Sitâyiş-i medrese-i âlimân-ı müfessirân 289
Der-ayân-ı dârü'l-kurrâ-i huffâzân 289
Der-ilm-i dârü'l-hadîs-i muhaddisân 289
Der-mekteb-i tıflân-ı ebcedhân 289
Der-zikr-i tekyegâh-ı fukarâ-yı dervîşân 289
Der-manzara-i hân-ı hâcegân-ı sevdâgerân 289
Der-medh-i hammâm-ı gâsilân-ı râhat-ı cân 289
Evsâf-ı çeşme-sâr-ı âb-ı revân 289
Der-vasf-ı sebîlhâne-i cân-sitân 289
Der-imâret-i dârü'l-it‘âm-ı fakîrân 289
Der-aded-i çârsû-yı bâzâr-ı bezzâzistân 289
Der-sıfat-i ibret-nümâ-yı âbâdân 289
İbret-nümâ-yı diğer 289
Der-ta‘rîf-i âsiyâb-ı dakîk-i tahhân 289
Der-beyân-ı enhâr-ı âb-ı zülâl-i mâ-i hayevân 290
Der-ayân-ı havâ-yı hûb-ı câvidân 290
Der-vasf-ı reng-i rûy-ı pîr u cüvân 290
Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn-i mahbûbân 290
Müşerref olduğumuz kibâr-ı a‘yân 290
Der-şinâh-ı tabîbân-ı ulemâ-yı hâzikân 290
Der-âmûhtî-i üstâd-ı cerrâhân-ı fassâdân 290
Der-menâkıb-ı sulehâ-yı meşâyihân 290
Der-na‘t-ı musannifîn-i şâ‘irân 290

Der-beyân-ı mazınne-i ehl-i kirâm-ı mecâzibân 290
Der-kıyâfet-i siyâb-ı merd-i meydân 290
Der-libâs-ı şemâ'il-i nisvân 290
Der-ilm-i iklîm-i arz-ı beled-i şehristân 290
Der-kavl-i müneccimân-ı tâli'-i şehr-i amâristân 290
Bî-medh-i kenîse-i râhibân-ı bıtrîkân 290
Fasl-ı esmâ-i râcilân-ı merd-i meydân 290
Der-şerh-i esmâ-i halka-be-gûşân 290
Ta'rîf-i esmâ-i bintân-ı zenân 290
Takrîr-i nâmhâ-yı cevâriyân 290
Der-kelâm-ı ahâlî-i şehr-i pîr ü cüvân 291
Der-tescîl-i hubûbât-ı mahsûlât-ı sebzevât 291
Der-temdîh-i kâr [u] kesb-i ehl-i sanâyi'ât 291
Der-medh-i ni'met-i uzmâ-yı me'kûlât 291
Der-sun'-ı Hudâ-yı güzîde-i müsmirât 291
Der-hayât-ı cân-perver envâ'-ı meşrûbât 291
Der-nazargâh-ı aded-i bâğ-ı İreme-zât 291
Der-mesîregâh-ı dil-küşâ-yı müferrihât 291
Der-şehrengîz-i tetimme-i külliyât 291
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Mostar 291
Menzil-i kulle-i cây-ı amân Lipete 291
Evsâf-ı kasaba-i menzil-i Foniçse 291
Eşkâl-i zemîn-i imâreti 292
Menzil-i Abdi Ağa ocağı 292
Biyelmik nâhiyesi 292
Karye-i Tuşile 292
Karye-i Raknipçe 292
Aksular yaylası 292
Menzil-i karye-i Bireniçe 292
Menzil-i şehr-i azîm sarây-ı tahtgâh-ı Bosna 292
fiehr-i Bosna-sarâyından Kanije kurbunda Yenikal'a gazâsına gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 292
Menzil-i karye-i Mokra 292
Karye-i Kılaniça 292
Menzil-i karye-i Çopur İmâm 292
Menzil-i Yeni kasaba-i ibret-nümâ 292
Karye-i Konevik 293
Evsâf-ı ferah-âbâd-ı dilşâd, ya'nî binâ-yı bâlâ-yı kal'a-i Kolşad 293
Evsâf-ı tahtgâh-ı kral-ı Voynık, ya'nî kal'a-i üstüvâr-ı İzvornik 294
Eşkâl-i zemîn-i kal'ası 294
Eşkâl-i Aşağı kal'a 294
Evsâf-ı sol varoş 295
Sitâyiş-i sağ varoş 295
Ziyâretgâh-ı şehîdân-ı kal'a-i İzvornik 295
Evsâf-ı menzil-i kasaba-i azîm Tuzla 295
Sitâyiş-i menzil-i kasaba-i Kozluk 295
Menzil-i kasaba-i ma'mûr u müzeyyen Beline 296
Evsâf-ı vilâyet-i Sirençe, ya'nî kal'a-i köhne bünyâd-ı hisâr-ı Raça 296
Eşkâl-i zemîn-i kal'a-i Raça 296

Der-nişâne-i şehr-i Raça 296
Evsâf-ı sahrâ-yı Erik, ya‘nî kal‘a-i zîbâ Moravik 297
Eşkâl-i zemîn-i kal‘ası 297
Sitâyiş-i varoş-ı kal‘a-i Moravik 297
Evsâf-ı kasaba-i ma‘mûr Nemse 297
Palanka-i Tovarnik 297
Menzil-i palanka-i Sotin 297
Menzil-i kal‘a-i Vulkovar 297
Menzil-i kal‘a-i Ösek 297
Kanije kal‘ası istihlâsına gitdiğimiz menâzilleri ve çekdiğimiz meşakkati beyân eder 298
Evsâf-ı kal‘a-i şîrîn Valpova 298
Eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Valpova 298
Eşkâl-i varoş-ı Valpova 298
Evsâf-ı hisâr-ı üstüvâr-ı bâlâ, ya‘nî binâ-yı ra‘nâ kal‘a-i fiikloş 299
Eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i fiikloş 299
Manzara-i aşağı kal‘a-i fiikloş 299
Sitâyiş-i taşra varoş 299
Karye-i Bisne 300
Evsâf-ı hısn-ı hasîn hisâr-ı üstüvâr, ya‘nî sûr-ı ibret-nümâ-yı kal‘a-i Seğitvar 300
Der-beyân-ı icmâl-i sefer-i hümâyûn-ı feth u fütûh-ı kal‘a-i Seğitvar 300
Re’y [ü] tedbîr-i Sokollu Vezîr 301
Der-beyân-ı diğer re’y [ü] tedbîr-i Sokollu vezîr 303
Sultân Süleymân-ı zamânın dâr-ı fenâdan dâr-ı bâkîye irtihâl etdiğinin icmâlidir 304
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Seğitvar-ı metîn 306
Evsâf-ı taşra varoş-ı azîm Seğitvar 306
Der-sitâyiş-i Orta varoş-ı Seğitvar 307
Evsâf-ı hisâr-ı sedd-i İskender-i Seğitvar-ı iç kal‘a-i üstüvâr 307
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i kal‘a-i Seğitvar 308
Sitâyiş-i kal‘a-i Bobofça 308
Der-beyân-ı kazâ-yı nâgehânî 309
Evsâf-ı kal‘a-i Berezense 309
Sene 1074 târîhinde Kanije kal‘ası imdâdına gidüp küffârın taburu münhezim olduğun beyân eder 311
İstihlâs-ı kal‘a-i Kanije ve evsâf-ı eşkâl-i tabur-ı küffâr-ı makhûr 312
Sene 1074 mâh-ı (---) de Sadrıa‘zam Yenikal‘a seferine azîmet buyurdular 312
Sitâyiş-i eşkâl-i cirm-i tabur-ı makhûr-ı Kanije 312
Der-beyân-ı evsâf-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i hısn-ı hasîn ve sedd-i üstüvâr-ı metîn hisâr-ı sedd-i İslâm-ı kavî sûr-ı Kanije 313
Kanije kal‘asının tar(z)hı ve eşkâli ve tarzın beyân eder 314
Der-beyân-ı musîbet-i muhâsara-i Kanije 314
Sitâyiş-i Paşa sarâyı 316
Kanije kal‘asının Topraklık varoşun beyân eder 316
Evsâf-ı imârât-ı varoş-ı Topraklık kal‘ası 318
Varoş-ı harâb Bagdala 318
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı kal‘a-i Kanije 318
Der-beyân-ı muhâsara-i kal‘a-i Keckivar, ya‘nî Yenikal‘a-i metîn-i üstüvâr 319
Eşkâl-i tarz [u] tarh-ı Yenikal‘a 319
Hikâye-i münâsib 321

Bu hakîr mezkûr gâzîler ile vilâyet-i Dodoşka, vilâyet-i Mekemorya, vilâyet-i İslovin'e gitdiğimizi beyân eder 322
Evsâf-ı kal'a-i İslançe 322
Sitâyiş-i kal'a-i Rodolsek 322
Der-beyân-ı vilâyet-i Dodoşka 322
Der-fasl-ı kal'a-i Pogofça 323
Der-hakk-ı kal'a-i Zagrab 323
Der-vasf-ı kal'a-i Koprivniçe 323
Manzara-i kal'a-i Çakatorna 323
Der-kıyâfet-i kal'a-i Ligradcık 323
Der-şekl-i tabur-ı Kırıntı 323
Der-medh-i ceng-i azîm-i lâ-nazîr kal'a-i Harpunya 324
Der-ayân-ı kal'a-i Zaçisne 325
Evsâf-ı kal'a-i Çeramur 325
Der-binâ-yı kal'a-i Podgırac 325
Menzil-i kal'a-i tahtgâh-ı sancağ-ı Pojaga 325
Temâşâ-yı garîbe vü acîbe 325
Der-fasl-ı hîlekâr-ı mekkâr-ı müsellim 325
Evsâf-ı menzil-i kal'a-i Ösek 326
Yenikal'a fethine gitdiğimiz konakları bildirir 326
Kal'a-i Ösek 326
Kal'a-i Darda 326
Menzil-i kal'a-i Valpova 326
Kal'a-i Maslovin 326
Nehr-i Morava 326
Menzil-i kal'a-i Kanije 326
Menzil-i kal'a-i mahsûr Yenikal'a 326
Der-beyân-ı ahvâl-i diyergûn-ı küffâr-ı Yenikal'a 327
Evsâf-ı menzil-i kal'a-i Kanije 328

DİZİN 331

BAZI İfiARETLER

(---)	Metinde boş bırakılan bir kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(...)	Okunamayan ya da silik bir kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(?)	Tereddütlü okunan kelimelerde kullanılmıştır.
[ ]	Tamamlanan kelimelerde kullanılmıştır.
( )	Fazlalık olarak görülen kelimelerde kullanılmıştır.
{ }	Derkenâr/Çıkmaları göstermek için kullanılmıştır.
[12a], [12b]	Yaprak numaralarını göstermek için kullanılmıştır.
... (12 satırlık yer boş)...	Boş satır sayısını göstermek için kullanılmıştır
‘	Gerekli durumlarda ayn (Ÿ) harfini göstermek için kullanılmıştır.
’	Gerekli durumlarda hemze (ˈ) harfini göstermek için kullanılmıştır.
'	Özel adlarda kesme işareti (') için kullanılmıştır.

ALTINCI CİLT

[Altıncı Cilt]

[1b] *Elhamdülillâhi ale'l-âye ve sallâllâhu alâ seyyidi hayrü'l-beriyye. Evvelâ ulular ulusu ol Çalap Tanrı Ta‘âlâ'ya bilâ-aded hamd [ü] senâ olsun. Ol sertâc-ı sâhib-i mi‘râc yalavac Resûl-i mübîne durûd-ı bî-add salât [u] selâm olsun kim ol hazrete ve ümmetine âyet-i sûre-i (---)* ÞA«AœÞ«† · Þ†”»l‰ *nass-ı kâtı‘ı üzre gazâ fermân olunup bu abd-i kemter dahi gazâya tâlib [ü] râğıb olup,*

Sene 1071 mâh-ı Zilka‘desi gurresinde Tımışvar sahrâsından Erdel gazâsına teveccüh edüp seyr [ü] temâşâ etdiğimiz kılâ‘ları ve şehr-i mu‘azzama ve deşt [ü] hâmûnları ayân u beyân eder

Evvelâ Budin vezîri İsmâ‘îl Paşa eyâleti askeriyle çarkacı olup Melek Ahmed Paşa efendimiz Rûmeli askeriyle gerüde dümdâr ta‘yîn olunup çarkacı talî‘a-i asker olup cümle vüzerâ ve mîr-i mîrânların tuğları kalkup gitdiler. Ertesi gün Serdâr Ali Paşa Tımışvar altından göç edüp,

Menzil-i sahrâ-yı Jebel: Re‘âyâsı cümle Eflak'dır. Bu menzilde Siyâvuş Paşa birâderi Sarı Hüseyin Paşa dahi İsmâ‘îl Paşa ile çarkacı ta‘yîn olundu, zîrâ küffâr Seydî'nin şehîd olduğun istimâ‘ edüp küffâr tarafından mûhîş haberler geldi. Andan

Menzil-i Ordu cisri: Andan 5 sâ‘atde,

Menzil-i Sersik: Re‘âyâsı cümle Eflak kefereleridir ve üç yüz hâneli ma‘mûr ze‘âmet köyüdür kim bu da bir sahrâ-yı azîme vâkı‘ olmuşdur. Bunda olan erik kadar göğem bir diyârda yokdur. Andan 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Lugoş

Lisân-ı Macar'da (---) demekdir. Bânîsi Süleymân Hân asrında Erdel Kralı Betlen Gabordur. Sene (---) Murâd Hân-ı Sâlis asrında Ulama Paşa feth edüp yine küffâr istîlâ etdikde dest-i küffârda (---) sene kalıp âhir-i kâr sene (---) târîhinde Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘ fethidir, be-dest-i Köpürlü Mehemmed Paşa. Hâlâ Tımışvar eyâletinde başka sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı 300.000 akçedir. Ze‘âmeti 12 ve tîmârı 300'dür. Alaybeği ve çeribaşı vardır. Beği'nin askeriyle cümle bin aded asker olur. Ve yüz elli akçe kazâdır, ammâ dahi nâhiyeleri tahrîr olunmadı, zîrâ yeni feth olmuş bir dâr-ı diyârdır ve üç oda yeniçeri çorbacıları ve bir oda topçu ve bir oda cebeci ve kal‘a dizdârı ve altı yüz aded merdüm-i hisârı ve kethudâyeri ve muhtesibi ve bâcdârı vardır.

Eşkâl-i kal‘ası: Bir vâsi‘ fezâda nehr-i Jebel kenârında şekl-i murabba‘ bir palanka kal‘adır. Etrâfında handakı leb-ber-leb nehr-i Jebel'dir. Bu nehir, Erdel'in Demirkapu dağlarından cem‘ olup nehr-i Tımış'a mahlût olur bir ayn-ı sağîredir.

Ve kal‘anın bir kapusu var. Ve handağı üzre bir musanna‘ asma cisri var. Her gece cisri kaldırırlar. Ve derûn-ı kal‘ada cümle üç yüz Macar evleri var, kimi saz ve kimi tahta örtülüdür.

Bu kal‘a yeni feth olmağile dahi câmi‘ ve hân u hammâm ve dükkânlar yok idi, ammâ iç kal‘ası şekl-i murabba‘ kârgîr binâ bir küçük kal‘adır. Bunun dahi başka handakı vardır. Ve cânib-i şarka nâzır bir ağaç kanatlı kapusu var bunun dahi handağı üzre asma cisri var. Ve bu şehrin cânib-i erba‘ası sâfî bâğlı mahsûllü yerlerdir. Ve cümle re‘âyâları Eflakân'dır.

Memdûhâtından eriği ve elması ve beyâz kebesi meşhûrdur. Ve cümle re‘âyâsı Varat kulu aklâmıdır. Ve on yük akçesi Mekke ve Medîne'ye vakf olunmuşdur kim Ravza-i Mutahhara tarafından her sene Kızlar Ağası âdemi gelüp on yük akçeyi Tımışvar defterdârından alup gider, hayrât-ı azîme oldu. Andan kalkıp 3 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Redvar

Bu dahi sene (---) de Köpürlü fethidir. Lugoş sancağı hükmünde nehr-i Tımış kenârında dağlar içinde şekl-i murabba‘ bir ağaç palankadır. Dizdârı ve neferâtları vardır. Yeni feth olmağile imâreti yokdur. Andan cânib-i şarka 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kûh-ı Laboş, ya‘nî kal‘a-i fiebeş

Lisân-ı Macarca (---) (---) demekdir. Bunun dahi bânîsi Betlen Gabor kraldır. Sene (---) târîhinde Sultân Mehemmed fermânıyla Köpürlü vezîr ile Seydî Ahmed Paşa fethidir.

Tımışvar eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı 300.000 akçedir ve ze‘âmeti 15 ve tîmârı 305, alaybeği ve gayri iş erleri vardır. Cümle askeri bin aded âdemlerdir ve yüz elli akçe nev peydâ kazâdır. Ve kal‘a dizdârı ve beş yüz neferâtı ve üç oda kapukulu ve topçu ve cebecileri ve subaşı ve muhtesibi ve bâcdârı ve şehir kethudâsı ve harâc ağası var, bunun dahi harâcından on yük akçe Medîne'ye surre gider. Cümle re‘âyâsı Eflak'dır.

Eşkâl-i kal‘ası: Nehr-i Tımış kenârında fieddâdî binâ bir kal‘a-i ra‘nâdır. Cirmi dâ’iren-mâdâr 400 adımdır, ta‘mîr olurken mi‘mârbaşı nakletdi. İki kapusu var handakı alçakdır. Derûn-ı hisârda cümle 200 aded tahta örtülü Macar evleridir. Ancak bir câmi‘i var, Defterdâr İbrâhim Paşa'nındır, ammâ gâyet mahallinde binâ olunup cemâ‘at-i kesîreli ve kiremitli ve bir serâmed minâreli câmi‘-i zîbâdır. kapusu üzre târîhi budur:

Gûş eden evsâfını Zârî dedi târîhini,
Kıble-i ebvâb-ı hâcet câmi‘-i zîbâ makâm.

Sene (---)

Ve bu sûrun tâ ortasında fieddâdî binâ bir şekl-i muhammes sa‘b ve metîn iç kal‘ası var, dizdârdan gayri birisi yokdur. Mâl-â-mâl cebehâne ve musanna‘ altın gibi mücellâ Macar-ı füccâr topları ve bu iç kal‘anın ancak şimâline nâzır bir küçük kapusu var. Göle kal‘asının iç kal‘ası gibi bunun dahi kapusuna otuz ayak taş nerdübân ile çıkılır bâb-ı âlîdir. Üstündeki bacalardan aşağı taş atacak baca delikleri ve kapunun yemîn ü yesârında mazgal delikleri ile ârâste olmuş gâyet metîn u muhkem kapudur, ammâ ***[2a]*** taşra varoşunda çârsû-yı bâzârı müzeyyendir. Ve âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbeleri henüz gelüp imâr olmadadırlar. Memdûhâtından eriği ve elması ve alaca at kebesi meşhûrdur. Ve yayla dibi olmağile bâğ u bâğçesi çokdur. Andan 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Desne

Sene (---) târîhinde Köpürlü Mehemmed Paşa'nın deryâ-misâl asker-i bî-pâyân ile [geldiğin] bu kal‘a küffârı görüp savlet-i Âl-i Osmân'a tâkat getirmeyeceklerin bilüp kal‘ayı boş bırağup firâr etdiklerinde, içine yedi yüz aded asâkîr-i İslâm koyup Tımışvar eyâletinde fiebeş sancağı hükmünde nehr-i Tımış kenârında bir dağlık ve ormanlık içre çâr-kûşe ma‘mûr kal‘adır kim fiebeş kadısı niyâbetidir, ammâ yeniçeri odaları konmayıp ancak dizdârı ve neferâtları var, çârsû-yı bâzârı yokdur.

Bu kal‘adan 2 sâ‘at ba‘îd meks olundu. Andan 3 sâ‘atde,

Menzil-i Büyük Tabur

Bu taburu Betlen Gabor kazup Âl-i Osmân ile azîm ceng edüp münhezim olmuşlardır. Hâlâ tabur yerinde kâfirin üstühân-ı murdârları hâr [u] hâşâk içinde pâymâl-i rimâl olup yatır. Andan 3 sâ‘atde,

Menzil-i Eski Tabur

Bu mahalde Rakofçi Kral, Seydî Ahmed Paşa ile ceng etmek içün bu Eski Tabur yerin yeniden handak-ı azîm kazup cenge âmâde olup dururdu. Gâzî Seydî'nin deryâ-misâl asker ile geldiğin Rakofçi la‘în istimâ‘ edüp karârı firâra mübeddel olup licâm-ı mahabbetin Demirkapu'dan içeride çekip anda dahi havfından bir tabur-ı azîm kazdı. Ve bu mahalde sa‘âdetlü padişâhdan bir haseki ağa ile hatt-ı şerîf gelüp,

"Elbette ve elbette Erdel diyârına girüp bir yeni kral nasb edüp Kemen Yanoş kralım diyenin hakkından gelüp sene-i sâbıkalardaki hazînemi tahsîl edüp hatt-ı şerîfime amel edesin!" deyü hatt-ı şerîf geldikde Eski Tabur yerinden kalkılup 4 sâ‘atde,

Menzil-i Musik Deresi

Musik nâm su çıkar, bu Musik dağlarından tulû‘ edüp nehr-i Tımış'a mahlût olur. Bu dere içre çektiğimiz bârân-ı rahmeti Hudâ bilür. Cümle asker mâldan ve cândan bîzâr olup yatacak ve duracak yerler kalmayup bârân-ı rahmet askere matar-ı la‘net oldu. Andan 5 sâ‘at yine cânib-i şarka,

Menzil-i Kınbe

Bir öz içinde bir ormanlı çemenzârda sehel güneşler olup pür rahmet olur. Ve cümle esbâblarımız ve hayme vü hargâhlarımız yâbis oldular. Bu mahalde bir Macar avreti bir çadır içre yedi nefer âdemleri katl edüp sabâhısı ol mel‘ûneyi gâzîler âteş-i Nemrûd'a yakdılar. Ve bu menzilde niçe yüz aded at arabaları kırıldı, zîrâ sa‘b yol idi. Ve bunda müşâvere olup ol gece Demirkapu'ya beş bin tüfeng-endâz yiğitler gönderilüp pusuya girdiler. Bu askerin akîblerince Tımışvar eyâleti ile Abaza Sarı Hüseyin Paşa talî‘a-i asker ta‘yîn olundu. Ve andan Çarkacı İsmâ‘îl Paşa kalkup Demirkapu'yu gitdi ve Demirkapu'yı mülk etdiği haberi gelüp asker tâze cân buldu. Andan 3 sâ‘atde,

Evsâf-ı menzil-i kûh-ı vilâyet-i Erdelistân-ı Macaristân, ya‘nî Demirkapu-yı kûhistân [u] çengelistân

Bu Demirkapu nâmıyla müte‘âref olan zemîn kûh [u] çengelistân eyle bir kûhistân-ı dırahtistândır kim rûy-ı arzda misli yok bir sedd-i sedîd ve bir bâb-ı hadîd idi,

Be-kavli müverrihân-ı Macar: Bu mahalde İskender-i Zülkarneyn üç kat demir kapular inşâ edüp bu mahalden cânib-i cenûba dörd konak yer dağlar içre tâ nehr-i Tuna Demirkapusuna varınca üç kat dîvâr-ı rasîf ve üç kat handak-ı amîk ve nazîf kazmışdır. Hâlâ handaklarının ve esâs-ı rasîfleri âşikâre durur. Ve bu Demirkapu'dan cânib-i şimâle yigirmi konak yer dağlar içre tâ nehr-i Tise'ye varınca yine üç kat dîvâr ve hafrlar kazmış, anda dahi cümle âsâr-ı binâlar nümâyândır.

Bu hisâb üzre diyâr-ı Erdel'in garbî ve cenûbî tarafların sûr içine alup diyâr-ı Ungurus ile diyâr-ı Erdel'e hudûd vaz‘ etdiği mahalde bu Demirkapu vâkı‘ olmuşdur, ammâ mürûr-ı eyyâm ile bâblardan eser yok, ammâ esâs-ı binâlarından sedd-i İskender-vâr âsâr-ı binâlar vardır.

Hikmet-i Hudâ bu Demirkapu dağları evce berâber kûh-ı bâlâlardır kim üç aylık yol Erdel diyârının dörd bölük olan Hayduşak diyârın ve Erdel diyârın ve Saz diyârın ve Seykel diyârın ihâta etmiş dağlardır kim ancak şâhrâh-ı Erdel'e girmeğe dörd yol vardır. Biri cânib-i garbda Osmânlı tarafında bu Demirkapu, ulu yoldur.

Biri cânib-i şimâlde Tise kenârında Orta Macar'a girecek Namin yoludur.

Biri de cânib-i şark ile şimâle meyyâl Seykel vilâyetinden Leh vilâyetine girecek Seykel yoludur.

Ve dördüncüsü cânib-i kıblede Eflak vilâyetine girecek kal‘a-i ***[2b]*** Praşo yoludur.

Bu diyâr-ı Erdel'e bu dörd aded yoldan gayri şâhrâh yollar yokdur. Cümle etrâfın bu Demirkapu dağları ihâta etmiş sengistân ve kûhistân dağlardır. Anıniçün gâhîce bu Erdel küffârı Âl-i Osmân'a isyân [u] tuğyân eder. Ve bu Demirkapu'nun batı tarafları Tımışvar ve Göle vilâyetleridir ve şimâl tarafı henüz feth olmuş Yanova ve Varat kal‘aları taraflarıdır. Ve maşrık ve kıble cânibleri cümle Erdel vilâyetleridir dahi kıble ve cenûb tarafların diyâr-ı Erdel'in Eflak ve Boğdan vilâyetleri ihâta edüp anlar da nehr-i Tuna kenârına vâkı‘ olup hudûdları nehr-i Tuna'dır kim Eflak ve Boğdan'ın cânib-i şimâli ve yıldızı ve garbîsi Erdel vilâyetleri olmuş olur, ammâ diyâr-ı Erdel azîm vilâyetdir. *İnşâ’allâhu Ta‘âlâ* alâ kadri'l-imkân manzûrum olduğu üzre tahrîr olunur ve *bihi-müste‘ân*.

Evvelâ bu Demirkapu'da cemî‘i asâkir-i İslâm ile dağlar ve ormanlar içre iki gün meks olunup üç bin iki yüz araba ve bu kadar bin seyishâne ve bârhâne develeri güc ile ubûr edüp andan cânib-i maşrıka yokuş aşağı 5 sâ‘atde nüzûl edüp dıraht-ı azîmler temâşâ ederek diyâr-ı Erdel'e kadem basup,

Menzil-i Kuru Kilise

Bu mahalde bir deyr-i azîm var idi. Mukaddemâ Seydî Paşa ile bu mahalle geldikde bu deyri ıhrâk bi'n-nâr edüp hâlâ harâb idi.

Bu sahrâda cümle asker-i İslâm ile cenâhat tınâb tınâba konulup cümle mîr-i mîrânlara karavullar fermân olunup şeb [ü] rûz cümle guzât pür-silâh âmâde durmağa başlandı. Andan nîm sâ‘at bir sahrâ-yı bî-pâyân içre gidüp,

Menzil-i sahrâ-yı Hasek

Serhad gâzîleri Haçek ve Hasek derler. Bu sahrâ-yı çemenzârda bir ordu-yı İslâm kurulmuşdur kim,

"Bir pâdişâh-ı cem-cenâb böyle asâkir-i bî-hisâb ile konulmamışdır ve misli sebkat etmemişdir" deyü serhad gâzîleri nakl etdiler.

Ve bu sahrâda on gün meks olunmağa nâdîler nidâ edüp yine karavullar azîm vezni üzre tenbîh ü te’kîd olundu. Zîrâ Kemen Yanoş kralın hareketi haberi alındı, ammâ ne çâre dahi Tatar askeri gelmedi ve Seydî Paşa olmadığından askerin yüzü gülmedi. Hattâ bu sahrâda Seydî Ahmed Paşa ile Budin ve Eğre ve Tımışvar ve Kanije ve Sirem ve Semendire askerleriyle sene (---) târîhinde Rakofçi kralın seksen yedi bin askerin bu sahrâda bozup kırup esîr etdiğimiz mahaldir kim asker-i İslâm hâlâ ceng mahallinde meks edüp ordu-yı İslâm içinde on yerde kubbe-misâl küffâr kelleleri gülleler-misâl püşte püşte yığılmışdır.

Hulâsa-i kelâm ceng-i azîm olmuşdur. Ve cümle müverrihler bu cengi hakîkati üzre yazmışdır. Hak Ta‘âlâ da bu sene-i mübârekede eyle bir savaş-ı perhâş olmağı müyesser ede, *âmîn*.

Zîrâ Seydî cenginde seksen yedi bin Nemse ve Macar ve İslavin ve Korol ve Leh ve Çeh kâfirlerin ol şiddet-i şitâ[d]a bu sahrâ içre beyâz kar üzre küffârın kızıl kanların on iki bin yiğit ile dökmüşüzdür. Ve kral-ı la‘în Rakofçi üç yüz aded küffâr ile mecrûhan firâr edüp gitmişdir. Eğer bu Seydî gazâsın mufassalan tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olur, ammâ hâlâ asker-i İslâm ile bu sahrâda otururken elli bin Tatar-ı sabâ-reftâr-ı adüv-şikâr altı kerre yüz bin güzîde ağırmak kazaklanmış ve kazılanmış atları [ile] yalı ağası olan fiâh Polad Ağa gelüp serdâr-ı mu‘az-zamdan hil‘at-i fâhireler geyüp Çarkacı İsmâ‘îl Paşa'dan bir sâ‘at ileri meks edüp ol gün ordu-yı İslâm ganîmet oldu. Ve ol ân yalı ağasına fermân gidüp Kemen Yanoş kral taburundan haber alup diller getirmeğe me’mûr olup kırk bin askerle ol ân ılgar edüp tabura gitdiler. Ve yine ol gün Cerrâh Kâsım Paşa Kemen Yanoş kralın taburu keferelerinden on aded dil kâfirler gelüp huzûr-ı serdârda söyledüp ba‘de'l-haber serâperde önünde cellâd-ı felek kellelerin galtân eyledi.

Bu hakîrin ibtidâ bu gazâda çeteye gitdiğimizi beyân eder

Evvelâ bu sahrâ-yı Haçek'den Budin gâzîleriyle cânib-i garba dağlar içre girüp Desne dereleri içre ve Desne dağları üzre bir gün bir gece seğirdüp dere ve

depe ve dağ u rağ u bâğ ve yakın u ırağ gezerek Desne dağları bir becene-i azîme, ya‘nî bir sarp kırıntılık içinde cem‘ olmuş kâfirlere râst gelüp üç yerden üç bin yiğit ile "Allâh!" deyüp koyulduk, ammâ yüz bin renc [ü] anâ ile hamd-i Hudâ beceneyi feth edüp yüz yigirmi bir esîr ve bu kadar kelle ve bu kadar mâl-ı ganâ’im kelepürler alup sâlimîn ü gânimîn bir gün bir gecede Desne derelerin ubûr edüp sahrâlara çıkup dördüncü gün Hasek sahrâsında ordu-yı İslâm'a vâsıl olup esîrleri ve mâl-ı ganâ’imlerimiz fürûht ederken hikmet-i Hudâ Serasker Ali Paşa bu ganîmet ile geldiğimizi istimâ‘ edüp herkes çeteye gidüp ***[3a]*** ordu-yı İslâm boş kalır mülâhazasıyla "Çete memnû‘dur!" deyü dellâllar nidâ edüp,

"Bu gelen cebeciler cümle esîrleri sâhiblerine teslîm edüp müjdelerin alsınlar yohsa pâdişâh başıy-çün cebecileri kırarım!" deyüp üzerimize mübâşir çavuşlar koşup Haçek sahrâsının kıble tarafında nîm sâ‘at ba‘îd kal‘a-i Kolçvar meydânına esîrleri teslîm etmeğe refîklerimizle giderken merhûm Seydî Ahmed Paşa'ya yüz bin rahmet ve bu serdâra sadlek la‘net okuyarak kal‘a-i Kolçvar dibine vardık.

Evsâf-ı kal‘a-i Kolçvar

Evvel ve âhir Erdel kralları hükmünde olup dest-i Âl-i Osmân'a aslâ girmemişdir ve Seydî Paşa'dan gayri bu diyâra bir vezîr gelmemişdir. Lâkin bu kal‘a Zolomioğlu'nun irs ile intikâl eden mülküdür kim bin kadar askere mâlikdir. Kal‘ası Kolçvar yaylası deresinin içinde nehr-i Kolçvar kenârında bir yalçın kaya üzre evce berâber fieddâdî ve şekl-i muhammes kal‘a-i metîndir. Haçek sahrâsına nâzır bir kapusu ve on bir kulleli şirîn kal‘adır, ammâ havâlesi çokdur, lâkin her cânibi uçurum olmağile yanına varılmaz. Ve havâlesi olan dağların ardları kıble cânibi cümle Eflak vilâyetidir. Ve bu kal‘anın aşağı dere içinde bâğlı ve bâğçeli bir varoş-ı meresî(?) içre musanna‘ kenîseleri ve deresinde gûnâ-gûn mâhîleri var. Ve âb [u] hevâsı latîf olduğundan mahbûb u mahbûbeleri meşhûrdur.

Ve bu kal‘a kapudanı itâ‘at edüp serdâra hedâyâlarıyla vardığından cümle esîrlerimiz defter ile bu kapudana teslîm olunup,

"Bire üç kîse müjde-i esîr" deyü verüp üç bin yiğide yirmişer guruş gazâ mâlı değüp,

"Fi'l-bereke" deyüp kapudandan dahi niçe gûne hedâyâlar alup tekrâr ordu-yı İslâm'a avdet olundu.

Ol gün sene 1071 mâh-ı Zilka‘de'sinin on sekizinci cum‘a gün (Erdel) Erdel memleketi kâfirlerin cümle mutî‘ etmek içün cümle Tatar askeri kalkup bir sâ‘at ileri gitmek fermân olundu.

Ve Budin askeriyle İsmâ‘îl Paşa çarkacı ve Çatalbaş Paşa dündâr fermân olunup derhâl nefîr-i rıhletler çalınup Cerrâh Kâsım Paşa tuğlar ile konakçı olup ol güne gelince Hasek sahrâsında on gün meks olunmuşdu. Andan Hasek sahrâsının maşrık tarafına 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Seyk

Erdel kralları hükmündedir, ammâ Solom Gargor Batori mülküdür kim Yanova beği (kral) olan Barçay kraldır. Kal‘a-i Seyk lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Kal‘ası nehr-i Lena kenârında evce berâber bir küçük taş binâ ve içinde ancak on hânesi ve bir küçük kenîsesi var, ammâ aşağı sahrâda Barçay kralın bir musanna‘ sarâyı var idi kim resm ü tarh u tarzı nakş-ı bûkalemûn-ı cihân-pesend idi. Asâkir-i İslâm bu sarâyı âteşe urup cümle der [ü] dîvârları âteş-i Nemrûd içinde kaldığın kal‘a kapudanı görüp vâfir hedâyâlar ile seraskere gelüp itâ‘at etdi. Andan kalkup Lena boğazın aşup,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Küçük fiamos: Sâhilinde Kosvar sahrâsında meks olundu ve ol gün, "Asker-i İslâm ganîmet olsun" deyü "Kol kol çeteciler gitsin" deyü fermân olundukda hemân hakîr fursat ganîmetdir, ol sâ‘at elli aded pür-silâh yiğitler ile batı tarafında dağlar içre beş sâ‘at gezüp aslâ ganîmet bulamayup ancak bir Eflak keferesi dil dutup kulağın yay kirişi tuncuyla kısdırup ol kadar îzâ ve işkence etdik aslâ mâl-ı ganâ’im demedi. Biz dahi kellesin kesüp yine ol gün tehî-dest serserî gezüp ordu-yı İslâm'a dâhil olduk.

Yine ol gece yüz piyâde yiğit tüfeng-endâz ve yüz cürd atlı pür-silâh şehbâz bir yere cem‘ {olup} yine mağrib cânibine bir gün bir gece gidüp bir sengistân dağlarda mağâralar içine kırk elli pâre köyün kâfirleri kapanmışlar. Bir hayli ceng-i azîm etdik. Sarp kayalar olmağile bir vech ile zafer mümkün olmayup biz dahi fâriğü'l-bâl olup gerü avdet etdikde aşağı derelerdeki hayvânâtlara tama‘ etmeyüp cümlemiz ale'l-ittifâk fiebevar deresiyle gerüye gelirken üç bin kadar semîn sığırlar ganîmet alup 5 sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i fiebevar,
ya‘nî şehr-i Pisanvar

Erdel kralları mülküdür. Kal‘ası bir dere ağzında havâleli şekl-i murabba‘ ve on bir kulleli sa‘b u metîn bir fieddâdî taş binâ hisâr-ı ra‘nâdır. Ve maşrık cânibine iki kapusu ve içinde cümle topları ve cebehânesi mükellef ve mükemmel iken gulgule-i Rûm ve velvele-i Rûm sadâsı havfından ***[3b]*** kal‘a içre cümle mâl [ü] menâllerin bırağup ancak evlâd [u] ensâblarıyla dağlara ve sa‘b mağâralara firâr etmişler. Biz dahi iki yüz yiğit cür’et edüp âheste reviş kal‘a içine girdik. Aslâ âdem ve âdemî-zâd yok.

Hemân zî-kıymet olan eşyâları alup kal‘ayı âteşe urup taşrasındaki Pisan şehrine girüp anda dahi yahşı tuhef eşyâları alırken azamet-i Hudâ kal‘anın topları cümle âteşden kızup cânib-i erba‘aya ve bize ol kadar top ber-havâ etdi kim ta‘bîr olunmaz.

Ba‘dehu bu şehr-i bâğ-ı İrem-i Pisan'ı dahi âteşe urup şehrin bâğlarından taşra giderken bir kefere dil dutup;

"Bu kal‘a halkı nereye gitdi?" deyü su’âl etdikde,

"İşte bu cânibdeki sarp dağlara hâlâ gidiyorlar" dedikde derhâl ol kâfiri dest-ber-kafâ bağlayup bir ata bindirüp licâmın bir gulâm eline verüp tekrâr mağrib tarafına dağlar içre beş sâ‘at kâfirlerin ardın kovup giderken hikmet-i Hudâ ol mahalde yüz mikdârı Tatar-ı sabâ-reftâra râst geldik. Anlar ile pây-berâber olmak üzre kavl [ü] karâr edüp hakîr "Fâtiha" dedim.

Ba‘de't-tilâvet-i Fâtiha piyâdelerimizi Tatarların boş atlarına bindirüp üç yüz süvârî bahâdır olup ol gün seğirdüp dağ içinde on sekiz aded münakkaş ve billûr câmlı hınto arabalar ile üç yüz mikdârı Macar-ı füccâr kaçarken yetişüp bir ağızdan "Allâh Allâh" deyüp kılıç urduk. Ve beş sâ‘at kâmil ceng edüp on sekiz hıntovu ikişer atlarıyla ve içinde olan kırk aded pâk ve pâkîze duhter-i nâ-şükefte-i nâçîze pençe-i âfitâb-ı mehtâb kızları ve pençe-i âfitâb gulâmları ve pençe-i nâziş-i dûşiz avretleri ve bu kadar mâl-ı ganâ’imle cümle yüz otuz bir aded esîrleri dest-ber-kafâ bağlayup kimisi ağlayup kimi ciğer dâğlayup "Zanca Türk" deyerek elleri cenge kâsır kâfirlerin birkaçların kelle ve paça edüp niçesi dağlara firâr edüp anlara ığmâz-ı ayn edüp halâs oldular. Ve bizden ancak bir âdem şehîd olup arabaya koduk. Ve iki âdem dahi mecrûh olup cengden halâs olup selâmet tarafına sâlimîn ü gânimîn gelirken cânib-i erba‘adan sekiz yüz sığır ve altı yüz koyun sürüp yetmiş aded ganîmet atlara Tata[r] gâzîlerimiz ve bazı kefere esîrlerimiz bindirüp ol gece yürüyüp nısfu'l-leylde,

Menzil-i Serbâz deresi

Bir dar boğazdır kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Ol gece cümle arabaları tabur çatup cümle esîrleri muhkem bağlayup ve cânib-i erba‘aya karavullar koyup üç yüz yiğitden bir kişi eksik sabâha dak bîdâr âmâde durup cümle hayvânları da zabt [u] rabt edüp ale's-sabâh on dörd sâ‘at giderken yüz bin renc [ü] anâ ve havf u haşyet çekerek Pisan dağın aşup nâçâr Jidvar kal‘ası önünde yatdık.

Evsâf-ı kal‘a-i Jidvar

Bu diyârda "var" lafzı kal‘a demekdir, ammâ Jidvar lisân-ı Macar'da (---) (---) (---) demekdir. Bu kal‘a evvel [ve] âhir Erdel krallarına tâbi‘dir, lâkin Kemen Yanoş-ı la‘în kralın milkidir. Bir sık dağlık ve ormanlık içinde bir sa‘b kaya üzre üç tabyalı bir taş şîrîn küçük kal‘adır. Dibinden nehr-i Jidvar akup maşrık cânibine gidüp nehr-i fiamos'a mahlût olur ve kal‘aya yakın bir dar ağaçlık içinde pusu edüp karavullar ile bîdâr âmâde durduk. Sabâh olunca ince karavulumuz ileri gönderüp biz dahi bir sâ‘at gidüp hemân karavullarımız çıka gelüp,

"Bire meded küffâr boğazın ağzın almış ve azîm ağaçları kırıntılar dökmüş. Sol tarafda pür-silâh olup dururlar" dedikde biz dahi Tatar gâzîlerimizle bir yere cem‘ olup müşâvere edüp elimizde olan esîrlerin elleri kılıca yapışmağa kâdir olanları ân-ı vâhidde kılıçdan geçirdik. Ve cümle sığır ve koyunları sıyırup saldık. Ve cümle arabaları tabur gibi ederek kâfir bizi beklediği Bortin boğazı nâm mahalle varup tekrâr müşâvere edüp küffâr aşağı boğazı beklerken yüz aded tüfeng-endâz yiğitlerimiz dağdan kâfirlerin üzerlerine bir yaylım kurşum yağdırdıkları gibi bizler dahi Tatarlar ile iki yüz yiğit dere içinden "Allâh" deyüp koyuldukda hamd-i Hudâ küffârı boğaz ağzından koparup atlıların atlımız, piyâdelerin piyâdelerimiz kıra kıra ol ân yüz kelle ve iki yüz Macar ve iki avret esîr edüp mukaddemâ kırdığımız(ın) esîrlerin ivazın Hudâ-yı Barî yârî olup bu kadar mâl-ı ganâ’im alup bırakdığımız sığırları dahi çözüp {ve esîrleri alup} ***[4a]*** hamd-i ilâh esîrlikden halâs olup serserî giderken on iki aded esîr Macarlarımız eydir:

"Biz sizi taburunuza sâlimîn ü gânimîn kolay yoldan götürelim, bizi âzâd eder misiz?" dediklerinde biz dahi yemîn edüp,

"Âzâd edelim" deyü ellerin bağlayup anlara i‘timâd edüp kulağız etdik.

Hakîkatü'l-hâl Seydî Paşa zamânı iki kerre diyâr-ı Erdel'e girmişdik, ammâ bu mahalleri görmemişdik ve hâlâ refîklerimizde de görmüş yok. Tatarlarsa evlâ bi't-tarîk Erdel'e girdikleri yok. Hemân bu kâfirlerin ardlarına düşüp ol gün "Bire bire Hay!" deyüp 13 sâ‘at yürüyüp bu kadar koyun sığır kalup,

Menzil-i fiiçe deresi

İki cânibi evc-i âsumâna berâber dağlar içinde nehr-i fiiçova akup iki konakda Deve kal‘ası kurbunda nehr-i azîm Moriş'e mahlût olur. Hele ol gece basîret üzre olup ol derede yatdık.

Ba‘dehu ale's-sabâh ol dere içre akan nehr-i fiiçova'yı yüz on üç kerre ubûr ederek cânımızdan bîzâr olduk. Ve elli yerde samakov, ya‘nî demir ma‘denleri kârhâneleri geçdik. Ve eniş ve yokuş ve kaya ve sular geçmeden dahi niçe sığır ve koyunlar kaldı. Ve iki araba dağdan uçup pâre pâre oldu. Ve altı aded esîrlerimiz öldü. Ve mukaddemâ arabada olan şehîdimiz şişüp koktu. Ve bu derenin iki cânibi evce berâber kayalar üzre şâhin ve ispiri ve zağanos yuvaları var. Hudâ hakkıyçün bu âna gelince yigirmi bir yıl seyâhatimde böyle mahûf u muhâtara ve bî-amân dere görmedim. Hattâ bu dere içre kâmil on iki sâ‘at gitdik, aslâ selâmetden bir iz yok.

Âhir-i kâr cümlemiz cân-ı azîzlerimizden bîzâr olup selâmetden me’yûs olup kulavuz olan kâfirlere,

"Bire mel‘ûn, bizi böyle bî-amân dereye niçün getirdin?" dedikde,

"Gayri boğazlarda kazâ kâfirleri bağlar, ammâ bu fiiçe deresi bî-amân olmağile bunda kazâ olmaz!" deyü tesellî verdi.

El-hâsıl bu sevdâ ile bu dere içre sekiz sâ‘at dahi cânib-i kıbleye gidüp nısfu'l-leyl olunca bu fiiçe deresi ağzında,

Evsâf-ı kal‘a-i fiiçevar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsini esîrânımız dahi bilmediler, ammâ Erdel'e tâbi‘dir, ammâ Nemse çâsârından içinde 500 yüz asker-i menhûs vardır, lâkin Seydî Ahmed Paşa katl etdiği Rakofçi kralın milki idi mürd olup anasına kaldı. Kal‘ası fiiçe deresi ağzında bir vâsi‘ (dir) yerde şekl-i müdevver taş binâ beş tabyalı bir hısn-ı hasîn sûr-ı ra‘nâdır. Ve nehr-i fiiçe handakı içinden cereyân edüp deryâ-misâl handakı nısfu'l-leylde cemî‘i der [ü] dîvârın meş‘aller ile çerâğân edüp handak içi münevver olup cümle küffâr derûn-ı hisârdan "Yajuj, Yajuj" deyü nigehbânlık edüp feryâd edüp kal‘a beklerlerdi. Biz dahi ol mahalde tarpadak kal‘a dibine vara düşdük.

Hemân cümlemizin akılları perîşân olup necâtdan el çeküp âlem-i hayretde kaldık. Hemân ân arabalar içinde ve taşrada olan esîrlerimiz bir ağızdan feryâd etdiler. Hemân cümlemizin akılları başımıza gelüp bildik ki neye uğradık hemân hemân cümle mâl-ı ganâ’imden geçüp feryâd eden esîrlere derhâl bir sâtûr-ı Muhammedî urup bizi ol mahalle getiren kâfirlerin kellelerin dahi kesüp feryâd [ü] figânlar dahi kesildi.

"Âyâ hâl-i pür-melâl neye müncer ola?" derken esîrin biri eydir,

"İşte sizin askeriniz bu mahalle yakındır. Beni âzâd edin sizi selâmet ile götüreyim. Eğer eylemezsem bunlar gibi beni katl edin" dedi,

"Lâkin ol benim götürecek yolumdan bu arabalar gitmez, ammâ pek yakın götürürüm" dedikde yemîn edüp kulağız edüp fi'l-hâl on altı arabaların içlerinde olan mâl-ı ganâ’imleri ve kızları ve oğlanları arabaların atlarına tahmîl edüp niçesin Tatar atlarına bindirüp koyunları bırağup cümle sığırları sürüp birez salt ve sebükvâr olup tekrâr ol fiiçe deresi içre nîm sâ‘at gidüp kıble tarafına bir yalçın kayaya çıkup üstü sarp ağaçlık, ol gece nısfında gide gide bir azîm âteş gördük,

"Âyâ bu nedir?" deyü esîrden su’âl [etdik].

"Sazvaroş şehridir. İşte sizin asker âteşe bu şehri urmuşlar, ammâ ol şehre iki günde varılır" dedi.

Bizim dahi cânımız rahat olup gerüde kalan mezkûr ***[4b]*** fiiçevar kal‘ası bizim esîrleri kırdığımız duyup ol gece sabâha dak bin pâre topdan ziyâde atup yer ve gök inil inil inledi.

El-hâsıl cânib-i erba‘amız bize cehennem dereleri oldu. Ol gece **nehr-i Keşt** kenârına vardık.

Bu nehir Pisan dağlarından gelüp mezkûr fiiçevar kal‘asının handakı içinde nehr-i fiiçe'ye mahlût olup andan aşağı nehr-i Moriş'e munsabb olurlar. Hele ol gece bu nehri yüz bin renc [ü] anâ ile ubûr edüp sabâha dak yürüyüp hamd-i Hudâ asker-i İslâm'ın şâhrâhına çıkup ba‘zı çeteci askerine râst gelüp Deve kal‘ası dibinde asker-i İslâm'a sâlimîn ü gânimîn vâsıl olduk.

Mukaddemâ üç bin aded sığır ve koyunları orduya göndermişdik, anlar doğru yollar ile bir günde ordu-yı İslâm'a gelüp dâhil olup cümle devâbbâtları bin guruşa fürûht edüp mâlını hâzır bulduk.

Ba‘dehu bizim getirdiğimiz cümle esîrleri ve mâl-ı ganâ’imleri mezâd-ı sultânîde fürûht edüp cümle yedi kîse mâl olup cümle refîklerimizle ve sonra refîk olan Tatarlar ile kardaş gibice pây-berâber üleşüp ancak hakîre kırk guruş ve bir gulâm düştü.

Evsâf-ı kal‘a-i ibret-nümâ hisâr-ı üstüvâr Devevar

Sene (---) târîhinde Varat kal‘ası fethine giderken Façatlı Ali Ağa karındaşlığı Lâfîzâde'yi esîrlikten halâs etmeğe bu Deve kal‘asına gelüp bir gece kapudanında mihmân olup bu Deve kal‘ası evsâfı tahrîr olunmuşdu, ammâ şimdi Serdâr Ali Paşa'ya kapudanı itâ‘at edüp hedâyâlar ile gelüp buluşdu. Ve asker-i İslâm vâfir bey‘ ü şirâlar edüp âsûde-hâl olundu. Andan kalkup cânib-i şimâle bir sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Sazvaroş

Erdel krallarına tâbi‘dir, lâkin Saz Macarı kavmi hükmündedir. İçinde Nemse çâsârı tarafından asker olmak ile itâ‘at etmeyüp kal‘ayı hâlî bırağup kal‘ası ve şehri ıhrâk olundu, ammâ kal‘ası bir dağ dibinde havâleli şekl-i müdevver bir kal‘a-i ra‘nâ idi. Ve handakı mâl-â-mâl su idi. Ve bir varoş-ı azîmi var idi kim gûnâ-gûn sarâylar ve hân ve kiliseler ile ârâste ve bâğ u bâğçe ve çârsû-yı bâzâr ile pîrâste bir şehr-i şîrîn iken ıhrâk bi'n-nâr olurken ol kadar mâl-ı ganâ’im ve zahâ’irler bulundu kim asâkir-i İslâm sîr-i muğtenim oldular. Bunda dahi dağlarda ve bâğlarda üç yüz yiğit ile esîr ve mâl-ı ganâ’imler çıkarup ordu-yı İslâm'da fürûht edüp üç yüz yiğit ile üçer guruş hissemend olup çekdiğimiz âlâm-ı şedâ’id hebâya gitdi.

Bu kal‘adan ertesi gün kalkup cânib-i şimâle 6 sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Vinçazvar

Erdel krallarına tâbi‘dir, ammâ Rakofçi la‘în mürdün milki olmak ile içinde bin mikdârı cengâver-i Nemse aslâ itâ‘at etmeyüp beş yüz mikdârı top atdı ve yanına asker-i İslâm ile varılmak muhâl oldu. Ne çâre serasker ise diyâr-ı Erdel'de kal‘a muhâsara edüp top-ı kûp ile kal‘alar döğmeğe me’mûr değil, ancak bir kral nasb edüp üç yıllık hazîne tahsîline me’mûrdur.

Bu kal‘a-i Vinçaz ise nehr-i Moriş'in karşu tarafında evc-i semâya berâber bir topraklı kûh-ı bâlâ sırtında bir fieddâdî sengîn-bünyâd bir kal‘a-i fieddâd'dır. Ve cânib-i erba‘ası dereli ve depeli ufacık dağlardır. Ve nehr-i Moriş'in beri cânibinde cisir başında bir varoş-ı azîmi var. Ve mu‘azzam kiliseler ile evleri ve hân ve çârsû-yı bâzâr ile müzeyyen şehr-i ma‘mûr iken bir gece Tatar-ı sabâ-reftâr askeri bu şehrin cümle âdemlerin esîr edüp ol kadar mâl-ı firâvân ve ol mikdâr zahâ’ir-i bî-pâyân alup şehri âteşe urup harâb u yebâb ve hayvânâtları kebâb ve hâneleri türâb oldu.

Bu böyle bir şehr-i vâsi‘ idi kim Erdel kralları bilâ-teşbîh tahta culûs etse Erdel'in dörd bölük kefereleri cem‘ olup bu şehirde krallardan bî‘at ve teba‘iyyet ve bid‘at ederlerdi. Zu‘m-ı bâtıllarınca,

"Betlen Gabor kral ve Hûşenk fiâh oğlu Macar İsvan ve Menûçehr oğlu Macar Duşak, ya‘nî cedd-i kavm-i Hayduşak bu şehirde yatır" deyü bu şehire i‘tibâr ederlerdi, ammâ asâkir-i İslâm husûsan Tatar-ı adû-şikâr-ı benâm i‘tibâr [ü] i‘tizâr bilmeyüp kâfir itâ‘at etdi ise hoş, eğer mutî‘ [ü] münkâd olursa harâc-güzâr edüp afv eder.

Andan bu Vinçaz kal‘asından kalkup cânib-i şimâle giderken Tatar askeri Kemen Yanoş kral ile tabur cengi edüp on bin esîr ile ordu-yı İslâm'a dâhil olunca asker-i İslâm içre ***[5a]*** bir sürûr [u] şâdumân ve bir ganîmet-i firâvân oldu kim ta‘bîr olunmaz.

Andan kurâları yaka yıka (---) sâ‘atde nehr-i Moriş kenârına varup bir cisr-i haşebden cümle asker-i İslâm ubûr edüp kat-ender-kat alay ile cuyûş-ı müslimîn yürüyüp Belgrad'dan bir top menzili ba‘îd konuldu.

Evsâf-ı kal‘a-i Erdel Belgradı

İsmi yine lisân-ı Latince "Beyâz kal‘a" demekdir. Cümle diyârlarda dörd Belgrad vardır. Biri Tuna Belgradı ve biri Arnavud Belgradı ve biri Ustolni-Belgradı, ya‘nî ustolni "iskemle" demekdir lisân-ı Latin'de. Biri de bu kâfiristân Erdel'indeki Belgrad-ı İrem-âbâd idi.

Sene (----) târîhinde Sultân Süleymân Hân Tuna Belgrad'ın feth edüp içinde olan küffâr bir kal‘a binâ edüp dârü'l-karâr etdikleriyçün "Erdel Belgradı" deyü nâm verdiler.

Ve cemî‘i Erdel krallarının pây-ı taht-ı menhûslarıdır. Kal‘ası nehr-i Moriş kenârında bir sahrâ-yı azîme vâkı‘ (vâkı‘) olmuş şekl-i murabba‘ bir kal‘a-i metîn ü müstahkemdir.

Ve beş aded tula binâ sedd-i metîn tabyası var gûyâ Varat kal‘asıdır, ammâ bunun iki kapusu var, biri cânib-i kıbleye nâzır biri taraf-ı garba manzûr. Ve kal‘ası içi sadranc nakşı şâhlar ile ârâste ve musanna‘ kenîseler ile pîrâste olmuş idi kim ta‘bîr olunmaz idi.

Ve hân ve imâretler ve medrese ve bıtrîk ve kıssîshâneler ve çârsû-yı bâzâr ve bezzâzistân ile gâyet müzeyyen idi.

Ve kal‘anın kıble tarafında olan dîvârı üstünde sahrâya nâzır krallara mahsûs bir sarây-ı âlî-i ibret-nümâ var idi kim cemî‘i der ü dîvârları nakş-ı bûkalemûn-ı ibret-nümûn ve cümle sütûnları yeşim ve harekânî ve tûtîyâ ve mermer ve somâkî ve sütûn-ı zenbûrîler ile müzeyyen idi.

Ve cümle revzenleri pirinç kafesli ve billûr ve necef ve moranlı câmlar ile müzeyyen idi. Ve ferşi Hind-pususkârîsi gibi hurde ruhâm döşenmiş taşlar ile mefrûş idi. Ve gûnâ-[gû]n tahtânî ve fevkânî şâhnişîn ve maksûrelerinde fıskiyye ve havuz ve şazrevânlarında ve fevvârelerden âb-ı rakîkler pertâb edüp gûnâgûn tasnîfâtlar ile müzeyyen idi.

Lâkin Âl-i Osmân askerine mukâbil olup mukâvemet edemeyeceğin bilüp böyle bir kal‘a-i hısn-ı hasîni ve böyle bir müzeyyen ve mahbûb ve mergûb şehr-i metîni bırağup cümle kefereleri dağlara firâr etdiklerinde bu kal‘anın her tarafından yağmâcı asâkiri Tatar girüp zabt u rabtları mümkün olmayup ibtidâ kiliselerinin çanların çıkarup sâ’ir mâl-ı künûzların bulup hadd [ü] hasrdan bîrûn ve hisâbdan efzûn mâl-ı ganâ’imler alup böyle nâzenîn şehri âteş-i Nemrûd'a urup garîb şehir, murg-ı semender-vâr böyle ma‘mûr dâr-ı diyâr âteş içinde kalup deyyâr bir imâret kalmadı.

Ve mukaddemâ sene (---) târîhinde Yanova gazâsına Mehemmed Giray Hân bu şehire uğrayup Kazak-ı Ak askeri bu Belgrad kal‘asına sarılup altı gün yedi gece ceng-i azîm edüp âhir-i kâr kal‘ayı döğmeden fâriğ olup hân hazretleri taşra şehrin âteşe urup gitmişlerdi.

Ol zamândan berü yine varoşu Erdel kâfirleri imâr edüp ol dahi şimdi âteşe urulup berbâd oldu, ammâ bu kal‘a-i Belgrad kâfiri cenge âmâde olsalar hayli analar ağlayup ceng-i azîmler olurdu, zîrâ bu kal‘anın kıble tarafı sâfî batak ve çatakdır. *El-İyâzu billâh* fîl-i Mengerusî girse rehâ bulmayup gark olur, ammâ bu şehirin âb [u] hevâsı ve bâğ u bâğçesi latîfdir.

Ve bunda iki gün asker-i İslâm meks edüp yine Tatar askerine çapula gitmek, ya‘nî sefere gitmek fermân olunup on iki bin asker yine Kemen Yanoş kral ardına düşüp gitdiler. Hudâ hirâsların âsân ede. Andan 5 sâ‘atde,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Moriş : Anda olan cümle ma‘mûr kurâların ganîmetleri alınup âteşe uruldu. Andan şimâle 3 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Entivar

Lisân-ı Macarca (---) (---) demekdir. Bânîsi Yejder ban imiş. Bu dahi Erdel kralları hükmünde, lâkin Redey İşvan oğlunun milkidir. Nehr-i Moriş kenârından ba‘îdce bir sahrâda bir kal‘a-i ra‘nâ imiş.

Ve mefret manastırlar ve sarây-ı ma‘mûreler ve çârsû-yı bâzârı ve hânları ve gayri imârâtları gâyet ma‘mûr u müzeyyen imiş. Çarkacı İsmâ‘îl Paşa ile Tatar askeri ileri gidüp cümle mâl-ı erzâk-ı ganâ’imlerin alup şehri ıhrâk bi'n-nâr etmişler ancak zîr-i zemînlerde mâl ü menâl ve bâğ u bâğçe kalup sonra varan asakir-i İslâm'a ganîmet oldu.

Andan yine taraf-ı şimâle 4 sâ‘at tirfil ve ayrık ve yonca giyâhistânları içre gidüp,

Menzil-i Bonçab: Gâyet ma‘mûr nâhiye idi. Tatar askeri Kemen Yanoş taburu ardı sıra giderken bu nâhiyeyi berbâd edüp, yigirmi bin aded esîr alup ordu-yı İslâm'a mansûr [u] muzaffer gelüp bir esîr bir guruşa fürûht olmağa başladı. Andan ***[5b]*** 3 sâ‘atde,

Evsâf-ı ma‘âdin-i kadîm şehr-i Tuzda

Erdel kralına tâbi‘dir, ammâ başka emânetdir kim bir Mısır hazînesi hâsıl olur. Cümle serhadlere ve gayrı vilâyetlere tuz bu şehirden gider. Cümle kefereleri tuzculardır. Ve bunda tuz çıkan mağâraları görmeyen dünyâda bir şey-i ibret-nümâ görmüş değildir, zîrâ gâyet mahûf u muhâtara ka‘r-ı zemîne varmış her bir ma‘deni derk-i esfele ermiş çâh-ı gayyâdan nişân verir gâr-ı yetîmânlardır kim Allâh saklaya. Esîr olan ümmet-i Muhammed'i bu tuz ma‘denine korlar, aslâ halâs olmak yokdur. Ve bu mahalde tuz kayaları dağlar gibi yığılmış idi. Cümle askerin atları ve katır ve develeri ve sığır ve koyunları bu tuzları yeyüp yalayup safâlar etdiler.

Bu dâr-ı dünyâda böylece tuz ma‘deni iki yerdedir. Biri bu Erdel Tuzda'sıdır biri Eflak diyârı o kıyâsıdır. Mâ‘adâ diyârlarda göllerde ve deryâ kenârlarında tuz hâsıl olur, ammâ Hacı Bektaş-ı Velî tuzu kerâmet ile hâsıl olmuş billûr taş gibidir, ammâ bu Eflak ve Erdel tuzları fîl cüssesi kadar kayalardır, ammâ bu Erdel'in Tuzda ma‘deni kurbunda bir şehr-i azîm var idi. Bâğ u bâğçesi ve imâret [ü] âbâdânı gûyâ bâğ-ı İrem idi. Bunda bir gün meks olmağile bu şehir dahi âteş-i Nemrûd ile berbâd oldu kim zemîninde imârât [ü] âbâ[dân]dan ancak hâkister-i efkendesi kaldı.

Hakîr-i pür taksîr yine Melek Ahmed Paşa efendimizden me’zûn olup bu Tuzda şehrinden cânib-i garba elli aded pür-silâh yiğitler ile bir gün bir gece dağlar içre seğirdüp "Ha şunda ve bunda" diyerek,

Evsâf-ı kal‘a-i fiolomkovar

Lisân-ı Macarca (---) (---) demekdir. Biz bu kal‘ayı mesâfe-i ba‘îdeden görünce kâfir kal‘ası zann edüp dahi ileri vardık. Bir yeni minâreyi henüz bennâlar inşâ ediyorlardı. Meğer bu kal‘a bizim Âl-i Osmân'ın sene (---) târîhinde bu seraskerimiz Ali Paşa kal‘a-i Varat'ı feth edince bu kal‘a dahi amân ile feth olup zamîme-i diyâr-ı İslâm'dan olmuş ve Varat paşasının hâss-ı hümâyûnundan voyvadalığı olup nâhiye niyâbeti olmuş. Ve Varat Paşası Sinân Paşa'nın âdemleri bizi görünce gaş olup hayrân kalup,

"Âyâ bunlar kimler kim?" deyü birbirleriyle müşâvereye başlayup bildiler kim, bir alay cebeci gâzîleriyüz.

"Bire gâzîler, safâ geldiniz ve hoş geldiniz. Bire bir aydır asker-i İslâm'dan haber yokdur. Siz nereden geldiniz ve nereye gidersiz ve asker-i İslâm kandedir?" deyü su’âl etdiklerinde,

"Vallâhi biz asker-i İslâm'ı tuz çıkan Tuzda şehrinde bırağup bir gün bir gecede ılgarup bu kal‘a kâfirin zann edüp geldik. Hamd-i Hudâ diyâr-ı İslâm'a kadem basdık" dediğimizde,

"Bire cânım ol tuz çıkar şehir bu kal‘amıza altı konakdır. Siz bu kâfiristânı kırk elli yiğit ile nice geldiniz?" deyü ta‘accüb edüp vâfir ta‘zîm ü tekrîm edüp ziyâfetler edüp eyitdiler:

"Sakının kardaşlar bu nâhiyeden esîr alman ve köy yakman, siz bilirsiz!" deyü bize vâfir hedâyâlar verdiklerinde hemân,

Hakîr eyitdim: "Baka gâzîler bizler at sırtına geldikden sonra cân ve baş ile oynar bir alay garîb gâzîleriz. Bu diyâra biz gelmedik ve köylerin görmedik ve kasabaların bilmedik. Ordumuza boş gitmemek içün aç kurd koyuna salar gibi her yer ne olsa sarılup elbette şikâr alıruz. Ey imdi eyle olsa sizlerden ricâmız oldur ki bu kadar gâzîlerinizden bizimle beş on dâne şehbâz yiğitler atlanup bize şikâr alacak kâfir köylerin gösterüp sınırlarınızdan gerü dönüp geleler!" dediğimde,

Bazı yiğitler "Vallâhi ma‘kûl" deyüp on aded yiğit bizimle âmâde olmağa gitdiler, ammâ bu fiolomkovar kal‘ası ağaç palanka-i rıhtım-ı fieddâdîdir, ammâ gâyet metîn ü müstahkemdir. İçinde bin aded güzîde bahâdır erleri ve bir câmi‘i ve yahşı cebehâneleri ve şâhâne Macar-ı füccâr topları var, gâyet mükellef ve metîn kal‘adır kim bir yayla dibine vâkı‘ olmuş sehel havâlesi var. Ol dağda bâğları var çârsû-yı bâzârı ve gayri imâretleri henüz ma‘mûr olmada idi.

Ba‘dehu bu kal‘a refîkleri gelüp bundan hâ’ib ü hâsir avdet edüp ol gün cânib-i şarka yürüyüp nehr-i Kiriş'i ubûr edüp Kiriş'in karşı tarafında âmâdânî on beş katana kâfire râst [geldik]. Hikmet-i Hudâ ellerinde altı aded ümmet-i Muhammed esîrleri var idi.

Hemân sâ‘at cümlemiz dal sâtûr-ı Muhammedî olup ân-ı vâhidde on beşin dahi akdarup pây-beste ve dil-haste edüp esîr-i bend-i belâ ile giriftâr etdik. Ve altı aded ümmet-i Muhammedlerin bend-i zincîrlerin alup Hızır-misâl yetişüp ***[6a]*** cümlesin kâfirlerin atlarına kâfirlerin silâhlarıyla bindirüp kâfirleri piyâde keşân-ber-keşân çeküp yürüdüp cânib-i erba‘ayı yaka yıka, kırk altı aded güzîde esîrler alup ordu-yı İslâm'a dâhil olup esîrler fürûht olunup onar guruş hissedâr olduk.

Andan dahi kalkup, yine cânib-i şimâle vâsi‘ sahrâ-yı âbâdân içre harâb ü yebâb ederek 6 sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i üstüvâr, ya‘nî fiamos Uyvar

Lisân-ı Macar'da (---) demekdir, ammâ sahîhi Uyvar'dır. Erdel krallarına tâbi‘dir. Lâkin Süleymân Hân asrından evvel cümle küffârların şikâyetgâhları ve kralların tahtgâhları bu idi. Kal‘ası bir buheyre-i azîmin kenârında şekl-i müseddes fieddâdî taş binâ bir kal‘a-i mu‘azzamdır kim sedd-i sedîd ve dîvâr-ı medîd yedi aded mîl-i cedîd tabyaları vardır. Ve cebehânesi ve cümle topları ârâste ve altı bin aded cengâver Nemse askeriyle pîrâste olmuş bir kal‘adır kim mahsûd-ı çâsârân-ı bî-dîndir. Ve makbût-ı havakîn-i enîndir. Cümle asâkir-i nusret-me’ser bu kal‘a-i fiamos Uyvar altına varup meks etdikde azharun mine'ş-şems cümle asker mûr [u] zenbûr gibi kal‘anın cânib-i erba‘asına üşüp derûn-ı kal‘adan ancak küffâr bir yaylım top endâht edüp ve bir yaylım kurşum atmağa güc ile iktidârları olup gayra mecâlleri muhâl olup cümle papasları bedenler üzre amân bayrakların ser-nigûn diküp,

"El-amân, el-amân ey güzîde-i asâkir-i Âl-i Osmân" deyü feryâd ü figân ve âh [u] enîn etdiler.

Kal‘anın garbı cânibinden Melek Ahmed Paşa kolundan Rûmeli askeri nerdübân ve kemendlerle kal‘anın dîvârı üzre tırmaşup ve niçe burc [u] bârûları üzre serdengeçdiler sarmaşup guzât-ı müslimîn dendân-ı bedenler üzre mâl-â-mâl olunca küffârın çoğu mülhid çukura düşer gibi niçe yüz küffâr-ı dûzah-karâr kal‘a handakına bî-karâr olup atılup gark ve merd-i mürd oldular.

Ümmet-i Muhammed kal‘a kapuların açup cümle guzât içerü doldular. Meteris ve lağımsız ve top ve tüfengsiz bu vech üzre bir kal‘a alınmamışdır, ammâ ne metîn ü müstahkem kal‘a idi.

Hemân Âl-i Osmân'ın ru‘b u bîminden bî-amân kalup amân dilediler, ammâ dilekleri kabûl olmayup niçe bini esîr-i bend-i belâ olup mâl-ı ganâ’imleri ganîmet olup bedenler üzre hakîr ve yedi aded gulâmlarım ezân-ı Muhammedî tilâvet ile i‘lâm-ı zafer-âyât-ı şehriyârî alâmetleri nasb olunup cümle kenîselerinde ma‘bûd ittihâz etdikleri asnâmlardan tathîr ve tasvîrât [u] timsâlâtdan tebzîr olundu.

Ve binâ-yı âlî deyr-i musanna‘ları var idi kim her biri eflâke ser çekmiş, her biri rusâs-ı hâs ile mestûr ve nakş-ı bûkalemûn kâşîler ile ma‘mûr olmuş deyr-i ibret-nümâların hücreleri kâşî elvân kiremitler ile pûşende olmuş kiliselerin yedisine mihrâb ve minber ve mahâfil-i mü’ezzinân ve kürsîler ve musanna‘ eserler vaz‘ olunmak fermân olunup guzât-ı müslimîne ve gürûh-ı muvahhidîne ma‘bedhâne olunması revâ görüldükde efendimiz Melek Ahmed Paşa revâ görmeyüp cümle a‘yân-ı devlet ve erkân-ı izzet ve sâ’ir iş erleri ve guzâtın ihtiyâr serverleri bir yere gelüp meşveret etdiklerinde Melek Ahmed Paşa eydir:

"Eğer bu Erdel memleketin İslâm diyârına zamm etdim derseniz bu şeyi Yıldırım Bâyezîd Hân ve Sarı Gâzî Süleymân Hân ederlerdi. Hemân anlar Tuna'yı hudûd edüp bu tarafa bakmamış ve yakmamış, Mekke ve Medîne vakfı olsun demiş gitmiş. fiimdi bu kal‘a tâ kâfiristânın ortasındadır kim yigirmi gündür. İslâm tarafından bu mahalle güc ile geldik. Bu kal‘ayı amâr edüp içine bu kadar ibâdullâh koyup gidersiz. Sonra nice zabt edersiz. Civârında İslâm kal‘alarından nâm u nişân yok. Belî, eğer Seydî Ahmed Paşa katl olunmamış olup bu ânda sağ olsa ve bunda amâr edüp kalsa kâfirlerin gözlerin sındırmışdı. Ve niçe bin küffârı kırmışdı. Ol zabt edüp cemî‘i Erdel diyârın İslâm diyârına zamm ederdi" deyüp Melek Paşa hâmûş-bâş oldukda cümle gâzîler taraf taraf,

"Ma‘kûl, ma‘kûl müşâveredir. Ve bu kal‘a krallara mahsûs pây-i taht-ı kadîm kal‘alarıdır. Ve müşâverehâneleri ve Sarı Saltık vakfıdır. Bunu İslâm diyârına zamm etsek kal‘a-i Üstürgon gibi ve kal‘a-i Ustolni-Belgrad gibi herbâr küffâr-ı hâksâr gelüp sarılup ***[6b]*** alır. Niçe kerre seferî derdlerin çekeriz. Câmi‘ ve mesâcid ve âsitân-ı Âl-i Osmân etmek mümkün, ammâ zaptı mümkün değildir" deyüp ferâğât edüp cemî‘i hâneleri ve kenîselerinden ve künûzlarından mâl-ı hazâyinlerin alup bir ânda böyle bir şehr-i ma‘mûr u müzeyyeni ıhrâk bi'n-nâr edüp ol kadar mâl-ı ganâ’im alındı kim vasfdan bîrûn idi.

Hattâ krallara mahsûs olan sarây-ı âlî mukâbelesinde olan kenîse-i âlînin içinde niçe yüz kralların lâşe-i murdârların gâzîler bulup biri gâyetü'l-gâye zî-kıymet cevâhirler ile bir taht-ı sîmîn üzre karâr-dâde olup hükm-i hükûmât eder şeklinde, başında zî-kıymet mücevher tâc ve sorguc-ı Menûçehrî ile çehre-i murdârın evkâr evkâr edüp girân-bahâ lipâçe-i harîrler eğninde ve tığ ve kemer-i samsam belinde ve mücevher asâsı elinde ve cânib-i erba‘ası zer-ender-zer mücevher ve münakkaş girde-bâlişlere yaslanup huzûrunda bir meclis bezenilmiş kim iki yüzden mütecâviz sihr-i i‘câz sâfî mücevher fağfûrîler içre gûnâ-gûn tebellür ve altun ve câm sürâhîler ile lâle-i hamrâdan nişân verir hamrlar ve yemîn ü yesâr-ı kralda yüz kîse mümessek meskûk dinar-ı Ferdinarlar bulundukda ol hayâtı ve memâtı murdâr olan ol kral-ı dâllin na‘şe-i murdârı üzre bu kadar mâlı guzât-ı müslimîn görünce *el-azametullâh* bu kadar gâzîler yağmâ ederken birbirlerine girüp kılıç çeküp yetmiş aded yiğit bu deyr içre birbirlerinden şehd-i şehâdeti nûş edüp serhoş-ı dâr-ı bâkî oldular. Sonra varanlar bir şey bulmadılar.

Âhir kralın gümüş serîri ve yasdıkların alup kralı pâre pâre edüp kenîse üstüne urduklarında kral-ı dâl dahi nâr-ı dûzahda karâr edüp sâ’ir şühedâlarımız, ordu-yı İslâm içinde kuyular kazup defn edüp bilinmemek içün üzerlerine âteşler yakdılar, zîrâ sonra

küffâr bulup şühedâlarımızı anlar dahi âteşe göyündürür.

Ertesi gün bu fiamos Uyvar kal‘asından kalkup cânib-i şimâle giderken ol gün serdâra çaşıtlarımız gelüp haber verdiler kim,

"Hâlâ hâlâ Kemen Yanoş kral kal‘a-i Eçetvar nâhiyesinde cümle hersekleri ve beyleri ve sekleri yüz bin askerle başına cem‘ edüp bugün yâhûd yarın üzerinize gelmek üzredir, zîrâ Seydî Ahmed Paşa öldü, deyü küffârın pek tuğyânı vardır. Ve Âl-i Osmân askerin tâ bu kâfiristan ortasına çekinceye dek bir yerden baş göstermedi. Gâfil mebâş" deyüp serdârı âgâh edüp ihsân-ı firâvân alup yine çaşıtlığa gitdiler. Artık ağırlıkları ileri koyuvermeyüp ve çetecileri men‘ eyleyüp tuğlar ve ağırlıklar bir yerden gitmek fermân olunup Budin eyâletiyle İsmâ‘îl Paşa çarkacı ve Cerrâh Kâsım Paşa dündâr ve Melek Ahmed Paşa Rûmeli'yle sağda ve Çavuşzâde Anadolu'yla solda rikâb-rikâbe cümle ordu-yı İslâm askeri pür-silâh ve âmâde olup âheste âheste gitmede, ammâ bu haber-i mûhişden Serdâr Ali Paşa hazz etmeyüp bu mahalde Seydî Ahmed Paşa'yı katl etdiğine peşîmân olup müte’ellim-künân duhânın içerek giderdi, zîrâ Seydî merhûm askerin kalb kuvveti ve kâfiri sındırmış idi.

Andan 5 sâ‘at gidüp niçe kerre yüz bin demet buğday yığınları içre eyle bir mahsûldâr sahrâ-yı dâr-ı karâr edecek kurâları ubûr edüp bir çemenzâr yerde,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos

Bu mahalde serdâr on bin Tatar-ı adüv-şikâr ile eyle ilerüsün nehb ü gâret edüp Kemen Yanoş kraldan bir haber getirmeğe gitdiler, ammâ hakîr bile gitmedim, ammâ Tatar-ı adüv-şikâr ol gün ol gece çapul civerüp Sakmar nevâhîleri nâm mahalde bir niçe bin melâ‘în hınzîrları bir bataklık göle arka verüp bir tabur kazmışlar. Ve domuz sürüsü gibi içine girmişler dahi etrâfların tabur-ı azîm handakları gibi çukurlar kazmışlar. Ve cânib-i edvârların dıraht-ı müntehâlar ile paçarızlar ve kırıntılar kırup içine girüp bir sûr-ı kebîr ve içine bî-nihâye esîr ve bî-hisâb mâl-ı kebîr ile kâfirin tahassün etdiklerin Tatar haberdâr olup Tatar ile bile giden tüfeng-endâz serhad gâzîleri iki bin güzîde piyâde ve esb-süvâr ile mezbûr taburun üzerlerine varıldıkda hınzîr batakdan çıkar gibi cümle küffâr batakdan taşra çıkup kâmil üç sâ‘at ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl olunup âhirü'l-emr Tatar ***[7a]*** bir kerre yan vericek küffâr bunları kaçdı zann edüp askeri kovarak cümlesi dahi taburdan taşra sahraya çıkınca Tatar'a ıyd-ı adhâ olup ân-ı vahidde Tatar yine dönün deyüp cümle kâfirleri serhad gâzîleriyle ortaya alup topa dutulmuş maymuna döndürüp ansızın(?) katanaların ve evlâd [u] ensâbları ve esbâbları üzre kâfirleri dendân-ı tîğdan geçirüp cümle mâl [ü] menâli ve evlâ[d ü] iyâli ile esîr olup bu kadar mâl-ı ganâ’imle yedinci günde yigirmi bin esîr ile ordu-yı İslâm'a gelirken kaba ve saba esbâbları bırağup cümle üsârâları koyun sürüsü gibi sürü sürü sürüyüp bâzâr-ı İslâma dâhil olup askerimiz ez‘âfından ziyâde olduğunda aslâ şübhemiz kalmadı.

Hattâ hakîrin hüddâmları üç aded Macar keferesi diyâkları getirdiler, ya‘nî keferenin okumuş yazmışlarına "diyâk" derler, ammâ biri gâyet tevârîh-şinâs vagonsa idi, ya‘nî cihânı geşt [ü] güzâr etmiş idi, ammâ bu mahalde gelen üsârânın kesret ve vefretinden ordu-yı İslâm içinde havf olunup serdâr-ı mu‘azzamın fermânıyla muğpîçeleri ve duhter-i pâkîzeler ve kâlîm nisvânları alıkoyup eli kılıca yarar iş bilir kâfirin tokuz bin mikdârın nehr-i fiamos kenârında harbende ve aşçı ve başcı ve oğlan ve uşak bu kadar bin eli bağlı mahlûk-ı Hudâ'ya şak-â-şak eyle bir ârâyiş-i rimâh-ı nîze-i tığ-ı bî-dirîğ urdular kim dem-i insân nehr-i revân gibi cereyân ederdi.

Bu mahalde hakîr âlem-i hayretde kalup eyitdim: "Ey Hâlik-i kevneyn [1] ‰«Ι”Δ‰ϯdir, ammâ bu ne sırr-ı hafîdir kim tokuz bin âdemin cânı ve kanı çıkup gitdi" deyüp mebhût ve abs(?) oldum, ammâ bunları anıniçün kırdılar kim,

"Eğer Kemen Yanoş gelirse ordu içre bu kadar bin küffâr derûn-ı askerde bulunup şaşkınlık verir" deyü cümle kırdılar.

Ve yine çâşıtlar gelüp "Kemen Yanoş yigirmi konak içeri nehr-i Tise'yi geçdi" deyü haberler gelüp asâkir-i İslâm şâd olup tokuz bin esîri kılıçdan geçirdiklerine peşîmân oldular.

Andan nehr-i fiamos kenârından kalkup yine cânib-i şimâle Kemen Yanoş kral ardı sıra deyü azîmet edüp 5 sâ‘atde yine,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos

Bu mahalde Rakofçi la‘în mukaddemâ Seydî Ahmed Paşa havfından bir tabur-ı azîm kazmış kim bir günde güc ile devr olunur. Handakı çâh-ı gayyâdan nişân verüp içinden nehr-i fiamos cereyân eder. Bir tarafı büyük nehr-i fiamos ve handakdan hâric şark cânibinde bir sazlık ve bataklık idi. Bu taburda dahi Rakofçi kral karâr edemeyüp andan (---) sâ‘at menzile gidüp,

Evsâf-ı menzil-i Küçük Tuzda

Bu dahi Erdel krallarına tâbi‘ bir şehr-i âbâdân idi. Bunda dahi bir azîm tuz ma‘deni olup bir Mısır hazînesi mâl hâsıl olur başka irşeklikdir. Bu şehir dahi hâlî bulunup cümle âmâde olan mâl-ı ganâ’imleri alınup şehri ıhrâk bi'n-nâr [olundu]. Nehr-i fiamos'u bu mahalde âsân vech ile ubûr olunup iki cânibi mahsûllü bayırlar geçüp (---) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Kolojvar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Ve bânîsi Lagoş kraldır kim Hazret-i Îsâ vilâdeti târîhi sene

---

1 *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yapt›€›ndan sorumlu tutulamaz".

1503 târîhinde dünyâya gelüp kırkıncı yılda bu kal‘ayı Süleymân Hân havfından binâ etmişdir, ammâ hâlâ Erdel krallarına tâbi‘ kal‘adır, lâkin içinde Nemse çâsârı tarafından üç bin aded soltat murtat cengâver kâfir bat olmağile serdâra itâ‘at etmeyüp varoş-ı kebîri ise urulup kal‘ası meydân-ı mahabbetde kaldığın derûn-ı hisârda olan küffâr-ı füccâr-ı Macarlar görünce "El-amân" deyüp beyâz vere bayrakları diküp kapudanı Hereko nâm dalâlet-âyîn-i benâm kâfir serdâra hedâyâlarıyla gelüp itâ‘at etdi, ammâ bu kal‘a bir bâğlı bayır dibinde havâleli şekl-i murabba‘ fieddâdî binâ bir kal‘a-i zîbâ-yı müzeyyendir kim cirmi dörd bin adımdır, lâkin yalın kat dîvârlı ve kırk kulleli ve dörd kapulu ve handaklı bir kal‘adır.

Havâlesi cânibi batı tarafıdır ve ana nâzır bir kapusu var. Bu kapu tarafında bir su değirmeni var. Ve maşrık tarafına nâzır varoş kapusu ve kıbleye mekşûf gûrhâne ki maşatlık kapusu var. Bu tarafdaki handakı alçakdır, bu kal‘aya herkes girüp seyr [ü] temâşâ edüp bey‘ [ü] şirâlar olundukda hakîr dahi içeri girüp seyr [ü] temâşâ eyledim.

On bir musanna‘ manastırı var. Her birinin servmisâl serâmed çanlıkları var. Üstleri gümüş-misâl kalaylı ve pirinç teneke örtülü nâkûshânelerdir. Ve her kenîsenin kıbâbları üzre âdem kaddi kadar altun yaldızlı haçları ve salîbeli peykerleri var. Ve her deyrin yanlarında bilâ-teşbîh medrese ***[7b]*** -misâl papas-ı palas-pûşân hâneleri ve mükellef bâzergân hânları ve çârsû-yı bâzâr-ı müzeyyeni var kim cümle avretler bey‘ ü şirâ edüp kocaları birer kâra meşgûllerdir.

Ve asker-i İslâm havfından cümle kurâları halkı gelüp kal‘aya girdiklerinden derûn-ı hisâr eyle izdihâm idi kim benî Âdem'den ayak basacak yer yok idi. Ve dörd bin aded askerîsi kefereleri dahi bunda âmâde idiler. Ve mahbûb u mahbûbesi ve bâğ u bâğçesi bî-hisâb ve bî-kitâbdır. Ve âb [u] hevâsı gâyet latîfdir.

Bu temâşâları edüp ordu-yı İslâm'a refîklerimizle gelüp {(---) senede} merhûm Seydî Ahmed Paşa ile bu kal‘a altına bahâr seferinde gelüp Rakofçi la‘în kralın kırdığımız cünüd-ı cünûbü kellelerin seyr [ü] temâşâ etdik kim müşebbek bostânlarda kabak ve karpuz kelekleri nice yatırsa kelle-i küffâr, hâksâr olup eyle yatır. Ve taburı handakı çâh-ı gayyâ-misâl olup derûn-ı hafirde lâşe-i küffârın derileri üstühânlarına sarılup kat-ender-kat pâymâl-i rimâl olup yatırlardı.

Ve sahrâ-yı Kolojvar'ın beşer altışar sâ‘atlik yerlerinde üstühân-ı küffâr hâr u hâşâk-i haşeb kırıntısı gibi ber-hâk-âlûd yatırdı. Cümle guzât-ı müslimîn ile bu cîfe-i murdârları seyr [ü] temâşâ edüp böyle bir gazâ-yı ekberde bulunduğumuza bu hakîr hamd ü senâ edüp efendimiz Gâzî Seydî Ahmed Paşa rûhuna Fâtiha tilâvet etdik. Hakkâ ki gazâ-yı azîmimizdir kim [1] A–«†AE†··. Andan 4 sâ‘atde,

Menzil-i Fiz: Bir çemenzâr yerdir. Andan 3 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i fiebeş Uyvar

Sahîhi Uyvar'dır. Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi Mihadi Laslo kral binâsıdır kim Nemse çârsârı hükmünde,

"Tata kal‘asında yatır İrşek bunun veled-i pelîdi bir nâmdâr kral idi" deyü Macar tevârîhlerinde yazmışlar.

Bu kal‘a dahi Erdel kralına tâbi‘dir, ammâ Red[i] [İ]şvan kralzâdenin milk-i mevrûsudur. Kal‘a taşrasında varoşu ıhrâk olunup kal‘a içinde olan küffârlar "el-amân" deyüp kal‘ayı vere ile verüp kal‘anın iş erleri ve şagları ve nemeşleri ve jodoşları kal‘adan hedâyâlarıyla çıkup serdâra geldiler ve cümle hedâyâların verdiler. Ve bir oda yeniçeri ve sipâhdan yasakçı aldılar. Kal‘ası nehr-i Kiriş kenârında şekl-i müseddes bir taş binâ kal‘adır. Handakı ve tabyaları gâyet metîndir.

Ba‘de's-sulh serdâra hoş-âmed topları atup şâdumânlar edüp vâfir bey‘ ü şirâlar oldu. Ve me’kûlât u meşrûbât ve na‘l ve mıhdan çok şey bulundular, ammâ hisâr içre beş bin aded Nemse askerisi âsûde-hâl oturdular.

Ve mezkûr nehr-i Kiriş bu mahalde fiebeşvar yaylalarından tulû‘ edüp ener, iki bölük olur. Bir fırkası Varat kal‘ası dibinden geçer ve bir kolu dahi Kiş Varat kal‘ası dibinden geçüp bir konak yer aşağı gidüp Siyâvuş Paşa karındaşı Hüseyin Paşa binâ etdiği Fekete-Bator kal‘ası dibinden geçüp bir konak batı tarafına akup kal‘ayı çonradığımıza yakın nehr-i azîm Tise'ye mahlût olur.

Ez-în cânib fiebeş Uyvar altından kalkup 5 sâ‘atde,

Menzil-i Sarây-ı Utvar Kapdanı

Bu yer sarây-ı ibret-nümâ-yı musanna‘ idi kim ta‘rîf ü tavsîfinde lisân kâsır ve kalemler kâsir idi. Bu sarây-ı behişt-âsâyı ân-ı vâhidde yağmâ ve alan u tâlâncılar ıhrâk bi'n-nâr edüp hâke berâber etdiler, ammâ bu cây-ı çemenzârda cümle iş erleri bir yere gelüp ve [2] E·«E—AA† fehvâsınca müşâvere olunup kal‘a-i Vaşarheld deresinde küffârın isyân [u] tuğyânı olması sebebiyle ol câniblere gitmek mümkün olmayup yine semt-i şimâle sarp dağlar ve beller ve sa‘b yollar aşup 3 sâ‘atde,

---

1 *Kur’ân*, Neml 40. "Bu Rabbimin lûtfundand›r".

2 *Kur'ân,* Âl-i ‹mrân 159 "(Yapaca€›n) ifller hakk›nda onlara dan›fl."

Menzil-i Senbedek

Bu menzilde vâfir cebehâne arabaları ve toplar gelemeyüp cemî‘i bârhâne gelmesiyçün Rûmeli eyâletiyle efendimiz Melek Ahmed Paşa'yı me’mûr eyleyüp ol sarp dağlardan niçe bin arabalar aşınca bu mahalde iki gün meks olundu, ammâ bu mahalde gelen esîrlerin hisâbın Hudâ bilür. Hattâ beş yaşında bir esîr yüz akçeye ve bir at elli akçeye bey‘ olunup ordu-yı İslâm eyle ganîmet oldu kim herkes ganîmetden bîzâr olup yurd yerlerinde ba‘zı partal u sartal makûlesi kelepür eşyâları bırağırlardı. Hattâ bazı avret ve oğlan yurd yerlerinde serserî gezerlerdi. Ve bu mahallere Bihâr nâhiyesi derler, gayet mahsûllü yerlerdir. Andan 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i Dejvaroş

Erde[l] krallarının hâssıdır ve sahîh Erdel diyârı bu mahallerdir. Orta Macar ve Hayduşak Macar ve Seykel Macar ve Saz Macar değildir. Hâssü'l-hâs Erdelistân-ı kâfiristân bu zemîn-i a‘mâristândır kim Erdel'in tâ ayne'l-fi‘li bu mahallerdir. fiehir bir bayırlı mahalle vâkı‘ olmuş on üç bin aded kârgîr binâ kâşî-i Çîn gûnâ-gûn kiremitler ile mestûr bir şehr-i ma‘mûr idi kim görenler vâlih [ü] hayrân kalırlardı.

Çarkacı İsmâ‘îl Paşa askeri mâl-ı ganâ’imler alup böyle şehr-i nâzenîni ıhrâk bi'n-nâr ile ***[8a]*** harâb-âbâd etmişler. Hakîr Melek Ahmed Paşa efendimizle uğrayup temâşâ etdik. Henüz güneşde zerre ve deryâda katre-misâl bâğ-ı İremden nişân verir bâğçelerinde nüzhet-âbâd kasr-ı Havarnakları ve fıskiyye ve havz [u] şazrevânları kalmış.

Andan yine taraf-ı şimâle 4 sâ‘atde,

Menzil-i ma‘den-i giyâh

Hakîkatü'l-hâl otluk ma‘deni denildiği kadar var. Cümle asâkir-i İslâm bu sahrâ-yı çemenzâr [u] giyâhât içre iki gün meks eyleyüp nebâtâtın taşıyup niçe kerre yüz bin at ve katır ve develer bağlayup cemî‘i Tatar halkının da altı kerre yüz bin devâbbâtları bu sahrânın otun otluğun yediler. Gûyâ deryâda katre ve güneşde zerre kadar eksilmedi.

Andan kalkup yine şimâle 5 sâ‘at gidüp bayırlar ve çayırlı yerler aşup,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos

Bu nehir tâ şark cânibinde Seykel yaylalarında Senyal dağlarından hurûc edüp yigirmi pâre kal‘alara uğrayup kal‘a-i Namin ile kal‘a-i Kalu kurbunda nehr-i azîm Tise'ye mahlût olur bir âb-ı hayât nehirdir. Tâ Erdel memleketinin ortasından cereyân edüp, niçe vâdîleri ve kurâ vü kasabât ve kılâ‘arın mezra‘alarını saky eder.

Andan (---) sâ‘at yine şimâle gidüp tekrâr,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos

Bu mahalde hakîr on sekiz yiğit ile nehr-i fiamos'u ubûr edüp Maşrık cânibinde dağlar aşup bir gece seğirdüp vakt-i şâfi‘îde bir köy basup on dörd aded güzîde pençe-i âfitâb gulâm-ı mehtâbları esîr ve yüz elli aded sığırlar ve iki yüz aded koyunlar ganîmet alup tekrâr selâmetle,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos

Bu mahalde cümle ganîmetlerimiz fürûht edüp yigirmi birer guruş hissedâr olup Kâzım nâm gulâmı hissemize tuta aldık. Andan 4 sâ‘at yine şimâle gidüp yine,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos

Bir çemenzâr bâğ-ı İrem-misâl bir mahsûllü ma‘mûr kurâlar idi. Deryâ-misâl asker gelüp meks eyledikde bu sahrânın cânib [ü] etrâfında olan kurâları gâret edüp cümle ıhrâk bi'n-nâr olundu. Andan 3 sâ‘atde def‘â,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos

Hülâsa-i kelâm bu diyârları nehb ü gâret edüp esir [ü] mâl-ı firâvân alup ıhrâk bi'n-nâr etmek içün nehr-i fiamos kenârında on gün meks edüp niçe yüz kurâ ve kasabât ve kılâ‘ ve palankaları yakup yıkup harâb [u] yebâb edüp bu menzilde ale'l-umûm asâkir-i İslâm-ı nusret-me’ser nehr-i fiamos'u karşu tarafa âsân vech ile ubûr edüp artık cânib-i şimâle gitmeyüp taraf-ı maşrıka azîmet olunup 5 sâ‘atde dağlar ve beller aşup ismi ma‘lûmum değil bir sahrâda meks olunup cümle asâkir-i İslâm'a tenbîh [ü] te’kîd olunup herkes hayme vü hargâhında olan esîrleri zabt etdiler. Andan 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Köyvar

Lisân-ı Macar'da "taş kal‘a" demekdir. Erdel krallarına tâbi‘dir, ammâ mürd olan Rakofçi kral la‘înin veled-i pelîd-i anîd-i nâ-pâki kal‘asıdır. Bânîsi Gorandi Mikloş kral binâsıdır. Bu kal‘a aslâ itâ‘at etmeyüp yüzden mütecâviz topları asker-i İslâm'a atup çok âdem helâk etdi, zîrâ yola karîb idi.

Ba‘dehu yanına kimse uğramayup cüyûş-ı muvahhidîn alarkadan ubûr etdiler, ammâ kal‘a küffârları mukaddemâ pusuya girüp hayli ümmet-i Muhammedi giriftâr-ı esîr-i bend-i belâ ve zincîr-keşân eylediler.

Bu ahvâl-i pür-melâl seraskere mün‘akis olup bu kal‘adan dil almak içün efendimiz Melek Ahmed Paşa ta‘yîn olundukda bir gece iki bin aded pâk ve pâkîze müsellah yiğitleri mezkûr kal‘a altında kemîngâhlar[a] koyup sabâh oldukda kal‘a kapusu açılup cümle küffâr bî-pâk ü bî-pervâ taşra çıkdıklarında hemân kemînde olan guzât "Allâh" deyüp kılıç urdular.

Derhâl der-i kal‘a kapanup cümle küffâr taşrada kalup beş yüz aded küffâr pây-beste ve dil-haste ve

bend-i zincîr ile müşerref olup dörd yüz kadar kelle dahi alındıkda azamet-i Hudâ mel‘ûn kal‘a belki bin mikdârı balyemez topları atup murg-ı semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kaldı.

Hamd-i Hudâ bir kimsemize top gülleleri isâbet etmeyüp kal‘a taşrasında olan mâl-ı ganâ’imlerin cümle Hırvadlı gâzîlerimiz alup beş yüz esîr ile ordu-yı Melek Ahmed Paşa'ya alay ile gelinüp bir niçe kâfirleri serdâra dil götürülüp ba‘de's-su’âl kelleleri serâperde önünde be[de]n-i murdârlarından cüdâ olundu.

Ba‘dehu cümle ganâ’imle cümle üsârâlar fürûht olunurken meğer kal‘a kapudanı olan mel‘ûn tebdîl-i câme etmiş ol ma‘rakede esîr olmuş. Ol mel‘ûn-ı kallâş-ı nâ-tırâş hâmûş-bâş dururken serhad gâzîleri içre kırk bin guruşa dek bahâya çıkınca ne olduğu ma‘lûm olup mukaddemâ asker-i İslâm'dan aldığı ümmet-i Muhammed esîrlerinin yüz yigirmisin dahi verüp kırk bin guruşa fürûht olunup her bahâdır yiğitlere otuzar aded ***[8b]*** guruş hisse değdi, ammâ mezkûr Köyvar kal‘ası nehr-i fiamos kenârında evc-i semâya berâber bir topraklı dağda iki çatal karşu karşuya iki dâne hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn seng-tırâş bir sûr-ı savaş-ı perhâşdır kim Deve kal‘asından sonra bu kal‘aya mu‘âdil bir sûr-ı üstüvâr yokdur.

Gerçi nehr-i fiamos aşırı bir kûh-ı bülend havâlesi vardır, ammâ kal‘aya ol dağdan bir zarar yokdur. Ve bu kal‘aya serhad halkı Çatal kal‘a derler. Ve batı tarafına nâzır birer kapusu var. Cânib [ü] etrâfı dereli ve depeli yerlerdir. Andan kalkup 3 sâ‘atde,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Laboş

Bu nehr-i lezîz tâ Halmaş yaylağından gelüp bu mahalde nehr-i fiamos'a mahlût olur, lâkin küçük nehirdir, ammâ âb-ı zülâldir. Andan yine şimâle 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i Laboş

Lisân-ı Macar'da (---) demekdir. Bânîsi Matyaş kraldır kim vilâyet-i Ungurus'a ve vilâyet-i Leh'e mâlik olup Tuna Belgrad'ın Ebü'l-feth Sultân Mehemmed'e vermeyen kral-i dâllin oğlu Matyaş kral binâsıdır, ammâ Orta Macar'da Zolomioğlu milkidir. Ve Erdel krallarına tâbi‘ bir şehr-i Laboş'dur kim nehr-i Laboş kenârında bir sahrâya vâkı‘ olmuş ürd-i behişt bir şehr-i müzeyyen imiş. Tatar-ı saba-reftâr-ı adû-şikâr askeri serdârı olan fiâh Polad Ağa bu şehre uğrayup mâl-ı ganâ’im ve üsârâların alup şehr[i] âteş-i sûzân ile ziyân ve halkını esîr [ü] nâlân ve kurâların alan u tâlân etmişler. Hakîr vardıkda ancak birkaç kârgîr binâ kenîseleri kalmış idi. Anları dahi Âl-i Osmân askeri zîr-i zemînlerin kazup bir hayli defîne mâllar bulup kileseleri âteş-i Nemrûd ile göyündürdüler. Andan nehr-i Laboş'u ubûr edüp 4 sâ’atde bayırlar aşup nice köyler ıhrâk edüp giderek,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Sasa

Sâhilinde meks [ettik]. Bu nehir Nagbanya dağlarından gelüp nice kurâ ve şehirleri rey edüp nehr-i fiamos'a mahlût olur.

Ve bu mahalle karîb nice yerlerde aceb ü garâ’ib banalar, ya‘nî ılıcalar vardır, lâkin gayri diyâr germâbları gibi ma‘mûr kârgîr binâlar ile inşâ olunmamışdır, ammâ hassaları çokdur.

"Kiraz eyyâmında bu vâdîlerde yigirmi bin kefere çadırları ile bu kadar mahlûk-ı Hudâ gelüp ıyş ü işret edüp ılıca-yı Rûmî ederler" deyü nakl etdiler. Lisân-ı Macar'da ılacaya (---) derler.

Andan 3 sâ‘atde her biri birer şehre benzer kurâları yaka yıka gidüp,

Menzil-i karye-i Tövar

İtâ‘at edüp bir yeniçeri odası konulup ıhrâk olunmadı. Ve bu mahalde nâm [u] nişân içün bin koyun on altı akçeye bey‘ olunup Ordu Monlası Ramazân Efendi sicille kayd etdi. Bir seferde Âl-i Osmân askeri böyle ganîmet olmamışdır.

Andan 5 sâ‘at gidüp sene 1071 Zilhicce'sinin arife günü "*Allâhümme Lebbeyk*" diyerek pür-silâh gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Nagban Ejder

Diyâr-ı Acem'den gelme Menûçehr'in evlâdlarından Nîgban, ya‘nî ey kral bu hâk-i pâke kadem basup bir ejdehâyı katl etdiğiçün ismine Nagban Ejder derler.

Ba‘dehu bu şehri cây-ı vatan edinüp anın ismiyle müsemmâ bir şehr-i Mînâ olup Nagban Ejder nâmıyla şöhret bulmuşdur. Cümle Erdel Macarı ve Orta Macarı ve Hayduşak ve Saz ve Seykel Macarlarının silsile-i nihâyetleri bu Menûçehrzâde Nagban Ejder'e müntehîdir. Kendisi (---) medfûndur.

Erdel krallarının bir tahtı Erdel Belgrad'ı ve bir tahtı fiamos Uyvar ve bir tahtı bu Nagban Ejder'dir kim cümleden şehr-i kadîm-i Macar bu dâr-ı diyârdır. Hâlâ Erdel krallarının tahtgâh-ı mahsusu budur.

Nehr-i Banya Ejder ya‘nî Ejder Ilıcası suyu kenârında bir dereli yerde cânib-i erba‘ası havâleli dağları ve rağları ve yakın ve ırağları cümle bâğlardır kim cümle kırk bin bâğdır, derler. Ve cümle halkının kâr [u] kisbleri şarâb yapmak ve hamr satmakdır.

Kal‘ası mezkûr dere içre şekl-i murabba‘ yalın kat taş dîvârlı kal‘a-i azîmdir. Cirmi kâmil beş bin germe adımdır. Ve mağrib cânibi amelî cumbul batakdır kim bu şehrin hınzîrlarına yatakdır. Ve handakı vâsi‘dir, ammâ alçakdır, lâkin mâl-â-mâl sulu savakdır.

Ve kıble cânibine varoş kapusu var. Üç kapusu dahi üç tarafa nâzır metîn kapulardır. Bu kal‘a havâleli ve metîn olmamağile ve cümle halkı ankâ bâzergân olmağile havflarından itâ‘at edüp bir oda

yeniçeriler ile Seydî Ahmed Paşazâde Mehemmed Beğ yasakçı konulup bu kal‘ayı hıfz [u] hırâset edüp ıhrâk-ı nâr olunmadı. Ve iki gün meks olunup bey‘ [u] şirâlar olundu.

Hakîr dahi na‘l ve mıh almaya kal‘aya girüp seyr [ü] temâşâ etdim. Beş bin askere mâlik ve on bir aded çanlık kulleli manastırları ve hânları ve medrese ve irşekhâneleri ve çârsû-yı ***[9a]*** bâzârları ma‘mûr u müzeyyen olup bunda dahi cümle avretler metâ‘ların müşterîlerine gizlice satarlar. Ve bu kal‘a irşekleri ve birovları ve nemeşleri ve dojları hedâyâlarıyla Ali Paşa'ya ve Melek Paşa'ya gelüp hedâyâların getirüp cümle keferelere ikrâm olundu.

Ba‘dehu kefereler kal‘aya gelüp serdâra "Safâ geldiniz" deyü bin pâre balyemez top atup şâdumânlar edüp ale'l-akîb serdâra ve Melek Paşa'ya beşer kîse döğme riyâl talar guruş getirdiler, zîrâ bu şehirde gümüş ma‘deni var, ibret-nümâdır kim bir diyârın ma‘den-i fızzasına benzemezdir. "Üç yerde âdem beli kalınlığı cevher çıkar" derler, ammâ âsân vech ile çıkarmış, ma‘dengâhın görmek olmadı, ammâ kal‘a ortasında siyâsetgâh meydânı kurbunda darbhânesi aceb temâşâgâhdır. Erdel memleketinin altunu ve guruşu cümle bunda kesilir, zirâ ekseriyyâ dağları altun ve gümüş ma‘âdinleridir.

Sitâyiş-i varoş-ı kal‘a-i Nagban Ejder

Bu kal‘anın taşrasında bir bâğ-ı İrem-misâl varoş-ı azîmi var. Banya Ejder nehrinin iki tarafına vâkı‘ olmuş İrem-âsâ cinîn ü gaytânlı ve müşebbek bâğ u bostânlı şehr-i müzeyyendir. Ve nehir üzre Macar batiskanlı musanna‘ hiyel ü şeytanatlı su değirmenleri var kim hem gûnâ-gûn rakîk-i dakîk öğüdür ve hem yine unu elenüp kepeğin başka bırağır, aslâ bir âdem bu değirmenler[e] vaz‘-ı yed etmezler. Anca[k] buğday korlar *ve's-selâm*.

Ve mezkûr nehr-i Banya Ejder nehr-i fiamos'a mahlût olur, ammâ nehr-i Banya ılıca suyu olmağile ol kadar lezîz ve bârid değildir, ammâ nâfi‘dir. Ve bu su, ma‘denli gümüş cevherli dağlardan gelmek ile bu şehir halkı ol sudan isti‘mâl etdikleriyçün ekseriyyâ sağîr u kebîrlerinin boğazlarında kuşka, ya‘nî ur gibi bir yumru şey hâsıl olur. Ve bu şehir bir derede vâkı‘ olmağile hevâsı sakîldir, ammâ halkı gâyet ankâlardır. Ve ehl-i zevk ve ayş ü nûş sâhibleridir kim herkesin bâğlarında birer kasr-ı bed-âyîn hâneleri var. "Cümle yigirmi sekiz bin bâğdır" deyü şehir birovu nakl etdi.

Ve bu şehirde cümle erbâb-ı ma‘ârif, hukemâ ve etibbâ ve kehhâlleri ve cümle diyâr keferelerinin mün‘imleri güz eyyâmlarında bu şehrin hevâsı letâfeti mahallinde gelüp,

Sitâyiş-i germâb-ı Banya Ejder

Menûçehrzâde, Ejder'i katl etdiği mağâraların kurbunda yedi yerde germâb ılıcalarına cümle kibâr-ı kâfiristân haymeleriyle gelüp meks edüp bir ay bu ılıcalarda ıyş [u] işret edüp âb-ı germâsından nûş edüp cemî‘i ahlât-ı fâsideden arı olup bir dahi hekîm eşribesine muhtâc olmazlar, böyle menâfi‘-i kesîreli germâblardır. Ve bu şehir kadîm olmağile ibtidâ lisân-ı Macar-ı füccâr bu diyârda peydâ olmuşdur.

Der-beyân-ı lisân-ı Macar-ı füccâr

Evvelâ aded-i hisâbları budur, ammâ ibtidâ,

ism-i celâli *(---) [İsten]*			ism-i Îsâ nebî *(---) [Jezus]*	
eg	*ketö*	*harm*	*nig*	*höt*
1	2	3	4	5
hat	*het*	*noç*	*kilenç*	*tiz*
6	7	8	9	10
husvan	*kötvan*	*harvan*	*negvan*	*hötvan*
20	30 [20]	40 [30]	50 [40]	60 [50]
hatvan	*hetvan*	*goçvan*	*kılençvan*	*tizvan*
70 [60]	80 [70]	90 [80]	100 [90]	200 [100]
kener	*viz*	*şov*	*şaytun*	*vay*
ekmek	su	tuz	peynir	yağdır
miz	*ney [tey]*	*teyfel*	*aluttey*	*hagma*
baldır	süt	kaymak	yoğurd	soğan
kanal	*kej*	*talt*	*pinçebe*	*gerka*
kaşık	bıçak	çanak	zîr-i zemîn	mûm

lonak	*tüz*	*disno*	*Hozza buzat.*	*Hozza abrakat.*
attır	âteş	domuz	Getir buğday.	*(---)*

liyan	*germek*	*asson*	*seme*	*zorot*
kız	oğlan	karı	göz	burun
saya	*haşa*	*gövel*	*ereg*	*Hamar hoz.*
ağız	karın	gel	git	Tiz getir.

seker	*mojmege*	*inge*	*Hoça nekem ayandik.*
araba	*[mojdmeg]* yayka	gömleği	Vere bana bağışla.

fokmeg	*guk*	*gukman*	*körtvil*	*alma*
tuta	tavuk	yumurta	armud	elmadır
meg	*çereşne*	*hala*	*çonpo*	*list*
vişne	kiraz	balık	sazan balık	un
söl	*silva*	*fayı*	*diyo*	*anber*
üzüm	erik	odun	ceviz	âdem

manaçke gelin	*kıvagon* kimdir o	*nem tudom* bilmem
nem latom görmedim	*hunlakot* nerelisin	*in [it] lakom* buralıyım
Hoza kiçi vala-kat. Avretden ol şeyi istemekdir.	*Basom segget.* Oğlanın kıçına söğmekdir.	*Basa manya. [Bastam anyat]* Anasına söğmek-dir.

Niçe elfâz-ı turrehâtları var ancak seyahâtde lâ-zım olmamağile bu kadarla iktifâ olundu, ammâ bu lisanın ekseriyyâ kelimâtları Fârisî'dir, zirâ asılları Menûçehr evlâdları Acem olmak [ile] ***[9b]*** niçe bin lugatları Fârisî vâkı‘ olmuşdur.

Ve lehçe-i mahsûsalarında hayli fesâhat u belâğat vardır. Ve a‘yân [u] eşrâfları ve bizzât kralları re‘âyâ-larına "*yuram*", ya‘nî "ağam, cânım" deyü ta‘zîm ile tekellüm ederler. Cümle kitâb-ı İncîlî ve millet-i Mesîhiyye'dendirler, ammâ putperest değillerdir, kiliselerinde aslâ asnâm-ı *Vedd ve Süvâ‘ ve Yeğûs ve Ye‘ûk*ları[1] yokdur.

Saz ve Macar kenîselerinde haçdan gayri bir şey yokdur, mezhebleri Luturyan'dır. Papişte mezhebi, ya‘nî Rim Papa mezhebinden değillerdir. (---) (---) ammâ Orta Macar Nemse kavmine mağlûb olmağile gâh Papişte ve gâh Luturyan mezhebinde olur bir alay bî-mezheb ve bî-dîn kefere vü fecere ve mülhidîn ve müşrikînlerdir, ammâ Orta Macar'ın hisâblarında onar onar add etdiklerinde bu tertîb üzre sayarlar. Evvelâ,

tizvan	*husvan*	*harminç*	*negvan*	*hetven*
10	20	30	40	50
hatvan	*ötven*	*noçvan*	*kılençven*	*saz*
60	70	80	90	100

Ba‘dehu bu şehirden kalkup yine cânib-i yıldıza 4 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Dejbanya

Kapudanının olmak ile ıhrâk olunmadı. Andan yine semt-i yıldıza gidüp (---) sâ‘atde,

Menzil-i fiijvarya

Bir şehre benzer azîm kasabadır. İtâ‘at edüp kulağızlar koşup yol gösterdiler. Bu mahalle Saboç nâhiyesi derler. Erdel diyârının vilâyet-i Hayduşak'ı hükmüdür gâyet ma‘mûr vilâyetdir ve katana kafirleri gâyet şecî‘ ve bahâdır yunakları olur, ammâ yine Erdel kralına tâbi‘lerdir. Andan 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Aranoş Megeşvar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi Süleymân Hân ile Mihaç gazâsında ceng ederken batakda gark olup lâşe-i murdârını Süleymân Hân Ustolni-Belgrad'a gönderüp anda defn ederken lâşesi üstüne bir çeleng sokduğu Vilagoş kral binâsı bir kal‘a-i metîndir. Asker(e) itâ‘at etmeyüp gorof nemeşleri gelmeyüp bizim askere eyle top gülleleri urdu kim kelle gibi gülleler sahrâda çöpik(?)-vâr galtân olurdu. Hamd-i Hudâ ferd-i âferîdeden bir kese zarar isâbet etmedi.

Nemse çâsârı tarafından beş bin tüfeng-endâz kâfir kal‘ada aslâ amân dilemedi. Ve bu sûr hâricinde bir müzeyyen varoşu var idi. Kal‘ası kâfirleri itâ‘at etmedikleri ecilden Eğre ve Budin ve Kanije gâzîleri bu varoşa şergil olup hâh-nâhâh bî-bâk u bî-pervâ şehre girüp cümle mâl-ı ganâ’im [ü] üsârâların alup şehrin âteşe urup ancak kal‘ası bir sahrâ-yı vâsi‘de sögele kaldı. Ve yine asker-i İslâm'a kırkar ellişer vukiyye top gülleleri urdu. Gâyet metîn ü müstahkem şekl-i muhammes bir kal‘a-i fieddâdî beş tabyalı ve beş aded kenîseli bir kal‘a-i beyâz idi, yanına varılmaz. Ancak bu kadar temâşâ etdik, zîrâ top serpindisinden yakın varmağa âdem cür’et edemezdi, ammâ sahrâları gayet mahsûllü yerlerdir. Andan 4 sâ‘at sahrâlarda gidüp,

Menzil-i Akkilise

Bir şehre benzer bâğlı ve bahçeli varoş imiş. İsmâ‘îl Paşa Budin askeriyle berbâd etmiş. Andan dahi ileri gitmiş. Bizler vardıkda yerinde külü kalmış. Bu şehir nehr-i Aranoş kenârında olmağile bu şehr-i berbâd önünde cisirler yapılup karşu tarafa ubûr olundu, 4 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Tirepişvar

Lisân-ı Macarca (---) (---) demekdir. Bânîsi Yanoş kraldır kim Süleymân Hân Budin'i Mihaç cenginden sonra feth edüp Budin'i Süleymân Hân bu Yanoş krala ihsân edüp bir mutî‘[u] münkâd kral idi kim,

"Leh'e ve Çeh'e ve Erdel'e mâlik olup bu kal‘ayı inşâ etdi" deyü İrşek Pap Macar Târîhi'nde mufassal yazmışdır, ammâ bu kal‘a yine Erdel krallarına tâbi‘dir, lâkin Zolomioğlu kralzâde milki olmağile içinde olan Macar eşkiyâsı on binden ziyâde olmağile elçilerimiz ile varan nâmelerimize aslâ itâ‘at etmeyüp cenge mübâşeret etdiler.

Asker-i İslâm hemân ol sâ‘at varoş-ı azîmine rûzgâr-ı zor-kârın tarafa şehrine âteş edince yana yana âteş kal‘a içinde olan tahta örtülü evlere yapışınca derûn-ı hisârda olan evler ve cebehâneler eyle tutuşdu kim hemân cân acısından cümle küffâr-ı hâksâr-ı

---

[1] *Kur’ân*, Nûh, 23. "Tanr›lar›n›z›, Vedd'i, Süvâ‘›, Ye€ûs'›, Ye‘ûk ve Nesir 'i b›rakmay›n dediler." Ayetin asl› flöyledir:

Ë‚«‰Ë«†‰«† ––Ê†¬‰Á „Â†Ë‰«†

dûzah-karârın karârları kal‘ada kalmayup kimi kal‘a kapusundan taşra çıkup kimi dendân-ı bedenden kendülerin kal‘adan aşağı atup kimi helâk ve kimi esîr-i gamnâk [ve] giriftâr-ı bend-i belâ olup enderûn-ı kal‘ada olan toplar âteşden kızup kendü kendilerine azîm vezni üzre bî-hisâb toplar atıldı.

Ve âteş teskîn oldukdan sonra bir deyr-i fieddâdî içre bir kral kızı leşi çıkdı. Cemî‘i esvâbı cevâhirle müzeyyen ve kuşağı ve tâcı ve halhalı ve sorguc ve istifanı ve parmaklarında yigirmişer ve otuzar kırat elmas-ı Serendîlî(?) ve la‘l ve yâkût ve zümürrûd ***[10a]*** yüzükler ve niçe mücevher ve murassa‘ sîm ü zer evânî eşyâlar ile memlû bir mezâr idi kim cümle cevâhiri bir Rûm harâcı değerdi. Ve dahi mezâr içinde iki aded pirinç kapaklı dollâblar binâ olunmuş biri mâl-â-mâl mümessek altun ve biri leb-ber-leb Sivilye guruş idi.

Bu ganîmetleri gâzîler görünce âteş-i Nemrûd'a bakmayup lâşe-i duhter üzre hücûm edüp niçe ümmet-i Muhammed birbirlerin ganîmet içün şehîd ederek cümle ganîmetleri yağmâ edüp âsûde-hâl oldular.

Ve bu vilâyetin âb [u] hevâsı letâfetinden memdûhâtının meşhûru fîl-i Mengerusî kadar alaca çakır gözlü sığırlar bir vilâyetde yokdur kim boynuzları birer kulaç ablak ve yeşil ve sarı ve kırmızı ve mavi kırbentleri(?) olur kim ta‘bir ü tavsîfden müberrâdır.

Ve koyunlarının dahi kezâlik boynuzları büklüm bülküm olup iri ve semîn gûsfendleri olur kim Mısır'da Cerce koyunlarından büyük olur.

Bu mahalde olan dağlarda yer yüzünde bir gûne kara-gûn balmûmu olur. Misk-i amber-i hâm gibi râyiha-i tayyibesi âdemin demâğın mu‘attar eder. Hattâ nef‘i ol kadar değer kim andan tekerlenene ve berelenene müşemmâ edüp sarsalar ol ân o cân hayât-ı câvidân bulması mukarrerdir.

El-hâsıl Erdel diyârında bu vâdîlerin mahsûlü ve Rûm'da Sirem [ve] Semendire mahsûlü ve Anadolu'da Aydın ve Sarıhan ve Sivas ve Erzurûm diyârları mahsûlünden ziyâde rahmet diyârı meğer fiâm'da Havrân-ı Hûrân vilâyeti ola, ammâ bu Tirepişvar hevâsı Haleb sancaklarında Ma‘arretü'n-Nu‘mân hevâsından latîfdir, ammâ âb-ı hoş-güvârı ciheti Ma‘arra'nın ve Nîl-i mübârekin ve fiattu'l-Arab'ın suları hakkâ ki "*fiarâben tahûr*"lardır.

Ve bu Tirepişvar sahrâsında serdâra çaşıtlar gelüp Kemen Yanoş la‘înin Orta Macar diyârında elli bin asker ile cânib-i erba‘ada serserî gezdiği istimâ‘ olunıcak Tımışvar paşası Siyâvuş Paşa karındaşı Sarı Hüseyin Paşa'yı Tımışvar askeriyle la‘în-i mezbûr üzre ta‘yîn olunup azîmet etdiler. Ve akîblerince yigirmi bin güzîde hayyâl koşkol atlı zor batır cigitlerden Tatar askerleri atlanup gitdiler. Andan 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i şehr-i Botarvar

Erdel'e tâbi‘dir, ammâ Erdel'in baş irşek, ya‘nî İrim Papa'dan üç mertebe aşağı olan papasın hâssı bir hâssu'l-hâs deyrleri cümle rusâs-ı hâss-ı nîlgûn ile mestûr bir şehr-i ma‘mûr idi. Bu şehr-i müzeyyen şehr-i Botar kenâr-ı nehr-i Matar'da bâğ-ı behişt-i heşt-misâl bir şehr-i mâl-â-mâl idi.

fiagları ve nemeşleri ve jodoşları serdâra itâ‘at etmedikleri ecilden ma‘mûr u müzeyyenliğine nazar olunmayup cümle mâl-ı ganâ’imleri ganîmet olup şehri âteşe urulup ancak dağlarında bâğları ve bal kovanları kalup iki kerre yüz bin asker-i İslâmı balı ve balmûmusu ganîmet etdi. Ve bu nehr-i Matar cânib-i şarkda Macar dağlarından gelüp nehr-i azîm Tise'ye mahlût olur.

Andan kalkup 13 sâ‘at gidüp,

Menzil-i sahrâ-yı Botar

Bir sahrâ-yı çemenzâr-ı lâlezârın nihayetidir. Bu mahalde Sarı Hüseyin Paşa sâlimîn ü gânimîn gelüp "Kemen Yanoş la‘în nehr-i Tise'yi geçüp nısf askeriyle Orta Macar'a kaçdı. Ve nısf askeri Hayduşak cânibine kaçup târumâr oldu" deyü altı yüz seksen aded katana kâfirleri dil getirüp diller söyledilüp niçesinin dilleri başlarıyla kesilüp cümle getirdikleri mâl-ı ganâ’imleri fürûht olundu. Andan 1 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Melabarvar

Lisân-ı Macarca (---) (---) demekdir. Bânîsini esîrlerimizden su’âl etdim,

"Süleymân Hân ile Budin'de kapanup ceng eden Ferdinand kral binâsıdır" deyü cevâb etdiler.

Bu kal‘a dahi Erdel'e tâbi‘dir, ammâ niçe kerre Orta Macar ve Kaşa banları Furuşka Macarlar bu kal‘ayı beşer altışar ay muhâsara edüp zafer bulamamışlardır, ammâ hâlâ Erdel krallarına tâbi‘dir.

Kal‘ası nehr-i Tise kenârında bir küçük fieddâdî taş binâ bir sûr-ı ra‘nâ-yı sa‘b u metîn hisâr-ı üstüvârdır. Aslâ bir tarafında havâlesi yokdur. Bu dahi içinde Nemse soltatları olmağile itâ‘at etmeyüp cenge âheng edüp ol kadar balyemez toplar atdı kim gülleleri sahrâda birbirine dokunup âvâzeleri evc-i ırâka çıkardı.

Âhir asâkir-i nusret-me’ser kal‘adan bir top menzili ba‘îd sene 1071 ıyd-i adhâsının yedinci gün nehr-i azîm Tise kenârında ol sahrâ-yı azîme cümle asâkir-i İslâm çet-a-çet tınâb-tınâba konup on beş gün gece meks edilmek fermân olunup cemî‘i mîr-i mîrânlara karavullar ta‘yîn olundu.

Ve nehr-i Tise'nin karşu mağrib tarafı Nemse çâsârının memleketidir. "Bir kimesne karşuya bir hâl ile ubûr edüp çete ve poturaya gidenlerin haklarından gelinir" deyü dellâllar nidâ eyleyüp tenbîh ü te’kîd olundu.

Ve bu nehr-i Tise tâ Leh diyârıyla Erdel'in Seykel diyârında Sıçan Samur dağlarının ***[10b]*** cânib-i

garbîsinden tulû‘ edüp bu Erdel diyârı ile Orta Macar arasından akup yüz yetmiş pâre kal‘aya uğrayıp andan Âl-i Osmân diyârında Eğre eyâletinde kal‘a-i Sonlok ve Segedin ve kırk pâre kal‘alara uğrayup nehr-i Tuna'ya Belgrad'dan bir konak yukaruda kal‘a-i Pil dibinde nehr-i azîm Tuna'ya kurbunda Tuna henüz deryâ-misâl olur, ammâ bu sene kenârında konduğumuz mahalde nehr-i Tise gâyet bataklı ve çataklı yerlerdir kim fil-i Mengerusî geçemez. Benî Âdeme hod evlâ bi't-tarîk aslâ geçit vermez bir dîvâne cereyân eder, amîk ve arîz nehr-i marîzdir.

Ve bu mahalde Tise üzre gûnâ-gûn musanna‘ Macar-kârî değirmenleri var. Cümle gemiler üzre ibret-nümâ âsiyâblardır. Bu mahalde Tatar-ı sabâ-reftâr askerinden on bin bahâdır Tatar ve on bin aded serhad gâzîleri de Kemen Yanoş la‘înin ardı sıra kovup cânib-i erba‘ayı nehb ü gâret etmeğe Tatar'dan Ak Mehemmed Ağa serdâr olup azîmet etdiler, ammâ;

Bu hakîrin nehr-i Tise'den Orta Macar vilâyetine çapula gitdiğimiz konakları beyân eder

İbtidâ Melek Ahmed Paşa efendimin hayır du‘âsıyla sene 1071 ıyd-ı adhâsının sekizinci gün yigirmi bin güzîde Tatar askeri ve kırk-elli bin çatal esb-i sabâ-sür‘at ile hakîr dahi refîk gulâmlarımla çatal esb-i peymâlara süvâr olup "*Tevekkülen-alallâh*" deyüp Yalı Ağası fiâh Polad Ağa kuvvetiyle kona göçe at etleri ve talkan ve kurud ve yazmalar yeye içe ordu-yı hümâyûndan çıkup ol gün ol gece nehr-i Tise'nin beri Erdel cânibinde niçe yüz kurâlar ve kasabâtlar yaka yıka,

Menzil-i Beleşo

Bir ma‘mûr [u] âbâdân nâhiye idi. Eyle berbâd olundu kim ma‘mûrâtdan aslâ eser kalmayup cümle halkı esîr ü bend-i zincîr oldular. Bu mahalle nehr-i fiamos yakın cereyân eder. Ertesi gün dörd aded varoşları yakup ve niçe eller ve köyler yakup cümle keferelerin esîr edüp kimin dendân-ı tîğdan geçirüp nehr-i fiamos'u atlar ile bî-pâk ayakdan geçüp ol gün sahrâlar içre seğirdüp,

Menzil-i nâhiye-i Sakmar

Azamet-i Hudâ bir sahrâ-yı azîm ve bir âbâdân-ı kadîm yerler idi kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz. Eyle ıhrâk olunup berbâd oldu kim ancak zemîni ve kârgîr kenîseleri ve nâkûs hâneleri kalup cümle kefere vü fecereleri esîr olup andan gayri sâ’ir devâbbâtlara aslâ nazar olunmadı. Bu mahalle gelince mağrib tarafının gâh sağın ve gâh solun nehb ü gâret ederek bî-pâk ü bî-pervâ konup göçerek yeyüp içerek gidüp vakt-i şâfi‘îde kal‘a-i Sakmar nümâyân olup cümle askere tenbîh olundu.

Evsâf-ı kal‘a-i üstüvâr Sakmar

Lisân-ı Macar'da (---) demekdir. Bânîsi Makşi kraldır kim Süleymân Hân ile Budin'de ceng edenin veled-i pelîd-i anîdi Makşi kral binâsıdır. Hâlâ Erdel krallarına tâbi‘dir, ammâ Rakofçi la‘în zinde iken Nemse çâsârıyla yek-dil ü yek-cihet olup bu kal‘aya beş bin Nemse cengâveri komuş idi. Aslâ itâ‘at etmeyüp vakt-i sabâhda bizim yigirmi bin askeri derûn-ı kal‘adan küffâr-ı dûzah-karâr görüp *el-azametullâh* eyle toplar atdı kim zemîn ü âsumân dir dir ditreyüp murg-ı semender-vâr kal‘a-i Sakmar âteş-i Nemrûd içinde kaldı. Ve bizden niçe at ve âdemler şehîd oldu. Biz dahi top altından Tatar ile mûr [u] mâr gibi târumâr olup ve kal‘anın batı cânibinde topdan alarka bir çemenzâr yerde cem‘ olduk. Ve bize atdığı top güllelerinin her biri kırkar ve ellişer vukiyye gelir idi.

Hakîkatü'l-hâl Leh'de ve Çeh'de ve Nemse'de ve Erdel'de böyle bir kal‘a-i azîm ve hısn-ı hasîn yokdur. Kal‘ası bir sahrâ-yı azîmde aslâ havâlesi yok bir beyâz sedd-i metîn kal‘adır. Cânib-i erba‘ası göldür kim bir vech ile zafer mümkün değildir, zîrâ bir semtden lağım ve meteris ve sibe etmek kâbil değildir.

Sadâmât-ı top-ı kûpdan temâşâ etmek mümkün değil idi kim cirmi ve handakı ve tabyaları temâşâ olunaydı, ammâ murâd [u] merâmımız üzre seyredemedik. Ancak içinde musanna‘ manastırları ve çanlıkları ve sarâyları râyegân idi.

Ba‘dehu Sakmar sahrâsındaki kurâları çatup ve esîrlerin alup berbâd ederek ol sahrânın Varat kal‘ası cânibinde bir gece karavullar ile yatdık. Ve bu mahalle dahi nâhiye-i Sakmar deyü addolunur.

Andan kalkup batı tarafına ol gün seğirdüp yaka yıka mâl-ı ganâ’imler ve üsârâlar alarak bir dağı aşup yedinci sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Karolvar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi Yanoş kral oğlu Matayoş Pranko kral binâsıdır kim lâşe-i murdârı kal‘a-i Prak'da yatır.

Bu kal‘a dahi Erdel kralı hükmündedir, ammâ bunun ***[11a]*** dahi içinde Nemse kâfirinden beş bin fecere-i müşrikîn var idi, ammâ cümle küffâr gâfil iken iki bin mikdârı bahâdır Tatar yiğitleri vakt-i şâfi‘îde kal‘a altına varup her küffâr varoş içinde hâne-i nühûsetlerinde yatırken ol kadar esîr ve mâl-ı ganâ’imler alınup varoşu âteş-i Nemrûd'a uruldukda Karol kal‘asındaki küffârlar dahi âgâh olup cânib-i erba‘asından top atmağa başladı ve bizden hayli âdem haşladı, ammâ çi fâ’ide. Bir dahi sâlimîn ü gânimîn ve mansûr u muzaffer yigirmi bin asker ile yine bu kal‘a-i Karol kurbunda olan kurâları berbâd etmek içün zîr-i kal‘ada meks olundu. Mezkûr kal‘a bir sahrâda havâlesiz bir küçük fieddâdî taş kal‘adır, ammâ gâyet ma‘mûr ve handakı gâyet amîk ve metîn kal‘adır. Andan kalkup 8 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i ibret-nümâ Eçetvar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) (---) demekdir, ammâ beş esîrlerimiz gelmediler, zîrâ atîk kal‘adır. Bu dahi Erdel krallarına tâbi‘dir, lâkin içinde Rakofçi la‘în leb-ber-leb Nemse komağile itâ‘at etmedi. nehr-i fiamos'a yakın havâlesiz bir kal‘a-i metîndir.

Bir gölün içinde yumurta gibi bir beyâz kaplıbağa gibi göl içinde yatır bir kal‘a-i bî-misâldir. Ma‘mûr kenîseleri ve sarây-ı âlîleri nümâyân idi, lâkin ne cirmde ve ne şekilde ve kaç kapusu var ma‘lûmum değildir, zîrâ yanına sademât-ı top-ı kûpdan varılmak muhâl idi.

Hamd-i Hudâ yigirmi bin asker bu kadar mâl [u] menâl alup top menzili gölden alarka bâğlar kenârında meks edüp kal‘a küffârları askere aslâ rağbet etmeyüp bir top atmadı. Bizler dahi gâh mağrib ve gâh maşrık câniblerin eyle gâret etdik kim "Âyâ bu vâdîde imâretden âsâr var mı idi?" deyü bilinmez idi. Ve bu nâhiyeye Saboç derler. Sene-i mâzîlerde merhûm Seydî Ahmed Paşa dahi bu vâdîlere gelüp nehb ü gâret etmiş imiş, niçe bin esîr alup gitmiş imiş. Andan,

Evsâf-ı kal‘a-i metîn Namin

Erdel'e tâbi‘dir, ammâ Hayduşak katanası yeridir. Ve içinde mâl-â-mâl üç bin Nemse cünûd-ı cünübü var, ammâ Rakofçi la‘în anasının bu kal‘a milk-i mevrûsudur.

Ve sene (---) târîhinde Rakofçi kral bizim Seydî Paşa ile Kolojvar kal‘ası altında ceng edüp münhezimen ve mecrûhan firâr etdikde bu kal‘aya gelüp anası yanında mürd olup lâşe-i murdârı bunda meşatdır.

Rakofçi anası ol ciğergâhdan bize ol kadar toplar atdırdı kim hisâba gelmez. Gerçi bu kal‘a dahi fiamos nehrine karîb bir mürtefi‘ yerde havâlesiz bir küçük kal‘a-i fieddâdîdir, ammâ cebehânesi ve topları ve askeri çok olmağile bir hayli zamân yanına varılmayup gider şeklinde olup asker gâ’ib olunca pusuda olan gâzîlerimiz üç yüz kadar esîr alup varoşu âteş-i Nemrûd'a urdular. Ve etrâfında olan kurâları da berbâd etdiler. Andan,

Menzil-i nâhiye-i Saboç

Eyle nâhiye-i ma‘mûr [u] âbâdân imiş kim âteşe urmak ile berbâd edemedik ve esîr almağile tükedemedik. Bâğ u bâğçesine ve müşebbek bostânlarına ve mahsûldâr re‘âyâlarına hadd [ü] hasr yokdur.

Bu mahalde Rakofçi la‘înin tâ cedd-i pelîd-i anîdinden bir dârât ile kalmış bir bed-âyîn edecek sarây-ı menhûshânesi var idi kim bu felek-i kec-rûda eyle bir sarây-ı kâh-ı nüzhet-âbâdlı bir dâr-ı nühûset ne görülmüşdür ve ne binâ olunup görülecekdir kim eğer ma-vaka‘ı üzre cemî‘i tarz [u] tavr-ı tarhın bir bir ta‘rîf ü tavsîf etsek bu seyâhathânemizin müsevvedâtı bir yılda itmâm bulmaz. Hemân cümle Tatar gâzî batırları bu sarâyda kendülere yarar şeyleri alup âteş-i sûzân ile berbâd etdiler.

Andan hikmet-i Hudâ bu Saboç nâhiyesiyle Eçetvar'(ın) nâhiyesi hudûdundaki buhayre-i Eçetvar'dadır, ammâ bu taraflara yakındır. Ol buhayre içre küçük çemenzâr adacıklar vardır. Kaçan kim rûzgâr-ı zor-kâr muhâlif esse ol cezîrecikler çayırı ve çemeni, hacer ü şecerleriyle yerinden hareket edüp bir cânibden bir cânibe gidüp rîh-ı şedîd teskîn olduğu yerde kalır. İlâ-mâşâ’allâh ol cezîreciklerin hâlleri böyle halk olunmuş aceb sun‘-ı Hudâ'dır. Hattâ bu cezîreler üzre ol kadar hoş sular vardır kim hisâbın Hallâk-ı âlem bilir, zîrâ cümle küffâr ol i‘tikâddadır kim bu cezîreler Hazret-i Îsâ mu‘cizesi vâkı‘ı olup hayvânâtların sayd [u] şikâr etmezler. Andan,

Evsâf-ı kal‘a-i Kalovar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Karîbü'l-ahd Milan Batori Mikloş kral binâsıdır kim lâşesi nehr-i Raba kurbunda Alaman kal‘alarından Ni‘met-Uyvar'da gebermişdir. Bu kal‘a dahi Erdel'indir, lâkin içinde Nemse askeri olmağile Nemse kralı "Benimdir" deyü sâhip çıkup sulha muğâyir iş olmasın içün ve bir sarp kal‘a olmağile gerçi itâ‘at ***[11b]*** dahi etmediler, ammâ nehb ü gâret olunmayup eylece kaldı.

Bu kal‘a dahi nehr-i azîm Tise sâhiline karîb bir kırlıkta havâlesiz bir fieddâdî binâ-yı metîn kal‘adır. Bu dahi Saboç nâhiyesinde vâkı‘ olmuşdur, ammâ bu vilâyetlere Hayduşak derler. On iki bin kılıç yarar Macar-ı füccâr katanaları çıkardı. Çoğu Seydî Ahmed Paşa cenginde dendân-ı tîğ-ı âteş-tâbdan bî-tâb u tüvân geçdiler ve dâr-ı nîrâna gitdiler.

Ve bu nâhiye kâmil bin pâre ma‘mûr u âbâdân kurâlar ve yetmiş yedi pâre birovları gümüş deyenekli varoşlardır. Her varoşundan mezkûr birovlar yüzer bin guruş tahsîl edüp krala varup ol dahi Âl-i Osmân'a iki yüz elli kîse hazîne gönderir, ammâ sene (---) târîhinden berü kal‘a-i Varat feth olaldan bu varoşların çoğu Varat kal‘ası aklâmı tahrîr olunup cümle birov hâkimleri tahsîl olan mâlları Varat defterdârına teslîm ederler.

Bu Erdel memleketi dörd bölük hükûmetdir. Bir bölüğü Erdel'dir. Bir sınıfı Saz'dır ve bir bölüğü Seykel'dir. Ve bir bölüğü Hayduşak'dır. Cümle Macar'dan bahâdır ve ankâ ve şecî‘ ve mahbûb u mahbûbeli vilâyetdir, ammâ şehirlerinin çoğunu ıhrâk edüp mâl-ı ganâ’imlerden alup yaka yıka ol gün gidüp,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Tise

Bu mahalde ismi ma‘lûmum değil bir varoş-ı azîm urup bin mikdârı pâk u pâkîze esîrler alup şehrini ıhrâk edüp alınan esîrler eyitdi:

"Kemen Yanoş sekiz bin asker ile gemilere binüp nehr-i Tise'yi ubûr edüp karşu cânibde Nemse memleketine gitdi" dediler.

Bizim asker-i İslâm'ı su'âl etdik,

"Tise kenârında oturup Erdel vilâyetin urup Nemse hudûduna geçmek sulha muğâyir iş olur" deyüp otururlar, ammâ,

"Tise'den gerü dönmek ihtimâlleri vardır" deyü esîrlerden şâfî haber alup hemân bizim serdârımız fiâh Polat Ağa dellâllar nidâ edüp,

"Gayri yollardan dönüşdür. Esîrleriniz pek duşaklayup ve bir hoş saklayup ordu-yı İslâm'ı ganîmet etmek içün sığır ve koyun sürülsün" deyü yigirmi bin Tatar içre ot ağaları nidâ edüp andan kerenây-ı Efrâsiyâblar çalınup koş kösleri gürleyüp ol gün batı tarafına gidüp,

Evsâf-ı kal'a-i Tokayvar

Lisân-ı Macar-ı Kursda (---) demekdir. Bânîsi Arec Hersek'dir. Ve bu dahi Erdel'e tâbi'dir, lâkin içinde re'âyâsı ve askeri cümle Nemse imiş, ammâ kal'ası nehr-i Tise kenârında Tokay yaylağıyla evce berâber kûh-ı bülendin dibinde bir kal'a-i metîn imiş. Hayli uzakdır. Temâşâ etdik, ammâ havâlesi var. Derûn-ı kal'anın zîr ü bâlâsında sarâylar ve musanna' dîvârın ha[ı]tları şa'aşa'a verir bir kal'a-i zîbâdır. Bu mahalde nehr-i Tise'yi ve kal'a-i Tokay'ı ve yaylağın batı tarafında ardımıza bırağup ol gün kırlıklarda kurâlar yaka yıka askerimiz ganâ'im-i bî-şümâr alarak cânib-i kıbleye kal'a-i Kalo kurbundan yine geçüp kâmil beşinci sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i Kış-Varat

Lisân-ı Kurs Macar'da (---) demekdir, ammâ bânîsi Boçkay Kay Hersek'dir. Lâşe-i murdârı Yanık kal'ası kurbunda ân-perde bir Boçkay dahi Ösek'de yatır. İçinde Nemse olmamağile birovları ve kursları(?) ve dojları gelüp yalı ağasına buluşup hedâyâlar verdiklerinden bir zarar olmadı. Meğer "Varat kal'asına re'âyâları yeni tahrîr olunmuşdur" deyü Serasker Ali Paşa'dan fermân ve emirler ibrâz eylediler.

Bu dahi Saboç nâhiyesinde vâkı' olmuş bir kırlıkda havâlesiz metîn kal'adır, lâkin ol kadar ma'mûr değildir. Bâğ u bâğçesi ve müşebbek bostânları bîhisâbdır.

Bu sahrâlar Dubroçin varoşuna ve ana karîb Bulkar varoşuna varınca Saboç nâhiyesi derler kim Varat kal'amızın aklâmları tahrîr olunmuşdur kim cümle seksen yedi bin kefereler Varat'a re'âyâ tahrîr olunmuşdur. Andan kalkup,

Evsâf-ı kal'a-i Çehivar

Erdel'e tâbi'dir. Lisân-ı Macar'da (---) demekdir, ammâ bânîsi ma'lûmum değildir. Bu kal'ayı mesâfe-i ba'îdeden görüp kal'ası kıble tarafında bir sevâd-ı azîm gibi musanna' manastırları ve nâkûshâneleri ve hâneleriyle nümâyân olup ana bir mîl karîb yine nâhiye-i Sakmar'da meks olundu.

Bu mahalde Varat Paşası Sinân Paşa kethudâsı gelüp Sinân Paşa'dan Tatar seraskerimize mektûblar getirüp,

"Bu Varat re'âyâların ne esîr edersiz ve bu eyâlet-i Varat'ı ne deyü ıhrâk edersiz? Sizi padişâha telhîs edüp Serasker Ali Paşa'ya ***[12a]*** sizi arz ederim ve aldığınız esîrleri varan kethudâma teslîm eyle. Yohsa sen bilirsin" deyü Sinân Paşa mektûbları kırâ'at olunduğunda, yalı ağamız eydir:

"Paşan bildiğinden kalmasın. Biz bir alay ulûfesiz askeriz. Biz kâfir vilâyeti vurup esîr [ü] mâl-ı ganâ'im aldık, Varat vurat, sorat vilâyetleri urmadık" deyü Sinân Paşa kethudâsına bu gûne cevâb verilüp anlar Varat cânibine gitdiler. Biz gerü dönüp yaka yıka bir gayri yoldan yeni şikârlar ile mâl-ı ganâ'imler alarak bir gün bir gecede,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos

Bu mahalle Beleşo-Sonlok nâhiyesi derler. Ertesi gün nehr-i fiamos'u ubûr edüp bir gün bir gecede dahi yürüyüp sene 1071 ıyd-ı adhâsının yigirmi ikinci günü kırk bin dörd yüz aded esîr ve bu kadar mâl-ı ganâ'imle sîr olup hamd-i Hudâ ordu-yı İslâm'a yine nehr-i Tise kenârında dâhil olup Yalı Ağası fiâh Polad Ağa ve Ak Mehemmed Ağa ve Dedeş Ağa ve gayri ot ağaları hil'at geyüp hakîre ancak bir çeleng ihsân olunup serdâr başıma kendü eliyle koduğundan cihân kadar hazz etdim.

Hemân ol ân cemî'i mâl-ı ganâ'im metâ' esîrlerimiz meydân-ı mahabbete çıkarup fürûht olunup aslâ akçe etmeyüp bir guruşa on yaşına pençe-i âfitâb gulâm-ı mehtâblar bey' ü şirâ olunup bir avretin iki elinde iki evlâdıyla bir buçuk guruşa fürûht olduğu sicill-i şer'de mastûr oldu.

Netice-i merâm "Yiğide (---) âdem başına ikişer guruş hisse değüp, gazâ mâlıdır Hakk berekât versin" dedik.

Ordu-yı İslâm eyle ganîmet oldu kim herkes esîr almadan bîzâr oldular. Hakîr dahi bir gazâda üç aded esîre mâlik oldum ve üç gulâmlarım dahi birer esîr ile sîr oldular.

Hamd-i Hudâ yine Melek Ahmed Paşa efendimize selâmetle buluşup şeref-i sohbetleriyle müşerref olduk. Ve cümle gâzîler ganîmetlerin fürûht edüp gazâ mâlıyla ganîmet oldular.

Bu mahalde Serdâr Ali Paşa cümle a'yân-ı devlet ve erbâb-ı izzet iş erleriyle müşâvere edüp,

"Elbette fermân-ı pâdişâhî üzre bir kral nasb edüp bekâyâ hazîneyi tahsîl edüp edâ-yı hidmet edelim, yohsa bu el vilâyetleri yakup yıkmadan pâdişâha ne fâ'ide. Elbette Husvar kal'asında olan Helil Gaboru ve Kaşa şehrinde Zolomioğlu'nu getirdüp kral edelim. Yohsa kılıç gibi kış gelmede ve iş gerü kalmada" dediklerinde Siyâvuş Paşa karındaşı Abaza Sarı

Hüseyin Paşa Tımışvar eyâletiyle ve serdâr kethudâsı Hasan Ağa kırk aded bayrak sekbân sarıca ile ta‘yîn olunup kral getirmeğe me’mûr olduklarında hakîr Hüseyin Paşa ile,

Husvar kal‘asına ve Kaşa şehrine gitdiğimiz konakları beyân eder

Hakîr üç gulâm ve altı aded çatal atlarım ile bu mahalden kalkup,

"Âyâ nehr-i Tise'yi ne cânibden ubûr etmek mümkündür?" deyü müşâvere edüp Tise'nin maşrık cânibine baş yukaru altı sâ‘at gidüp,

"Âhir bu mahalden geçilir" deyü murg-ı cânlarımız Allâh'a ısmarlayup herkes refîkleriyle helâlleşüp kılıçları ve tîrkeşleri ve gayri silâhların herkes arkalarına bağlayup ba‘zı iş görmüş ve çete gözetmiş gâzîler silâhların tulumlara ve sazdan sallara koyup on bin bahâdır yiğitler yigirmi beş bin esb-i tâzîler ile Allâh'a sığınup ba‘de'd-du‘â vü senâ cümle guzât gavvâs-ı bahrî gibi o nehr-i bî-amân Tise'ye urup şinâverlik ederek herkes cân bâzârına düşüp bir kenâra ubûr etmede. Hüseyin Paşa sallar ile geçüp hakîr cümle esvâb [u] eşyâlarım tulumlara koyup iki at ortasına gelüp Tatar'dan gördüğüm gibi selâmetle nehr-i Tise'yi ubûr edüp secde-i şükür etdim.

Gerçi Tuna ve fiattu'l-Arab ve Nîl ve Ceyhûn ve Seyhûn kadar amîk ve arîz su değildir, ammâ dîvâne coşkun akar nehr-i azîmdir.

Ve cümle asâkir-i İslâm yüz bin renc [ü] anâ çekerek ubûr edüp ancak on yedi âdem atdan ayrılup şehîd oldular. Bu mahalde sehel ârâm edüp herkes esbâbların kurudup fî'l-hâl atlara süvâr olup ol sahrâ-yı çemenzâr-ı azîmin maşrık cânibine 8 sâ‘atde ma‘mûr u âbâdân kurâ vü kasabâtlar ve ibret-nümâ musanna‘ manastırlar ve bâğ u bâğçeler ubûr ederek (---)

Evsâf-ı sedd-i metîn kal‘a-i Husvar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi Menûçehr oğlu Acem'den Macar olan Nagban Ejder kral binâsıdır. Erdel krallarına tâbi‘dir, ammâ Orta Macar hâkinde vâkı‘ olup bir zamân Orta Macar hâkimi Kurs Palatinuş hükmünde idi.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Erdel hâkimi Betlen Gabor kral Süleymân Hân'ın izniyle ***[12b]*** bu kal‘a-i Husvar'ı Kurs Macarı elinden kuvvet-i Âl-i Osmân ile alup bir kal‘a-i metîn etmişdir kim gece vâkı‘sında gören âdemin dudakları uçuklar. Hâlâ içinde cümle keferesi Nemse ve kapdanı ve ir[ş]ekleri ve şagları ve nemeşleri cümle Nemse'dir, lâkin Zolomioğlu milkidir. Kal‘ası Hasun yaylası dibinde dîvârları dolma rıhtım-ı fieddâdî sedd-i İskender-misâl beyâz kuğu gibi kal‘adır kim sûr-ı üstüvârının kaddi evc-i âsumâna berâber bir hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn nev-binâ bir hisâr-ı zîbâdır.

Ve aşağıda varoşu kal‘anın mağrib cânibine nâzır cümle evleri biri biri üzre gâyet müzeyyen varoşdur kim cemî‘i sarâylarının sütûhları elvân kiremitler ile mestûr ve cümle kenîseleri rusâs ile ve kalaylı teneke ile ma‘mûr düyûrların haçları zeheb-i hâlis ile mutallâ olduğundan âdemin çeşm-i nergisleri hîrelenir. Ve bâğ u bâğçesinin hadd [ü] nihâyeti yokdur ve âb [u] hevâsı gâyet latîfdir.

Bu kal‘ayı hayli mesâfe-i ba‘îdeden seyr [ü] temâşâ edüp cümle guzât ile bir top menzili alarkada meks edüp ba‘dehu derûn-ı kal‘aya iki aded iş görmüş fasîh Macarca bilir âdemler gönderdik. Nîm sâ‘atden sonra kal‘a cânibinden bir toz belürdü.

"Âyâ bu ne ola?" derken on bin mikdârı küffâr, pür-silâh mest-i evkâr gelüp Hüseyin Paşa huzûrunda bî-pâk ü bî-pervâ olup eydir:

"Baka Türkler. Buraya ne cür’et ile geldiniz? Ve murâdınız bize bildiriniz" dediklerinde bizim serdârımız, Hüseyin Paşa eydir;

"Size ve kapudanınıza Erdel dojları ve nemeş ve birovlarından ve bizim serdârımız Ali Paşa'dan nâmelerimiz var. Kal‘a kapudanına buluşmak isteriz" dedikde, gelen fecerelerin başı,

"N'ola sizden birkaç âdem bizimle gelsin, ammâ sizler bu mahalde kalasız ve top altına gelmeyesiz" dedikde, Hüseyin Paşa Budin a‘yânından Hüseyin odabaşı ve Mustafâ odabaşılar ile tokuz kişi, hakîr ile on kişi olup küheylân atlarımıza süvâr olup nâme ve mektûbları alup küffâr askeri önümüze düşüp zîr-i kal‘aya vardığımızda aşağı varoş kapusun açup iki cânibi temâşâ edüp büyük hisâr dibine vardıkda handak kenârında atlardan enüp beş aded yiğitlerimiz atlar yanında kalup handak üzre cisre kadem basdığımızda niçe yüz küffârlar karşu gelüp beşimizin dahi silâhların alup gözlerimiz bağlayup ellerimize yapışup kâmil yüz ayak nerdübân çıkup gözlerimizi açdılar.

Bir dîvânhâne-i âlîde iskemleler üzre oturup cümle Tise sahrâsı ve nehr-i Tise yalıları ve cümle kurâ vü kasabâtlar sahîfe-i *Minor Coğraf* gibi nakş-ı bûkalemûn gibi nümâyân idi.

Bu temâşâyı ederken kapudan içerden gelüp "Safâ geldiniz ve hoş geldiniz" dedikde mektûb ve nâmeleri yed-i nâ-pâkine verüp kırâ’at olundukda mefhûm-ı kelâmın anlayup derhâl Zolomioğlun meydân-ı mahabbete getirdüp,

"Bu dîvâne midir krallığa istediğiniz?" dedikde Zolomioğlu'na bakdık ayağında yetmiş vukiyye gelir demir neybesi var ve elleri bağlı ve boğazı tavklu fakîr kralzâde hem kal‘a sâhibi ve hem mahpus imiş.

Kapudan eyitdi: "Devlet-i Âl-i Osmân bu güne mi kaldı kim böyle dîvâneyi kral edüp hazîne nice tahsîl edüp Erdel diyârın nice hıfz [u] hırâset etse gerek. Yâ bizim kralımız Kemen Yanoş'un nesi vardır" dedikde,

Hüseyin Odabaşı eydir; "Kemen Yanoş'un kral olduğundan Âl-i Osmân pâdişâhının izni ve haberi

yokdur. Kanûn üzre kral değildir, bir zorba âsîdir. fiimdi bu sefere anın içün geldik, ammâ bize de karşu duramayup kaçup gezer. Biz anı kral istemeziz, bu Zolomioğlu'nu verin götürüp kral ederiz" dedikde, hemân kapudan-ı la'în-i bî-îmân gazab-âlûd olup hemân fakîr Zolomioğlu'nu kal'adan aşağı atmağa (atmağa) fermân edüp evce berâber kal'a kenârına Zolomioğlun getirüp fakîr kefere yüz bin feryâd [u] nâlişler edüp atarken cümle kapudanlar ve irşek ve bıtrîk ve şaglar ricâ edüp halâs edüp yine zindâna girirken hemân Hüseyin Odabaşı Zolomioğlu'na sarılup,

"Elbette biz bunu kral etmeğe götürürüz" deyü Zolomioğlu'na sarılınca hemân kapudan elindeki meçiyle Hüseyin Ağa'nın uyluğundan urup zahmdâr eyleyüp andan yine gözlerimiz bağlayup kal'adan taşraya çıkardılar.

Ba'dehu gözlerimiz açup ellerimize ***[13a]*** birer çuka ve birer kumaş ve ellişer altun ve huddâmlara ellişer guruş verüp yolladılar. Bizler dahi mağmûm dönüp ol sahrâda ve Serdâr Hüseyin Paşa ile kalan on bin askere mülâkât olup ol ân Hüseyin Ağa'nın zahmın sarup sarmalayup kıssa-i pür-hisse-i pür-melâlimiz Hüseyin Paşa'ya bir bir takrîr etdikde cümle guzât bir yere gelüp,

"Âyâ, biz kralsız asâkir-i İslâm serdârına nice varalım ve ne diyelim?" deyü meşveret edüp bu Husvar sahrâsından şimâl cânibine 1 sâ'at gidüp,

"Kaşa kal'asından Helil Gabor'u taleb edelim" deyü Mustafâ Odabaşı'yı on bin yiğide serdâr edüp elçi gönderdikde Hüseyin Paşa kal'a-i Kaşa altındaki sahrâda bâkî kalup mâ-bâkî asker ile yine hakîr kal'a-i Kaşa altına varup Mustafâ Ağa ve elli aded yiğit huddâmlarımız ve bu hakîr-i pür-taksîr ile {cümle} elli bir âdem olup sabâha dek şimâl cânibine gidüp 6 sâ'atde,

Evsâf-ı şehr-i müzeyyen-i İrem-âbâd, ya'nî kal'a-i Kaşa-i ibret-âbâd

Lisân-ı Macar'da lafz-ı Kaşa (---) demekdir. Bu şehrin ibtidâ bânîsi Acem diyârından gelen Menûçehr evlâdlarından Kaşa Ban binâsıdır kim sâhil-i Tise'de dîvler ile ceng edüp dîvleri kıra kıra nehr-i Tise'ye döküp âhir kendüsü dahi nehr-i Tise âbıyla gark olup hâlâ bânîsi Kaşa sâhil-i nehr-i Tise'de bir deyr-i mu'teberde yatır, anıniçün hâlâ ba'zı balıkçılar nehr-i Tise'den kazan kadar dîv kelleleri ve bedensiz sekiz arşın tavîl diz kemikleri çıkar.

Ba'dehu Kaşa Ban Menûçehr evlâdı ismiyle müsemmâ bir kal'a-i ra'nâ olup günden güne imâr olduğundan hasretü'l-mülûk-i kıralân-ı mudıllân oldu.

Andan niçe mülûke intikâl edüp hâlâ hâk-i Orta Macar'da Kurs keferesi içre Nemse çârnâsârı hükmünde ve gâh Erdel kralları destinde olup cümle keferesi Erdel ve Nemse ve Orta Macar ve Kurs kâfiridir, ammâ re'âyâsı Eflakân ve Korol'dur.

Kal'ası Kaşa yaylası dâmeninde şekl-i murabba'dan tûlânî fieddâdî seng-tırâş bir metîn ü müstahkem kal'a-i savaş-ı perhâşdır kim gûyâ Eğre kal'ası gibi dâmen-i kûha vâkı' olmuşdur, ammâ bu Kaşa Eğre'nin üçü kadar var bir vasî' ve azîm tabyaları var. Ve dağdan tarafı bir azîm gayyâ-misâl handakı ve cümle sekiz aded cedîd metîn kapuları var. Ve dâ'iren-mâdâr iki kat kal'a dîvârı ve kal'adan hâric sedd-i Kahkahâ-vâr kavî tabyaları kirpi gibi balyemez toplar ile ârâste ve gûnâ-gûn muhîl [ü] şeytanatlar ile pîrâste olmuş hisâr-ı üstüvârdır kim üstâdân-ı selef var makdûrun sarf edüp bu sûrda eyle tasarruflar etmişdir kim zamânımız üstâdları ol binâ-yı refî'u'ş-şâna mânend bir hisâr inşâ etmeğe kâdir değillerdir.

Hulâsa-i kelâm bu edîm-i arzda eyle bir musanna' ve mücellâ ve musaykal ahcârâtlı kal'a-i şîrîn yokdur.

Ve ecnâs-ı kesîre mahlûkât-ı Hudâ ile pür olmuş bir bender-âbâd kal'a-i kaviyyü'l-bünyâd şehirdir kim dâr-ı diyâr-ı Erdel'de bu şehr-i Kaşa ve şehr-i Praşo gûyâ mânend-i Mısır'dır ve sayf u şitâda âdem deryâsıdır. Ve derûn-ı hisârda dörd bin aded sarâylar ve gayri nûhüsethâneleri kat-ender-kat kârgîr binâlardır kim her biri birer gûne tarz [u] tarh üzre mebnî şâhnişîn ve kâh-ı musanna'lar ile nakş-ı bûkalemûn nigârhâne-i çîn-misâl hânedân-ı pür-me'âller var kim cümlesinin dam u bâmları serâpâ elvân sırçalı kiremit ve sarı pirinç ve beyâz kalaylı teneke ve rusâs-ı hâs ile mestûr sarâylardır kim her birinin ta'rîf ü tavsîfinde kilk-i cevâhir-nisârlar ile tahrîri mümkün değildir.

Ve kal'a kapuları mâbeynleri mâl-â-mâl cebehâneler ile ve nigehbân ve pâsbânlar ile müzeyyen ve âmâdedirler. Zîrâ dâ'imâ bu kal'a ahâlîsinin havfleri Leh'den ve Çeh'dendir.

Evsâf-ı varoş-ı şehr-i Kaşa

Bu kal'adan taşra cânib-i cenûbda kıbleye nâzır yokuş aşağı cümle evleri biri biri üzre medd-i basarlı bir ma'mûr u müzeyyen varoş-ı azîmdir.

Bu dahi şekl-i murabba' bir yalın kat kal'adır, ammâ handakı gâyet sa'b ve metîndir kim bu şehir iki sâ'atde ancak dolaşılır, sevâd-ı mu'azzam rabât-ı müzeyyen ve ma'mûr medyendir kim küffâr-ı hâksâr memleketinde böyle kıbleye nâzır (nâzır) şehir yokdur. Ve şehir içi serâpâ sadranc nakşı tarh olunmuş şâhrâh pâk kaldırımlı sokaklardır kim tahrîri bir vech ile kâbil değildir.

Ve çârşu-yı bezzâzistânı: Cümle bin altmış aded kârgîr binâ müzeyyen ra'nâ dekâkînlerdir kim cümle et'ime-i nefîseyi ve elbise-i akmişe-i gûnâ-gûnu fürûht eden cümle pençe-i âfitâb-ı mehtâbe duhter-i pâkîze ahterlerdir.

Ve cümle on bir aded hânlardır. Cümleden Gabor Ban hanı kal'a-misâldir.

Ve cümle üç aded hammâmları var, kıbâblı değildir. Tahtadan bir gûne çâr-kûşe kubbeli kireç ve

horasân ile binâlı ***[13b]*** bir tarz-ı âhar sobalı hammâmlardır, ammâ cânib-i erba‘ası kârgîr dîvârlara kat-ender-kat kârgîr nerdübân-misâl yerler edüp her birinde kurnaları var, ammâ aşağı soffada olan âdemlere yukaru soffada yaykanan âdemlerin çirkâbı suyu sıçramaz garîb san‘atdır. En aşağı tabakası sovukdur. Andan aşağı havuzlu meydândır orta tabakaları dahi germâdır dahi andan âlî tabakaları dahi issidir, tâ kubbe berâberi tabakası âteş pâredir. Herkes tahammülüne göre soffalarda gusl ederler. Külhanı taşrada değildir.

Hammâmın çâr-kûşesinde dörder aded billûr câmlı sobalar var kim câmlardan âteşleri görünür. Ve dellâkları cümle kocakarılardır kim her biri birer hukemâ fertûte-i pîrezendir. Hukemâ-yı kudemâ böyle hammâm te’lîf etmişler kim aslâ âdem sıkılup sudâ‘ vermez. Ve cümle şâhrâhları serâpâ beyâz mermerleri üstâd bennâ hemvâr döşeyüp her kaçan çamur olur şekilli olsa Tise yaylağı dibinden akan nehri kal‘a ensesinden yokuş aşağı akıdup her sokakları hâne sahipleri cârûblar ile süpürüp ol kadar pâk sokaklar olur kim bal döksen yalanır, zîrâ cümle küffârlar yedinde ol kadar pâkdır kim bir diyâr kefereleri böyle değildir.

Hâsıl-ı kelâm zamân-ı kadîmden berü bu kefereler şehrinin ve kendülerinin pâklıkların böyle görüp mu‘tâd-ı kadîmeleri üzre böyle pâklardır.

Der-beyân-ı mutalsamât-ı şehr-i Kaşa

Evvelâ bu şehirde aslâ tâ‘ûn olmaz. Be-kavl-i hukemâ tâ‘ûn nâ-pâklıkdan olur derler. Anıniçün bu keferelerin şehri ve kendi lisânları pâkdır, ammâ kendüleri nâ-pâkdır.

Ve dahi yılan ve çıyan ve akrep ve sıçan ve leylek ve çaylak el-hâsıl hayvânât-ı muzır ve zehr-nâk zî-rûh kısmı hayvânâtlar olmaz, zîrâ Hazret-i Îsâ halîfelerinden bir havâriyyûn bu şehre gelüp tılsımâtlar eylemişdir, hâlâ te’sîrleri vardır.

Ve bu şehrin âb [u] hevâsı letâfetinden her şey memdûhdur, ammâ cümleden dilberânına aşk olsun kim on yaşından tâ yigirmisine varmış mûğpîçe pençe-i âfitâb mümtâz [u] müstesnâ gulâm mehtâbları vardır kim gûyâ her biri perîzâdlardır kim hüsn-i cemâlde ve lütf-i i‘tidâlde olup kelimâtları cümle mevzûn ve dişleri dürr-i meknûn olup sîm-endâm ve ince miyân ile tâvûs-ı bâğ-ı Merâm gibi hırâmânî reftâr etdiklerinde gören uşşâkkân-ı müştakânı mecnûn-ı sergerdân ederler.

Ve zenâne ve bintânları evlâ bi't-tarîk eyle mahbûbe ve duhter-i pâkîze ahter nâ-şûkûfteleri olur kim geysû-yı müşkbârların sarkıtdıklarında bir cihde(?) zen-dost âşıkları kendülerine akıdırlar kim,

Görenin aklı gider özge temâşâdır bu.

mısra‘ı üzre bu şehir belde-i hüsn-i cemâl şehridir.

Hakkâ ki bu vilâyetin umûmen zerâfet ve letâfeti gibi bir diyârın sabâhat ve melâhati olmazdır. Ve cümle sağîr ü kebîr kefereleri âlüfte ve âşüfte ve sâhib-i sun‘ ve halûk ve garîb-dost, millet-i Mesîh kavmidirler.

Ve cümle mesîregâh-ı bâğavâtın beyân [eder]

Bu şehrin cânib-i erba‘ası tâ Kaşa yaylağı dâmenlerine varınca tûlen ve arzen dörd sâ‘at mesâfe-i ba‘îde zemînlere varınca bâğ u bâğçe ve müşebbek bostân ve cinîn ve gaytânlardır kim "Cümlesi elli bin aded bâğ öşür verir" deyü birovları nakl etdiler.

Ve her bir bâğda kasr-ı kâğ ve birer kulle-i bâğ mukarrerdir. Ve niçe bin kasr-ı Havarnaklar ve nüzhetgâh-ı kâh-ı vâlâlar ve havuz ve şazrevânlar ile bî-hisâb selsebîl fevvâreler ile müzeyyen hadîka-i cinîn gaytânlardır.

Hulâsa-i kelâ[m] bu şehri mâ-vaka‘ı üzre medh eylesek tatvîl-i kelâm olur, ammâ,

Der-sitâyiş-i bî-medh-i kenîse-i râhibân-ı kıssîsân

Cümle yetmiş aded bed-âyîn hâne-i ma‘bedgâh-ı Mesîhiyye vardır, ammâ cümleden,

Deyr-i muğân-ı Kaşa Ban: Ol mecma‘-ı sürûş olan ol kenîse-i dilâvîzin urûşu ve furûşu ve ol asrın üstâdân-ı hüner-furûşu bu deyre yüz sandûka zer-i hâlis sarf edüp niçe bin elvân sanâyi‘-i ibret-nümâlar icrâ edüp bu deyr-i ma‘bedgâh-ı Mesîhiyye eyle letâfet ve zerâfetler etmiş kim atlas-ı felekte eyle bir kârgerlik Menûçehr'den berü bir mi‘mâr-ı selef etmemişdir.

"Bu ma‘bedhâne-i kadîmin harc-ı masârıfına zer-i hâlis kısmından beş bin kîse sarf olunmuşdur" deyü gorof kapusunda Macarca yazılmışdır.

Andan mâ‘adâ bu deyrin enderûn [u] bîrûnunda envâ‘-ı fusûs-ı mukavvem mahkûk-ı gûnâ-gûn ruhâm-ı ibret nümûn ma‘kûk ile ma‘kûd olunmuşdur. Ve cümle maksûrelerinin dîvârları mînâkârî-misâl nakş-ı nigâr ile muhallâ ve mutallâ zücâclar ile muhallâ kılınmışdır.

Her kubbe-i nîlgûnunda ve cümle rûy-ı dîvârı taklarında umk-ı mencûklar ve beyâz ve siyâh ve ahmer-gûn ve gayrî gûnâ-gûn ahcârât-ı zî-kıymetler ile Hind sadefkârîsi gibi cümle dîvârı müzeyyen olmuş bir deyr-i musanna‘dır kim ayne'l-har ve ayne'l-hirr ve akîk-i Yemenî ve zeberced ve seylân ***[14a]*** misillü hurde taşlar ile ârâste olmuş mecma‘-ı kıssîs-i palâs-pûşândır.

Ba‘zı ebvâblarının halka ve çârçiveleri sîm-âb-ı hâlisden ve niçe bin zer-i hâlisden mücevher kanâdîller ve âvîzeler ile eyle zeyn olunmuşdur kim gûyâ Kuds-i fierîf'de küffârın kenîse-i Kımâmesidir

kim arûs-ı cihân sâkin-i külbe-i deyr-i muğân-ı râhibân-ı kıssîsândır.

Ve dahi bu deyrde tencîl-i vâ'ızân-ı ladikası içün mihrâb-ı mün'akisinin cânib-i şarkîsinde müzehheb ve mufazzaz bir kürsî vaz' edüp hâlâ zamânımız üstâdları ana bir tîşe ve bir mıtraka urmağa kâdir değillerdir.

Ve bu kürsî mukâbilinde bir erganon-ı Dâvûdî kürsîsi var, binâyı Betlen Gabor kral inşâ etdirmişdir. Bu dahi sihr-i i'câz mertebesi müzeyyen ve sihr-âsâr mehâmildir kim cümle papas ve kıssîs ve bıtrîk ve ladika ve kalayoros irşekleri bu cây-ı ma'hûde üzre savt-ı bülend ile rehâvî makâmında ağâzeler edüp âyet-i İncîl'i müselsel âvâz-ı hazîn ile tilâvet edüp erganon-ı Dâvûd Nebî'ye rehâ buldurup bir ferdaş u zemzeme etdiklerinde âdemin vücûduna bir dehşet hâsıl olup vücûd-ı âdemde olan her ser-i mûy haberdâr olup âdemin tüğleri ülperir. Hulâsa ümmî ve mu'tekid âdem dinlese i'tikâdına halel gelir, ammâ ârifân-ı sâdıkân isti'mâ etse acâ'ib musanna' saz-ı erganondur deyüp mukayyed olmaz.

Ve yine bu deyrin mihrâb-ı münharifi yesârında sîm ü zer ile müzeyyen minber-misâl bir kürsî-i ibret-nümâ-yı vâcibü's-seyr binâ etmişler kim nişîmen-i batârıka olmak üzre hakkâk-ı üstâdân-ı selef yekpâre moran ve billûr ile inşâ olunup her cânib-i erba'ası Leh diyârının Daniska iskelesinden gelmiş kehribâr-ı hâlis-i asfar ile bezenilmiş maksûre-i ibret-nümûndur. Ve her şebekesi gûyâ Fahrî-i Bursavî oymasıdır kim bizzât Fahrî ana mânend hayâlî kâğıdda mikrâsla eyle oyma oymağa kâdir değildir.

Ve bir temâşâ dahi mihrâb-ı münharifinin yanında cümle mencûkları cevâhir ile musanna' ve murassa' bir çelipay, ya'nî İncîl kitâbı konacak bir sepâ-yı simîn inşâ etmişler kim on iki pâyeli bir kürsî-i minâ-fâm idi ve her pâyesi zeylinde palasanta Hazret-i Îsâ'nın on iki havâriyyûnlarının heyâkil [ü] timsâlleri var gûyâ her biri âdâb üzre karâr-dâde tasvîrâtları ceseden binâ etmişler kim gûyâ her biri zî-rûhdur.

Bu kürsî-i çelipa üzre bu kadar kütüb-i mu'tebereler ve bu kadar cevâhir zarflı İncîller yığılup bu kitâbların arasında zer-ender-zere müstağrak olmuş Hazret-i Meryem'in timsâli ve der-âğûşunda palasanta Hazret-i Îsâ'nın ma'sûmluğu timsâli vücûden binâ olunup gûyâ vâlidesi kucağında vâlidesi südüyle gıdâlanup hande-künân cümle âdemlere nigerân eder bir sûretdir kim gûyâ zî-rûh rû[h]ullâhdır. Ve herkese nazar etdikde eğer vâlidesi Meryem timsâli ve eğer Îsâ Nebî timsâli bir gûne nazar eder kim her gören onları hay zann ederler.

Meğer bu sûretlerin başları içre sâ'at çarhı gibi çarhlar olup gözleri sâ'at rakkâsı gibi deverân ve seyerân edüp elleri ve kolları dahi hareket eder sihr-i mübîn mertebesi sûretler idi.

Ve nâhunlarında birer Rûm harâcı değer elmas(ın)dan tırnakları var ve gerdenlerinde cemî'i kâfiristân ve hıristiyan kralları ve karıları(nın) bunlara hedâyâ gönderüp Îsâ ve Meryem ana boğazlarına geçirmişler, dürr-i yetîm incü tesbîhler ve heyâkil ve tılsımlar ve (ve) niçe bin zî-kıymet eşyâlar ile bu iki sûret ol kadar müzeyyen idi kim el-hâsıl her biri onar Mısır hazînesi değer mücevherâtlara müstağrak olmuş sûretlerdir kim her biri birer mülûk hedâyâlarıyla arûsek gibi bezenmiş timsâller idi.

Ve bunların cânib-i erba'asında olan rûy-ı dîvârda zerbaft ve dîbâ ve şîb ve atlas perde-i zerrînler asılup her biri birer kral-ı dâl hedâyâlarıdır. Bunlar dahi bir harâc-ı Deylem değer ibret-nümûn serâperdelerdir. Kûşe kûşe mücevher masnû' [u] müzeyyen micmere-i ûd u amber-sûzlar var kim şeb [ü] rûz ol micmerelerden âteş-i sûzân eksik olmayup ûd [u] anber râyihası cümle mu'tekif-i deyrin demâğların mu'attar eder.

Üç bin aded papas ve ruhbân ve muğpîçe muğân huddâmları var. Her biri bu deyre âyin-i Îsâ etmeğe gelenlere ûd [u] amber yakup ve gülâb-ı ıtr-ı şâhî verüp edâ-yı hidmet ederler.

Ekâlîm-i seb'ada olan bilâd-ı Nasârâdan elvân elvân on iki bin aded kanâdîl-i sîm ü zerrîn ve gayri âvîze-i gûnâ-gûn musanna'lar maslûbdur.

Ve mezkûr çalipalarının on iki pâyesi dibinde duran on iki havâriyyûn sûretleri önünde birer şem'dân-ı zer [ü] mücevher var kim ***[14b]*** "Her biri ikişer kantar gelir" deyü nakl etdiler ve sahîhdir, zîrâ her biri birer âdem kaddi kadar vardır. Ve her birinde her şeb şem'-i kâfûrîler ıhrâk olunup cümle kanâdîller ile çerâğân olup şeb-i zulumânîleri rûz-ı rûşen olur.

Ve bu deyr-i kebîrin cânib-i erba'asında olan harem-i vâsi'in ferşi hacer-i aynü's-semek ve fîrûze ve yeşim ve yerekan ve harakan ve akîk-i Yemenî ve ruhâm-ı gûnâ-gûn ile mefrûşdur kim gûyâ nakş-ı bûkalemûn-ı Mânî ve Bihzâd'dır.

Bu haremde müte'addid fıskıyye ve şazrevân ve selsebîller cereyân etmede.

Bu harem içre ecnâs-ı eşcârât-ı müsmirâtlar ile eyle tezyîn olmuşdur kim *Sübhanü'l-Hâllâkü'l-bâkî*, hattâ bir dıraht-ı engür var niçe bin seyyâhân-ı berr ü bihârân bu deyre gelüp mihmân oldukda felâhat-nâme-i bâğbân kavilleri üzre bu üzüm ağacına niçe bin aşlamalar eyleyüp niçe bin elvân salkım engür-i âbdârlar hâsıl olur. Ammâ hikmet-i sun'-i garîbe vü acîbe oldur kim bir salkım tutsa(?) da yigirmi iki envâ' rengâreng dânedâr yeşil ve kırmızı ve sarı ve beyâz ve siyâh dâneler olduğundan mâ'adâ yine bir salkımda barmak üzümü ve tilki kuyruğu ve hore ve misket ve ham ve keşmekeş ve düzenli(?) ve zeynî ve razakı ve beğlerce ve hüsâmî ve kudsî dâneleri bir salkımda olur hikmet-i Sannâ'-ı lem-yezeldir.

Bu harem bâğı etrâfında üç yüz aded zerkârî hücreler var kim her birinde akl-ı Arasto bıtrîk ve irşekler ve papaslar var. Niçe yüzü haftada bir filcan

süd ve bir hurma ve bir bâdem ile iftâr edüp riyâzât [u] mücâhede ile kadîd-i mahz olup Van diyârında Ahlad şehri kadîdine dönmüşler kim her biri birer gûne ilm-i felsefiyâta mukayyed olup ders-i Arasto olmuşlardır.

Ve matbah-ı ibret-nümâsı gûyâ matbah-ı Keykâvûs'dur kim bu deyr içre olan papasların ve cümle âyende vü revendelerin gûnâ-gûn ni‘met-i nefîseleri cümle evkâf-ı Hazret-i Îsâ'dandır kim dillerde dâstân-ı dostândır.

Sitâyiş-i dâr-ı şifâ-yı şehr-i Kaşa: Cemî‘i derdlilere devâ etmek [içün] bir bîmârhânesi var kim bî-rûh gelse mu‘cize-i zû-emîn ile zî-rûh gider, zîrâ bu deyr-i dilâvîzde tekmîl-i fünûn etmiş Eflâtûn ve Bokrât ve Sokrât ve Feylekos ve Feylesof ve Fisagores-i Tevhîdî-misâl bî-tevhîd hukemâ-yı bî-mezhebler andadır.

Hattâ bir gün yine bu deyri seyr [ü] temâşâ ederken bir keferenin sütûn-ı bekâsı mütezelzil olup inhizâma müteveccih oldukda girîbân-ı ömrün dest-i ecel çâk ber-hâk etmiş. Ol kâfir-i nâçârın lâşe-i murdârın âyîn-i Mesîh üzre dörd beş bin alemlerle niçe yüz papas ve bıtrîkler buhurdânların yakup İncîl âyetleri okuyarak bu deyrin mihrâb-ı münharifi önüne mezkûr kefere lâşesin lahd etdiler. Andan cümle akrabâları feryâd edüp gitdiler.

Temâşâ-yı diğer: Ertesi gün bu şehirde âyîn-i bâtılları üzre mevlûd-ı Îsâ *aleyhi's-selâm* günleri imiş. Macar müverrihleri kavilleri üzre,

"Hazret-i Îsâ mevlûdundan Hazret-i Muhammed'e gelince altı yüz yıldır. İskender-i Zülkarneyn vefâtından Hazret-i Muhammed vilâdetine gelince sene 882 yıldır" deyü yazmışlar.

Hakkâ ki be-dürüstî eyledir kim yazmışlar ve sikkeyi mermerde kazmışlar, ammâ mezkûr mevlûd-ı Îsâ Nebî günleri bu şehr-i Kaşa içre üç gün üç gece on kerre yüz bin küffâr cem‘ olup mezkûr Kaşa Ban manastırında ve Kaşa sahrâsında kara nahir gibi kara şapkalı ve kara roklalı sâhibü'z-zünnâr kefere-i dûzah-karârın cem‘iyyet-i kübrâların ol gün seyr [ü] temâşâ edüp "*Sübhanü'l-Hallakü'l-bâkî*" deyüp mest [ü] medhûş oldum.

Hâtıra bu hutûr etdi kim Hâlık-ı kevneyn ne Mâlikü'l-mülk Rabbi'l-âlemîndir kim edîm-i arzını milel-i gûnâ-gûn ile zeyn edüp bu kadar kerre yüz bin küffârları da perveriş eyleyüp anlara da tâc [u] taht ve raht u baht verüp anları bize ve bizleri anlara esîr eder deyü âlem-i hayretde kaldım.

Ba‘dehu bu cem‘iyyet-i kübrâ ile cümle küffâr kal‘adan taşra bizim Hüseyin Paşa meks etdiği sahrâ-yı lâlezâra çıkup papasları mevlûd-ı Îsâ nasî-hatlerin bir kürsî üzre tilâvet etdikde cümle küffâr başların açup evzâ‘-ı garîbeler ve etvâr-ı acîbeler ile du‘â vü senâlarının netîceleri bu kim ilâhî:

"Ey Marya Kot, ya‘nî ey vâlide Meryem ve ey Kot azîm Allâh Osmânlı askeri Tise {nehri} kenârına ve bu Kaşa'mız {şehri} altına geldiler. Osmânlı'dan ve Tatar askerinden sana sığınırız" deyü rûy ***[15a]*** mâlîde edüp tazarru‘ ve nâlişler ederlerdi.

Andan büyük manastıra gidüp imâretinde ta‘âm yerlerdi. Ve gayri fukarâlara dahi it‘âm-ı âm ve ilbâs-ı erâmîl ü eytâm ederlerdi.

Temâşâ-yı tasannu‘ ibn-i âdem: Bu kenîse-i sürûşun kurbunda çâr-kûşe bir yekpâre mermer üzre (üzre) tuçdan bir siyâh fîl-i Mengerusî bünyâd olunmuş. Kulakları ve başı ve hortumu hareketde olup gözleri sâ‘at rakkâsı gibi deverân etmede. Kaçan kim vakt-i zuhur oldukda bir kerre fîl harekete gelüp gıjgırup bir savt-ı mühlik ile bir sayha-i ra‘d-vâr urup hortumu ile göğsüne on iki kerre urup sîne-i pür-kînesine üstâd-ı kâmil nâkûsvâr hâlden etmiş. Fîl-i mezkûr hortumuyla kendü göğsüne darb urdukda sadâsı eflâke çıkup cümle şehir halkına andan ma‘lûm olur kim fîl sâ‘ati on iki kerre çalup vakt-i zuhur oldu derler. Ba‘dehu cümle kefere ol vakitde ta‘âm yerler. Gayri mahalde mancamerd yemek ihtimâlleri yok bir alay perhîz ile geçinir ta’ife-i riyâzet-keşân keşîşân-ı palâs-pûşândır.

Temâşâ-yı ibret-nümâ-yı üstâd-ı nakkâşân: Bu deyr-i musanna‘ın papaslarıyla hüsn-i ülfet edüp niçe kerre girüp bu deyri seyr [ü] temâşâ edüp bir kerresinde im‘ân-ı nazar ile deyrin cümle der [ü] dîvârlarına nazar etdim. Niçe bin sûretlerden mâ‘âdâ bu deyrin sağ tarafında bir küşâde dîvârın yüzüne elli adım tûlu bir cennet tasvîri yazmışlar kim âdem gördükde teslîm-i rûh edüp Sûre-i Fecr'de [1]Ꭲ·«ŒᏟᏆ%oIᎢ·IᎢᎽ»«α âyetin tilâvet edüp dâhil-i cinân olacağı gelir.

Ve ana karşılık karşu cânibde bir muzlim rûy-ı dîvârın elli adım yerinde bir cehennem tasvîri tahrîr etmiş kim sırâtı gören sûre-i Fâtiha'da [2]Ꭲ≈AœᏋ«Ꭲ«‰ âyetin okur.

Ve mîzân-ı terâzû tasvîrin gören sûre-i (---) [3]Ꮛ‰«Ꭲ ᏟᏋ″ âyetin tilâvet eder.

Ve derkü'l-esfel derelerinin tasvîrâtların gören sûre-i (---) [4]≈EᎢ«‰AE«·,IEᎢ·IᎢ«% âyetin kırâ’at eder.

Ve çâh-ı gayyâ tasavvurun gördükde sûre-i Veyl'de [5]ᎬI‰Ꭲ‰, âyetin okur.

---

1 *Kur’ân*, Fecr 29-30; "Ey huzura eren nefis, gir kullar›m›n aras›na, gir cennetime."

2 *Kur’ân*, Fâtiha 6; "Bizi do€ru yola erifltir."

3 *Kur’ân*, Rahmân 9; "Tartmay› do€ru yap›n, tart›y› eksik tutmay›n."

4 *Kur’ân*, Nisâ 145; "Do€rusu münaf›klar cehennemin en alt tabakas›ndad›rlar."

5 *Kur’ân*, Hümeze 1; " Diliyle çekifltiren, kafl ve gözüyle iflâretler yap›p alay eden her fesad kiflinin vay haline!"

Netice-i kelâm bu cennet ve cehnnem ve mîzân ve sırât tasvîrlerin üstâd-ı nakkâş eyle tahrîr ve tasavvur etmiş kim gûyâ sihr-i i'câz Fireng-pesend nakş-ı Fireng-i Mânî etmişler. Eğer nakkâşân-ı Acem ve Rûm'dan Erjeng ve Bihzâd ve fiâhkulu ve Ağa Rızâ ve Murdâr âleng(?) nâm nakkâşân-ı benâm cümle bir yere gelüp böyle Fireng pesende Firdevs ve Adn-i berîn ve huld-i irem ve ılliyyîn ile bir dâr-ı cahîm ve sa'îr ve sakar ve gayyâ ve derk-i esfel veyl ve tamu tasvîrlerin yazmağa kâdir değillerdir.

Zîrâ üstâd-ı nakkâş-ı Fireng-i Mânî Erjeng, Sannâ'-ı Lem-yezelin celâl tarafın yazup halkı korkutmak içün eyle bir dâr-ı dûzah ve nîrân tasvîri yazmış kim ol cehennem dereleri içre ibâdullâhın neft ve katrân ve âteş-i sûzân içinde kebâb-ı pur-putur ve kokoç olup zebânîler urarak develer gerdânı gibi yılanlar ve çıyanlar ve akrebler sokarak her âdemin azâb-ı elimi tasvîrlerin görenler hemân terk-i dünyâ edüp her şeyden tâ'ib ü tâhir olup yemeden ve içmeden el çekeceği gelüp âdeme bir dehşet ü vahşet hâsıl olur.

Hulâsa-i kelâm bu deyr-i bed-nâmın bu mertebe ta'rîf ü tavsîfinde fâ'idesi ve beyânında â'idesi yokdur. Ve i'tibârı olmayan nesnelerin medhi tatvîlinde melâlet vardır, ammâ bu kadar yıldır seyâhatimiz içre böyle bir âsâr-ı acîbe ve binâ-yı ibret-nümâ-yı garîbe görmediğimizden bu müsevvedât-ı küstâhânemiz içre bu kadarca tahrîr ile iktifâ olundu.

Ez-în-cânib yine sa[de]de rücû' edelim. Bu şehr-i Kaşa altına Serdâr Hüseyin Paşa efendimiz ile (---) asker varup Helil Gabor'u krallığa taleb etdiğimizde kal'a-i Kaşa hâkimi haber gönderüp,

"Sizde tâ'ûn vardır ve bizim birkaç gün Îsâ Nebî mevlûdü vardır, birkaç gün sabr edin" deyü haber göndermişler idi.

Meğer anlar avk [u] te'hîr etmelerinin sebebi müşâvere turvinleri edüp sözü bir yere koyup ve mevlûd-i Îsâ bahânesiyle bize deryâ-misâl küffâr askerin göstermek murâd [u] merâmları imiş. Cüst(?) ile eyleyüp beşinci gün bizim askerden on âdem ile "Nâmeleri getirin" deyü on aded başları devekuşu yünlü ve siyâh şapkalı Nemse nemeşleri gelüp bizden Mustafâ odabaşıyla on bir âdem hakîr ile on ikinci âdem olup yine kal'a-i Kaşa deyüp mektûb ve nâme-i serdâr ile Kaşa'ya girüp aslâ gözlerimiz bağlamayup mukaddemâ her bâr temâşâ edüp bu hakîrin bildiği yollardan doğru kapudan-ı bî-îmân sarâyına varup birer iskemlede karâr-dâde olduğumuzda kapudan içerden taşra dîvânhâneye gelüp tahtında karâr etdikde eline Erdel dojları ve birovların mektûbların ve bizim serdârımız nâmelerin verüp ân-ı vâhidde tercüme edüp kırâ'at etdiklerinde me'âl-i kelâmları mefhûmu olup,

Kapudan-ı âkıl eydir: "İşte bu oturan âdem kralzâde Helil Gabor'dur, ammâ çâsârımızdan havf edüp ***[15b]*** bu âdemi size kral etmeğe veremeziz, zîrâ hâlâ kralımız Nemse çârsâr inpiratoru çerâğı Kemen Yanoş kraldır. Bir âdil âdem olup re'âyâ pâyimâl olmasın içün sizin askere karşu komayup Orta Macar vilâyetine askeriyle çıkup gitd[i]" deyince hemân içimizden,

Budinli Ömer Ağa eydir; "Kemen Yanoş nice bize karşu durabilir. Biz anları Seydî Ahmed Paşa ile kıra kıra biz anlarda katana ve yunak mı koduk? Eğer Kemen Yanoş'un kuvveti olsa bizi bu Erdel diyârına kor mu idi? Ve iki kerre yüz bin esîr aldırup bu kadar eli vilâyeti harâb ü yebâb etdirir miydi?" deyü yumuşakvârî yararca şâfî cevâblar verdikde kâfirler bir cevâb demeyüp bizim serdârımıza bir nâme yazup,

"Helil Gabor'u veremeziz. Eğer Nemse çâsârımızdan haber gönderseniz n'ola, baş üstüne verelim" deyüp nâme tahrîr olunup cümlemize birer çuka ve birer top katîfe ve birer gümüş kadeh ve birer sâ'at ve yüzer altun verüp avdet edüp yine kralsız serdârımız Hüseyin Paşa'ya Korlad kenîsesi sahrâsında gelüp cümle asâkir-i İslâma vusûl bulup Hüseyin Paşa'ya ahvâl-i mâcerâyı bir bir takrîr edüp,

Ömer Ağa eydir: "Bana kal'ada bir kapdan dedi kim Helil Gabor bunda yokdur, İsfaç pâdişâhına gitdi. Size Helil Gabor'dur deyü gayri kralzâde gösterdiler, ammâ Helil Gabor bunda olsa çâsârdan korkmadan size Helil Gabor'u krallığa verirlerdi" deyü Ömer Ağa bir kâfirden istimâ' etdiği üzre Hüseyin Paşa'ya böyle nakl etdikde hemân Hüseyin Paşa yine Kaşa kal'asına tekrâr bizi gönderüp gayri kralzâde taleb etdikde hemân mezkûr Korlad Kaşa Ban kenîsesinin baş papası eydir:

"Olmaz âdemler Kemen Yanoş kralımızdan hoşnûduz ve size bir âdem vermeğe kraldan havf ederiz. Varın Erdel'de dahi kralzâdeler çokdur. Anlardan birin bulun!" deyü cevâb-ı nâ-savâb verüp yine Kaşa varoşun seyr [ü] temâşâ ederek taşra çıkup Hüseyin Paşamıza gelüp yine ahvâl-i pür-melâli nakl etdiğimizde gazab-âlûd olup nefîr-i rıhletler çalınup andan gayri yollar ile cânib-i kıbleye,

Nehr-i Tise kenârına giderken seyr etdiğimiz kılâ'-ı metîneleri beyân eder

Evvelâ şehr-i Kaşa-i bâğ-ı İremden bir mesâfe-i ba'ide cânib-i garba giderken bir alay gâziyân-ı mücâhidâ[n] bir yere cem' olup "Allâhu Ekber [1]«E†«‰‰OA†Y„" deyüp ta'accüb-künân söyleşirler. Hakîr dahi at depüp ileri vardım.

Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı hikmet-i Hudâ: Anı gördüm bir çâh-ı mâ-yi acîbe kenârında gâzîler kuyudan su çeküp demir üzre dökerler. Der-ân hemân ol demir bakır olur. Hakîrin dahi gulâmlarının heybelerinde birer kem at na'lları var idi. Mezkûr

---

1 *Kur'ân*, Bakara 20, 106, 109, 148, Âl-i 'ımrân 165, Nahl 77, Nûr 45, 'Ankebût 20, Fâtir 1; "Allah her fleye kadirdir."

kuyu suyundan at na‘lları üstlerine dökünce bi-emr-i Hayy-ı Kadîr at na‘lları kıpkırmızı nühâs-ı hâs oldu. Hattâ bu na‘lları düstûr-ı mükerremimiz Ali Paşa'ya getirüp seyr etdikte âlem-i hayretde kaldı. Aceb temâşâgâh kuyudur. Suyu bir âdemin eline dokunsa kapkara yakar. Ve benî Âdemin saçına sakalına bu su dokunsa ol âdemin geysû-yı rîş-i şevâribleri dökülüp seksen yaşında âdem mahbûb-ı cüvân olur. Anıniçün Kaşa şehrinin Macar karıları bu sudan ferc-i kabîhaları etrâfına türâb ile çamurlu suyu sürüp cümle kılları dökülüp pâk ve berrâk küsâm-ı fi‘l-i kâm olur. Zenâne tâ’ifesine hırızmadan a‘lâ bir sudur.

..... (11 satır boş)..... ***[16a]***

Andan (---) sâ‘atde nehr-i Tise kenârında Kaşa kal‘asın binâ eden Menûçehr oğlu Kaşa Banî ve mezkûr Korladik manastırın binâ eden Korladik ikisi bir kubbe-i âlî-i bâğ-ı İrem içinde yatdığı meşâdın temâşâ etdik.

Ve sâhil-i Tise'de Kaşa beğinin kırdığı dîvlerin kelle ve üstühânların dahi seyr [ü] temâşâ etdik kim hammâm kubbesi kadar kelleler ve haşeb kadar incik üstühânları idi.

Bu mahalde atlarımıza cümle yem kesdirüp ale's-sabâh Hudâ'ya sığınup potlar ve sallar ve tulumlarla tekrâr nehr-i Tise'yi yüz bin renc [ü] anâ ile ubûr edüp ancak iki âdem gark-ı âb şehîd olup on at gâ’ib oldu. Ol gün sırsıklam ordu-yı serdâra dâhil olup kral vermediklerin seraskere cümle ahvâli bir bir takrîr edüp Kaşa kapudanı mektûbun verüp kırâ’at olundu, ammâ çi fâ’ide. Arada bir kral edecek bir ağaçdan bir kefere-i pelîd-i anîd yok. Cümle a‘yân-ı devlet ve erkân-ı şeytanet (?) bir yere cem‘ olup müşâvere edüp âhirü'l-emr bu Tise kenârından gerü dönmeğe azîmet olundu.

Sene 1072 Muharrem'inin gurresinde Tise nehri kenârından Seykel diyârına gitdiğimizi bildirir

Evvelâ *Bism-i İlâh* ile nehr-i Tise kenârından asâkir-i deryâ-misâl ile cânib-i kıbleye gerü dönüp sahrâ-yı lâlezâr-ı çemenzârlar ubûr ederek 13 sâ‘atde,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Matar: Andan kalkup,

Kal‘a-i Tirepiş: Mukaddemâ Tise'ye giderken evsâfı tahrîr olunmuş idi. Bu kal‘ayı geçüp andan 8 sâ‘at gidüp,

Menzil-i Akkilise: Bu mahalde hakîr maşrık cânibine on altı kişi ile çeteye gidüp ol gün dağlardan yigirmi aded güzîde esîrler çıkardık. Andan,

Menzil-i kal‘a-i Aranoş Megeş: Mukâbelesinden meks olunup tekrâr asker-i İslâm bu kal‘a altına varup hayli ganîmet aldılar ve kal‘a askere yine acâ’ib toplar atdılar. Mukaddemâ bu kal‘a tavsîf olunmuşdu. Andan kalkup yine cânib-i kıbleye,

Kal‘a-i Nagbanya: Kurbunda Banya Ejder nehri kenârında meks olunup mukaddemâ bu kal‘a musanna‘ olup tavsîf olunmuş idi, ammâ ber-muktezâ-yı devlet, bu kal‘a kapudanı ve birov ve şagları hedâyâlarıyla serdâra kırk nefer kefere vü fecereler geldikde kulavuz tarîkiyle cümlesin kayd-ı bend edüp muhzır Mustafâ Ağa'ya teslîm olunup bu mahalden dahi kalkup,

Menzil-i kal‘a-i Köyvar: Altında meks olunup bu mahalde Melek Ahmed Paşa efendimizin sekbân ve sarıcalarıyla yeniçeri ocağı kavmi gazâ mâlıyçün vâfir ceng edüp mâbeynde âmedânî birkaç âdem telef olup ol ân sulh u salâh olundu. Andan yine semt-i kıbleye

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos: Andan 5 sâ‘atde,

Menzil-i Redey İşvan: Kurb-ı nehr-i kenâr-ı fiamos'da bir sarây-ı behişt-misâl iken benî Âdem gözü görse görenler dem-beste ve hayrân olurdu. Gerçi içinde âdemleri yok idi, ammâ zîr-i zemînlerinde bî-hisâb mâl u menâl bulunup ol nâzenîn musanna‘ sarây-ı ekâsire-misâl bir ayda ıhrâk bi'n-nâr olundu. Ve bâğ u bâğçesinde olan gûnâ-gûn müsmirât-ı âbdârları tenâvül olunup Âl-i Osmân askerin doyladı.

Ba‘dehu gaddâr asâkir-i bî-şümâr bu bâğa mûr [u] mâr-misâl üşüp cemî‘i nâzenîn dırahtlarına eyle tîr-i Müslimî urdular kim ân-ı vâhidde ol bâğ-ı Merâmı harâb u yebâb etdiler. Andan 4 sâ‘atde yine,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i fiamos: Bu nehrin karşu cânibinde sarp dağlarda ba‘zı esîrler görünüp derhâl birkaç bin asker dağların ardların alup cümle esîrleri koyun sürüsü gibi sürüp ordu-yı İslâma getirüp fürûht etdiler. Andan kalkup 9 sâ‘atde,

Menzil-i şehr-i Dij: Mukaddemâ berbâd olunduğu tahrîr olunmuşdu.

Bu mahalde kal‘a-i Varat'ımız cânibinden hünkâr hasekisi hatt-ı şerîf ile gelüp bir alay-ı azîm ile hasekiyi Serdâr Ali Paşa serâperdesinde meks etdirüp dîvân-ı pâdişâhî olup hatt-ı şerîf kırâ’at olundukda me’âl-i kelâmı oldur kim,

"Hatt-ı şerîfim vusûl buldukda Erdel (Erdel) memleketine asker-i deryâ-misâlim çekesin. Tâ Leh memleketlerine varınca kasd edesin ve ol diyârlara asker-i Tatar-ı adû-şikâr ile dâr-ı diyâr-ı küffârı harâb u yebâb ve hânelerin türâb edesin. Ve cümle puthânelerin tâlân u vîrân edüp cihânda âbâdân olmamış gibi bî-nâm u bî-nişân edüp âb-ı tîğ-gûn ile ol vilâyetleri çirk-i şirkden yuyup pâk edesin. Ve cümle dalâlet-âyîn kefereleri esîr edüp âdete muhâlefet edenlerin hırmen-i hayâtların rîh-i akîme verüp müşrikînden bir ferd komayup kırasın. Ve elbette bir kral nasb edüp iki bin kîse Erdel hazînesin tahsîl edesin. Ve Kemen Yanoş kefere krallık iddi‘âsında olduğıyçün hakkından gelesin alâmet-i şerîfeme i‘timâd kılasın" deyü, fermân-ı şehriyârî serdâr-ı mu‘azzama vâsıl olunca cümle asâkir-i bî-şümâr ve sipâh-i enbûh-ı bisyâr ile ***[16b]*** bu sahrâ-yı şehr-i Dij'de üç gün ikâmet olunup azîm meşveretler oldu.

Hikmet-i Hudâ mukaddemâ bâlâda Nagbanya Ejder kal‘asının kapudanları ve birovları kulağuzluk içün alıkonmuş idi. Anların kefâletiyle bir niçe kâfirler amân ile gelüp serdâra buluşdular. Meğer bunlar kralzâdeler imiş.

Sene 1072 Muharrem'inin ikinci Cum‘a gün Betlen Gabor ki Sultân Süleymân bunu Budin'de yakasından geçirüp üç yaşında veled-i ma‘nevî edüp Budin krallığın bu Betlen Gabor gulâma verüp anası Alina Budin'e melike olup bu Betlen Gabor evlâdlarında[n] Apopi Mihal nâm bî-nâm bir kefere-i pelîdi gelüp iki bin kîse mâl-ı pâdişâhî tahsîl etmeğe deruhde eyleyüp ve Kemen Yanoş'u her kanda bulursa hakkından gelmeğe ahd [ü] mîsâk eyledi, ammâ Serdâr Ali Paşa bu kâfiri beğenmeyüp tabî‘ati Helil Gabor tarafında olup,

"Bu kral olamaz" deyü iğmâz-ı ayn edince hemân Melek Ahmed Paşa efendimiz,

"Vallâhi bu ey kral-ı müstakîm olur, zîrâ Süleymân Hân'ın bunlara nazarı ta‘alluk etmişdir" deyüp hemân dîvân-ı pâdişâhîde muhzır ağanın başından Melek Paşa kuka süpürgesin alup kral olacağın başına kukayı *Bism-i İlâh* ile geçirüp kralın elinden Melek yapışup zor-a-zor serdârın elin öpdürüp kralı bir iskemle üstüne Melek oturdup bir Fâtiha tilâvet edüp Apopi Mihal müstakil kral nasb olunup ibtidâ çavuşbaşı ve sâ’ir dîvân çavuşları krala mübârek-bâd iltiyâmları edüp andan kral iskemleden kalkup cümle vüzerâ ve mîr-i mîrânların destlerin bûs edüp ba‘dehu cümle mevcûd olan kapudanlar kraldan el öpüp bî‘at etdiler.

"Kral nasb olundu, şimden gerü çete (çete) ve potura memnû‘dur. Esîr ve mâl-ı ganâ’im getirenlerin başı ganem başı gibi kesilüp teninden cüdâ olur" deyü dellâllar nidâ eyledi, ammâ mukaddemâ Seykel vilâyetine elçilerimiz gidüp itâ‘at etmedilerdi. Ve yeni kral dahi anların üzerine sefere gitmeği serdâr-ı zafer-şi‘âra ilkâ edüp Seykel ceng[in]e tergîb edüp cümle asker,

"Habbe kalmadı. Bari Seykel seferine gidelim görelim felek ne gösterir" deyü herkes âmâde oldular. Ve maşrık cânibine, sol cânibe sapup Seykel vilâyeti üzre *tevekkülen-alallâh* deyüp revâne olundu.

Bu mahalde hünkâr hasekisine kırk kîse ve iki yüz esîr ve semmûr kürkler ihsân olunup kral dahi beş kîse verüp iki bin kadar kefere askeri koşup ve Hüseyin Paşa dahi Tımışvar askeriyle hasekiyi Varat cânibine götürdüler.

Bu mahalde dahi asker-i İslâm kalkup (---) sâ‘atde cânib-i şarka gâyet ma‘mûr u âbâdân asker ayağı basmamış yerleri seyr [ü] temâşâ ederek,

Evsâf-ı kal‘a-i Betlenvar

Sultân Süleymân asrında Betlen Gabor binâ etmeğile Betlenvar derler. Henüz kral olan Apopi Mihal kralın mülk-i mevrûsudur ve Erdel krallarına tâbi‘dir, ammâ bu kal‘a vilâyet-i Saz Macarı hâkindedir, Erdel Macarı hükmü bu arada tamâm oldu. Ve bu Betlen Gabor kal‘ası kavmi kal‘a sâhibi Erdel'e kral olduğundan safâlar kesb edüp belki gece ve gündüz bin pâre toplar atup kal‘a kapuların küşâde kılup asker-i İslâm ile yağ u balı olup avreti ve oğlanlarıyla asker bir alma ve bir verme bâzâr etdiler kim ba‘zı yiğitler ol bâzârdan bîzâr-ı pür-zâr oldular. Ve kal‘a kapudanı ve nemeşleri ve birovları ve şagları ve dojları hedâyâlarıyla ordu-yı İslâmı ganîmet edüp mâl u cân ve başları ve evlâd [u] iyâlleri bile hidmet edüp ol gece kal‘ayı niçe bin meş‘al ve kanâdîl ve neft ve katrân ile çerâğânlar etmişlerdir kim şeb-i zulumâtîleri gûyâ rûz-ı rûşen oldu.

Ve sabâha dek bir yaylım top ve bir yaylım tüfeng ve bir yaylım hevâyî fişeng-i pür-rengler atılup şâdumânlar ederler.

Ammâ kal‘ası urd-i behişt-misâl bir sahrâ-yı ma‘mûre içre vâkı‘ olmuş. Cânib-i erba‘ası medd-i basara ve kuvvet-i nazara varınca yaylalardır ve yayla etekleri cümle kurâlarla müz[eyyen] olmuş bî-hisâb bâğ (bağ) u bâğçe ve müşebbek bostân ve ravza-i cinânlardır ve kal‘ası bend-i metîn bir fieddâdî seng binâ bir alçacık dîvârlı bir sûr-ı üstüvârdır, ammâ handakı gâyet derindir. Ve cümle iki aded kapusu var, biri şarka ve biri garba mekşûf ve meftûhdur. Derûn-ı hisârda cümle iki bin la‘l-gûn kiremit ile mestûr bedâyîn hâne-i ma‘mûrlardır. ***[17a]*** Ve hân ve hammâmları ve yedi aded kenîse-i musanna‘ları ve çârsû-yı bâzârı gâyet pâk ve ma‘mûr u müzeyyendir. Ve bu kal‘a kapudanı ibtidâ krala gelüp on bin guruş mâl-ı pâdişâhî verüp beş bin guruş krala ve beş bin guruş serdâra verdi ve aslâ kurâları nehb ü gâret olunmadı. Andan 2 sâ‘atde,

Menzil-i nehr-i Küçük fiamos: Bu nehir Tesvar dağlarından gelüp Büyük fiamos'a mahlût olur, lâkin küçük nehirdir, ammâ âb-ı hayâtdır. Andan yine cânib-i şarka (---) sâ‘at gidüp yine,

Nehr-i Küçük fiamos. Bu mahalde dahi hayli kapudanlar gelüp krala buluşdular. 5 Sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Saz fiamos

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi yine Betlen Gabor Kraldır. Kapudanları Erdel krallarına tâbi‘ olup hâlâ kralın mülk-i mevrûsudur, ammâ Saz vilâyeti hâkindedir. Ve cemî‘i zamânda Saz Macarı kavminden isyân zuhûr etmemişdir, lâkin bu kal‘a bir havâleli bayır dibinde Kolojvar kal‘asından büyük bir kal‘a-i azîmdir. İçinde on bir evdir derler, ammâ gâyet ma‘mûr ve musanna‘ sarâyları ve müte‘addid kâr-ı ibret-nümâ düyûrlar ve hân ve çârsû-yı bâzârları var. Ve halkı gâyet ankâ bâzergânlar olup cümle kapudanı ve birovları krala gelüp itâ‘at edüp kal‘alarına bir yeniçeri odası yasakçı ta‘yîn-i asker olundu.

Ve cümle guzât derûn-ı kal‘aya girüp bey‘ u şirâlar olunup teferrüc olundu. Bu kal‘anın varoşu bu kadar, ammâ bâğ u bâğçesi çokdur. Bunda dahi mâl-ı pâdişâhî içün krala yetmiş kîse mâl gelüp günden güne kral yanında kefere askeri çoğalup ordu-yı İslâm içinden alarkaya konulmak fermân olundu. Andan 6 sâ‘at gidüp yine,

Menzil-i nehr-i Küçük fiamos: Bu mahalde Bistiriçse kal‘ası kapudanı itâ‘at etmeyeceği mukarrer olup şark cânibine gitmeden ferâğat olunup yine ke'l-evvel şimâl tarafına tuğlar ile çarkacı İsmâ‘îl Paşa talî‘a-i asker olup Tatar askeri dahi ileri gitmek emr olunup kâmil 5 sâ‘atde

Evsâf-ı kal‘a-i Bistiriçse

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Erdel kralına tâbi‘ Saz Macarı kal‘asıdır, ammâ Rakofçi asrında derûn-ı hisâra bir takrîb ile beş bin Nemse askeri girüp Kemen Yanoş'a teba‘iyyen(?) ve hâlâ Apopi Mihal krala rağmen cümle küffâr kal‘aya kapanup asâkir-i İslâm'a hayli top endâht etdi. Kal‘ası bir bataklıkda havâleli bir kal‘a-i azîmdir Nagbanya Ejder kal‘asından hayli büyükdür. On bir tabyası ve beş kapusu ve handakı yokdur, zîrâ batak içindedir. Ve gûnâ-gûn sırçalı kiremitler ile mestûr sarâyları ve binâ-yı âlî kenîseleri ve âlî çanlık kulleleri var ve havâlesi olan bayırlar serâpâ bâğdır. Ve aşağı batak cânibi sâfî sadranc nakşı müşebbek mahsûllü bostânlardır.

Ve asker-i İslâm'ın bî-pâk u bî-pervâ top altına konduğun kâfir kal‘adan görünce mel‘ûnun karârı kalmayup bîm u ru‘b-ı debdebe-i Âl-i Osmân'dan hedâyâlarıyla meydân-ı krala gelüp hedâyâların arz edüp kal‘a üzre Cân Arslan Paşa ile bir yeniçeri odası yasakçı ta‘yîn olundu.

Hakîr dahi ol takrîb ile bir gece kal‘a içinde yatup zevk u safâlar edüp kal‘ayı seyr [ü] temâşâ etdik. Ol kadar mahbûb u mahbûbesi var kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Hattâ hânemizin bir bikr-i nâ-şüküfte bânû-sıfat bir tebekânî elması yanaklı ve la‘l-gûn kiraz dudaklı, âhû gözlü ve şîrîn sözlü dişleri dürr-i meknûn gûyâ bir nejâd(?) Aline nâm bir duhter-i pâkîze-ahteri var idi kim kaçan geysû-yı müşk-bârların târumâr edüp çim-ender-çim ve ham-ender-ham edüp şîb ü zerbâf fisdanı ve roklasın geyüp reftâr etdikde görenin aklı perîşân olurdu.

Anıniçün bu hakîr-i pür-taksîr ol zamândan berü halt-ı kelâm edüp perişân kelimâtlar ile evrâk-ı perîşânımız bî-meze oldu. Kusûruna nazar olunmaya.

Bu şehrin âb [u] hevâsı gâyet latîfdir. İklîm-i hâmisin vasatında bulunup arz-ı beledi (---) (---) ve tûl-ı nehârı (---) (---) derece ve (---) dakîkadır. (---) Ve bu şehrin tâli‘-i imâreti şehr-i Kaşa gibi (---) seretân ve beyt-i kamer-i mâîdir.

Andan 4 sâ‘at gidüp,

Menzil-i sarây-ı Zolomioğlu

Mu‘attalca bulunup içine asâkir-i İslâm koyup bâğ u bâğçesinde esmârât-ı gûnâ-gûnların yeyüp bâğçeyi harâb etdiler, ammâ sarâyı kârgîr binâ-yı ***[17b]*** ibret-nümâ olmağile ne ıhrâkı mümkün ve ne inhidâmı mümkün bir sarây-ı metîn idi.

Bu mahalde beş âdem çeteye gidüp esîr getir-dikleriyçün serâperde önünde katl olundular ve yine dellâllar nidâ etdiler. Bu mahalde Vaşarheldli gelüp itâ‘at etdiler. Andan 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Vaşarheld

Lisân-ı Saz Macarı'nda (---) (---) demekdir. Bânîsini bir kefere bilmediler, zîrâ eski kal‘adır ve Erdel krallarına tâbi‘dir, ammâ bu dahi Saz Macarı kal‘alarındandır kim şekl-i muhammes bir tula binâ bir küçük kal‘a-i ra‘nâdır. Batı tarafına nâzır (nâzır) ancak bir hadîd metîn kapusu var.

Bunun dahi maşrık tarafına bayırlar ve depeler havâlesi var, sâfî bâğ u bakçelerdir. Ve kal‘anın beş aded yine tula rıhtım-ı horasânî ile mebnî kârgîr binâ-yı metîn tabyaları var, lâkin kal‘ası küçükdür ve handakı alçakdır. Derûn-ı hisâra Seydîzâde Mehem-med Beğ efendimiz bir oda yeniçeriler ile nigehbân ta‘yîn olunup anın sebebiyle hisârı seyr [ü] temâşâ etdik. Ma‘mûr çanlı kenîse ve hânları ve şindire tahta örtülü evleri ve müzeyyen esvâk-ı keferesi var. Cümle dekâkînlerde zenâne-i muhasseneler bey‘ u şirâ-yı nihânî ederler, ammâ her metâ‘larıyla askeri ganîmet ederler.

Sitâyiş-i varoş-ı Vaşarheld

Bu kal‘anın garbî tarafı dibinde yıldız cânibinden kıbleye tûlânî vâkı‘ olmuş cirmi on bin adım kâmil bir varoş-ı azîmdir, ammâ etrâfında sûru yokdur. Hemân amîk germe kapulu handakları ve saz ağaç şaranpavları ve iki yerden metîn kapuları var bir sevâd-ı mu‘azzam varoş-ı mayor-ı baroşu var. Ve halkı cümle ankâ bâzergânlardır kim ganîmet şehir olduğundan cümle asker mühimmât [u] levâzımâtların bunda alup kapdan [ve] birovları krala yüz beş kîse mâl-ı pâdişâhî getirdiler, zîrâ bu Vaşarheld ulu nâhiyeli vilâyetdir. "Yüz elli bin Saz Macarı re‘âyâsı vardır" derler.

Bund[an] kalkup kal‘a kurbunda bir çemenzâr [u] lâlezâr yerde 12 gün meks olunmak fermân olunup bu mahalde kral tarafından niçe bin kefereler cânib-i erba‘a kapudanlarına tahsîle gitdiler. Ve on günde bu mahalle bin altmış kîse mâl gelüp serdârın gözü açılup cümle hazîneyi Hüseyin Paşa ile Varat'a gönderdi. Andan 3 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i sarây-ı ibret-nümâ-yı bî-adîl

Her kim kral-ı dâll-ı Erdel ise bu sarây kralların cümlesine mahsûsdur. Kimsenin milk-i mevrûsu değildir.

Bânîsi Ebü'l-feth Sultân Mehemmed asrında sene 857 târîhinde Büyük Betlen İsvan binâ etmişdir, lâkin krallar Saz vilâyetine gelse bunda mihmân olur. Yohsa taht-ı kadîmi bâlâda tahrîr olunan Erdel Belgradı'dır.

Ve bu sarây bir sahrâ-yı azîmde vâkı‘ olup câ-nib-i erba‘asını nehr-i Küçük fiamos dolaşır. Aslâ ve kat‘â havâlesi yok zararsız bir kal‘a-i zîbâdır ve ilm-i hendese üzre binâ olunmuş şekl-i murabba‘ serâpâ kârgîr olup enderûn [u] bîrûnu ve zîr [u] bâlâsı cümle üç yüz altmış kadar musanna‘ ve münakkaş odalardır ve müte‘addid dîvânhâne-i âlîleri var kim her birine biner âdem girse yerim dar demez kal‘alardır.

Bu dîvânhâne-i azîmin rûy-ı dîvârına üstâd-ı nakkâş ilm-i nücûm üzre Ebü'l-feth'in İslâmbol'u ve Mora'yı alacağın ve Tuna Belgrad'ın alamayacağın vakt-i sâ‘ati ve derece ve dakîkasıyla ve Ebü'l-feth monla sarığıyla katıra binüp esbâb [u] eşkâliyle sû-retin yazmış.

Hulâsa-i kelâm "Âl-i Osmâncık'dan tâ Sultân Korkud'a gelince elli pâdişâh gele" deyü her pâdişâhı eşkâliyle ve feth [u] fütûh edeceği vilâyetleri her pâdişâhın başı ucuna yazmış ve bildiğimiz (pâdişâh) pâdişâhlardan Sultân Ahmed ve oğlu Sultân Osmân'ı ve Ahmed Hân karındaşı Sultân Mustafâ'yı iki kerre pâdişâh olacağın ve Sultân Murâd H[ân]'ın zorbaları kıracağın ve Revân'ı ve Bağdâd'ı alacağın ve Sultân İbrâhîm Azağ'ı ve Girid'i alacağın ve Kilis'i ve Dirniş'i kâfire vereceğin ve zekerin eline alup şehîd olacağın ve İbrâhîm oğlu Yûsuf-sıfat dilîr Mehemmed Hân'ın elinde bâzı ve doğanı ile Yanova'yı ve kal‘a-i Varat'ı ve Erdel'i ve Uyvar'ı ve Kandiye'yi feth edüp Alaman'da ve Boğdan'da bî-hâsıl serdârları ceng edeceğin ve "Velekad" isimli pâdişâh olacağın ve Esvedü's-safâ nâm bir vezîri olacağın cümle vakt-i sâ‘atleriyle yazmış, hakkâ ki sikkeyi mermerde kazmış.

Ve her pâdişâh ne kadar ömür süreceğin ve ne kadar feth [u] fütûhât edeceğin ve andan sonra kim pâdişâh olup sebeb-i mevtleri ne olacağın her pâdi-şâhın tahtı üzre başı ucunda birkaç satır hatt-ı küffâr ve birer ***[18a]*** satır hatt-ı Müslim tahrîr eylemiş.

El-hâsıl hezâr ahsend ve sad hezârân tahsîn ve zehî ilm-i nücûm-ı kâmildir. Ve bu dîvânhânenin batı tarafında Âl-i Osmân pâdişâhlarına mukâbil elli aded Erdel kralları ve her kralın önünde birer Âl-i Osmân vüzerâları cümle atlar üzre sûretleri tahrîr olunmuş ve her kralın azl [ü] nasbını ve sebeb-i mevtini tahrîr eylemiş.

Hattâ altmış yedide ve yetmiş iki târîhine dek Erdel memleketi gâret ve alan [u] tâlân olacağın ve hattâ Rakofçi kralın başına bizim Seydî Ahmed Paşa kılıç ile uracağın aceb tasvîr eylemiş kim *tâbaka'n-na‘l bi'n-na‘l* etmiş.

Ve Mehemmed Paşa nâmında bir bodur kara vezîr Kemen Yanoş kralı katl edeceğin yazmış. Kemen Yanoş bu kendi katli tasvîrin görüp bozmuş ve bu mahalde bizim Serasker Ali Paşa'yı kır at üzre Mısır sarığı ile kahverengi kürkü ve köse sakalıyla bu vilâyete gelüp harâb edeceğin ve Apopi Mihal otuz yıl kral olacağın şekl-i murdâriyle karşu karşuya Ali Paşa ile tasvîr eylemiş.

Hulâsa-i kelâm hezâr pesend kim bu ma‘rifetleri iki yüz otuz sene mukaddem tahrîr ü tasvîr etmiş.

"Ve dahi tahrîr ederdim, ammâ bu sarây Âl-i Osmân'ın ellinci pâdişâhı Sultân Korkud ola. Ol asırda Erdel kralı Redey Yar ola. Bunların zamânında Osmânlı gelüp bu sarâyı yere berâber edeler. Anıniçün Sultân Korkud isminden bir isim ve bir tasvîr yazmadım" deyü ketebesi yanında lisân-ı Türkî'de tahrîr eylemiş.

Ve bu sarâ[y]da olan üç yüz altmış odaların her birinde olan rengâreng nakş-ı bûkalemûn bir odada olan bir hücrede yokdur. Cümle gayrı mükerrer nakş-ı ibret-nümûnlardır.

El-hâsıl böyle bir sarây-ı ibret-nümâ-yı musanna‘ bir vilâyetde yokdur. Meğer yine bu sarây-ı Erdel ola, zîrâ im‘ân-ı nazar ile nazar eden zî-akıl ve zû-fünûn bu sarâyı gördükde engüşt ber-dehen ve nâhun der-dehen edüp mebhût [u] mütehayyir kalır. Ve bu sarây kurbunda asâkir-i İslâm on gün meks edüp Çatalbaş Paşa eyâlet-i Karaman ile Siriçse kal‘asına elli bin guruş mîrî mâl tahsîline gitdi. Andan şimâl cânibine 4 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Ravnot [Radnot]

Lisân-ı Saz Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi ma‘lûmum değildir, ammâ Erdel'e tâbi‘ Saz Macarı kal‘alarındandır. İçinde aslâ Nemse askeri yokdur. Cümle bin kadar Saz askerîsi vardır. Bu dahi bir havâleli yerde bir küçük taş binâ kal‘acıkdır, lâkin maşrık cânibi bir sahrâ-yı behişt-âsâdır ve bâğ u bâğçe ve mahsûllü bostânları bî-hisâbdır. Ve âb [u] hevâsı gâyet latîf olduğundan mahbûbları gâyet mergûb ve matlûbdur.

Kenîseleri ve müzeyyen evleri ve müte‘addid hânları ve çârsû-yı bâzârı hûbdur. Ve dükkânlarında metâ‘-ı kâlâ-yı vâlâ fürûht edenler cümle mahbûbdur. Bu kal‘a kapudanı dahi cümle birovları ve irşek ve nemeşleriyle krala gelüp yüz yigirmi kîse mâl-ı pâdişâhî getirüp teslîm etdi ve gitdi. Andan 4 sâ‘atde,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Kokol: Bir bâğ u bâğçe-i murgzâr-ı lâlezâr mahsûllü zemîn-i çe-menzârda konuldu. Mezkûr nehr-i Kokol Seykel dağlarından tulû‘ edüp nehr-i Küçük fiamos'a mun-sabb olur. Andan (---) sâ‘atde,

Menzil-i nehr-i Kokol {Der-beyân-ı ziyâfet-i azîm-i kral berâ-yı asâkir-i Âl-i Osmân}

Bu mahalde Erdel kralı cemî‘i Âl-i Osmân askerine ziyâfet-i azîm etmişdir kim ne bir pâdişâh-ı cem-cenâb etmişdir ve ne (ve ne) bir kral-ı dâl bu ziyâfet-i uzmâyı görmüşdür.

Ekseriyyâ ni‘met-i firâvânı ekmek ve çörek ve boğaça ve sipov ta‘bîr etdikleri Haleb kalkanı kadar hâssu'l-hâs ve beyâz ekmekler idi. Hattâ bu vâdî-i çemenzâr üzre Macar kilimleri döşenüp üzerine nân-pâreleri koyup zeyn etdiler.

İbret-nümâ-yı ekber: Bu bir temâşâdır kim ta‘bîr olunma[z]. Kırk aded hâs ve beyâz ekmeklerin her birisin kırkar çift sığır arabası kızaklarına her bir ekmeği tahmîl edüp her birine niçe bin kefereler üşüp kırk aded ekmeği dahi summât-ı Muhammedî üzre kodular kim her biri yigirmişer adım tavîl ve beşer adım eni ve birer âdem kaddi âlî penbe-misâl ekmekler idi. Hudâya ma‘lûmdur kim böyle idi.

Ve üzerleri pişmiş yumurtalı ve çörek otlu ve karanfil ve kakulalı yağlı çörek ve sığırların hisâbın Ganî Rabbü'l-ibâd bilir.

Hattâ hakîr su’âl etdim "Bu ekmekleri nice ederler ve nice yoğurup nice pişirirler" deyü su’âl etdikde eydir:

"Bu kadar bin kile dakîk-i hâlisi getirüp niçe bin teknelere hamîr edüp bu ekmeklerin kadlarınca kazılmış kal‘a handakları gibi çukurlar içre nerm âteşler yakup ol handaklara cemî‘i hamîrleri doldurup üzerlerine elenmiş kül korlar dahi üstüne ve yanlarına dağlar gibi kömür yakarlar. Yedi sâ‘atdan sonra âteşleri *[18b]* teskîn edüp ekmekleri handaklardan bu kadar âdem çıkarup ba‘zı yanan yerlerin bıçaklarla kazıyup ba‘dehu kırkar çift su sığırı arabalarına yükledüp bu ziyâfete getirdiler" dedi.

Netîce-i kelâm bu ibret-nümâ ekmeklerden mâ‘adâ kâmil üç yüz aded sığır ve boğa ve dananın içleri sâfî koyun ve kuzu; ve koyun ve kuzu içleri tavuk ve güvercin dolu semîn ve muharrâ pişmiş sığır kebâbları idi.

Ba‘zı sığır kebâbları içinde cânlı tavşanlar ve tilki ve çakallar ve diri güvercinler var idi kim asker-i İslâm bu ni‘metleri yerken içlerinden bu kadar hayvânâtlar çıkup bir hây hûy, "Bire vardı ve bire koma gitdi hay" deyü ni‘mete girişdiler.

Ve kâmil üç bin koyun ve üç bin kuzu ve altı kerre yüz bin sipov ekmek ve yüz aded kazgan firik pilâvı ve yüz kazgan herîse ve yüz kazgan yoğurdlu firik şorbası idi, ammâ bu diyârda pirinç olmamak ile pirinç pilâvı yok idi, ammâ büyük baş summâtda vüzerâ ve vükelâ önünde on bin sahan memlû ni‘met-i nefîsenin her envâ‘ından mevcûd idi, zîrâ üç gün mukaddem ordu-yı İslâm içinde cemî‘i vüzerâ ve vükelâların cümle aşbâzları krala gidüp bu ziyâfetin ta‘âm-ı uzmâsına çalışup harc-ı masrafı kraldan oldukdan sonra bir mümessek bahârlı bir ziyâfet-i azîm olmuşdur.

Cümle ni‘met-i Hudâ'nın râyiha-i tayyibesinden âdemin demâğı mu‘attar olurdu. Hattâ cümle sipov ekmeklerde ve yağlı poğaça ve çöreklerde ve böreklerde bile hoş kokulu gülâb ve zârbaye(?) ve karanfil ve darçın suyuyla yoğrulmuş beyâz ekmekler idi ve paşaların summâtında niçe yüz pençe-i âfitâb kral-zâdeler ve kapudanzâde ve irşek ve birovzâdeler câm ve billûr ve necef ve moran ve fağfûrî kâseler ile niçe yüz mûğpîçe nâ-resîde dilberânlar kâküllerin perîşân edüp vüzerâya hidmet ederlerdi, ammâ ol gün Çavuşzâde Mehemmed Paşa bu dilberân seyrinde vâlih [ü] hayrân kalup ac u zâc kaldı, lâkin niçe dilberân-ı muğân destlerinden gûnâ-gûn eşribe-i mümessekler alup nûş edüp ta‘aşşukun teskîn ederdi.

Hattâ bu vüzerâ summâtının tûlun adımladım kâmil üç yüz adım idi kim cümle âlü'l-âl ni‘met-i nefîseyle mâl-â-mâl idi, ammâ asker-i İslâm summâtı mezkûr kebâb-ı gûnâ-gûn ni‘met-i firâvân ile dağlar gibi ni‘met yığılup bu summâtın tûlunu bu hakîr adımladım, kâmil bin beş yüz adım çemenzâr üzre bir ni‘met deryâsı idi.

Bu ziyâfet vakt-i çâştdan kurulup tenâvül olunmağa başlayup tâ vakt-i asrda tamâm olup cümle guzât-ı müslimîn Ma‘dî Kereb kadar yeyüp def‘-i cû‘ edüp hayme vü hargâhlarına yağmâ edüp kebâbları götürdüklerinden mâ‘adâ yine cümle kefereler tâ ahşam olunca ta‘âm yeyüp gücile âhir oldu.

Tâ bu mertebe bir ziyâfet-i azîm olmuşdur kim hâlâ müverrihân-ı Macar tahrîr edüp dillerde dâstân olmuşdur.

Ba‘de't-ta‘âm cümle guzât-ı müslimîn kâmil üç yüz fıçı bal şerbetine girüp eyle nûş edüp serhoş oldular. Meğer ba‘zı fıçılarda müskir bal suları var imiş.

Ve ba‘de't-ta‘âm kral tarafından yedi aded vezîrlere birer aded câmlı hınto arabaları altışar at çeküp her arabada onar kîse talar guruş ve bu kadar akmişe-i fâhire ve bu kadar emti‘a-i nâdireler hedâyâlar gitdi ve sâ’ir mîr-i mîrânlara arabasız beşer kîse guruş ve çukalar ve harîr kumaş hedâyâlar gitdi ve sâ’ir ümerâlara birer kîse guruş ve birer pastav çukalar ve zahîreler araba araba gitdi ve cümle a‘yân-ı orduya gûnâ-gûn zahâ’irler gidüp cümle asâkir-i İslâm ni‘met-i gûnâ-gûnlar ile muğtenim olup devâm-ı devlet-i pâdişâhîye hayr du‘âda oldular. Hulâsa-i kelâm bu ziyâfet bir devletde olmamışdır *ve's-selâm*.

Andan 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i serâmed Megeşvar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi Sonlok Gabor binâsıdır, lâkin zemîni Saz Macarı hâkindedir, ammâ hâlâ kral olan Apopi Mihal'in karısı May Frav Bânû'nun milk-i mevrûsudur.

Bu kal‘a altına asâkir-i İslâm meks edince kralın avreti şâdumânlık içün bir fitilden bin pâre top atup zemîn [ü] âsumân dir dir ditreyüp ordu-yı İslâm'da boşanmadık atlar kalmadı.

Bu kal‘a bir dereli ve depeli özler arasında vâkı‘ zemînde bir sivri depe üzre bir hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn fieddâdî seng-tırâş bir kal‘a-i savaş-ı latîfdir. Lâkin havâlesi çokdur ve içinde çârsû-yı bâzârı yokdur, ammâ kenîse ve ma‘mûr şindire tahta örtülü hâneleri çokdur. Ve kıble cânibine nâzır ancak bir demir kapusu var, pâsbânlar ile âmâde iki kat metîn kapudur, ammâ handakı yokdur, zîrâ bir püşte-i âlî üzre olduğundan handak yeri yokdur. Cümle bin aded soltat-ı neferâtlara mâlikdir. Kapudanı krala hedâyâlarıyla gelüp on kîse imdâd etdi.

Sitâyiş-i varoş-i Megeşvar

Nehr-i Saz batağı kenârında bir varoş-ı azîmdir kim cümle on bin aded fieddâdî ve kârgîr şaran[pav]lı ve cümle elvân kiremitli ve şindire tahta ***[19a]*** örtülü evlerdir. Ve on bir aded serâmed çanlı manastırlar var kim her biri birer kral-ı dâllin binâsıdır kim cümlesi beyâz kalaylı tenekeler ile mestûrdur. Ve gûnâ-gûn hücreler ve dâr-ı it‘âm ve müsâfirhâneler ile ma‘mûrdur. Müte[‘a]ddid hânları ve bir hammâmı ve bilâ-teşbîh tekyeleri ve medrese şekilli bıtrîkhâneleri var, ammâ çârsû-yı bâzârı gâyet hemvâr tertîb üzre binâ olunmuş bir sûk-ı müzeyyeni var kim ta‘bîr olunmaz. Ve yine cümle ehl-i hırefi bâkire ve şâkire ve dûşîze zenânlar(ın) dükkânlarda oturup metâ‘ların fürûht ederler. Cemî‘i dâr-ı diyârların gûnâ-gûn zî-kıymet metâ‘ları bu şehirde mevcûddur, zîrâ şimâlinde Leh diyârının Bahr-i Muhît kenârında Daniska iskelesi karîbdir ve kıble cânibinde Boğdan tahtı Yaş şehri ve Eflak'in Tirkoviş ve Bükreş şehirleri onar konak yakındır. Anıniçün bu Megeşvar'da her metâ‘-ı zî-kıymet bî-kıymet ü bî-minnet bulunur. Ve halkı cümle tüccâr ve ankâ kefere-i Sazları vardır.

{Der-beyân-ı libâs-ı kavm-i kefere-i Erdel}

Bunlar dahi gayri kavm-i Macar gibi yeşil ve kırmızı ve gûnâ-gûn çukadan semmûr ve zerdeva postu kaplı kalpak geyüp gûnâ-gûn çukadan dolamalarının yenleri ve göğüsleri altına gümüş düğmelidir ve çakşırları ve kutmenleri cümle çuka-i rengârengdir ve pâbuçları sarı ve kırmızı kubâdî serhadli pâbucudur. Ve kuşakları cümle harîr zünnâr teybend kuşakdır. Ve bu Macar tâ’ifesi pür-silâh atlı dörder ve beşer tüfengli yarar katanalardır. Bu sipâhları ekseriyyâ güderi dolama ve güderi çakşır geyerler, ammâ avretleri cümle harîr rokla ve gûnâ-gûn fisdân geyüp kızları geysûların ve zenânelerinin başlarında elvân harîr arakıyyeler üzre gûnâ-gûn incü ve la‘l [ü] yâkûtlu istifanlar ile müzeyyen ve dûşîze ve kâlim zenân-ı sâhib-isyânlardır. Bunlar dahi sarı ve turuncî sahtiyandan elvân kubâdî pâbuçlar geyüp gezerler. Cemî‘i Erdelistân keferelerinin ve zenânelerinin esvâbları böyledir. Nemse ve Fireng gibi Eflâtûniyye kara şapkalı değillerdir.

Ve cümle İncîlî ve millet-i Mesîhiyye'dendirler ve mezhebleri Luturyanî'dirler, ammâ Nemse Papişte mezhebinde, ya‘nî İrim Papalıdır kim cümle putperestlerdir, ammâ Macar-ı füccâr deyrlerinde aslâ put yokdur. Hemân birkaç murassa‘ ve mücevher haçları var kim "*Hâşâ sümme hâşâ* haçımız Allâh ismidir ve Allâha taparız" derler. Hakkâ ki cümle Macar Hudâperestlerdir.

Ez în-cânib bu Megeşvar kal‘ası varoşunun iki kapusu var. Biri şimâle ve biri kıble cânibine mekşûf ve meftûhdur.

Ve bu şehrin ortasında bir meydân-ı vâsi‘ vardır anda bir siyâsetgâh ve dârağaçları var kim *el-iyâzu billâh* bu dâr-ı menhûsda kaçan keferelere işkence taleb-i siyâset etdiklerinde gören âdemin zehresi çâk olur. Hattâ asâkir-i İslâmdan bir Rûmeli gâzîsinin bir atı bir kefere evinde bulunup atı asker izdihâmı içre serîka ederken yaralandığından ma‘lûm olup ol kâfir-i bedkâra ol kadar işkenceler etdiler kim diyâr-ı Acem'de ve Dağıstân'da ve Arabistân'da eyle gûnâ-gûn işkenceler görmedim. Eğer her birin takrîr etsek tatvîl-i kitâbet olur.

Bu siyâseti gören asker-i İslâm ibret alup engüşt ber-dehen edüp çârsû-yı bâzârda bey‘ u şirâlar edüp mukaddemâ alınan üsârâlardan niçe bin esîrleri sâhibleri satup girân bahâlar ile niçe esîrler fürûht olundu.

Ve ertesi gün kralı serdâr-ı mu‘azzam kethudâsı Hüseyin Ağa kralı alay-ı azîm kal‘ada karısına götürdükde la‘în kal‘a bir fitilden beş yüz pâre top-ı kal‘a-kûplar endâht edüp edîm-i arz lerzân oldu ve kal‘a murg-ı semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup dûd-ı bârûd-ı siyâh kehkeşân-âsâ semâya kad-keşân oldu.

Ve bu şehri murâd [u] merâmımız üzre seyr [ü] temâşâ edüp bir hayli bî-ma‘nâ bâr-ı sakîllerimiz fürûht edüp bin üç yüz guruş kâr edüp hamd-i Hudâ sehel sebükbâr olup bir arabamızı ıhrâk etdik. Ve bu şehir içre cereyân eden nehr-i Saz, Seykel vilâyetinin kıble tarafındaki Nisvan dağlarından bu şehir içre gelüp nehr-i fiamos-ı Sağîr'e mahlût olur.

Ertesi gün kral karısı Serdâr Ali Paşa'yı ve yedi veziri ve yirmi iki aded mîr-i mîrânları ve yetmiş aded mîr-i livâları bir bâğ-ı İrem-misâl bir hadîka-i ravza-i cinân gül [ü] gülistân içre bir ziyâfet etmişdir kim bu dahi melike-i mülûkâne ve bir ziyâfet-i şâhâne olmuşdur kim diller ile ta‘bîr ü tavsîf olunur değil idi ve bu rûy-ı arzda böyle bir şeb-i kâfirî üzre bir ziyâfet-i ikrâm görülmemişdir, zîrâ bu ziyâfet avret ziyâfeti olmağile bu şehirde ve gayri yakın ve ba‘îd kılâ‘larda ne kadar pençe-i âfitâbe bikr-i nâ-şüküfte ve nâ-süfte nâ-pûhte meh-cebîn ve nâzenîn kızlar var ise

cümlesi şîb ü zerbâf ve çarkâb ile zerdûz olmuş fisdânları ve murassa‘ ve mücevher ***[19b]*** her biri birer hidmete me’mûr olup niçe yüz adedi huzûr-ı vüzerâda murassa‘ kâseler ile gûnâ-gûn mümessek eşribelerin atşânlara bezl ederlerken her biri birer gûne nâz u istiğnâ ve cünbüş ü harekât ile âdâb-ı vekâr üzre hidmet ederlerdi kim her birinde olan libâs-ı gûnâ-gûn bir duhter-i pâkîze-ahterde yok idi. Ve her birinde olan müşk-i amber-i hâm ve zibâd ve kulle(?) müşk sünbül-i misk-i Arabî ve sünbül-i Hindî râyihaları âdemin demâğın mu‘attar ederdi.

Hattâ Tatar serdârı olan fiâh Polad Ağa latîfe olmak içün serdâra eydir:

"Sultânım bir bârgîr verseniz şu şehre bir çapul civerüp şu şılga kızlardan ve devkelerden alup Kırımğa doyum varsak ölyüdüğümüzge gam yemezdik" dedikde vâfir gülüşüldü, ya‘nî bu mertebe cem‘iyyet-i bintân-ı cân-hâneler idi kim zen-dost cânların ol ânda cânları çıkayazdı.

Eğer bu ni‘met-i uzmânın, âlât-ı suhûn sîm ü zer ve fağfûrî ve hıtâyî ve balgamî mertebânî mücevher ve murassa‘ ve zerrîn âvânîlerin medh eylesek başka bir müdevven olur.

Ba‘de't-ta‘âm Bânû tarafından serdâra ve yedi vezîre ve cümle mîr-i mîrânlara ve ümerâların her birine birer gûne zî-kıymet tuhaf yâdigârlar hedâyâ verdi.

Ve andan tarz-ı kefere sâzendeleri gelüp makâm-ı rehâvîde gûnâ-gûn fasıllar edüp gitdiler.

Andan cümle vüzerâ [ve] vükelâ atlarına süvâr olup giderlerken yine kal‘adan bir yaylım top şâdumânları etdi.

Hulâsa-i kelâm diyâr-ı Erdel'in seferinde bu Megeşvar kal‘asında üç gün üç gecede etdiğimiz zevk u safâyı seyyâh-ı âlem olaldan berü hakîr-i pür-taksîr Rûm ve Arab ve Acem ve Leh ve Çeh ve Krakov ve Kırım ve Dağıstân ve Gürcistân'da etmemişimdir. Ancak belde-i tayyibe, ya‘nî İslâmbol'da Kaya Sultân, Sultân İbrâhîm Hân'a ziyâfetler edüp cemî‘i hânende ve sâzendegân huzûr-ı İbrâhîm Hân'da Hüseyn Baykara fasılları etdiklerinde işte ol zamân bu hakîr zevk u safâlar edüp cân sohbetleri ederdim. Bir dahi bu Erdel diyârında zevk u safâlar etdim. *Hâzâ min fazli Rabbî.*

Andan yine bu kal‘a-i Megeşvar'dan kalkup maşrık cânibine 5 sâ‘at gidüp,

Menzil-i nehr-i kenâr-ı Kokol: Bu mahalde cümle ordu-yı İslâm gûnâ-gûn meyve-i âbdâr ile ganîmet oldu, zîrâ bu zemînin cümle dağları ve yakın ü ı[ra]ğları bâğlardır. Andan yine 3 sâ‘atde def‘â,

Kenâr-ı nehr-i Kokol: Andan yine **kenâr-ı nehr-i Kokol:** Bu mahalde Seykel vilâyetine elçilik ile giden Budinli Ömer Ağa ve Varatlı Panço Hüseyin Ağa ve Façatlı Ali Ağa Seykel'den gelüp, "Kâfir(in) itâ‘at etmeyüp nâmeyi pâre pâre edüp biz gücile halâs oldu[k]. Ve Kuta nâm Seykel boğazında bir dağdan bir dağa üç kat tabur-ı azîm eyleyüp içine yigirmi bin tüfeng-endâz kâfirler diksek" [deyü] elçiler haberin getirüp müşâvere-i azîm olup kral ve cemî‘i serhad a‘yânları Seykel vilâyetlerin harâb u yebâb etmeğe netîce-i kelâm verdiler.

Sene 1072 Safer'inin yigirminci gün Erdel'den Seykel vilâyetine gitdiğimiz konakları beyân eder

Evvelâ *Bism-i İlâh* ile nehr-i Kokol kenârından asker-i İslâm ile Seykel seferine azîmet olundukda cânib-i şarka 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Udvarhel

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi Hel Ban Yoram'dır. Süleymân asrında Seykel kâfiri elinden Koca Betlen Gabor feth edüp Saz Macarı'na hibe eyledi. Hâlâ Erdel kralları hükmündedir, ammâ Saz Macarı elindedir. Cümle üç bin aded cünûd-ı cünübü cümle Saz kâfirleridir. Lâkin mukaddemâ asker-i İslâm Tise kenârına giderken Tatar askeri tâ bu mahalle gelince çapul civerüp ne Saz kavmi ve ne Laz ve ne çok ve ne az bilüp bu kal‘a varoşu keferelerin cümle evli evlerinde bulup bir cân halâs olmadan cümlesin esîr edüp ba‘dehu on bin Tatar on bin ok ucuna kibrît ve çıra bağlayup enderûn-ı kal‘aya okları şast ber-kabza endâht edince cümle tahta örtülü evler üzre kibrît ve çıra düşünce derûn-ı kal‘ada ve varoşunda olan evler tutuşup kal‘adan dahi cümle küffâr hemân veled-i pelîdlerin ellerine ve kucaklarına alup taşra çıkınca el kaldıranları dest-i Tatar'da kılıçdan geçüp bakıyyetü's-seyfleri Tatar-ı adüvşikâ[r] destinde esîr-i pây-beste ve dil-haste olmuşlardır. Anıniçün bu kal‘aya geldiğimizde berbâd bulduk.

Ancak etrâf-ı şehirde bâğ u bâğçesi kalup cümle firâr eden küffârları kral yenilendiğin istimâ‘ edüp kal‘a içi ve taşra varoşun amâr etmeğe başlamışlar. ***[20a]***

Andan bu kal‘a-i Udvarhel altında asker-i İslâm'ın cümle iş erleri ve umûr-dîde âkıbet-endîş serverleri serdâr-ı mu‘azzam otağına cem‘ olup müşâvere-i azîm edüp ale'l-ittifâk,

"Sultânım siz bu Seykel diyârına (diyârına) gidemezsiz, zîrâ bu kadar cebehâne ve bu kadar bin arabalar ve develer ve katâr ve matâr ve mehâr ağırlıkları vardır. Hemân salt [u] sebükbâr asker gerekdir, zîrâ Seykel memleketinin cânib-i erba‘ası sarp sengistân ve çengelistân dağlardır. Hemân bu asker-i İslâm içinden yigirmi bin güzîde hayyâl atlı pür-silâh yiğit ve on bin aded tüfeng-endâz piyâde ve bahâdır şehbâz u şehnâz yiğitlere Budin vezîri İsmâ‘îl Paşa'yı Budin eyâleti askeriyle serdâr edelim ve Cerrâh Kâsım Paşa'yı çarkacı ve Yentür Hasan Paşa'yı dündâr

ve Melek Ahmed Paşa Kethudâsı Yûsuf Ağa'yı yigirmi bayrağile karavul ta‘yîn edelim. Ve on oda kapukulu yeniçerileri ve bir oda topçu ve bir oda çeteci ve on pâre şâhî darbuzen toplar ve mükemmel cebehâneleri ile ta‘yîn edelim. Ve Yalı Tatarından on bin koşkol atlı sadaklı ve savatlı batır yiğitler ta‘yîn edelim" deyüp müşâvereyi bir yere koyup du‘â ve senâ olup müşâvere olduğu üzre her ocağa tenbîh ü te’kîd olunup ertesi ale's-sabâh Cerrâh Kâsım Paşa çarkacı gidüp İsmâ‘îl Paşa'nın dahi kös-i rıhletlerine turralar urulup nefîrler çalındıkda hakîr Melek Ahmed Paşa'nın dest-i şerîfin bûs edüp du‘â-yı hayr ile Yûsuf Kethudâ ile beş gulâmım ve bir sebükbâr seyishânemiz ile Seykel seferine azîmet etdik.

Müşâvere mahallinden kalkup cânib-i şarka 7 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Vanç

Seykel yaylağı dibinde bâğlı ve bâğçeli köy idi, âteşe uruldu, ammâ Seykel yaylasından akan uyûnlar üzre bu köy etrâfında gûnâ-gûn musanna‘ Macar şeytanatlı un değirmenleri var idi kim görmeğe muhtâc idi. Ve niçe yüz aded ibret-nümâ tahta biçecek değirmenler var kim gûnâ-gûn tahta biçilir. Ve bu dağlarda fısdık lezzetinde üç köşeli bir gûne lezîz meyve biter, böğrülce kadar ancak vardır, evc-i semâya ser çekmiş dıraht-ı müntehâlarda biter aceb lezîz ve yağlı meyvedir. Bu mahalde cemî‘i asker-i İslâm'a,

"Sabâh ceng-i sultânî ve neberd-i hâkânîdir gâfil mebâş. Atlarınız bir e[y]ü saklan ve silâhlarınız yoklan ve gâfil yatman" deyü çavuşlar tenbîh edüp nâdîler feryâd edüp her cânibe karavullar ta‘yîn olunup bizler dahi Melek Paşa askeriyle dağlar içre atlarımız ellerimizde sabâha dek bîdâr ve bîzâr karavul bekledik, ammâ Hazret-i *Hallâku ale'l-ıtlâk cellet hikmetehu*'nun kârhâne-i sun‘unda muktezâ-yı hikmet-i ezeliyye ve meşiyyet ve kudret-i lem-yezeliyyesi üzre eşref-i mahlûk olan şecâ‘at ve mehâbet sâhibi benî Âdemdir. Andan âfât-ı mühlike ve âhât-ı muzırra indifâ‘ı ve envâ‘-ı menâfi‘-i eşyânın intifâ‘ı olmağın benî Âdemden sonra eşref-i mahlûk essâfinâtü'l-ciyâd misilli küheylân atlardır kim bu karavul beklediğimiz şeb-i târda bî-tâb u bî-mecâl ve zerre mikdârı askerimizde dermân muhâl olup subh-ı kâzibde niçe yüz askerlerimiz nefîr-i hâb çalarlarken ellerimizde licâmları olan küheylân atlarımızın niçe yüzü horuldayup hırıldayup burunları kırıldayup ürküşmeye başladıklarında cümle karavulumuz yiğitleri atlar cünbüşünden yine tirkeşüp,

"Âya bu ne ola" deyü cümle hâzır-bâş oldular ve cümle atlar bir yerden süheyl-i azîm urdular, niçeleri pây-bend ve kösdeklerin kırdılar. Bi'z-zarûrî cümle guzât bilâ-rikâb atlarına süvâr olup âmâde durdular, ammâ bizden ileri ince karavullarımızın bu atlar hareketlerinden haberleri olmayup hâb-âlûd gâfil yatırlarmış. Derhâl anlara birkaç yiğit gönderdik. Niçesi karavul bekler, niçesi Ashâb-ı Kehf vâkı‘asın gözler. Hele bunlar cümle hâbdan bîdâr olup pür-silâh esb-i tâzîlerine bilâ-rikâb süvâr olup tarfetü'l-ayn içre yanımıza geldiler, ammâ henüz atlarımız deşmeden kendülerin pâre pâre ediyorlar. Anı gördük bir ânda dağlar içre küffâr-ı bed-girdâr-ı murdâr Macar-ı füccârın erganon ve torompete ve luturyanî borularının ve nâkûs-ı kebirgeleri ve tabıllarının sadâları istimâ‘ olunup vakt-i fiâfi‘î ki oldu, haçlı peykerleri ayân u beyân olunca anlar dahi bizleri görüp at başın çeküp durdular, ammâ bizim atlar kudurdular.

Hemân serdârımız Melek Paşa kethudâsı [e]ydir: "Bir[e] gâzîler atlarda bir isdekli hayr alâmet var. fiu kâfire bir kerre dokunalım, yâ taht ola yâ baht" dedikde ***[20b]*** cümle Melekli guzâtımız "N'ola *Bismillâh*" deyüp cümlemiz bir uğurdan kemân (...)dan nâvük-i tîrkeş çıkar gibi çıkup küffâr üzre at saldık. Esb-i sabâ-sür‘atlerimizin pâylarından kalkan gubâr-ı siyâh ve âvâze-i sipâh evce peyveste olup gubâr âfitâb-ı âlem-tâbın gözün bürüdü kaldı, türâb-ı aftâbı jeng-i küdûret kapladı, rûz-ı rûşen-i pür-nûr leyle-i deycûra döndü ve gülbâng-ı Muhammedîmiz sadâsı âsumâna hâle bağladı ve cünd-i cünüb-i küffâr-ı siyâh-baht cüyûş-ı İslâm-ı sepîd-baht ile, "Yâ taht ola yâ baht veya taht" deyüp anlar dahi "Yajuj, Yajuj, Marya Kot" deyüp üzerimize at saldılar. Atlı asker temevvüc-ı bahr-i ummân-vâr birbirlerimize uruşup dokuşup sûre-i Fâtır'da:

[1] †İŁ‰A†«‰‰ol‰†·I†«‰

mâ-sadakı üzre bir savaş-ı perhâş olup niçe atlarımız küffâr atlarının burnun ve kulakların kavrayup her biri birer ejder-i heft-sere dönmüşlerdi.

Hamd-i Hudâ bir sâ‘at-i nücûmîde asâkir-i muvahhidînimiz üzre zulmet gidüp nesîm-i zafer İslâm üzre esüp küffâr-ı hâksâr münhezim olup seg ber sahrâ bakıyyetü's-süyûflarının karârları firâra mübeddel olup cümle bin altmış kelle ve üç yüz aded müsellah kâfirleri esîr edüp sadlek şükr-i Hudâ küheylân atlarımızın gıjgırup fışırdadıklarından cümlemiz hâzır-bâş olup askerimiz mansûr u muzaffer oldu. Bu hakîr ol cengden berü bildim, ki benî Âdemden sonra eşref-i mahlûk küheylân atlardır. Sad şükr-i Hudâ cemî‘i zamânda küheylân atlar beslemeden hâlî olmamışızdır.

Ba‘dehu bu karavulumuz cenginden mansûr [u] muzaffer ordu-yı İslâm gelirken beş bin asker imdâda gelüp,

"Bire âdemler nice oldu, bire şükür *elhamdülillâh* şükür sağlığa" deyerek ordu-yı İslâmda doğru Melek Paşa'ya anlar dahi serdâra gelüp Melek Paşa efendimiz serdâr-ı mu‘azzamdan bir semmûr kürk ve

---

1 *Kur’ân*, Fât›r 13; Hacc 61, Hadîd 60; "Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar"

Yûsuf Kethudâmız bir zer-ender-zer hil‘at-i fâhire geyerken serdâr eydir:

"Yûsuf Kethudâ, yüzün ak olsun, ammâ bize niçün haber etmedin."

"Efendim küffâr ale'l-gafle şeb-hûn etdi ve biz de küffârı göze salındırmadık. Hamd-i Hudâ devletinde mansûr u muzaffer olduk" dedikde gayri bölükbaşılara da hil‘atler ihsân olunup hakîre bir esîr verdiler ve cümle esîrleri kırdılar ve cümle kelleleri zemînde galtân etdiler. Cümle asker bunu fâl edinüp,

"İnşâallâh bu uğurdur, Melek Ahmed Paşa karavulunda böyle oldu, tabur dahi böyle feth olur" deyü herkesin efvâhında söylenirdi.

Ertesi gün ale's-sabâh cümle asker bir yerden kalkup ve bir sâ‘at gidüp,

Menzil-i Kutuh boğazı, ya‘nî tabur-ı azîm Seykel boğazı

Cümle guzât-ı müslimîn bu meydân-ı ma‘rekeye gelüp hayme vü hargâhsız ve bâr [u] büngâhsız konup herkesin dizginleri ellerinde olup ceng [ü] cidâle ve harb ü kıtâle âmâde oldular.

Sitâyiş-i tabur-ı Seykel: Bu tabur mahalli Seykel vilâyeti hudûdunda Kutuh boğazı nâm bir cengelistân ve ormanistân yerde bir dar boğazın yemîn u yesârı evc-i âsumâna münkalib olmuş dağlar üzre semâya ser çekmiş dıraht-ı müntehâlar ile bezenmiş kûh-ı bâlâlardır kim görenin aklı perîşân olur. Ve küffâr-ı dûzah-karâr Macar-ı füccâr kendü hânları ve ehl [ü] iyâlleri vilâyetlerin halâs içün bu Seykel boğazının deresi içre tâ bir dağdan bir dağa varınca minâre kaddi kalyon direklerin ve gayri niçe kerre yüz bin gûnâ-gûn ahşâbâtların kırup bu dereye döküp kat-ender-kat bir tabur-ı azîm kırıntılık etmiş ve içine yigirmi bin tüfeng-endâz küffâr ile girmiş ve on bin atlı küffâr ile cenge âmâde durmuş.

Ve bu tabur üzre yedi sıra altmış yetmiş pâre şâhî toplar komuş ve bu taburdan hâric bizden tarafa nîm sâ‘at yer dere ve depelere ve dağlara ve bâğlara ol kadar dıraht-ı serâmedleri kırup bu derece içine döküp eyle domuz damalar(?) ve hûk-i beyâbân bâmları ve gûnâ-gûn kemîngâhları kefereler ile pür eyleyüp bir paçarızlıklar ve gûnâ-gûn hiyel ve şeytanatlar edüp dağı taşı kırıntı edüp kırıntı altından gerüdeki taburlarına gidecek yollar etmiş, taburlarına varmak değil bu kırıntıdan girmek muhâl-ender-muhâl benî Âdem değil gayri zî-rûh kısmı dahi bu kırıntılardan geçmek muhâl.

Âhir-i kâr asker-i İslâm bunu müşâhede etdikde aslâ bir re’y-i hüsn-i tedbîr ile bir çâre edemeyeceklerini bilüp cümle guzât bir yere gelüp müşâvere etdiler.

Netîce-i kelâmları âhir Tatar askerin üç sâ‘at sol cânibden dağlara gönderdiler ve Eğre eyâleti atlıların sağ tarafdan gönderdiler. Anlar ol taraflarda dağlardan girmede ***[21a]***, ammâ beri tarafda serdârımız İsmâ‘îl Paşa cümle piyâde kapukulu yeniçerilerin ve Eğre ve Budin yeniçerileri ve cebecilerin bir yere cem‘ edüp bir kol etdi ve gayri vüzerâ ve mîr-i mîrânların sekbân ve sarıca yiğitlerine Melek Ahmed Paşa kethudâsın serdâr edüp bir kol dahi ileri atlanup kendüsü ve gayri mîr-i mîrânlar ile atlı ve yayan kalb-i askerde cem‘ olup cümle guzât bir ağızdan ve bir uğurdan derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden Allâh Allâh sadâsına rehâ buldurup cümle göz karardup hücûm-ı mehcûm ile küffâr üzre yedi yerden yürüyüşler edüp iki tarafdan ol kadar top ve tüfengler atılup İslâm askeri âteş-i Nemrûd içinde kalup kırıntılık içinden kâfirleri sehel sürüp yerlerine cünûd-ı müslimîn girüp çet-a-çet köpek cengine başlayup bizim toplar içre neft ve katrân ve paçavralar koyup tabura yedi sekiz kerre topları atdıklarında câ-be-câ taburun dıraht-ı müntehâları şiddet-i rûzgâr-ı zor-kârdan tutuşmağa başladı ve küffâr ile guzât-ı [muvah]hidîn kırıntılar içinde savaş-ı perhâş eder[ek] yaka yakaya gelmeğe başladı.

Ve küffâr âteşi söndürmeğe iktidârları kalmayup karârları firâra mübeddel olup cümle büyük tabura girüp kamandılar ve ceng-âşûba başlayup henüz taburda kapanlar bi-emrillâhi Ta‘âlâ taşra kırıntıların âteşleri büyük taburun çam ağaçlarına yapışup tabur dahi yer yer yanmağa başladı. Ve derûn-ı taburdan küffâr bu hâli görüp şaşdı, ammâ var kuvveti bâzûya getirüp tarafeynden ceng-i azîm olunup toplarımız küffâra göz açdırmaz oldu.

Andan cümle guzât bî-bâk ü bî-pervâ taburun şarampav diplerine varup tabura bin yerden mütecâviz yerlerden âteş urmağa başladılar. Ve asâkir-i deryâ-misâl mûr mâra üşür gibi tabura üşüp yer yer tabur üzre sarmaşup tırmaşup taburun niçe yerlerin mülk edüp tabur üzre küffâra kurşumu bârân-ı la‘net gibi yağdırdılar, ammâ bu mahalde çok fetâlarımız şehd-i şehâdet câmın nûş etdiler.

İsmâ‘îl Paşa ve Cerrâh Kâsım Paşa ve Yentür Hasan Paşa bu mahalde,

"Bire koma gâzîler Kerbelâ günüdür, fursat ve nusret inşâallâh bizimdir" deyü ceyş-i müslimîni cenge tergîb edüp kelle ve diri getirenlere ve yahşı iş gören iş erleri ve serverlerine bezl-i ihsân-ı firâvân ederdi.

Bu minvâl üzre bu tabur-ı azîmde kâmil üç sâ‘at ceng [ü] savaş-ı perhâş ve bu kadar küffâr esîr ve baş alındıkda taburun iç yüzünde maşrık tarafında dağlar içre bir sadâ-yı Allâh Allâh ile gülbâng-ı Muhammedî istimâ‘ olunup küffâr-ı hâksâr bu sadâ-yı Allâh Allâh'ı işidüp gerüye dönüp bakdı kim kendülerinin Seykel vilâyetleri içinden berü yeşil alav alav sancağ u bayraklı İslâm askeri ve bir tarafdan Tatar-ı sabâ-reftâr-ı adû-şikâr askeri Allâh Allâh deyüp berk-ı hâtif gibi gelerek hemân küffâr gördü kim tabur üzre Osmânlı da çıkmış ve cânib-i erba‘asından hücûm-ı bî-hadd [ü] bî-pâyânı görüp karâr edecek yerlerinde

karârları kalmayup karârları firâra mübeddel olup cümle küffâr taburların bırağup hûk-ı beyâbânî-misâl kendüleri dağlara düşdü. Ve niçe bini akılları gidüp şaşdı. Ve esîr-i giriftâr-ı bend-i hicrân oldu.

Hamd-i Hudâ cümle küffârı kıra kıra sene 1072 mâh-ı Safer'inin yigirmi sekizinci gün Cum‘ada tabur-ı Seykel feth oldu ve Serdâr Ali Paşa'ya müjdeci gitdi.

Hamd-i Hudâ bu cengde küffâra eyle bir sâtûr-ı Muhammedî uruldu kim kimse urmuş değildir. Meğer Hazret-i fieyh Kassâb-ı Cömerd böyle kan dökmüş ola. Tâ şol mertebe oldu kim bu tabur mahallinde olan dıraht-ı müntehâların sâyelerinde cesed-i küffâr lâşe-i murdâr ile zeyn olup şecer-i Vakvâk dibi gibi küffâr leşi zeyn olmuşdu. (---) (---) (---)

Sergüzeşt [ü] serencâm-ı udhıke-i garîbe ve gazâ-yı yâve-i acîbe

Bu hakîr-i pür-taksîrin serencâmıdır kim eğer terk-i edeb ise de ma‘zûr buyurulup dâmen-i afv ile setr oluna.

Bu cengden sonra ber-mûceb-i tekâzâ âlem ağ-yârdan hâlî deyü bir mahfî köşede bend-i şalvara rehâ buldurup dâmen der-miyân ve ceyb hemyân edüp başlı başıma edebde yesteh-i bârânzede ederken mâ-fevkimde ağaçlık içinden bir catırdı ve bizim(?) gibi bir patırdı kopdu.

"Âyâ bu da ne ola?" derken hemân başım ucundaki bir alçacık kayadan bir kâfir kendüyi cân havliyle üstüme atup hakîr larkıdak necâsetim üzre otura vardım. Atım dahi elimden ürküp alarka durdu.

Bu kerre aklım başımdan gidüp küffâr ile alt üste gelüp çakşır ve don ve uçkur pây-bend gibi ayağıma dolaşup üstüm başım bok olup boklu şehîd ola yazdım.

Hamd-i Hudâ aklım başıma gelüp kefere ile küştegîr Mahmûd Pîr-i yâr-ı velî gibi güleşirken ***[21b]*** himmet-i merdân kefere elime gele düşdü.

Hemân hakîr dal-hançer olup keferenin bir hançer-i zü'l-fecâm gerdenine ve sîne-i pür-kînesinde memesine birkaç kerre hançer urup hamd-i Hudâ keferenin kellesin keserken üstüm necâset ile mülem-ma‘ iken bu kerre kızıl kana müstağrak oldum.

Bi'z-zarûrî kendümü bokluca gâzî görüp güldüm ve üstümün başımın necâsetin hançerimle sildim ve andan uçkurumu bağladım.

Anı gördüm başım ucunda kaya üstünden bir yayan yiğit soluyarak eydir:

"Benim bürâderim ol kesdiğin kâfiri biz dağlarda kovalarken cân havliyle kendüyi atup kellesin sen kesdin, ammâ kellesi benimdir" dedikde hakîrin dahi uçkuru elimde iken

"Ala şu kelleyi" deyüp bizim bile doğdu küçük bürâderim gösterdikde,

"Bire edebsiz âdem" deyü herîf ü zarîf kelleden nâ-ümîd olup gitdikde hemân küffârın ol necâsetli gümüş düğmeli dolamasın ve çakşırın çıkarırken kemerinde yüz beş Ungurus altunu ve bir yüzük ve kırk talar guruş bulundu.

Bu esbâbları heybeme koyup derhâl Hamîs nâm atıma süvâr olup kelleyi İsmâ‘îl Paşa önüne bırağup,

"Hemîşe dîn düşmanlarının kelle-i bî-devletleri böyle galtân olsun" deyüp dest bûs edüp huzûrunda durdum.

Yanımda duran halk necâset râyihasından kaçdı-lar.

İsmâ‘îl Paşa eydir: "Evliyâm ne aceb bok ko-karsın" dedikde,

"Hiç sorma sultânım başıma gelen ahvâli" deyü sergüzeşt [ü] serencâmım bir bir nakl etdim.

Cümle ağavât ol fütûhât şâdumânında hakîre güle güle bî-hûş oldular.

İsmâ‘îl Paşa dahi vâfir hazz edüp hakîre elli altun ve başıma bir gümüş çeleng ihsân eyleyüp şâdumân içre handân oldum.

Bu mahalde İsmâ‘îl Paşa otağı önüne Seykel kâfirinden iki bin yedi yüz kelle ve bin kırk aded üsâ-râlar gelüp cümle üsâr[â]ları sâhiblerine ihsân edüp her bir guzâta hadlerine göre in‘âmlar olundu.

Andan feth olunan taburda yollar açup cümle guzât ile Seykel diyârına azîmet olundu.

Evsâf-ı vilâyet-i meygel, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr-ı Seykel

Dörd bölük Erdel diyârının bir bölüğü bu vilâyet-i Seykel'dir. Bu feth olunan taburdan cümle asker-i İslâm içeri girüp elleri kan ve kılıçları uryân ve sîneleri biryân ve ciğerleri giryân ve vücûdları sûzân ve lisânlarında Hazret-i Kur’ân tilâvet ederek cânib-i şarka (---) sâ‘atlik menzili iki sâ‘atde ılgar ile varup tâ Seykel sahrâsına at bırağup gitdiklerinde cümle Seykel küffârları,

"Türk Seykel taburun alamaz" mülâhazasıyla cemî‘i küffâr evli evlerinde ayş [ü] işretde iken kimi esîr-i bend-i zincîr ve niçe bini tu‘me-i şemşîr ve niçe bini firâr-ı der-deyr(?) edem der iken anlar dahi dendân-ı tîğdan sîr olup evlâd [u] iyâllerinden muğân cüvânân bintân [u] nisvânları İslâm ile şeref-yâb olup bu sahrâ-yı behişt-âbâd içinde olan kurâların cümle alan u tâlân ve keferelerin esîr [u] nâlân edüp ıhrâk bi'n-nâr olup eyle berbâd oldu kim,

"Âyâ bu zemînde âbâdândan bir eser-i binâ var mı idi?" denirdi.

Hulâsa-i kelâm bu sahrâda guzât-ı müslimîn kâ-mil yedi sâ‘at-i nücûmî kılıç urup zemîn-i sahrâ-yı Seykel hûn-ı insân-ı ahmer-gûn ile nakş-ı bûkalemûn olup cesed-i küffâr-ı hâksâr ile zeyn oldu.

Tâ ahşama karîb meks olundu ve kol kol tınâb tınâba çet-a-çet kurulup cümle mîr-i mîrânlara fer-

mânlar olup kat-ender-kat her tarafa karavullar ta‘yîn olundu.

Evsâf-ı kal‘a-i Pitiştvar

Lisân-ı Seykel Macarınca (---) (---) demekdir, ammâ bânîsi ma‘lûmum değildir. Bu kal‘a dahi Erdel krallarınındır, ammâ kefereleri harba ucuyla krallara tâbi‘lerdir, zîrâ sarp cengelistân başka vilâyetdir.

Ve yeni kraldan ve serdârdan nâmeler gidüp aslâ itâ‘at etmediler, ammâ bu kal‘a Seykel sahrâsının kıble tarafı nihâyetinde havâlesiz bir kal‘a-i sengîn bünyâd bir kal‘a-i bâlâ idi ve şekl-i muhammes ve beş sedd-i metîn tabyalı ve iki hadîd kapulu sedd-i metîn taş kal‘a idi.

Ol gece bu kal‘aya ve taşra varoşuna asâkir-i İslâm hücûm edüp sarıldılar. Kal‘a dahi âteş-endâz olup azîm vezni üzre bî-hisâb toplar atup âteş-i Nemrûd içinde kaldı. Hemân ol şeb guzât-ı muvahhidîn şeb-revânî esbâbların geyüp ol leyle-i muzlimde varoş-ı azîmine göz açdırmayup top-ı kûp ile döğmeden ve kal‘ası berbâd olmadan der-ceng-i evvel Allâh Allâh deyüp varoşu feth edüp tâ sabâha dek cümle mâl-ı ganâ’imlerin taşıyup guzât-ı müslimîn bay oldular, ammâ cümle kefereleri mâlların bırağup kal‘aya girdiklerinden bu varoşda ancak amel-mânde Nûhî kefereler ve fertûte pîrezenler kalmış. Anlara şikence edüp söyletdiklerinde bu varoşun zîr-i zemînlerinde ***[22a]*** ol kadar mâl-ı firâvân çıkdı kim hisâb-ı kitâbın Cenâb-ı Bârî bilir.

Ba‘dehu bu varoş-ı ma‘mûreye âteş edüp poyraz rûzgârı rîh-ı akîm gibi esüp bu şehr-i ma‘mûre eyle yandı kim cemî‘i alevleri kal‘aya girüp derûn-ı kal‘ada olan niçe bin menhûshânelerin tahta örtülü dam u bâmları tutuşup vakt-i seher kim oldu o rûz-ı rûşende derûn-ı hisârda olan cümle Macar-ı füccâr götürmede yeğni ve bahâda ağır zî-kıymet metâ‘ların ehl [ü] iyâl evlâdlarıyla,

"El-amân ey asker-i Âl-i Osmân" deyü feryâd [u] enîn ederek kal‘adan taşra çıkınca bir cân-ı insân ve bir kelb-i cî‘ân bile halâs olmayup ve seyf-i müczem urulmadan cümle esîr-i bend-i zincîr oldular. Ve kapudanı ve iki yüz irşek papasları ve birovları ile cümle sağîr ü kebîr dörd bin küffâr esîr olup cümle ellerinde olan zî-kıymet metâ‘ları ganîmet oldu.

Hemân cümle asker-i İslâm kal‘anın ıhrâk olmuş yerlerine girüp ve kimin söyündürüp ol kadar mâl-ı hazâ’in ve cebehâneler ve kiliselerden cevâhirli haçlar aldılar kim hadd [ü] hasrı yok idi.

Ba‘dehu yanmayan yerlerin de âteşe urup cebehânesi ve toplar yanup belki üç yüz pâre toplar kendi kendilerinden atıldı ve kal‘ası ve şehri berbâd oldu. Guzât-ı nusret-me’ser şâdumân mesrûr [u] handân oldu.

Andan nefîr-i rıhletler çalınup nîm sâ‘at gidüp **nâhiye-i Çik** karyesinde meks olunup cânib-i erba‘aya karavullar konulup ol gece anda mihmân olundu. Ve cânib-i erba‘ada olan kurâ vü kasabât-ı ma‘mûrelere çeteye gitdiler, sâlimîn ü gânimîn gelüp vâsıl oldular.

Ba‘dehu ale's-sabâh müşâvere olup nâdîler nidâ etdiler kim "Bu menzilde üç gün üç gece oturakdır. Herkes cânib-i etrâfa kol kol olup basîret üzre cümle çeteciler gitsün, ammâ be-şart-ı ân(?) dördüncü günü bu kurâda bulunmak şartdır" dediklerinde hakîr-i pürtaksîr ol gün Melek Ahmed Paşalıdan elli pür-silâh yiğit ve iki yüz elli âdem Tımışvarlı ve Eğreli Kanije gâzîlerinden çatal atlı yiğitler ve beş yüz Tatar gâzîlerinden cümlemiz sekiz yüz yiğitler çatal atlı olup *Tevekkülen-alallâh* deyüp Seykel sahrâsından cânib-i şimâle bir gün bir gece seğirdüp Seykel diyârı hudûdundan çıkup,

Evsâf-ı vilâyet-i âbâdân Leh

Vakt-i fiâfi‘îde nehr-i azîm Turla kenârında bir sevâd-ı mu‘azzam nümâyân olup subh-ı kâzibde,

Evsâf-ı şehr-i Lapoviçse

Lisân-ı Lehce (---) (---) demekdir. Kal‘ası yok, ammâ bir şehr-i âbâd idi kim ta‘bîr ü tavsîfden müberrâ idi. Hemân der-ceng-i evvel bu şehir içine Tatar koyulup girdiklerinde dahi cümle küffâr menhûshânelerinde mest [ü] medhûş ve mahmûr ve evkâ[r] hâb-âlûd olup yatırlarken ba‘zı evlere âteşler urup sadâ-yı Allâh'ı yâd edüp bâng-ı Muhammedî çekerek feryâd edüp enderûn-i şehre aç kurd gibi girüp ibtidâ arısın söndürüp sonra balın yeyelim deyüp ibtidâ bir hayli küffâra kılıç urup niçe bini hâb-ı râhatından bîdâr olup uryân ü biryân ve giryân dağlara firâr etmede.

Bizler beri tarafda murâd [u] merâmımız üzre güzîde pençe-i âfitâb gulâm-ı mehtâblar ve perîpeyker ve melek-manzar kızlar alup hisâb etdik, âdem başına dörder ve beşer esîr düşdü, ammâ bindirecek atlarımız yok. Hemân şehir içre yayılup ol kadar at bulduk kim beş ol kadar esîrlerimiz olsa kifâyet [eder].

Ve hakîr yedi yiğit ile bir sarâya girdim ve kapuların berk etdim. Yukaru şâhnişînlerine vardık, dahi henüz câme-i hâblarında hâb-ı nâz içre nâzenîn gılmân [u] bintânlardan nûr-ender-nûr sîm-endâm duhter [u] gılmânların esbâbların hüddâmları gibi geydirüp kuşadup analarıyla bile dest-ber-kafâ on ikisini dahi kayd-ı bend edüp mâl-ı ganâ’imin almağa şaşup hayretde kaldık.

Hemân kapuyu açup gayri refîklerimize haber etdik. Anlar dahi mâl-ı ganâ’im almadan muğtenim olup bay olmuşlar, zîrâ cümle sekiz yüz yiğit böyle şehr-i mu‘azzamda ne alup ne götürseler gerek.

Bu sarâyda birkaç kefere bir odadan çıkup el kaldırdılar, amân u zamân vermeyüp yedisinin dahi

boyunların urduk. Aslâ kimesne hâciz-i hasım ve mâni‘-i kavî olmayup bî-bâk u bî-pervâ sarâyın içinde olan zî-kıymet eşyâlardan yigirmi aded gümüş sahanlar ve sîm bardaklar ve yedi aded gümüş kadehler ve üç altun kadeh ve elli aded yaylar ve yigirmi aded çarhlı murassa‘-misâl kol tüfengleri ve on aded gümüşlü kılıçlar ve üç aded gümüşlü haçlar ve bir gümüş Meryem Ana ve kucağında altundan bilâ-teşbîh Hazret-i Îsâ ve elleri cümle cevâhirli cibisden(?) inşâ olunmuş sûretler idi ve yedi aded semmûr kürk ve bu kadar atlas ve dîbâ ve şîb ve zerbâf ve kâmhâ ve hârâ ve dârâyî ve katîfe ve çukaları cümle yedi kişi bu kadar eşyâları cem‘ edüp,

"Âyâ selâmete bu kadar eşyâlar çıkaranlar mıyız? Yohsa ***[22b]*** salt başımızla halâs olanlar mıyız" deyü endîşe-i fikr-i fâsid ederken aramızda birimiz bir esîrin parmağın çakmaklı tüfeng taşı yerine koyup kısdırdıkda,

"Tîz mâl götür" dedikde bir kapunun eşiği dibinde yedi kîse dökme riyâl guruş bulduk.

Cânib-i erba‘ayı dahi ararken serhadli refîklerimiz "Gidelim hay" deyü feryâ[d] vây çağrışmağa başladıklarında "Bire refîklerimiz gidiyor" deyü şikâr a[r]amadan fâriğ olup derhâl sarâyın âhûruna girüp yigirmi re’s at ve altı atlı bir münakkaş hınto araba çıkarup cümle üsârâları atlara ve cümle mâl-ı ganâ-’imleri arabaya tahmîl edüp andan cümle şehri âteşe urup ıhrâk bi'n-nâr edüp şehirden taşra cümlemiz bir yere cem‘ olup mukaddemâ sekiz yüz yiğit iken ancak üç yiğit şehîd olup bu kadar üsârâlar ve bu kadar atlar ve bu kadar arabalar ile bir azîm asker olup yola revâne olduk.

Bu ıhrâk etdiğimiz şehr-i Lapoviçse'den kal‘a-i Kamaniçse'ye beş merhale kurbund[a] idi ve şehr-i İlvov cânib-i şimâle altı konak karîb idi.

Andan hemân Allâh'a tevekkül olup bu kadar mâl [u] menâl ile "Kuskuna kuvvet ve kamçıya bereket" deyüp gece ve gündüz yürüyüp (---),

Evsâf-ı şehr-i Siven

Erdel hükmünde imiş, lâkin Leh kralı tarafından bir gümrük emîni oturur, zîrâ bu şehir Erdel'in Seykel diyârıyla Leh hudûdu mâbeyninde nehr-i Turla kenârında bâğlı ve bâğçeli bir yayla eteğinde bâğ-ı İrem-misâl bir şehir idi, ammâ içinde âdem ve âdemîzâd ve hayvânâtdan cân u cinden bir peşşe ve zenbûr yok. Cümle sokakları sadranc nakşı tarh olunmuş pâk sokakları içre âb-ı revânlar cereyân edüp iki cânibinde bîd-i ser-nigûn ve çınar-ı bâlâlar ile sâyedâr bir dâr-ı diyâr-ı küffâr-ı bed-girdâr-ı murdârdır. Ve derûn-ı şehirde kârgîr binâ tahtânî ve fevkânî sarâylar hisâba gelmez. Her birinin bâğ u bâğçeleri gûyâ bâğ-ı İremdir kim her bir sarây bir Mısır hazînesine olmaz.

Ba‘zı sarâyın damları sarı pirinç ve niçesi kalaylı teneke ve yeşil ve kırmızı ve sarı ve yeşil ve la‘lî gûnâ-gûn kiremitler ile mestûr hâne-i ma‘mûrlar idi. Ve ocaklarının cümlesi sobalıdır ve bacalarının ağızları cümle ejder ağzı tasvîrinde serâmed bacalardır.

Ve âb [u] hevâsı ve binâsı gâyet şehr-i müzeyyen idi. Âl-i Osmân askeri geldiğin istimâ‘ edüp cümle kefereleri dağ ve bâğ ve râğlara firâr edüp şehir mu‘attal bırakdıklarından biz dahi şehri ıhrâk edüp mâl-ı ganâ’imimizle iki gün iki gecede ordu-yı İslâm yerine dâhil olduk, ammâ askerin yerinde yeller eser. Cümle refîklerimizle aklımız başımızdan gidüp,

"Hay gidi serdâr bizi kâfir içinde bırakdı" deyü müşâvere-i gûnâ-gûn edüp, âhir "Arabada mâlı bırağup salt esîrler ile bir cânibe çıkalım" deyü netîce verdik.

Hakîr eyitdim: "Bire gâzîler şunda konan kırk elli bin asker idi. Eğer anlar bu sahrâdan kalkdılar ise izleri kalkup gitmedi. İzlerin arayup bulalım, ol yola düşelim. Elbette anlar yâ dün yâ bugün kalkmışlardır" dedim.

"Vallâhi ma‘kûl" deyüp sehel sahrâ-yı Seykel'de serserî gezdik.

Hakkâ ki Âl-i Osmân askerinin eserlerin bulduk, ammâ geldiğimiz yoldan hilâf yola gitmişler ve yol üzre henüz birez kâ[fir] kırup geçmişler.

"Bire asker yakındır" deyü acele ile bire bire hay deyüp giderken hamd-i Hudâ asâkir-i İslâm'ın gerisine yetişüp secde-i şükür etdik, ammâ sarp dağlar olmak ile arabamız kaldı.

Âhir Budinlilerden bir arabayı dörd aded Tatar yiğitler ile pây berâber olmak üzre refîk alup bizim münakkaş ve mutallâ‘ arabayı boş getirdik.

Ol gün cânib-i cenûba (---) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Seykel

Bu dahi Erdel krallarına tâbi‘ kal‘a-i müstahkemdir, ammâ kefereleri krallara dâ’imâ âsîlerdir. Hattâ bizler Leh diyârına gitdiğimizde bu kal‘a kapudanına Serdâr İsmâ‘îl Paşa elçi gönderüp varan elçiyi katl edüp tevâbi‘lerin döğüp söğüp kovmuşlar.

Bu kerre hemân İsmâ‘îl Paşa zîr-i kal‘ada top menzilinden ba‘îd asker-i kerrâr ile meks edüp kal‘a-i Seykel'e amân u zamân vermeyüp muhâsara etdi, ammâ kal‘a-kûpluk etmeğe me’mûr olmayup kal‘a muhâsara edem derken muhâtara edeyazdı, zîrâ kal‘a-kûpluk etmeğe niçe bin elvân mühimmât [u] levâzımât ve balyemez top-ı kal‘a-kûplar lâzım. Bizde ise Seykel'e gelen (---) pâre şâhî hurde topcuğazlar var. Anların dahi yüzer ***[23a]*** aded güllesi var. Ve Seykel taburundan alınan on iki şâhî toplar var, ammâ anlar ilen dahi maslahat bitmez.

Kal‘a-i Seykel ise bir püşte-i âlî üzre kemâl-i metânet ile metîn ü müstahkem bir sûr-ı üstüvârdır kim bunun bir tabyası cümle Erdel kılâ‘larına yan başı gelir sedd-i Seykel'dir. Bâ-husûs aşağı sûr-ı kebîrinin handak-ı amîki içre nehr-i Seykel deverân u cereyân edüp leb-ber-leb olup gûyâ bir buheyre-vâr talattum ve temevvüc edüp durur.

Ve cânib-i erba‘asında kat-ender-kat burûc-ı müşeyyedeler ile eyle müzeyyen kim kâbil-i ta‘bîr ü tavsîf değildir. Hattâ bu kal‘a-i Seykel etrâfında elli aded küffâr dil dutulup ahvâl-i kal‘a ol giriftâr olan fecerelerden su’âl olundukda,

"Derûn-ı kal‘ada yedi nâhiye askeri cümle on sekiz bin Hıristiyan askerdir ve sâ’ir re‘âyâ vü berâyâsı bî-hisâbdır. Ve bunda olan yat [u] yarağ ve cebehâne ve mühimmât [u] levâzımâtların vefreti ve içinde olan kefere vü fecerelerin kesreti hadd-i ihsâdan mütecâvizdir. Bu kal‘a fethinde su‘ûbet çekersiz belkim bir gece içerden küffâr şeb-hûn ede, zîrâ bir kerre Leh kralına eyle edüp Leh askerin kal‘a altından kaçırup kal‘ayı Leh elinden halâs etmişlerdir" deyü giriftâr olan diller böyle haber verdiklerinde dillerin dilleri bedenlerinden cüdâ, ba‘zısı bî-dinleri uğuruna fedâ olunup Seykel kal‘ası altına ol şiddet-i hârda cânib-i erba‘aya karavullar ta‘yîn olunup meks olundu.

Azamet-i Hudâ mel‘ûn kal‘adan ol gece-i tavîlde Yajuj sadâsı, ya‘nî Allâh Allâh âvâzesi evce peyveste olup kal‘anın cânib-i erba‘asında cümle der [ü] dîvârların niçe kerre yüz bin meş‘aller ile çerâğân edüp ol şeb-i zulmetde rûz-ı rûşen olup sabâha dak iki binden mütecâviz toplar endâht edüp kal‘a murg-ı semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kaldı.

Bu hâli serdârımız İsmâ‘îl Paşa görüp fethinde su‘ûbet mukarrer idiğin zâhir ü bâhir olup ale's-sabâh kal‘a cânibine nazar etmeyüp Seykel sahrâsının cânib-i şimâline üç sâ‘at gidüp anda bir pest püşte üzre serâperdesin kurup cemî‘i hayme vü hargâh bâr [u] büngâhlarıyla cümle guzât aşağı deşt-i hâmûnda meks olunup,

Evsâf-ı kal‘a-i Ferdenvar

Ferdenyan nâm bir kral-ı dâl bu kal‘ayı binâ etmeğile ol keferenin ismiyle müsemmâ bir kal‘a-i ra‘nâdır kim Erdel kralları hükmündedir, lâkin Seykel vilâyeti hâkinde olmağın kefereleri krala çokluk mutî‘ değillerdir, zîrâ kal‘aları gâyet sarp ve fieddâdî ve seng binâ-yı bâlâ bir sûr-ı ra‘nâdır. Handakı ve burc [u] bârûları ve dendân-ı bedenleriyle ârâste ve gayri âlât-ı ceng-i mühimmâtiyle her husûsda pîrâste bir sûr-ı metîn idi.

Ve cânib-i garbîsinde bir batak cunbul kenârında bir varoş-ı ma‘mûresinde gûnâ-gûn musanna‘ kenîse ve hân ve çârsû-yı bâzârı gâyet ma‘mûr şîrîn şehir idi.

İsmâ‘îl Paşa bu kal‘a altında meks edince Budin ağalarından Hüsâm Çavuş nâm bir ağayı kal‘a kapudanına elçi irsâl eyleyüp başı yarılup gözü çıkmış Hüsâm Ağa serdâra gelince hemân dellâllar nidâ edüp cümle guzât cebe vü cevşene ân-ı vâhidde müstağrak olup cümle guzât-ı müslimîn bu kal‘a varoşuyla ortaya alup *azharun mine'ş-şems* her tarafdan bu sûr-ı üstüvâra guzât-ı muvahhidîn mûr mâra nice üşerse üşüp ibtidâ kal‘anın havâlesinden derûn-ı hisâra beş on top-ı kal‘a-kûp urup kal‘a dahi kırk elli pâre toplar atup su‘bân-ı gırrende gibi kudurdu. Küffâr bu cânibe meşgûl iken aşağı varoşa âteş uruldu.

Ve'l-hâsıl iki sâ‘at-i nücûmîye varmadan kal‘aya dahi amân vermeyüp feth olup girildi ve el kaldıran kâfirlere kılıçlar uruldu ve kâmil üç bin yedi yüz aded güzîde esîrler alındı ve mâl-ı ganâ’imleri cümle guzât-ı muvahhidîne nasîb olundu.

Andan serdâr-ı mu‘azzam adâlet edüp elçilik ile kal‘aya giden Hüsâm Ağa'nın başın yarup gözün çıkaran kal‘a kapudanının gözün Hüsâm Ağa'ya çıkardup yetmiş aded birov ve irşek ve nemeşleri cümle üç bin yedi yüz esîrlerin gözleri önünde bu kapdanı ve birov ve irşekleri meydân-ı siyâsete getirüp cellâdların eline verüp *el-iyâzu billâh* her birlerine eyle şikence etdiler kim âh [u] enînleri eflâke çıkup niçesi şikence altında mürd olup bu şikenceleri gören esîrlerin niçesi dahi mât olup lâşe-i murdârın sürüdüler, ammâ kapudana ***[23b]*** Ebü'l-müslîm-i Mervî elinde Âl-i Emeviyyûn'dan Mervân-ı Himâr'a olmamışdır.

Ba‘dehu kapudanı meydân-ı siyâsetde en en doğrayup niçe kıt‘a lahmından kendüye yedirdiler ve kızgın tasları başına geydirdiler ve at dağlağılarıyla vücûdun dağladılar, derisin yüzüp kal‘a kapusuna çarmıha gerüp mıhladılar. Esîrlerin nakli üzre meğer bu kapdan-ı mel‘ûn gâyet cebbâr ve anîd mel‘ûn-ı pelîd imiş kim niçe esîr olan ümmet-i Muhammed'e böyle îzâ ve işkenceler edermiş. Herkes *aleyhi mâ yestahık* deyü mel‘ûna la‘net tekrâr etdiler.

Ba‘dehu bu menzilde İsmâ‘îl Paşa dellâllar nidâ etdirüp,

"Bu taht-ı kal‘ada üç gün üç gece tekâ‘üd olunur gâfil mebâş. Cümle guzât bu nevâhîlere guzât-ı kerrâr çete ve potura ve akınlar ve şeb-hûnlar olunsun" deyü fermân-ı serdâr sâdır olunca azamet-i Hudâ ordu-yı İslâm içinde ancak üç bin kapukulu ve iki bin Budin ve iki bin Eğre kulları ve gayri piyâdegânlar kalup mâ‘adâ ata dona mâlik olan asâkir-i Âl-i Osmân ve asâkir-i Tatar bu nevâhîlere târumâr olup mûr [u] mâr gendüm dânesin taşır gibi küffârın sağîr ü kebîrin ordu-yı İslâm'a taşımağa başladılar.

Ve alınan mâl-ı ganâ’imin hadd [ü] hisâbın Mâlikü'l-mülk Bârî-i Müte‘âl bilür.

fiöyle oldu kim vilâyet-i Seykel'de değil diyâr-ı Erdel'de niçe günlük yerde eser-i âbâdânlıkdan nâm [u] nişân kalmayup cümle kılâ‘ ve kurâ vü kasabât belîde-i mu‘azzamlardan esâs-ı binâ bile kalmayup dâr-ı diyâr duyûr-ı Erdelistân harâb u yebâb ve hâneleri ıhrâk bi'n-nâr ile türâb olup bu târumârın serpindileri Leh vilâyetine ve Orta Macar'a ve Nemse ve Eflak ve Boğdan diyârlarına varılup elleri ve vilâyetleri urulup mâl-ı ganâ’im üsârâlar alınup şehirleri anların da ıhrâk bi'n-nâr olmuşdur.

Ve bu sefer-i meserret-eserde olan cür’et-i harâbî harâb-âbâdlık ve harâbâtlık ve gâret ve tahrîbbânlık bir seferde olmamışdı, lâkin bu Erdel küffârının

Rakofçiyle etdikleri isyân u tuğyânları dahi bir zamânda görülmemişdi.

El-hâsıl bu diyâra böyle urgunculuk olmaduğu tahrîr ü ta‘bîr olunmak mertebesinden efzûndur. Hattâ bu memâlik eyle ma‘mûr u âbâdân ve eyle müzeyyen idi kim birbirlerine muttasıl kılâ‘ ve bürûc-ı varoş-ı husûn-ı hasîneler ve sa‘b sengistân üzre metîn ve müzeyyen sûrlar ve her püştelerin zirve-i a‘lâsında Ünye vilâyeti gibi birer kenîse-i âlîler ile müzeyyen idi. Ve her biri bir zenbûr ile mahzûr olmuş deyrlerde bile küffâr râhibân-ı palâs-pûşândan bir merd-i nâmerd bıtrîk kalmayup cümle esîrlik ile ber-murâd oldular.

Ve bu nevâhîlerde nüfûs-ı insândan ve devâbbât hayvânından cümlesi dest-i asker-i İslâma girüp kimin giriftâr-i bend-i selâsil ve kimin sümûm-ı helâhil içirüp kiminin kellelerin galtân edüp memâlik-i mahrûseleri hâlî ve mu‘attal kalup cümle tâze cüvân ve nisvân-ı sâhib-isyânları ordu-yı İslâm içinde ve Tatar-ı sabâ-reftâr-ı adû-şikârın hayme ve derim ve koşları içinde ol bânû-yı muğpîçe-i muğânlar ve ol nâzenîn ve bintân-ı nisvânlar her guzâta hidmet-i ma‘kûl [u] nâ-ma‘kûl ederlerdi.

Ve bu sefer-i eser-me’serde bu kadar semen-sîmâ kemân-ebrû ve perî-peyker ve melek-manzar ve gül-çehre ve gül-bûlar dirâğûş olunup her birinin hüsn-i cemâlleri bir mertebede idiler kim geysû-yı mürgûle-i çîm-ender-çîm ve hîm-ender-hîmlerinin her târları revnak ve şeb gibi gören uşşâkın akılların târumâr ederlerdi, lâkin bu bânûların niçe bini nâ-ehl ehremen ve zîr-dest ve dîv-dest ellerine girüp şeb [ü] rûz haymelerinde ve dağıstân hıyâbânistânlarda bu bâkire ve dûşîze ve kâlimleri ve mûğpîçe gulâmları alt edüp ol fetâlar şakır şakırdı şaka ayyûka âvâzeleri tâ araka çıkınca her kûşe ve pûşede ol kadar cimâ‘ olurdu kim tokuz ayda on binden mütecâviz bula hâmile olup bu seferde evlâd sâhibi oldular ve hâmile kalmaz gayri hüddâmânın hidmetin kavm-i Lût bilir, ammâ bu Seykel diyârının mahbûb u mahbûbesi Macar-ı füccâr-ı Erdel-i erzel memleketinde değil belki Leh ve Çeh ve Alman vilâyetlerinde misilleri yokdur.

Ve bu mahalde asker-i İslâm üç gün üç gece çete ve poturalara seğirdüp Leh diyârında ve Krakov diyârında her kefere hânesinde ve kenîselerinde zevk u safâlarda iken giriftâr-ı bend-i hicrân oldular ve evlâd-ı nâ-resîdeleri babalarından gayri er yüzün gö[r]meyüp ve merd sözün işitmemişken niçe bin güzîde âlü'l-âl sâhib-cemâl bedr-i mâhtâb-misâl gılmân ve bintânlar ele girdi kim her birinin sîm-i hâlis-misâl gerdenlerinde ***[24a]*** ve rûy-ı münevverlerinde olan püskürme benlerin her dânesi hâl-i Hâşimî-vâr bin reşk-i müşg-i Tatar değer kim dest-i hakkâk değmemiş bir dürr-i yektâlar idi. Ve dâmenlerine hâr [u] hâşâk ilişmemiş ve gözleri açılmamış bir gonça-i nâ-şüküfte cüvân [u] bintânlar ele girüp cümle guzât-ı müslimîn mansûr u muzaffer ve sâlimîn ü gânimîn Seykel sahrâsında cümle çeteciler cem‘ olup gerüde bir merd kalmayup kâmil dörd bin araba yükü bâr-ı sakîller ile Seykel gazâsından avdet olunup Seykel boğazından çıkarken hemân mukaddemâ feth olan Tabur boğazında,

Der-beyân-ı arbede-i asâkir-i yeniçeriyân bâ Tatar-ı gâziyân

Hemân bu Tabur boğazında cümle kapulu ve Budin kulu ve Eğre kulu yayan yeniçerileri bu tabur içre yek-dil [ü] yek-cihet olup eyitdiler:

"Biz piyâde olup kırılarak taburu feth edüp süfl-i yed kalayız, Allâh'dan revâ mıdır?" deyü cümle piyâde yeniçeriler Tatar askeri üzre ve gayri arabalar üzre hattâ bizim bir arabam›z üzre dökülüp cümle Tatar› atlar›ndan y›kup ellerinden esîrlerin alup ve kofllar›nda ne kadar mâl-› ganâ’imleri var ise alup Tatar bu hâl-i pür-melâli görüp n’eylesin, bu kadar tüfeng-endâzlar esîr ve mâl-› ganâ’imlere aç kurd gibi sar›ld›lar. Tatar da hemân atlar›na binüp,

"Bu yeniçerileri çapar›z ve özlerin sokar›z ve bu taburdan taflra bunlar› sahrâya ç›karmaz›z" deyü Tatar yeniçeriye birez giriflidiler ve bir hayli urufldular, ammâ yeniçeri taburda Tatar meydânda. *El-hükmülillâh* birkaç Tatar flehbâzlar› kurflumdan ve niçe yeniçeriler okdan flehîd olunca hemân Serdâr İsmâ‘îl Pafla ve gayri mîr-i mîrânlar ve gayri ümerâlar ve ifl erleri ve yeniçeri florbac›lar› araya girüp,

"Bire etmen gâzîler" deyü tarafeyn gâzîlerine ricâlar edüp bu kadar musl›hîn-i müslimîn çâre olup yeniçeri destinden bir esîr halâs etmek müyesser olmayup Tatar hâ’ib [ü] hâsir flehîdlerin atlar›na yükledüp cümle at boynuna düflüp Serdâr Ali Pafla'ya revâne oldular.

Hamd-i Hudâ bizim arabam›z ve cümle esîrlerimiz serhad gâzîleriyle olmak ile halâs edüp bir fley’imiz zâyi‘ olmad›.

Andan ol gün Tabur bo€az›ndan bu kadar bin asker-i İslâm ve bu kadar arabalar ile geçerken taburu im‘ân-› nazar ile nazar edüp temâflâ etdik.

Azamet-i Hudâ bu bir temâflâgâh tabur imifl kim belki devr-i Âdem'den berü böyle dûr-bîn efkâr ile böyle bir kemîngâh tabur yap›lmam›fld›r. Piyâde âdem giremez yerleri var kim cemî‘i muhîl [ü] fleytanat ile ârâste olmufl kat-ender-kat flebeke-vâr tabur imifl. Niçe yerleri yanm›fl ve niçeleri kalm›fl, hemân Cenâb-› Kibriyâ'n›n ihsân›yla feth olmufl bir tabur imifl. Meydân-› bezm [ü] rezm günü bu cengelistân ve ahflâbistân içre gâzîler ceyrân gibi s›çrap atlar ile güzer ederlerdi. fiimdi meymene ve meysere bilâ-ceng [ü] cidâl velâ harb [ü] kıtâl cümle asker bir günde gücile ubûr etdik, ammâ ceng günü bir ânda geçdik. Hemân Hudâ'n›n fazl [u] inâyeti yâver olup feth oldu.

Andan ertesi gün biz dahi bu kadar esîr [ü] mâl-› ganâ’imler ve (---) arabalar ile bir alay-› azîm olup

ordu-y› İslâm'a dâhil oldukda Serdâr-› Mu‘azzam Ali Pafla otak-› nüh-tâkda bir dîvân-› azîm olup Serdâr Ali Pafla, İsmâ‘îl Pafla'ya bir semmûr kürk ve Cerrâh Kâs›m Pafla'ya ve Yentür Hasan Pafla'ya ve Hüseyin Pafla'ya ve sâ’ir ümerâlara ve Melek kethudâs›na ve cümle yeniçeri florbac›lar›na ve'l-hâs›l üç yüz on aded zerdûz hil‘at-i fâhireler geydirilüp Melek Pafla kethudâs› Yûsuf A€a karavulda yüz akl›€› etdi€iy-çün iki hil‘at biri biri üzre geyüp bafl›na serdâr-› za-fer-fli‘âr bir flâhin kanat› çeleng sokup cümleden ser-firâz ve mümtâz olundu.

Ve Tatar Serdâr› fiâh Polad A€a'ya hil‘at-i pâ-diflâhî geydirilir iken hil‘ati geymeyüp,

"Emir fler‘-i Resûl-i mübînindir. Bugünkü gün bizim serdâr-› mu‘azzam›m›z bir vezîr-i mu‘azzam-s›n. Bu dîvân-› pâdiflâhîde bizim hakk›m›z hak eyle. Biz bir alay ulûfesiz garîb gâzîler olup dîn-i mübîne imdâda gelevüz, terk-i diyâr edüp cân ve baflıdan olavuz ve dîn kar›ndafl› olavuz, bizi kâfir k›rar gibi yeniçeriler k›rup böyle edeler" deyü on yedi aded flühedâlar›n meydân-› dîvâna kodular ve "Bu kadar esîr [ve] mâl-› ganâ’imimiz elimizden ald›lar" deyü serdâr›n eline defter verüp bu kadar mirzalar ve ot a€alar› ve kartlar ve atal›klar ve bat›rlar cümle fl›p›rtma kalpaklar›n yere urup a€lad›lar.

Hemân Serdâr Çelebi yeniçeri a€as› ve Muhz›r Be€zâde Tekirda€l› Mustafâ A€a'y› ve cümle sefere me’mûr olan çorbac›lar› ***[24b]*** dîvâna ›hzâr edüp,

"Baka gâzîler nedir bu flehîd, niçün böyle nâ-hak kan dökersiz. Tatar gâzîleri kardafl ve yoldafl ve gazâdafllar›n›z de€il midir" dedikde yeniçerilerin efl-beh mîr-i kelâmlar› eyitdi:

"Sultân›m ol gazâya giderken biz Tatarlara dedik kim ‘Kardafllar biz bir alay piyâde aya€› ba€l› âdemleriz. Bizler cengde k›r›l›r›z, siz atlarla se€irdüp flikâr al›rs›z. İnflâallâh feth [ü] fütûhât olursa pây-berâber olal›m’ deyü ahd [ü] flart edüp hamd-i Hudâ feth [u] fütûh olup ba‘dehu sefer avdetinde bunlardan hisse istedik. Bizi ur deyüp iflte bizden tokuz âdem flehîd etdiler" deyü anlar da flehîdleri meydâna b›ra€up "Emir fler‘in" dediklerinde,

Tatarlar eydir: "Hâflâ biz sizinle pây-berâber olal›m demedik. E€er disemiz olsa dînimiz kâfirin bolsun. Siz gazâda ölürseniz ve yayan giderseniz pâdiflâhdan ulûfe alup ölürsüz, ammâ biz bir alay garîb gâzîlermiz. Mâl›m›z cân›m›z elimizden alma€a gelüp ibtidâ bizden sizler âdem flehîd etdiniz, dem-leriniz hederdir, kutta‘u't-tarîk oldunuz. Sûre-i (---) [1] ·,◊Y†œ«»—†«‰ âyeti üzre vâcibü'l-katiller-siz" deyü nass-› kât›‘ ile cevâb verince hemân,

Serdâr Ali Pafla eydir: "Pâdiflâh bafl›yçün cüm-lenizi pâdiflâha arz edüp haklar›n›zdan gelirim. Tîz flu gâzîlerin defterleri üzre cümle esîrlerini verin. Yohsa siz bilirsiz" deyü kat‘î hüküm edince cümle guzât-› Tatar du‘â-y› hayr ederek taflra ç›kup gitdiler, ammâ nice kâbil, ejder-i heft-ser a€z›na düflmüfl flikâr bir dahi halâs olur mu?

El-hâs›l esîr ve mâl-› ganâ’imlerin n›sf› tahsîl olup Tatar'a redd olundu ve n›sf› içün Ali Pafla kendü mâl›ndan cümle Tatar'a on yedi kîse mâl ihsân edüp tayyib-i hât›r olundu. Yeniçeri ve Tatar mâbeyni ›slâh olunmas›yçün serdâr-› âk›bet-endîfl bir baflka otak ve serâperde-i sokak kurup bir azîm ziyâfet tertîb olunmufldur kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz, hâze'z-ziyâfe-i misl-i Firdevs.

Ve yine bu menzilde üç gün meks olunup Seykel kâfirleri câ-be-câ kal‘alar› ve kurâlar›na gelüp flehirlerin amâr etme€e bafllad›klar› haberi gelince hemân serdâr-› müdebbir Tatar'›n hât›r›n ele almak içün ale'l-umûm cümle Tatar'› Seykel vilâyetine yine gönderüp bi-Rabbi Ka‘be iki gün iki gecede on bin alt› yüz esîr ve bu kadar mâl-› firâvân ile ordu-y› İslâma bay geldiler.

Andan serdâr-› mu‘azzam kalkup bu kerre cânib-i garba avdet edüp (---) sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Udvarhel

Mukaddemâ Seykel gazâs›na giderken evsâf› tahrîr olunmufldu. Yine bu mahalde Tatar Seykel vilâyetlerine on bin yi€it gitme€e fermân verilüp bir gün bir gecede yedi bin esîr ile bay geldiler.

Hulâsa-i kelâm a‘dâ-y› küffâr-› bed-gümâna kahr ile her tarafdan amân u zamân verilmeyüp hemân Tatar elinden otuz bin küffâr-› hâksâra flemflîr-i âtefl-tâb urulup yigirmi alt› bin üsârân›n Yal› A€as› fiâh Polad A€a penc-i yekin alm›fld›r, ammâ üç ay mukaddem Demirkapu'dan berü al›nan Tatar üsârâlar› dahi tahrîr olunmam›fld›r. Bu hemân Seykel gazâs›na giderken ve gelüp yine gitdikde iki gazân›n üsârâlar› tahrîr olunmufldur.

"E€er yeniçeriler müdâhale etmeseler on bin esîr dahi olurdu" deyü Tatarlar feryâd [u] fi€ânlar etdiler. Ve sâ’ir mâl-› ganâ’imden gayri emti‘a-i lâ-nazîr ve niçe bin devâbbât-› kesîr bî-hadd ü bî-k›yâs idi.

Hamd-i Hudâ cüyûfl-› İslâm flâdumân ve handân olup herkes râhat-› emn-i amânda olup hâk-i pâk-i Erdel'e sadlek du‘â-y› hay›rlar edüp İslâm taraf›na ç›kma€a üzlediler. Hakkâ ki hâk-i Erdel gâyet ma‘mûr [u] âbâdân ve nebâtât ve zahîresi firâvân ve her taraf› gül [ü] gülistân ve sünbül [ü] reyhânistân ravza-i R›dvân misilli bâ€-› cinânlar› ve müflebbek bostânlar› hisâb›n Bâ€bân-› Rabbü'l-izzeti Zü'l-mülk bilür, zîrâ mülk an›nd›r kâfiristân de€ildir. Anlarda sâkinân mahlûk-› Hudâ'd›r kim bu mihmân-sarâya cemî‘i mevcûdât gelüp gitmededir. Yine mülk ol Hallâk-› âlem Mâlikü'l-mülk Zü'l-ceberûtundur.

Hattâ bu zemîn-i Erdel bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahî-satü'l-efl‘âr bir dâr-› diyârd›r kim deyyâr bu edîm-i

---

1 *Kur'ân,* En'âm 45 "Zulmeden milletin kökü kurutuldu. Âlemlerin Rabb'i Allah'a hamd olsun."

arzda misli yokdur, zîrâ vilâyet-i vâsi‘i ma‘mûr ve dâ’imâ kefereleri ankâ ve mesrûr ***[25a]*** kal‘alar› hûb ve hâk-i amber-pâki beyne'l-kefere mergûb ve mezra‘alar› vâfir ve muhassenât-› berekâtlar› mütekâsir ni‘metleri firâvân ve uyûn-› enhârlar› her nâhiyelerde cârî ve revân ve bin yedi yüz aded k›lâ‘ ve flehr-i âbâdân belde-i mu‘azzamlar› var kim ancak bu bizim tahrîr etdi€imiz k›lâ‘ ve medyenler yolumuz üzre vâk›‘ olanlard›r.

Hattâ bu kadar ma‘mûr u âbâdân vilâyetin harâb [u] yebâb oldu€un Nemse çârsâr› İnpirator Kral ve Orta Macar ban› topal Palatinufl Hersek ve Kurs Macar› hersekleri ve kelpden efled olan segleri olan küffâr [u] füccârlar bu vilâyetlerin nehb ü gâretlerinden haberdâr olup müte‘âk›ben mükerrer elçiler ile iltiyâm tevâzu‘lu nâmeler irsâl eyleyüp sulha ra€bet etdiklerince necâtiye sûret yok fleklinde aslâ yüzlerine bakmayup yine memâlik-i mahrûselerine âtefller ve ak›nlar sal›nup nehb ü gâretlerden hâlî olunmazd›. Yine bu Udvarhel sahrâs› âsâyiflinde cümle guzât Seykel'de olan üsârân›n fermân ile kanûn üzre penc-i yek taleb olundukda otuz bin yi€idin cemî‘i esîrlerinden on sekiz bin esîr ve sa€îr kebîr penc-i yek pâdiflâh içün al›nd›. Gayri mâl-› ganâ’imden bir fley al›nmad›. Ve Tatar'dan dahi kanûndur bir fley al›nmaz. Anlar›n savgalar›n hânlar ve kalgalar ve nûreddînler ve yal› a€alar› al›r. Bu kadar penc-i yek esîr olunca asl› ne kadar bin esîr olmak gerek ana göre hâkezâ k›yâs zemû(?) demifller.

Ba‘dehu yine bu kal‘a-i Udvarhel'den kalkup 3 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Senyal

Bu mahalde Seykel kâfirleri kapudan ve irflekleri ve dojlar› ve birovlar›yla beyâz bayraklar›yla amân deyüp krala gelüp pâdiflâh hazînesine alt› y›ldan berü vermedikleri mâl içün kâmil yüz elli kîse mâl verüp Pitifltvar kal‘as› kapudan›n Ali Pafla'dan k›rk bin gurufla halâs etdiler. Andan 2 sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i K›halom

Ba‘z›lar Kihalom yazm›fllar, ammâ lisân-› Macar'da K›halom (---) (---) demekdir. Bânîsi Yejder band›r kim kal‘a-i atîkdir. Bu dahi Erdel krallar›na tâbi‘ Saz Macar› kal‘as›d›r. Cümle kapudanlar› ve birovlar› ve cümle ifl erleriyle a‘yân-› kefereleri iki yüz kîse mâl-› pâdiflâhîyi krala getirüp teslîm edüp temessük ald›lar. Ve bu menzilde krala bir otak ihsân olunup kral baflka konup göçme€e bafllad›.

{Der-beyân-› müflâvere-i papas-› hayr-hâh bâ Serdâr Ali Pafla'y›}

Ve bu kal‘adan bir papas nihânîce Serdâr Ali Pafla'ya gelüp eydir:

"Sultân›m gâfil mebâfl, iflte befl konak yerde kal‘a-i Kalu alt›nda Kemen Yanofl Kral elli bin asker ile âmâdedir. Hâlâ dahi Nemse ve Çeh ve Leh'den ve İsfaç ve Korol'dan asker yazup sizi bir mahalde basmak sadedindedir. Sizde ise asker târumâr olup âdem sayd etmek içün da€larda yatup kalkarlar. Ve içinizde Seydî Ahmed Pafla dahi yok; iflitdim hünkâr›n›z fermân›yla öldürmüflsüz. Küffâr yüze ç›kd›. Bu kadar zamân Kemen Yanofl bafl göstermedi€inin asl› âk›betin sanup ‘Osmânl› bana muhtâc olup yine anlar çârsâr ricâs›yla beni kral ederler’ ümniyyesinde olup hâmûfl-bâfl serserî gezerdi. fiimdi kral nasb etdi€iniz iflidüp kudurup ale'l-gafle elbette bir fleb-hûn eder" deyü papas-› hannâs müflâvere-i tâm edüp gidem derken Ali Pafla papas› muhz›r a€aya göz hapsine verdi ve serdâr kral› kat›na k›€›rd›.

Ve Kemen Yanofl ahvâlinden niçe gûne su’âller ederken Varat Paflas› Sinân Pafla taraf›ndan bâzergân-s›fat iki nefer çafl›tlar gelüp papas›n nakli üzre mektûblar getirüp tâ Kemen Yanofl ordusuna vard›klar›n›n s›hhat haberin getirdiklerinde serdâr papasa ihsânlar edüp kral›n yan›na gönderdi.

Bu kerre kral dahi bu haber-i mûhiflden haberdâr olup hemân ol gün cemî‘i mutî‘ olan k›lâ‘lara haberler gönderüp ol gün ol gece tâ sabâha dak da€› ve tafl› kara nah›r gibi kara flapkal› küffâr cihân› dutup ordu-y› İslâm küffâr-› hâksâr ile doldu.

Melek Ahmed Pafla efendimiz serdâr-› ekreme eydir: "Ma‘kûl budur, ki bu küffâr ordudan hayli mesâfe-i ba‘îde yerde Kemen Yanofl'un gelece€i taraflarda meks edüp bir ayak atlar›nda konup göçsün, ammâ içlerinde bizim askerden Çatalbafl Pafla ve Do€anc›bafl› ***[25b]*** İbrâhîm Pafla ve Karaman eyâleti gâzîleri ale'l-umûm bile konsun ve kraldan ileri Tatar askeri konup göçsün" dedikde Melek Pafla'n›n bu müflâveresine taraf taraf ma‘kûl denildikde,

Küçük Mehemmed Pafla eydir: "Yâ sultân›m beni de bir kullu€a kabûl etseniz bizde çi€ner tükürür bâr eden kalmaz" dedikde hemân,

Melek Ahmed Pafla "Allâh Allâh, iflte söz budur ve ifl bundad›r" deyüp Melek yerinden bir pertâb edüp serdâr›n s›rt›ndan semmûr kürkünü ç›karup Küçük Mehemmed Pafla'n›n e€nine geydirüp,

"Yürü Allâh iflin onara. Serdâr kar›ndafl›m seni kraldan ileri bu ifle çarkac› etdi" dedikde Serdâr Melek'in bu ifllerine hayrân kalup dem yerin deyü hâmûfl-bâfl olup Küçük Mehemmed Pafla dest bûs edüp ol ân Kral ve Çatalbafl ve İbrâhîm Pafla ordudan bir fersahdan ba‘îd bir sahrâ-y› vâsi‘de karâr etdiler, ammâ asker-i İslâm K›halom kal‘as›n siperlenüp mâl tahsîl eder fleklinde meflgûller.

Hikmet-i Sannâ‘-› Lem-yezel'in ir[â]det-i hikmet-i ezeliyyesi bu imifl. Ol gece âlem a€yârdan bîhaber iken Küçük Mehemmed Pafla ordu-y› kraldan cümle askeriyle gâ’ib olup cümle haymegâh [ve] bâr [u] büngâhlar› yerinde kalup sâhiblerinden bir nâm [u]

niflânlar› yok idi€i haberi serdâra gelüp serdâr âlem-i hayretde kald›.

Me€er Küçük Mehemmed Pafla ol gece ale'l-fevr on alt› bin salt cürd atl› müsellah ve mükemmel serhad gâzîleriyle Küçük Mehemmed Pafla Kemen Yanofl-› la‘în-i bî-dînin flevket-i iktidâr urûkunu flemflîr-i zafer-luhûk ile kat‘ etme€e kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek bir gün bir gece Kemen Yanofl taburuna ›lgar ile yetiflüp vakt-i fiâfi‘îde altm›fl bin küffâr serhofl ve nâ-hofl ve ser-pûfl ve âhen-pûfl içre h›nzîr gibi hor hor horlayup yat›rlarken hemân bir kerre cümle guzât derûn-› dilden ve cân u gönülden Allâh Allâh'a rehâ buldurup bir tarafdan dahi gülbâng-› Muhammedî ile asker-i İslâm at b›ra€up küffâr ile bir u€rafl [u] savafl-› perhâfl ile gûnâ-gûn serbâzl›klar edüp hâh nâ-hâh gâziyân-› serfirâzlar küffâr› davrand›rmayup eyle sâtûr-› Muhammedî ururlar kim tarfetü'l-ayn içre salât-› fecr-i Hanefîye var›nca cemî‘i kâfiri çak›l tafl› gibi yere döküp Kemen Yanofl-› melâ‘în ilm-i nücûmdan gâyet haberdâr oldu€undan bu kâfir sürüsü içre bulunmayup üç yüz mikdâr› kefereler ile bir köflede atlan›rken ana da asker-i kerrâr yetiflüp an› da meydân-› ma‘rekede kelle perrân paça edüp câ-be-câ yerlerde mahmûr evkâr yatan kâfirleri k›ra k›ra ordular› ve kara çad›rlar›n ve cümle h›nto arabalar› ve cemî‘i atlar›n kabza-i tasarrufa alup k›rk bir bin küffâr›n kellesiyle ve yedi bin aded katana kâfirleri ve torompete ve nâkûs ve haçl› peykerleri ve k›rk pâre toplar› ve bin altm›fl h›nto arabalar› ve sâ’ir bârhâne ve âvânîleriyle yedinci günde ordu-y› İslâm'a bir alay-› azîm ile bu kadar bin kelle-i küffâr ârâyifl-i nîze olup gûyâ bir orman gibi s›r›klar üzre kelleler gelüp serdâr-› mu‘azzam›n serâperdesi önünde cümle kelleleri galtân edüp Serdâr Ali Pafla safâs›ndan Küçük Mehemmed Pafla'ya iki kürk geydirüp beline bir murassa‘ tî€ ve bir hançer-i zü'l-fecâm ve bir çâ[r]kâb-i tîrkefl ve bafl›na bir flâhin kanad› sokup,

"Bire benim Küçük Mehemmed arslan›m, pâdiflâh›n ekme€i sana helâl olsun" deyüp (---) eyâletin ihsân edüp telhîs ile Kemen Yanofl katli müjdesi ve [k]ral nasb olundu€u haberlerin der-i devlete gönderdi. Ve,

"Her kim beni severse Mehemmed Pafla'ma hedâyâlar versin" dedikde Melek Pafla ve Çavuflzâde ve Cerrâh Pafla ve İsmâ‘îl Pafla ve Hüseyin Pafla ve Yentür Hasan Pafla cümle birer semmûr kürk ve gayri gûnâ-gûn akmifle-i fâhireler ve emti‘a-i nâdireler ihsân etdiler.

Ol ân kral dahi rakîbi Kemen Yanofl'un mürd oldu€u safâs›ndan Küçük Mehemmed Pafla'ya on befl kîse ve bir semmûr ve yüz araba zahîre ve on araba kumafl-› vefîreler verüp Küçük Mehemmed Pafla bir zibîdî mîr-i mîrân iken bahâd›rl›€› sebebiyle bir ânda İskender kadar dârât sâhibi oldu, zîrâ Kemen Yanofl Kral›n hazînesi ve bârhânesi ve cebehânesi ve sâ’ir bârhânesi ve mühimmât [u] âvânîlerine mâlik olup bir kimesne su’âl etmeyüp müdâhale olunmad›, hemân "İki bin kîse nakid talar gurufl ve yüz kîse altun-› Ungurus var idi" deyü giriftâr olan esîrler nakl etdiler.

Ve Mehemmed Pafla gâzîleri hod evlâ bi't-tarîk bir harbendesi bir kapudan›n cümle bârhânesine yüz kîse nakid gurufl ile mâlik olup harbende a€an›n huzûrunda fleb [ü] rûz k›rk aded pençe-i âfitâb gulâm-› mehtâblar ***[26a]*** el kavufl›rlard›. İflte flecâ‘at ve bahâd›r olan böyle gazâ mâl›yla bay olurlar. Gâyet lezîz helâl-i zülâl mâl [u] menâldir.

Bu sefer-i meserret gûyâ yeni kral içün oldu, zîrâ rakîbi Kemen Yanofl mürd oldu ve kral bundan sonra müstakil kral olup bir haftada iki bin kîse, ki üç sene bâkî kalan harâc› tahsîl edüp hazîneye teslîm edüp bâkî kalan bin kîse mâl-› pâdiflâhîyi verme€e zâmin oldu. Hakkâ ki bu re’y [ü] tedbîr cümle Serdâr-› Ekrem Ali Pafla'n›n âk›bet-endîfl dûrbîn-fikrin re’y-i ahseniyle ve Melek Ahmed Pafla'n›n du‘â-y› hayr berekât›yla olmufldur.

Ammâ Ali pafla-y› vezîr-i dilîr gâyet dil-nüvâz ve müdebbir ve mubs›r ve halûk u halîm ve selîm ü havsala sâhibi sâhib-i tedbîr bir vezîr-i mesîr idi ve bizzât Hazret-i Ebâbekiri's-S›ddîk'in ›rk-› tâhirinden olup Silivri'de câmi‘leri ve hayrât [u] hasenâtlar› olan Selîm Hân-› Evvel vezîri Kara P[î]rî Pafla evlâd› evlâd›d›r kim nesl-i Ebâbekir'in sa€ elinde salavât parmaklar›n›n bir bo€umlar› yokdur, ›rk-› tâhir-i Ebâbekir olduklar›na ol alâmet flâhiddir, zîrâ cemî‘i siyer kitâblar›nda yazd›klar› üzre Hazret-i Ebâbekir'in flehâdet parma€›, ki ana lisân-› Arab'da sebâbe parmak derler, an›n t›rna€› bo€umu yok idi, *rad›yallâhu anh*.

Ve Serdâr Ali Pafla hâk-i Rûm'da İslâmbol kurbunda iki merhale kurbunda K›rkkenîse nâm bir bâ€-› Merâm-› tâm kasabada müfltak olup maskat-› re'sleri oldur.

Ba‘dehu Kapudan Hasan Pafla hidmetinde neflv [ü] nemâ bulup andan Taban›yass› vezîre intisâb edüp andan Dervîfl Mehemmed Pafla kethudâs› ve defterdâr ve Vâlide-i Mehemmed Hân kethudâs› ve kapudan pafla olup Bahr-i Sefîd bo€az›nda kal‘ateyn binâ edüp andan fâtih-i Varat olup ba‘dehu bu Erdel'e serdâr ve Uyvar'a gidüp ba‘de'l-feth-i Uyvar Budin'de *min mahabbetillâhi Ta‘âlâ* merhûm oldu *rahmetullâhi aleyh,* ammâ bir sâhib-i kerem ve erbâb-› ma‘ârif muhibbi, pâk suhandân ve dâ’imâ flâd [u] handân ve müverrih-i ebü'l-kelâm ve her vech ile ahvâline nizâm u intizâm vermifl bir vezîr-i hümâm müflârün bi'l-yetâm idi. Niçe bin gûne re’y [ü] tedbîri ve müflâvereleriyle diyâr-› Erdel dâr-› erzel olup umûmen asâkir-i mansûre izdihâm-› kesret [ü] vefretinden diyâr-› düyûr-› Erdel pâymâl-i rimâl olup flebbeledi muzlimlerde flu‘le-i yârânla gûyâ rûz-› rûflen olurdu. Ve her gün eflâke su‘ûd eden duhân›n delâleti

ile k›rak belîdelere gidüp gelinüp mâl-› ganîmetler al›nurdu.

Ammâ böyle iken,

Havâdis-i mûhifl-i fâhifl

Bir gün bu meks olunan bu kal‘a-i K›halom alt›nda Budin ve Üstürgon ve Ustolni-Belgrad› ve fiimatorna ve Kanije kal‘alar›m›zdan feryâdc›lar eyle kanl› mektûblar da tahrîr etmifller kim,

"Amân sultân›m yetifl, el vilâyet elden gitdi" deyü feryâdnâmeler yazm›fllar.

Me€er Nemse çâsâr› nâm bed-tebâr nâçâr nâmerdlik edüp sulh bozup ahid-flikenlik edüp gûyâ fursat› ganîmet bilüp ve vilâyet-i Budin'i hâlî bulup Osmânl› diyâr-› Erdel'i gâret ve hasâret ederken,

"Budin serhadleri bofldur, andan muhâf›z olan asker bize mukâvemete kâdir de€ildir" deyü anlar›n serhadlerine müflâ olan kal‘alar›m›z üzre Nemse ve Donkark›z ve Danimarka ve Çeh ve Leh ve İsfaç ve Korol ve İslovin ve H›rvat keferelerinden kâmil elli bin cünûd-› cünüb asker-i küffâr-› hâksâr-› dûzahkarâr cem‘ edüp Budin kurbu serhadlerinden kal‘a-i Hamza Be€, Erçin, Penteli, Cânkurtaran, Cânbe€, Val, K›z›lhisâr, Polta, Çavka, Began, Nadaj nâm palanka ve k›lâ‘-› metînelere ve sâ’ir kurâ vü kasabât-› İslâmiyyenin tedmîrlerine ve Zirino€lu ve Begano€lu ve Nadajo€lu ve Kettano€lu nâm hersek kâfirlerin baflbu€ edüp mezkûr kal‘alar› meymene ve meysere alâ mehil bî-bâk ü bî-pervâ dö€e dö€e kal‘alara istîlâ edüp bu kadar mâl-› hazâ’in ve defâin ve üsârâ-y› ümmet-i Muhammed'i alup koyun sürüsü gibi bu kadar mahlûk-› Hudâ'y› sürü sürü sürüp kal‘a-i Belgrad ve kal‘a-i Çakatornalar›na gönderüp cümle k›lâ‘-› mezbûrelerimizin cümle cebehâne ve toplar›n alup hamu kal‘alar› âtefl-i Nemrûd ile ihrâk bi'n-nâr edüp karâr-dâde olamayup karârlari firâra mübeddel olup diyâr-i menhûslarına gitdikleri haberi Serdâr Ali Pafla-yi gayyûra bu haber-i mûhifl gelince hemân ol ânda kendüde tâb [u] tüvân kalmayup gayretinden gûyâ bî-cân olup "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" deyüp ol demde dem çekmeyüp dâmen der-miyân edüp dîvân-i pâdişâhîye Budin vezîri İsmâ‘îl Paşa'yi katina kiğirdup,

"Tîz durma benim karindaşim Budin eyâletinle bu ânda kalkup üç konak bir edüp Budin serhadlerine yetiş".

Bir tuğrâ-yi garrâli emr-i serdâ[r]i İsmâ‘îl Paşa destine verüp bir hil‘at-i fâhire geydirüp hemân ol ânda İsmâ‘îl Paşa Erdel'in kal‘a-i Kihalom altinda hayme vü hargâh [u] bâr [u] büngâhlarin bozup nefîr-i rihletlerin çalup cümle asâkir-i Budin ile Budim'e gitdiler, ammâ bu mahalde serdâr-i müdebbir ***[26b]*** bir dîvân-i azîm edüp müşâvere eyleyüp Nemse çâsârindan intikâm almak içün cümle Tatar-i sabâre[ftâr-i] adû-şikâr askerin ve cümle Eğre ve Varat ve Timişvar ve Sirem ve Semendire eyâletleri askerlerin ve gönüllüde(?) olan gâzîlerin vilâyet-i Nemse'yi urmağa ve alan u tâlân edüp dâr-i diyârlarin yakmağa fermân edüp yine Küçük Mehemmed Paşa'yi serdâr nasb edüp kirk bin aded güzîde Âl-i Osmân askeri ve elli bin Tatar-i adû-şikâr asker kal‘a-i Kihalom altindan kalkup nehr-i Tise'yi karşu geçüp diyâr-i Nemse gazâsina gitdiler. *Hudâ âsân ede*.

Serdâr-i zafer-şi‘âr kal‘a-i Kihalom altinda Rûmeli ve Anadolu vel-hâsil-i kelâm seksen yedi bin askerle kalup kral ile yek-dil [ü] yek-cihet olup hazîne-i pâdişâhî cem‘ine mukayyed olup tahsîl olan mâl-i pâdişâhî ve hazâ’in-i serdâr-i mu‘azzami ve gayri mâl-i vüzerâlari cümle kal‘a-i Kihalom içine koyup Hisim Mehemmed Paşa'yi ve Çatalbaş Paşa'yi ve Yentür Hasan Paşalari cümle askerleriyle kal‘a içine koyup muhâfazaci ta‘yîn etdi, ammâ nezâketle kal‘a kabza-i teshîre alinup cümle asker kal‘a altinda tinâb tinâba meks edüp kal‘aya seyr[e] gitdiler. Zîrâ bu kal‘a-i Kihalom gâyet sa‘b ve metîn hisâr-i üstüvârdir kim diyâr-i Erdel'in kilididir. Bir zemîn(?) vâdîde vâki‘ olmuşdur kim Saz Macari hâkiyle Seykel vilâyeti ve Erdel hâki arasinda üç vilâyet hudûdunda inşâ olunmuş gâyet latîf ve sîn kal‘a-i rengîn ve sengîn fieddâdî binâ-yi metîn bir sûr-i (...). Zemîni eyledir kim iki dere ağzinda bir mürtefi‘ toprakli bir âlî bayir üzre vâki‘ olmuş tula binâ şekl-i müdevver bir kal‘a-i ra‘nâdir kim gûyâ kuğu gibi beyâz münevver bir kapulu ve yedi kenîseli ve mükemmel cebehâneli havâlesiz iki kat kal‘a-i şîrîndir.

Sitâyiş-i varoş-i kulle-i Kihalom

Kal‘anin cânib-i garbîsinde bir sahrâ-yi çemenzâra yayilmiş bâğ u bâğçeli ve yigirmi aded kârgîr kenîseleri var kim her biri birer kal‘a-misâldir. Her birinde yüz iki yüz riyâzet-keş keşîş ve bitrîk ve papaslari ve kissîs ve ruhbânlari var. Ve yedi aded hânlari ve üç aded hammâmlari ve medrese-misâl on aded bitrîkhâneleri ve iki bin aded dükkânlari var. Bunda dahi âyîn-i gayri(?) Nasârâlar gibi dükkânlarda avretler esbâb fürûht edüp kâr ederler.

Bu varoş-i müzeyyenenin etrâfinda bir kat şeddâdî dîvârli ve üç kapulu ve sekiz tabyali ve handaki lebber-leb sulu ve handak etrâfi şarampavli gâyet sa‘b ve metîn varoş-i hisn-i hasîn bir rabât-i kemîndir.

Ve bu şehrin cemî‘i dağlari serâpâ bâğlardir kim şarâbi gâyet çok olur. Hattâ cümle askere şarâb ve raki ve boza ve pivo ve med nâm müskirât mehmelât-i çepelât-i herzevât şekilli şeyler ve beyâz nân-pâreler ile askerin hezele makûlelerine kefereler ziyâfet etdiler kim diyâr-i Erdel'de bir kal‘ada böyle ziyâfet-i murdâr olmamışdır. Hattâ asker-i İslâm'ın âkıbetendîş ehl-i ırz olanları havf üzre olup,

"Belki küffârın askere böyle şarâb içirmeden murâd [u] merâmları âyâ hîle mi ki" deyü tefekkür etdiler, ammâ mülâhazalarında sehv [ü] hatâ etdiler, zîrâ bu kal‘a kefereleri aslâ ümmet-i Muhammed

görmemişler ve bunları Tatar ve asker gâret etmemişler ve bunlardan bir esîr almamışlar, zîrâ gâyet sapa yerde vâkı‘ olmuş şehirdir.

Temâşâ-yı acîbe: Hattâ bu şehrin kefereleri eyle oğuz ve bülühlerdir kim niçe sıbyân ve şebâbları asker-i İslâm'ın develerin görüp havflerinden ditreyüp mürd oldular. Ve bunların bâğ u bâğçelerine asker bir zarar isâbet etmediler. Anıniçün askere kefereler mahabbet edüp şarâb ile ziyâfet etdiler. Ve halkı dahi gâyet ankâlardır. Ve ganîmet şehr-i mu‘azzamdır kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz.

Hattâ bu şehrin sahrâ-yı mezâri‘lerinde âlî bayırlar üzre Ayasofya kubbesi gibi ve Mısır'da Ehrâm dağları gibi kırk elli yerde yüz yıllık buğday demedi yığınları var. Cümle buğdayın başakları yığın içinde ve kökleri taşrada olup yaz ve kışda aslâ çürümez, yüz yıldan kalmış öşr-i kral buğdaydan dağlar var. Tâ bu mertebe ganîmet şehr-i İrem olduğundan Serdâr bu şehr-i emînde emniyyet üzre karâr-dâde olup her tarafa asker-i yararlar da gönderdi, zîrâ hâciz-i hasım ve mâni‘-i kavî Kemen Yanoş-ı la‘în gâ’ilesi de bertaraf olup diyâr-ı Erdel emn ü râhat oldu.

Ez-în-cânib mukadd[emâ] bu hakîr Seykel gazâsında sekiz yüz yiğit ile tâ Leh diyârına seğirdüp şehr-i Lapoviçse'den aldığımız mâl-ı ganâ’imleri bâzâr-ı Kıhalom'a çıkarup mukaddemâ Leh sarâyının kapusu eşiğinde medfûn olup çıkardığımız yedi aded kîse guruşları yedi kişi birer kîse alup bahş-ı kalenderî etdik.

Ba‘demâ bâkî esîrleri ve atları ve cümle zî-kıymet sîm âvân eşyâları bâzâr-ı Kıhalom'da fürûht etmeğe mübâşeret edüp ibtidâ musanna‘ ve münakkaş ***[27a]*** hınto câmlı arabamız altı aded eşheb atlarıyla bin aded döğme talar riyâle krala fürûht edüp gayri eşyâları kırat be-kırat her şeyi bahâsıyla ve dahi ziyâde kıymetiyle fürûht etdik.

Hâsıl-ı kelâm mukaddemâ yedi kişi sarâydan çıkardığımız mâlı ve gayri mâlları dörd Budinli dahi Tatar yiğitler araba çekerlerdi, anlar ile on bir kişi pây berâber olmağa kavl etmişdik. Ol sarâyda alınan mâlımız cümle on bir kîse olup on bir kişi birer kîse gazâ mâlı kardaş gibi pây edüp *Fâtiha* tilâvet etdik. Ve sâ’ir üsârâ ve devâbbât ve kâlâ ve vâlâları sekiz yüz yiğitler fürûht edüp anların mâl-ı ganâ’imleri cümle kırk bir kîse mâl edüp sekiz yüz yiğit defterimle kardaş gibi pây edüp her yiğide (---) (---) guruş hisse düşüp hakîr de kitâbetim içün ve istikâmet ile bu gâzîler taksîm-i guremâ etdiğimçün yüz guruş ve bir nûr-ı mahz esîr ve bir at ve bir gümüş küçük şem‘dân verdiler.

Ordu-yı İslâm'da olan gâzîler bu kadar metâ‘ı mahallinde ba‘de'l-emn fürûht edüp bu kadar mâl hissedâr olduğumuza gıbta vü reşk edüp "Hayfâ bizim mukaddemâ yok bahâsına satdığımız metâ‘lara" deyü te’essüf çekdiler.

Hamd-i Hudâ bu mahalde Evliyâ fakîr eline bu gazâ mâlından cümle iki esîrim ve sekiz atım ve bin yedi yüz guruş mâl-ı ganîmetim var idi. Sâ’îr çete ve potura mâlları başka idi. *Eş-şükrülillâh*. Niçe bin âdem mâl-ı ganâ’im alayım derken kendü esîr-i bend-i zincîr olup başıyla ganîmet oldu.

Bu kal‘a-i Kıhalom altında cümle on gün asker-i İslâm tekâ‘üd edüp bin altmış kîse mâl-ı pâdişâhîden sonra serdâr-ı mu‘azzam kalkup cânib-i cenûba 6 sâ‘at gidüp,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Velat: Bu mahalde cümle kurâlar emn [ü] amânda olup cümle kefereleri kendlerin amâr etmede idiler. Ve bu mahalde bir varoş-ı azîm yanmayup ma‘mûr [u] âbâdân dururdu, ammâ ismi hâtırımda olmamağile tahrîre cür’et olunmadı. Ve bu nehr-i Velat tâ Seykel dağlarından gelüp kal‘a-i Foğraş altında nehr-i şamos-ı Kebîr'e mahlût olur. Andan yine cânib-i cenûba mahsûllü sahrâlar içre 4 sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Façavar

Lisân-ı Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi Faça nâm bir krale avret binâsı olmağile ol isim ile müsemmâ bir kal‘a-i bâlâdır. Hâlâ Erdel krallarına tâbi‘dir, ammâ Saz Macarı kal‘alarındandır ve Saz Macarlarının irşek, ya‘nî baş papaslarının mülküdür, ammâ hakîr bu kal‘aya girüp seyr [ü] temâşâ edemedim. "Ve bu mahaller artık emn [ü] amândır" deyü yine çarkacı ta‘yîn olunup Doğancı İbrâhîm Paşa konakçı fermân olunup cümle mîr-i mîrânların tuğları ileri kıble cânibine Foğraş kal‘ası altına meks etmeğe revâne oldular. Beş sâ‘atden sonra Foğraş cânibinde elli pâre balyemez toplar atıldı. Derhâl orduda bir velvele vü gulgule peydâ olup fi'l-hâl Foğraş kal‘ası cânibine âdemler varup geldi. Meğer Foğraş kapudanı isyân edüp tuğu sahrâya kondurmayup toplamış. Fi'l-hâl hemân Serdâr-ı mu‘azzam kalkup 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i metîn-i üstüvâr Foğraşvar

Erdel Macarı lisânınca Foğraş (---) (---) demekdir. Erdel krallarına tâbi‘dir, lâkin Saz Macarı hâkindedir. İçinde Kemen Yanoş hazînesi ve askerîsi olmak ile kapudanı itâ‘at [etmeyüp] ol gün asâkir-i İslâma bin pâre top atdı.

Âhir efendimiz Melek Ahmed Paşa tarafından ordumuz kalkup top güllesi gelmez yerde serdâr ordusuna nakl edüp anda meks etdik. Ertesi gün cümle asker me’mûr olup kal‘a varoşun ırhâk etmeğe bin aded güzîde bahâdır serdengeçdi yazup cümlesi uryân kılıçları ağızlarına alup varoş dibinde nehr-i şamos'u ubûr [u] hubûr edüp karşu varoşa bu kadar uryân yiğitler uryân sâtûrlarıyla varoşda bî-bâk ü bî-pervâ duran küffâr-ı hâksâra bir seyf-i uryân ururken küffâr bu çıplak uryân ve biryân ve şallak ve mallak ve cellâk âdemleri görünce "Bire meded Türk deli olmuş" deyüp dem-beste hayretde iken bu keferelere

deli çatlak gâzîler bir sâtûr-ı uryân urdular kim niçe kâfirler kendülerin nehre urup kimi beri tarafa çıkup esîr olup kimisi gark-ı âb olup dendân-ı tîğdan rehâ bulanlarının karârları firâra mübeddel olup ol varoş-ı azîmi azharun mine'ş-şems âteşe urup tâ kal'a altında şarampav içinden esîr [ve] mâl-ı ganâ'imler alınup topdan alarka guzât-ı uryân su kenârına gelüp gûnâ-gûn ahşâbâtlar ve fıçılar ile aldıkları esîrleri ve eşyâ-yı kelepürleri beri ordu tarafına selâmete geçirüp ol varoş-ı müzeyyen âteş-i gâziyân ile çerâğân oldu. Ve ba'zı fetâlarımız yine karşu ***[27b]*** geçüp yine şikârlar alup nehirden şinâverlikler ederek sâlimîn ü gânimîn İslâm tarafına güzer etdiler.

Ba'dehu kal'a varoşu külliyet üzre yanup kal'a-i Foğraş meydân-ı mahabbetde kalup ol gün binden mütecâviz esîr alındı. Bu zîr-i kal'ada on gün on gece tekâ'üd fermân olunup Tatar askeriyle Küçük Mehemmed Paşa'nın Nemse vilâyetinden gelmesine muntazır oldular. Yine her bâr asâkir-i kerrâr tekrâr-be-tekrâr tek ü yek(?) durmayup Foğraş handakı dibindeki şaranpav içre olan keferelerden esîr almağa kasd etdiklerince kal'adan geceli ve gündüzlü bin pâre balyemezler atardı.

Bu arada niçe yüz nâ-murâd yiğitler şehd-i şehâdet câmın nûş ederdi, ber-murâd olup rûh teslîm ederdi, bâkî guzât mâl-ı ganâ'imler alup şâdumân olurlardı. Yine böyle iken bu kal'a-i Foğraş aslâ itâ'at etmezdi, zîrâ nehr-i şamos-ı Kebîr kenârında bir kal'a-i hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kâr-ı kefere-i fecere bir sarp kal'adır. Gerçi küçükdür, ammâ içinde on bin kadar taşra nevâhîlerinden kalkup gelmiş kefereler ile leb-ber-leb bir sûr-ı sa'bdır ve ol kadar cebehâne ve mühimmât [u] levâzımâtının vefretin ve ol kadar cengâver keferelerinin kesretin giriftâr esîrler nakl etdiler.

Ba'dehu kal'ayı muhâsara etmeden ferâğat etdiler.

Der-beyân-ı sebeb-i ferâğat-ı kal'a-i Foğraş

Aslı oldur kim gerçi Ali serdâr-ı mu'azzam idi, ammâ kendüye cebehâne ve bârhâne ve mühimmât [u] levâzımât verilmeyüp kal'ayı döğmeğe me'mûr değil idi, ammâ mübâşeret olunsa bi-emri Hayy-ı Kadîr yine fethi emr-i sehel idi, lâkin rûz-ı Kâsım karîb olup şiddet-i şitâ bir mertebede şitâb etdi kim bârân [u] berfin kesretinden ve çamur ve bataklığın vefretinden dest [ü] pâların zerre mikdârı harekete imkân olmadığından ve asker haymesinden taşra çıkmadıklarından kal'ayı muhâsaradan ferâğat edüp fetihden me'yûs oldular.

Tamâm beşinci gün (gün) oldu Küçük Mehemmed Paşa alayları zâhir olup tâ vakt-i kuşlukdan tâ vakt-i asr olunca Mehemmed Paşa askeri ve Tatar askerinin aldıkları esîr ve mâl-ı ganâ'imlerinin arabaları arası kesilmedi.

Hemân yüz yetmiş aded belli başlı kapudan esîr-i bend-i zincîr olup kal'a-i Foğraş küffârlarına rağmen küffârın cemî'i torompete ve luturyanî boruları ve tabılları ve erganon nâkûsların "Tabur tabur" deyü çalarak ve haçlı peykerlerin açarak bu kadar mâl-ı hazîne ile ordu-yı İslâma asker-i zafer-me'ser dâhil oldular kim belki bizim sekiz aydan berü tahsîl etdiğimiz mâldan ve eşyâlardan üç kat ziyâde üsârâ ve mâl-ı bî-nihâye getirüp bir esîr bir akçeye olup cümle mahbûb u mahbûbeleri Nemse cüvânları idi.

Elem şâh nâm Tatar'ın nakli üzre "Bizim koşlarda kâmil altmış bir bin altmış aded esîr vardır. Ve Tise kenârın geçerken Osmânlı olan Küçük Mehemmed Paşa ordusunda otuz üç bin esîr işitdim" deyü Elem şâh Mirze nakl etdi.

Hamd-i Hudâ yine guzât-ı müslimîn bu kadar mâ[l u] menâl ile gelüp Nemse kâfiri mukaddemâ Budin kurbunda gâret u hasâret eden yeni kal'aların intikâmları alındı ve yine asâkir-i nusret-me'serin yüzleri güldü.

Bu hâl-i pür-melâli Foğraş kal'ası kapudanı görüp aklı yok iken olancasında başından gidüp ol ân hemân kal'a üzre yedi yerde beyâz amân bayrakları diküp "Amân ve'l-amân e[y] asâkir-i Âl-i Osmân" deyüp kal'a kapudanı ve birovları ve irşekleri kayıklara binüp beri tarafda krala gelüp itâ'at etdiler ve mâl-ı pâdişâhîyçün yüz yetmiş kîse verüp amân ile gitdiler. Ve kal'alarına İskenderiyye beği Yûsuf Beğ muhâfazacı ta'yîn olundu, ammâ nehrin karşu cânibinde olmak ile askerden karşuya çok kimesne geçüp bey' [ü] şir[â] etmediler. Bu mahalde,

Praşo kal'asına gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ müşâvere olup efendimiz Melek Ahmed Paşa'nın Rûmeli eyâletinde sağkol Mustafâ Beğ ve solkol Çelebi Beğ hazîne-i pâdişâhî tahsîline dörd bin asker ile kal'a-i Praşo'a ta'yîn olundukda Melek Ahmed Paşa izniyle Foğraş kal'ası altından kalkup cânib-i kıbleye 7 sâ'at gidüp,

Menzil-i kenâr-ı nehr-i Praşo: Boğdan ile Erdel dağları mâbeynlerinden tulû' edüp Foğraş'a karîb nehr-i şamos-ı Kebîr'e mahlût olur. Bu mahalde bir sevâd-ı şehr-i azîm var imiş. Sene (---) târîhinde Silisre vâlisi Kadri Paşa ve Mehemmed Giray Hân-ı Kırım bu şehire karım olup âteş-i elîm ile bu şehri berbâd etmişler ve mâl-ı ganâ'imlerin alup Yanova gazâsına gitmişler. Andan (---) sâ'at kıbleye gidüp,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve bender-i kadîm kal'a-i Praşo

Lisân-ı Saz Macarınca (---) (---) demekdir. "Bânîsi Adom nâm kral-ı Saz binâsıdır" deyü esîrlerim nakl etdi. Erdel krallarının hükmündedir, ammâ Saz Macarı irşeklerinin tahtgâhlarıdır kim cemî'i

[28a] zamânda bu kavm-i Saz Macarı'ndan Âl-i Osmân'a isyânları zâhir olmamışdır. Bir alay âkıl ve müdebbir ve munsıf ve ehl-i ırz ve âkıbet-endîş ankâ bâzergân keferelerdir. Bu kal'a-i Praşo kapudanları ve şagları ve birovları ve jodojları ve birovları cümle pür-silâh atlar üzre ellerinde gümüş asâlarıyla alay edüp bizim askere istikbâle çıkup bizi şehir varoşuna kondurup meks etdik. Gayri asâkirimize şehrin cânib-i garbîsinde yer gösterüp hayme vü hargâhlarıyla anlar dahi konup dörd bin askerimiz der-ân defter edüp âdem başına nîm vukiyye et ve birer vukiyye sipov beyâz ekmek ve buna göre sâ'ir me'kûlât [u] meşrûbât envâ'larından bal ve yağ ve pirinç ve şeker ve kahve ve büber ve darçın ve karanfile varınca her gün bir bir ve araba araba ta'yînâtları getirüp teslîm edüp,

"On gün müsâfirimizsiz. İnşâallâh hazîne-i pâdişâhî tahsîl edüp on birinci günde sizi yollarız" deyü şâfî haber verüp hemân ol ân amân u zamân vermeyüp cem'-i mâla başladılar. Bu hakîr dahi kal'anın eşkâli ve zemîni ve tarz [u] tarhın ve enderûn [u] bîrûnun seyr [ü] temâşâya başladık.

Der-beyân-ı eşkâl-i kal'a-i Praşo

Bir dereli ve depeli ve havâle yere vâkı' olmuş bir kal'a-i azîmdir, lâkin havâlesi yıldız rûzgârı cânibinde muhâlif yere vâkı' olmağile ihtiyâten ol mahalle iki aded kal'a-misâl metîn tabya-i hasînler inşâ edüp kal'ayı havâleden halâs olmuş zann ederler, ammâ henüz kal'aya ciğerdelen yapmışlar, zîrâ bir düşman gelse bu kullelere der-ceng-i evvel sarılup ba'de'l-feth kal'ada kaz ve tavuk girmez olur. Ve havâleleri dahi çok kayalı püşteler vardır. Gûyâ hemân Venedik'in Hersek vilâyetinde kal'a-i Nova'mız kurbunda Kotur kal'ası gibi bu Praşo da eyle havâleli kal'a-i sefîldir, ammâ şin kal'ası kadar vâsi' değildir, ammâ şeddâdî binâ rıhtım-ı husûn-ı metînedir ve mu'azzam tabyaları var.

Her birinde kırkar ellişer aded balyemez topları ve cebehâneleri (---) aded kapuları var. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ve handakı (---) (---) ve cümle iki bin aded kal'a soltat askeri var. Aslâ ve kat'â bunda Nemse yokdur ve komazlar da.

Ve derûn-ı hisârda cümle on bin aded odalardır, zîrâ her sarâyda beşer onar aded tahtânî ve fevkânî nakş-ı bûkalemûn-ı ibret-nümûn hâne-i menhûslar var. Her biri birer gûne hendese üzre tarh olunmuş serâpâ kırmızı ve yeşil ve sarı ve mâğî ve beyâz tarhalı kiremitler ile dam u bâmları mestûr sarây-ı ma'mûrlar vardı[r] ve niçe bin büyûtları şindire tahta örtülü evlerdir. Gûnâ-gûn billûr ve necef ve moran câm-ı münevverleriyle revzenleri ve şâhnişîn ve maksûreleri müzeyyen şehirdir. Ve cümle evleri biri biri üzre kat-ender-kat havâleli câ-be-câ bâğçeli büyût-ı ra'nâlardır.

Ve cümle yetmiş aded düyûrları var, ammâ yi-girmi ikisi manastır-ı mansabıklardır kim her biri birer kralın ve birov [ve] irşeklerin kal'a-misâl binâlarıdır. Cümlesinde yüzer ikişer yüzer ladika ve irşekler mukarrerdir. Cümlesinin damları sarı pirinç ve beyâz kalaylı teneke örtülü damları ve kulle-i serâmed-misâl çâr-kûşe evce ser çekmiş çan kullelerinin altun ile mutallâ haçları şa'şa'a verir, ammâ (---) (---) (---) (---) "Cümle kırk bin odadır" deyü birovlar nakl etdiler.

Bu dahi yalın kat dîvâr içindedir ve bunda olan bâğ u bâğçeli behişt-âsâ cinîn ve gaytânlı sarây-ı zerkâr nakş-ı bûkalemûnlar bir diyârda yokdur, meğer İslâmbol'da ola. İslâmbol'un hâneleri kalaylı (...) dir her bâr ıhrâk olur, ammâ bu Praşo sarâyları cümle serâpâ kârgîr binâ-yı kat-ender-kat tâk üzre tâk-ı nüh-tâk-ı revâkdır. Gûyâ her takları tâk-ı Kisrâ-yı Irak'dır tumturakdır.

Ve çârsû-yı bâzârı ve gayri esvâkları cümle tertîb üzre sadranc nakşı tarh olunmuşdur. Cümle iki bin dükkândır, ammâ cümlesi şâhrâh üzre değildir. Cümle ehl-i sanâyi'leri hânelerinde işleyüp nisvânları ve bintânları âyîn-i bâtılları üzre cümle bey' u şirâ eden duhter-i pâkîze-ahterleri metâ'ların fürûht ederler kim her biri mânend-i Züleyhâ bânû-yı perî-veş kızlar metâ'-ı hüsünlerin dahi fürûht edüp arz-ı metâ'-ı cemâl eder ammâ ırz-ı kemâl-i cemâl etmezler.

Cümle sokaklarında âdemden omuz omuzu sa-damaz. Birovların kavilleri üzre bu şehirde yüz bin âdem vardır dediler, gerçekdir, zîrâ Âl-i Osmân askeri havfinden bu kal'a emîn olmağile cümle küffâr-ı füccâr-ı Macar bu kal'aya dolmuşlardı. Ve bâzârında gerçi Rûm şehirleri gibi kubâblar ile mebnî bezzâzistânı yokdur, ammâ cemî'i Rûm ve Arab ve Acem ve Hind ve Sind ve Belh ü Buhârâ ve Laristân ve Multân ve Maskov ve Leh ve Çeh ve İsfaç ve Nemse ve Dip Firengistân *[28b]* ve Türkistân metâ'larının zî-kıymet eşyâları bî-kıymet her ne istesen bulunur.

Ve bâzâr-ı hüsün içre gûnâ-gûn ıtriyyât ve ûd-ı zebât ve mâverdin râyiha-i tayyibesinden âdemin demâğı mu'attar olur. Ekseriyyâ râyiha-i hoş-bûsu telâtin derisi kokar. Bu hoş-bûluk bir küffâr memleketine mahsûs değildir. Gayri diyâr-ı küffâr balık sirke turşu ve murşu ve salamura ve şarâb ve arak kokar, ammâ bu Praşo müşg [ü] amber-i hâm kokar.

Ve cümle on yedi hândır. Cümle Hind ü Sind ve Rûm u Acem bâzergânları bu hânlarda sâkinlerdir kim ekâlîm-i seb'anın tüccârları elbette bunda mukarrerdir, zîrâ bu şehir Erdel memleketinin bu şehr-i Mısır'ıdır. Ve (---)

Âb [u] hevâsı latîfdir. Anıniçün mahbûb u mah-bûbesi cihân-ârâdır. Ve bâğ u bâğçesi bî-hisâbdır. Üzümü hoş-hor olur, ammâ eriği ve elması ve emrûdu ve beyâz sipov ekmeği memdûh olur, ammâ inciri ve narı ve limon turuncu ve zeytûnu aslâ olmazdır, zîrâ iklîm-i hâmisin âhirinde bulunmuşdur. Arz-ı beledi

(---) (---) (---) ve tûl-ı nehârı (---) sâ‘at ve derecedir. (---) Memdûhâtından,

..... (1 satır boş).....

Ve bu şehrin a‘yân-ı kefereleri ve mümtâz dil-berânları ve erbâb-ı ma‘ârif ve erbâb-ı sanâyi‘âtlarıyla sohbet-i hâslar edüp ol kadar zevk u safâlar etdik kim Leh vilâyetinde Krakov hâkimi Varşalka Kral yanında böyle safâlar etmedim.

Ve bu şehrin cümle evsâfın mâ-vaka‘ı üzre tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olur. Andan elli bin guruş mîrî mâlı hınto (hınto) arabalara tahmîl edüp ba‘zı alay beğlerine ve ağavât makûlelerine birer çuka ve birer kumaş verüp hakîr dahi iki çuka ve iki kumaş ve bir mînâlı sâ‘at verüp yüz elli aded birov ve şaglar ve jodoşlar hazîne ile ma‘an kal‘a-i Praşo'dan kalkup bu kerre cânib-i garba 9 sâ‘atde,

Menzil-i kurb-ı kal‘a-i Foğraş: Bir çemenzâr sahrâcık idi. Andan 3 sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Foğraş

Seraskere hazîneyi teslîm edüp on yedi kişi dîvân-ı serdârda hil‘at-i fâhireler ile ser-firâz-ı mümtâz kılındık. Praşo kapudanları serdâra ve krala hedâyâların verüp anlara dahi hil‘at-i nâdireler ihsân olundu.

Hikmet-i Hudâ bu Foğraş kal‘ası altında sene (---) mâh-ı (---) da Âsitâne-i sa‘âdet tarafından hatt-ı şerîf ile Hünkâr Kapucular kethudâsı gelüp Serdâr Ali Paşa'ya hil‘at-i fâhire ve bir şemşîr-i nâdire ve bir semmûr kürk (---) getirüp Melek Ahmed Paşa'ya ancak bir kürk ve gayri vüzerâlara ve mîr-i mîrânlara birer hil‘at-i zerîn gelüp (gelüp) Köpürlü Mehemmed Paşa'nın fevti ve oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'nın sadâreti ve Melek Ahmed Paşa'ya Sultân Ahmed kızı Fâtıma Sultân'ın nikâhı haberleri geldikde cümle vüzerâlar ve sâ’ir ibâdullâhlar Köpürlü fevtinden cümle mahzûz oldular, ammâ mühür Köpürlü oğlunda kalacağına aslâ vücûd vermeyüp,

"Katı a‘lâ, mühür mîrâs mı olurmuş? İnşâallâh mühür serdâra gelir, yok Melek'e gelir, yok Çavuşzâde'ye gelir".

Ve'l-hâsıl Çirmen beğine varınca mührü umdular, ammâ Melek Paşa ne mühür ve ne (ve) mihr ve ne mâh u sâl hâtırına gelüp Fâtıma Sultân gibi pûhte zâle-i zemâne-i fertûteyi bana verüp "Mîrî fîl besle" deyü müte’ellim olup cihân başına dar idi.

Ba‘dehu kal‘a-i Foğraş altından yine cânib-i garba cümle tuğlar ale's-sabâh gidüp vakt-i zuhurda sehel harâret-i şems te’sîr edüp cümle hayme vü hargâhların buzları çözülüp bârhânelere tahmîl edüp her tarafdan nefîr-i rıhletler çalınup yine alay-ı azîm ile gelen Kapucular kethudâsı Serdâr ile at başı berâber "Azm-i râh-ı kal‘a-i Sibin" deyü 2 sâ‘atde Foğraş'ın kıble tarafında bir sahrâda meks olundu.

Esîrlerimden bu sahrânın ismin su’âl etdim, bilmediklerinden tahrîr olunmadı. Bu mahalde mel‘ûn Foğraş katanaları çok ümmet-i Muhammed'i alup esîr etdiklerinde ol ân kral katanaları yetişüp yüz yetmiş aded katanaları dest ber-kafâ getirüp cümlesin dendân-ı tîğdan geçirüp ümmet-i Muhammedler esîrlikden halâs oldular. Andan 4 sâ‘atde,

Nehr-i kenâr-ı Küçük Velat: Praşo dağlarından gelüp Büyük Velat'a mahlût olur. Andan 4 sâ‘atde kıble tarafına gidüp def‘â,

Nehr-i Velat-ı sağîr: Bu mahalde rûz-ı Kâsım Ordu Monlası Ramazân Efendi mahkeme haymesinde sicille kayd olup "Sefer dönüşüdür" deyü destûr-ı serdâr olmadan kaçanların haklarından gelüp katl olmalarıyçün fermân-ı serdâr ile cümle firârîlerin akîblerince Yentür Hasan Paşa ta‘yîn olundu. Andan 3 sâ‘atde,

Menzil-i kurb-i Sibin

Bu mahalle cümle ***[29a]*** Sibinli cemî‘i birov ve irşek ve kapdanları ve şaglarıyla gelüp mutî‘ [u] münkâd olup yüz yetmiş kîse mâl-ı pâdişâhî ve yetmiş kîse serdâra ve kırk kîse krala verüp bu kadar tuhef hedâyâlar ile a‘yân-ı kibâr orduyu cümle tatyîb-i hâtır edüp hil‘atler geyüp Sibin'e gitdiler.

Ertesi bir alay-ı azîm tenbîh olunup ale's-sabâh cümle asâkir-i İslâm pür-silâh cebe vü cevşen ve zırh [u] zereh-külâh katlavi ve tuğulka-yı ser-penâha müstağrak olup cümle küheylân esb-i tâzî ve sabâ-sür‘atleri zer-ender-zere müstağrak olup cümle kemer sîm raht u bahtlar ve sîm ü mebrûm katîfe eğerler ve altı pâre polad-ı Nahşevânî yancıklar ve bahrî hotaslar ile cümle sâfinâtü'l-ciyâd misilli atlara cümle gâzîler süvâr olup tîrkeş tîrkeşe ve rikâb rikâba cemî‘i asâkir-i kerrârların enselerinde bebr kaplan kağan arslan kat-ender-kat mahbûb köçekler at başları berâber âdâb üzre gidüp cemî‘i vüzerâ ve vükelâ ve mîr-i mîrânlar ve mîr-i livâlar ve cümle alaybeğleri ve birbirinden yeğleri kanûn-ı teşrîfât-ı Âl-i Osmânî üzre yerlü yerlerinde ve kollu kollarında mevc ü mecv ve fevc ü fevc ve sâf sâf alay alay ve bölük bölük ve ser ü ser ve her biri küme küme dârât ve azamet ve şevketleriyle ubûr edüp kal‘a-i Sibin nümâyân oldukda serdâr-ı Kerrâr Ali Paşa kim Düldül-süvâr Ali ve *esedullâhi velî* gibi esb-i sabâ-peymânı sürüp cümle yemîn ü yesâr ve mataracıyân ve şâtırân-ı köçek-i Amr-ı Ayyârânlar zer-ender-zere müstağrak olup birer mutallâ taslar ile her biri tâvûs-ı bâğ-ı İrem gibi hırâmânî reftâr ederek ubûr edüp önlerinde tokuz aded yedekler dahi la‘l [ü] yâkût ve cevâhir murassa‘âta müstağrak olup ubûr edüp bizzât Serdâr Ali-i şîr hakkâ ki şîrâne ve dilberâne Sâm-ı süvâr-vâr esb-i eşhebi üzre menkâle pehlivân gibi altında semmûr kapaniçe ve Selemî(?) üzre sorguc-ı serdârîsi ile Âsaf-ı Berhayâ-vâr hulû‘ [u] huşû‘ ile mâdiyâne ubûr

edüp ardı sıra kâmil beş yüz aded pür-silâh âteş-pâre gılmân-ı hâssa-i enderûnlar cebe vü cevşene müstağrak olup bunlar dahi rikâb rikâba at başı berâber ubûr edüp dahi akîblerince tokuzar kat mehterhâne-i Cemşîdi segâh faslını üstâdân-ı mehterân çalarak ubûr edüp Serdâ[r]-ı mu‘azzam kal‘a-i Sibin altına vardıkda azamet-i Hudâ kal‘a-i Sibin'den bin pâre balyemez toplara bir fitilden âteş edince gûyâ rûz-ı mahşerden bir gün olup edîm-i arz dir dir ditreyüp Serdâr-ı zafer-şi‘âr bu tertîb üzre serâperdesinde karâr edüp de'b-i şerîfleri üzre summât-ı Muhammedîsi tenâvül olunup herkes haymelerine gitdiler.

Evsâf-ı ibret-nümâ-yı hısn-ı hasîn, ya‘nî bender-âbâd-ı şehr-i azîm kal‘a-i Sibin

Lisân-ı saz Macarı'nca Sibin (---) (---) demekdir. Bânîsi (---) (---). Bu dahi Erdel kralları hükmündedir, ammâ Saz Macarlarının irşekleri ve baş kapudanları tahtgâhlarıdır kim bunda darbhânelerinde *kâgız yırtan* nâm bir gûne dökme talar guruş kesilir pâyitaht-ı Macar-ı füccâr-ı Sazândır.

Eşkâl-i kal‘ası: Nehr-i (---) kenârının câ-be-câ batağı içinde şekl-i (---) yetmiş dörd kulleli bir hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn sedd-i İskender-misâl bir hisâr-ı üstüvâr-ı müstahkem Kahkahâ kal‘ası gibi şeddâdî binâ bir kal‘a-i zîbâdır kim cümle on bir aded tula binâ tabya-i azîmleri var kim her birinde kırkar ve ellişer aded balyemez ve kolumbur[na] ve pranka ve şayka ve havân topları var ve her tabyaları ol kadar vâsi‘dir kim her birinde biner kefere ceng etse yerim dar demezler. Ve cümle altı bin askere ve altmış bin âdeme mâlik bir kal‘a-i mu‘azzamdır.

Ve cümle beş aded kapusu var. Batı tarafındaki kapu semtinde bu kal‘a bayırlı yere vâkı‘ olmağile ol taraf iki kat kal‘a dîvârı ve iki kat handakdır ve azîm balyemez topları cümle bu tarafa nâzırdır, zîrâ bu kal‘anın havfı cümle bu tarafdandır, gayri yerden bâk [ü] pervâsı yokdur. Ve bu tarafdan gayri yerde handakı yokdur. Cânib-i şarkîsi ve kıblesi ve şimâlîsi tarafları cümle amelî bataklıkdır ve çukur çukur ve havur havur cunbul batakları çokdur. Ammâ vâsi‘ ve arîz batak değildir, bir cânibinden bir cânibine kurşum yetişir. Hattâ bir bataklığın arasında câ-be-câ küçük lahana ve kabak bostâncıkları vardır, ya‘nî Âl-i Osmân bu kal‘ayı muhâsara etse bir günde bu bataklığı şâhrâh etmek emr-i seheldir, lâkin bu hâl ile hâlâ bu batak tarafından bir vech ile meterise girilmek muhâl ve mümkün değildir.

Ve şimâl cânibinde bir kapusu üzre mefret cinler tasvîr eylemişler kim görenin aklı gider. Macar lisânı üzre bu kapuya *fma (...),* ya‘nî ecinne kapusu demekdir kim özge temâşâ kapudur. Ve bu hakîr piyâde olup bu kal‘ayı kâmil bir buçuk sâ‘atde dâ’i-ren-mâdâr devr edüp temâşâ etdim.

Ertesi gün Serdâr Ali ***[29b]*** Paşa'nın vekîl-harcıyla kal‘aya girüp meymene ve meysere seyr [ü] temâşâ etdim. Azamet-i Hudâ aklım perîşân olup temâşâsında âciz ve dem-beste olayazdım.

Gümüş deyenekli on aded birov hâkimleri var. Anlardan su’âl etdim. Bu şehr-i mu‘azzam kâmil yetmiş aded papaslıkdır, ya‘nî yetmiş mahalledir ve cümle yetmiş aded kenîselerdir ve cümle on yedi aded manastırlardır kim her biri hisâr-ı kavîlere mânend düyûrlardır. Ve her birinde kırkar ve ellişer bıtrîk ve kıssîsleri var ve her birinin yedişer sekizer kat eflâke ser çekmiş çanlık kulleleri var kim nâkûslarının sadâları birer merhale yerde istimâ‘ olunup her kullenin zirve-i a‘lâsında âdem kaddi altun yaldızlı haçları var ve her kenîselerin dam u bâmları üzre sarı ve yeşil ve kırmızı ve mâvî fağ[f]ûr-ı çînî kiremitler ile bir gûne hemvâr kiremitler örtmüşler kim gûyâ sihr-i mübîn etmişler.

Ve cemî‘i sokakları şatranc nakşı tarh olunmuş serâpâ kaldırım döşelidir. Ve her köşede gûnâ-gûn eşkâl-i garîbe vü acîbe tasvîr olunmuş tılsımâtlar. Hattâ bir tılsımât cin kapusunın yanına karîb bir küçük kal‘a kapusu dahi var, bu kapudan taşra bir adım ba‘îd bir serâmed küçük kubbe altında bilâ-teşbîh Hazret-i Îsâ'yı bir haça gerüp ellerinden ve ayaklarından gümüş eğseriler ile haça mıhlamışlar. Bir garâ’ib ü acâ’ib taşdan oyup vücûd-ı Îsâ ceseden tasvîr etmişler, ya‘nî kâğızda tasvîr olunmuş gibi değildir, hemân kalıb-ı benî Âdem gibi bir timsâldir kim kaddi hâlâ benî Âdem kadlerinin üçü kadar vardır. Üstâd-ı nakkâş sâhib-i suver buna bir tîşe urup eyle bir mermer-bürlük san‘atın icrâ etmiş kim gûyâ haça mıhladıkları zahminden bir bükâ-âlûd çehresi göstermiş kim gûyâ bir sihr-i füsûndur. Ve bir kec-gerdân ve bir kec-nigâh gösterüp gûyâ dîde-i nergislerinden çekîde çekîde katarât-ı nem katre-i yem akar gibi göstermiş. San‘at-ı mutalsam budur kim bu sûret-i Îsâ evâil-i a‘sâr kelimât edüp herkese nice olup olacağın ve âhir demde nice öleceğin söyleyüp gözünden yaşlar cereyân edüp ellerinden ve ayaklarından eğseri zahmı yerlerinden kanlar cereyân edermiş.

Hâlâ tılsımı mu‘attal olup bu tahrîr olunan alâ-yimâtlardan ancak çarmıha gerilmiş bir timsâl-i Îsâ kalmış, ammâ mısra‘:

Görenin aklı gider, özge temâşâdır bu

mısra‘ı üzre gören erbâb-ı ma‘ârif bilir kim bir sihr-i i‘câz san‘atdır.

Ve bu şehr-i Sibin'de niçe bin âsâr-ı garîbe ve âsâr-ı acîbeler ile mebnî musanna‘ rev[ze]n ve şâh-nişînli sarâylar var kim her birinde biner gûne üstâdâne tasarruflar ile inşâ olunmuş hânedân-ı zîbâlar var kim misilleri meğer Kaşa şehrinde ola. Cümle evleri serâpâ şindire tahta örtülüdür. Ve eyle ganîmet şehirdir kim me’kûlât kısmından kuş südü, ya‘nî yumurta bulunur ve meşrûbât kısmından hod arslan südü her evde mevcûddur kim ol şarâb-ı bî-hicâbdır kim ve âb-ı zülâl dahi bulunur o kim kar içinde hâsıl olan buzdan kar kurdudur. Ve bunun dahi

sokaklarında benî Âdem deryâsı vardır kim yüz binden mütecâviz insân vardır derler.

Vel-hâsıl bu ana gelince bu kadar seyâhatde üç bin yedi yüz kal‘a ve şehir seyr etdim, böyle bir kal‘a-i metîn ve sedd-i hasîn ve şehr-i bender görmedim, illâ Edirne ve İslâmbol ve Bursa ve Haleb ve şâm ve Mısır ve Irak ve Tebrîz-i dilâvîz şehirlerin gördüm. Hudâ-yı Bârî yârî kılup bu Sibin kal‘asın dahi dest-i Âl-i Osmân'a müyesser edüp zamîme-i şehr-i İslâmî'den ola.

Cümle yetmiş aded hânları var, cümle ekâlîm-i seb‘a diyârlarının sevdâgerân-ı tüccârân-ı berr-i bihârları bu hânlarda mevcûddur. Ve cümle yedi soba hammâmları var ve her evde hammâm-misâl kazgan ve kızmış sobalarında zenâneleri yaykanırlar kim kızmışlıkların def‘ ederler. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle kırk aded bilâ-teşbîh medrese-misâl irşekhâneleri var kim her birinde riyâzet-keş ladika ve papas-ı hannâs-ı vesvâs-ı sâhib-i zünnâr küffâr-ı murdâr kıssîs-i menhûsları var kim haftada bir iftâr ile kadîd-i mahz olup yâdes kemiğine dönüp kuru kadîd-i kurkaz(?) olmuşlar. Ve niçe kenîselerde niçe bin böyle riyâzet-keşe mahbûbe-i cihâne bâkire kızlar var kim er sözün ve mer[d] yüzün görmeyüp Îsâ içün babaları ol bânû-yı cihân kızları vakf etmişler. Niçe bini fertûte-i cihâne olup çürüyüp kalmışlar. Bu zümre-i bıtrîkân aceb dalâletde kadîd olup kalmışlar.

Hamd-i Hudâ *lâ-ruhbâniyyete fi'l-islâm* fehvâsınca Ma‘dî-Kerib kadar yeyüp tâ‘at u ibâdâta takviyet bulup aslâ riyâzet-i perhîz ile kadîd olmak nedir bilmeziz.

Netîce-i merâm eğer bu kal‘a-i Sibin'i gördüğümüz üzre tahrîr etsek tomar-ı dırâz olur. Hemân ne mertebe sa‘b ve metîn hisâr-ı üstüvâr olduğu şundan ma‘lûm-ı sa‘âdet ola kim sene (---) târîhinde Köpürlü Mehemmed Paşa Yanova kal‘asın feth edüp Barçay nâm bir kefereyi kral-ı dâl nasb edüp mezkûr kral hazîne tahsîline bu kal‘a-i Sibin'e girüp Haydar Ağazâde Mehemmed Paşa kethudâlığından çıkan Mehemmed Paşa bu kal‘ada muhâfız ***[30a]*** olup dururken Rakofçi Kral-ı bî-mecâl yüz bin asker-i cünübânlar ile gelüp Barçay kralı ve Mehemmed Paşa'yı bu Sibin kal‘asında kapadup yedi ay kâmil bu kal‘ayı muhâsara edüp dörd kerre yüz bin balyemez top-ı kal‘a-kûp gülleleriyle bu kal‘anın rûy-ı dîvâr sîne-i pür-kînesine ve her tabyasına bu kadar gülleler urmuş, aslâ kal‘aya bir rahne edememiş, topların çeküp alarkaya gitmiş koymuş, beyne'l-akrân hâ’ib ü hâsir kalmış.

Hemân derûn-ı hisârdan bir gece yetmiş bin asker-i kefere ve Mehemmed Paşa'dan dahi bu kadar asker-i İslâm kal‘adan çıkup vakt-i şâfi‘îde Rakofçi la‘în-i bî-dîn üzre şeb-hûn edüp bir koldan Barçay Kral ve bir koldan Mehemmed Paşa Rakofçi askerin basup kıra kıra kemân-ı iktidârın yasup ve cemî‘i mâlların ganîmet edüp Rakofçi la‘în ancak yetmiş atlıyla cân ve baş halâsına düşüp firâr etdi. Ve Sibin kâfirleri esîr almayup Mehemmed Paşa askeri üç bin aded esîr ve bu kadar mâl-ı ganâ’imler ile sîr olup bu kadar cebehâne ile yetmiş aded balyemez ve düşmana amân u zamân vermez top-ı kal‘a-kûplar yerinde kalup cümlesin kal‘a-i Sibin'e korlar. Hâlâ kırmızı bir parankona çukalar ile mestûr altun-misâl toplar idiği cümle manzûrumuz olmuşdur.

Ve kal‘a dîvârlarında niçe bin kulle kadar gülleler gömülü kalmışdır. Niçe yüz bin güllesi ancak kal‘aya bir gül gibi eser etmişdir.

Netîce-i kelâm bu kal‘a-i Sibin tâ bu mertebe rıhtım ve şeddâdî binâ-yı Ferhâdî'dir. Ve hâlâ Rakofçi'den kırılan küffâr-ı hâksâr-ı dûzah-karârın üstühân-ı murdârları Sibin kal‘ası sahrâsında beste beste ve püşte püşte ve ceste ceste na‘şe-i murdârları bile yığılı yatır. Hattâ kal‘a-i Sibin'i ve üstühân-ı küffârların seyr [ü] temâşâsına serdâr-ı müdebbir gezerken kal‘a-i Sibin'den "Safâ geldin" deyü bir fitîlden bin pâre top atup zemîn ü âsumân dir dir ditreyüp mel‘ûn kal‘a murg-ı semender-vâr âteş-i sûzân içinde kaldı.

Ve ol gün kal‘a kapudanı asâkir-i İslâm'ın vüzerâ ve vükelâları ve mîr-i mîrânlara ve ümerâlara ve yeniçeri ve sipâh ve cebeci ve topçu ocaklarına cümle on bin koyun ve yüz bin sipov beyâz ekmek bezl edüp orduyu ganîmet edüp yüz kîse dahi mâl-ı pâdişâhî hazînesin getirüp vedâ‘ edüp gitdiler.

Ertesi gün serdâr dahi asker-i İslâm ile kalkup 4 sâ‘atde,

Kurb-ı Sibin: Bu mahalde cümle asâkir-i Âl-i Osmân'da olan iki kerre yüz bin esîrlerin penc-i yek kâğızları pençik emîni eliyle tamâm olup "Mâl-ı pâdişâhî" deyü altı yüz kîse hâsıl oldu. Ammâ yüz bin esîrden ziyâde Tatar askerinde var idi, anlardan penc-i yek mâlı alınmayup ba‘de'l-yevm cümle Tatar'a ileri gitmek fermân olundu. Andan kalkup 3 sâ‘at gidüp,

Menzil-i kurb-ı şebeş: Bu mahalde cemî‘i Erdel küffârı a‘yânları ve kapudanları krala haber gönderüp,

"Kanûn-ı Nagban Ejder ceddimizin âyîni üzre kralımızdan bî‘at edelim" deyü haberleri geldikde kral bu haberi serdâra bildirüp serdâr-ı kâr-âzmûde dahi Hüseyin Paşa'yı ve Küçük Mehemmed Paşa'yı ve Çatalbaş Paşa'yı asâkirleriyle ve Tatar askerin dahi kırk bin aded sadaklı ve savatlı ve kübeli zor batır yiğitleri cümle krala koşup Vinçaz kal‘ası sahrâsına gitdiler. Ertesi gün serdâr 10 sâ‘at gidüp,

Menzil-i sahrâ-yı Turvin: Bir sahrâ-yı azîmdir kim gûyâ hâmûn-ı Deşt-i Kıpçak'dır. Bu sahrâ-yı lâlezârın etrâfına kol kol asâkir-i nusret-me’ser hayme [vü] hargâhıyla meks edüp bu vâ[di]nin tâ vasatına kral askeri hepini(?) meks edüp etrâfına kral ile me’mûr olan mezkûr paşalar ve Tatar askerleri çet-a-çet konup kral için azîm otaklar ve çetr-i mülammâ‘ sokaklar kurulup kral-ı dâl bî-şân u bî-nişân muzlım şöhretiyle karâr-dâde olup tâ vakt-i zuhur oldukda bu

sahrânın bir mürtefi‘ yerinde bir beyâz mermerden bilâ-teşbîh kırk kademe âlî bir minber-i bâlâ ve taht-misâl bir kürsî-i vâlâ var. Ol kürsî dahi Alman mermerinden inşâ olunmuşdur. Eğer bu minber ü kürsîyi ta‘rîf ü tavsîf etsek me’âl-i kelâm tahrîrinden kalırız. Hemân şundan ma‘lûm ola kim bir nâ-ehil ve bir bî-ma‘rifet sâde-dil ebleh âdem, bu taht ve minberi görse "Yed-i kudret ile yaradılmış" der.

Hakkâ yine mülâhazasında hatâ etmez. Yine Sannâ‘-ı lem-yezelin yed-i kudretiyle halk olunmuş mermerden mebnî minber ü kürsîdir, ammâ gören oğuz cânlar böyle nakş-ı bûkalemûn-ı ibret-nümûn halk olunmuşdur der ve niçe heyûlâları zî-rûhdur der.

Hemân ki vakt-i zuhr karîb oldukda bu sahrâ-yı azîme kara şapkalı ve elvân çuka kalpak şapkalı ve kutmenli küffâr piyâdesi ve atlısı gelüp bu sahrâ-yı Turvin'de eyle cem‘ oldular kim cihânı cümle küffâr tutdu zann olundu.

Hemân ol ân pes-i perdeden asâkire atlanmak fermân olundu. Kırk bin aded asker kral etrâfında atlarından aslâ enmeyüp hâzır-bâş duruldu.

Ba‘dehu kral bir mücevher iskemle üzre oturup hemân Serdâr Ali Paşa tarafından İbrâhîm Paşa krala hedâyâlar getirüp ibtidâ kral başına muhzır ağanın süpürge sorguc kuka-yı zerdûzun geyüp ve hedâyâ ***[30b]*** gelen semmûr kapaniçeyi eğnine geyüp (geyüp) ve ol murassa‘ kemeri kemerine bend edüp cânib-i pâdişâhîden gelen topuzu eline alup ve üç aded tuğ-ı şâhîleri mezkûr minber üzre diküp ve tabl [u] alemin ve sancağ [u] bayrakların kürsî üzre diküp ba‘dehu iki vezîr kralın yemîn ü yesârında ta‘zîm ile koltuğuna girüp çadır mehterbaşısı ol ân kral altından hünkâr iskemlesin yukaru minber üzre kodu.

Ba‘dehu kral dahi koltuğunda iki vezîr ile minbere âheste âheste çıkup iskemle-i şâhânî üzre karâr edüp vezîreyn-i muhteremeynler kraldan bir kad[em]e aşağı yerde oturdular.

Hemân kral elindeki mücevher topuzu iki dizi üzre koyup el açup ibtidâ Âl-i Osmân pâdişâhı Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘e du‘â etdikde azamet-i Hudâ cümle yer götürmez küffârlar başların açup cümle küffâr Âl-i Osmân ismin işitdikleri gibi cümle secde etdiklerinde kral ayağ üzre kalkup başından kuka sorgucun çıkarup başı kaba Âl-i Osmân'a hayır du‘âlar etdi ve cümle küffâr ser ber-zemîn olup secdeler etdiklerinde bu hakîre bir dehşet el verüp bir bükâ ârız olup Âl-i Osmân'ın ınkırâzu'd-deverân mü’ebbed olmasıyçün girye vü nâlân ederek du‘â vü senâlar etdim.

Ve kral yine ayağ üzre kalkup pâdişâhdan gelen topuzu eline alup cümle küffâra gösterüp "Âl-i Osmân pâdişâhına ve birovlarına(?) itâ‘at eder misiz?" deyü feryâd eyledikde cümle sahrâda olan küffârlar bu kerre başların açup yine secdeler edüp "Sem‘an ve tâ‘aten" deyü feryâdlar eylediler.

Ve kral yine yemîn ü yesârında olan deryâ-misâl küffârlara bi'l-müşâfehe azîm uhûd [u] mîsâklar edüp,

"Kendüden matlûb olan üç bin altmış kîseyi der-uhde etdim, anları tahsîl edelim, Âl-i Osmân ile hoş geçinelim, serhoş-ı hoş-hâl olup nâ-hoş olmayalım" dedikde cümle kefereler yine baş açup,

"Mâl-ı pâdişâhîyi verelim" deyü ta‘ahhüd eylediler.

Bu kelâmlardan sonra kral niçe nasîhat-âmîz kelimâtlar söyleyüp yemîn ü yesârına minberde selâmlar verüp mim[ber]den aşağı enerken (enerken) yine iki vezîr (...) kralın koltuğuna girüp minberden endirüp ba‘dehu mezkûr murassa‘ kürsîye çıkup cemî‘i Erdelistân-i segistân kâfirleri gürûh gürûh remmâ remmâ ve sürü sürü yakına geldiklerinde *azametullâh* cümle Âl-i Osmân vüzerâ ve mîr-i mîrânları ve ümerâlarının cemî‘i çalıcı mehterbaşıları gelüp bu kadar bin tabl ve nefîr [ve] surnâ ve boru ve ziller ile ceng-i harbî fasılları rehâvî makâmında fasl olundukda zemîn ü âsumân âvâze-i dühül ü nefîrden gürül gürül gürledi. Ve cümle küffâr kraldan bî‘at ederlerdi.

El-hâsıl tatvîl-i kelâma ne hâcet cemî‘i küffâr-ı dûzah-kâr ol gün bî‘at edüp el öpmeden ve vaz‘ [u] nasîhat dinlemeden ve müşâvere-i turvin etmeden fâriğ olamayup ba‘de'l-bî‘at niçe kerre yüz bin küffâra kral bir ziyâfet tertîb etmişdir kim bu da dillerde dâstândır, ammâ ekseriyyâ ziyâfetdeki ta‘âmın kesreti ekmek ve kebâb ve şarâb idi. Hemân "İstenamasa nacramasa" deyüp niçe bin araba şarâb gelüp içildi. Tâ sabâha dak şeb-i yeldâmız atlar üzre böyle geçildi. Sabâh olunca cümle küffâr târumâr olup bu sahrâdan göçüldü. Ve henüz kral kral-ı müstakil olup dolusu içildi.

Andan 9 sâ‘atde be-**menzil-i kurb-ı şebeş**'de serdârın ordusuna gelindi. Ol gün Hünkâ[r] Kapucular kethudâsına serdâr ve cümle vüzerâ ve mîr-i mîrânlar ve kral cümle yüz on kîse ve iki yüz esîr ihsân olunup "Kral henüz müstakil kral olup iki bin kîse mâl-ı pâdişâhî tahsîl olundu" deyü müjde ile ağa-yı mezbûru der-i devlete gönderildi ve Melek Paşa Fâtıma Sultân nikâhından hazz etmediğin Sadrıa‘zama bildirdi. Andan 2 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i şebeş varoş

Lisân-ı Saz Macarı'nca (---) (---) demekdir. Bânîsi Betlen Gabor'dur. Karîbü'l-ahd binâ olunmak ile bilir koca bıtrîk pîr-i muğânlar ve pîçe tersâlar vardır. Bu da Erdel krallarına tâbi‘dir, lâkin Saz Macarı hükmündedir.

Kal‘ası bir sahrâda bir cânibi batak ve çatak ve şatakda şekl-i murabba‘ yalın kat alçak dîvârlı bir kal‘a-i azîmdir. Ba‘zı dîvârları taş ve niçe yerleri tuladır, lâkin Sibin kal‘asından büyükdür, ammâ içinde âdem azdır ve gâyet müflis ve fakîr kefereleri vardır.

Cümle altı bin ma‘dûd saz ve kamış örtülü evleri ve beş aded manastırları çanlıklarıyla nümâyân idi. Ve tabyaları yok ve cebehâne ve topları az olduğundan seraskere on aded şâhî topları atup, ya‘nî "Safâ geldin" dedi.

Ve handakı alçak ve içinde sazlık ve kamışlık bitmiş bataklıkdır. Ve şehir içinde henüz dükkânları ve hânelerin amâr etmeğe çalışırlardı, zîrâ sekiz ay evvel asker-i kerrâr Tise sâhillerine giderken bu kal‘a kefereleri kal‘alarının ne kesîf metânetde idiğin ***[31a]*** bilmeyüp itâ‘at etmedikleri ecilden askerin çetecileri gelüp bir gece kal‘ayı döğüp asker-i kerrâr kal‘aya tolup içinden bin aded üsârâlar alup kal‘a için âteşe yakmışlar, mâl-ı ganâ’imleriyle selâmet gitmişler.

Hamd-i Hudâ kral nasb olaldan berü ale'l-ittifâk itâ‘at edeceklerin bilüp şehri amâr etmişler. Bunlar dahi cümle birovları ve kapdanlarıyla gelüp yetmiş kîse mâl getirüp kapudanın kral haps edüp kendi dîvânında kral bu kapudanın birovlarıyla boyunların urup niçe kâfirlerin kırup gayri birov ve gayri kapudan nasb edüp yüz kîselerin aldı.

Ve bu nevâhîler mukaddemâ cümle ıhrâk bi'n-nâr olmak ile zahîre bulmak şiddet-i şitâda müşkil olduğundan "Bu mahalde Tatar askeri bu kadar bin esîriyle orduyu kaht u galâ etmesin" deyü Yalı ağası şâh Polat Ağa'ya bir semmûr kürk ve üç küheylân atlar ve niçe tuhef hedâyâlar ihsân olunup Tatar Hân nâmeleri verilüp Yalı ağasına destûr verildi.

Andan şâh Polat Ağa bu hakîre bir mümtâz Tot gulâmı ve iki Nemse kızları ihsân edüp cümle Tatar askeri diyâr-ı Akkirmân'a revâne olup Demirkapu cânibine azîmet etdiler. Hudâ âsân ede.

Ve bu mahallerde kış yakın gelüp azîm sovuklar olduğundan ve yanup yakılmış yerler olduğundan aslâ ve kat‘â me’kûlât [u] meşrûbât kısmından bir dâne-i hınta ve bir demet gendüm ve şa‘îr ve gayri metâ‘ bûriyâ-yı hasir bulunmayup azîm kıtlıklar ve kışlar oldu. Hattâ on dirhem ekmek bir akçeye ve bir yem bir guruşa ve bir vukiyye beksumat bir altuna ve bir kıyye kahve bin akçeye ve bir vukiyye duhân on guruşa çıkdı, zîrâ ordu-yı İslâm'da iki kerre yüz bin esîr ve yüz bin asker-i İslâm ve yüz bin mikdâr küffâr-ı hâksâr var. Gerçekden kaht [u] galâ olup askerin gözü büyüdü, bir gün evvel ileri gitmeğe asker yürüdü, ammâ destûr verilmedi.

Hemân Âsaf-ı Berhayâ-yı müdebbir bu mahalde kral askerinin ne kadar bin araba zahîreleri var ise cümlesin asâkir-i İslâm'a arabalarıyla tevzî‘ edüp bu mahalde krala izin ruhsat verilüp eğnine bir semmûr kür[k] geydirilüp bâkî kalan bin kîse mâlı evvel bahârda kral ta‘ahhüd edüp ahd [ü] mîsâkdan sonra kral cümle vüzerâ ve vükelâlar ile vedâlaşup geriye döndü. Andan 7 sâ‘at gidüp nehr-i Velat'ı geçüp,

şehr-i Sazvaroş: Bir kal‘ası bu nâhiyenin nihâyetinde bir bayırlı yerde nümâyân idi, ammâ bu kadar esîr mâl [u] menâlim derdinden gidüp temâşâ etmedim, ammâ şîrîn ve ma‘mûr kal‘a zâhir [ü] bâhir idi. Bu mahalde beş dirhem ekmek bir akçeye sicille kayd olundu. *El-iyâzu billâh*. Andan yine cânib-i cenûba 6 sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Sazvaroş: şehr-i Sazvaroş evvelki menzildir bu kal‘a-i Sazvaroş'dur. Mâ-tekaddem içeri Tise'ye giderken bu dahi ıhrâk olunduğu tahrîr olunmuşdur, ammâ şimdi bu kal‘a her ne hâl ise bi-eyyi vechin kân ta‘mîr ü termîm edüp kapudanları ve birovları gelüp yüz araba zahîreleriyle itâ‘at edüp ordu-yı İslâm sehel ganîmet olup herkes şehirden zahîrelendiler. Andan cânib-i cenûba 7 sâ‘at gidüp,

Menzil-i kurb-ı kal‘a-i Deve: Mukaddemâ Tise'ye giderken itâ‘at etmeyüp üçüncü gün itâ‘at etmişdi, ammâ şimdi kral nasb olunduğun istimâ‘ edüp ve kral tarafından bile birkaç nefer zâbit şaglar olmağile kapudanı iki yüz araba zahîre ile serdâra gelüp itâ‘at-i külliye edüp zahîreler cümle yeniçeri ve cebeci ve topçu ve sipâh tâ’ifelerine taksîm olundu. Ve ba‘zı âdemler zahîrelenmeğe Deve kal‘asına gitdiler ve metâ‘ alup geldiler. Andan 9 sâ‘atde,

Menzil-i Lena boğazı: Bir günde Lena boğazın aşup öte cânibde 6 sâ‘atde,

Menzil-i Sarây-ı Barçay Kral: Mukaddemâ ıhrâk olunmuş sarây-ı ibret-nümûn idi. Henüz yine harâb-âbâd idi. Andan (---) sâ‘atde mukaddemek(?) edüp on gün tekâ‘üd etdiğimiz Haçek sahrâsın ubûr edüp,

Menzil-i enderûn-ı Demirkapu der-sahrâ-yı Haçek

Bu mahalde cümle asâkir hayme vü hargâhların cümle kar üzre kurup ol gece bir berf [ü] bârân-ı rahmet dahi yağup cümle çadırlar kar altında kalup azîm sovuklar oldu kim eller ve ayaklar dutmadan kalup bu mahalde iki gün tekâ‘üd-i meştâdır deyü dellâllar nidâ edüp tâ Demirkapu'nun iç yüzünde kâfir tarafında ol gün meks olundu.

Mukaddemâ bu Demirkapu'dan içeri girdiğimiz zamân cümle on üç bin iki yüz aded araba idi ve bahâr eyyâmı olmağile suhûletle bir gün bir gecede ubûr olundu, ammâ şimdi ***[31b]*** on tokuz bin sekiz yüz araba defter olunup iki kerre yüz bin esîr ve on kerre yüz bin sığır üç gün üç gecede geçdiler ve meşakkat-i azîm çekdiler. Ve deve ve katar ve mehâr ile seyishâneler ile ubûr edenlerin hisâb [u] kitâbın Rabbü'l-izzet [bilir].

Ve bu Demirkapu'nun iç yüzündeki yurd yerinde üç gün içinde beş binden mütecâviz esîr ibâdullâhlar dipi ve boran ve şiddet-i şitâdan ve açlıkdan bu kadar binâullâhlar kırılup kar üzre kaldılar. Azîm vezni üzre nefse nefsî günleri oldu. Ve niçe yüz araba yükü mâl-ı ganâ’imler ve hayâtda esîrler meydân-ı mahabbetde kalup herkes cân ve baş halâsı kaydı bâzârına düşdüler.

Hamd-i Hudâ bu hakîr ü fakîr-i pür-taksîr Evliyâ on üç esîrim ve on iki re’s atım ve bir araba esbâbım ile vücûdum ten-dürüst üzre Demirkapu'yu selâmetle ubûr edüp (---) sâ‘at gidüp sene 1072 mâh-ı Cemâziyeâhir'inıin evâhirinde sıhhat ü selâmetle diyâr-ı İslâm'da olan hâk-i pâk vilâyet-i Tımışvar'da,

Menzil-i karye-i Musike: Sıhhat ü selâmetle bir kefere hânesine girüp, ammâ cümle esîrleri evler içine ve âteş başına oturdmayup cümle hüddâmların esbâb [u] eskâllerin hâne sâhibine yaykadup issi ta‘âmlar yeyüp cümle hüddâmların gözleri açılup yüzleri güldü. Serdâr-ı mu‘azzam dahi bu mahalde cümle guzât-ı müslimîne destûr verüp bir günde askerden nâm u nişân kalmayup herkes vatanlarına gitdiler. Andan 8 sâ‘atde,

Menzil-i kurb-ı kal‘a-i şebeş: Bu mahalde cemî‘i vüzerâ ve vükelâ ve mîr-i mîrânlara ve sâ’ir ümerâlara kışlalarına gitmek fermân olunup Serdâr Ali Paşa Tımışvar'da ve Çavuşoğlu Mehemmed Paşa kal‘a-i Varna'da(?) ve Melek Ahmed Paşa efendimize Belgrad'da kışla fermân olunup,

Belgrad meştâsına gitdiğimiz ve îd-i adhâ etdiğimiz menâzilleri beyân eder

şebeş altından Melek Ahmed Paşa askeriyle kalkup cânib-i cenûba 4 sâ‘at gidüp

Menzil-i karye-i Jebel: Bu mahalde Melek Ahmed Paşa cümle iki bin sekbânına ve iki bin sa[rı]-calarına ve iki bin aded gayri karakullukçularına cümle yetmiş tokuz kîse ulûfelerin verüp karakullukçulardan mâ‘adâ neferâtlarına destûr verüp herkes vatan-ı aslîlerine revâne oldular. Andan 5 sâ‘atde,

Menzil-i **karye-i Kaylar**, andan menzil-i **karye-i Semiha**, andan menzil-i **karye-i Ali Bunarı**, andan menzil-i **karye-i Jeldes,** andan menzil-i **karye-i Yaboka.**

Bâlâdaki kurâlar mukaddemâ birkaç kerre ubûr olmak ile evsâfları tahrîr olunmuşdu. Ammâ bu Yaboka, ya‘nî lisân-ı Sırfça Yabloka "Elma köyü" demekdir, Belgrad-ı behişt-âbâd mukâbelesinde nehr-i Tuna'dan ayrılmış bir azmak kenârında bir ma‘mûr üç yüz hâneli Eflak ve Bulgar ve Sırf kefereleri köy ve ze‘âmetdir. Ve mezkûr kurâlar ve ubûr etdiğimiz cümle sahrâlar serâpâ Tımışvar eyâleti idi, bu arada tamâm oldu.

Ertesi gün üç yüz pâre gemiyle nehr-i azîm Tuna'yı ubûr edüp,

Menzil-i meştâ-yı Belgrad-ı behişt-âbâd-ı dârü'l-cihâd

Bu şehrin cemî‘i a‘yân-ı kibârı iskele başına istikbâle gelüp Melek Ahmed Paşa efendimiz bir alay-ı azîm ile Belgrad'a girmişdir kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Mâ-tekaddem bu şehr-i Belgrad-ı bender-âbâd sene (---) târîhinde Varat kal‘ası gazâsına giderken şehrengîz olmuşdu, ammâ şimdi cemî‘i a‘yân-ı kibâr efendimize her gece ziyâfetler eyleyüp ol kadar ni‘met-i nefîseler tenâvül edüp ol kadar zevk u safâlar etmişiz kim ta‘bîri mümkün değildir. Hakkâ ki Belgrad ziyâfetlerinde olan baklava Rûm ve Arab ve Acem'de olmak ihtimâli yokdur kim Belgrad baklavası meşhûr-ı âfâkdır. Ve şehri de diyâr-ı Rûm'un Mısır'ıdır. Bir gün Melek Ahmed Paşa efendimiz ile etrâf-ı Belgrad'ı alâ tarîki's-seyr eyleyüp cânib-i kıbleye 2 sâ‘atde gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i nev-hâle, ya‘nî hisâr-ı üstüvâr Havâle

İbtidâ bânîsi sene (---) târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân'dır. Be-dest-i Gâzî şehâbeddîn Paşa binâ olunmuşdur. Bu kal‘ayı binâ edüp Belgrad kal‘ası kâfirlerin zebûn etmek içün Yıldırım Hân Semendire hâkimi Delakoğlu Duçye kâfirin kızın berâ-yı maslahat nikâh ile alup Delakoğlu i‘ânetiyle bu kal‘ayı binâ edüp Belgrad keferelerine huzûr vermeyüp amânların kesmişdi.

Ba‘dehu Timur Hân hâdisesinde Yıldırım Hân merhûm olıcak Sırf kefereleri fürce bulup Havâle kal‘asına istîlâ etdiler.

Ba‘dehu sene 846 târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Belgrad fethine gelirken bu kal‘ayı Gâzî Porça'ya feth etdirmişdir. Ol asırdan berü dest-i İslâm'da kalmışdır. Ba‘dehu Mehemmed Hân Belgrad'ı alamayup bî-feth avdet etmişdir.

Hâlâ bu kal‘a-i bâlâ Semendire sancağı hâkinde Belgrad nâhiyesinde evc-i âsumâna ser çekmiş yalçın kaya üzre ***[32a]*** aslâ ve kat‘â havâlesi yok, ismi müsemmâsına mutâbık bî-havâle Havâle kal‘asıdır kim şehr-i Belgrad'a havâle olmuşdur. Rûy-ı dîvârı serâmed bir kapulu handaksız bir küçücük taş binâ bir kal‘a-i ra‘nâcıkdır, ammâ bu kal‘a-i bâlâ her tarafda beşer konak görünür. şimâl cânibinde Tımışvar'dan, garb cânibinde Sirem Mitroviçsesi'nden, kıble cânibinde tâ Karadağ'dan nümâyândır. Havâle kal‘ası denmeden murâd bu mezkûr vilâyetlere havâle olmuş bir kal‘adır, aslâ ana havâle bir şey yokdur.

Ve bu kal‘anın tâ zirve-i a‘lâsındaki burcu üzre tâ Hersek sancağı dağları nümâyândır. Ve Gâzî Porça bu kal‘ayı kırk yiğit ile feth edüp bu kal‘a taşrasına bir kat dîvâr-ı üstüvâr çekmiş ve bu dîvâra kıbleye nâzır bir kat demir kapu dahi edüp gâyet sa‘b ve metîn etmiş. Ve bu kal‘anın cânib-i erba‘ası eyle uçurumdur kim *el-iyâzu billâh* âdem aşağı bakmağa cür’et edemez.

Ancak garb tarafında bir küçük varoşu var, ol cânibde bir kesme kaya sehel handakı çâh-ı gayyâ-misâl bir hafr-i amîkdir. Gâzî Porça zamânında böyle küçük kal‘adan bin aded güzîde bahâdır gâzîler pür-silâh ve cürd atlı çıkup ol vilâyetlere ve Belgrad'a "El-amân" dedirüp Tuna kenârında esbâb yaykayan kızları alup şâhin yuvasına gelir gibi Havâle'ye gelirlermiş ve

hâlâ ol gâzîlerin odaları kal‘a içre kat-ender-kat küçük küçük daracık odacıklardır kim cümle mücerredler imiş, aslâ evliler değillermiş, ammâ cümlesi yetmiş tasdan geçmiş semm-i helâhiller imiş, lâkin hâlâ odaları günden güne vîrân olmadadır, zîrâ bu kal‘a şimdi iç elde olmak ile amâr etmeğe muhtâc değildir, ammâ yine dizdârı ve elli aded müsellah neferâtları ve kifâyet mikdârı cebehânesi ve birkaç şâhî topları ve bir câmi‘i ve zîbâ su sarnıçları ve beş aded hânesi var, havlısı gâyet daracıkdır.

Ve mağrib cânibinde kal‘adan taşra yüz mikdârı bâğlı ve bâğçeli saz ve kiremit örtülü varoş ev-cüğezleri ve bir câmi‘i var, ammâ çârsû-yı bâzâr [ve] hân ve hammâmı yokdur, ammâ ravza-i cinândan nişân verir mesîregâh bâğları çokdur. Hikmet-i Kirdikâr bu kûh-ı ser-bülend üzre bâğların maksûreleri cenbinde ikişer ve üçer kulaç kadar yakın âb-ı hayât kuyuları var kim her biri *şarâben tahûr*'dan nişân verir mâ-i kevserlerdir. Ve cümle bu bâğlar a‘yân-ı Belgrad'ın mesîregâhlarıdır.

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Gâzî Porça
kuddise sırruhu

Mezkûr bâğlar arasında mezâristân içre âsumâna ser çekmiş bir fısdık ağacı var kim diyâr-ı Rûm'da fısdık dırahtı yokdur. Bu şecere-i tayyibenin zıll-ı himâyesinde merkad-i Gâzî Porça kubâb ve âsâr-ı binâ kabûl etmemişlerdir. Ancak bu fısdık sâyesin kabûl etmişlerdir. Hattâ zamân-ı hayâtlarında buyururlarmış kim,

"Dîn-i mübîn uğuruna mücâhidun fî-sebîl olup şehîd oldukda yâhûd min mahabbetillâh merhûm oldukda ehl-i cennet olmasına alâmet üstüne nûr yağa yâhûd kabri üzre bir dıraht-ı nâdir yâhûd bir sırr-ı Hudâ zâhir ola" buyururlarmış.

Hakkâ ki ol şecere-i müntehâ ve ol kuyuların ikişer üçer kulaç olmaları cümle rûhâniyyet-i Gâzî Porça ile olmuşdur, derler. Hâlâ bir ziyâretgâh-ı hâss u âmmdır, *rahmetullâhi aleyh*.

Andan yine (yine) Melek Ahmed Paşa efendimizle şehr-i Belgrad'a gelüp yüz yigirmi gün cümle a‘yân-ı Belgrad ile zevk u safâda iken sene 1072 Cemâzîyelâhir'inin evâhirinde Ser-bevvâbân-ı Dergâh-ı âlîlerden Mustafâ Ağa nâm bir müşârün bi'l-yetâm(?) ağa-yı hümâm Sultân Mehemmed Hân'ın hatt-ı şerîfiyle Melek Ahmed Paşa efendimize gelüp hatt-ı şerîf kırâ’at olundukda,

"Sen ki cedd-i izâmlarıma hidmet etmiş vezîrim Melek Ahmed Paşa'sın. Hatt-ı şerîfim vüsûl buldukda der-i devletime gelüp kâ’immakâmım olasın ve menkûhun olan hâletim Fâtıma Sultân ile müşerref olup devâm-ı devlet-i pâdişâhıma hayır du‘âda olasın" deyü hatt-ı şerîf geldikde cümlemiz İslâmbol'a gideriz deyü şâdumân olup tedârikler görmede idik.

Hikmet-i takdîr-i zuhûrât-ı ilâhî

Melek Ahmed Paşa bu hakîri huzûruna kığırup eydir:

"Evliyâm bilirsin, Erdel gazâsında İskenderiyye beği Yûsuf Beğ oğlu Mehemmed şa(?) Beğ'e on üç bin riyâl guruş karz-ı hasen verdim ve Dukagin beği (---) (---) on kîse solta riyâl karzullâh verdim. Piruzin beği Arslan Beğ'e beş kîse riyâl Tanrı borcu verdim ve Bihorlu Memi Beğ'e bin altun verdim. İşte cümle temessükâtları ve işte hüccet-i şer‘iyye ile seni bu mâlların tahsîline me’mûr eyledim. İşte sana yigirmi aded şehbâz refîkler ve iki kîse harc-ı râhlar, al şu temessükâtları durma oturma Arnavud İskenderiyyesine ve öbür sancak beğlerine gidüp bolay kim bu mâlları cümle altun alaydın, zîrâ sana götürmesi kolaydır ve sana beğler sancaklarında âdemler koşalar ve Evliyâ'ya ri‘âyet edeler deyü yazmışım. Ben İslâmbol'a giderim ***[32b]*** Fâtıma Sultân düğününe ve gayri mesârıflarıma bana akçe lâzımdır, zîrâ ben Erdel seferinde tokuz ayda bin altmış kîse harc etdim. Elbette oğul bana akçeleri İslâmbol'a girmeden yetişdiresin" dedikde âlem-i hayretde kalup eyitdim:

"İlâhî sen bilirsin, bu hakîr ‘İslâmbol'a giderim’ deyü mesrûr [u] handân oldum. Sen beni kankı diyâra gitmeği nasîb etdin, havl [u] kuvvet ve kudret ve takdîr senindir" deyüp teveccüh-i tâm ile Melek Ahmed Paşa'nın dest-i şerîfin bûs edüp,

"N'ola sultânım gidelim" deyüp cümle tedârik-lerimiz gördük.

Sene 1072 Cemâziyelâhiri'nde Belgrad'dan Arnavud İskenderiyyesine ve Dukagin ve Piruzin sancaklarına gitdiğimizi beyân eder

Evvelâ Belgrad'dan on hüddâmım ve yigirmi aded pür-silâh refîklerim ile çıkup cânib-i cenûba ma‘mûr u âbâdân kurâları 8 sâ‘atde ubûr edüp,

Menzil-i karye-i Rojay: Sâfî Sırf ve Bulgar kefereleri sâkin üç yüz hâneli ze‘âmet köydür. Andan

Karye-i Litovik'i geçüp 13 sâ‘atde aşdığımız yaylaları Hudâ bilir. Andan,

Menzil-i Karye-i Bistiriçse: Sırf ve Bulgar keferesi köyü ze‘âmetdir. Andan yine semt-i cenûba yine dağlar aşup,

Karye-i Esmerli Kovac'ı, geçüp yine dağlar ve beller geçüp 10 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Lipye: İki yüz hâneli ve bir kenîseli Sırf ve Bulgar kefere köyü ve ze‘âmetdir, ammâ bunda beyâz ve kalın lezîz kaymak ve bal olur kim Erzurûm'un Bingöl yaylasında ve Adana şehrinde câmûs kaymağı böyle olmaz. Andan,

Karye-i Moraviçse'yi geçüp nehr-i Lig'i atlarla ayakdan geçdik. Bu nehir Karadağ'da karye-i Bahte'den çıkup kasaba-i Valiva'ya karîb nehr-i Kolipara'ya mahlût olup ikisi nehr-i Sava'ya munsabb olur.

El-hâsıl nehr-i Lig'i ubûr edüp andan Karadağ'ı aşup haydud kâfirleri eşkıyâsından cân kurtarup 12 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Banya: Bin hâneli Bulgar keferesi köyüdür ve ze‘âmetdir. Yedi manastırı ve birkaç dükkânları var gûyâ bir kasaba-i mu‘azzamdır. Bu kend-i kebîr kurbunda bir hıyâbân dağlar içre,

Evsâf-ı germâb-ı karye-i Banya: Tâ kefere kralları asrında bu ılıca suyu üzre ibret-nümâ kubâb-ı âlîler ve havz-ı azîmler ve müte‘addid sofa ve halvet ve câmekânlar inşâ edüp yılda bir kerre kiraz mevsiminde kırk elli bin kefere cem‘ olup panayırlar kurulup bey‘ [ü] şirâlar olur, teferrücgâh-ı azîm zevk u safâ yeridir. Suyu gâyet suhûniyyet üzre olduğundan âb-ı germâ ilkâ ederler. Ve Nehr-i Diçina, şehr-i Öziçe dağlarından gelüp bu ılıca deresinden geçüp ve Çaçka kasabası dibinden ubûr edüp nehr-i Morava'ya ol dahi Köylüc kal‘ası dibinde nehr-i Tuna'ya mahlût olur. Andan nehr-i Diçina cisrinden ubûr edüp,

Menzil-i karye-i Dorojvenik: Bu karyeye gelince 19 sâ‘atde on beşe karîb ma‘mûr kurâlar ubûr etdik.

Andan nehr-i Kamaniçse'yi cisirden geçüp bu dahi cânib-i şimâle akup Belgrad yolu üzre nehr-i Morava'ya karışır.

Andan yine cânib-i cenûba dağlar aşup ve ma‘mûr kurâlar geçüp ve nehr-i Işkırapiş geçüp bu nehir Pojagacık dibinde nehr-i Öziçe'ye karışup ikisi bir olup Çaçka kasabası kurbunda nehr-i Morava'ya mahlût olur. Andan,

Menzil-i karye-i Dobrodo: Bu dahi Bulgar köyüdür, ammâ Öziçe kal‘ası hükmündedir, lâkin Belgrad'dan bu mahalle gelince üç yüz pâre âbâdân kurâlar geçdik. Cümlesi ve bu mahalle karîb Öziçe şehri bile cümle Semendire sancağı hükmünde ma‘mûr kurâlardır.

Andan yine semt-i cenûba giderken **karye-i Tivirdik**'i ve **şehr-i Öziçe**'yi dağlar içre sağ tarafımızda bırağup 13 sâ‘atde gidüp,

Menzil-i karye-i Umaniçse: Sâfî Sırf ve Bulgar kefereleridir.

Andan Tornik yaylasın aşup nehr-i Voça'yı geçüp bu nehir tâ İştavna dağlarından enüp Pirboy hânına karîb nehr-i Lim'e Lim dahi Arnavudluk içinde Plav kal‘asından gelüp kal‘a-i Bosna Vişegradı kurbunda nehr-i Drin'e ve Drin, nehr-i Sava'ya ve Sava Belgrad kal‘ası dibinde nehr-i Tuna'ya mahlût olur.

El-hâsıl Tornik yaylasın ve Yablaniçse yaylasın aşup nehr-i Lim kenârınca 5 sâ‘at gidüp Vilâyet-i Hersek'de,

Kasaba-i Roda: Sağ cânibimizde dağlar içre nehr-i Lim kenârında kalup uğramadık. Anı geçüp nehr-i Lim'i gemi ile karşu tarafa selâmetle geçüp,

Menzil-i kasaba-i Pirboy: Hersek sancağında bin hâneli câmi‘ ve hân ve hammâmlı ve birkaç dükkânlı rabta-i zîbâdır. Sene-i sâbıkada Bosna'dan Rûmeli'ne giderken kal‘a ve kasabası memdûhdur. Andan,

Kal‘a-i Kon: Bir kûh-ı ser-bülendde görünüp ubûr etdik. Andan cânib-i cenûba kal‘a-i Pirepol dahi sağda kalup 15 sâ‘atde,

Menzil-i kurb-ı kal‘a-i Mileşova: Mileş Ova dahi yazmışlar. Bu kal‘adan ba‘îd meks etmek ile temâşâ edemedim. Andan (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[33a]***

Andan Kırraba yaylasın yüz bin renc [ü] anâ çekerek aşup 9 sâ‘atde,

Sitâyiş-i kasaba-i Tiran: Ohri sancağı hâkinde voyvadalıkdır ve yüz elli akçe kazâdır, şehri bir vâsi‘ sahrâda câmi‘leri ve hân u hammâmları ve çârsû-yı bâzârı ve bâğ u bâğçesi bî-hisâbdır ve cümle imârâtları serâpâ kiremit örtülü hayrât [u] hasenâtdır.

..... (2.5 satır boş).....

Andan nehr-i Mati'yi atile ubû[r] etdik. Bu nehir Omoras(?) dağlarından gelüp Ohri buheyresine karışır. Andan cânib-i garba gidüp,

Menzil-i karye-i Omoras: Bu dahi Ohri toprağında kasaba-misâl üç yüz hâneli câmi‘ ve hân u hammâmlı bir ma‘mûr Arnavud köyüdür ve bâğ u bâğçeleri vâfirdir ve re‘âyâları cümle kâfirdir ve avretleri cümle sâhirdir.

Andan yine 9 sâ‘at gidüp,

..... (2 satır boş).....

Evsâf-ı kal‘a-i atîk Leş

Lisân-ı Arnavud'da *Leş* derler, ammâ sene 883 târîhinde bu kal‘ayı Ebü'l-feth Gâzî İskenderiyye gazâsına giderken Venedik Firengi elinden alırken usret çeküp,

"Bu kal‘a leys gibidir, ya‘nî arslan gibidir" deyü nutk etdiklerinde ba‘de'l-feth ismine kal‘a-i Leys dediler, galat-ı meşhûr evlâ olmağile Leys'den galat efvâh-ı nâsda Leş kal‘ası dediler.

Ebü'l-feth Gâzî tahrîri üzre Rûmeli eyâletinde Dukagin sancağı hâkinde voyvadalıkdır. Muhtesibi ve nâ’ibi ve bâcdârı ve kal‘a dizdârı ve (---) aded hisâr neferâtları vardır.

Kal‘ası nehr-i Drin kenârında bir kaya üzre şekl-i murabba‘ bir küçük sûr-ı üstüvâr-ı musanna‘dır, ammâ ma‘mûr değildir, lâkin Venedik Firengistânı'nın serhad kal‘alarındandır. Bânîsi yine Venedik Pirinç-pirimleridir.

Bu şehrin cümle Arnavud gâzîleri dâ’imâ firkatelere süvâr olup Venedik diyârların ve İşpanya'nın Pulya yakaların yaka yıka mâl-ı ganâ’imler alup küffârın esîrleri ve leşlerin kal‘a-i Leş'e getirüp nehr-i Drin'e atarlar. Bu kal‘a Venedik körfezi deryâsına (---) ba‘îd yerdir ve nehr-i Drin (---) dağlarından çıkup cânib-i kıbleye akup bu körfez sâhilinde Sincivan limanı kurbunda Körfez denizine mahlût olur.

Cümle (---) aded mihrâbdır.

..... (1.5 satır boş).....

Ve cümle (---) aded medresedir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Ve cümle (---) tekyedir. Ve cümle (---) aded mektebdir. (---) (---) (---) (---) Ve cümle (---) aded hândır. (---) (---) (---) (---) Ve cümle (---) hammâmdır. (---) (---) (---) Ve cümle (---) aded dükkândır. (---) (---) Ve cümle (---) aded kiremit örtülü bâğlı ve bâğçeli vâsi‘ serhad evleridir, ammâ kal‘a içinde evleri azdır ve bâğçeleri yokdur, ammâ cebehânesi çokdur ve şâhâne serâmed balyemez topları ve mehterhânesi vardır.

..... (2 satır boş).....

Andan cânib-i garba Drin nehrin geçüp,

Evsâf-ı kal‘a-i İskenderiyye

İbtidâ bânîsi İskender-i Zülkarneyn binâsı olduğıyçün İskenderiyye derler. Ba‘dehu İşpanya hâkimi destine girüp dahi tevsî‘ edüp ba‘dehu Pulya kral elinden Venedik Pirinc-pirimleri bu kal‘aya mâlik olup Üsküp ve Priştine ve Vuçitrin câniblerin nehb ü gârete başlayınca Ebü'l-feth'e bu ahbâr-ı mûhiş geldikde hemân niyyetü'l-gazâ deyüp İskenderiyye üzr[e] cüyûş-ı bî-hadd [ü] bî-[pâ]yân ile gelüp kırk gün kırk gece muhâsara eyleyüp sene 883 târîhinde cebren ve kahren Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Gâzî dest-i Venedik'den feth edüp Rûmeli eyâletinde başka sancakbeği tahtı edüp ibtidâ fetihde (hâlâ Yûsuf) ***[33b]*** sancak hâkimi olan Mehemmed Paşa'nın ceddi Yûsuf Beğ mîr-i livâ olup ocaklık ihsân olunduğundan hâlâ hâkimlerine Yûsuf Beğ oğulları derler.

Bu hakîre beğ istikbâle çıkup bizi derûn-ı kal‘ada dizdâr (---) Ağa hânesine kondurup Melek Paşa efendimin mektûb-ı mahabbet-uslûbların verüp kırâ’at etdikde vâfir sürûr [u] hübûr eder şeklin gösterüp,

"İnşâallâh on güne dek karz-ı hasen deynimizi dînimiz hakkıyçün edâ edüp sizi yollar" deyü hakîre hammâm–bahâ bir kîse ve bir kat libâs ihsân etdi. Ve otuz aded refîklerime ve hüddâmlarıma onar guruş in‘âm edüp her bâr şeref-i sohbetleriyle müşerref olup kâhîce Busatlar nâm karyede Yûsuf Beğzâde sarâylarına gidüp zevk ü safâlar ederdik, ammâ dâ’imâ İskenderiyye'ye gelirdik, zîrâ Venedik kâfirinin isyân [u] tuğyânları var idi.

Evvelâ Âl-i Osmân devletinde İskenderun üçdür, biri budur kim buna Arnavud İskenderiyyesi derler; biri Akdeniz kenârında Haleb'e arayatı Haleb iskelesidir, ana İskenderun derler; biri Mısır İskenderiyyesidir, ammâ lisân-ı Yûnâniyân'da buna Aleksandire Pırgaz derler. *Purgaz* Urûmca kal‘a demekdir; ya‘nî İskender kal‘ası derler.

Hâlâ beğinin kanûn-ı Süleymân Hân üzre hâss-ı hümâyûnu 459.200 akçedir ve ze‘âmeti 19 ve cümle tîmârı 205. Kanûn üzre üçer bin akçede bir cebelüleri ile alaybeği ve çeribaşı ve subaşısı ve paşasının askeriyle cümle dörd bin aded güzîde yarar askeri vardır. Me’mûr oldukları sefere Rûmeli vezîriyle yâhûd mîr-i livâlarıyla sefer eşerler. Hattâ cümle gâzîleri bizimle Erdel gazâlarında bile idiler, hakkâ ki şecî‘ u fetâ askerdir.

Bu livâdan paşasına kırk kîse hâsıl olup bin aded yiğit ile bu sancağı hıfz [u] hırâset eder. Hâkim-i şer‘-i Resûl-i mübînden şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve a‘yân-ı kibâr-ı kübbâr eşrâfı ve yüz elli akçe pâyesiyle kadısı ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve kal‘a dizdârı ve kal‘a neferâtları ve muhtesibi ve voyvadası ve bâcdârı ve mi‘mârı ve şehir kethudâsı ve harâc emîni vardır.

Eşkâl-i kal‘a-i İskenderiyye: Buheyre-i azîm Boyana nâm bir gölün sâhilinde bir sarp kaya-i âlî üzre çâr-kûşeden tûlânîce ve muharrefçe vâkı‘ olmuş şeddâdî seng-tırâş bir sûr-ı savaşdır kim aslâ havâlesi yok bî-hâ’il ve bî-gâil kal‘a-i kâmildir, lâkin küçükdür, ammâ sa‘b ve metîn hisâr-ı bî-bedeldir. Boyana gölü tarafında ve gayride handakı yokdur, burc [u] bârûları ve dendân-ı bedenleri çokdur. Cümle iki kapusu vardır, biri gün doğusu tarafına, biri Küçük Ova'ya nâzırdır, bu kapu içre **ziyâret-i Muyo Baba Sultân** medfûndur.

Ve derûn-ı hisârda evler azdır, ancak Sultân Mehemmed câmi‘i kiremit ile mestûr tarz-ı kadîm câmi‘-i pür-nûrdur. Ve yedi sekiz sarnıçları var, bârân-ı rahmet ile memlûdur. Ve kal‘adan Boyana gölüne enecek su yolları vardır kim ahâlî-i kal‘a bilir, taşrada düşman göremez mestûr su yollarıdır, hîn-i muhâsarada anlardan su alırlar, ammâ bu kal‘ada dükkânlar yokdur, ancak yüz aded neferât hânecikleri ve buğday anbârları vardır, ammâ cebehânesi ve şâhâne topları vardır, lâkin Boyana gölü aşırı Torondoş dağından bu kal‘ayı döğdüğü dağ sehel bu kal‘aya havâledir, ammâ kırkar karış top-ı kal‘a-kûp-ı tavîl lâzımdır; eğer küçük toplar ise bu kal‘aya ol havâleden zarar yokdur, zîrâ arada göl vardır. Ve kal‘a dibinde kayalar kenârında Boyana gölü içre çam direkleri üzre balık dalyanları var, başka emânetdir kim kal‘a kulu aklâmıdır.

..... (1 satır boş).....

Evsâf-ı varoş-ı kal‘a-i İskenderiyye

Cümle bin sekiz yüz aded tahtânî ve fevkânî hadîka-i ravza-i rıdvân misilli bâğ u bâğçeli kiremit ve kayağan örtülü kârgîr binâ-yı metîn ve hânedân-ı müslimîn ve sükenâ-yı muvahhidîndir. Ve cümle 15 mahalledir, Evvelâ Bâyezîd Hân mahallesi ve Ali Beğ mahallesi ve Hüseyin Beğ mahallesi ve İskelebaşı mahallesi ve Müftî mahallesi ve Kara Hasan mahallesi ve varoşda bâzâr başında Mahkeme mahallesi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Sitâyiş-i cevâmi'hâ-yı muvahhidîn

Cümle on bir mihrâbdır. Evvelâ çârsû başında **Sultân Bâyezîd-i Velî câmi'i**, önünde bir kuyusu âb-ı {hayâtdır kim demir zincîri} var kim gayri câmi'ler buna göre değil, kiremitli ve cemâ'at-i kesîreye mâlik câmi'-i pür-nûrdur; Ali Beğ mahallesinde **Hüseyin Beğ câmi'i**; İskele-başında **Müftî câmi'i**; [ve] **Kara Hasan câmi'i** meşhûr u ma'mûr ve kiremit ile mestûr câmi'i- pür-nûrlardır.

Bunlardan mâ'adâ yetmiş aded mesâcid-i mü'minândır. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[34a]***

Ve Cümle yedi aded medrese-i âlimândır, her câmi'de birer medrese mukarrerdir, ammâ mahsûs dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadîs yokdur.

Ve cümle (---) mekteb-i tıflân-ı ebcedhândır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Cümle altı aded tekye-i ehl-i tarîk-i dervîşândır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded hân-ı hâcegândır. Cümleden Ulama Paşa hânı metîn ü müstahkemdir ve cemî'i zî-kıymet eşyâlar bu vekâlede bulunur.

Ve cümle bir aded mükellef hammâm-ı tâhi-rândır, ammâ gâyet müferrih ve hoş-havâ ve hûb-binâ bir hammâm-ı rûşinâdır, suyu dollâb ile Boyana {gölünden çekilir}.

Ve cümle beş yüz aded çârsû-yı bezzâzistândır, cemî'i ehl-i sanâyi' mevcûddur, ammâ göl tarafında balık bâzârı ma'mûr u müzeyyendir.

Sitâyiş-i libâs-ı merd-i meydân: Cümle çuka esbâblar geyüp sıkma kopçalı çakşır ve teybend harîr kuşak ve kubâdî pâbuç ve başlarında semmûr Arnavud kalpakları geyerler; ulemâsı ve levendâtları kortela bıçak taşıyup yiğitleri kılıç ve kalkan ile dâ'im gezerler.

Der-beyân-ı libâs-ı zenân-ı mü'eddebân: Cümle havâtînleri çuka ferrâceler geyüp başarına bostâncı külâhı gibi bir acîbe-likâ tâkıye geyüp üzerlerine beyâz izâr u dülbend örtünüp sarı iç edik ve pâbuç geyerler, ammâ gâyet mü'eddebe gezerler. (---) (---)

Der-fasl-ı esmâ-i râcilân:

..... (2/3 satır boş).....

Der-ayân-ı esmâ-i zenân:

..... (2/3 satır boş).....

Der-medh-i mahbûbe-i mahbûbân: Eğer bintân u püserânları ol kadar sîm-endâm ve gül-fâm mahbûb u mahbûbeleri olur kim cümle gül-çehrelerdir.

Tavsîf-i âb [u] hevâ-yı câvidân: Âb [u] hevâsı ol kadar latîfdir kim cemî'i halkı yetmişe seksene yetmiş dahi kuvvet-i kuvâları henüz gitmemiş.

Ta'rîf-i zülâl-i âb-ı hayvân: Bir tarafında nehr-i Drin ki gûyâ mâ-i Kevser'dir, bir yanındaki Boyana gölü suyudur kim gûyâ *şarâb[en] tahûr*'dur.

Ekâlîm-i arz-ı beled-i büldân:

..... (3/4 satır boş).....

Der zikr-i tâli'-i amâristân:

..... (3/4 satır boş).....

Bî-medh-i kenîse-i râhibân:

..... (3/4 satır boş).....

Ta'rîf-i hubûbât [u] nebâtât:

..... (3/4 satır boş).....

Der-medh-i memdûhât-ı sanâyi'ât:

..... (3/4 satır boş).....

Der-medh-i et'âm-ı me'kûlât:

..... (3/4 satır boş).....

Sitâyiş-i müsmirât-ı mu'teberât:

..... (3/4 satır boş).....

Güzîde-i envâ'-ı meşrûbât:

..... (3/4 satır boş).....

Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı yed-i kudret-i imârât

Ol Hallâk-ı âlemin yed-i kudretiyle bu şehrin buheyresi içre yedi aded küçük ve büyük çemenzâr cezîrecikler var kim bu buheyre-i kebîrenin vasatında cezîrecikler halk olmuş, her biri bir harman ve iki ve üç ve beş harman cirmi kadar cezîreciklerdir. Ba'zı senelerde her kankı rûzgâr-ı zor-kâr-ı şedîd eserse ol cezîreler yerlerinden hareket edüp bir semt-i âhara gider, ba'zı mevsimde mezkûr cezîreler buheyrenin vasatında birbirlerine râst gelüp muttasıl olurlar ve her birinde gûnâ-gûn hurde fidânlar ve çemenzâr yerler var ve ba'zı ahâlî-i vilâyet teferrüc içün bu cezîreciklere kayıklar ile varup ayş [ü] nûş ederler. Eğer bir rûzgâr-ı gâlib eserse cezîrelerin yâ biri yâ ikisi yerinden hareket edüp buheyre üzre üstünde âdemler ile bir cânibden bir cânibe seyerân u deverân eder, gûyâ serîr-i bârgâh-ı Hazret-i Süleymân'dır, halk bu cezîre hareketlerinden safâ edüp,

"Zamânımızda şöyle oldu" deyü tefâhur kesb ederler, aslâ bir kimseye zarar isâbet etmez, ilâ-mâ-şâ'allâh bu cezîrecikler böyle halk olunmuşdur, [1]«E†«‰‰OA†Y.

Ammâ "Gâyetü'l-gâye rûzgâr-ı rîh-ı sarsar kâr-ı şedîd olursa ol cezîreler hareket eder, yohsa değme rûzgâr ile hareket etmez" deyü nakl ederler, ammâ bu hakîr bu İskenderiyye'de iken niçe kerre rîh-i azîmler esdi, ammâ cezîre-i mezbûrelerin harekâtların

---

1 *Kur'ân*, Bakara 20, 106, 109, 148, Âl-i ‹mrân 165, Nahl 77, Nûr 45, 'Ankebût 20, Fâtir 1; "Allah her fleye kadirdir."

görmedim, ammâ sekenâtların her bâr gördüm, lâkin takrîr olunan mâzî hâli ihtiyâr kimesnelerden su'âl etdim,

"Belî Sultân Osmân Hotin seferine gitdiği sene bir azîm şiddet-i şitâ olup rîh-i şedîdler esüp İslâmbol ***[34b]*** boğazı donduğu sene bu şehirde rûzgâr-ı zorkârdan kıyâmetler kopup evler yıkılup dıraht-ı müntehâlar kökünden çıkup havâda her ağaç peftere gibi uçduğu sene bu cezîrecikler kırk elli gün bu Boyana gölü üzre serserî gezüp şinâverlik edüp gâh şimâle ve gâh cenûba ve gâh şarka ve garba gezerlerdi" deyü zâl-ı zamâne pîr-i fânîler ve kârâzmûde-i cihân-bînler böyle hikâye eylediler, *ve's-selâm*. (---)

Sitâyiş-i buheyre-i âb-ı zülâl-i Arnavud İskenderiyyesi

Bu buheyre-i âb-ı zülâl İskenderiyye kal'ası dibinde Boyana gölü nâmıyla şöhre-i şehr olmuş bir lezîz âb-ı hayât göldür, dâ'iren-mâdâr cirmi on bir mîl-i kebîrdir ve şarkdan garba tûlânîce vâkı' olup Ebü'l-feth Mehemmed Hân bu kal'ayı döğ(dü)düğü havâle olan Boyana gölü aşırı Torondoş dağı bir top menzili karşu yakındır, mâ'adâ kenârları ba'îd bir uzunca halk olmuş şehd-i zülâlden nişân verir bir halîcdir kim yine kal'a karşusındaki Torondoş dağında başı vardır, andan çıkar; bir teferrücgâh-ı ferah-fezâ yerdir.

Bu mahalden aşağı bu buheyrenin ayağı dörd sâ'at cânib-i garba akup giderek niçe bâğ u besâtînleri rey ederek körfez deryâsına mahlût olur. Ve kal'anın mebnî olduğu kayaların dibinde on aded balık dalyanları var, cümle mîrîdir, bu dalyanlarda ve gölde sayd olunan mâhîler cümle emîn tarafından zabt u rabt olunup mâlı kal'a neferâtlarının aklâmıdır ve câmi'-i selâtînlerin e'imme ve hutebâlarının vazîfe-i mu'ayyeneleri bu dalyanların mahsûlünden verilir.

Ve ol kadar mâhî-i münakkaş-ı gûnâ-gûnlar çıkar, hadd [ü] hisâbın Hudâ bilüp cihânı dutar. Evvelâ pisi balığı ve sazan balığı ve levrek balığı ve kefal balığı aşağı deryâdan gölün ayağıyla gelir ve niçe bin elvân mâhî-i gûnâ-gûnun envâ'ı bu gölde mevcûddur.

Bâ-husûs bu İskenderiyye halîcinde çıkan yılan balığı ne Gölikesri'de ve ne Ohri'de ve ne Beşik göllerinde çıkmak ihtimâlleri yokdur, bu İskenderiyye buheyresinde çok çıkar ve semîn ü lezîz olup balığı misk gibi kokar. Bu râyiha-i tayyibe dahi bir diyâr göllerinin mâhîlerine mahsûs değildir, illâ bu İskenderiyye balığına mahsûsdur. Ve gâyetü'l-gâye nâfi' yılan balığıdır kim dünyâda nazîri yokdur, hummaya ve ağrı hastalığına mübtelâ olan kimesneler bu yılan balığın pişirüp yeseler yâhûd başın kendüde götürseler bi-emrillâhi Ta'âlâ ısıtmadan ve ağrı hastalığından halâs olup şifâ bulur, tâ bu mertebe nâfi' yılan balığı olur kim İskenderiyye şehrinde humma ve ağrı hastalığı olmazdır.

Ve bu buheyrenin âb-ı nâbın dâ'imâ nûş edenin tabî'ati müleyyen olup sevdâ ve safrâ ve balgam ve sudâ' ve kabz u inhidâr misilli emrâz-ı muhtelifelerden halâs olur, tâ bu mertebe suyu dahi nâfi'dir.

..... (1 satır boş).....

Der-beyân-ı kâr [u] kisb-i ahâlî-i vilâyet

Bir sınıfı buheyresinde sayyâd-ı mâhîlerdir; bir bölüğü askerî tâ'ifesidir; ve bir zümresi tüccârân-ı berr [ü] bihârdır; ve bir fırkası ehl-i sanâyi'dir; ve bir kabîlesi sûhtevât ulemâlarıdır; ve bir kavmi bâğbândır, zîrâ cümle yigirmi üç bin aded bâğları vardır. Ve gâyet Ferhâd-vâr rencberlik edüp kâr [u] kisblerine mukayyed şecî' ü fetâ Arnavud gâzîleri var. Gayri millet bu şehirde yokdur.

Cümlenin lisânları Arnavudcadır kim bir lisâna benzemez, zîrâ bu Arnavud kavminin ibtidâ asl [u] fer'leri Mekke-i Mükerreme Kureyşîlerinden kavm-i Arab'dır. Anıniçün Arnavud lisânında ba'zı Arab elfâzları vardır kim hâlâ aralarında isti'mâl olunur. Ve bu kavm-i Arnavud bu İskender ve Avlonya dağlarından tulû' edüp lisân-ı Talyan-ı Fireng ile ihtilât ederek lisân-ı Arab ile lisân-ı Fireng arasında lisân-ı Arnavud'u Hazret-i Ömer hilâfetinde peydâ etdiklerinin sebebin ve kavm-i Arnavud'un asl [u] fer'leri inşâallâh mahalliyle tahrîr olunur, ammâ şimdi,

Der-fasl-ı lisân-ı Arnavud

Ve "Ârnâbûd" deyü kavm-i Acem lakab demişler. Ve niçe müverrihler kavm-i Ârnâbûd yazmışlar, ammâ lezîz lisândır, birbirlerine i'zâz [u] ikrâm ile tevâzu'âne ve hilmâne kelimât ederler. Gerçi kefereleri millet-i Mesîhiyye'den geçinirler, ammâ ol dahi İşpanya [ve] Venedik keferelerinin ibrâmlarıdır, yohsa Mecûsî gibi ne kitâb ve ne haşr ü neşrden bir şey bilmezler, bir alay kitâpsız kefere vü fecerelerdir kim lisânları budur.

Evvelâ: *Pörtuni zoti* Allâh hakkıyçün demekdir. Bey' u şirâ mahallinde akçe hisâbları böyle add olunur. Evvelâ:

ne	*dü*	*tiri*	*kotra*	*pensı*
1	2	3	4	5
gaşt	*iştat*	*tetı*	*nandı*	*zit*
6	7	8	9	10

Falemi müre.	*Aye şendoş enbahi*.
Selâmün aleyküm âdem.	Ey hoş musun.

Mir niştıra nişe.	*Miliserde*.	*Palâ mizuni*.
Sabâhın hayr ola.	(——) (——)	(——) (——)

buk	*uy*	*miş*
ekmek	su	et

dele	*pulı*	*Baya müre.*
koyun	tavuk	Gel âdem.
Aha buk.	*Ku kiye.*	*miyalt*
Ekmek yer misin.	Nerede idin.	bal
Aki te ki.	*Nuku kam.*	*ruş*
Arpa var mı.	Yokdur.	üzüm

Aki mebe teşin kurd.	*Pörtuni zoti nuku kam aki.*
Arpa getir yoksa başın yararım.	Allâh hakkıyçün yokdur arpa.

tamu	*motra*	*şoke*
ana	kız karındaş	avret

Yâve sözlerdir, ammâ seyyâhlara lâzımdır belki söğeler yâhûd döğeler.

Hak mut.	*Tıkifşatı tamu.*
Bok ye.	Ananı filân edeyim.
Tıkifşatı şoke.	*Tı pirişte bıhund.*
avredin ***[35a]*** filan edeyim.	Burnuna yelleneyim, ya‘nî zarta çalayım.
Tıkifşatı büsı.	*İç kıvırdım.*
Edebde götünü filân edeyim.	Puşt gidi demekdir.

Hâsıl-ı kelâm dervîşler âlem-i seyâhatde böyle lisânları da bilüp kendüye şütûm etdikleri yere varmayup âsûde-hâl ola.

Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i şehr-i İskenderiyye: Varoşu içre nehr-i Drinaz üzre iki aded cisirleri var, biri Hüseyin Beğ köprüsüdür ve biri Ali Politina köprüsüdür.

..... (4.5 satır boş).....

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı İskenderiyye: Evvelâ kal‘a kapusunın iç yüzünde **ziyâret-i Gâzî Muyo Baba** *kuddise sırruhu'l-azîz.*

..... (1 satır boş).....

Bu kal‘ayı seyr [ü] temâşâ edüp ve niçe ahvâlâtlarına vakıf-ı esrâr olup bir gün mîr-i livâ Yûsuf Beğzâde Mehemmed Paşa ile İskenderiyye'den kalkup cânib-i şimâle 2 sâ‘at gidüp,

Sitâyiş-i kasaba-i Buşatlar

Bu rabta-i müzeyyeneye bir alay-ı azîm ile girüp Mehemmed Paşa sarâyında meks edüp ba‘de'z-ziyâfe derûn-ı sarây-ı behişt-âbâd[d]a konağımıza varup andan bu kasabanın dahi seyr [ü] temâşâsına şürû‘ eyledik. Nehr-i Drin kenârında bir ferah-fezâ mahsûllü ve çemenzâr u lâlezâr ve murgzâr u hadîka-i cinîn ü gaytânlı bâğ-ı İrem-misâl bir vâdîde bir ma‘mûr u müzeyyen ü şîrîn rabtadır.

Cümle sekiz yüz aded tahtânî ve fevkânî cümle seng binâ bir kasaba-i zîbâdır kim nısfı kiremit ve nısfı kayağan örtülü evlerdir. Cümleden sarây-ı mu‘azzam Yûsuf Beğzâde sarâyıdır kim Ebü'l-feth Mehemmed Hân'dan berü cedd-i izâmı Koca Yûsuf Beğ'den berü kendülere irs ile intikâl etmiş sarây-ı milk-i mevrûslarıdır, kat-ender-kat hücre ve kâ‘a ve dîvânhâneler ile ârâste ve matbah ve kilar ve tevâbi‘ât hücreleriyle pîrâste olmuş sarây-ı hâssadır.

Bir câmi‘-i müferrihi ve bir mescidi ve bir medrese ve bir hammâm-ı dil-küşâ ve bir hân-ı zîbâ ve elli aded dekâkîn-i ra‘nâsı cümle Yûsuf Beğzâdelerin hayrât-ı hasenâtlarıdır.

..... (1 satır boş).....

Hakîr bu kasabayı dahi teferrüc edüp Melek Ahmed Paşa efendimizin mâlı tahsîl olunca bunda mihmân olmak iktizâ etdikde tazyî‘-i evkât olmasın içün hakîr beğden yigirmi aded tabankeş pür-silâh piyâde Arnavud yiğitleri refîk alup,

Kotur ve Kara Dağlara gitdiğimiz yolları beyân eder

Hakîr-i pür-taksîr beğden harc-ı râh ve her kal‘a kapudanlarına mektûb (---) alup İskenderiyye'den cânib-i garba kara dağlık içre (---) sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i intihâ-yı serhadd-i mâric, ya‘nî hisâr-ı bî-amân-ı sûr-ı Podgoriç

Lisân-ı Arnavudca (---) demekdir. Sene 883 târîhinde Ebü'l-feth-i megâzî, ya‘nî Sultân Mehemmed-i Sânî-i Gâzî kal‘a-i İskenderiyye'yi feth etdikde Arnavud eşkıyâsı ve keferesi [ve] Venedik feceresinden İskenderiyye emn ü amân olmak içün sene-i mezbûrede bu kal‘ayı bizzât Sultân Ebü'l-feth binâ etmişdir.

Kara Dağ nâm bir sengistân-ı bî-amân içinde çârkûşe bin seng binâ metîn ve burc [u] bârûları ve dendân-ı bedenleri sedd-i hasîn bir kapulu ve kesme kaya handaklı bir kal‘a-i cedîddir. İçinde dizdârı ve yedi yüz aded yarar ve bahâdır pâ-bürehne ve serbürehne kotur şehbâz ve dilâver ve zorâver u şehnâz yiğitleri var, şeb [ü] rûz Kotur kâfirleriyle ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl etmede mücâhid fî-sebîlillâh gâzîlerdir, ammâ libâsları gâyet mudhikâne libâslardır, sevâhil diyâr olmağile âb [u] hevâsı letâfetinden halkının kadd [ü] kâmetleri çınar-ı bâlâlar gibi serâmed fidâyî yiğitlerdir. Başları Adana kabağı kadar büyükdür ve bâzûları tohuma gelmiş dolma kabağı kadar kalın bâzûları var ve sîne-i pür-kîneleri husrevânî küp gibi güm gü[m] sadâ verir vâsi‘ [ü] arîz sadr-ı mücessemleri var, ya‘nî merd-i kelâm bu

mertebe cüssede olan gâzîler ol kadar ten-dürüst ve zinde ve cüst ü çapük ü çâlâkdir.

Cümle silâhlarıyla kayadan kayaya Bağdâd gazalı gibi pertâb eder, zîrâ [1] Œl—†«‰ hadîsi üzre esvâbları ol mertebede hafîfdir kim ol cüsse-i kebîrlerin üzerinde gûyâ esvâb ol[ma]ya.

Ayaklarında cümle sıkma çarıkdır ve "Baldır duruda" dedikleri gibi baldırları çıplakdır, hattâ donları bile yokdur, hemân bellerin[d]e birer dimi bol paçaları var. Ekseriyyâ gömlek nedir bilmezler, eğinlerinde birer mashara daracık ve kısacık kebe geyerler, göğüsleri ve omuz başları cümle açıkdır. ***[35b]*** Ve kelem serleri ne kadar kazan kadar ise ol kadar küçücük tâkıyyeleri var kim ancak bir fincan kadarca tâkıyyeyi iplik ile iki yanından bağlayup boğazına ipliği geçirüp tâkıyyeyi başına geyer, ammâ Hudâ âlimdir eyle kelle-i kebîr üzre ol tâkıyye gûyâ âriyetî durur, geyilecek hâli yok bir arakiyye-i siyâhdır.

İşte bu gûne bir alay gâziyân-ı sipâhdır. Her bâr çete ve potura kovup ceng ederler kim Kotur kâfirinin ve Kilimente ve Kara Dağ Arnavud kâfirlerinin gözlerin korkudup ödlerini sındırmış gâziyân-ı Podgoriçsedir.

İskenderiyye sancağı hâkinde subaşılıkdır ve nevâhî nâ'ibi hükm eder, gayri hâkimleri yokdur. Derûn-ı hisârda cümle üç yüz aded daracık hânecikleri ve bir Ebü'l-feth câmi'i ve buğday anbârları ve mükellef cebehâne ve topları ve su sarnıçları var, gayri imâret ve hân ve medrese ve hammâm ve çârsû-yı bâzârları yokdur.

Bu kal'adan Venedik'in Kotur kal'asına vere ile gidüp temâşâ etmek murâd edindiğimizde kal'a neferâtları rızâ vermediler, meğer Kotur kâfirleriyle vereleri bozgun imiş. Bir dahi inşâallâh fethinde bulunup seyr ederiz. "*El-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ*"[2] deyü Kotur'a gitmeden fârig olup Podgoriç'den cânib-i şimâlde nîm sâ'at ba'îd bir püşte-i âlî üzre hakîr çıkup,

Kal'a-i Kotur: Nova körfezi kenârında bir kaya üzre havâlesi çok bir küçük kal'a nümâyân idi. Bu kal'anın cenûbunda iki konak yerin iki tarafı Venedik körfezi deryâsıdır, garb tarafı Nova körfezi denizidir.

Bu iki deniz mâbeyni on konak yere varınca sevâd-ı mu'azzam bir burundur kim Mora vilâyetinde Manya burnu gibi cengelistân ve sengistân yalçın ve bî-hâsıl dağlardır kim nısfına Kara Dağlar ve nısfına Kilimente dağları derler. Kırk yedi bin tüfeng-endâz zîr [ü] zeber-dest Arnavud kâfirleridir kim mukaddemâ İskenderiyye'ye tâbi'ler idi, cezîre-i Girid gazâsından berü bu kâfirler Venedik'e tâbi' olup Kandiye kal'asına imdâda gider. Ve bu Kilimente burnunda yedi pâre kal'alar cümle Venedik hükmündedir kim kapudanları Fireng ve askerîsi cümle Arnavud kefereleridir.

Bu dağlarda dahi niçe ibret-nümâ temâşâlar edüp Podgoriç'den kalkup cânib-i cenûba sengistân içre pür-silâh âmâde giderken,

Evsâf-ı kal'a-i Buduva

Evvel ü âhir Venedik Firengi kal'asıdır. Leb-i deryâda şekl-i murabba' şeddâdî seng-binâ bir küçük beyâz kal'a-i ra'nâdır. Bizim askeri görüp kal'adan hayli haber topları atup bir tabyası üzre bir âlî gemi sereninin zirve-i a'lâsına bir fılandıra bayrak kaldırdı ve leb-i deryâda olan cümle kavata kullelerinde tarfetü'l-ayn içre âteşler yakup dûdları evc-i semâya kehkeşân-âsâ urûc edüp her kulleden birbirlerine işâret topları atdılar, zîrâ bizi çeteci ve nehb ü gâretçi zann etdiler.

Bizler dahi bî-bâk ü bî-pervâ Buduva kal'ası kurbundan (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Evsâf-ı sengistân-ı vâdî-i nâr, ya'nî sedd-i üstüvâr, kal'a-i Bar

Lisân-ı Arnavudca (---) (---) demekdir. Bânîsi Pulya kral binâsıdır kim bu kal'a ibtidâ İşpanya kralı hükmünde idi, ba'dehu Orhân Gâzî asrında Bundukani Venedik'i destine girüp andan sene 883'de feth-i Ebü'l-feth Gâzî kabzasına girdi. İskenderiyye sancağında voyvadalıkdır ve Ülgün nevâhîlerinden olup niyâbetdir. Kal'a dizdârı ve (---) aded mük[elle]f ü mükemmel pür-silâh gâzî yiğitleri cümle şehbâz Arnavud şehnâzlarıdır kim firkateleriyle dâ'imâ Pulya vilâyetleri ve İşpanya ve Klora kıyıların ve âsî Venedik kal'aların ve Kara Da[ğ] ve Kilimente Arnavudların kırup kılıçdan geçirüp sâlimîn ü gânimîn kal'alarına dâ'imâ tok doyum gelirler ve aslâ boş gelmezler, elbette bir tarafdan bir şikâr ile gelirler.

Bu kal'a Venedik körfezi deryâsı sâhilinde (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) üzre şekl-i murabba' bir seng-binâ-yı musanna' kal'a-i murakka'dır. Derûn-ı hisâr[d]a cümle (---) aded kiremit ve kayağan örtülü bâğçesiz neferât evleridir. Sultân Mehemmed câmi'i ve mekteb [ü] medresesi ve bir mescidi ve bir gılâl anbârı ve cebehâne hazînesi ve su sarnıçları ve mükellef iri topları ve (---) kapusu ve mehterhâne kullesi ve handakı (---) (---) (---) (---) (---)

..... (4 satır boş)..... ***[36a]***

Evsâf-ı binâ-yı tabur-ı gülgûn, ya'nî serhadd-i intihâ-i kal'a-i Ülgün

Lisân-ı (---) (---) demekdir ve sebeb-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---) galatdır. Bânîsi yine İşpanya keferesidir kim baş irşeklerinin hâssı idi. Ba'de[hu] Venedik bir takrîb şeytânet ile müstevlî olup anın

---

1 Hadîs, "Elbisenin iyisi (ete€i) k›sa (yerden sürünmeyeni) olan›d›r".

2 Her ifl, vakt ü zaman› gelince olur.

elinden sene 883 Ebü'l-feth vezîri Hersekoğlu Ahmed Paşa'ya bu kal‘a miftâhların teslîm edüp kendüleri dârü'l-bevâr menhûs hânelerine gitdiler.

Ba‘dehu Mehemmed Hân bu kal‘ayı gereği gibi amâr edüp İskenderiyye sancağı beği hâssı tahrîr edüp hâlâ voyvadalıkdır ve yüz elli akçe kazâdır.

Kal‘ası Venedik körfezi kenârında (---) (---) üzre şekl-i müseddes seng-tırâş berâ-yı savaş-ı perhâş bir kal‘a-i hâzır-bâşdır. Burc [u] bârûları ve dendân-ı bedenleri ve metîn dervezeleri ve mazgal delikleri ve handakları ve cemî‘i mühimmât [u] levâzımâtları ile mamûr u müzeyyen kal‘a-i zîbâdır.

Ve derûn-ı hisârda Mehemmed Hân câmi‘i ve cümle (---) aded neferât evleri serâpâ (---) (---) mestûr hâneciklerdir. Zahâ’ir anbârları ve cebehâne hazâ’inleri ve su sarnıçları var ve gâyet mefret balyemez ve kâfire amân vermez topları var.

Kal‘a kapusu önünde dizdâr ağa lonca yerinde oturup yedi yüz aded Arnavud gâzîleri kal‘a neferâtlarıyla muhâfaza beklerler. Bunun dahi yarar u bahâdır şecî‘ [ü] dilâver yiğitleri var. Ekseriyyâ şehbâzları firkatecilerdir. Bu kal‘a leb-i deryâda vâkı‘ olmak ile yigirmi aded firkateleri kal‘a limanında mevcûddur. Sâ’ir kasabalardan dahi şehbâz Arnavud yiğitleri gelüp firkatelere girüp kâfiristân yakaların yaka yıka harâb u yebâb ede bî-hisâb mâl-ı firâvânlar ve esîr-i mümtâzânlar alup mansûr [u] muzaffer Ülgün'e gelirler ve mîr-i livâya öşür verirler. Hattâ bu hakîr bu kal‘ayı temâşâsında iken yedi aded firkate Pulya kâfiristânında[n] mâl-ı ganâ’imle gelüp yedi firkateden Yûsuf Beğoğlu'na yigirmi bir bin guruş öşr-i sultânî ve on yedi esîr düşüp ol dahi Melek Ahmed Paşa deynine bu gazâ mâlından verdi.

..... (20 satır boş)..... ***[36b]***

Andan tekrâr **menzil-i kal‘a-i İskenderiyye,** andan tekrâr,

Menzil-i kasaba-i Buşatlar: Bunda bir gece dahi paşa yanında mihmân olup Melek Ahmed Paşa efendimizin karz-ı hasen verdiği mâl içün Yûsuf Beğzâde hakîre on üç bin guruşluk cümle Venedik altunların huzûr-ı şer‘de verüp hüccet-i şer‘iyyeye geçüp beğe hakîr temessükâtları verüp kenâr-ı(?) mümessek şakk(?) olundukda beğden Melek Paşa'ya hedâyâ üç Fireng gulâmı ve yigirmi aded altun zarflı sâ‘atler ve bir incü tesbîh ve kırk top dîbâ ve kırk top Ciniviz katîfesi ve murassa‘ la‘l-gûn mercan kabzalı hançer-i zü'l-fecâm verüp bunlar dahi mektûb-ı mahabbet-uslûba kayd olup beğden hakîre üç yüz Venedik altunu ve Bihzâd nâm bir İşpanya gulâmı ve bir at ve bir kılıç verüp cümle tevâbi‘ ü gulâmlarıma onar altun ve birer çuka ve kumaşlar verüp refîkler verdi. Ertesi,

İskenderiyye'den İslâmbol'a giderken seyr [ü] temâşâ etdiğimiz kılâ‘ u menâzilleri beyân eder

..... (2 satır boş).....

Evsâf-ı dâr-ı hût, ya‘nî kal‘a-i Mut

Lisân-ı Arnavudca (---) (---) (---) demekdir. Bânîsi İşpanya krallarıdır. Ba‘dehu sene 884 târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân Venedik kâfiri destinden amân ile feth edüp İskenderiyye sancağı tahrîr olup niyâbetdir.

Kal‘ası nehr-i Esim kenârında (---) (---) üzre çârkûşe ve çâr-kulle bir kârgîr seng-binâ-yı köhne kal‘a-i atîkdir. Bu kal‘a altından cereyân eden nehr-i Esim'de yılda bir kerre ol kadar balık çıkar kim hadd [ü] hasrın Cenâb-ı Kibriyâ bilir. Bâzergânlar bu balıkları tuzlayup cemî‘i kâfiristâna götürürler. Gâyet lezîz hûtları olduğundan niçe müverrihân-ı Rûm-ı ân merzbûm bu kal‘aya "Dâr-ı hût" deyü tesmiye etdiler. Zamân-ı kadîmde hakkâ ki metîn kal‘a imiş.

Cânib-i (---) kapusu var ve hisâr içre cümle (---) örtülü bâğçesiz daracık neferât evleri ve Ebü'l-feth câmi‘i ve anbârları ve cebehâne mahzenleri ve kifâyet mikdârı şâhî topları var. Dizdârı hâkimdir ve voyvadası zâbitdir ve iki yüz kadar neferâtları var, cümle şehbâz Arnavud gâzîleridir kim garîb-dostlardır, her kim müsâfir gelirse evlerine kondurup ikrâm ederler. Gâyet ganîmet dâr-ı diyârdır kim balığı meşhûrdur. Ve bâğ u bâğçeleri ve müşebbek bostânları var.

Âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbeleri var. Ammâ Anadolu'da Silifke sancağında bir dahi Mut kal‘ası vardur.

..... (3 satır boş).....

Andan cânib-i şarka (---) (---) gidüp,

Evsâf-ı Yenikal‘a

Sene 883 târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân-ı Sânî binâsıdır. Rûmeli eyâletinde Dukagin sancağı hükmünde subaşılık ve niyâbetdir. Gayri hâkimleri yokdur. Kal‘ası bir dağ eteğinde vâkı‘ olup gerçi seng-binâdır, ammâ iç el olmak ile bu vilâyet kal‘aya muhtâc olmadığından mürûr-ı eyyâm ile kal‘ası harâbdır, ammâ dizdârı ve on aded neferâtları ve kifâyet mikdârı şâhî topları vardır.

..... (2 satır boş).....

Andan,

Menzil-i kasaba-i İspas: Bu dahi Dukagin sancağı hâkinde bin hâneli ve bin aded güzîde tüfengli Ârnâbûd fetâları var. Bir câmi‘i ve bir hânı ve beş on dükkânlı kasabacıkdır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Andan

Evsâf-ı kasaba-i Yakoviçse

Pojaga sancağında bir Yakoviçse dahi vardır, ammâ bu Dukagin sancağında ma‘mûr u müzeyyen iki bin hâneli müzeyyen rabtadır kim cümle hâneleri kârgîr ve (---) örtülü ve bâğçeli büyûtlardır. Ve hâkimi voyvadadır. Ve yüz elli akçe pâyesiyle a‘lâ kazâdır. Cümle imâretleri bir sahrâ-yı vâsi‘e vâkı‘ olmuş.

İki aded mükellef câmi‘i ve mesâcidleri ve kurşumlu hânları içinde hâlâ Kotur seferiyçün cebehâne ve beksümatlar mâl-â-mâldır. Ve bir binâ-yı müferrih-i dil-küşâ hammâm-ı rûşenâsı ve üç yüz kadar dükkân-ı hezâr-âşinâsı vardır ve âb [u] hevâsı letâfetinden mahbûblar vardır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[37a]*** Andan,

Menzil-i kal‘a-i Üsküp: Mukaddemâ sene 1072 Bosna diyârından Melek Ahmed Paşa ile Rûmeli eyâletine gelirken bu şehr-i Üsküp-i dâr-ı mahbûba gelüp evsâfı tahrîr olunmuşdur. Bâlâdaki kürrâslara nazar oluna.

Andan kalkup cânib-i kıbleye giderken Kıratova şehri dağlar içre sol tarafımızda kaldı. Buna dahi sene-i mezbûrda uğrayup gümüş ma‘âdinleri ve müferr[ih] hammâm-ı ibret-nümâsıyla evsâfı tahrîr olunmuşdur. Andan,

Menzil-i karye-i Kapucuoğlu: Müselmân Yörükân ahâlîsi var, bir câmi‘i ve mescidi ve bâğları var deyyâr gayri şeyleri yokdur. Andan kıbleye,

Menzil-i kal‘a-i Köprü: Anatolu'da Sivas eyâletinde Marzifon şehri kurbunda bir dahi Köprü şehri olduğu bâlâda bu Köprü kal‘ası evsâfı tahrîr olunmuşdur. Andan yine semt-i kıbleye gidüp,

Menzil-i nâhiye-i Ofçabolu: Bir sahrâ-yı mahsûldâra vâkı‘ olmuş yetmiş altı pâre câmi‘ ve hân ve hammâmlı ma‘mûr kurâlardır kim cümlesi İslâmbol'da Yeni odalar içinde Orta câmi‘ nâm binânın evkâfı ma‘mûr köylerdir kim Rûmeli vüzerâları aslâ müdâhale edemez. Cümle salb-ı siyâseti ve cürm-i cinâyeti Üsküp'de Koca Serdârzâde Ahmed Ağa mütevellîsi elindedir, iki yüz âdemle bu kurâları zabt eder.

Andan **karye-i Kiliseli**'yi ve **karye-i Beşerli**'yi geçüp andan,

Menzil-i karye-i Karaosmânlı: Bu dahi câmi‘li Orta câmi‘ evkâfı Yörük köyüdür. Andan yine kıble tarafına gidüp,

Karye-i Hamza Beğli: Gâyet kebîr kend-i mu‘azzamdır. Andan,

Karye-i Hızır Fakılı: Bu dahi Ofçabolu köylerinden câmi‘ ve hânlı ma‘mûr Yörük köyüdür. Andan,

Evsâf-ı şehr-i Lenadib, ya‘nî kal‘a-i zîbâ İştib

Hazret-i Îsâ Nebî asrında Sırf krallarından Despot Kral binâsıdır. Niçe yüz mülûk eline girüp âhir-i kâr sene (---) târîhinde Sultân Murâd-ı Evvel fethidir. Bedest-i Gâzî Mihal Beğzâde, İkiyürekli Ali Beğ yigirmi bin asker ile bu kal‘a-i Lenadib'i muhâsara edüp bir yılda fethi müyesser olmayup guzât-ı müslimîn muztarib-hâl bî-mecâl olup avdet mahallinde iken Cenâb-ı Bârî yârî kılup,

Sebeb-i feth-i kal‘a-i İştib: Bu kal‘anın garb tarafında meterisde olan guzât-ı müslimînler bir sabâh tecdîd-i vudû‘ etmeğe su kenârına varup görürler kim kal‘a altından cereyân eden nehr-i Biregalitçe içinden kal‘anın kayası altından kırk elli dâne ev ördekleri çıkup kal‘a kayası dibinde şinâverlikler edüp ba‘dehu yine kayalar altına dalup ördekler gâ’ib olurlar. Gâzîler bir iki gün bu ördeklerin ahvâllerine vakıf olmağiçün mukayyed olup birkaç kerre müdâvemet edüp bir kerre seraskerlerine haber ederler.

Hikmet-i Hudâ bir sabâh yine guzât su kenârında bir kemîngâh yerde beklerler iken ördeklerin girüp çıkdığı delikden birkaç kefereler silâhlarıyla su içinden uryânen çıkup tulumlardan esbâb [u] silâhların çıkarup pür-silâh olup askerden dil almağa gelirken hemân gâzîler bu kefereleri dutup kayd-ı bend edüp dil alalım derken kendüleri dil olup Serdâr Ali Beğ bu kefereleri kulağız edüp üç bin aded serdengeçdi cengâver ve dilâver ü server gâzîler ile kal‘aya ördeklerin girüp çıkdıkları su deliğinden cümle gâzîler girüp "Allâh Allâh" deyü gülbâng-ı Muhammed getirüp ol ân amân u zamân vermeyüp kal‘a-i Lena'yı feth ederler.

Hâlâ Bulgar tâ’ifesi mâbeynlerinde darb-ı mesel kalmışdır kim "patka bok" derler, ya‘nî "ördek bok yer" derler, ammâ lisân-ı Bulgar ve Sırf'da kal‘anın ismi Lenadib'dir, ammâ,

Sebeb-i tesmiye-i İştib: Mukaddemâ guzât-ı muvahhidîn kal‘a dibinde ördekleri gördükde birbirlerine ördekleri gösterüp "İşte dibde, işte dibde ördekler" dediklerinden ba‘de'l-feth ismine "İş dibde" deyü nâm verdiler. Ba‘dehu galat-ı meşhûr evlâ olmağile iş dibde lafzın tağyîr edüp tahfîf-i kelâm ile İştib sebeb-i tesmiye olmuşdur.

Der-beyân-ı hâkimân-ı İştib: Evvelâ Rûmeli eyâletinde Köstendil sancağı hâkinde Köstendil beğinin hâssıdır kim voyvadası yüz âdem ile hükm-i hükûmât eder. şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Ve nâhiyesi cümle yüz beş pâre mutî‘ [ve] münkâd kurâlardır. Ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve bâcdârı ve şehir kethudâsı ve harâc ağası var ve eşrâf [u] a‘yândan bî-hadd ü bî-kıyâs kibâr-ı kübbârân muhteşem sâhib-i hânedân âdemler var, ammâ cümleden Küçük Zâim ve Çelebiler ve Ahmed Ağa ve Celîlzâde Mehemmed Ağa ve Yahyâ Ağa ve Zenberekçibaşı Mahmûd Ağa {ve Köstendil beği Osmân Beğ ve Baltacı Mehemmed Ağa ve Murâd Ağa ve Kopanlı Mustafâ Ağa ve Köse Serdâr Ahmed Ağa ve Behrâm Ağa ve ulemâlardan Balı Efendizâde Mustafâ Efendi şeyhdir ve Vâiz Receb Efendi ve Kadı

Ömer Efendi ve Mevlevî Mustafâ Efendi ulemâ-yı mütebahhirîndendir ve} a‘yândır, ammâ iç el olmak ile kal‘a ağası ve neferâtları yokdur.

Der-ayân-ı eşkâl-i kal‘a-i İştib: Bu kal‘a-i atîk şehrin cânib-i garbında bir kayalı yüksek dağ üzre şekl-i muhammes bir şeddâdî cümle mücellâ seng-tırâş ile mebnî bir kal‘a-i kavî imiş, ammâ zamân-ı ***[37b]*** kadîmde gâyet metîn ü müstahkem kal‘a imiş. İç el olmak ile mürûr-ı eyyâm sebebiyle amâr olmayup câ-be-câ yerleri münhedim olup kal‘a içinde âsâr-ı binâdan aslâ bir şey yokdur. Vakt-i şitâda kal‘a içre koyun ve keçiler kışlar.

Sitâyiş-i varoş-ı İştib: Kal‘anın cânib-i şarkîsinde iki dere depeler mâbeyninde bir vâsi‘ öz içinde bâğlı ve bâğçeli ve mâl-â-mâl kârgîr binâ tahtânî ve fevkânî ma‘mûr u müzeyyen cümle iki bin iki yüz kırk aded serâpâ kayağan taş örtülü hânedân-ı ra‘nâlardır. Ancak Ahmed Ağa sarâyı hâlâ yeni binâ olunmak ile kiremit örtmüş. Yohsa mâ‘adâ bay u gedâ büyûtları cümle kayağan ile mestûr büyût-ı ma‘mûrelerdir. (---)

Der-fasl-ı esmâ-i aded-i mahallât-ı âbâdân: Cümle yigirmi dörd mahalle-i müslimîndir. Evvelâ Karakadı mahallesi ve Cum‘a mahallesi ve Sinân Beğ mahallesi {ve Oluklu mahallesi}.

Der-mesîregâh-ı erbâb-ı dilân: şehrin şark tarafı taşrasında Kavaklı nâm mahalde gûnâ-gûn kasr-ı âlîler ile ve âb-ı revânları ile ma‘mûr bir teferrücgâh-ı meşhûrdur.

Sitâyiş-i câmi‘-i ehl-i îmân: Cümle yigirmi dörd aded mihrâbdır kim Cum‘a kılınan câmi‘-i selâtînler bunlardır:

Evvelâ kal‘a altında Fethiyye câmi‘i; İkiyürekli Ali Beğ hîn-i fetihde kiliseden mihrâbın velî edüp câmi‘ etmişdir. Kâr-ı kadîm birkaç hurde kubbeli ve bir alçak minâreli beyt-i atîk câmi‘-i sıddîkdir.

Ve fâtih-i Murâd Hân-ı Evvel câmi‘ine Orta câmi‘ derler. Gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlik tahtadan mebnî çâr-kûşe bir musanna‘ kubbesi rusâs-ı hâs ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûrdur kim bu şehirde böyle bir serâmed kârgîr binâ minâreli câmi-i nûr yokdur.

Ve Hüsâm Paşa câmi‘i, bir depe başında kurşumlu ve kârgîr minâreli musanna‘ câmi‘dir. Ve Aşağı Tekye câmi‘i, kân-ı fukarâdır. Ve Adlî Efendi câmi‘i, ma‘bedgâh-ı müzeyyendir. Ve Ahmed Paşa câmi‘i, rûhâniyyetli câmi‘dir. Ve şehreküsdü câmi‘i, kân-ı sâlihândır. Ve Kadın Ana câmi‘i, gâyet müferrih câmi‘-i zîbâdır ve cemâ‘ati çokdur.

Ve halkı gâyet musallî olduğundan her (---) bunlar meşhûr-ı âfâk cevâmi‘lerdir.

Der-beyân-ı mesâcid-i muvahhidân: Cümle yigirmi dörd aded mihrâb mesâcid-i mü’minândır. Cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik çârsû içinde Arasta mescidi ve Tabahâne mescidi ve Hâniçi mescidi ve Ortamescid ve Sücâh mescidi ve Karakadı mescidi ve Sinân Beğ mescidi.

Der-ayân-ı dârü't-tedrîs-i âlimân: Fâtih-i vilâyet Gâzî Hudâvendigâr Murâd Hân-ı Evvel'in câmi‘i önünde medrese-i Murâdiyye derler bir ma‘mûr medrese-i tâlibândır.

Der-zikr-i dârü'l-kurrâ-i hâfızân: Ve Hüsâm Paşa câmi‘inde ve Ana Kadın câmi‘inde ve Çârsû câmi‘inde şeyhü'l-kurrâ her hafta bir ta‘lîm-i Kur’ân eder.

Der-vasf-ı dârü'l-hadîs-i müfessirân: Ve yine fâtih-i kal‘a Gâzî Murâd Hân câmi‘i önündeki medresede ilm-i hadîs-i peygamberân tilâvet olunur ders-i âmmı var.

Der-ilm-i mekteb-i tıflân-ı ebcedhân: Cümle on bir aded dârü't-ta‘lîm-i püserânları var. Karakadı mektebi ve Cum‘a mahallesi mektebi Hammâm mektebi ve Sinân Beğ mektebi.

Der-zikr-i tekye-i dervîşân-ı dil-rîşân: Cümle yedi aded hânkâh-ı ehl-i tarîkdir, ammâ cümleden tarîk-i Bayramî'de Sofyalı Balı Efendi tekyesi âsitâne-i rûhânîdir ve Adlî Efendi tekyesi ve Emîr Çelebi Sultân tekyesi ve Hüsâm Paşa câmi‘i kurbunda Yukaru tekye ve Aşağı tekye ve Kadın {Ana tekyesi ve Oluk mahallesi tekyesi}.

Evsâf-ı kârbânsarây-ı âyende ve revendegân: Ancak bir aded mihmân-sarây-ı hasbîdir ammâ vâhidün ke-elfdir. Kal‘a-misâl serâpâ kurşum örtülü tahtânî elli aded ve fevkânî dahi elli aded kârgîr binâ hücrelerdir. Ortasında bir vâsî‘ meydânında havz-ı azîm üzre bir âlî mescidi var. Istabl-ı Anterîsi bin mikdârı deve ve at ve katır alır. Bu binâ-yı ibret-eser Küçük Emîr Sultân'ın binâsıdır ve Büyük Emîr dahi derler.

Der-medh-i hân-ı hâcegân-ı tüccârân: Cümle yedi aded vekâle-i mücerredân-ı sevdâgerânlar var. Sinân Beğ hânı ve Karakadı hânı ve Çömlekçizâde hânı.

Tavsîf-i hammâm-ı gâsilân: Cümleden iki aded hammâmdır. Birisi Emîr Efendi'nindir, ammâ nehr-i Biregalitçe kenârında şehir hâricinde nâfi‘ ılıcaları vardır.

Sitâyiş-i çârsû-yı bezzâzistân: Cümle dörd yüz elli aded dekâkîn-i ehl-i sanâyi‘i- üstâdândır. Bu çârsû-yı hüsn ile Küçük Emîr Sultân hânı mâbeyninde bir pâk kaldırım döşeli meydân-ı azîmin tâ ortasında bir havz-ı müdevveri var kim şazrevânlarından ve ejder ağızlarından âb-ı nâb havza cereyân edüp cemî‘i insân ve hayvân andan def‘-i atşân ederler kim şâfi‘î mezhebi üzre aşren fe-aşr bir pâk havz-ı musanna‘dır. Ve bu mahalle karîb serâpâ kurşum kubâbları âlî iki başı demir kapulu bir bezzâzistânı var kim cemî‘i ekâlîm-i seb‘anın zî-kıymet akmişe-i emti‘a-i kâlâ-yı vâlâ-yı kâmhâ ve hârâsı bu sûkda mevcûd olup ıtriyyât-ı tayyibenin râyihasından âdemin demâğı

mu‘attar olur, zîrâ bu diyâr halkı hoş-bûlara ve gûnâ-gûn ıtriyyâta mâillerdir. Ve mükellef kahvehâneleri dahi Emîr Efendi'nindir.

Evsâf-ı ibret-nümâ-yı âbâdân: Kârbânsarây-ı Emîr Sultân kurbunda nehr-i Biregalitçe üzre beş aded gözlü cisr-i musanna‘ ve kal‘a altında ***[38a]*** cereyân eden nehr-i Biregalitçe üzre beş göz ağaç cisr vâcibü'l-iberdir.

Netîce-i merâm bu şehir içre ta‘rîf u tavsîf etdiğimiz hân ve câmi‘ ve çârsû-yı bâzâr ve havz u şazrevân ve bezzâzistân ve cüsûrlar cümle bu büyük şeyh Emîr Sultân'ın hayrât [u] hasenâtlarıdır kim bu şehri ol azîz ism-i "Yâ Azîz"e mazhar düşüp amâr etmişdir. İşte devlet-i Âl-i Osmân'da bu pîşvâ-yı tarîk şeyh-i azîz ve bir de Fâtih-i Yemen Sinân Paşa kîmyâya mâlik olup bu kadar hayrât [u] hasenât etmişlerdir. Hakkâ ki bir şeyh künc-i uzletde neye mâlik olup bu kadar hayrât ede. Elbette kîmyâ-yı iksîr-i a‘zam berekâtıyla bu kadar âsâr-ı binâlar etmiş kim bir pâdişâh mâlik değildir. Ve imâret-i dârü'z-ziyâfe dahi Emîr Efendi'nindir kim ni‘meti {bay u gedâya mebzûldur}.

Ta‘rîf-i ahâlî-i lehçe-i mahsûs-ı nedîmân: Cemî‘i halkı fasîh ve belîğ Türkçe kelimât ederler, ammâ cemî‘i re‘âyâları Sırf ve Bulgar kefereleri olmak ile cümle ahâlî-i vilâyât Sırf ve Bulgarca kelimât ederler, ammâ Arnavudca bilmezler. Ve bu şehre Ofçabolu vilâyeti karîb olmağile bu şehir halkı Yörük kavmi lehçesiyle dahi tekellüm ederler. İnşâallâh lisân-ı Yörük dahi mahalliyle tahrîr olunur.

Sitâyiş-i libâs-ı râcilân: Cümle çuka ferrâce ve kontuş ve serhadli kürk ve beyâz destâr ve boğası haftân ve harîr dahi geyerler.

Der-ilm-i kabâ-yı tâ’ife-i nisvân: Cümle zenâneleri yassı başlı ve dülbend-i çemberli ve siyâh boğası ve beyâz abâ ferrâce geyüp mü’eddebâne gezerler.

Der-medh-i havâ-yı câvidân: Âb [u] hevâsının letâfetinden halkı ten-dürüst ve zinde olup mahbûb [u] mahbûbe-i İştib meşhûr-ı âfâkdır.

Der-zikr-i memdûhât-ı sanâyi‘ât-ı üstâdân: Rûm ve Arab ve Acem'in sayyâdânları mâbeyninde İştib çakısı meşhûrdur, ammâ rakısı mezmûmdur, zîrâ ekseriyyâ ehl-i hirefi çakıcıdır. Cemî‘i diyâra hedâyâ götürürler. Bir gûne müşebbek ve miczem çakısı olur, ammâ bıçağı dahi olur, ammâ memdûh değildir, ammâ 32 elvân kirazı sicilde mastûrdur kim ceviz kadar âbdâr ve hoş-hor kirazları olur, ammâ keçi memesi cümleden meşhûrdur.

Der-medh-i enhâr-ı âb-ı hayvân: şehir içre Küçük Emîr Sultân cisri altından ve kal‘a zeylinden cereyân eden nehr-i Biregalitçe beş konak yer dolaşup tâ Usturumca şehri mukâbelesinde Bobosta yaylasından gelüp bu İştib'den semt-i cenûba üç sâ‘atlik yer gidüp nehr-i Vardar'a mahlût olur âb-ı latîfdir ve gâyet serî‘u'l-hazmdir. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-fasl-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i İştib:

..... (3.5 satır boş).....

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı kümmelîn-i İştib: Evvelâ Hüsâm Paşa câmi‘inde eş-şeyh Muhyiddîn-i Rûmî hazretleri medfûndur, *kuddise sırruh*.

Ve Sofyavî Balı Efendi savma‘ası ve ziyâret-i Küçük Emîrzâde Cenân Efendi: Sofyavî Balı Efendi hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabûl edüp tarîk-i Bayramî'de müşârün bi'l-benâm olup iksîr-i a‘zama mâlik oldukda bu şehri dâr-ı karâr etmişdir, {ammâ bu şehr-i İştib'de bu kadar kurşumlu hân ve imâret ve gayri hayrâtlar binâ eden Büyük Emîr Efendi Sultân İslâmbol'da Atmeydânı'ndan aşağı Kadırga limanı yolu üzre Koca Mehemmed Paşa câmi‘inin havlısında sâhibü'l-hayrât Büyük Emîr Efendi-i İştibî anda medfûndur. *Rahmetullâhi aleyh*}.

Ve Adlî Efendi âsitânesi ve dahi şehreküsdü varoşunda kal‘a altında akan nehrin altı göz haşeb cisrin başında Sünbül Efendi merkadi.

Andan Hüsâm Paşa câmi‘i kurbunda Alâeddîn-i Rûmî *kuddise sırruhu* ve ana muttasıl Mevlevî şeyhi Mustafâ Efendi; fâzıl ve âlim ve âmil imiş, ziyâretgâh-ı ünâsdır. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Kibâr-ı kümmelînden yüz aded a‘izze-i kirâmlar ziyâret etdik, ammâ kesret-i seyâhatden hâtıra hutûr eden bunlardır kim tahrir olundu. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Ba‘dehu şehr-i İştib'in cemî‘i a‘yân-ı zurefâ-yı şâ‘irân yârân-ı bâ-safâlarıyla vedâlaşup ve niçe hedâyâ ihsânların alup cânib-i şimâle gidüp nehr-i Biregalitçe'yi atlar ile geçüp nehr-i mezbûr kenârınca 2 sâ‘atde,

Karye-i Osmân Ağa'yı geçüp ve niçe kulleli ma‘mûr kurâları ubûr edüp,

Karye-i Balvan: Müselmân Yörükân köyüdür. Bir zîbâ mescidi var. Bu köy serbest ze‘âmetdir. Andan yine taraf-ı şimâle 4 sâ‘at Kıratova şehri kazâsı köylerinden,

Menzil-i karye-i Ma‘den: Serbest ze‘âmetdir ve bâğ u bâğçeli cümle kefere köyüdür kim re‘âyâları cümle Girid gazâsına güherçile işleyüp Selânik'de bârûthâneye götürürler.

Andan 2 sâ‘atde yine kulleli ma‘mûr karyeler geçdik. Bu mahallerde haydud Bulgar kefereleri çok olmak ile cemî‘i köylerinde serâmed kârgîr binâ çârkûşe demir kapulu kulle-i bâlâları vardır. Andan,

Evsâf-ı kân-ı haydud-ı fetâ, ya‘nî kasaba-i dâr-ı cahîm-i Koçana

Lisân-ı Bulgar'da (---) ***[38b]*** (---) demekdir. Kıratova nâhiyesidir ve Köstendil beğinin hâssıdır kim subaşısı hâkimdir, ammâ ol dahi haydud kefere-

leriyle yek-dil [ü] yek-cihetdir ve niyâbetdir. Cümle re‘âyâsı âşikâre haydudlardır kim kârbâ[n] bozarlar. Cenâb-ı Kibriyâ bizi hıfz edüp bunda Kâsım Ağa'nın hânesine dahil düşüp cânımız halâs etdik. Eğer bu serencâmımız bir bir tahrîr eylesek Hudâ âlimdir bir kürrâs olur. Bu kasaba bir (---) deresinin kenârında ve bir vâsi‘ öz içinde cümle altı yüz aded saz ve kamış ve tahta ve kiremit örtülü bâğlı ve bâğçeli ve hıyâbânlı mesîregâh ve sayd [u] şikârgâh dağlar ve ormanlar içinde vâkı‘ bir rabta-i vâsi‘ zemîn-i mahsûldâr bir dâr-ı diyârdır, ammâ deyyâr halkında merhamet yokdur. Dağlarına sayd [u] şikâra giden haydudlara kendi şikâr olup şehre uryân gelüp yâhûd başdan olur.

Bu rabta içre bir kiremit örtülü bir câmi‘ ve bir mescid ve bir hân ve on beş dükkân var, gayri imâret yokdur. Ancak cümle on o kadar Müselmân hâneleridir, mâ‘adâ Bulgar ve Sırf kefereleri evleridir. A‘yândan Kâsım Ağa ve karındaşı Mehemmed Ağaların hâneleri âyende vü revendegâna mihmân-sarây olup ni‘metleri bay u gedâya ve pîr u cüvâna ve gebr ü tersâya mebzûldur. Bunlar da bu menzilde olmasalar bu dereden kuş uçmazdı. Andan Kâsım Ağa bu hakîre yigirmi yiğit tüfeng-endâz refîkler verüp ale's-sabâh cânib-i şarka dağlar ve ormanlar ve niçe bin sürü koyunlar geçüp 4 sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Yeni: Bosna eyâletinde öbiri şehr-i Yenibâzâr'dır. Bu Köstendil sancağı hükmünde Kıratova nâhiyesi ve Köstendil beği hâssıdır, subaşısı hâkimdir. Sene 1035 de Sultân Murâd-ı Râbi‘ asrında amâr olmak ile Yenibâzâr derler. şehri bir öz içre bâğ u bâğçeli cümle üç yüz aded kiremit örtülü ma‘mûr rabtadır. Haftada bir bâzârı durup cem‘iyyet-i ünâs firâvân olur. Bir câmi‘i ve bir hânı ve on yedi dükkânı var, gayri âbâdân yokdur.

Andan **Koçana yaylası**n aşup 6 sâ‘atde **karye-i Derbend**'i geçüp,

Menzil-i karye-i Çarunasulu: Lisân-ı Bulgarca ulu hünkâr köyü demekdir. Bir dağ eteğinde yüz evli ve bir kârgîr minâreli zîbâ câmi‘i var, Müselmân köyüdür. Bu köyün şark tarafından İştib şehri içinden cereyân eden nehir cârîdir. Bu köğde Balı Beğ hânesinde müsâfir olup pâdişâhâne zevk u safâ edüp a‘yândan Korucuoğluyla dahi hüsn-i ülfetler edüp cân sohbetleri etdik. Andan yine şark tarafına giderken nehr-i İştib suyun atlar ile geçüp bir dere içre nîm sâ‘at gidüp,

Karye-i Gabrova: Kırk evli kefere ve Müselmân köyüdür ve kiremitli bir câmi‘i var, ammâ minâresizdir.

Andan yine şarka baş yukaru **Vuleçe yaylağın** ve çamlı ve karlı belleri ve mahûf yolları ve ulu dağları aşarken her çam ağaçları evc-i âsumâna kad-keşân olmuş dıraht-ı müntehâları seyr [ü] temâşâ eder[ek] (---) sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Ortacum‘a: Düşeniçse nâhiyesindendir. Cümle iki yüz kiremit örtülü evlerdir ve dörd aded mihrâbdır. Büyük câmi‘ kiremitli ve cemâ‘ati çokdur, ammâ tekye-i dervîşânı yokdur. Ve cümle seksen aded dükkânı vardır, ammâ bezzâzistânı yokdur. Hammâmı germâblard[ır]. (---) (---) (---)

Evsâf-ı germâb-ı Ortacum‘a

Bu rabta-i ma‘mûre kurbunda dörd aded ılıcası var kim eğer bir şehr-i azîm kurbunda olsalar sâhibü'l-hayrâtlar âsâr-ı garîbeler ile amâr ederlerdi, ammâ *el-hâletü hâzihî* ikisi binâ-yı müfîd [ü] muhtasar kiremit örtülü câmekânlar ve vâsi‘ havzlar ile mebnî kavzalardır. Bu ikisi gâyet issi sulardır. Âb-ı sermâ koyup mu‘tedil olur.

İki aded ılıcalar dahi vardır. Anların üzerleri açıkdır, ammâ yine havzları aşren fe-aşrendir. Bunlara kefereler girir ve eğer kadîd olmuş at ve katır ve sığırları bu açık germâ suyuyla yaykayup ol kadar lahm u şahmlı hayvânlar olur kim uyuzları gidüp tüğler[i] semmûr gibi berk urup ol devâblar mahbûb ve benî âdem bu germâların suyundan içseler yedi günde cereb ve harâretleri ve behak ve beras marazları gidüp ten-dürüst olur.

Ve kiraz mevsiminde kırk elli bin âdem hayme vü hargâhlarıyla gelüp meks edüp on gün on gece ayş [ü] işret edüp bu germâlara girüp âb-ı nâblarından nûş edüp semîn ve cesîm olur. Bu germâlar Düşeniçse şehrine karîb olmağile cümle ehl-i sanâyi‘-i Düşeniçse haymeleriyle bu cây-ı ma‘hûda gelüp kâr ederler.

Vel-hâsıl nâfi‘ ve lezîz sulu ılıcalardır ve etrâfları serâpâ bâğ u bâğçelerdir. Ve Köstendil elması gibi lezîz tüffâhı olur. Ba‘de[hu] bu ılıcalardan 2 sâ‘atde şimâle gidüp Düşeniçse suyu kenârında,

Menzil-i kasaba-i kefere Boboşova: Beş yüz aded saz ve kiremit örtülü kefere evleridir. Düşeniçse hâkinde niyâbet ve Sokollu Mehemmed Paşa'nın maktû‘u['l]-kalem ve mefrûzu'l-kadem ***[39a]*** olmuş evkâfıdır kim hâlâ İbrâhîm Hânzâdeler mütevellîsi olup anların tarafından yüz âdemle voyvadaları hâkimdir. Ve bu rabtanın ensesinde iki sâ‘atlik dağ u rağları ve yakın u ırağları serâpâ bâğ u bâğçeleri cihânı dutmuşdur. Cümle tokuz bin aded Bulgar kefereleri re‘âyâsı vardır. Ve bunda olan mahbûbe Bulgar kızları marâlî ve gazâlî gözleri ve şîrîn sözleri var kim görenin aklı gider.

Ve bu kasabada ancak mütevellî içün bir mescid ve bir sarây ve bir hân-ı azîm ve elli kadar dükkân ve Arbina nâm bir deyr-i benâm var, cümle kefereler anda âyîn-i bed-nâm ederler ve dâr-ı diyâr-ı menhûs hânelerine seg ber-sahrâ giderler.

Bunda haftada bir kerre bâzâr gün etrâf nevâhî kurâlarından niçe bin benî Âdem cem‘ olup bey‘ [u] şir[â] ederler.

Ammâ bu kasaba-i Boboşova'nın memdûhâtından peynir-misâl bir lezîz sarı yağı olur kim Rûm ve Arab ve Acem'de nazîri yokdur. Gûyâ Erzurûm eyâletinde Kemah kal‘asının katık peyniridir. Ve bu kasaba-i

zîbâ eyle bir zemîn-i mahsûldâra vâkı‘ olmuşdur kim bir hâk-i pâkli bayır dibinde şehr-i Köstendil içinden cereyân eden Karasu kenârında ve Düşeniçse kasabası içinden akan nehr-i Hırmat'a mahlût olduğu nehreyn-i sağîreynler mahallinde bir vâsi‘ kurâda gâyet ma‘mûr kefereler kasabasıdır. Ve mezkûr nehreyn bu kasaba kurbunda beş göz haşeb cisr-i musanna‘ altından ubûr edüp cereyân ederek (---) kurbunda Bahr-i Rûm'a munsabb olur *ve's-selâm*.

Andan kalkup cânib-i şimâle 2 sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i Düşeniçse: Sene 1062 Silisre vilâyetinden Rûmeli'ne Melek Ahmed Paşa efendimiz[le] geldikde bu kasaba memdûhdur, ammâ şimdi bu gelişimizde birkaç gün meks etmek iktizâ etdi, zîrâ yollar muhâtara olduğundan Melek Ahmed Paşa efendimizin bizde olan Arnavudistân'dan getirdiğimiz emânet mâllar başımıza belâ olup ol ecilden kasaba-i Düşeniçse'de tekâ‘üd etdik, ammâ bir gün ahâlî-i vilâyetden üç yüz kadar cürd atlı pür-silâh âdemler ile Düşeniçse'den cânib-i garbî ve cenûbî mâbeynine gidüp,

Evsâf-ı germâb-ı karye-i Sitarova

Bu karye Düşeniçse nevâhîsinden üç yüz aded hâneli bâğlı ve bâğçeli kefere ve müslim köyüdür. Bu köyden hâric bir vâdî-i çemenzârda kârgîr binâ ile mebnî bir ılıcadır, ammâ vâcibü's-seyrdir. Köstendil hummalarından nâfi‘ suyu vardır, ammâ ol kadar şiddet-i hâr üzre su değildir. Sermâ su idhâl etmeden gasl olunur. Mu‘tedil ve hoşnûş edecek âb-ı germâdır kim sâhibü'l-hayrât Gâzî Lala şâhin Paşa bu germâb-ı latîf üzre kubâb câmekân ve bir dârü'l-gasl havz [u] şazrevân inşâ edüp bu germâbı amâr etmiş. Bunda dahi mâh-ı Temmûz'da ve re's-i sâl-i mâh-ı nevrûzda niçe bin ünâs-ı mahlûk-ı Hudâ cem‘iyyet-i kübrâ edüp germâb faslı eder, ammâ menâfi‘-i kesîresi zenânelere mahsûsdur. Husûsan vaz‘-ı hamlde bir hâtûn usret çekse bu hummaya girüp âb-ı suhnundan nûş etse belki havzdan çıkmadan vaz‘-ı haml eder. Tâ bu mertebe havâtînlere nâfi‘dir.

Hakîr dahi cemî‘i yârân-ı bâ-safâlar ile bu kavzaya girüp kisb-i safâlar edüp avdetde sayd [u] şikârlar edüp yine kasaba-i Düşeniçse'ye gelüp bir gece dahi mihmân olduk. Ertesi bize a‘yân-ı şehirden muhibb-i kadîmlerimiz bu hakîre yüz aded pür-silâh nâmdâr yiğitler koşup cümle ahbâb ile vedâlaşup cânib-i şarka 2 sâ‘atde,

Lala şâhin Paşa Derbendi

Allâhümme âfinâ, "Kuş uçmaz ve kulan yürümez" dedikleri bir mahûf u muhâtara ve kemîngâhlı ve sengistânlı bir bî-amân boğazdır kim Rûm ve Arab ve Acem'de Lala derbendi nâmıyla şöhre-i şehr olmuş bir zîk yoldur ve sa‘b beldir. Hattâ bu mahalde Gâzî Hudâvendigâr, ya‘nî Sultân Murâd-ı Evvel vezîri Lala şâhin Paşa yetmiş bin askeriyle bu derbend-i calendermisâlden ubûr ederken Destpot kral nâm dâl-ı la‘în-i bedkâm kemîngâhlardan kırk elli bin kâfirle Lala şâhin Paşa üzre ale'l-gafle çıkup cümle guzât cengâşûb ede ede yigirmi bin asker-i İslâm bu mahalde şehîd olup hâlâ şâhrâh üzre cemî‘i kabr-i münevvereleri ayân u beyândır. Ve Lala şâhin Paşa dahi şehîd olup bu dere içre bir soffada medfûn olup ziyâretgâh-ı âyende vü revendegândır. Anıniçün bu mahall-i muhâtaraya Lala şâhin Derbendi derler.

Hamd-i Hudâ bu mahalde bir hatâ görmeyüp selâmetle ubûr edüp Samakov yaylası ve sahrâsı içre elli pâre ma‘mûr kurâları geçdik. Cümle re‘âyâları Bulgar'dır ve avred ve oğlanları demir cevheri çıkarmada sâhib-i kârdır. Cümle cevheri çuval çuval şehr-i Samakov'a getirüp Samakov emînine fürûht ederler. Bu kurâları 5 sâ‘atde ubûr ederek niçe yüz aded demir ma‘denleri çıkar yerleri ve dereleri ve depeleri geçüp Rila yaylağı ve Samakov yaylağı kûh-ı bâlâların seyr [ü] temâşâ ederek 4 sâ‘atde, ***[39b]***

Evsâf-ı şehr-i Samayakov, ya‘nî kal‘a-i harâb belde-i Samakov

Bânîsi Despot Kralın nâ-cedd-i nâ-pâki olan Sırf keferesi banı Samayakov nâm nâ-tamâm binâsı olmağile Samayakov'dan galat Samakov derler.

Niçe mülûk-ı kefere bu kal‘aya mâlik oldum zann edüp âhir helâk olup hâlâ Mâlikü'l-mülk hükmündedir, ammâ sene 772 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr kim Gâzî Murâd Hân-ı Evvel'dir, bu kal‘a anın fermânıyla gâzî ve ba‘dehu şehîd-i hür Vezîr Lala şâhin Paşa fethidir. Hîn-i arbedede bu kal‘a altında usret u renc [ü] anâ çekmek ile bir dahi küffâr bu kal‘a tama‘ına düşmesin içün bu sûr-ı üstüvârı esâsından münhedim etmişlerdir.

Hâlâ câ-be-câ esâs-ı dîvârları âşikârâdır. Hükûmetleri Rûmeli eyâletinde olup Âl-i Osmân pâdişâhlarının hâss-ı hümâyûnudur kim başka emîn hâkimi vardır. (---) akçe iltizâmdır. Bir hâkimi dahi üç yüz akçe pâyesiyle şerîf kazâdır ve nâhiyesi yetmiş aded kurâdır. Kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve bâcdârı ve muhtesibi ve şehir kethudâsı ve harâc ağası vardır, ammâ müftî ve nakîbü'l-eşrâfı yokdur, Sofya-i sâfiye şehrinden fetvâ alırlar, zîrâ gâyet yakındır. Ve ahâlî-yi vilâyeti ve cümle Sırf ve Bulgar re‘âyâları kadar Âl-i Osmân hükmünde eyle ankâ ve zengin re‘âyâ vü berâyâlar yokdur.

Der-vasf-ı zemîn-i şehr-i Samakov

Nehr-i Işkır kenârında on iki göz ağaç cisir ile ubûr olunur bir vâsi‘ fezâda cümle bin yedi yüz aded sarây-misâl ma‘mûr u âbâdân serâpâ kiremit ile mestûr hânedân-ı ma‘mûrlardır. Ve cümle on bir mahalle-i müslimînlerdir. Mâ‘adâ mahalle-i kefere ve kıbtîlerdir.

Ve cümle on iki aded mihrâbdır. Cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik çârsû içinde Hünkâr câmi‘i bir serâmed ve musanna‘ ve şîrîn ve mevzûn alaca minâre-i bâng-ı Muhammedîsi var ve taşra ta-bakalarından cihân ser-be-ser seyr [ü] temâşâ olunur. Serâpâ kiremit ile mestûr bir câmi‘-i nûrun alâ nûrdur kim bâb-ı mu‘allâsının atebe-i ulyâsı üzre târîhi celî hüsn-i hat ile böyle tahrîr olmuşdur:

I”—†‰E«†OI†O”A
«‰ÁÂ† «—Í
”Íœ†«‰Õ,†»

Sene (---)

Ve yine çârsû içinde Malkoç Beğ câmi‘i buna Yeni Cami derler.

Ve şeyh Efendi câmi‘i.

Ve Yûnus Voyvada câmi‘i.

Bu dörd aded cevâmi‘lerde salât-ı cum‘a edâ olunur. Kiremit örtülü ma‘bedgâh-ı müslimîn ve mü’minînlerdir.

Ve cümle sekiz aded mesâcidlerdir.

Ve cümle iki aded dârü't-tedrîslerdir. Ve cümle üç aded mekteb-i dârü't-ta‘lîm-i tıflân-ı püserândır.

Ve cümle (---) aded hânkâh-ı sâhib-i tarîk der-vîşân-ı abdâlândır. Cümleden Malkoç Beğ tekyesi ve (---)

Ve cümle altı aded kârgîr binâ hân-ı hâcegânları var, cümle Malkoç Beğ hânı ma‘mûr ve metîndir. (---) (---)

Ve cümle iki aded hammâm-ı rûşinâları var.

Ve cümle iki yüz kırk aded dükkânları var, ammâ bezzâzistânı yokdur ve her ehl-i hirefden bulunur, ammâ de(r)mircisi gâyet çokdur.

Ve her hânedânlarda birer âb-ı hayât suların cârî olması mukarrerdir, ammâ suları memdûh değildir, zîrâ cemî‘i suları demir ma‘deni hâsıl olan dağlardan tulû‘ etdiğinden bî-fâ’ide suyu vardır. Sâhib-i tab‘ olan kimesneler çâh-ı mâlar suyu nûş ederlerler.

Ve çârsû başındaki meydânda matbah-ı şehriyârî emîni Mahmûd Efendi *sellemehullâh* henüz nev binâ çâr-kûşeli bir çeşme-sâr binâ edüp her tarafında âdem kolu kalınlığı ikişer lüle âb-ı revân cereyân edüp cümle sekiz aded uyûnlardır ve her köşesinde birer fıskiyye ile şazrevânlar fevvârelerinden pertâb etmede bir hayrât-ı ibret-nümâdır.

Ve âb [u] hevâsı gâyet mürtefi‘ zemîn olmağile kışı gâyetü'l-gâye şedîd olup dağları yaylağ-ı azîmdir kim edîm-i arz nukat-ı kerrâtla halk olaldan berü dağlarında karı ve âb-ı zülâli eksik değildir. Ve nehr-i Işkır bu Samakov yaylasından tulû‘ edüp Sofya şehrinin cânib-i şarkîsinde Ken‘ân Paşa çiftliği dibinde haşeb cisir altından güzer edüp cânib-i şimâle Sofya sahrâları içre cereyân ederek Nigebolı sancağı hâkinde Pileve şehri kurbundan ubûr edüp bir sâ‘at aşağı Zamit nâm karye dibinde deryâ-misâl nehr-i Tuna'ya mahlût olur.

Ve bu Samakov'un şiddet-i şitâsından bâğları azdır. Ancak kavak ve söğüd ağaçları çokdur.

Ve niçe bin bâğçeleri ve dükkânları ve evlerin nehr-i Işkır harâb u yebâb etmişdir. Hâlâ âsâr-ı harâb-âbâdı zâhir ü bâhirdir. Cümle pîr-i fânîlerin kavilleri üzre "Âhir-i kâr bu nehr-i Işkır-ı zorkâr bu Samakov şehrini yıkar" deyü kelâm-ı karâr etdiler. Vallâhu a‘lem yine eyle olur, zîrâ cereyân etdikde şehir üzre meyyâl gelir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[40a]***

Ve memdûhâtından musanna‘ kafesli demir fâ-nûsları ve demirden rezeli ve kalaylı sofra iskemleleri ehl-i sefere bile götürmek mümkün yahşı şeydir. Ve gûnâ-gûn kilidler ve at bâr-bendleri ve demirden kurd ve arslan kapanları ve demirden sandûkacık içre kahve değirmeni hîn-i zarûretde un dahi (dahi) öğüdüp a‘lâ dakîk-i rakîk eder.

Ve cemî‘i diyâra bu Samakov'un Fireng eğserisi ve Lofça ve Zağra ve Ortasayış ve Yüleme ve Miyane ve tahta eğserileri cihânı dutmuşdur.

Ve bu Samakov şehrinde ve etrâf nevâhîlerinde cümle yüz on aded demir işleyen kârhânelere bu diyârda samakov derler. Âteş-i Nemrûd'un yakan körüğün on nefer âdem çekemez, su değirmeni körüğü çeküp âteş-i Nemrûd hâsıl olur ve fîl şikemi kadar demir örsler üzre akîk-i Yemenî gibi kırmızı demirler kim âteşden çıkmışdır, ol demirleri üstâd-ı haddâdî birer gûne san‘atlı dollâblar ile kızgın demirleri sindân üzre koyup aynı câmûs kellesi kadar çekiçleri yine bir san‘at ile su dollâbları çekiçleri kırmızı demire urdukda zemîn ditrer.

Ser-i kârda ancak iki üstâd örs üzre dollâb ile birer ikişer kantar demirleri çekiç altına koyup çeküp vermede olup demir uzayup bir çubuk oldukda yine bir san‘at ile çekiç çarh-ı dollâbın suyun kesüp şeb [ü] rûz böyle bir kâr-ı rûzgâr ederler kim böyle kârı pîr-i haddâdiyân Hazret-i Dâvûd ibn Süleymân etmemişdir. Ve niçe yüz bin seyyâh-ı âlem bu kâr-ı rûzgâr-ı dîvi görmemişdir. Hakkâ ki vâcibü's-seyrdir kim mısra‘.

şenîden key buved mânend-i dîde[1]

mısra’ı üzre ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn hâsıl etmeyince ta‘rîf ü tavsîf olur ma‘rifet değildir.

Zîrâ İslâmbol'da top dökmek ve Karadaniska şehrinde top güllesi dökmek ve diyâr-ı Kırım'da Çüyençi köyünde (demir) demirden Tatar kazganı dökmek ve bu Samakov'da demir dökmek hakkâ ki kâr-ı benî Âdem değildir. Meğer dîv-i sefîd kârıdır. Gören âdem dem-beste ve vâlih [ü] hayrân olur.

Ba‘dehu bu Samakov'dan beher sene bender-i Selânik'e ve bender-i Varna'ya ve'l-hâsıl cemî‘i ülke-i Âl-i Osmân'a beher sene sekiz bin araba demir gidüp

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olur?

her şehirde üstâdlar murâd [u] merâmları üzre eşyâlar yaparlar.

..... (3 satır boş).....

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Samakov

Evvelâ **ziyâret-i Malkoç Beğ,** câmi‘i kapusu önünde türbe-i mehbıt-ı pür-envârı kapusu üzre celî hat hattât-ı üstâd ile târîhi budur:

Rûh-ı Kudsi kasd edüp târîh ana,
Dedi târîhin beğim hayrun cemîl.

Sene (---)

Ve **eş-şeyh şâkirî Efendi,** Sofyavî Balı Efendi halîfelerinden e‘izze-i kirâm kimesne imiş. Malkoç Beğ cebbânesinde medfûndur, *kuddise sırruhu*. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu şehri dahi seyr [ü] temâşâ edüp refîklerimiz avdet edüp bu şehirden dahi yüz aded pür-silâh fetâlar alup cânib-i şarka Samakov yaylağın mâh-ı Temmûz'da kar üzre yüz bin anâ ile aşup koca Rila yaylası dâmenleriyle ubûr ederek yokuş aşağı enerken hamd-i Hudâ kar kalmayup aşağı sevâhile enüp toz tozar. Bu koca Rila yaylasında eyyâm-ı bahârda yedi yüz aded egrek koyun yaylaya çıkar. Her egreği yüzer bin koyundur. Ve bu yayla Gekbiziyye kasabasında Mustafâ Paşa câmi‘i evkâfıdır kim yüz atlı ile yayla ağası koyun hakkı cem‘ edüp mütevellîye teslîm edüp ol dahi mürtezikalara vazîfe-i mu‘ayyenelerin verir.

Ve bu Rila yaylasına Destpot kral yaylası muttasıldır kim Tatarbâzârcığı şehrinden ve niçe mesâfe-i ba‘îde büldânlardan nümâyân o da bir kûh-ı âbâdân ve bir kân-ı Yörükândır. Hele sıhhatle Samakov belin aşup [b]aş aşağı 4 sâ‘at gidüp,

Menzil-i şehr-i azîm Sofya-i sâfiye

Mukaddemâ bu şehir sene (---) târîhinde Melek Ahmed Paşa vâlî iken mufassalan tahrîr olunmuşdur, ammâ hikmet-i Hudâ İştib'de ve Düşeniçse'de haber almışdım, ammâ hikmet-i Bârî yârî kılup biz de Sofya'ya sene 1072 mâh-ı Recebü'l-ferdinde dâhil oldukda Melek Paşa efendimiz dahi alay ile şehre girirken biz dahi bârhânemizle alayına katılup atımdan ***[40b]*** enüp piyâde reftâr ile Melek Ahmed Paşa efendimin rikâbın bûs etdikde,

"Bire Evliyâm, bire benim cânım seyyâh-ı âlemim. Sen safâ geldin ve hoş geldin" dedikde hakîr,

"Boş gelmedim, murâdınızdan ziyâde dolu geldim" dediğimde ziyâdesiyle hazz edüp vâfir tebessüm edüp "Atına bin" dedikde bilâ-rikâb esb-i yâr-ı gâr-ı Hamîs'ime süvâr olup at başı berâber şehr-i Sofya'ya girirken hakîr gerü kalup bir alay-ı Âsaf ile Melek Paşa Sofya'ya girmişdir. Bu alayı felek ancak görmüşdür. Anda hakîr doğru paşalara mahsûs sarây-ı hâssa ağırlığımla varup ol ân mektûbları ve arz [u] hüccetleri ve cümle mâlı ve cümle hedâyâları üç sancak beğlerinin defterleriyle hedâyâları dahi cümle Paşa huzûrunda hazînedâra teslîm etdikde Paşa eydir:

"Evliyâm, hakkâ ki merdsin ve akrabâ-yı yâr-ı sâdıkım ve mahrem-i râzımsın, ey mahallinde yetişdin" deyüp hakîre ol ân bir kat libâs-ı merdân ve bir serâser hil‘at-i sultân geydirüp bir kîse guruş-ı Bundukan in‘âm u ihsân edüp niçe gûne hayr du‘âlar edüp hüddâmlarıma onar altun ve birer çuka ve kumaş ihsânlar edüp dest bûsiyle şeref-yâb olup Ya‘kûb Çavuş nâm benâm-ı hümâm velî-ni‘am hânesinde mihmân olup üç gün Sofya şehrinde mukîm olup hamd-i Hudâ yüzümüz ağıyla emâneti teslîm etdiğimde gûyâ kûh-ı Demâvend bârından halâs olup mesrûr [u] handân oldum ve beyne'l-akrân efendimiz yanında mümtâz oldum. Üçüncü gün Sofya'dan İslâmbol'a gidecek mahalde efendimiz raht u bahtıyla hakîre bir küheylân mu‘teber at, misâl-i sâfinâtü'l-ciyâd esb-i sabâ-sür‘at ihsân edüp süvâr oldum. Andan,

Sene 1072 Recebü'l-ferdinde Sofya'dan İslâmbol'a gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ Sofya-i sâfiyeden çıkup mâh-ı Receb'in on beşinci bâzâr gün cânib-i şarka ol sahrâ-yı lâlezâr içre (---) sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Lozna: Mâ-tekaddem mevsûfdur. Andan,

Menzil-i karye-i Hacı Karaman: Bir sahrâ-yı vâsi‘ nihâyetinde üç yüz hâneli ve bir latîf câmi‘li ma‘mûr köydür, ammâ kasaba olmağa liyâkati vardır. Sofya paşalarının hâssıdır kim başka voyvadası hâkimdir. Ve bu köyün etrâfı cümle biri birine muttasıl ma‘mûr köy [ü] kendlerdir. Andan cânib-i kıbleye,

Menzil-i karye-i Ormanlı: Bu dahi Sofya sahrâsına vâkı‘ olmuş bir câmi‘li ve üç yüz hâneli serâser ze‘âmetdir. Andan yine cânib-i kıbleye,

Menzil-i kasaba-i İhtiman: Bu dahi altmış üçde mevsûfdur. Andan,

Menzil-i Yeniköy: Bulgar keferesi köyüdür ve gâyet mahbûbe kızları olur. Kapulu Derbend nâmıyla meşhûr-ı âlem köydür. Andan yine şarka gidüp,

Kasaba-i Tatarbâzârcığı: Bu dahi mukaddemâ mevsûfdur. Bu mahalde "Filibe ve Edirne üzre izdihâmdır" deyü ol tarafa gidilmeyüp sol kola Eski Zağra üzre sapıldı. Andan sehel şimâl tarafıyla şarka meyyâl 5 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Kırnagol: Urûm köyüdür. Andan 5 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Urûmlar: Beş yüz hâneli ma‘mûr Urûm köyüdür kim İslâmbol'da İbrâhîm Paşa câmi‘i evkâfıdır. Andan 4 sâ‘atde yine semt-i şarka gidüp,

Menzil-i karye-i Köseli: Müslümanlardır ve bir latîf câmi‘i, Hacı Süleymân nâm bir sâhibü'l-hayrât binâ edüp hâlâ elli bin altun vakfı vardır. Ve câmi‘in haremi etrâfında tekyegâh-ı Halvetî var kim kırk elli aded fukarâ hücreleri var. Bu köy ve bu câmi‘ bir sık ormanlı ve dıraht-ı müntehâlı koru içinde vâkı‘ olmuş köydür. Ve bu köye karîb nümâyân Kuneş(?) nâm köyde,

Ziyâret-i Meyyitoğlu: Ziyâretgâh-ı erbâb-ı dilândır kim bu Meyyitzâde'nin vâlidesi hâmile iken merhûme olup be-emri Hudâ iki aydan bu kabir sâhibi Meyyitoğlu Gâzî Mehemmed Beğ vücûda gelüp feza‘ [u] çeza‘ından kabirden çıkarup mürûr-ı eyyâm ile Sultân Mûsâ ibn Yıldırım Bâyezîd Hân asrında ümerâ-yı kirâm olup merhûm oldukda üzerine Çelebi Sultân Mehemmed bir kubbe-i pür-envâr ve bir câmi‘ ve bir imâret-i dârü'l-it‘âm dârü'l-ızz edüp hâlâ ma‘mûr ziyâretgâhdır. Bunu mukaddemâ ziyâret etmişdik.

Hamd-i Hudâ yine ziyâret edüp tekrâr **karye-i Köseli**'ye geldik. Bu mezkûr köyler cümle Filibe sahrâsına vâkı‘ olmuş İrem-misâl ma‘mûr kurâlardır. Andan 4 sâ‘at,

Evsâf-ı kasaba-i Çırpan

Bu mahal dahi Rûmeli eyâletinde yüz elli akçe pâyesiyle otuz iki kurâlı kazâ ve ze‘âmetdir. Cümle yedi mahalle ve cümle altı mihrâbdır. Dördü mahalle mesâcidleridir ve ikisi cevâmi‘dir. Biri Yeni Câmi‘ ve biri Eski Câmi‘dir. ***[41a]*** Ve bir hammâm-ı kesîfi var, Sultân Mûsâ Çelebi binâsıdır kim Timur hâdisesinde bu Mûsâ Çelebi birkaç sene Rûmeli'ne pâdişâh olup bu şehirleri ol feth etmişdir. Ba‘dehu Çelebi Sultân Mehemmed bu Mûsâ Çelebi'yi katl etmişdir.

Ve bu rabta-i Çırpan bir mürtefi‘ kayalı yere vâkı‘ olmuşdur. Ve cümle altı yüz {aded} kiremit ile sutûhları mestûr büyût-ı ma‘mûrlardır. Cümleden mükellef ü mükemmel Kadı Mehemmed Efendi sarâyı Filibe sahrâsına nâzır şâhnişîn ve revzenleri var. Cümle vüzerâlar bu hânedân-ı kadîmde mihmân olurlar.

Ve cümle iki aded hânları ve cümle üç aded mektebi ve cümle üç aded tekyeleri var.

Ve cümle iki yüz aded dükkânları var, lâkin sûk-ı sultânîsi ol kadar ma‘mûr değildir.

Ve bu kasaba içre aslâ kurşum örtülü imâret yokdur, ammâ bâğ u bâğçeleri gâyet çokdur. Andan kalkup yine taraf-ı şarka 2 sâ‘atde,

Karye-i İkizler: Müselmânlar ve ze‘âmet köyüdür. Andan 2 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Arnavudlar: Eski Zağra kazâsı hâkinde tîmâr ve bâğlı ve hadîkalı kâfir köyüdür. Andan 3 sâ‘atde,

Menzil-i Eski Zağra şehri: Kal‘ası vîrân ve şehri âbâdân olduğu Sofya'ya giderken tavsîf olunmuşdu. Hulâsa-i kelâm gâyet ma‘mûr ve ganîmet şehr-i müzeyyendir. Andan (---) sâ‘atde,

Karye-i Hızır Beğ: Bir dağ dibine vâkı‘ olmuş cümle evlerinin yüzleri kıbleye nâzır bir müselmân köyüdür ve İbrâhîm Hân oğulları evkâfıdır. Ancak bir câmi‘i var. Andan 3 sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Eski Zağra Yenicesi: Bunun dahi bâlâda evsâfı tahrîr olunmuşdur. Andan 3 sâ‘atde,

Karye-i Kara Murâdlı: Ma‘mûr müselmân köyü ve Tatarhânîlerden Fındıklı Sultân hâssıdır ve bu mahal artık Özü eyâleti hükmüdür. Andan 4 sâ‘atde,

Karye-i Bâğçebınar: İslâmbol'da Hümâ Sultân hâssıdır. Andan 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Kızılağaç Yenicesi

Nehr-i Tunca kenârında henüz vîrâna yüz dutmuş bir vâsi‘ çemenzâr fezâ-yı lâlezârda kasabacıkdır. Özü eyâletinde Kırkkilise beği hâssı olup voyvadalıkdır ve yüz elli akçe pâyesiyle kadılıkdır. Ve nevâhîleri yigirmi beş pâre ma‘mûr kurâlıkdır. Ve cümle üç yüz aded kiremit örtülü müfîd [ü] muhtasar fukarâ hâneleridir. Bir kârgîr binâ kubbesi müdevver bir câmi‘i ve bir hammâmı ve bir hânı ve yigirmi aded hurde dükkânları cümle Örenli Gazzâz Mehemmed Çelebi hayrâtıdır. Hattâ câmi‘inin kapusu üzre çârkûşe beyâz mermer üzre Sultân Bâyezîd-i Velî üstâdı şeyh hazretleri hattıyla câmi‘in vemine'l-acâ’ib târîhi budur:

Sâhibuhu Mehemmed bin el-Hacı Mustafâ temme fî şehr-i Muharrem fî sene 888

Aynı böyle tahrîr olunmuş târîh [ü] rakamdır.

Ve bu rabtada bunlardan gayri imâret yokdur, ammâ bâğ u bostânları çokdur. Ve bu kasaba önünde kıble tarafına belde-i mu‘azzama Edirne beş sâ‘atlik yerdir. Edirne'ye bu kasabadan giden bu mahalde cereyân eden nehr-i Tunca üstündeki haşeb cisirden geçüp Edirne'ye gider. Bu cisr-i musanna‘ İbrâhîm Hânoğulları vakfıdır. (---) (---) Bundan yine kalkup cânib-i şarka 5 sâ‘atde,

Menzil-i Karye-i Derbend: Bir dağ dibinde üç yüz hâneli Bulgar kefereleri ve Süleymâniyye câmi‘i evkâfıdır. Andan 4 sâ‘atde,

Karye-i Sarı Talışmanlı: Müselmânlardır. Bir latîf câmi‘i var, ammâ bir taşlı zemînde vâkı‘ olmağile suları yokdur. Bu dahi vakıf köydür. Bu köyden şimâl cânibine nîm sâ‘at karîb,

Ziyâretgâh-ı merkad-i Muhyiddîn Baba: Tarîk-i Âl-i Abâ-yı Bektaşiyân'dan bir ulu sultândır. Bir teferrücgâh u mesîregâh yerde ma‘mûr türbe-i pür-envârdır. Ve niçe erbâb-ı ma‘ârif dervîşânları vardır. *Kaddesenallâhu bi-sırrıhi'l-azîz.* Andan 5 sâ‘atde,

Karye-i Bedri: Ebü'l-feth Sultân Mehemmed evkâfıdır ve Eski Poloz kal‘asına bir sâ‘at karîbdir. Andan üç sâ‘atde,

şehr-i Kırkkenîse: Bâlâda bu şehir dahi mufassalan tavsîf olunmuşdur. Andan maşrık cânibine 3 sâ‘atde bayırlar aşup,

Evsâf-ı kasaba-i Küçük Üsküp

Kırkkilise sancağında yüz elli akçe pâyesiyle ednâ kazâdır ve mefrûzu'l-kadem ve maktû‘u'l-kalem Edirne dârü'l-hadîsinin evkâfıdır kim başka voyvadası hâkimdir. Müselmân ve Bulgar ve Urûm keferesi re‘âyâları gâyet çokdur. Fireng ve Ermeni ve Yahûdî yokdur ve ankâ tüccâr kefereleri gâyet vâfirdir. Ve cümle altı aded mahalledir kim bir depeden bir depeye varınca cümle üç bin aded kırmızı kiremitli tahtânî ve fevkânî musanna‘ ve münakkaş ve müzeyyen sarâylar ve kâ‘a-i zîbâlar var.

Ammâ çârsû-yı bâzârı müzeyyen değildir. Ekseriyyâ herkes köşe köşe ***[41b]*** hâneleri altında birer dükkân şekilli kârhânecikler yapmışlar. Anıniçün dükkânlarının adedi nâ-ma‘lûmdur.

Ve Müselmân mahallelerinde bir câmi‘i var, kâr-ı kadîmdir. Ve altı aded mescidi ve dörd hânı ve bir küçük hammâmı var, gayri âsâr-ı imâretden bir eser yokdur, ammâ keferesi çok olmağile bâğları gâyet çokdur kim şarâbı cihânı dutmuşdur.

Ve âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûbe Urûm keferesi kızları olur kim her biri la‘l-gûn yanaklı bânû-yı perîzâd perî-rû duhter-i pâkîze-ahterleri vardır kim bâzâr yerinde müsâfirîne metâ‘ların fürûht edüp kendüleri müşterî tal‘at iken müşterî ile bâzâr-ı hüsün ederler.

Ve bu kasabada olan mahbûbe-i zamâne Bulgar kızlarının hüsn-i cemâlleri bir mertebededir kim geysûlarının her târ evtârları rûz u şeb târdır kim görenlerin akılları târumâr olur.

Ve hâllarının her dânesi hâl-i Hâşimî-vâr bin gez reşk-i müşg-i Tatar değer. Hâlâ her birine hakkâk desti değmemiş ve nâ-sezâ elleri ermemiş bir dürr-i nâ-şükûfte perî-rû bintânları olur. Kırkkilise ve Vize ve Sarây kasabaları halkı bu kefere kızlarından nikâh ile bânûlar alup döl döş sâhibi olur niçe yüz müselmânlar var, cümle menkûhaları kefere kızlarıdır. *Radıyallâhu anh* mezheb-i İmâm-ı hümâm-ı A‘zam'da câizdir, *rahmetullâhi aleyh*. Hakkâ ki latîf mezhebimiz vardır.

Ve bu rabta-i Üsküpçük içinden cereyân eden uyûn-ı zülâl nehr-i (---) dir kim dağlar aşup tâ Karadeniz sâhilinde kûh-ı Istıranca'dan gelüp revân olarak nehr-i Ergene'ye mahlût olur. Ergene nehri dahi Enez kal‘ası kurbunda Akdeniz'e karışır. Andan Melek Paşa efendimiz Vize beğine bu hakîri gönderüp hüddâmlarımızla cânib-i şarka ma‘mûr köyler içre 4 sâ‘atde,

Evsâf-ı (---), ya‘nî kal‘a-i köhne-âbâd Vize

Bânîsi Kostantin kızı Vizo nâm bir melike binâsı olmağile ol melike ismiyle müsemmâ bir kal‘a-i zîbâ imiş. Mürûr-ı eyyâm ile câ-be-câ harâbe olmuş kal‘ası bir sivri kaya üzre şekl-i muhammes seng binâ-yı atîkdir. Cânib-i (---) kapusu var ve kal‘a içinde cümle üç yüz aded kiremitli büyût-ı ra‘nâlar var ve kiliseden bozma Ebü'l-feth Sultân Mehemmed câmi‘i var, kubâbı kurşum ile mestûr câmi‘-i ma‘mûrdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Boğazhisârı kal‘aların yapdığı sene bu kal‘ayı Rûm keferesi destinden amân ile almışdır. Hâlâ Özü eyâletinde başka sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı taraf-ı şehriyârîden 224.475 akçedir ve bu sancakda Yörükân beği vardır, ol dahi başka hâkimdir. Anın dahi hâssı 178 akçedir.

Ve bu sancakda ze‘âmet 3 ve tîmâr 79 dur. Çeribaşı ve yüzbaşı ve alaybeğisi var. Hîn-i seferde cümle erbâb-ı tîmârı kanûn üzre cebelüleriyle ve beğinin beş yüz askeriyle cümle bin beş yüz asker olup me’mûr olduğu sefere giderler.

Ve yüz elli akçe pâyesiyle ve yüz elli pâre nâhiye kurâsıyla şerîf kazâdır, zîrâ gâyet ma‘mûr sancakdır, ammâ beğine sekiz bin guruş ancak olur. Zulm edüp bir habbe kanûndan ziyâde alsa re‘âyâsı çarığın geyüp bir günde der-i devlete gelüp şikâyet eder. Bu şehirde kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve kal‘a dizdârı ve elli aded neferâtı ve muhtesibi ve şehir voyvadası ve şehir kethudâsı ve bâcdârı ve harâc ağası vardır, ammâ müftî ve nakîbi yokdur, lâkin a‘yân [u] eşrâfı çokdur. Ve cümle re‘âyâsı Yörükân müslimleri ve Bulgar ve Urûm kefereleri çokdur. (---) (---) (---)

Sitâyiş-i imâret-i şehr-i Vize: Cümle (---) aded bâğlı ve bâğçeli ve serâpâ la‘l-gûn kiremitli biri biri üzre bâlâ hâne-i ra‘nâlardır. Ve câ-be-câ kayalardan âb-ı hayât uyûn-ı zülâller çıkup evden eve uğrayup her hânedânı rey eder uyûn-ı cârîleri var. Beğ sarâyı gâyet vâsi‘dir.

Ve cümle 12 mahalledir. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) mihrâbdır.

Ve cümle (---) aded mahalle mesâcidleridir. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded medresedir. (---) (---) (---)

Ve cümle (---) mekteb-i sıbyândır. (---) (---)

Ve cümle (---) aded tekyegâh-ı kân-ı fukarâ-yı abdâlândır. (---) (---)

Ve cümle (---) aded hân-ı tüccârândır. (---) (---)

Ve cümle (---) aded hammâm-ı rûşenâdır. Kurşum kubbeli hammâm-ı müferrihd[ir]. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded dekâkîn-i çârsû-yı bâzârdır, ammâ ol kadar ma‘mûr u müzeyyen değildir.

Ammâ bâğ u bâğçeleri vefret üzre olup müzeyyen ve mahsûldârdır.

Memdûhâtından pırasası meşhûrdur. (---) (---)

Ev âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûbeleri çokdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[42a]***

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Vize: Ziyâret-i eş-şeyh Gazanfer Efendi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Andan cânib-i kıbleye 9 sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Yenehisâr: Bânîsi Tekrûr kraldır. Lisân-ı Rûm'da "yene", su kaynağı olan yere derler. Kasaba içinde bir âb-ı hayât su kayadan kaynayup bu rabtanın bâğ u besâtînlerin rey eder bir mâ-i sâfîdir kim gûyâ âb-ı kevserdir. Cemî‘i müverrihler ve pîr-i fânîler "Bu ayn-ı zülâl nehr-i Tuna'dan gelir" deyü yazmışlar ve ihtiyârlar böyle nakl etmişler.

Kal‘ası bir âlî püşte üzre seng binâ çâr-kûşe bir sûr-ı ra‘nâ imiş. Hâlâ harâb u yebâbdır, zîrâ hîn-i fetihde Gâzî Mihal {sene 769 târîhinde zamân-ı Gâzî Hudâvendigâr'da} ziyâde usret çeküp ba‘de'l-feth bu kal‘ayı câ-be-câ harâb etmişdir. İçinde imâret ve dizdâr ve cebehâneden bir şey yokdur, ammâ varoşu gâyet ma‘mûrdur.

Cümle bin yüz aded bâğlı ve bâğçeli ve kiremitli hânelerdir ve cümle (---) aded mihrâbdır. (---) (---) (---) Mâ‘adâ mesâcidlerdir.

İki aded hânı ve bir küçük hammâmı var, ammâ sekiz aded dükkânı olduğu sene 1066 târîhinde bu kasaba evsâfı cild (---) tahrîr olunmuşdur, ammâ bâğ u bâğçeleri ve âb-ı hayât suyuna aşk olsun. Bunda Melek Ahmed Paşa gelüp Vize paşası mektûbların verdim.

Andan cânib-i kıbleye 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Punarhisâr

Bu dahi İslâmbol tekrûru binâsıdır. Bu kal‘a dahi sene 769 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr be-dest-i Gâzî Mihal Beğ feth etmişdir. Ba‘dehu Murâd Hân Edirne'yi feth etmişdir. Ba‘de'l-feth bu kal‘a-i Pınarhisâr câ-be-câ münhedim olmuşdur.

İçinde imâretden bir şey yokdur, ammâ kal‘ası bir kayalı püşte üzre bir azîm şeddâdî binâ-yı kadîm seng-tırâş bir kal‘a-i savaşdır, lâkin iç el olmak ile gözden bırağılmış bir kal‘a-i garîbdir. İçinde şiddet-i şitâ eyyâmında koyun ve keçiler kışla[r], ammâ bunun da aşağıda varoşu Yenehisâr varoşundan ma‘mûrdur. Bu dahi (---) sancağıbeğinin hâssı voyvadası zabt eder, yüz elli akçe kazâdır. Ve bu mahalde vezîria‘zam hâssı da vardır. Ol dahi başka hükûmetdir. Ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı vardır.

Cümle dörd yüz aded kiremit örtülü hadîka-i bâğ-ı cinânlı evlerdir.

Ve cümle iki câmi‘i var, çârsû içre Küçük câmi‘dir, lâkin cemâ‘ati çokdur.

Cümle üç aded hâncuğazları vardır. Ancak yüzer yüz ellişer at ve katır alır hân-ı sağîrelerdir. Ve ancak bir küçük kesîfçe hammâmcığı var, halkı hammâma ihtiyâç değillerdir, zîrâ herkesin ev hammâmları vardır. Ve kefereleri gâyet çok olduğundan hammâmı ol kadar işlemez. Ve cümle yigirmi aded hurde dükkâncıkları var, gayri kurşumlu imâretden bir âsâr-ı binâ yokdur. Olduğu kadarca kasabacıkdır. (---) (---) (---) (---)

Sitâyiş-i âb-ı hayât-ı Bunarhisâr

Bu kasabanın tâ vasatında çârsû başında bir ibret-nümâ ayn-ı azîmi kayadan çıkup bir havz-ı azîme perrân olup sâ‘ikasından âdeme dehşet hâsıl olur. Sâf ve beyâz billûr-misâl bir âb-ı sâfîdir mâh-ı Temmûz'da gûyâ buz pâresidir. Un değirmen[i] yürüdür bir gür sudur. Havz-ı kebîrden taşup şehirden aşağı bâğ u besâtînleri reviş edüp bir konak aşağı cereyân ederek nehr-i Yene ile bir olup Ergene köprüsünden geçüp nehr-i Tunca'ya ve Arda ve Meriç ile cümle bir olup Akdeniz sâhilinde Enez kal‘ası dibinde Bahr-i Sefîd'e munsabb olur.

{Nehr-i Tuna'nın İslâmbol'a cereyân etdiğin beyân eder}

Bu uyûn-ı Bınarhisâr hakkında müverrihân-ı Rûm ve Latin kavilleri üzre bu nehir tâ Tuna Demirkapusu'ndan gelir, derler, muhakkakdır, zîrâ bu hakîr Tuna yalılarında ba‘zı hidmetler zabt ederken Tuna Fethülislâmı yanında bir demir kapu vardır. Rûm ve Arab ve Acem seyyâhânları mâbeynlerinde meşhûrdur. Kaçan kim nehr-i Tuna'(nın) tenezzülde olsa ol demir kafes kapu nümâyân olur. Bu kapudan nehr-i Tuna ejdehâ gibi kıjğırup (girüp) tâ on konak yer altından cereyân edüp bu Bınarhisârı'na gelir. Ve Çelebi Sultân Mehemmed ibn Yıldırım Hân evkâfnâmelerinde yazar kim kaçan kim Mehemmed Hân Tuna kenârında Urusçuk kal‘ası mukâbelesinde Tuna aşırı Yergöğü kal‘asın Eflak tarafında binâ ederken gem[i]ler ile Tuna sevâhillerin temâşâ ederek mezkûr demir kapuyu görüp su’âl etdikde,

"Pâdişâhım İslâmbol'u binâ eden Yanko ibn Madyan'ın karındaşı Yanvan Kral, ‘Makedonya, ya‘nî İslâmbol'da benim de bir hayrâtım olsun’ deyü var kuvveti bâzûya getirüp bu demir kapudan yarup tâ İslâmbol'a ka‘r-ı zemînden yollar edüp İslâmbol'un Terkoz ve Âzâdlı dağlarından geçüp Dâvûdpaşa kırlarından Yenibâğçe içre cereyân ederek Aksarây mahallesinden geçüp Lanka kapusu dibinde Bahr-i Rûm'a nehr-i Tuna ***[42b]*** mahlût olup yedi sene kâmil İslâmbol içre nehr-i Tuna'nın bir tur‘ası cereyân ederdi.

Ba‘dehu Yanvan Kral karındaşı Yanko Kral ile buluşdukda,

"İşte bürâder, nehr-i Tuna'yı avret gibi saçından çeküp senin Makedonya şehrine akıtdım" deyince hemân bi-emri Hayy [u] Kadîr kuvvet ve kudret-i azamet-i sun‘un ızhâr içün emr-i Hak ile Tuna gerüye dönüp Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece yolunda Tuna nehri zâhir olup andan deryâya girüp ol zamânlar bu buheyre-i Çekmeceler bend olmuşdur. Hattâ Çekmece-i Kebîr buheyresinde İbrâhîm Hân tahta cülûs etdiği ân bir morina balığı çıkup Topkapulu Mustafâ Ağa morina balığın Sadrıa‘zam Kara Mustafâ Paşa'ya gönderüp ol dahi İbrâhîm Hân'a hedâyâ gönderüp İbrâhîm Hân hîn-i cülûsda ni‘met-i ûlâ morina balığı olmuşdur. Ve ba‘de't-ta‘âm nûş etdiği Melek Ahmed Paşa'nın Diyârbekir'den gümüş güğümler ile Murâd Hân'a gönderdiği ayn-i hamrevât olmuşdur kim Murâd Hân merhûm olup İbrâhîm Hân'a müyesser olduğu bu hakîrin pek ma‘lûmudur.

Ez-în-cânib nehr-i Tuna'nın bir fırkası bu Bınarhisâr'da ve kurbunda Yenehisâr'da ve Pravadi ile Varna şehri arasındaki Duna değirmenlerinden âşikâre olup cereyân eder. Yanvan Kral Tuna'nın İslâmbol'dan döndüğün istimâ‘ edüp cân ber-cehennem gider. İlâ hâze'l-ân Çatalca kurbunda Âzâdlı nâm karye kurbunda dağlar içre mağâralardan nehr-i Tuna cereyân etdüğinün alâmetlerin Fâtıma Sultânzâde Süleymân Beğ ile bu gârlara girüp seyr [ü] temâşâ etdik.

Hattâ Tuna'nın taşışına bu gârlardan "Tuna suları gibi bulanık sular Bınarhisâr'da ve Yenehisâr'[da] akar" deyü Çelebi Sultân Mehemmed'e bu Demirkapu ahvâllerin umûr-dîde ve kâr-âzmûde pîr-i fânîler bu gûne hikâyât u rivâyât u dirâyât etdiklerinde hemân Sultân Mehemmed-i âkıl âkılâne hareket edüp müşkil-küşâlik etmek içün re‘âyâ vü berâyâya bu kadar bin çuval saman ve talaş ve halaş ve kömür gönderüp Bunarhisâr'a ve Çekmecelere ulaklar gönderüp beri tarafda bu kadar bin çuval saman ve kömürü Demirkapu'dan duhûl eden nehr-i Tuna'ya döküp üç gün iki gecede Duna ve Bınarhisâr ve Yenehisâr ve Çekmece halîclerinden kömür ve saman cereyân etmeğe başlayup Mehemmed Hân-ı Evvel'e haberler gelüp andan ma‘lûm-ı sa‘âdetleri olur kim Çekmeceler ve Bınarhisâr ve Duna suları nehr-i Tuna'dandır deyü evkâfnâmelerinde musarrahdır, *ve's-selâm*.

Bunarhisâr'ın seyr [ü] temâşâsın edüp andan 8 sâ‘at semt-i şarka gidüp,

Menzil-i karye-i Çöğenli: Müslüman ve kefere köyüdür. Andan 4 sâ‘atde,

Karye-i Uzuncular: Müselmânlardır. Bunu geçüp 5 sâ‘atde,

Sitâyiş-i menzil-i kasaba-i müzeyyen Sarây: Sene (---) târîhinde Gâzî Hudâvendigâr Edirne şehrin feth etdikden sonra bu cây-ı menâsda ârâmgâh [u] şikârgâh olmak içün bir sarây inşâ etdiğiyçün hâlâ kasaba-i Sarây-ı Rûm derler. Sarâybosna Ebü'l-feth binâsıdır. Bir Sarây şehri dahi iklîm-i seb‘a haddinde Maskov diyârında Balu Hân kurbunda Sarây-ı Kazan vardır, ammâ bu kasaba-i [Sa]rây-ı Rûm Vize sancağı hâkinde Vize beğinin hâssı olup voyvadası hâkimdir ve yüz elli akçe kazâdır. Kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi vardır, ammâ gayri hâkimleri yokdur. Bu bir küçük kasabacıkdır. Cümle sekiz yüz aded cinîn-i gaytânlı ve müşebbek bostânlı ve serâpâ kiremitli hânelerdir. Ve cümle (---) aded mihrâbdır. Cümleden çârşû başında (---) (---) câmi‘inin kapusu üzre târîhi budur:

Elhemellâhu lenâ târîhahû
Vedhulûhâ sâlimîne âminîn.

Sene (---)

Mâ‘adâ mesâcidleridir. Ve cümle (---) aded medresedir. (---) (---) (---)

Ve cümle beş aded mektebdir. Cümleden Ayas Paşa mektebi ma‘mûrdur. Ve cümle üç aded hândır ve yine Ayas Paşa hânı mükellefdir. Ve ancak bir küçük hammâmı var. Ol kadar hoş-binâ ve hoş-havâ değildir.

Ve cümle yüz aded dükkânları var, ol kadar müzeyyen sûk-ı sultânîsi yokdur, ammâ bâğları gâyet çokdur, lâkin halkında berekât yokdur. Ol ecilden fukarâları çokdur. Hattâ Melek Ahmed Paşa efendimizi bir gece altı bin askeriyle müsâfirliğe alamadılar, ammâ Süleymân Hân asrında gâyet ma‘mûr imiş. Hattâ Süleymân Hân vüzerâlarından Ayas Paşa Gâzî Hudâvendigâr sarâyın amâr edüp ürd-i behişt-misâl bir bâğ-ı cinân edüp İslâmbol'dan her çehârşenbe gelüp zevk u safâdan sonra Cum‘aertesi dîvânına yine ererdiş. Niçe kerre bir günde gelüp yine ol gün der-i devlete gidermiş. Tâ bu mertebe serî‘u's-seyr vezîr-i dilîr imiş. Aslında bu şehrin cümle hayrât [u] hasenâtları Ayas Paşa'nındır, *rahmetullâhi aleyh*. (---) (---) ***[43a]***

Andan 10 sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i Fânûs, ya‘nî Fener

Kefere kasabası olduğu bâlâdaki cilde (---) tahrîr olınmışdur. Andan cânib-i şarka 13 sâ‘atde âbâdân kurâları ve çiftlikleri geçüp,

Menzil-i kasaba-i Halkalı

Süleymân Hân zamânında bu cây-ı mahsûldârda Koca Mehemmed Paşa Süleymân Hân'ın mi‘mârbaşısı Koca Mi‘mâr Sinân ibn Abdülmennân Ağa'ya kal‘a-misâl sarây-ı azîm inşâ etdirüp hâlâ bâğ-ı İremden nişân verir bir ravza-i rıdvân-misâl bir sarây-ı azîmdir kim vasfında lisân kâsırdır. Hâlâ hünkâr bâğçesidir kim başka ustası ve altmış aded külâhlı bostâncıları vardır. Ve civârında İslâmbol a‘yânlarının dahi mükellef ü mükemmel sarâyları var. Bir câmi‘i ve iki hânı ve bir sarây hammâmı taşra kalup hâss [u] âm

için oldu. Ve on aded bakkal ve habbâz ve zeyyât ve na‘lbe[n]d ve bozacı dükkânları var.

Bu cây-ı ma‘hûde Halkalıbınar demenin vech-i tesmiyesi oldur kim kefere asrından berü bir ayazma var, hâlâ keferelerin ziyâret-i bed-âyînleridir. Ol ayazmanın kubbesinde bir demir halka var imiş. Bir âdem ol halkaya ip bağlayup kahrından kendüyi salb edince ol halka kapağıyla kopup herîf-i zarîf Takyanusî altuna gark olup altun içinden yüzerek taşra çıkup Süleymân Hân'a haber eder. Ol pâ[di]şâh-ı âdil dahi,

"Cenâb-ı Kibriyâ ol mâlı sana vermiş, sen de öşr-i sultânîsin beytü'l-mâl-ı müslimîne ver" deyüp bedest-i Defterdâr İskender Çelebi bin altmış kîse öşr-i şer‘î beytü'l-mâl için kabz olunur. Gayri herîfe kalan mâlı ana göre kıyâs oluna.

Anıniçün bu mahalle Halkalıbınar derler. Bir âb[u] hevâsı latîf yerdir. Bu menâkıbı pederimiz görüp anların nakli üzre tahrîre cür’et olundu, *ve's-selâm*.

Andan kasaba-i Halkalı'dan yine şarka giderken üç göz Odabaşı cisri Haraççı deresinde Kapuağası kantarası ve Sinânlı köyünde Koca Mehemmed Paşa pülü cümle Süleymân Hân mi‘mârbaşısı Mi‘mâr Sinân bin Abdülmennân binâsıdır.

Andan 9 sâ‘atde Çekmeceler kurbundan ubûr edüp sene **1072 şa‘bânu'l-mu‘azzamının ikinci hafta Cum‘aertesi gün sevâd-ı azîm ve bilâd-ı kadîm belde-i tayyibe, ya‘nî mahrûse-i Kostantiniyye *hamâhallâhu Ta‘âlâ ani'l-beliyye*** olan şehr-i İslâmbol'a bir alay-ı şevket ile dâhil olup Paşa efendimiz doğru Köpürlüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya varup mülâkât olduklarında hemân Sadrıa‘zam paşayı sa‘âdetlü pâdişâha götürüp buluşdurdukda sa‘âdetlü pâdişâh,

"Melek Lalam hoş geldin. Erdel gazân mübârek ola. Bana ey hazîne tahsîl eylemişsiz. Berhordâr olup ekmeğim size helâl olsun" deyüp niçe hayır du‘âlardan sonra paşaya bir semmûr kürk ve on kîse guruş ihsân edüp,

"Var Fâtıma Sultân halama düğün edüp bu kîseleri harc-ı sûr eyle" dedikde paşa selâm verüp taşra çıkdı. Ve cümle musâhiblerle buluşup görüşüp öpüşüp niçeleriyle el ele yapışup ba‘dehu vedâlaşup sarâyına gelüp kurbânlar kesilüp cümle ağavâtlara ziyâfetler oldu.

On günden sonra Ramazân-ı şerîfin onuncu gün sünnet üzre sûr-ı zifâf olup sene 1072 Ramazân'ında Melek Ahmed Paşa efendimiz Fâtıma Sultân binti Sultân Ahmed Hân'ı izdivâclarında münderic edüp leyle-i zifâfda cümle Melek Ahmed Paşalı Fâtıma Sultân'ın Ebû Ensârî kapusundaki sarây[ın]da tâ sabâha dak cân sohbetleri etdik. Vakt-i şâfi‘î kim oldu Melek Ahmed Paşa efendimiz yine ke'l-evvel esbâbıyla gazab-âlûd taşraya çıkup gözleri tas-ı pürhûna dönmüş.

Cümle sika hüddâmları "Zifâf mübârek ola" dediklerinde "Dahi salât-ı ışâ âbdestiyleyim dediler.

Vakt-i Hanefî ki oldu "Seccâde" deyüp salât-ı fecri edâ edüp hakîre eydir:

"Evliyâm tîz bana karpuzcunun dörd çifte kayığın hâzır et, bir yere gitsem gerek" buyurdular.

Hakîr eyitdim: "Sultânım, şimdi cemî‘i vüzerâ ve vükelâ ve ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve meşâyih [ü] sâdât ve a‘yân-ı kibâr-ı kübbâr cümle gelüp zifâf paçası yerler. Siz kanda gidersiz" dedikde,

"Belî kanda giderim, tîz kayık getir" deyü gazabâne tekellüm edüp derhâl iskeleden karpuzcu kayığın getirdim.

Der-beyân-ı menâkıb-ı garîbe vü acîbe-i Melek Ahmed Paşa

Hemân Paşa-yı kâmil kethudâsı ve hazînedârı ve gayri iş erlerin çağırup "Ziyâfete gelen vüzerâ kardaşlar›m›z› ve cümle ulemâ efendilerimizi kanûn [u] kâ‘ide üzre ağ›rlayup bir hofl i‘zâz u ikrâm [eylen], benüm sehel iflim var" deyü tenbîh ü te’kîdler edüp silihdâr ve çukadâr ve mühürdâr ve hakîr, Pafla ile kay›ğa süvâr olduğumuzda Pafla eyitdi:

"Bizi tershâne bâğçesine götür" dedi. Tarfetü'l-ayn içre ol bâğçe-i hâssa varup kay›kdan ç›kup piyâdece ol ***[43b]*** cinânân-› İrem içre giderken bâğçe üstâd› gelüp dest bûs etdikde iç ağalar›yla bâğçe üstâd›na,

"Siz gerü kal›n, biz Evliyâ ile birez gezeriz, aslâ bize mukayyed olman ve yan›m›za gelmen" dediklerinde anlar dahi gerü dönüp gitdiler.

Biz ikimiz ol koyah-› servî d›rahtistân› içre vakt-i seherde giderek bâğçesin ortas›nda bir havz-› azîm kurbunda befl on dâne serâmed servîler [sâye]sinde rûy-› zemîn üzre seccâde cirmi kadarca yere çâr-kûfle tafflar dizüp bir çemenzâr makâm olmufl, ol mahalle vard›ğ›m›zda Melek Pafla eydir:

"Evliyâm bu makâm-› lâlezâr› bilir misin?" dedikde,

"Belî sultân›m bilmem" dedim.

"Bu makâm ol yerdir kim kaçan Ebü'l-feth Sultân Mehemmed karflu İslâmbol'u muhâsara edüp döğerken bu makâm-› müferrihde Akflemseddîn hazretleri çille ve erba‘în çeküp tâ İslâmbol feth olunca bunda sâkin idi. Hâlâ bu makâm-› gül-‘izârda du‘â müstecâbd›r. Dünyevî ve uhrevî cemî‘i hayr murât *bi-emrillâh* hâs›l olur. Gel imdi seninle ikifler rek‘at hâcet namâz› k›lup bir du‘â edeyim, sen âmîn de" dedikde n'ola sultân›m dedim.

Menâk›bu'l-iber-i Melek Ahmed Pafla

Bu makâm-› fieyhde ikifler rek‘at namâz k›lup hemân Melek Pafla belinden hançerin ç›karup yeri kazup bir çukurcuk eyleyüp yüzü üstüne yatup mübârek sakal›n ol (ol) çukura gömüp toprağ›yla

sakal›n basd›rd› ve hakîre "Âmîn de" dedi. Andan eyitdi kim,

"Efendim, senden sana selâm, Melek Ahmed kulun eski dilencindir, yine kapuna geldi. Hiçbir kerre kapundan mahrûm göndermemiflsindir. fiimdi yine flimdi yine seni Allâh'a geldi. İzzetin celâl [ü] cemâl [ü] azametin hakkiyçün olsun ve yüz yigirmi dörd bin peygamberin olsun ve bizzât Habîbin Muhammedü'l-Mustafâ rûhiyçün olsun ve âdem oğlan› âfl›k›n Veys el-Karanî ve yetmifl yedi bin s›fât sâhibi kibâr-› kümmelîn gavs-› a'zamlar›n yüzleri suyuna olsun bu Ahmed kulunun du'âs›n kabûl eyle" deyü "Evliyâm âmîn de ha" dedi.

Hakîr dem-beste vü hayrân olmuflum. Hemân,

"Yâ Rabbî du'âm oldur kim yâ benim cân›m› îmân ile al, beni bu çirkef-i dünyâdan halâs eyle, yâ Fât›ma Sultân'dan beni halâs eyle" deyü du'â etdikde,

"Bire Evliyâ âmîn desene" dedikde,

"Bire sultân›m, bunda du'âya âmîn denilir mi?" dedim. Hemân yüzün ve gözlerin yere süre süre,

"Yâ Rab, yâ Rab du'âm kabûl eyle" deyüp hayli tazarru' u nâlifller edüp bir hayli murâkab[ey]e varup kalkup oturdukda vech-i hüsnüne nazar etdim.

Yüzü ve gözleri ve sakal› sâfî çamurlu toprak olmufl. Meğer gözü yafl› seyl-vâr revân olup ol hâk-i amber-pâk tîn-› mahtûm h›tâm olup rûy-› münevveri tîn-âlûd olup yüzüme kağan arslan gibi alar› alar› nazar edüp bir kerre bir âh [u] enîn çekdi kim Dershâne bâğçesinde olan eflcârâtlar gûyâ lerzenâk olup bu hakîrin vücûdu berk-i hazân gibi dir dir ditreyüp vücûdumda her ser-i mû haberdâr olup hareket etdiler.

"Evliyâm mahrem-i esrâr›ms›n ve akrabâ ve ka-r›ndafl›m›z ve cân›ms›n. S›r sakla sana diyeyim" dedikde,

"Buyurun sultân›m" dedim.

"Evliyâm, 'Du'ân kabûl oldu, ammâ ok niflân›n gerü urdu' dediler. Sak›n sen elem çekme. Benden sonra sen garîb kalmazs›n. Senin âfl›k-› sâd›klar›n gâyet çokdur ve hayli mu'ammer olup çok seyâhat edersin. Hemân beni hayr du'âdan ferâmûfl etme" deyüp o[n] kerre sûre-i *elhâkümü't-tekâsür*'ü tilâvet edüp ol makâm-› gül'›zârdan kalkup serserî Dershâne bâğ›nda gezerken ol nergis gazâlî gözlerinden seyl-i Ceyhûn-vâr çekîde çekîde cereyân ederek mezkûr havz-› kebîre varup rûy-› hâk-âlûdun gasl edüp maksûre-i Ebü'l-feth'de sehel istirâhat mahallinde yine kendüleri buyurdular kim

"Evliyâm, bu Tersâhâne bâğçesini bilir misin? İslâmbol'u binâ eden Yanko ibn Madyan'dan berü cemî'i mülûke bâğ-› İrem olmufl bir hadîka-i ravza-i r›dvân-› cinân-› kadîmdir ve nazargâh-› azîmdir. Bu nev İrem içre Sultân Mustafâ ve Sultân Osmân ve Sultân Murâd Hân ile ne sohbetler edüp ne tâ'at u ibâdâtlar etmiflidir. Hamd-i Hudâ yine bu müstecâbü'd-da've yerde du'âm›z hedef-i icâbetde bulundu" deyü sehel celâli gidüp cemâl-i nûrun gösterdikde hakîr eyitdim:

"Sultân›m ne aceb bugün âtefl-pâreliğiniz var" dedikde,

fiikâyet-i Melek berâ-y› Fât›ma Sultân binti Ahmed Hân

"Evliyâm, s›r bunda kals›n. Bu leyle-i zifâfda sabâha dak benim ol avretden çekdiğim azâb-› elîmi Malta üsârâlar› çekmez. *Estağfirullâh* ne bî-hayâ ve ***[44a]*** ve kalîlü'l-edeb müsrife avret olur. Hemân *Bism-i İlâh* ile içeri hareme girüp kendüyi yerinde berkarâr görüp helâli olsam gerek dahi ibtidâ gecemiz olsa gerek, hakîre sehel ta'zîm [ü] tekrîmen hareket gerek. Aslâ yerinden deprenmeyüp kat› durdu. Hakîr ileri varup dest bûsdan sonra,

"Pafla hofl geldin",

"Hofl bulduk sultân›m›n gül cemâlin gördük *elhamdülillâh*" deyü niçe gûne kelimât-› dervîflâne hüsn-i ülfet içün du'âlar etdim.

Aslâ otur demeyüp on iki kocadan mahlûle kalm›fl bir fertûte-i cihâne iken yine nâ-flüküfte duhter-i pâkîze-ahter evzâ' [u] etvâr›n etdi. Hemân dürr-i kelâm-› evveli ol oldu kim,

"Paflac›ğ›m, eğer benimle geçinmek istersen, eğer hâz›r ve eğer gâ'ib olup mans›blara gidersen de mâh-be-mâh on befler kîse masrûfum var. Ve Kiremitçi Mustafâ Ağa kethudâma yüz kîse deynim var, ale's-sabâh deynim ver. Ve her y›l alt› Marmara gemisi odunum al›nur. Ve Selmân Beğime ve Ömer Beğime ve Mukbil Ağama ve kethudâma beher yevm yüzer kîle arpa ve yevmiyye onar vukiyye kahve ve onar vukiyye sükker-i mî'âd ve her fleb onar vukiyye flem'-i asel-i kâfûrî ve niçe yüz tekâlîf-i mâlâ-ya'nî kelâmlar› gûyâ dilli defter gibi bir masrûf kelimâtlar› söyleyüp niçe kerre yüzüme yap›fld›. Ben yine ayak üzre kadîd-i mahz gibi kethudâ kad›n› ve hazînedâr› ve musâhibeleri ve'l-hâs›l üç yüzden mütecâviz nisvân-› sâhib-isyânlar gelüp hakîrin destin bûs edüp kat-ender-kat durup,

"İflte cân›m pafla, bunlar benim iç hüddâmlar›md›r ve bir bu kadardan ziyâde taflrada âzâdl› k›zlar›m ve anlar›n ehl [ü] iyâlleri va[r], cümle yedi yüz kimesnedir. Bunlar›n ve anlar›n cümle dîbâ ve flîb ve zerbâf ve çuka y›ll›klar›n ve cümle baltac› ve aflç› ve baflç›lar ve bâğbânlar ve arabalar ve kara ağ[a]lar›m ve beğlerimin ve anlar›n hüddâm›n›n cümle befl yüz kiflinin y›ll›klar›n verirsin ve illâ sen bilirsin" dedikde ben eyitdim:

"Vallâhi sultân efendim, ben hâlâ Erdel seferi gazâs›ndan gelir bir mücâhidün fî-sebîlillâh vezîrim. Ben ol seferde yedi bin âdem besleyüp yüz yetmifl bin altun ve iki yüz kîse harc etdim ve bu kadar raht ve z›rh [u] zereh-külâh ve âlât-› silâh satup yeniçeri ocağ›ndan mu'âmele ile karz akçe dahi ald›m. Ve ben zâlim değilim ki mutasarr›f olduğum mans›blarda

zulm edüp mâl alup seni bu isrâf masrûf üzre besleyem. Ben bu kadar masrûfu çekmeğe kâdir değilim. Benim de bu kadar tevâbi‘ [u] levâh›k›m var. Ben ehl-i seferim, bu masrûf çokdur. Lütf edüp sehel tenzîl buyurun. Kaya Sultân merhûme kadar masrûfa tahammülüm vard›r, ammâ bu befl kat masrafa tâkat›m yokdur" dedim.

Hemân ol dahi "Ya Paflac›ğ›m, beni Kaya Sultân gibi mi görürsün. O benim kardafl›m k›z›d›r, ammâ ben Sultân Ahmed Hân efendinin k›z›y›m. Baka flu babam kölesini beni Kaya k›z ile bir dutar" dedikde ben eyitdim:

"Hâflâ sultân›m, ben seni an›nla berâber dutam. Sen efendim Ahmed Hân k›z› yetmifl yedi yafl›nda bir ih[ti]yâre hâtûnsun ve çok mu‘ammere olup çok yüz görüp on iki kocadan art›k kalm›fls›n, ammâ ben Kaya Sultân'› on üç yafl›nda duhter-i pâkîze iken babas›ndan gayri er yüzün ve erkek sözün istimâ‘ et[me]miflken k›z oğlan k›z alup Râbi‘a-i Adeviyye gibi geçinüp benim taht-› nikâh›mda iken merhûme oldu. O bir pâre-i cüvân Kaya İsmihân-› mâhtâb idi. Sen oturuflmufl ve duruflmufl ve yüzü gözü büzüflmüfl hâtûnsun. Hiç efendim sultân›m ben seni an›nla berâber gördüm mi?" dediğimde hemân,

Sultân eydir: "Baka güğeyi, çünki beni ihtiyâr bilirdin, yâ beni niçün ald›n" dedi.

Ben dahi eyitdim: "Hâflâ ve kellâ ben seni almakdan haberim yokdur. Ben Erdel seferinde haberim yok iken İslâmbol'da sen beni alm›fls›n. Bana nikâh haberi Erdel'de geldi. Ben Kaya Sultân masrûf›ndan kurtuldum deyü hamd ederken Köpürlü merhûm seni bana vermifl. ‘Melek'e bir fîl verdim, beslesin’ demifl, andan gebermifl. İflte flimdi sana dufl geldim, emir Allâh'›n" dedim.

Hemân Sultân eydir: "Paflam sen benimle geçinemezsin. Ben seni diri iken yâhûd ölü iken boflar›m. Hemân bana bir M›s›r hazînesi nikâh›m vermeğe hâz›r ol" dedikde sabâha dak azîm mücâdele-i gûnâgûnlar edüp ne zifâf gecesi leyle-i (---) gecesi olup âhir-i kâr vakt-i fiâfi‘îde ben dahi dedim ki,

"Sultân›m, bu dediğin masrûfât [u] müsrifâtlar› cümle al›n›z. Bir dahi ben bunda gelirsem Hak Ta‘âlâ cân›m als›n" deyüp taflra ç›kd›m ve sizinle sabâh namâz›n tâ iflâ âbdestiyle k›lup iflte bu makâma gelüp hamd-i Hudâ du‘âm›z ***[44b]*** kabûl oldu. *Estağfirullâh* bir dahi ben Fât›ma Sultân sarây›na varmam ve inflâallâh art›k yüzün dahi görmem" deyü bükâ ederek Sultân ile geçen mâcerâ-y› serencâm›n Dershâne bâğçesinde hakîre nakîr ü k›tmîr takrîr edüp andan yine kay›ğa binüp Bâğçekapusu iskelesinde at›na süvâr olup doğru Köpürlüzâde Vezîria‘zam Ahmed Pafla'ya varup vezîria‘zam ikrâmlar edüp "Zifâflar mübârek ola" deyüp Melek Pafla ile sa‘âdetlü pâdiflâha gidüp bululdukda,

"Lalam Melek Pafla, halam ile zifâf›n mübârek ola" deyüp paflaya bir semmûr lipâçe geydirüp,

"Melek lalam, seni vezîria‘zam›m›n alt yan›nda kubbe alt›nda ikinci vezîr edüp Afyonkarahisâr sancağ›n sana ber-vech-i arpal›k hâss-› hümâyûn ihsân eyledim" deyüp pafla-y› hamûl "Emir pâdiflâh›m›n" deyüp taflra sarây›na gelüp kâmil üç ay dîvân-› pâdiflâhîye müdâvemete bafllad› da hakîr müsellim ile Afyonkarahisâr'›na gitmeğe izin taleb etdiğimde "Sen bize birkaç günden lâz›ms›n" deyüp izn-i flerîfleri olmad›.

Ve birkaç günden ba‘z› müfsidîn-i bî-dîn zemmâm u nemmâm ve deccâl u fassâl kimesneler,

"Melek Ahmed Pafla Fât›ma Sultân ile leyle-i zifâfda çekiflmifller" deyü efvâh-› nâs-› hannâsda güft [ü] gû olarak âhir-i kâr Sultân Mehemmed Hân'›n sem‘-i hümâyûnlar›na bu haber vâs›l olunca bir arz günü sa‘âdetlü pâdiflâh-› âlem-[pe]nâh hazretleri paflaya buyurdular kim,

"Melek Pafla lalam, benim halam ile çekifldiler mi? Eyle olur er ü avret mâbeynine kimse giremez, ammâ ben sizi yine bar›fld›r›r, görüfldürürüm" deyü latîfe-gûne kelimâtlar olup Pafla arzdan ç›kup ba‘de'd-dîvân sarây›na geldi ve salât-› ebvâbeyni k›ld› ve âsûde-hâl durdu.

Menâk›b-› maz›nne-i kerâme-i mecâzibân

Bu kadar bevvâbân [u] nigehbânlar kapularda âmâdeler iken hemân paflan›n savma‘as› bâb›ndan içerü bir Bektaflî fukarâs› çâr-darb ve bî-rîfl ü dilrîfl elinde teberi ve belinde tennûresi ve debdevi ve dehdehi ve cilbend-i mahabbeti ve belinde pâlhengi ve bafl›nda âftâbesin kec k›lup sîne-çâk ve bî-pîrehen bir z›rt›l ve torlak ve flallak ve mallak ve kavm-i cullâk ve pâ-bürehne ve ser-bürehne çeflm-i gazâlleri mükehhal bir abdâl-› Rûm Bektaflî kapudan nümâyân olup,

"Aflk ola Melek Hân aflk ola" deyüp destûr dileyüp belinden tennûrun ç›karup o[n] kerre sûr ile gûnâgûn zemzeme ve ferdâfllar etdi kim âlem-i hayretde kald›k.

Hemân Pafla-y› halîm tebessüm edüp eydir: "Dervîfl sen hofl safâ geldin. Ne yerden ve ne kapudan geldin" dedikde dervîfl eydir:

"Bizim dergâhdan geldim ve efendimiz yerinden gelüp senin derinden Dershânene girdim. Hamd-i Hudâ mübârek gül cemâlini gördüm" dedikde,

Pafla eydir: "Dede bana ne bir selâm›n getirirsin" dedikde,

"Vallâhi pâdiflâh›m, hâlâ İflpanya kâfiristân› erenlerinden size selâm getiririm. Cenâb-› flerîfinize Balorna(?) irflek size selâm gönderüp bu mektûbu ve bu kitâb› size gönderüp buyurdular kim flimden gerü Melek Dede, *Tarîkat-› Muhammediyye* kitâb›n okuyup Budin mans›b›yla amel edüp mekr-i zenândan halâs olup flimden gerü pamuk bezi esbâblar geysin" deyü cilbendinden bir mikdâr pembe ve bir mikdâr

iğne ve iplik ve buhûr ve aselbend ve kâfûr ve amber-i hâm vasleleri paflaya verüp,

"Bu cihâzlar bizim küstâhâne size hedâyâlar›m›z-d›r. Yine biz sizi hayr du‘âdan unutmaz›z. Siz de bizi birkaç gün du‘âdan unutmayalar, yâ hû sizi" deyüp kapudan taflra bu kadar huddâmât aras›ndan ç›kup,

"Bire, dede gitmesin" deyince niçe kimesneler arad›lar nâm [u] niflân-› dervîflân› bulmad›lar. Cümlemiz hayrân kald›k. Ba‘dehu dervîflin getirdiği kitâb› k›râ’at etdik. Hakîkatü'l-hâl Kitâb-› *Tarîkat-› Muhammedî,* ammâ Firengistân'da basma yaz›lm›fl kitâblardan idi. Hemân Pafla, "At hâz›r edin" dedi.

Der-beyân-› rumûz-› kelimât-›
Melek Ahmed Pafla

Ol ân pafla-y› Âsaf-flân mezkûr kitâb› koynuna koyup ve bir flemmâme amber bilesince alup esb-i sabâ-sür‘atine süvâr olup doğru fieyhülislâm Sun‘î-zâde Efendi'ye varup dest bûsdan sonra koynundan *Tarîkat-› Muhammedî* kitâb›n gösterüp birez mütâla‘a ederken haflr u neflr ve mevt ü hayât mahalleri k›râ’at olunup,

Sun‘îzâde Efendi "Bârekallâh a‘lâ kitâbd›r. Hakkâ ki her bâr bu kitâb› okuyun" buyurduklar›nda Melek Pafla kitâb› yine koynuna koyup fleyhülislâma bir flemmâme amber ve bir tuhef Keflmîrî flâl verüp dediler kim,

"Bizi hayr du‘âdan unutman ve namâz k›ld›kda bizi ***[45a]*** hayr ile yâd ve mahzûn gönlümüz flâd ediniz ve kâhîce bize geliniz" deyü fleyhülislâma niçe rumûzlar söyleyüp birbiriyle ol kadar vedâ‘lafld›lar ve ol kadar ağlafld›lar kim gûyâ bir dahi görüflmezler.

Andan Pafla yine sarây›na gelüp hazînesinden cümle ağavâtlara niçe yüz aded zî-k›ymet eflyâlar ihsân eyleyüp ale's-sabâh yine dîvân-› pâdiflâhîye gitdi.

Der-beyân-› icmâl-i sebeb-i vefât-›
merhûm Melek Ahmed Pafla

Hikmet-i Hudâ ol gün Melek Ahmed Pafla dîvânda ta‘âm› çok yeyüp ve bîgâneler elinden gûnâ-gûn eflribeler nûfl etmeğile sehel flikeste-hât›r olup Sadr›a‘zam izniyle Kubbealt›ndan sarây›na bâzâr gün gelüp bî-tâb u bî-mecâl kald›. Ba‘dehu Sal› gün oldu aliyye dîvân olup cemî‘i Âl-i Osmân kullar›na befl bin kîse ulûfe ç›kacağ› gün idi, Pafla "Dîvâna gidemem" deyü cümle tevâbi‘ine haber etdi. Hemân hakîr içerü pafla yan›na girdikde,

"Evliyâm efvâh-› nâsda ne var ve ne yok?",

Hakîr eyitdim: "Ne var ve ne yok, ammâ siz bugün dîvâna teflrîf buyurmaz m›s›n›z?" dedim.

"Vallâhi pek bî-tâb u bî-mecâlim, gidemem" dedikde,

Hakîr eyitdim: "Ammâ bu gün aliyye dîvân› olup kula mevâcib ç›ksa gerek. Kul mâbeyninde bir fetret ü tuğyân olup kul çorba içmeyüp ulûfe kald›rmazlarsa (---)

‘Hay Melek Ahmed Pafla'n›n bu fetretden haberi var imifl. An›niçün dîvâna gelmemifl ve an›n tahrîkiyle kul kîse kald›rmam›fl’ deyü gûnâ-gûn güft [u] gûya bâ‘is ü bâdî ve niçe kelâm-› türrehâtlara mü'eddî olur. Yiğit değil misiz hemân var kuvveti bâzûya getirüp "Yâ Kavî ve yâ Metîn" ismine müdâvemet ederek ve "Yâ Hayy ve yâ Kayyûm" esmâs›n çekerek dîvâna teflrîf buyurursuz" dediğimde hemân,

Pafla-y› âk›bet-endîfl "İlâhî Evliyâm, berhordâr-› ömr olas›n. Bire at getirin ve beni geydirin ve beni lefl gibi dîvâna sürüyüp götürün" deyüp dîvân esvâblar›n geyüp sürüne sürüne durup at›na binüp ol ân Kubbealt›'na varup vezîria‘zam ile bî-mecâl niçe kelimâtlar edüp ba‘dehu kanûn-› Âl-i Osmân üzre cemî‘i kula ulûfe ç›kup du‘â vü senâdan sonra herkes ocaklar›na revâne eden cümle vüzerâlar pâdiflâha arza girecekleri mahalde Melek Pafla Sadr›a‘zamdan me’zûn olup tâ Kubbealt›'na at [ile] gelmek memnû‘ iken Melek Pafla'n›n at›n sa‘âdetlü pâdiflâh›n binek tafl›na yanafld›rup on, on befl âdem gücile paflay› ata bindirüp vâlih [ü] hayrân sarây›na gelüp hâb-› râhata yatd›.

Ve ol gün kara kara kanlar kusmağa bafflad›. Sal› ve çehârflenbe ve pençflenbe günlerinde kara kanlar ve karaciğer pâreleri kay ederek ve yine ismullâh› yâd ederek kâhîce ser-i sa‘âdetin girde bâlifl-i nâlifl üzre ve kâhîce bu hakîrin zânûsu üzre koyup ol ân yüz befl aded gulâmlar› mâl›ndan âzâd edüp cümle atlar› ve silâhlar›n kendülere yüzer aded altun ile ihsân edüp befl bin altun cümle ağavâtlar›na ve üç bin altun Galatasarây›na ve üç bin altun Büyükoda ve Küçükoda'ya ve üç bin altun İbrâhîm Pafla sarây›na ve üç bin altun kendü techîz [ü] tekfînine cümle ulemâ vü a‘yân huzûrunda vasiyyetler edüp buyurdular kim,

"Allâh emâneti olsun, bu teslîm-i mütevellî etdiğim altunlarla Allâh içün her gece her odada hatm-i flerîfler okuyup sevâb›n rûhuma hibe edeler. Ve her Cum‘a geceleri Risâlet-penâh rûhiyçün k›rk bin salavât-› flerîfe tilâvet oluna. Ve benim vücûdum bir kubbeli yerine komayup Ebâ Eyyûb-› Ensârî civâr›nda velî-ni‘am üstâd›m Kiçi Mehemmed Efendi hazretlerinin pây-› sa‘âdetleri cenbinde beni defn edün ve üzerime bir kubbe ve âsâr-› binâlar etmen. Ancak sebeb(?) üzre bafl›m ve ayağ›m uçlar›na hice tafllar› alâmet dikin ve oğlum İbrâhîm'ime on bin altun ve ker[î]mem (---) Fât›m'a on bin altun verüp anlar› Allâh'a ›smarlad›m ve edenleri(?) de ol Kâdir ü Kayyûm ve Kahhâr Allâh'a havâle eyledim" deyü yedi sâ‘at kâmil vasiyyetler edüp mecmereler ile buhûr ve amber-i hâm ve ûdlar yanup cümle iç ağalar›yla kendüler bile Yâsîn-i flerîf tilâvet edüp bir vakit namâz›n cemâ‘atsiz k›lmayup ve bir vaktin kazâya komayup edâ-y› salât ederdi.

Âhir-i kâ[r] sene (---) (---) leyle-i Cum'ada sabâha karîb re's-i flerîfi hakîrin dizinde iken hakîr Yâsîn-i fierîfe tilâvetin [1]†≈Ł†„«Ł †≈‰ âyetin tilâvet ederken ***[45b]*** bir kerre "Yâ Allâh" deyü bir sayha urup cân havliyle cânib-i k›bleye müteveccih olup rûh-› pür-fütûhu dâr-› fânîden d[â]r-› bâkîye revâne olup min mücîbillâhi Ta'âlâ rûh-› flerîflerin cânib-i Hakk'a teslîm edüp, makâm› Firdevs-i Illiyyîn ola. *Rahmetullâhi aleyh.*

{Hikâye-i acîbe vü garîbe}

Ale's-seher ki oldu, hemân bir koçi araba ile Fât›ma Sultân gelüp "fier'ile benim ehlimdir. M›s›r hazînesi nikâh›m var" deyü cümle odalar› ve hazîneyi mühürleyüp cümlemiz taflra kovup paflan›n na'fl-› flerîfin taflra dîvânhâneye b›rakd›lar.

Biz dahi henüz vâveylâya düflüp efendimiz bu hâlde görüp ve bu kadar mâl›m›z avretler elinde kalup henüz feza' u çeza'a âheng etdik. Hikmet-i Hudâ bu mahalde Sadr›a'zam Köpürlüoğlu Ahmed Pafla geldikde hemân hakîrin gözleri tas-› pür-hûna dönmüflken,

"Devletli vezîr, âh›m›z Allâh'a efendimiz merhûmu böyle koma. Fât›ma Sultân hâlâ içerde hazîneyi zabt edüp bizim dahi mâl›m›z ve odalar›m›z alup efendimizi böyle b›rakd›lar" deyince hemân Köpürlüzâde Vezîr berhordâr ola, eline b›çağ›n alup üç yüz yigirmi aded mühürlü odalar›n ve kilar ve hazînelerin mührün keserken aflağ› kapudan Fât›ma Sultân tebdîl-i câme olup firâr edüp arabas› kald›.

Hemân Köpürlüzâde taflra ç›kup cümle hüddâmân-› Melek ayağ›na düflüp hayr du'âlar etdik.

Hemân vezîr ağlayup eydir: "Pederim Mehemmed Pafla öldü bu kadar ağlamad›m. Bu benim gûyâ babam gibi karîbim idi, henüz iflte garîb kald›m. Tîz na'fl-› flerîfin aflağ› havliye endirüp gasl edün" dedikde fi'l-hâl techîz [ü] tekfîn ›skât salât›n edüp salâlar vererek gasl edüp sarup sarmalayup tâbûta kodukda,

Köpürlüzâde eydir: "Babam yan›nda defn edelim" dedikde imâm-› hümâm›m›z Mehemmed Efendi ve hakîr Köpürlüzâde'ye paflan›n vasiyyetin nakl edüp "Üstâd› Mehemmed Efendi yan›nda defn edelim" dedikde,

"Bire âdemler, olmaz. Bu bir vezîr-i âlîflân idi. Bunu Kara Mustafâ Pafla veyâhûd Fâtih-i Yemen Sinân Pafla türbesinde defn edelim" dedikde,

"Hay›r sultân›m, lütf eyle vasiyyetin kabûl eyle" dedikde,

"İmdi eyle olsun" diyerek cemî'i vüzerâ ve vükelâ ve ulemâ ve sulehâ ve meflâyihân cem' olup cenâze-i Melek Ahmed Pafla'y› câmi'-i Ayasofya-y› Kebîr'in bâb-› musallâs›na koduk.

Hemân ol ân fieyhülislâm Sun'îzâde eydir: "Biz pâdiflâhlar ve flâhzâdeler ve sultânlar namâz›n k›lmağa me'mûruz, ammâ bu Melek Pafla befl gün mukaddem bize gelüp, 'Efendi bizi du'âdan unutman ve bizi namâz k›ld›kda bizi hayr ile yâd eylen ve kâhîce bize geliniz' deyü rümûzler eyledi. Biz bu müselmân›n namâz›n k›lar›z" deyü na'fl-› Melek huzûr›na geçüp fieyhülislâm muktedâ-y› nâs olup edâ-y› salât edüp eydir:

"Biz bu vezîri ey âdem biliriz. Allâh rahmet eyleye ve yine Hak rahmet ede" deyince k›rk elli bin âdem "Allâh rahmet eyleye" deyü feryâd edüp cenâze-i Melek'i bu felekde tâbût ile götürü[r]ken elli altm›fl aded mü'ezzinânlar› ve bu kadar fukarâlar›, hakîr cem' edüp tevhîd [ü] tezkîr ile ve savt-› hofl elhân ile Bilâlîler "*Muhammedün habîbullâh hakkâ*" diyerek Bâğçekapusu iskelesinde kay›ğa koyup belki bin pâre kay›k ile niçe bin aded vüzerâ ve muhibbân ve dostân u âfl›kânlar Ebû [Eyyûb-›] Ensârî kapusunda Fât›ma Sultân yal›s› önünden ubûr ederek Ebâ Eyyûb-› Ensârî *aleyhi rahmetü'l-bârî* civâr›nda Kaya Sultân merhûme yal›s› civâr›nda vas›yyetleri üzre üstâd› Kiçi Mehemmed Efendi hazretlerinin hâk-i pâyinde bilâ-alâmet, ya'nî kubâbs›z defn edüp üzerine çad›rlar kurup kâmil yedi gün yedi gece bu hakîr üç yüz aded merd-i fakîr ile rûz [u] fleb yigirmifler hatm-i flerîf tilâvet olunurdu. *Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'a.*

Târîh-i vefât-› Melek Ahmed Pafla, güfte-i Evliyâ:

..... (1 sat›r bofl).....

Mersiye-i Melek Pafla

Çûn bu felek-i kec-rû bir evrâk-› perîflân-misâl bir sahîfe-i rûzgâr-› zor-kâr ve [2]„‰†ΑŁ†Υ'd›r, [3]„‰†'Δ†Α«‰'dur ve "*Küllü fley'in yerci'u ilâ aslihi*"'dir[4] ve *el-hükmü lillâhi'l-vâhidi'l-kahhâr* ve kârhâne-i dünyân›n hükmü budur. Hattâ Cenâb-› Kibriyâ *cellet azametehu* lafz-› kün ile arz u semâvât› ademden vücûda getirmezden evvel mevti halk etdi kim delîl-i ***[46a]*** nass-› kât›' ile sûre-i Mülk'de [5]Œ‰,†«‰ buyurur ve sûre-i (---) [6]„‰†Ł·″†−«'dir. (---)

---

1 *Kur'ân,* Yâsîn 53; "Tek bir ç›€l›k kopar".

2 *Kur'ân,* Rahman, 26; "Yeryüzünde bulunan her canl› yok olacakt›r."

3 *Kur'ân,* Kasas, 88, "O'nun zat›ndan baflka her fley yok olacakt›r."

4 Her fley asl›na döner.

5 *Kur'ân*, Mülk 2; "Ölümü ve hayat› yaratt›".

6 *Kur'ân*, Âl-i '‹mrân 185, Enbiyâ 35, Ankebût 57; "Her canl› ölümü tadacakt›r".

Tahmîs-i münâsib:

Murg-› dil bâz-› ecelden bul›maz istihlâs
Câm-› pür-zehrin içiser feleğin âmm ile hâss
Yok ecelden kifli kurtulmağa bir cây-› menâs
Ol›mad› k›l›c›ndan ecelin Zâl halâs
Bul›mad› maraz-› mevte flifâ Câlînûs

K›t‘a-i münâsib:

Eğer dünyâ bekâ bûdî
Muhammed Mustafâ bûdî
Eğer hüsnefl bekâ bûdî
Ne mürdî Yûsuf-› Ken‘ân.

İmdi bâlâda tahrîr olunan nass-› kât›‘lar›n hükm-i flerîfleri üzre ve bu ebyâtlar›n mazmûnlar› üzre gerdifl-i devvâr-› kec-reftâr felekde cemî‘i zerrât-› katarât-› ünâs-› mahlûkât ve arz [u] semâvât cümle cümle fânî olup ecelden halâs olmayacaklar› mukarrerdir, ammâ yine benî Âdem birbirine mahabbetden vefât edenlere "Hayfâ dirîğ vâ hasretâ ve vâ firkatâ" deyü feryâd u fiğân ve feza‘ u çeza‘ ederler.

Hattâ bu hakîr dahi Melek Ahmed Pafla efendimiz teslîm-i rûh etdikde Hudâ'ya ayând›r kim kesret-i mahabbetimden feryâd u fiğân ile bükâ eylemeden hakîri gûyâ sara‘ dutup bir sâ‘at mebhût kalm›fl›m, ya‘nî vâlidemiz taraf›ndan karâbetimiz olduğu cihetden değil, hemân *el-hubbulillâh* âfl›k-› fleydâs› idim.

Merhûmun vefât› hakîre bir kesel vermifldi kim k›t›mda bir kâse semm-i helâhil zehrâb içmek bir katre âb-› nâb içmek kadar değil idi. Ol mahalde bu abd-i za‘îf eyle müflâhede etdim ki bir âfl›k ma‘flûku uğruna ölmek hayât-› câvidân imifl, zîrâ merhûma karâbetimizden mâ‘adâ yigirmi bir sene hidmet-i flerîfinde olup nazar-kerdesi idim ve bu kadar seyâhatimize sebeb olup bu kadar gazâlarda bulunup gazâlar da etdik, bu kadar senede hakîre bir kec nazar etmeyüp bir flütûm-› galîzas›n istimâ‘ etmedim.

Ve bir kimesneye fletm-› fâhifl etmek ebedü'l-ebed mu‘tâdlar› değil idi. Hattâ bir kimesneye gâyet elem-zede olsa "Bire hayâs›z, bire nâmerd" lafz›ndan mâ‘adâ bir lafz-› kabîh elfâz-› dürer-bârlar›ndan sâd›r olmam›fld›. Ve hakîr dâ’imâ hüsn-i r›zâlar› ile olup bir ân izn-i flerîflerinden gayri yerde hareket etmezdim. Ve dâ’imâ râzdafl ve s›rdafl ve hâldafl ve yoldafl ve kar›ndafl› idim. Ve dükeli ezmânda nedîm-i hâss› ve muhâtab› idim. Ve hakîr hakk›nda bir kelâm-› mürrin aslâ iflitmedim. Her bâr lütf-i flermende ve bende ve hâkister-efkendesi idim. Hemân Cenâb-› Bârî garîk garîk-i rahmet eyleye. fiimden gerü bize düflen anlara hayr du‘âd›r. *Rahmetullâhi aleyh. Rûhiyçün Allâh r›zâs›yçün el-fâtiha*. (---) (---) (---).

Efendimiz Melek Ahmed Pafla merhûmun ibtidâ meskat-› re'si ve tulû‘ [u] zuhuru ve neflv [ü] nemâs› ve ahlâk-› hasenesi ve salâh-› hâllerin beyân eder

Gerçi tatvîl-i kelâm olup kesret-i kitâbet olur, ammâ bu mevti mahall-i münâsebetiyle ibtidâ-i tulû‘u ve gurûbuna dek alâ kadri'l-imkân ahlâk-› hamîdeleriyle rûh-› flerîflerin yâd edelim. Müstemi‘ olan yârân-› bâ-safâlar hayr du‘â edeler. Ümmîddir kim hayr du‘â-i dostân kabûl-i dergâh olup rûh-› Melek dâr-› bâkîde flâd ola, zîrâ nass-› kât›‘ ile Kur’ân-› azîmin ve Furkân-› mecîdin sûre-i (---) [1]A«†YEœ„A†IE·œ†E buyurmufldur. Bu âyet-i flerîfe fehvâs›nca Hayyu'l-Bâkî bâkîdir ve *küllü men fânî*dir.

İmdi fânîden bâkîye irtihâl eden cânlara hayr du‘â lâz›md›r kim hayr du‘â Allâhu Ta‘âlâ kat›nda makbûl-i dergâh olup bâkîdir. Ve cemî‘i mevtâ-y› ehl-i kubûr hayr du‘âya muhtâclard›r. Eyle olsa rûh-› Melek Pafla hayr ile yâd olmağiçün deryâda katre ve güneflde zerre kadar hüsn-i hâli ve halîm ve selîm ve dil-nüv[â]zl›ğ›n yâd ede. Eğerçi cemî‘i ahvâlâtlar›n ta‘rîf ü tavsîf ve tahrîr etsek bir tomar-› müdevven olur, ammâ bu abd-i hakîr Evliyâ-y› pür-taksîr fakîr pafla-y› merhûma akrabâl›ğ›m›z hasebiyle ve ihtilât-› küllîmiz olmak niçe niçe esrârlar›na vak›f olduğumuz mertebe ba‘z› menâk›b-› hüsn-i hâllerin bu *Seyâhatnâme*'mize tahrîr edelim. Ümîzdir kim k›râat eden yârân-› zevi'l-ihtirâmlar merhûm Melek Pafla rûhiyçün bir Fâtiha tilâvet edeler. *Ve billâhi't-tevfîk, âh el-firâk el-firâk.*

Evvelâ ihvân-› safâya flöyle ma‘lûm ola ki merhûm Melek Ahmed Pafla'n›n peder-i azîz-i vâhid-i mâcidi Fâtih-i M›s›r Sultân Selîm fiâh-› Evvel'in vezîria‘zam› Hazret-i Ebâbekiri's-S›ddîk neslinden Kara Pîrî Pafla'n›n hazînedârl›ğ› hidmetiyle M›s›r fethinde hâz›r olmufldur. Anlar›n dahi maskat-› re'sleri dâmen-i kûh-› Elburz'da Çerkez kavmi ve Abaza kavmi mâbeynlerinde sengistân ve cengelistân içinde Sadfle kavmidir, bir gulâm-› fetâ imifl.

Akrabâm›z olmağile bizzât kendüleri lisân›ndan istimâ‘ edüp nakl ederiz. Bu peder-i büzürgvâr bir pîr-i fânî idi kim "Bugün, yar›n merhûm olurum" deyü Tophâne kurbunda F›nd›kl› kasabas›ndaki yal›s› hânesinde k›rk yedi sene odas› içre tâbûtu ***[46b]*** bafl› üstünde yüklükde bir servî tahtas›ndan tâbûtu dururdu.

Bu pîr-i muhterem Sultân Gavrî halazâdesi [ile] Özdemir Beğ'in ammîzâdesi olmak [üzre] Özdemir Beğ'e M›s›r'da kapucular kethudâs› olup Süleymân Hân vezîri Tavâflî Süleymân Pafla M›s›r'dan gâh feth-i Yemen ve gâh istîlâ-y› flehr-i Aden diyerek sene (---) târîhinde Yemen'den yüz elli pâre gemiyle

[1] *Kur’ân*, Nahl 96; "Sizde olanlar tükenir ama, Allah kat›nda olanlar sonsuzdur, tükenmez."

Bahr-i Muhît ile befl ayda kâmil deryâ seküp vilâyet-i Hindistân'a varup Portakal Firengi elinden Dîvâbâd kal‘as› ve Bender-âbâd kal‘as› ve Dabolâbâd kal‘as› ve niçe kal‘alar› darb-› tîğ ile Fireng-i bed-rengleri dendân-› tîğdan geçirüp ol kadar mâl-› Kârûn-› firâvân al›rlar kim gemilerinin safralar›n ve bî-ma‘nâ eflyâlar›n cümle deryâya ilkâ edüp safra yerine gemilere cümle mâl-› hazâ’in ve cevâhir makûlesi eflyâlar ile bârçelerin mâl-â-mâl edüp mezkûr kal‘alar›n cümlesin Hind pâdiflâh› hâkâna miftâh-› k›lâ‘lar› teslîm etdikde hâkân-› Hind Süleymân Pafla'ya yedi lek mâl ihsân eder. Rûm hisâb›nca her leki (---) (---) mâl eder. Ve bu kadar mâl akmifle-i cevâhir güvâr(?) dürr [ü] kâlây [ü] vâlây metâ‘ ihsân eder kim cümle arabalar› ›skarça olur.

Ba‘dehu Hindustân'dan Süleymân Pafla donanma-y› hümâyûn ile vilâyet-i Habefl'de kal‘a-i Mosova liman›na yanaflup on iki bin pür-silâh askere Özdemir Beğ'i serdâr edüp Habefl diyâr› benderlerinden vilâyet-i Dumbiye'yi ve flehr-i Poraga'y› ve vilâyet-i Meymûn'u ve cezîre-i Lü’lü'yi ve flehr-i Sevâkin'i ve flehr-i Kîf'i ve cezîre-i Dehlek'i ve kal‘a-i Mosova'y› ve kal‘a-i Harkova'y› ve cebel-i Vuvle'yi ve kal‘a-i Hindiyye'yi ve flehr-i Behlûle'yi ve flehr-i Zeyla‘› ve kal‘a-i Vekat'› ve flehr-i Heddiye'yi ve flehr-i Rezdân'i ve flehr-i azîm Makdisu'yu, hulâsa-i kelâm yedi ayda vilâyet-i Habefl'de yüz yetmifl pâre k›lâ‘ ve flehirler Süleymân Hân asr›nda be-dest-i Tavâflî Süleymân Pafla-y› M›s›r bâ i‘ânet-i Gâzî Özdemir Beğ feth edüp yine ibtidâ vilâyet-i Habefl'e mîr-i mîrânl›k ile vâlî olan Özdemir Beğ'dir.

Ba‘de'l-feth-i Habefl Süleymân Pafla donanma ile Habefl'den M›s›r'a gelüp Özdemir Pafla Habefl'de Melek Ahmed Pafla'n›n pederi kapucular kethudâs›yken iklîm-i Habefl'de kal›rlar. Ol as›rda koca peder "Koldan seksen yedi dirhem tüfeng atard›m" derlerdi "Ve bu sinn-i sâle dek muharremât [u] mükeyyefâtdan bir fley bilmem" derlerdi.

Ba‘de zemânin Melek pederi Özdemir Paflazâde Osmân Pafla ile Acem vilâyetlerinde Gence ve fiirvan ve fiamaki ve Tiflis ve Tomanis ve Serîrü'l-lân ve Ç›ld›r ve (---) ve Tümük ve fieki ve Erefl ve Kars ve Bakü ve Bâbü'l-ebvâb, ya‘nî Demirkapu ve Gilân'› ve gayri yüz on pâre flehir ü k›lâ‘ ve tokuz hânl›k yerleri cümle sene 986 târîhinde Sultân Murâd Hân-› Sâlis asr›nda be-dest-i Özdemirzâde Osmân Pafla feth edüp Dağ›stân pâdiflâh› fiamhâl Hân ile akd-i sulh edüp Dağ›stân'da sikke ve hutbe Âl-i Osmân ismine ve iclâs-› fiamhâlleri Âl-i Osmân izniyle ahd [ü] mîsâk olunup Dağ›stân vilâyetinde Âl-i Osmân askeri mefltâ ederler, ammâ ol diyârda deyyâr bir dînâr olmamağile Özdemiroğlu gönden akçe kesüp kula mevâcib verir.

Ba‘dehu Melek Pafla pederi Osmân Pafla'dan me’zûn olup "Vilâyetim karîbdir" deyü Dağ›stân'dan vatan-› aslîsi olan mezkûr Sadfle vilâyetine varup cümle akrabâlar›yla mülâkât olup yetmifl aded mikdâr› mahbûb u mahbûbeler pençe-i âfitâb ü âfitâbe gulâm-› mümtâzlar ve âyetün min âye[t] bâkire-i tannâzlar ki kimin flerîfe ve kimin hedâyâ verirler, ammâ bu Çerkezistân ü Abazistân'da h›rs›zl›k bahâd›rl›kd›r, ay›b değil gâyet memdûhdur. El-hâl ol esîrler içinde bir pençe-i âfitâbe mahbûbe duhter-i pâkîzesin dirâğûfl edüp ol mahkûke k›z Melek Ahmed Pafla'ya Abaza diyâr›nda hâmile kalup koca peder bu kadar mâl-› ganâ’im üsârâlar ile avdet edüp yine Dağ›stân'da Özdemirzâde Osmân Pafla'ya gelmek sadedinde iken koca peder istimâ’ eder kim Özdemirzâde Dağ›stân'dan Deflt-i K›pçağ u Heyhât sahrâs› ve Çerkezistân içre vilâyet-i K›r›m'a andan İslâmbol'a gitmeğe azm-i râh etmifl.

Hemân koca peder bu kadar mâl-› firâvân ile vilâyet-i Sadfle'den vilâyet-i Abaza'da Sovuksu nâm iskeleye gelüp anda bir kefltîye süvâr olup İslâmbol'da F›nd›kl› kasabas›ndaki hânesinde sâkin olur.

Hikmet-i Bârî yârî k›lup ol sene Melek burc-› felekden ve masdar-› rahmden bafl gösterüp rahm-i mâderden müfltak olunca gûyâ bir bedr-i münîr-i mehtâb tulû‘ edüp beyt-i muzlim nûr-› ilâhî ile pürnûr olu[r].

Hikmet-i Hudâ ol ânda Abaza Mehemmed Ağa ki emîrahor-› İbrâhîm idi anlar ve Abaza Ahmed Pafla bu üçü bir günde vücûda gelüp âyîn-i Abaza üzre bunlar› sarup sarmalayu, kundaklayup kanûnlar› üzre anas› südlerin içmeden süd analar›na teslîm ederler. Kanûn-› Abaza üzre "Evlâdlar›m›z flehir oğlan› olup mezmûm olmas›n ve gurbet çeküp yiğit olsun" deyü ol mâhda üç ***[47a]*** aded dürr-i yetîm evlâdlar› süd analar›yla Kârt›loğlu nâm re’îsin gemisine Melek'i koyup Abaza diyâr›nda (---) (---) nâm vilâyetde süd anas›nda perverifl olmada. Öz vâlidesi flehr-i Tophâne'de koca peder ile kalmada.

Garîb ü acîb temâflâd›r: İlâ hâze'l-ân Tophâne Abazalar›n›n hemân evlâdlar› vücûda gelince yetmifl seksen bebek ve kundak gulâmlar› ve k›zlar› süd analara harc-› râhlar›yla verüp her sene yüz iki yüz s›byân u bintânlar› kâfiristân ve Abazistân'a göndürüp baba ve analar› on, on befl sene evlâdlar›n göremezler. Hâlâ mu‘tâd-› kadîmeleri eyledir.

Ba‘dehu on bir seneden sonra Melek Pafla'y› ve bu hakîr Evliyâ'n›n vâlidesin Abaza diyâr›n›n Sovuksu nâm iskelesinden k›rk aded Abaza esîrleriyle gemiye koyup Tophâne'de Melek Pafla'n›n pederine getirirler. Anlar dahi Melek'i ve bizim vâlidemizi ve on aded pençe-i âfitâb esîrleri Sultân Ahmed Hân'a alâ tarîki'l-hedâye pîflkefl ver[ir]. Sultân Ahmed Hân *tâbe serâhu* Melek'i gördükde harem-i hâssada al›kor. Görse kim bir rûh-› mücessem ve bir mahbûb-› muhteflem, gûyâ ki bir perîzâdedir. Ahmed Hân buyururlar kim:

"Allâhu a‘lem flu oğlan kadre ermifl. Bunda olan ân, ân-› sâ‘atde âdemin akl›n perîflân eder. Bir melek-sûret ve perî-sîret ve mü’eddeb ve gül-çehre, diflleri

dürr-i meknûn ve kelimâtlar› cümle mevzûn, kemâl mertebe hüsn-i cemâlde ve lütf-i i‘tidâlde bir marâlî ve gazâlî gözlü ve flîrîn sözlü ve münevver yüzlü bir gulâm-› meh-pâredir" deyü Ahmed Hân Melek'i felekde medh eder.

Meğer Yeni câmi‘ mu‘temedi Kalender Pafla anda hâz›r olup eydir:

"Pâdiflâh›m bu oğlana bir künye, ya‘nî bir lakab ihsân eylen" dedikde hemân Sultân Ahmed buyururlar kim:

"Cenâb-› Bârî bu oğlan hakk›nda sûre-i Vettîn'de, [1]‰œ†Œ‰E«†«‰≈l deyü medh edüp an› melek ve melekden eflref deyü yaratm›fl. Ben ana ne künye demeğe kâdirim, yine Melek'dir, ismi benim gibi Melek Ahmed olsun ve g›lmân-› hâss›m ve cümle vüzerâlar›m içre mümtâz olsun ve ecel-i müsemmâs›na dek tûl-› ömr ile mu‘ammer olsun deyüp, "*El-esmâ’ü tenzilü mine's-semâi*"[2] deyüp Melek Ahmed derler.

Derhâl Üsküdârî Mahmûd Efendi ve üstâd›m›z Evliyâ Efendi "Bu niyyete *El-fâtiha*" deyüp Melek üzre mu‘avvizeteyn tilâvet edüp üflerler.

Ahmed Hân-› ma‘sûm bu oğlan›n gayri yerde olmas› ma‘kûl değildir, illâ K›zlar Ağas› Velî Mustafâ yedisine(?) Melek'i Ahmed Hân yeden be-yed teslîm edüp eydir:

"Cân›m lalac›ğ›m, bu oğlan› sana Allâh emâneti verdim. Okud ve yazd›r ve terbiye verüp cân›ndan bezdir. Göreyim seni nice terbiye verirsin" dedikde Mustafâ eydir:

"Vallâhi pâdiflâh›m, bu oğlan çehresinden bellidir kim Hazret-i Allâh bunu kâmil ve sâhib-i ayâr edüp mürebbîye muhtâc etmemifl. Kendü yed-i kudretiyle terbiye etmifl. Ancak bizde yats›n ve kalks›n" buyururlar. Ammâ mezkûr Mustafâ Ağa iflte sulehâ-y› ümmetden bir sâhib-i kerem ve maz›nne-i kerâme kimesne idi. Her leyle-i Cum‘ada cemî‘i hüddâmlar› bir yer[e] cem‘ olup Melek ile bile rûh-› Resûl-i Ekrem içün k›rk bin salavât-› flerîfe getirüp kendüleri bin bir aded sûre-i *innâ a‘taynâ* tilâvet edüp ol gece Hazret-i Risâlet-penâh'› rü’yâs›nda görüp ve niçe kerre bi'l-müvâc[eh]e müflâhede-i cemâl edüp kelimât ederlermifl.

İflte Melek Pafla eyle bir pâdiflâh-› cem-cenâb›n ve eyle bir ağa-y› sa‘âdet-mendin ve Üsküdârî Mahmûd Efendi ve Evliyâ Efendi'nin ve niçe bin kibâr-› evliyâullâh›n nazar-kerdesi ve çerâğ-› efrûhtesi Melek Ahmed Pafla'd›r.

Ve bu Melek huzûr-› Sultân Ahmed Hân'a geldüğü gün huzûr-› pâdiflâhîde olan huzzâr meclislere birer gulâm ihsânlar edüp bu hakîrin pederi Serzergerân-› Dergâh-› âlî Dervîfl Mehemmed Ağa'ya Sultân Ahmed Hân *tâbe serâhu* bu hakîrin vâlidesin ihsân edüp eydir:

"Koca Ağa, ihtiyâr oldun, ammâ inflâallâhu Ta‘âlâ bu k›zdan melek gibi cihân-ârâ bir oğlun olur" buyurduklar›nda,

Üsküdârî Mahmûd Efendi eydir: "Bu yak›n inflâallâh rûh bulur ve bir necîb ü reflîd erkek evlâd›n olur" dedikde,

Evliyâ Efendi eydir: "İnflâallâh biz okudup terbiye ederiz" buyururlar.

Hamd-i Hudâ tokuz ay on günden sonra bu hakîr Sultân Ahmed Hân asr›nda sene (---) târîhinde vücûda gelüp Sultân Murâd-› Râbi‘ tahta sene (---) târîhinde cülûs etdiği sene pederimiz hakîri hünkâr İmâm› fieyhü'l-kurrâ ve fleyhü'fl-flüyûh Evliyâ Efendi'ye hakîri verüp bizi ma‘nâ oğullar›ndan edüp telâmîzlerinden olduk.

İlm-i h›fz› Evliyâ Efendi'den tekmîl edüp sekiz sâ‘atde ne ifrât ve ne tefrît ve ne lahn-› celî ve ne lahn-› hafî etmeyüp Cezerî hazretleri buyurduğu ebyât üzre beyt:

Mehâricü'l-hurûfi ve's-s›fâti
Liyelfizû bi-efsahi'l-lüğâti

üzre hurûfu mehâricinden ihrâc edüp andan beyt:

*Ve'l-ahzü **[47b]** bi't-tecvîdi hatmü lâz›m*
Men lem yücevvidi'l-Kur’âne âsim

tenbîhlerinden havf edüp ba‘dehu beyt:

Ve ba‘de tecvîdike li'l-hurûfi
Lâbüdde min ma‘rifeti'l-vukûfi

ile me’mûr olup Hafs k›râ’ati üzre mahall-i vakflara ve secâvend ve imâle ve iflâretlere ri‘âyet ederek hatm-i flerîf ederdim. Ve her leyle-i Cum‘a'da birer hatm-i flerîfim ta‘yîn olmufldu.

Hamd-i Hudâ hâlâ âlem-i sabâvetden berü eğer sefer ve hazarda terk etmeyüp niçe yüz hatm-i flerîflerim leyle-i Cum‘a'da Melek Ahmed Pafla merhûmun huzûrunda hatm-i flerîf ederdim, zîr[â] anlar da harem-i hâsda iken üstâd›m›z Evliyâ Efendi'den anlar dahi tilâvet edüp h›fzan bir kerre hatm-i flerîf etmifller idi, ammâ İbn Kesîr k›râ’ati okuma›fllard›.

Niçe kerre hakîri h›fzen dinlemifllerdi. Hamd-i Hudâ hamele-i Kur’ân'›m, *hâzâ min fazli rabbî* ve İbn Kesîr k›râ’atin dahi min evvelihi ve âhirihi tekmîl edüp ilm-i tecvîde müte‘all›k *Kitâb-› fiât›bî* ki (---) aded beytdir, an› ve *Kitâb-› Cezerî* kim (---) aded beytdir, an› dahi Evliyâ Efendi ve cemî‘i fleyhü'flflüyûhlar huzûrunda yedi sâ‘atde h›fzen itmâm etdim. Andan seb‘a k›râ’atin sûre-i Yûsuf'a dek tekmîl edüp ba‘dehu velî-i ni‘am üstâd›m›z Evliyâ Mehemmed Efendi sene (---) târîhinde merhûm olup Hünkâr imâm› fiâmî Yûsuf Efendi'den k›râ’at-i seb‘ay› Yâsîn-i flerîfe dek tekmîl edüp anlar dahi sene (---)

---

1 *Kur’ân*, Tîn 4; "Biz insan› en güzel flekilde yaratt›k".

2 "‹simler gökten inmifltir".

târîhinde merhûm olup İslâmbol'da Haydarpafla mahallesi mescidi imâm› ba‘dehu Sultân Selîm Hân câmi‘i imâm› olan fiâmî Efendi'den ilm-i k›râ’at-i seb‘ay› tekmîl etdik. Hamd-i Hudâ.

Ba‘dehu Melek Ahmed Pafla ile sene 1051 Muharrem'inde âlem-i seyâhate ç›kup ba‘dehu Melek Ahmed Pafla vâlidemizin ammîsi oğlu olmağile ma‘an seyâhate ç›kup geflt [ü] güzâr etdiğimiz yerlerde Melek Ahmed Pafla'n›n ahlâk-› hasenelerin tahrîr etmeği üzerime iltizâm-› mâlâ-yelzem edüp kalem-i cevâhirim zebân-› hâle getirüp kîli kâl etdim. Ve eğer ta‘rîf ü tavsîfe lây›k ve sezâvâr görülmezse nân u nemek hakk›yçün hüsn-i hâlin hayr ile yâd ederiz ve evsâf-› cemîlesin istimâ’ eden yârân-› bâ-safâlardan bu kalîlü'l-bizâ‘a Evliyâ-y› bî-riyâ içün ve merhûm Melek Ahmed Pafla efendimiz rûhiyçün celb-i Fâtiha ricâ ederiz, *el-fâtiha*.

Evvelâ merhûm Melek Sultân Ahmed'den sonra Sultân Mustafâ'da tüvânâ fetâ yiğit olup iki kerre kilar-› hâssada Sultân Mustafâ cülûslar›nda hidmetinde bulunmufldur.

Ve Sultân Osmân ile Hotin seferinde bile idi. Ve pederleri Budin vezîri Karakafl Pafla'n›n kapucular kethudâl›ğ›yla Hotin seferinde bile olup Karakafl Pafla Hotin alt›ndaki tabur cenginde aln›ndan kurflum ile urulup flehîd oldukda Melek pederi terk-i devlet edüp İslâmbol'un F›nd›kl› kasabas›nda münzevî oldu.

Ba‘dehu Melek Pafla Osmân Hân ile İslâmbol'a gelüp ol fetret-i zorbalarda Osmân Hân'› Yedikulle kal‘as›nda mazlûmen flehîd edüp sene (---) târîhinde Sultân Murâd-› Râbi‘ müstakil pâdiflâh olup Melek Ahmed Ağa Hâsoda'ya girdikde çâr-ebrû pehlivân ve zeber-dest babayiğit idi.

Murâd Hân ile Edirne ve Bursa seferlerin edüp hakîri Sultân Murâd leyle-i Kadr'de Ayasofya-y› Kebîr'de mü’ezzinân mahfelinde ba‘de't-terâvîh h›fzen hatm-i flerîf tilâvet ederken sûre-i A‘râf'a geldikde Murâd Hân fermân›yla Vuçu bostânc›bafl› ve rikâbdâr Melek Ağa hakîri mahfelden endirüp huzûr-› Murâd Hân'a vard›kda bu kemteri Kilar-› hâssaya alup Kilarc›bafl› Had›m Gazanfer Ağa'y› hakîre lala ta‘yîn eyleyüp yine Evliyâ Efendi içeri derse geldikde tilâvet ederdik. Ve Murâd Hân'a musâhib-i flehriyârî gûnâ-gûn kelimâtlar ederdik.

Ba‘dehu hünkâr Revân seferine giderken Melek Ağa çukadâr idi. Murâd Hân ba‘de'l-feth-i kal‘a-i Revân kal‘a-i Van üzre geldikde Van kal‘as› kayas› üzre Koca Niflânc› gazab-› flehriyârî ile silihdârl›kdan ç›kup Melek Van'da silihdâr olup tâ Bağdâd-› behiflt-âbâd fethinden sonra Bağdâd alt›nda Melek üç tuğ vezâretle silihdârl›ktan ç›kup Diyârbekir eyâletiyle hudûd kesmeğe Vezîria‘zam Kara Mustafâ Pafla ile diyâr-› Acem'de Derne ve Derteng ve Hemedân ve Dergezîn ve fiehrezol vilâyetlerinde hudûdlar kesilüp akd-i sulhlar olup Murâd Hân der-i devlete revâne oldu.

Ve ba‘dehu Kara Mustafâ Pafla dahi sulhnâme ve hudûdnâmeleri alup Melek ile Diyârbekir'e gelüp Kara Mustafâ Pafla akîb-i Murâd Hân der-i devlete gelüp ol sene 1048 târîhinde Murâd Hân vefât edüp cülûs-› İbrâhîm Hân oldu ve Melek Pafla Diyârbekir'de kald›, ammâ Diyârbekir ve Mardin alt›nda yüz bin asker Bağdâd muhâfazas›yçün âmâde durup Melek Pafla Bağdâd taraf›na ***[48a]*** nigerânda olup fleb [ü] rûz asâkir-i deryâ-misâl ile pür-silâh olup terkilerinde birer yem ile eyâlet-i Diyârbekir'i geflt [ü] güzâr ve sayd [u] flikâr edüp âsî ve dağî ve bâğî ve yağ›lar› sayd edüp fler‘an katl ederdi. Hattâ Sultân Murâd'a "Gazân mübârek ola" demeğe gelmeyen (---) Ekrâd› hâkimi Sultân Yûsuf nâm›yla ifltihâr bulan Ekrâd hâkimini fleb-hûn ile basup kayd-› bend ile Diyârbekir kal‘as›nda habs edüp bin kîse mâl›n ald›kdan sonra Yûsuf Hân'a tevbe ve istiğfâr verüp kal‘adan ›tlâk etdi. Bu mahallerde hikâyât ve rivâyât ve dirâyât çokdur, ammâ biz muhtasar k›ld›k, zîrâ bu gûne gazavât menâk›bât-› vâk›‘âtlar cümle *Risâle-i Menâk›b-› Melek Ahmed Pafla*'da cümle ahvâlâtlar› ale'l-infirâd tahrîr olunmufl bir mücelled baflka tevârîhdir.

Andan yine Diyârbekir'den seksen bin asker cem‘ edüp sene (---) târîhinde Sincar dağ›n›n Yezîdî Kürdlerine bir sâtûr-› Muhammedî urup on üç bin Saçl› Yezîdî Kürdleri katl olup flehîdân-› Deflt-i Kerbelâ'n›n intikâmlar›n ald› ve on binden mütecâviz a‘lâ ve ednâ ve bapirleri, ya‘nî sultânlar› ve k›zlar› ve gulâmlar› ve avretleri cümle esîr-i der-zincîr olup Diyârbekir'e selâmet geldi ve niçe zamân âsûde-hâl olup Rûmiyye fieyhi Azîzzâdeler ile tevhîd ü tezkîr zevk ü flevkleri ederdi, zîrâ kendüleri cihâz-› fakr› tarîk-i Hâcegân-› Nakfl›bend'den kabûl etmifllerdi. Dâ’imâ evrâd [u] ezkârlar›n tilâvet edüp kârlar› mesâlih-i müslimîn ile mukayyed idi. Ve her ne cânibe teveccüh etse mansûr [u] muzaffer olup flast ber-kabza sehm-i murâd› niflân urup dağî ve bâğî ve yağ› olan harâmîleri ele getirüp aslâ amân u zamân vermeyüp sahîfe-i rûzgâr-› zor-kârdan vücûdlar›n fler‘ile ve seyf-i miczem-i Muhammedîyle âsîlerin vücûdun hakk ederdi.

Ve kendülerden aslâ cemî‘i zamânda kizb sâd›r olmam›fld›. Ve az söyleyüp çok ağlayup az gülmüfldü. Ve meclislerinde mâlâ-ya‘nî ve güft ü gûy-› mesâvî kelimât olmazd›. Bu hâl ile yine huzûrunda edebden hâric olmayan latîfe-âmîz gûnâ-gûn flakalar olunup diflleri görünecek mertebe tebessüm edüp hazz ederdi. Ve hergiz lisân-› flerîflerinden sikem sikem lafz› makûlesi kelâm-› fâhifller sâd›r olmayup gazab-âlûd olduklar› mahal ki bir âdeme fler‘an katl îcâb etse yâhûd katl-i fler‘î hükm olunsa ol âdeme,

"Bire hayâs›z ve bire nâmerd, cürmüne tâ’ib ü tâhir olup dünyâ derdinden halâs ol" deyü cevâblar ederdi.

Ve ol kadar pâk ve latîf ve zarîfâne ve levendâne elvân boğas›lar ve abâyî ve kutnî ve kazze ve Gücerât halalî harîrler ve gûnâ-gûn sûret-i fler‘de mübâh olan akmifle-i fâhire kutnîler ile mülebbes olurdu.

Ve ol kadar pâk ü pâkîze idiler kim sâ’ir akrânlar›n›n girîbânlar›ndan abâ(?) dâmânlar› beyne'l-vüzerâ meflhûr-› âfâk idi. Hattâ merhûm Sultân Murâd *tâbe serâhu ve cennete mesvâhu* buyururlar kim,

"Ahmed sen benden pâksin ve bî-bâk ü bî-pervâs›n. Hudâ-y› Müte‘âl dü cihânda yüzün ak edüp sa‘âdet-i dâreyn müyesser ede" deyü Murâd Hân bu ebyât› terennüm eder:

Pâk dâmâne yok sözüm aslâ
Hîz-i nâ-pâke günde bin la‘net

deyüp Silihdâr Mustafâ Beğcüğezin yüzüne bakup "Bu söze ne dersin Mustafâ?" dedikde Silihdâr hacâletinden sîm[â]lar› la‘l-gûn olup ol ân Melek'e ve Silihdâr'a birer semmûr hil‘at ihsân ederler, ya‘nî ol mertebe her husûsda Melek Pafla pâk-dâmen idiler ve her husûsda alimallâh ve kefâ billâh pâk idiler.

Ve gâyet sâlih ve dîndâr ve âlim ve âmil ve kâmil ve fâz›l ve dîndâr ve perhîzkâr ve Âsaf-› Berhayâ-vâr bir gâzî-i sâhib-i ayâr ve yâdigâr bir vezîr-i dilîr gelme[mifldir].

Ve "Âlem-i sabâvetimizden berü s›byân ile mahlût olup lu‘b u lehve meyyâl değil idim" derlerdi, ammâ sünnet-i Resûl olan tîr ve kemândârl›k ve cidâ ve flemflîrbâzl›k ve gürz ve m›zrakbâzl›k lu‘bedebâzl›klar›nda gâyet mâhir idi.

Ve akrânlar›nda eyle bir fârisü'l-hayl silâhflor cüst ü çapük İpflir Pafla ve Seydî Ahmed Pafla olayd›.

Ve zorâver ü dilâver ve server ü hünerver yiğit olmağile küfltegîrlik ilminde yetmifl fen bilüp değme pehlivân arkas›n yere getirmemifldir kim bu fende dahi bî-mânend idi, ammâ ba‘z› zamân tenâsül-i evlâd içün Kaya Sultân ehliyle ey gülefller ederdi. ***[48b]*** Âhir Kaya Sultân'› alt edüp yenerdi ve bir y›lda k›rk sekiz kerre böyle cihâd-› ekber ederdi. Kesret [ü] vefret üzre cemmâ‘ değil idi.

El-hâs›l Sultân Ahmed Hân asr›ndan tâ Sultân Murâd Hân-› Râbi‘e gelince böyle bir ma‘sûm-› pâk vezîr-i rûflen-zamîr-i dilîrin misli sebkat etdiği hât›rniflân›m›z değildir, ammâ hakkâ ki Koca Niflânc› ve Koca Mûsâ Pafla ve Koca Ken‘ân Pafla bunlar dahi ma‘sûmluklar ile flöhre-i flehr olmufllard›r, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Ve Melek Pafla cemî‘i zamânda âbdestsiz bir kadem yere basmazd› ve hîn-i mücâma‘atda tarfetü'l-ayn içre gasl edüp teheccüd ve iflrâk-› ebvâbeyn salâtlerin k›lup dâ’imâ sermâye-i ömr-i girânmâyeleri savm-› Dâvûd ile güzerân ederdi.

Ve dâ’imâ hem-celîs ve hem-enîsi ulemâ ve sulehâ ve fukarâ ve zu‘afâ ve mesâkînler ve vâ‘iz ve nâs›hlardan Velî Efendi ve Erdebîlîzâdeyi pek severdi. Ve Pendnâme-i Hoca Attâr vird-i zebân› olup cümle ebyâtlar›n h›fzen zabt etmifldi. Ve ilm-i sarf ve nahivde çok nüsha görüp ilm-i f›kh [u] ferâizde lânazîr idi. Ve sekiz yüzden mütecâviz mesâil-i fler‘iyye ve binden ziyâde hadîs-i Nebeviyyeleri ezber zabt u rabt eylemifldi, ammâ tarîk-i dervîflâna meyyâl olmağ›n ilm-i fli‘rde ve kelâm-› Mevlânâ'da *Mesnevî-i fierîf*'den ve kelâm-› İbrâhîm-i Gülflenî, *Ma‘nevî*'sinden niçe bin ebyât-› efl‘âr-› Fârisî ve Türkî kasâid ve penç beyt-i tasavvuflar hât›r-niflân› idi, ba‘z› mahalde mezkûr ebyâtlar› mahalleriyle icrâ ederdi.

Ammâ ilm-i kitâbetde "*El-hattu mâ yukra*" idi, lâkin Murâd Hân-› Râbi‘den tuğrâ-y› garrâ çekmeğe me’zûn olup anlar›n ta‘lîmiyle bir tuğrâ-y› garrâ-y› tevkî‘-i refî‘u'fl-flân tahrîr ederdi kim Bihzâd [u] Mânî kalemin çekmede âciz olup Koca Niflânc› ve Ankebût Ahmed Pafla ve Nasûh Paflazâde Ömer Beğ ve Re’îsü'l-küttâb›m›z G›nâî Efendiler cümle engüflt berdehen edüp tuğrâ-y› Melek'e engüflt ber-dehen olurlard›.

Ve kendü savma‘a-i tek ü tenhâs›nda ale's-seher esmâü'l-hüsnâya müdâvemet ederdi ve her isneyn gecesi cümle iç ağalar›na k›rk bin salavât-i flerîfe ve her leyle-i Cum‘ada on iki bin İhlâs-› flerîfe tilâvet olunurdu. Ve hâlâ harem-i hâsda büyük oda ve küçük odalara on iki bin altun Bağdad'dan gönderüp vakf edüp uslûb-› sâb›ka üzre leyle-i isneynde ve leyle-i Cum‘ada k›rk bin salavât ve k›rk bin aded İhlâs-› flerîfe tilâvet olunur aceb hayrât-› azîmdir.

Hayrât-› garîbe-i merhûm Melek Ahmed Pafla: Her sene mâh-› Ramazân gurresinde hazînesin açup alâ tarîki'l-hedâye her ne kadar zî-k›ymet esvâb u eskâl ve âlât-› silâh ve ne kadar zî-k›ymet eflyâlar var ise g›lmân-› hâssa meydân›nda bu kadar eflyâlar› dağlar gibi y›ğup üç yüz k›rk befl iç ağalar› mâbeynlerinde bu esvâblar› mezâd edüp bey‘ [u] flirâ ederdi.

Meselâ bir z›rh› bin salavâta ve bir k›l›c› elli bin salavâta ve bir semmûr kürkü bir hatm-i flerîfe ve bir mercân tesbîhi iki bin salavâta ve bir mücevher tüfengi bir hatm-i flerîfe bey‘ edüp herkes ald›ğ› metâ‘› salavât› ve hatm-i flerîf der-uhdeleriyle hazînebafl› tahrîr edüp iç alay çavufllar› dellâll›k edüp leyle-i isneynde ve leyle-i Cum‘ada der-uhdelerin getirüp tilâvet ederler. Ve ol geceler gûyâ leyle-i Kadr olup mümessek fiâm f›sd›kl› ve bâdemli helvâlar ve hoflâblar tenâvül olunup du‘â vü senâlar olur.

Bu hâl üzre hazînesinde âlât-› silâh ve gayri metâ‘dan bir habbe kalmayup bi-emrillâhi Ta‘âlâ sene-i âtiyeye gelince hazînesi dahi ziyâde dolard›.

Ve her mans›ba teveccüh etdikde kat‘-› menâzil ederken yedi sekiz sâ‘at ömr-i azîz hebâya gitmesin içün dağ u râğlarda ve sahrâ-y› bâğlarda cümle iç ağalar› at bafllar› berâber cem‘ olup cemm-i vefîr ile bir ağ›zdan savt-› a‘lâ ile sûre-i Feth'i ve sûre-i Mu‘avvizeteyn'i k›râ’at ederken dağlar ve hâmûnlar inlerdi. K›râ’at-› Kur’ân'dan sonra ceng-i savafl-› perhâfl ma‘rifetlerinden haberdâr olmak içün cümle iç

ağalar› ve cemî‘i levendât birbirlerine mukâbil olup k›rkar ve ellifler müflvâr kadar cirid oynayup m›zrak oyunlar› ve flemflîrbâzl›klar ve tîr [ü] kemândârl›klar gösterüp ekseriyyâ at üzre M›s›r tarz› kurflum atard›.

Ba‘dehu esb-i sabâ-sür‘atler bî-tâb u bî-mecâl olmadan alay çavufllar› lu‘bedebâzl›kdan askeri men‘ ederlerdi ve bu tertîb üzre menzile ererlerdi. ***[49a]***

Ve hât›r-› flerîfleri dâ’imâ es-sâfinâtü'l-ciyâd misilli küheylân makûlesi hussâna ve nesl-i cilfidâna ve ma‘nek ve tarîkî ve seylâvî ve kebîfle ve mahmûdî ve musâfaha ve havâre ve mühre ve mehrânî (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) bu gûne hasîbü'n-nesîb flecereli küheylân atlara mahabbeti olduğundan otak sâyebân› alt›nda yetmifl seksen kadar aded depen küheylân atlar bir bend ile huzûrunda deverân u çevelân u seyerân ederlerdi.

Kaya Sultân'› almazdan mukaddem yedi yüz aded müflterâ abd-i memlûkleri var idi kim cümle Çerkez ve Abaza ve Gürcî gulâmlar› var idi. "Rûsi'l-asl bî-asl ve bî-edebdir" deyü Rûs gulâmlar›n almazd›, meğer alâ tarîki'l-hedâye gelirse kabûl edüp ba‘dehu bir ağavâta hibe ederdi.

Ve ol kadar sayd [u] flikâra mâil idi kim kanûn-› vüzerâ üzre mehterhânesi ile gûnâ-gûn fas›llar ederek teferrüclere ve ziyâfetlere gidüp gelince yemîn ü yesârda olan fukarâlara ihsân bezl ederek flikâr›n hadden efzûn etmeyerek menziline gelüp meks ederdi.

Ve cemî‘i zamânda irtiflâ almayup ald›rmayup irtiflâ ile cemî‘i zamânda mans›b dahi almayup mânde azil kabûl ederdi, ammâ yine rikâb-› hümâyûna ve sâ’ir vüzerâ ve vükelâlara alâ tarîki'l-hedâye mutasarr›f olduğu diyâr›n memdûhâtlar›ndan ba‘z› eflyâlar ve küheylân atlar pîflkefl gönderirdi. Yine bu hâl üzre Âl-i Osmân'›n memâlik-i mahrûselerinde zabt [u] rabt etmed[iğ]i menâs›b-› âlîler kalmad›.

Evvelâ ibtidâ bin k›rk sekiz târîhinde Bağdâd alt›nda eyâlet-i Diyârbekir ile serdâr-› mu’azzam oldu.

Ve dör[d] kerre Diyârbekir'e vâlî oldu.

Ve dör[d] kerre Anadolu eyâleti oldu ve dörd kerre Özü eyâleti oldu.

Ve iki kerre eyâlet-i Erzurûm oldu.

Ve iki kerre Haleb ve iki kerre fiâm ve bir kerre müsellim Sivas'› zabt etdi.

Ve bir kerre cezîre-i Girid'e asker sürüp tâ Beneffle kal‘as›na vard›.

Ve bir kerre iki sene cezîre-i Bozca'da muhâf›z oldu.

Ve bir kerre Bosna oldu.

Ve bir kerre Erdel gazâs› serdâr›na yamak oldu.

Ve bir kerre vâlî-i Bağdâd oldu.

Ve bir kerre sene 1060 bir buçuk sene Sadr›a‘zam olup Deli Hüseyin Pafla'ya imdâdlar gönderüp zamân-› sadâretlerinde cezîre-i Girid içre Deli Hüseyin Pafla kal‘a-i Retime ve kal‘a-i Seline ve yedi pâre k›lâ‘-› müstahkemler feth edüp sene 1061 sadâretden ma‘zûl oldu.

Ve bir kerre İpflir'e kâ’im[makâm] oldu.

Ve andan sene 1065 eyâlet-i Van oldu.

Ve bir kerre sene (---) de Yanova beği Köpürlü'ye kâ’immakâm oldu.

Ve'l-hâs›l dâr-› fânî menâs›blar›n cümle zabt edüp dünyâda adâlet ederek yetmifl yedi sene mu’ammer olup âhir Cenâb-› Kibriyâ Melek'e [1]«—AYE†« yarl›ğ-› belîğiyle sene (---) târîhinin mâh-› (---) (---) günü dâr-› bâkî mans›blar›ndan evc-i illiyyîn mans›b›yla behre-mend ve behre-yâb olup bilâ-tevâbi‘ ve-lâ-levâh›k cânib-i Hakk'a revâne oldu. *Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi‘a. (---)*

Ba‘dehu bu hakîr garîb-i bî-kes kalup velî-i ni‘am yoksulluğun çeküp âlem-i hayrette kald›m. Gûyâ dâr-› diyâr-› İslâmbol bafl›ma bir dâr oldu. Hikmet ol kim ol mahalde hâne ve dükkânlar›m yand›, ammâ Cenâb-› Kibriyâ âsân getirüp üç bin riyâl gurufl harc edüp ›hrâk olan iki hânemi ve dörd aded dükkânlar›m› kâmil alt› ay renc [ü] anâ ve âlâm-› fledâ’id çekerek hâne-i ahzânlar› itmâm edüp içlerine akrabâ vü ta‘allukâtlar› kodum. Hamd-i Hudâ bu âna dek mücerred pâk idim. Beyt:

Mücerredî be-hakîkat azîm saltanat est
Zi men flinev ten-i âzâd-› hîfl bende me-sâz

Berâ-y› yek flebe zevkî ki hâk ber ser-i û
Esîr-i zen netüvân flüd be-sâl-i hây-› d›râz.[2]

Li-Mevlânâ *kuddise s›rruhu*

Çîst dünyâ ez Hudâ gâfil floden
Nî-kumâfl u nokre vü ferzend u zen[3]

,«‰†«‰E»I†’‰I†«‰‰A†Y‰IA†E”

[4] ‚Í‰†Â««‰Œ·Í·†Í«—”Ë‰†«‰‰Á†

sadaka Resûlullâh ve sadaka Habîbullâh:

[5] Ë‚«‰†Ÿ‰ÍÁ†«‰”‰«ÂſŸ%

---

1 *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

2 Bekarl›k gerçekten büyük bir saltanatt›r.
Dinle benden, özgür bedenini köle yapma.
Kahrolas› bir gecelik zevk için,
Y›llar y›l› bir kad›n›n kölesi olma.

3 Nedir Dünya? Hak'tan gafil olmakt›r.
Yoksa kumafl, para, çoluk-çocuk ve kad›n de€ildir
(Mesnevî, 1. Defter, 179. Beyit)

4 Hadis (Bu hadis muteber hadis kitaplar›nda yer almamaktad›r); Resulullah (S.A.V) flöyle buyurmufltur: "Hicretten iki as›r sonra sizin en hay›rl›n›z, durumu hafif olanlar›n›zd›r. Dediler ki: Hafif nedir yâ Resulullah? Resulullah (S.A.V.): Ailesi ve çocuklar› olmayand›r.

5 Hadis (Bu hadis de muteber hadis kitaplar›nda yer almamaktad›r); "Resulullah (S.A.V) flöyle buyurmufltur: Ahir zamanda k›s›r kad›nlara ra€bet edin".

Cem‘-i âk›rd›r. Lisân-› Türkî'de k›s›r demekdir, ya‘nî doğurmaz avret ola. İmdi bu harâb-âbâd dünyâda ne evlâd ve ne zen-i hefldâd deyüp tabî‘ate yine seyâhat ârzûlar› gelüp dâğ-› derûn-› pür-hûnum def‘ etmek içün alt› aded hüddâm›m›z ve sekiz re’s hüssân›mla âmâde olup,

"Âyâ ne cânib azm-i râh etsem?" derken hikmet-i Hudâ sene 1073 fia‘bân'›nda sa‘âdetlü pâdiflâh-› âlem-penâh Sultân Mehemmed Hân-› âlîcâh Nemse gazâs›na teveccüh edüp deryâ-misâl alay-› azîm ile İslâmbol'dan ç›kup Dâvûdpafla nâm sarây› kurbunda serâperde-i çetr-i mülammâ‘-› Osmânî'de karâr-dâde olup cemî‘i kullar›na bin kîse mâl ihsân u in‘âm-› âm ***[49b]*** edüp kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek flâhrâh ile Edirne mahmiyyesine revâne oldular. Bu hakîr dahi bir gayri yoldan,

Sene 1073 mâh-› fia‘bânu'l-mu‘azzam›n›n gurresinde ol fliddet-i flitâda diyâr-› Alaman-› bî-amân gazâs›na ve Ungurus K›z›lelmas›na gitdiğimiz menâzil ve k›lâ‘ ve flehirleri ayân u beyân eder

Evvelâ *bism-i İlâh* ile İslâmbol'dan ç›kup kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek ve niçe âlâm-› fledâ’id çekerek selc ü berf ü bârân meflakkatin çekerek,

Menzil-i evvel kasaba-i Topçular: Hemân İslâmbol'un bir mahallesidir kim cild-i evvelde evsâf› mastûrdur. Andan ale's-sabâh cânib-i garba kar yağup boran çekerek su kemerleri kurbunda,

Menzil-i karye-i ma‘mûr Çardakl›, andan **karye-i Türk Efle**'yi geçüp 7 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Baklal›: Ebü'l-feth Mehemmed Hân vakf›d›r. Bir vâdî içinde bâğ u bâğçeli ve sayd [u] flikârl› ve bir câmi‘li ve bir hammâml› mesîregâh yerdir. Baklas› çok olmağile Baklal› derler. Bu karyede (bu karyede) Ferrûh Ağazâdelerde iki gün meks edüp zevk u safâlar edüp hamd-i Hudâ hevâlar latîf olup ertesi atlara süvâr olup alâ tarîki's-seyr av flikâr ederek ve cirid oynayarak 1 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› sûr-› Burgoz, ya‘nî kal‘a-i vâsi‘ Terkoz

Bânîsi Makedon[y]a kim İslâmbol'dur, an› ibtidâ binâ eden Yanko ibn Madyan bu kal‘a-i Terkoz'u dahi Yanko binâ etmiflidir. Bu kal‘a İslâmbol kal‘as›n›n bir köflesi olmak üzre binâ olmufldur ve bir köflesi Silivri kal‘as›d›r ve bir köflesi Yedikulle'dir. Hâlâ İslâmbol olan kal‘a Makedonya flehrinin iç kal‘as› olmak üzre binâ olunmufldur.

Ve bu Terkoz Karadeniz sâhilindedir. Ve kal‘a-i Silivri Akdeniz cenbindedir. Bu kal‘ateyn mâbeynleri Karadeniz'den Akdeniz'e gelince sekiz sâ‘at yerdir. Hâlâ Terkoz'dan Silivri'ye gelince flarkdan garba dağlar ve bay›rlar üzre yedi kat germe kal‘a dîvâr› ve her kat›nda birer kat germe handaklar› râygân nümâyân durur.

Ve bu Terkoz kal‘as›ndan Karadeniz kenâr›yla tâ Karadeniz boğaz› olan Yoroz kal‘as›na andan Yeniköy ve Hisâr ve Befliktafl ve Tophâne ve Galata kal‘as›na gelince cümle leb-i deryâ tâ Terkoz kal‘as›na gelince serâpâ kal‘a idi.

Ba‘dehu Âl-i Abbâsiyân'dan Hârûnu'r-Reflîd Bağdâd halîfesiyken İslâmbol kefereleri Ciniviz kâfirleriyle mâbeynleri bozulup İslâmbol tekûr› Alina Kral Ciniviz küffâr›n[a] Akdeniz'den Karadeniz'de olan vilâyetlerine Karadeniz boğaz›ndan yol vermedi, zîrâ ol zamânda Ciniviz kral› bir kral-› dâll-› âlî-hâl idi. Akdeniz içre tahtgâhlar› cezîre-i Sak›z idi ve kal‘a-i Galata dahi anlar›n binâs› ve anlar›n tahtlar› idi. Ve Karadeniz'in Anadolu ve Rûmeli taraf›nda üç bin yedi yüz pâre k›lâ‘-› metîneler cümle Ciniviz kral›n›n idi. Hattâ Tarabefzûn ve Gönye ve Fafla ve Abaza ve cezîre-i Taman ve Kuban tâ Azağ'a var›nca andan içeri tâ Azak denizi ve nihâyetinde Horoskirmân kal‘as› da Ciniviz kral›n›n olup Maskov kral›yla hem-hudûd idi.

Andan Rûm taraf›nda cezîre-i K›r›m'da gerçi Tatar var idi, ammâ yine hüküm Ciniviz'in olup cezîre-i K›r›m'da kal‘a-i İnkirmân ve Sar kirmân ve Bal›klava kirmân ve Ayukirmân ve Çorgana kirmân ve Tat kirmân ve Mankup kirmân ve Gözlev kirmân ve Sudak kirmân ve Avluta kirmân ve Kefe kirmân ve Kerfl kirmân ve Kilinse kirmân ve Azak denizi içre Bal›s›ra kirmân. Bu cümle mezkûr kal‘alar cümle cezîre-i K›r›m etrâf›nda serâpâ dest-i Ciniviz'de olup sahrâ-y› K›r›m'da Tatar-› sabâ-reftâr hofl-niflîn idiler.

Andan yine sâhil-i Karadeniz'de Özü kirmân ve Dentere kirmân ve Hocabay kirmân ve Akkirmân ve Kili kirmen ve Befldepe kirmen ve Karah›rmen ve Köstence ve Mankalya ve Keliğra ve Kavarna ve Balç›k ve Varna ve Galatya ve Emene ve Musura ve Aydos ve Ahyol› ve Yoroz ve cezîre-i Aya Anastan›sya ve Suzebol› ve Eskikoz ve Ahtapol› ve Eyneada ve Ayavola ve Midye ve Terkoz kal‘as›na var›nca bâlâda tahrîr olan leb-i deryâ kal‘alar› cümle Ciniviz kral› hükmünde idi, ammâ bu Terkoz kal‘as› Rûm tekrûrunun idi.

Ba‘dehu Ciniviz kral› Akdeniz'den Karadeniz'de olan kal‘alar›na İslâmbol tekûru derdinden Karadeniz'e donanma gidüp gelemediğinden Ciniviz kral› Akdeniz'de ve Karadeniz'de biner pâre donanma gemileri müheyyâ edüp Bağdâd'da Hârûnu'r-Reflîd'den İslâmbol'u urmağa me’zûn oldu, zîrâ ol as›rda İslâmbol tekûru Alina Kral'a Hârûnu'r-Reflîd taraf›ndan Seyyid Battâl Gâzî elçi gelüp beher sene dörder kerre yüz bin altun vermeğe der-uhde edüp sulh [u] salâh olmufl idi.

Ol ecilden Ciniviz kral› Hârûnu'r-Reflîd'den izin alup Akdeniz ve Karadeniz'den donanmas›yla Makedonya'ya gelüp yine ke'l-evvel kal‘a-i ***[50a]***

Galata sene 244 ba‘de hicreti'n-nebeviyyede istîlâ edüp Hârûnu'r-Reflîd'e ve Seyyid Battâl Gâzî'ye elçilerle azîm hedâyâlar gönderüp ba‘dehu Ciniviz kral› Galata'dan Befliktafl ve Hisâr ve Yeniköy ve Karadeniz boğaz› ve tâ Terkoz kal‘as›yla bile cümle kal‘alar› alup Terkoz kal‘as›n bile cümle harâb [u] yebâb etdi.

Ve Terkoz'dan tâ Silivri kal‘as›na gelince İslâmbol'un yedi kat germe dîvâr ve yedi kat handakl› kal‘as›n cümle yere berâber etdi. An›niçün hâlâ kal‘a-i Terkoz ve sûr-› Burgoz cümle harâb u yebâb yapup Terkoz'dan Silivri'ye giderken câ-be-câ yerlerde yedi kat Burgoz kal‘as› esâslar› zâhir ü bâhirdir. Bu Burgoz ve Silivri ve Terkoz ve İslâmbol mâbeynleri dâ’iren-mâdâr bir cezîre-misâl görülür(?) kim yedi merhale yerdir. Bu vâdîler içi cümle İslâmbol ki flehr-i Makedonya zemînidir kim bin altm›fl pâre kurâ vü kasabât ve k›lâ‘lar ile müzeyyen idiği ve Ciniviz harâb›ndan sonra amâr olup S›rf krallar› har[â]b etdiği *Târîh-i Rûm-› Yanvan*'da mufassal tahrîr olmufldur.

{Der-sitâyifl-i eflkâl-i kal‘a-i Terkoz}: Andan yine Terkoz kal‘as›n Kostantin Kral amâr edüp sene 856 târîhinde İslâmbol'dan mukaddem Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân-› Gâzî fethidir ve Eyyûb mevleviyyeti nevâhîlerinden olup Karadeniz sâhilinde bir flekl-i müselles bir kal‘a-i azîmdir.

K›ble cânibi ve bat› taraf› ve maflr›k semti cümle bir azîm göldür. Ancak lodos cânibi bin ad›m karad›r. Mâ‘adâ taraflar› Karadeniz ve göldür. Gûyâ bir cezîrede fieddâdî kârgîr tafl binâ bir hisâr-› köhnedir.

Ve ol kara taraf›ndan Ebü'l-feth toprak sürüp feth etmifldir. Hâlâ sürülen topraklar› y›ğ›l›d›r. Ve top-› kal‘a-kûp ile câ-be-câ rahnedâr olan yerleri âflikâredir.

Ve mezkûr kara taraf›nda iki kat dîvârlar› ve iki kat kapular› ve azîm handak› var, mâ‘adâ yerleri deryâ ve yal›n kat dîvâr ve deryâ ve göl ihâta etmifldir. Dâ’iren-mâdâr cirmi on bin alt› yüz ad›md›r. Ve Karadeniz kenâr›nda bir latîf liman-› azîmi var ve buheyresine dahi hurde gemiler girüp lenger-endâz olup yat›rlar. Ve bu gölden taflras› Karadeniz'in Yedikumlar ve Karatafllar dedikleri mahûf u muhâtara olan beyâz kumlu ve kara taflı› kumsal-› bî-amân yerlerdir kim gûyâ Karadeniz kenâr›nda Akkirmân kal‘as› önündeki Kamerü'l-kum gibi bir bî-câr yerdir. Cümle Karad[eniz] kefltîleri bu Terkoz kal‘as›n›n burnundaki Yedikumlarda vakt-i flitâda helâk olurlar. *Allâhümme âfinâ*.

Sitâyifl-i buheyre-i Terkoz: Dâ’iren-mâdâr cirmi on bir mîl sehel florca âb-› berrâk› var. Ol kadar amîk değildir. Buheyre-i mâlih olmas›na sebeb vakt-i flitâda Karadeniz'in talattumu bu halîce girüp ac› eder. Bu gölde k›fl günleri gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen hûfl u tuyûr bu gölde k›fllar. Bâ-husûs kaz ve ördek ve ang›t ve karabatak ve sürhâb ve vezneboflaldan ve kuğu ve saka kuflu ve bal›kç›l ve mart› ve yelve ve yelkovan ve niçe bunun emsâli su kufllar› bu halîcin yüzünü zeyn edüp bu buheyre etrâf›nda olan kurâ vü kasabât ahâlîleri tüfeng-i pürreng ile ve doğan ve flâhin ve balaban ve zağanos ve çak›r ve tafltülek bâzlar ile niçe kerre yüz bin kazlar› sayd ederler.

Ve bu buheyrede olan mâhî-i gûnâ-gûnlar›n envâ‘›ndan, yigirmi vukiyye gelir sazan bal›ğ› ve levrek bal›ğ› ve kalkan bal›ğ› ve kefal bal›ğ› ve palamit bal›ğ› ve pisi bal›ğ› ve alakerde bal›ğ› ve f›ç›da bal›ğ› ve kaya bal›ğ› ve uskumru bal›ğ› ve izmarit bal›ğ› ve iskorpit bal›ğ› ve bir vukiyye gelir la‘l-gûn tekir bal›ğ› ki cemî‘i mâhîlerin flâh› bir mâ’ide-i mâhîdir kim gûyâ nûr-› ilâhîdir.

Bu mezkûr mâhîlerden niçe bin gûne hûtlar bu buheyrede sayd olunup ahâlî-i vilâyet kifâflan›rlar. Ve ol mertebe bal›klar flikâr olur kim hisâb›n Hallâk-› âlem bilür.

El-hâs›l kal‘a-i Terkoz böyle bir avgâh ve flikârgâh ve mesîregâh sahrâlar› pür-giyâh gibi zemîr yokdur, lâkin kal‘as›n›n vîrân› çokdur. Derûn-› hisârda aslâ evlerden ve imâretden bir niflân yokdur. Berbâd-› harâb u yebâb emr-i hakd›r ve nevâhîlerinde dağlar› cümle akd›r.

{Karadeniz kenâr›nda temâflâ etdiğimiz k›lâ‘ ve kasabâtlar› beyân eder}

Bu kal‘adan yukaru Karadeniz kenâr›nca cümle yârânlar ile teferrüc ederek cânib-i garba gidüp,

Demirci burnu: Karadeniz kenâr›nda bir sivri burundur. Bunda dahi gemiler paralanup helâk olurlar. Anda bir ma‘mûr kefere-i Rûm köy[ü] vard›r. Gark olan gemilerden ç›kan ümmet-i Muhammed'i bu kefereler flehîd ederler. Andan yine cânib-i garba gidüp,

Domuz deresi: Hakkâ ki cehennem deresidir kim kefere [ve] fecere köyüdür. Andan yine Karadeniz kenâr›yla semt-i garba gidüp,

Der-ayân-› kasaba-i Midye: Eyyûb mevleviyyetinde befl yüz hâneli keferesi çok müselmânlar› çok yok âhiryân müslimleri var ***[50b]*** (---) (---) vakf› olup zâbiti bostânc›bafl› taraf›ndan bostânc›lard›r. Câmi‘i ve bir hân› ve bir kesîf hammâm› ve yigirmi aded Rûm dükkân› ve üç aded kenîse-i ruhbân› var, ammâ liman› olmamak ile gemilerin küçüklerin karaya çekerler. Andan yine garba sâhil-i Bahr-i Siyâh ile gidüp,

Menzil-i karye-i Ayapavla liman›: Kasaba-misâl üç yüz hâneli ve bir mescidli gâyet ma‘mûr köydür. Bunun dahi subafl›s› bostânc›lard›r, ammâ vak›f m› ze‘âmet mi? hât›rdan dûr olmufl. Bu köyün mukâbelesinde tokuz mîl karflu ba‘îd,

Cezîre-i Eyne: (---) mîl ihâta eder her cânibi yatak limand›r. Zamân-› keferede gâyet ma‘mûr cezîre olup fâhir yatak limanlar› var imifl. Sene 856

târîhinde Ebü'l-feth gâzîlerinden Eyne Koca nâm bir gâzî-i benâm feth etmek ile ol isimile müsemmâ Eyneada derler. Bir harâb küçük kal‘as› var. İçinde oduncu Rûmlar› sâkin olur. Karadeniz içre bundan gayri cezîre aslâ yokdur. Gerçi kal‘a-i Özü kurbunda Tentere cezîrecikleri vard›r, ammâ Ölü denizi kurbunda olup sapa yerde vâk›‘ olmağile memerr-i kefltîbân değildir ve anda düflen gemi Ölü denizine düflerlerse çamura gark olup ölürler. Ve eğer Karadeniz'de cezîre-i K›r›m ve cezîre-i Taman ve cezîre-i Bal›s›ra, bunlar cezîre değil midir? denirse belî cezîrelerdir, ammâ kara câniblerine flehr zemîn ittisâlleri vard›r, niçe yüz kerre manzûrumuz olmufllard›r, ammâ bu Eyneada bir cânibe muttas›l değil, cezîre halk olmufldur, ammâ İskender-i Zülkarneyn Karadeniz boğaz›n kesdikden sonra ayân olmufldur. Andan yine taraf-› garba Karadeniz kenâr›nca sun‘-› Hudâlar› temâflâ ederek,

Der-beyân-› kal‘a-i harâb Ahtapol›: Lisân-› Yûnân'da (---) (---) (---) demekdir. Bânîsi Seyyid Battâl'›n salb etdiği Yağfur Tekûr binâs›d›r deyü *Yanvan-› Rûm Tevârîhi*'nde mufassal yazm›fl ve Hârûnu'r-Reflîd'e Seyyid Battâl maslûb Yağfur'un k›z›n hedâyâ götürmüfl. Bu dahi dest-i İslâm'a sene 856 târîhinde Ebü'l-feth eline girmifldir, lâkin kal‘as› harâbd›r. İçinde kefereler sâkindir. Cümle iki yüz mikdâr› kiremit ile mestûr menhûs hâne-i ma‘mûrlard›r. Câmi‘i ve gayri imâretleri yokdur, ammâ çârsûsu vard›r. Zemîni Karadeniz kenâr›nda (---) hâkinde (---) hükûmetinde,

..... (2 sat›r bofl).....

Andan Karadeniz kenâr›nca,

Evsâf-› kal‘a-i Vasiligoz Purgaz: Lisân-› Rûmca Vasiligoz, ya‘nî büyük ayu demekdir. Burgoz kal‘a demekdir. Kostantin bed-nâmlar›ndan Vasil nâm bir kefere-i benâm binâs› olmağile an›n ismiyle ma‘rûf bir kal‘a-i meksûf harâbd›r. Ammâ sene (---) târîhinde Sultân Mûsâ Çelebi ibn Y›ld›r›m Hân fethidir. Kal‘as› leb-i deryâda bir püflte üzre çâr-kûfle seng binâ bir küçük kal‘a-i yebâbd›r. İçinde cümle kefereler sâkindir. Câmi‘ ve hân ve hammâm› ve gayri âbâdânlar› yokdur, lâkin bâğlar› ve bâde-i hamrâs› çokdur. Ve (---) (---) dükkânlar› vard›r. Bu dahi (---) (---) hâkinde (---) (---) hükûmetdir.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Ve bir liman-› latîfi var, iki kayan›n mâbeynine vâk›‘ olmufl a‘lâ demir dutar limand›r, ammâ k›ble ve inbat ve maflr›k rûzgârlar›nda muhâlif limand›r kim gemiler gomana halatlar›na ve demirlerine i‘timâd ederse birkaç demir b›rağup Allâh'a s›ğ›nup yata, inflâallâh selâmet bulur, zîrâ mezkûr rûzgâr-› zorkârlara bu liman›n ağz› aç›kd›r. Andan ihtirâz olunur. Andan yine Karadeniz kenâr›nca,

Zenarite liman›: Latîf yatak ve mu‘azzam köydür. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Andan **At liman›** (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Andan **Köprüalt› liman›** (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Andan **Bâğlar liman›** (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) *[51a]*

Evsâf-› menzil-i kal‘a-i Suzebol›

Hakkâ ki Suzebol› bak›fll› ve yay k›fll› zenânesine aflk olsun. Mukaddemâ sene 1067 târîhinde Özü eyâletine giderken Melek Ahmed Pafla merhûmun buyurdusuyla bu flehre gelüp hidmetlenüp seyr [ü] temâflâ etmifldik. Hamd-i Hudâ flimdi yine Ferrûh Ağazâdeler ile gelüp birkaç gün cilveler eyledik. Ammâ aceb hikmet oldu kim Karadeniz gibi bir bahr-i azîmin etrâf›nda Rûmeli ve Anadolu câniblerinde o[la]n kal‘alar› ve kurâ vü kasabâtlar› min evvelihi ve âhir tâ Azak denizi nihâyetinde Nehreyn boğaz›nda kal‘a-i (tâ) Horoskirmân'a var›nca berren ve bahren Bahr-i Siyâh'›n yemîn ü yesâr›nda cümle k›lâ‘ ve flehirler ser tâ-ser seyr [ü] temâflâ etmifldik, lâkin Karadeniz boğaz›ndan bu Suzebol› kal‘as›na gelince görmemifl idim.

Hamd-i Hudâ bu sâl-i meymûnda Alaman K›z›lelma gazâs›na azîmet etdiğimizde temâflâs› müyesser olup Karadeniz'in dâ’iren-mâdâr bu vücûd-› nâzenîn ile geflt [ü] güzâr edüp ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn görüp ›tt›lâ‘ hâs›l edüp tahrîre cür’et etdik.

İflbu Karadeniz'in tûlu mellâhân-› Rûm ve kefltîbân-› zevi'l-mefhûmlar›n der-miyâ[n]lar› hisâb›nca Karadeniz Boğa[z›] ki cânib-i cenûbdad›r, tâ cânib-i flimâle Azak denizi nihâyetine var›nca bu Bahr-i Siyâh'›n tûlu bin d[örd] yüz altm›fl mîldir kâmil ve orta yerinde arz-› Anadolu taraf›nda kal‘a-i Sinop, ya‘nî S›nap burnundan karflu Rûmeli'nde Keliğra Sultân kayalar› burnuna mâbeyni iki yüz altm›fl mîldir. Hattâ hevâ-y› küflâdede kuvvet-i basar› ziyâde olan mücerred âdemler Karadeniz'in vasat›nda iken Anadolu ve Rûmeli cânibinde olan mezkûr burun dağlar›n alâ melei görürler. Dûrbîn-i d›râz ile hod evlâ bi't-tarîk görünür, bir bahr-i amîk ve semm-i helâhildir.

Rûy-› arzda Hallâk-› âlem (---) deryâ halk etmifldir: Evvelâ Bahr-i Sefîd ve Bahr-i Harez ve Bahr-i Alaman ve Bahr-i Bundukan ve Bahr-i Filimenk ve Bahr-i Muhît ve Bahr-i Malgayan ve Bahr-i Okyunus ve Bahr-i Luccî ve Bahr-i Zulumât ve Bahr-i Girdâb ve Bahr-i Kulzüm, ya‘nî Süveys deryâs› ve Bahr-i Hürmüz ve Bahr-i Hind ve Bahr-i Sîn ve Bahr-i Lût ve Bahr-i Van ve Bahr-i Rûmiyye ve Bahr-i Fâris ve Bahr-i Gîlân ve niçe görmediğimiz ebhâr-› sağîr ü kebîrler vard›r, ammâ cümlenin bafl› bu Karadeniz'dir kim cümle deryâlara su bundan gider.

Meselâ bu Karadeniz boğaz›ndan kati yaydan ok ç›kar gibi cereyân edüp ener, İslâmbol önünden geçüp Bahr-i Rûm'a dökülür. Andan aflağ› boğazlardan aflağ› Akdeniz'e munsab olur. Andan Sebte boğaz›nda[n] taflr[a] y›ld›r›m gibi akup Bahr-i Muhît'e rîzân olur, andan cümle ebhârlara kar›fl›r. Ol hisâb üzre Karadeniz cümlenin ebü'l-bihâr›d›r. Ve kavl-i mellâhân-› zevi'l-ukûl cümle deryâlardan amîkdir ve cümleden mâlihdir derler. Aceb hikmetdir kim bu Bahr-i Siyâh'›n yemîn ü yesâr dâ'iren-mâdâr›nda cümle bin yedi yüz altm›fl aded nehr-i azîmler kar›fl›r.

Evvelâ nehr-i Tuna ve nehr-i Turla ve nehr-i Özü ve nehr-i Perezen ve nehr-i Ölü Ten ve nehr-i Süd(?) ve nehr-i Aksu ve nehr-i Diri Ten ki Azak dibindedir ve nehr-i Kuban ve nehr-i Yeleflke ve Abaza k›y›lar›nda yetmifl aded enhâr-› azîmler ve nehr-i Fafla-i azîm ve nehr-i Çoruğ Gönye kal'as› dibindedir ve nehr-i Çehârflenbe ve nehr-i K›z›l›rmak ve nehr-i Sakarya ve Rûmeli taraf›nda nehr-i Kamç›. Böyle Bahr-i Ummân-misâl enhâr-› azîmlerden mâ'adâ niçe bin aded enhâr-› sağîrler mahlût olup yine zehr-i mârd›r. [1] «E†«‰‰OA† .

Ba'dehu kal'a-i Suzebol›'dan yine avdet edüp bir günde sür'at ile yürüyüp,

Menzil-i kal'a-i Vasilikoz, andan yine cânib-i k›bleye serî'an yürüyüp bir merhalede,

Menzil-i kal'a-i Ahtapol›, andan yine semt-i flarka leb-i deryâ ile gidüp,

Menzil-i karye-i Ayapavla: Lisân-› Yûnân'da (---) (---) demekdir. Andan deryâ kenâr›n b›rağup cenûb taraf›nda Ist›ranca dağ› dâmeninde gidüp

Menzil-i karye-i Sücâhl›: Müselmân köyüdür. Cümle mîrî mand›rac›lar sâkin olur, bir mescidi var. Andan,

Menzil-i karye-i Çatall›: Müselmân köyüdür. Andan,

Menzil-i Mand›ra-y› pâdiflâhî: Ist›ranca dağ› içinde bir âsitâne-i Hac› Bektafl Velî ocağ›d›r. Yeniçeri odalar›ndan (---) avc›lar odas›n›n cümle neferât-lar› odabafl› ve çorbac›lar›yla alt› ay bu cây-› h›-yâbânda sâkin olup sayd [u] flikârlar›n pâdiflâha ve cümle vüzerâ ve vükelâlara hedâyâ gönderirler. Pâdiflâh›n niçe bin s›ğ›rlar› ***[51b]*** ve niçe bin aded koyunlar› bunda durup mand›ra gulâmlar› âyende vü revende müsâfirîne hidmet etdikleri cümle cild-i evvelde mufassalan tahrîr olunmufldur. Andan yine tekrâr,

Menzil-i karye-i Baklal›: Andan ale's-sabâh Ferrûh Ağazâdelerle ve gayri ahbâb ile vedâlaflup yine gazâ-y› Alaman Ungurus râh›na azîmet etdik. Baklal› köyünden cânib-i k›bleye gidüp,

Karye-i Boyal›: Yüz evli ve bir câmi'li ve Fât›ma Sultân'›n çiftliği var, ma'mûr köydür, an› geçüp,

Karye-i Yass›ören: Bir câmi'i ve bir mescidi ve bir hammâm-› sağîri ve dörd aded dükkânc›klar› var kasaba-misâl ma'mûr köydür. Bunu dahi ubûr edüp 6 sâ'atde,

Menzil-i kasaba-i Baba Nakkâfl: Çatalca kazâs› hükmünde Baba Nakkâfl Sultân vakf›d›r. fiehri bir bay›r depeye vâk›' olmufl befl yüz aded kiremit örtülü ma'mûr hânedânlar› ve çiftlikleri var ve bir kurflum örtülü selâtîn-misâl câmi'i ve bir medrese ve bir hân ve bir hammâm ve elli mikdâr› dükkânlar› var. Bu hayrâtlar cümle Sultân Bâyezîd Hân'›nd›r, zîrâ Baba Nakkâfl Sultân, Sultân Bâyezîd-i Velî musâhibi Özbekiyyü'l-asl ilm-i nakflda gûyâ Mânî ve Bihzâd imifl. Hattâ Eskisarây kapusu üzre ol münakkafl sihr-âsâr saçağ› ve Sarây-› cedîdde dîvânhâne-i Bâyezîd Hân'›n kubâblar›n bunlar nakfl-› bûkalemûn edüp ilm-i halli diyâr-› Rûm'da bunlar flâyi' eyledi ve bu kasabada türbe-i âlîsinde medfûndur. Hâlâ bu kasaba anlar›n maktû'-› kalem ve mefrûzu'l-kalem vakf›d›r. Hâlâ ziyâretgâh-› Baba Nakkâfl tekyegâh-› erbâb-› dilân-› Hâcegând›r, *kaddesenallâhu bi-s›rr›hi'l-azîz*. Andan 1 sâ'atde,

Karye-i İzzeddîn: Ebü'l-feth evkâf›d›r ve merhûm Melek Ahmed Pafla'n›n bir azîm çiftliği var. Andan 2 sâ'atde,

Kasaba-i Çatalca: Mukaddemâ mevsûfdur, an› geçüp ve **Kovukdere** içinden geçüp,

Karye-i Fethi: Bir mürtefi' yerde havâdâr müselmân köyüdür. Kâs›mpaflal› Kapudan Kurd Çelebi'nin ve Gazzâz Ahmed Ağa'n›n çiftliklerinde bir gece mihmân olup zevk etdik.

Andan 1 sâ'atde **kal'a-i Silivri**'yi geçüp 4 sâ'atde,

Karye-i Balabanl›: Müselmân köyüdür, andan,

Kasaba-i K›n›kl›: Bir dere kenâr›nda yüz hâneli {ve befl aded hân-› sağîrli ve befl dükkânl› ve cümle imâreti kiremitli ma'mûr câmi'li kasabac›kd›r ve Sultân Ahmed çeflmesinin târîhidir:

İçene s›hhat ola âb-› hayât. *Sene (---)*

Andan} 4 sâ'atde**,**

Kasaba-i Sekbânl›: Âbâdân câmi'li ve hânl› ve hammâml› ve befl aded {dükkânl› ve yüz aded kiremit örtülü hâneleri cümle Sultân Ahmed Hân vezîri Ekmekçizâde Ahmed Pafla hayrât›d›r ve bu rabta Ereğli kasabas› hâkinde vâk›'dir}.

Kasaba-i azîm Çorlu: Mukaddemâ mevsûfdur. Andan 4 sâ'atde,

Menzil-i kasaba-i Kar›fld›ran: Çorlu ile Burgaz kasabalar› mâbeyninde bir çamur deryâs› içinde bir mürtefi' yerde seksen sekiz hâneli ma'mûr kasabac›kd›r, ammâ *el-iyâzu billâh* eyyâm-› flitâda çamurun fîl-i Menkerûsî geçemez. Sehel bârân-› rahmet yağsa niçe yârân ve niçe bin hayvân gark olur.

---

[1] *Kur'ân*, Bakara 20, 106, 109, 148, Âl-i '›mrân 165, Nahl 77, Nûr 45, 'Ankebût 20, Fâtir 1; "Allah her fleye kadirdir."

Sâhibü'l-hayrâtlardan mülûk-› selef kald›r›mlar döflemifller, ammâ zemîni oynak olmak ile kald›r›m tafllar› da gark olur.

Ve Burgaz kazâs› hâkinde vâk›‘ olmufldur. Kurflum örtülü kubâb-› nîlgûn ile mestûr selâtîn-misâl bir câmi‘-i musanna‘› ve bir müferrih hammâm› ve on aded dükkân› ve mihmân-sarây-› kârbân-› revân› var kim târîhi bu[dur]:

Bir hayr-› azîm eyleyüp ehl-i sefer içün
Vaz‘ eyledi bu hân-› safâhâneyi pafla

Bir mevzi‘-i zîbâ ve latîf olduğ›yçün bu
Nazmî dedi târîhini zî mevzi‘-i zîbâ.

Sene 953.

Gerçi Nazmî güftesidir, ammâ nazm ile beste etmemifl.

Ve câmi‘e muttas›l bir âb-› hayât çeflme-sâr-› cân-perveri var, ammâ târîhi câmi‘ kapusu üzre tahrîr olunmufldur. Târîh:

Asl›n› bu çeflmeden sordum dedi
Selsebîlin ayn›y›m ben pür-safâ

Dedim an›nçün revân târîhini
Çeflme-i âb-› hayât-› cân-fezâ.

Sene (---)

Bu kasaba ve bu hayrât [u] hasenâtlar cümle Sultân Süleymân Hân vezîri Rüstem Pafla'n›n evkâf›d›r. Hâlâ mütevellîsi Cüvân Kapucubafl›zâdelerdir.

And[an] 5 sâ‘atde **kal‘a-i Burgaz**'› geçdik, zîrâ sene 1061 târîhinde mevsûfdur. Andan 6 sâ‘[atde],

Menzil-i kasaba-i Babaeskisi: Mukaddemâ mevsûfdur, ammâ Köpürlüzâde Fâz›l Vezîr Ahmed Pafla kethudâs› henüz bir çeflme-i cân-perver binâ etmifl. Ol çeflme-i âb-› nâb›n târîhidir: (---) (---) (---) (---) (---) (---) Andan 4 sâ‘[at],

Menzil-i kasaba-i Haf›za: Efvâh-› nâsda galat-› meflhûru Havsa'd›r, ammâ Süleymân Hân'›n musâhibesi Hâf›za Hâtûn'un vatan-› aslîsi olup niçe imâretler etdiğiyçün Hâf›za derler. Mukaddemâ bâlâda mevsûfdur. Andan (---) sâ‘atde,

Kal‘a-i taht-› sânî edna'l-arz Edirne: Sene 1063 Rûmeli'nden Melek Ahmed Pafla ile İslâmbol'a giderken cild-i (---) bu mahmiyye-i Edirne mufassal tahrîr olunmufldur, ammâ flimdi bu pây-i taht-› Âl-i Osmân olan Edirne sahrâs›nda sa‘âdetlü pâdiflâh-› âlem-penâh çetr-i mülammâ‘lar›n kurup cemî‘i asâkir-i İslâm'›n umûr-dîde ihtiyârlar› ve ifl erleri ve cümle vüzerâ ve vükelâlar serâperde-i pâdiflâhîde cem‘ olup müflâvere-i azîmler ***[52a]*** oldukda niçe hayr-hâh-› devlet olan ihtiyârlar eyitdiler kim:

"Pâdiflâh›m ecdâd-› ›zâm›n Sultân Murâd Hân-› Sâlis sene 1003 târîhinde Yan›k kal‘as›n be-dest-i Sinân Pafla feth etmifldi. Küffâr-› dûzah-karâr bir hîle ile kal‘a-i Yan›k'› alup içinde olan cümle izâb› k›rup hâlâ ol zamândan berü kal‘a-i Yan›k dest-i kâfirde kalup câmi‘lerimiz hâlâ kenîse olmufldur. Alaman kâfiri elinden câmi‘lerimizi kurtarmak pâdiflâh›ma lâz›md›r" dediklerinde cümle ifl erleri ve cümle ocak pîrleri Nemse çâsâr›ndan intikâm al›nmas›yçün Fâtiha-i flerîfe tilâvet olunup Sarây meydân›nda serâperde-i hümâyûn önüne du‘â vü senâlar ile tuğ-› flâhîleri diküp cemî‘i memâlik-i mahrûselere serbevvâbân-› dergâh-› âlîler asâkir-i İslâm sürmeğe gidüp cemî‘i sefer mühimmâtlar› görülüp flehr-i Edirne'de nâdîler nidâ etdikde sa‘âdetlü pâdiflâh-› kiflver-güflâ izz ü flevket-i flehinflâhî cünbân ve nâmûs-› saltanata munazzam olup sene (---) mâh-› (---) günü serâperde-i hüsrevânîsinde cümle kullar›na ziyâfet-i azîm edüp Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla'y› mühr-i Süleymânî ve sancağ-› Resûlullâh ile Yan›k kal‘as› üzre diyâr-› Alman'a serdâr-› mu‘azzam edüp eğnine bir semmûr ve bir zerdûz hil‘at-i flâhî geydirüp bir alay-› azîm ile vezîr-i müflterî dânâ serâperdesine revâne oldu.

Der-beyân-› sebeb-i gazâ-y› Yan›k ve Uyvar ve vilâyet-i Mekemorya ve vilâyet-i İslovin ve tahrîb-i vilâyet-i Zirin ve Beganoğullar› ve vilâyet-i Dodoflka ve vilâyet-i Alaman-› Ungurus

Evvelâ sene (---) târîhinde Erdel kral› olan Rakofçioğlu la‘în-i bî-dîn pelîd-i anîd diyâr-› Erdel'de isyân edüp Budin ve T›m›flvar serhadlerinde niçe k›lâ‘ vü kasabât ve kurâlar›m›z nehb ü gâret edüp bu kadar ümmet-i Muhammed esîr-i bend-i zincîr etdiğinden mâ‘adâ üç sene kâmil Âl-i Osmân'a harâclar› gelmediğinden Kapudan Ali Pafla'y› Erdel diyâr› gazâs›na serdâr-› mu‘azzam ta‘yîn olunup Budin ve Bosna ve Kanije ve Eğre ve T›m›flvar ve Varat ve Rûmeli cümle eyâletleri sancaklar›yla Erdel gazâs›na me’mûr oldular.

Ve Anadolu ve Sivas ve Mar‘ayfl ve Karaman ve Adana ve Haleb ve fiâm ve Urfa ve Diyârbekir eyâletleri ale'l-umûm Erdel seferine ta‘yîn edüp andan yigirmi oda yeniçeri ve befl oda topçu ve befl oda cebeci ve sipâhiyândan dörd aded sağ ve sol gurabâ sipâhlar› gazâ-y› Erdel'e ta‘yîn olunup kâmil tokuz ay memâlik-i Erdel'i nehb ü gâret ederek Apopi Mihal nâm bir kefere-i kem-nâm› kral nasb edüp üç y›ll›k bâkî kalan harâc› tahsîl edüp Kemen Yanofl la‘în kral› dahi cümle cünûd-› cünübüyle dendân-› tîğ-› bîdirîğden geçirüp memâlik-i Erdel'e nizâm [u] intizâm verüp taflra İslâm diyâr›na ç›kmak sadedinde iken Serdâr Ali Pafla'ya Erdel'de iken Budin serhadleri ve Kanije serhadleri taraf›ndan kan ile yaz›lm›fl mektûblar ile feryâdc›lar gelüp,

"Amân devletli serdâr serhadlerimize Nemse çâsâr› askeri gelüp kal‘a-i Val'› ve Hânbeği ve Hamzabeği ve Erçin'i ve Penteli'yi kal‘alar›n harâb u yebâb ve hânelerin türâb edüp halk›n› esîr [ü] nâlân giryân etdi" deyü Budin kâ’immakâm›ndan ve Budin'de

kalan ağalardan arz [u] mahzarlar geldikde derhâl Serdâr-› hofl-h›sâl Ali Pafla Nemse çâsâr›na âdemler gidüp ba‘dehu T›m›flvar alt›nda Nemse çâsâr›n›n Roza nâm bir elçisi serdâra gelüp nâmeleri tilâvet olundukda netîce-i kelâm› oldur ki:

"Siz bizim Erdel H›ristiyanlar›m›z›n vilâyetin nehb ü gâret edüp mâl-› ganâ’im alup bizim nasb-kerdemiz Kemen Yanofl kral çerâğ›m›z› askeriyle k›-l›çdan geçirüp eli vilâyeti harâb etdiniz ve bu kadar mâl-› hazâ’in ald›n›z. Biz dahi Âl-i Menûçehr gay-retin çeküp ve tâc-› İskender ve gorona-i Nuflirevân hürmetin yerine getirüp sizin etdiğinize karfl›l›k biz dahi sizin gibi sulha muğâyir ifller edüp Budin'inizi harâb edüp mâl-› firâvânlar ile esîrler ve bu kadar k›lâ‘lardan cebehâne ve bârhâneler ald›k" deyü hu-zûr-› serdârda böyle nâme-i kral k›râ’at olunup Serdâr (Serdâr) Ali Pafla eydir:

"Bire mel‘ûnlar, Erdel diyâr›nda sizin ne alâkan›z var. Tâ Y›ld›r›m Hân›m›zdan berü bizim Erdel ile ahd [ü] mîsâk›m›z üzre re‘âyâ-y› Erdel cümle Haremeynü'fl-flerîfeyn re‘âyâlar›d›r kim beher sene biner kîse mâl-› hazâ’in vermeğe der-uhde edüp cümle Erdel diyâr›nda olan bin altm›fl pâre k›lâ‘lar cümle Âl-i Osmân pâdiflâh›n›n olmak ***[52b]*** üzre ahd [ü] mîsâk olunup cümle re‘âyâ-y› Erdelistân Eflak ve Boğdan gibi harâc-güzâr re‘âyâlar›m›zd›r.

Ba‘dehu isyânlar› zâhir olup üç y›ll›k harâc› tahsîl edüp ve yeni kral nasb edüp mutî‘ olmayan Erdel küffârlar›na gûflmâl içün elleri ve vilâyetlerin nehb ü gâret edüp bî-hisâb esîrler al›nd›" dedikde kâfir elçisi eydir:

"Biz de sizin vilâyetlerinize sizin gibi belki dahi art›k gûflmâller etdik" deyü elçi-i la‘în bî-bâk bu gûne cevâb edince hemân Serdâr Ali-i Kerrâr gazab-âlûd olup dîvândan elçiyi redd edüp getirdiği nâmeleri ulaklar ile ol ân der-i devlete gönderüp nâmeler vâs›l olunca aliyye dîvân› olup nâme-i kral-› dâll k›râ’at olundukda müflâvere olup cümle ale'l-ittifâk Nemse çâsâr›ndan intikâm almak içün *Fâtiha-i seb‘u'l-mesânî* tilâvet olunup ol ân Gâzî Sultân Mehemmed Hân "Niyyetü'l-gazâ" deyüp Ebâ Eyyûb-› Ensârî'de kemerine iki yerden gayret k›l›c›n kuflanup ertesi alay-› azîm ile sa‘d sâ‘at-i tâli‘-i meymûnda cenâb-› izzet-me’âblar› sa‘âdetle mahmiyye-i Kostantiniyye'den âyîn-i kadîmeleri ve kâ‘ide-i amîmeleri üzre deryâ-misâl asâkir-i kerrâr ile Dâvûdpafla fezâs›nda serâperde-i hümâyûnunda ber-karâr olup cemî‘i ocak halk›na ihsân u in‘âmlar edüp sekizinci günde mahmiyye-i taht-› sânî Edirne'ye dâhil olup bir müflâvere-i azîm dahi oldukda diyâr-› Alaman'a sefer kal‘a-i Yan›k ve kal‘a-i Uyvar üzre olmas› mukarrer olduğunun sebebi bu tahrîr olunan gibi ibtidâ sulha mugâyir ifl Nemse çâsâr›ndan olmufldur kim sebeb-i gazâ-y› Yan›k ve Uyvar ale't-tahkîk böyle olmufldur.

Andan sonra Edirne müflâveresinden Nemse çâ-sâr›na "Vaktine hâz›r ol" deyü nâmeler ile elçiler gitdi. Ve ol gün yine dîvân-› azîmde huzûr-› pâdiflâh-› âlem-penâhda Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla ve Defterdâr Ahmed Pafla ve Yeniçeri ağas› Sâlih Pafla ve Re’îs Efendi fiâmîzâde ve'l-hâs›l cümle sefere me’mûr sekiz vezîr ve on sekiz eyâlet sâhib[i] mîr-i mîrânlar ve sâ’ir ümerâlar ve cümle erbâb-› dîvân cümle ocak halk› huzûr-› pâdiflâhîde üç yüz yetmifl alt› aded zer-ender-zer hil‘at-i fâhireler geyilüp sa‘âdetlü pâdiflâh›n du‘â vü senâlar›yla sene (---) mâh-› (---) günü,

Mahmiyye-i Edirne'den kal‘a-i Yan›k gazâs›na gitdiğimiz konaklar› beyân eder

Evvelâ *bism-i İlâh* ile Edirne'den ç›kup cânib-i garba gider **Mustafâ Pafla Cisri kasabas›** mukad-demâ tahrîr olup andan ubûr edüp 7 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Derbend-i kebîr: Çirmen san-cağ› hâkinde kefere-i Bulgar köyüdür. Andan 6 sâ‘at gidüp,

Kasaba-i Hirmenli: Bâlâda cild-i (---) mev-sûfdur. An› geçüp 5 sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i Uzuncaova: Çirmen sancağ› hâkinde bir vâsi‘ sahrâda kal‘a-misâl bir hân-› azîmi var kim misli meğer Tatarbâzârc›ğ›'nda Makbûl iken Maktûl İbrâhîm Pafla sarây› kârbân› ola, ammâ bunun âsâr-› binâs› andan metânet üzre seksen ocakl› ve haremli ve içli t›fll› ve âhûr-› azîmli bir hân-› ibret-nümâd›r. Bir câmi‘i ve birkaç küçük hânlar› ve bir hammâm› ve iki bafllar› kal‘a kapusu gibi demir kapulu bir ma‘mûr çârsû-y› bâzâr› cümle rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr hayrât-› ma‘mûrlard›r kim bânîsi (---) paflad›r, *rahmetullâhi aleyh*.

Ve yüz aded fukarâ evleri var, lâkin sular› yokdur ve suya muhtâc bir alay ac u zâc fukarâlard›r, ammâ "Bu flâhrâh üzre asâkir-i İslâm çok gitmek ile tarîk-i âm üzre kaht [u] galâ ve izdihâm mukarrerdir" deyü hakîr birkaç aded yâr-› muvâf›k kimesneler ile *evvelü'r-refîk sümme't-tarîk* deyü refîk olup yoldan sapup köğden köğe zevk u safâ etmek içün Uzuncaova'dan sağ cânibe 6 sâ‘at sahrâ içre gidüp,

Menzil-i karye-i K›v›rc›kl›: Meğer bunda hafta bâzâr› durur imifl. Cânib-i erba‘adan on bin âdem cem‘ olmufl. Anda ba‘z› eflyâlar ald›k. Andan bu mahalle karîb,

Karye-i Yoğurdcu: Nehr-i Meriç kenâr›nda bir gemiye süvâr olup karflu tarafa ubûr edüp ve 2 sâ‘at gidüp,

Kasaba-i Ç›rpan: Mâ-tekaddem Arnavudluk'dan gelirken meks edüp evsâf› tahrîr olunmufldur, an› geçüp (---) sâ‘atde âbâdân kurâlar ubûr ederek,

Karye-i Arnavudlar, andan 3 sâ‘atde,

Menzil-i flehr-i İrem Eski Zağra: Bu dahi sene 1062 tâ[r]îhinde ***[53a]*** mevsûfdur. Bu mahalden seyâhat etmediğimiz yerleri seyr [ü] temâflâ etmek içün,

Vidin flehrine ve Tuna yal›s› ile gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ bu **Eski Zağra**'dan poyraz cânibine 2 sâ‘atde,

Karye-i Derbend: Zağra ensesindeki dağlar içre tekâlîf-i örfiyyeden mu‘âf u müsellem müslim değil bir kefere köyüdür. Derbend ban› davulun çalup âyende vü revendeleri selâmet ubûr etdirir. Bu köy Filibe nâz›r› taraf›ndan zabt olunur.

Andan 1 sâ‘atde nehr-i Tunca kenâr›nda bir küçük vâdî-i çemenzârda,

Sitâyifl-i ›l›ca-i Eski Zağra: Her sene Zağra kavmi kiraz mevsiminde iki sâ‘atde bu germâba gelüp çimerler ve harâretden halâs olurlar. Gâyet nâfi‘ suyu vard›r, ammâ havz› dard›r. Ol kadar mükellef binâ-y› flâhânî değildir, ancak bir küçük kubbeli ›l›cad›r. Suyu ol kadar suhûniyyet üzre değildir, ne sermâ ve ne germâ bir mu‘tedil sudur. Bu ›l›ca hemân nehr-i Tunca kurbunda bir çemenzâr yerde olmak ile hakîr ol çemenzârdan at ile ubûr edem derken hemân hakîrin at› kulağ›na dak gark olup at çabalad›kça gark olduğun görüp hamd-i Hudâ fakîr cüst ü çapük davranup atdan kendümü bir tarafa atup piyâde bile güçile cân halâs etdim. Meğer cumbul ve batlak imifl.

Hemân hüddâmlar›m ve birkaç ›l›ca teferrücüne gelen âdemler seyishânelerimin çember kolanlar›n ve garâr kolanlar›n çözüp yayan âdemler âheste revifl ile at›n yan›na varup at› boynundan ve kuyruğundan bağlayup "İsa tira mola" diyerek at› der-kenâr edüp gücile at› halâs etdik. Bi'z-zarûrî hakîr ›l›caya girüp safâ etdim ve at› da nehr-i Tunca'da yaykayup eğeri ve bisâtlar› güneflde kurudup nehr-i Tunca'y› bu ›l›ca dibinde atlar ile geçdik. Bu mahalde nehr-i Tunca azd›r, zîrâ menba‘› yak›nd›r. Torbakurudan dağlar›ndan gelüp Edirne içinde Mihal köprüsü alt›nda nehr-i Meriç'e mahlût olur. Ve bu mahalde nehr-i Tunca'y› ubûr edüp (---) sâ‘atde gidüp

Karye-i Müflis: Müslüman ve Bulgar ve Rûm keferesi köyüdür. Bunu geçüp,

Der-fasl-› kasaba-i K›zanl›k

Lisân-› Yörükân ve Çitağan üzre "K›zan" küçük oğlanc›klara derler. Âb [u] hevâs› latîf olduğundan ekseriyyâ zenâneleri ikiz ikiz vaz‘-› haml etdiklerinden hâlâ ve ol s›byân [u] püserânlar› kesret üzre olduğundan Yörükân tâ’ifesi bu belîdeye K›zañl›k ve K›zanl›k deyü nâm vermifller. Bir rivâyetde Gâzî Hudâvendigâr asr›nda bu flehirde kaht-› azîm olup k›zl›k olduğundan k›zanl›k demifller. Rûmeli eyâletinde Çirmen sancağ› hâkinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Mahkemesi tâ flehrin ortas›nda Keçideresi suyu üstünde bâğ-› İrem-misâl bir mahkeme-i fler‘-i Resûl-i mübîndir. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve harâc ağas› ve flehir kethudâs› vard›r.

Eflkâl-i flehri: Bir bay›r dibine vâk›‘ olmufl k›ble taraf› tâ kasaba-i İslimye'ye var›r sahrâlard›r ve bir ucu tâ Sofya yan›nda kasaba-i İzladi'ye var[›r] çemenzâr ve âbâdân fezâlard›r kim gâyet mahsûldâr dâr-› diyârlard›r.

Cümle imâreti sekiz mihrâbd›r. Evvelâ Sar›ca Pafla câmi‘i, İskender Beğ bin Ali Beğ câmi‘i, mâ‘adâ mahalle mesâcidleridir, ammâ her birinin cemâ‘atleri çokdur, zîrâ halk› gâyet musallîlerdir.

Ve cümle yedi mahalledir. Müselmânlar› çokdur, kefereleri azd›r, ahâlîsi ekseriyyâ Yörükând›r.

Ve cümle bin altm›fl aded tahtânî evlerdir, fevkânîleri gâyet azd›r. Evvelâ Sinân Efendi hammâm› kurbunda Harâcc› Mustafâ Ağam›z›n konağ› fevkânî mükellef hânedir, sarây denilse de lây›k [u] sezâd›r. Ve Beflîr Efendi hânesi de fevkânî flâhâne hâne-i bîminnetdir. Ve mahkeme hem-çünân beyt-i âlî fler‘-i vâlî hânesidir. Mâ‘adâ tarz-› kadîm tahtânî ve tahta havl›l› evlerdir. Serâpâ kiremit sütûhlu ve câ-be-câ tahta flindire örtülü fukarâ evleri vard›r, ammâ kurflum örtülü aslâ imâret yokdur.

Ve cümle iki aded medreseleri var. Medrese-i Sar›ca Pafla ve medrese-i İskender Beğ câmi‘inde tefsîr-i flerîf dersi tilâvet olunup bu belîdede ulemâya rağbet ederler, ammâ mahsûs dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadîsi yokdur.

Ve cümle befl aded mekteb-i ciğer-kûfle-i püserânlar› var ve cümle üç aded tekye-i erbâb-› tarîk âsitâneleri var.

Ve cümle iki aded hammâm-› râhatu'l-ervâh› var. Biri İskender hammâm›, câmi‘inin önünde kâr-› kadîm germâb-› rûflinâ-y› latîfdir. Biri dahi Sinân Efendi hammâm› hofl-binâ ve hofl-havâ ve hofl-mâ humma-i rûflinâd›r. Ve yüzden mütecâviz ev hammâmlar› vard›r deyü ehl-i beled ***[53b]*** (beled) tefâhür kesb ederler.

Ve cümle hemân çârsû içinde bir mükellef hân› var ve cümle üç yüz aded dükkânlar› var, ammâ kârgîr binâ bezzâzistân› yokdur, lâkin pâbuççu dükkânlar› gâyet çokdur. Ve bu mahalde bir çâh-› mâs› var gûyâ âb-› hayâtd›r.

Ve kahvehâneleri ve selmânî berberleri gâyet mükellef ü müzeyyen dükkânlar› var. Ve mâ-i cârîleri gâyet çokdur.

Bâğ u bâğçeleri bî-hisâbd›r ve memdûhât›ndan fl›ral› engûru ve elmas› ve beyâz somunu birer vukiyye gelir ekmeği bir akçeye bir at yemi bir akçeye el-hâs›l-› kelâm bir ganîmet bâğ-› Merâm, kasaba-i nîk-nâm, âb [u] hevâs› latîf mahbûbu ve mahbûbe benâm belîdedir. Halk› gerçi Yörük Ç›takd›r, ammâ sulehâ-y› ümmetden kendü hâllerinde garîb-dost muhibb-i fukarâ âdemler.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Andan maflr›k taraf›na Keçideresi'ne 1 sâ‘atde,

Karye-i Keçideresi: Bir kûh-› bülend dibine vâk›‘ olmufl dörd yüz hâneli bir kâfir köyü ve ze‘âmetdir ve flehr-i K›zanl›ğa giden uyûn-› câriye bu kayadan ç›kar bir mesîregâh serâpâ bâğ-› İrem-misâl gül [ü] gülistân ve bâğ [u] bostânl› cinîn-i gaytânlar var kim bülbülân-› çemenlerin hezâr hezârân feryâd [u] nâlânlar› âdemi flâdân u handân eder. Hayfâ ki bu vâdî-i murgzâr bir belde-i mu‘azzama kurbunda gerek idi, ammâ K›zanl›k belîdesi a‘yânlar›n›n sâhib-i tab‘ olan kimesnelerinin bu h›yâbânistânda bâğ u müflebbek bostânlar› var. Kimi piyâde ve kimi esb-süvâr bir sâ‘at karîb olmak ile K›zanl›k'dan bu uyûn-› câriye kenâr›nda bâğlar›na gelüp ayfl [ü] iflret edüp giderler.

Âb [u] hevâs› letâfetinden bu karyede al tebekânî elma yanakl› ve la‘l-gûn kiraz dudakl› ve marâl gazâlî gözlü ve flîrîn sözlü ve münevver yüzlü Bulgar ve Urûm k›zlar› olur. Hudâ-› Hallâk'a ayând›r gûyâ her biri birer bânû-y› perîzâdlard›r kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Misilleri meğer fiâm-› cennet-meflâm kurbunda flehr-i Havrân güzelleri ola. Bu belîdede Harâcc› Mustafâ Ağa kar›ndafl›m›zla dahi mülâkât olup bizi bir bâğ-› Merâmda kondurup cemî‘i me’-kûlât [u] meflrûbât›m›z ta‘yîn etdiğinden mâ‘adâ hakîre bir at ihsân etdi kim ne at bir hüssân-› sâfinât misilli mu‘teber at.

Hâs›l-› kelâm âmedâne bî-haber iken bu belîde içre mahbûbânlar ile sâd›kâne cemâl-i bâ-kemâl temâflâs› ze[v]klerin edüp az kald› kim K›z›lelma ve Alaman ve Ungurus gazâlar›n ferâmûfl edeyazd›k. Hamd-i Hudâ halâs olup 1 sâ‘atde,

Hâsköy: Tîmârd›r. Deli Mustafâ Befle ve Mahmûd Befleler bu karyede hânedân sâhibleridir. Anlar› geçüp 1 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Oburça: Lisân-› Tatar'da "obur", câdûya ve sihirbâz avrete ve mezârda dirilene derler.

Bu karye fi›pka dağ› dibinde bâğl› ve bâğçeli müselmân köyüdür. Bir câmi‘i ve iki yüz hânesi var. Kâdiroğlu Velî Çelebi yahfl› când›r. Bize yarar refîkler koflup ale's-sabâh,

Yaylağ-› fi›pka'n›n tâ zirve-i a‘lâs›na iki sâ‘atde gücile ç›kd›k, zîrâ bir kûh-› ser-bülenddir kim nihâyetine ç›kan gûyâ Mesîh-vâr evc-i semâya urûc edüp kerrûbiyân sadâlar›n i[fli]düp aflağ›da cümle K›zanl›k sahrâs›nda zeyn olan kurâ vü kasabât ve mezâri‘ât ve bâğ u bâğçe ve çay›r ve çemeni serâpâ rûy-› arzda ebrî kâğ›z gibi nakfl-› bûkalemûn gibi görünür. Tâ bu mertebe âlî fi›pka dağ›d›r.

Ba‘dehu bu cebel-i müntehân›n tepesinden 4 sâ‘atde teper aflağ› enerken gerüden Çirmen ve K›rkkenîse sancağ› zu‘amâlar›ndan kâmil befl yüz aded pür-silâh âdemler gelüp bize yetifldiler. Biz dahi cümle otuz alt› cürd atl› ve iki seyishâne âdemler idik. Cümle bir yere gelüp esenleflüp görüflüp "Bu belde gâfil gitmemek gerekdir" deyü cümlemiz pür-silâh âmâde kimimiz piyâde ve niçemiz atl› yokufl enmede idik.

Der-beyân-› sergüzeflt-i hakîr

Bu cebel-i bâlân›n n›sf›na vakt-i zuhra karîb endiğimizde bir teng ve sarp yerde ve bir çâh-› gayyâ-misâl yerde ve sengistân ve cengelistân haydud kemîngâh› zîk yerlerde giderken iki taraf› s›k orman ve kayal›k mahûf u muhâtara boğazda hemân orman içinden haydudlar üzerimize iki tarafdan dökülüp ol dar boğazda boğaz›m›z alup anlar bize biz anlara birer yayl›m kurflu[m] urup anlar "Udri neboyse" der biz "Allâh Allâh" deyü feryâd ederiz. Yaka yakaya gelüp bir hayli ceng etdik. At ifllemez âlât-› silâh kullanmaz, ne çâre, âhir-i kâr cümlemiz atlar› b›rağup piyâde olup "Bire koma flehbâzlar›m" deyü h›rren-fe-h›rren yaka yakaya cenge âheng edüp bir sarp ormana s›ğ›nup tâ vakt-i zuhra var›nca bu dağ›stân içre bir savafl-› perhâfl etdik [kim] ta‘bîr olunmaz, ammâ küffâr-› füccâr hayli var idi, belkim bizim askerden ziyâde idi.

El-hâs›l küffâr gitdikçe galebe ***[54a]*** edüp bir kerr[e] âh u feryâd ederek mağlûb olup târumâr olup çingâneler dedüğü gibi "*Zuflte panu pine valu ormanos keres*" etdikleri gibi bizler dahi küme küme ormanlara girdik, ammâ çok uzak gitmedik. Küffâr bizi komayup ibtidâ atlara sar›lal›m derken hikmet-i Hudâ atlar›n niçesi bize doğru gelüp ve niçesi dağlarda birbirleriyle anlar da çekiflerek boğuflup döğüflerek serserî gezerlerken niçe gâzîlerimiz varup atlar›n dutup getirdiler. Bu kerre küffâr cümle seyishâneleri ve niçe atlar› dağlara götürdüler ve sehel gitmeden dağlar içre yükleri y›kup cümle mâl› pay etmeğe oturdular. Küffâr-› murdâr gözümüz önünde mâl›m›z› yağmâ ederken biz dahi cümle bir yere geldik.

"Bire gâzîler, atlar gitdi ve mâl gitdi. Sefere nice gidelim. Bire bir kerre Allâh Allâh deyüp flu kâfire hücûm edelim. {M›sra‘}:

Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir

deyüp kasem billâh ile cümle ale'l-ittifâk bir yere cem‘ olup aflağ› dereler ard›ndan kâfirlerin olduğu bay›rlara havâle dağlara ç›kup cümle tüfenglere avucumuzla saçma doldurup hemân bir uğurdan teper aflağ› "Allâh" deyüp hücûm edince flikâr derdine düflmüfl kâfire bir yayl›m befl yüz tüfeng kurflumu girince niçe küffâr silâha el edüp ceng etmeğe âğâze etdi, ammâ gayri küffâr silâhlan›nca be-emri Hudâ küffâr-› bed-girdâr târumâr olunca biz dahi flîrînleyüp,

"Bire koma gâzîlerim, hamd-i Hudâ fursat ve nusret bizimdir" deyü teper aflağ› kâfirleri kova k›ra cümlesin kaç›rd›k.

Meğer yüz kadar küffârlar flikârlar›n alup gayri ormanda imifller. Hemân anlara dahi dal sâtûr-› Muhammedî olup sadâ-y› Allâh Allâh ile aç kurd koyuna girir gibi anlara da giriflüp aslâ amân u zamân vermeyüp niçeleri tu‘me-i flemflîr olup bak›yyetü's-seyfi bizim gibi anlar da dağlara firâr etdiklerinde sûre-i *elem neflrah*'dan:

[1]†·≈Ь†AY†«‰Y”—†I”–

âyeti hât›r›ma hutûr edüp hamd-i Hudâ mâl [u] mâmelekimiz halâs edüp mansûr [u] muzaffer olup bafl›m›z kurtard›ğ›m›zdan mâ‘adâ yetmifl befl aded bafl ald›k ve bafl haydud ile alt›s›n hemân dağ bafl›nda mezkûr kâfir bafllar› yan›nda kaz›ğa urduk. On yedisi peykân-› okdan sehm-i kazâya uğrayup mürd oldu ve dendân-› k›l›çdan geçenlerin lâfle-i murdârlar› dağda kald›. Ve k›rk adedi esîr-i dest berkafâ kayd [u] bend oldu.

Bu esîrleri ve cümle mürd olan keferelerin lâflelerin koyup bellerinde kemerlerin ve cümle esbâblar›n alup dokuz k›srak ve dörd eflek yükü flarâblar›n ve peksumatlar›n alup bir eflek üzre tobra içre iki kîse gurufl bulundu. Meğer bu kâfirler ale's-sabâh bu dağ eteklerinde bir kârbân bozup hayli âdem k›rup bu fi›pka dağ›na pay etmeğe gelirken bizlere râst gelüp "Fursat ganîmetdir" deyü bize sar›ld›lar, ammâ hamd-i Hudâ k›r›lup esîr oldular. Ancak bizden dörd aded yiğit flehîd olup hemân ol mahalde defn etdik ve dörd re’s at›m›z dahi flehîd oldu ve on tokuz yiğidimiz mecrûh olup bu kadar ganîmet ile ve k›rk aded esîr ile yine pür-silâh ve âmâde yokufl aflağ› enerken,

{Manzara-i serencâm-› acîbe ve garîbe}

Hemân aflağ›dan yetmifl seksen kadar paflal› yiğitleri at boynuna düflüp gelüp içimize girüp,

"Baka flu âsîleri baka flu kâfirleri, siz köy vurursuz ve yaylada koyun al›rken çobanlar› k›rars›z. Koyverün flu bağl› mîrî çobanlar›. Bunlar vezîria‘zam›n Kabirova hâss› çobanlar›d›r" deyü bağl› olan diri kâfirlerimize yap›flup niçe gâzîlerimize deyenek ve sopa ve zerdesteler ile giriflüp hattâ benim Kâz›m nâm gulâm›m›n bafl›n yard›lar. Bu hâl-i pür-melâli görüp âlem-i hayretde kalup her ne kadar müdârâ eyledikse bunlar bize giriflmeğe bafllad›lar ve birkaç keferemiz ald›lar. Hele ormandan ç›kup bir at ifller çemenzâr yer idi, hemân cümlemiz bir ağ›zdan "Allâh Allâh" deyüp kâfirlere girdiğimiz gibi bunlara da dal sâtûr olup girifldiğimizde aslâ k›çlar› tutmayup tütün gibi tütüp gitdiler.

Hemân bunlar ald›klar› kâfirleri b›rağup kaç›nca ol ân cümle k›rk aded kâfirlere de k›l›ç urup esbâblar›n ve bellerinde anlar›n da kemerlerin alup lâfle-i murdârlar›n her eflcâr›n sâyesine b›rakd›ğ›m›zda ol gün kûh-› fi›pka'da olan eflcârlar›n altlar› gûyâ flecer-i Vakvâk dibi gibi cesed-i benî Âdemle zeyn oldu. *Elhamdülillâh sümme elhamdülillâh* yine bu gazâda dahi mansûr [u] muzaffer olup yine yokufl aflağ› enüp nehr-i azîm Yantura kenâr›nda,

Menzil-i karye-i hâss-› vezîr Kabirova

Derbend-i calenderinde bir çay›ristân yerde çad›rlar›m›zla meks etdikde hemân hâs ağas› bu kadar köy kâfirleriyle üzerimize gelüp bizler dahi yine atlar›m›za befl yüz otuz kifli süvâr olup cenge âmâde oldukda hakîr eyitdim:

"Baka ağa, sen vezîria‘zam ağas› isen biz de İbrâhîm Kethudâ'n›n hocas› Evliyâ Çelebi'yim. fiimdi gazâya gidüp İbrâhîm Kethudâ'ya ***[54b]*** ve Köpürlüoğlu'na senden flikâyet ederiz. Nedir bu senin etdiğin. Nezâketle elimizden hayduk kâfirlerin almak m› isterdin? İflte ol k›rk aded kâfirleri de k›l›çdan geçirdik. Dağda bu kadar yiğitlerimiz flehîd olup bunda bu kadar yaral›m›z var. Yedi sâ‘at ceng-âflûb etdik. İmdâd›m›za yetiflmediğinden gayri bize yaygara edüp mâl-› ganâ’im almak istersen, ay›b değil midir? Mü’min olana böyle etmek düfler mi?" deyü niçe gûne güft [ü] gûyumuz olup hele mâbeyne nâ’ib ve imâmlar ve niçe muns›f cemâ‘atler girüp cümlemizle bar›fl görüfl edüp beleğan-mâ-belağ zahîrelerimiz verüp "Gazân›z kutlu olsun" demeğe bafllad›lar.

Ba‘dehu biri birimiz mâbeyninde mâl-› ganâ’imlerimiz fürûht ederken cümle kefere tüfengleri ve balta ve harbalar› ve esbâb-› flayaklar›n fürûht ederken derbend kâfirleri de gelüp niçe eflyâlar›m›z iki üç bahâs›na alup cümle fürûht olan eflyâlar›n mâllar›yla mukaddemâ eflekler üzre bulunan iki kîse mâl› dahi bir yere koyup befl yüz otuz aded yiğide alt›flar gurufl hisse değdi. Meğer bir yiğidimiz bir kemer gurufl saklam›fl, an› kimseye vermeyüp "harc-› râh" deyü seksen guruflu alay beğine emânet verdik.

Andan yaral›lar›m›z› sarup sarmalayup sehel râhat olduk ve cümle atlar›m›z bu köy içinde akan Yantura nehrinden s›varup cümle at bürâderlerimize sallama tobra yemleri asup safâda olduk.

Ammâ bu nehr-i Yantura bu ceng etdiğimiz fi›pka dağ›ndan ç›kup cânib-i flimâle akup Nigebol› kal‘as› kurbunda nehr-i Tuna'ya mahlût olur. Ve bu Kabirova köyü vezîria‘zamlar›n hâss› yedi yüz saz ve kiremit örtülü Bulgar kâfiri köyüdür kim üç bin kadar kefere vü fecereleri vard›r. *Allâhümme âfinâ* cümle âsî köydür, befl on âdem konmağa kâdir değillerdir. Hattâ biz anda iken ba‘z› kefere evlerinde vâveylâ vü vâveledâ ve feza‘ u çeza‘lar› var idi ve ba‘z›s› hasta-misâl yat›rlard›. Meğer dağda bizimle ceng edüp mürd olan keferelerin akrabâlar› mâtem ederlerdi. Ve niçe evlerde hasta-misâl yatanlar yaral› gelenler idi.

---

[1] *Kur’ân*, ‹nflirâh 5-6. "Elbette güçlükle beraber flüphesiz bir kolayl›k vard›r. Gerçekten, güçlükle beraber bir kolayl›k vard›r."

El-hâs›l bu köy kefereleri fi›pka dağ›nda eflk›yâl›k edüp köylerine yüz iki yüz atl› kondurmazlar ve zor ile konanlar› selâmet göndermezler.

El-hâs›l âk›l olan bu dağlardan gitmesin, zîrâ yaz ve k›fl eflk›yâs› gâyet çokdur. Vezîria'zam hâss›d›r deyü bir hâkim girüp keferelerin zabt edemez, lâkin İslâmbol'dan Belgrad'a Sofya üstünden gitmekden bu fi›pka dağ›n aflup gitmek on konak yak›nd›r ve ganîmet yoldur, ammâ muhâtara ve mahûf yollard›r.

Andan ale's-sabâh cümlemiz atlanup seyishânelerimiz yükleyüp kâfirden ald›ğ›m›z davullar› ve haçl› bayraklar› ve niçe kelleleri s›r›klar üzre ârâyifl-i nîze edüp Lofça flehrine gidelim derken hemân bu Kabirova ağas› yine bir alay haflerât ile gelüp,

"Bu bafllar› ve bu davullar› ve haçl› bayraklar› kanda götürürsüz, elbette bize verin" deyü üzerimiz hücûm edince biz dahi bir alay cân› ac›m›fl ehl-i sefer âdemler hâs ağas› efendimizin bafl›na üflüp kendüye ve tevâbi'lerine balta ve külüngler urup bir kötek çekdik kim ta'bîr olunmaz, zîrâ bu köyde yatd›ğ›m›z gece cemî'i h›rs›z kefereleri üzerimize taslît edüp tâ vakt-i sabâha dak bîdâr kald›k. Hamd-i Hudâ an›n da intikâm›n ald›k.

Andan bârhânelerimiz çeküp bu menhûs köyden yine cânib-i flimâle 6 sâ'atde basîret üzre olarak gidüp Selvi kazâs›na dâhil olup,

Menzil-i karye-i Rusdere köyü

Üç yüz hâneli ve bir câmi'li müselmân köyüdür. Cümle halk› bize karflu ç›kup davullar› ve haçl› bayraklar› görüp bize "Gazân›z kutlu olsun" deyüp cümlemiz hânelerine kondurup s›ylad›lar, ya'nî Tatarca i'zâz u ikrâm etdiler. Hemân cümlemiz davul ve bayraklar ve kelleler ile Selvi kad›s› mahkemesine varup ahvâl [ü] serencâm›m›z bir bir nakl etdikde,

"Belî bir kez ol tarafda bir köyde nikâha gitmifldik. Sekiz sâ'at kâmil ceng edüp gülbâng çekdiğ[in]izi istimâ' edüp sizden birkaç yaral› kefereler bizim olduğumuz köye gelüp ikisi mürd olup befl kâfir hâlâ anda mecrûhen yat›rlar" deyü kad› ve ahâlî-i vilâyet cümle flehâdet edüp mâcerâ-y› sergüzefltimizin kad›dan arz-› mahzar›n ve hâss ağas› üzerimize asker çekdiğin cümle nakîr ü k›tmîr yazd›rup elimize hüccet-i kâ'ime ve habl-i metîn senedler alup kad›ya befl gurufl mahsûl verdik.

Bu Rusdere köyü içinden nehr-i Rosita akar. Menba'› hemân bu köyün ensesindeki Torvakutaran dağlar›ndan gelüp kal'a-i Urusçuk dibinde Tuna'ya mahlût olan nehr-i (---) mahlût olur bir âb-› hayât nehr-i Rosita'd›r.

Ve bunda konağ›m›z sâhibi olan İmâm fia'bân Efendi ve Mustafâ Dede k›rk üç y›ld›r kim gündüz sâ'im ve gece kâ'im olup otuz y›ldan berü hatm-i flerîf ile kazâya kalan ***[55a]*** namâzlar›n ve teheccüd ve iflrâk ve salât-› ebvâbîn ve secde-i flükre müdâvemet edüp aslâ bir kimesne ile hem-sohbet olup bir kimesnenin ta'âmlar›n yemezler ve zî-rûh k›sm›ndan dahi bir fley tenâvül etmezler ve aslâ harâm esvâb geymezler. Ve kârlar› koyun yününden beyâz fleyh abâs› dokuyup kifâf-› nefs edinüp halkdan münzevî iki nefer sulehâ-y› ümmetden âdemlerdir deyü hüsn-i hâl [ü] salâh-› ahvâllerine cümle ehl-i beled flehâdet edüp hamd-i İlâh hânelerine konup ni'metlerin tenâvül edüp du'â-y› hayrlar›yla behre-mend olduk.

Andan karye-i Çad›rl› ve karye-i Hiranova ve karye-i Dimyanova ve karye-i G›raniçse ve karye-i Dimivale ve karye-i Rebivala

Bir fezâ-y› gülistân ve bâğ u bostân ve çemenistânl› öz içine vâk›' olmufl otuz alt› pâre gâyet ma'mûr kurâlard›r kim cümlesi Selvi kazâs› nâhiye kurâlar›d›r ve re'âyâs› cümle kavm-i Yörükân ve müselmân ve kefere-i Bulgar u bî-amânlard›r. Ve bu kurâlar serâpâ bâğ-› cinânlar ve ze'âmet ve tîmâr-› sipâhânlard›r. Ve cümle Nigebol› sancağ› hâkinde kurâ-y› âbâdânlard›r. Bu mezkûr kurâlar› 5 sâ'atde geçüp cânib-i flimâle yine çemenzâr ve gül [ü] gülistân hofl-havâ yerleri ubûr ederek,

Evsâf-› (---) (---), ya'nî kal'a-i Lofça

Lisân-› (---) (---) (---) demekdir. Vech-i tesmiyesi (---) (---) Bânîsi Eflak banlar›ndan Lazika kral binâs›d›r. Bu diyârlara Laz vilâyeti derler. Âl-i Osmân bu vilâyetlerde çok renc [ü] anâ çeküp Gâzî Hudâvendigâr'dan tâ Ebü'l-feth Sultân Mehemmed'e gelince befl aded pâdiflâh gücile bu diyârlar› feth etmifldir, zîrâ gâyet flecî' ve mu'ânid ve cebbâr kâfirleri var idi. Hâlâ yine eyle âsî ve haydud kâfirleri vard›r.

Netîce-i kelâm cümlemiz bu Lofça flehrine alay ile kelleler ve davullar ve haçl› peykerler ile flehre girüp doğru mahkeme-i Resûl'e varup ahvâl-i mâcerâm›z bir bir nakl etdikde cümle huzzâr-› meclis,

"Belî biz de iflitdik, aceb ceng etmiflsiz. Gazân›z kutlu ola, berhordâr olun. Ol Kamerbafl yaylağ› çirk-i flirkden tathîr edüp ol mahûf beli ve ol muhâtara yolu emn ü amân etmiflsiz" deyü flehâdet etdiklerinde Selvi kad›s› arz [u] hüccetlerin Lofça kad›s› destine verüp k›râ'at etdikde berhordâr-› ömr ola.

Bir zarîf ü nahîf çelebi idi, ammâ ehl-i ilm ve fâz›l ve kâmil ve âlim ve münflî çelebi idi. Hemân ol ân Kabirova hâss› ağas›n›n bir gûne ›st›lâhât u ibârât ve fesâhat u belâğatle bir arz-› mahzar tahrîr etmifldir kim ta'bîr ü tavsîf olunmaz.

Bu hüccet [ü] burhân› da elimize alup cümle kelleleri ve tab›llar› mahkeme önünde zemîne b›rağup kelleler pây-› ünâsda galtân olup kad› efendi cümlemize flehir içre yâfte ile konaklar verüp,

"Bunlar bir alay gazâya gider gâzîlerdir. Bunlara ri'âyet lâz›md›r" deyü a'yân-› vilâyete tenbîh edüp cümlemiz yâfte kâğ›zlar›yla konaklar›m›za gelüp bu

flehr-i dilâvîzde iki gün meks edüp a‘yân-› kibâr ile ihtilât ederek flehrin evsâf›na mukayyed olduk. Evvelâ bu,

Kal‘a-i Lofça

Sene 720 târîhinde ibtidâ Lazika ve Eflak kefereleri destinden Gâzî Hudâvendigâr Murâd Hân feth etmifldir {be-dest-i Gâzî Mihal Beğ}.

Ba‘dehu Murâd Hân Kosova cenginde S›rf keferesi Milofl Koblaki nâm la‘în-i pelîd elinde flehîd oldukda Laz kâfirleri fursat bulup bu kal‘a-i Lofça'ya istîlâ ederler. Tâ Sultân Bâyezîd asr›na dek dest-i küffârda bu kal‘a durup ba‘dehu sene 807 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî dest-i Eflak-i akdan zor-› bâzû ile feth ederken yüz bin renc [ü] anâ çekilmifldir.

Ba‘dehu Süleymân Hân tahrîrinde Özü eyâletinde Nigebol› sancağ› hâkinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe pâye ile flerîf kazâ olmufldur.

Cümle nâhiye kurâlar› (---) aded ma‘mûr köylerdir. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve harâc emîni ve flehir kethudâs› vard›r. Andan,

Eflkâl-i kal‘a-i Lofça: Cânib-i maflr›kdan taraf-› garba tûlânîce bir yalç›n kaya-y› âlî üzre flekl-i bâdemî tafl binâ bir sûr-› a‘lâd›r. Ancak flark taraf›na bir kulle-i fieddâdîsi var, gayri yerleri yal›n kat dendân-› bedenli ve sâde dîvârl› kal‘ad›r. fiark taraf› burcu dîvâr›nda bir d›raht-› müntehâ hâs›l olup flecere-i tûbâ-misâl cümle flâhalar› aflağ› flehre sâye salm›fld›r. Bu kal‘an›n etrâflar› yalç›n kayalar olmağile aslâ bir taraf›nda handak› yokdur. Ve cânib-i flarka mekflûf bir kapusu var, ammâ kal‘a içre aslâ bir amâr olmayup harâb olduğundan dizdâr› ve neferâtlar› yokdur.

Der-hakk-› varofl-› Lofça

Evvelâ mezkûr kal‘an›n k›ble taraf› ve bat› taraf›nda nehr-i Osma, flehrin tâ o[r]ta yerinden cereyân eder. Bu nehrin menba‘› iki konak yerde tâ Karlova kazâs› ard›nda Torvakurudan dağlar›ndan gelüp tâ Nigebol› kal‘as› yan›nda nehr-i Tuna'ya rîzân olur.

Bu flehir cümle otuz aded mihrâbd›r, ammâ yedisi câmi‘dir, mâ‘adâs› mahalle mesâcidleridir. Evvelâ Hünkâr câmi‘i Sultân (---) ve Kerpiçli câmi‘ ve Köprü câmi‘i ve Orta câmi‘ ***[55b]*** ve Ada câmi‘i, meflhûr cemâ‘atli cevâmi‘ler bunlard›r

Ve cümle yigirmi iki aded mahalledir. Dördü kâfir ve bir mahalle Yahûdî, bir mahalle K›btî mâ‘adâ mahalle-i müslimîndir. Evvelâ mahalle-i (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle üç bin aded kiremitsiz Eflak tahtas›yla örtülü bâğ-› İremli ve cümle avlular› çam tahta dîvârl› hâne-i zîbâlard›r. Kârgîr binâ dîvârl› evler ve tafl binâ sarâylar kat› nâdirdir. Ekseriyyâ tahta ile mebnî büyût-› ra‘nâlard›r, zîrâ dağlar› cümle d›rahtistân olmak ile tahtas› çokdur, ammâ ba‘z› mükellef hâneleri vard›r, ammâ nehr-i Osma kenâr›nda olan evlerin cümle pençereleri ve flâhniflînleri suya nâz›rd›r. Ba‘z› hâne revzenlerinden hâne sâhibleri bal›k sayd ederler.

Bu flehir nehr-i Osma'n›n iki taraf›na vâk›‘ olmufl ma‘mûr flehirdir kim üç yerden ağaç cüsûrlar ile biri flark flehrine ve karflu tarafda garb flehrine geçilir. Ammâ bu flehir içre sehel bârân-› rahmet yağsa kald›r›m olmamak ile gâyet çamur olur, atlama tafllar›ndan tafla s›çrayup yürümeğe muhtâcd›r, ammâ sehel fliddet-i hâr olunsa çamuru yâbis olur.

Ve cümle üç aded medresesi var. Hünkâr câmi‘de ve Kerpiçli câmi‘de müderris-i hasbîler vard›r, ammâ mahsûs dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadîsleri yokdur, zîrâ ulemâs› da gâyet k›td›r.

Ve cümle alt› aded dârü't-ta‘lîm mekteb-i s›byân-› t›flân-› ebcedhân› vard›r ve gâyet necîb ü reflîd ve tîz-fehm nâ-resîde püserânlar› vard›r. Bir kerre istimâ‘ etdiklerin h›fz ederler.

Ve cümle befl aded tekyegâh-› dervîflân-› zâkirân [u] flâkirân-› dâr-› fakr hânkâh-› sâhib-i tarîk tekyeleri var. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle alt› aded çeflme-sâr-› aynü'l-hayâtlar› var. Gerçi çeflmeye ihtiyâc› yok, uyûn-› câriyeleri çok flehirdir, ammâ ba‘z› sâhibü'l-hayrât niçe uyûn-› câriyeler inflâ etmifller. Hattâ Ada câmi‘i dibindeki sebîl-i cân-perverin târîhidir:

Sebîl-i selsebîl içün likâya teflnedir ümmet
Hem ol rûh-› Hüseyn içün flarâb-› kevser-i cennet

Sorarsan n’oldu hicretden sebîlin rub‘›n› tarh et
Kalur bâkî temâm târîh sebîl içenlere rahmet.

Sene (---)

Ve cümle yedi aded sağîr ü kebîr hân-› (hân-›) hâcegân-› tüccârânlar› var, ammâ çârsû içinde (---) (---) hân› cümleden mükellef bezzâzistân-misâl vekâle-i mücerredânlard›r.

Ve cümle iki aded hammâm-› râhat-› când›r. Yukarudaki hammâm gâyet latîf germâb-› hofl-havâd›r kim kâr-› kadîmdir. Aslâ bir katre arak tâk-› nüh-tâk kubâblar›ndan damlamak ihtimâli yokdur. Bu hammâm İslâmbol'da Galata flehri içre olan Hazret-i Ömer ibn Abdülazîz'in Arab câmi‘i nâm›yla ifltihâr bulan Arab câmi‘ine bu hammâm-› dil-küflâ vak›fd›r. Nehr-i Osma'n›n karflu taraf›ndaki flehirde yeni hammâm gâyet latîfdir. Bu hammâmlar›n ikisine dahi ba‘de'z-zuhr nisvân u sâhib-isyânlar girir, çifte hammâm değillerdir.

Ve cümle yüz elli aded hânedân hammâmlar› vard›r deyü nakl etdiler ve bay u gedâ hânelerinde cümle eyyâm-› flitâda sobalar› vard›r, zîrâ fliddet-i flitâs› fledîd olur, ammâ eyyâm-› medîd olmaz.

Ve cümle 215 aded dükkânlar› var. Cümle nehr-i Osma kenâr›nda her dükkânlar›n pençereleri suya nâz›rd›r, ammâ ol kadar müzeyyen dekâkînleri ve kârgîr binâ bezzâzistân› ve kurflum örtülü imâretleri yokdur.

Ve âb [u] hevâs› mâh-› Temmûz'da sakîldir, zîrâ cânib-i erba‘as› kayalar olmağile suyu dahi issi olur, lâkin sular› bardaklarda sehel dursa buz pâresi olup an› nûfl edenler tâze cân bulurlar. Ve ekseriyyâ halk›n›n reng-i rûylar› saruya mâildir. An›niçün mahbûb u mahbûbeleri yokdur.

Der-k›yâfet-i kabâ-y› K›btiyân: Cümle çingâneleri ve avretleri bafllar›na k›rm›z› çukadan bol terpûfl geyüp arkalar›na sark›d›rlar. Gâyet bed-likâ kabâb›talar› vard›r.

Der-kâr [u] kesb-i ehl-i iflgâlât: Halk›n›n ekseriyyâ memdûh kârlar› alaca gûnâ-gûn sahtiyan yaparlar kim gûyâ ebrî H›tâyî kâğ›z-› münakkafld›r ve gayri meflin ve sahtiyanlar› memdûhdur, lâkin Kayseriyye sahtiyan› kadar değildir. Ve cümle çingâneleri kar›lar›yla serâpâ egser keserler. Keserle kakup çekiç ile keserler.

..... (1 sat›r bofl).....

Ziyâret-i flehr-i Lofça:

..... (2 sat›r bofl).....

[56a] Andan 5 sâ‘atde,

Karye-i İfltoçniçe: Lisân-› Bulgar'da n'ifllersin demekdir. Cümle re‘âyâlar› Bulgar kefereleri ve Mihaloğlu vakf›d›r. Andan 1 sâ‘atde,

Evsâf-› (---) (---), ya‘nî kal‘a-i Plevne

Vech-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---). Bânîsi Eflak banlar›ndan Lazika ban binâs›d›r. Niçe mülûk destine girüp ç›km›fld›r. Âhir-i kâr sene 720 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr asr›nda Gâzî Mihal Beğ Eflak ve Laz kefereleri elinden hâh-nâ-hâh zor-a-zor feth edüp "Bir dahi küffâr tama‘a düflüp istîlâ etmesin" deyü Gâzî Mihal kal‘as›n münhedim edüp hâlâ eser-i binâlar› nümâyân ve bâhirdir.

Ba‘dehu Gâzî Murâd Hân bu kal‘ay› feth eden Gâzî Mihal Beğ'e evlâd-› evlâda ber-vech-i te’bîd ocakl›k ihsân edüp cânib-i erba‘as›nda otuz üç pâre ma‘mûr kurâlar› mefrûzu'l-kalem ve maktû‘u'l-kadem Mihal Beğ'e hâs ta‘yîn edüp mîr-i livâ etdükde taraf-› pâdiflâhîden 224 akçe hâss-› hümâyûn ihsân olunup hîn-i seferde on bin Yörük askerine serdâr olup mehterhânesi ve hâss›na göre cebelüleri ile hidmet-i pâdiflâhîde mevcûd bulunmak üzre Mihal Beğ'e bu sancak yarl›ğ-› belîğ-i tuğrâ-y› Gâzî Hudâvendigâr ile sadaka olunup ilâ mâflâ’allâh evlâd-› evlâda hâlâ mîr-i livâ-y› Yörükân olmak üzre evlâdlar› bu sancağa keyfe mâ-yeflâ mutasarr›flard›r, ammâ bu livân›n cümle hâk-i pâki Nigebol› sancağ›nda olmak ile bu Yörükân beği hîn-i seferde Nigebol› paflas› kolunda konup göçüp tabl u alemin döğüp sefer efler.

Bu flehir yüz elli akçe flerîf kazâd›r ve müftîsi ve nakîbü'l-eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve harâc ağas› ve çeribafl› ve yüzbafl› ve muhtesibi ve flehir kethudâs› var, ammâ erbâb-› zu‘amâ [ve] alaybeğisi Nigebol› sancağ›ndad›r. Bunun askerîsi top-keflân Yörükânlar›d›r.

Eflkâl-i kal‘as›: Harâbd›r, ammâ ba‘dehu Mihaloğullar› çâr-kûfle handaks›z bir küçük kapulu kal‘a flekilli bir sûr inflâ edüp içinde kat-ender-kat sarây-› azîm binâ etmifller kim ta‘rîf ü tavsîfden müstağnî bir sarây-› mu‘azzamd›r kim içine befl âdem girse yerim dar demez. Cümle Mihaloğlu beğler bunda sâkin olup hükm-i hükûmât ederler.

Eflkâl-i flehr-i Plevne: Bu belîde-i ma‘mûr bir vâsi‘ öz içine vâk›‘ olmufl iki taraf› bâğl› ve bâğçeli ve müflebbek bostânl› zemîn-i mahsûldârda ma‘mûr u âbâdân dâr-› karârlard›r ve câ-be-câ yerleri bâğl› ve çay›rl› bay›rlard›r ve y›ld›z cânibi dahi oval› ve çay›rl› ve çemenzârl› ve serâpâ bostânl› yerlerdir.

Ve cümle iki bin üç yüz aded tahtânî ve fevkânî tarz-› kadîm hânelerdir. Cümlesi flindire tahta örtülü ve tahta havl›l› evlerdir ve mükellef kârgîr binâ sarâylar ve kârgîr tafl havl›l› hânedânlar dahi çokdur, ammâ kiremitli hâneler yokdur, lâkin vâsi‘ bâğçeli büyûtlar› çokdur.

Ve cümle on üç aded mahalledir. Evvelâ Beğ mahallesi (---) (---)

Ve cümle on sekiz aded mihrâbd›r. Evvelâ befli cum‘ad›r, mâ‘adâs› mahalle mesâcidleridir. Cümleden mükellef ü mükemmel Mihaloğlu Süleymân Befle câmi‘i ve Ali Beğ câmi‘i cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve hâlâ Beğ kethudâs› Mehemmed Ağa bir nev binâ bir câmi‘-i zîbâ etmifl kim gûyâ kasr-› huld-i berîndir.

Ve cümle bir aded dârü't-tedrîs-i ulemâs› var. Gâzî Ali Beğ hayrât›d›r kim âsitâne-i sa‘âdetden mahsûs pâye ders-i âmm› gelüp talebelerine ders ta‘lîm eder.

Ve cümle yedi aded mekteb-i s›byân› var, Süleymân Beğ mektebi ve Gâzî Alî Beğ mektebi ve niçe mekteb-i ebced-hânlar vard›r.

Ve cümle alt› aded tekye-i erbâb-› tarîk hânkâh› var. Cümleden (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle alt› aded hân-› tüccârân-› sevdâgerânlar› var. Cümleden Gâzî Mihal Beğ hân›, münhedim etdiği kâfirden kalma kal‘an›n tafl›ndan bezzâzistân-› dîv inflâ edüp eyle müzeyyen etmifl kim ol as›rda bu kârhâne içre befl alt› bin kîseye mâlik hâceler var imifl. Bin befl târîhinde Eflak küffâr› Tuna nehri tonunca buz üstünden ubûr edüp bu flehri ›hrâk bi'nnâr edüp bu bezzâzistândan befl M›s›r hazînesi mâl alup dârü'l-bevârlar›na gider. Ba‘dehu bu bezzâzistân› Mihaloğullar› yetmifl ocak bir hân-› azîm binâ etmifller kim hâlâ kal‘a-misâl bir vekâle-i bî-misâl-i pür-me’âldir.

Ve cümle bir aded Gâzî Mihal Beğ'in bir hammâm-› atîki var, çifte hammâm-› kebîrdir kim nazîri meğer Sivas eyâletinde Marzifon flehrinde Pîr Dede Sultân hammâm-› nazargâh›, gerçi bu hammâm ol Marzifon hammâm› kadar büyük değildir, ammâ gâyet binâ-y› metîn ve issi ve hofl-havâ ***[56b]*** germâ-y› dil-küflâd›r ve ferfli serâpâ siyâh kayağan tafl-› mücellâ döflelidir. Ve kubâb tâklerinden aslâ bir çekîde arak akmaz âb [u] hevâs› latîf zü'l-vecheyn hammâm-› rûflinâd›r.

Ve cümle bir aded imâret-i dâ[r]ü'z-ziyâfe-i dârü'l-it‘âm› var kim subh u mesâ cemî‘i âyende vü revendegân müsâfirîn ve pîr [ü] cüvâna birer tas çobra ve bir nân-pâre mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl bay u gedâya ve fukarâ-y› mesâkîne her bâr gendüm çorbas› ve leyle-i Cum‘ada pirinç pilâv› ve zerdesi ve yahnisi mebzûldur.

Ve cümle medh olunan me’kûlât [u] meflrûbât›n›n memdûhât›ndan beyâz hâs ve lezîz ekmeği ve beyâz asel-i musaffâs› ve (---) (---) (---) (---)

Der-vasf-› enhâr-› zülâl-i âb-› hayvân-› flehr-i Plevne

Bu flehirden y›ld›z rûzgâr› taraf›na nîm sâ‘at gidüp nehr-i Vite vard›r, bu uyûn-› âb-› hayât tâ Toyon(?) dağlar›ndan gelüp bu flehir kurbundan ubûr edüp bâğ u besâtînleri rey ederek ener, Nigebol› flehri kurbunda nehr-i azîm Tuna'ya rîzân olur. Âb [u] hevâs›n›n letâfetinden bu flehrin Yörük gulâmlar› gâyet mahbûb ve dilâver hünerver çapük hüddâmlar› olur.

Ziyâretgâhlar›n beyân eder: Evvelâ bu flehir içinde Gâzî Ali Beğ câmi‘-i müferrihinin mihrâb› önünde sâhibü'l-hayrât Gâzî Ali Beğ medfûndur, *kuddise s›rruhu'l-azîz.*

Ve İmâm-› hümâm Lütfullâh Efendi, *kuddise s›rruhu*. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu flehri dahi seyr [ü] temâflâ edüp yine refîklerimiz ile cânib-i flimâle 3 sâ‘atde

Karye-i Tirsenik: İki yüz hâneli kefere köyü ve Gâzî Mihal Beğ vakf›d›r. Ve re‘âyâs› cümle Eflak ve Bulgar'd›r. Andan 4 sâ‘atde,

Nehr-i Iflk›r-› azîm: Gemiyle bu nehr-i Ceyhûn'u ubûr ederken azîm ›zt›râblar çekdik. Bu nehir tâ Sofya'n›n k›ble taraf›nda Vitofl dağ› ard›nda Samakov flehri yaylas› içre kar ve buzlardan ve gayri uyûn-› câriyelerden cem‘ olup andan cereyân ederek Sofya-i sâfiye kurbunda Bunluca ›l›cas› dibinden geçüp andan cânib-i flimâlde Ken‘ân Pafla çiftliğine uğrayup Sofya sahrâs›ndan geçüp İzladi kasabas› dağlar›n geçüp bu flehr-i Plevne kurbunda bu geçitden geçüp Rahova kasabas›yla Nigebol› mâbeyninde Zamet nâm bir karye-i benâmda nehr-i ümmü'l-uyûn Tuna'ya munsabb olduğu mahallin karflu taraflar› ser[â]pâ kiliseler ve kurâlar ile tezyîn olmufl ma‘mûr u âbâdân Eflak kâfiristân›d›r, ammâ Âl-i Osmân'›n harâc-güzâr re‘âyâlar›d›r. Kâhîce isyân da ederler, ammâ cümle kefereleri asâkir-i İslâm'›n esîridir. Ba‘dehu nehr-i Iflk›r kenâr›ndan kalkup 3 sâ‘atde,

Karye-i Nija: Sultân B›nar› ve İsmâ‘îl B›nar› dahi derler bir âb-› hayât bunar› sebebiyle Köpürlü vezîr kar›ndafl› ze‘âmeti olmak üzre henüz amâr olup evler ve câmi‘ ve hânlar yap›lmada idi. Andan kalk›nca nehr-i Lofder'i atlar ile geçüp nehr-i (nehr-i) sağîre Lofder dağlar›ndan gelüp bu mahalde nehr-i Tuna'ya kar›fl›r. Andan 4 sâ‘at cânib-i garba gidüp çemenzâr ve murgzâr yerde,

Karye-i Alt›mîl: Bir câmi‘li müslim köyü ve ze‘âmetdir. Bu vâdîler eyle mahsûldârd›r kim f›nd›k kadar çilek nâm bir meyvesi zemînde biter, hofl-hor ve müleyyin serî‘u'l-hazm bir meyvedir kim eflkâlde gûyâ tut meyvesidir. Andan 5 sâ‘atde,

Nehr-i Okos: Bu uyûn-› sağîr Vireca dağlar›ndan bu mahalle karîb Tuna'ya kat›l›r. Andan (---) sâ‘atde sol tarafa gidüp,

Karye-i Volç›d›rma: Müselmân köyüdür. Andan 1 sâ‘atde,

Sitâyifl-i kasaba-i müzeyyen Vireca

Bir kûh-› bülend yayla dibine vâk›‘ olmufl bâğl› ve bâğçeli ve besâtînli cümlesi bin befl yüz aded tahta flindire örtülü tahtânî ve fevkânî olduğu kadar vasatu'l-hâl büyût fakîru'l-hâl kimesnelerin beytü'l-hüznleridir.

Âb [u] hevâs› latîf olduğundan flûrîze zenâneleri olur. Hattâ nisvân-› sâhib-isyânlar› ehline küsüp hemân bir efleğe binüp Sofya flehrine gidüp anda niçe bin gence ve kocaya var›r gelir gâyet garîb-dost ve gurabâlardan kaçmaz ehli yan›nda ehl-i perde geçinir vâdîde vâlideleri fertûte ve kâlime zenâneleri var. "fiehir içinde cereyân eden nehr-i Okos'un te’sîriyle havâtînleri bu keyfiyyetdedir" deyü Plevne ahâlîsi Vireca avretlerin bu gûne medih flekilli ederler. Bizler dahi iflidir revân›y›z.

Bu rabta vâlîsi Nigebol› sancağ› hâkinde olmak ile pafla hâss› olup hâkimisi voyvadad›r ve kad›s› yüz elli akçe pâyesiyle zâb›t-› fler‘dir. {Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr›s› ve muhtesib ağas› ve harâc ağas› vard›r}.

Kamusu tokuz aded mihrâbd›r. (---) (---) câmi‘i (---) (---) câmi‘i (---) (---) mâ‘adâs› mesâcidlerdir. Medresesi ancak iki adeddir, ammâ birinin ders-i âmm-› hasbîsi fieyh Kudsî'dir. Mektebinin dükelisi dörd aded, Ali Beğ mektebi yahfl› hayrâtd›r.

Ve vekâlesi çârsû içinde ancak bir hând›r. Gayriler küçük hân-› tüccârând›r. Dervîflân tekyesi ancak ikidir. Celvetî ve Halvetî tarîkinde fukarâlar› çokdur ve sulehâ-y› ümmetden kimesneleri vard›r.

Ve çârsûsu azd›r. Cümlesi yüz elli ***[57a]*** aded dükkân-› müfîd [ü] muhtasarlar› var, ammâ yine her metâ‘-› zî-k›ymetin envâ‘lar› mevcûddur. Hammâm-› germâs› (---) (---) (---)

Kâr-› vilâyet-i ahâlîsi: Cümle halk›n›n kâr [u] kisbleri ehl-i zevk olup ipden at yular› iflleyüp kifâflan›rlar. Tâ bu mertebe kâr sâhibi âdemleri var kim efsâr-› Vireca meflhûr-› âfâkd›r. Bu flehrin efsâr-› fisâr-› fitrâk yularlar› çok olmağile bu fisâr yularlar› bu flehrin fertûte-i mekkâre zenâneleri kocalar›n›n bafllar›na yularlar geçirüp ellerin fitrâk, ya‘nî terki bağlar›yla bağlayup kocalar›n yularlar ile keflân-berkeflân çeküp murâd [u] merâm› olan yere götürürler. Tâ bu mertebe sehereleri ve bu kadar mağlûb-› zenân meshûr ve ebleh âdemleri var. Cenâb-› Kibriyâ ibâdlar›n mekr-i zenândan h›fz ede. Bu tafsîlden murâd›m›z zemm ü nemm ü kadh değildir, ancak tenbîhü'l-gâfilîndir.

Bu kasabadan kalkup 4 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Kom›fltiçne: Bu mahalde cümle erbâb-› zu‘amâ refîklerimiz konmayup cümlesiyle vedâ‘laflup ileri gitdiler. Biz hüddâmlar›m›zla bu karyede ze‘âmet sâhibi Sofyavî Ya‘kûb Ağazâde Ahmed Ağa'da mihmân olup ol gece cân sohbetleri etdik. İki yüz evli Bulgar köyü olup içinden ayn-› Jakva deresi akup Tuna'ya koflulur.

Andan kalkup 3 sâ‘at gidüp nehr-i Lom'u yüz bin renc [ü] anâ ile ubûr ederken birkaç atlar›m›z sürüp götürdü ve atlar beri taraf›m›za ç›kup halâs oldu. Bu nehr-i Lom tâ Nifl yaylalar›ndan gelüp kal‘a-i Urusçuk alt›nda nehr-i Tuna'ya mahlût olur.

Andan 4 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› belde-i emîn, ya‘nî kal‘a-i metîn Vidin

Vech-i tesmiyesi (---) (---) sene 980 de bizzât Sultân Bâyezîd ibn Ebü'l-feth Gâzî Mehemmed Hân binâ etmifldir, ammâ mukaddemâ dağlarda bâğlar içinde temelleri zâhir ü bâhir olan kal‘as›n dest-i Eflak'dan sene 792 târîhinde Y›ld›r›m Bâyezîd Hân asr›nda Gâzî Evrenos Beğ dest-i kahr ile feth edüp sûrunu esâs›na var›nca münhedim etmifldir.

Der-beyân-› hâkimân-› Vidin: Rûmeli eyâletinde sancakbeği taht›d›r kim beğinin kanûn-› Süleymân Hân üzre hâss› 330.000 akçedir ve livâs›nda ze‘âmeti 12 ve tîmâr› 65'dir. Cebelüleriyle cümle paflas›n›n askeriyle iki bin âdem olur. Bunun alaybeğisi ve çeribafl›s› ve yüzbafl›s› vard›r. Yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve nevâhî nâ’ibi var, ammâ fiakflakî Pafla'dan beri bu Vidin sancağ› nezâret olup hâlâ hâkimü'l-vakti salb u siyâset sâhibi nâz›ru'n-nuzzâr ağad›r kim üç yüz âdem ile hükm-i hükûmât eder.

Bir hâkimi dahi kapudand›r. On pâre firkatesi ve üç yüz levendât›yla Tuna deryâs› üzre cezîre cezîre gezüp haydudlar› dutup katl eder, a‘lâ hükûmetdir, Vidin kapudan› nâm›yla ifltihâr bulmufldur. Bir hâkimi dahi gümrük emînidir ve bir hâkimi harâc ağas›d›r ve bir hâkimi flehir subafl› ağas›d›r ve bir hâkimi kal‘a dizdâr›d›r ve bir hâkimi sipâh kethudâyeridir ve bir hâkimi yeniçeri serdâr›d›r ve bir hâkimi muhtesib ağas›d›r. Ve bir zâbiti bâcdârd›r kim Eflak'dan niçe kerre yüz bin kaya tuz gelir ve niçe kerre yüz bin aded morina ve mersin bal›klar› gelüp anlardan ve cümle gelüp giden metâ‘dan bâc u bâzâr al›r mîrî mâl verir bâcdâr mâldâr hazînedârd›r. Ve bir zâbiti flehir kethudâs›d›r ve bir âmili bâğ ağas›d›r kim bâğlar›n›n hadd-i nihâyeti yokdur.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Vidin: Nehr-i Tuna kenâr›nda bir alçak çemenzâr havâlesiz zemînde seng-t›râfl bir kal‘a-i savafld›r, ammâ küçükdür. Handak kenâr›nca cirmi befl yüz ad›md›r, ammâ levendâne germe ad›md›r, tiryâkî ad›m› gibi ad›m değildir, âdem ad›m›d›r. Ve handak› gerçi alçakd›r, ammâ gâyet arîz ve içinde leb-ber-leb Tuna suyudur. Ve flekl-i müdevverdir. Her tafl› fîl cüssesi kadar vard›r. Ve cümle tokuz aded metîn ü müstahkem kulleleri var. Ve Tuna cânibi üç kat sûr-› üstüvâr bir hisâr-› refî‘u'l-bünyân bir h›sn-› hasîn-i azîmü'fl-flân bir sedd-i amând›r. Bu üç kat dîvâr olan Tuna taraf›nda handak› yokdur, lâkin bu tara[fa] nâz›r toplar› çokdur. Ve bu cânibi kâmil befl yüz germe ad›md›r. Bu hisâb üzre dâ’iren-mâdâr bin ad›m gelir kal‘a-i bâlâd›r kim bennâ zirâ‘›yla dîvâr›n›n kaddi kâmil yetmifl aded zirâ‘-› melikî ve Mekkîdir. Ve flehir cânibi iki kat dîvârd›r. Her kat› birbirinden âlîdir. Ve dendân-› bedenleri gâyet musanna‘d›r kim gûyâ lü’lü-yi Hürmüz gibi tertîb üzre dizilmifldir.

Âl-i Osmân kal‘a yapamaz derler. Bu kal‘a ile Bender kal‘as› ve Segedin ve Boğazhisâr kal‘alar›n görmeyen Âl-i Osmân pâdiflâhlar› ne kuvvetde ve ne metânetde kal‘a inflâ etdiklerini bilmezler. Ve bu kal‘a-i Vidin'in maflr›k taraf›na nehr-i Tuna'ya nâz›r ancak bir küçük demir kapusu var, ammâ üç kat ***[57b]*** dîvârda üç kat kavî ve metîn demir kapulard›r. Taflra kapu önünde handak üzre asma cisr-i haflebi var, her gece pâsbân ve nigehbânlar› bu kantaray› makaralar ile kald›rup kal‘a kapusuna dayayup siper etdiklerinde kal‘a hemân cezîre-misâl su içinde kal›r. Taflra kapusu üzre celî hat ile beyâz mermer üzre târîhi budur:

Habbezâ h›sn-› hasîn kal‘ahâ
Enfezallâhu ahkemü minhâ
Kâle sultânu lenâ târîh
Ekkedallâhu rahmân bedâ'ü minhâ.

Sene (---)

Bu üç kat kapulardan içeri araba giremez, zîrâ küçücük demir kapulard›r ve eğri büğrü dolamaç kapu yollar›d›r. Bu kapulardan içeri iç kal‘a kapusuna befl ayak tafl (tafl) nerdübân ile ç›k›l›r demir kapucukdur. Bu kapunun atebe-i ulyâs› üzre beyâz mermer üzre Âl-i Osmân'›n tuğrâ-y› garrâs› tahrîr olunmufldur ve bu tuğrâ içinde,

Ammere Sultân Bâyezîd ibn Mehemmed Hân

mastûrdur.

Bu kapudan içeri bir demir küçük kapu dahi var, andan içeri iç kal‘ad›r. İçinde ancak dizdâr ağa hânesi ve g›lâl anbârlar› ve cebehâne hazîneleri ve bir at âhûru ve bir su kuyusu var, andan gayri bir fley amâr yokdur. Ancak bu nârin kal‘a köflesinde evc-i semâya ser çekmifl bir serâmed kullesi var. İç kal‘a içinden bu kulleye elli ayak tafl nerdübân ile ç›k›l›r, çâr-kûfle ve kiremit örtülü Sinân Pafla kullesidir. Bu kullenin tâ ortas›nda bir küçücük demir kapusu var, andan içeri befl kat demir kafesli çâh-› cahîmden niflân verir zindan› var, flehrin cümle mücrimlerin bunda haps ederler *Allâhümme âfinâ*.

Bu kal‘an›n tâ zirve-i a‘lâs› bir cihân-nümâ kasr-› mu‘allâd›r kim cümle Vidin sahrâs› ve Tuna nehri afl›r› Eflak vilâyeti vâdîsi nümâyând›r. Ve bu kasr-› âlî kulle-i bâlân›n mukâbelesinde garb taraf›ndaki kullenin handağa nâz›r köfle[sinde] bir mermer üzre celî hat ile tahrîr olan târîh budur:

"*Büniye fî zamâni sultâni'l-a‘zam ve hâkâni'l-mu‘azzam es-sultân Bâyezîd Hân ibn Mehemmed Hân, sene semâne ve tis‘a mi’e*" merkûmdur.

El-hâs›l gâyet metîn ü müstahkem dîvârlar› kal›n kal‘ad›r. Hudâ-y› Müte‘âl nigehbân› ola, zîrâ yüz elli aded neferâtlar› var ve elli aded hâneleri ve bir câmi‘leri var.

Sitâyifl-i varofl-› Vidin: Bu kal‘an›n cânib-i cenûbîsinde yine nehr-i Tuna kenâr›nda bir vâsi‘ düz fezâda tûlu iki bin yedi yüz ad›m bir varofl-› mu‘azzamd›r. Arz› bâğlar taraf›na bin befl yüz ad›m sâfî nahlistân ü gülistân ve bâğ u bostânl› hânelerdir. (---) (---) (---) (---)

Der-defter-i aded-i esmâ-i mahallât-› büldân: Cümlesi yigirmi dörd mahalledir. Dördü kefere ve bir cemâ‘ati Yahûdî, mâ‘adâ mahallât-› müslimdir. Evvelâ Beğ mahallesi ve Çârsû mahallesi ve Tabahâne mahallesi ve Ortacâmi‘ mahallesi ve fieyh mahallesi ve Na‘lbend mahallesi ve Yukaru mahalleler {meflhûrdur}.

Der-ayân-› imâret-i cevâmi‘hâ-yi ehl-i îmân: Kamusu yigirmi dörd aded mihrâbd›r. Evvelâ Yeflil câmi‘ bir serâmed alaca minâre-i musanna‘› var. Câmi‘-i atîk olmağile rûhâniyyeti olup cemâ‘at-i kesîreye mâlik beytullâh-› kadîmdir.

Ve Uzun câmi‘ ve Çârsû câmi‘i ve Kapan câmi‘i derler, bunun dahi cemâ‘ati çokdur. Bu mezkûr cevâmi‘ler cümle kurflum ile mestûr mezgit-i ma‘mûrelerdir.

Ve Çavufl câmi‘i ve Tabahâne câmi‘i ve Orta câmi‘ Tuna kenâr›nda teferrücgâh [u] ibâdetgâh [u] namâzgâhd›r.

Ve fieyh Efendi câmi‘i ve Na‘lbend câmi‘i dahi alaca minâreli bir gülbânghâne-i serâmed minâredir.

Ve Yukaru mahallede Ak câmi‘. Bu merkûm cevâmi‘ler cümle la‘l-gûn kiremit ile mestûr ve ma‘mûr eynelerdir. Ve cümle on aded kârgîr ve serâmed minâre ve kanâre-i kanâdîl çerâğân edecek flerîfelerdir.

Der-beyân-› mesâcid-i muvahhidân: Dükelisi on üç aded mahallelerin mesâcid ve buk‘a ve mezgit ü zâviye ve eynesi ve cümcümü var. Cümleden Hac› Ahad mescidi [ve] fieyh Efendi mescidi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Bu eynelerin cümlesi tahta minârelidir.

Der-fasl-› hânedân-› eflrâf [u] a‘yân: Hepsi dörd bin yedi yüz aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ ve gayri ebniye-i kadîm büyût-› vâsi‘ler var kim her biri hadîka-i ravza-i r›dvân misilli bâğlar ile ârâste ve kâ‘a ve hücreler ve kusûr-› müte‘addideler ile pîrâste olmufl kiremit örtülü ve flindire tahta örtülü musanna‘ hânedânlar› var. Cümleden Beğ sarây› ve Dilâver Ağa sarây› ve Kapudan sarây› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Bunlar sarây-› zîbâ-y› âbâdânlard›r.

Dergâh-› dârü't-tedrîs-i müfessirân: Umûmîsi yedi aded dershâne-i âlimând›r. (---) (---) (---) (---)

Der-ilm-i dârü'l-hadîs-i muhaddisân: Olancas› iki aded yerde hadîs-i flerîf dersi görülür, biri Yeflil câmi‘de, biri Kapan câmi‘inde. ***[58a]***

Der-dârü't-ta‘lîm-i mekteb-i ciğer-kûfle-i püserân: Bar›s› on bir aded mekteb-i ebcedhând›r. (---) (---) (---)

Der-zikr-i tekye-i erbâb-› tarîk-i dervîflân: Bardas› yedi aded hânkâh-› abdâlând›r. (---) (---) (---)

Der-medh-i hammâmât-› gâs›lân-› râhat-› cân: Olan› da iki aded hammâmd›r. Bir çârsû hammâm› rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr hammâm-› ma‘mûrdur. Çavufl hammâm› sekiz kubbeli ve kiremit örtülü. Hammâm çiftelerdir, yaln›z değildir, yanlar›nda birer hammâm dahi avretler içündür. Bu iki hammâmdan mâ‘adâ a‘yân-› kibâr-› kübbâr hânedânlar›nda iki yüz yigirmi aded sarây hammâmlar› var.

Der-hakk-› vekâle-i tâcirân-› hâcegân: Hamusu üç aded hân-› sevdâgerânlard›r. Evvelâ Yeni hân, Balc› Ken‘ân hân›, Çavufl hân› meflhûr hânlard›r. Mâ‘adâ yigirmi aded vekâle-i garîbân-› mücerredân kânlar› var kim kiminde ehl-i h›ref hücreleri var.

Der-arasta-i kapan-› bâzâr-› bezzâzistân: Ümmeten dörd yüz elli aded sûk-› sultânîsi va[r]. Cemî‘i ekâlîm-i seb‘an›n zî-k›ymet metâ‘lar› bulunur, ammâ Tuna kenâr›nda altm›fl aded tuz mehâzinleri ve elli aded bal›k mahzenleri var, gâyet bender-i flehr-i azîmdir.

Der-vasf-› flehrengîz-i külliyât-› flehr-i flîrîn bender-i Vidin: Evvelâ hânedân sâhibi ankâ ve garîb-dost bâzergânlar› var. Müsâfirsiz bir gece olmayup âyende vü revendeye mihmândârl›k edüp ehl-i zevk ve sâhib-i flevk âdemleri vard›r.

Der-k›yâfet-i kabâ-y› merd-i meydân: Cümleten halk› kavuk üzre beyâz destâr-› Muhammedî sararlar ve kimisi Tatar kalpağ› ve kimisi serhadli kalpağ› ve R[û]meli halk› tarz› dahi kalpaklar geyüp

cümle çuka ferâceler ve dolamalar geyüp pâk gezerler. Ve lisânlar› Boflnakça ve Bulgarca ve S›rfça ve Eflakça dahi a‘lâ bilir, zîrâ dâ’imâ bey‘ u flirâlar› mezkûr kefereler iledir.

Der-sûret-i mahbûbe-i mahbûbân: Âb [u] hevâs›n›n letâfetinden ol kadar pençe-i âfitâb mehtâb g›lmân u duhterânlar› olur kim tavsîf olunmaz.

Ve âmmeten flâhrâhlar› pâk kald›r›m tafl döflelidir, ammâ kal‘an›n poyraz cânibinde olan Yukaru mahallede çârsû-y› bâzâr-› hüsn yokdur, belki âzâr edici dilâzâr bâzârlar› vard›r. Ve bu flehir sâhil-i nehr-i Tuna'da bir sahrâda olmak ile cümle hâneleri bâğ u bâğçeli ve havz u flazrevânl›d›r ve flehirden bir sâ‘at ba‘îd olan dağlar› bâğlar zeyn etmifldir kim bekavl-i bâğ ağas› cümle yigirmi alt› bin bâğ dölüm hakk› verir deyü nakl etdi.

Memdûhât›ndan flîresi ve elmas› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ve'l-hâs›l flehr-i ma‘mûrd[ur].

Ziyâretgâh-› Üçler Makâm›: Ziyâretgâh-› erbâb-› dilând›r.

Ve ziyâret-i Sultânü'fl-flu‘arâ Zarîfî Çelebi: Maskat-› re’sleri yine bu flehr-i Vidin olup bu kal‘a inflâ olunurken Sultân Bâyezîd-i Velî'ye duhûl edüp nedîm-i hâssu'l-hâss-› flehriyârî olup kal‘a târîhleri ve niçe tevârîhleri var. Cihân-ârâ bir nev-cüvân iken dâr-› cihândan gidüp kal‘a dibine karîb bir suffe üzre medfûndur. (---) Bu,

..... (1 sat›r bofl).....

Bu flehr-i Vidin'i dahi seyr [ü] temâflâ edüp cümle ahbâb ile vedâ‘laflup giderken Re’îsü'l-küttâb fiâmîzâde Mehemmed Efendi dâmâd› Kad›zâde İbrâhîm Pafla Nigebol› paflas› olup sefere giderken haber alup hemân sâ‘at Vidin'den ›lgar edüp 7 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i İzbor alt›nda Suma Çay›r› nâm sahrâda İbrâhîm Pafla otağ›yla kanûn üzre meks edüp ol ân kendüye buluflup dest bûsdan sonra,

"Hay cân›m Evliyâ efendim, safâ geldin, hofl geldin. Bafl›n sağ olsun. Melek Ahmed Pafla efendin merhûm oldu. *El-hükmülillâh*. Sen ben sağ olal›m. Gel seninle Yan›k gazâs›na gidelim" deyü ricâ ve minnetler edüp bizi kapucubafl›lar› zümresine ilhâk edüp ta‘yînât›m›z ihsân edüp asâkiri dâ’iresinde meks edüp her bâr fleref-i sohbetleriyle müflerref olup nedîmi idik.

Ale's-sabâh 9 sâ‘at cânib-i garba gidüp,

Nehr-i Tomok: Atlar ile ubûr etdik. Bu nehir hemân bu mahalde Tomok dağ›ndan ç›kup Vidin ile Feth-i İslâm kal‘as› mâbeyninde nehr-i Tuna'ya mahlût olur. Andan 5 sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Kurfluniçe: Müselmân ve Bulgar köyüdür. Andan 5 sâ‘atde,

Evsâf-› (---), ya‘nî binâ-y› ra‘nâ Bana

Lisân-› S›rfça "bana", ›l›ca demekdir, ya‘nî Il›ca kal‘as› derler. ***[58b]*** Bu Bana kal‘as›n›n bânîsi S›rf krallar›ndan Despot ban binâs›d›r.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân asr›nda be-dest-i Koca Mahmûd Pafla S›rf keferesi elinden al[›n]m›fld›r. Vidin sancağ› hâkinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe kazâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve elli aded hisâr neferâtlar› ve muhtesibi vard›r, ammâ gayri zâbitleri yokdur. Kal‘as› bir kûh-› bâlâ-y› azîm zeylinde bir sivri sarp kaya üzre havâleli bir küçücük tafl bir hisâr-› ra‘nâd›r. Hattâ mürûr-› eyyâm ile harâb olmuflken celâlî olan Abaza Pafla Budin vâlisi iken bu kal‘ay› ma‘mûr edüp kullelerin flindire tahta padavra ile örtmüfl ve kifâyet mikdâr› neferât ve flâhî toplar ve cebehâne komufl. Ba‘dehu Budin diyâr›na gitmifl. Hâlâ ma‘mûrdur.

Cânib-i flimâle bir kapusu vard›r, ammâ sa‘b yerde olmak ile handak› yokdur ve havâlesi çokdur ve içinde çârsû-y› bâzâr ve imâretden bir fley yokdur. Ancak birkaç âdem nevbet ile kal‘a beklerler. Cümle kullar aflağ› kasabada olurlar.

Ve bu kal‘a dibinde k›rk elli kadar müselmân köyü ve bir mescidi var, cümle neferâtlar bu karyede sâkin olurlar. Bu kal‘an›n k›ble taraf›ndaki dağlar›n ard›nda alt› sâ‘at ba‘îd kasaba-i Nifl'dir. Bu kal‘adan mağrib cânibine iki bin ad›m gidüp bir bay›r geçüp,

Sitâyifl-i kasaba-i Banya: Bir yayla dibine vâk›‘ olmufl iki yüz aded müfîd ü muhtasar serâpâ flindire tahta örtülü bâğ u bâğçeli hâne-i zîbâlard›r. Cümle dörd mahalledir. Ve cümle alt› aded mihrâbd›r. İkisi mükellef kurflum ile mestûr kubâbl› câmi‘-i ma‘mûrlard›r ve cümle dörd aded mahalle mesâcidleri vard›r. Ve cümle iki küçük hâncuğazlar› vard›r.

Ve cümle iki aded tekye-i dervîflân› vard›r. Ve cümle iki aded mekteb-i püserân› vard›r. Ve cümle bir medresesi vard›r, ammâ kurrâ ve dârü'l-hadîsi yokdur. Ve cümle elli aded dükkânlar› vard›r.

Der-medh-i hammâm-› kudret, ya‘nî ›l›ca

Bu diyârda Boflnak lisân›yla banya ve bana derler. Cümle iki aded germâb-› yed-i kudretdir. Biri gâyet mükellef binâ-y› ma‘mûr ve kubâblar› kurflum ile mestûr havz-› latîf ve flazrevân u fevvâre-i nazîf ile mebnî halvetleri pâk humma-i hofl-havâ ve hofl-âbd›r. Buna erler girir. Bir ›l›ca dahi var, kubâblar› kiremit ile mestûr ›l›cad›r. Buna avretler girir. Ammâ sular› gâyet germâd›r, sermâ su mahlût etmeyince havuzlar›na girilmez. Gâyet nâfi‘ suyu vard›r. Cereb zahmetine ve dâü's-sa‘leb maraz›na ve behaka ve berasa bi-emrillâh bire bir devâd›r. Bu hummalardan gayri bu rabtada hammâm yokdur. Etrâfda olan kurâ ahâlîleri bile cümle bu banaya gelirler.

Bu kasaba yayla dibinde olmak ile âb [u] hevâs› hûb ve g›lmânlar› ve zenâneleri mahbûbe-i mahbûb ve beyne'l-ünâs matlûb ve mergûb olup ehl-i perde afîfe hâtûnlar› ve mü'eddeb püserânlar› olur. Ve âb-› hayât sular› cârî ve revân bir kasabac›k-i âbâdân ve bâğ u bâğçesi firâvân olup beyâz tutu gâyet lezîz ve eriği gâyet âbdâr-› hofl-hor olur.

Der-k›yâfet-i ehl-i beled: Cümle serhadli esbâb› geyüp semmûr ve gayri kalpak ve kubâdî ve pâbuç geyerler ve Boflnakça kelimât ederler, ammâ gâyet mü'min ve muvahhid sulehâ-y› ümmetden garîb-dost halûk ve halîm ve selîm âdemleri var.

Ziyâretgâh-› kasaba-i Banya:

..... (2 sat›r bofl).....

Bu kasabadan kalkup cânib-i cenûba 8 sâ'atde dağlar aflup Belgrad ile Sofya mâbeynindeki ulu yola ç›kup andan,

Menzil-i palanka-i Rajina: Bu mahalden İbrâhîm Pafla efendimiz Belgrad'a bin aded cürd atl› ağavât ile ve alt› yüz yetmifl aded piyâde H›rvad sekbân yiğitleriyle vezîria'zama revâne oldu. Bizler bu mahalde ağ›rl›k ile pafla kethudâs› ve hazînedâr ve sâ'ir ağavâtlar ile âheste revifl ile 6 sâ'atde,

Kal'a-i Perakin'[i] geçüp 8 sâ'atde,

Kasaba-i Yagodina, andan kalkup dörd sâ'atlik yeri sekiz sâ'atde çamur deryâs› kar›fld›rarak yüz bin gûne âlâm-› fledâ'id [ve] renc [ü] anâ çekerek 8 sâ'atde,

Palanka-i Batiçna: Bunda hâlâ bir nev binâ hân-› zîbâ inflâ olunuyordu. Andan 6 sâ'atde,

Palanka-i Hasan Pafla: Bunu ubûr edüp h›yâbân ve ormanistân yerlerle gidüp ***[59a]*** 4 sâ'atde,

Palanka-i Kolar: Andan 4 sâ'atde,

Palanka-i Hisârc›ğ'› geçüp 4 sâ'atde,

Kal'a-i Belgrad-› behiflt-âbâd: Bâlâda tahrîr olunan palankalar›n cümlesi Varat gazâs›na sene (---) târîhinde giderken tâ Belgrad'a var›nca mufassalan evsâflar› tahrîr olunmufldur. Andan,

Sene 1073 mâh-› Zilka'de'sinin yigirmi üçüncü Cum'a gün sevâd-› mu'azzam Belgrad'dan ç›kup seyâhat etdiğimiz Ungurus ve Alaman vilâyeti k›lâ'lar›n beyân eder

Evvelâ Belgrad-› dârü'l-cihâddan tulû' edince nehr-i Sava üzre elli pâre gemi ile mebnî olan cisr-i haflebi ubûr ederken bu hakîr piyâde olup kâmil dörd yüz ad›md›r. Bu nehr-i Sava'n›n arz› bu kadar olmufl olur. Ve bu cisre muttas›l nehr-i Sava'dan çamurlu azmağ u batağ u batak ve çatak üzre Zemon kal'as› sahrâs› içre niçe kerre yüz bin aded vordinar mefle kaz›klar› ile inflâ olunmufl dörd bin ad›m hafleb cisr-i tavîli cümle asâkir-i İslâm ile ubûr edüp hemân ol batak suyu kenâr›nda hayme vü hargâh ve bâr [u] büngâh ile ol sahrâ-y› çemenzârda meks olunup herkes Belgrad'a metâ' almağa gitdiler.

Evsâf-› hâk-i Sirem-i İslankamon, ya'nî kal'a-i üstüvâr Zemon

Bânîsi Ungurus krallar›ndan Yanofl kral binâs›-d›r. Ba'dehu sene 927 târîhinde kal'a-i Belgrad'a henüz muhâsara olduğu gün Koca Sokollu Vezîria'zam Mehemmed Pafla bu Zemon kal'as›na befl yüz yeniçeri ve sâ'ir asâkir-i İslâmdan bin aded yiğitlere Bosna Paflas› Gâzî Husrev Beğ'i Zemon kal'as› üzre serdâr edüp zîr-i kal'aya varup muhâsara edüp sîne-i pür-kîneye birkaç top gülleleri uruldukda kal'a kapudan› beden üzre ç›kup "el-amân" derken bi-emri Hayy [u] Kadîr kal'a-i Zemon'un bir kullesi uçup zemîne geçüp cümle guzât kal'aya girüp kapudan-› la'înî esîr edüp sâ'ir kefereler "Kal'ay› vere ile verelim" derlerken niçeleri tu'me-i flemflîr olup Belgrad fethinden bir ay mukaddem be-dest-i Husrev Beğ feth olmufldur, ammâ Gâzî Süleymân Hân "Kal'a-i Zemon bu zamân zemîne geçe" dediklerinden münhedim olduğ›yçün efvâh-› nâsda "Kal'a-i Zemîn" derler. Serhad halk› "Zemon" derler.

Hâk-i zemîni Budin eyâletinde Sirem sancağ› hâkinde Sirem beği hâss›d›r ve yüz elli akçe kazâd›r. Ve dizdâr› ve elli aded neferâtlar› ve subafl› ve muhtesibi vard›r. Gayri hâkimleri yokdur.

Eflkâl-i kal'as›: Nehr-i azîm Tuna kenâr›nda bir burunda Tuna'ya havâle bir dağ üzre flekl-i muhammes seng-t›râfl bir fieddâdî binâ kal'a-i ra'nâ imifl, ammâ hâlâ Süleymân Hân beddu'âs›yla hakîkatü'l-hâl her sene elbette bir taraf› yere y›k›lmadad›r. An›niçün vîrânca bir küçük kal'ad›r, ammâ iç kal'as› amârd›r, ammâ taflra kal'as›nda aslâ evler yokdur.

Sitâyifl-i Varofl-› Zemon: Kal'an›n cânib-i flarkîsinde nehr-i Tuna kenâr›nda bir düz vâsi' fezâ-y› çemenzârda bir cânibi çamur deryâs› içinde dörd yüz aded padavra örtülü fukarâ evleridir. Bir kurflum kubbeli musanna' câmi'i, alt› aded mesâcidleri ve bir tekyesi ve bir mektebi var, gayri hân ve medrese ve hammâm ve çârsû-y› bâzârdan bir imâret yokdur.

Cümle Belgrad flehrinden her metâ'lar›n al›rlar, zîrâ Belgrad görünür gâyet yak›n olduğunda ç›rn›k kay›klarla Belgrad'a gidüp gelirler.

Memdûhât›ndan nâzük ter ü tâze kaymağ› ve yoğurdu meflhûrdur. Hattâ üç vukiyye gelir bir Kabliçsa yoğurdu Belgrad'a bir peneze verirler. Belgrad'› kaymağ ve yoğurd ile ganîmet eden bu Zemon'dur. Belgrad'›n ba'z› ehl-i h›refleri bunda sâkin olurlar, zîrâ bu Zemon Belgrad'a nîm sâ'at yerdir, görünür. Mâbeynde nehr-i Sava olmasa bir ânl›k yerdir. Andan cümle asâkir-i İslâm ile kalkup 5 sâ'atde,

Karye-i Koniçe: Bu dahi Sirem sahrâs›na vâk›' olmufl bir S›rf keferesi köyüdür. Cümle Sirem arabac› kâfirleri bu Sirem köylerinde sâkin olduklar›ndan

Sirem arabalar› meflhûrdur. Cümle keferelerinin kârlar› koçyafl arabac›lar›d›r. Bu köy bir susuz sahrâda olmak ile taraf-› pâdiflâhîden niçe bin re‘âyâlara ücretleri verilüp asâkir-i İslâm def‘-i atflân içün befl yüz aded kuyular kaz›lup her biri gûyâ Hediyye eflmeleri-misâl âb-› hayâtdan niflân verir çâh-› mâlard›r. Her birinde gemi serenlerinden ç›kr›klar yap›lup kovalar›yla sular çekilüp isti‘mâl olundu, ammâ mâtekaddem Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis Eğre gazâs›na giderken yine bu menzilde kuyular kazd›rm›fl, ammâ zamân mürûr etmek ile cümleden ***[59b]*** kuyular hâr [u] hâflâk, rimâl [ü] türâb ile leb-ber-leb olup mu‘attal kalm›fl.

Ve bu mahaldeki Sirem sahrâs›nda azîm arklar var. Meğer küffâr zamânlar›nda bu sahrâlardan nehr-i Sava bu tur‘alardan kol kol halîc halîc cereyân edüp tâ üç konak yerde nehr-i Tuna'ya mahlût olur imifl. Hâlâ mu‘attal olup âsâr-› hafirleri gayyâ dereleri gibi âflikâre durur. Ol zamân bu sahrâlara müverrihân-› Rûm Sahrâ-y› Sirem mânend-i bâğ-› İrem derlermifl. Hâlâ yine eyle meflhûr ganîmet sahrâ-y› mahsûldâr-› pür-giyâhd›r kim zemîni bir vâsi‘atü'l-aktâr ve bir rahîsatü'l-efl‘âr bir dâr-› diyârd›r kim deyyâr-› Rûm'da bu diyâr mânendi yok bir fezâ-y› amârd›r. Hattâ,

Sirem diyâr› memdûhât›ndan: Bal› ve yağ› ve koyunu ve s›ğ›r› ve hergele atlar› ve sâ’ir nebâtât-› mahsûlâtlar› cemî‘i serhadleri ve cümle asâkir-i İslâm› ganîmet etmifldir. Ba‘dehu bu kuyular köyünden kalkup 9 sâ‘atde yine Sirem hâmûnlar›nda cânib-i garba giderken bir ark-› azîm dahi geçüp yine bu sahrâ içre,

Evsâf-› kal‘a-i Mitroviçse

Bu kal‘ay› Ungur[us] krallar› binâ edüp ba‘dehu sene 927 târîhinde Sultân Süleymân Gâzî asr›nda Gâzî Husrev Beğ Bosna eyâleti askeriyle feth ederken fethinde su‘ûbet çeküp ba‘de'l-feth bir dahi küffâr tama‘ etmesin içün kal‘as›n hâkile yek edüp hâlâ bu flehrin namâzgâh taraf›nda âsâr-› binâlar› âflikâredir.

Ve kanûn-› Süleymân Hân üzre bu flehir Sirem paflas›n›n tahtgâh›d›r, ammâ Budin eyâletidir. Paflas›n›n taraf-› pâdiflâhîden hâss› 32.567 akçedir. Ze‘âmeti 15 adeddir, tîmâr› 154 adeddir.

Beğinin askeriyle cümle iki bin pâk müsellah ve mükemmel asker olur kim bu serhadlerde Sirem ve Semendire'nin erbâb-› zu‘amâs› ve erbâb-› tîmârlar› meflhûrdur. Bi-emrillâh her ne gazâda oldularsa da mansûr [u] muzaffer olmufllard›r ve vatanlar›na sâlimîn ü gânimîn gelmifllerdir, zîrâ alaybeği ve çeribafl› ve yüzbafl›lar› gâyet flecî‘ ve bahâd›r dilâver ü server hünerver er yiğitler olurlar. Ecnebî ve enâyîden gayri âdemi alaybeği etmezler. Ve yüz elli akçe pâyesiyle a‘lâ kazâd›r.

Ve bu sancak cümle sekiz kazâ yerdir kim cümle kazâlardan hîn-i seferde defter-i pâdiflâhîyle cümle üç bin alt› yüz aded kanûn-› Süleymân Hân üzre cebelüleriyle asker ç›kar, ammâ her biri birer ejder-i heft-ser [ü] flîr-i nerre-i dirrende ser-kaplan ve flehbâz [ve] flehnâz dilâverân yiğitler ç›kar. Cemî‘i zamânda küffâr-› hâksâr-› bed-girdâr-› murdâ[r]dan yüz çevirmemifllerdir.

Niçe kerre manzûrumuz olmufldur kim alaylar›nda befl yüz Tuna geçidi Hasanî ve Hüseynî k›nal› ve bafflar› ablakl› ve kaplan postlu ve yanc›kl› ve bahrî hotasl› küheylân atlar yedekleri çekilir. Ve cümle gâzîleri elbette çatal atl›lard›r kim licâmlar› kollar›nda atlar› birbirine öğür olup aslâ ayr›lmazlar.

El-hâs›l mehâbet ve salâbetli ve flecâ‘atli pür-silâh mehîb askerdir, zîrâ bafflar›nda tâclar› semmûr ve tilki ve kaplan postundan kalpak tâc geyüp arkalar›nda kaplan ve bebr ve kurd ve ayu postlar› var. Ve koltuklar› altlar›nda bağl› kartal ve karakufl kanatlar› var ve ellerinde kurd derisi sar›l› Kostaniçe s›r›klar› ve niçesinin ellerinde sûrlar› ve gürzleri ve flefltüper topuzlar› ve sal›klar› ve gûnâ-gûn navurtalar› var bir alay ucbe-likâ garîbü'l-heykel korkunç kâfire belâ-y› âsumânî gibi bir kazâ ve kader askeridir.

Eflkâl-i zemîn-i flehr-i Mitroviçse-i Sirem: Bir Mitroviçse dahi Rûmeli eyâleti ile Bosna eyâleti hudûdunda Kosova nihâyetinde kal‘as› harâb kasabas› ma‘mûr bir Mitroviçse'dir, ammâ bu Sirem Mitroviçsesi gâyet ma‘mûr u müzeyyen flehr-misâl kasaba-i zîbâd›r. Nehr-i azîm Sava kenâr›nda bir düz çemenzâr yerde vâk›‘ olmufl rabtad›r.

Cümle on iki aded mahalledir. Evvelâ Beğ mahallesi ve Aflağ› mahalle ve Yukaru mahalle ve Çârsû mahallesi ve Bâyezîd Beğ mahallesi ve Memi Beğ mahallesi ve Bayram Beğ mahallesi ve Ağa mahallesi ve Hünkâ[r] câmi‘i mahallesi ve Murâd Pafla mahallesi, ma‘lûmumuz olan mahallâtlar bunlard›r.

Ve cümle on iki aded mihrâbd›r. Evvelâ Küçük Çârsûda Gâzî Bâyezîd Beğ câmi‘i ve Aflağ› Çârsûda Memi Pafla câmi‘i ve Büyük Çârsû meydân›nda Bayram Beğ câmi‘i ve Ağa câmi‘i ve Hünkâr İskelesi câmi‘i ve Yukaru mahallede Murâd Pafla câmi‘i. Bunlar cümle cemâ‘at-i kesîreye mâlik kârgîr binâ serâpâ kiremit örtülü ma‘bedgâh cevâmi‘lerdir.

Ve cümle alt› aded mahalle mesâcidleridir. Ve cümle bin befl yüz aded serâpâ tahta flindire örtülü ve tahta havl›l› çoğu tahtânî ve az› fevkânî evlerdir, ammâ kârgîr binâl› ve kiremitli büyût-› ra‘nâlar nâdirlerdir, lâkin bâğ u bâğçeli hâne-i vâsi‘lerdir. Ammâ ahâlîleri vâsi‘îler değillerdir, cümle Hanefiyyü'l-mezheb âdemlerdir.

Ve cümle ***[60a]*** befl aded med[re]se-i müfessirând›r. Medrese-i Gâzî Bâyezîd Beğ, medrese-i Bayram Beğ, medrese-i Murâd Pafla, bunlar meflhûr dârü't-tedrîs-i âlimânlard›r kim cevâmi‘lerde subh u mesâ ilm-i hadîs ve ilm-i f›k›h ve ferâiz görülür, ammâ mahsûs binâ-y› azîm dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadîsleri yokdur.

Ve cümle on aded mekteb-i evlâd-› ebcedhânlar› vard›r kim bâlâda merkûm olan cevâmi‘ sâhiblerinin evkâf-› hayrâtlar›d›r. Ammâ gulâmlar› necîb ü reflîd olmayup ilme meflgûller değillerdir, hemân yiğitliğe heves edüp atma ve dutma ve asma ve kesme ve cenge müte‘all›k fleylere mukayyeddirler.

Ve cümle üç aded tekyesi var (---) (---) (---)

Ve cümle üç aded hammâm› var, biri her bâr ifllemez, ammâ ikisi fleb [ü] rûz ifller. Biri çârsû içre Gâzî Bâyezîd Beğ hammâm›d›r, ammâ Belgrad'da Sokollu Mehemmed Pafla hammâm›ndan latîf hûb-havâd›r, ammâ evlerinde soba hammâmlar› gâyet çokdur, zîrâ fliddet-i flitâs› fledîd olmağile her evde soba mukarrerdir kim evleri hammâma döner.

Ve cümle üç aded kârgîr binâ hânlar› var, serâpâ kiremit örtülü hân-› müsâfirîn ü cünübînlerdir.

Ve cümle üç aded hân-› tüccârân-› hâcegânlard›r ve cümle dörd yüz aded dükkân-› ehl-i h›refdir, ammâ kârgîr değillerdir. Cümle metâ‘-› zî-k›ymet bulunur, ammâ kârgîr binâ bezzâzistân› yokdur. Küçük Çârsû'daki dükkânlar›n yigirmi tokuzu dahi Gâzî Bâyezîd Beğ hayrât›d›r.

Ve cümle üç yüz aded panay›rc› dükkânlar› flehrin k›blesi taraf›nda nehr-i Sava kenâr›nda çalafl ve malafl ve palafldan dükkânlard›r, ammâ y›lda bir kerre k›rk gün k›rk gece ifller külbe-i ahzândan de-kâkîn-i müfîd ü muhtasarlard›r. Kiraz mevsiminde bu flehre k›rk elli bin âdem cem‘ olup hayme vü hargâhlar›yla meks edüp bir bey‘ [u] flirâ ve bir hây hûy ile zevk u safâlar ederler. Bir kerre dahi bu fle-hirde güz eyyâm›nda yine germâ-germ panay›r durup cemî‘i serhadlerden cemapur askeri gibi ecnâs-› mahlûkât haflerâtlar cem‘ olup bey‘ men-yezîd eder.

Ve cümle ünâs›n›n lisânlar› Boflnakça ve S›rf ve Bulgarca kelimât edüp darac›k ve k›sac›k esvâb ve kalpak ve kubâdî pâypûfl ve kopçakl› çakfl›r geyüp kimi tüccâr ve kimi ehl-i bâzâr ve kimi beğ sarây›nda sâkin beğler hüddâm-› dilâzâr âdemleri var.

Ve âb [u] hevâs› gâyet latîf olduğundan mahbûb u mahbûbe-i Sirem havâs›-misâl bâğ-› İrem bir yerdir kim cümle halk› dem-be-dem ayfl [ü] nûfla mukayyed bir alay serhad gâzîleri garîb-dost sofralar› meydânda, ni‘metleri mebzûl bir alay halûk dil-nüvâz âdemlerdir.

Memdûhât›ndan beyâz ekmeği ve beyâz gömeç bal› meflhûrdur. Hattâ cümle asâkir-i İslâm'› bala ve yağa gark edüp niçe bin âdeme ziyâfet etdiler. Cenâb-› Kibriyâ bu flehir halk›n› Ganî ve Kerîm is-mine mazhar etmifl. Cümle cünûd-› müslimîn bu flehir halk›ndan hoflnûd ve râz› olup "Hak berekât-› Halîl vere" deyü halk›na ve iyâllar› ve mâllar›na hayr du‘âlar etdiler.

Netîce-i kelâm bu kadar zamân seyyâh-› âlemim böyle bir ganîmet flehir ve bu kadar müsâfire ri‘âyet edüp yedirir içirir konakbay hânedân sâhibi âdemler görmedim. Ve cemî‘i asâkir-i İslâm'› bal flerbeti ile saky etdiler, ammâ sekir verir bal sular›n içenler serhofl oldular. Ve viflnâb› ve cevizi ve üzüm turflusu ve elmas› cihân› dutmufldur.

Der-vasf-› acâ’ib-i san‘at-› garîbe: Bu flehrin Sava nehri üzre ikifler aded gemiler üzre un değirmen-leri var. Gerçi nehr-i Tuna üzre Silisre ve Urusçuk ve Nigebol› kal‘alar› önünde gemi üzre değirmenler çokdur, ammâ bu Mitroviçse değirmenleri gâyet musanna‘ ve mudhik çarhl› ve çak›ldakl› âsiyâb-› dakîk-i rakîklerdir.

Ve karflu tarafda ol kadar bâğ u bâğçesi var kim cihân› zeyn etmifldir. Ve flehir kenâr›nda bir namâz-gâh-› mesîregâh-› çemenzâr› var kim misli meğer Anatolu'da Birgi flehri namâzgâh› ola.

Ve bâlâda tahrîr olunan su arklar› zamân-› kadîmde bu flehrin maflr›k cânibindeki kenârlardan akar imifl. Süleymân Hân vezîri Sar› Rüstem Pafla seraskerlik ile bu vilâyete konar. La‘în küffâr bir gece bu arklar›n nehr-i Sava kenârlar›nda arklar›n bend-lerin alup bu Sirem sahrâs› deryâ-misâl olup asâkir-i İslâm'›n niçesi ve niçe atlar› gark olup guzât-› müs-limîn hayli rahne görürler. Asker-i İslâm bu derd-i ser meflakkatinden halâs olup mürtefi‘ yerlere nakl ederler.

Hikmet-i Hudâ ertesi gün Tatar Hân imdâda gelüp küffâr-› hâksâra eyle bir sâtûr-› Muhammedî ururlar kim hâlâ ba‘z› mahallerde küffâr-› murdâr›n üstühânlar› cümle ***[60b]*** püflte püflte y›ğ›lup durur. Ba‘dehu bu bendleri Rüstem Pafla doldurup Sirem sahrâlar› susuz kalm›fld›r, ammâ befl kar›fl kadar kazsan bir âb-› tahûr-› zülâl tulû‘ eder.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Evsâf-› ziyâretgâh-› kasaba-i Mitroviçse: Ba‘z›lar Mitroçe ve Mitrofçe derler.

Evvelâ Küçük Çârsû'da Bâyezîd Beğ câmi‘i hazîresinde *merhûm u mağfûrun leh sa‘îd ü flehîd* **Gâzî Bâyezîd Beğ**: Bir kârgîr binâ ve bir kurflum örtülü kubbe-i ra‘nâ içinde medfûndur kim câmi‘inde ve kubbe-i pür-envâr› içinde üç vakitde eczâhânlar hatm-i flerîf tilâvet ederler. Ziyâretgâh-› erbâb-› dilând›r.

Ve dahi Aflağ› Çârsû'da **Memi Pafla**: Kendü câmi‘lerinin cenbinde bir kubbecik içinde iyâlleriyle medfûnlard›r, *kuddise s›rruhu*.

Ve dahi **Vâ‘iz Halîm Efendi**: (---) (---) (---) (---) (---) (---) *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Ve bu flehirden dahi hareket edüp 8 sâ‘atde,

Palanka-i Tovarnik: Bânîsi ma‘lûmum değildir, ammâ Sirem sancağ› hâkinde voyvadal›kd›r ve niyâbetdir ve kal‘a dizdâr› ve yüz elli aded hisâr ne-ferâtlar› vard›r. Palankas› nehr-i Tuna kenâr›nda bir âlî bay›r üzre bir vâsi‘ düz yerde flekl-i murabba‘ bir ağaç sa‘b palankad›r. Kifâyet mikdâr› (ve) cebehânesi ve (ve) elli aded tahta örtülü evleri ve bir câmi‘i tahta minârelidir ve câmi‘ dahi tahta örtülü câmi‘dir. Ve kal‘adan taflra bir hân› var. Ve hân kurbunda çâr-kûfle bir âb-› hayât kuyusu var ve hân dibinde ve

mukâbelesinde on befl aded dükkânc›klar› var. Bâğlar› yokdur, ammâ bâğçeleri çokdur. Ve ordu-y› İslâm konduğu yerde dörd yüz aded ç›kr›kl› âb-› hayât kuyular› var.

Andan yine semt-i garba 3 sâ‘atde,

Palanka-i Sotin: Bânîsi ma‘lûmum değildir. Hadîs-i flerîf: [1] «‰„–«»†AE†l Oœ/. Ammâ bu kal‘a Sirem sancağ› hâkinde voyvadal›kd›r ve Sirem niyâbetidir. Dizdâr› ve otuz aded kal‘a neferâtlar› var. Kal‘as› sâhil-i Tuna'da havâlesiz bir mürtefi‘ bay›r üzre hafleb binâ bir palanka-i ra‘nâd›r. Derûn-› hisârda bir câmi‘i var ve yigirmi aded neferât hâneleri var. Ve iç kal‘as› içinde bir fieddâdî harâb deyri var, iç kal‘as› dahi fieddâdî binâd›r. Ve kal‘adan taflra bir hâncuğaz› var.

Ve kal‘a kapusu önünde handak üzre bir lonca köflkü var. Bu kal‘a zamân-› kadîmde dest-i keferede iken gâyet metîn ve sa‘b kal‘a imifl. Süleymân Hân Varadin kal‘as› gazâs›na {sene 932 târîhinde bu kal‘ay› vere ile feth edüp kal‘as›n münhedim edüp} giderken iç kal‘adaki deyri bile münhedim etmifldir. Hâlâ bu kal‘an›n cânib-i selâs› bâğ u bâğçe-i cinânlard›r ve ceviz flecereleri cihân› zeyn etmifldir. Andan 5 sâ‘atde,

Evsâf-› sûr-› üstüvâr, ya‘nî kal‘a-i bâlâ Vulkovar

Lisân-› Ungur[us]ca Vulko nâm bir su bu kal‘a dibinden cereyân etmek ile ol isim ile müsemmâ bir kal‘a-i ra‘nâc›kd›r. Bânîsi Ungurus krallar›ndan Ferdinand Kral binâs›d›r.

Ba‘dehu sene 932 târîhinin mâh-› fievval'inde Süleymân Hân Varadinpetre kal‘as› fethine giderken bu kal‘ay› Vezîria‘zam Makbûl iken Maktûl İbrâhim Pafla vere ile feth edüp içinde olan kefere vü fecereler cibâl u beyâbânlar ve niçeleri gayri k›lâ[‘]lara pârekende ve perîflân oldular.

Süleymân Hân-› Gâzî'nin ba‘de'l-feth tahrîri üzre bu kal‘a Sirem sancağ› hudûdunda voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe kazâc›kd›r. Kal‘a dizdâr› ve elli aded neferâtlar› var, gayri hâkimleri aslâ yokdur.

Eflkâl-i kal‘as›: Nehr-i Tuna kenâr›nda ve flimâl cânibi nehr-i Vulko sâhilinde bir bay›r üzre tula binâ bir fieddâdî küçücük kal‘a-i ra‘nâd›r. İçinde dizdâr evinden ve Süleymân Hâ[n] câmi‘i ve anbâr› ve cebehânesinden gayri âsâr-› binâdan bir fley yokdur. Câmi‘in minâresi tahtad›r. Alt› aded serâmed kulleleri var, cümle flindire tahta örtülüdür. Cânib-i mağribe nâz›r bir küçük demir kapusu var. Andan içeri taflra kal‘as›d›r. K›rk elli aded hurde neferât hücreleri var, ammâ iç kulleye bir âdem silâh›yla komazlar. Gerçi küçük hisâr-› üstüvârd›r, ammâ sa‘bd›r. Ve minâresinde bir çan sâ‘ati var.

Ve kapusun›n iç yüzünde çâh-› gayyâdan niflân verir bir zindân› varoflunda olan cümle halk›n üsârâlar› her fleb bu zindânda mahpûsdur. Ve her gece dîdebânlar "Allâh yeğdir yeğ" deyü feryâd edüp evkât-› hamsede mehterhânesi çal›n›r. Mâ-tekaddem bu kal‘a bir kral k›z›n›n sarây ***[61a]*** mahpûshânesi imifl.

Ammâ bu sûr-› sağîrenin lodos cânibinde ve bat› taraf›ndaki bâğlar içinde havâlecikleri, ammâ ol mahallere nâz›r birkaç ad[ed] flâhî toplar› var. Ve burc [u] bârûlar› ve dendân-› bedenleri ma‘mûrdur.

Der-dâsitân-i varofl-› Vulkovar: Tuna kenâr›yla nehr-i Vu[l]kovar sâhilinde bir pest dereli yerde cümle befl yüz aded serâpâ flindire tahta örtülü ol kadar mükellef değil hânelerdir, ammâ bâğçeli vâsi‘ evlerdir. Ve cümle havl›lar› dahi tahta çekilmifldir. Kârgîr binâl› dîvâr manzûrumuz olmam›fld›r.

Ve cümle befl mahalledir. Ve cümle befl mihrâbd›r. (---) Câmi‘i müferrihdir. Mâ‘adâ mesâcidlerdir. Ve cümle üç aded hâncuğazlar› var, mihmânsarâyd›r ve cümle bir aded hân-› tüccârând›r.

Ve cümle bir aded kesîf ve küçük hammâmd›r. Ve cümle elli aded dükkând›r, ammâ bezzâzistân› yokdur. Ve cümle iki aded mekteb-i s›byând›r. Ve cümle bir aded tekye-i Hindiyând›r kim cisrin karflu bafl›nda, ammâ medrese ve imâretleri yokdur.

Der-beyân-› cüsûr-› memerr-i nâs: Nehr-i Vulko nehr-i Tuna'ya mahlût olduğu mahalde nehr-i Vulko üzre tûlu yedi yüz ad›m kâmil bir hafleb kantara-i metîndir kim sene 932 târîhinin mâh-› Zilka‘de'nin on ikinci gün Makbûl iken Maktûl İbrâhîm Pafla fermân-› Süleymân Hân ile Ösek kal‘as› gazâs›na giderken cüyûfl-› müslimîn ubûr u mürûr etmek içün cümle ecnâd› ve niçe bin üstâd› üflürüp üç gün gecede bu cisri itmâm etdi. Hâlâ ol vezîr-i dilîrin evkâf›ndan bu cisir ta‘mîr ü termîm olunur. Bu püll-i musanna‘›n alt›ndan cereyân eden nehr-i Vulko tâ Yakova dağlar›ndan gelüp bu mahalde nehr-i Tuna'ya munsabb olur küçük nehirdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ziyâretgâh-› merkad-i âfliyân-› Hindî Baba: Bu cisrin karflu cânibi bafl›nda hadîka-i ravza-i r›dvân-misâl bâğ u bâğçe ve gül [ü] gülistân ve murgzâr u çemenistânl› bir mesîregâh u teferrücgâh âsitâne-i Âl-i Abâ tekye-i Hindî Baba *kuddise s›rruhu* bir ulu sultând›r. Cemî‘i seyyâhân-› berr ü bihâr ve âyende vü revendegân-› ehl-i züvvâr›n mihmân-sarây-› hânkâhlar›d›r kim hâne-i bî-minnetdir. Hakîr dahi a‘yândan bir yere konmayup bu dergâha yüz sürüp mihmân olup cemî‘i fakr u fâka erenleriyle cân sohbetleri edüp *alâ mâ kasemallâh* bir kebâb› hora geçirüp rûh-› azîz için gülbâng-› Nebî çeküp rû[h]-› azîz için bir Yâsîn-i flerîfe tilâvet etdik. Ba‘de'l-iflâ evrâd [u] ezkâr›m›z tilâvet edüp istihâre du‘âs›yla mu‘avvizeteyni dahi tilâvet edüp yatd›k.

Der-beyân-› rü’yâ-y› sâliha-i hakîr: Derhâl menâm›mda görürüm ki bir orta boylu Habeflî âdem

[1] Hadîs, "Yalanc›, her duydu€unu konuflan kimsedir".

gelüp selâm verdi. Bildim ki âsitâne sâhibi Hindî Baba'd›r. Aleyk ald›ğ›mda buyurdular kim,

"İnflâallâh oğul, s›hhatle var›r gazâ edersin ve sâlimîn vatan›na gelirsin, ammâ bir köleni ve dör[d] at›n› kâfir alup sen halâs olursun, ammâ yine Hudâ sana ihsânlar edüp diyâr-› Alaman'da çok seyâhat edersin" dedikde hemân hâbdan bîdâr olup yüreğim deprenüp akl›m bafl›mdan gideyazd›.

"Âyâ ahvâlim neye müncer ola, fî emânillâh" deyüp "El-mukadder kâ'in" deyüp cemî'i umûrum Rabbü'l-izzet'e tefvîz edüp basîret üzre olup rûh-› Hindî Baba'[ya] bir Fâtiha tilâvet etdik ve ale's-sabâh r›zâ-y› Hak içün bir kurbân edüp âsitâne-i Hindî Baba'da olan fukarâlara kurbân› bezl etdik, kabûl-› Dergâh ola.

Bu Hindî Baba, Süleymân Hân ile Mihaç gazâs›nda bile olup feth ü nusret olmufl ve Lagofl kral›n mürd olacağ›n ve yedi kral münhedim olup iki kerre yüz bin küffâr k›r›lacağ›n Hindî Baba yetmifl gün evvel Süleymân Hân'a tebflîr edüp yine vakt-i sâ'atiyle eyle vâk›' olup ba'de'l-feth Süleymân Hân, Hindî Baba'ya bu âsitâne yerin ihsân edüp anda medfûndur. Hâl-i hayâtlar›nda çok kerâmatlar› zâhir ü bâhir olmufldur. *Kuddise s›rruhu'l-azîz.*

Andan ormanlar içre **Ral kasabas›**n geçüp 8 sâ'atde,

Evsâf-› dâr-› küffâr-› seg, ya'nî palanka-i azîm kal'a-i Ösek

Lisân-› Macarca (---) (---) demekdir. Bânîsi Ungurus krallar›ndan Matyafl Kral-› dâll binâs›d›r.

Ba'dehu sene 932 târîhi Recebü'l-ferdinin 11 bâzârertesi gün Sultân Süleymân Mihaç ovas› gazâs›na azîmet etdiklerinde Makbûl iken Maktûl İbrâhîm Pafla sadr›a'zam iken talî'a-i asker olup serdâr-› mu'azzaml›k ile kat'-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek ol sene-i mezkûrda der-ceng-i evvel kal'a siperi(?) Varadin'i ve kal'a-i İlok'u ve k›rk aded k›lâ'lar›n sağîr ü kebîrlerin feth edüp andan kal'a-i Ösek'e sar›lup içinde olan Boçkay nâm ban ve Yerekan kâfirleri ceng [ü] cidâl-i germâ-germe tâkat getiremeyüp vere ile kal'ay› verüp cümle küffâr derûn-› hisârdan bî-silâh uryânen ac u ***[61b]*** zâc ve bir pâre nâna muhtâc cânib-i vâdî-i Vac deyüp giderek her biri bir cânibe perîflân ve kimi serdâra "el-amân" deyüp re'âyâ olmak üzre kald›.

Ba'dehu fermân-› flehriyârî ile asâkir-i deryâ-misâl kal'a-i Ösek'e üflüp üç günde tâ esâs›na var›nca hâke berâber olundu. Andan nehr-i D›rava üzre Serdâr İbrâhîm Pafla sene 932 Zilka'de'sinde cemî'i cünûd-› müslimîni kol kol ta'yîn edüp ve niçe bin re'âyâ vü berâyâlar hidmet edüp alt› günde bir hafleb cisr-i metîn inflâ edüp cümle asâkir-i İslâm diyâr-› Ungurus-i menhûs seferine ubûr etdiler.

Ba'dehu gazâ-y› Mihaç'a Sultân Süleymân bu cisirden ubûr edüp fermân-› hümâyûn ile köprü kesilüp cümle asâkir gerü gitmeden ka[t]'-› ümîd edüp cümle cân u bafl ile Mihaç sahrâs› cengin edüp hamd-i Hudâ iki kerre yüz bin (bin) kâfir katl olup yüz bin kefere vü fecereler esîr-i bend-i zincîr olup Süleymân Hân-› sâhib-k›rân sa'âdetle avdet edüp kal'a-i harâb Ösek kurbunda meks edince cümle serhadlerin a'yân-› kibârlar› cem' olup eyitdiler:

"Pâdiflâh›m bu kal'a bu cisir bafl›nda elzem-i levâz›m›ndand›r ve memerr-i nâsda bir cây-› menâsd›r. Bu ta'mîr ü termîm olunmak gerekdir" dediklerinde müflâvereleri re'y-i ahsen görülüp hazâ'in-i pâdiflâhîden befl yüz kîse mâl ve mühimmât u levâz›mâtlar verilüp Peçoyl› Kâs›m Pafla'y› ta'mîr ü termîme ta'yîn buyurulup sene 932 esâs›na flürû' olunup sene 936 târîhinde kal'a-i Ösek müceddeden itmâm bulup mîr-i livâl›ğ›n binâ mu'temedi olan Peçoyl› Kâs›m Pafla'ya sadaka olunup cemî'i cebehâne ve mühimmâtlar›n mükemmel ü mükellef koyup üç bin aded güzîde asker nigehbân ta'yîn olunup Sirem ve İlok [ve] Varadin serhadleri emn ü amân oldu, ammâ bu kal'a-i Ösek-i dâr-› seg dest-i küffârda iken yedi aded H›rvad ve İslovin ve Zirin ve Began ve Nadaj ve Yerekan herseklerinin bu kal'a-i Ösek'de vekîller olmak taht-› bânân-› fâcirân idi, lâkin Nemse çârsâr-› inpirator kapudan› Boçkay kapudan hâkim idi.

Ba'dehu Süleymân Hân tahrîr edüp paflalu eyledi. Hâlâ Pojaga eyâletinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe flerîf kazâd›r. fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve kal'a dizdâr› ve on iki kal'a neferât› ağalar› ve yedi yüz aded flehbâz hisâr erleri ve harâc ağas› ve muhtesibi ve bâcdâr› vard[›r], sipâh kethudâyeri ve kapukulu serdâr› yokdur, ammâ Budin yeniçeri serdâr› ve Eğre çavuflu vard›r ve mi'mârbafl›s› vard›r. Erbâb-› zu'amâs› ve erbâb-› tîmâr› ve alaybeği ve çeribafl›s› vard›r ve cümle asâkir-i İslâm ile müzdahim bir flehr-i ma'mûr u müzeyyendir.

Eflkâl-i zemîn-i kal'a-i Ösek: Bu kal'a-i cây-› menâs bir düz vâsi' sahrâ-y› mahsûldârda nehr-i azîm D›rava üç taraf›n› döğerek ubûr edüp bir top menzili aflağ›da nehr-i Tuna'ya mahlût olduğu mahalle karîb üç kat bölme hisâr-› üstüvâr, evvelâ iç kal'a ve orta hisâr ve taflra varofl hisâr, üçü dahi gâyet metîn ü müstahkem sûr-› üstüvârd›r. Evvelâ,

Sitâyifl-i Orta kal'a: Bir havâlesiz toprakl› zemînde çâr-kûfle fieddâdî r›ht›m k›rm›z› tula binâ bir kal'a-i zîbâd›r, ammâ Sultân Süleymân vezîri İbrâhîm Pafla bu kal'ay› münhedim etdikde fieddâdî binâ olmak ile inhidâm›nda usret çeküp benî Âdem kaddi kal›n fieddâdî tula dîvâr› kalm›fl.

Ba'dehu fermân-› flehriyâriyle amâr oldukda mezkûr fieddâ[d]î alçak dîvâr üzre kal›n mefle ağaçlar› direklerinden sand›k sand›k her direk birbirlerine geçme sand›klar çat›lup fieddâdî tula dîvâr üzre çatma sand›klar› koyup horasân ve kireç ve alç› ve cibis ile r›ht›m edüp kal'ay› dahi yüksek etmifller. Ve her

cânib kulleler ve tabyalar çatup doldurmufllar ve dâ'iren-mâdâr top-› kûplara mazgal delikleri etmifller, lâkin sâ'ir k›lâ'lar gibi dendân-› bedenler etmemifller, ammâ tüfeng-endâz delikleri çok etmifller.

Bu kal'a D›rava kenâr›nda bir burunda vâk›' olmağile üç tara[f›] nehr-i D›rava'd›r. Ol taraflar yarlar ve bay›rlard›r, aslâ handak› yokdur ve lâz›m da değildir. Bu yal› taraflar› da ancak yal›n kat dolama çit palanka dîvârd›r. Câ-be-câ suya enecek suluk kapucuklar› vard›r, nerdübân-› hafleb ile suya enilir. Bu su taraflardan mâ'adâ kara taraf› ki fieddâdî dîvârd›r, ol tarafda sudan suya var›nca toprakdan kesüp kaz›lm›fl bir vâsi' ve amîk ve arîz handak› vard›r. Kefere zamân› içinden D›rava suyu akup handak içinde kefereler bal›k sayd ederlermifl. Hâlâ mâhîleri sayd edecek bend yerleri handak içinde nümâyând›r.

Bu kal'an›n bu handakl› taraf› bir sudan bir suya var›nca bin yüz aded germe ad›md›r, ammâ su kenâr›nda handaks›z taraf› iki bin ad›md›r. Bu hisâb üzre kal'a-i Ösek dâ'iren-mâdâr üç bin yüz ad›md›r.

Ve cümlesi iki kapudur, biri k›ble cânibine nâz›r bir vâsi' kapudur. K›bleli ***[62a]*** Mustafâ Pafla bu K›ble kapusunun iç yüzünde bir azîm dolama binâ bir tabya-i zîbâ inflâ etdi kim gûyâ sedd-i Kahkahâ olup üzerine balyemez toplar› tezyîn etdi.

Ve bir kapusu dahi cânib-i cenûbda taflra varofla mekflûf Çârsû kapusu nâm›yla mevsûf bir müzdahim bâb-› mu'arref metîn derveze-i âlîdir kim atebe-i ulyâs› üzre geyik boynuzlar› as›lm›fld›r.

Ve bu kapular›n mâbeynleri dîvârlar yüzünde niçe bin gûnâ-gûn âlât-› silâh ile tezyîn olup cümle dîdebânlar pür-silâh mevcûd olup nevbet beklerler. Bu kapunun iç yüzünde bir azîm flayka top var, içine bir âdem s›ğar. Ve bu kapular›n önlerinde handak üzre hafleb cisirleri her gece müstahf›zânlar makaralar ile cisirleri kald›rup kal'a kapular›na siper ederler, ammâ bu mezkûr iki kapular demir kapl› değildir, ağaç balvan mefle direklerinden müstahkem kapulard›r.

Ve bu kal'a içre kamusu dörd yüz aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› ve serâpâ flindire tahta örtülü evlerdir, ammâ bâğçeleri yok dar evlerdir, ammâ vâsi' değillerdir. Ve küllîsi alt› mahalle ve alt› mihrâbd›r. Bu kal'a içre aslâ çârsû-y› bâzâr yokdur. Cümle taflra varofl kal'adad›r.

Der-niflâne-i evsâf-› İç [Kal'a]: Bu Orta kal'an›n flimâlî köflesinde nehr-i D›rava kenâr›nda yine orta kal'aya muttas›l bir burunda çâr-kûfle bir fieddâdî tula binâ bir kal'a-i ra'nâc›kd›r, ammâ küçücecikdir. Çâr-kûflesinde çâr-rükn gibi serâmed kulleleri cebehâne-i gûnâ-gûnlar ile memlû kulle-i bâlâlar›n üzerleri tahtal› sivri kubâblard›r. Cânib-i cenûba meftûh bir kapusu üzre kullede her fleb mehterhâne-i pâdiflâhî tab›llar› döğülür. Bunda dizdârhânesi ve cebehâneden gayri bir amâr yokdur.

İllâ kapusu önünde Süleymân Hân câmi'i var ve nehr-i D›rava kenâr›nda tahtadan çatma buğday anbârlar› var ve bu anbâr önünde bir azîm tophânesi var. Bunda k›rk kar›fl bir serâmed Süleymân Hân topu var, altm›fl vukiyye demir (demir) gülleleri var. Un kapan›nda güllelerinden niçesin kantara koyup an›nla bal ve yağ ve dakîk vezn ederler, azîm mefret top-› kal'a-kûpdur. Üstünde manzûm ebyât ile Süleymân Hân târîhi var. Hattâ Süleymân Hân bu topun ikisin Alaman diyâr›nda Beç kal'as› muhâsaras›na giderken bir topu bu mahalde nehr-i D›rava'ya cisir ile bile uçurup gark olur. İlâ hâze'l-ân ihtiyârlar "Ol top su içinde köprü bafl›nda durur" derler.

Hulâsa-i kelâm ukalâ-y› asâkirden niçe kimesneler "Bu topun suya gark olmas›nda hikmet vard›r, belki bu toplar ile kal'a-i Beç döğülmeyüp bî-feth avdet oluna" deyü efvâh-› nâsda güft [u] gû olunur.

Hikmet-i Hudâ Süleymân Hân on yedi gün Beç kal'as›n› bu Ösek'deki toplar ile döğüp fliddet-i flitâ gelüp eller ayaklar dutmadan kalup hikmet-i Hudâ bir gece ol kadar selc-i rahmet yağar kim bir âdem çad›r›ndan taflra ç›kmağa iktidârlar› olmayup hemân Süleymân Hân bâr [u] büngâh ve serâperde-i Süleymânîsin ve kâr-› hazâ'inin b›rağup bu Ösek'deki topu ve gayri dörd aded balyemez toplar› ol zemistânda keflân-ber-keflân sürüyüp Cânkurtaran nâm mahalle gelüp cân kurtar›rlar. Andan bu topu getirüp Ösek'de koyup durur.

Me'âl-i kelâm oldur kim Süleymân Hân bu topu ol fliddet-i flitâda yigirmi konak yerde diyâr-› Alaman'›n Beç kal'as›ndan selâmete ç›kard›. Hüner oldur kim eyyâm-› Temmûz'da flimdi zamân›m›z serdârlar› ve Âl-i Osmân pâdiflâhlar› böyle top-› ejderi bir konak yere götüreler ha hüner diyeler, ammâ aceb hikmetdir. Kaçan kim bu topun bir efli nehr-i D›rava'ya gark oldukda efvâh-› nâsda söylenir kim:

"Bu top gark olmas›nda meymenet yokdur, tâli'-i menhûsdur. Allâhu a'lem bu sene feth ve nusret yokdur" deyü söylenir. Hakkâ ki [1] «‰”E…†«‰ d›r. Yine eyle bî-feth avdet olunup Ösek'e gelirler.

Bu top-› kebîr yan›nda dörd aded balyemez toplar dahi var kim her biri birer kal'a değer. Bu cümle toplar D›rava nehri afl›r› Ösek köprüsü üzre iki sâ'at yer köprü bafl›nda tâ Darda kal'as›na nâz›r top-› g›rrendelerdir kim seyyâhân-› berr [ü] bihârlar mâbeynlerinde bu Ösek toplar› ve Karadeniz ile nehr-i Turla kenâr›nda Akkirmân toplar› ve Semendire toplar› ve Boğazhisâr toplar› ve Rodos toplar› ve Erzurûm kurbunda Kemah kal'as› toplar› Rûm ve Arab ve Acem'de meflhûr toplard›r.

Der-s›fat-› eflkâl-i taflra kal'a-i varofl: Mezkû[r] Ortahisâr'›n k›ble kapusu önünden yerlü(?) flâhrâh ile tâ lodos cânibinde Panayur kapusuna

---

[1] Hadîs, "Halk›n dilleri. Hakk'›n kalemidir" *(Keflfü'l-Hafâ,* C. I/66) Hadis nr. 532, s. 180.

var›nca tûlu bin yüz aded ad›m tavîl bir varofl-› azîmdir. ***[62b]*** Ammâ bu varofl kal‘a-i Ösek yal›n kat çit dîvârl› palanka kal›n ağaç direkden metîn hisârd›r, lâkin tabyalar› ve ebrâclar› ve mazgal delikleri s›kd›r. Bu dahi iki kapudur. Cânib-i lodosa Panay›r Çârsûsu kapusu ve cânib-i k›bleye Val kapusu Vu[l]kovar kapusu derler, ammâ bedenleri bunun dahi yokdur. Ve Panayur kapusu üzre ancak on aded flâhî toplar› vard›r, ve bevvâblar› fleb [ü] rûz âmâdedir. Lâkin bu varofl kal‘as›n›n handak› mürûr-› eyyâm ile rimâl-i türâb ile memlû olmufl. Hâlâ tathîre muhtâcd›r. Ve bu kal‘an›n kara taraf› dâ’iren-mâdâr befl bin tokuz yüz ad›md›r.

Bu flehir evlerinin dükelisi dörd yüz aded serâpâ tahta örtülü ve tahta havl›l› ve tahta binâl› ve tahta döfleme kald›[r›]ml› pâk ü pâkîze evlerdir. Bu flehirde aslâ tafl binâ yokdur ve tafl kald›r›m aslâ yokdur, zîrâ alçak ve sulu ve batakl› yerlerdir. Eğer kârgîr binâlar var ise cümle horasânî tula binâlard›r, ammâ her hânedânda sehel bâğçecikler mukarrerdir, zîrâ vâsi‘ büyût-› mükelleflerdir.

Ve hepsi yedi aded mahalledir. Ortahisâr befl mahalledir. Hepsi on iki mahalle olmufl olur. Evvelâ Kâs›m Pafla mahallesi ve Beğ sarây› mahallesi ve Mahkeme mahallesi ve Anbâr mahallesi ve Ağa mahallesi ve Büyükkapu mahalle ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) meflhûr mahallâtlar bunlard›r.

Ve umûmîsi k›rk alt› aded mihrâbd›r. Cümleden İç kal‘ac›k kapusu önünde Sultân Süleymân câmi‘i, zamân-› kadîmde kenîse imifl, ammâ ol kadar müzeyyen câmi‘ değildir ve cemâ‘atden tarafa garîb kalm›fl câmi‘-i garîbdir. Ve Ortahisâr'da Kâs›m Pafla câmi‘i.

{Der-âğâze-i dâstân-› Gâzî Kâs›m Pafla}

Ol Kâs›m Voyvadad›r kim Süleymân Hân Beç kal‘as›n alamayup bî-feth avdet edeceği mahalde k›rk bin yiğit ile bu Kâs›m Voyvada'y› Alaman diyâr›na nehb ü gârete gönderüp küffâra hâb-› hargûfl verüp küffâr-› hîlekâr Kâs›m Voyvada askeriyle cengde iken Süleymân Hân fürce bulup sancağ-› Resûlü ve H›rka-i flerîfi ve mezkûr Ösek topun alup selâmete ç›kar.

Ba‘dehu bu Kâs›m Voyvada ile diyâr-› Alaman'a giren k›rk bin aded askerin cümlesi flehd-i flehâdet câmlar›n nûfl ve bezm-i elestden mest-i medhûfl ve bî-hûfl olunca iki kerre yüz bin aded kâfirleri dendân-› tîğdan geçirüp âhir-i kâr ol peymândan Kâs›m la‘lîn kabâ ecel câm›n nûfl etmek müyesser olmayup dilîrâne ceng [ü] savafl-› perhâfl ederek yedi kifliyle Süleymân Hân huzûruna Venedik'in Körfez kal‘as› muhâsaras› mahallinde gelüp zemîn bûs edüp yedi sâ‘at kâmil sergüzeflt [ü] serencâm›n nakl edüp,

"Ceng ede ede Alaman'dan vilâyet-i Mekemorya'ya ve andan vilâyet-i Dodoflka'ya andan Venedik'e andan bu mahalde pâdiflâh›ma geldim, fermân pâdiflâh›m›nd›r" dedikde,

"İmdi mel‘ûn fermân›m oldur kim. Nitekim sağs›n, bir dahi er sar›ğ› sar›nmayup avretler leçeği geyüp Ösek'de kapundan taflra ç›karsan haber alup seni katl ederim" deyü Kâs›m Voyvada'y› bu kal‘a-i Ösek'e nefy edüp Kâs›m Voyvada ile K›z›lelma cenginden halâs olan yedi aded flehbâzlara buyururlar kim,

"Sizin refîkleriniz k›rk bin yiğit cümle câm-› flehâdeti nûfl edüp yerleri evc-i illiyyîn oldu. Sizler dahi anlara vâs›l olun" deyü yedi aded flehbâzlar› serâperde önünde flehîd edüp cesed-i flerîflerin Arnavudluk'da Aydonat flehrine gönderüp [ol] tarafda defn etdirüp merkad-i pür-envârlar› üzre bir kubâb-› âlî etmeği fermân eder.

Cemî‘i müverrihân Süleymân Hân'›n bu yedi aded gâzîler hakk›nda etdiğin ve flehzâde-i cüvânbaht› Çelebi fiehzâde Mustafâ'y› hançerle urup flehîd edüp Ebâ Eyyûb-› Ensârî *aleyhi rahmetü'l-bârî* cenbinde defn etdiği bî-rahm gaddârl›ğ› revâ görmeyüp bed yazm›fllar, ammâ niçesi takdîr-i İlâhîye havâle etmifller, *el-hükmülillâh* demifller.

Ammâ mezkûr Kâs›m Voyvada fermân-› flehriyârî üzre Ösek'e gelüp aslâ bafl›na destâr-› Muhammedî sar[may]up avretler leçeğiyle hânesinde münzevî olup günc-i vahdethâne-i savma‘as›nda tâ‘at [u] ibâdâta meflgûl idi.

Ba‘dehu fermân-› pâdiflâhiyle bu kal‘a-i Ösek'in Ortahisâr›nda bir câmi‘-i rûflen-âbâd inflâ etmifldir kim hâlâ Budin ve Egre ve Kanije ve Belgrad ve T›m›flvar'da eyle bir câmi‘-i musanna‘ yokdur. K›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre târîhi budur:

Sâhibü'l-hayrât Kâs›m Pafla dâme'd-devle
Kad benâ beyten li-zikrillâhi'l-kadîm

Buk‘atun fi'l-hüsni ke'l-beyti'l-atîk ***[63a]***
Sâra târîhen lehâ hayrun kavim.

Sene 966.

Bu câmi‘-i pür-envâr Ortahisâr'dan ç›karken flâhrâh›n sağ taraf›nda rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr kubâbl› câmi‘-i pür-nûrdur kim tûlen ve arzen kâmil yüzer ayakd›r. Ve minberi ve mihrâb› ve mahâfil-i Bilâlîsi sâde güzeli musanna‘ mihrâb ve minber ve mahâfildir. Taflra soffas›nda alt› aded {mermer-i hâs ve beyâz} sütûnlar üzre yedi aded kubâb-› ser-nigûn-› nîlgûnlard›r kim böyle latîf câmi‘ bir serhadde yokdur. Ve bir tula binâ-y› metîn vâsi‘ haremi var. Derûn-› harem cümle cümle d›raht-› müntehâlar ile müzeyyen bir mesîregâh-› sâyedâr haremdir. Ve gâyet musanna‘ bir mevzûn minâre-i serâmed-i bâng-› Muhammedîsi var.

Andan yine bu varoflda Mustafâ Pafla câmi‘i gerçi kiremit ile mestûr câmi‘dir, ammâ cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir, zîrâ çârsû-y› bâzâr›n izdihâm›

yerinde bir câmi‘-i nûrdur. Bunun dahi k›ble kapusu üzre celî hat ile târîhi budur:

Mustafâ Pafla bu dâr-› rahmeti
Eyledi ihyâ ki budur râh-› dîn

Rûflen olanlar hakk› eyler müdâm
Kesb eder kurbet Hudâ'ya zâhidîn

Câmi‘in böyle dedim târîhini
Melce-i rahmet mekân-› âbidîn.

Sene (---)

Ve Panayur kapusun›n iç yüzünde (---) (---) câmi‘i dahi kiremit ile mestûr cemâ‘at-i kesîre ile ma‘mûr bir nâzük minâreli câmi‘-i nûrun alâ nûrdur.

El-hâs›l alt› aded salât-› Cum‘a edâ olunur cevâmi‘lerdir.

Anlardan mâ’adâs› k›rk aded mahalle mesâcidi ve buk‘a ve musallâ-y› îdeyn ve eyne ve mezgitlerdir.

Umûmîsi dörd aded dârü't-tedrîs-i âlimând›r. Evvelâ Kâs›m Pafla medresesi, Mustafâ Pafla medresesi (---) (---) (---)

Bu diyâr halk› ulemâya pek rağbet ederler, ammâ dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadîsi mahsûsu yokdur, lâkin yine ders-i âmlar› câmi‘lerde ilm-i hadîs de nakl ederler.

Ve olancas› dörd aded tekye-i erbâb-› tarîk âsitâneleri var. (---) (---) (---)

Ve bar›s› befl aded mekteb-i dârü't-ta‘lîm-i s›byân-› t›flân› cümleden Kâs›m Pafla ve Mustafâ Pafla mektebleri ma‘mûr ve püserânlar memlûdur. Ve her re’s-i sinde cânib-i vak›fdan cümle ciğer-kûfle-i yetîmânlara sürre ve atiyyeleriyle kabâ-y› câmeleri ve arakiyye ve pâypûfllar› mebzûldur.

Ve bar›da[s›] on iki aded sebîlhâne-i atflân-› cânsitând›r. Cümleden Orta kal‘an›n çârsû kapusundan taflra ç›karken sol tarafda handak kenâr›nda tahta kubbeli Kâs›m Pafla sebîli mâh-› Temmûz'da buzlu âb-› nâb› flehîdân-› Deflt-i Kerbelâ rûhiyçün cemî‘i teflnegânlara mâ-i kevserden bezl ederler. Serdâr sebîli ve Kethudâ sebîli, ma‘lûmumuz bunlard›r, ammâ bu flehirde uyûn-› câriye çeflme-sârlar yokdur.

Ve olandas› bir aded hammâmd›r, ammâ vahidün ke’elfdir. Ol dahi Gâzî Kâs›m Pafla'n›nd›r. Ortahisâr kapusundan ç›kup çârsûya giderken flâhrâh›n sağ taraf›nda cümle kubâblar› kurflum-› nîlgûn örtülü hammâm-› hofl-binâ ve hofl-âb ve hofl-havâ bir hammâm-› rûflenâd›r. (---) (---) (---)

Ve hamusu alt› aded hân-› hâcegân [u] tüccârând›r. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve ümmetâs› bir aded mihmân-sarây-› kârbân-› revân› var. Bu varofl-› hisâr›n hâricinde palankadan kal‘a-misâl bir yerdir, ana panayur derler. Cemî‘i âyende vü revendegân anda mihmân olurlar. Andan gayri bu flehirde kârbânsarây-› hasbî yokdur, lâkin hânedân sâhibi a‘yân-› kibâr çokdur. Kapular› küflâde olup âyende vü revende müsâfirîn gelüp birkaç eyyâm mihmân olurlar, zîrâ ganîmet flehirdir.

Cümleten iki yüz aded dükkân-› kapan-› bezzâzistând›r, ammâ kârgîr binâl› dekâkînler değildir, lâkin cemî‘i bilâd-› Sind [ü] Hind'in ve Arab [u] Acem'in metâ‘lar› mevcûddur.

Ve âmmeten bir aded nehr-i âb-› zülâl-i aynü'l-hayâtd›r. Ol dahi nehr-i azîm D›rava'd›r. Bu nehr-i cân-perverin ibtidâ tulû‘u cânib-i garbda ve semt-i cenûbda iki yerden tulû‘ eder. Bir f›rkas› H›rvadistân dağlar›ndan hurûc eder ve bir flukkas› tâ Dodoflka ve Mekemorya ve İslovin dağlar›ndan cem‘ olup cereyân ederek Zirinoğlu'nun taht-› menhûsu olan Ligradc›k kal‘as› kurbundan ve kâfirin Kanije kurbunda nev binâ etdiği Keckivar kal‘as› dibinden ve bizim Bobofça Berezense ve Prezinse kal‘alar›m›z kurbundan geçüp bizim Maslovin kal‘as›na ve Valpova kal‘alar›n geçüp Ösek kurbunda Darda kal‘as› cisri alt›ndan güzer edüp bu Ösek kal‘as›n kâhîce harâb ederek ***[63b]*** kal‘a-i Ösek cenbinde ümmü'l-uyûn olan nehr-i Tuna'ya mahlût olur.

Der-alâmet-i çârsû-y› mihmân-sarây-› bâzâr-› panay›r

Evvelâ kal‘a-i Ösek'in cenûbu taraf›nda flehirden alarga bir palanka var. Eğer cebehâne ve toplar› olsa bir kal‘a olurdu.

Dâ’iren-mâdâr cirmi dörd bin ad›m ihâta eder bir panayurhânedir, ya‘nî y›lda bir kerre bâzâr olacak yer demekdir, ammâ iki kerre germâ-germ bâzâr durur. Bu kârhânenin içi sadranc nakfl› tarh olup üstâd-› bennâ ilm-i hendese üzre yol yol buna tertîb üzre bin aded dükkânlar etmifl. Her kank› sokakdan nazar etsen çârsûnun öte bafflar› görünür. Bir taraf› atlar içün âhûrlar ve bir taraf› arabalar duraca[k] meydânlar ve kal‘a kapusu gibi kapu taraflar› tahtânî ve fevkânî ve içli t›fll› odalar ile amâr olmufl bir binâ-y› azîmdir, ammâ aslâ kârgîr binâ yokdur. Cümle hafleb binâd›r.

Kaçan kim kiraz mevsimi ola yâhûd güz eyyâm› ola Rûm ve Arab ve Acem ve Hind ü Sind ü Semerkand ve Belh u Buhârâ ve Laristân ve Moltan ve Maskov ve Leh ve Çeh ve İsfaç ve Filimenk [ve] Nemse ve Macar ve Dip Firengistân'dan ve'l-hâs›l ekâlîm-i seb‘adan yüz binden mütecâviz ecnâs-› milel tüccârlar›ndan ankâ bâzergânlar gelüp bu kal‘ada meks [edüp] her bir tüccâr metâ‘›na göre bir iki dükkâna girüp arz-› kâlâ eder.

Bir tarafda cemî‘i vilâyetin aflbâzlar› bu kal‘adan taflra haymeleriyle konup bir ordu-y› bâzâr-› cemapur olur kim ta‘bîr olunmaz.

Bu minvâl üzre panay›r yerleri âdem deryâs› oldukda Pojaga paflas› cümle askeriyle gelüp hayme vü hargâh›yla bir tarafda meks edüp pür-silâh âmâde dururlar.

Ve Kanije ağalar› da üç bin aded cengâver dilâver ü server yiğitler ile bu panay›r›n bir cânibinde konup

fleb [ü] rûz cemî‘i tüccârlar› ve orducular› muhâfaza etdiklerinde art›k cümle tüccâr metâ‘lar›n meydân-› mahabbete ç›karup k›rk gün k›rk gece eyle bey‘ ü flirâlar olup niçe bin yükler çözülüp fürûht olur ve niçe bin yükler al›nup yük bağlan›r, bir bender-i flehir olur.

Ve sahrâlarda niçe bin hayme vü hargâhlarda niçe kerre yüz bin koyun ve s›ğ›r ve at ve kat›r fürûht olunup her çad›rda gûnâ-gûn ayfl ü iflret ve bir hây hûy ve bir zevk u flevkler olur kim gûyâ geceleri Kadr ve gündüzleri îd-i adhâ olur.

Hulâsa-i kelâm eğer bu panay›r cem‘iyyet-i kübrâs›n› manzû[ru]muz olduğu üzre tahrîr etsek baflka bir risâle olur. Ancak k›rk günden ziyâde duramazlar, zîrâ herkes metâ‘›n al›nca ve sat›nca her tarafdan Macar katanalar› tüccârlara sataflmas›n deyü kol kol asker olup arabalar›n tabur çatarak Kanije ve Pojaga askeriyle k›rk günden sonra gitmeğe âmâde olup bu panayur kal‘as›ndaki dükkânlar›n kirâlar›n Kanij[e] ağalar› tahsîl ederler, zîrâ bu panay›r mâl› Kanije kullar›n›n aklâmlar›d›r kim beher sene yedi sekiz bin gurufl hâs›l olur. Bu hayrât Fâtih-i Kanije İbrâhîm Pafla hayrât›d›r.

Ba‘dehu k›rk günden sonra cümle mahlûk-› Hudâ târumâr ve perîflân olup her biri bir diyâra giderler, ammâ azîm vezni üzre görmeğe muhtâc cem‘iyyet-i kübrâ olur. Memâlik-i mahrûse-i Âl-i Osmânda böyle niçe yerde panay›r bâzârlar› olur. Evvelâ Silivri bâzâr› ve Burgaz bâzâr› ve Maflkolur bâzâr› ve Alasonya bâzâr› ve Dabre bâzâr› ve Dolyan bâzâr› ve Arat bâzâr› ve niçe yüz aded panay›r bâzârlar› manzûrumuz olmufldur, ammâ bu Ösek bâzâr› kadar temâflâgâh ve mesîregâh panay›r yokdur kim seyâhat edenlere ma‘lûmdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› kal‘a-i Ösek

Ahâlî-i Ösek cümle serhadli kalpağ› ve gûnâ-gûn gümüfl düğmeli çuka dolamalar geyüp kimi tüccâr kimi züvvâr ehl-i ›rz âdemlerdir. Cümle Boflnakça ve Macarca kelimât ederler.

Âb [u] hevâs› latîf olduğundan câ-be-câ ten-dürüst mahbûblar› olur ve ricâl makûlesi kemâl mertebe müsinn ü mu‘ammer olurlar.

Ve bâğ u bâğçe-i cinânlar›n›n hadd [ü] hasr› yok bir ganîmet flehirdir. Ve hâk-i amber-pâki gerçi kan ile tahmîr olmufldur, ammâ zemîni bir vâsi‘atü'l-aktâr bir dâr-› diyârd›r.

Cümle ahâlîleri garîb-dost müsâfir katlan›r sâhib-i kerem gâzî âdemleri var.

Der-beyân-› ziyâretgâh-› flehîdân-› belde-i Ösek

Evvelâ **ziyâret-i Gâzî Kâs›m Pafla**; câmi‘inin hatîresinde bir kurflum ile mestûr kubbe-i pür-nûr içinde medfûndur, *kuddise s›rruhu*.

Andan yine varoflda **ziyâret-i Mustafâ Pafla**; câmi‘i cenbinde âsûdedirler.

Andan mezkûr panay›ra karîb Valpova kal‘as›na gidecek yol üzre **ziyâret-i Bayram Baba**.

Andan k›ble taraf›nda bâğçeler içinde Belgrad yolu üzre **ziyâret-i Husrev Baba** (---) (---) (---) (---) (---) *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Bu flehri tamâm seyr [ü] temâflâ etdikde Kad›zâde İbrâhîm Pafla efendimizin gerüde kalan askerleri dahi gelüp Vezîria‘zam Köpürlüzâde Ahmed Pafla otağ› ***[64a]*** önünden bir alay ile ubûr etmifldir kim bizim Nigebol› mans›b›yla gösterdiğimiz alay› fiâm ve Haleb ve Sivas ve Karaman ve Rûmeli ve Bosna eyâleti vezîrleri göstermeğe kâdir olamad›lar. Hattâ paflam›z dahi iki tuğlu idi. Cümle asâkir-i İslâm bu alay›m›z› görüp "*Bârekallâh*" deyü engüflt ber-dehen edüp pesend etdiler.

Hemân yüz yigirmi kapucubafl› pür-silâh ve mülebbes ve iki yüz vâcibü'r-ri‘âyâ ve üç yüz müteferrika ve iki yüz deli ve iki yüz gönüllü ve iki yüz Tatar ve yüz aded çâflnigîr ve yüz aded taflra kilarc›yân ve iki yüz aded iç ağalar› sarrâclar› ve üç yüz aded tüfeng-endâz atl› sar›ca ve yedi yüz yetmifl aded H›rvad ve Boflnak ve Arnavud ve Aznavur sekbânlar› var idi kim her biri birer kağan arslana benzer serâpâ k›rm›z› bağ›r yelekli ve bol arakiyyeleri cümle k›rm›z› saya çukad›r s›rma püsküllü arakiyyelerin kec k›lup cümle piyâde k›rkar ellifler dirhem Nova ve Gabele tüfengleriyle ceyrân gibi sekerek tertîb üzre çifte çifte ubûr edüp andan yedekler zer-ender-zere müstağrak olmufl küheyl atlar ubûr edüp andan Kad›zâde İbrâhîm Pafla gûyâ vezîria‘zam gibi esbâb-› ihtiflâm›yla cümle âlât-› silâh› cevher ve murassa‘ ve kendüleri zer-ender-zer murassa‘ tîrkefl ve flemflîr ile ârâste olup Âsaf-› Berhayâ-misâl ubûr etdükde umûrdîde âdemler görünce,

"Nigebol› sancağ› mans›b›yla böyle vezîrâne mülebbes ve muhteflem geçmemek gerek idi" dediler.

Niçesi de "Eyle olur, gazâd›r kâfire mehâbet ve dârât içün efendisi Re’îsü'l-küttâb devletinde eyle muhteflem geçdi mâyubâlî" dediler.

El-hâs›l bu alayda hemân İbrâhîm Pafla'y› gözile yediler. Andan üç yüz aded zer-ender-zerre müstağrak olmufl iç ağalar› pür-silâh z›rh [u] zereh-külâh ve serpenâhlar› ve ellerinde cümle karg› s›r›klar ile küheylân atlar› bahrî hotasl› serâpâ polad-› Nahflevânî yanc›kl› sâfinâtü'l-ciyâd misilli atlar üzre çifte çifte ubûr edüp andan kâmil yüz aded tokmak tüfengli iç mehterleri ubûr edüp andan sancağ u bayraklar ve andan yedifler kat mehterhâne-i Cemflîd tab›llar› urulup segâh makâm› fas›llar›yla ubûr olundukda

İbrâhîm Pafla efendimiz at›ndan nüzûl edüp levendâne pertâb ederek Sadr›a‘zam›n destin bûs etdikde vezîr-i rûflen-zamîr eydir:

"Âferîn sad âferîn. Pâdiflâh ekmeği sana helâl olsun. Mans›b›na göre değil ey vezîr alay› gösterdin. İnflâallâh pâdiflâh›mdan sana Budin vezâretin getirdüp Yan›k kal‘as› alt›nda bu dîni tekmîl edersin" deyü bir rümûzâne kelâm deyince niçe erbâb-› ma‘ârif bu sözden nakfl alup,

"Hay fakîr İbrâhîm Pafla-y› nâzenîn gitdi" dediler. Ba‘dehu bir zer-ender-zer hil‘at-i fâhire ve bir semmûr lepâçe-i nâdire geyüp yine alay ile me’mûr olduğu kolunda otağ›na enüp meks etdi.

Andan ertesi gün nefîr-i r›hletler çal›nup ibtidâ Çarkac› Serdâr Ali Pafla talî‘a-i asker olup Ösek alt›ndan r›hlet etdi.

Andan bu hakîr dahi İbrâhîm Pafla efendimiz ile Ösek köprüsün kâmil iki sâ‘atde gücile ubûr edüp köprü bafl›nda,

Evsâf-› palanka-i Darda: Sahrâs›nda meks olundu. Bu mahalde ibtidâ asâkir-i İslâma elli aded t›ransa gemi yükü umûm zahîresi verilüp asâkir-i İslâm ganîmet olup bir at yemi iki akçeye oldu.

Evsâf-› binâ-y› cisr-i memerr-i nâs-› Ösek

Mâ-tekaddem küffâr zamân› bu cisir var imifl, ammâ ancak piyâde kefereler geçüp arabalar gemiyle geçerlermifl.

Ba‘dehu Süleymân Hân *aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân* sene (---) târîhinde kal‘a-i Belgrad'› ve kal‘a-i Zemon'u feth etdikde Sirem ve Semendire sancağ› gâzîleri çete ve potura eflerek bu cisirden ubûr edüp Kanije ve Peçoy semtlerin nehb ü gâret etdikleri ecilden küffâr bu cisri münhedim edüp çetecilerden halâs olurlar.

Ba‘dehu Süleymân Hân sene 936 târîhinde Varadin ve Ösek kal‘alar›n feth edüp Mihaç sahrâs›ndaki (---) Kral taburu cengine azîmet etdiklerinde Serdâr-› Mu‘azzam Maktûl İbrâhîm Pafla âdem deryâs›n bafl›na cem‘ edüp asâkir-i mansûre mürûr [u] ubûr etmek içün alt› günde bu cisr-i d›râz› sene 936 mâh-› Zilka‘de'sinde hayrile itmâm edüp cemî‘i guzât-› ecnâd-› zafer-mu‘tâd bu cisr-i kavîden Ungurus-i bî-nâmûs dâr-› diyâr-› menhûs olan tarafa ubûr ederler. Hâlâ bu cisir Sultân Süleymân hayrât›d›r kim rub‘-› meskûnda böyle bir vâsi‘ ve arîz ve tavîl ve âlî cisr-i hafleb ne görülmüfldür ve ne binâ olunmufldur. Bir bafl›ndan bir bafl›na kâmil iki sâ‘at germe yoldur. Beri bafl› k›blesinde Ösek kal‘as›d›r. Öte bafl› garbîsinde Darda kal‘as›d›r.

Bu kantara-i tavîl nehr-i D›rava'dan azmak ve batak ve çatak ve flatak sazl› ve çamurlu cumbul ve oynak sulu yerlerde hadd ü hasr›n Cenâb-› Bârî bilür. Evc-i semâya ser çekmifl flecere-i mefle direkleri üzre metîn cisr-i azîmdir kim her mefle ağac› kaz›klar›n ikifler âdem kucaklar kal›n kaz›klard›r kim kirpi tüğü gibi ***[64b]*** çamur içine kak›lm›fl kaz›klard›r.

Ve bu cisrin tâ ortas›n›n yemîn ü yesâr›nda âyende vü revendegânlar ve cisir dîdebânlar› ârâm etmeğiçün iki aded yine haflebden kasr-› âlîleri var.

Ve bu mahalde cisrin on ad›m yeri baflka bir kepeng-i cisrdir. "Düflman öteden beri ubûr etmesin ve bâcdârlardan tüccâr bir metâ‘ kaç›rmas›n" deyü her gece cisir pâsbânlar› bu kepeng-i cisri makaralar ile kald›rup cisrin kapusun› sedd edüp bu kantaradan zîrûh k›sm› bir fley geçemez. Bu mahalde Darda ve Ösek kal‘as› neferâtlar› oturu[p] âyende vü revende tüccârlar›ndan bâc al›rlar mîrî mâld›r kim bir metâ‘›n bâc› al›nmadan bir zerre ubûr edemez.

Ve bu cisrin ta‘mîr ü termîmine Pojaga paflas› ve Mihaç sancaklar›n›n cemî‘i re‘âyâlar› amâr›na me’mûrlard›r kim bir kaz›ğ› batakda çürüse ve memerr-i nâs olan döfleme direkleri eskise ol ân değifldirüp gayri direk korlar.

Ve bu cisrin yemîn ü yesâr›nda metîn direklerden korkuluklar› var. Bu korkulukdan taflra iki yan›nda yayan yürüyecek bir kulaç enli yaya yollar› var. Kaçan bu cisir üzre iki araba karflu karfluya geldikde yayanlar kenâr yollardan geçüp yine ulu cisre girirler, iki araba yan yana müstevfâ geçerler, bir püll-i vâsi‘dir kim debdebe-i Rûm ve tantana-i Rûm ve gulgule-i Rûm ve velvele-i Rûm ve dehdehe-i Rûm, ya‘nî gulibeti'r-Rûm askeri bu cisir üzre gece ve gündüz su akar gibi âdem deryâs› akup mevc ü mevc ve fevc ü fevc ve sâf sâf ve f›rka f›rka ve gürûh gürûh ve remmâ remmâ ve sürü sürü bu cisir üzre ra‘d-vâr bu kadar kerre yüz bin mahlûk-› Perverdigâr ubûr ederek cisrin karflu bafl›nda kal‘a-i Darda'ya dâhil olup fezâs›nda meks etdiler. Bu hâk-i pâk art›k Mihaç sancağ› türâb›d›r. (---)

Der-hakk-› eflkâl-i kal‘a-i Darda: Nehr-i D›rava kenâr›nda bir cânibi köprü batağ› sâhilinde çârkûfle bir hafleb palankac›kd›r. Cânib-i garba bir kapusu var, ağaçd›r, ammâ burc [u] bârûsu ve cebehânesiyle metîn palankad›r. Dizdâr› ve seksen aded neferâtlar› var. Derûn-› hisârda elli kadar tahta örtülü müfîd ü muhtasar hânecikler ve bir câmi‘ ve anbâr› var ve taflra varoflu fleklinde bir hân ve on aded dükkân var, ammâ bâğlar› yokdur, zîrâ kefere katanas› gelüp bâğlar›ndan âdemleri alup esîr edüp gider, gâyet serhad yerdir.

Ve bu cisr-i azîm bafl›ndaki kapudan girilüp bu varoflun garb kapusundan ç›k›lup nehr-i D›rava cisrinden ubûr olunur kim hemân bu Darda kal‘as› dibinde bir cisr-i garâyibdir.

Der-s›fat-› eflkâl-i cisr-i nehr-i D›rava: Bu nehir H›rvadistân ve Dodoflka ve vilâyet-i Moran ve İslovin ve Mekemorya vilâyetlerinden gelüp Ösek kurbunda nehr-i Tuna'ya mahlût olduğu bâlâda mastûrdur, ammâ bu kal‘a-i Zarda'da cereyân eden mahalde kâmil k›rk pâre gemilerdir kim her gemi

birbirlerine demir zincîrler ile bağludur kim "Kâfir gelüp gitmeye" deyü kol kal›nl›ğ› zincîrlerdir.

Bu k›rk pâre gemiler üzre yine bir hafleb cisr-i kavîdir, ammâ Ösek cisri kadar tavîl değildir tûlu yüz altm›fl ad›m dar boğazdad›r, ammâ nehr-i D›rava derindir ve fliddet üzre cereyân eder. Bu cisrin iki bafl›nda dahi metîn ü müstahkem kapular› var ve cisir ortas›nda olan tombaz gemilerinden ikisin her gece pâsbân ve nigehbân ve dîdebân ve bevvâbânlar bir tarafa {gemileri} çeküp yine demir zincîr ile kayd-› bend edüp gayri bu cisirden gece ile kufl uçamaz ve bir zenbûr [u] mûr u mâr geçemez. Her gece Darda kullar› bu cisr[i] beklerler. Eğer havf u haflyet ziyâde olursa Ösek kal‘as› neferâtlar›ndan her fleb birer ağa bayrağ›yla gelüp tâ sabâha dak keflik, ya‘nî nevbet beklerler.

Der-manzara-i buheyre-i K›rafliçe: Bu Darda hisâr›yla Birnivar kal‘as› aras›nda nehr-i Tuna'dan ve nehr-i D›rava'dan azma bir küçük buheyrecikdir. Dâ’iren-mâdâr sekiz mîl bir âb-› hayât göldür. Latîf ve semîn mâhîleri olur. Hattâ Tuna nehri tuğyân›nda bu gölde hâs›l olan eğir kökü yemeğe mersin bal›klar› gelüp bu buheyrede sayd olunur, mahsûllü ve gûnâ-gûn bal›kl› buheyrecikdir.

Ba‘dehu Darda'dan kalkup cânib-i garba 5 sâ‘at gidüp,

Menzil-i palanka-i Birnivar: Lisân-› Boflnakça (---) (---) demekdir. Bânîsi Süleymân Hân'd›r. Hâk-i pâki Mihaç sancağ›d›r ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. kal‘a dizdâr› ve cümle seksen aded neferâtlar› ve elli kadar tahta örtülü hânedânlar› ve bir câmi‘i ve cebehânesi ve anbâr-› g›lâl› ve yigirmi aded flâhî toplar› ve garba nâz›r bir ağaç kapusu ve handak› ma‘mûr bir hafleb palankad›r. Ve taflra varoflu yüz aded tahtal› hânelerdir ve bir küçük hân› ve on aded dükkân› var. Ve bu kal‘an›n cânib-i erba‘as› Peçoy sahrâs›ndan gelme nehr-i (---) batağ›d›r. ***[65a]*** Ve bu azmak su üzre bir hafleb cisr-i metîni var, an› cümle asâkir-i İslâm ubûr edüp 8 sâ‘atde Mihaç sahrâs› içre ubûr edüp,

Evsâf-› palanka-i metîn sûr-› Mihaç, ya‘nî mekân-› kral-› münkesirü'r-revâç

Bu palanka mukaddemâ Ungurus krallar›ndan Lagofl kral binâs›d›r. Ba‘dehu asâkir-i İslâm münhedim etmifller. Andan sene 932 târîhinde Süleymân Hân ba‘de'l-feth-i gazâ-y› Mihaç bu hisâr-› üstüvâr› müceddeden binâ edüp Budin eyâletinde baflka sancakbeği taht› olmufldur. Beğinin kanûn-› pâdiflâhî üzre hâss› 392.000 akçedir. Tîmâr› (---) zu‘amâs› (---) çeribafl› ve yüzbafl› ve alaybeğisi var. Erbâb-› zu‘amân›n cebelü askeriyle ve beğinin askeriyle cümle iki bin güzîde pür-silâh asker olur. Ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. kal‘a dizdâr› ve üç yüz aded kal‘a neferâtlar› vard›r, ammâ nakîbü'l-eflrâf› ve fleyhülislâm› ve sipâh kethudâyeri [ve] kapukulu serdâr› yokdur, ammâ Budin yeniçerisi serdâr› vard›r.

S›fat-› binâ-y› kal‘a-i Mihaç: Ba‘z›lar Mohâç ve Mîhaç yazarlar, ammâ lisân-› Macar'da Mihaç (---) demekdir. Bu kal‘a nehr-i Tuna kenâr›nda havâlesiz bir kat dolma r›ht›m palanka dîvâr› âlî metîn ve sa‘b hisâr-› üstüvârd›r. Çâr-kûflesinde çâr aded çâr-kûfle burc-› hasînleri üzre mazgal deliklerinde flâhâne flâhî toplar› var, ammâ dendân-› bedenleri yokdur. Derûn-› hisârda cümle elli mikdâr› tahta örtülü neferât hâneleri ve bir kiremit örtülü Süleymân Hân câmi‘i ve iki aded buğday anbâr› ve cebehâne hazîneleri ve iki aded kapusu var.

Poyraz rûzgâr› taraf›nda Tuna'ya nâz›r küçük Su kapusudur ve bu kapu önünde nehr-i Tuna üzre on aded un değirmenlerin gemiler üzre üstâd-› Macar-› füccâr bir gûne musanna‘ değirmenler peydâ etmifl kim vâcibü's-seyrdir.

Ve cânib-i cenûbda Varofl kapusu iki kat ağaç kapudur, demir değildir. İki kapu aras› mâl-â-mâl silâh-› gûnâ-gûndur. Bu kapu üzre bir kasr-› âlîsi üstünde on aded serâmed flâhî toplar› ve bu kapunun iki taraf›nda mazgal deliklerinde darbzen toplar› var. Bu kapu önünde handak üzre cisir bafl›nda bir lonca köflkü var. Handak› içinde nehr-i Tuna cereyân edüp karflu tarafda bir lonca köflkü dahi var, cümle haflebdendir, kârgîr binâ değillerdir. Bu kas›rlarda cümle ecnâd ve âyende vü revendegânlar gelüp mihmân olup zevk u flevk ederler.

Der-alâmet-i varofl-› Mihaç: Cümle üç yüz mikdâr› flindire tahta ve saz örtülü vasatu'l-hâl evlerdir. Ancak Pafla sarây› ve bir hân ve bir câmi‘, bunlar kiremit örtülüdür. Ve bir hammâm-› latîfi var, ol dahi kiremitlidir, ammâ yüz mikdâr› dükkânlar› serâpâ tahta örtülüdür.

Ve bir medrese ve bir tekye ve iki mekteb-i s›byân› var, gayri imâretleri yokdur, ammâ bu varoflun etrâf› yal›n kat dolama çit palanka dîvârl› olup iki kapusu ve handak› içinde nehr-i Tuna'y› ak›tm›fllar, gâyet sarp rabât-› muhkemdir.

Ta‘rîf-i sahrâ-y› gazâ-y› Mihaç: Be-kavl-i müverrihîn bu sahrâ-y› arbedegâh›n niçe yüzden savafl-› perhâfl-› uğrafl-künân tahrîr etmifller, ammâ Süleymân Hân silihdârl›ğ›ndan mütekâ‘id Müteferrika Kuzu Ali Ağa bu cengde s›ka-i flehriyârî olmağile anlardan istimâ‘ edüp kilk-i cevâhir-nisâr›m›z değilse de hâme-i müflgümüz ele alup alâ kadri't-tâka deryâda katre ve güneflde zerre kadar bu kürrâs-› nâmerbûtumuza tahrîr edelim.

Çünki sene 932 de Süleymân Hân kâmil yüz bin aded asâkir-i mü’minân ile bu sahrâda çet-a-çet t›nâb t›nâba meks edüp cânib-i erba‘aya karavullar ta‘yîn olunup ol gece bu sahrâ-y› lâlezârda flem‘-i asel ve flem‘-i revgan ve niçe kerre yüz bin mefl‘aleler ile çerâğân edüp fleb-i muzlimleri rûz-› rûflen olur. Ale's-sabâh çafl›tlar gelüp,

"Pâdiflâh›m, iflte küffâr askeri yerinden kopdu geliyor" dediklerinde Semendire Beği Yahyâ Paflazâde Bal› Beğ, Bosna Beği Husrev Pafla befler bin güzîde "*Benem, diğer nîst!*" diyen yiğitlerden on bin aded yanar âteflli flehbâz [u] flehnâzlar talî'a-i asker olup âmâde dururlar.

Sadr›a'zam K›rafliçe gölü kenâr›nda Rûmeli askeriyle ve o[n] bin tüfeng-endâz yeniçeriyle ve yüz elli aded flâhî darbzenler ile alaylar›n bağlayup ve Anatolu ve Sivas ve Karaman ve Adana ve Mar'ayfl ve Haleb ve fiâm askeri dahi hâz›r-bâfl olunca Süleymân Hân dahi gerüden âdem deryâs› askeriyle salt [u] sebükbâr gelüp çet-a-çet dururlar.

Hâlâ bu mahalle Hünkâ[r] Depesi derler. "Du'â müstecâbd›r" deyü bu depe üzre ç›kup du'â ederler. Hâlâ ol püflte üzre bir hafleb köflk vard›r, Budin vezîri Hasan Pafla binâs›d›r ve bir âb ***[65b]*** kuyusu var. Süleymân Hân bu depe üzre el açup du'â ederken cümle guzât âmîn derlerken küffâr›n haçl› peykerleri nümâyân olup Gâzî Bal› Beğ ve Husrev Beğ çarhac›lar› çet-a-çet küffâr leflkeriyle elleflmeğe baflllarlar.

Ve Bal› Beğ taraf›ndan ibtidâ kelle ve diller gelir. Hemân pâdiflâh-› gerdûn-vakâr atdan enüp yüzün kara toprağa sürüp eydir:

"İlâhî, kuvvet ve kudret ve nusret senindir ve inâyet ve himâyet senindir. Habîbin Muhammed el-Mustafâ yüzü suyuna olsun bu ümmet-i Muhammedi mansûr u muzaffer eyle" deyü tazarru' [u] nâlifller edüp el yüze sürdükde görseler kim alem-i Resûlullâh kâfir üzre (...) flak›r flak›r öter sancakd›r gücile livâ-i Resûlullâh'› zabt eder. Asker bu alem-i flerîfi görüp birbirlerine,

"Bire müjde gâzîler ricâlullâh bizden tarafad›r, göre alem-i flerîfi" deyüp birbirlerin cenge tergîb edüp cümle guzât flehd-i flehâdeti nûfl etmeği hayât-› ebed bilirler.

Küffâr-› hâksâr dahi kara dağlar gibi kara flapkal› kâfir âheste âheste tâ sahrâ-y› Mihaç'›n ortas›na gelince hemân cümle guzât-› müslimîn k›rk iki aded koldan kâfir üzre bir ağ›zdan Allâh deyüp kâfire her tarafdan giriflirler ve ikifler asker birbirine kar›fl›rlar. Tâ ol mertebe küffâr gelir kim Sadr›a'zam koluna gelüp henüz cenge âheng edüp bir savafl-› perhâfl ederler kim dillerde dâstând›r.

Hemân Sadr›a'zam kolundan bir yayl›m top ve bir yayl›m yigirmi bin tüfengden ikifler kurflum kâfir üzre bârân-› la'net gibi yağ›nca Rûmeli askeri ve Anatolu askeri ve Sirem ve Semendire askerleri merreten vâhide aç kurd koyuna ve aç koyun tuza ve susuz deve suya seğirdir gibi cümle kan›km›fl guzât dal tîğ-i Dahhâk olup kâfire tekrâr yine giriflirler.

Küffâr bu hâl-i pür-melâli görüp görse kim henüz dahi pâdiflâh taraf›nda olan ve fiâm ve Haleb ve Mar'afl askerleri dahi yerli yerlerinde âmâde dururlar. Ve ağ›rl›k yan›nda kara dağlar gibi duran askeri görürler. Hemân gerüye dönüp "Lasinçe dağ›na arka verelim" deyince içlerine Rûmeli askeri girüp k›ra k›ra bafllad›klar›nda kâfirler de f›r-a-f›ra bafllayup karârlar› firâra mübeddel olur.

Hikmet-i Hudâ bu mahalde "Kral bafl›d›r" deyü gelen bafl› bir m›zrak üzre diküp ordu-y› İslâm içre münâdîler gezdirirler.

Hamd-i Hudâ küffâr-› hâksâr münhedim olup tâ ahflama dak küffâr-› murdâr› k›rup bir cân halâs olmayup kral-› bed-fi'âl-i dâll firâr ederken bir batağa batup mürd olup kellesi gelmifl idi, cân ber-cehennem gitdi ve bu batakda niçe küffâr batd› ve cân-› habîslerin cehennem zebânîlerine ›smarlad›, ammâ Süleymân Hân mürd olan Lagofl kral›n lâfle-i murdâr[›n›] cevâhirli esvâb›yla buldurup Ustolni-Belgrad'a gönderüp anda büyük Manay›t kilisesinde mefl[â]d etmifller.

Hulâsa-i kelâm Kuzu Ali Ağa'n›n nakli üzre bu cengde yedi kral idiği kefere tevârîhlerinde bu cenge Selefldi krallar› cengi derler. Her kral›n yüzer bin askeri olup yedi kerre yüz bin küffâr›n dörd kerre yüz bini k›l›çdan geçdiği muhakkakd›r, zîrâ bu cengde mürd olan keferelerin lâfle-i murdârlar› içre o[n d]örd aded kellesiz kâfir ayağ üzre gezüp durduğu niçe guzât-› müslimîn görmüfller.

Andan ma'lûmdur kim dörd kerre yüz bin kefereler katl olunmufl. Hamd-i Hudâ bu yedi kerre yüz bin küffâr› dendân-› tîğ-› âtefl-tâbdan geçiren yüz bin asker idi ve anlar›n içinden de flemflîrbâzl›k edenler ancak on iki bin server-i hünerver idi, *hâzâ min fazlî rabbî*. Böyle bir gazâ-y› garrâ selef pâdiflâhlar›n›n birine müyesser olmad›, illâ Selîm fiâh'›n fiâh İsmâ'îl ile Çald›ran gazâs› ola.

{Hâtif-i gaybî dedi târîhini
Ald› Acem milkini Sultân-› Rûm,

Sene 920}.

Ve dahi Gâzî Hudâvendigâr'›n Kosova gazâs› ola veyâhûd Ebü'l-feth Sultân Mehemmed'in Erzurûm kurbunda Tercan sahrâs›nda Sultân Uzun Hasan ile ceng edüp Uzun Hasan inhizâm› ola.

{M›sra', târîhi budur:

Butlânu keydi'l-hâ'inîn, *Sene 878.*

Diğer târîh:

ıEIE'—„†«‰‰(*Sene 878}.*

Anlarda düflman sehel galebe yüzlerin gösterüp ba'dehu mansûr u muzaffer oldular, ammâ bu ceng-i azîmde Süleymân Hân bî-bâk ü bî-pervâ selle-seyf olup bir ceng-i sultânî ve bir neberd-i hâkânî olmufldur kim hâlâ cümle müverrihân-› Rûm bu ceng [ü] cidâlin evsâf›n niçe gûne tavsîf etmifllerdir. Bu

---

1 *Kur'ân,* Feth, 3; "Ve sana kimsenin güç getiremeyece€i flekilde yard›m eder".

kalîlü'l-bizâ‘a dahi Mihaç kal‘as› evsâf› sebebiyle bu kadarca tahrîr olundu.

Bu gazâ-y› garrân›n târîhi budur: (---) (---) (---) (---)

S›d› bî-dîn kral› flâh-› âdil, *Sene 932.*

Diğer târîh:

İnhizâm-› kral-› Lavofl-› la‘în, *Sene 932.*

Netîce-i gazâ-y› garrâ ***[66a]*** bu sahrâ-y› Mihaç'da eyle ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl olmufl kim flimdi bu sene 1073 târîhinde bu sahrâda asâkir-i İslâm meks etdikde ocaklar ve kuyular ve helâ yerleri kazd›klar›nda sâfî küffâr-› hâksâr kemikleri ç›kard›.

Ve niçe kimesneler bu sahrâda medfûn olmufl altun gurufllar buldular kim o neberd-i savafl mahallinde sâhibleri mâllar›n defn edüp kendüleri de cengde mürd olup anlar da mâllar› gibi defn olunup bu sene-i mübârekede niçe guzât›n ellerine medfûn mâllar girdi.

Ve bu sahrân›n niçe yerlerinde tille tille ve püflte püflte küffâr üstühânlar› kubbe kubbe y›ğ›l›d›r kim acâ’ib temâflâd›r, ammâ bizim guzât-› müslimînden flehîd olan k›rk bin aded ümmet-i Muhammed'in na‘flelerin Süleymân [Hân] bir yere cem‘ edüp Mihaç kal‘as› kurbunda mezkûr olan Süleymân Hân Depesi nâm›yla ma‘rûf ol püflte-i âlîde cümle flühedân›n bir yerden cemî‘i guzât-› müslimîn namâzlar›n k›lup ol mahalle defn ederler. Hâlâ **ziyâretgâh-› erbâb-› züvvâr**d›r.

Bu ziyâretgâh›n üzerinde bir kasr-› âlî var, haflebdendir ve cenbinde bir âb-› hayât çâh-› mâs› var, cemî‘i âyende vü revendegânlar âb-› nâb›ndan nûfl edüp def‘-i atflân edenler, flehîdân-› Deflt-i Kerbelâ ve flehîdân-› sahrâ-y› Mihaç'a rahmet derler.

Bu nazargâh›n cânib-i erba‘as› handakd›r kim anda medfûn olan flühedâlar› hayvânâtlar çiğnemesinler deyü sâhibü'l-hayrât Budin vezîri Hasan Pafla hafirler kazm›fl.

Hâs›l-› kelâm ziyâret edecek makâmd›r. Niçe kerre leyle-i Cum‘alarda ve leyle-i Kadr ve leyle-i Berât ve leyle-i Mi‘râc'da bu k›rk bin flühedâ üzre nûr yağd›ğ›n niçe yüz sulehâ-y› ümmet kimesneler görüp flehâdet etdiler. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bu mahalde Sadr›a‘zam befl gün tekâ‘üd fermân etdükde bu hakîr İbrâhîm Pafla'dan me’zûn olup zahîre ve ba‘z› eflyâlar almağa kal‘a-i Peçoy'a elli aded pür-silâh yiğit refîkler ile sahrâ-y› Mihaç'dan cânib-i garba 6 sâ‘at gidüp **İrflan dağ›** dibinden geçüp bu kûh-› ser-bülend her cânibde üç konak ba‘îd yerden görünür bir sivri yaln›z dağd›r. Ana hâ'il bir kûh-› bâlâ yokdur, gûyâ bir yumurtad›r. Andan 2 sâ‘at dahi gidüp,

Evsâf-› medînetü'l-hukemâ-y› dâr-› harem, ya‘nî kal‘a-i Peçoy mânend-i bâğ-› İrem

Be-kavl-i müverrihîn-i Latin ve müverrihân-› Yûnâniyân-› Rûm ân merzibûm tevârîhlerinde yazd›klar› üzre "Bu kal‘a-i Peçoy Hazret-i Risâletpenâh'›n vilâdetinden 882 sene mukaddem İskender-i Kübrâ vefât›ndan mukaddem kavm-i İflrâk›yyûn'dan Eflâtûn-› İlâhî hakîmin ta‘lîmiyle bu kal‘a-i Peçoy binâ olmufldur" deyü Yanko ibn Madyan kar›ndafl› Yanvan kral tevârîhinde mufassal yazm›fld›r.

Ba‘dehu bu kal‘a niçe bin mülûk destine girüp âhir Ungurus Kral› Yanofl Kral destinde iken ol kral-› dâll Süleymân Hân ile zikri sebkat eden Mihaç gazâs›nda bir batakda gark olunca bu (bu) kal‘a-i Peçoy Ferdinand Kral destine girir.

Ba‘dehu sene 950 târîhinde Süleymân Hân Ustolni-Belgrad kal‘as›na gider, atf-› inân›n Valpova kal‘as› üzr[e] çevirüp, on sekizinci günde sûr-› mezbûru feth edüp andan kal‘a-i fiiklofl'u dahi ceng-i azîm ile dördüncü günde istîmân ile feth edüp andan bu kal‘a-i Peçoy üzre azm-i hümâyûnlar› olunca Ösek Beği Murâd Beğ'e Mihaç Beği Kâs›m Beğler on bin aded piyâde tüfeng-endâz ve on bin aded eflkinci tâ’ifesine Yaloval›(?) Gâzî Mihaloğlu Mehemmed Beğ'i serasker edüp talî‘a-i asker olarak fiiklofl kal‘as› alt›ndan ol günde Peçoy kal‘as› sahrâs› içre zeyn olan cemî‘i kurâlar› ki bâğ u bâğçe ve gül [ü] gülistân ve müflg-bûyân ile âbâdân olan kurâlar› ›hrâk bi'n-nâr ile harâb u yebâb ve halk›n kebâb ve hânelerin türâb edüp kal‘a-i Peçoy'u muhâsara ederler.

Derûn-› hisârda olan âk›l ve müdebbir papas ve k›ssîs-i İflrâk›yyûn, Meflflâ’iyyûn ruhbân ve b›trîk ve ladikalar var idi. Anlar müflâvere-i turvin edüp,

"Bu Süleymân-› zamân bir cihângîr pâdiflâh-› Âl-i Osmân'd›r. Gelün bu kal‘ay› ahd [ü] amân ile Süleymân Hân'a miftâhlar› teslîm edelim. Biz de an›n flûr-› flerrinden sâlim olal›m" deyüp cümle yek-dil [ü] yek-cihet olup zirve-i hisâr üzre beyâz amân bayraklar›n zeyn edüp,

"Amân, el-amân, ey güzîde-i Âl-i Osmân askeri" deyüp cümle ruhbân kal‘a miftâhlar›yla taflra ç›kup murâd [u] merâmlar› üzre ahd [ü] amânlar edüp miftâhlar› cevâhir zarflar içre Serdâr Mehemmed Beğ'e ve Murâd Beğ'e ve Kâs›m Beğ'e teslîm etdiklerinde bu kal‘a-i Peçoy'un bafl irflekin, ya‘nî bafl müftîsin ›lgar ile Süleymân Hân'a miftâhlar› gönderüp ol sâ‘at vâs›l olduklar›nda Süleymân Hân mesrûr u flâdân u handân olup ol ân durmayup hemân Peçoy-› dilcûya gelüp Eflâtûn-› İlâhî'yi ziyâret ***[66b]*** edüp andan kal‘a-i Peçoy'a girüp secde-i flükür eder.

Ol buyururlar kim "Her kim beni severse bu flehir içre birer câmi‘ ve hayrât [u] hasenâtlar inflâ edeler" buyurduklar›nda cümle vüzerâ ve vükelâ ve ahbâb-› devlet cümle birer imâret edüp flehr-i müzeyyen ederler.

Ba‘dehu pâdiflâh-› gerdûn-vakâr bu kal‘an›n cemî‘i mühimmât [u] levâz›mâtlar›n müstevfâ görüp "Mihaç beği taht› ola" deyü nutk-› dürer-bâr buyurup kendüleri sa‘âdetle kal‘a-i Üstürgon ve kal‘a-i Ustolni-Belgrad fetihlerine deryâ-misâl asker ile teveccüh edüp bi-emri Hayy [u] Kadîr o k›lâ‘-› h›sn-› hasînleri dahi feth edüp kemâkân her mühimmâtlar›n görüp azîmet-i flehinflâh-› vâlâhâne cânib-i dârü's-saltanati'l-aliyye etdiklerinde bu Peçoy kal‘as›n›n muhâfazas›na Sirem sancağ›n ve Semendire sancağ›n me’mûr edüp, nitekim Süleymân Hân hayâtda idi Sirem ve Semendire kavmi bu Peçoy'da idi.

Ba‘dehu sene 1009 târîhinde Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda be-dest-i İbrâhîm Pafla Kanije kal‘as› feth oldukda bu Peçoy kal‘as› sancağ› beğini Kanije eyâleti sancağ› tahrîr olundu. Hâlâ Kanije muhâfazas›na me’mûr baflka sancakbeği taht›d›r.

Ve beğinin taraf-› pâdiflâhîden hâss-› hümâyûnu 400.000 akçedir. Livâs›nda cümle erbâb-› zu‘amâs› (---) d›r ve erbâb-› tîmâr› (---) adeddir.

Alaybeği ve çeribafl›s› ve yüzbafl›s› vard›r. Beğinin askeriyle cümle iki bin aded güzîde pür-silâh askeri vard›r.

Ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r, Bervech-i adâlet kad›ya alt› kîse ve beğine yigirmi kîse mâl hâs›l olur ma‘mûr sancakd›r.

fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân-› kibâr-› kübbâr-› eflrâf› ve sipâh berât(?) serdâr› ve Budin ve Eğre yeniçerisi serdâr› ve harâc ağas› ve muhtesib ağas› ve bâcdâr ağas› ve mi‘mâr ağas› ve flehir kethudâs› gibi hâkimleri var, kal‘a dizdâr› ve iki yüz kal‘a neferâtlar› var.

Sitâyifl-i eflkâl-i kal‘a-i zemîn-i Peçoy-› dilcûy: Kûh-› Firav nâm bir alçak bay›rl› dağ eteğinde flekl-i murabba‘ fieddâdî r›ht›m-› seng binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r kim esâs›ndaki tafllar›n her biri fîl-i Mengerusî cüssesi kadar vard›r ve eyle hemvâr seng-t›râfl ile mebnî bir kal‘a-i kavîdir kim ta‘bîr ve tahrîr olunmaz, ammâ dîvâr› bir katd›r ve alçakd›r, lâkin kal›n ve enli fieddâdî dîvârd›r kim kaddi yigirmi zirâ‘d›r, ammâ dâ’iren-mâdâr derin ve arîz handak-› vâsi‘dir kim mi‘mâr arfl›n›yla kâmil seksen arfl›n enli handak-› amîkdir.

Ve bu handak dibinin tâ orta yerinde bal›k s›rt› gibi y›ğ›lm›fl toprak var kim kal‘ay› ihâta etmifldir. Hîn-i muhâsarada bu s›rt toprak üzre cümle ağaçdan flarampav, ya‘nî parmakl›k dizüp ard›na meterisler kazup handak› muhâfaza eder.

Bu handak dibinden kal‘an›n ebrâclar›na ve dendân-› bedenlerine var›nca kal‘a dîvâr› elli arfl›n bâlâd›r, ammâ handakdan yukaru dîvâr yigirmi zirâ‘d›r. Ve bu kal‘a dâ’iren-mâdâr kal‘a dîvâr› üzre cirmi kâmil befl bin germe ad›md›r, ammâ levendâne ad›md›r. Batiyyü'l-hareke tiryâkî ad›m› değildir.

Ve cümlesi seksen yedi aded sedd-i metîn ebrâclard›r kim her biri birer gûne musanna‘ ve müzeyyen burclard›r. Ve yekûnîsi befl bin befl yüz aded dendân-› bedenlerdir. Bunlar dahi incü gibi ale't-tertîb dizilmifl bedenlerdir.

Ve kamusu befl aded kapular› vard›r. Evvelâ maflr›k taraf›ndaki Budin kapusundan içeri çârsû-y› bâzâr içinden tâ bat› taraf›nda Seğitvar kapusuna var›nca bu flehrin uzunluğu bin befl yüz ad›md›r. Ve dahi cânib-i k›blede olan fiiklofl kal‘as›na gider kapudan içeri tâ yeni kapuya var›nca flehir içre bin befl yüz ad›md›r ve dahi Firengi kulle kapusu cânib-i cenûba mekflûfdur. Ve kal‘an›n bu Firengi kapusu taraflar› yal›n kat dîvârd›r, ammâ gayri taraflar› dâ’iren-mâdâr hisârpîçeli ve handakl› sa‘b dîvârlard›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-defter-i esmâ-i aded-i mahallât-› müselmân: Cümlesi on yedi aded mahalledir. Bir mahalle-i keferesi Budin kapusundan taflrad[›r], mâ‘adâ flehir içredir, ammâ Macar ve Bulgar ve S›rf ve Urûm ve Ermeni ve Fireng yokdur, ammâ Yahûdî vard›r.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Meflhûr mahalleler bunlard›r.

Sitâyifl-i sarây-› kibâr-› a‘yân ve gayri büyût-› mü’minân

Dükelisi iki bin iki yüz aded tahtânî ve fevkânî tarz-› kadîm kârgîr binâ kat-ender-kat kâr-› küffârî binâ hâne-i zîbâlard›r kim her birinin vasf›nda lisân kâs›rd›r. Ve cümle hânedânlar›n sütûhlar› birer gûne musanna‘ kâr-› küffâr la‘l-gûn kiremitler ile mestûr mekân-› muvahhidânlard›r kim bu gûne kiremitleri bu hakîr bir diyârda görmemiflimdir, ammâ câ-be-câ sâ’ir Tuna kenâr› evleri gibi flindire tahta örtülü vasatu'l-hâl kimesnelerin hâneleri vard›r, ammâ her evde bâğ u bâğçeler ve havz u flazrevânlar mukarrerdir. Ve cümle tarîk-i âmlar› flatranc nakfl› tarh olmufl flâhrâhlard›r kim her ne cânibden nazar etsen bu yollardan flehrin bir bafl›ndan bir bafl›na var›nca ***[67a]*** görünür, iki ve serâpâ zîr-i pây› iri taffl› kâr-› kadîm kald›r›ml› pâk ü pâkîze flâhâne revifl edecek yollar› var. Bu râh-› âm üzre olan sarây-› a‘yânlar›n hepsi k›rk adeddir. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Sitâyifl-i cevâmi‘hâ-y› âbidân ve selâtîn-i Âl-i Osmân

Umûmeti on yedi aded mihrâbd›r. (---) Cum‘ad›r. Evvelâ cümleden musanna‘ ve mükellef ü mükemmel selâtîn câmi‘i-misâl,

Câmi‘-i Gâzî Kâs›m Pafla: Gâyet müferrih ve dil-küflâ ve cemâ‘at-i kesîreye mâlik ma‘bedgâh-› kadîm, kubâblar› tâs-› nîlgûndur kim tûlen ve arzen yüzer ayakd›r. Bir gûne musanna‘ minberi ve mihrâb› ve mü’ezzinân mahfili ve bir murassa‘-misâl kürsîsi var kim diller ile ta‘rîf ü tavsîf olunmaz. Ve bir

müdevver kubbe-i âlîsi var kim gûyâ dest-i harrâtîn çarh›ndan ç›km›fl kubbe-i mînâ-y› serâmeddir kim misli meğer İslâmbol'da Sultân Selîm câmi‘i kubbesi ola, tâ o mertebe kubbe-i azîmdir ve an›n gibi çâr-kûfle dîvâr üzre mebnî bir kubbe-i kavîdir. Ve k›ble kapusun›n yemîn ü yesâr›nda yan soffalar› üzre alt› aded amûd-› müntehâlarda yedi aded münakkafl kubâb-› ser-nigûnlard›r. Ve minâresi gâyet serâmed mühendisâne tarh olmufl bir kadehli minâre-i Bilâlîdir. Andan Seğitvar kapusundan sehel taflra

Yakoval› Hasan Pafla câmi‘i: Bu dahi müferrih musallâ-y› kadîm ve binâ-y› azîm, bu dahi rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr mezgitgâh-› ma‘mûrdur. Minâresi tarz-› âhar bir mevzûn ve mergûb binâl› bânghâne-i Muhammedî'dir. Haremi gâyet müferrihdir kim cânib [ü] etrâf› tâlib-i ilm hücreleridir. Andan yine Seget kapusunun iç yüzünde

Memi Pafla câmi‘i: Tâ Eflâtûn-› İlâhî halîfeleri binâ edüp bir deyr-i azîme imifl. Hattâ bunun bir köflesinde Eflâtûn'un savma‘as› var, niçe kefereler girüp ziyâret ederler. Ba‘dehu Memi Pafla fermân-› pâdiflâhîyle bir gün cümle askeriyle pür-silâh olup bu deyri ale'l-gafle basup zîr-i zemînlerinde k›rk elli kadar evlâd-› ümmet-i Muhammed bulunup kimi dil bilür ve kimi bilmez. Bu evlâd-› püserân-› ciğer-kûfle-i müslimîni guzât-› müslimîn bu hâlde görüp "Bire urun gâzîler" deyince tarfetü'l-ayn içre cümle k›ssîs [ve] b›trîk ve ruhbân ve patirgâh-› günâhkârlara bir k›l›ç urup bu câmi‘i feth edüp Memi Pafla bu deyrün mihrâb›n velî edüp Fethiyye nâm›nda bir câmi‘-i zîbâ-y› pür-nûr etmifldir kim âdem derûn-› câmi‘den ç›kas› gelmez. Serâpâ kurflumlu ve haremli ve bir serâmed minâreli eynegâh-› kadîmdir. Andan,

Câmi‘-i Ferhâd Pafla: Müferrih ve ma‘mûr câmi‘dir, ammâ cemâ‘atden garîbdir, lâkin bu dahi kurflumlu binâ-y› âlî ve minâresi dahi âlü'l-âlî bir flekl-i âhar minâre-i bâlâd›r. Andan,

Küçük câmi‘: Dahi ilm-i mi‘mârî üzre mebnî letâfet ü zerâfeti ve nezâketi kemâkân yerinde bir câmi‘-i rûflen binâ-y› müferrihdir. Ve cümle âsâr-› binâlar› rusâs-› nîlgûn ile mestûr ve ma‘mûrdur, ammâ bu dahi cemâ‘atden dûr bir garîb câmi‘dir, ammâ bânîsi ma‘lûmum değildir. Andan Budin kapusunun iç yüzünde,

El-Hac› Hüseyin câmi‘inin k›ble kapusu atebe-i ulyâs› üzre celî hat ile mastûr olan târîhi budur: Bevezn-i müfte‘ilün fâ‘ilün

Cümle hayrâtdan ol
Câmi‘-i Hac› Hüseyn

Avn-i Hudâyile ol
Düfldü mahalline bil

Kalbime ilhâm olup
Ahmedî târîh dedim

Hâdî-i cennet ola
Dâr-› na‘îme delîl. *Sene 1028.*

Bu câmi‘ dahi sehel cemâ‘atden garîbdir, zîrâ bu câmi‘e muttas›l Budin kapusu üzre bir kullede çan çal›n›r semtdir. An›niçün bu câmi‘de cemâ‘at azd›r. Cemî‘i cevâmi‘ ve mesâcidler bu sâ‘at çan› sadâs›n istimâ‘ edüp ezân-› Muhammedîler verilir bir mehîb sadâl› çand›r. Ma‘lûmumuz olan cevâmi‘ler bu[n]lard›r.

Der-ayân-› mesâcid-i zâhidân-› muvahhidân: Olancas› on aded mescid ve mezgit ve eyne ve buk‘a ve salâl›kd›r ve musallâl›kd›r. Evvelâ (---) mescidi,

..... (1 sat›r bofl).....

Der-ayân-› eflkâl-i İç kal‘a, medînetü'l-hukemâ'il-kudemâ, ya‘nî sûr-› Peçoy-› Seçoy

Mevsûf olan taflra kal‘an›n cânib-i garbîsinde olan köflede Peçoy'un iç kal‘as›d›r kim fieddâdî gâyet metîn ü müstahkem hisâr-› üstüvârd›r kim cemî‘i Peçoy halk›n›n cümle zî-k›ymet metâ‘lar› bunda mahfûzdur, zîrâ iki kat vâsi‘ ve âlî ve arîz sedd-i kavî refî‘u'l-bünyân cümle hisârlardan sâhibü-flân bir iç kal‘a-i cây-› amând›r ve metîn handak-› amîki var. Ancak semt-i k›bleye nâz›r bir kapusu var. Bu kapu çâr-kûfle bir kulle-i bâlân›n zeylinde bir tarz-› âhar vâk›‘ olmufl bir bâb-› musanna‘d›r kim atebe-i ulyâs› üzre zolta nâm guruflda olan iki baflı ve iki kanatlar›n açm›fl ve iki ayaklar›nda pençelerin germifl bir beyâz mermer üzre bir kufl tasvîri var kim gören an› âns›z zî-rûh zann eder. Ammâ câns›z bir kâr-› îmâns›zd›r. Ve bu tasvîr-i murg-› bî-rûha muttas›l bir beyâz mermer üzre Eflâtûn-› İlâhî'nin kendü hatt›yla bir gûne ***[67b]*** hatt-› Latin ile bu kal‘an›n târîhin eyle tahrîr etmifl kim,

"Ben bu kal‘ay› İskender'e binâ etdirmezden üç bin y›l evvel yine amâr idi. Millet-i İsevî ellerine gire ve Muhammedîler eline niçe kerre gire, âhir zamânda kavm-i Talyan eline gire" deyü tahrîr edüp Peçoy gâzîlerinin esîrlerine okudup eyle tahrîr eyledik.

Hakîkatü'l-hâl bilâd-› kadîmdir kim Eflâtûn-› İlâhî'nin tahtgâh›d›r. Medînetü'l-hukemâ-y› kudemâ-y› evvel olan Atina taht›n› {Eflâtûn} b›rağup cihân› geflt [ü] güzâr ederek bu Peçoy-› dilcûyun âb [u] hevâs›ndan hazz edüp bu flehr-i dilâvîzi İskender'e ricâ edüp amâr etdirir. Hattâ kendüleri dahi bu Peçoy hâricinde medfûndurlar. Ve bu târîh olan iç kal‘a kapusundan içeri girüp giderken bir kat kal‘a dîvâr› dahi var. Andan içeri girüp muzlim kemerler alt›ndan geçüp sehel giderken,

Der-vasf-› câmi‘-i Sultân Süleymân der-kal‘a-i Peçoy

Mâ-tekaddem Eflâtûn-› İlâhî'nin ma‘bedgâh› idi. Ba‘dehu Süleymân Hân mihrâb›n Kudüs'den Ka‘be'ye velî etdirüp bir câmi‘ etdirmifl kim eğer bu câmi‘-i flerîfi manzûrumuz olduğu üzre evsâf›n tahrîr etsek bir sitâyiflnâme-i tavîl olur. Ancak sehel ter geçüp bir flemme tahrîr edelim.

Üstâd mühendisîn-i selef var makdûrun sarf edüp ol bennâ-y› bânî bu câmi‘de tasarruflar etmifl kim atlas-› felekde eyle kârgirlik bir mi‘mâr-› mukaddemîn etmemifldir. Hattâ bu câmi‘-i nûrun enderûn [u] bîrûnunda envâ‘-› mukavvim-i fusûskârî dest-i hakkâkden ç›km›fl gûnâ-gûn cevâhir makûlesi ahcârlar ile ruhâm olmufl der [ü] dîvârlar var kim gören erbâb-› ma‘ârif engüflt ber-dehen edüp vâlih olur.

Bunda olan tâkler ve bunda olan gireh gireh musanna‘ revzenler ve bunda olan mücellâ ebrî ahcâr-› ruhâmlar meğer Kudüs-i flerîfde câmi‘-i Aksâ'da ola. Bir nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn câmi‘-i mü’minûndur kim diller ile tavsîf ve ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz.

El-hâs›l dahi bu serhadlerde bundan musanna‘ ve murassa‘ câmi‘-i zîbâ görmedik. Hudâ görmek müyesser ede.

Bu câmi‘-i nûr k›ble kapusundan tâ mihrâba var›nca iki yüz elli kademe tûl›d›r ve arz› kâmil yüz kademe arîzdir. Mihrâb› ve minberi ve mü’ezzinân mahfili hem-çünân bir fluğl-› üstâd-› mi‘mârând›r kim görenler vâlih ü hayrân olur. Ve ferfli eyle ruhâm-› ibret-nümûn hemvâr mermerler ile mefrûfldur kim görenler "Yekpâre iri tafl döflelidir" derler.

Lâkin bu câmi‘in n›sf›ndan tâ mihrâba var›nca k›rk ayak tafl nerdübân ile ç›k›l›r, mihrâb cânibi âlîdir ve düz beyâz mermer döflelidir. Bir câmi‘de böyle mihrâb taraf› bu mertebe âlî vâk›‘ olmam›fld›r, ammâ bu gûne sebeb-i imâretinin asl› oldur kim bu mahal Eflâtûn'un kitâb mahzeni imifl. Hâlâ demirden kapusu var, içinde mâl-a-mâl cebehâne-i Âl-i Osmân var.

Bu hazînenin ve câmi‘ kapusun›n miftâhlar› cümle cümle dizdâr ağa elindedir ve câmi‘in aflağ›s›nda cümle mîrî buğday ve arpa ve dar› ve pirinç ve beksumat ile memlûdur, aslâ düflme yokdur, zîrâ küffâr isyân edelden berü bu asâkir-i İslâm zahîresi bu câmi‘e hazn olal› yedi senedir böyle bir nûr-› mahz câmi‘-i pür-nûrda tâ‘at-› sübhânî olmam›fld›r. Dâ'imâ bâb-› mu‘allâs› mesdûd durur. Hudâ-y› Fettâh bu kapuyu feth edüp yine tâ‘at u ibâdât oluna.

Ammâ bu bâb-› âlî eyle bir musanna‘ dervezedir kim iki yan›nda kat-ender-kat z›h z›h kemerler ve tafldan burma burma musanna‘ direcikler var kim ilm-i hendese ve ilm-i mi‘mârîden haberdâr olan âdem bu bâb-› beytullâh› görse hayrân olur.

Ve dahi bu ma‘bedgâh›n çâr-kûflesinde birer sâ‘at kulleleri var, kefere asr›nda bu kulleler üzre hammâm kubbesi kadar nâkûs çanlar›n çalup birer konak yerlerde istimâ‘ olurmufl. Her bir kulle hâlâ kehkeflân-âsâ semâya ser çeküp durur, ammâ sağ tarafdaki kulle üzre bir üstâd-› kâmil bir tahta minâre-i serâmed etmifl kim bu dahi vâcibü's-seyr bir hafleb minâredir. Ammâ bu câmi‘in sütûhu kârgîr kubbe değildir, cümle servî direklerinden kirifller üzre çatma tavanl› nakfl-› bûkalemûn halkârî tavand›r kim bu nakfl-› nigîni Fireng Mânî ve Erjeng ve Bihzâd ve fiâhkulu etmede âcizlerdir.

Hattâ üstâd bennâ bu câmi‘ üzre bir tarza la‘l-gûn kiremit döflemifl kim üç bin y›ldan berü sâbite olup görenler engüflt ber-dehen etmeleri mukarrerdir. Ve haremi evsâf›nda diller bî-zebân ve kalemler tahrîr etmede âciz ü fürûmând›r.

Ve bu harem etrâf›nda dâ’iren-mâdâr Eflâtûn-› İlâhî'nin medrese-i ibret-nümâs› var kim vasf›nda lisân kâs›rd›r, lâkin hâlâ her hücresi kal‘a neferât› hücreleridir, zîrâ bu kal‘a dizdâr› ve yüz elli aded neferâtlar› kanûn-› Süleymân Hân üzre baflkad›r. Ve cümle k›rk aded neferâthâneleri dahi vard›r.

Ve câmi‘ cenbinde bir âb-› hayât kuyusu var kim mâ[h-›] Temmûz'da nûfl eden gûyâ hayât-› câvidân bulur. Gerci bu kal‘ada cebe ve mühimmât çokdur, ammâ kal‘an›n büyüklüğüne göre âdemî-zâd› yokdur, zîrâ bu kal‘a cümle serhadlerin ortas›nda vâk›‘ olmağile kulu azd›r, ammâ taflr[a] kal‘an›n âdemleri ve amâristânlar› ***[68a]*** çokdur.

Der-kâ’ime-i medâris-i varofl-› Peçoy: Evvelâ bar›s› befl aded dârü't-tedrîs-i müfessirân-› âlimând›r. Cümleden kadîm iç kal‘ada olan Eflâtûn-› İlâhî'nin medrese-i dârü'l-ulûmudur kim cümle yetmifl aded tâk-› Kisrâ ve tâk-› kasr-› Havarnakl› hücrelerdir. Bunlar›n da her birinde birer gûne ilm-i mi‘mârî üzre musanna‘ tasarruflar var kim evsâflar›nda lisân kâs›r ve kilk-i cevâhir-nisârlar kâsirdir. Zamân-› Eflâtûn'da bu medreselerde kavm-i İflrâk›yyûn ve kavm-i Meflflâ’iyyûnlar sâkin olup cemî‘i ulûm-› garîbe vü acîbeleri Eflâtûn'dan görüp tekmîl-i fünûn ederlermifl, ammâ flimdiki hâlde bu hücrelerde kal‘a neferâtlar› ehilleriyle zevk ederlermifl. Andan Seğitvar kapusunun taflras›nda Yakoval› Hasan Pafla medresesi, câmi‘in haremindedir, talebeleri çokdur. Andan yine Seget kapusundan içeri Memi Pafla medresesi. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-ilm-i mekteb-i ciğer-kûfle-i püserân-› ebcedhân: Bar›da on bir aded mekteb-i t›flân-› mahbûbânlard›r kim mezkûr cevâmi‘ sâhiblerinin hayrâtlar›d›r.

Der-zikr-i tekye-i Âl-i Abâ-y› dil-rîflân-› zîflân: Olan› da alt› aded hânkâh-› erbâb-› tarîk kân›d›r, ammâ cümleden ma‘mûr ve mükemmel ü mükellef Yakoval› Hasan Pafla'n›n hayrât› **Âsitâne-i Hazret-i Mevlânâ Mevlevîhânesi:** Bir bâğ-› İrem içre bir tekye-i Celâleddîn-i Rûmî'dir kim etrâf›nda olan gül [ü] gülistân ve nahlistân u erguvânistân içre andelîbân

sadâ-y› nây ü kudûmü istimâ‘ etdiklerinde anlar dahi nağamât-› hezâr hezârân ederler kim cümle bülbülân-› çemenistân›n asvât-› hazînleri âdeme hayât-efzâ cân bağ›fllar.

Ve meydân-› semâ‘hânesi ve mahfel-i mutr›bân› ve kürsî-i mesnevîhân yeri ve kârî mağz-› Kur’ân kürsîsi eyle musanna‘ ve müflebbek ve fusûskârî mahâfiller ve mihrâbd›r kim ta‘rîf ü tavsîfden müberrâd›r.

Ve haftada iki kerre bu meydân-› mahabbetde semâ‘ u safâ oldukda bâğ-› İreminde hâs›l olan gûnâ-gûn gül ü sünbül ve reyhân u zanbak ve beneffle ve erguvânlar deste deste destiler içre semâ‘hâne etrâflar›nna koyup Hudâ âlimdir bu flükûfe-i ezhâriyyâtlar›n râyiha-i tayyibelerinden cemî‘-i uflflâkân yârân-› sâd›kân ahbâb [u] dostânlar›n demâğlar› mu‘attar olup cümle dervîflân semâ‘ u safâlar edüp çarh-› felek gibi deverân ederler.

Ve taflra hareminde yetmifl seksen kadar hücreler ile ârâste ve matbah ve kilar ve ravza-i r›dvân misilli bâğ-› cinân ile pîrâste olmufl, ma‘mûr u müzeyyen olup bezenmifl tekye-i Hazret-i Mevlânâ'd›r, *kaddesenâllâhu bi-s›rr›hi'l-a‘lâ*.

Bir âsitâne-i Âl-i Abâ'd›r. Cümle imârât› serâpâ kurflum örtülü kârgîr binâ-y› azîmdir. Ve bu hânkâh Hasan Pafla câmi‘ine muttas›l olmağile hemân evkât-› hamseyi edâ eden cümle ahbâb [u] dostân bu tekyeye gelüp zevk u flevkler edüp mağz-› Kur’ân olan *Mesnevî-i fierîf* kitâb›n tilâvet ederler, zîrâ bu flehrin cümle halk› abdâl-meflreb Fârisî-hân pîr ü cüvânân âdemlerdir.

Bu dergâh›n yigirmi bir gurufl evkâf› olmak ile imâretinde ni‘met-i nefîsesi âyende vü revendeye mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl ni‘meti mebzûl olduğundan fukarâs› çokdur.

Hulâsa-i kelâm Rûm u Arab ve Acem'de dahi böyle bir mesîregâh [u] teferrücgâh âsitâne manzûrumuz olmam›fld›r. *Hudâ-y› Müte‘âl ›nk›râzu'd-devrân amâr ede*. Andan,

Tekye-i Ferhâd Pafla: Bu âsitâne-i sa‘âdet tarîk-i Halvetî'de baflka tarz bir hânkâh-› sâhib-i sülûk münzevîgâhd›r. (---)

..... (1 sat›r bofl).....

Ma‘lûmumuz olan bunlard›r.

Der-medh-i hammâm-› gâsilân-› râhat-› cân: Hamusu üç aded hammâm› var, ammâ cümleden,

Kâs›m Pafla hammâm›: Câmi‘inin mihrâb› önünde yol afl›r› sol cânibde bir hammâm-› latîf ü nazîfdir kim dillerde dâstând›r. Âb [u] hevâs› ve binâs› dahi latîfdir. Bu hammâm›n câmekân› bir kubbe-i bâlâ-y› azîmdir. An›n tâ vasat›nda yekpâre beyâz mermerden bir havz-› azîm var kim diller ile ta‘bîr olunmaz, zîrâ "Ol k›t‘ada yekpâre seng-i sakîli ol mertebe üstâd-› kûh-ken nice oydu ve ne gûne ilm-i cerr-i eskâl ile bu câmekâne kodular?" deyü âdem görüp ta‘accüb eder, zîrâ bu havz-› azîm hammâm kapusundan s›ğmaz.

Ba‘z› zevi'l-ukûl kimesneler bu havz-› pâk içün "Bir seng-i sâbitedir, üstâdlar alâ mehdin oymufllard›r" derler.

Niçeler de "Yok diyâr-› Alaman'dan nehr-i Tuna ile sallar üzre zamân-› keferede getirüp bu mahalle vaz‘ etdiklerinde ba‘dehu Kâs›m Pafla bu hammâm kubbesin üzerine binâ etmifldir" deyü niçe yüzden güft ü gûlar ederler, ammâ ibret-nümâ-y› mücellâ havz-› latîfdir.

Ve bu havz›n tâ ortas›nda sapsar› altuna benzer sar› pirinçden bir flazrevân kadehi var. İçine on befl âdem murabba‘ otursa s›ğar. Tâ bu mertebe vâsi‘ dökme pirinç kadehdir. Ve bu kadehin cânib [ü] etrâf›nda on iki aded ejder ağ›zlar› tasvîrlerinden âb-› hayât sular pertâb edüp cereyân edüp aflağ› mermer havz-› kebîre dökülür. Ve bu kadeh-i musanna‘› üstâd-› kâmil üç aded tuçdan öküz kellesi ve üç aded tuçdan kapl›bağa gövdesi {sûretleri} üzre bu flazrevân kadehin bir san‘at ile oturdmufl kim ***[68b]*** gören âdemin akl› gidüp âlem-i hayretde kal›r. Hakkâ ki makdûr-› befler değil bir sâhib-i hüner kâr›d›r kim bu havuz cemî‘i seyyâhân-› Rûm mâbeyninde meflhûr-› âlemdir.

Andan Seget kapusundan içeri Memi fiâh câmi‘i kurbunda,

Memi fiâh Gâzî'nin hammâm›: Müferrih ve hofl-binâ ve hofl-havâ ve hofl-meâli germâ-y› latîfdir kim cemî‘i hüddâmlar› pençe-i âfitâb g›lmân-› mehtâblard›r. Nazme:

Hammâma girdi nâzile bir sîm-ten güzel
fiol flöyle diyecek yeri yok cümle ten güzel

ebyât› üzre cümle mahbûbân-› flehr-i Peçoy bu hammâmda arz-› pehlû-y› sîm-ten edüp nîlgûn futalar içre mukaflfler bâdam-misâl hâs u beyâz cism-i latîfleri üzre kâküllerin târ k›lup uflflâkânlar›n ak›lla-r›n târumâr ederek nâz [u] na‘îm ile derûn-› hammâmda reftâr ederler. Andan,

Ferhâd Pafla hammâm›: Bir latîf hammâm-› hûb-havâ ve bir pâk ve nazîf humma-i rûflenâd›r, ammâ ol kadar ifllemez hammâm-› fukarâd›r. Meflhûr hammâmlar bunlard›r, ammâ,

Der-fasl-› hammâmât-› mahsûs-› a‘yân: Ümmeten "Yüz yetmifl aded hânedân hammâmlar› vard›r" deyü ahâlî-i memleket tefâhur kesb ederler. Hakkâ ki sahîhdir.

Der-hakk-› çeflme-sâr-› âb-› revân: Cümleten k›rk yedi aded aynü'l-hayât çeflmeler vard›r. Birkaç› Eflâtûn-› İlâhî'den kalm›fl cârî ikifler lüleli uyûnlard[›r]. Kâs›m Pafla çeflmesi ve Kad› çeflmesi ve Seget kapusunda Memi fiâh çeflmesi ve niçe yüz aded çeflme-sârlar var.

Der-manzara-i hân-› hâcegân-› tüccârân: Umûmeni üç aded vekâle-i sevdâgerânlard›r. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-kârhâne-i çârsû-y› bezzâzistân: Âmmeten dörd yüz aded dekâkîn-i ehl-i h›refdir, ammâ Karanl›k Çârsû nâm mahalde bezzâzistân dükkânlar› gibi Hind ü Yemen tefârûklar›ndan zî-k›ymet emti‘a-i fâhireler ve akmifle-i nâdireler bulunur. Gerçi flehrine göre dükkânlar› azd›r, ammâ cemî‘i serhaddin bu flehir bezzâzistân›d›r. Ve Budin kapusundan taflra âb-› hayât sular kenâr›nda bir tabahâne çârsûsu var kim gûyâ Anatolu'da Afyonkarahisâr› tabahânesidir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-mesîregâh-› aded-i bâğ-› cinân: Be-kavl-i flehir kethudâs› "Bu flehrin etrâf [u] eknâf›nda olan dağlar ve bay›rlarda hemeten alt› bin yüz altm›fl bâğ›m›z sicilde mastûrdur" deyü nakl etdi. Hakkâ ki bu flehre havâle olan dağlar serâpâ bâğlard›r kim an›niçün bu flehr-i Peçoy Sirem-mânend bâğ-› İrem derler.

Der-medh-i sun‘-› Hudâ güzîde-i müsmirât: "Bu flehrin memdûhât›ndan kamerî kays›s› ve siyâh âbdâr dudu ve yüz yetmifl elvân emrûdu sicillâtlar›m›zda mastûrdur" deyü mu‘temed ve müsin ve ihtiyâr âdemler nakl etdiler. Hakkâ ki tahkîkdir, zîrâ bu hakîr Seget kapusu kurbunda (---) alaybeğ hânesinde birkaç gece mihmân olduğumuzda her yârân hânesinde bulunan emrûd-› gûnâ-gûnlardan getirüp bir gece k›rk yedi gûne emrûd yedik. Her biri birer gûne çâflnide ve âbdâr ve hofl-hor râyiha-i tayyibeli emrûdlar yedik ve her birinin beyne'l-irfân esmâlar› var. Anlar› da tahrîr etsek mecmû‘am›z bir filâhatnâme-i bâğbâna döner. (---) (---) (---) (---)

Der-ta‘rîf-i âb [u] hevây› hûb-› câvidân: Eflâtûn-› İlâhî gibi akl-› Arasto hakîm-i zû-fünûn flehrin havâs›n beğenüp âhir-i kâr bunda kald›. Gerçi cânib-i garbîsi dağlar ve bâğlard›r, ammâ cânib-i cenûbu ve k›blesi ve maflr›k› ve flimâlîsi cümle bâğ-› İremezâtl› sahrâ-y› mahsûldâr fezâ-y› lâlezâr yerlerdir.

Der-sûret-i çîn-i meh-cibîn-i mahbûbe-i mahbûbân: Âb [u] hevâs›n›n letâfetinden cümle g›lmânlar› otuz yafl›na var›nca henüz çâr-ebrû cüvân-› hûbrû olup perî-peyker ve melek-manzar hadden efzûn flems-tâbân-misâl ve sâhib-i kemâl hüsn-i cemâl ile meflhûr cüvânlar› var. Ve bintân-› nisvânlar› hüsn-i cemâlde ve lütf-i i‘tidâlde olup kelimâtlar› cümle manzûm u mevzûn ve diflleri cümle dürr-i meknûn mü’eddebe kerîmeleri ve nisvânlar› var kim gûyâ her biri Râbi‘a-i Adeviyyelerdir. Zerre kadar fler‘den taflra bafll›y› ol ân katl ederler.

Der-k›yâfet-i kabâ-y› merd-i meydân: Cümle halk› serhadli esvâb› gibi göğsü ve yenleri gümüfl düğmeli çukadan k›sac›k dolamalar ve çuka s›kma kopçal› çakfl›rlar ve teybend harîr kuflaklar ve ökçesi bir sere yüksek kubâdî pâypûfllar ve bafllar›na cümle cümle beyâz çukadan semmûr kalpaklar geyüp kuflanup pür-silâh kortela k›l›ç ve flefltüper ve flifl ile gezer bir alay gâzîlerdir, ammâ cemî‘i serhad halk› mâbeyninde bu Peçoy halk› besbellidir.

Evvelâ bafllar›nda beyâz kalpaklar› ve bellerinde abdâlân-vâr pâlheng-i murassa‘ ve yeflim ve balgamî tafll› kuflaklar› ve bellerinde kortela nâm b›çaklar› ve levendânlar›n›n ellerinde topuzlar› ve kiminin ellerinde kopuzlar›n çalarak yollardan ubûr ederler.

Kopuz saz›n çalmak bu Peçoy gâzîlerine mahsûsdur, ammâ Hudâ'ya ayând›r ol mertebe sûznâk zemzeme ile ferdafl edüp ***[69a]*** çalar kim istimâ‘ edenler cûfl [u] hurûfla gelüp birbirlerin cenge tergîb ederler.

Bu diyârda sâz [u] söz ve ayfl ü iflret, atmak dutmak ve asmak ve basmak ve kesmek ay›b değildir, ammâ zemmâm u nemmâm ve kaddâh u fassâl ve dehhâl u leffâf âdemleri ve tiryâkîleri sevmezler ve selâm verüp konuflmazlar, bir alay mücâhidün fîsebîlillâh garîb gâzîlerdir.

Ekseriyyâ çete ve potura kovan yiğitleri Macar kâfiri esbâb› geyüp tâ Macar diyâr›na giderler, zîrâ fasîh ü belîğ Macarca bilirler. Anda murâd edindiği kapudan ve gayri bî-îmâ[n] kâfirleri kapup befl on günden flehr-i Peçoy'a sâlimîn ü gânimîn gelirler.

Dîv palas›na benzer zeber-dest ve tüvânâ hünerver ü server ü dilâver erleri olar, niçe yiğitleri serbürehne sîne-çâk bî-pîrehen abdâlâne âfl›k-› fleydâlar› var kim kellelerinde gül gül olmufl dâğlar ve teslîm dâğlar› var ve sîne-i çâklerinde s›r›m s›r›m birer kar›fl ve yar›m kar›fl flerhal› sîneleri var.

Gâyetü'l-gâye garîb-dost ve lâ-kayd ve sofralar› meydânda hânedân sâhibleri var. Ve cümle muhibb-i Hânedân'd›r. Muta‘ass›b dehhâl âdemi sevmeyüp cümle ehl-i tevhîdlerdir.

Ve cemî‘isi Fârisî-hând›r kim her birinin elinde *Dîvân-› Hâf›z* ve *Gülistân* u *Bostân* ve *Hayyâm* ve *Hamse-i Nizâmî* dîvânlar› var. Kaçan kim düflman üzre birkaç yiğit çeteye gitmek murâd edinseler *Dîvân-› Hâf›z*'dan bir tefe’ül edüp eğer hasb-i hâllerine münâsib bir beyt-i ra‘nâ geldiyse hemân *Tevekkülen-alallâh* deyüp azm-i gaz[â] ederler, bi-emri Hudâ mansûr [u] muzaffer gelirler.

Ve cümle S›rfça ve Bulgarca ve Macarca ve Rûmca ve Acemce fasîh bilirler. Ekseriyyâ lisânlar›nda ezkârlar› "Yâ Allâh, yâ Muhammed, yâ Ali" derler.

Der-na‘t-› güzîde-i ulemâ-y› flâ‘irân: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ta‘rîf ü tavsîf-i eflrâf-› kibâr-› a‘yân: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Tahrîr-i ekâlîm-i arz-› beled-i büldân: Be-kavl-i Eflâtûn-› Dehr-i denî ilm-i usturlâb üzre bu flehir iklîm-i (---) (---) (---) (---)

Der-kavl-i müneccimân be-tâli‘-i amâristân: Be-kavl-i Eflâtûn bu flehrin tâli‘-i bünyâd-› imâreti

burc-› mîzân beyt-i zühre-i havâîdir. An›niçün halk› havâîdir.

Der-beyân-› teferrücgâh [u] ârâmgâh-› âfl›kân

Âmmeten yetmifl yedi aded yerde lâlezâr ve murgzâr mesîregâhlar› var, ammâ cümleden kal'a-i Peçoy ard› flimâlinde bir kûhsâr ve h›yâbân ve gül [ü] gülistân ve d›rahtistân ve koyağ›stân içre aslâ günefl te'sîr etmez bir sâyedâr zemîn-i çemenzârda dâmen-i kûhdan niçe yüz aded uyûn-› cârîyeler yesâr›nda bîd-i ser-nigûn ve ç›nar ve ar'ar ve flimflâd ve uhlamur nâm flecere-i gûnâ-gûnlar›n z›ll-› himâyelerinde niçe yüz mevzi'e çemenzâr mastaba-i âlîler üzre selsebîl ve havz u flazrevânlar fevvârelerinden pertâb edüp cemî'i dilberânlar yârân [u] ihvânlar›yla cavk cavk köfle be köfle maksûrelerde ayfl [ü] iflret edüp cân sohbetleri ederler. Ve cereyân eden uyûnlar üzre kebâb-i dil-âblar› flifflerine içleri hofl-bûlu bahâr ile memlû kuzular› sancup dollâblar Mevlevî-vâr deverân ederek kebâb piflüp tenâvül ederler. Böyle bir h›yâbân-› Acem-misâl bir mesîregâhd›r kim ehl-i vas›flar an›n midhatinde kâs›rlard›r ve hâk-i pâki ol kadar latîfdir kim üstâd-› fağfûr-i çîn-misâl kâse ve kûzeler yaparlar. El-hâs›l bu mesîregâh›n her cihetde hüsn [ü] letâfeti ve kâr-› zerâfeti ve niçe bin aded andelîbânlar›n hezâr hezârân nağamât› evsâfdan hâric ve beyândan âricdir. Ink›râzu'd-devr mesîregâh-› sâbite ola.

Evsâf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Peçoy-› dil-cûy

Eyle bir flehirdir kim cemî'i zamânda anda sâkin olanlar deyyâr gam ve gussa görmezler, zîrâ cemî'i dağlar› ve tafflar› bâğ-› Merâm'd›r ve her cânibi sayd [u] flikârgâh-› hâs [u] âmd›r.

Cemî'i ahâlîsi lâ-kayd ve bî-kayd flûh u flengül âdemlerdir kim fleb [ü] rûz sohbet-i hâslar edüp gam-› dünyây› ferâmûfl ederler ve hâl sâhibi pîflvâ-y› tarîk sulehâ-y› ümmetden çok kimesneleri vard›r, zîrâ bu flehr-i kadîm mecma'-› ulemâ ve menba'-› fuzelâ ve mesken-i flu'arâ vü guzevâd›r ve iklîm-i garîbe vü acîbedir. Hattâ ulemâs› ulûm-› garîbeye ve fünûn-› kesîreye mâliklerdir. Hukemâ-y› hâz›k› ve cerrâhân-› fâs›d› dahi bî-k›yâsd›r, zîrâ Eflâtûn-› hakîm kân›d›r. An›niçün halk› hekîm-i hâz›klard›r.

Ve âb [u] hevâs›n›n te'sîrinden cemî'i s›byânlar› tîz-fehm ve tîz-san'at olup gâyetü'l-gâye necîb ü reflîd ve zekiyyü't-tab' püserleri var kim niçe kitâblar› ve niçe yüz bin ebyât-› efl'ârlar› h›fzen tekmîl etmifllerdir. Ol kadar kuvvet-i hâf›zalar› var kim bu serhadlerde misilleri yokdur, meğer Anatolu diyâr›nda Kastamonu s›byânlar› ola.

Hulâsa-i kelâm hasretü'l-mülûk bir flehr-i ümdür kim hâlâ cemî'i kâfiristânda,

"Âh Peçoy bir kerre elimize girse" deyü tahassür çekerler. Ve niçe kerre gelüp muhâsara edüp iç kal'as›n alamayup giderler, zîrâ tama'lar› Eflâtûn'un câmi'i ve iç kal'as›d›r. (---) (---) (---) (---) (---) ***[69b]***

Der-beyân-› ziyâretgâh-› makâmât-› aliyye-i flehr-i Peçoy

Evvelâ Seğitvar kapusundan taflr[a] cânib-i cenûba meyyâlce sehel gidüp flâhrâh›n sağ taraf›nda bir ürd-i behiflt-misâl bir zemîn-i gül [ü] gülistânda ve sünbül bülbül ü fûlistânda,

Meflhed-i Eflâtûn-› İlâhî: Lisân-› Macar'da ismi Laktan›tyofl'dur. (---) (---) (---) îmân getirdiklerine flübhe yokdur. Ol zamân›n mü'min ve muvahhidlerinden bir hakîm [ü] dânâ idi kim Mesîh-âsâ ilm-i hazâkatle bi-emri Hayy [u] Kadîr mürde ihyâ etmeğe kâdir bir hekîm-i nâdir idi (idi), ammâ hakîm-i mutlak değil idi. Hakîm-i mutlak ale'l-›tlâk Cenâb-› Bârî'dir.

Netîce-i kelâm bu Eflâtûn bu dehr-i denî içre niçe bin ad[ed] ulûm-› flettâlara mâlik olup İskender-vâr bârgâh-› Süleymânîlere kâdir olup yine bir bûriyâ üzre tâ'at-› Sübhânî edüp kâhîce seccâdesiyle ber-havâ tayerân ederek ber-havâ ibâdet edüp âsumânda cemî'i kerrûbiyânlar ile kelimât edüp böyle bir âk›l u dânâ-y› zû-fünûn-› hakîm iken murg dili bâz-› ecelden istihlâs bulamayup,

"Ben bu Peçoy-› dilcûyun âb [u] hevâs›n beğendim" deyüp bu hâk-i pâkde âsâyifl etdi.

Meğer ezelü'l-âzâlde takdîr-i İlâhî bu Eflâtû[n]-› İlâhî'nin hâki türâb-› Peçoy'dan imifl. "*Küllü fley'in yerci'u ilâ aslihi*"[1] üzre âhir-i kâr öyle hakîm-i dânâ[2] «—AYE┳«Yoo£ yarl›ğ-› belîği emrine itâ'at edüp bu Peçoy Sirem-i bâğ-› İrem'de hâlen medfûndur, ammâ üzerinde aslâ ne kubâb ve ne âsâr-› binâ vard›r, hemân bir kûh-› pestün dâmeninde bir vâsi' gül [ü] gülistânl› zemînde âsûdedir. Ancak kabr-i flerîfi üzre bir seng-i hârâ-y› tavîl mestûrdur kim alâmet-i kabr-i Eflâtûn'dur. Ve ol seng-i mücellâ üzre elsine-i muhtelife hatlar› var kim görmeğe muhtâcd›r. *Rahmetullâhi aleyh*. Andan,

Ziyâret-i İdrîs Baba: Cebbânistân-› Peçoy içre âfliyân-› kabr-i münevveri üzre kubâb-› âlî ile mebnî bir âsitâne-i sa'âdetdir. Hâlâ ziyâretgâh-› erbâb-› dilând›r. Sene 1000 târîhinde hayâtda olup niçe bin gûne keflf ü kerâmât-› aliyyelerin niçe ihtiyârlar fleref-i sohbetleriyle müflerref olanlar nakl etdiler. Cümleden bir kerâmeti Bosna vezîri Hasan Pafla'ya haber gönderüp {eydir}:

"Bin bafl›nda bafl›na yüz bin bafl kâfir üfler. Kel bafl›na merhem sür. Kâfir bafllar›yla bafl bafla dokuflursun. Cümle kâfirleri tabura sür durma k›r, bafllar›n Selîm oğlu Hünkâr Mehemmed'e göndür, durma.

---

1 Her fley asl›na döner.

2 *Kur'an,* Fecr, 27-28; "O, senden, sen de O'ndan hoflnut olarak Rabbine dön!"

Bosna'da yedi y›l dur. fiâyed olas›n berhordâr-› mağfûr" deyü bu gûne oğuzâne Boflnak lehcesiyle Hasan Pafla'ya haberi var›nca hikmet-i Hudâ bin târîhi Muharremi gurresinde Zirin ve H›rvad ve İslovin ve Korol ve Mekemorya ve Dodoflka ve Pirmorya ve Venedik küffârlar›ndan yüz bin aded kefere vü fecereler Bosna serhadlerinden Yenihisâr kurbunda nehr-i Küpe alt›nda Hasan Pafla üzre kâfirler gelüp bir savafl-› perhâfl olur kim hâlâ dâstân-› dûstând›r.

Bi-emri Hudâ küffâr münhezim olup guzât-› müslimîn küffâr› k›ra k›ra bafllayup k›rmadan bî-tâb u bî-mecâl kalup bu arada Peçoylu Baba İdrîs elinde bir ip ile asker içinde gezüp, "Bire biz k›rduyuz, bire flimden gerü kâfiri bağl›yor durmuyor esîr ediyor," deyü Boflnakça feryâd eder gezer.

Ba‘dehu guzât-› müslimîn küffâr› k›rmadan fâriğ olup k›rk bir bin esîr ve k›rk alt› [bin] kelle ve bu kadar top ve cebehâne ve gülleler alup ganîmet olur.

Ba‘de'l-fütûh ordu-y› İslâm içinde Peçoylu İdrîs Baba'y› ararlar, nâm u niflân›ndan bir eser göremezler.

Ba‘dehu Peçoylulardan su’âl ederler. "Baba İdrîs sizinle cengde bile mi idi" derler. Anlar dahi,

"Yok görmedik. Baba İdrîs ceng günü flehr-i Peçoy'da âflûra ta‘âm› piflirüp halka bezl ederdi" derler. İflte bu gûne keflf [u] kerâmâtlar› bî-hisâb büdelâ-y› bâbullâh bir server er imifl. Ol sene ol dahi merhûm olup civâr-› rahmete gitmifl, *rahmetullâhi aleyh*. Andan,

Ziyâret-i Niflânc› Mehemmed Pafla: Kâs›m Pafla câmi‘i kurbunda âsûdedir.

..... (1 sat›r bofl).....

Bu ziyâretleri edüp cümle ahbâb-› bâ-safâ ile vedâlaflup Peçoy'dan cânib-i flarka gâh bay›rlar ve gâh sahrâ vü ormanlar geçüp 9 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Seçoy

Bunda henüz asâkir-i İslâm meks edüp "Gerüden sâ’ir eyâlet vüzerâlar› gele" deyü muntaz›r dururlard›. İbrâhîm Pafla efendimiz mülâkât olup yine fleref-i sohbetleriyle her bâr müflerref olup Seçoy kal‘as›n seyr [ü] temâflâya mukayyed olduk. Bu kal‘a-i Seçoy'u Ungurus krallar›ndan Yanofl kral-› dâl binâ etmifldir. Lisân-› Macarca Seçoy demek (---) (---) (---) demekdir.

Ba‘dehu Süleymân Hân sene 936 târîhinde Macar küffâr› elinden feth edüp (---) sancağ› hâkinde voyvadal›kd›r ve niyâbetdir.

İki aded dizdâr› ve Budin kulu serdâr› vard›r. Kal‘as› nehr-i Tuna kenâr›nda bir yüksek bay›r üzre bir h›sn-› hasîn ve sûr-› metîn tula binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r, lâkin Süleymân Hân'a itâ‘at etmeyüp zarabât-› top-› kûp ile münhedim olan yerleri zâhir ü bâhirdir, lâkin bu kal‘a yüksek tepe üzre olmak ile derûn-› hisârda evleri azd›r ve âsâr-› binâlar› yokdur. Hemân neferât evleri vard›r. Andan,

Eflkâl-i Ortahisâr: Mezkûr ***[70a]*** yukaru kal‘adan aflağ› alt yan›nda bir alçak bay›r üzre baflka bir küçük kal‘a dahi var, anda birkaç tahtal› ve sazl› evler var, ammâ bunun kal‘as› tafl ile mebnîdir. Bunda dahi mükellef âsâr-› binâlar yokdur.

Eflkâl-i varofl-› kal‘a-i Seçoy: Mezkûr Ortahisâr'dan aflağ› bir öz içinde ve bir vâsi‘ çemenzâr yerde flekl-i murabba‘ bir metîn ü müstahkem r›ht›m dolma binâ bir palanka-i zîbâd›r, tafl dîvâr değildir.

Bu kal‘ay› bu mahalle sene (---) târîhinde Petro Hasan Pafla binâ etmifldir, zîrâ yukaru kal‘alar memerr-i nâsdan ba‘îd olmağile bey‘ [u] flirâ için ahâlî-i kal‘a-i bâlâlar bu mahalle evler dekâkînler inflâ edüp amâr ederler.

Ba‘dehu küffâr Kanije kal‘as› içre Petro Hasan Pafla'y› kapatd›ğ› sene küffâr-› dûzah-karâr bu Seçoy kavm›n k›rar ehl-i beledin niçesi yukaru kal‘alar[a] firâr edüp anda karâr ederler.

Ba‘dehu Hasan Pafla Kanije'de mahsûr olmadan halâs [olup] kâfiri ol mertebe k›rar kim yerleri dâr-› karâr iken dârü'l-bevâr olup bak›yyetü's-seyf olan kâfirleri tâ Pirmorya diyâr›na dek k›rar ve kovar.

Ba‘dehu bu Seçoy'da Hasan Pafla karâr edüp bu kal‘ay› ol sene bu mahalde kurar, ammâ hakkâ ki cümle gâziyâna bir cây-› menâs dâr-› karâr etmifldir kim cümle serhad palankalar›ndan metîndir. Derûn-› hisârda seksen aded tahta örtülü neferâtlar hânesi ve bir câmisi ve bir cebehânesi ve g›lâl anbâr›s› ve cenûba nâz›r bir ağaç kapusu ve etrâf›nda handak bârûsu ve yigirmi aded top-› flâhîsi ve baflka dizdâr› ve yüz elli aded flehbâz neferât gâzîsi var.

Ve hisâr hâricinde bir müfîd ü muhtasar hân› ve elli aded dükkânlar› var, ammâ hammâm› ve gayri imârâtlar› yokdur, lâkin bu kal‘a bir dereli ve depeli zemîne vâk›‘ olmağile bâğlar› çokdur. Hudâya ayând›r bir kerre bu bâğlar içre bir fliddet-i flitâda geçmek müyesser olup huddâmlar›m›z üzüm ve her at terki alt›ndan ceviz ve k›z›lc›k meyveleri değflirmeden tamâm oldular. Tâ bu mertebe bâğlar›nda gûnâ-gûn flîreli âbdâr üzümü firâvân olur. Bu Seçoy'un Peçoy-› dilcûy gibi havâs› latîfdir, zîrâ mâbeynehümâs› bir merhale yerdir.

Ba‘dehu asâkir-i İslâm bu mahalden Sadr›a‘zam ile kalkup cânib-i garba meyyâl flimâl cânibine doğru 5 sâ‘at gidüp,

Menzil-i palanka-i Bat Ösek

Lisân-› Macarda (---) (---) demekdir. Bânîsi Ungur[us] krallar›ndan Ferdina[n]d Kral binâ etdikde gâyetü'l-gâye ma‘mûr u müzeyyen bender-i flehr-i azîm imifl. Hâlâ âsâr-› binâlar› nümâyând›r.

Ba‘dehu sene 936 târîhinde Maktûl İbrâhîm Pafla serdâr-› mu‘azzam iken bu kal‘ay› muhâsara edüp fethinde usret çeküp ba‘de'l-feth bu sûru münhedim

edüp, iç kal‘as›nda bir deyri vard›r kim vâcibü'l-iberdir. Hamd-i Hudâ hâlâ câmi‘-i Süleymân Hân'd›r.

Bu kal‘a Segsâr sancağ› hâkinde ve nehr-i Tuna sâhilinden bir hayli alarkaca, zîrâ Tuna tuğyân ile cereyân etse bu kal‘ay› gark etmesin içün ba‘îdce binâ edüp iki kat bir palanka-i dâr-› gazavât yeridir.

Derûn-› hisâr seksen neferât evidir ve dizdâr› flehrin beğidir ve cebehânesi ve g›lâl anbâr› zahâ’ir-i gûnâ-gûnlar ile doludur.

Ve cânib-i cenûba bir ağaç kapusu önünde handak üzre bir hafleb kasr› lonca yeridir. Ve handak› gâyet amîk ve arîz ve derindir. Kapu önündeki cisri makara ile asmal›d›r. Her fleb bu kantara-i haflebi kald›rup kal‘a kapusuna siper ederler. Ve kapu üzre her fleb mehterhâne fasl› ederler. Hattâ bu kal‘an›n mağrib cânibi tuladan mebnî fieddâdî binâd›r kim kefere zamân›ndan kalm›fl metîn dîvârd›r. Andan ma‘lûmdur ki ol as›rda hisâr-› üstüvârd›r.

Varoflu dahi ma‘mûrdur. Cümle elli aded tahta örtülü tahtânî fukarâ evleridir. Hâlâ henüz binâ olunur bir nâ-tamâm hân› ve birkaç dükkân› var, ammâ hammâm› yokdur. Ve bu palanka ol kadar ma‘mûr değildir. Câ-be-câ bâğlar› vard›r. Cümle evleri dard›r.

Andan 4 sâ‘at bârân-› rahmet zahmet çekerek,

Evsâf-› sûr-› üstüvâr, ya‘nî kal‘a-i zîbâ Segsâr

Vech-i tesmiyesi oldur kim sene 936 Süleymân Hân Budin gazâs›na giderken Serdâr Sar› Rüstem Pafla bu kal‘ay› muhâsara edüp fethinde usret çekdiğin Süleymân Hân'a bildirdiğinde Süleymân Hân ol kal‘a-i bâlây› "Sengsâr edüp feth etsinler" buyurduğunda hakîkatü'l-hâl havâlesi olan yerden kal‘ay› toplar tafllar›yla sengsâr edüp feth oldukda bu kal‘an›n ismi Sengsâr olup galat-› meflhûr evlâ olmağile tahfîf-i kelâm ile hâlâ Segsârd›r. Budin zurefâlar› ve Peçoy ârifleri Seg hisâr›, ya‘nî Köpek kal‘as› derler. Bu nâma Segsârl› gâyet müte’ellim olurlar, ammâ kefere zamân› ismi (---) (---) idi.

Ve bânîsi Süleymân Hân ile Mihaç gazâs›nda ceng edüp mürd olan Lagofl kral›n peder-i pelîdi Laslo Kral binâs›d›r.

Hamd-i Hudâ dest-i Süleymân Hân'a girüp Budin eyâletinde baflka sancakbeği taht›d›r. Beğinin taraf-› pâdiflâhîden hâss› 234.000 akçedir. Ve ze‘âmeti (---) ve tîmâr› *[70b]* alaybeği ve çeribafl› ve yüzbafl›s› vard›r. Kanûn üzre cebelüleriyle ve beğinin befl yüz askeriyle cümle bin alt› yüz asker olur ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Budin kulu serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve iki yüz neferât› vard›r.

Eflkâl-i kal‘a-i Segsâr: Bir mesîregâh bir tell-i âlî bay›r üzre flekl-i murabba‘ bir tafl kal‘ad›r, lâkin yal›n katd›r. Ve cümle sekiz aded kulledir. Ve dâ’iren-mâdâr cirmi alt› yüz germe ad›m bir kulle-i flîrîndir ve dâ’iren-mâdâr etrâf› kesme alçak handakd›r. Ve kal‘a içinde ancak befl aded hânesi var, gayri yerleri meydând›r. Ve bir küçücük tahta örtülü Süleymân Hân câmi‘i ve cânib-i cenûba mekflûf bir demir kapusu var ve handak üzre zincîr ile bağl› asma cisri var. Bu kal‘an›n poyraz rûzgâr› taraf› tâ nehr-i Tuna'ya var›nca bir top menzili çemenzâr sahrâd›r kim Âl-i Osmân askeri kondu. Ve ol fezâ-y› mahsûldâr ba‘z› mahalleri sazl›kd›r. Dahi bu kal‘an›n mağrib cânibi havâleli bay›rlard›r kim bu bay›rlar üzre İbrâhîm Pafla ve Rüstem Pafla toplar koyup döğerek amân ile feth etmifller, gâyet yak›n bay›rlard›r.

Evsâf-› varofl-› kal‘a-i Segsâr: Bu varofl kal‘aya hâ’il olan bay›r üzre vâk›‘ olup cümle befl yüz aded tahta örtülü tahtânî evlerdir, ammâ Beğ sarây› tahtânî ve fevkânî mükellef sarâyd›r. Ve kal‘a kapusu önünde handak afl›r› bir küçük kesîf hammâm› var ve bu hammâm›n yol afl›r›s›nda bir kiremit örtülü hân› var.

Ve bu varoflda cümle dörd aded mihrâb var. Çârsû içindeki câmi‘ kiremit örtülüdür. Bundan mâ‘adâ mesâcidleridir. Ve cümle yüz mikdâr› dükkând›r, ammâ saymad›m.

Ve halk› yine serhadli Boflnak gâzîleri garîb-dost âdemlerdir. Bu varoflun dahi ensesindeki bay›rlar dağlar serâpâ gülistânl› bâğlar ve bâğçeler ve cârî âb-› revânlard›r.

Bunun dahi âb [u] hevâs› ve kal‘as› binâs› gâyet latîfdir. Bu kal‘adan ileri flimâle bir sâ‘at karîb,

Evsâf-› Yeni Palanka: Bu kal‘a Âl-i Osmân binâs›d›r kim sene 1004 târîhinde Fâtih-i Eğre Mehemmed Hân gazâ-y› Eğre'ye giderken bu kal‘ay› inflâ etdi kim nehr-i fia[r]viz üzre olan yigirmi göz cisr-i hafleb masûn [u] mahfûz olmas›yçün bu kal‘ay› binâ etmifller, ammâ hakkâ ki mahallinde hayrât etmifller, ammâ küçük palankac›kd›r.

İçinde bir câmi‘i ve on hânesi ve on aded flâhî toplar› var, köprüyü korudur. Dizdâr› ve yüz aded neferâtlar› cümle Segsâr kuluyla mevâcib al›rlar. Ve bu kal‘a önünde birkaç evler ve birkaç dükkânlar var, ancak bin hânc›ğaz› ve birkaç bâğc›ğaz› ve birkaç bal›k bendi ağcuğaz› var. Ve bu cisir üzre bir ârâmgâh kas›rc›ğaz› üzre Budin vezîrinin bir mükellef ağas› bunda emîndir. Bu cisirden ubûr eden hemân flarâbdan bâc al›r, gayri eflyâlardan bir habbe almaz. Bu mahalde cisr-i hafleb alt›ndan cereyân eden âb-› hayât,

Nehr-i fiarviz: Tâ Kopan ve Kapoflvar kal‘alar› önündeki buheyre-i Balatin ayağ›d›r kim fiimatorna kal‘alar›na da uğrayup bu Yenikal‘a kurbunda nehr-i Tuna'ya mahlût olur. Andan bu Yenikal‘ay› geçüp 4 sâ‘atde,

Evsâf-› palanka-i Tovna: Nehr-i Tuna kenâr›nda bir ma‘mûr palankad›r. İçinde Süleymân Hân câmi‘i ve yigirmi aded tahta örtülü hânesi ve ortas›nda bir çâr-kûfle kârgîr binâ bir kulle-i bâlâs› üzre birkaç top-› flâhîsi ve mükellef ü mükemmel cebehânesi ve dizdâr ağas› ve hisâr tâ’ifesi cümle müheyyâ ve

âmâdedir. Ve taflrada bir ma‘mûr u müzeyyen varoflu var. Cümle seksen hânedir kim cümlesi Tuna kenâr›na vâk›‘ olmufl dükkâns›z ve hâns›z ve re‘âyâs› sâfî îmâns›z keferelerdir. Bir vîrân hammâm› var. Yoldan ba‘îd bir sapaca yerde olmağile bu palanka ol kadar amâr değildir.

Der-s›fat-› eflkâl-i buheyre-i kal‘a-i Tovna: Müverrihân-› Ungurus bu buheyreye Toğna derler. D[â’i]ren mâdâr cirmi kâmil on mîl ihâta eder. Nehr-i Tuna'dan bir fersah cânib-i cenûba mesâfedir. Kaçan kim evvelbahârda nehr-i Tuna tuğyân etse bu Tovna gölü deryâ olup niçe bin gûne mâhîleri sayyâdlar kay›klar ile flebeke ağlar ile yedi sekiz ay bal›k sayd ederler. Baflka emânetdir kim mahsûlât› serhad neferâtlar›na aklâm kayd olunmufldur. Bir taraf› has›r sazl›ğ›d›r, ammâ suyu gâyet lezîz olduğundan Kanije gölü eğiri gibi eğir kökü olurmufl, ammâ görmedim.

Andan 5 sâ‘atde semt-i flimâle gidüp,

Evsâf-› palanka-i Pahfla: sebeb-i tesmiyesi (---) (---) Kefere zamân›nda dahi ma‘mûr imifl, ammâ asâkir-i İslâm harâb edüp sene 936 târîhinde müceddeden Süleymân Hân binâs›d›r. Segsâr sancağ› ***[71a]*** hâkinde Tuna kenâr›nda bir bay›r dibinde üç kat metîn ve sa‘b ve kavî palankad›r, lâkin gayrisi gibi yal›n kat değildir. Ösek kal‘as› gibi dolma r›ht›m palankad›r. İçinde bir manast›rdan bozma Süleymân Hân câmi‘i ve elli aded tahta örtülü evleri ve cebehânesi ve anbârhânesi ve tophânesi var, ammâ handak› gâyet sarpd›r. Poyraza mukâbil bir kapusu önünde cisir üzre bir lonca köflkü var, dizdâr ve iki yüz kadar neferât-› yarar bu kas›rda ber-karâr olup dîdebânl›k ederler.

Ve bunun dahi handak üzre cisri asma makaral› hafleb köprüdür kim her gece kald›rup kal‘a kapusuna dayarlar. Ba‘de'l-›flâ bunda dahi mehterhâne çal›nup bâng-› Muhammedî çağ›r›l›r. Bu kal‘a handak› kenâr›nda kal‘a ihâta etmifl bir kat kal›n direkler ve s›k flarampavlar› vard›r kim gird-â-gird bu kal‘a sekiz yüz ad›md›r.

Temdîh-i varofl-› kal‘a-i Pahfla: Bu varofl yal›n kat flarampav palankad›r. Ve iki kapusu var. fiâhrâh üzre olmak ile bir kapudan girilüp bir kapudan ç›k›l›r. Cümle iki yüz aded flindire tahta örtülü fakîrâne külbe-i ahzân büyûtlard›r, ammâ bir kiremit örtülü mükellef câmi‘i var, ammâ bânîsi ma‘lûmum değildir. Ve bir mu‘azzam hân› var ve hâna yak›n bir âb-› hayât kuyusu var. Ve bu mahalde elli kadar dükkânlar› var. Bu belîdenin ensesinde bî-hadd ü bî-k›yâs bâğlar› var. Cümle asker engûrlerin tenâvül edüp ubûr etdiler. Bu dahi latîf havâdâr yerdir. Ve halk› garîb-dost gâzîlerdir kim niçe hastalar› hânelerine alup devâlar etdiler.

Ziyâretgâh-› kal‘a-i Pahfla: Bu flehrin cânib-i garbîsi taflras›nda kal‘a (...) yolu üzre bu flehrin mezârl›ğ› içinde Tuna'ya nâz›r bir mesîregâh bâğlar içinde,

Ziyâret-i Erkoç Baba ve cenbinde Gâzî Behrâm Baba: Bunlar Süleymân Hân asr›nda ikiciği kar›ndafl gibice çete ve potura seğirdüp dîn-i mübîn uğuruna mücâhidü fî-sebîlillâhlar imifl.

Hikmet-i Hudâ Erkoç Baba *min mahabbetillâh* merhûm oldukda cemî‘i serhad gâzîler Baba-y› merhûmun na‘fl-› flerîfin tevhîd [ü] tezkîr ile gasl ederlerken hemân Behrâm Baba,

"Beni de bir hoflça y›kay›nuz. Benüm birâ[de]-rimle âhiretde de çete koval›m ve efendimizin dîdâr›n görelim. Ala benim cân›m cân›m›" deyüp rûh teslîm etdükde cümle huzzâr-› meclis âlem-i hayretde kalup âhir-i kâr techîz ü tekfîn ve ›skât salât›n edüp salât-› cenâzelerin bir yerden k›lup bu cây-› refî‘ üzre ikisin yan yana defn ederler. Hâlâ ziyâretgâh-› erbâb-› (erbâb-›) dilând›r. Hâlâ birâ[de]reyn-i gâzîyeyn bir ağaç köflk-misâl bir sütûh alt›nda âsûdedirler. *{Kuddise s›rruhu'l-azîz}.*

Andan (---) sâ‘atde flimâle gidüp,

Evsâf-› palanka-i Fötvar

Lisân-› Macarca (---) (---) (---) demekdir. Bânîsi Ungurus krallar›ndan Lagofl kral binâs›d›r.

Ba‘dehu sene 936 târîhinde Âl-i Osmân askeri harâb edüp ba‘dehu sene-i mezbûrede Süleymân Hân amâr etdi. Budin hâkinde pafla hâss› ve niyâbetdir. Bunun dahi kal‘as› nehr-i Tuna kenâ[r›nda] gâyet mürtefi‘ bir dağ üzre bir h›sn-› hasîn ve bir üstüvâr bir ra‘nâ hisârd›r kim Tuna kenâr›nda olan palanka hisârlarda bundan metîn palanka yokdur kim gird-â-gird üç kat dolma r›ht›m binâl› palankad›r.

Cümle etrâf›nda iki kat gayyâ deresi gibi kesme handak› var ve iki yerde metîn ve kavî ağaç kapular› var. Bir kapusu maflr›k cânibine nâz›r küçük kapudur. Handak› üzre haflebden bir kasr› var, lonca derler, bir temâflâgâhd›r kim cümle hüddâmân-› hisâr bu kas›rda oturup Tuna iskelesin temâflâ ederler. Ve [bu] kapudan ahâlî-i kal‘a Tuna'dan su al›rlar. Bir kapusu dahi mağrib cânibine büyük kapudur, taflra varofla mekflûfdur. Bunun dahi handak üzre cisri asma zincîrli hafleb kantarad›r. Bu kal‘an›n çâr-kûflesinde metîn ü müstahkem kullelerinde flâhî zarbuzan flâhâne flâhî toplar› var.

Derûn-› hisârda cümle yetmifl aded flindire tahta örtülü hâneleri ve bir kenîseden tebdîl olmufl Süleymân Hân câmi‘i var, gâyet ma‘bedgâh-› kadîm ve kârgîr binâd›r. Hattâ bu câmi‘e muttas›l evc-i âsumâna ser çekmifl çâr-kûfle fieddâdî binâ bir kulle-i ra‘nâs› var kim cihân-nümâ olup cemî‘i Keçkemet sahrâlar› ve fiarkez yakalar› üç konak yerdir, bu kulle-i bâlâdan nümâyân olup tahta örtülü ayyûka kad-keflân olmufl bir kulle-i bâlâd›r kim tâ zirve-i a‘lâs›nda dörd aded serâmed toplar› vard›r. Dahi mâ-fevkinde bu kulle üzre Süleymân Hân câmi‘inin bir musanna‘ serâmed tahta menâresi vard›r. Ve bu kullede dizdâr›n ve iki yüz aded kal‘a neferâtlar[›n›n]

zî-k›ymet metâ‘lar› mahfûzdur, zîr[â] sa‘b ***[71b]*** ve metîn kulle-i bâlâd›r.

Der-beyân-› varofl-› kal‘a-i Fötvar

Çâr-kûfle bir yal›n kat dolma palanka dîvârl› azîm varofldur kim dâ’iren-mâdâr cirmi dörd bin ad›m ihâta eder. Metîn kulle [ve] tabyalar ile ârâste ve gâyet sarp handak-› amîk ile pîrâste olmufl iki aded kapusu ve ikifler kat tahta kanatl› kavî kapulard›r. Her kapu üzre tahta tabyal› ve âmâde toplu kulleleri var kim bu kapular›n birinden girilüp birinden ç›k›l›r, ortas› flâhrâh bir varofl-› menzilgâh palankad›r. Cümle iki yüz aded tahta sutûhlu tahtânî evleri ve bâğçeleri ve âb-› hayât kuyular› [ve] bir câmi‘i var, mâ-tekaddem bu da bir deyr-i musanna‘ imifl, hâlâ bir câmi‘-i müreffa‘d›r. Ve bir mescidi ve bir hân› ve elli aded dükkân› ve hân cenbinde bir sebîlhâne-i {erbâb-›} atflân›.

Bu imâretlerden mâ‘adâ bu varoflun niçe arz-› hâliye yerleri var. Hattâ ol kadar vâsi‘ varofldur kim cümle mezâristân› bu kal‘a içredir. Ve bu kal‘ada y›lda bir kerre befl on bin âdem cem‘ olup panayur-› azîm, ya‘nî bâzâr durup bu kal‘a içre iki üç yüz kadar külbe-i ahzândan dükkânlar yaparlar. Tâ bu mertebe vâsi‘ varofldur.

Ve âb [u] havâs› ve mahbûbesi çokdur. Ve bâğlar› bî-hisâb olup beyne'l-halk hâk-i pâki mergûbdur.

Andan yine cânib-i garba nehr-i Tuna kenâr›yla 3 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› palanka-i Penteli

Bu Boflnak lisân›yla (---) (---) (---) demekdir. Kadîm-i eyyâmda kefere krallar›ndan S›yolabi Yanofl Kral binâs› idi.

Ba‘dehu sene 936 târîhinde guzât-› müslimîn ihrâk edüp ba‘de'l-feth-i Budin bu kal‘ay› Süleymân Hân sene-i mezbûrede tecdîden binâ etdi.

Ba‘dehu sene 1072 târîhinde bu hakîr Serdâr Ali Pafla ve Melek Ahmed Pafla efendilerimiz ile diyâr-› Erdel gazâs›nda iken Nemse çâsâr› fursat bulup Âl-i Osmân'›n Erdel'i nehb ü gâret etdiğine karfl›l›k sulha muğâyir o dahi karfl›l›k edüp bar›fl›kl›ğ› bozup bu kal‘a-i Penteli'yi ›hrâk bi'n-nâr etdiğinden bu Yan›k seferimiz zuhûr etmesine bâ‘is ü bâdî bu kal‘a-i Penteli ve gayri kal‘alar›n ›hrâk olunmas› sebeb olmufldur.

Ba‘dehu bu kal‘a-i Penteli'yi fermân-› pâdiflâhîyle Budin vezîri İsmâ‘îl Pafla henüz bu sene 1073 müceddeden binâ etmeğe mübâfleret edüp mukaddemâ Budin vezîri Hasan Pafla binâ etdiğinden vâsi‘ ve metîn etmeğe mübâfleret edüp ibtidâ bir hünkâr câmi‘i inflâ etmifller kim Tuna kenâr› palankalar›nda böyle flâhâne rûflen binâ câmi‘-i ra‘nâ olmam›fld›r.

Bunun dahi zemîni nehr-i Tuna kenâr›nda bir mürtefi‘ bay›r üzre nev binâ olmada, çâr-kûfle flarampavl› ve sa‘b handakl› maflr›k taraf› nehr-i Tuna'ya nâz›r ve mağrib taraf› kesme toprak handakl› kal‘ad›r. İçinde hâne ve cebehâneleri dahi nâ-tamâm idi, ammâ neferâtlar› üç yüz kadar ve dizdâr› ve Budin kulu serdâr› olup hidmetde idiler. Varoflu mukaddemâ itmâm bulup yüz aded tahta örtülü hâneli ve bir hânl› ve yigirmi dükkânl› varofl-› nev binâd›r, ammâ hûb-havâ ve bâğ u bâğçeleri bî-hisâbd›r.

Bu kal‘adan ç›kup Budin taraf›na giderken bir handak gibi dere içre cemî‘i Âl-i Osmân askeri ol dereden geçüp 4 sâ‘atde,

Evsâf-› palanka-i Cânkurtaran

Sene 935 târîhinde Süleymân Hân Beç kal‘as›n muhâsara edüp ve fliddet-i flitâ ta‘kîb edüp asâkir-i İslâm'›n cenge iktidârlar› olmayup bi-emri Hudâ cümle hazâ’in-i bârgâh-› Âl-i Osmân› umûmen Beç kal‘as› alt›nda b›rağup hemân Süleymân fiâh h›rka-i Resûl'ü ve alem-i Habîbullâh'› alup niçe iç ağalar› top-keflân câmûslar›na binüp Ni‘met-Uyvar alt›ndan nehr-i Raba'y› ubûr edüp Ustolni-Belgrad'a uğramayup tâ kal‘a-i Beç'den alt› gün alt› gece de ol fliddet-i flitâda bu Cânkurtaran mahallinde Kovin adas› önünde meks eyleyüp Pâdiflâh Süleymân fiâh bir kay›k ile Kovin adas›na geçüp vüzerâlar›na buyururlar kim:

"Bu meks etdiğimiz yere ne derler" derler. Serhadli derler kim,

"Hünkâr›m Kovin adas› yeri derler" dediklerinde Süleymân Hân buyururlar kim,

"Yok bu mahalle cân kurtaran derler. Biz Beç'den bu mahalle asâkir-i İslâmla gelüp cân kurtard›k. Bir dahi benim askerimden ve evlâd-› zevi'l-ihtirâmlar›mdan nehr-i Raba'y› ve kal‘a-i Yan›k'› ubûr eden evlâdlar›m Yan›k'da yanalar ve Beç'de peç ve pûç ve iflleri hiç ve pîç pîç olalar bencileyin bu Cânkurtaran'a gelüp cân kurtaralar" deyü Beç kal‘as› ve Yan›k kal‘as› alt›na varanlara beddu‘â edüp ba‘dehu buyurdular kim,

"Tîz bu mahalle Cânkurtaran nâm›yla bir kal‘a inflâ edün" buyurduklar[›nda] bu kal‘aya flürû‘ edüp nâm›na Süleymân Hân Cânkurtaran buyurdular.

{Sitâyifl-i flecâ‘at-i gâziyân-› Cânkurtaran}

Ammâ sene 1072 Nemse çâsâr› tahrîkiyle bu kal‘aya Zirinoğlu k›rk bin asker ile bu kal‘ay› döğüp Penteli kal‘as› gibi ›hrâk edem zann edüp zarabât-› top-› kûplar ile bu kal‘an›n câ-be-câ yerlerin rahnedâr ***[72a]*** edüp fleb [ü] rûz döğerken derûn-› hisârda mahsûr olan gâzîler görseler kim Budin'den imdâd yok ve cümle Âl-i Osmân askeri vilâyet-i Erdel

gazâs›nda. Ne çâre imdâddan me'yûs olup bir gece cemî'i k›rk bin küffâr-› hâksâr-› murdâr-› bedkâr mahmûr u evkâr h›nzîrlar gibi horlayup yat›rlarken cümle guzât-› Cânkurtaran cânlar›n kurtarmadan geçüp cümle avret ve oğlanlar›yla iki bin altm›fl aded sağîr ü kebîr âdemler olup dal sâtûr-› Muhammedî kal'a kapusundan taflra ç›kup derûn-› dilden ve cân [u] gönülden Cânkurtaranl› sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup küffâra bir yayl›m kal'adan toplar ve bir yayl›m tüfengler atup cân havliyle kâfire giriflüp ol vakt-i fiâfi'îde kâfire bir k›l›ç ururlar kim vasf›nda lisân kâs›rd›r.

Cümle küffâr bu fleb-hûnu görüp hâbdan cümle serâsime bîdâr olup kimi nehr-i Tuna'ya kendüyi atup kimi uryânen dağlara düflüp kimi ç›plak atlar›na binüp firâr edüp bu kadar bârgâh [u] büngâhlar› ve bu kadar mâl-› hazâ'inleri Cânkurtaran alt›nda kalup Cânkurtaran alt›nda yedi bini cân kurtarmayup bî-cân olup dendân-› tîğ-› âtefl-tâb-› gâziyân-› Cânkurtaran'dan geçüp bak›yyetü's-süyûflar›ndan iki bin altm›fl kadar esîrleri alup kavm-i Cânkurtaran cânlar›n ve kal'alar›n kurtard›klar›ndan mâ'adâ bu kadar mâl-› ganâ'imle muğtenim olduklar›n bu hakîr Erdel gazâs›nda iken bu feth-i meserret haberi Erdel'de Ali Pafla'ya geldiği ma'lûmumdur.

Ba'dehu cümle cebehâne ve mâl-› hazâ'ini Cânkurtaranl› taksîm-i guremâ edüp cümle cebehâne ve toplar› Cânkurtaran kal'as›na zeyn ederler. Hâlâ flimdi Budin serhadleri palankalar›nda Cânkurtaran gibi bir pür-silâh cebehâneli ve balyemez toplu ve eyle yarar ve nâmdâr kullu bir palanka hisâr yokdur. Hâlâ cümle yedi Hersek banlar›,

"Âh gidi Cânkurtaranl›" deyüp âh [u] enîn-i serd çekerler. Hudâ bu kal'ac›ğ› düflman flerrinden emîn ede, *âmîn ve yâ Mu'în*.

Hattâ flimdi bu mahalde Cânkurtaran'›n dizdâr›na ve bölük ağalar›na ve befl yüz aded kal'a neferâtlar›na cümle yetmifl aded zer-ender-zer hil'at-i fâhireler geydirüp cümle gâzîlerinin bafllar›na Sad[r›]a'zam kendü dest-i flerîfleriyle birer gümüfl çelengler sokup cümle serhad halk› mâbeyninde Cânkurtaranl›lar serfirâz oldular.

Der-medh-i eflkâl-i zemîn-i kal'a-i Cânkurtaran

Nehr-i Tuna kenâr›nda bir vâsi' fezâda çâr-kûfle ve çâr tabyal› gâyet metîn ü müstahkem dolma r›ht›m fieddâdî palankad›r, ammâ her mefle ağac› direkleri birer âdem güc ile kucaklar kal›n mefle ve pelîd ağaçlar›d›r kim bu kadar zamândan berü âbnûs ağac›na dönmüfl direklerdir. Hattâ küffâr bu kerre bu kal'ay› bu kadar zamân balyemez toplar ile döğüp gülleleri iki direk mâbeynine girüp gâ'ib olmufl. Tâ bu mertebe metîn palankad›r.

Ve handak› gâyet amîk ve arîz ve sa'b hafr-i azîmdir. Cümle top mazgallar› handaka nâz›rd›r, zîrâ bu ağaç kal'alarda düflmanlar geldikde handaklar›ndan korkarlar. An›niçün bu kal'an›n handak kenâr›nda bir kat direklerden dâ'iren-mâdâr flarampav meterisleri var. Düflmanlar handaka gelmesin içün bir hayli zamân bu flarampavlarda cümle gâziyân ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâl ederler.

Ve cümle üç kapusu var, ikisi nehr-i Tuna kenâr›nda cânib-i flarka aç›l›r ve ahâlî-i kal'a bu kapulardan su alup, iskeledir kim gemiler yanafl›r. Ve biri büyük kapudur kim cânib-i cenûbda taflra varofla aç›l›r. Bu kapular önünde handaklar üzre zincîrli asma cisirleri bafl›nda lonca kas›rlar› var.

Ve bu kal'a içre cümle yüz elli aded bâğçesiz darac›k ve sokaklar› dar evlerdir kim her sokak bafl›nda bendleri var. Ve bir Süleymân Hân câmi'i ve cebehâne mahzenleri ve g›lâl anbâr› var.

Ve bu kal'an›n Tuna kenâr› köflesinde bir vîrân kenîsesi var, içinde keraste ve gayri mühimmât [u] levâz›mâtlar› ve flehrin niçe hayvânâtlar› memlûdur. Hattâ bu kal'a içinde olan guzât-› muvahhidînin ehl [ü] iyâlleri birbirlerinden aslâ kaçmazlar, zîrâ cümle evlâd-› evlâdlar› birbirleriyle dükelisi akrabâ ve ta'allukâtlard›r. An›niçün birbirlerinden hicâb edüp ceng etmede yarar ve bahâd›rlard›r. Bu kal'a içre gayri âdem girüp müte'ehhil olup sâkin olamazlar. Meğer taflra varoflda tavattun edeler.

Der-kayd-› varofl-› Cânkurtaran: Bu varofl hisâr dahi bir sarp yal›n kat palanka ve flarampavl› rabâtd›r ve cümle yüz elli kadar hâneli ve sarp handakl› ve bir hânl› ve yigirmi dükkânl› ma'mûr ve s›k ve ganîmet intihâ-i serhaddir. Bunun dahi âb [u] hevâs› latîfdir. Ve bâğ u bâğçeleri cümle bu kal'a karflusunda cezîre-i Kovin'dedir.

Der-beyân-› ziyâretgâh-› flühedâ-y› Kovin ve eflkâl-i cezîre-i Kovin

Serhad ahâlîsi bu cezîreye ***[72b]*** Kovin derler, Osmânl› Koyun adas› derler. fiarkdan garba tûlânîsi altm›fl mîl tavîl bir cezîre-i vâsi'dir kim arz› bir fersah enli cezîre-i azîmdir. İçinde yedi pâre ma'mûr köyleri ve niçe kerre yüz bin aded devâbbâtlar› ve Cânkurtaranl›lar›n bu kadar bin bâğ-› İreme-zâtlar› bu cezîre içindedir. Birkaç ahbâb ile Cânkurtaran'dan atlar›m›z gemilere koyup bu cezîreye ubûr edüp anda cümle,

Ziyâret etdiğimiz flühedâlar›n menâk›blar›n beyân eder

Evvelâ sene 1004 târîhinde Fâtih-i Eğre Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis *tâbe serâ[h] ve ce'ale'l-cennetü mesvâh*d›r kim anlar›n zamân-› sa'âdetlerinde küffâr-› Macar-› füccâr-› hâksâr gâyetü'l-gâye isyân u tuğyânlar ederek her cânibleri nehb ü gâret ve alan u tâlân ederek gelüp Keçkemet k›rlar›n ve Heves ve Çokrad kal'alar›n ve fiarkez ve Salanta sahrâlar›n sahr edüp âbâdân olan kurâ vü kasabâtlar› cümle kabza-i tasarrufa alup Âl-i Osmân'› Eğre kal'as› gazâs›na gitmeğe mâni' {olmak} içün bu cezîre-i Kovin'de küffâr yüz bin askerle konup kat-ender-kat taburlar çatup eğer Tuna'dan gemiler ve eğer karadan asâkir-i İslâm'a rehzenlikler edüp cüyûfl-› muvahhidîne hayli rahneler verir.

Âhirü'l-emr pâdiflâh-› cem-vakâr-› sâhib-kiflverin fermân-› hümâyûnlar›yla celâlîden mutî' [ü] münkâd olma Celâlî Hasan Pafla'n›n ve Dervîfl Pafla'n›n celâlî ve cemâlî ve sekbân ve sal›c› var›c› zorba askerleriyle cümle otuz iki bin aded güzîde askerleri bir gece niçe bin aded Tuna gemileriyle bu cezîre-i Kovin'e geçirüp her biri birer zor-› bâzûya mâlik zorba kağan arslana benzer yiğitler kim her biri Anadolu diyâr›nda re'âyâ vü berâyân›n koyunun ve kuzu [ve] tavuk ve kazlar›n tenâvül etmeden Ma'dî-Kerib'e dönmüfller idi.

Bu cezîreye ale'l-gafle bu kadar bin guzât-› müslimîn geçince cümle gemiler gidüp bunlar bu cezîrede küffâr ile cenge âheng ederek kâmil üç gün üç gece bir ceng [ü] savafl-› perhâfl ederler kim hâlâ cemî'i serhad tevârîhlerinde mastûrdur.

Hulâsa-i kelâm üç günde yetmifl bin kâfiri k›l›çdan geçirüp yigirmi bin güzîde kefereler nehr-i Tuna'da gark olup yüz bin küffârdan bir cân-› kefere rehâ bulmayup flemflîr-i miczemden geçinceğe dek cümle celâlî askerleri de cümle flehîd olup hemân

"Celâlî Hasan Pafla kendü eliyle üç günde yedi yüz kâfir k›rd›" deyü bu cengde halâs olan Dervîfl Pafla askeri bu Cânkurtaranl›lara nakl etmifller.

Anlar›n nakilleri üzre bu gazâda hâz›r olanlardan bu hakîr istimâ' edüp bu mahalle tahrîr etdik, ammâ be-kavl-i kavm-i Cânkurtaran bu celâlî kavmi bu cezîreye geçdiklerinde Budin vezîrinden bize fermân gelüp,

"Olmaya ki flâyed celâlî kavmi adaya geçince imdâd edesiz ve yâhûd münhezim olurlarsa kay›klarla beri alas›z ve atlar›yla yüzerek beri geçerlerse cümle k›ras›z, ammâ Dervîfl Paflal›ya imdâd edesiz, beri geçerlerse alas›z" deyü fermânlar gelüp, "Alâmet-i flerîfeme i'timâd edesiz ve illâ mâl [u] mâmelekiniz gitmek ile halâs olmayup cümleniz katl-i âmm olunursuz" deyü fermânlar geldiğinden havf edüp,

"Cezîrede olanlara biz imdâd etmedik, ve imdâda dahi muhtâc olmayup cümle flehîd olup celâlîden cân kurtulmad›, ammâ Dervîfl Paflazâde flehd-i flehâdet câm›n nûfl edüp ancak üç yüz âdemi hayâtda mecrûh kalup ba'de'l-ceng [ü] cidâl cümlemiz bu cezîreye geçüp ol kadar mâl-› ganâ'im ald›k kim hâlâ ol mâl ile muğtenem âdemlerimiz vard›r" deyü bu ceng [ü] cidâli Cânkurtaran ihtiyârlar› nakl etdiler.

Ba'dehu cemî'i guzât-› müslimînin cesed-i flerîflerin sekiz aded hunka, ya'nî sekiz aded yumru depeler edüp cümle flühedâlar› defn ederler. Hâlâ sekiz y›ğ›n ziyâretgâhd›r. Deli Gâzî Hasan Pafla ve Dervîfl Paflazâde merkadleri âflikârelerdir, ammâ mâ'adâlar› hunka depelerdir.

Ammâ Dervîfl Pafla hemân ol cengden sonra at ile nehr-i Tuna'y› y›ld›rup Cânkurtaran'a cân atup eyle cân kurtarup halâs olur. Hâlâ bu Kovin adas›nda on dörd yerde küffâr-› hâksâr›n üstühânlar› püflte püflte y›ğ›l›d›r ve niçe yüz yerde küffâr kafâlar› lahana y›ğ›nlar› gibi y›ğ›n y›ğ›n pâymâl-i rimâl galtân olup yat›r.

Ba'dehu Gâzî Dervîfl Pafla bu cezîre ma'rekesinden halâsdan sonra Budin taraflar›na serdâr-› mu'azzam olup Cânkurtaran'a geldikde bir kay›ğa binüp bu Koyun adas›na geçüp münhezim olduğu yerde evlâd› üzre ve cemî'i celâlî gâzîleri ve kendü flühedâlar› üzre bir kasr-› âlî inflâ edüp etrâf›na niçe bin aded flecere-i müsmirâtlar diküp hâlâ bir ziyâretgâh-› erbâb-› dilând›r. Hamd-i Hudâ bu cümle flühedâlar› bu mahalde ziyâret edüp rûhlar›yçün bir Yâsîn-i flerîfe tilâvet etdik. *Rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Bu ziyâret kasr›n›n sütûnunda tahrîr oluna[n] hatt-› ta'lîk fli'r budur:

Hakîm-i Mutlak'›n olmasa ger bir iflde tedbîri
Müfîd olmaz hezâr e[r]bâb-› akl›n re'y [ü] tedbîri

İnâyet eylese bir bendesine Hazret-i Mevlâ ***[73a]***
Sevâb olur hatâs› hep kemâl-i mahz-› taksîri

Sa'âdet isterisen ehl-i teslîm [ü] tevekkül ol
Kabûl et cân ile Dervîfl bu pend-i Hazret-i Pîri

deyü Dervîfl Pafla kendü hatt›yla tahrîr etmifl.

Me'âl-i kelâm cezîre cenglerinde bu dahi bir neberd-i azîmdir, ammâ bu cezîrede bir kal'a olsa cemî'i Tuna yal›lar› üzre olan k›lâ'-› metîneler emn ü amân olurdu, ammâ hakîrin akl-› kâs›r›yla kal'a bu cezîrenin Budin taraf›ndaki ucunda olsa nehr-i Tuna'n›n iki taraf›ndan dahi hayduk kay›klar› geçmezlerdi *ve's-selâm.*

Ammâ bu cezîrenin bâğlar› bâğ-› İremden niflân verir bâğçeleri var kim Âl-i Osmân ordusun ganîmet etdi. Andan dahi kalkup cânib-i flimâle 2 sâ'at gidüp,

Evsâf-› palanka-i Erçin

Süleymân Hân asr›nda sene 935 târîhinde Erçin nâm bir mîr-i livâ-i benâm gazâ mâl›yla *hasbetenlillâh* bu kal'ay› inflâ etmeğile ol gâzînin ismiyle müsemmâ bir kal'ac›k imifl, ammâ yine sene 1072 târîhinde bu hakîr Erdel'de iken Zirinoğlu nâm la'în-i

pelîd-i bî-dinin ›hrâk etdiği kal‘an›n biri dahi budur. Ba‘dehu İsmâ‘îl Pafla bu kal‘ay› müceddeden binâ edüp evvelkiden dahi metîn oldu dediler, zîrâ hakîr evvelki kal‘ay› görmemifl idim, zîrâ bu serhadlere ibtidâ seyâhatimizdir.

Bu kal‘a içre elli aded tahta örtülü neferât hâneleri ve cebehânesi ve anbâr› ve hünkâr câmi‘i ve maflr›ka nâz›r bir kapusu ve bir taraf› sa‘b handakd›r ve handak taraf› âlî bay›rd›r. Küffâr bu kal‘ay› bu mahalden döğüp amân ile istîlâ edüp ba‘dehu ibâdullâhlar› esîr eder.

Hâlâ dizdâr› ve iki yüz yeni neferâtlar› var, ammâ dahi toplar› ve cebehânesi yokdur. Cümle küffâr götürmüfl. Ancak üç aded k›r›k top kalm›fl. Ve taflra varoflu berbâd yerde yat›r, ancak handak› kalm›fl. Ve bir yeni hân-› zîbâ ve k›rk aded dekâkîn-i ra‘nâ binâ olunmufl. Ve bu harâb varoflun handak›ndan taflras› serâpâ müflebbek bostânlard›r. Ve bâğ u bâğçesi bîhisâbd›r kim hâlâ amârd›r. Andan flimâle 3 sâ‘atde,

Evsâf-› palanka-i Hamza Beğ

Bunu dahi Süleymân Hân fermân›yla kal‘a-i fiimatorna beği Hamza Beğ nâm benâm-› hümâm sene 936 târîhinde binâ etmek ile Hamza Beğ nâm›yla müsemmâ bir palanka-i ra‘nâc›kd›r. Bu dahi nehr-i Tuna kenâr›nda gâyet ma‘mûr imifl, lâkin bunu dahi tahrîr olunan sene-i mezbûrelerde Zirinoğlu ›hrâk bi'n-nâr edüp ahâlîleri gemilere binüp firâr eder. Bunun dahi cümle hâneleri ve toplar›n alup dâr-› menhûslar›na gider.

Ba‘dehu Budin Vezîri İsmâ‘îl Pafla Sadr›a‘zam›n Yan›k gazâs›na geleceğin istimâ‘ edüp re‘âyâ vü berâyâ-y› bî-had üflürüp müceddeden binâ eder. Dizdâr› ve üç yüz neferâtlar› henüz müceddeden tahrîr olunup firâr eden dizdâr› bu mahalde otak önünde katl olunup gayri neferâtlar› ferd-i tîmâr kayd olundu.

Derûn-› hisârda ancak yigirmi flindire tahta ile mestûr hâneler ve bir câmi‘-i Süleymân Hân binâ olunup nûr olmufl ve bir kârgîr tafl binâ bir minâre-i bâlâs› var, külâh› kurflumlu ve alemi kalayl›d›r. Varoflu henüz ma‘mûr olmadad›r, lâkin havâlîsi olan bay›rlar serâpâ bâğlard›r.

Andan yine asâkir-i İslâm ile kalkup azîm alaylar tenbîh olunup kanûn-› Âl-i Osmân üzre çet-a-çet mevc ü mevc ve fevc ü fevc asâkir-i İslâm cebe vü cevflene müstağrak olup Budin sahrâs›nda **Kileovas›** nâm tâ fezâ-y› hâmûn leb-ber-leb cüyûfl-› muvahhidîn olup cemî‘i mîr-i mîrân vüzerâ ve vükelâ ve erbâb-› dîvân gürûh gürûh giderken cümle ahâlî-i Budin'in s›ğâr u kibâr› serdâr-› mu‘azzam›n istikbâline ç›k›lu[p] cümle Budin'in on yedi bin kulu pür-silâh olup kat-ender-kat selâma durup cümle yüz yetmifl aded nâmdâr ağalar› rikâ[b-›] Sadr›a‘zama yüz sürüp sâ’ir neferâtlar› âdâb üzre karâr-dâde oldular. Ve yine asâkir-i İslâm alay ile gitmede.

Hikmet-i Hudâ eyyâm-› müsâ‘id ile nehr-i Tuna üzre bin pâre zahîre gemileri bâdbânlar› ve f›land›ra ve sancağ u bayrağ u alemlerin küflâde edüp asker-i İslâm karadan, anlar Tuna'dan giderken kal‘a-i Budin ve kal‘a-i Gerz İlyâs ve kal‘a-i Peflte ve kal‘a-i Bârûdhâne nümâyân oldukda *el-azametullâh* ibtidâ sadr›a‘zama ve sancağ-› Resûlullâh'a ve asâkir-i cündullâha vehle-i ûlâda Gerz İlyâs kal‘as› bir yayl›m top ve bir yayl›m tüfeng mezkûr Budin ve Peflte kal‘alar› "Safâ geldiniz ve hofl geldiniz" deyü üç pâre k›lâ‘-› azîmeler ol kadar top u tüfeng ü fifleng flâdumânlar› edüp cümle kal‘a neferâtlar› gülbâng-› Muhammedîler çeküp cümle kal‘a murg-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd ve bârûd-› siyâhdan peydâ olan dûd içinde kal‘alar kalup zemîn ü zemân u âsumân lerzân oldu.

Ba‘dehu gird-i sipâh ve dûd-› siyâh-› bârûd berhavâ olunca an› gör[dük], dörd pâre mezkûr kal‘alar dürr-i beyz-âsâ barud-› siyâh ***[73b]*** içinden dürr-i yetîm-vâr fla‘fla‘a urup cemî‘i ebrâclar› ve dendân-› bedenleri tuğlar ve sancağ u bayrağ u f›land›ralar ile ârâste ve niçe yüz pâre toplar ile pîrâste olmufl kal‘a-i Budin'i gördüğümde sad lek hamd [ü] senâlar edüp "Âh murâd [u] merâm›m üzre ziyâret ve temâflâ edebilsem *Allâhümme yessir*" deyü du‘â vü senâ etdim.

Zîrâ bu ana dek otuz befl sene seyâhatimde bu tarz [u] tarh ve bu nümâyifl ve bu mehâbet ü salâbet üzre böyle bir sedd-i Kahkahâ kal‘a-i bâlâ görmemifl idim. Hemân cemî‘i asker-i İslâm alay-› azîm ile Sadr›a‘zam› kal‘a-i Budin alt›ndaki Kile sahrâs›nda serâperdesinde nüzûl edince yine dörd pâre mezkûr k›lâ‘lardan hayr-makdem toplar› endâht olup arz u semâ dir dir ditredi.

Andan hakîr İbrâhîm Pafla efendimizle me’mûr olduğumuz kolumuzda haymemizle meks edüp Budin temâflâs›na piyâdece gitdim.

Evsâf-› taht-› çâsâr-› K›z›lelma-y› cây-› amân ve dârü'l-mülk-i kral-› Ungurus ve diyâr-› Alaman, ya‘nî h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn a‘nî sedd-i üstüvâr-› kal‘a-i Budin

hafizahullâhu min âfât, ayn a‘dâi'l-müflrikîn, âmîn yâ Mu‘în, bi-hakki hürmeti Seyyidi'l-mürselîn

Be-kavli müverrihân-› kefere-i Latin ve müverrihân-› Macar-› irflekân ve müverrihân-› Rûm-› Yûnâniyân kavilleri üzre bu kal‘a-i Budun'u Hazret-i Risâlet-penâh›n vilâdetinden 882 sene evvel İskender-i Kübrâ vilâdetinde Nemçe krallar›ndan Gorondi Miklofl Kral binâs›d›r.

Ol zamânda Budun'›n ismi lisân-› Nemse'ce (---) (---) idi. Lisân-› Macar'da (---) (---) d›r, lisân-› La-

tin'de (---) (---) dir, lisân-› Rûm'da (---) (---) d›r, lisân-› Etrâk'de Budin'dir, lisân-› Boflnak'da Budun'dur.

Ba‘dehu bu kal‘a niçe divelden divele intikâl edüp her kral-› dâll-i bed-fi‘âl bu kal‘ay› zamîme-i amâr ede ede bir h›sn-› metîn etdiler.

Ba‘dehu Âl-i Osmân'›n ibtidâ tulû‘u sene (---) târîhi olunca bu kal‘an›n sene-i mezbûrda tâli‘in yoklayup eyle buldular kim Türk'de sâhib-i zuhûr olan Osmân'›n oğullar›ndan Sar› Süleymân Igrando Kostantinapol bu Budin'i ve etrâf›nda olan cemî‘i kal‘alar› alalar, ammâ Beç kal‘as›n alamayup gideler. Çünki Beç kal‘as›n›n tâli‘in ilm-i nücûm ile böyle bulup cümle kral-› dâller bir yere gelüp turvin ü meflveret edüp Budin kral› olan Koca Milon Poturi Miklofl Krala cümle krallar ve dahi İspanya'da Rim papas› ve gayri irflekler ve banlar ve hersekler ve cümle flaglar bât›l dînlerinin aflk›na Meryem Ana ve Hazret-i Îsâ gayretine mezkûr krallar ve banlar imdâd edüp ilm-i nücûmda bulduklar› takdîri sû-i tedbîrleriyle bozmak içün kal‘a-i Budin'i eyle metîn ü müstahkem edüp gûyâ sedd-i İskender edüp derûn-› flehirde olan hâne-i menhûslar› ve cümle düyûrlar›n serâpâ altun ve gümüfl derveze ve revzen ve flebekeli kâ‘alar ile ârâste ve cümle zer ü halkârî münakkafl dekâkînler ile pîrâste edüp cümle esvâklar›n› Hind füsûskârîsi gibi serâpâ murassa‘ zemîn döfleyüp flehre aslâ hayvânâtdan at ve kat›r ve arabalardan bir fley girmemek üzre "Hâmân ve Fir‘avn ve Kârûn ve fieddâd ve İsvet Nikola ve Sar› Salt›k'un la‘neti olsun" deyü tenbîhler edüp cümle a‘yân-› kefere flehr-i Budin'e piyâde girirler idi.

Ve dahi Milon Poturi Kral kendüye ve krallar[a] mahsûs bir sarây-› bâğ-› Merâm-› İremezât etdi kim cemî‘i diyâr küffârlar› gelüp seyr [ü] temâflâ edüp giderlerdi.

Cümle kral-› dâllar›n bu Budin'i amâr etmede imdâdlar› olduğu cihetden on yedi aded kral içün on yedi kubbeli hücreler edüp her kubbe üzre alem yerine müdevver altun toplar ile on yedi oday› eyle murassa‘ât-› gûnâ-gûnlar ile müzeyyen etdi kim âfitâb-› âlem-tâb›n flu‘lesi bu sarâya pertev urdukda çeflm-i insân hîrelenirdi. Çûn bu sarây-› ibret-nümâ yedi y›lda tamâm olup cümle kral ve ban ve hersek-lere bu sarâyda ziyâfet-i âlîler edüp cümle küffâr bu sarây›n tarz [u] tarh-› tavr›n ve nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûnun görüp engüflt ber-dehen edüp âlem-i hayretde kalup bu sarây›n nâm›na "K›z›l[elma] sarây›" deyü nâm kodular, zîrâ her kral›n odalar› üzre k›z›l altundan toplar olduğu cihet ile K›z›lelma Sarây› ve K›z›lelma-y› Ungurus deyüp Budin kal‘as›na nâm kodular. Hâlâ bu sarâya K›z›lelma Sarây› derler.

Ve yine mezkûr altun K›z›lelma toplar›ndan ba‘z› kubâblar üzre altun toplar vard›r, ammâ devlet-i Âl-i Osmân'da nûru kalmam›fl altun mutallâ toplard›r. Tamâm bu kal‘a-i Budin K›z›lelma-y› Ungur[us] ile nâm verüp ma‘mûr olup İrem-âsâ oldu.

Be-kavl-i müverrihîn bu rûy-› arzda alt› aded k›z›lelma var, lisân-› {Macar'da k›z›lelmaya K›pona derler}.

Evvelâ ibtidâ K›z›lelma-y› atîk; diyâr-› İflpapol'da, ya‘nî İflpanya'da Rim Papa K›z›lelmas›d›r.

Andan Macar K›z›lelmas› ***[74a]*** Ustolni-Belgrad'd›r kim bilâ-teflbîh Macaristân'›n Ka‘besidir kim cemî‘i krallara anda meflâdd›r. Gayri diyârda mürd olan keferelerin gûrlar›na Ustolni-Belgrad toprağ›ndan komasalar hâflâ ehl-i cennet olamaz.

Andan Alaman K›z›lelmas› kal‘a-i Beç'dir kim yedi kral bu Beç kal‘as› hidmetine me’mûrlard›r kim Beç üzre yedi kral askerleriyle k›r›lmağa ahd [ü] amân etmifllerdir. Hattâ Süleymân Hân Beç üzre sene 935 târîhinde gelüp kal‘a-i Beç'i muhâsara edüp derûn-› Beç'de İstifani nâm manast›r›n evc-i âsumâna kad-keflân olan çanhâne kullesinin tâ depesindeki alemi üzre Süleymân Hân befl kîle buğday alur bir altun top yapd›rup "Alâmetim olsun" deyü mezkûr topu krala gönderüp kral dahi bir fleb-i muzlimde ol altun topu kenîse çanl›ğ› üzre koyup hâlâ durur bir mücellâ altun topdur. Henüz bu altun top sebebiyle kal‘a-i Beç K›z›lelma-y› Alaman denmeğe müsta‘id oldu, ammâ r›zâ-y› Hudâ olmaduğundan kal‘a-i Beç'i Süleymân Hân feth edemeyüp bî-feth avdet edüp kal‘a-i Cânkurtaran'da cân kurtard›.

Andan bir K›z›lelma-y› Ungurus bu kal‘a-i Budun'dur.

Andan bir K›z›lelma dahi Orta Macar› Üstürgon'udur.

Andan Erdelistân K›z›lelmas› kal‘a-i kadîm ve atîk Eğre'dir. Bu dahi ta‘rîf ü tavsîfe muhtâcd›r kim ibtidâ bânîsi Menûçehr evlâdlar›ndan Ejder ban nâm mürted-i benâm binâ edüp bu kal‘a ismine Surhsîbvar, ya‘nî K›z›lelma kal‘as› deyü nâm verdi, ammâ bu alt› aded K›z›lelma kal‘alar›n›n asl [u] fer‘ ve bânîleriyle Fiyameng, ya‘nî Filimenk kral› târîhinde aceb yazm›fld›r.

Hamd-i Hudâ Budin ve Eğre ve Üstürgon ve Ustolni-Belgrad ile dörd aded K›z›lelma kal‘alar› dest-i Âl-i Osmân'dad›r. İnflâallâhu Ta‘âlâ yak›nda ikisi dahi dest-i Âl-i Osmân'a gireceğin efl-fieyh Hazret-i Muhyiddîni'l-Arabî iflâret buyurmufllard›r.

Netîce-i kelâm mezkûr Budin kal‘as› dest-i küffârda amâr olarak kral-› dâllar› S›rf krallar›yla ve Vo[y]n›k ve Bulkar ve Laz banlar›yla ve Latin ve İslovin hersekleriyle yek-dil [ü] yek-cihet olup Gâzî Hudâvendigâr Murâd Hân'›n ve Y›ld›r›m Hân'›n ve Çelebi Mehemmed Hân'›n ve Ebü'l-feth Mehemmed Hân-› Sânî'nin feth etdikleri memâlik-i Âl-i Osmân'a dest-d›râzl›k ederek Bosna serhadlerinde ve Sofya etrâflar›nda küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr ümmet-i Muhammed'i gezdirmez oldu.

Tâ ki sene (---) târîhinde sâhib-i zuhûr Süleymân Hân cülûs edüp ibtidâ seferleri diyâr-› Belgrad-›

behiflt-âbâd olunca cemî‘i Ungurus ve Alaman küffârlar›,

"Hay meded vay ey vay kitâb›m›zda yazd›ğ› üzre Osmânoğullar›ndan Sar› Grando Süleymân iflte gelüp Belgrad'› ald›. Bire meded elbette bu Budin'e de gelir" deyü var kuvvetlerin bâzûya getirüp Budin'i eyle metîn ü müstahkem edüp etrâf›nda yedi kraldan yedi kerre yüz bin küffâr muhâfaza-i Budin içün âmâde etdiler.

Andan Süleymân Hân'›n üçüncü seferi sene 932 sahrâ-y› Mihaç-› ekber gazâs› olup Ungurus Kral› Lagofl kral Mihaç batağ›nda gark olup yedi kerre yüz bin küffâr› k›l›çdan geçdi.

Ve bu gazâ ak[î]bince deryâ-misâl asâkir-i İslâm ile Gâzî Serdâr İbrâhîm Pafla Budin kal‘as› alt›ndaki Kile sahrâs› nâm fezâya gelüp meks-i h›yâm etdirüp üç güne dek ârâm edüp her mühimmât [u] levâz›-mâtlar›n görüp sene 932 mâh-› Zilhiccesi'nin üçüncü gün cemî‘i asâkir-i İslâm ile Serdâr-› mu‘azzam İbrâhîm Pafla kal‘a-i Budin'e sar›lup her tarafdan kol kol er döküp balyemez toplar ile kal‘a-i Budin'in sîne-i pür-kînesin döğüp göz açd›rmazken derûn-› kal‘adan cemî‘i küffâr "El-amân ey güzîde-i Âl-i Osmân" deyüp kal‘a-i Budin'in ve kal‘a-i Gerz İlyâs'›n ve kal‘a-i Peflte'nin miftâhlar›n Sadr›a‘zama verirler.

Âsaf-› Berhayâ dahi kal‘a irflekleri ve flaglar›yla miftâhlar› kal‘a-i Fötvar nâm mahalde Süleymân Hân'a gönderüp miftâhlar vâs›l olunca hemân Süleymân-› zamân ›lgar ile mâh-› Zilhicce'nin on üçüncü gün Budin alt›nda meks edüp cemî‘i Budin küffârlar› hâkipây-› rikâb-› hümâyûna rûmâlîde k›lup cümle küffâr-› hâksâr›n cerâimi defterine nazar etmeyüp "*El-afvu zekâtu'z-zafer*[1]" mazmûnunca cümle keferelere amân verilüp Budin kal‘as› zabt›na ve hazîne-i Lagofl h›fz›na on bin asker gönderüp hamd-i Hudâ kal‘a-i Budin kabza-i tasarrufa girir.

Andan Süleymân Hân ertesi gün alay-› azîm ile kal‘a-i Budin'e girince görse kim bir kal‘a bu âmmâ gözler görmüfl değil ve kalemler tahrîr etmifl değil. Derûn-› hisâra girince görse kim cemî‘i çârsû-y› bâzâr› kat-ender-kat hâneleri cümle zer-ender-zer ve musanna‘ ve murassa‘-vâr hâne-i küffâr, ammâ cümle müzeyyen ve münakkafl ve dâr-› hâksâr ve cemî‘i sokaklar› ruhâm u püsûs-kâr ruhâm-› fağfûr-vâr flâhrâhlar› var.

{Süleymân Hân} bunlar› seyr [ü] temâflâ edüp Lagofl kral›n ***[74b]*** pâyitaht› olan K›z›lelma Sarây›na girdikde kâmil yedi sâ‘at seyr [ü] temâflâ edüp buyururlar kim,

"Ah ne olayd›, bu sarây bu tarz [u] tavr üzre bizim İslâmbolumuzda Sarâyburnu'nda olayd›" buyururlar.

Andan Lagofl kral›n hazînesine girüp görse kim anda olan mâl-› firâvân›n hadd [ü] hasr› yokdur. Köfle köfle la‘l [u] yâkût ve zümürrûd ve elmâs y›ğ›n y›ğ›n ve Ungurus altunu ve gurufllar› aslâ ve kat‘â kîseler ile olmayup hemân zîr-i zemînlerde memlû olup âlât-› silâh›n ve cebehâne-i gûnâ-[gû]nun hisâb [u] kitâb›n Cenâb-› Bârî bilir. Süleymân Hân bu vaslalara ve bu kal‘a-i K›z›lelma'ya mâlik olduğundan hazz edüp buyururlar kim,

"Allâh ile ahdim olsun, bu gazâ mâl›yla Kudüs-i fierîf'e bir kal‘a inflâ edeyim ve Medîne-i Münevvere'ye bir kal‘a-i metîn edeyim ve İslâmbol'a kemerler ile sular getireyim ve *hasbetenlillâh* bir câmi‘ ve niçe hayrât [u] hasenâtlar edeyim" deyüp ahd [ü] amân ederek hazîne-i Lagofl'dan taflra ç›karken hazîne kapusu üzre bir çâr-kûfle ceyran derisi kâğ›z› üzre Nemse lisân› üzre bir hatt-› latîf yaz›lm›fl. Hemân ol kâğ›z› yerinden kal‘ etdirüp ve tercüme etdirüp k›râ’at ederler. Mazmûn-› kelâm› oldur kim,

"Ey benden sonra bu K›z›lelma'ya kadem basup bu kadar mâla mâlik olacak Igrando Süleymân-› Kostanopol beni hayr du‘âdan unutmayup bu mâl ile nâm içün hayrât yapas›n ve benim ocağ›m söndürmeyüp oğlum Yanofl'u kral edesin. Beni Ustolni-Belgrad'a alas›n. Oğlumu da anda gömesin ve çok kal‘alar alas›n. Sen de bu Alaman'da benim gibi olas›n. Ben kim cemî‘i ilm ile meflhûr ferîdü'd-dehr Lagofl kral›m ki Hazret-i Îsâ vilâdeti târîhi 1503 senesinde dünyâya geldim. Laslo Kral oğluyum, anam Galya Kral› k›z› Anna Asson'dur. Millet-i Mesîh âdemlerindeniz sen de Osmânoğullar›ndans›n. Ocağ›m söndürme, Îsâ Rûhullâh da senin ocağ›n söndürmesin" deyü tercüme-i hat bu gûne k›râ’at olundukda hemân Süleymân Hân âlem-i hayretde kalup Lagofl kral›n batakda bulunan cesedin Ustolni-Belgrad'a defn etdirüp meflâd›nda olan flapkas› üzre turna telleri ve flâhin ciğalar› gönderüp,

"Tîz {kral} oğlunu getirsinler" {deyü fermân edince} Lagofl kral avreti Mayfirav nâm melike gerçi zer-ender-zere müstağrak olup geldi, ammâ bafl›na siyâh mâtem domanalar›n sarm›fl ve kendisi de sararm›fl solmufl ve sağ eline veled-i pelîdi olan Yanofl'u alup huzûr-› Süleymân Hân'a gelüp eydir kim,

"Bunun babas›n öldürüp mâl [u] mülkin almak hüner değildir. fiehinflâh-› çârnâsâr u inpiratorlar aras›nda pâdiflâhl›k oldur kim eğer kefere ve eğer bay u gedâ fukarâlar›na ve yetîm ve yetîmelerine merhamet edesin. Al imdi kendi öksüz garîbini" deyüp Yanofl gulâm› Süleymân Hân önünde b›rağup avret alarka durur.

Süleymân bu gulâm-› cüvân› görüp merhameti deryâs› cûfl [u] hurûfla gelüp bu gulâm› yakas›ndan geçirüp ma‘nâ oğlu edüp Budin krall›ğ›n Yanofl gulâma verüp anas› dahi bir kral k›z› olmağile kal‘a-n›n nâz›ru'n-nuzzâr› olas›n deyü Mayfirav Bânû'yu

[1] Affetmek zaferin zekât›d›r.

melike edüp koca irflek Macar› Yanofl'a cümleden melik vezîr eder ve hil‘at-i fâhireler geydirüp kal‘a miftâhlar›n Yanofl gulâma teslîm eder.

Ba‘dehu cemî‘i vüzerâ [ve] vükelâ ve a‘yân-› kibâr-› kümmelînlere ve cemî‘i erbâb-› dîvâna Budin'in iç kal‘ada olan K›z›lelma Sarây›'nda Süleymân Hân bir ziyâfet-i Halîlü'r-rahmân eder kim hâlâ dillerde dâstân-› dûstând›r.

Ba‘de'z-ziyâfe cemî‘i guzât-› müslimînin s›ğâr u kibârlar›n›n merâtiblerine göre cümle üç bin yetmifl aded hil‘at-i pâdiflâhî geydirüp ma‘zûl olan ümerâ ve mîr-i mîrânlar ve niçe vüzerâlara menâs›b-› âlîler ihsân eder.

Ba‘de'z-ziyâfe Süleymân Hân pederimiz merhûmun nakli üzre hazîne-i Lagofl['u] cümle Budin'den ç›karup yedi bin aded deriler sar›l› sandûkalara mâl-› hazâ’ini doldurup bu kadar cebehâne ve bu kadar ibret-nümâ zî-k›ymet eflyâlar› ve murassa‘ tahtlar› ve niçe yüz aded murassa‘ pençere kapaklar› ve kapular› ve niçe bin f›sk›yye ve havuz ve fevvâreleri ve tuçdan altun ile mutallâ dîv ü cin ve perî sûretlerin ve tuçdan selef krallar› timsâllerin ve hâlâ {İslâmbol'da} Ayasofya câmi‘i mihrâb›n›n yemîn ü yesâr›nda olan mutallâ flem‘dânlar›n ve niçe bin bunun emsâli ibret-nümâ eflyâlar›n cümle yerlerinden kal‘ edüp İslâmbol'a gemilerle gönderüp cümle sûretleri temâflâ içün Atmeydân›'na korlar. Ve Budin'den niçe zî-k›ymet balyemez toplar› Belgrad'a gönderirler.

Ve amân diyen küffârdan ve kavm-i Yahûd'dan ve sâhib-i ma‘rifet re‘âyâdan üç bin kadar âdemi İslâmbol'a gönderüp Yedikulle ve Galata ve Hâsköy'de meskenler verirler. Ve Yanofl gulâm kral yan›na Budin'i muhâfaza içün cümle ***[75a]*** yigirmi bin asâkir-i İslâm koyup kendüleri sa‘âdetle nehr-i Tuna'y› cisir üzre ubûr edüp kal‘a-i Eğre ve kal‘a-i Hatvan ve kal‘a-i Segedin fethine azm-i hümâyûnlar› olup Peflte sahrâs›nda meks-i h›yâm etdikde Kemâl Paflazâde Ahmed Efendi ve Ebussu‘ûd Efendi ve Kad›asker Sultân-› flu‘arâ Bâkî Efendi ile müflâvere edüp küffâr-› hâksâr bir dahi bu kal‘a-i Budin'e tama‘ etmesin içün yukaru kal‘as› içine yetmifl seksen yerden âtefller urup berbâd ederler. İlâ hâze'l-ân ol harâb-âbâddan harâb hânedânlar vard›r, ammâ Süleymân Hân Dârü's-saltanati'l-aliyyelerine revâne ol›cak yine derûn-› kal‘ay› sâhibleri amâr ederler, ammâ cemî‘i küffâr krallar› hasedlerinden,

"Süleymân Igrando Budin'i bir küçük gulâma verdi ve hâlâ hükûmet-i Ungurus Alaman bir avret elinde kald›. Millet-i Mesîhiyye bu kötü bugünlere mi kald›?" deyü cemî‘i krallar ve cemî‘i ban ve hersekler ve flaglar mâbeyninde niçe bin gûne güft ü gûlar olur. Ba‘z› kral-› bed-fi‘âl tama‘a düflüp,

"Ah Lagofl kral›n kar›s›n Budin'de bir alsam ve Budin'de müstakil kral olsam" deyü âhir cümle krallar Budin kral› olan Yanofl Kral gulâm› âdem yerine komayup birisine aslâ itâ‘at etmeyüp sene 934 târîhinde yedi kral yedi kerre yüz bin cünûd-› cünüb-i Nasârâlar ile gelüp Budin kal‘as›n kat-ender-kat muhâsara edüp her tarafdan göz açd›rmayup kal‘a-i Budin'i bî-dînler döğmeğe bafllad›lar, ammâ bu mahalde Seğitvar ban› olan Török Palando nâm dâll-› benâm içeri kal‘aya bir takrîb ile âdem gönderüp Süleymân Hân'›n Yanofl Kral'a ihsân etdiği gorona nâm tâc-› İskender'i isteyüp,

"Eğer tâc› bana verirsen Budin alt›ndan kalkar giderim ve illâ Budin'i hâke berâber ederim" deyü derûn-› hisâra haber gönderir. Pojon kal‘as› hâkimi pes ü perdeden derûn-› hisârda mahsûr olan Lagofl kar›s›na haber gönderüp,

"Eğer bana gelirsen ve beni kocal›ğa kabûl edersen Budin'i döğmeden el çeküp alarka dural›m" der. Niçe kâfir-i bed-gümân-› bî-îmânlar pür-gam-› fâside düflerler ve kal‘aya amân u zamân vermeyüp güm güm döğerler.

Âhir içerden melike avret zebûn olup mekr-i zenân hîlelerine sâlik [ü] zâhib olup mukaddemâ kendüyi isteyen krallara ve tâc› isteyen banlara nihânîce birer âdem gönderüp her bir kral›n nâmelerinde birer gûne hulf va‘de-i dürûğlar yazup,

"Îsâ ve Meryem Ana flâhid olsun sana varup menkûhan olurum ve tâc u taht u raht u baht sâhibi müstakil kral olursun, ammâ Erdel'de olan kar›ndafl›m gelinceye dek kal‘ay› top ile döğmeyüp ve lağ›mlar etmeyüp kal‘adan alarka duras›n" deyü her bir krala pesü perdeden tesellî-i hât›r nâmelerin gönderdikde bu nâmelere krallar i‘timâd edüp kimi temâruz hastal›ğ›na yüz dutup kal‘a döğmez, kimisi "Bir vâk›‘a gördüm, kal‘a döğdüğüme İsvet Nikola kâil olmaz", kimisi "Cebehânem azd›r" deyü her biri birer gûne özr [ü] bahâne ile kal‘a-i Budin'i döğmeden ferâğat edüp kimi Peflte cânibinde kimi Eski Budin'de ve kimi Gerz İlyâs depesinde ve kimi Muhanad bay›r›nda ve bir kral irflek çay›r›nda karâr-dâde olup kal›rlar.

Hemân beri tarafda âk›le müdebbire avret derhâl mahsûr olduğu ahvâl-i pür-melâli iptidâ Bosna vezîrine ve Rûmeli vezîrine ve andan Sultân Süleymân Hân'a arz-› hâl-i tazallumlar yazup,

"Pâdiflâh›m, çerâğ›n olan Yanofl oğlum ve abd-i memlûkun ve kal‘a-i Budin'in elden gidiyor. Hâlâ yedi kral döğüyor, yetifl pâdiflâh›m, amân, el-amân" deyü feryâdnâmeleri dest-i pâdiflâh-› âlem-penâha vâs›l ol›cak meğer Süleymân Hân dahi Budin cânibleri gazâlar›na ç›kal› iki ay olmufl, hemân Süleymân-› zamân etek der-miyân edüp flemflîr-i bî-amân›n kuflanup kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil edüp gelmede.

Beri tarafda mukaddemâ Budin içinden ç›kup etrâf k›lâ‘lar› mutî‘ [u] münkâd etmeğe giden asâkir-i İslâma serdâr olan Kâs›m Pafla Budin'in muhâsara olduğun istimâ‘ edüp der-akab üç bin yeniçeri ve üç bin kendü askeri ve on bin aded Yanofl gulâm kral›n

kendü asker-i Macar› cümlesi kal‘a-i Peçoy'dan balyemez toplar ve niçe bin araba zahâ’irler ile bir gece ale'l-gafle cümle küffâr hâb-› râhatda iken cümle asker mühimmât [u] levâz›mâtlar›yla kal‘a-i Budin'e bî-pâk ü bî-pervâ girüp ahâlî-i Budin'e böyle imdâd ve zahâ’ir geldiğinde cümle ehl-i beled tâze cân bulur.

Ale's-sabâh bu hâli Nemse çâsâr› olan Ferdinand Kral görür kim kal‘aya imdâd gelen arabalar Budin etrâflar›n dutmufl ve kal‘a-i Budin'in burc [u] bârûlar› üzre alem ü sancak u bayrağ ile burc [u] bârû-y› hisâr zeyn olmufl ve Türk askeriyle kal‘a bedenleri zeyn olmufl. Hemân derûn-› hisârda cümle ümmet-i Muhammed ile Macar askeri hâz›r olup Semendire beği Yahyâ Paflazâde Mehemmed Beğ ve Bosna beği Husrev Beğ ve Sadr›a‘zam askeri ki Rûmeli askeridir, k›rk bin aded güzîde asker bunlard›r, cümle guzât-› müslimîn ***[75b]*** Budin alt›nda cem‘ olup bir ağ›zdan Allâh deyüp yürüyüfl edince Budin içinden dahi cümle guzât-› müslimîn ve Yanofl kral› askeri cümle kal‘adan dal sâtûr olup bir asker taflradan bir asker kal‘a içinden ç›kup yedi kral› askeriyle ortaya alup k›ra k›ra kimin Tuna'ya döküp kimin esîr-i bend-i zincîr edüp kal‘a-i Budin['i] dest-i küffârdan halâs edüp yedi kral›n yedi kerre yüz bininden yedi bini dâr-› menhûslar›na vâs›l olamayup bu kadar mâl-› hazâ’in ve bârhâne ve cebehâneler meydân-› mahabbetde küffâr meterisleri içinde kalup *bi-hamdillâhi Ta‘âlâ* asâkir-i İslâm-› nusret-me’ser yine kal‘a-i Budin'i kabza-i tasarrufa alup küffâr›n meterislerinde kalan bî-hadd ü bî-hasr mâl-› ganâ’imleriyle ol mertebe muğtenim idiler kim hadd [ü] hasrdan hâric idi.

Hüsn-i cemâl sâhibi k›zlar ve pençe-i âfitâb-› mehtâb gulâmlar al›nd›, zîrâ küffâr askeri arabalar›yla cümle ehl [ü] iyâllerin bile getirüp ol kadar çârpâ makûlesi devâbbât ve ol kadar sîm ü zerrîn âvânî eflyâ-y› zî-k›ymetler al›nd› kim diller ile ta‘bîr ve kalemler [ile] tahrîr olmaz deyü nakl etdiler.

Andan imdâda gelen asker-i İslâm'a Semendire beği Mehemmed Beğ ve Bosna beği Husrev Beğ serdâr olup nehr-i Tuna cisrin ubûr edüp kal‘a-i Peflte'den yarar ve nâmdâr pirbe kulağ›zlar alup ibtidâ kal‘a-i Hatvan ve kal‘a-i Hollok ve kal‘a-i Buyak ve kal‘a-i Semendire ve kal‘a-i Seçan ve kal‘a-i Germat ve kal‘a-i Diregel ve nehr-i Nitre'yi geçüp kal‘a-i Novigrad ve kal‘a-i Leve ve kal‘a-i Nitre andan dönüp kal‘a-i Uyvar'› ve kal‘a-i Komaran altlar›n cümle asâkir-i İslâm çalkayarak elekden geçirüp bu kadar mâl-› ganâ’imle k›rk›nc› günde Ciğerdelen nâm kal‘adan nehr-i Tuna'y› gemilerle ubûr edüp kal‘a-i Üstürgon'a selâmetle dâhil olurlar.

Gerçi ol zamân kal‘a-i Üstürgon dest-i kâfirde imifl, ammâ Budin kral› Yanofl krala tâbi‘ imifl. Yine bu kadar mâl-› ganâ’imle guzât-› müslimîn kal‘a-i Budin alt›na gelüp niçe bin üsâ[râ]lar ve mâl-› firâvânlar ile ahâlî-i Budin'i ganîmet edüp vakt-i flitâ eriflmeden cümle asâkir-i İslâm vatanlar›na sâlimîn ü gânimîn revâne olurlar.

Der-beyân-› ahvâl-i melâmet-i Budin

Çünki asâkir-i İslâm'›n Budin alt›ndan gitdikleri gibi cümle muhâfazaya me’mûr olanlar Budin Kral› Yanofl ile kald›. Pes sene-i âtiye kim sene 935 târîhinin mâh-› Ramazân'›nda evvelbahâr olmadan dahi bârân u selc ü berf alaca iken Nemse ban› Ferdinand Kral ve Çeh ban› ve Leh ban› ve Korol ban› ve Tot ban› ve Kallevine ban› ve Fiyameng ban› ve Lonçat ban› ve Donkarkiz ban› ve Danimarka ban› ve K›z kral ban› ve D›fl Françe banlar› cümle Zirin hersek ve Dodoflka hersek ve Moran hersek ve Began hersek ve Nadaj hersek ve Kepan hersek ve Mekemorya ve Pirmorya ve İslovin beğleri ve niçe bin H›rvadistan segleriyle yedi kral yedi kerre yüz bin asker ile kâmil yedi yüz balyemez toplar ile Budin üzre gelüp alâ melei'n-nâs Budin'e mûr [u] mâr-vâr asel zenbûru-vâr üflüp meterise kat-ender-kat girüp Budin'e ol kadar top güllesi ururlar kim gûyâ bârân-› la‘net yağar.

Bu hâl üzre k›rk gün Yanofl Kral muhâsarâya tahammül edüp görse kim dahi henüz vakt-i flitâ bir tarafdan dahi imdâd gelmeyeceğin ve geç geleceğin müflâhede edüp derûn-› hisârda olan muhâfazac› ümmet-i Muhammed ile müflâvere edüp bi'z-zarûrî kal‘an›n dendân-› bedenlerine amân bayraklar› diküp amân ile Yanofl Kral ve gayriler silâhlar›yla Budin'den ç›kup Peflte kal‘as› cisrin geçüp vilâyet-i Erdel kral› olan kay›natas›na gidüp ahvâl-i pürmelâlin Erdel irflekleriyle sa‘âdetlü pâdiflâha hedâyâlar›yla bildirüp Erdel'de bafl›na iki kerre yüz bin asker cem‘ etmeğe bafllad›. Çünki bu haber-i mûhifl pâdiflâh-› cem-cenâb›n ma‘lûm-› sa‘âdetleri olup hemân ol ân tuğ-› flâhîleri cebehâne-i flâhî önüne ç›karup evvelbahârda cümle cüyûfl-› muvahhidîn ile kat‘-› merâhil ve tayy-› menâzil ederek flehr-i Sofya-y› sâfiyeye dâhil olunca Nemse çâsâr› olan Ferdinand Ban'a bir nâme yazup,

"Er isen Lagofl Kral gibi seninle Mihaç sahrâs›nda yâhûd Budin alt›nda Kile sahrâs›nda görüflüp kar›flal›m" deyü nâmeyi bir kapucuya verüp Budin'e gönderdi.

Bir nâme dahi diyâr-› Er[de]l'e giden Budin ban› Yanofl'a gönderüp "İki kerre yüz bin asker ile ordu-y› İslâm'›ma gelesin" deyü te’kîdnâme gitdi.

Ve Tatar hâna çizme-bahâ on iki bin altun gidüp "İki kerre yüz bin asker ile gelüp Budin alt›nda bana mülâkât olas›n" deyü Tatar hâna da nâmeler gitdi.

Ba‘dehu Sofya'dan Rûmeli vezîri ile Sadr›a‘zam ve serdâr-› mükerrem k›rk bin asker ile mukaddemce talî‘a-i asker olup gitdiler.

Akîblerince pâdiflâh-› gerdûn-vakâr on birinci gün Belgrad-› behiflt-âbâda andan sekizinci gün kal‘a-i Ösek'den k›rk pâre gâzî toplar› alup ***[76a]*** on üçüncü gün Mihaç sahrâs›na var›lup Süleymân çerâğ›

olan Yanofl Kral iki kerre yüz bin asâkir-i Nasârâ ile sahrâ-y› Mihaç'da ordu-y› İslâmda meks edüp ba‘dehu sa‘âdetlü pâdiflâh-› gerdûn-vakâr›n müflâhede-i cemâline kral gelüp serâperde-i Süleymânî önüne piyâdece gelüp cemâl-i bâ-kemâl-i flehinflâ[hî]yi müflâhede edince yedi sekiz yerde ser ber-zemîn ederek pâdiflâh-› sâhib-k›rân›n huzûr-› sa‘âdet-iktirânlar›na vüsûl buldukda hemân fakîr Yanofl Ban bafl yere koyup ›nçk›ra ›nçk›ra ağlayup pâypûfl-› pâdiflâhî bûs edüp ba‘dehu bir taht-› zerîn üzre karâr etmesi fermân olunup ba‘de'lletî ve'lletî niçe musâhabetden sonra bir hil‘at-i zerîn ile ser-firâz olup çetr-i mülammâ‘›na gider.

Yine ol gün iki kerre yüz bin Tatar-› sabâ-reftâr-› adû-flikâr ile Âl-i Cingiziyân'dan Semiz Mehemmed Giray Hân gelüp ol dahi âdâb [u] erkân ile deryâ-misâl asâkir-i Âl-i Osmân içre güzer ederken otağ-› hümâyûna müteveccih olup, ammâ müflâhede-i asâkir-i nusret-me’serden bir vecihle dem-beste ve mest [ü] medhûfl olmufldu kim gûyâ Süleymân-› zamân›n serâperdesi kendüye Hazret-i Süleymân'›n bârgâh› idi.

Bu hâl ile hân-› âlîflân huzûr-› Süleymân Hân'a berg-i hazân gibi dir dir ditreyüp geldikde Süleymân Hân kanûn-› kadîmeleri üzre hâna ayağa kalkup öpüflüp görüflüp,

"Safâ geldin, hân kar›ndafl›m" deyüp bir zerrîn ve mücevher taht üzre karâr-dâde olup niçe kelimât-lardan sonra Süleymân Hân buyururlar kim,

"Hân kar›ndafl›m, sana fermân›m olmufldur kim hemân bugün bu sahrâda konmayup Budin'den içeri Ungurus diyârlar›n harâb u yebâb etmeğe gidesin" deyüp Hân'a bir semmûr lipâçe ve iki zerdûz girân-bahâ hil‘at-i flâhî ve serine bir otağa-i flehriyârî koyup Hân taflra ç›kup ol ân nefîr-i Efrâsiyâblar›n çalup kâfiristâna çapula gitmede.

Beri tarafda Hazret-i Süleymân-› zamân hemân ol ân sahrâ-y› Mihaç'dan kalku[p] beflinci gün kal‘a-i Budin alt›nda deryâ-misâl asker ile meks olundukda Kile sahrâs› benî Âdem ile dolduğundan mâ‘adâ dağ› ve tafl› ol mertebe asker-i İslâ[m] zeyn eder kim her mahal yürüyüfl sâyesinde yüz âdem meks etmifl bulunur. Tâ bu mertebe âdem deryâs› cem‘iyyeti olur. Hattâ yine pederimiz merhûm Ser-zergerân-› dergâh-› âlî olmağile bu sefer-i azîmde dahi mevcûd bulunup pederimiz nakl eder:

"Kaçan kim vakt-i gurûb karîb oldukda cümle hayvânâtlar› Tuna suyuna saky etmeğe götürüp cümle hayvânât def‘-i atflân ederken nehr-i Tuna'n›n aflağ› cânibinde ordu-y› İslâm'›n nihâyetidir, anda nehr-i Tuna befl alt› zirâ‘ eksilirdi. Tâ ol mertebe devâbbât-› kesîre var idi" deyü nakl ederdi.

"Ve cümle hayvânâtlara tobralar ile yemler verilecek zamânda at ve kat›r ve deve [ve] h›mârlar›n sadâs› (---) âye[t]: [1]†††≈E†√E„—†«‰ nass› üzre, savt-› bâğal ve savt-› çemender ve asvât-› gölük feryâd ü süheylleri evce peyveste olurdu" deyü pederimiz hikâye ederdi. Çünkim,

Feth-i diğer der-kal‘a-i Budin bâ ceng-i azîm fî gurre-i mâh-› Muharremü'l-harâm sene 936

Mâh-› mezbûrun gurresinde pâdiflâh-› âlem-penâh Budin alt›nda deryâ-y› bî-pâyân asker-i Âl-i Osmân ile gelüp meks etdikde cemî‘i cüyûfl-› muvahhidîn ile vakt-i fiâfi‘îde kat-ender-kat k›rk kat kufladup ol gece meterislere girilüp ve balyemez toplar› kemâkân yerlü yerlerine koyup ale's-seher flehr-i Muharrem'in dördüncü günü cemî‘i toplara bir fitilden âtefller edüp niçe yerden kal‘a dîvârlar› arabalar girecek kadar yerleri münhedim olup her tarafdan yürüyüfller olacak mahalde derûn-› hisârda mahsûr olan küffârlar bildiler kim bu kal‘a dest-i Âl-i Osmân'dan halâs olmaz. Hemân derûn-› hisârdan cümle küffâr,

"El-amân, el-amân, ey flehinflâh Süleymân Hân-› Âl-i Osmân" deyüp kal‘an›n cümle burc [u] bârûlar›na beyâz amân bayraklar› diküp istîmân etdiler. Amânlar› kabûl olup cümle küffâr uryânen silâhs›z dâr-› menhûslar›na gitdiler.

Hemân ki küffâr kal‘adan ç›kd›lar birkaç guzât-› müslimîni dâğ-› derûnlar›ndan flehîd etdiler. Meğer hikmet-i Hudâ var imifl. "Bire küffâr âdem flehîd etmifl" deyince cümle guzât-› kerrâr hemân dal sâtûr-› hûnkâr olup bir ânda yetmifl bin küffâr› Kassâb-› Cömerd köçekleri gibi flemflîr-i âtefl-tâbdan geçirüp bir tâb [u] tüvânl› küffâr ber-zemîn kalmayup cümle ser ber-zemîn kelleleri galtân olup kal‘a-i Budin tekrâr üçüncü kerre yine feth olup kal‘a muhâfazas›na yigirmi oda yeniçeri ile Elbasan beği Hasan Beğ ta‘yîn olunup yine krall›ğ› mukaddemâ çerâğ-› efrûhte ola[n] Yanofl Kral'a sadaka ve ihsân olundukda cümle hay›rhâh-› devlet,

"Pâdiflâh›m bu kal‘ay› bir vezîrine ihsân edüp ber-karâr olsun, ***[76b]*** tâ ki asâkir-i İslâm bir gayri feth [u] fütûhda bulunsun" derler.

Süleymân buyururlar kim "Bi-emrillâhi Ta‘âlâ an›n da zamân› var" deyüp Budin alt›ndan ordu-y› İslâm ile kalkup Budin'in öte garbîsi taraf›nda Eski Budin zemîninde meks eder.

Andan azm-i râh-› kal‘a-i Beç edüp yetmifl alt› pâre k›lâ‘-› metînelerden kal‘a-i Tata ve kal‘a-i Papa ve kal‘a-i Pirespirim ve kal‘a-i Polata ve kal‘a-i Çavga ve kal‘a-i Çobaniçse ve kal‘a-i Senmartin ve bunun emsâli niçe gûne k›lâ‘ ve palankalar› feth edince fliddet-i flitâ karîb olup kal‘a-i Beç'e sar›l›r.

---

1 *Kur’ân*, Lokmân 19; "Seslerin en çirkini flüphesiz merkeblerin sesidir".

Hattâ gerüden gelen asâkir-i İslâm kal‘a-i Gör'ü ya‘nî Yan›k kal‘as›n ›hrâk etdiklerinde ismi Yan›k kal›r.

Ba‘dehu Süleymân Hân Beç'i muhâsara etdikde kemâl mertebe sarp kal‘a olmağile günden güne flitâ ve berf ziyâde olup cümle guzât-› müslimîn kar alt›nda kalup âhirü'l-emr yigirminci gün kal‘adan fâriğ olup derd ü belâ ve meflakkat çekerek mâh-› Saferü'l-muzafferde bî-zafer meflakkat-i sefer çekerek Cânkurtaran nâm mahalle gelüp andan Budin üzre cür’et edüp avdet etdiler.

Budin ban› Yanofl Kral, pâdiflâh›n rikâb›na yüz sürüp hil‘at-i husrevânî ile irtifâ‘-› kadr buldu ve beyne'l-akrân mu‘azzez ve mükerrem oldu. Ve bu sefer-i meserretde kal‘a-i Üstürgon'dan tâc-› İskender al›nup Budin Kral› Yanofl'a ihsân olunup bu kerre be-dürüstî kral-› müstakil oldu.

Ba‘dehu Süleymân Hân kal‘a-i Peflte önünden nehr-i Tuna'y› ubûr edüp ol fliddet-i flitâda Keçkemet sahrâs›yla gidüp kal‘a-i Varadin cisrinden ubûr edüp Âsitâne-i sa‘âdete dâhil olunca beri tarafda yine küffâr-› Alaman Süleymân Hân'›n Beç kal‘as›n alamayup bî-feth avdet etdiğinden asâkirin za‘af›na haml edüp yine cümle küffâr tek durmayup bu kerre üç kral ile Budin üzre üç kerre yüz bin küffâr ile gelmede. Tekrâr,

Yanofl Kral'›n Budin'de mahsûr olduğun beyân eder

Pes Yanofl Krala çafl›tlar gelüp Beç Kral› Ferdinand Kral'›n üç kral ile Budin üzre geleceğin haber alup tâc-› İskender Budin kral›nda olmak ile dörd aded krallar kendüye mutî‘ [u] münkâdlar olup Budin alt›nda ve derûn-› hisârda cenge âmâde oldular. Çünki Ferdina[n]d Kral Budin kurbunda K›z›l Sahrâ nâm mahalle küffâr gelüp meks etdikde hemân Yanofl Kral ale'l-gafle Alaman Kral› Ferdinand'› basup eyle flifl ve harba ve top ve tüfeng-i pür-ceng urur kim cümle küffâr flifl›den geçüp mâl [u] menâllerin b›rağup kaçup dâr-› menhûslar›na giderler.

Ferdinand Kral güc ile kal‘a-i Üstürgon'a düflüp anda dahi irflekler kendüyi kal‘aya komayup Tuna'dan geçüp Ciğerdelen kal‘as›nda kalup ciğeri harâreti anda sehel teskîn olur, ammâ Yanofl Kral bu kadar mâl-› ganâ’imle kal‘a-i Budin'e gelüp al›nan mâl-› ganâ’imin zî-k›ymetlerinden ve kendünün iltizâm›nda olan harâc›yla cümle hedâyâlar› Süleymân Hân'a gönderü[p] kal‘a-i Budun'da adl [ü] adâlet ve cümle re‘âyâ vü berâyâlar ile hüsn-i ülfet edüp kal‘an›n amâr›na cidd ü ihtimâm ederek (---) sene kâmil ve mükemmel Süleymân Hân devletinde müstakil kral oldu.

Hikmet-i Hudâ sene 948 târîhinde Yanofl Kral Budin içre âsûde-hâl iken bir gece mürd olup anda muhâfazaya me’mûr olan Elbasan beği ve sekbânbafl› ve k›rk oda yeniçeriler kral›n cemî‘i mâmeleki ve hazînesin kabza-i tasarrufa alup der-i devlete "Kral mürd oldu" deyü haber gönderdiler.

Der-beyân-› diğer muhâsara-i felâket-i kal‘a-i Budun

Çünki Yanofl Kral'›n mürd olduğu haberi Beç Kral› Ferdinand'a ve Nemçe çâsâr› olan kar›ndafl› Karol Krala ve Çeh çâsâr› olan Vinkofl çârnâsârlara Budin krals›z kald›ğ› haberi var›nca hemân cemî‘i küffâr,

"Bire meded fursat ganîmetdir. Îsâ ve Meryem Ana bize himmet ede[ce]ği gün geldi. Budin flimdi bir avret elinde kald›" deyüp cümle krallar yine bafl kald›rup,

"Bire Osmânl› gelmeden ve Türk'ün ellerine Budin girmeden" deyüp ale'l-acele dörd kerre yüz bin küffâr Budin üzre gelüp yetmifl yerden kal‘aya havâle toplar koyup Gerz İlyâs'dan ve Muhanad bay›r›ndan kal‘ay› döğmeğe bafllarlar.

Hemân derûn-› hisârdan mürd olan kral›n kar›s› ve anas› ve sekbânbafl› ve Elbasan beği kal‘adan kemendler ile âdemler endirüp ve su yollar›ndan Tuna ile yüzgeç âdemler gönderüp der-i devlete ve Bosna ve Rûmeli'ne haberler var›nca Rûmeli askerin cümle Ösek'de râst gelir, Sadr›a‘zama Belgrad'da râst gelir. Sa‘âdetlü pâdiflâh dahi mukaddemâ giden haberden âgâh olup Edirne'de bulunur, hemân ki Budin'in bu mahsûr olduğu haberin istimâ‘ edüp gece ve gündüz flitâb ile yürüyüp gitmede.

Ammâ yigirminci gün Bosna ve Rûmeli ve Sadr›a‘zam Budin alt›na varup karâr-dâde olurlar, ammâ derûn-› Budin'de mahsûr olanlar kemâl mertebe muztar[ib]-hâl olup sademât-› top-› kûpdan ***[77a]*** kal‘n›n niçe yerden burc [u] bârûlar› rahnedâr olup arabalar girecek kadar dîvârlar harâb u yebâb olmufldu. Çünki Sadr›a‘zam İbrâhîm Pafla deryâ-misâl asker ile zîr-i kal‘ada meks etdiğin kal‘ada mahsûr olanlar görünce mürde cisimlerine tâze cân gelüp mürd olan kral askeri ve bizim muhâfazac› askerleri dâmen der-miyân edüp henüz cenge âheng edüp kal‘an›n münhedim olan yerlerine flarampa[v]lar çatup içlerin r›ht›m ile doldurup gece ve gündüz kâfire göz açd›rmaz oldular.

Hemân mezkûr krallar asâkir-i İslâm'›n Budin alt›na gelüp konduklar›n görünce cümlesi domuz topu olup asâkir-i İslâma bir hücûm [u] mehcûm-› azîm edüp bir savafl-› perhâfl edüp alak bulak kar›fl kat›fl yaka yakaya keflâkefl ceng ederlerken hemân derûn-› hisârda olan asâkir-i İslâm ve mürd olan Yanofl Kral askeri cümle kal‘adan ç›kup küffâr›n meterislerin basup cümle cebehâne ve toplar›n tarfetü'l-ayn içre kal‘aya tafl›yup andan küffâr›n ard›na düflüp kâfire gerüden k›l›ç urmağa bafllad›lar. Küffâr gördü kim iki asker mâbeyninde kalup ceng-bâzâr› içinde topa tutulmufl maymuna dönüp bir kerre kaçamak verüp meterisleri taraf›na asâkir-i İslâm› sarpa çekerler.

Sadr›a‘zam dahi metânet edüp küffâr› sarp kemîngâh yerlerine komaz.

Hemân küffâr bu hâli görüp yine asker-i İslâm üzre hücûm edüp tâ vakt-i zuhra dek bir ceng-i S›ffîn olur kim dillerde destând›r, ammâ küffâr-› hâksâr-› bed-girdâr›n hadd [ü] pâyân› olmamak ile niçe kerre s›klet gösterirlerdi, ammâ serdâr-› ekrem yine var kuvveti bâzûya getirüp Ali-i Kerrâr-vâr be-tekrâr be-tekrâr kâfirin gözlerine girüp niçe bin küffâr› hâk-i mezellete salup niçe bin kelle ve bafl dil alup merkezinde karâr ederdi.

Hikmet-i Cenâb-› Bârî yârî k›lup bu bezm [ü] rezm esnâs›nda Hazret-i Hilâfet-me’âb âfitâb-› âlem-tâb-misâl flitâb ederek elli bin aded "*Benem, diğer nîst!*" diyen asâkir-i İslâm'›n salt ve sebükbâr güzîdesiyle bu ceng-âflûb üzre gelüp cümle dal sâtûr-› Muhammedî olup küffâr-› murdâr› ortaya alup eyle k›l›ç-› Süleymânî ururlar kim küffârda tâb u tüvân ve eli dutar bir bî-îmân kalmayup meterislerine firâr ederler.

Görseler kim cümle meterislerinde top ve tüfeng ve cebehâneden bir fley kalmayup meterislerinde kendülere cây-› menâs olmadan kalm›fl.

Ba‘dehu görürler kim asâkir-i İslâm'›n ilerisi geliyor. Hemân ol ân küffâr-› bî-îmân havf [u] haflyete düflüp cümle bâr [u] büngâhlar›n b›rağup *firâren an tevâlîyi'l-kesürât* deyüp Üstürgon'a ve Ustolni-Belgrad dağlar›na yüzü kara zâğlar gibi ağlayarak ve ciğerlerin dâğlayarak firâr ederler.

K›rk elli bin kâfir nehr-i Tuna'ya atlar›yla ve piyâdegânlar›yla cân pâzâr›na düflüp Tuna'ya bir bafl urup gark olup kimi halâs olam derken guzât-› müslimîn Tuna içinde flinâverlik eden küffâra eyle kurflum ururlar kim anlardan dahi bir cân halâs olmaz.

Ve niçe bin küffâr dahi Eski Budin'de olan gemilerine varup her gemiye tahammülünden ziyâde girüp alarka olunca asâkir-i İslâm'›n salt atl›lar› gelüp keferelerin karada kalan atlar›n ve yat u yaraklar›n ve hayme misilli duraklar›n ve bî-hisâb mâl-› ganâ’imlerin alup Tuna içinde yokufl yukaru gitmeğe iktidârlar› olmayan gemiler içre sepiflmifl kâfirlere nehr-i Tuna'n›n karflu Peflte kal‘as› ve karflu Vaç kal‘as› taraflar›ndan ve beri Eski Budin taraf›ndan cümle guzât-› müslimîn dalyan boylu uzun tüfenglerle Tuna içre olan kay›kl› ve flaykal› kâfirlere eyle kurflum yağd›r›rlar kim küffâr kürek çekmeğe bafl gösteremeyüp cümle gemileri Tuna kenârlar›na geldikde cümle yigirmi alt› bin küffâr› dest ber-kafâ bağlayup esîr der-zincîr edüp cümle bin pâre gemileriyle Budin kal‘as› dibine yanaflup cemî‘i esîrleri Süleymân Hân'a arz edüp Süleymân Hân dahi kendü kemâl-i keremlerinden cümle üsârâlar› mâl u menâlleriyle getiren gâzîlere ihsân eder.

Hulâsa-i kelâm bu gazâ-y› ekber dahi bir pâdiflâh-› âlî-tebâr zamân›nda olmayup kâmil on iki gün on iki gece dağlara firâr eden küffârlar›n kelle ve paçalar› ve esîr der-zincîrleri serâperde-i Süleymânî önüne gelüp kelleler galtân olup gelen üsârâlar› cümle getiren gâzîlere ihsân edüp niçesinin bafl›na ç›ğalar ve turna telleri ve zî-k›ymet hil‘atler ve tîmâr u ze‘âmetler ihsân u in‘âmlar edüp bu uslûb üzre sene 948 târîhinin mâh-› Rebî‘ulâhir'inin yigirmi tokuzuncu gün kal‘a-i Budin'i yedi kral-› bî-dîn elinden halâs edüp ta‘mîr [ü] termîmine sa‘y [ü] ihtimâm edüp cemî‘i asâkir-i İslâm› Budin'e üflürüp eyle amâr etdi kim hâlâ sedd-i İskender-vâr bir h›sn-› hasîn-i üstüvârd›r.

Der-beyân-› nasb-› mîr-i mîrân-› kal‘a-i Budun-i kâr-› füsûs, ya‘nî (---) (---) (---) (---) (---) (---) dârü'l-mülk-i K›z›lelma-y› taht-› Ungurus fî 8 Cemâzilevvel sene 948

Çünki Süleymân Hân Budin'i dördüncü kerrede bu vartadan halâs edüp feth etdi, evliyâ(?) ikide birde Budin imdâd›na yetiflmede. Guzât-› müslimîne ***[77b]*** kayd-› azîm derd-i ser olmas›n içün kal‘a-i Budin'i bir vezîr-i dânâya vermeğe murâd-› flerîfleri oldukda müflâvere edüp ba‘de'l-müflâvere mürd olan Yanofl Kral'›n lâflesin K›z›lsarây deyrinden ç›karup sene 932 târîhinde Budin'i feth-i evvel etdükde Lagofl Kral'›n hazînesinde bulunan vasiyyetnâmesinde Lagofl'un tahrîr etdiği üzre Süleymân Hân bu Yanofl Kral'›n lâflesin Ustolni-Belgrad'a gönderüp babas› Lagofl Kral yan›nda meflâd etdirir.

Ba‘dehu Budin dîvân›nda Lagofl Kral'›n anas›n ve avreti olan İzarila Ason nâm avretin ve Yanofl oğlu Zidmon Yanofl nâm üç yafl›nda oğlun dîvân-› hümâyûna getirdüp kral›n kar›s› olan İzarila nâm avrete buyururlar kim,

"Senin kral›n Yanofl benim çerâğ›m ve ma‘nâ oğlum idi. Bu küçük oğlu Zidmon Yanofl dahi benim çerâğ›m oğlu olmak ile bu da benim oğlum olsun. Bu oğlana Erdel vilâyeti banl›ğ›n› ihsân etdim. Sen an›n anas›s›n, yine Erdel kral›n›n k›z›s›n. Baban hâlâ Erdel'de kocayup kötürüm olup vilâyet-i Erdel'in zabt u rabt›na kâdir olmaz oldu. Sen oğlunun vekîli olup vilâyete nâz›ru'n-nuzzâr olup her sene Erdel diyâr› harâc›n› gönderesin ve kocan›n anas› olan kay›nanan› bile alup Erdel'e gidesin" deyü İzarila Ason nâm avrete niçe nasîhat [u] vasiyyetler edüp oğlu olan küçük Zidmon Yanofl gulâma bir sorguç kuka-y› zerdûz ve bir murassa‘ iskemle ve bir topuz-› murassa‘ ve bir çetr-i mülammâ‘ ihsân edüp İzarila Ason melikenin bafl›na bir tâc-› murassa‘-› kiyânî geydirüp zer-ender-zer hil‘atleri kay›nanas›na dahi geydirüp, "Yürü Allâh iflini âsân ede" dedikde hemân müdebbire âk›le avret eydir:

"Pâdiflâh›m, dahi çerâğ›n olan oğlum dahi küçükdür, vilâyet-i Erdel'e yaln›z gitmek olmaz. Pâdiflâh›m›n devletinde oğlum sencileyin bir azîmü'flflân pâdiflâh›n çerâğ› ola ve Budin K›z›lelmas› kral› oğlu ola ve flimdi devletinde Erdel kral› ola, bize k›rk

elli bin asker ver. Diyâr-› Erdel'e oğlumu bir dârât, azamet [ve] ihtiflâm ile götürsünler kim eyle bir kral diyâr-› Erdel'e girmifl ve gelmifl ve mutasarr›f olmam›fl ola" dedikde Süleymân Hân bu müdebbire âk›le avretden bu re'y-i hüsn-i tedbîr kelimâtlar›n istimâ' edince cümle Rûmeli eyâleti askeriyle Kâs›m Pafla'y› diyâr-› Erdel'e kral götürmeğe me'mûr edüp pâdiflâh-› âlem-penâh bu müdebbire avrete "Sad hezârân tahsîn âferîn" deyüp bir zerdûz hil'at-i fâhire dahi geydirüp "Âferîn sad âferîna Kraliçe Bânû" deyü nâm verdiler.

Hattâ lisân-› H›rvad ve S›rf ve Latin ve Boflnak'da "kraliçe"yi demek kral k›z› ve kral kar›s› demekdir.

Ba'dehu bu kraliçe dest bûs-› pâdiflâhiyle flerefyâb olup üç yafl›nda oğluyla Budin'den bir alay-› azîm ile vilâyet-i Erdel'e revâne olup hamd-i Hudâ kal'a-i Budin çirkâb küffârdan tâhir olup henüz Süleymân Hân sâhib-i K›z›lelma-y› Ungurus oldu.

Ve cümle burc [u] bârûlar› üzre cemî'i ulemâ ve e'imme ve hutabâ ve mü'ezzinânlar ç›kup niçe bin yerde ezân-› Muhammedîler verilüp yedi nevbet cemî'i guzât-› müslimîn gülbâng-› Muhammedî çeküp yedi yayl›m toplar ve yedi yayl›m tüfengler at›lup zemîn ü âsumân dir dir ditreyüp yedi gün yedi gece feth [ü] fütûh donanmas› fermân olunup cemî'i kenîselerin içlerinde olan lâfle-i murdârlar›n ç›karup bâğlar içinde bir hafr-i ma'lûme lahd etdiler.

Ve cemî'i putlar› ve nâkûs ve erganon ve torompete nâm Deccâl sazlar›n ve cümle salîbe ve çelipa ve esnâm-› hafleblerin pâre pâre edüp kerâhet-i bed-âyîn ve k›ssîs [ü] ruhbândan cümle düyûrlar› tathîr edüp mihrâb-› münhariflerin Mekke-i Mükerreme'ye doğru etdiler kim sûre-i Bakara'da âye[t]: [1] ·Ł‰†ŁAA„†'◊—¯ nass› üzre mihrâb ve minberler olup ibtidâ hutbe-i flerîfi Hünkâr imâm› olan Ebussu'ûd Efendi telâmîzi Nûrullâh Efendi tilâvet edüp teberrüken imâmeti ol as›rda kad›asker olan Ebussu'ûd Efendi Hünkâr câmi'i ki hâlâ ana Fethiyye câmi'i derler, anda imâmet eder.

Ammâ pederimizin nakli üzre asâkir-i İslâm bu evvel Cum'ada ol kadar vefret üzre imifl kim kal'a-i Budin mâl-â-mâl olduğundan gayri bir sâ'at yer dağlarda ve bâğlarda tâ Gül Baba depesine var›nca cemâ'at-i kesîre ile leb-ber-leb imifl.

Hikmet-i Hudâ bu salât-› Cum'a Gül Baba buyururlar kim:

"Cümle cemâ'at hâz›r iken dağ›lmas›nlar. Fursat ganîmetdir emânetimiz teslîm edelim. Beni ›l›ca suyiyle fi'l-hâl yaykas›nlar ve Süleymân'›m beni Budin'e dinsinler(?), İslâmbol'a s›hhatle gitsinler ve cümle oğullar›n öpsünler" deyü vasiyyet edüp ol Cum'a cemâ'ati aras›nda bir kerre "Yâ cemâlallâh" deyüp rûh teslîm edince der-akab Süleymân Hân gelüp cenâzesine hâz›r olup ol ân techîz ü tekfîn ›skât salâtiyle gasl edüp bizzât namâz›n Ebussu'ûd Efendi k›lup ibtidâ-i fetihde hâk-i pâk-i ***[78a]*** Budin'de defn olunan ve iki kerre yüz bin cemâ'at-i kesîre ile cenâzesi namâz› k›l›nan fukarâ-y› Bektafliyân'dan Gül Baba hazretleridir kim Ebü'l-feth Sultân Mehemmed ve Bâyezîd ve Selîm-i Evvel ve Süleymân Hân ile cemî'i gazâlarda mevcûd olan Gül Baba-y› Âl-i Abâ'd›r, *kaddesenâllâhu bi-s›rr›hi'l-azîz.*

Andan ol Cum'a gün Süleymân Hân kendi karîhalar›ndan,

Der-tahkîk-i nasb-› vezîr-i hâkim-i Budin

Hemân ol yevm-i mübârekde mukaddemâ Dârü'l-hilâfe, ya'nî Bağdâd-› behiflt-âbâd vezîri olan Süleymân Pafla'y› huzûruna k›ğ›rup bafl›na bir sorguc-› flâhî sokup eynine üç kat hil'at-i fâhireler geydirüp ve destine devât ve kalem ile tuğrâ-y› garrâ verüp,

"Üç aded tuğ ile serdâr-› mükerremim ve müflîr-i mufahham›ms›n. Tâ İslâmbol'uma gelince cemî'i diyâr-› Rûm menâs›blar› senin arz›nla olup cümle mîr-i mîrânlar ve cümle mîr-i livâlar senin fermânberin ola. Hattâ benim İslâmbol'umda Yedikulle dizdârl›ğ› mahlûl oldukda senin arz›nla tevcîh oluna. *Vallâhümme âfinâ* kaçan kim üzerine bir düflman gelüp mahsûr olduğunda ale'l-acele bana bir ulak gönder. Ben dahi emrine fermân-ber olup hidmetine gelem.

"Evlâdlar›ma ve cümle vüzerâlar›ma bu vasiyyetnâmem pendnâme olsun. Bu pend [ü] nasîhat ve kanûnum bozanlar›n üzerine Fir'avn ve Kârûn ve Yezîd'in la'neti üzerlerine olsun, zîrâ bu Budin K›z›lelmas›'na çok emeğim geçüp Budin uğuruna alt› kerre yüz bin ümmet-i Muhammed flehîd olup bu hâk-i amber-pâk kân-› flühedâ olmufldur. Budin sedd-i İslâm-› hasîn hasretü'l-mülûk K›z›lelma-y› taht-› Ungurus'dur.

"Bu kal'ay› Allâh'a emânet etdim. Ve Süleymân Pafla hakîr Süleymân'a seni Budin'e nâz›ru'n-nuzzâr vekîl etdim. Basîret üzre olup re'âyâ-perver olup herkes ile hüsn-i ülfet edüp cümle gâzîlere ni'met ve ihsân›n mebzûl olsun. Ve kal'a-i Budin'imde sâkin olanlar mu'ammer ve bay olsun" deyü kâmil bir sâ'at-i nücûmî Süleymân Hân hayr du'â ve nasîhatler edüp yarl›ğ-› belîğ-i flâhîyi ve tuğrâ-y› garrây› Süleymân Pafla'n›n eline verüp,

"Vezâret ve tevliyetin mübârek olup Cenâb-› Kibriyâ cümle Budin vüzerâlar›n›n ve cümle asâkir-i İslâm h›fz-› amân›nda ola. Ve Gül Baba Budin gözcüsü olup himmetleri hâz›r ve nâz›r ola, bu niyyete *el-Fâtiha*" deyüp Fâtiha-i Ümmü'l-kitâb tilâvet olunup ale'l-akîb Hayreddîn Efendi nâm bir fâz›l-› benâm bir âlim ve fuzelâ-y› hümâm› befl yüz akçe [ile] mevleviyyet-i molla eder.

---

1 *Kur'ân,* Bakara 144, 149, 150 "(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir".

Ve sekbânbafl›y› alt› bin yeniçeriye ağa eder.

Ve elli bir cemâ‘atden odabafl›y› Budin'e dizdâr eder.

Ve cümle k›rk sekiz aded kal‘a ağalar› edüp on iki bin kal‘a mustahf›zânlar› ve on iki bin erbâb-› tîmâr ve zu‘amâ neferâtlar› edüp kal‘a-i Budin'i kemâ yenbağî her eksiği ve gediğin ve cebehânesi ve sâ’ir mühimmât [u] levâz›mât zahâ’ir ve ma‘ûnâtlar›n görüp kâmil ve mükemmel olmak [üzre] bin altm›fl pâre top koyup üç yüz adedi dendân-› [be]denlerde ve ebrâc ve tabyalar üzre zeyn edüp mâ‘adâs›n der-hazîne ederler. Hâlâ tophânede mâl-â-mâl toplar yat›r.

Hâs›l-› me’âl-i kelâ[m] Süleymân Hân-› hümâm bu kal‘a-i Budin'i cemî‘i mühimmât›yla bi't-tamâm edüp andan sene 948 târîhinin mâh-› fia‘bânu'l-mu‘azzam›n›n sekizinci gün kal‘a-i Budin'i ve cümle guzât›n Allâh'a ›smarlayup Dârü's-saltanati'l-aliyyelerine revân olurken kal‘a-i Budin'den "Var safâ ile" deyü bir fitilden bin pâre toplar atup el-vedâ‘ iflâreti ederler, *ve's-selâm*.

İmdi azîz-i men, men hakîr u fakîr bu Budin hakk›nda bu kadar tatvîl-i {kelâm} edüp dörd kerre muhâsaras›yla tahrîr etdiğimiz cümle peder-i azîzimizden istimâ‘ etdiğimiz üzre ale'l-ihtisâr tahrîr etdik, zîrâ elbette gayri tevârîhlerde cemî‘i ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl ve muhâsara ve feth [ü] fütûhlar›n yazm›fllard›r. Ancak bu hakîr ü pür-taksîr pederimizi ve Fâtih-i Budin Süleymân Hân'› hayr ile yâd eylemek içün fütûhât-› Budin'i bu kalîlü'l-bizâ‘a bu yüzden tahrîr etdik.

Süleymân Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* rûhiyçün ve bu gazâlarda bulunan pederimiz Ser-zergerân-› Dergâh-› âlî, ya‘nî Dervîfl Mehemmed Z›llî ibn Kara Ahmed ibn Kara Mustafâ ibn Yavuz Er ibn Ece Ya‘kûb ibn Germiyânzâde Ya‘kûb ilâ Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî ibn Muhammed Hanefî ve ilâ İmâm Zeyne'l-âbidîn ve ibn İmâm Hüseyin ve ibn İmâm Ali ve Fât›matü'z-Zehrâ ve bizzât cedd-i ›zâm›m›z Hazret-i Risâlet-penâh rûhiyçün Allâh r›zâs›yçün el-Fâtiha *ma‘a's-salavât*.

Gerçi *merhûm ve mağfûrun leh* {pederimiz} nakli üzre bu kal‘a-i Budin gazavâtlar[›n] tahrîr edüp tazyî‘-i evkât olundu, ammâ yine sadede gelüp bu hakîr dahi kal‘a-i Budin'i gördüğümüz gibi niçe gûne evsâflar›n tahrîr edelim *ve billâhi't-tevfîk*.

İflbu sene 1073 târîhinde kal‘a-i Budin'in hâkimleri ve eflkâl-i kal‘as› ve câmi‘leri ve hân ve medrese ve mekteb ve tekye ve hammâm ve imâret ve çârsû-y› bâzâr› ve çeflme-sâr [ve] âb [u] hevâs› ve gayri imâretlerin ayân u beyân eder

Evvelâ der-beyân-› hâkimân-› Budin: Evvelâ cümleden melik tuğrâ-y› garrâ-kefl düstûru'l-amel üç tuğlu vezîr hâkimi İsmâ‘îl Pafla'd›r kim kanûn-› Süleymân Hân ***[78b]*** üzre Budin vezîrinin hâss-› hümâyûnu sekiz kerre yüz bin ve seksen bin akçedir. Cebelüleriyle cümle dörd bin asker beslemek kanûndur. Ve senevî ber-vech-i adâlet cevz-i ma‘dûdu iki yüz kîse mâl olur, ammâ cürm-i cinâyeti ve bâd-› havâs› ve pîflkeflleriyle cümle üç yüz kîse olur, ammâ adâlet yeridir, zîrâ K›z›lsarây dîvân›nda celî hat ile Süleymân Hân dest-i flerîfiyle bu ebyât› tahrîr etmifller. Müfred:

Gâzîler meskenidir bunda beğim gayr olmaz,
Bunda zulm eyleyenin âk›beti hayr olmaz.

deyü yazm›fllar dahi alt›nda bu hadîsi yazm›fllar.

[1] ΥŒ‰†˝«Υ…†ŪΞ—†Α

kelâm›n terkîm etmifller. Hakkâ ki Budin adâlet yeridir.

Ve mâl defterdâr[›] hâss› 105.520 akçedir. Ve ze‘âmet kethudâs› hâss› 103.240 akçedir. Ve tîmâr defterdâr› kethudâs› hâss› 12.899 akçedir. Ve defter emîni ve defter kethudâs› ve çavufllar emîni ve çavufllar kethudâs› ve çavufllar kâtibi ve gedikli defter kîsedâr› ve târîhçi efendi ve mahlûl kâtibi ve rûznâmeci ve muhâsebeci ve k›lâ‘lar tezkirecisi ve niflânc› ve mukâta‘ac› ve flehir emîni ve harâc emîni ve gümrük emîni ve müfettifl efendi ve flehir kethudâs› ve k›lâ‘lar yoklamas› ağas› (---) (---) (---) (---) (---) (---) bu merkûm ağalar cümle dîvân-› Budin'de mevcûdlard›r, ammâ hâss-› hümâyûnlar› yokdur. Ancak avâ’id ü fevâ’idleri vard›r.

Ve dahi Budin eyâletinde olan erbâb-› zu‘amâ cümle 278 ve erbâb-› tîmâr› 2.391 ve alaybeği ve çeribafl› ve yüzbafl›s› ve asker sürücüleri k›rk ağal›klar› vard›r. Bu zikr olunan erbâb-› tîmâr ve erbâb-› zu‘amâlar›n kanûn-› Süleymân Hân üzre üç bin akçede bir cebelüleriyle cümle on iki bin güzîde pâk müsellah ve mükemmel ve müzeyyen askerdir. Böyle bir cündullâh mehîb sâhib-i salâbet leflkere bir eyâlet mâlik değildir. (---) (---).

Eyâlet-i Budin'de olan sancaklar› beyân eder

Evvelâ nefs-i Budin sancağ›, paflan›n kendi taht› sancağ›d›r. Sirem sancağ› ve Semendire sancağ› ve Mihaç sancağ› ve Segsâr sancağ› ve fiimatorna sancağ› ve Ustolni-Belgrad sancağ› ve Üstürgon sancağ›, ammâ Novigrad sancağ› hâlâ Macar kâfirindedir, ammâ köyleri ve asâkirleri dest-i Âl-i Osmân'dad›r. Bu mezkûr sancaklardan dahi cümle on iki bin asker-i muvahhidîn-i pür-silâh her bâr âmâde olup ha denildiği zamân Budin imdâd›na yetiflirler. Kerrât ile bu guzât-› müslimîn yedi krallar› münhezim edüp k›rm›fllard›r.

---

[1] Hadis: "Bir saatlik adâlet, yetmifl senelik ibâdetten hay›rl›d›r.

Budin müflâs›nda olan eyâletleri zikr eder

Evvelâ bu zikr olunan on aded sancaklardan mâ‘adâ Eğre eyâletinde ve Varat eyâletinde ve T›m›flvar eyâletinde ve Bosna eyâletinde ve Kanije eyâletinde bu mezkûr eyâletlerden dahi yigirmi alt› bin "*Benem, diğer nîst!*" diyen ser-kaplan, bahâd›rân, serverân yiğitler olup cümle Budin kal‘as› muhâfazas›na gelüp Kile sahrâs›nda sekiz ay muhâfaza etmek kanûn-› Süleymân Hân'd›r. Ve,

Civâr-› Budin'de olan k›lâ‘lar›n asâkir-i İslâm'›n bildirir

Meselâ nehr-i azîm Tuna yal›lar›nda olan Hamza Beğ kal‘as› ve Erçin ve Cânkurtaran ve Penteli ve Fötvar ve Pahfla ve Tovna ve Yeni Palanka ve Segsâr ve Bat Ösek ve Seçoy ve Mihaç ve Birnivar ve Darda ve Ösek ve Val ve Vulkovar ve Sotin ve Tovarnik ve Zemon nâmûn k›lâ‘lar›n cümle on iki bin asâkir-i nusret-me’serler dahi olup cümlesi gemileriyle Budin kal‘as› imdâd›na gelmeğe me’mûrlard›r. Ve Başka ve Laçka vilâyetlerinden dahi on bin asker Budin imdâd›na gelmeğe me’mûrlard›r.

Ve bu bâlâda zikr olunan Eğre ve Kanije ve Bosna ve T›m›flvar eyâletleri ve sancak beğlikleri mahlûl olsa Budin vezîrleri tuğrâ-y› garrâ çeküp bu sancak ve eyâletleri erbâb›na tevcîh eder.

El-hâs›l Ungurus taht› olup vezîri sorguc-› flâhî tafl›mak ile tâ İslâmbol kal‘as›n›n Yedikullesi dizdârl›ğ›na var›nca hükmü nâfizdir.

Der-sitâyifl-i hâkimân-› fler‘-i flerîf-i Resûl-i mübîn

Kanûn-› Süleymân Hân üzre befl yüz akçe mevleviyyetdir. Âsitâne taraf›ndan zerdûz keçeli kapucu muhz›rbafl›s› ve çavufl ocağ›ndan kethudâs› ve yeniçeri ocağ›ndan çukadâr› ve bâzâra gideni ve yüz aded tevâbi‘i ve bâb nâ’ibi ve muhtesib nâ’ibi ve flehir içre iki aded nâ’ibi ve yedi aded hâric nâ’ibleri vard›r.

Ve monla hazretleri dörd kerre dîvân-› Budin'e örf-i izâfetiyle ç›kup fler‘ ile fasl-› da‘vâ eder, ammâ fiâfi‘î ve Hanbelî ve Mâlikî mezhebi nâ’ibleri yokdur, zîrâ bu mezâhib-i sâlisden âdemler bu diyârda yokdur, ammâ cümle mezheb-i Nu‘mân ibn Sâbit İmâm-› A‘zamîler ve hümâm-› akdemîlerdir. Ve monlâya beher sene adâlet-i hak üzre bir hüccete yigirmi dörd akçe almak flart›yla on bin gurufl pîfl-tahta mahsûlü hâs›l olur.

Ve kazâs› sancağ›nda cümle yigirmi bir kazâ yerdir. Ve cümle bin altm›fl aded kurâlard›r. Ve cümle Budin eyâletinde üç yüz on alt› aded k›lâ‘ ve palankalard›r. Ve cümle cümle on sancak yer eyâletinde üç bin tokuz yüz aded ma‘mûr u âbâdân müzeyyen kurâlard›r. ***[79a]*** Ammâ cemî‘i etrâf-› eyâletinde dârü'l-harb olan müflâs›nda iki k›l›ç alt›nda, ya‘nî hem kâfire ve hem Budinliye harâ[c] ve tekâlif-i örfiyye verir yedi bin pâre ma‘mûr kefere köyleri vard›r. Anlarda mü’min ve muvahhid ve câmi‘ ü mesâcid misilli imâretler yokdur, lâkin Budin gâzîlerinden bu köylere varup gelir çokdur. Bu kurâlar hisâb› üzre tahrîr-i Süleymân Hân'da eyâlet-i Budin yigirmi üç bin pâre köydür. Ve cümle eyâletinde alt› kerre yüz bin ve elli üç bin re‘âyâ harâc kayd olunmufldur.

Der-beyân-› vüs‘at-i eyâlet-i Budin

Cânib-i flarkda Peflte'den Yan›k kal‘as›na var›nca Budin hudûdudur kim tûlu kâmil flarkdan garba k›rk yedi konakd›r kim kal‘a-i Yan›k Alaman'›n evvel hudûdudur. Cânib-i cenûbda yigirmi konak tâ nehr-i Sava'ya ve nehr-i Buna'ya var›nca Bosna eyâletiyle hem-hudûddur. Ve taraf-› cenûb-› garbîde dörd konak yer Kanije kal‘as› kurbunda nehr-i Morava kenâr›nda Zirinoğlu kâfiriyle hem-çetdir. Semt-i garbda bizim Polata ve Çavga kal‘alar›m›z kurbunda nehr-i Raba hudûd-› Süleymân Hân la‘neti olup Nemse vilâyetiyle hem-civârd›r. Cânib-i flimâlde iki konak yer bizim Üstürgon kal‘am›z Tuna kenâr›nda olup karflu taraf›nda Orta Macar ile hem-müflâd›r. Ve semt-i poyraz Tuna aflr› üç konakda Eğre eyâleti ile hem-hudûddur. Ve cânib-i flarkda üç konak nehr-i Tise kenâr›nda Segedin kal‘as› dibinde eyâlet-i T›m›flvar ile hâk hâkedir.

Der-ta‘rîf-i dâ’iren mâdâr eyâlet-i Budin

Bu tahrîr olunan eyâletler kenâr›yla bu eyâlet-i Budin kâmil befl ayl›k yoldur. Ve cümle iki kerre yüz bin kuldur, ammâ yüz bini Budin'e me’mûrdur. Yüz bini eyâletleri kal‘alar›n›n müstahf›zlar›d›r. Bu cirimde olan eyâlet içre cümle alt› kerre yüz bin aded re‘âyâ vü berâyâlar›n harâclar› cümle Budin aklâm›d›r.

Bu kadar vâsi‘ eyâletden Âl-i Osmân hazînesine bir kara mank›r ve bir dâne dânk u tânk ve nukra-i fülüs-i ahmer gelmediğinden mâ‘adâ eyâlet-i Bosna'da Sirebreniçse'nin gümüfl ma‘deni var ve İzvornik memlehalar› ve Çaçka ve Rodnik harâclar› ve cümle niçe kurâ vü kasabât hâslar› cümle Budin kulu aklâm›d›r. Hattâ Rûmeli eyâletinde bile niçe mukâta‘ât hâslar cümle Budin mukâta‘ac›s› der-i defterinde mastûrdur kim icmâl defteri bu hakîrin manzûru olup "Beher sene Budin kullar›n›n mevâcibleri dörder bin altm›fl kîse ulûfeleri eder. İki bin kîse dahi eyâlet ağalar› ve cizyedârlar ve vâlîler ve birovlar ve mübâflirler ve kad›lar tahsîl eder" deyü tahrîr olunmufldur, zîrâ büyük eyâlet-i ma‘mûredir ve asâkir-i İslâm› çokdur.

Ez-în-cânib sadede rücû‘ edelim. Befl yüz akçe hâkim-i fler‘-i molladan sonra bir hâkim-i fler‘i dahi müftî-i enâm fleyhülislâm-› hümâmd›r.

Ve bir hâkimi dahi sülâle-i ›rk-› tâhir-i Resûlullâh'dan nakîbü'l-eflrâf hazretleridir.

Ve bir hâkimi müfettifl efendidir.

Ve bir hâkimi bâb nâ'ibi ve bir hâkimi muhtesib nâ'ibidir.

Ve hâkim-i örfî kapukulu yeniçeri ağas›d›r kim alt› oda çorbac›lar›yla kapukulu odalar› vard›r.

Ve bir hâkimi dahi kapukullar›ndan yeniçeri dizdâr ağad›r.

Bir hâkimi dahi sipâh kethudâyeridir.

Bir hâkimi dahi üç oda kapukulu topçular ağas›d›r.

Bir hâkimi kapukulu cebeciler ağas›d›r.

Bir hâkimi Budin'in yerli yeniçeri ağas›d›r kim kanûn-› Süleymân Hân üzre sekbânbafl›lar ile kalma kapukullar› idi.

Ba'dehu yerli kulu olmak fermân olunup hâlâ on iki bin kul olmak üzre defter-i Süleymân Hân'da mastûr olup cümle altm›fl aded kuka zerdûz süpürge geyüp dîvân kovar muhteflem çorbac›lar› vard›r.

Ve cümle yeniçerileri gûnâ-gûn çuka dolamal› ve zerdûz üsküflü yeniçeriler haftada dör[d] kerre alay ile dîvân kovarlar. İslâmbol'da yeniçeri odalar› gibi flâhrâh üzre kâflî-i Çîn-misâl rûy-› meh-cebîn münakkafl odalar› var. Mehâbet-i İslâm içün dosta düflmana karflu tezyîn olmufl altun toplu ve flâhniflîn ve revzenli kat-ender-kat hücreleri var.

Ve bir hâkimi dahi kapukulu yeniçeri çorbac›lar›ndan paflan›n rikâb›nda her Cum'a yürür ve her dîvân mevcûd durur muhz›r ağad›r.

Ve bir hâkim yeniçeri çorbac›s›ndan asesbafl›d›r.

Ve bir hâkim yerli kulu subafl›[s›]d›r.

Ve bir hâkimi çavufllar ağas›d›r kim üç yüz aded all› ve bafllar› mücevvezeli ve bafllar› telli dîvân çavufllar› var.

Ve bir hâkimi yerli dîvân kapucu ağas› var, yüz aded bevvâbân(dan)lard›r kim her bâr hidmet-i vezîrde mevcûdlard›r kim niçe yerlere isti'câl hidmetlere giderler.

Ve bir hâkimi sağkol ağas› ve bir hâkimi solkol ağas› ve bir hâkimi yerli gönüllü ağas› ve bir hâkimi azeb-i hisâr ağas› ve bir hâkimi martolosân ağas› ve bir hâkimi yerli topçular ağas› ve bir hâkimi yerli cebeciler ağas› ve bir hâkimi kumbarac›bafl› ve bir hâkimi bârûdcubafl› ve bir hâkimi meremmâtç›bafl› ve bir hâkimi mi'mârbafl› ve bir hâkimi top dökücübafl› ve bir hâkimi kal'a mehter ***[79b]*** bafl›s› ve bir hâkimi lağ›m kaz›c›bafl› ve bir hâkimi dahi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Hulâsa-i kelâm bu tektîb olunan k›rk sekiz aded askerî ağalar›n›n her birinin neferâtlar›n firâden firâden tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur.

Hemân bu k›rk sekiz ağalar›n taht-› hükûmetlerinde kanûn-› Süleymânî üzre cümle on iki bin aded mevcûd guzât-› muvahhidîndir. Cümle ağalar sancağ u bayrak sâhibleridir, ammâ sağ ve sol ve azebistân ve gönüllüyân askerleri bunlar sancağ u bayrakdan mâ'adâ kanûn üzre mîr-i mîrân paflas›yla ikifler aded tuğ çekerler. Eyâlet-i Budin'de bir mîr-i livâ merhûm olsa bu dörd ağan›n bir eflbehine sancağ-› mahlûl ihsân olunur.

Ve bir hâkim dahi Tuna kapudan›d›r kim baflka sancak ve bayrak ve tuğ sâhibidir. Bu dahi sancakbeği olur. Elli pâre firkatelere iki bin aded kapudan kullar›n gemilere doldur[ur], Tuna üzre tâ Beç'e Prag'a var›nca Belgrad-› behiflt-âbâda gelince Tuna üzre hükm-i hükûmât edüp hayduk kâfirlerinin gemilerin alup kâfirlerin k›rup rûy-› Tuna'y› emn [ü] amân eder a'lâ kapudanl›kd›r.

Ve bir hâkimi muhtesib ağad›r kim cemî'i ehl-i sanâyi'e zâb›td›r.

Ve bir hâkimi bâcdard›r kim cemî'i âyende vü revendegân›n metâ'lar›ndan cisir üzre ve kal'a kapular›nda bâc u bâzâr alur.

Ve bir hâkimi çetebafl›d›r kim kaçan küffâr bir tarafda tuğyân etse bu çetebafl›n›n üç yüz aded yiğitlerinden kâfiristâna befl on kifli seğirdüp kâfirden bafl ve dil getirüp kâfirleri söyledüp haber alup ana göre tedârük görürler. Cümle çafl›tlar ve cümle pirbe yarar kulağ›zlar ve cümle Amr-› Ayyâr-misâl yarar ve nâmdâr yiğitler bu çetebafl›n›n bayrağ› alt›ndad›r kim her biri âtefl-pâre cânbâz ve serbâz yiğitlerdir.

Ve bir hâkimi kalafatç›bafl›d›r kim kapudan beğe müte'all›k niçe yüz pâre gemileri ve nehr-i Tuna üzre cisir tombaz gemilerini kalafat ederler, üç yüz aded neferlerdir.

Ve bir zâbiti cerâhorbafl›d›r kim kal'an›n ta'mîr [ü] termîmine on iki bin re'âyâ me'mûrdur. Anlar› iflledüp kal'a-i Budin'i dürr-i beyz-âsâ amâr etdirir.

Ve'l-hâs›l Koca Süleymân Hân bu kal'a-i Budin'i bir eksiksiz eyle ma'mûr u âbâdân etmifldir kim dest-i Âl-i Osmân'da böyle bir sedd-i üstüvâr yokdur.

Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i kal'a-i Budun-› K›z›lelma-y› Ungurus

Evvelâ bu kal'a-i Budin nehr-i azîm Tuna'n›n cânib-i garbîsi kenâr›nda bir till-i refî' yalç›n kayal› sarp seng-i hârâ üzre flarkdan garba tûlânî vâk›' olmufl Hazret-i Risâlet'in vilâdetinden 882 sene evvel İskender-i Kübrâ vilâdetinde Nemçe krallar›ndan Koca Grondi Miklofl kral alt› yüz on y›l mu'ammer olup bu kal'a ol kral-› pür-kemâl-i hofl-h›sâlin binâs›d›r. H›sn-› hasîn ve sedd-i metîn ve bir hisâr-› azîm ve bir sûr-› kadîm rabât-› müzeyyen ve bir tahtgâh-› müdevven ve bir refî'u'l-bünyân ve kal'a-i azîmü'fl-flân bir hisâr-› üstüvâr seng-binâ-y› fieddâdîdir kim gûyâ Acem'de kal'a-i Kahkahâ ve diyâr-› Ermen'de kal'a-i Van'd›r yâhûd sedd-i İskender-i Kübrâ'd›r.

Bu kal'aya Gül Baba bay›r›ndan nazar olunsa flekl-i bâdemî görünür, ammâ Gerz İlyâs Baba dağ›ndan bak›lsa gûyâ Âl-i Osmân'›n bafldarda kad›rgas›

gibi görünür. Meselâ K›z›lsarây taraf› kad›rgan›n mürtefi‘ k›ç›d›r ve kal‘an›n ortas›nda olan çârsûnun iki taraf›ndaki dükkânlar kad›rgan›n yemîn ü yesâr›nda mankalar›d›r. Ortas›ndaki ulu yolu kad›rgan›n orta güvertesidir. Hünkâr câmi‘i minâresi orta direk gibidir. Mustafâ Pafla minâresi trinketa direğidir. Beç kapusu taraf› kad›rgan›n bafl›nda karinas› gibidir. Ve Ulama Pafla kullesi burnuna doğru kad›rgan›n kayal›ğ› gibidir.

El-hâs›l aslâ fark› yok *tâbaka'n-na‘l bi'n-na‘l* bu kal‘a-i Budin hemân pâdiflâh›n bafldarda kad›rgas› gibidir, lâ-flekke ve lâ-flübhe.

Ve cirmi dâ’iren-mâdâr on bin ad›md›r. K›z›lsarây'dan tâ Ovakapusu'na dek iki kat kal›n ve metîn ve âlî fieddâdî dîvârd›r. Mâ‘adâ yal›n katd›r, ammâ eyle r›ht›m ve fieddâd-› Âdî binâ dîvârd›r kim üzerinde iki araba yan yana gidüp atlar ile cirid oynamak mümkündür, zîrâ bu hakîrin kademesiyle kâmil elli ayak enli bir fieddâdî binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r.

Ammâ bu kal‘an›n mağrib cânibi uçurum bay›rl› zemîn olmağile handak› yokdur ve olmak da mümkün değildir ve lâz›m da değildir, zîrâ ol taraf› sâfî kesme yalç›n kayalar üz[re]dir, ammâ Beç kapusundan taflra kal‘an›n kâmil bin ad›m yeri derin ve sarp ve arîz kesme kaya handak› var.

Ve bu orta kal‘an›n dâ’iren-mâdâr bin ad›m dîvâr›nda cümle toksan aded sarp ve metîn ve musanna‘ kullelerdir kim her birinin birer gûnâ esmâlar› ve baflka nevbetçileri var.

Ve yine bu orta kal‘ada mezkûr kulleler aralar›nda lâz›m olan yerlerde cümle on yedi aded tabya-i azîmeleri var kim her birine biner âdem s›ğar Atmeydân› kadar meydâna ç›km›fl meydânl› tabyalard›r kim her biri birer sedd-i Mardin'dir.

Ve her biri birer gûne ilm-i hendese ile üstâd bennâ-y› selef bunlar›n ***[80a]*** seng-i hârâlar›na eyle tîfle-i Ferhâdî urup eyle musaykal ve mücellâ dîvârlar inflâ etmifller kim zamân›m›z üstâdlar› ana mu‘âdil bir tîfle urmağa kâdir değillerdir.

Ve her kulle ve tabyan›n letâfet ve zerâfet ve kâr-› nezâfetinde misilleri olmaduğundan mâ‘adâ üstâd-› flîrînkâr-› âk›bet-endîfl bu kal‘a bir dahi muhâsara olunursa sademât-› top-› kal‘a-kûp gülleleri te’sîr edüp dîvârlara rahne vermesin içün cümle tabya dîvârlar› kapl›mbağa arkas› gibi içeri eğridir. Kaçan kim top gülleleri gelse kayup seküp gider. Aslâ rûy-› dîvâra te’sîr etmez.

Bu mezkûr tabyalar›n her birin Âl-i Osmân vezîrleri birer âsâr›m›z olup kal‘a metîn olsun içün bir hayrât u hasenât etmifller, ammâ Ali Pafla tabyas› biri biri içinde iki kat sedd-i İskender'dir.

Ve Karakafl Pafla tabyas› ve Ulama Pafla tabyas› ve Bal› Pafla tabyas› ve Süleymân Pafla tabyas› ve Sar› Ken‘ân Pafla tabyas› ve Siyâvufl Pafla tabyas› ve Kara Murâd Pafla tabyas›, bunlar›n her biri birer gûne tarz üzre tarh olunmufl burc-› Kahkahâ-vâr birer gûne tabya-i üstüvârlard›r kim her birinde onar ve on befler aded ejder-i heft-ser-misâ[l] k›rm›z› çuka çullu çul dutmaz ve kundak dutmaz ve balyemez ve amân vermez Deli Bal› nâm balyemez toplar› var.

Her yevm-i Cum‘ada bu tabyalar üzre f›land›ra ve alem ve bayraklar dikilüp her birinin nevbetçileri du‘â vü senâlar edüp gülbâng-› Muhammedî çekilir. Ve her tabyalar›n ka‘r-› zemînde olan esâs› kayalar üzre olup cümle temelleri alt› bofldur. Hattâ "Muhâsarada lağ›m gelmesin" deyü bu kal‘an›n dâ’iren-mâdâr temelleri serâpâ sokak sokak bofldur ve niçe sokaklarda saçma toplar vard›r. Ve bu orta kal‘a cümle tabya ve ebrâclar›yla gûyâ inci gibi beyâz ve mücellâ bir kal‘a-i bâlâd›r.

Feth-i derveze-i orta hisâr-› Budin

Cümlesi yedi aded hadîd-i cedîd ve metîn ve sedd-i sedîd kapulard›r. Evvelâ lodos cânibinde Ovakapusu, üç kat paçar›z ve sa‘b ve eğri büğrü yollu demir kapulard›r. Her kapunun iki yanlar›nda azîm balyemez ve kâfire amân vermez ve dur otur bilmez toplar› var ve bu kapular mâbeyninde cümle gûnâ-gûn cebehâneler ve âlât-› silâhlar ve dîdebân ve nigehbânlar âmâdedirler. Hattâ fleb [ü] rûz cümle dîdebânlar›n ellerinde tüfengler âmâde ve fitilleri yanup bir feryâda bakarlar.

Ve bu Ovakapusu'nun taflras›nda nâ-tamâm sahrâ-misâl bir ibret-nümâ tabyaya Gürcî Ken‘ân Pafla mübâfleret edüp üç âdem kaddi zemînden âlî ç›km›fl, ammâ nâ-tamâm kalm›fl. Eğer bu itmâm olsa kal‘a-i Budin henüz tâze cân bulup mekâlîd-i zemîn olurdu, zîrâ bu tarafa mukâbil bâğlar içre Muhanad bay›r› hayli havâledir. Eğer bu burc-› azîm tamâm olsa kal‘an›n yar›s›nda olan bârûsunun yar›s›n korudurdu. Dâ’iren-mâdâr iki yüz ad›m metîn tabya temelidir.

Andan yine bu orta hisâr›n bir kapusu dahi mağrib taraf›nda Gül Baba taraf›na Beç kapusudur kim dörd kat-ender-kat demir kapulard›r. Bu kapular›n mâbeynleri cümle toloz kemerlerdir, aslâ gök görünmez Temmûz'da sermâ yerlerdir. Ve kapunun mâbeynleri ellifler germe levend ad›m›d›r, tiryâkî ad›m› değildir, âdem ad›m›d›r.

Ve bu kapular mâbeyninde rûy-› dîvârda niçe bin gûne mâl-â-mâl âlât-› silâh ile zeyn olmufl cümle kal‘a neferâtlar› dâ’imü'd-dehr pür-silâh âmâde durup bir mesîregâh [u] ârâmgâh yerdir.

Ve her kapu üzre ola[n] kemerlerde gûnâ-gûn muhîl [ü] fleytanatlar ile inflâ olunmufl kal›n demir kafeslerin aflağ›lar› harba ve flifller ile âmâde zincîrler ile as›lm›fl demir kafeslerdir kim hîn-i yürüyüflde düflman üzre b›rağup cümle küffâr flifflere sanc›lup yollar› sedd olur.

Ve gûnâ-gûn cenge müte‘all›k âlât-› silâhlardan demir katlavîler ve geyimler ve z›rh u zereh-külâh tuğulka ve ser-penâh [ve] flifl ve m›zrak ve harba ve

teber ve balta ve zemberek ve tüfeng makûlesi fleyler mevcûddur, zîrâ üçüncü muhâsarada küffâr bu kapudan yürüyüfl edüp kal‘aya istîlâ edecekleri mahalde,

Hikâye-i latîfe: Cümle kavm-i Yahûd ellerine birer semm-i flikembin(?) ve s›çan otu alup kâfir kal‘aya girirse zehr-i mâr [u] mûflu yalamağa muntaz›rlar olup "Pençe-i gurâb elimizde iken yalayalum ölelüm mü? Yohsa kurtulalum mu?" deyü Yahûdî lehçesiyle bu kelimâtlar› söylerler imifl. Hâlâ Budin Yahûdîlerine ve gayri cuhûdlara "Yalayalum mu?" deyü darb-› mesel olup niçe kimesneler Yahûdîlere üleflirler. Yahûdîler de "Düflmanlarumuz yalas›n da gebersin" derler.

Hikmet-i Hudâ bu mezkûr Beç kapusunun iç yüzünde hâlâ durur kâfir zamân›ndan kalm›fl, içine âdem s›ğar bir s›k›l› top var. Hemân ki küffâr-› hâksâr bu Beç kapusundan içeri çet-a-çet kat-ender-kat yürüyüfl edüp gelirken hemân bir Yahûdî kar›s› mezkûr topa âtefl edince *el-azametullâh* hemân bu kapular aras›nda çet-a-çet olan ve taflrada duran kâfirler bu ***[80b]*** top-› kûpdan ç›kan bârûd-› siyâh›n nâr-› Nemrûd'u nîlgûn dûdu ve gülle-i hadîdi ve niçe serâmed zincîrleri ve na‘l pâreleri ve çak›l mak›l tafllar› cümle küffârlara isâbet edüp cümle küffâr cân ber-cehennem zebânîlerine cân teslîm etdiklerinde küffâr›n gerisi ifllemeyüp sâ’ir guzât-› müslimîn küffârlar›n bak›yyelerine sataflup k›ra k›ra kal‘ay› küffârdan halâs ederler.

Küffârlar›n kendü nakilleri üzre "Bu Beç kapusunda Yahûdî kar›s›n›n atd›ğ› top sadmesinden on befl bin güzîde H›ristiyanlar›m›z Îsâ'ya cân verdiler" deyü nakl ederler.

Bu hâl üzre kal‘a-i Budin bir Yahûd kar›s› sebebiyle küffâr-› hâksârdan halâs olur. Hâlâ ol ecilden Budin Yahûdlar› cemî‘i tekâlîf-i örfiyyeden berîler ve mu‘âf u müsellemlerdir, ammâ müslimler ve müslime değillerdir. Hâlâ Beç kapusunun iç yüzünde kat-ender-kat sarây gibi kârgîr binâ evlerde cümle Budin Yahûdîleri sâkin olurlar, ammâ Macar ve Nemse ve Çeh küffâr› ellerine bir Budin Yahûdîsi girse c›zb›z kebâb› ederler.

Ve mezkûr kar› topu hâlâ Beç kal‘as›n›n iç yüzünde araba üzre ejder-i heft-ser-i g›rrende gibi Beç kapusunun flâhrâh›na doğru bakup s›k›l› durur. Ve her kim sokaklarda bir demir parças› veyâhûd bir müdevverce tafl bulsa sevâb›na kasd edüp kar› topu içine atar. Ve hâlâ bu top yan›nda dörd aded balyemez toplar dahi vard›r. Her biri birer kal‘a değer.

Bu Beç kapusu aflağ› varofla ifller flâhrâh oldu-ğ›yçün cemî‘i âyende vü revendeler seyr [ü] temâflâ etsünler deyü Fâtih-i Bağdâd Sultân Murâd alt› aded zincîr kökü kalkanlar› bir yere yap›fld›rup bir h›flt-› Dahhâk ile eyle darb eder kim bir yan›ndan alt› aded kalkan›n iki kar›fl kadar güzer edüp yalman-› nîze nümâyân olup hâlâ ol kalkan h›flt›yla bu Bec kapusunun iç yüzündeki kemerlerde demir zincîrler ile maslûbdur.

Hakkâ ki zehî zeber-dest pehlivân-› sâhib-k›rânl›kd›r. Hattâ bu darb-› pesendîde Cevrî Çelebi târîh demifldir:

S›dk ile Cevrî du‘â edüp dedi târîhini
Kuvvet-i bâzû-y› sultân› ede Mevlâ füzûn

Sene 1041.

Ve bu mazrûb kalkanlar›n yan›nda Gâzî Gerz İlyâs Baba'n›n bir sapan demirin m›zrak ile deldüğü pulluk demiri ve yüz vukiyye gelir gürzü ve on alt› hâneli sâhib-k›rânlar sal›ğ› var kim bu sal›ğ›n her dânesi onar vukiyye gelir bir turfe sal›kd›r. Ve yine bu mahalde Tuna at›n›n(?) bafl› demir zincîrler ile maslûbdur, ammâ hikmet-i sun‘-› Hudâ-y› acîbe ve garîbe ve mehîbe eflkâl-i mefret serdir.

Bu Beç kapusu mâbeyninde niçe yüz temâflâ-gâhlar var, ammâ tahrîrinden âciz olup tatvîl-i kelâm olur. Ve yine bu orta kal‘an›n Tuna'ya nâz›r flimâlîsi taraf›nda, Kafesli kapu, bir küçücük dar kapucukdur. At ve araba girüp ç›kamaz. Bu kapudan aflağ› büyük varofl kal‘as›na tafl nerdübân ile enilir, ammâ kaç kad[em]e nerdübân endiği hât›r-niflân›m değildir, ammâ gâyet sa‘b kapudur. Buna Kafesli kapu ve Uğrun kapu dahi derler, piyâde âdemlerin tarîkidir.

Andan yine bu orta hisâr›n Sarây kapusudur kim cümle erbâb-› dîvân bu kapudan girüp Pafla sarây›na giderler. Sarâya karîb olmağile Sarây kapusu derler. Cânib-i flimâle meftûh iki kat metîn ve kavî demir kapulard›r. Bu bâb-› izdihâmdan dahi aflağ› varofla(?) enilir bâb-› vâsi‘dir.

Andan yine bu orta hisârda Tophâne kapusu, bu dahi cânib-i flimâle mekflûfdur. Bu dervezeden at usret ile girir ç›kar, ammâ araba ve at yüküyle girüp ç›kamaz, zîrâ bir taraf› on ayak tafl nerdübând›r kim aflağ› varofla bundan dahi enilir. Tuna'ya nâz›r ve Peflte ve Keçkemet sahrâlar› nümâyân bir mesîregâh-› bâb-› eflrâf [u] a‘yând›r.

Andan bir kapu dahi Tophâne meydân›na gider bir bâb-› vâsi‘dir, ammâ ağaç kapudur. Bu kapudan Bal› Pafla meydân›na ve K›z›lelma sarây›na gider cânib-i flarka nâz›r bir kapudur.

Ve bu kapuya karîb sağ tarafda Hisârpîçe kapusu, flarka manzûr flâhrâh değil bir küçük kapudur. Ve bâlâda tahrîr olunan yedi aded orta kal‘a kapular›n›n içinde,

Der-fasl-› sarây-› kibâr-› a‘yân ve gayri mekân-› hânedân

Bu Ortahisâr'da kamusu bin altm›fl aded befler ve alt›flar kat kâr-› fieddâdî niçe divelden divele kalm›fl nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn Fireng-pesend binâl› büyût-› ra‘nâlard›r kim her birinin vasf›nda lisân

kâs›rd›r. Niçe kerre muhâsaralarda ve niçe kerre ›hrâk-› azîmlerde fenâ bulup yine amâr olmufl kârgîr binâ evlerdir kim cümle flindire tahta örtülüdür, ammâ Pafla sarây› k›rm›z› kiremit örtülüdür.

Der-vasf-› Pafla sarây›: Bu Ortahisâr'›n flimâlinde kal‘a dîvâr› üzre nehr-i Tuna'ya ve sahrâ-y› Peflte'ye ve vâdî-i Keçkemet'e nâz›r revzenli ve flâhniflînli bir darac›k dîvânhâne-i müfîd ü muhtasarl› ***[81a]*** ve iki yüz aded darac›k odal› ve bir dar havl›l› ve bir hammâml› bâğçe sarâyd›r. Hattâ Kara Murâd Pafla bu sarâya s›ğamayup dahi tevsî‘ u termîm etdikde dîvânhânesinde bu târîh tahrîr olunmufldur:

Eyâ ey memleket-pîrâ beflâret ehl-i İslâm'a
Mübârek-bâd u ferruh-bâd hurrem hem-çünîn bâdâ

Hudâ dâd eyleyüp munzam dedi Haddî ana târîh
Adâletle Murâd Pafla sarây› eyledi ihyâ.

Sene 1065.

Gerçi bu sarây Murâd Pafla amâr etdiği vard›r, ammâ Budin'e göre bu sarây dard›r ve cümle odalar› kal‘a dîvâr› üzre bârd›r, ammâ cihân-nümâ-y› havâdârd›r.

Andan Pafla kethudâs› sarây› (---) (---) (---) (---) (---) Ve Yeniçeri odalar›, her biri birer mükellef sarâylard›r kim çârsû-y› bâzâr›n iki taraf›na vâk›‘ olmufl kat-ender-kat hânedân-› kadîmlerdir. Ve her bir sarâylar›n alt›nda birer kat zîr-i zemînleri vard›r. Hîn-i muhâsarada sademât-› topdan yer alt›na girirler.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-defter-i esmâ-i mahallât-› kal‘a-i miyân: Evvelâ Pafla mahallesi,

..... (1.5 sat›r bofl).....

Bu mahalleler içre olan hânedânlar Süleymân Hân'›n ibtidâ fethinde eyle ma‘mûr u müzeyyen etmifl kim cümle çârsû-y› bâzâr› ve cemî‘i hânedânlar› ve serâpâ flâhniflîn ve revzenleri billûr ve necef ve moran câmlar ile ârâste ve cümle evlerin sutûh dam u bâmlar› rusâs-› hâs-› nîlgûn ile pîrâste pirinçden sar› teneke ve k›rm›z› bak›r tahta ve kalayl› tenekeler ile örtülü hâneler imifl.

Ve cümle büyûtlar›n der [ü] dîvârlar› zer-ender-zer nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn evler imifl, ammâ hâlâ bu gûne nukûfl-› garîbelerden ba‘z› hânelerin kapular›nda ve rûy-› dîvârlar›nda niçe yüz bin gûne eflkâl-i garîbe musanna‘ timsâller vard›r.

Ve bu flehrin her köfle bafl›nda karflu karfluya üç dör[d] kat kal›n pranka demir zincîrler çekilirmifl, hâlâ yerleri âflikâredir. Ve her köfle bafl›nda evlerin birer kemerleri var. Kefere zamân› ol kemerler içinde sokaklara nâz›r iri saçma toplar› âmâde etmifl kim "Her kank› sokağa düflman yürüyüfl ederse mezkûr zincîrlerden atl› geçemeyüp yayanlar› toplar›n güllelerinden helâk olalar" deyü yoluna hiyel ü fleytanatl› hâz›r-bâfl kal‘a etmifl. Hâlâ her köflede top delikleri zâhir ü bâhirdir.

Hamd-i Hudâ bu re’y [ü] tedbîr ile âmâde olan kal‘a Süleymân Hân'›n eline suhûletle girüp derûn-› hisârda olan köfle toplar› [âtefl] edüp(?) asker-i İslâm k›r›lmadan dest-i İslâm'a girüp cümle hiyel ü fleytanatlar› sû-i tedbîr olup her iflleri küffâr›n mu‘attal oldu, zîrâ "*El-abdü yüdebbiru vallâhu yukaddir*"[1], Cenâb-› Kibriyâ'n›n takdîr-i ezelîsinde bu kal‘a dest-i İslâm'a girmek mukadder imifl kim *elhamdülillâh hâzâ min fazli rabbî.*

Ammâ be-kavl-i müverrihân Süleymân Hân bu kal‘ay› dördüncü kerrede feth edüp Süleymân Pafla'y› vâlî-i vilâyet etdikde bu flehri murâd [u] merâmlar› üzre cümle hâneleri ve âsâr-› binâlar› ve gayri temâflâlar› ve krallara mahsûs bâğ-› Merâmlar› ve sayd [u] flikârgâh nahlistân gül [ü] gülistân h›yâbânistânlar›n teferrüc etdikde bu flehr-i Budin'e mahabbet edüp tâ Alaman diyârlar›n feth [ü] fütûh edince aslâ İslâmbol'a gitmeyüp Budin'i taht-› Âl-i Osmân edüp sikke kesdirüp darbhâne peydâ etmek murâd edindikde hemân âk›l vezîr bir gece Budin'in bu orta hisâr›na yetmifl seksen yerden âtefl edüp harâb u yebâb eder.

Andan Süleymân Hân "Emir Hudâ'n›n" deyüp Rûm'a gider, ammâ yine bu flehir içre âsâr-› kadîmelerden niçe bin gûne ibret-nümâlar çokdur. Hudâ-y› Müte‘âl dahi ziyâde amâr ede.

{Der-beyân-› temdîh-i tophâne-i Budin}

Ammâ bu Ortahisâr'da mezkûr Pafla sarây›ndan ç›kup k›ble taraf›na üç yüz ad›m gidüp Tophâne meydân› kapusuna var›l›r. Bir gûne balvan mefle direklerinden ağaç kanatl› metîn kapudur. Bu bâb-› kavîden içeri bir pâk ü pâkîze meydân-› azîm etrâf›nda toplar dökecek kârhâneler ve tophâneler ve kumbarahâneler ve cebehâneler imâretleri var ve damlar alt›nda elli pâre balyemez toplar var kim her biri birer Rûm harâc› değer ve elli pâre flayka toplar var kim içlerine âdem s›ğar toplard›r. Ve gayri kolumburuna ve zarbuzan ve havân ve flâhî ve pranka ve saçma ve kumbara toplar›n›n hisâb›n Hudâ bilür.

Ve bu meydân etrâf›nda olan demir ve tafl top güllelerinin ve domuz ayağ› ve makas ve mekik ve muflkat ve kazan kumbaralar›n niçe bin envâ‘lar› dağlar gibi bu Tophâne meydân›nda y›ğ›l›d›r kim bu meydân› görmeyen ve bu tophâneye im‘ân-› nazar ile nazar etmeyen cihânda bir fley görmüfl değildir. Hattâ bu Tophâne meydân› önünde iç kal‘a handak› üzre iç kal‘adan bu meydâna nâz›r top mazgallar›nda âmâde toplar var kim her biri ejder-i heft-ser-misâl ***[81b]*** bafllar›n kald›rup dur[ur].

1 "Kul tedbir al›r, Allah takdir eder."

Bu toplar› âk›bet-endîfl ve umûr-dîde cengâver ve dilâver ve serv[er]ler an›niçün bu meydâna nâz›r bu toplar› komufllar kim *Allâhümme âfinâ,* taflra Ortahisâr› düflman alup bu tophâneye ve bu iç kal‘aya gelirse bu Tophâne meydân›na nâz›r olan toplara âtefl edüp düflman› târumâr tu‘me-i mûr [u] mâr etdirmek mülâhazas›yla bu toplar› bu meydâna nâz›r komufllar. Hakkâ ki isâbet etmifller.

{Der-vasf-› iç kal‘a-i Budin}

Ve bu Tophâne meydân›ndan iç kal‘a handak› üzre tafl köprü ile iç kal‘a kapusu iki kat metîn ü müstahkem demir kapulard›r kim taflra kapunun atebe-i ulyâs› kemeri üstünde iki aded arslan-› g›rrende tasvîri var kim üstâd-› mermer-bür bir esed timsâli eylemifl kim bi'l-mehâbe görenler ol sebû‘lar› zî-rûh zann eder. Tâ bu mertebe musanna‘ gazanferlerdir.

Ve bu iç kal‘an›n iki kapusu aras›nda çâh-› gayyâ ve derk-i esfelden niflân verir bir zindân› var kim *el-iyâzu billâh* cümle mücrimleri ve cümle kanl›lar› ve cümle flehir a‘yânlar›n›n üsârâlar›n bunda haps ederler. Her sabâh yine lâz›m olan üsârâlar› ve salb u katl olunacak kâtil ve harâmîleri kemend ve dollâblar ile sicinden çeküp esîrleri sâhiblerine ve kâtilleri cellâdlara teslîm edüp cellâdlar da kâtilleri teslîm-i rûh etdirirler. Cemî‘i serhadlerin sicinlerinde Budin sicni gibi amîk ve muzlim ve seccânlar› gibi zâlim ve gaddâr ve bî-rahm ve bî-amân kât›‘u'r-rahm zindânbânlar yokdur. Ve cümle pafla cellâdlar› da bunda sâkinlerdir.

Ve dahi bu iç kal‘an›n iki kapusu mâbeyni bir hayli vâsi‘ yer olup bu zindân etrâf›nda her gün bir bölük ağas› befl yüz aded cebe vü cevflene gark olmufl pür-silâh kal‘a kullar› bir gün bir gece âmâde olup nevbet beklerler. Ertesi ale's-sabâh bir gayri bölük ağas› gelir, kanûn budur.

Ve bu zindân kapusundan içeri aslâ evler yokdur, bir vâsi‘ vâdîdir kim Bal› Pafla meydân› nâm›yla müte‘âref bir fezâ-y› ma‘rekegâhd›r kim kâhîce Budin kullar› pafla üzre gulû etdikde bu Bal› Pafla meydân›na cem‘ olup fetret ü ›syân u tuğyân ederler. İslâmbol'da gûyâ Atmeydân› ve Etmeydân› gibi bir dernek ve güft ü gû yeridir.

Ve bu Bal› Pafla meydân›nda iki aded havân toplar› var kim mine'l-acâ’ibdir ve bir hammâm kubbeciği kadar taflдan bir top güllesi var, vâcibü's-seyrdir kim meydân›n tâ vasat›nda kubbe gibi durur mücellâ ve musaykal bir gülle-i kebîrdir.

Bu Bal› Pafla meydân›n›n etrâf›nda topçular ve cebeciler odalar› ale't-tertîb binâ olunmufl odalard›r. Cümle yiğitleri dâ’imâ pür-silâh mevcûdlard›r.

Ve bu meydân›n flimâlinde Bal› Pafla kapusu, bir küçük ağaç kanatl› kapudur. Aflağ› varofla ener, ammâ bir gizli kapudur. Herkes bilmez ve herkes gelemez, zîrâ aslâ flâhrâh değildir. Ancak hîn-i muhâsarada bundan aflağ› varofla imdâd gidüp gelmek için Bal› Pafla ihdâs etmifl. Bir kapudur, ammâ hads etmifl, açm›fl, meğer kapanm›fl gerekmifl. Ammâ bu kapudan aflağ› tâ Suluk kapusuna dek iki kat metîn kal‘a dîvâr›nda metîn ü müstahkem biri biri içinde gömlekli kulleler ve kavî tabyalar üzre karavulhâneler ve nevbethâneler vard›r.

Ve bu Bal› Pafla meydân›n›n k›bleye nâz›r bir metîn demir kapusu var, iç kal‘a kapusudur kim bu kapudan içeri bir meydân-› azîm dahi var. Aslâ evler yokdur, Kral Sarây› meydân› derler.

Evsâf-› Sarây-› K›z›lelma-y› Budin

Evvelâ bu Sarây meydân›nda bir beyâz yekpâre mermerden bir havz-› latîf var, an›n içinde husrevânî küpler kadar kabuklu sümüklü böcek tasvîrlerin üstâd-› Macar-› füccâr tuçdan döküp kabuğundan sümüklü böcekler boynuzlar›n ç›karup bafl göstermifl. Bir gûne musanna‘ tasvîrler etmifl kim görenler gülmeden vâlih ü hayrân olur.

Ba‘dehu bu tuçdan sümüklü böceklerin sûretleri üzre yine tuçdan bir kadeh-i azîm edüp bir san‘at ile mezkûr böcekler üzre oturdmufl kim makdûr-› befler değildir, zîrâ bu tuç kadehin içine otuz k›rk âdem s›ğar belki dahi ziyâde s›ğâr u kibâr âdem s›ğar, ammâ on dâne s›ğ›r s›ğmaz. Tâ bu mertebe vâsi‘ tuçdan bir münakkafl-› ibret-nümûn bir kadeh-i asfergûndur. Bu kadehin kenârelerinde âb-› câriyelere münâsib lisân-› Macarca ebyât [u] efl‘ârlar tahrîr olunmufldur. Ve yine bu kadehin cânib-i edvâr›nda mehîb ve mahûf bed-çehre dîv-i sefîd kellelerinden aflağ› mermer havza taraf taraf mâ-i sâfîler cereyân edüp anda sâkin olanlar mâ-i zülâlinden alup nûfl edüp isti‘mâl ederler.

Hattâ kefere zamân›nda bu flazrevân›n dîv kellelerinden her bâzâr günleri ve her bed-nâm rûzlar›nda ve îd-i Nasârâ'da mü[me]ssek eflribeler cârî olup cümle küffâr nûfl edüp def‘-i atflân ederlermifl. Hâlâ fleker flerbeti mahzenleri durur. Bu mahzenlerde gûnâ-gûn eflribeleri yapup aflağ›da bu havz›n fevvârelerinden pertâb edüp havzdan âyende vü revendegânlar nûfl ederlermifl, ammâ y›lda ***[82a]*** bir kerre küffâr›n haçlar›n suya b›rakd›klar› günler İsvet Nikola rûhiyçün bu havz [u] flazrevânlar›ndan la‘lgûn bâde-i nâb pertâb edüp nûfl edenler mest-i medhûfl [u] bî-tâb olurlarm›fl. Ammâ bu havzdan hâlâ cereyân eden âb-› sâfîler bu Sarây meydân› alt›ndaki su sa[r]n›çlar›na gidüp leb-ber-leb oldukda mâh-› Temmûz'da nûfl eden hayât-› câvidân bulur, ammâ isrâf üzre sarf etmezler, zîrâ "Hîn-i muhâsarada ahâlî-i kal‘aya su lâz›md›r" deyü imsâk üzre sarf ederler.

Ve dahi Tophâne meydân› ve Bal› Pafla meydân› ve bu sarây meydân› alt› serâpâ tâk-› Kisrâlar üzre zîr-i zemîn sarn›çlard›r. Ve bu meydânlar›n ve etrâf›nda olan imâretlerin ve K›z›lelma sarây›n›n cümle

dam u bâmlar›ndan nüzûl eden bârân-› rahmetler bu zîr-i zemîn sarn›çlarda cem‘ olup vakt-i muhâsarada dollâblar ile çekilüp ehl-i beled nûfl ederler azîm hayrâtd›r.

Ve bu merkûm havz›n önünde Murâd Pafla câmi‘i var. Gerçi küçükdür, ammâ gâyet flîrîn ve musanna‘ ve müzeyyen tafl minâreli bir câmi‘-i mümtâzd›r, ammâ cemâ‘ati azd›r.

Ve bu câmi‘in önünde bir kapu dahi var, ana Uğrun kapu derler, bir metîn ve kavî hadîd cedîd küçük kapudur kim on kademe tafl nerdübân ile aflağ› varofla enilir, cânib-i flarkdan taraf-› flimâle meyyâl bir bâb-› sağîrdir. Ve bu mezkûr havz›n cânib-i cenûbunda, ya‘nî lodos rûzgâr› taraf›nda on kademe tafl nerdübân ile aflağ› hisârpîçeye andan büyük su kullesi yoluna enilir bir küçük demir kapudur. Atl› girüp ç›kmak mümkündür, ammâ usret çeker, piyâde âdemlere evlâ bi't-tarîk-i âmd›r.

Bu mezkûr Uğrun kapunun iç yüzüne karîb Sarây meydân›na aç›l›r K›z›lelma Sarây›n›n kapusudur. Bu kapunun eğer tâkleri ve atebe-i yemîn ü yesâr ve atebe-i süflî ve ulvîsinde olan üstâd-› mermer-bür kârlar›n ta‘rîf ü tavsîf eylesek gayri kâr-› kitâbetimizden kal›r›z. Hemân bir bâb-› mu‘allâd›r kim gûyâ bâb-› kal‘a-i Bâbu'l-ebvâb'd›r.

Bu kapudan içeri girüp yukaru seksen kademe vâsi‘ tafl nerdübân ile bilâ-usret kral dîvânhânesine ç›k›l›r bir dîvânhâne-i âlîdir kim felekde misli yokdur. Sâfî k›rm›z› somâkî mermer üzre gûnâ-gûn nakfl-› bûkalemûn nigârhâne-i Çîne mânend bir eyvân-› dîvânhâne-i taht-› Ungurus'dur. Her bir tâk-› nüh-tâk-› tumturak-› revâklar› gûyâ tâk-› Kisrâ'd›r.

Bunun der [ü] dîvâr›nda olan n[uk]ûfl-› ibret-nümûnlar var kim H›tâyî kâğ›zlarda bu n[uk]ûfl-› garîbe vü acîbeleri Erjeng ve Mânî ve Hassân ve Behzâd ve fiâhkul› ve Ağa R›zâ kalemin çekmede âcizlerdir.

Ve bu dîvânhâne-i azîmin zemînini üstâd-› flîrînkâr-› mermer-bür envâ‘-› fusûs-› mukavvim mahkûk-› gûnâ-gûn ruhâm-› ibret-nümûn-› ma‘kûk ile ma‘kûd k›lm›fl kim hâlâ diyâr-› Arab ve Acem'de böyle ruhâm döfleli bir eyvân yokdur. Hattâ bu hânedân-› kadîmin ba‘z› yerleri befler ve alt›flar ve yedifler katender-kat kasr-› nüzhetgâh kûh-› Havarnaklar var kim hâlâ edîm-i arzda mânendleri yokdur.

Yedi kral içün binâ olunan kasr-› İremlerdir kim her birinin kubâblar›nda birer altun top olduğ›yçün K›z›lelma Sarây› denildiği bâlâda endek mastûrdur, ammâ Ungurus krallar›na mahsûs olmak içün k›rk ayak tafl nerdübân ile urûc olunur bir kasr-› serâmedi var kim evc-i semâya ser çekmifl bir ser-bülend kasr-› bî-mânendi var kim dillerde dâstând›r. Üstâd mühendis-i bennâ var makdûrun sarf edüp bu kasr› bir tarz-› acîb ü garîbe üzre tarh etmifl kim flekl-i müsemmeninden dahi aslâ bu kasr içre oturanlara âfitâb-› âlem-tâb te’sîr etmez.

Kurflum örtülü bir mevzûn kubbesi üzre altun yald›zl› alem yerine altundan toplar› var. Cemî‘i revzenleri Peflte ve Keçkemet ve fiarkez ve Hatvan ve Vaç ve Eski Budin ve Kile sahrâlar› pâymâl-i rimâl gibi nümâyând›r. Ve cümle kat-ender-kat üç yüz k›rk aded sağîr ü kebîr kâ‘alar› ve soffalar› ve hücreleri ve eyvân ve dîvânhâneleri ve hammâmlar› ve f›sk›yye ve havz [u] flazrevânlar› ile bezenmifl bir sarây-› bî-bedeldir kim rub‘-› meskûnda buna hemtâ sarây-› flâhâne yokdur. Cemî‘i diyâr-› kâfiristânda değil Belh u Buhârâ ve Hind ü Yemen ve M›s›r ve Irâk ve fiâm u Haleb ve Rûm'da K›z›lelma Sarây› nâm›yla müte‘âref bir binâ-y› bî-hemtâd›r kim bu sarây-› dil-küflâ sebebiyle Budin'e K›z›lelma derler. Hattâ büyük dîvânhânede celî hat ile K›z›lelma olduğuna târîhi bir mermer üzre merkûmdur:

Ey fleh kral›n bağr›n tîr-i gama deldirdin
Ol kâfir-i bed-hûy› kend’özine bildirdin

(---) (---) (---) (---) (---) (---) dedi târîh
fiâh›m K›z›lelma'y› ayva-yile doldurdun.

Sene 928.

El-hâs›l bu sarây-› dilcûy-› behiflt-âbâd›n misli arâzî-i ma‘mûrede yokdur. Âdem oğlan› bunun vaz‘-› binâs› beyân›nda âciz ü kâs›rd›r, zîrâ bu sarây-› atîkde olan mergûb ve zîbâ san‘atlar ve gûnâ-gûn tasarruflar var kim cümle vassâflar an›n midhatinde kilk-i cevâhir zebânlar› batiyyü'l-harekedirler.

El-hâs›l bu kârhâne-i ***[82b]*** kadîmin hüsn [ü] letâfeti ve kâr-› zerâfeti vasfdan hâric ve beyândan âric bir mihmân-sarây-› kârîdir, ›nk›râzu'd-devrân binâ-y› sâbite ola dest-i Âl-i Osmân'da *âmîn ve yâ Mu‘în.*

Bu sarây-› İremi seyâhat ile uğrayup temâflâ edenlere hafî değildir, lâkin bu kal‘a niçe kerre muhâsara görmek ile sademât-› top-› kûpdan bu sarây›n niçe yerleri münhedim olup yine amâr olmufldur, ammâ kâr-› kadîmine göre amâr edememifller. Hâlâ bu sarâyda dizdârdan gayri bir ferd-i âferîde yokdur. Hemân zevk u safâs›n dizdâr ağa eder, zîrâ bu sarây›n zîr-i zemînlerinde olan tüfeng ve ok ve yay ve k›l›ç ve kalkan ve harba ve flifl ve m›zrak ve zemberek ve bârût ve h›flt ve balta ve nacak ve kazma ve kürek ve neft ve katrân ve zift ve niçe kerre yüz bin âlât-› mühimmât-› mühmelâtlar var kim hadd ü hisâb›n cebecibafl› ve dizdâr bilir. Ve bunda olan tuğulka ve cebe vü cevflen bir serhadde yokdur. Bu cebehâne hazînesinin miftâhlar› cümle dizdâr elinde olduğ›yçün dizdârlar bu sarâyda sâkin olurlar.

Ve bu sarây kurbundaki mehterhâne kullesinde her gece ba‘de'l-iflâ ve vakt-i fiâfi‘î tokuzar kat mükellef ü mükemmel mehterhâne-i tabl-› Âl-i Osmânî çal›n›r ve ba‘de'l-›flâ mehterhâne fasl›ndan sonra cemî‘i ebrâclarda her gece iki bin aded kal‘a neferâtlar› tâ sabâha dak pür-silâh olup dîdebân ve nigehbân ve pâsbânlar "Allâh yeğdir yeğ" deyü feryâd edüp

sâ‘at be-sâ‘at yigirmi aded kal‘a ağalar› falaka deyenekleriyle kol dolafl›rlar. Eğer bir nevbetçiyi hâb-› nâzda bulursa hâbdan bîdâr edüp seksen aded deyenek urup uykusun açar, kanûnlar› budur, zîrâ bu kal‘a hasretü'l-mülûk bir kal‘a olmak ile cümle düflman bu kal‘an›n bir tafl›na bin bafl vermeğe cân atarlar.

Ve cânib-i erba‘as›nda yetmifl aded kavm-i düflmanlar› sayf [u] flitâda âmâde olup Budin'e nigerândad›rlar. Hattâ diyâr-› Alaman'da ve kal‘a-i Beç'de ve kal‘a-i Prak'da ve flehr-i Kallevine'de olan kâfirlerin zamân-› kadîmde dedeleri elinde Budin içre evleri olup hâlâ ol evler dest-i İslâmda iken kefere zamân›nda ol evlerin sâhibleri olanlar›n evlâdlar›ndan bir kefere müflis olsa, "Budin'de benim evim vard›r" deyü evinin hüccet temessükât›n› rehin verüp k›rk elli bin gurufl karz al›r ve "Benim Budim'de evim var, milk emlâk sâhibiyim ve Budin'de benim bâğ›m yâhûd bir dükkân›m vard›r" deyü murâd edindiği gorofun ve irfleğin ve flaglar›n k›zlar›ndan murâd edindiği k›z› al›r ve tereddüd etmeyüp fülûs-i ahmer[e] muhtâc ve ac u zâc kefere ise de "Budin'deki milki yine bunundur" deyü ol kâfire k›z verirler, bu muhakkak seyr [ü] temâflâd›r.

İmdi kal‘a-i Budin cemî‘i millet-i Mesîhiyye beynlerinde tâ bu mertebe mu‘teberdir, ammâ yedi kral dahi Beç kral›na her bâr tagallüb edüp,

"fiu bizim Budim kal‘am›z› alal›m, K›z›lsarây'da oturup ömürde bir kerre ayfl [ü] iflret edüp Gerzellez dağ›nda (---) nâm b›trîkimiz ziyâret edelim" deyü yedi kral dahi Budin sarây›n arzu ederler.

Ammâ bu sarâya Gerz İlyâs dağ› pek havâledir, lâkin ol havâleleri def‘ içün bu sarây›n k›ble cânibi önünde iki kat metîn kal‘a dîvârlar› var kim yüzer ayak enli fieddâdî kal›n dîvârlard›r. Ve bu tarafda azîm tabyalar üzre k›rkar ve ellifler pâre serâmed toplar› var kim Gerzellez dağ› havâlesinde bu toplar kufl kondurmaz, değil ki düflman gelüp ol havâleye top çeküp Budin'i döğe, ol muhâldir. Budin kal‘as› andan bâki pervâs› yokdur.

Ammâ illâ Muhanad bay›r› bağdalas› zemîni Budin'in ömrüne girir mel‘ûn zemîn-i havâledir, Hudâ h›fz ede, zîrâ cemî‘i zamânda "Küffâr geldikde ol tarafdan kal‘a-i Budin'i döğer" deyü nakl etdiler. İflte,

Belde-i Budin'de Ortahisâr-› üstüvâr›n cümle büyûtlar› ve mahallâtlar› ve kal‘a dîvârlar› ve cümle tabyalar› ve cümle (---) aded kal‘a kapular› ve K›z›lelma sarây›na var›nca bu yüzden alâ kadri't-tâka tahrîr ve tavsîf olunup gayri hayrât [u] hasenât ve cevâmi‘ [ü] hammâmât ve hân u medrese ve imârâtlar› beyân eder

Evsâf-› imârethâ-y› Ortahisâr-› Budin, ya‘nî cevâmi‘hâ-y› mü’minân ve selâtîn-i Âl-i Osmân: Bu Ortahisâr içre cümlesi yigirmi bir aded mihrâbd›r, ammâ cevâmi‘-i selâtîn [ve] vüzerâ [ve] vükelâ bunlard›r kim zikr olunur: Evvelâ

Süleymân Hân câmi‘i: Mâ-tekaddem (---) (---) nâm›nda bir kenîse-i musanna‘ imifl. Ba‘de'l-feth Süleymân Hân bu deyrin derûnun mülevvesât-› küfr-i çirk-i flirkden pâk edüp ma‘bedgâh-› müslimîn eder. Hâlâ bir câmi‘-i münevverdir kim edîm-i arzda nazîri yokdur. Beyt:

Ra’eynâ câmi‘u'd-dünyâ cemî‘an
Ve lâkin mâ ra'eynâ misle hâzâ

ebyât› bu câmi‘-i rûhânî ***[83a]*** hakk›ndad›r.

Bu câmi‘-i kadîmin k›ble kapusundan tâ mihrâba var›nca tûlu iki yüz ayakd›r ve arz› kâmil yüz ayakd›r. Ve bir minâresi var, zamân-› kadîmde nâkûs çanl›ğ› imifl. İki yüz on kademe âlî serâmed minâre-i bâng-› Muhammedî hânesidir. Hakîr bu minâreye urûc edüp flehr-i Budin'i ve deflt-i sahrâ-y› Peflte'yi seyr [ü] temâflâ etdim. Bu minâre sâfî beyâz mermerden kullemisâl çâr-kûfle bir nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn minâre-i mevzûn-› musanna‘d›r.

Ve bu câmi‘in iki aded kapusu var, cânib-i flarkdaki kapu üzre bir beyâz mermerden üstâd-› kûhken mermer-bür bir kanatl› ejdehâ tasvîri eylemifl kim gûyâ zî-rûhdur. Ağz›n açup dörd ayaklar›n gerüp kuyruğun k›v›rup durur. Bu ejdehâ önünde bilâ-teflbîh Hazret-i H›z›r bir at üzre süvâr olup elinde m›zrağ›yla ejdere bir sünü urup ejdehây› at alt›na alup çiğner fleklinde bir gûne tasvîr eylemifl kim gûyâ henüz zîr[û]hdurlar kim ejdehâ ile H›z›r Nebî savafl-› perhâfl etmede flekilli tasvîr etmifl.

Hattâ hîn-i fethde Ebussu‘ûd "Tasvîr harâmd›r, bu timsâli k›rmak gerekdir" dediklerinde Süleymân Hân-› ârif nezâket edüp "Kimse bu sûretlere bakmas›nlar, müslim olanlar tan›mas›nlar" deyü gerdeninden keflmîrî flâl›n ç›karup bu hey’etlerin üzerine örtdürüp k›rmadan halâs eder. Hâlâ vâcibü'l-iber sûretlerdir, lâkin bu câmi‘-i pür-envâr kârgîr kubâbla ma‘mûr değildir. Cümle servî direkleri üzre nakfl-› sihr-âsâr tavan-› hemvâr üzre cümle imâretlerinin sutûhlar› rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr bir câmi‘-i nûrun alâ nûrdur. *Ebbedallâhu ilâ'nk›râz›'d-devrân*. Andan,

Fethiyye câmi‘i: (---) (---) (---) dir. Bu câmi‘ dahi kadîm-i evvelde deyr-i musanna‘ imifl. (---) (---) (---) câmi‘ imifl, ammâ bu dahi Süleymâniyye câmi‘ine müflâbih *tâbaka'n-na‘l bi'n-na‘l* bir câmi‘-i beyz-âsâ ma‘bedgâh-› münevverdir. Allâhu a‘lem bu iki câmi‘ bir üstâd ifli olmas› mübeyyendir, lâkin bu câmi‘in minâresinde bir büyük çanl› sâ‘at var kim sadâs› bir konak yerden istimâ‘ olunur. Cümle flehir câmi‘leri bu sâ‘ate amel edüp ezân-› Muhammedîler tilâvet olunur, dakîka fevt etmez bir dürüst sâ‘at-i Alaman'd›r. Andan,

Orta câmi‘: Bu dahi deyr-i kadîm imifl. Hâlâ ma‘bedgâh-› âbidân [u] sâcidând›r. Bu câmi‘ çârsû

içinde olmağile cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve cânib-i erba‘as› tarîk-i âm olup flehrin tâ aynü'l-fi‘linde olmak ile Orta câmi‘ nâm›yla meflhûr kiremit örtülü ve bir minâreli câmi‘-i müferrihdir. Andan,

Sarây câmi‘i: Bu dahi dest-i küfrde iken bir ma‘bedgâh-› Îsevî imifl. Hâlâ cemî‘i vüzerâ-y› Budin bu câmi‘de edâ-y› salât-› Cum‘a ederler, zîrâ Pafla sarây›na karîb olmağile Sarây câmi‘i derler. Osmânl› tarz› bir musanna‘ minâresi var, ammâ bir musanna‘ mermer döfleli pâk haremi kapusu dibinde bir kurflumlu kubbe-i âlî içinde Gâzî Ahmed Beğ medfûndur. Bu kubbe-i pür-envâr›n atebe-i ulyâs› üzre celî hat ile târîhi budur:

Azm-i gülzâr-› cinân etdikde Bârî yâr ola
Evc-i a‘lây› bu y›l Ahmed Beğ etdi âfliyân.

Sene (---)

Andan,

Kara Murâd Pafla câmi‘i: İç kal‘ada olduğu bâlâda mevsûfdur. (---) (---) (---) (---) (---) Bu Ortahisâr'da ma‘lûmumuz olan cevâmi‘ler bunlard›r ki zikr olundu.

Sitâyifl-i mesâcidhâ-y› muvahhidân: Kamusu on alt› aded mahalle mescidi ve cemâ‘at mezgiti ve buk‘a ve eyneleridir. Evvelâ Yeniçeri odalar› kurbunda Ağa mescidi.

..... (1 sat›r bofl).....

Der-ilm-i dârü't-tedrîs-i âlimân-› müfessirân: Dükelisi yedi aded medrese-i muhaddisând›r. Cümleden mükellef Yeni medrese Makbûl Mustafâ Pafla'n›nd›r. Ders-i âm› Âsitâne taraf›ndan gelir. Ve (---) (---) (---) (---) (---) Ammâ mahsûs dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadîs imâretleri yokdur.

Der-mekteb-i t›flân-› ebcedhân: Hepsi alt› aded dâr-› tahsîl-i ulûm-› mekteb-i püserân-› ciğer-kûfle-i mahbûbând›r, ammâ cümle gulâmlar› gâyet necîb ü reflîd ve zekî g›lmânlard›r. Evvelâ Fethiyye mektebi ve Orta câmi‘ mektebi (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-fasl-› çârsû-y› bâzâr [u] bezzâzistân: Bu Ortahisâr içre hepsi üç yüz elli aded ehl-i h›ref dükkânlar›d›r. Gerçi bezzâzistân› harâbd›r, ammâ bu flehir içre her ne gûne zî-k›ymet tefârûk istesen mevcûddur. Süleymân Hân asr›nda bu sûk-› sultânî bezzâzistân›yla ol kadar ma‘mûr u müzeyyen imifl kim cemî‘i dükkânlar› la‘l u yâkût ve la‘l-i Bedahflân ile müzeyyen olup incüden flebekeler ve bal›k diflinden müflebbek tarab›zonlar ile tezyîn olmufl dekâkînler imifl, ammâ flimdi hemân bir flâhrâh›n yemîn ü yesâr›nda tertîb üzre binâ olunmufl sâde-rû dükkânlard›r. Cümleden müzeyyeni attârlar çârsûsu. Ve berberlerin dükkânlar› gâyet müzeyyen dükkân-› Süleymânîlerdir.

Der-manzara-i hân-› hâcegân: Umûmisi befl aded vekâle-i tüccârân-› berr [u] bihâr sevdâgerând›r. Cümleden (---) hân› (---) (---) ***[83b]***

Der-vasf-› çeflme-sâr-› âb-› revân: Olancas› bir aded çeflmedir. Ancak bu flehir bir yalç›n kaya bafl›nda bir kal‘a-i âlî olmağile bunda sudan azîz bir hayrât [u] hasenât yokdur kim beher yevm on bin at yükü Tuna suyu k›rbalar ile tafl›yup bu kal‘a ahâlîsi saky olur.

Ancak bir çeflmesi var. Pafla sarây› câmi‘inin haremi kapusu dibinde Ahmed Beğ türbesi cenbinde bir lüleli bir aynü'l-hayât çeflme-sâr-› ibret-nümâd›r kim suyunu aflağ› nehr-i Tuna'dan bir üstâd-› kâmil Fireng bu Orta kal‘aya ç›karm›fl kim ak›llar çâk olur.

Nehr-i Tuna kenâr›nda bir kulle-i azîm vard›r. Ol kullede gûnâ-gûn çarhlar› ve dollâblar› atlar çevirdikçe çarhlar Tuna suyuna tokmaklar› biri biri akabince urdukça zor ile Tuna suyu su küpleri içine girüp yokufl yukaru flazrev[â]n gibi küpler içre su gürleyerek tâ Ortahisâr'da bu çeflmeden pertâb edüp ç›kar. Görmeğe muhtâç sihr-i mübîn mertebesi bir san‘at-› ibret-nümâd›r kim vasf›nda lisân kâs›rd›r, zîrâ m›sra‘:

fienîden key buved mânend-i dîde[1]

Der-hayrât-› sebîlhâne-i atflân: Bar›s› yetmifl befl aded selsebîl-i cân-sitând›r. Evvelâ Süleymân Hân sebîli ve Ulama Pafla sebîli ve Arslan Pafla sebîli ve Ağa sebîli ve Koca Mûsâ Pafla sebîli ve niçe kurflum örtülü sebîller vard›r, cümle sular› at sakkâlar›yla aflağ› nehr-i Tuna'dan gelir.

Der-kayd-› çâh-› mâ-i hânedân: Baradas› k›rk aded kesme kaya hânedân kuyular› vard›r. "Tâ kâfir zamân›ndan kalm›fld›r, niçesinin sular› Tuna'dan gelmifldir" derler, ammâ bu flehirde yüz yetmifl aded zîr-i zemînde su sarn›çlar› vard[›r]. Cümle damlardan nâzil olan bârân-› rahmet ol sarn›çlara cereyân eder.

Der-medh-i hammâm-› gâsilân-› râhat-› cân: Bu Ortahisâr'da ancak bir küçük hammâmdan gayri yokdur. An›n dahi suyun Tuna'dan at sakkâlar› tafl›rlar, ammâ be-kavl-i a‘yân-› vilâyet "Bu kal‘am›zda yetmifl aded ev hammâmlar›m›z ve soba germâblar›m›z vard›r" derler, sahîhdir, zîrâ her evde soba mukarrer, ammâ bu mezkûr hammâm›n âb [u] hevâs› hûbdur ve dellâkleri ve gayri hüddâmlar› mahbûbdur. Ve bu flehir serâpâ kald›r›m döfleli flâhrâh-› mergûbdur. Her bâr bârân-› rahmet nâzil oldukda cümle sokaklar› süpürüp çirkâb-› muzahrafâtdan pâk ederler.

Bu Ortahisâr'›n havâs› gâyet latîfdir. Eflâtûn-› İlâhî bu flehre gelüp yeni gûne t›ls›m eylemifldir. Evvelâ bu kal‘ada y›lan ve ç›yan ve akreb ve bö ve sovulcan ve sümüklü böcek olmaz. Hattâ sümüklü böcek t›ls›mât› mezkûr iç kal‘ada kral sarây› havl›s›ndaki havz›n kademelerindeki sümüklü böcek tasvîrleri mutalsamd›r, *ve's-selâm*.

---

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olur?

Bu Ortahisâr'›n niçe gûne amâristânlar› bu gûne ta‘rîf ü tavsîf olundu.

Der-alâmet-i aflağ› kal‘a-i varofl-› amâristân: Evvelâ mezkûr ve memdûh K›z›lelma Sarây›'ndan lodos cânibine yokufl aflağ› flekillice sarây alt›ndan giderken iki kat metîn kal‘a dîvârlar› aras›nda on aded neferât evlerin ve azîm tabyalar›n geçüp andan aflağ› Suluk kapusu vard›r. Ol kapunun iç yüzünde bir tabya-i azîm var kim cemî‘i Budin tabyalar›ndan büyük sedd-i Ye’cûc-misâl bir burc-› tâcd›r kim üstünde befl yüz atl› cirid oynamak mümkündür. Tabaka-i fevkânîsinde on pâre balyemez toplar› var ve tabaka-i tahtânîsinde dahi on aded flayka toplar› var kim her birinin içine birer âdem s›ğar kim her bir top-› kal‘a-kûp ejder-i heft-ser gibi çit siperlerin ard›nda arabalar üzre ağ›z açup durur. Bu tabyaya yedi ağa ve yedi yüz aded mustahf›zân kullar me’mûrlard›r, zîrâ bu kulleye Gerz İlyâs dağ› havâledir.

Ve bu tabya-i azîmin taflras›nda çâh-› gayyâdan niflân verir bir ka‘r-› azîm ve arîz kesme kayal› handak› var, aflağ› benî Âdem bakmağa cür’et edemeyüp zehresi çâk olur. Bu tabya etrâf› kral sarây›n›n sûrun ihâta etmifl bir kat bölme hisâr dahi var, içinde aslâ evler yokdur, hemân meydân-› ma‘rekedir.

Andan bu mezkû[r] Su kapusundan teper aflağ› Tabahâne varofluna bu kapudan kâmil bin ad›mda Tabahâne'ye gider, flâhrâh yoludur, ammâ bu Suluk kapusunun iç yüzünde ve taflra yüzünde zincîrler ile asma hafleb cisirleri var. Her gece içerden ve taflradan bu iki aded cisirleri hüddâmlar kaldurup içerde ve taflrada derk-i esfel-vâr handaklardan deyyâr zî-rûh k›sm› ubûr edemez.

Ve bu iç yüzündeki handak içre yine kesme kayadan nerdübânlar ile yer alt›ndan iki aded su yollar› vard›r. Yokufl aflağ› tâ nehr-i Tuna'ya varup al›n›r, bir yoldan gidilir ve bir yoldan su al›nup gelinir. Hîn-i muhâsarada izdihâm olmas›n içün iki kat su yolu etmifller. Aslâ düflman bu yollardan gidip gelenleri göremez. Bu Suluk kapusundan yokufl aflağ› cânib-i flarka bin ad›m gidüp,

Sitâyifl-i varofl-› ma‘mûr Tabahâne-i müzeyyen: Nehr-i Tuna kenâr›nda Budin kal‘as› kayalar› ve Gerz İlyâs dağ› kayalar› deresinde bir vâsi‘ öz içre kâmil bin hâneli ma‘mûr varofldur kim ***[84a]*** cümle flindire tahtas› örtülü ikifler kat kârgîr binâ evlerdir, ammâ yukaru hisâr evleri gibi dörder ve befler kat evler değildir.

Ve cümle tokuz mahalledir. Il›ca mahallesi, Yeflil Direkli mahallesi, Ömer Sipâhî mahallesi, Ağa mahallesi. (---) (---) (---) (---). Ma‘lûmumuz olan bunlard›r.

Ve cümle on bir mihrâbd›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve cümle dörd mekteb-i s›byân ve cümle üç aded hân {bir mükellef hân› Yeflil Direkli hammâm› önündedir}.

Ve cümle üç aded tekye-i dervîflân ve cümle yüz aded dükkân-› debbâğân-› gassâlân ve cümle üç aded ›l›ca-i germâbân; biri Tabahâne ›l›cas› ve biri Yeflil Direkli ›l›cas› ve biri bu varoflun k›blesinde Tuna kenâr›nda Gerz İlyâs dağ› dâmeninde üstü aç›k ›l›ca. Bu üç germâblardan mâ‘adâ bu tabahâne varoflu evlerinde niçe ›l›calar vard›r kim her biri hayât-efzâd›r, lâkin bu varofl hâneleri ol kadar vâsi‘ olmamağile evlerinde bâğçeleri yokdur, ammâ ahâlîsi çokdur ve baflka niyâbetdir ve baflka subafl›s› vard›r.

..... (1 sat›r bofl).....

Bu tabahâne varoflun dahi seyr [ü] temâflâ edüp cânib-i garba İskele kapusundan girüp

Der-hakk-› tavsîf-i aflağ› varofl-› kebîr Budin: Evvelâ bu İskele kapusuna ahâlî-i Budin Boflnak kavmi olmağile Iskala derler. Cânib-i k›bleye mekflûf iki kat metîn kapudur. Bu bâb-› kebîrden içeri girüp cânib-i garba çârsû-y› bâzâr içre tâ Âhûr-› kebîr kapusuna var›nca bir flâhrâh-› vâsi‘ yol ile gidüp bir kat bölme hisârd›r kim bu mahal dîvâr›nda Âhûr kapusu derler bir hisâr kapusudur. Bu hisâr[a] âhûr bölmesi derler.

Bu kapusundan girüp yine taraf-› garba gidüp bu mahallere Toykun Pafla bölmesi derler, baflka bir hisâr dîvâr› vard›r. Bunun kapusundan içeri girüp yine ol flâhrâh ile semt-i garba gidüp bu mahallere Süleymân Pafla bölmesi derler, bir sedd-i metîn dîvâr› var. Bunun dahi kapusundan girüp yine mezkûr tarîk-› âm ile mahall-i garba gidüp tâ Gül Baba'ya karîb Horos kapusun(d)a var›nca dörd kat bölme bölme hisâr dîvârlar› Tuna kenâr›ndaki varofl kal‘a dîvâr›na muttas›l bu dörd kat bölme hisâr dîvârlar› tâ Ortahisâr kal‘as› dîvâr›na var›r bölme hisâr dîvârlar›d›r.

Ve dörd aded kapulard›r ve ibtidâ zikr olunan İskele kapusundan bu dörd aded bölme hisâr dîvârlar›n geçüp tâ Horos kapusuna var›nca bu varoflun tûlu kâmil iki bin germe ad›md›r. Bu hisâb üzre bu varofl-› kebîr Tuna kenâr›yla iki bin germe ad›md›r. Ve Tuna kenâr› fieddâdî dîvârd›r, ammâ yal›n katd›r.

Ve yedi yerde su kuyular› vard›r, lâkin bu Tuna kenâr›nda câ-be-câ metîn kulleler vard›r, ammâ yukaru Horos kapusu taraf›nda ve aflağ› İskele kapusu dibinde birer kal‘a-i azîm gibi Tuna içinde cezîre gibi Kahkahâ-vâr tabyalar var. Her birinde k›rkar ve ellifler aded flayka ve balyemez toplar var. Her bir tabyan›n befler yüz aded kullar› var. Budin'in bu tabyalar Tuna kenâr›nda cânlar›d›r.

Ve dahi Horos kapusundan taflra cânib-i cenûba handak kenâr›nca bay›r yukaru tâ Yeni kapuya var›nca andan Minâre kapusuna var›nca andan Siyâvufl Pafla kullesine var›nca kâmil bin ad›m yal›n kat aflağ› varofl dîvâr›d›r, ammâ gâyet sarp dirsek dirsek köfle köfle ebrâcl› ve dendân-› bedenli sarp dîvârd›r, ammâ handak› alçakd›r, derin kaz›lsa su ç›kar.

Ve bu tarafda olan dîvârda cümle k›rk aded metîn kullelerdir, ammâ bu mahallere Gül Baba Sultân

bay›rlar› ve Türbe bay›rlar› havâledir, ammâ yukaru Orta kal‘adan ve Beç kapusundan ve Siyâvufl Pafla kullesinde olan toplar cümle bu Gül Baba bay›rlar›nda ve Türbe çay›rlar›nda olan düflmanlar› târumâr eder, gerekse yüz bin meteris sürsünler, bu mahallerde düflman karâr edemez.

Ve Horos kapusunda Tuna kenâr›nda bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn bir tabya, ammâ Âhûr kapusuna var›nca Tuna kenâr›nda yal›n kat palanka çit dîvârlar vard›r. Bu mahallerin evleri cümle Tuna'ya nâz›rd›r.

Ve Âhûr kapusu dibinde dahi Tuna içinde bir kulle-i azîmi var. On aded kolumburna toplar› Tuna kenâr›ndaki hânedânlar› korudur. Ve bu kulleye yak›n bir kulle dahi var, Ortahisâr'a zemberek ve çarhlar ile giden Tuna suyu bu kulleden bir san‘at ile ç›kar kim ilm-i hendese ve ilm-i mi‘mârîden haberdâr olan bilir. Yohsa bî-ma‘rifet âdem görse "Nedir buncuğaz?" deyüp geçer. İm‘ân-› nazar ile nazar eden erbâb-› ma‘ârif bilir kim sihr-âsâr bir san‘at-› pür-me’âldir ve ak›llar perîflân olur, gö[r]meğe muhtâc bir ma‘rifet-i kübrâd›r.

Bu kulleden tâ İskele kapusuna gelince Tuna kenâr›nda kal‘a dîvâr› yal›n katd›r.

Ve İskele kapusu önünde nehr-i Tuna kenâr›nda ve cisir bafl›na nâz›r bir gûne ***[84b]*** h›sn-› metîn ve kavî sedd-i İskender-vâr **Ali Pafla tabyas›** cemî‘i tabyalar›n anas› ve Peflte kal‘as›n›n babas› ve Budin kal‘as›n›n cân› pâresi bir sedd-i Ye’cûc-vâr bir tabya-i üstüvârd›r kim yukar[u] Ortahisâr'dan aflağ› Su tabyas› ve bu Ali Pafla tabyas› cihân-ârâ ve bir rükn-i velvele-ârâ tabyad›r kim diyâr-› serhadde misli yokdur. Hattâ nehr-i Tuna taflsa bu tabya bir cezîre-misâl olur. İki kat top çeker, her kat›nda yigirmifler pâre balyemez serâmed toplar› var kim tâ Gül Baba burnundan yukaru Eski Budin karflusunda K›z adas›n döğer. Yukaru kat›nda olan toplar› Peflte sahrâs› ve Keçkemet sahrâs› ve Vaç kal‘as› vâdîlerin döğüp ol fezâlarda kufl kondurmaz tabyad›r.

Ve cümle top delikleri demir kapuludur. Ve bu tabyan›n Tuna'ya nâz›r göğsünde çâr-kûfle beyâz mermer üzre sülüs hat ile bir âsâr-› kitâbet var, ammâ mesâfe-i ba‘îde olmağile ne gûnâ hat idüğü ma‘lûmum olmayup hemân hakîr bir kay›ğa binüp varup tilâv[et] etdiğim tabyan›n târîhi budur:

Bi-hamdillâh yine Sultân Süleymân rûhu flâd oldu
Yap›ld› flol sütûn-› sedd Ali Pafla zamân›nda

Budur Hak'dan ricâm›z Feyziyâ ol gâzî-i dînin
Hilâf›nda olanlar cân vere beflr ü gümân›nda

deyü bu ebyâtlar terkîm olunmufldur. Sene (---)

Ve bu tabyan›n iç yüzünde bir kat bölme hisâr dahi var, içi cümle mâl-â-mâl top güllesidir kim hisâb›n Hudâ bilür.

Ve bu bölmede Tuna'ya nâz›r top deliklerinde âdem s›ğar flayka toplar var kim Tuna üzre bir kay›k ve bir mart› kuflu gezdirmez.

Bu kal‘an›n miftâh› cemî‘i zamânda dizdâr ağa elindedir. Bir oda neferâtlar› bu kal‘an›n h›fz [u] h›râsetlerine me’mûrlard›r. Aslâ gayri âdem komazlar. Hattâ Köpürlüzâde Sadr›a‘zam Ahmed Pa[fla] girüp temâflâ etdikde hakîr dahi bile girüp temâflâ etdik.

Bu hisâb üzre bu aflağ› varofl befl kat bölme hisârd›r. Ve su kapular›yla ve bölme hisâr dîvârlar›ndaki kapular ile bu aflağ› varofl cümle sağîr ü kebîr on aded kapulard›r. Ve dâ’iren-mâdâr cümle alt› bin ad›md›r, ammâ Tuna kenâr›yla ve Ortahisâr bedenleriyle ve'l-hâs›l hemân aflağ› varoflun cümle amâristân olan evleri etrâf›ndan kal‘a dîvârlar› dibinden ad›mlayup cümle alt› bin ad›md›r.

Ve bu aflağ› varofl cümle tabahânenin varofluyla cümle yigirmi dörd mahalle add olunur. Evvelâ Iskala mahallesi ve Âhûrkapu mahallesi ve Mustafâ Pafla mahallesi ve Dollâb mahallesi ve Ali Pafla Burcu mahallesi ve Toykun Pafla mahallesi ve Hac› Sefer mahallesi ve Osmân Beğ mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle iki bin befl yüz aded tahtânî ve fevkânî ve bâğ u bâğçeli ve flindire tahta örtülü kârgîr binâ hânedân-› ra‘nâlard›r, ammâ câ-be-câ henüz binâ olunan büyût-› ra‘nâlar›n niçeleri kiremit ile mestûr hâne-i ma‘mûrlard›r. Ve ba‘z› hâne-i vîrân› da var ve birkaç yerde vâsi‘ meydânlar› da var, lâkin yine sâhibleri de var.

Ve cümle yigirmi dörd mihrâbd›r. Yigirmisi kârgîr minâre-i serâmedlerdir. Dördü tahta minârelerdir ve dörd câmi‘i kurflumlu imâretlerdir. Cümleden mükellef ü mükemmel ve ma‘mûr Toykun Pafla câmi‘i ve Hac› Sefer câmi‘i ve Osmân Beğ câmi‘i ve Makbûl Mustafâ Pafla câmi‘i (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---). Bunlar cemâ‘at-i kesîreye mâlik cevâmi‘lerdir. Bunlardan mâ‘adâs› kiremit ile mestûr câmi‘-i pür-nûrlard›r. Dahi mâ‘adâs› mahalle mesâcidleridir.

Ve cümle befl aded medrese-i talebe-i ilimdir. Evvelâ Yeni medrese Makbûl Mustafâ Pafla'n›nd›r. Ve Toykun Pafla medresesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bunda dahi dârü'l-hadîs ve dârü'l-kurrâ-i huffâzân yokdur, ammâ bu flehirde ulemâya i‘tibâr eder çokdur, zîrâ bu serhadlerde fuzelâyi'd-dehrden kimesneler yokdur, zîrâ bu serhadlerde bir alay mücâhidün fî-sebîlillâh hac›yân gâziyân âfl›kân sâdikân muhibbân yeridir. Ve fleb [ü] rûz ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl yeridir. Hey’et ve hikmet okuyan ihtimâlci olan âdem bu dâr-› diyârda deyyâr bir hafta karâr edemeyüp elbette firâr eder. An›niçün bu flehirde ulemâ makbûldür. (---)

Ve cümle alt› aded mektebi var. Niçe hâceler dahi ba‘z› dükkânlarda ciğer-kûfle püserân okudurlar. Ve

cümle bir aded hân-› tüccârân-› hâcegân› va[r]. Çok metâ‘-› zî-k›ymet sâhibi tüccâr bu hânda sâkin olamayup yukaru kal‘adaki hânlara giderler, zîrâ anlar dâ’imâ emîn ve mahfûzdur.

Ve cümle bir aded Toykun Pafla hammâm› var, o da kifâyet eder, zîrâ bu flehrin hammâma ihtiyâc› yokdur, zîrâ ›l›calar› çokdur.

Der-vasf-› yenâbî‘-i germâbhâ-y› rûy-› zemîn, ya‘nî ›l›ca ve banya menâfi‘-i flehr-i Budin *[85a]*

Cümle sekiz yerde belki on sekiz yerde uyûn-› hârra-i arzîn, ya‘nî kapl›ca-i Budin vard›r, ammâ sekizi gâyet mükellef ü mükemmel ve tekellüflü binâ-y› azîm kavza ve humma ve ›l›ca ve bana ve germâb ve issilik ve ›l›su nâmân ›l›calar vard›r, ammâ tertîb üzre tahrîr edelim:

Evvelâ kal‘a-i Budin'in cânib-i k›blesi hâricinde Tabahâne varoflundan ileri Gerz İlyâs kayas› dibinde hemân nehr-i Tuna kenâr›nda,

Ta‘rîf-i Aç›k ›l›ca: Boflnaklar Üstü Aç›k ›l›ca derler. Cemî‘i krallar bu ›l›ca üzre kubâblar ve tâk-› Kisrâlar yapup tamâm olunca hemân yere geçer. Ol ecilden hâlâ küflâde bir ›l›cad›r, ammâ gâyet nâfi‘ olduğundan tâ Dib Firengistân ve Macaristân'dan araba araba niçe bin küffâr vere ile gelüp bu germâbe çimüp cemî‘i ilel ve illetden ar› olup vücûdunda olan cereb ve bahak ve cüzâm gidüp vücûdu bir dürr-i yetîm-misâl pâk olur. Hattâ k›rk gün bu germâba girüp âb-› hummas›ndan nûfl eden bera[s] zahmeti ve Fireng zahmetinin yedi gûne emrâz-› muhtelifelerinden halâs olur, ammâ gâyetü'l-gâye perhîz ve kendüyi ›s›cak dutmak lâz›md›r, zîrâ bu germâb ol kadar issidir kim tavuk yumurtas›n piflirir. Belki âdemin hayâs›n yumurtas›n bile piflir[ir]. Tâ flol mertebe issi germâbd›r, ammâ bu ›l›caya avretler girse anlar›n bir fley’i piflmez, zîrâ anlar hayâs›zd›r. Hakkâ anlar›n dahi bu Üstü Aç›k Il›ca'da avretlere mahsûs ›l›calar› vard›r.

Hemân bu ›l›calara girmenin flart› oldur kim girüp k›pk›rm›z› olup taflra ç›k›nca tarfetü'l-ayn içre ol kimesne esvâb›n geyüp kendüyi issi duta. Gâyet nâfi‘dir, ammâ bu diyâr gâyet sovuk diyârd›r. Hammâm-› germâbdan ç›km›fl k›p k›rm›z› piflmifl âdem sovuğa aç›l›rsa cemî‘i vücûduna fliddet-i flitâ te’sîr edüp ciğerine ve cemî‘i uzvuna geçüp yetmifl hâsiyyeti var iken yüz yetmifl belâya uğrar. Gâyet ihtirâz lâz›md›r.

Ve bu Üstü Aç›k Il›ca'n›n üstündeki evc-i âsumâna ser çekmifl kayalar üzre Gerz İlyâs kal‘as›d›r. Mahalliyle an›n dahi evsâf› tahrîr olunur. Andan,

Tavsîf-i germâb-› Yeflil Direkli: Tabahâne varoflu içinde nehr-i Tuna kenâr›nda sekiz aded tâk-› Kisrâ'dan niflân verir âlî kemerler üzre bir serâmed kubbe-i müdevveri var, serâpâ la‘lgûn k›rm›z› kiremit örtü[lü] kubbe-i ser-nigûn-› azîmdir kim mezheb-i Hanefî'den ziyâde aflren fe-aflren değil belki erba‘a iflrîn k›rât ziyâde bir flekl-i müdevver buheyre-vâr bir havz-› dâr-› medârd›r. Gird-â-girdi kâmil iki yüz aded ayak ihâta eder pâk ve pâkîze bir havz-› müdevverdir. Kenâreleri havz içine enecek befl tabaka vâsi‘ nerdübânlard›r kim her kifli kaddine göre tabakalarda gasl eder. Gavvâs-› bahr-i ma‘ârif olanlar havz›n tâ ortas›na pertâb edüp flinâverlik edüp herkes âfl›k ma‘flûk ve yârân-› bâ-safâlar›yla kuç kucağ olup tâzelik çağlar›nda gülüflüp oynaflup zevk u safâlar ederler.

Bu havz-› azîmin etrâf›ndaki sekiz aded kemerlerin alt›nda sekiz aded Hanefî kurnalar› vard›r. Ve pâk ü pâkîze nîlgûn futalara beyâz tenlerin sarm›fl mahbûb dellâkleri var. Ba‘z› halvetlerde gâsillerin murâd [u] merâmlar› üzre hidmet edüp âdemi pâk ederler. Ammâ bu germân›n suyu i‘tidâl üzredir. Hattâ bu âb-› nâb› sovudu[p] nûfl etsen aslâ kibrit râyihas›ndan bir fley yokdur. Kafl› kirpiği dökmüfl âdem nûfl etse bi-emrillâh pâk olup saç› sakal› ve b›y›ğ› gelmeğe bafllar. Ve tabî‘ati müleyyen ve i‘tidâl üzre dutar bir mâ-i müfîdi's-sühûndur. Ve taflra câmekân› çâr-kûfle dîvâr üzre flindire tahta örtülü bir hayli vâsi‘ kubâb-› azîmdir kim içine asâkir-i İslâmdan bin âdem s›ğard›. Bir yeflil direği olmakla Yeflil {Direkli ›l›cas› derler}. Andan

Tahrîr-i Tabahâne ›l›cas›: Bu mezkûr Yeflil Direkli germâb› kurbunda varofl-› Tabahâne mahallât› içre kurflum örtülü bir ma‘mûr ›l›ca-i azîmdir. Bunun dahi suyu mu‘tedilü's-sühûndur. Gâyet kükürd râyihal› âb-› kibrîtdir. Hattâ kuyumcular bu mâ-i germâdan fliflelerle alup âteflde kaynadup altun âvânî fleyler üzre dökse eyle mücellâ ve musaykal zer-i hâlis olup bir y›l kâmil rengi mütegayyir olmaz. İki kerre kaynadup altun ile mutallâ olmufl gümüfl b›çak ve hançer g›lâflar›na sürse iki sene reng-i zerdi gidüp fenâ bulmaz. Hattâ bu hakîrin parmağ›nda Ferîd Çelebi hatt›yla zümürrûd üzre kaz›lm›fl "Seyyâh-› âlem Evliyâ" deyü kaz›lm›fl bir gümüfl hâtemim var idi. Bu Tabahâne ›l›cas›na ol hâtemle girüp taflra ç›kd›m. Hâtemim sîm-i hâlis iken zer-i hâlis rengin bağlam›fl. Tâ Uyvar fethine gidüp Belgrad'da bir sene mefltâ edüp hâtemimim reng-i zerdine aslâ tagayyür gelmedi.

Bu Tabahâne germâb›n›n tâ bu mertebe hâssas› vard›r, ammâ bu humma-i nâfi‘a[ya] ale's-sabâh erler girüp vakt-i çâfltda tâ n›sfu'l-leyle dek avretler girir, zîrâ mahalle içinde vâk›‘ olup havz-› azîmli ve müte‘addid halvetli ve sekiz aded kurnal› hammâm-misâl bir ›l›cad›r. Herkes futa ve sileceği ***[85b]*** ile girüp pâk ü pâkîze olup ç›kar gider, bir habbe ve dânk vermez. Eğer bir pefltemâl ve kîse ve sâbûn lâz›m ise bir akçe verüp (verüp) gidersin. Gayri ›l›calar dahi hem-çünân bu gûnedir.

Ammâ bu Tabahâne ›l›cas› zenânelere gâyet nâfi‘dir. Hikmet-i Hudâ bir hâtûn vaz‘-› haml edemeyüp burular ve sanc› ve ağr›lar görse hemân bu havza girüp sehel ana sahn›ndan(?) nûfl etse bi-emrillâh ol ân sühûletle vaz‘-› haml edüp bir altun-pâre ciğer-kûflesi masdar›ndan tulû‘ eder, gâyet mücerrebdir.

Diğer menâfi‘-i iber: Bir hâtûn zükâm olup aks›ramasa bu sudan burnuna çekse ol ân aks›r›r.

Menâfi‘-i diğer: Bir âdemin burnu kan› dinmese bu sudan burnuna çeküp tâ demâğ›na varsa burnunun kan› bi-emrillâhi Ta‘âlâ dine, ammâ üç kerreden gayri genzine çekmeye, zîrâ kan› demâğda pek kurudur.

Diğer hâssa-i acîbe: Bu germâbdan buğday çorbas›na kosalar sirke komufl gibi lezzet verir.

Diğer hâssa-i garîbe: Bir duhter-i pâkîze ahteri bilmeseler, bâkire mi ve yâhûd bikri izâle olup meftûha m›, hemân bu germâbdan burnuna iki üç kerre çekerse eğer be-dürüstî bâkire ise iki üç kerre aflk ile aks›r›r. Eğer meftûha ise aslâ aks›rmayup belki edebde osurur, aceb temâflâd›r.

Havâss-› âhar: Bu germâb›n kaynağ› mahallinden aflağ› bir gûne balç›k cem‘ olur. Ol balç›kdan bizim vâlideler ve hemflîreler avret yerlerine ve sîmendâmlar›na dürtseler nûre, ya‘nî h›r›zamdan a‘lâ bâb-› rahm-i masdar yerlerin pâk ü pâkîze edüp bir ser-i mûdan eser komayup aflağ› kapular› pâk billûr gibi olup kulak flahmesi-misâl germ ü nerm olup ehl [ü] iyâlile kisb-i safâ etmeğe müsta‘id olur, bir nâfi‘ debbâğhâne ›l›cas›d›r. Ve bu mahalde niçe hânelerde dahi ›l›calar vard›r. Bu ›l›calar cihetinde Tabahâne varoflu ahâlîsinin zevk u safâlar› vard›r. Andan,

Temdîh-i germâb-› bâb-› Horos: Horos kapusunun iç yüzünde müfîd ü muhtasar bir ›l›ca dahi var. Cümle hâss [u] âmm içün yenâbî‘-i uyûn-› hârra-i mu‘tedildir, ammâ ol kadar memdûh u meflhûr değildir.

Der-feth-i germâb-› Velî Beğ: Gül Baba ile Baba Miftâh Sultânlar›n cenbinde bir binâ-y› âsâr-› azîmeler ile ârâste ve kubâb-› gûnâ-gûnlar ile pîrâste olmufl bir ›l›ca-i meflhûrdur. Sekiz aded tâk-› Havarnak üzre ve sekiz köfle dîvâr-› üstüvâr üzre serâpâ âsâr-› binâlar› ahmer-gûn kiremit-i ibret-nümûn ile mestûr bir kubbe-i la‘l-gûndur. Bu kubbe-i âlînin tâ vasat›nda fiâfi‘î mezhebi üzre aflren fe-aflr bir havz-› nazîfdir kim âb-› nazîf ile memlû olup her cânib [ü] etrâf›ndan beyâz mermer arslan ağ›zlar›ndan germâb-› sâfîler fleb [ü] rûz havz-› azîme rîzân olmadad›r. Ve bir halvetde dahi bir küçük havz› vard›r, ammâ bu gâyetü'l-gâye fliddet-i hâr üzre âb-› meshûndur. Değme âdem girmeğe tahammül edemez, tâ bu mertebe issidir.

Ve taflra havz-› kebîrin etrâf›nda her kemerler alt›nda sekiz aded Hanefî kurnalar› ve müte‘addid halvetleri ve pâk [ü] pâkîze hüddâmlar› var. Ve cemî‘i ehl-i Budin merhûm olduklar›nda akrabâlar› bu ›l›cadan gayri germâblardan f›ç›lar ile sular getirdüp cenâzelerin bu yed-i kudret ile kaynam›fl sular ile gasl ederler. Cânib-i vak›fdan bu hidmete me’mûr âdemler vard›r. Hüsniyyât-› Budin'in biri dahi bu hayrâtd›r, ammâ ekseriyyâ bu Velî Beğ ›l›cas›ndan getirdirler, zîrâ kibâr-› evliyâullâh Gül Baba nazargâh›d›r ve suyu gâyet pâk ve nazîf ve latîf mâ-i tâhirdir. Ve taflra câmekân› tahta flindire örtülü serâmed kubbedir, lâkin Yeflil Direkli ›l›cas›n›n câmekân›ndan sehel küçükdür. Bu ›l›caya gerçi Velî Beğ ›l›cas› derler, ammâ câmekân›n›n kapusu üzre celî hatt-› hûb ile merkûm olan târîh-i mergûb budur:

Bu makâm-› dil-küflân›n dediler târîhini
Mustafâ Pafla binâs›d›r binâ-y› bî-bedel.

Sene (---)

Andan,

Sitâyifl-i banya-i Bârûthâne: Bu mezkûr Velî Beğ ›l›cas› kurbunda Bârûdhâne ›l›cas› ol kadar tekellüflü ›l›ca değildir, ammâ hâssas› vâfirdir, ekseriyyâ girenler kâfirdir. Ve bârûdhânenin cümle çarhlar› bu ›l›ca suyundan deverân eder, gûyâ çarh-› felekdir. Bu âsâr-› acîbe dahi mahalliyle tahrîr olunur. İmdi bu belde-i Budin seddinde niçe ›l›calar vard›r, ammâ ma‘lûmumuz olan bu mezkûr germâblard›r, *ve's-selâm.*

Andan yine aflağ› varoflun dahi evsâf-› imâretinden, orta yol üzre cümle dörd yüz aded dükkânlard›r, ammâ ol kadar müzeyyen ve musanna‘ dekâkînler değildir, ammâ yine her fley mevcûddur.

Ve serâpâ cümle sokaklar› kâfir zamân›ndan beri iri tafllar ile pâk kald›r›m döfleli flâhrâhlard›r, ammâ bu varoflun İskele kapusu ve Âhûr kapusu taraflar› gâyet zîk ve ma‘mûr ve izdihâm yeridir.

Ve dahi Âhûr kapusu denmeğe bâ‘is ü bâdî oldur kim kaçan Süleymân Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* bu Budin üzre azîmet etdikde Lagofl Kral istimâ‘ etdikde cemî‘i küffâr› bafl›na üflürüp kal‘a-misâl bir ›stabl-› Anter-misâl bir âhûr etdirüp Süleymân Hân gelüp ceng [ü] cidâl etdikden sonra Âl-i Osmân askerin münhezim edüp atlar›n› bu âhûra komak içün bu varofl-› ***[86a]*** kebîr içre bir âhû[r] inflâ etdirmifl kim iki bin at al›r bir kârbânsarâyd›r kim içinde silâhflorlar cirid oynarlar. Hâlâ Budin vüzerâlar›n›n atlar› durur bir azîm ›stabld›r.

Hikmet-i Hudâ *El-abdü yüdebbiru vallâhu yukaddir*[1], çünki Süleymân Hân kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek deryâ-misâl askeriyle Mihaç sahrâs›na gelüp Lagofl Kral ile neberd-i azîm edüp Lagofl Kral'›n yedi kerre yüz bin leflkerin k›rup Lagofl Kral dahi ol meydân-› ma‘rekede dahi bir batlakda gark olup bafl› ârâyifl-i nîze oldukda Süleymân Hân Lagofl Kral'›n cümle atlar›n alup kal‘a-i Budin'i feth edüp kral›n atlar›yla Süleymân Hân'›n

[1] "Kul tedbir al›r, Allah takdir eder."

atlar›na bu âhûr müyesser oldu, aceb hikmet-i Hudâ'd›r. Elsine-i nâsda darb-› meseldir kim "Evdeki hisâb bâzâra uymaz" derler.

Kral-› dâll-i bed-fi‘âl bu âhûru yapup Süleymân Hân'› bozup atlar›n bu âhûra bağlaya, bu kerre kendüsi bozulup mürd olup kendü atlar›na ve Süleymân Hân atlar›na yine nasb oldu. Kâr-› esrâr-› Hudâ'd›r kim bu kâr-› bu'l-acebe aslâ akl-› benî Âdem ermez. Bu âhûr sebebiyle Budin'in bu mahalline Âhûr kapusu derler.

Der-zikr-i tekyegâh-› erbâb-› tarîk-› dervîflân-› zî-flân: Cümlesi yedi aded dergâh-› âsitânegân-› fukarâ-y› mesken-i gurebâ-y› Âl-i Abâ hânkâhlar›d›r. Cümleden ma‘mûr ve mükellef ve müzeyyen ve evkâf-› kavî,

Tekye-i Bektaflî Hazret-i Efl-fleyh Gül Baba'd›r. Kal‘a-i Budin'in Horos kapusu hâricinde Velî Beğ ›l›cas› kurbunda bir bâğ-› İreme-zât misilli bir bay›r üzre bir ma‘mûr u âbâdân tekye-i fukarâ-y› Bektafliyân'd›r. Ve Ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at fukarâ-y› erbâb-› ma‘ârifi gâyet çokdur. Cümlesi çete ve potura ve gazâya giden gâzîlerin bir alay sulehâ-y› ümmetden fakr [u] fâka erenleridir. Ve k›fl meydânlar›nda ve yaz meydânlar›nda gûnâ-gûn altun-misâl çerâğlar ve flem‘dânlar ve kandîldânlar ve buhûrdân ve gülâbdânlar ile ârâste ve gûnâ-gûn cihâz-› fakr ile, ya‘nî zerdeste ve tabl u kudûm ve zîl ü pâlheng ve keflkül ü teberler ile pîrâste olmufl bir âsitânedir. Ve her erbâb-› ma‘ârif olan seyyâhân-› berr ü bihârân bu âsitânenin rûy-› dîvâr›na birer gûne hüsn-i hat ile âsârlar ebyât-› efl‘ârlar tahrîr etmifller.

Ve bu tekye-i bî-bedelin sâhibü'l-hayrât› olan Mihaloğullar› bu âsitânenin akârât›n› kavî eylemek ile matbah-› Keykâvûs'unda ni‘met-i nefîsesi âyende vü revende ve pîr ü cüvâna ve gebrâ vü tersâ ve pîr-i muğâna sofra-i bî-imtinân› mâh u sâl bi'l-guduvvi [ve]'l-âsâl ni‘meti mebzûldur. Ve bizzât Hazret-i Gül Baba ürd-i behiflt heflt-behiflt-vâr bir püflte-i flükûfezâr üzre bir kurflum örtülü kubbe-i âlî içinde medfûndur. Sandûkas› yeflil çuka ile mestûr ser-i sa‘âdetinde tâc-› Bektaflî pür-nûrlar› var ve etrâf›nda gûnâ-gûn hüsn-i hatt-› kelâm-› izzetler ile zeyn olmufldur. Hattâ cemî‘i züvvârâna fukarâlar› ve pâbürehne ve ser-bürehne cânlar› ve mahbûb cân-› cânân köçekleri her gelen kimesnelere mâ-i gül nisâr edüp micmereler ile ûd u amber yakup âdemin demâğ›n mu‘attar ederler.

Bu sultân Budin'in gözcüsüdür, himmetleri hâz›r u nâz›r ola. Bu sultân›n asl› ve fer‘i menâk›b› bâlâda münâsebetiyle tahrîr olmufldur, *rahmetullâhi aleyhi*.

fii‘r-i münâsib li-nâm›k›hi:

Âfl›k-› sâd›k menem etdim ziyâret ben gedâ
Bülbül-i gûyâ gibi etsem fiğân ey Gül Baba.

Diğer beyt-i münâsib:

Sen Gül gül-i gülzâr-› hakîkatde dedemsin
Aktâb-› Budin Gülli Baba kân-› keremsin

K›t‘a-i münâsib:

Merkad-i pâkine yüzünü süren
Değil elbet tehî o flâh-› gedâ
Marzifon'dan gelüp vatan dutdu
fieh Süleymân zamân› Güllü Baba.

Bu gûne flikeste beste ebyâtlar›m›z› hatt-› müstekrehimiz ile âsitâne-i bâb-› sa‘âdeti kapaklar›na küstâhâne tahrîr edüp ve âsâr-› bed-eser edüp rûh-› flerîfleriyçün bir Yâsîn-i flerîf tilâvet etdik. *Kaddesenâllâhu bi-s›rr›hi'l-azîz*. Andan,

Tekye-i âsitâne-i Baba Miftâh: Bu hânkâh-› bî-bedel hemân Gül Baba ile Velî Beğ ›l›cas› kurbunda nehr-i Tuna kenâr›nda bir mekteb-i irfân-› Bektafliyân'd›r. Bizzât Baba Miftâh hazretleri bir kubbecik içinde âsûdedirler. Bu sultân›n niçe yüz menâk›b› vard›r.

Cümleden biri Süleymân Hân dârü's-salatanati'l-aliyyelerinde hâb-âlûd iken bu Baba Miftâh Süleymân Hân'a,

"Al bu miftâhlar› kalk Budin'e gidelim. Bu miftâhlarla Budin kapusun açal›m" dedikde hemân Süleymân Hân hâbdan bîdâr olunca ol n›sfu'l-leylde Hâsoda'ya ins ü cin ve perî giremez iken görse kim câmekân› bâb›nda bir dervîfl-i dilrîfl durup eydir:

"Al Süleymân'›m Budin'in miftâhlar›n" deyüp k›rk aded miftâh› Süleymân Hân'›n eline verüp sarây içinde gâ’ib olur.

Hemân Süleymân Hân ale's-sabâh tuğlar› Dâvûd-pafla sahrâs›na ç›karup atf-› inân-› ihtiyâr›n Budin'e doğru çevirü[p] kat‘-› menâzil ederek Budin'e gelüp hamd-i Hudâ feth etdikde Süleymân Hân cümle miftâhlar› Budin'in her kapusuna münâsib buldukda derhâl Baba Miftâh huzûr-› Süleymân fiâh'a gelüp,

"Âferim kapucu baba gazân ***[86b]*** mübârek olsun" deyüp huzûr-› pâdiflâhîde rûh teslîm edüp bu mahalle defn edüp ismi Baba fia‘bân iken künyesine "Baba Miftâh" deyü nâm verdiler, *Rahmetullâhi aleyh*. Andan,

Tekye-i Kalenderhâne-i Bektafliyân H›z›r Baba: Ovakapusu hâricinde lodos taraf›nda bâğ-› behifltler içinde müfîd ü muhtasar bir âsitâne-i Bektafliyân-› dervîflân dergâh›d›r, ammâ evkâf› kalîldir. Fukarâlar› gûzatdan pârsâ-y› fakr [u] fâka ile kifâflanup "*El-fakru fahrî*"[1] hadîsiyle amel eder bir alay ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘a pâk u pâkîze tâ’ife-i Kalenderiyân'd›r. Bizzât H›z›r Baba hazretleri bir gül [ü] gülistân içinde âsûdedirler. *Kuddise s›rruhu*. Andan,

Tekye-i cihân-nümâ Hazret-i Gâzî Gerz İlyâs Baba: Bu sultân ne Bektaflî ve ne Halvetî ve ne Kalenderî ve ne Kümeylî ve ne Yesevî üç yüz yetmifl

[1] Hadîs, "Fakirlik benim iftihar›md›r".

aded tarîkin birinden değil illâ mezheb-i A‘zamî'den mücâhidün fî-sebîlillâh Gâzî Gerz İlyâs-› ârif-i billâh bir server er imifl. Semendire sancağ› kurbunda Bana kasabas›ndan bir dilâver gâzî server-i hünerver er yiğit imifl. Niçe sene bu kâfiristân› korudup ve ümmet-i Muhammed'i korudup âhir küffâr bir hîle ile bir kemîngâhdan Gâzî Gerz İlyâs'› flehîd edüp yine küffâr bu gâzîye mahabbetinden bu cebel-i müntehâ üzre defn ederler. Hâlâ kal‘as› içinde bir küçük tekye ve birkaç fukarâlar› var, *rahmetullâhi aleyh*.

Tekyesinin k›ble dîvâr›nda celî hat ile bu ebyât›-m›z mastûrdu[r]. Beyt:

Mücâhid fî-sebîlillâh idi her demde Gerz İlyâs
An›n rûyâb› içün bize rehber ola H›zr İlyâs.

Andan **Tekye-i**

..... (2 sat›r bofl).....

Der-imâret-i dârü'l-it‘âm-› fakîrân-› garîbân: Evvelâ Süleymâniyye imâreti mâh u sâl bay u gedâya ve cüvân u pîre çobra ve nân› bî-imtinân mebzûldur.

Ve dahi Pafla sarây› imâreti, çobras› fukarâya ve erbâb-› dîvâna ni‘met-i nefîsesi dâ'imdir.

Ve dahi yerli yeniçerilerinin imâretlerinin caba çobralar› dâ’imdir.

Ve'l-hâs›l cemî‘i ocak halk› âsitânelerinin ni‘metleri bay u gedâya dâ’imü'd-dehr dâ’imdir.

Bî-medh-i deyr-i râhibân-› k›ssîsân: Kal‘a hâricinde cümle üç aded kenîse-i Eflakân vard›r. Bu kefereler kal‘a-i Budin'in ta‘mîr [ü] termîmlerine me’mûr bir alay bin aded keferelerdir kim cümle tekâlîf-i örfiyyeden mu‘âf u müsellemlerdir, ammâ müslimler değildir. Derûn-› kal‘ada sâkin iki mahalle Yahûdîler var. Bunlar dahi mu‘âflard›r. Ve iki aded s›nağo nâm kenîseleri (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-defter-i hân-› gurebâ-y› mücerredân: Olan› da yedi aded ehl-i h›ref garîbü'd-diyâr bekâr odalar› var. (---) (---) (---) (---)

Der-fasl-› enhâr-› zülâl-i âb-› hayevân: Cemî‘i ahâlî-i Budin'in nûfl etdikleri nehr-i Tuna-y› âb-› hayâtd›r. Tulû‘ [u] gurûbu cild-i (---) de mastûr olup Özü eyâletinde nehr-i Tuna kenâr›nda Rusçuk kal‘as› evsâf›nda nehr-i Tuna'ya ne kadar su kar›fl›rsa ol mahalde merkûmdur.

Der-terkîm-i çâh-› mâ-i hânedân: Hamusu iki yüz aded su kuyular› vard›r. İhtiyâten "Hîn-i muhâsarada lâz›m ola" deyü niçe kuyular var.

Der-âsiyâb-› dakîk-i tahhân-› ma‘dûdân: Ümmeten yüz elli aded at ve s›ğ›r çevirir un değirmenleri vard›r. Eyyâm-› flitâda Tuna değirmenleri battâl olur, zîrâ gemileri Tuna buzuna tahammül edemeyüp pârelenir. Bir gûne gemiler üzre ibret-nümâ değirmenlerdir kim bir diyâr nehrinde yokdur, illâ Tuna'da {vard›r}.

Der-manzara-i vâcibü's-seyr ibret-nümâ-y› âbâdân: Cümleden temâflâgâh-› Budin nehr-i Tuna üzre yetmifl pâre gemiler üzre demir zincîrler ile birbirlerine bağl› ve demir zincîrler ile nehr-i Tuna'ya kak›l› cisr-i azîmdir kim üç yüz kadar pâsbânlar› var. Aflağ›dan ve yukarudan gelüp giden gemiler ubûr etmek içün bu cisr-i haflebin birkaç tombaz gemilerinin bendlerin çözüp gemiler cisrin bir yan›nda durup ba‘dehu keraste ve g›lâl gemileri geçüp giderler. Ba‘dehu yine cisir gemilerin yerine korlar, garîb temâflâd›r.

İbret-nümâ-y› diğer: Yine Tuna üzre mezkûr Tuna gemileri değirmenleridir kim nehr-i Tuna ne cânibde tek cereyân ederse gemilerle anda varup un öğür, musahhar ve kâr-› sehare seyr [ü] temâflâd›r.

Diğer pesendîde-i temâflâ-y› ibret: Mezkûr Ali Pafla tabyas› kurbundaki su kullesindeki çarh-› sihr-âsâr ile Tuna'dan yukaru kal‘aya fevvâre-vâr giden Tuna suyu içindeki gûnâ-gûn demir çarhlar temâflâ-y› azîmdir.

Yine görecek ibret-eser: Gül Baba kurbunda tahrîr olunacak bârûdhâne çarhlar› ve havânlar›d›r.

Temâflâgâh-› diğer: Kal‘a-i Peflte taraf›nda Budin'e mukâbil nehr-i Tuna kenâr›nda bir kârgîr binâ bir sed vard›r. "Hazret-i Hamza'y› anda haps etmifller" derler, galatd›r. Budin kurbunda kal‘a-i Hamza Beğ hapishâne- ***[87a]*** -sinden galat bir sûrdur.

Netice-i kelâm bu binâdan bir yol Tuna nehrinin tâ ka‘r-› zemîninden kefere zamân› bir yol var imifl, gelüp Budin'e geçermifl. İbret-nümâ bir gûne seyr imifl kim Tuna alt›ndan Budin'e gelinüp gidilirmifl. Ba‘de'l-feth Süleymân Hân,

"Bu yoldan âhir kal‘a-i Tuna'ya bir rahne isâbet eder" deyü ol yolu münhedim edüp recm-i sengsâr etmifller. Hâ[lâ] âsâr-› binâlar› zâhir ü bâhirdir kim beri Budin'de Ali Pafla tabyas› bu yolun üstüne vâz‘-› esâs olunmufldur.

..... (2.5 sat›r bofl).....

Der-kâr-› kehene-i mutalsamât-› sehhârân

Eflâtûn-› İlâhî bu K›z›lelma'ya geldikde k›rk gûne t›ls›mât inflâ edüp tâ Hazret-i Risâlet-penâha gelince cümle mutalsamlar›n amelleri bâkî idi. Ol vakit kim Hazret-i Risâlet-penâh İskender-i Kübrâ vefât›ndan 882 sene sonra vücûda geldikde cemî‘i düyûrlar›n kubâblar› ve cümle hukemâ-y› kudemâlar›n t›ls›mâtlar› münhedim oldukda bu kal‘a-i Budin'de ancak yigirmi aded t›ls›mâtlar›n hükümleri bât›l olmayup kal›r. Ba‘dehu bu kal‘a niçe kerre muhâsara çekmek ile mezkûr t›ls›mâtlara sademât-› top isâbet edüp münhedim olduklar›nda ancak hâlâ yedi aded ibret-i eser-me’ser t›ls›mâtlar›n te’sîri cârîdir.

Evvelâ flehr-i Budin içre y›lan ve ç›yan ve akreb ve bö nâm örümcek ve sovulcan ve sümüklü böcek yokdur. Hattâ sümüklü böcek t›ls›mât› K›z›lelma sarây› havl›s›ndaki havz içinde tuçdan sümüklü böcek tasvîrleri vard›r.

T›ls›m-› diğer: Horos kapusu nâm›yla meflhûr kapu dibinde bir kulle üzre bir tuç horos var imifl. Tâ Süleymân Hân asr›na dek durup görmüfl âdemlerden pederimiz nakl eder:

"Kaçan Budin üzre bir yağ› ve bâğî düflman gelir olsa bu tuç horos kanat kakup sayha urmağa bafllar. Andan bilirlermifl kim kal‘a üzre bir düflman gelir" deyü tedârik görürlermifl ve her sâ‘atde üçer kerre bâng-› horos edermifl.

Ba‘dehu küffâr Süleymân Hân asr›nda bu kal‘a-n›n aflağ› varofla istîlâ etdikde mezkûr tuç horosu yerinden kal‘ edüp kal‘a-i Beç'e götürür, hâlâ anda imifl, ammâ bâng› yoğimifl, ba‘z›lar yok imifl derler.

..... (2.5 sat›r bofl).....

Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn-i mahbûbe ve mahbûbân: Ol kadar pençe-i âfitâb g›lmân u nisvân ve bintânlar› olur kim yigirmi sene[ye] bâliğ olunca g›lmânlar›nda ser-i mûdan bir eser olmayup henüz mahbûbu'l-kulûb çağ›na erer merd ü zeni hüsn-i cemâlde ve lütf-i i‘tidâlde olup kelimâtlar› mevzûn ve diflleri dürr-i meknûn mahbûblar› olur.

Der-medh-i s›fat-› reng-i rûy-› pîr ü cüvân: Cemî‘i halk› beyâzu'l-levndirler. Aslâ esmer ve asfaru'l-levn âdemleri olmaz. Niçe bin âdemleri kemâl mertebe müsinn ü mu‘ammer olmufllar kim her biri birer gûne pîr-i fânî olup kuvveti gitmifl ve hey’eti yitmifl ve ömr-i girân-mâyeleri yüz yetmifle yetmifl, musâhabetden kalm›fl âdemleri var.

Der-vasf-› müflerref olduğumuz eflrâf [u] a‘yân: Evvelâ Sağkol Ağas› Ömer Ağa ve Ömer Za‘îm ve Dizdâr (---) (---) ve Yeniçeri ağas› (---) (---) (---)

..... (1 sat›r bofl).....

Der-flinâht-› ulemâ-y› tabîbân-› hâz›kân: Ekseriyyâ bu flehrin halk› Eflâtûn-› İlâhî bu flehre gelüp ilim kitâblar› te’lîf edüp kavm-i Macar-› füccâra ta‘allüm edüp anlardan ehl-i Budin ahz-i kemâl [ü] ma‘rifet edüp ilm-i t›bda yegâne-i asr âdemler var. Evvelâ Ca‘fer Çelebi, Ali Zâ‘im ve Muslu Efendi nâdirü'l-asrd›rlar.

Der-âmûhten-i üstâd-› kâmil fassâd-› cerrâhân: Bu diyârda ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl çok olmağile ekseriyyâ halk› ilm-i cerâhatde kâmil ve sâhib-i ayârlard›r. Evvelâ Memi Zâ‘im ve fiâdl› Çelebi Sipâhî ve Macar Yuvan yeniçeri ağas› esîridir, ammâ gûyâ Ebû Ali Sînâ'd›r. Hattâ *Kitâb-› Kanûn-› fiifâ*-y› Ebû Alî'yi dâ’imâ tilâvet eder {cerrâh-› âlim ve âmildir}.

Der-menâk›b-› sulehâ-y› ümmet ehl-i hâl-i meflâyihân: Bî-hisâb halkdan münzevî kûfle-niflîn sâhib-i vera‘ ve ehl-i takvâ mü’min ve muvahhid ve mu‘tekid âdemleri var, ammâ Hünkâ[r] câmi‘i imâm› (---) Efendi ve Fethiyye imâm› (---) Efendi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-na‘t-› güzîde-i musannifîn [ü] flâ‘irân: Bu flehrin Boflnak zurefâs› çelebileri Peçoy-› Sirem mânend bâğ-› İrem çelebilerinin ba‘z› ebyât [u] efl‘ârlar› flikeste beste nazîre penç beytler gazeller edüp birbirlerine gönderirler. Pâk-zebân Fârisî-hân flu’arâlar› vard›r. Evvelâ Gâzî Çelebi ve Nâzî Çelebi ve Sâmi‘î Efendi, niçe flu‘arâlar› dahi var. ***[87b]***

Der-kûy-i dârü'fl-flifâ-y› mûristân: Kefere-i fecere zamân› Orta câmi‘ bîmârhâne imifl. Ba‘dehu asr-› Süleymân Hânîde câmi‘ oldu, ammâ flimdi yeniçeri odalar› kurbunda bir zâviyeyi dârü'fl-flifâ etmifller. Cemî‘i garîbü'd-diyâr hastalar› anda koyup yeniçeri ocağ› taraf›ndan hastalar› gözedirler.

Der-makâm-› sâhib-i savt-› üstâd-› hânendegân: Gerçi bu diyârda ilm-i mûs›kî *Kitâb-› Edvâr* üzre okunmaz, ammâ flehrin yine nâzük sâhib-i tab‘ necîb [ü] reflîd çelebileri seyyâhân ve âyende vü revendegândan kâr u nakfl ve ilâhîler ç›karup asvât-› hazîn ile okurlar, ammâ çöğür flâ‘irleri gâyet çokdur.

Der-niflâne-i ehl-i hâl-i maz›nne-i kerâme-i mecâzibân: Bu flehir içre Cenâb-› Hak taraf›ndan ricâlü'l-gayb gözcü olup anlar›n büdelâ ve ümenâ ve evtâd ve nücebâ ve nukabâ flekilli melâmiyyûnlar›ndan evvelâ Deli Yoro, Sadr›a‘zama varup eydir:

"Oğlanum, Yan›k kal‘as›na gitme yanars›n, ala Uyvar'› ala Kandiye'yi göresin cennet-i me’vây›" der.

Der-k›yâfet-i kabâ-y› eflkâl-i merd-i meydân: Cümle halk›n›n esbâblar› [1] Œl—†«‰ fehvâs›nca dizleri gözünde k›sa çuka esvâb geyüp bafllar›nda yelken sâlihli ve porçavi ve fleb-külâh ve yeflil ve k›rm›z› semmûr kalpak ve kopçal› çakfl›r ve güderi dolama geyerler, ammâ a‘yân-› kibârlar› semmûr ve atlas ve sar›k geyerler.

Der-câme-i gûnâ-gûn-› k›yâfet-i nisvân: Cemî‘i zenâneleri çuka ve muhayyer ferrâce-i gûnâ-gûnlar geyerler ve yass› bafll› terpûfl geyüp üzerlerine beyâz yaflmak çember örtünüp pâypûfllar› ve iç edikleri sar›d›r, ammâ bir avret çârsû-y› bâzâra ç›kmağa kâdir değil, mestûre havâtînleri var.

Der-na‘t-› esmâ-i çâkirân-› gâziyân-› pehlivânân: Ekseriyyâ flehbâz ve nâmdâr gâzî yiğitlerinin isimleri Yoro Zâ‘im ve İbro Zâ‘im ve Kapufl Ako ve Zülfo Ako ve Maho Sipâhî ve Hürum Sipâhî ve Hurrem Sipâhî ve Döflü Kâzi ve Seydo Kâzi ve Bal› Kâzi ve Oha Kâzi ve Süro Kâzi ve Ahmo ve Mahmo isimli âdemleri çokdur.

Der-fasl-› nâmhâ-y› havâtîn, bintân, zenân: Ekseriyyâ zenâne-i flûrîzeleri mütekebbir ve müte‘azz›mlard›r, ammâ cümle lehce-i mahsûsalar›yla latîf ve flîrîn suhan-perdâz ve sâhib-i cemâle-i dilnüvâzlar›n›n esmâlar› Sünnime ve Ümhâne ve Anifle ve Fatime ve Münire ve Asiye ve Sultâne ve Râhime misilli esmâlar› var.

---

[1] Hadîs, "Elbisenin iyisi (ete€i) k›sa (yerden sürünmeyeni) olan›d›r".

Der-esmâ-i çâkirân-› halka be-gûflân: Ekseriyyâ köleleri Macar ve Nemse ve Çeh ve H›rvad kefereleridir. Müselmân olan abd-i memlûklar›n›n nâmlar› bu gûnedir kim tahrîr olunur. Kazanfer ve Hoyrad ve Âzâdl› ve Âzâds›z ve Kuli ve Gönlü ve Zavall› ve Fehzad ve Yunak ve Buyak ve Kaso ve Sülmüfl misilli esmâlar› var.

Der-benâmhâ-y› memlûke-i cevâriyân: Ekseriyyâ cümle halây›k nâm câriyeleri Erdel k›zlar› ve İsfaç ve Çeh ve Leh ve Tot ve Korol ve Macar ve Nemse ve H›rvat k›zlar›d›r. Rus ve Abaza ve Çerkes ve Gürcî câriyeleri yokdur. Olanlar›n›n esmâlar› bu gûnedir: Gülmâh ve Hilâle ve Mihrî ve Mâhebrû ve Çâresâz misilli nâmlar› var.

Der-vasf-› havâ-y› nesîm-i hûb-› câvidân: Bu flehr-i Budin'in âb [u] hevâs› ol kadar latîfdir kim bâd-› sabâ vü bâd-› nesîm-i subh-dem esüp âdeme cân bağ›fllar. Hattâ gayri flehirlerden arabalar ile hastalar› getirüp birkaç günde ifâkat bulur. Gerçi dörd ay fliddet-i flitâs› fledîd olur, ammâ Temmûz'u ve rûz-› nevrûzu hayât-efzâd›r.

Der-kavl-i köhne-i ekâlîm-i arz-› büldân: Be-kavl-i Eflâtûn-› İlâhî-i Latin flehr-i Budin iklîm-i hâmisin nihâyetinde vâk›‘ olup arz-› beledi (---) ve tûl-› nehâr› on alt› buçuk sâ‘at 9 derece ve 5 dakîkad›r. fieb-i yeldâs› hem-çünân böyledir. Bu‘d-› kutru (---) ve meyli (---) (---)

Der-zu‘m-› müneccimân tâli‘-i flehr-i amâristân: Be-kavl-i İflpanpol Padre ve Kolon ve Eflâtûn-i İlâhî-i zû-fünûn kavilleri üzre bu flehr-i Budun binâs›n›n tâli‘-i imâreti burc-› akreb ve beyt-i merrîh-i mâ’îde bulunup halk› dâ’imâ cellâd-› merrîh-s›fat dest ber-flemflîr olup ceng etmeğe su gibi akar kavimdirler.

Der-kâr [u] kisb-i ahâlî-i iflgâlât: Halk›n›n ekseri pür-silâh askerî tâ’ifesidir kim fleb [ü] rûz at üzre çete ve potura kovup gazâ ederler. Kâhî bafl alup kâhîce bafl verirler. Bir s›n›f› a‘yân-› kibârd›r, bir zümresi tüccâr-› berr [ü] bihârd›r, bir s›n›f› ehl-i sûk-› sâhib-i kârd›r, bir f›rkas› ulemâ-y› kübbârd›r.

Der-beyân-› memdûhât-› sanâyi‘ât: Ekseriyyâ bu flehrin haddâdlar› gûnâ-gûn âlât-› silâha müte‘all›k yahfl› karabina tüfengler ve Ferhâdî külüngler ve kolçak ve balta ve nacak makûlesi cevher-dâr musanna‘ silâhlar yaparlar. Ve bunda Yahûdî kar›lar› bir gûne flayak nâm çuka dûhte ederler, gayri diyârda yokdur.

Der-flerh-i hubûbât [u] nebâtât [u] mahsûlât: Bu diyâr›n hâk-i pâk-i amber-âsâs›nda ve Keçkemet ve Peflte sahrâs›nda la‘l-gûn deve difli nâm bir gendümü olur, gûyâ İslâmbol kurbunda Tekirdağ› buğday›d›r. fia‘îri ve böğrülce ve mercimek ve nohudu vefret üzre olup buğday› anbârlarda yüz y›l dursa aslâ bit yemeyüp tâze durur.

Der-ni‘met-i uzmâ-y› ta‘âm-› me’kûlât: Cemî‘i ahâlî-i Budin eyyâm-› flitâda cevk cevk olup birbirlerine s›ra ziyâfetleri edüp hâs ve beyâz sipov ekmekleri ve tâze teleme yağ›yla tabh olmufl pilâvlar› ve Leh tavuğu puryân› ve kapamas› ve sazan bal›ğ› kapamas› ve ufltuka bal›ğ› tavas› ve k›rah çorbas› ve baklavas› memdûhdur.

Der-sun‘-› Hudâ güzîde-i fevâkihât: Cümle meyvelerinden vefret üzre olan âbdâr hofl-hor engûrü ve eriği ve zerdâlûsü ve kiraz-› hofl-güvâr› ve viflnesi firâvând›r. Hattâ dağlar›nda birer ikifler kar›fl ağaçda yer viflnesi hâs›l olur, ammâ limon ve turunç ve nar ve incir ve zeytûn ve f›sd›k misilli sevâhil meyveleri olmaz. ***[88a]***

Bâb-› hâk-i pâk mezâri‘ât [u] nebâtât-› sebzevât: Bu flehrin türâb-› amber-i mu‘attar›nda ve Peflte ve Keçkemet sahrâs›nda ve Kile fezâs›nda ve Eski Budin hâmûnunda ol kadar giyâhât ve tirfil ve ayr›k ve yonca nâm çay›r ve çemen ve sar›msak ve kabak ve p›rasa ve soğan olur kim hadden bîrûn ve k›yâsdan {efzûn olur}.

Der-envâ‘-› meflrûbât-› cân-perver erbâb-› hâcât: Bu flehr-i Budun'un harâbât erenlerine gûnâgûn müskirât flekilli meflrûbâtlar› var, ammâ gingöfliyye nâm bir gûne sar› yâkût renginde billûr-misâl berk urur bir hamr-› harâm› olur kim Bozcaada'da ve cezîre-i Ankon'da olmaz. Hattâ humâr› dahi olmaz, derler. Müsellesi ve viflnâb› memdûhdur.

Der-mesîre-i teferrücgâh-› bâğ-› Merâm-› müferrihât: Cümle yetmifl aded yerde seyrângâhlar› var. Evvelâ Kral bâğ› ve Bâğlar korusu ve Kral korusu ve Gerz İlyâs dağ› ve H›z›r Baba bâğ› ve Miftâh Baba tekyesi ve Gül Baba tekyesi ve Bârûthâne kal‘as› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-nazargâh-› İremezâtü'l-İmâdi'l-cinân bâğavât: Be-kavl-i bâcdâr-› Budim evvelâ Gül Baba bay›rlar›ndan ve Orta dağlardan ve Muhanad bay›rlar›ndan tâ Gerz İlyâs dağ›na var›nca ve Kile ovas› bay›rlar›na var›nca andan tâ Eski Budin'e var›nca tûlen ve arzen üç sâ‘atlik yerde 7.000 bâğd›r.

Der-lehce-i mahsûs-› ehl-i beled-i ›st›lâhât: Cümle ahâlî-i Budin Boflnak ve Bosnavîlerdir. Ba‘z› lehçe-i mahsûsalar› var: Meselâ *vefebiha* ve *muhassal-› çelâm* ve *zâhirâ ve demiflüm* ve *flâyed gelmeyesün* ve *sinkociyi sevmiflüm, yâ dahi sağ m›sun* kelimâtlar›n çok isti‘mâl ederler, ammâ fasîh {Macarca bilirler, deyü nakl etdiler}.

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât:

..... (7 sat›r bofl).....

Der-beyân-› ziyâretgâh-› gâziyân-› evliyâi'l-vâs›lîn, ya‘nî {medfûnûn-›} mahmiyye-i Budin

rahmetullâhi aleyhim ecma‘în

Bu hâk-i pâk-i amber-âsâda ibtidâ tâ küffâr zamân› gâzî ve flehîd-i hür olan ser-çeflme-i gâziyân-› ünâs, yârgân-›(?) refîkân-› Hazret-i H›zr İlyâs, a‘nî,

Ziyâretgâh-› Hazret-i Gâzî Gerz İlyâs: Bana kasabas› sükkânlar›ndan olup Gâzî Hudâvendigâr Murâd Hân asr›nda Budin'de flehîd olup, "Bu gâzî serbâz yiğitdir" deyü küffâr yine mahabbetinden vücûd-› flerîf-i Gerz İlyâs'› bu mahalle defn etdikleri bâlâda tekyeler evsâf›nda mastûrdur, *kuddise s›rruhu'l-azîz*. Andan,

Ziyâretgâh-› k›ble-i vilâyet, ka‘be-i hidâyet, mücerred-i bât›n u zâhir, ser-sofra-i gâ’ib ü hâz›r, zübde-i evliyâ, umde-i asfiyâ, pîflvâ-y› tarîk-i Âl-i Abâ, ya‘nî **efl-fieyh Hazret-i Gül Baba:** Maskat-› re'sleri diyâr-› Rûm olan hâk-i pâk-i eyâlet-i Sivas flehirlerinden Marzifonî olup Süleymân Hân ile Budin fethinde bulunup ibtidâ Cum‘a namâz›n› k›lduğu gibi derûn-› câmi‘de vasiyyet edüp rûh teslîm etdikde iki kerre yüz bin asker-i cemâ‘at ol ân cenâzesine hâz›r olup Süleymân Hân-› zamân bizzât Gül Baba tâbûtun getirüp hâlâ âsitân-i mehbit-› nûru olan zemîn-i pâke defn etdikleri mahalliyle bâlâda terkîm olunmufldur, *kuddise s›rruhu*.

Ziyâretgâh-› bedraka-i makâmât-› âyine-i kerâmet, k›dve-i ricâl, nokta-i kemâl, hâz›r u esrâr-› tarîkat, nâz›r u envâr-› hakîkat, **Abdullâh Fettâh, ya‘nî efl-fieyh Hazret-i Baba Miftâh**: Bu sultân-› fukarâ Süleymân Hân'a vâk›‘as›nda Budin kal‘as› miftâhlar›n verüp yine Budin fethinde hâz›r olup merhûm olduğu menâk›b› bâlâda mektûbdur. *Revvahallâhu rûhahu*. Andan,

Ziyâret-i meflhed-i hazîne-i ilm ü hikmet, yegâne-i hilm ü ›smet, fleref-i ubbâd, kenef-i zühhâd, hârisü akl u fler‘, ârifü asl [u] fer‘, müctehid-i evliyâ, münferid-i asfiyâ, ya‘nî **efl-fieyh Hazret-i H›z›r Baba,** *nevverallâhu merkadehu*: Ovakapusu’ndan taflra bâğlar içinde tekyesi içinde mestûr olduğu bâlâda hemi tastîr olunmufldur, *kuddise s›rruhu*. Andan,

Ziyâretgâh-› kabr-i berkeflîde-i dergâh, ber-güzîde-i ârif billâh, flem‘-i âlem, çerâğ-› hurrem, kibâr-› ihtiyâr, ya‘nî **efl-fieyh Hazret-i Baba Muhtâr:** Bu vâlî-i fukarâ-y› Âl-i Abâ Yeflil Direkli ›l›cas› hân› önünde bir kubbe-i pür-envârda medfûn olup ziyâretgâh-› gâziyân-› Budin'dir, *zâdellâhu nûrehu*. Andan,

Ziyâret-i Kalayl›koz Ali Pafla: Bedkal(?) varoflunda bir bay›r üzre medfûndur. ***[88b]*** Andan,

Ziyâret-i Arslan Pafla: Bârûdhâne kal‘as›n bunlar binâ etmifldir. Ba‘dehu taraf-› flehriyârîden flehîd etmifllerdir. *Rahmetullâhi aleyh*. Andan,

Ziyâret-i Ahmed Beğ: Ortahisâr'da Pafla câmi‘i hareminde kurflumlu kubbe içre medfûn olup târîhiyle bâlâda câmi‘lerin evsâf›nda terkîmdir.

Ve ziyâretgâh-› cebbâne-i azîm belde-i kadîm: Cümle mezâristân› cânib-i garbda Hazret-i Gül Baba yan›nda bir karâfe-i kübrâ-y› gâziyând›r kim her biri birer gûne Rüstem ü Sâm-› akrân dilâverânlar iken vâdî-i hâmûflânda {yatup} lisân-› hâl ile birer Fâtiha ricâ ederler. Cümle sâkinân-› ehl-i kubûr rûhlar›yçün *el-fâtiha*.

Ve ziyâret-i Bal› Pafla: Yine Bal› Pafla meydân›nda medfûndur.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Hattâ bu Budin'in karâfe-i gûristân›nda medfûn olan mürde diller niçe yüz y›ldan berü ter ü tâze-misâl kadîd-i mahz olup yat›r. Mûr [u] mâr ve mûfl-› bîflümâr dendân-d›râzl›k edüp na‘fle-i gâziyâna aslâ zarar etmezler, aceb hâk-i pâk-i nazîfdir. (---) (---)

Kal‘a-i Budin'in cânib-i selâs›nda olan kal‘alar› ayân eder

Evvelâ kal‘a-i Budin'in cânib-i garbîsinde Gül Baba ile Velî Beğ ›l›cas› kurbunda Tuna nehri kenâr›nda,

Evsâf-› kal‘a-i Bârûdhâne: Sene 936 târîhinde Süleymân Hân asr›nda Gâzî ve flehîd Arslan Pafla ibn Yahyâ Pafla ibn Mehemmed Pafla binâs›d›r.

Eflkâl-i kal‘as› ve zemîni böyle vâk›‘ olmufldur kim nehr-i Tuna kenâr›nd[a] bir alçak zemînde câ-becâ alçak kayalar üzre esâs› vâk›‘ olmufl çâr-kûfle ve tafl ve çâr-rüknünde birer kulle-i azîmli ve cânib-i k›bleye nâz›r bir demir kapulu ve toplu ve tüfen[g]li ve mükellef ü mükemmel cebehâneli ve baflka dizdârl› ve üç yüz aded kal‘a neferâtl› ve bir oda bârûdcubafl› neferâtl› ve bir oda cebecibafl› neferâtl› ve kal‘a hâricinde yigirmi aded hâne ve bir zâviyeli çârsû-y› bâzârs›z ma‘mûr ve metîn ü müstahkem kal‘ac›kd›r. Dâ’iren-mâdâr cirmi sekiz yüz ad›md›r.

Bu kal‘a içre aslâ müte’ehhil kimesnelerin hâneleri yokdur. Hemân kal‘a etrâf›nda dîvâr[a] muttas›l kârgîr binâl› mahzenler ve bârûdhâne çarhlar› olan kârhânelerdir, gayri âsâr-› binâ yokdur. Kal‘an›n bundan gayri yeri cümle gül [ü] gülistân ve bâğ [u] bostân ve murgzâr u lâlezâr bir mesîregâh u teferrücgâh kal‘ad›r.

Hattâ Budin'in ba‘z› erbâb-› ma‘ârifânlar› ve a‘yân-› kibârlar› bu cây-› müferriha gelüp teferrüc ederler, ammâ kârhâne-i bârûd ifllerken derûn-› hisâr[a] bir ferd-i âferîdeden bir ferd bu kal‘aya giremez ve bir hüddâm bu kal‘ada bârûd-› siyâh havfinden duhân nâm bid‘ati içemez, ammâ bârûd-› berd zamân› olmasa dizdârdan niçe yârânlar me’zûn olup teferrüc ederler, ammâ ekseriyyâ zenâne-i kavm-i âsiye bu kal‘aya gelüp temâflâ edüp bârûd çarhlar› ve dollâblar› alt›ndan cereyân eden ›l›ca suyuna girüp k›rklan›rlar, ya‘nî k›rk kerre yaykan›rlar. Hattâ nisvân-› sâhib-isyân tâ’ifelerinin zu‘m-› fâsidelerince öyledir kim,

"Bir duhter-i pâkîze ahter-i nâ-flüküftenin baht› küflâde olmayup bir kocaya varamasa yâhûd bir avretin ehliyle hüsn-i zindegânesi olmasa ve[yâ]hûd bir avretin üzerinde nuhûset ve kesâfet olsa bu bârûdhâne çarh› sular›na girüp k›rklansa ol k›z›n baht› aç›lup bir

kocaya var›r ve menhûselerin nuhûsetleri def‘ olur" deyü ol mülâhazayla tâ’ife-i zenâne bu suya her zamân girirler, ammâ,

Sitâyifl-i bârûd-› siyâh dollâblar›: Bânî-i kal‘a olan merhûm Arslan Pafla'n›n ferîdü'd-dehr üstâd-› kâmil Macar esîrleri var imifl. Niçe gûne san‘at-› musanna‘ ile gûnâ-gûn ibret-nümâ-y› bûkalemûn demirden ve ahflâbât-› sindiyân ve palasantadan vâcibü's-seyr dollâblar edüp bu dollâblara on iki aded çarh-› felek ibret-gûnlar edüp her çarh›n önünde birer aded tuç havânlar edüp cümle havân elleri dahi tuçdan ve demirdendir. Bu çarh dollâblar› cümle su çevirir. Ol su dahi ›l›ca suyudur kim baflka bir kubâbl› germâbd›r, ol uyûn-› germâb›n ayağ› cereyân ederek gelüp bu bârûdhâne çarhlar›n deverân etdürüp kaçan kim çarhlar ve dollâblar deverân edüp havânlar içre havân elleri inüp ç›kduğu ve gürüldüsü ve sâ‘ikas› bir temâflâd›r kim âdem hayrân kal›r. Hakkâ ki temâflâ-gâh-› ibret-nümâd›r ve gâyetü'l-gâye nebtîz bârûd-› siyâh› olur, lâkin vakt-i Temmûz'da ifllemezler, zîrâ bârûdunun keskinliğinden birkaç kerre bu bârûdhâne tutuflup harâb olmufldur, ammâ vakt-i flitâda ve eyyâm-› bahârda iflleyüp keskin bârûdu olur. Ve hâs›l olan bârûdlar› cümle iç kal‘ada der-mahzen ederler, vâcibü's-seyr bir kârhâne-i bârûdhânedir *ve's-selâm*.

{Ve bu kal‘a hâricinde yine ›l›ca suyundan on aded değirmenleri vard›r}. Andan,

Evsâf-› binâ-y› Kara İfltivan, ya‘nî kal‘a-i Gerz İlyâs

Lisân-› Macar ve Nemse'de bu kal‘an›n ismi Girandosvar idi. Müverrihân-› Macar bu kal‘a-i bâlân›n sebeb-i binâs›n› eyle tahrîr ü tavsîf etmifller kim ibtidâ Âl-i Osmân'›n sene (---) târîhinde Budin Kral› Yanofl nâm kefere kral-› dâll idi. Bunun zamân›nda Firengistân'dan Giranyos nâm bir papas Budin'e gelüp Macar kavmini âtefl-perestlikden ve su-perestlikden ***[89a]*** ve gâv-perestlik mezhebinden ç›karmağa da‘vâ-y› merde gelmifl. Meğer dahi tâ ol asra dek Menûçehr evlâdlar›ndan berü kavm-i Macar-› füccâr Mecûsîler imifl. Bu kerre bu Firengistân'dan gelen Giranyos papas bu Macar kavmini dîn-i bât›l-› İseviyye'ye da‘vet edince İfltivan Kral bu papas› oğluna hoca edüp oğlu kemâl-i riyâzât-› mücâhede ile bilâ-teflbîh bir velî mesâbesinde olup hocas›yla kavm-i Macar'› müte’ezzî edüp niçe bin küffâr› âtefl-perestlikden ç›karup Îsâ dînine tapd›r›rlar.

Hikmet-i Hudâ bu mahalde İfltivan Kral mürd oldukda flehzâdeye krall›k eyle dediklerinde,

"Siz bir alay Mecûsî kavimsiz, eğer dîn-i Îsâ'ya girirseniz size kral olam" dedikde cümle Macar-› füccâr gulû edüp kralzâdeyi ve hocas› olan papas› Gerz İlyâs dağ›ndan aflağ› nehr-i Tuna'ya atup kayadan kayaya uçup pâre pâre olup aflağ› Tuna kenâr›na enince yine hayât bulup,

"Gelün, Îsâ dinine girüp H›ristiyan olun" dedikde yine tekrâr Macarlar "Bu papas câdûdur" deyü bafl›n› bir kayaya koyup ezerlerken hemân ol kaya bi-emrillâh pâre pâre olup yerinden bir ›l›ca suyu kaynayup Tuna'ya kar›fl›r. Hâlâ Üstü Aç›k dedikleri ›l›ca ol papas›n bafl› ezildiği yerdir.

Ba‘dehu ol papas›n kan› Tuna'ya akup dinmeyince küffâr-› Macar u füccâr›n aslah ve âk›bet-endîfl-leri,

"Bu eyi alâmet değildir ve bu kralzâde ile bu papas› öldürdük. Bunlar tekin değildir. Bizi Îsâ dinine da‘vet etdiler. Hak dîn imifl ve dürüst H›ristiyanlarm›fl. Kanlar› düfldüğü yerden ›l›ca ç›kup kanlar› Tuna'ya var›nca hâlâ Tuna ol kandan aflağ› k›rm›z› kan gibi ak›yor" deyüp ol gün üç bin kâfir dîn-i Îsâ'ya girüp H›ristiyan mezhebin kabûl edüp mezkûr papas› ve kralzâdenin lâflelerin Gerz İlyâs dağ›na ç›karup anda defn edüp üzerlerine Kanadin nâm bir manast›r ve bir tekye ve mukaddemâ mürd olan İfltivan Kral mâl›yla bir kal‘a yaparlar. Kefere zamân› bir ma‘bedgâh [u] ziyâretgâh-› millet-i Mesîhiyye imifl.

Ba‘dehu Gâzî Hudâvendigâr asr›nda Gerz İlyâs Gâzî'yi de küffâr flehîd edüp, "Bu da Türk'ün bir evliyâs›d›r" deyü mahabbeten bu Gerz İlyâs'›n na‘fl-› flerîfin mezkûr Kanadin kilisesi içinde Giranyos ruhbân›n yan›na gömerler.

Hâlâ elsine-i nâs-› Ervâm'da an›niçün Gerz İlyâs nâm›yla beyne'l-ünâs meflhûr bir püflte-i a‘lâd›r. Gerz İlyâs dağ› demenin sebeb-i tesmiyesi budur, lâkin bu kal‘a-i Budin niçe kerre muhâsaralar çekmek ile bu dağ bafl›ndaki manast›r ve tekye ve kal‘adan alâmetler kalmayup ancak Gerz İlyâs ve mezkûr papas ve kralzâde-i bî-gâsun mezârlar› yeri âflikâre kalup bade'l-feth-i Budin Süleymân Hân fermân›yla sene 948 târîhinde,

Binâ-y› palanka-i Gerz İlyâs

Evc-i âsumâna berâber bir yalç›n kaya üzre "Cânib-i erba‘ay› muhâfaza etsün ve karavulhâne olsun" deyü iç kat› fieddâdî tafl binâ ve taflr[a] kat› palanka-i ra‘nâ bir hisâr-› üstüvârd›r kim Kehkeflân-âsâ semâya ser çekmifl flâhin ve zağanos ve kartal ve karakufl âfliyânl› kayalar üzre vâk›‘ olmufl sekiz yüz hatve bir kal‘a-i metîndir, ammâ küçükdür.

Cânib-i cenûba mekflûf bir kapusu ve baflka dizdâr› ve yüz aded müsellah neferâtlar› ve on aded flâhî toplar› ve on aded tahta örtülü neferât evleri ve bir câmi‘i ve anbâr› ve kifâyet mikdâr› cebehâne ve hidmetkâr› ve iki aded su sarn›çlar› var. Bu kayalardan cereyân eden bârân-› rahmet bu sarn›çlara leb-ber-leb olup cemî‘i ehl-i teferrüc bu âb-› hayâtdan nûfl ederler.

Bu kayalar üzre cemî‘i sahrâ-y› Budin ve sahrâ-y› Peflte ve fezâ-y› Eski Budin ve vâdî-i Kral bâğlar› cümle sahrâ-y› Heyhât ve deflt-i K›pçak gibi ayak

alt›nda nümâyând›r. Hattâ flehr-i Budin'in kaç kat bölme hisâr ve ne kadar top-keflân kal‘a ve tabyalar› var ve ne cirm-i eflkâlde olduğu bu kal‘a-i Gerz İlyâs'dan hâne be-hâne ve köfle be-köfle nümâyând›r kim hemân kal‘a-i Budin Âl-i Osmân'›n bafldarda kad›rgas› fleklinde tûlen vâk›‘ olmufldur kim eflkâli bâlâda tahrîr olunmufldur.

Ammâ bu Gerz İlyâs dağ›ndan Âl-i Osmân askerinin konduğu Kile sahrâs› içre ordu-y› İslâm› seyr [ü] temâflâ etdim, *el-azametullâh* mezkûr Kile sahrâs› nâm›yla muttas›f olan sahrâ-y› bî-pâyân mâl-â-mâl çetr-i mülammâ‘ ve serâperde ve otağ ve hayme [vü] hargâh ile bu sahrâ-y› çemenzâr zeyn olup hayemâtlar ile gûyâ lâlezâr olup âdem deryâs› ve devâbbât makûlesi ile leb-ber-leb olmufl bir Kile sahrâs› olmufl.

Der-sebeb-i vech-i tesmiye-i Kile sahrâs›

Cemî‘i kâfiristânda eyle meflhûrdur kim "Bu Budin alt›ndaki sahrâ âdem deryâs›yla leb-ber-leb olup kîle gibi dolarsa ol askere mukâ[ve]met olmaz" derler. "Eğer Kile sahrâs› dolmaz ise ol asker ile mukâvemet mümkündür" deyü bu sahrâya an›niçün Kile sahrâs› derler, ammâ Hudâ âlimdir bu sene-i mübârekede bu Gerz İlyâs dağ›ndan bu ordu-y› İslâm› temâflâ etdiğimde Hudâ'ya ayând›r, Kile sahrâs› çet-a-çet t›nâb t›nâba âdem deryâs› meks etdiğinden mâ‘adâ bu sahrâ-y› bî-pâyân›n cânib-i garb› ve cenûbu ve k›blesi taraf›nda olan dağlar ve bâğlar içre Sivas vezîri Hasta Ken‘ân Pafla ve Mar‘ayfl vezîri Sührâb Mehemmed Pafla ve Çatrapatrazâde Ali Pafla ve Cân Arslan Pafla ***[89b]*** ve Kurd Pafla ve bizim efendimiz Kad›zâde İbrâhîm Pafla ve niçe mîr-i mîrânlar ve gayri sâde ümerâlar mezkûr Kile sahrâs›nda bir tengetir haymecik kuracak yer bulmayup yer götürmez askerleriyle cümle mezkûr mîr-i mîrânlar Kile sahrâs› hâricinde dağlar ve bâğlar içre meks edüp cânib-i erba‘alar›na karavullar ta‘yîn eylediler. Tâ bu mertebe asâkir-i ‹slâm'›n kesret [ü] vefreti var idi, *zâdekâllâhu Ta‘âlâ*.

El-hâs›l tâ bu mertebe cihân-nümâ bir kal‘a-i Gerz ‹lyâs'd›r kim cemî‘i Budinlinin teferrücgâh [u] mesîregâh [u] ârâmgâhlar›d›r, zîrâ bu kûh-› ser-bülen-din dâmeninde niçe bin aded mesîregâh-› bâ€-› Me-râmlar› var ve niçe âb-› hayât çâh-› mâlar› var. Bu kal‘adaki câmi‘ cenbinde Gerz ‹lyâs gâr›n› ziyâret edüp rûh-› flerîfeleriyçün bir Yâsîn-i flerîf tilâvet edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik, zîrâ bir hadîsde:

[1] ≈–«† Ol— A† · E†«‰√AE-

buyurmufllard›r. Hamd-i Hudâ ziyâret edüp küstâhâne rûy-› dîvâr›na bu müfredi tahrîr eyledik. Beyt:

Mücâhid fî sebîlillâh idi her demde Gerz ‹lyâs
An›n rûyâb›n olsun bize rehber ola H›zr ‹lyâs.

Nev‘-i di€er, m›sra‘:

An›n rûyâb›na olsun bize yâr ola H›z›r ‹lyâs.

Bu kal‘ay› dahi seyr [ü] temâflâ edüp andan teper afla€› Tabahâne varoflu içinden güzer edüp Tuna kenâr›na gelüp,

Evsâf-› memerr-i nâs-› ibret-nümâ

Bu kantara-i garîb ve acîb Budin kal‘as›n›n Ali Pafla tabyas› önünde nehr-i Tuna üzre kâmil yetmifl pâre tombaz gemiler üzre uzun direkler ile mebnî bir cisr-i tavîldir kim cümle tombaz gemileri birbirlerine kal›n zincîrler ile ba€l› ve ortas›nda dörd pâre gemiler aç›lup kapan›r baflka bir cisirdir kim gelüp giden gemilere açup gemiler geçdikde yine kapan›r.

Bu cisrin hidmetine me’mûr kâmil üç yüz aded nigâhbânlar› vard›r, lâkin bu cisir gemilerinin otuz adedin {Budin} kulu koruma€a me’mûrdur ve k›rk adedin Peflte kullar› koruma€a me’mûrdur, zîrâ ba‘z› zamân kal‘a-i Komaran'dan küffâr-› hîlekâr azîm kütükleri ve azîm d›raht-› müntehâlar› birbirlerine ba€layup Tuna ile mezkûr d›rahtlar› sal›verüp gelerek bu Budin cisrine ol d›rahtlar u€rayup cisri k›rar. Andan küffâr katanalar› Peflte yakalar›n yakar ve cisri meremmât edince küffâr bu kadar mâl-› bî-flümâr alup yine ol gün firâr ederler. An›niçün bu cisrin meremmât›n›n n›sf›na Budinli ve n›sf›na Peflteli me’mûrlard›r.

Yaz ve k›fl bu cisir durup cisir bafl›nda bâc-› pâdiflâhî al›nur. E€er fliddet-i flitâ vefret üzre olup nehr-i Tuna donarsa cisre ihtiyâc kalmayup nehr-i Tuna on kar›fl on befl kar›fl buz dutup nehr-i Tuna üstü flâhrâh olup niçe kerre yüz bin araba ve k›zaklar Tuna üzre gidüp gelmededir. Ol zamân bâc u bâzârdan bir fley al›nmaz ve cisre dahi aslâ ihtiyâc olunmaz. Üç dörd ay nehr-i Tuna buz olup durur. Ol zamân cisir gemilerin bir tarafa çekerler. Evvelbahârda yine kurarlar. Bu cisir bafl›nda,

Evsâf-› hisâr-› üstüvâr-› bî-püflte, ya‘nî kal‘a-i metîn Peflte

Bânîsi Ungurus krallar›ndan ‹fltivan Kral binâs›-d›r. Lisân-› Macar'da nâm›na Koronvar derler. Ba‘dehu sene 936 târîhinde Süleymân Hân Budin'i feth etdükde bu kal‘ay› küffâr istîmân ile Süleymân Hân'a cümle mühimmât [u] levâz›mâtlar›yla teslîm-i miftâh edüp cümle küffâr dâr-› menhûslar›na seg ber-sahrâ gitdiklerinde Süleymân Hân bu kal‘ay› seyr [ü] temâflâ edüp,

[1] Hadis (Bu hadis muteber hadis kitaplar›nda yer almamaktad›r); "Tereddüde düfltü€ünüz bir iflte kabir ehlinden istimdâd ediniz".

"Bu kal‘a iflte mukâbele-i Budin'in pîfltesidir" deyü buyurup Pîflde kal‘as› derler. Andan galat-› meflhûr Peflte kal‘as› derler.

Nehr-i Tuna'n›n cânib-i garbîsinde kal‘a-i Budun'dur ve cisrin beri flimâlî taraf› bafl›nda kal‘a-i Peflte-i dil-teflnedir kim flimâlîsi ve maflr›k› ve k›ble taraflar› cümle sahrâ-y› Peflte ve hâmûn-› Keçkemet'dir kim tâ bir ucu kal‘a-i Hatvan'a ve bir taraf› tâ kal‘a-i Sonlo€'a ve semt-i garbîsi tâ kal‘a-i Segedin'e varup nehr-i Tise kenârlar›na var›nca köy köy üstüne kal‘a kal‘aya müflâ ma‘mûr u âbâdân Peflte sahrâlar›d›r kim tûlen ve arzen onar merhale yerlerdir.

Ammâ Süleymân Hân bu mülke mâlik olunca Ungurus Kral› Ferdina[n]d Kral'›n derûnuna dâ€ üzre bir dâ€ olup âhir-i kâr Ferdina[n]d Kral-› dâl [ve] Rim Papa ve ‹sfaç ve Çeh ve Leh ve Korol ve Tot ve ‹slovin ve Daniska ve Danimarka ve Kallevine ve Holandiye ve Ankona ve Anapolya ve Galya krallar›ndan ve gayri kral-› bed-fi‘âllerden iki kerre yüz bin asker cem‘ eder. ‹llâ Fransa kral› Âl-i Osmân'a karâbeti sebebiyle s›nar› kâfirlere imdâd vermeyüp haber dahi göndermez, zîrâ Âl-i Osmân i‘ânetiyle ‹spanya krall›€› isterdi.

Hemân ki bu kadar yüz bin küffâr-› hâksâr Nemse çâsâr› olan Ferdinand Kral'›n bafl›na cem‘ olunca Kara Hersek nâm bir seg-i bed-nâm› serdâr edüp bir tabur-› makhûr-› azîm ile sene 949 târîhinde bu kal‘a-i Peflte üzre cemapur leflkeri gibi gelmede.

Beri tarafda Budin vezîri dahi cemî‘i asker-i ‹slâm› cem‘ edüp kal‘a-i ***[90a]*** Peflte'ye Budin'deki sekbânbafl› üç oda yeniçeriyle kal‘aya girüp her mühimmât [u] levâz›mâtlar›n görüp cenge âmâde durdular.

Hikmet-i Hudâ bir gün nehr-i Tuna üzre azîm sallar gelüp Tuna cisrin k›rup ertesi gün küffâr-› dûzah-karâr kal‘a-i Peflte'yi muhâsarâya bafllayup k›rk aded balyemezler ile yedi yerden göz açd›rmayup dö€erler.

Ol gün Ulama Pafla Budin'den gemilerle Peflte kal‘as›n›n imdâd›na girüp kal‘an›n top ile münhedim olan yerlerinden Ulama Pafla askeriyle kâfire fleb-hûn edüp küffâr› meterislerinde eyle k›rarlar kim bak›yyetü's-seyf olan küffârlar güc ile taburlar›na var›rlar. Bu kadar cebehâne ve bu kadar mâl-› firâvân ve k›rk aded balyemezleri cümle ân-› vâhidde kal‘aya çeküp küffâr›n meterisleri bofl kalup hemân Ulama Pafla kal‘an›n münhedim olan yerlerin flarampav r›ht›mlar ile doldurup iç yüzlerine azîm handaklar kazup yine cenge âmâde dururlar.

Hemân küffâr yine var kuvveti bâzûya getirüp cümle küffârlar› domuz sürüsü gibi meterislerine sürüp görseler kim meterisleri leb-ber-leb dolmufl ve Türk cümle cebehâne ve toplar› alm›fl.

Hemân Kara Hersek "Hay krala ne cevâb verem?" deyü yine cidd [ü] ihtimâm edüp azharun mine'fl-flems meterise girirlerken karflu kal‘a-i Budin'den ve kal‘a-i Peflte'den bin befl yüz pâre toplara âtefl edüp cemî‘i küffâr› top gülleleri kâfirin kellelerin k›rup yigirmi bin mikdâr› küffâr cân ber-cehennem yerleri dârü'l-bevâr olup hikmet-i Hudâ ol mahalde bir top güllesi Kara Hersek nâm serdâr-› benâm›n belinden gülle iki pâre edüp nîrân-› sa‘îre gitdikde cümle küffâr›n ölüsü dirisine binüp karârlar› firâra mübeddel olunca hemân cümle gâziyân-› Peflte ve Budin küffâr-› hâksâr›n akîbine düflüp tâ kal‘a-i Novigrad'a ve kal‘a-i Leve'ye ve kal‘a-i Litre'ye ve kal‘a-i Uyvar'a var›nca k›ra k›ra ol kadar mâl-› ganâ’im-i firâvânlar ile cümle gâziyân mu€tenim olup sâlimîn ü gânimîn kal‘a-i Peflte'ye gelirler.

Ve bir asker-i ‹slâm dahi küffâr›n cânib-i flimâlde De€irmenderesi ve kal‘a-i Hatvan ve kal‘a-i Hollok ve kal‘a-i Buyak ve kal‘a-i Seçan ve kal‘a-i Germat ve kal‘a-i Filek ve kal‘a-i Semendire ve kal‘a-i E€re câniblerine firâr etdiklerinde kova k›ra mâl-› ganâ’imlerin ala ala yedinci günde tokuz bin aded esîr der-zincîr ve bu kadar mâl-› ganâ’imle cümle guzât sîr olup kal‘a-i Peflte'ye alay-› azîmler ile gelüp flâdumânlar olur.

Hamd-i Hudâ "Ol zamândan berü kal‘a-i Peflte emn [ü] amândad›r" deyü ihtiyârlar nakl etdiler.

{Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Peflte}

Hakkâ kim kal‘a-i Peflte yal›n kat hâ’itd›r, ammâ gâyet metânet üzre mebnî bir kal‘a-i h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn flekl-i murabba‘ tafl binâ bir sûr-› ra‘nâd›r. Nehr-i Tuna kenâr› kâmil befl yüz aded hatvedir ve cümle befl aded sedd-i ‹skender-vâr toplar› Tuna'ya nâz›r tabya-i azîmelerdir, ammâ bu Tuna kenâr›nda olan tabyalar›n ba‘z›s› mâbeyninde câ-be-câ tolma çit r›ht›m palanka dîvârd›r, ammâ her tabyas› gûyâ sedd-i Kahkahâ'd›r.

Ve bu kal‘an›n kara taraf› üç köfledir. Ve cümle on iki aded kavî ve metîn ismine mazhar olmufl kavî kulle-i azîmelerdir. Ve her bir kullede befler ve alt›flar aded kolumburuna ve flâhî zarbuzan toplar› var. Ve her kullelerin üstleri tahta flindire örtülü alemli kubbelerdir. Ve bir kulleden bir kulleye var›nca ellifler aded bedendir ve her beden ikifler ad›md›r. Bu hisâb üzre kal‘a-i Peflte'nin çâr-kûflesinin gird-â-girdi bin yedi yüz aded hatvedir.

Ve cümle alt› aded kapulard›r. Ma€rib cânibine nâz›r hem köprü bafl›na, hem Vaç kal‘as› taraf›na aç›l›r kapulard›r, ammâ Vaç kapusu be-dürüstî flimâl cânibine meftûhdur. Hatvan kapusu maflr›k-› müflerref cânibine manzûrdur. Ve Sonlok kapusu cânib-i flarkdan sehel k›bleye meyyâl aç›l›r bâb-› kebîrdir. Mâ‘adâ küçük kapular› nehr-i Tuna kenâr›na aç›l›r ve bu taraflarda aslâ handak yokdur. Ba‘z› zamân nehr-i Tuna tu€yân ile gelse kal‘a dîvârlar›n dö€er, handaka ihtiyâc› yokdu. Ammâ kara taraf›nda toprakdan kesme alçak handak› var, ammâ gâyet vâsi‘dir. Hattâ

küffâr zamân› nehr-i Tuna dolafl›rm›fl, hâlâ alâmetleri âflikâredir. Ve bu kara taraf›nda aslâ havâlesi yok bîpüflte kal‘a-i Pîflte vü Peflte dâ’imâ iflde bir kal‘a-i metîndir, ammâ cânib-i cenûbunda nehr-i Tuna afl›r› Gerz ‹lyâs da€› gâyetü'l-gâye havâledir. Kal‘a içinde top güllesi kaz ve tavuk gezdirmez havâle püflte-i Gerz ‹lyâs'd›r.

Der-ayân-› imârethâ-y› kal‘a-i Peflte

Cümle on bir mihrâbd›r. Befli câmi‘dir, mâ‘adâs› mahalle mesâcidleridir. Evvelâ (---) câmi‘i (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle on bir aded mahalledir. Evvelâ Ulama Pafla mahallesi ve Yass› mahalle ve Hatvan mahallesi ve Sonlok mahallesi ve Defterdâr mahallesi ***[90b]***

Ve cümle bin aded kârgîr binâ flindire tahta örtülü tahtânî ve fevkânî vâsi‘ evlerdir.

Ve cümle iki aded medresedir, ammâ talebeleri azd›r. Ve cümle üç aded mekteb-i s›byând›r. Ve cümle iki aded tekye-i dervîflând›r, ammâ Budin'de dahi Mevlevîhâne tekyesi yokdur.

Ve cümle iki aded hammâmd›r, ammâ hammâma muhtâc de€illerdir, zîrâ flitâs› fledîd olma€ile cümle evlerinde sobalar› vard›r. Hammâm gibi issi evleri vard›r ve her sobalar› yan›nda birer gusülhâneleri mukarrer[dir].

Ve cümle iki aded müsâfir hânlar› var, ammâ hâna dahi muhtâc de€illerdir. Cümle ahâlîsi müsâfirân› hânlara kondurmayup hânelerinde konak edüp konuklar. Sofra-i bî-imtinânlar› meydânda bir alay gâziyânlard›r.

Ve cümle elli mikdâr› dükkânlar› var, her metâ‘ bulunur, ammâ çârsû-y› bâzâra dahi ihtiyâclar› yokdur. Cümle mühimmât [u] levâz›mâtlar›n karflu Budin'den al›rlar. Gâyetü'l-gâye mahsûldâr ve çemenzâr u lâlezâr zemîne vâk›‘ olma€ile ganîmet flehirdir. Gerçi bâ€› ve bâ€çesi yokdur, ammâ bu€day ve fla‘îri ve gayri nukûlu u bukûlu gâyet çokdur. Hattâ sahrâlar›nda da€lar gibi y›€›l› alef ve giyâh› Âl-i Osmân askerin toylad›. Ve kal‘a içre azîm g›lâl anbâr›nda mâl-â-mâl zahâ’ir ve mühimmâtlar var.

Ve cümle flâhrâhlar› gâyet vâsi‘ olup iki taraf› iri tafllar ile mebnî kald›r›mlard›r, zîrâ vakt-i flitâda çamuru çok olur.

Der-zikr-i hâkimân-› kal‘a-i Pîflte

Evvelâ kanûn-› Süleymân Hân üzre Budin'in mâl defterdâr› bir tu€lu ümerâ pâyesiyle bu kal‘a-i Peflte'de sâkin olur, üç yüz kadar askere mâlikdir, zîrâ dest-i hükûmetinde bu eyâlet-i Budin içre çok harâc ve mukâta‘alar vard›r. Anlardan mâl-› pâdiflâhîyi tahsîl etmek içün üç yüz dörd yüz tahsîldâr-› yarar u nâmdâr ve dîndâr ve hidmetkârlar besler.

Ve dahi bir hâkimi Budin mollas› taraf›ndan nâ’ibi var.

Ve dahi bir hâkimi dizdâr a€ad›r.

Ve cümle yigirmi aded a€al›klard›r kim zikr olunur.

Evvelâ sa€kol ve solkol ve azebistân ve gönüllü ve ma‘zûlciyân ve martolosân ve topç›yân ve cebeciyân ve niçe gûne ocak a€alar› var, ammâ kapukulu yeniçeri a€alar› yokdur, lâkin ma‘zûlciyân derler bilâ-kayd u bilâ-vazîfe iki bin kadar gâzîler bu diyârda çete ve poturalara gidüp eyi atlar ve eyi gulâmlar ve pâk silâhlar bunlardad›r. Ma‘zûlen gedik beklerler. Kaçan kim Budin erenlerinden bir cân merhûm olsa vâlî-i vilâyet bu ma‘zûlcinin bir hidmeti sebkat etmifl eflbehcesine merhûmun gedi€in verir. Âhara tevcîh ederse Bal› Pafla meydân›nda gulû edüp,

"Dövletli vezîr bozmaya, Gâzî Süleymân Hânun kanûn›n vere, flu ba€ana yi€ide flu mahlûli vere" deyü cem‘iyyet ederler.

An›niçün Budin'de ma‘zûlci garîb gâzîler çokdur ve Budin'in dirli€i hûbd›r. Ve'l-hâs›l kal‘a-i Peflte'nin cümle kulu mevcûddur. Ve cümle der [ü] dîvân› beyâz incü gibi mahbûbdur. Ve cümle ahâlîsi garîb-dost ve mergûb ve matlûbdur. Hudâ cümlesinden râz› ola.

Bu deryâ-misâl asâkir-i ‹slâm izdihâm›nda çok ni‘metlerin yeyüp ve niçe ihsânlar›n görüp bir hafta kâmil zevk u flevkler etdik, ammâ garâbet bunda kim bu flehrin bâ€ u bâ€çeleri olmak ile cümle bâ€lar› karflu Budin taraf›nda mezkûr Kile sahrâs› bay›rlar›ndad›r.

Ve bir garâ’ib dahi cümle mezâristânlar› yine karflu Budin taraf›nda Gül Baba semtindedir. Cemî‘i vilâyetin mezâristânlar› flehrin k›ble taraf›na vâk›‘ olmufldur, zîrâ k›ble semti Arz-› Mukaddese'ye müteveccih oldu€undan ol i‘tibâr ile mezâristân› k›bleye ederler, ammâ Budin'de cânib-i garba etmifller, aceb temâflâd›r. Hattâ hakîr bu ahvâli umûr-dîde yüz yafl›nda müsinn kimesnelerden su’âl etdim. Anlar eyle buyurdular kim,

"Evliyâ efendim, hakkâ eyi su’âl etdin. Bizim k›ble cânibimiz Kile sahrâs›d›r. Zamân-› kâfirden berü ol taraflar kâfirlerin maflatl›€› idi ve her bâr kâfirleri asâkir-i ‹slâm anda k›rup kâfir üstühânlar›yla mâl-â-mâl olup bir kar›fl arz-› hâliye yokdur. An›niçün bizim cebbânemiz k›ble taraf›nda de€ildir. Ba‘dehu vilâyetimiz dest-i ‹slâma girdikde ibtidâ Gül Baba, ‘Beni ol semte gömün, ser-çeflme-i hâmûflân olay›m’ dedikde anda defn ederler. Ba‘dehu cemî‘i flühedâlar› da anda defn ederler. Hâlâ biz dahi anlar›n flerefiyyetine cümle mevtâlar›m›z anda defn ederiz" deyü cevâb etdiler. Hakkâ ki yahfl› haber verdiler. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

S›hhatde olan gâziyân-› Budin âfât-› dehr-i denîden emîn olalar, *âmîn ve yâ Mu‘în ve bi-hurmeti seyyidi'l-mürselîn.*

Hamd-i Hudâ evsâf-› kal‘a-i Budin bu yüzden flikeste beste tahrîri itmâm oldu. Hemîn,

Der-fasl-› â€âze-i dâsitân-› dûstân hengâme-i gazâ-y› Yan›k

Çünkim Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla kal‘a-i Budin alt›nda asâkir-i ‹slâm cem‘ olsun içün kâmil bir hafta tekâ‘üd edüp asâkir-i ‹slâm ol kadar cem‘ oldu kim Kile sahrâs› doldukdan sonra da€lar› ve bâ€lar› ve yak›n u ›ra€lar› benî Âdem deryâs› {ile} leb-ber-leb olmufldu.

Hemân bir gün Sadr›a‘zam-› âk›bet ***[91a]*** endîfl sûre-i (---) [1] ‘«Ł—AA† · nass-› kât›‘› üzre cemî‘i umûr-dîdeleri ve cemî‘i müsin ifl görmüfl ihtiyârlar› nihânîce cem‘ edüp müflâvere etdiklerinde cümle Budin gâzîleri ve gayri serhad mugâzîleri eyitdiler kim,

"Vallâhi devletli vezîr, gele sözümüz dinleye. Birkaç y›ld›r küffâr havfe düflüp Yan›k kal‘as›n ol kadar sarp ve metîn ü müstahkem edüp sâ’ir kal‘alar›ndan dörd yüz pâre top alup ve yigirmi bin Nemse tüfenglisi dahi kal‘a-i Yan›€'a koyup yetmifl bin gûne hîle ve fleytanat ile memlû bir kal‘a oldu€undan mâ‘adâ siz sa‘âdetle Edirne'den üç ayda Budin'e gelince kâfir Yan›k alt›nda yedi yerde tabur-› azîmler edüp iki kerre yüz bin kefere vü fecereler mevcûddur. Hemân tedârik oldur kim yine Yan›k sadâs›yla bu Budin'den kalkup iki günde Üstürgon sahrâs›nda meks edüp bir gece günde nehr-i Tuna üzre cisirler yapup cümle guzât-› müslimîn ile kal‘a-i Uyvar'a varup ibtidâ gazân›zd›r, inflâallâh suhûletle feth edersiz, ve illâ kal‘a-i Yan›€'a giderseniz askeri âtefle yakars›z, ba‘dehu hâ’ib ü hâsir beri yakaya ç›kars›z. Hemân müflâvere re’y-i ahsen budur" deyüp *Fâtiha* tilâvet olunup nefîr-i r›hletler çal›nd›.

‹flbu sene 1073 mâh-› Zilhiccesi'nin on beflinci gün kal‘a-i Budin alt›ndan yüz bin asâkir-i ‹slâm ile Uyvar gazâs›na gitdi€imizi beyân eder

‹btidâ Siyâvufl Pafla kar›ndafl› Sar› Abaza Hüseyin Pafla Budin vezîri olmak ile yigirmi bin güzîde cüyûfliyle talî‘a-i asker olup Kaplan Pafla ve Kad›zâde ‹brâhîm Pafla ve Sührâb Mehemmed Pafla cümle k›rk bin asker ibtidâ Hüseyin Pafla ile cümle kalkup "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" deyüp Budin'den cânib-i flimâle 4 sâ‘atde,

Evsâf-› menzil-i palanka-i K›z›lhisâr

Sene 950 târîhinde Lala Mustafâ Pafla binâs›d›r. Mâtakaddem bu kal‘ay› kefere zamân› Osmânl› havfinden da€lar içinde binâ etmifller. Hâlâ eser-i binâlar› bir püflte-i âlî üzre âsâr-› binâ-y› harâbesi nümâyân idi. Ammâ Üstürgon yoluna muhâlif olma€ile Lala Pafla ol kal‘ay› bu sahrâ-y› çemenzârda inflâ etmifller, ammâ hakkâ ki mahallinde etmifller. Çâr-kûfle üç kat çit palanka hisâr-› üstüvârd›r. Dâ’iren-mâdâr cirmi bin ad›md›r. Handak› toprakdan kesme hafr-i amîk ve arîzdir.

‹ki kapusu var; bâb-› kebîri cânib-i cenûba mekflûfdur, küçük kapusu cânib-i flimâle meftûhdur. Handak üzre cisirleri hafleb oldu€undan her gece pâsbânlar cisirleri kald›rup kapular›n önlerine sed ederler.

Derûn-› hisârda yüz mikdâr› tahta örtülü neferât hâneleri var, ammâ gâyet darac›kd›r. Süleymân Hân'›n bir câmi‘i var. Hammâm› yok, ammâ henüz Gürcî Mehemmed Pafla bir nev binâ bir hân-› ra‘nâ etme€e mübâfleret etdi. Ve hân kurbunda befl aded dükkân› var. Dizdâr› ve Üstürgon kazâs› nâ’ibi ve cümle iki yüz aded gâzî kal‘a neferâtlar› var. Budin ile kal‘a-i Üstürgon mâbeyninde bu kal‘a bir cây-› amând›r.

Memdûhât›ndan, bâ€çeleri bî-hisâb olup müflebbek bostânlar›nda lahanas› ol kadar çok ve ol kadar iri olur kim gûyâ her biri mîr-i mîrân tabl› kadar olur. Bosnavîler bu lahanay› görüp,

"Ah cânum, dînüm, îmânum kapusta" derler. Hakkâ ki Van diyâr› lahanas› kadar iri olup cümle lahana Budin'e bu K›z›lhisâr'dan gider, zîrâ kavm-i Boflnak lahana ile k›rah çorbas›n ve keçi südü surutkas›n pek severler.

Bu kal‘a-i K›z›lhisâr'da nefîr-i r›hletler çal›nup gidecek mahalde Budin taraf›ndan H›s›m Mehemmed Pafla ve Ohri paflas› Sefer Pafla ve alt› oda kapukulu ile yeniçerilere serdâr Za€arc›bafl› ‹brâhîm A€a cümle on bin askerle gelüp kal‘a-i Üstürgon alt›nda nehr-i Tuna üzre ale'l-acele cisir yapma€a emr-i pâdîflâhîler getirüp andan 6 sâ‘atde,

Evsâf-› hisâr-› ibret-nümûn, ya‘nî intihâ-i serhadd-i kal‘a-i Üstürgon

‹btidâ bânîsi be-kavl-i müverrihân-› Macar ve kavl-i müverrihân-› Latin bu kal‘a-i ibret-nümây› binâ eden Koca Mihadi Laslo'dur kim Menûçehr evlâdlar›ndan Nagban Ejder'in o€lunun o€lu Mihadi Laslo binâs›d›r kim Hazret-i Risâlet-penâh zuhûrundan alt› yüz sene mukaddem Hazret-i Îsâ zamân›nda Hazret-i Îsâ'n›n halîfesi fiem‘ûn-› Safâ ta‘lîm-i binâ olunup ismine Morfanvar derler. Lisân-› Yûnânca "k›z›l da€" ya‘nî "K›z›lelma" demek olur. Hâlâ cümle alt› aded K›z›lelman›n biri dahi bu Üstürgon'a Orta Macar K›z›lelmas› derler, tahtgâh-› kadîmdir,

Ammâ lisân-› Nemse'de ismi (---) (---) ve lisân-› Macar'da nâm› (---) (---) ammâ kavm-i Ervâm Üstürgorna derler, zîrâ bir zamân tâc-› ‹skender olan gorona bunda durmak ile Üstürgona ve Üsti gorona'dan galat-› meflhûr kalup hâlâ kal‘a-i Üstürgon derler.

---

1 *Kur'ân,* Âl-i ‹mrân 159 "(Yapaca€›n) ifller hakk›nda onlara dan›fl."

Niçe devletden devlete intikâl edüp bir zamân ***[91b]*** kral-› Alaman ve bir zamân kral-› Erdel-i erzel ve bir zamân Kurs Macar› ve bir zamân Orta Macar destinde yedi yüz sene durup ba‘dehu Ungurus kral› olan Lagofl Kral mâlik olup millet-i Nasârâ-y› Nemse'nin bilâ-teflbîh müftîleri olan irflek nâm papas ki irim papadan bir tabaka afla€›d›r, irim papadan âlî mertebe ‹slâmbol b›trikidir kim cemî‘i millet-i Mesîhiyye keferelerinin krallar› ve banlar›na Kostantinopol patirgâh›n›n hükmü nâfizdir. Hattâ ‹slâmbol patirgâh›ndan izin olmay›nca bir kral taht-niflîn olamaz. Elbette bir tarîk ile izin alurlar.

‹kinci tabaka irim papa-y› K›z›lelma sâhibidir.

Üçüncü tabakada bu Üstürgon irfleki gorona sâhibi papas›n ma‘bedhânesi olup tahtgâh-› Lagofl Kral olup cemî‘i krallar ve cemî‘i Macaristân ve Firengistân Nasârâlar› Üstürgon sâhibi olan irflek papas› ziyârete gelüp niçe kral-› bed-fi‘âller bu irflek papasa birer ikifler milyon akçe nezerât mâl getirirlerdi. Bu irflek dahi cemî‘i mâl› bu kal‘a-i Üstürgon'a sarf edüp cedd-i nâ-pâki olan Koca Mihadi Laslo Kral'›n binâ etdi€i kal‘a-i Üstürgon'u ve iç kal‘ada olan K›z›lelma deyrini ve nehr-i Tuna kenâr›nda bir varofl-› azîmini ol kadar amâr edüp ol kadar tezyîn etdi kim cemî‘i kâfiristândan her sene niçe yüz bin küffâr gelüp Kudüs-i fierîf gibi bu Üstürgon'u ziyâret edüp irflek papasa nezerâtlar verirlerdi.

Ba‘dehu sene 948 târîhinde Süleymân Hân kal‘a-i Budun'u feth edüp bu kal‘a-i Üstürgon'un feth [ü] teshîrinin tama‘›na düflüp {âhirü'l-emr bizzât Süleymân Hân sene 950 Muharrem'inin 18 gününde} deryâ-misâl askâkir-i ‹slâm ile sahrâ-y› Üstürgon'da meks edüp hâlâ serâperde-i Süleymânî yeri bir till-i bâlâ-y› kûh-› ser-bülenddir kim Üstürgon'un topu gülleleri bu mahalle ermez, anda vaz‘-› h›yâm edüp sahrâ-y› Üstürgon hayemât-› sipâhân ile doldu ve cemî‘i cünûd-› müslimîn cenge âmâde oldu. Ve ol gece tâ sabâha dak leflker-i ‹slâ[m] meterislere doldular ve ale's-seher gülbâng-› Muhammedî çekilüp kal‘ay› dö€meye bafllad›lar.

Hulâsa-i kelâm yedi gün yedi gece küffâra göz açd›rmayup kal‘an›n burc [u] bârûlar› sademât-› top-› kûpdan hâke berâber olup derûn-› hisârda olan irflek taflra ç›kup rikâb-› hümâyûna yüz sürdükde dendân-› bedenler üzre beyâz amân bayraklar› dikilüp bi-fazlillâhi Ta‘âlâ sene 950 Muharrem'inin yigirmi beflinci gün kal‘a-i Üstürgon amân ile feth olup hamd-i Hudâ zamîme-i k›lâ‘-› ehl-i ‹slâm olup derûn-› hisârda olan kefereler lâfle-i murdârlar›n meflâdlar›ndan ve deyr-i azîmelerinden ç›karup araba araba yükledüp dârü'l-fücûrlar›na seg ber-sahrâ gidüp ba‘dehu K›z›lelma deyrini mülevvesât-› müflrikînden pâk edüp,

[1] ·Ł‰†ŁAA„†˙◊—˙

nass› üzre k›blesi Kudüs'den cânib-i Mekke'ye velî olunup ma‘bedgâh-› müslimîn ederler. Hâlâ bir câmi‘-i pür-envârd›r kim nazîri manzûr-› çeflm-i âlemiyân olmam›fld›r. ‹nflâallâh evsâf› mahalliyle seyecîu tahrîr olunur.

Ba‘dehu Süleymân Hân bu kal‘a hükûmetin Yahyâ Paflazâde Mehemmed Pafla'ya verüp kal‘an›n meremmât›yçün üç yüz kîse verüp derûn-› hisâra yedi bin kul ve yi€irmi bin aded muhâfazac› asker koyup kendüleri kal‘a-i Tata ve kal‘a-i Papa ve kal‘a-i Ustolni-Belgrad fethine azm ederler.

Ba‘dehu günden güne Budin vezîrleri ve Üstürgon be€leri kal‘a-i Üstürgon'u ol kadar ta‘mîr ü termîm edüp taflra varofluyla bâ€-› ‹rem-misâl bir flehr-i azîm olup hemân rûz-merre befler alt›flar bin aded guzât-› müslimîn tâ Beç'e ve Prag'a ve Dip Alaman'a se€irdüp mâl-› ganâ’imler alup cümle küffâr-› Alaman'a "El-amân, ey asâkir-i Âl-i Osmân" dedirdiler.

Ba‘dehu Süleymân Hân vefât›ndan sonra küffâr niçe kerre bu kal‘a-i Üstürgon üzre gelüp hâ’ib [ü] hâsir giderlerdi. Tâ ki dest-i Âl-i Osmân'da k›rk sekiz sene bâkire-misâl durup sene 1002 târîhinde Sultân Murâd-› Sâlis asr›nda yedi kral kal‘a-i Üstürgon'u yetmifl gün dö€üp bir tafl›na bin bafl verdiler, âhir-i kâr alamad›lar. Ol mahalde Fâtih-i Yemen Sinân Pafla'n›n ikinci vezîria‘zaml›€› mahallinde deryâ-misâl asker-i ‹slâm ile Üstürgon alt›ndaki küffâra berk-› hâtif-i Rabbânî gibi yetiflüp vakt-i seherde k›rma€a bafllayup tâ vakt-i gurûba dek cümle guzât bir dâne-i hardal yemeyüp içmeyüp küffâr-› hâksâr› k›ra k›ra nehr-i Tuna'ya döküp k›rk üç bin aded esîr der-zincîr olup ve bu kadar mâl-› ganâ’imle guzât-› müslimîn mu€tenim olup kal‘a-i Üstürgon'u dest-i küffârdan halâs edüp yine kal‘ay› gere€i gibi amâr ederler. Andan cümle guzât vatanlar›na giderler.

Ba‘dehu küffâr-› Erdel sene 1004 târîhinde T›m›flvar kal‘as›n muhâsara edüp Ca‘fer Pafla tahlîs etdi€i sene-i mezbûrede Nemse küffâr› fürce bulup yine Alaman askeriyle kal‘a-i Üstürgon alt›na gelüp hikmet-i Hudâ cemî‘i Üstürgon alt›nda muhâfazada olan Osmân Pafla ve Tiryâkî Hasan Pafla ve Serdâr {Sinân Paflazâde cümle firâr edüp ve niçe} vüzerâ ve mîr-i mîrân ve ümerâlar flehd-i flehâdet câm›ndan nûfl edüp ve niçe mîr-i mîrânlar bozulup Budin'de karâr edüp inhizâm-› azîm vâk›‘ oldu, ammâ Tavîl Mehemmed Pafla kal‘a-i Üstürgon'a girüp mahsûr oldu ve kâmil yedi ay ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl ***[92a]*** eyledi.

Âhir-i kâr bir tarafdan kal‘a-i Üstürgon'a imdâd gelmedi. Âhirü'l-emr kaht [u] galâdan ve sademât-› top-› kûpdan ahâlî-i kal‘a Mehemmed Pafla üzre

---

[1] *Kur’ân,* Bakara 144, 149, 150 "(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir".

gulû-y› âm edüp Mehemmed Pafla yüz bin gûne tereddüd ile kal‘a-i Üstürgon'u Miklofl nâm kâfire alâ tarîki'l-emâne teslîm edüp cümle guzât-› müslimîn ile selâmet kal‘a-i Budin'e gelüp hâl-i diyer-gûnlar›n pâdiflâh-› âlîcâh olan Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis'e arz etdiklerinde cenâb-› pâdiflâhî taraf›ndan kendülere bir ›tâb u flitâb olunmayup, "Takdîr-i Hudâ bu imifl, *el-mukadder kâ’in*" deyüp bu inhizâm› takdîre havâle etdiler.

Ba‘dehu kâmil on sene kal‘a-i Üstürgon eydî-i küffâr-› hâksârda kalup âhir-i kâ[r] sene 1013 târîhinde Sultân Ahmed Hân Sadr›a‘zaml›€› Koca Tavîl Lala Mehemmed Pafla'ya verüp,

"Benim Üstürgon kal‘am› kâfire nice verdin ise var eylece feth eyle. Yohsa seni iki pâre ederim" derler. Mehemmed Pafla dahi deryâ-misâl asker ile kat‘-› menâzil ederek kal‘a-i Budin alt›nda meks etdikde hikmet-i Hayy [u] Kadîr Anadolu'da Celâlî-i Tavîl hurûc edüp Bursa üzre gelece€i haberi mesmû‘-› hümâyûn olup Nasûh Pafla yetmifl bin güzîde asker ile celâlî üzre ta‘yîn olunup Serdâr-› Mu‘azzam Mehemmed Pafla üzre asâkir-i ‹slâm az kalup ne çâre yine "*Tevekkülen-alallâh*" deyüp k›rk elli bin asker ile kal‘a-i Üstürgon'u muhâsara edüp on yedi yerden kal‘ay› dö€e dö€e cümle hâ’it-i ebrâc, dendân-› bedenlerin hâke yeksân etdi.

Ammâ Tuna'n›n karflu taraf›nda Ci€erdelen nâm kal‘a dibine yetmifl kat cünûd-› cünüb küffâr-› fecere gelüp yedi kat tabur-› azîmler kazup dâ’imâ gemilerle tâzeden tâze dinç-â-dinç kâfirleri kal‘aya imdâd gönderüp fleb [ü] rûz cenge âheng edüp Mehemmed Pafla taraf›ndan her ne kadar hücûm mahcûm ile yürüyüfller olursa küffâr karflulayup serdengeçdileri dönderirdi.

Bu hâl üzre yedi ay kâmil savafl-› perhâfl ederken eyyâm-› flitâ gelüp âhirü'l-emr guzât-› müslimînde el ayak dutmadan ve hark u berf ü selc ü fliddet-i flitâdan bî-feth avdet edüp Budin'e geldikde Yeniçeri a€as› olan Nakkâfl Pafla-y› bî-âr›n meterise girmeyüp yeniçerileri zabt etmedü€ünü der-i devlete arz edüp Sadr›a‘zam Belgrad'a gelüp cemî‘i asâkir-i ‹slâm ile mefltâ edüp evvelbahâr-› rûz-› nevrûz-› Hârezmflâhî olunca Orta Macar nâmdarlar›ndan Boçkay nâm bir benâm ban ibn ban iki kerre yüz bin asker ile Sadr›a‘zam Mehemmed Pafla'ya gelüp mutî‘ [u] münkâd olup yine evvelbahârda gazâ-y› Üstürgon'a sene 1014 târîhinde revâne olup kat‘-› menâzil ederek yer götürmez leflker-i cündullâh ile sahrâ-y› Üstürgon'da meks edüp etrâf-› Üstürgon'un yemîn ü yesâr›nda olan k›lâ‘lardan Tata ve Papa ve Yan›k ve Senmartin ve Perespirim ve Val ve Cânbe€ nâm kal‘alar› ve niçe kurâ vü kasabâtlar› ve bukâ‘lar›n› gâret ü hasâret etme€ile küffâr üzre tamâm galebe ve nusret ve niçe bin küffâr› esîr edüp niçe felâket ederek kal‘a-i Üstürgon alt›na hisâb›n Hallak-› âlem bilir ol kadar mâl-› ganâ’imle gelirler kim bir esîr bir gurufla bey‘ olunup bir kâfir kal‘as›ndan ç›kup Üstürgon imdâd›na gelme€e iktidârlar› olmayup ba‘dehu Serdâr-› Mu‘azzam kal‘a-i Üstürgon'u henüz muhâsara edüp tokuz koldan meterislere girüp cenge âmâde olduklar›nda hemân Serdâr-› âk›bet-endîfl Solak Ali A€a nâm›nda bir a€a-y› zîflân› elçilik ile kal‘a kapudan›na nâme ile gönderüp nâmesinde eyle tahrîr etmifller kim,

"*Es-selâmü alâ meni't-tebe‘a'l-hüdâ*. Sen ki kefere-i dalâlet-âyînlerin serdâr-› bî-vekâr-› bed-tebâr› olan Miklofl keferesin. Mukaddemâ bu kal‘ay› sana Allâh emâneti vermifl idim. ‹mdi emânetullâha h›yânet etmeden benden ald›n ve yine bana veresin ve illâ inflâallâh zor-› bâzû-y› ‹slâm askeriyle alup seni ibret-i âlem ederim" deyü nâme tilâvet oldukda,

"Türk Koca bildi€inden kalmas›n" deyüp elçiyi kovup Solak Ali A€a dahi nakl bi'l-m›star mâcerâ-y› kelâmlar› serdâra nakl etdükde hemân serdâr-› zaferfli‘âr,

"fiimden gerü suç bizden gitdi" deyü Depedelen nâm mevzi‘de üç aded tabya-i azîm ve Muhanad bay›r›nda def‘â üç aded sedd-i metîn siperler edüp on yedi yerden k›rk aded balyemez toplar ile kâmil on gün on gece kal‘an›n sîne-i pür-kînesine gülleler ura ura hâit-i dîvârda yollar peydâ olup cümle guzâta yürüyüfl tenbîh olunup vakt-i seher yine toplar at›lup asâkir-i ‹slâm gülbâng-› Muhammedî çeküp yürüdüler.

Ammâ kal‘aya urûc edecek yerlerde sa‘b ve paçar›z ve la€›mlar olma€ile küffâr niçe gûne hiyel ü fleytanatlar ile âtefl-feflânl›klar edüp guzât-› müslimînin serdengeçdileri serden geçdiler, ammâ kal‘aya duhûl edemeyüp iki binden ekser gâziyân ol mahalde rütbe-i flehd-i flehâdet câm›ndan nûfl edüp serhofl olanlar› derhâl mest olmayan gâzîler flühedâlar›n na‘flelerin cümle taflra ç›karup aslâ bu idbârdan askere bir fütûr gelmeyüp yine birbirlerin cenge tergîb ederlerdi.

Ve T›rnakç› Hasan Pafla kar›ndafl› yeniçeri a€as› olma€ile an›n ***[92b]*** eliyle yeniçeri oca€›na on kîse ve sipâh ocaklar›na def‘â on kîse ve gayri ocaklara befler kîse ihsân edüp dildârl›k ve dilnüvâzl›klar ile gûnâ-gûn va‘de-i kerîmeler edüp cenge tergîb ederlerdi.

Çûn vakt-i seher olunca yine fermân-› vezîr üzre toplar at›lup cümle guzât kar›lup kat›lup bir kara tuman içinde cümle guzât "Allâh Allâh" deyüp dal tî€-i uryân birbirleri ardlar›ndan kesilmeyüp ân-› vâhidde ibtidâ yeniçeri bayra€› kal‘an›n dîvâr› üzre dikilüp ard›nca vezîria‘zam askeri sökülüp alay alay cümle guzât mûr mâra üfler gibi üflüp kal‘an›n cümleden dendân-› bedenleri ve tabyalar›n zabt edüp kâfirin meterisleri içine girüp zabt ederler.

Küffâr bu hâli görüp iç kal‘aya kaçarlarken anlar›n dahi niçe binini dendân-› tî€-i âtefl-tâbdan geçirüp taflra hisâr eydî-i ‹slâm'da olup on gün gece ezânlar tilâvet olunup kâmil on gün küffâr-› dûzah-karâr iç kal‘ada kapanup ceng [ü] savafl-› Kerrâr ederler.

Ol gece yigirmi bin aded guzâta cebehâne-i pâdiflâhîden âlât-› silâhlar verilüp "Ale's-sabâh iç kal‘aya yürüyüfldür" deyü tenbîh [ü] te’kîdler olup âmâde olduklar›nda küffâr-› bed-girdâr-› murdâr bu ahvâlden haberdâr olup yeniçeri kolundan hemân küffâr "El-amân, ey gâziyân-› Bektafliyân" deyü feryâd u nâlân edüp kal‘an›n bur[c u] bârûlar› üzre beyâz vere bayraklar› dikilüp yeniçeri oca€›ndan za€arc›bafl› alt› oda yeniçeriyle kal‘aya girüp cümle hazîne ve cebehâneleri mühürleyüp ol gün cümle küffâr bî-silâh uryânen kal‘adan ç›kup Pojaga paflas› Yahyâ Paflazâde cümle küffâr› karflu Ci€erdelen'e geçirüp ci€erleri hûn olarak Uyvar'a vararak cehennem(?) oldular(?).

Hemân ol ân Boçkay Kral yüz bin askeriyle Serhofl ‹brâhîm Pafla ile ma‘an Komaran ve Yan›k ve Beç ve Prag taraflar›n nehb ü gâret ve alan u tâlân etme€e Serdâr-› mu‘azzamdan me’zûn olup anlar revâne olmada.

Beri tarafda Serdâr-› mükerrem kal‘a fethi müjdesin ol ân Sultân Ahmed Hân'a i‘lâm etme€e ulaklar gönderüp deryâ-misâl asâkir-i ‹slâm› kal‘aya üflürüp ta‘mîr ü termîm edüp hamd-i Hudâ yine kal‘a-i Üstürgon sene 1014 târîhinde Sultân Ahmed Hân asr›nda be-dest-i Lala Mehemmed Pafla feth oldu fî yevmi'l-isneyn 20 fî flehri Cemâzilûlâ.

San‘at-› fli‘riyye ile fethine târîh budur:

(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) târîhi
Leflker-i küffâr ç›kd› h›sn-› Üstürgon'dan

Sene (---).

Bu kal‘a-i Üstürgon'un niçe kerre muhâsaras› evsâf›n ve feth [ü] fütûhlar›n› pederimiz merhûmdan istimâ edüp bu gûne tahrîr olundu, zîrâ anlar Süleymân Hân Gâzî'den berü bir gazâdan kalmayup mücâhidün fî-sebîlillâh idiler, *rahmetullâhi aleyh*.

Ammâ flimdi bu sene 1073 târîhinde kal‘a-i Üstürgon'u bu hakîr-i pür-taksîr el-hâletü hâzihi üzre gördü€ümüzü beyân edelim. *Ve billâhi't-tevfîk*.

Evvelâ kal‘a-i Üstürgon'un kanûnnâme-i Süleymân Hân üzre cümle hâkim ve zâb›t u râb›t ve neferâtlar›n beyân eder

Evvelâ bu sûr-› üstüvâr-› belde-i mu‘azzama Budin eyâletinde baflka sancakbe€i taht›d›r, lâkin niçe kerre mîr-i mîrânlara sadaka olunmufldur, zîrâ Budin kal‘as›n›n önünde sedd-i sedîd intihâ-i serhadd-i sedîddir kim bundan ileri hâlâ serhad kal‘am›z yokdur. Cenâb-› Kibriyâ tâ Alaman deryâs› kenâr›nda var›nca niçe k›lâ‘ u flehirler ihsân ede.

Ammâ kanûn üzre Üstürgon be€inin hâss› 210.000 akçedir. Cümle ze‘âmeti 13 cümle erbâb-› tîmâr› 214 dür. Alaybe€isi ve çeribafl› ve yüzbafl› ve asker sürücüsü ve çetecisi ve poturac›lar› vard›r.

Paflas›n›n befl yüz aded askeriyle cümle erbâb-› zu‘amâ ve erbâb-› tîmâr cebelüleriyle üç bin aded ucbe-likâ mehîb askerleri olur. Paflas›na ber-vech-i adâlet ancak alt› bin gurufl olur.

Ve cümle alt› aded kal‘a dizdâr a€alar› vard›r. Evvelâ büyük dizdâr a€a, yukaru iç kal‘a hâkimidir ve afla€› büyük varofl dizdâr› ve bölme hisâr dizdâr› ve Depedelen kal‘as› dizdâr› ve Bârûdhâne kal‘as› dizdâr› ve Tuna nehri afl›r› Ci€erdelen kal‘as› dizdâr›. Bu cümle alt› aded dizdârlar cümle yukaru kal‘a dizdâr›na tâbi‘ ankâ a€alard›r, ammâ bafl dizdâr Âsitâne taraf›ndan yeniçeri oca€› çorbac›lar›ndan ve çavufllar›ndan dizdâr a€a olup gelir, muhteflem meydân sâhibi a€al›kd›r.

Ve cümle yigirmi aded dahi kal‘a a€alar› vard›r. Meselâ sa€kol a€as› ve solkol a€as› ve gönüllü a€as› ve azebistân a€as› ve martolosân a€as› ve beflli a€as› ve ma‘zûlciyân a€as› ve Tuna kapudan› a€as› ve topçu a€as› ve cebeci a€as› ve kumbarac›lar a€as› ve mi‘mâr a€a ve mu‘temed a€as› ve bender a€as› ve harâc emîni ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve (---) (---) (---)

Ammâ der-i devletden dâ’imâ üç od[a] yeniçeri a€as› ve topçubafl› ve cebecibafl› ve baflçavufl ve yeniçeri efendisi vard›r. Bunlar ***[93a]*** cümle iç kal‘ada pafla sarây› ve dizdâr sarây› kurbunda sâkinlerdir.

Mezkûr yigirmi aded a€alar›n cümle (---) aded kal‘a neferâtlar› vard›r, ammâ bunlar cümle kal‘a müstahf›zânlar›d›r. Kal‘adan ba‘îd aslâ bir yere gitmezler, ammâ kapudan ve askeri ve martolosân ve çeteciyân ve poturac›yân, bunlar çete ve poturalara gidüp bafl ve dil alup ba‘z› ulak ve yolcular› götürüp getirme€e me’mûr askerlerdir, ammâ cümlesi gâyet güzîde bahâd›r ve flecî‘ ve nâmdâr yi€itleri var. Cümlesi bir yere se€irdim etseler dörder ve befler çatal atlar ile se€irdüp her birinin elinde ve belinde ve yeninde ve yakas›nda ve atlar›n›n e€er kafllar›nda ve terkilerinde befler ve alt›flar aded çarhl› karabina tüfengleri var. Cümle esbâblar› Macar gibi güderi dolama geyerler. Gören bunlar› Macar katanas› san›rlar, zîrâ fleb [ü] rûz Macar içinde ceng etmededirler. Ve cümlesi fasîh ü belî€ Macar lisân› bilirler. Bu lisânlar›yla tâ vilâyet-i Alaman'a gidüp esîr kapup gelirler. Gâyet zehr-i mârdan kattâl asâkir-i sâhib-i celâldirler. Hattâ Budin kavmi bu Üstürgon gâzîlerine mu‘âdil olamaz, zîrâ bunlar h›flm-› sihâm-› kazâ-y› mübrem gibi bî-amân kavmdirler. Cemî‘i Macaristân'da bir Tatar askerinden bir dahi bu

Üstürgon kavminden havf ederler. Hattâ diyâr-› Alaman'da bir kâfir bir kefereye sö€se,

"Dilerim kim Üstürgonlu belâs›na u€rayas›n" deyü beddu‘â ederler. Tâ bu mertebe Üstürgonlu küffâr›n gözlerin korkutmufllard›r.

An›niçün küffâr def‘-i izâle içün niçe kerre yedi kral cem‘ olup Üstürgonluyu ortadan kald›rma€a çal›flup cehd-i tâm ederler, ammâ cümlesi münhezim olup hâ’ib [ü] hâsir bî-nâm cân ber-cehennem giderler. Hattâ merhûm Üstürgonlu Mustafâ Be€ bizimle Erdel gazâlar›nda iken Üstürgon gâzîlerinin yedi yüz aded Tunageçdi Hasenî ve Hüseynî k›nal› atl› ve yedekli yi€itleri var idi.

Ekseriyyâ Seydî Ahmed Pafla efendimizin yüzün a€ardan bu Üstürgon gâzîleridir. fiimdi yine vezîria‘zam›n istikbâline ç›kd›klar›nda kâmil alt› bin aded k›nal› atl› mehâbet ve salâbet sâhibi pür-silâhl› ve tu€ulka ve ser-penâhl› mehîb askeri Sadr›a‘zama karflu ç›kup alay gösterdiklerinden hazz edüp cümlesine befl kîse alay bahflîfli ihsân etdi.

Hakkâ ki yarar ve nâmdâr flemflîrkâr yi€itleri var kim cümlesi hîle ve hud‘adan ârî pâk-nijâd mu‘temed ü kârdân ve cezbe-i kulûba mâlik sâhib-i hânedân bir alay halûk ve halîm ve selîm ve o€uz gâziyân, merd-i meydân dilâver ve server ve hünerver fetâlard›r. Hattâ cümlesi fler‘-i flerîfe ol kadar mutî‘ u münkâdlard›r kim emr-i fler‘-i Resûl-i mübînin demeden gayri bir fley demezler ve hîle yolun bilmezler. Hemân düflmana do€ru var›rlar.

Andan kal‘a-i Üstürgon'un bir hâkimi dahi üç yüz akçe pâyesiyle a‘lâ kazâd›r, ammâ K›z›lhisâr'dan mâ‘adâ ve Tuna Viflegrad›'ndan mâ‘adâ ve Ci€erdelen'den gayri nevâhîleri yokdur. Cümle kurâlar› Komaran'a ve Tata kal‘alar›na do€ru kâfiristânda kalm›fl köylerdir.

Ve bir hâkimi dahi fleyhülislâmd›r ve bir hâkimi dahi nakîbü'l-eflrâfd›r ve bir hâkimi dahi muhtesib bafl›d›r, ammâ bu diyârda sipâh kethudâyeri yokdur. (---) (---) (---) (---) (---)

Bu mahalde Üstürgon'un cümle hâkimân ve âlimân ve gâziyânlar› vasf› tamâm olup,

Evsâf-› zemîn-i eflkâl-i sûr-› ibret-meflhûn, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr Üstürgon

Evvelâ kal‘a-i Üstürgon kal‘a-i Budun'un cânib-i flimâlîsinde bir müflvâr merhale ba‘îde yerdir. Nehr-i Tuna kenâr›nda evc-i âsumâna ser çekmifl bir k›rm›z› flekil bir tell-i sun‘-› Hudâ-y› refî‘a üzre Van kayas› ve Mardin kayas› ve Amâdiyye kayalar› gibi kehkeflân-âsâ semâya kad-keflân olmufl bir püflte-i yalç›n üzre flekl-i bâdemî, ya‘nî akçe tahtas› gibi k›bleden flimâle tûlânîce vâk›‘ olmufl binâ-y› Koca Mihadi Laslo Risâlet-penâh zuhûrundan alt› yüz y›l mukaddem Rûhullâh-› Emîn Îsâ Nebî zamân›nda binâ olunmufl bir fieddâdî r›ht›m seng binâ bir sûr-› ra‘nâd›r kim Komaran ve Uyvar sahrâs›ndan bu rabât-› azîmeyi görenler,

"Hâzâ sedd-i ‹skender" derler. Tâ zirve-i a‘lâs› ebr-i kebûda ser çekmifl bir ser-bülend ser-efrâz kal‘alar içre cümleden mümtâz dürr-i beyz-âsâ beyâz ku€u gibi cemî‘i ebrâclar› ve dendân-› bedenleriyle ârâste ve cemî‘i dervezeler ve kulleler ve dirsekleriyle pîrâste olmufl Orta Macar K›z›lelmas› nâm›yla meflhûr-› âfâk olan kal‘a-i mahbûb ve k›z›l kaya nâm›yla ma‘rûf [ve] memdûh olan sûr-› mergûb bu kal‘a-i Üstürgon'dur.

Hudûd-› Alaman-› bî-amân diyâr›nda böyle bir adîmü'l-bedel ve böyle bir hasîn-i kân-› cedel hâ’it-› metîne-i kesîrü'l-amel dest-i kudret ile halk olunmufl cibâl-i âlî üzre sedd-i Kahkahâ mânend bir kal‘a-i ser-bülend inflâ olunmam›fld›r ve olmaz da, zîrâ zemîni min indillâh bir cây-› menâs olmak içün kal‘a yeri halk olunmufl bir cibâl-i ahmer-gûndur. Niçe yerlerinde gûnâ-gûn hûfl [u] tuyûrun âfliyân-› ***[93b]*** lâne-i mekânlar› var. Gûyâ diyâr-› K›r›m'da kal‘a-i Menkup-vâr bir kal‘a-i üstüvâr müstahkem hisâr dâr-› karârd›r. Hudâ-y› müte‘âlin h›fz-› amân›nda ola leylen ve nehâr, *ilâ yevmi'l-haflri ve'n-neflri ve'l-karâr*.

Hattâ bu kal‘a-i Üstürgon-› ser-bülendin yukaru hisâr dîvâr› üzre dâ’iren-mâdâr kâmil bin yüz elli aded hatvedir. Ve bu kal‘an›n maflr›k taraf›nda bir gayyâ deresi afl›r› el kayas› yetiflir bir havâle kaya vard›r, ana Depedelen derler, ol kayan›n havâlesin men‘ etmek içün üstâd mühendis-i bennâ-y› selef mezkûr depeye havâle olmak içün bu kal‘a dîvâr›n›n befl yüz ad›m dîvâr›n› kal‘an›n iç yüzüne kapl›ba€a arkas› gibi e€ri binâ etmifl kim ol havâleden sademât-› top gülleleri rûy-› dîvâra te’sîr etmeye. Ve bu taraf hâ’itleri cümle ellifler ayak enli fieddâdî r›ht›m kal›n dîvârd›r kim her tafl› fîl-i Mengerusî kadar vard›r.

Ve bu dîvâr üzre iki yüz aded top çitleri var kim yaban asmalar›ndan örülmüfl her birinin kaddi üçer âdem kaddinden bâlâ çitlerdir ve her birinin içleri horasân ve kireç ve alç› ile r›ht›m olmufl siper çitlerdir kim kal‘a dîvâr›ndan metîn çitlerdir kim her biri hammâm kubbesi kadard›r. Bu çitler mezkûr Depedelen havâlesine karflu durup bu çit [ve] sepetler mâbeynlerinde kâmil elli pâre balyemez ve kâfire amân u zamân vermez top-› serâmedleri dâ’imâ âmâde olup her topun yanlar›nda mühimmât [u] levâz›mâtlar› ve huddâmâtlar› fitilleri ellerinde ve k›l›çlar› bellerinde pür-silâh flehbâz u flehnâzlard›r.

Bu kal‘a-i bî-misâlin kara taraf› ise bu gûne metânet üzredir, ammâ Tuna cânibi üç minâre-i bâlâ kaddi yalç›n kaya üzre sedd-i metîn dîvâr-› ‹skender-var'd›r, ammâ ne mertebe kal›n dîvâr idi€i ma‘lûm de€ildir. Hemân devr-i müdevver r›ht›m dolama fieddâdî binâ dîvâr üzre aslâ dendân-› beden ve kulle ve tabya ve peten yokdur. Hemân dîvâr-› üstüvâr› üzre niçe hânedân-› cihân-nümâlard›r.

Ve tophâne-i azîmi bu sedd-i Ye'cûc üzre tûlânî bir parmakl› damd›r kim içinde yetmifl seksen aded vâcibü's-seyr k›rm›z› çuka çullu Nemse ve Çeh ve Leh ve ‹sfaç ve Macar-› füccâr toplar› var kim her biri zer-i hâlis-misâl fla'fla'a verir nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn balyemez toplar ejder-i heft-ser gibi bafllar›n kald›rup arabalar› üzre âmâde ve cemî'i levâz›mâtlar›yla bafllar› havâda top-› kal'a-kûplard›r kim her biri birer Rûm harâc› de€er. Cümlesi Tuna afl›r› Ci€erdelen sahrâs›na ve Lara bay›rlar›na ve Lake da€lar›na nâz›r evren heybet ve gazanfer-i g›rrende hey'et toplar var.

Ve bu tophâneye muttas›l bir çâh-› mâs› var, kâmil yüz kulaçd›r, suyu tâ nehr-i Tuna'dan la€›mlar ile gelir bir müdevver kuyudur kim suyunu dollâblar ile atlar çeküp pafla sarây›na ve ba'z› hânedânlara ve kapu yan›nda olan kubbe su hazînesine âb-› nâb› dolup ol kubbe çeflmesinden bay u gedâ su alup def'-i atflân ederler bir kâr-› küffâr vâcibü's-seyr bir çâh-› nâmdârd›r. Ve bu kuyu etrâf› ve mezkûr tophâne alt› ve pafla sarây› alt› ve gayri hânedânlar›n altlar› cümle zîr-i zemînler ve su sarn›çlar› ve mehâzinler ve cebehâne ve bârûdhâne ve gayri mühimmât [u] levâz›mât duracak mahzenlerdir kim niçe yerde (yerde) Tuna'ya nâz›r pençereleri cümle demir kafesli ve demir kapakl› manzaralard›r.

Ve bu yukaru kal'ada cümle iki yüz aded kâfirî binâ-y› fieddâdî tahtânî ve fevkânî metîn evlerdir. Cümlesi flindire tahta örtülü evlerdir, lâkin bâ€çesiz darac›k evlerdir.

Ve bu kal'a k›bleden ma€rib cânibine tûlânîce vâk›' olup ancak cânib-i flimâle mekflûf bir büyük kapusu var, üç kat dolafl›k sokakl› bâb-› hadîd metîn ve kavî ve müstahkem dervezelerdir. Her kapu mâbeynleri birbirinden yüzer ad›m ba'îddir.

Ve taflra kat kapu önündeki handak ka'r-› azîm üzre asma hafleb demir zincîrli cisri var. Her gece bu kantaray› pâsbânlar kald›rup taflra kapu önüne siper ederler.

Ve bu kapu üstünde bir kulle-i azîmi var, bu kulle-i ra'nâ üzre kat-ender-kat bir mecma'u'l-irfân kasr-› ahflâb var kim cümle a'yân-› kibâr bunda zevk u flevk edüp tavla ve flatranc oynayup bu bahâne ile kal'ay› muhâfaza edüp dururlar.

Ve bu kapudan içeri h›nto arabalar girüp ç›karlar, zîrâ vâsi' yollar› cümle Firengî-pesend kald›r›m döflelidir. Ve her kapuda dâ'imâ kal›n zincîrler gerilidir.

Ve bu kapular mâbeyninde köfle be-köfle iri saçma toplar› hâz›r-bâfld›r. Ve bu kapular aras›nda kemerler alt›ndaki soffalar üzre çet-a-çet kal'an›n cümle neferâtlar› pür-silâh olup nevbet beklerler. Cümle rûy-› dîvâr›n yemîn ü yesâr›nda ol kadar âlât-› silâh ile müzeyyendir kim düflman görse zehresi çâk olur.

Ve bu bâb-› kebîrden taflra ç›karken Fâtih-i kal'a Koca Mehemmed Pafla kapunun sa€ taraf›nda bir koca tabya-i azîm yapm›fl kim üç kat top çeker gûyâ bir kûh-› Demâvend'dir. Afla€› kat toplar› cümle handak›n yemîn ü yesâr› içine nâz›rd›r. ***[94a]*** Ve orta kat toplar› cümle karflu mezârl›k havâlesine nâz›rd›r, ammâ tâ yukaru kat toplar› Depedelen kal'as›n›n depesin delme€e hâz›r ve nâz›rd›r. El-hâs›l sedd-i ‹skender-vâr bir tabya-i üstüvârd›r.

Ve bu kapudan içeri tâ ma€rib cânibindeki toprak tabyaya var›nca kâmil befl yüz hatvedir, ammâ bu toprak tabya dahi iki kat fieddâdî tafldan nev binâ bir tabya-i ra'nâd›r kim her kat›nda onar pâre balyemez toplar› var kim Tuna aflr› Ci€erdelen sahrâs›na gelen düflmanlar›n ci€erin deler. Serâmed toplar› tâ Murâdovas›'nda meks eden küffâr› nâr-nûr murâd›na ergirir top-› tavîlleri var. Hattâ bu tabya-i bâlâdan afla€› varofla bakma€a âdem cür'et edemeyüp akl› çâk olur. Tâ bu mertebe tabya-i âlîdir.

Ve bu toprak tabya kurbunda kal'an›n bir küçücük kapusu var, afla€› varofla gider yoldur, ammâ at gidemez, benî Âdem ise bî-tâb u bî-mecâl ener ve ç›kar, zîrâ kâmil befl yüz ad›m kademe tafl nerdübând›r kim kâr-› Macar-› füccârd›r. Acele ile afla€› flehre enecek flehbâz yi€itler bu nerdübânl› kapudan enüp ç›karlar. Yohsa ihtiyâr âdemler bu yoldan enüp ç›kamazlar.

Ve bu kapuc›€a karîb kal'an›n flimâlî köflesi ucunda bir küçük iç kal'as› var, içinde ancak dizdâr a€a ve kethudâ a€a ve kal'a imâm› ve kal'a mehterleri ve alaybe€i sâkin olur, gayri kimesne olamaz ve gayri ecnebî ve enâyî kimesne giremez.

Ancak taflra kal'aya aç›l›r bir küçük demir kapusu var ve kapu önünde bir a€z› k›r›k azîm mefret balyemez topu var, hîn-i muhâsarada taflra kal'an›n büyük kapusundan içeri giren düflmanlara bu topu atup yokufl yukaruya gelen küffârlar› herîse eder, bir mehîb âmâde topdur.

Bu top duran kapudan içerisi paflalar›n hâlâ sarây›d›r kim sehel meydân› var ve mahall-i cihânnümâya Sarâyburnu derler, cânib-i k›bleye nâz›r Üstürgon sahrâs› ve Süleymân Hân Depesi ve tâ K›z›lhisâr'a var›nca nümâyân vâdîler temâflâ olunur bir sarây burnudur.

Bu burunda bir tabya-i azîm dahi var, cemî'i tabyalardan âlîdir. Ve bunda olan toplar cümle Depedelen'i ve Süleymân Hân Depesin dö€üp kufl kondurmaz k›rkar kar›fl serâmed toplar› var. Nehr-i Tuna aflr› Ci€erdelen sahrâs›nda ve Lak da€lar›nda ve Lara bay›rlar›nda benî Âdem de€il hayvânât gezdirmez top-› kûplar var.

Bu tabyay› ve bu pafla sarây› sene 859 târîhinde Matyafl Kral-› dâl binâs›d›r kim Ebü'l-feth Sultân Mehemmed ile Belgrad kal'as›nda ceng edüp Belgrad'› Ebü'l-feth'e vermeyen kral-› dâllin veled-i nâpâki Matyafl Kral binâs› bir sarây-› zîbâ imifl kim

hâlâ eser-i binâlar›ndan ne mertebe ma‘mûr u müzeyyen idi€i ma‘lûmdur, lâkin niçe kerre sademât-› topdan münhedim olup müfîd ü muhtasar bir sarây-› vâlîdir, ammâ afla€› varofl ve taflra varoflun imâreti irflek ban, ya‘nî ser-çeflme-i ruhbânân›n binâs›d›r. Ve mezkûr pafla sarây›n›n cihân-nümâ köflklerinden tâ Komaran kal‘as› kim Nemse çâsâr›n›n ibtidâ kal‘as›d›r, Pafla sarây› köflkünden Komaran kal‘as› ve Uyvar bo€az›nda Patka gölü cümle âflikâre görünür.

Ve bu Pafla sarây›ndan taflra dîvâr dibinde bir âb-› hayât çeflme vard›r, tâ afla€› nehr-i Tuna'dan üç minâre kaddi üç yüz kulaç âlî evce berâber kaya üzre bu çeflmeye üstâd-› kâmil bir san‘at ile su ç›karm›fl kim ak›llar hayrân olup aceb hikmet ve san‘at-› garîbedir.

Cümle su yollar› tuç künkler ile mebnîdir kim vasf›nda lisân kâs›rd›r ve Budin'dekinden musanna‘ su yoludur kim görenin akl› perîflân olur, zîrâ bu su yolu dik yukaru flazrevân gibi afla€›dan yukaru ç›km›fld›r. Garâbet bunda kim bu su bir havâle kûh-› bâlâdan enüp terâzû ile ç›kma de€ildir, hemân çarh-› dollâblar ile ç›km›fld›r. Ve bu çeflmenin yol afl›r› karflusunda on befl kade[me] tafl nerdübân ile ç›k›l›r.

Sitâyifl-i câmi‘-i K›z›l{elma-y› kal‘a-i Üstürgon}

Bunun harem kapusunun üzerinde bir serâmed minâresi var, kâmil yüz on kademe nerdübânl› minâre-i âlîsi gâyet musanna‘ seng-t›râfl Osmânl› binâs› bir bânghâne-i bâlâd›r, ammâ üstâd mühendis bu minâre-i mevzûnu câmi‘den alarka inflâ etmifl, zîrâ "Hîn-i muhâsarada top ile bu minâre münhedim olursa câmi‘in kubbe-i nîlgûn-› murassa‘›na zarar isâbet etmesin" deyü bu minâre-i kadd-i bâlây› câmi‘den alarka etmifl. Bu kal‘ada bu câmi‘den gayri ma‘bedgâh yokdur, hemân bu câmi‘dir. Ve bu dünyâda dahi bu câmi‘ bir câmi‘dir kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz.

El-hâs›l Süleymân Hân muhâsaras›ndan sonra dörd kerre küffâr muhâsara edüp Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda küffâr-› hâksâ[r] bu kal‘ay› ve bu câmi‘i dö€e dö€e alup yine Sultân Ahmed Hânîde Mehemmed Pafla-y› vezîr kâfirden dö€e dö€e alup niçe kerre muhâsaralarda bu câmi‘ kâmil birer y›l top gülleleri yemifldir. Bundan sonra yine bu câmi‘in içine âdem girse mebhût olup akl-› benî Âdem hayretde kal›r.

Bu câmi‘in evvelâ taflra haremi ***[94b]*** kefere zamân›nd[a] deyr-i acîbü's-seyr iken iki kat haremi var imifl. Sademât-› topdan bir taflra haremi berbâd olup müte’ehhil kal‘a neferleri sâkin olup iç kat›ndaki küçük harem kalup etrâf›nda olan kubâblar›n›n tâk-› Kisrâlar› ve tâk [u] revâk-› tumturâklar› hâlâ durur, ammâ zemîninde ferfle sademât-› top isâbet etme-me€ile eyle bir musanna‘ nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn Hind fusûskârîsi gibi döflenmifl ferfli var kim her tafl› yeflim ve harekânî ve yerekânî ve mermer ve somâkî ve fa€fûrî ve seng-i ferah ve demevânî ve gayri ahcâr-› gûnâ-gûn ile mefrûfl bir mücellâ haremdir kim gûyâ Kudüs-i fierîf'de câmi‘-i Aksâ haremidir.

Ve bu câmi‘in k›ble kapusun›n atebe-i süflîs› önündeki ruhâm-› müzeyyen envâ‘-› fusûs-› mukavvim-i mahkûk ve gûnâ-gûn tasnî‘ât-› ibret-nümûn-› ma‘kûk eyle ma‘kûd k›l›nm›fl ruhâm üzre secde k›l›nm›fl bir cây-› mesciddir kim lâ-nazîrdir. Gerçi zîr-i pây-› vezîrdir, ammâ gâyetü'l-gâye secdegâh-› bî-nazîr yerdir, zîrâ ol mertebe hurde ahcârât-› zî-k›ymetler ile zemîn-i harem eyle döflenmifldir kim gûyâ vâdî-i harem bir nakfl-› bûkalemûn-› bâ€-› ‹remdir. Ve bu harem kapusun›n edvâr› ve atebe-i ulvîsi ve atebe-i süflîsi z›h-ender-z›h burma k›v›rma bozma musanna‘ ve mücellâ somâkî direciklerdir kim her biri birer harâc-› Rûm de€er.

Ve bu harem kapusu üzre kefere zamân› nâkûs çanl›€› imifl, berbâd olup yerine mezkûr minâre-i mevzûnu inflâ etmifller. Ve bu kapunun atebe-i süflîsinin taflra iki cânibinde somâkî k›rm›z› mermerden bu kapunun sa€›nda ve solunda birer arslan-› mehîb tasvîrleri var, kal‘a sâhibi irflek nâm küffâr-› benâm kehene olmak ile bu deyr-i acîbenin efli€ine mâl defn edüp bu esedleri ol defîne mâla müvekkil olmak içün t›ls›m etmifl. Niçe yüz sene bu esedlerin hükmü nâfiz olup ba‘dehu küffâr bu kal‘aya tekrâr istîlâ etdikde kavm-i ma€âribelere bu esedlerin t›ls›m›n bozdurup cemî‘i medfûn olan hazâ’ini ç›karup hâlâ amelleri bât›l olmufl iki aded sübû‘-i mehîbelerdir kim âyende vü revendegâna nigerân etmede iki dâne hull-i mehîb acîb gazanferlerdir.

Bunlardan mâ‘adâ bu câmi‘in hâlâ rûy-› dîvârlar›nda ve kûçe ve puçalar›nda ol kadar gûnâ-gûn tasâvîr ve temâsîller var kim gûyâ her biri hâlâ zîrûhdur.

Ve bu mezkûr harem kapusundan içeri girüp câmi‘in k›ble kapusu dahi harem kapusundan gâyetü'l-gâye ibret-nümâ-y› musanna‘d›r kim gûyâ sihr-i halâldir. Hattâ bu kapunun atebe-i ulyâs› üzre Mihadi Laslo Kral'›n ve Matyafl Kral'›n ve irflek papa ban›n bu deyre etdikleri hayrâtlar›n›n târîhleri k›ble kapusu üzre hatt-› Latince tahrîr olunmufldur.

Ve bu kapudan mihrâba var›nca kâmil yüz ayakd›r ve arz› seksen ayakd›r. Ol kadar büyük câmi‘ de€ildir, ammâ dünyâda ve dünyâ-y› mâfîhâda bir câmi‘-i vâcibü's-seyr-i pür-envârd›r.

Ve bu câmi‘in cânib-i erba‘as› ferflinden tâ kubbe-i nîlgûnu kenârelerine var›nca câmi‘in içinde rûy-› dîvâr› cümle sekiz k›t‘a yekpâre serâmed k›rm›z› somâkî kapl› dîvârlard›r, ammâ ne kadar vâsi‘ ve arîz ve âlî biçme tahta somâkîler olmak gerek kim sekiz aded tahta somâkî taflıdan bir câmi‘-i kebîrin rûy-› dîvâr› kapl› ola. Ve bu sekiz aded biçme tahta

somâkîler câmi‘in rûy-› dîvârlar›nda durup üstâd-› hakkâk-i mermer-bür bu seng-i la‘l-gûnlar› eyle musaykal ve mücellâ etmifl kim cümle cemâ‘at-i kesîreler k›yâm [u] ku‘ûda ve rükû‘ [u] sücûda meflgûl olup tâ‘at-› Yezdân etdikleri âyîne-vâr bu sekiz aded tahta somâkîlerde her âdemün harekât [u] sekenâtlar› nümâyând›r. Ve dahi kubbe-i mînâs› yekpâre nuhâs-› ahmer-gûn kubbe-i ser-nigûndur.

Ve içi eyle musanna‘ ve murassa‘ kâse-i nîlgûn mücevherdir kim benî-âdem gördükde vâlih [ü] hayrân olur. Sâfî altun çökürme zer-niflânl› bak›r tâs içine kaplama altun kak›lm›fl ve mâbeynleri silu ve lâcüverd ve la‘lî ve sebzî [ve] sefîdî ve zerdî ve surh-gûn mînâ-y› gûnâ-gûnlar ile korufl(?) olmufl mücellâ bir kubbe-i mînâd›r kim her kâr›n› hayâl-pesend-i nakfl-› bûkalemûn eylemifl. Gerçi kubbenin asl› bak›rd›r, ammâ nuhâs-› hâlisden bir eser-i me’ser kalmayup bu kubbe-i acîbe ve garîbesi mess-i mutallâ-y› zeheb ile mutallâ ve mücellâ olmufl bir kubbe-i nüh-tâk-› zerdûzdur kim manzûr-› seyyâhân-› âlem ve cihân-geflt-i benî Âdem gözleri görmemifl ve kulaklar› iflitmemifldir.

Ve bu kubbe-i nîlgûnda olan âvîze-i gûnâ-gûn musanna‘ fleyler bir câmi‘-i pür-envârda yokdur. Ve kubbe-i ser-nigûnunun kenârelerindeki tâk-› Havarnaklarda umk-› mancuklar ve beyâz ve siyâh [ve] ahmer-gûn ve gayri gûnâ-gûn ahcâr-› zî-k›ymet ile münakkafl olmufl kenâre-i kubâbd›r.

El-hâs›l bu kubbe-i pür-nakfla mânend bir kubbe bu felek-i kec-rûda yokdur. Hemân ancak seb‘a-i semâvâtda kubbe-i bî-sütûn Hudâ-y› Bîçûn kubbesi vard›r.

Ve bu câmi‘in gün do€usu taraf› mahallinde mâ-tekaddem keferelerin bilâ-teflbîh k›bleleri imifl, hâlâ durur. Anda bir somâkî mermer ***[95a]*** sandûka var, anda olan san‘at-› mermer-bür bir diyârda yokdur, illâ Mora vilâyeti kurbunda medînetü'l-hukemâ ve'l-kudemâ olan Eflâtûn-› ‹lâhî'nin taht-› kadîmi flehr-i Atina'da ola. Ammâ bu Üstürgon'daki somâkî sandûka etrâf›nda olan mermerden oyulmufl sünbül [ü] reyhân ve gül ü zerîn ve nesrîn ve nesterîn ve flakây›k-› nu‘mânîler var kim her biri mertebe-i sihirdir.

Ve yine mermerden bir flîfle-i surâhî içre gûnâ-gûn flükûfeler etmifl ve bir salk›m üzüm göstermifl kim gûyâ hemân flîresi damlar. Ve yine kubbenin k›blesi hâricinde taflradan temâflâ olunur bir mermer çanak içre yine mermerden oyulmufl pirinç pilâv› göstermifl, pirincün her dânesi gûyâ Revân pirinci gibi dâne dâne durur, bu dahi sihr-i i‘câz bir san‘atd›r.

Hudâ-y› Müte‘âl'e ayând›r kim e€er bu câmi‘de olan âsâr-› acîbeleri ve musanna‘ât-› garîbeleri ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn hâs›l etdi€imiz mertebe her temâflâ etdi€imizin evsâf›n tahrîr eylesek baflka bir K›z›lelma câmi‘i dîvân› olur, ammâ bu câmi‘i im‘ân-› nazar ile seyr eden seyyâhân-› berr ü bihâr dünyâda bir kârhâne-i ma‘rifet görüp benî Âdem dahi ne gûne mertebe-i sihr-i ma‘rifet etme€e kâdir oldu€un müflâhede edüp benî Âdemin eflref-i mahlûk olup cümleden mükerrem oldu€un bilüp sûre-i (---) [1] Ł‰o‚œ†„—ˊ âyetin tilâvet edüp bu câmi‘-i pür-envârda olan tasnî‘ât ve tasvîrât ve temâsilâtlar› görüp engüflt ber-dehen edüp vâlih ü hayrân olur.

Hattâ Süleymân Hân bu kal‘a-i Üstürgon'u feth {etdikde} bu câmi‘de tâ‘at-› Sübhânî edüp ibret gözüyle enderûn [u] bîrûn-› câmi‘i seyr [ü] temâflâ edüp buyururlar,

"Âh bu kubbe-i zeberced-fâma ve kâse-i kubbe-i gül-endâma mu‘âdil ve münâsib ve nazîre bir tarz-› garîb ve flekl-i acîb pesendîde-i âlemiyân olmak üzre bir musanna‘ mihrâb ve bir murassa‘-misâl minber olsa" deyü nutk-› dürer-bârlar› olunca hemân Koca Mi‘mâr Sinân ibn Abdülmennân ser ber-zemîn edüp,

"‹nflâallâh Ta‘âla pâdiflâh›m›n himmet-i aliyyesi ile bir mihrâb ve bir minber ve bir mahâfil-i mü’ezzi-nân ve bir kürsî-i vâ‘iz ü nâs›hân edeyim ki seyyâ-hân-› cihân-bân görmemifl olalar" deyüp Süleymân Hân Ustolni-Belgrad gazâs›na gidüp gelince bir mihrâb ve bir minber etmifl kim bu dahi diller ile ta‘bîr ve kalemler [ile] tahrîr olunmadan ârî Gâzî Mi‘mâr Sinân kâr› bir k›ble-i erbâb-› hâcât ve bir minber-i kân-› münâcâtd›r kim hâlâ âyîn-i Muhamme-dî edecek makâm-› ma‘bedgâh-› müslimîndir, ammâ Koca Mi‘mâr Sinân pâdiflâhlara mahsûs bir mahfel-i münîf eylemifl kim bu dahi makdûr-› befler de€ildir.

Benî âdemin erbâb-› ma‘ârifi bu secdegâh-› pâdi-flâhîyi görüp engüflt ber-dehen olup hayrân olur. Gerçi zî-k›ymet ve mutallâ ve müzehheb de€ildir, ammâ bunda olan tasarruflar ve bunda olan tasannu‘-i flîrînkârl›klar bir yerde yokdur. Üstâd mühendis var makdûrun sarf edüp yed-i tûlâs›n ayân u beyân etme€içün mahfel-i münîfin kameriyye ve revzen ve dervezelerin eyle hurde nakfl flebeke ve islimîler etmifl kim hâlâ zamân›m›z üstâdlar› ol mahfele mânend bir musallâ edüp bir tîfle ve bir erre urma€a kâdir de€illerdir. Me€er Habîb-i Neccâr bir dahi Cercîs Nebî-vâr dünyâya gelüp böyle makâm-› sultân yapmada âciz olmaya.

Cümle pesendîde ma‘rifetlerinden biri bu mahfel-i flerîfe bî-sütûn bir nerdübân-› ibret-nümûn etmifl kim âdem üzerine basma€a havf eder, zîrâ bu nerdübân›n bir taraf›nda sütûnlar› yokdur. Hemân kûh-› bî-sütûn mânend bir nerdübân-› bî-mânend musanna‘ tafl nerdübând›r kim her kademe tafllar›n birer uçlar› câmi‘ dîvâr›na muttas›ld›r. Mâ‘adâ basamak yerleri cümle mu‘allakd›r. Ve bu nerdübân›n câmi‘ içi taraf›na bir demir parmakl›k etmifl kim nerdübâna bu demir parmakl›k dahi bir metânet verüp üstâd-› haddâd› bunda dahi yed-i tûlâs›n ayân etmifl kim ol dahi makdûr-› befler de€ildir. Ve bu mahfel-i

---

1 *Kur’ân,* ‹srâ 70. "Ama gerçekten de kifli o€ullar›n› de€erli eyledik."

münîfin kenârelerine üstâd-› harrâtîn ahflâbât-› palasanta ve sindiyân ve âbinûfl ve çemflîr ve servî hafleblerinden müflebbek korkuluk revzenler ve kafesler eylemifl kim gören âdemin akl› enderûn-› kafes-i tende dem-beste olur. Ve revzen-i zîbâlar›nda hod ol kadar müflebbek ve murakka‘ ve murassa‘ fusûskârî pençere kubâblar› var kim vasf›nda cihân meddâhlar› lâl [ü] bî-zebând›r.

Hamd-i Hudâ bu mahfel dîvâr›nda bir küçücük micmerhâne dollâb›n›n pirinç teneke üzre zeheb-i hâlis ile mutallâ bir dollâb kapa€› var, *merhûm u ma€fûrun leh* pederimiz Dervîfl Mehemmed Z›llî Ser-zergerân-› dergâh-› âlî olma€ile bu dollâba bir kapak etmifl kim gûyâ kalemkârl›€› fiâhkul› ve A€a R›zâ resmidir. Hattâ kendülerinin hatt›yla dollâba münâsib bu ebyât› Karahisârî tarz› celî hat ile pirinç teneke-i zeheb-i mutallâ kapak üzre nakfl edüp yazm›fl, hakkâ ki nakfl-› Mânî ve Erjeng kazm›fl. Beyt:

Hüsnin esbâb›n› h›fz etme€e ***[95b]*** *ey gevher-i nâb*
Old›lar dîdelerim iki kapakl› dollâb.

deyü yazm›fl, hakkâ ki yed-i tûlâs›n ayân etmifl.

Hattâ peder-i merhûm âlem-i sabâvetimizde buyururlard› kim, "Süleymân Hân-› Gâzî ile K›z›lelma-y› Üstürgon'u feth etdi€imizde K›z›lelma câmi‘i içinde bir dollâb kapa€› dahi bizim âsâr-› acîbemizdendir" deyü bu dollâb›n evsâf›n› nakl ederlerdi. Hamd-i Hudâ k›rk iki sene sonra hakîre ol dollâb› ve bu câmi‘-i K›z›lelma'y› görmek müyesser oldu. *Hâzâ min fazl› Rabbî.*

Bu câmi‘ eyle bir ma‘bedgâh-› kadîmdir kim cemî‘i dünyâda meflhûr-› âfâkd›r.

Ba‘dehu küffâr-› hâksâr altm›fl y›ldan sonra bu câmi‘-i pür-nûr kefere destine girüp nûrun alâ nûr iken nûru gidüp bî-nûr muzlim olup küffâr kral› Miklofl nâm kral-› dâll [ü] bed-fi‘âl bu câmi‘e girüp görse kim Osmânl› bu câmi‘i eyle müzeyyen ve amâr etmifl kim gûyâ kasr-› Illiyyîn etmifl ve bu kadar âsâr-› ibretnümâlar edüp gitmifl ve k›blelerine nazar eyleyüp görse kim hâli üzre durur, Osmânl› y›kmam›fl. Kral dahi bizim mihrâb ve minberimizi y›kmayup hâli üzre kor. Hakkâ ki anlar bizim mihrâb›m›z ve biz anlar›n mihrâblar›n y›kmamak gerekdir, zîrâ *men dakka dukka* demifller.

Ba‘dehu kral kendü mihrâblar›nda ve bizim mihrâb›m›zda zu‘m-› bât›l›nca ibâdet-i âyîn-i Îsâ edüp kal‘a-i Üstürgon ellerine girüp K›z›lelma-y› Orta Macar oldu€una yüz bin hamd-i Îsâ edüp Süleymân Hân mahfeline nazar edüp ak›l dâ’iresinden ç›kup âlem-i dehfletde kalup bilir kim Süleymân Hân bir pâdiflâh-› Cem-cenâb-› azîmü'fl-flând›r. Hakkâ ki "Arsla[n] yata€›ndan er kifli dura€›ndan bellidir, gör flu câmi‘de ne musanna‘ fleyler îcâd etmifl", deyüp Süleymân Hân'› küffâr kral› hayli mahtayup medh eder. Ba‘dehu musâhiblerine der kim,

"Âyâ, bu câmi‘in ne kusûr [u] küsûru var kim biz de bu manast›rda Süleymân Hân gibi bir eser koyal›m" dedikde,

"Kral›m G›rando Süleymân'›n namâz k›ld›€› yerine bir musanna‘ kapu eylen, zîrâ bunun kapusun ve taflra harem kapusun Sultân Ahmedleri ç›karup ‹slâmbol'da Atmeydân›'nda câmi‘ine götürdü€iyçün Îsâ bize yine bu manast›r›m›z verdi" dediklerinde hemân kral,

"Tîz bu Süleymân köflküne bir kapu eylen" dedikde mahfel-i Süleymân'›n musann›‘l›€›na göre üstâd-› Nemse ve Macar-› füccâr bu maksûre-i Süleymân Hân'a iki kanatl› palasanta a€ac›ndan bir kapu vaz‘ etmifl ve her kanad›n fahrî oymas› gibi eyle sihrâsâr müflebbek oymufl kim gûyâ H›tâyî kâ€›z› m›krâs-› lâ ile oymufl ve bu kapunun gülleri ve berk-i terkleri ve mutabbak katmer gülleri üzre kufl gözü sihr-i‘câz Fireng-pesend flükûfe-i gûnâ-gûnlar etmifl kim gûyâ sihr-i halâl etmifl. Hâlâ cümle âsâr-› imâretiyle mükellef ü mükemmel durur.

Ammâ hakkâ ki Sultân Ahmed Hân eyi etmemifl, mezkûr Süleymân Hân'›n mahfeli kapusun ve bu câmi‘in murassa‘ harem kapusun yerinden kal‘ edüp gemiler ile ‹slâmbol'da Yeni Câmi‘in haremine koyal›m derken hikmet-i Hudâ nehr-i Tuna üzre Demirkapu nâm mahalde gemi gark olup iki aded kapular ‹slâmbol'a gelmek müyesser olmad›, ammâ efvâh-› nâsda Yeni câmi‘in harem kapusu Üstürgon câmi‘inin kapusudur derler, ammâ galatd›r. Hâlâ Yeni câmi‘in haremi k›ble kapusu ki pirinç tahta teneke üzre gümüfl kitâbeli ve zer ü zîver ile mutallâ olan bâb-› mu‘allâ *merhûm u ma€fûrun leh* pederimizin kâr›d›r.

Kitâbe-i âlîlerinde celî hat ile:

"*Mimmâ amel-i Ser-zergerân-› dergâh-› âlî Dervîfl Mehemmed A€a-y› Z›llî sene 1011*"

deyü târîhiyle mazbûtumdur kim "Pederimiz âsâr›d›r" deyü her bâr temâflâ edüp rûhuna *Fâtiha* tilâvet ederiz. Yohsa ol bâb-› mu‘allâ Üstürgon'dan kal‘ olup gark olan kapu de€ildir, *ve's-selâm.*

Ammâ ihvân-› vefâ bu Üstürgon câmi‘inin ve kal‘as›n›n niçe bin gûne ta‘rîf ü tavsîf olunacak ibretnümâ fleyleri var, ammâ sâ’ir müsevvedât›m›za mâni‘ olup *kemâ hüve hakkuhu* tahrîr olunmak mümkün de€ildir, zîrâ bu câmi‘in misli bu edîm-i arzda yokdur. Âdem o€lan› an›n vaz‘-› binâs› beyân›nda âciz ve kâs›rd›r, zîrâ bu savma‘a-i mübârekede mergûb u zîbâ san‘atlar ve niçe bin gûne tasarruflar vard›r kim ehl-i vasf an›n midhatinde kâs›rlard›r. Hattâ bu câmi‘e bir günde niçe kerre girüp im‘ân-› nazar ile her fley’ine nazar edüp taflra ç›ksan bir giriflde dahi niçe gûne sanâyi‘ât [u] acâ’ibât-› ibretnümâ mersûmât tasarrufâtlar dahi zâhir ü bâhir olur.

El-hâs›l bu câmi‘-i pür-envâr›n hüsn [ü] letâfeti ve kâr-› zerâfeti ve hendese-i nezâfeti cümle vasfdan

hâric ve beyândan âric bir câmi‘-i ibâdetgâh-› kadîmdir. Ink›râzu'd-devrân dest-i Âl-i Osmân'da binâ-y› sâbite ola, *âmîn ve yâ Mu‘în*.

Ammâ bu yukaru kal‘ada bundan gayri câmi‘ ve medrese ve mekteb ve tekye ve hân ve hammâm ve çârsû-y› bâzârdan aslâ bir fley yokdur.

Der-beyân-› imâret-i varofl-› kal‘a-i Üstürgon

Evvelâ afla€› kal‘a yukaru hisâr›n cânib-i garbîsi zeylinde ***[96a]*** nehr-i Tuna kenâr›nda k›bleden cânib-i flimâle tûlânîce yukaru kal‘ay› ihâta etmifl ve yukaru kal‘a kayas› dahi bu varoflu gö€süne alm›fl durur bir varofl-› ma‘mûr u müzeyyendir kim aslâ bir kar›fl arz-› hâliyesi yokdur. Nehr-i Tuna kenâr›ndaki dîvâr› bir alçak hâ’it-i üstüvârd›r, ammâ gâyet metîn ü müstahkem ve enli ve fieddâdî dîvâr-› arîzdir ve bu dîvâr-› kavînin tûlu Öziçeli Hac› ‹brâhîm câmi‘i yan›ndaki burun bedenden bu Tuna kenâr› dîvâr›yla yürüyüp cânib-i k›blede tâ handak ›l›cas› kullesine var›nca bu Tuna dîvâr›n›n tûlu kâmil alt› yüz ad›md›r.

Ve cümle alt› aded tabyalard›r ve her tabyada sekizer ve onar aded balyemez toplar› cümle Tuna'ya ve karflu tarafda Tuna aflr› Ci€erdelen kal‘as›n›n ci€erin dö€er toplard›r.

Bu Tuna kenâr› ol kadar âlî ve iki kat olmadu€unun asl› bu afla€› kal‘an›n nehr-i Tuna kenâr›ndan aslâ ve kat‘â havf u haflyet yokdur. Hattâ bu dîvâr›n Tuna kenâr› taflras›nda bu dîvâr dibine kâmil alt› yüz ad›m tûlu bir flarampav yal›n kat palanka dîvâr› var kim cümle kaz›klar› serâpâ Tuna içine kak›lm›fl mefle ve pelîd kaz›klar›d›r kim her biri onar arfl›n âlî ve âdem gövdesi kadar kal›n sütûn-› müntehâlard›r. Bu flarampav kal‘a dîvâr›na siper olmufldur. Hîn-i u€rafl savafl-› perhâflda Tuna üzre gemilerle düflmanlar gelse guzât-› müslimîn bu flarampavlar›n ard›na girüp ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl ederler.

Ve bu Tuna kenâr› dîvâr›yla varofl hânelerinin aras›nda bir flâhrâh› var, aslâ kal‘a dîvâr›na muttas›l bir hâne yokdur, illâ dîdebânlar›n karavulhâne hücreleri var, gayri bir fley yokdur.

Ve dahi Il›ca kullesinden yine kal‘a dîvâr› üzre Budin kapusuna var›nca gâyet metîn ve kavî tafl dîvârd›r ve cümle dörd yüz aded hatvedir. Bu hisâb üzre afla€› hisâr›n cirmi cümle bin ad›md›r.

Ve cümle üç kapudur. Evvelâ k›ble taraf›na nâz›r Budin kapusu, iki kat hadîd metîn kapulard›r. Bu Budin kapusunun önünde bir kat dahi hisâr bölmeci€i var, Kanije kal‘as› dolmas› gibi on befl ad›m kal›n dolma dîvâr var. Ve bu dolma dîvâr›n iç yüzündeki handakda bir küçük kubbe ›l›ca var, Budin ›l›calar› gibi issi de€ildir, ammâ mu‘tedilü's-sühûndur. Cemî‘i garîb ve gurebâlar ve huddâmân makûleleri bu ›l›caya girirler. Bu ›l›ca handak›ndan gayri taflrada bir kat handak dahi var, bu handaka nehr-i Tuna girüp leb-ber-leb olur. Ve bu handak üzre Budin kapusu flarampav› kapusu önündeki Tuna dolmufl handak üzre bir hafleb asma zincîrli bir cisr-i metîn var. Ve bu cisrin iki cânibinde flâhî toplar› var.

Ve bu cisirden taflra bir flarampavl› küçük varofl dahi var, fukarâlar sâkindir. Ol kadar mükellef hâneleri yokdur. Bu varoflcuk içre bir küçük meydânc›k var, ol meydânda bir âb-› hayât havz-› fiâfi‘î var, musluklar›ndan cümle ehl-i salât âbdest alup ibâdet-i Yezdân ederler.

Ve bu meydânda on aded dükkânlar var. Ve bu küçük varoflun kapusu dibinde handak kenâr›nda tahtadan bir lonca köflkü var, cümle âyende vü revendeler bu köflkde ârâm ederler. Budin'den ve gayri serhadlerden gidüp gelenlerin cümlesi bu kapudan girüp içeri varofla girir, gâyet ifllek flâhrâhd›r.

Ve bu taflra küçük varoflun bir kapusu dahi hemân cânib-i cenûba aç›l›r. ‹skele kapusu bir kat balvan direkden metîn kapudur, ammâ demir kapu de€ildir. Tuna kenâr›nda iskeleye gider ifllek kapudur.

Ve bu kapudan taflra Tuna kenâr›nda on aded cümle kassâb dükkânlar› var ve bu kapudan alarka bir handak dahi var, ammâ alçac›kd›r. ‹çinden nehr-i Tuna cereyân edüp bu ark üzre kaz›klar ile mebnî bir cisr-i metîni var. Bu cisrin karflu taraf› Tuna içinde bir cezîre gibidir. Bu cezîrecikde birkaç mahzenler ve yigirmi kadar saz örtülü evleri var. Bu cezîrede bu imâretlerden mâ‘adâ bir fley olmayup cümle bâ€ u bâ€çe ve müflebbek bostânlar› vard›r, ve's-selâm.

Ez-în-cânib yine sadede rücû‘ edelim. Bu afla€› büyük varoflun bir kapusu dahi Öziçeli el-Hac› ‹brâhîm câmi‘i alt›nda küçük kapudur kim cânib-i garba Tuna'ya aç›l›r küçük kapudur. Bundan araba girüp ç›kamaz, ammâ at gücile s›€up girüp ç›kar. Bu kapudan taflra aslâ varofl evleri yokdur. Ve bu kapunun iç yüzünde yukaru iç kal‘aya çarh ve zemberek ile giden su dollâb› kârhânesi var.

Evsâf-› ibret-nümâ-y› âsiyâb-› çarh-› mâ

Evvelâ bu kal‘a-i Üstürgon'un ***[96b]*** afla€› büyük varoflunun cânib-i garbîsi nihâyetindeki küçük kapunun iç yüzünde bir kârhâne-i mâ vard›r. Üstü flindire tahta örtülü kubbesi var ve kubbe tahtadan mebnî olmak ile küflâde olmak içün ol tahta kubbede bir baca deli€i var. Üstâd-› zû-fünûn bu bacay› bir arz-› ma‘rifet içün etmifl, mahalliyle tavsîf oluna, bu bacadan âfitâb-› âlem-tâb›n ziyâs› urup bu kârhâne içi bir münevver meydând›r ve bu baca alt›nda befl kulaç afla€› nehr-i Tuna'dan gelme bir âb-› hayât havz-› müdevveri var ve bu havz içre gûnâ-gûn dollâblar var, cümle âletleri ile çarhlar› kal›n mefle ve pelîd ve santa a€açlar›ndan olup cümle Tuna içinde durur.

Ammâ bu çarh dollâblardan âlî bir mefle a€ac›ndan gûyâ araba tekerle€i gibi bir dollâbd›r. Dâ’iren-mâdâr tekerle€i kenâr›nda göz göz su girecek elli aded hücreleri var.

Ammâ bu dollâb afla€› dollâblar gibi su içinde de€ildir, mezkûr kârhâne içinde ayd›nl›k giren mezkûr baca alt›ndad›r.

Bu dollâb›n orta mîli âdem kolu kal›nl›€› demir mîldir ve afla€› Tuna içindeki a€aç dollâblar›n çarhlar› ve mîlleri cümle âdem beli kal›nl›€› demirden çarhlar ve mîllerdir. Ve niçe çarhlar› âdem bâzûsu kal›nl›€› deve gerdân› gibi e€ri bü€rü musanna‘ çarhlard›r kim üstâd-› haddâd bu çarh-› ibret-nümûnlara eyle san‘at sarf etmifl kim gûyâ kâr-› haddâd-› Dâvûd-› Nebî'dir.

Ve bu demir çarhlar›n kenârelerinde top güllesi gibi k›rk elli dâne müdevver demir gülleler vard›r. Kaçan kim bu mezkûr olan âlât-› çarhlar ve gûnâ-gûn a€aç dollâblar› su zor ile çevirdikde mezkûr çarhdaki müdevver tafl gibi gülleler Tuna nehrine urup Tuna suyunu zor ile demir su küngleri içine zor-a-zor suyu koyup çarhlar deverân etdikçe mezkûr müdevver gülleler ale'd-devâm birbirine ta‘kîb edüp Tuna suyunu demir küngler d›kup afla€› akma€a komayup tâ yukaruda iç kal‘adaki mezkûr çeflmenin hazînesine varup dökülüp andaki çeflmeden cereyân eder, ammâ cümle su küngleri demir muflkat tüfeng gibi boru künglerdir ve yalç›n kaya aras›nda dik yukaru niçe demir küngler râygând›r.

Bu demir su yollar› dik yukaru flazrevân gibi ç›kar. Üç minâre kaddi ve üç yüz kulaç âlî yere bafl yukaru su ç›kmas› vâcibü's-seyr ibret-nümâd›r, ammâ bu mezkûr çarhlar› nehr-i Tuna çevirmez ve atlar ve s›€›rlar hod döndürmez, bu dahi bir temâflâgâhd›r.

Mezkûr iç kal‘a kayas›n›n tâ afla€›s›nda su de€irmenleri ve çarhlar› olan kârhâne içre bir kayadan ejder-i heft-ser gibi bir ›l›ca suyu gürleyüp cereyân ederek yigirmi zirâ‘ afla€› nehr-i Tuna'ya rîzân olur, ammâ suyu ol kadar germâb de€ildir.

Bu ›l›ca suyuna üstâd-› kadîm-i selef bir tarîk ile kayalar› oyup bir gûne bend-i kârîz inflâ etmifl kim Mihadi Laslo Kral zamân›ndan berü ilâ-hâze'l-ân iki yüz altm›fl y›ldan berü bu ›l›ca suyunun evveli ma‘lûm de€ildir. Hattâ Süleymân Hân'dan berü bu kal‘a dest-i ‹slâm'da durup bu ›l›ca suyu yolu tathîr olunmayup ve menba‘-› âb-› nâb› bilinmeyüp hâlâ durur. Üstâd-› selef bu uyûn-› hârra-y› kârhâne içre olan çarh-› âsiyâba u€radup cümle çarhlar› bu ›l›ca suyu çevirüp gayri yoldan Tuna'ya rîzân olur.

Der-tahkîk-i temâflâgâh-› çarh-› âsiyâb-› mâ

Bu kârhâne içre bu çarhlar›n hidmetine me’mûr fakad bir âdemdir. Bu kârhâneye birkaç yârân ile girüp murâd [u] merâm›m›z üzre bâlâda tahrîr olunan cemî‘i engâz çarh-› dollâblar› seyr [ü] temâflâ etdi€imizden sonra de€irmenci babaya birkaç akçe verüp,

"Pîrim, lütf eyle bu çarh-› dollâblar›n harekât [u] sekenât, deverânlar›n seyr [ü] temâflâ edelim" dedikde,

"O€ullar bu çarhlar›n ra‘d-vâr gürüldü ve sâ‘ikas›na tâkat getiremezsiz ve ibtidâ flazrevân› gök yüzüne pertâb etdikde ana dahi bakma€a cür’et edemezsiz" dedikde,

"Cân›m Baba, biz seyyâh-› âlem ve nedîm-i benî Âdemiz, bâri bunu da görmüfl olal›m. Her çi bâdâ bâd" dedi€imizde,

"‹mdi o€ullar korkman sehel alarka durun" deyüp ibtidâ dam›n mezkûr bacas›n›n kapa€›n açup kârhane küflâde olup mezkûr ›l›can›n Tuna'ya akan yolun sed edüp kârhâne içre olan çarh-› âlînin su girecek a€aç hâneciklerin içlerine su dolunca hemân dollâblar deverân etme€e bafllayup *el-azametullâh* bir gürüldü kopdu kim gûyâ haflr [ü] neflrden bir *yevmü'n-nüflûr* olup ba‘z› çarhlar sa€a ve niçesi sola deverân edüp cümle çarhlar birbirlerine girüp gûyâ sâ‘at gibi çarhlar› deverân ederken hemân âsiyâb-bâz koca baba-y› kurnaz "Korkman o€ullar" deyüp bir demir çeflme lülesi gibi lüleyi kuvvet ile burup çevirince kal‘aya ç›kan su borusundan âdem gerdân› kal›nl›€› bir su evc-i âsumâna mezkûr baca deli€inden taflra ç›kup üç Süleymâniyye minâresi kaddi su evc-i semâya g›jlayarak ve gürleyerek eyle ç›kd› kim tâ nihâyet mâ evc-i semâya urûc edüp ba‘dehu kavs-› kuzah-vâr flazrevân› bafl afla€› nehr-i Tuna'ya dökülüp nîm sâ‘at temâflâs›nda ***[97a]*** dembeste ve hayrân olduk, ammâ Hudâ'ya ayând›r ibtidâ suyun pertâb etdi€inden zehremiz çâk menzilimiz hâk olayazd›.

Tâ bu mertebe fakîr nehr-i Tuna zor-a-zor muzîk borular ile gûnâ-gûn muhdes çarh-› felekler ile evc-i âsumâna berâber kaya bafl›nda olan kal‘a-i bâlâya su ç›kmal›d›r.

Bu temâflâ-y› flazrevân› seyr edüp koca baba yine mezkûr flazrevân çeflmesi lülesin bir san‘at ile çevirüp kapatd›kdan sonra su yukaru küngler ile evce urûc etme€e bafllad›, ammâ san‘at-› garîbe vü acîbenin güzîdesi nehr-i Tuna havz› içinde olan güllemisâl demir toplar biri biri ard› s›ra Tuna suyun demirden su borular›na vurup suyu borulara zor ile d›kmas›nda san‘at-› azîmedir. Ve,

Bir dahi san‘at-› kübrâ: "Tuna suyu ibtidâ zoriyyeti als›n" deyü flazrevân îcâd edüp flazrevândan ziyâdesi azar azar kal‘aya ç›kup borular su ile doldukdan sonra flazrevân› kesüp kal‘aya su ç›kmas› sihr-i halâl mertebesi kâr-› ibret-nümâd›r. Hulâsa-i kelâm,

fienîden key buved mânend-i dîden[1]

dedi€i m›sra‘›n mazmûnu üzre ta‘rîf [ü] tavsîfi mümkün de€il, görme€e muhtâc bir kârhâne-i âsiyâb-›

[1] ‹flitmek nas›l görmek gibi olur?

revâc bir dollâb-› çarh-› felekdir kim bu kadar yüz y›ldan berü aslâ fenâ bulmam›fld›r. ‹lâ mâflâ'allâh ›nk›râzu'd-devrân bu âsiyâb deverân etmede ola, *âmîn*.

Ammâ mezkûr Tuna havz› kal‘a içindedir, ammâ hîn-i muhâsarada küffâr nehr-i Tuna'n›n kal‘a içine kehrîz ile girdi€in bilme{mek için eyle} h›fz etmifl kim bu kadar yüz y›ldan berü ne menba‘-› kârîzi bilindi ve ne göründü ve ne meremmât olundu, derler.

Ammâ bu çarh-› felek ›l›cas› suyuna kavm-i zenân ve bintânlar girüp "Çarh suyudur" deyü gusl edüp k›rklan›rlar. Zu‘mlar›nca bahtlar› aç›lup nuhûsetden kurtulurlar bir nihânîce ›l›cad›r, zîrâ dâ'imâ mesdûd durur, miftâh› de€irmenbâz babadad›r. Beher yevm k›rkar akçe vazîfe-i mu‘ayyenesi var bir pîr-i fânîdir. Hattâ küffâr iki kerre bu kal‘aya istîlâ etdikde yine bu baba-y› âlemi küffâr incitmeyüp yine de€irmen-bâz baba-y› flehbâz imifl.

Hamd-i Hudâ hayr du‘âs›yla fleref-yâb olduk. Hattâ Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Ahmed Pafla bizim gibi bu temâflây› edüp engüflt ber-dehen etdikde babaya elli altun ve on akçe terakkî ihsân eder.

‹mdi azîz-i men bu varoflun üç aded kapusu bu çarh de€irmeni kapusunda tamâm olup bu üç aded kapulu varofl-› ma‘mûr içinde cümle kat-ender-kat iki bin tokuz yüz aded tahtânî ve fevkânî odalard›r, ammâ bâ€çeleri olmad›€›ndan mâ‘adâ aslâ havl›lar› yok darac›k kesîf evleri vard›r. Hattâ ba‘z› hânelerin meyyitlerin taflra sokaklarda gusl ederler, gâyet zîk hâneleri vard›r, ammâ hîn-i muhâsarada bu varoflun evleri masûn u mahfûz ve tahta örtülü evlerdir.

Ve cümle alt› mahalledir. Hac› ‹brâhîm mahallesi ve Alaybe€i mahallesi ve Mahkeme mahallesi ve Çârsû mahallesi ve Budin kapusu mahallesi ve Taflra Varofl mahallesi ve ‹skele mahallesi ve Depedelen mahallesi, ma‘lûmumuz olan mahallâtlar bunlard›r.

Ve cümle dörd mihrâbd›r, ikisi cum‘ad›r ve ikisi mahalle mesâcidleridir. Evvelâ Öziçeli Hac› ‹brâhîm câmi‘i, kurflum örtülü çatma münakkafl tavanl› ve evkâf› metînli ve cemâ‘at-i kesîreli ve kârgîr minâre-i serâmedli nev-binâ bir câmi‘-i ra‘nâd›r.

Andan Mahkeme câmi‘i, binâ-y› kadîmdir ve cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. K›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre celî hat ile târîhi budur:

Ad› belli flehîdler var yan›nda
fiehâdet eyledi hep hâss u âmm›

Kimi sa€›nda ve kimi solunda
Bu câmi‘ oldu flehîdler makâm›

Salâ oldu namâza bafllan›ld›
Kabûl ola namâz›m bi't-tamâm›

Muhammed Mustafâ'ya vakf olundu
Resûlün âb-› rûy› hürmetiyçün

Görenler dediler târîhin an›n
(---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve bu câmi‘ hareminde birkaç aded d›raht-› müntehâlar var, gayri yerde bundan gayri flecere-i bâlâlar yokdur. Ve kad›-i fler‘-i Resûl-i mübîn mahkemesi bu câmi‘in haremindedir.

Ve cümle iki aded medrese-i âlimând›r. Biri Öziçeli el-Hac› ‹brâhîm medresesi, biri bu Mahkeme medresesi. Ve cümle dörd aded mekteb-i ebcedhân-› s›byând›r.

Ve cümle iki aded tekye-i dervîflând›r. Biri Üstürgonî Ali Efendi tekyesidir, biri Hac› ‹brâhîm tekyesidir.

Ve cümle ancak bir küçük hammâm› vard›r.

Ve cümle iki yüz on aded dükkânlard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur, lâkin cemî‘i zî-k›ymet metâ‘ vefret üzre bulunur ve çârsû içindeki küçük meydânda bir lonca köflkü vard›r. Cemî‘i gâzîler gazâ mâllar›n bunda y›€up mezâd ederler, ve cemî‘i serhad gurebâlar› bu kas›rda cem‘ olurlar, tahta örtülü bir mecma‘u'l-irfân yeridir. Ammâ bu flehrin hân› yokdur, ay›bd›r deyü sâhibü'l-hayrâtlar hân inflâ etmemifller. Hemân ki Arab u Acem'den bir garîbü'd-diyâr müsâfir tüccâr-› berr ü bihâr bu flehre geldikde bir hâneye varup kendü evi gibi anda karâr edüp bir iki ay kisb [ü] kâr edüp bir yere dahi azm-i diyâr eder, zîrâ bu flehrin cemî‘i kapular› müsâfirîne ve mücâvirîne meftûhdur. Bir alay ***[97b]*** gâziyân-› mücâhid olma€ile ta‘âmlar›n yaln›z yemezler, elbette bir gece müsâfirsiz olmazlar. An›niçün bu flehirde hân yapma€a râz› olmazlar, bir acâ'ib ganîmet flehr-i gâziyând›r.

Ve cümlesi her fleyden pâk ü pâkîze olduklar›ndan sokaklar› dahi pâk kald›r›m tafl› döfleli flâhrâhlard›r. Ve gâyet s›k ve ma‘mûr olma€ile flehrin her cânibi ve kal‘alar› ve handaklar› cümle pâkdir. Bu afla€› varoflun imâretleri dahi bu yüzden tahrîr ve tavsîf olundu, ammâ bu varoflun dizdâr› baflkad›r, zîrâ hîn-i muhâsarada her biri askeriyle cenge âmâde olurlar.

Ammâ bu afla€› varoflun Budin kapusu ile yukaru kal‘a mâbeyninde Depedelen palankas›na havâle dörd aded azîm fieddâdî binâ tabyalar vard›r. Anlar›n dahi baflka neferâtlar›yla bir dizdâr› vard›r. Bu dörd aded tabyalar önünden tâ kal‘a-i Tuna kenâr›na var›nca andan yine tâ cânib-i flimâle yine Tuna kenâr›na var›nca yukaru kal‘ay› ihâta etmifl kara cânibidir kim bir Tuna'dan bir Tuna'ya var›nca afla€› dereden âlî bir kat palanka dîvârl› dolma r›ht›m kal‘a dîvâr› var, ard› ve önü yoldur.

Bu hisâb üzre kal‘a-i Üstürgon hemân bir burunda bir yalç›n kaya üzre vâk›‘ olmufl. Hattâ Matyafl Kral bu Üstürgon'a mâlik oldukda bu mezkûr yal›n kat palanka dîvâr önünde alçak dereden bir Tuna'dan bir Tuna'ya var›nca kesme€e mübâfleret etmifl, ammâ Matyafl Kral mürd-i mât olup vücûdundan ve eser-i binâs›ndan bir fley kalmam›fl, ammâ e€er eyle olsa

kal‘a-i Üstürgon nehr-i Tuna içinde bir cezîrede kalup h›sn-› hasîn ve sedd-i ‹skender olurdu.

Ve bu mezkûr yal›n kat palanka dîvâr›n›n handak› önünden Budin kapusu önünden afla€› Tuna kenâr›na vard›kda Tuna'ya havâle ve iskeleyi korudur su yolu kullesine var›nca kal‘an›n k›ble cânibin bir kat palanka dîvâr dahi ihâta etmifldir.

El-hâs›l bu kal‘a-i Üstürgon kaç kat kal‘ad›r, diyecek de€ildir, zîrâ ba‘z› yeri üç katd›r ve ba‘z› mahalli befl katd›r. Ancak Tuna kenâr› iki kat sedd-i Kahkahâ-vâr dîvâr-› üstüvârd›r. Bir kat› Tuna'ya nâz›r yukaru hisâr dîvâr›d›r ve bir kat dîvâr› nehr-i Tuna kenâr›nda afla€› varofl dîvâr›d›r. Gayri kara taraflar› üçer ve dörder ve befler kat bölme bölme dîvârlar ve palankalar ve tabyalard›r. Ve gerçi bu kal‘a küçükdür, ammâ flâhin ve flehbâz yuvas›d›r. Hîn-i muhâsarada ale'l-gafle bu kal‘a içre befl bin aded âtefl-i fitil tüfengli ve bin aded atl›, ka€an arslan, gâziyân, dilâverân yi€itler ç›kar. Ve bunda olan cebehâne-i firâvân kal‘a-i Ustolni'de yokdur. ‹le'l-ân emîn ola, *hafizahullâhu Ta‘âlâ ilâ ›nk›râz›'d-devrân, âmîn ve yâ Mu‘în ve yâ Müste‘ân.*

Evsâf-› palanka-i Depedelen

Bu palanka-i zîbâ kal‘a-i Üstürgon'un cânib-i k›blesinde bir dere afl›r› ve bir ok menzili ba‘îd bir havâle depe var, küffâr-› hâksâr bu depeden kal‘a-i Üstürgon'u dö€e dö€e ald›€iyçün Lala Koca Mehemmed Pafla kal‘ay› kâfire verüp yine kâfirden ald›€› zamân bu depeden kâfirin depesin dö€üp kal‘a-i Üstürgon'u cebren ve kahren mukaddemâ verdi ve yine kâfirden alup ba‘de'l-feth sene 1014 Koca Mehemmed Pafla asr-› Sultân Ahmed'de bu palankay› müceddeden binâ edüp ismine Depedelen kal‘as› derler.

Bu dahi bir k›z›l kaya üzre vâsi‘ çemenzâr yerde bir sa‘b ve metîn dolma palanka-i r›ht›m ve çatmal› ve flarampavl› kal‘ad›r. Dâ’iren-mâdâr cirmi kâmil befl yüz ad›md›r. Cânib-i garba Üstürgon'a nâz›r bir küçük a€aç kapusu var kim bu kapudan içeri araba giremez, zîrâ sokaklar› ve evleri dard›r. Ve cümle yüz aded evleri vard›r ve cümle tahta örtülü ve tahta havl›l› evlerdir.

Ve bir câmi‘i ve dizdâr› ve iki yüz aded neferâtlar› vard›r. Ve müstevfâ cebehânesi ve yahfl› toplar› vard›r. Ve bu kal‘a yumurta gibi bir yalç›n kaya üzre üstü vâsi‘ her taraf› çâh-› gayyâ zemînde olmak ile üç taraf›nda handak hafri yokdur. Ancak k›ble taraf›nda kesme handak› vard›r. Ve bu kal‘a içre yalç›n kayadan kesme bir âb-› hayât kuyusu vard›r, Tuna'dan suyu gelir derler.

El-hâs›l sarp palankad›r, ammâ *Allâhümme âfinâ* ibtidâ düflman geldikde der-ceng-i evvel bu hisâra sar›lup ald›kda andan kal‘a-i Üstürgon'u top ile dö€e dö€e harâb u yebâb eder. Hemân buna çâre oldur kim bu Depedelen kayas›n befl on aded dörder ve befler hazîneli la€›mlarla ender-havâ mu‘allakest dedi€i gibi la€›mlarla bu depeyi sehel hâke berâber etseler henüz kal‘a-i Üstürgon sedd-i Kahkahâ olurdu, *Allâhümme yessir.*

Hattâ bir iki kerre küffâr tâ afla€›dan la€›m edüp bu kayay› atmak murâd edinmifl, kal›ndan kavratd›€iyçün la€›mlar› gerüye depüp niçe bin kâfir âtefl-i Nemrûd'a piryân olup yerleri dârü'l-cahîm ve nâr-› sa‘îr olur. Hâlâ la€›m deli€i afla€› kaya dibinde nümâyând›r.

Ve bu Depedelen kal‘as›ndan afla€› düz çemenzâra enince nehr-i Tuna kenâr›nda bir ›l›ca suyu ***[98a]*** kayna€› oldu€u mahalde,

Evsâf-› palanka-i Nârhâne,
ya‘nî âteflgede-i Bârûdhâne

Sene 1014 târîhinde bu kal‘ay› dahi Koca Lala Mehemmed Pafla binâ etmifldir. Nehr-i Tuna kenâr›nda bir alçak düz çemenzâr yerde flekl-i murabba‘ dolma ve r›ht›m bir palanka-i kavîdir. Dâ’iren-mâdâr cirmi alt› yüz ad›md›r, ammâ alçak yerde vâk›‘ olma€ile aslâ handak› yokdur. Ancak cânib-i flimâle kapusu önünde handak› asma köprüsü vard›r. Ve çârrüknünde çâr kullelerinde flâhî toplar› ve muflkat tüfengleri vard›r. Dizdâr› ve iki yüz aded neferleri ve cebeci ve topçu ve bârûdcubafl› nâmân a€alar› ve neferâtlar› vard›r. Derûn-› hisârda baflka bir bölme içre neferât hâneleri vard›r. Bârûdhâne kârhânesi baflkad›r. Bu dahi Budin bârûdhânesi gibi ibret-nümâ çarhlar› ve dollâblar› ve tuç havânlar› var. Bunun dahi cümle âlet-i çarhlar›n ›l›ca suyu deverân etdirir. Bunun dahi âb-› germâb› sehel nermâbd›r. Aceb hikmetdir kim bu mahmiyye-i Üstürgon'da mezkûr old u€u gibi üç aded ›l›calar vard›r, üçü dahi issi de€il, mu‘tedilce nermâd›r. Bunda dahi latîf bârûd-› siyâh ifllenir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât-›
flehr-i Üstürgon

Evvelâ âb [u] hevâs›n›n letâfetinden ol kadar mahbûb u mahbûbeleri olur kim nisvân ve g›lmân› kemâl mertebe hüsn-i cemâlde ve lütf-i i‘tidâlde olup hâllar›n›n her dânesi hâl-i Hâflimî-vâr bin kez müflg-i Tatar de€er gül-çehre ve perî-peyker ve melek-manzar g›lmânlar› olur, ammâ zenâneleri aslâ kapudan taflra ç›kmayup âhir nefesde [1] EOœA†‰ ile kapudan ç›karup Kurite(?) bâ€lar›n›n cebbânesine defn ederler.

Ve cemî‘i halk› garîb-dost halûk ve hüsn-i ülfet sâhibi âdemler[dir]. Ve sahrâ-y› Üstürgon'un n›sf› bâ€ u bâ€çe ve müflebbek bostânlard›r. Hattâ kal‘an›n cânib-i k›blesinde top alt›nda bârûdhâne olan yerde kefere zamân› ‹rflek flehri nâm›yla bir flehr-i müzeyyen var imifl, gûyâ ‹remezâtü'l-imâd imifl. Hâlâ

[1] *Kur’ân,* En'am 163; "O'nun orta€› yoktur."

der [ü] dîvârdan bir eser kalmayup ol kadar bâ€ u bâ€çe ve nahlistân u gülistând›r kim gûyâ ravza-i cinând›r kim bu bâ€lar›n bir ucu tâ Süleymân Hâ[n] depesine var›r ve bir ucu kal‘adan bir top menzili alarka tâ fioflkot deresine var›nca serâpâ bâ€lard›r kim Âl-i Osmân askerine "Salâd›r mahsûlümüz helâl olsun" dediklerinde cümle guzât gûnâ-gûn meyve-i âbdâr yemeden müsta€nî oldular. Cümle meyvesi ve havâs› ve halk›n›n reng-i rûylar› ve kâr [u] kisbleri ve libâslar› ve lisânlar› cümle Budinli gibidir, ammâ flehri koz içi gibi ma‘mûrdur ve sanca€› dahi ma‘mûrdur.

Ve cümle taht-› livâs›nda yüz elli pâre ma‘mûr köydür, ammâ kâfiristân›n tâ Yan›k ve Komaran ve Beç ve Prag'a ve Pojan'a var›nca gâzîleri se€irdüp kâfirden bafl dil alup harâc dahi alup selâmet ile kal‘a-i Üstürgon'a gelirler.

..... (2.5 sat›r bofl).....

Der-ziyâretgâh-› flühedâ-y›
kal‘a-i Üstürgon

..... (1.5 sat›r bofl).....

Bu ziyâretgâhlar› ve kal‘a-i Üstürgon'u alâ kadri'l-imkân niçe ahbâb ile fleb [ü] rûz seyr [ü] temâflâ etdi€imizin beflinci günü Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Ahmed Pafla-y› mükerrem deryâ-misâl asker ile kal‘a-i Üstürgon alt›na gelüp meks-i h›yâm etdikde kal‘a-i Üstürgon'dan ve Depedelen ve Bârûdhâne ve Ci€erdelen kal‘alar›ndan ol kadar top flâdumânlar› etdiler kim arz [u] semâvât ve kubbe-i eflâk-i kâ’inât güm güm gürleyüp bir sâ‘at kadar bârûd-› siyâh›n dûd› ebr-i kebûddan zâil olmayup bir sâ‘atden sonra kal‘a-i Üstürgon dûd-› muzlimden nûr-› beyz-âsâ zâhir ü bâhir olup cümle ebrâclar› ve dendân-› bedenleri flukka alemler ve sanca€ u bayra€ u f›land›ralar ile zeyn olmufl göründü.

Hemân ol ân Sadr›a‘zam bir ân durmayup nehr-i Tuna kenâr›na gelüp ibtidâ alt› oda yeniçeriler ile Za€arc›bafl› ‹brâhîm A€a'y› ve Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'y› ve Sührâb Mehemmed Pafla'y› ve Kaplan Pafla'y› ve H›s›m Mehemmed Pafla'y› cümle eyâleti askerleriyle Tuna'dan gemiler ile mezkûr vüzerâlar› ve mîr-i mîrânlar› karflu tarafa Uyvar hâkine geçirüp karflu tarafda gemiler üzre cisir yapma€a bafllad›lar. Üstürgon taraf›nda dahi Sadr›a‘zam deryâ-misâl asker ile cisir yapma€a mübâfleret edüp bir gecede on aded gemi Sadr›a‘zam taraf›ndan ve yedi gemi karflu tarafda yap›ld›. Ve gece gündüz ale'l-umûm ***[98b]*** cisr-i azîm itmâm›na cidd ü cehd, sa‘y ü ihtimâm olundu.

Sergüzeflt-i udhike-i garîbe

Hikmet-i Hudâ efendimiz Kad›zâde ‹brâhîm Pafla cisir yapma€a Tuna'n›n karflu taraf›na gemilerle geçüp bu hakîr Üstürgon temâflâsiyçün beri tarafda kalup ta‘yînât›m›z olmad›€›ndan on bir re’s atlar›m›z ve hüddâmlar›m›z aç kalup zahîre ve alef peydâ etmek içün befl aded gulâm›mla ve on aded yâr-› gâr-› refîklerimle sahrâ-y› Üstürgon'un cânib-i garbîsine befl sâ‘at gidüp bir latîf yulafl› ve arpal› tarla bulup cümle atlar›m›z ba€layu[p] yulafa salup bizler arpa demetleri dü€me€e bafllayup fi'l-hâl birer cak yükü arpa peydâ edüp, "Bire meded, asker bu mahalle gelmeden dahi arpa dü€elim" derken an› gördük: Üç yüz aded cürd atl› pür-silâh gözleri k›zm›fl flehbâz gâzî yi€itler bize do€ru gelüp selâm {vermeden},

"Baka n’ifllersiniz, demet mi dü€ersiz. Kalk›n hey gidiler, arpa dü€meden ne bulursuz. Kalk›n varal›m kâfir k›ral›m, doyum olal›m, o€lan k›z alal›m, ordu-y› ‹slâma inflâallâh doyum gelelim" dediklerinde,

Hakîr eyitdim "Vallâhi {kardafllar} atlar›m›z açd›r, hidmetkârlar›m›z afla ekme€e muhtâcd›r. Bu kâfir diyâr›nda bildi€imiz yer yok ve yol bilir kula€›z›m›z yok. Kanda gideriz, arpam›z› dü€dük, biz döner orduya gideriz" dedi€imde,

"Bire var hey demetçi gidiler" deyüp hemân üç yüz aded flehbâz yi€itler at boynuna düflüp da€lar içine girüp gitdiler.

Biz dahi sehel arpa dü€elim derken hemân nîm sâ‘at geçmeden bu gâzîler bir kal‘a alt›na var›rlar. Görseler kim kal‘a kapular› mesdûd, cümlesi handak kenâr›na varup Ahyol› ve Müsevre flehirlerinin da€lar› çakallar› gibi ça€r›flma€a bafllayup,

"Bire dizdâr, bire kal‘a gidileri, bire aç›n kapular›, bire yo€urd, bire ayran, bire ekmek, bire arpa ve bire at nal› var m›" deyü her biri bir gûne feryâd edüp çakal gibi ça€r›fl›rlar.

Kimisi de "Bire serhad gidileri, gö€sünüzde îmân›n›z yok mu, bir ekmek kese€iyle birer çanak ayran›n›z yok mu" derler.

Me€er bu kal‘a Nemse kâfirinin Tata kal‘as› imifl. Küffâr mazgal deliklerinden bu kavmi görüp kimi handak kenâr›nda yat›r kimi durur ve kimi oturur ve kimi yo€urd ister. Hemân küffâr müflâvere edüp,

"Tedârik bunlar› kal‘a içine alup cümle esîr etmekdir" deyü yek-dil [ü] yek-cihet olup birkaç Türkçe bilir kâfirler kal‘a bedenleri üzre gelüp "Ne istersiz âdemler" derler.

Bunlar da Ayd›n ve Saruhan ve Mentefle Türkleri eydir "Bire cân›m serhadli kardafllar, aç›z. Bize yo€urd ve ayran ve ekmek ve atlar›m›za arpa verün, yeyelim, size du‘âlar edelim. {Andan} ordumuza gidelim" dediklerinde bedenler üzre {olan} kâfirler eydir:

"Baka yi€itler biz de bir alay serhad gâzîleriyiz. Size at yemi ve at nal› ve her ne isterseniz verelim, ammâ korkar›z, akças›na cefâ edersiz" derler.

Bu gâzîler dahi bellerinde kemerlerin ve cebelerinde ve kîselerinde altun gurufllar›n gösterdiklerinde

hemân küffâr kal‘an›n kapusun açup asma cisrini yerine koyup,

"Geliniz, cümleniz atlar›n›zla içeri kal‘aya giriniz" dedikde bunlar›n iki yüz mikdâr› atlar›yla kal‘aya girüp yüz mikdâr› cisir üzre dururlar. Kimisi de kal‘a kapusun al›rlar.

Hemân bu kapu önündeki yi€itleri kâfir içeri koyup kapuyu kapamak isterler. Bunlar dahi,

"Biz atlar›m›zdan ayr›lmayup burada dururuz" derken bunlar kâfirle az€aflup kâfire vur ederler.

Hemân küffâr dahi içerde olanlara giriflince içerde olanlar henüz bilirler kim bu kal‘a küffâr›n imifl. "Bire vurun gâzîler flu kâfiri" deyince bu kal‘a içre girmifl üç yüz aded cürd atl› gâziyân-› Anadolu kâfirin kal‘as›na tâ‘ûn-› ekber gibi girüp küffâra eyle bir sâtûr-› Muhammedî ururlar kim küffâr› k›ra k›ra iç kal‘aya t›kup taflra kal‘ay› âtefle urunca küffâr bunlara iç kal‘adan elli yedi pâre top atd›€›n biz arpa demetleri dü€dü€ümüz yerden istimâ‘ ederdik.

An› gördük, nîm sâ‘atden bu üç yüz aded gâzîler üç yüz altm›fl aded esîr-i bend-i zincîr edüp ve yüz yetmifl aded saçl› küffâr kellelerin ârâyifl-i nîze edüp gülbâng-› Muhammedî çekerek elleri kan ve kollar› kan ve ci€erleri biryân bir alay gâziyân-› Ayd›n ve Saruhan yan›m›za gelüp eyitdiler:

"Bire âdemler, dahi arpa demetleri mi dü€ersiz. Görün biz ne gûne gazâ etdik. Biz müslüman kal‘as› sanup kal‘a alt›na vard›k. Kâfir bizi hîle ile kal‘aya alup k›rmak istedi. Hamd-i Hudâ biz anlar› k›rd›k ve iflte bu gümüfl deyenekli ve bafl› telli {kâfir} kal‘a kapudan› imifl" deyü kaz›yye-i sergüzeflt [ü] serencâmlar›n hakîre bir bir takrîr etdiler.

{Biz dahi hemân} atlar›m›za arpalar›m›z› yükledüp bu gâzîler ile at bafl› berâber ordu-y› ‹slâma gidüp dosdo€ru Sadr›a‘zam kethudâs› Semiz ‹brâhîm Kethudâ'ya varup {k›ssa-i mâcerâlar›n bir bir} nakl etdiklerinde hakîr dahi ene eflhedüci idim.

Kethudâ Be€ bu gâzîleri Sadr›a‘zama götürüp cümle kelleleri ***[99a]*** huzûr-› Serdâr-› mu‘azzamda zemîne galtân edüp "Hemîfle devletli vezîr, dîn düflmanlar›n›n kelleleri böyle pâymâl-i rimâl ola" deyü hayr du‘âlar edüp esîrleri de huzûr-› vezîre keflân-berkeflân getirüp cümle gâziyân-› mücâhidân zemîn bûs edüp Sadr›a‘zam bu gâzîlerin ebü'l-kelâmlar›n söyledüp cümle serencâmlar›n bâlâda tahrîr oldu€undan mufassal sergüzefltlerin bir bir takrîr etdiklerinde Serdâr-› âk›bet-endîfl buyurdular kim "Siz ne yerlisiz?".

Bunlar dahi "Ayd›n ve Saruhan sanca€› sipâhîlerindeniz" dediklerinde,

"Yâ siz kimin izniyle çeteye ve poturaya gitdiniz. Yâ esîr olsan›z, hâl neye müncer olurdu. Niçün fermâns›z çeteye gitdiniz?" deyince hemân içlerinden biri,

"Vallâhi devletli vezîr, at na‘l› ve arpa ve zahîre alma€a gidüp gördük, bu Üstürgon yan›nda bir kal‘a var, biz müselmân kal‘as› sand›k. Me€er kâfir kal‘as› imifl. Kâfir bizi içeri alup k›rma€a bafllay›m derken biz de dal sâtûr olup kâfirleri k›rup bu kadar gazâ edüp bu kadar mâl-› ganâ’im alup huzûruna geldik" dedikde hemân vezîr-i dilîr hüsn-i tedbîr {edüp},

"Asâkir-i ‹slâm ordudan pârekende ve perîflân olmas›niçün, ibret-i âlem ola" deyüp,

"Tîz dutun flunlar›" deyince hakîr, ‹brâhîm Kethudâ'n›n yan›nda pinhân olup durdum.

Sadr›a‘zam, "Tîz cellâdlar gelsin" deyince cümle cellâd-› bî-amânlar meydân-› mahabbete gelüp dal tî€-i uryân olup fakîr gâziyânlar›n girîbânlar›na yap›flup serâperde önüne getirdiklerinde hemân hakîr ‹brâhîm Kethudâ'n›n destin bûs edüp,

"Amân sultân›m, flu garîb gâzîleri âzâd edeler" deyince hemân ‹brâhîm Kethudâ ve Serdâr Ali Pafla ve K›bleli Mustafâ Pafla ve Am›ca Hasan A€a ve niçe vüzerâ ve a‘yân-› kibâr Sadr›a‘zam›n aya€›na düflüp,

"Bir dahi etmesinler. Bunlar›n mâl-› ganâ’imleriyle âzâd edin, ammâ bunlar›n alaybe€lerine ta‘zîr edin" dediklerinde ricâlar› hayyiz-i kabûlde vâk›‘ olup cümlesin âzâd edüp üç yüz altm›fl aded esîrlerinin iki yüz adedin bu garîb gâzîlere ihsân edüp,

"Bir dahi fermâns›z bir yere gitmen" deyü tenbîh [ü] te’kîd olunup bunlar esîrlerden geçüp bafllar›n iki kerre kurtard›klar›na kâiller iken iki yüz aded esîrler ile ordular›na gitdiler.

Ve andan, "Ordu-y› ‹slâm'da kimse çeteye gitmeye" deyü nâdîler nidâ etdiler.

Ba‘dehu bu gâzîlerin alay be€lerine ikifler yüz deyenek urup, "Niçün askerinizi çete ve poturaya gönderirsiz?" deyü ma‘zûl edüp yerlerin âhara tevcîh etdiler. *Allâh mu‘ammer eyleye*.

‹brâhîm Kethudâ-y› sâhib-i himem-i dîhîm hakîre mezkûr esîrlerden iki aded güzîde gulâm-› mahbûbân verüp,

"Evliyâm, senin de ol gazâda hissen vard›r ve ol kadar gâzîleri sen ricâ etdin, ammâ Sadr›a‘zam anlar› öldürmezdi. Ancak sâ’ire bir gûflmâl olsun içün ‘Bire cellâd’ deyüp korkutdu, ammâ Evliyâm hakkâ ki gidiler ey gazâ etdiler" deyü niçe gâzîlerinin hât›rlar›n ele alup i‘zâz [u] ikrâmlar edüp sergüzefltlerin nakl etdirirdi.

Ba‘dehu bu hakîr iki re’s gazâ mâl› esîrimi alup "Hamd-i Hudâ bu sefer-i zafer-me’serde sehel bahâneyle iki güzîde esîr sâhibi olduk" deyü mesrûr u handân u flâdân gayri hüddâmlar›mla Tuna gemilerine binüp karflu tarafa geçüp ibtidâ Uyvar hâkine kadem basup Kad›zâde ‹brâhîm Pafla efendimizin dâ’iresinde haymemizle merkezimizde meks edüp ‹brâhîm Pafla efendimiz huzûruna varup k›ssa-i flütürânîyi(?) ve Sadr›a‘zam›n gâzîlere cellâd deyüp afv etdi€in ve bize iki aded esîrler ihsân olundu€un bir bir nakl edüp in‘âm olan gulâmlar› gösterdi€imde pafla-y› sâhib-i kerem,

"Tîz bu gulâmlar›n üzerlerine birer kat çuka dolama ve kontufl ve sar›k ve kavuk ve çizme ve pâbuç ve birer binek bârgîrler verilsin" deyü fermân edüp ol günde cümle ihsânlar› alup mükellef ü mükemmel iki köle sâhibi olduk. *Efl-flükrülillâh.*

Andan ‹brâhîm Pafla efendimiz Tuna nehri üzre gemilerle cisir yapma€a mukayyed oldular. Bu hakîr birkaç yârânlar›m›z ile Üstürgon mukâbelesinde Ci€erdelen kal‘as› temâflâs›na gitdik.

Evsâf-› binâ-y› Kral Betlen, ya‘nî hisâr-› metîn palanka-i Ci€erdelen

‹btidâ bânîsi Âl-i Osmân'a tâbi‘ olan Erdel-i erzel krallar›ndan Betlen Gabor Kral binâs›d›r. Andan sene 950 {mâh-› Muharrem fî 18} târîhinde Süleymân Hân Üstürgon kal‘as›n feth {edüp} Üstürgon kal‘as› alt›nda yetmifl pâre gemi üzre bir cisr-i azîm inflâ edüp cisrin karflu taraf›n zabt [u] rabt etmek içün ve Uyvar hâkinde olan yedi yüz pâre kurâlar› itâ‘at etdirmek içün bu kal‘ay› inflâ edüp ismine Ci€erdelen korlar.

Hakkâ ki küffâr›n bu kal‘a neferâtlar› ci€erlerin delmifldir, zîrâ cümle guzât-› Üstürgon çeteye gidüp küffâr›n vilâyetlerin nehb ü gâret edüp bu kadar mâl-› ganâ’imle ***[99b]*** çeteden gelirken küffâr guzât-› müslimînin akîbince kovarak gelirler. Hemân cümle gâzîler cümle flikârlar›yla bu Ci€erdelen'e girüp cân kurtar›rlar. Bu kerre küffâr hâ’ib ü hâsir olup ci€erleri delinüp dârü'l-bevârlar›na giderler. Hakkâ ki bir cây-› amân bir kulle-i Ci€erdelen'dir.

Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i palanka-i Ci€erdelen: Nehr-i Tuna'n›n cânib-i garb›nda kal‘a-i Üstürgon karflusunda Uyvar kal‘as› hâkinde bir düz sahrâ-y› çemenzâ[r]da çâr-kûfle bir sa‘b ü metîn çit palanka-i hasîn r›ht›m dolma dîvârl› hisâr-› üstüvârd›r. Üç taraf› karad›r, maflr›k taraf› nehr-i Tuna'd›r, lâkin üç taraf›nda metîn ve arîz toprakdan kesme sarp handak› vard›r kim içinde nehr-i Tuna gemileri cereyân eder. Bu handak üzre kara taraf›nda cânib-i garba mekflûf bir kapusu var, ammâ iki kat metîn a€aç kapusu üzre mehterhâne kullesinde flâhî zarbuzan serâmed toplar› var. Ve bu kal‘an›n çâr-kûflesinde Çâryâr aflk›na çâr-rükn tabyalar› üzre balyemez toplar› var. Derûn-› hisârda baflka dizdâr› ve iki yüz elli aded neferâtlar› ve kifâyet mikdâr› cebehânesi ve g›lâl anbâr› ve seksen aded tahta örtülü hâneleri ve bir tahta minâreli ve tahta flindire örtülü câmi‘-i muhtasar› ve on aded küçük dükkânlar› var, ammâ hân› ve hammâm› yokdur, lâkin top menzilinden alarka bâ€lar› çokdur.

Sitâyifl-i tabur-› Süleymân Hân: Bu kal‘an›n cânib-i garbîsinde top menzilinden alarka bâ€lar bafl›nda bir taraf› nehr-i Tuna ve bir taraf› Uyvar hâkinde Ci€erdelen sahrâs›nda cirmi yigirmi bin ad›m bir tabur-› azîmdir kim iki kat handakd›r. Topra€› da€lar gibi iç yüze y›€›lm›fl handak-› azîmdir, aslâ dîvâr› yokdur. Gayyâ gibi kaz›lm›fl handaka tabur derler, kal‘adan sa‘bd›r. ‹çine yetmifl seksen bin âdem girüp kapanup ceng etdiklerinde tabur cengi derler. Bu taburun ancak kara taraf›nda iki kapu yeri vard›r. Kapu yerleri önünde toprakdan y›€ma tabya yerleri var kim kapular› pinhân edüp tabyalar h›fz eder. Ve bu tabur handaklar› ve toprak y›€›nlar› e€ri bü€rü köfle köfle olup her köflede tabur handaklar›n muhâfaza edecek azîm da€lar gibi tabya yerleri var. Hîn-i muhâsarada ol tabyalar üzre balyemez toplar koyup handaka gelen düflman› u€ratmaz. Ve bu dirsek tabyalar›n dahi çâh-› gayyâ-misâl handaklar› var. Böyle tabur cengleri kal‘a cenglerinden sarpd›r. Hemân tabur fethine çâre toprak sürüp la€›m edüp s›çan yollar›yla kol kol hücûm-› mehcûm etmeden gayri ilâc yokdur.

Ammâ sene 1008 târîhinde Sultân Mehemmed-i Sâlis asr›nda Serdâr-› mu‘azzam ‹brâhîm Pafla ve Tatar Hân bu tabura iki kerre yüz bin küffâr› kapadup ale't-tevâlî bir ay ceng-i azîm edüp k›rk bin kadar küffâr› sademât-› top ile helâk edüp âhir küffâr taburda karâr edemeyüp ol as›rda küffâr Üstürgon'a istîlâ etmifl. Hemân Tuna nehri üzre cisr-i azîm inflâ edüp cümle {küffâr} Üstürgon'a geçüp karâr ederler. Ba‘dehu Serdâr ‹brâhîm Pafla, taburu zabt edüp Uyvar kal‘as›na ve Komaran kal‘as›na asker-i ‹slâm gönderüp fleb-hûn eder.

Bu Ci€erdelen taburu hakkâ ki sarp taburdur. Hattâ efendimiz Kad›zâde ‹brâhîm Pafla ile ve Sührâb Mehemmed Pafla ve Kaplan Pafla ve H›s›m Mehemmed Pafla ve'l-hâs›l yedi aded mîr-i mîrânlar ve birkaç ümerâlar cümle askerleriyle bu tabur içine hayme vü hargâhlar›m›zla meks edüp cânib-i erba‘am›za karavullar koyup her gece muhâfaza edüp âmâde dururduk, zîrâ bu tabur mahalli küffâr›n Uyvar kal‘as› ve Komaran cezîresi taraf›d›r. Hemân bu küffâr taraf›nda fakîr Ci€erdelen kal‘as› var, gayri kal‘a yokdur.

Ve mine'l-acâ’ib rü’yâ-y› sâliha

Bir gece bu hakîr kal‘a-i Ci€erdelen dizdâr› kar›ndafll›€›m›n hânesinde müsâfir olup sohbet-i hâslardan sonra hâb-› râhata yatd›€›m›zda vâk›‘amda pederimiz merhûmu görürüm.

"Evliyâm bu gazâdan korkma. Kur’ân-› azîme ve Furkân-› mecîde müdâvemet eyle. Bu kal‘a Sultân Mehemmed-i Sâlis'de küffâra ganîmet oldu. Bu Sultân Mehemmed-i Râbi‘de dahi gânime lafz›nda yine kâfire bu Üstürgon ve bu Ci€erdelen ganîme olur, ammâ sana: [1] †††EAE†œŒ flehrinde zarar olmaz" dedikde hemân hâbdan bîdâr olup fi'l-hâl tecdîd-i

[1] *Kur’ân*, Âl-i ‘‹mrân 97; "Ona giren güvene erer".

vudû‘ edüp bu vâk›’ay› sulehâ-y› ümmetden dizdâr a€a ihtiyâra nakl etdim.

"Hayr ola Evliyâm, Allâhu a‘lem ve Resûluhu, bu gazâda siz bir aceb ceng edersiz, ammâ bilmem haçand›r, lâkin ne size ve ne bize inflâallâh zarar yokdur, kalbün gen tut" deyü hayr ile ta‘bîr edüp ale's-sabâh haymeme geldim.

Ol ân iki sepet esbâb›m ve iki re’s yeni ihsân olunan Macar kölelerimi ve niçe bâr-› sakîllerimi kar›ndafll›€›m›z olan ***[100a]*** Ci€erdelen dizdâr›na Allâh emâneti koyup çad›r›mda salt ve sebükbâr kalup tecessüs-i ahvâl etme€e mukayyed olup her bâr atlara binüp her cânibi befler ve alt›flar sâ‘at bir sayd [u] flikâr tarîk›yla geflt [ü] güzâr edüp ekseriyyâ Tuna sâhillerinde gezüp Tuna içre olan cezîrelere im‘ân-› nazar ile nazar edüp,

"Âyâ hîn-i ma‘rekede Tatar ile Süd suyun ve Müfl suyun ve Turla suyun atlar ile y›ld›rd›€›m›z gibi bu Tuna'y› cezîrelere y›ld›rmak mümkün müdür?" deyü cezîrelere nazar ederek Tuna üzre cisir bafl›na vard›m. Karflu Üstürgon taraf›ndan Sadr›a‘zam Tuna üzre otuz alt› pâre tombaz gemiler üzre bir vâsi‘ ve metîn hafleb cisir yapm›fllar.

Beri bizim Ci€erdelen taraf›ndan efendimiz ‹brâhîm Pafla ve yedi aded mîr-i mîrânlar yigirmi pâre gemi üzre cisr-i kavî yapup mâbeyni on on befl kadar gemiler yeri aç›k kalup itmâm›na sa‘y [ü] ihtimâm ederlerken hikmet-i Hudâ nehr-i Tuna deryâ-misâl cûfl [u] hurûfla gelüp tafld›, cisrin befl pâre gemisin k›rup afla€› Üstürgon'a do€ru afld›. Bu hâli Mi‘mâr A€a görüp havfinden flafld›. Hele ne hâl ise gemileri yine getirüp amâra bafllan›ld›. Çünki vakt-i asr oldu sadr›‘azamdan bafl› telli üç aded dîvân çavufllar›, efendimiz Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'ya fermân gelüp buyururlar kim,

"Sen ki ‹brâhîm Pafla kar›ndafl›ms›n, sâ’ir zamâna k›yâs etmeyüp cisir bafl›ndaki hidmetin b›ra€up flimdi bu ân-› sâ‘atde mükellef ü mükemmel kapunla hayme vü hargâh›nda bir âdemin kalmayup bu gece Üstürgonlulardan iki yüz yarar kula€›z alup cânib-i flimâlde Lara da€› dibinde ve Lak bay›rlar› dâmenlerinde bu gece basîret üzre olup cânib-i erba‘ana pusular ve ince karavullar koyup sizün karflu tarafda olan asâkir-i ‹slâm'› bir hoflça muhâfaza edesin" deyü buyurdu-y› flerîf tilâvet olunup,

"Emir, sâhib-i devletindir" deyüp çavufllara befler onar altun verüp,

"N'ola flimdi kalkup gideriz" deyü Üstürgon dizdâr›na fermân-› sadr›‘azamî gönderüp Üstürgon'dan bize kula€›zlar gelmede. Hikmet-i Hudâ.

Der-beyân-› sebeb-i ceng-i azîm sahrâ-y› kal‘a-i Ci€erdelen

Beri cânibde bizim Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'n›n sekbân bölükbafl›lar›ndan bir Macar o€lan› ve ana âfl›k bir Türk yi€idi Macar gulâm›na uyup ol gün atlar›na süvâr olup ol ân Uyvar kal‘as› kapudan› ve hâkimi olan Fargaçi la‘îne varup destâr-› Muhammedîler yere urup mürted [ü] kâfir-i bî-dîn olup eydirler:

"Bire kapudan›m, Îsâ size yard›mc›d›r. Bire ne dururs›z. ‹flte bu Uyvar kal‘as›n almak içün on bin asker gemilerle beri geçüp köprü yapma€a bafllad›lar, ammâ Tuna suyu taflm›fl, köprü ve yapd›klar› gemiler k›r›lm›fl, Türk flaflm›fl, açl›kdan niçe bin Türk kaçm›fl. Biz de kaçup kral›ma habere geldik. Hemân Türk'e bir çâre edün. Köprü bitmeden beri tarafa dahi Türk geçmeden berideki on bin {kadar} Türkleri k›run, köprü bafl›na taburlar kurun, köprü gemilerin yapd›rmamak içün Türklere ve gemilere toplar› vurun" deyü niçe nasîhat-âmîz sözler söylediklerinde bu mel‘ûn mürted gulâmlara Fargaçi la‘în niçe ihsân [u] in‘âmlar edüp birkaç belli bafll› kâfirleri ›lgar ile Nemse çâsâr›na feryâdnâmeler yazup haber gönderir.

Me€er Uyvar etrâf›nda olan yüz elli yedi pâre kal‘alardan Uyvar imdâd›na elli bin aded muhâfazac› küffâr âmâde idi. Ve karflu tarafda Sadr›a‘zam› basma€a Nemse çâsâr›n›n fermân›yla Zirino€lu ve Begano€lu ve Kepano€lu ve Nadajo€lu ve Vaflvaro€lu ve çâsâr›n vezîrleri makâm›nda olan Zoze ve Mantikukule ve Rudolfos nâmân kâfirler cümle seksen bin leflker-i küffâr-› füccâr-› Macar-› nâçâr kâfirler cem‘ olup Sadr›a‘zam› Üstürgon alt›nda basmak sevdâs›nda idiler.

Ammâ Köpürlüzâde Ahmed Pafla'n›n külliyet üzre haberi olup cemî‘i Âl-i Osmân askerinin cânib-i erba‘as›na ve bizim taraf›m›za kat-ender-kat çeteciler ve poturac›lar ve büyük karavullar ve ince karavullar ta‘yîn olunup herkes merkezinde pür-silâh âmâde olup cisrin itmâm›na cehd [ü] ihtimâm edüp hamd-i Hudâ beflinci günde cisir itmâm bulup bizim tarafa Haleb eyâleti askeriyle Gürcî Mehemmed Pafla geçüp bizim Kad›zâde ‹brâhîm Pafla kondu€u Tabur-› Süleymân Hân önüne Haleb askeri kondu. Ard› s›ra K›bleli Pafla fiâm askeriyle sa€ taraf›m›zda Ci€erdelen kal‘as› taraf›na kondular.

Dahi ard› s›ra Bosna eyâleti askeriyle Köse Serdâr Ali Pafla azîm asker ile cümleden ileri Murâdovas›'na kondu. An›n akîbince Anatolu askeriyle Kara Mustafâ Pafla, Vezîr Hazînedâr› Yûsuf Pafla [ile] cisirden geçüp bize karîb kondu. Ve niçe mîr-i mîrânlar ve niçe yüz aded mîr-i livâlar geçüp bizim ***[100b]*** taraf›m›zda meks edüp hamd-i Hudâ bizden tarafa asâkir-i ‹slâm vefret üzre oldu.

Andan vezîr-i dilîr bir azîm re’y-i ahsen edüp Budin'in ve Üstürgon'un Tuna kapudanlar›n›n k›rk elli pâre firkatelerine Budin ve Üstürgon azebistânlar›n› firkatelere doldurup üzerlerine karadan Kanbur Mustafâ Pafla'y› köprü muhâfazas›na me’mûr etdiler.

Hikmet-i Hudâ ol gün nehr-i Tuna üzre kâfirin kal‘a-i Komaran'›ndan berü niçe bin kütük ve niçe yüz bin sallar ve niçe bin d›raht-› müntehâlar Tuna ile

cereyân ederek sehel kald› kim mezkûr d›rahtlar cisre u€rayup k›ra. Hemân Tuna kapudanlar› firkateler ile sallara yetiflüp baltalar üflürüp ve bendlerin kesüp her bir draht› kapudanlar askeri ve Kanbur Mustafâ Pafla askeri üflüp birer kenâra a€açlar› ba€layup ân-› sâ‘atde cümle asâkir-i ‹slâm mezkûr d›rahtlar› ya€mâ edüp ordu-y› ‹slâm odun ile ganîmet oldu.

Çünki ol gün vakt-i gurûb oldu, Üstürgon kal‘as›ndan efendimiz Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'ya üç yüz aded yarar ve nâmdâr kula€›z yi€itler gelüp mukaddemâ fermân-› vezîr-i dilîr üzre ‹brâhîm Pafla efendimiz dahi Nigebol› askeriyle ve kendinin (---) aded güzîde askeriyle karavula gitme€e süvâr olunca ordumuzda s›byân u g›lmânlardan gayri bir ferd-i âferîde kalmayup pür-silâh güzîde asker ile karavula revâne olduk.

Der-ayân-› tahkîk-i gazâ-y› garrâ-y› mezbûre der-sahrâ-y› Ci€erdelen ve vâdî-i Murâdova be-dest-i Kad›zâde ‹brâhîm Pafla be-zamân-› Sadâret-i Serdâr-› ekrem Fâz›l Ahmed Pafla

Çûnki Gâzî ‹brâhîm Pafla Nigebol› askeriyle Ci€erdelen sahrâs›ndan ba‘de'l-gurûb ifl bu 1074 mâh-› Muharremü'l-harâm›n bâzârertesi gecesi Ci€erdelen sahrâs›n›n Uyvar taraf›na Murâdovas› üzre murâd [u] merâm›m›z olan Lara da€›na ve Lak bay›rlar› bâ€›na bir sâ‘atde varup Üstürgon kula€›zlar›n›n dedikleri mahalle cümle asâkir-i Nigebol› ve leflker-i ‹brâhîm Pafla ile vakt-i ›flâda enüp nîm sâ‘at ileri cânib-i erba‘am›za mükellef ü mükemmel ifl görmüfl sefer eflmifl a€avâtlar› ve Üstürgon gâzîlerinden ahvâl bilir âdemleri mezkûr a€alar ile cümle etrâf [u] eknâfa karavullar ta‘yîn olundu.

Ve bu a€avâtlardan birer sâ‘at ileri dahi ellifler aded flehbâz ve yarar ve nâmdâr yi€itleri ince karavullar ta‘yîn edüp anlar dahi cânib-i erba‘aya geçit yerlerine ve Patka gölleri kenâr›na ve nehr-i Jitva kenâr›na ince karavullar gidüp kemîngâhlarda yatmak fermân olunup anlar gitmede.

‹brâhîm Pafla efendimiz dahi bu re’y-i ahsen ile cânib-i erba‘as›n bu tertîb üzre karavullar› berk edüp kendü askeriyle Lara da€› ve Lak bay›rlar› zeylinde at›ndan enüp bir seccâde üzre oturup cümle gâziyâna alay çavufllar› tenbîh etdiler kim "Kimse âtefl yakmaya ve hây hûy ve feza‘ u çeza‘ etmeye ve tüfeng atmayup tütün âtefli ve fitil nâr› göstermeyüp herkes yerinde sâbit kadem olup askerden taflra geziflmeye, her kes atlar›n›n dizginleri elinde pürsilâh âmâde duralar" deyü ‹brâhîm Pafla askerine bu yüzden alay çavufllarla tenbîh ü te’kîdler edüp vakt-i ›flâ dahi oldukda edâ-y› salât olup herkes küme küme cavk cavk olup yârânlar›yla zevk u flevke meflgûl oldular.

Niçe gâzîler atlar›n› pâ(r)-bende ba€layup yulaf tarlalar›na sald›lar. Bu hakîr dahi hüddâmlar›mla atlar›m pây-bend ve kösdek ile bir alef-zâr yerde ba€layup hüddâmlar›ma "Gâfil mebâfl" deyü tenbîhler edüp Paflan›n huzûruna geldim.

Mutantan kahveler ve çay ve bâdyân misilli eflribe ve gûnâ-gûn nukllar tenâvül olunup cümle bölükbafl›lara ve a€avâtlara nukllar gönderüp dilnüvâz [u] dildârl›klar ederek tâ n›sfu'l-leyl geçüp kendüleri kalkup eline D›m›flkî topuzun alup askeri içinde gezüp,

"Uyuman gâzîler, bir gecelik n'olsa gerek, pek durun ve yek durun" deyüp herkese rûy gösterüp tenbîh edüp yine merkezine geldi.

Çünkim biz bu tarafdaki karavulda böyle âmâde durmaday›z, ammâ küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr dahi Uyvar kal‘as› alt›nda mukaddemâ cem‘ etdi€i cünûd-› cünübiyle müflâvere-i nâ-savâb edüp,

"Bire meded Tatar askeri gelmeden ve Tuna üzre Türk'ün köprüsü bitmeden ve büyük vezîrleri beri geçmeden ve elçimiz vezîr yan›nda bir akd-i sulh etmeden, Türk askeri gâfiller iken, Türk'ün beri taraf›nda olan askerin k›ral›m ve cümle vezîrlerin esîr edelim ve ka‘bemiz olan Ustolni-Belgrad›m›z ve K›z›lelma-y› Orta Macar olan kal‘a-i Üstürgonumuz ve Ungurus taht› olan Budinimizi bu dînimiz gayretiyle ve Îsâ kuvvetiyle ***[101a]*** ve Meryem Ana yard›m›yla bu kal‘alar›m›z alal›m ve cümle Türkleri k›ral›m, kalk›n gidelim. Marya Kot ve Sar› Salt›k ve ‹svet Nikola bizlere yard›mc›d›r" deyüp Uyvar alt›ndan otuz yedi bin kâfir-i hâsir-i fâcir domuz topu olup bizim üzerimize gelmede.

Hikmet-i Hudâ bizim ordu-y› ‹slâm'dan birkaç öte yaka Türkleri bizim ile gelüp karavullar›m›z dahi merkezlerine varup kemîngâhlarda yatmadan mezkûr Türkler Uyvar taraf›na ol gece karanl›€›nda çekilüp ota ve otlu€a ve ba‘z› flikâr-i kelepüre giderler.

Sabâha dörd sâ‘at karib kald›kda bu herîf-i zarîfler gidecekleri yerleri bilmeyüp, "Âyâ ne iflleyüp ne yapsak?" derken da€lar ve h›yâbân ve ormanistân ve çengelistân içinde ra‘d-vâr bir gürüldü ve bir sâ‘ika kopar. "Âyâ bu gürüldü ne olmak ihtimâli ola" deyü sehel cür’et edüp dururlar.

Görseler kim da€lar içre yer götürmez kara flapkal› ve haç peykerli kâfir askeri gelir. Hemân bu fakîr Karaman Türkleri,

"Bire gavur geliyor, durman gidelim, hemen orduya kaçal›m, varal›m askere haber edelim, görelim felek ne gösterir" deyüp at boynuna düflüp kaçup gelirlerken hemân Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'n›n ince karavullar› üzerlerine gelince bunlara amân u zamân vermeyüp yedisini de k›sk›vrak ba€layup ‹brâhîm Pafla huzûruna ›hzâr etdiklerinde pafla bunlardan su’âl etdikde eyitdiler:

"Vallâhi sultân›m, biz Karaman sipâhîlerindeniz. Ota otlu€a gidelim ve birez kelepür flikâr› bulal›m, deyüp üç sâ‘at kadar gitdik. Uyvar cânibinden berü da€lar içinden kara nah›r gibi kara flapkal› ve kara

bayrakl› kâfirler karanl›k gecede kara ormanlar içre gelirlerken görüp gerüye kaçarkan bu yi€itler bizi ba€layup size getirdiler, emir sultân›m›nd›r. ‹flte vâk›‘-i hâl budur" deyü cevâb etdikleri mahalde sabâha kâmil üç sâ‘at kalm›fl idi. Çünki pafla-y› acûl bu Etrâklerden bu haber-i mûhifli istimâ‘ edince,

"Bire meded, tîz bizim askerimiz Allâh Allâh gülbâng›n› çeksinler. Tuna'n›n karflu taraf›nda asâkir-i ‹slâm ve Sadr›a‘zam gülbâng-› Muhammedî çekdi€imiz istimâ‘ edüp hâz›r-bâfl olalar" deyince hemân,

Hakîr eyitdim: "Amân sultân›m, n'eylersiz. Bunlar Karaman Türkleridir ve öte yaka çakallar›d›r. Bunlar orman içre yol az›dup karanl›kda giderek gözleri büyüyüp ihtimâldir, çat›rd› ve pat›rd› ve gürüldü kâfir askeri gürüldüsü olmaya, da€larda geyikler ve s›€›nlar ve ayular ve h›nzîrlar ürküp kaçarlard›, bunlar›n kütürdü iflitdik dedikleri ol ola. Bu haberin kizbe ve s›dka ihtimâli olup fermân›n›z ile ibtidâ bizden sadâ-y› Allâh Allâh kopup Tuna'n›n öte taraf›nda ve beri taraf›nda olan asâkir-i ‹slâm içinde k›yâmet kopar ve azîm ürkündülük olur" dedi€imde Pafla bu cevâb-› flâfîden hazz edüp,

"Yâ Evliyâm nice edelim?" dedikde,

Hakîr eyitdim "Sultân›m, bu âdemlerin ikisin üçün Sadr›a‘zama gönderelim, dördün dahi bunda al›koyal›m, görelim sabâha dek ne zuhûr eder. Dahi ileride befl on yerde birer ikifler sâ‘atlik yerde karavullar›m›z var, anlardan dahi feryâdc›lar gelmedi ve bizler hâlâ düflman yüzleri görmedik, nice feryâd edüp Allâh Allâh ça€›ral›m. Hemân cümlemiz pürsilâh âmâde dural›m ve Üstürgon gâzîlerinden ileride olan karavullar›m›za âdemler gönderelim ki gâfil olmayalar" dedi€imde taraf taraf cümle a€avâtlar,

"Vallâhi ma‘kûl müflâveredir" dediklerinde hemân Pafla-y› müdebbir gelen Karamanîlere yine su’âl etdikde,

"Vallâhi sultân›m, kâfirin bayraklar›n görüp kaçd›k. Sabâha kalmaz anlar burda sizi basarlar. Hemân ileride olan karavul kullar›n›za âdemler gitsin" dediklerinde hemân Pafla-y› zevi'l-ukûl iki aded âdemlere ihsânlar edüp Arnavud Ali A€a ile bu âdemleri ale'l-acele Sadr›a‘zama gönderüp Pafla efendimizin kay›nbabas› olan Re’îsü'l-küttâb fiâmîzâde Efendi'ye dahi küffâr›n kesret ü vefreti haberin bir mektûbunda i‘lâm edüp âdemler ile gönderüp befl aded Karaman âdemlerin yan›nda al›kodu. Andan bir ân geçdi geçmedi, hemân ince karavulumuzda olan Bal› Bölükbafl› gelüp,

"Devletli azîm, kâfir askeri belirdi, sancak ve bayraklar› göründü ve tab›lhâneleri ve torompete borular›n›n sadâlar› istimâ‘ olundu" deyü haber-i sahîh getirince hemân derhâl alay çavufllar› "Bina ha" deyü nidâlar edince Pafla-y› kâmkâr "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" deyüp bilâ-rikâb esb-i sabâ-reftâr›na süvâr olup atlar üzre âmâde durdular.

Bu hakîr-i pür-taksîr-i acûl at›ma süvâr olup gidem derim, ammâ alt›mda at›m ***[101b]*** bir kadem götürmez derim. Me€er at›m› gulâmlar pây-bend ve kösdek ile getirmifller. Hemân at›n pây-bendlerin alup "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" deyüp at boynuna düflüp Pafla efendimiz yan›na varup durdum.

Hemân Pafla-y› dilîr k›rk yedi aded bayrak sâhibi bölükbafl›lar› yan›na k›€›rup eydir:

"Baka gâzîler, bilirsiz ben ekme€im yal›n›z yemem. ‹nflâallâh her birinize murâd [u] merâmlar›n›z üzre tîmâr u ze‘âmet ve gedikler ve esâmeler etmek boynuma borç olsun. Hemân gün bugünkü gündür. Dîn-i mübîn u€uruna hâz›r-bâfl olun. E€er kâfir gelirse hemân bir hovdan kâfire sunal›m, yâ taht ola yâ baht" deyüp herkesi cenge tergîb edüp her yi€ide birer gûne hulv kelâm ile rûy-› dil gösterüp ileriye Nigebol› sanca€›n›n üç bin aded askerin çarkac› ta‘yîn edüp nîm sâ‘at ileri küffâr›n gelece€i Lara ve Lak da€lar›na do€ru gidüp at bafl› berâber tortop rikâb rikâba durdular.

Ammâ dahi henüz vakt-i fiâfi‘î olmayup göz gözü görmez idi. Bu hâl ile Pafla-y› müdebbir cümle yüz elli aded kapucubafl›lar›n iki bin aded tevâbi‘leriyle sa€ taraf›na ald› ve iki bin aded müteferrikalar› ve vâcibü'r-ri‘âyâlar› sol taraf›na alup cenâheyn-vâr bu iki asker içre Pafla-y› sâhib-i vakâr re’y [ü] tedbîr edüp deli ve gönüllü ve befl yüz aded Tatar askeriyle iki bin aded yi€itleri pîfl-i asker edüp k›rk aded sekbân ve sar›ca askerin dahi önü s›r[a] küheylân atlar üzre âmâde etdi.

Dahi ardlar› s›ra yedi yüz yetmifl aded k›rm›z› ba€›r yelekli ve k›rm›z› beratal› ve yedifler sekizer kar›fl dalyan tüfengli H›rvad u Arnavud yi€itleri cümle piyâde çatal fitillerin saklayup Pafla'n›n önü s›ra yürüdüler. Ve cümle çâflnigîr ve kilarc›yân ve serrâcân ve gayri hüddâmân paflan›n yemîn ü yesâr›nda pür-silâh durdular. Ve üç yüz aded iç a€alar› cebe vü cevflene ve katlavî ve tu€ulka ve z›rh u zireh-külâha müsta€rak olup paflan›n ensesinde kilt-â-kilt kafâdâr durup Feth-i flerîf tilâvet etme€e bafllad›lar. Ve çal›c› mehterbafl›ya tenbîh olunup küffâra hamle etmeyince cengî harbîler çal›nmaya denildi.

Bu mahalde mukaddemâ "Kâfir geliyor" deyü haber eden âdemleri vezîria‘zama götüren Arnavud Ali A€a Sadr›a‘zam'dan gelüp,

"Pafla kar›ndafl›m berhordâr olsun. E€er kâfir gelirse göreyim an›, bir nâm verüp gazâ etsin. ‹nflâallâh üç tu€ ile ana Ba€dâd'› veririm" deyü haberler geldi, ammâ Pafla'n›n kay›nbabas› Re’îs Efendi'den bir ta‘n-âmîz tezkire gelüp böyle tahrîr etmifl kim,

"Benim o€lum, mukaddemâ Budin alt›nda iken Sadr›a‘zam seni Yan›k kal‘as› câniblerinden ve Tata ve Papa nâmân kal‘alardan bafl dil alma€a gönderdikde kendi bafl›nla dilsiz ve dînsiz Budin alt›na geldikde Sadr›a‘zam sana,

‘Pafla niçün kâfirden bafl dil almayup bofl bafl gelirsin’ dedikde sen Vezîria‘zama dedin idi kim,

‘Ol kadar küffâr-› tazlîl vefret üzre kim kâfir üzre varmak hatâ-y› mahz idi ve küffâr ile {ol mahalde} ceng etsek *Allâhümme âfinâ* bir inhizâm vâk›‘ olursa sultân›m›n ›rz›na bir fle’n-i azîm îrâs ede, deyü kâfirden ve sizden korkup ceng etmeyüp bafl ve dil almadan geldim’ deyü vezîria‘zam muvâcehesinde bu gûne özürler etdin. Vezîria‘zam dahi sana ol gün dîvân-› pâdiflâhîde bu kadar erbâb-› dîvân huzûrunda niçe nükte-âmîz sözler buyurup,

‘Paflan›n gözü kâfirden korkmufl, ammâ tâzeli€i var, K›z›lbafl'dan korkmamak var’ dedi€i nüktelerin ne aceb ferâmûfl edüp yine flimdi, birkaç Karaman Türküyle,

‘Küffâr›n azîm cem‘iyyet-i vefreti var, hâlâ üzerimize gelmededir’ deyü Sadr›a‘zama böyle haberler yazars›n ve kendinin korkak ve muhannes oldu€un bildirirsin. Bu iki Türk âdemlerin gönderdi€in yetmez mi idi. ‹mdi tezkirem vusûlünde e€er küffâr-› hâksâr gelirse ihtimâm-› tâm edüp var kuvveti bâzûya getirüp dahi cümle var makdûrun sarf edüp ifl görmüfl merhûm Melek Ahmed Paflal› ve Seydî Ahmed Paflal› âdemlerin meflveretlerinden hâric hareket etmeyüp basîret üzre olas›n. Ve iki yerden gayret k›l›c›n kuflanup ibtidâ gazând›r, bir nâm kazanas›n. Gâfil mebâfl, *ve's-selâm*" deyü Re’îs Efendi'den gelen bu kâ€›z› bir fânûs ayd›nl›€›nda k›râ’at edüp eyitdi:

"Allâh versin, kâfir gelsin. Hemân efendinin bu ta‘n-âmîz mektûblar› derdinden ölmek ye€dir" deyü gazab-âlûd olup esb-i sabâ-peymâs›na süvâr olup âsûde dur[ur]ken mukaddemâ gece karavullara giden dörd koldan dahi cümle karavullar gelüp,

"Amân sultân›m, iflte kâfir sabâh ***[102a]*** namâz›nda burada bulunurlar. Yâ biz kendü gözlerimizle kâfir leflkerlerin görmeyince yerlerimizden deprenmeyüp gelmedik" dediler.

Pafla eyitdi "Ne cânibden geliyorlar" dedi. Anlar flimâl cânibin gösterdiler. Ammâ bu mahallerde Üstürgon kal‘as›n›n cânib-i flarkîsinde sabâh y›ld›z› nümâyân olup sehel göz gözü görür oldu. Ammâ me€er mukaddem ‹brâhîm Pafla'n›n Sadr›a‘zama gönderdi€i iki aded âdemlere aslâ ve kat‘â i‘timâd olunmayup mahzâ ‹brâhîm Pafla'n›n müte‘allil ve bahânesine haml olunup bu mahalde Sadr›a‘zam›n bir a€as›yla bir buyurdumu geldi kim k›râ’at edenin akl› gider.

Me'âl-i kelâm-› buyurdum-› flerîf bu kim:

"E€er küffâr gelüp K›z›lbafl'dan kaçmayup kâfirin geleninden ve Gebr adâvetinden rû-gerdân olursan inflâallâh gerdândan geçersin, *ve's-selâm*" deyü buyurduyu tilâvet edince ‹brâhîm Pafla eydir:

"Emir Hudâ'n›nd›r, her çi bâd-âbâd. Dün do€dum, bugün ölürüm" deyüp Lak da€lar› dâmenine do€ru at depüp gitdi ve göz gözü görme€e bafllad›.

Hemân haber getiren âdemleri yan›na ça€›rup,

"Baka âdemler, siz kâfiri kank› cânibde gördünüz" deyü Pafla su’âl etdikde anlar dahi flimâl cânibin gösterdiler.

Biz dahi ol cânibe müteveccih olup âmâde dururken hemân sahrâ-y› Ci€erdelen'in cânib-i garb›ndan bir kara bulut-vâr a€aç orman› ve m›zrak yalman› nümâyân olup,

"Bire küffâr bu cânibden zuhûr etdi" deyüp ol cânibe müteveccih olup çarhac›lar› ve piyâdeleri ileriye koduk ve savafl-› perhâfl tedbîrine bezl-i himmet etdik, ammâ küffâr ile mâbeynimiz iki top menzili kadar dahi ba‘îd bir sahrâ-y› medîd bezm-i arsagâh ve arbedegâh yeridir.

Andan tamâm vakt-i fiâfi‘î olup a‘lâ göz gözü ra’ânen görür oldu. Küffâr askeri bî-hadd ü bî-pâyân ve bî-girân ta€› ve tafl› kaplam›fl ve her eflcâr dibin küffâr alay› bürümüfl. Alay alay ve sâf u sâf gök demire gark olmufl Nemse atl›s› âheste âheste eyle gelirler kim gûyâ bir kadem yürümezler, a€aç deryâs› gibi s›r›klar› ucunda gûnâ-gûn haçl› bayraklar› ile sahrâ-y› Ci€erdelen lâlezâra dönüp kar›nca basma reftâr ile at bafl› berâber kat-ender-kat ve kilt-ender-kilt olup âheste revifl gelmede.

Hikmet-i Bârî mukaddemâ haber getiren Türk âdemlerinin kâfir flimâl taraf›ndan gelir dedikleri tarafdan kara nah›r-vâr kara flapkal› küffâr-› murdâr piyâdesi h›nzîr sürüsü gibi birbirlerine çitilmifl domuz topu olup mevc mevc ve fevc ü fevc küffâr cümle âhen-pûfl gök demire gark olup cümlesi onar onar birbirlerinin kollar›ndan demir zincîrlerle ba€l› ve flarâb-› nâb› içmifl yürekleri ya€l› dalyan tüfengli ve pür-hîle cengli Nemse ve Macar ve Çeh ve Korol ve Leh ve ‹slovin ve Dodoflka kâfirleri sahrâ-y› Ci€erdelen'e gelüp döküldü, ammâ evvelki atl›lar›yla bu yaya kâfirlerin mâbeynleri iki top menzili alarkad›r.

Bu piyâde küffâr dahi gûyâ aslâ yürümez. Me€er gerüde toplar› ve mehterhâneleri var imifl. Toplar›n›n k›rk adedi dahi piyâde kâfirlerin önlerine at arabalar›yla cümle toplar gelüp tertîb üzr[e] toplar› dizdiler ve yüzbafl› nâm kâfirler piyâde kâfirler aras›nda gezdiler.

Tamâm subh-› sâd›k kim oldu, piyâde ve atl› küffârlar birbirlerine yürüme€e bafllad›lar. Hemân ‹brâhîm Pafla-y› müdebbir ve kethudâs› Ahmed A€a-y› mubass›r eyitdiler kim:

"Bire meded sultân›m, flu iki kâfir asker birbirine kar›flmadan flunlara bir hov edüp biz evvel göz açd›rmayup yâ atl›s›na yâhûd yayas›na kar›flal›m" deyüp cümle pür-silâh alt› bin aded gâzîler birbirlerimizle helâlleflüp "Kardafllar yoldafllar, birbirimizin ensesinden ayr›lmayal›m ve lefllerimiz kâfir içinde komayup bafllar›m›z lefllerimiz kâfire ald›rmayal›m" deyüp öpüflüp görüflüp küsülüler bar›flup cümle yekdil [ü] yek-cihet olup yap yap kâfir üzre varmada iken me€er evvelki görünen cânib-i garbdaki kâfir atl›lar›

piyâde küffâra bakarlarm›fl kim anlar dahi meydân-› ma‘rekeye gelüp cümle yek-dil [ü] yek-cihet olup bizi ortaya alalar.

Çünki küffâr›n evvel görünen atl›lar› bizim anlar›n üzerlerine vard›€›m›z görünce ve yayanlar›yla bu atl›lar›n aralar›na girince hemân bir kerre cümle atl› küffâr "Yajuj ve Yajuj" deyüp bir kerre alak ve bulak olup bir gûne hücûm-› h›nzîr etdiler kim her biri dendân-› tî€lar›n hûk-i beyâbânî gibi remh-i sinân-vâr bileyüp gelirler.

Bu gelifle ta€ ve tafl tâkat getiremeyüp zemîn-i sahrâ-y› Ci€erdelen lerze-nâk oldu, ammâ ne çâre, Pafla bu hâli görüp ***[102b]*** aslâ ald›rmayup gö€üs gerüp durduk.

Tamâm küffâr ile mâbeynimiz bir at menzili yer kalup sabâh namâz›n ale'l-fevr k›lup du‘â vü senây› atlar üzre edüp cümle piyâdelerimizi bir püflte üzre tortop edüp hemân cümle guzât-› müslimînin alt› bini dahi derûn-› dilden ve cân u gönülden sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup sadâ-y› Hudâ'dan sahrâ-y› zemîn ü âsumân-› nüh-tâk kubbe-i eflâk ç›n ç›n ve z›n z›n olup hemân Nemse atl›s› üzre cümlemiz bir topdan top güllesi gibi tokunup küffâr ile kar›fl kat›fl olup cümle Fârisü'l-hayl cerîd-endâz silâhflorânlar›m›z bu sahrâ-y› lâlezârda arz-› kâlây gösterüp küffâra uyluk h›fltlar›yla ve on yedifler bo€um karg› s›r›klar ile küffâra bir hamle-i pehlivânî olundu kim diller ile ta‘bîr olmaz.

Gerçi küffâr çok, ammâ yayan tüfenglisi iki top menzili ba‘îdde kalup bu meydân-› ma‘rekede yedi küme Halpuz kâfiri ortaya al›nup yan verüp kova k›ra anlar dahi atlar üzre küçük kol tüfenglerin ata ata niçe gâzîlerimiz câm-› flehâdeti nûfl edüp serhofl olanlar›n na‘flelerin komayup gerüye getürürlerdi.

Bu hâl üzre bu meydân-› bezmde yetmifl aded yi€idimiz mest-i elest olup kendülerden geçmifl, ammâ küffâr bu fezâda çak›l tafl› gibi yatm›fl. Bu ceng-i savafl-› perhâflda "Allâh Allâh" deyü gülbâng-› Muhammedî çekdi€imiz Tuna'n›n karflu taraf›nda olan Sadr›a‘zam askeri dahi istimâ‘ edüp anlar dahi derûn-› dilden dil yard›m› edüp ale'l-umûm def‘-i gumûm edüp bir sadâ-y› Allâh Allâh etdiler kim arz [u] semâvât lerze-nâk olup cemî‘i at ve kat›r ve develer ve sâ’ir devâbbât makûleleri dahi ra‘d-vâr gürleyüp cümle altlar›m›zdaki atlar›n bile dümlerin hotas-vâr olup süheyl urdukda küffâr›n zehreleri çâk, niçe bini ber-hâk pâymâl-i rimâl yat›rd›.

Ammâ yine mel‘ûn Fargaçi Kral bir eflheb yarar at üzre süvâr olup elinde Nemse flifliyle kâfirleri dürtüp cenge sürüp var kuvveti bâzûya getirüp Fargaçi la‘în kolundan bir hov dahi etdiler. Hakkâ ki dilîrâne neberd etdiler.

Ammâ bu küffârlar fârisü'l-hayl de€illerdir. Bunlara cerîd-bâz gâziyân-› flehbâzlar›m›z h›flt urdukça Hudâ âlim u dânâd›r kâfirin demir katlavî-lerinden h›fltlar kâfirin sîne-i pür-kînelerinden güzer edüp arkas›ndan birer ikifler kar›fl yalman gösterüp atdan tepeleri üzre cân ber-cehennem y›k›lup pây-mâl-i rimâl olurlard›. Bir kâfirin cür’eti yok idi kim atdan enüp bir lâfle-i murdârlar›n alup bir tarafa ç›kara. Cümle kâfirler atdan ense binemez, binse enemez. Tâ bu mertebe Halpuz kâfirlerin ço€u uyluk-lar›ndan e€erlerine ba€l› idi. Bu makûle kâfirleri bu sahrâd[a] topa dutulmufl maymuna döndürüp k›ra k›ra tamâm olduk.

Ammâ bize asker-i ‹slâm taraf›ndan aslâ bir âdem gelmez, illâ "Allâh Allâh" sadâs› imdâd› gelir. Bu ceng [ü] cidâlimiz ol mahalle vard› kim kâmil vakt-i Hanefî olup âfitâb-› âlem-tâb acebâ Üstürgon taraf›ndan do€du mu do€mad› m› derken hemân sa€ tarafda nümâyân olan on bin kadar piyâde Çeh ve Leh ve ‹sfaç kavmi kâfiri torompete ve luturyan borular›n çalarak ve nâkûs ve tab›llar›n dö€erek bizim askeri gözüne almayup "Yajuj ve Yajuj" diyerek haçl› bayraklar›n çeküp gelmede. Subh-› sâd›k olunca Lara bay›r› dibindeki mefleyistândan çinganeler ormandan ç›kar gibi sürü sürü ç›kup,

"Bire meded Türk'ü arsa-i âlemden kald›ral›m" toplar›n ileride atlara çekdirüp ve torompete ve er-ganonlar›n çalarak Çeh kâfiri ve ‹sfaç kâfiri bir-birlerine ba€l› âheste âheste köpekler gibi "Va‘ va‘" ve "Af af" ve "Haf haf" diyerek uluflarak yürüdüler ve birbirlerin meydân-› ma‘rekeye sürüdüler.

Biz atl› kâfirler ile germâ-germ cengde iken hemân bu yayan küffâra bizim yayan›m›z gerüde kalm›fld›, küffâra anlar da giriflüp iki yayan birbir-lerine kat›lup kar›flup cenge âheng edüp sürüflerek bize do€ru gelirler.

Hemân piyâde küffâr bizim piyâdelerimizi ortaya alup bizim piyâdelerimiz "Allâh Allâh" deyüp kâfire bir yayl›m çatal ku[r]flum urup bir ceng-i Ali etdiler kim ta‘bîr olunmaz, ammâ bizim piyâdelerimiz ancak yedi yüz yi€itdir, ammâ küffâr›n on binden ziyâde ve elli pâre toplu küffâr› var.

Hemân bizim piyâdelerimizi topa düflünce biz dahi küffâr›n atl›s›yla ceng etmeden fâri€ olup "Bire meded küffâr›n at›lm›fl toplar› bofl iken piyâde kâfire bir hov edüp piyâde gâzîlerimize imdâd edelim" deyü bir kerre cümlemiz at b›ra€up ***[103a]*** piyâde kâfirler üzre dal sâtûr-› Muhammedî olup ra‘d-vâr piyâdelerimiz yan›ndan geçüp "Bire koman gâzîler" deyüp tâ piyâde küffâr›n toplar› önüne varup top saklamak isteyen kâfirleri cümle k›rup gerüden bizim piyâde gâzîlerimiz gelüp kâfirin cümle toplar›n zabt edüp bizler toplara bakmayup hemân "Allâh Allâh" diyerek yayan küffâra satafld›k, ammâ küffâr-› hîlekâr murg-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kalup yanar âtefl-i sâfî tüfengli Leh ve Çeh ve ‹sfaç kâfirleri, ammâ hamd-i Hudâ cümle toplar›n› ahz edüp,

"Bire gâzîler, fursat ganîmetdir, iflte piyâde as-kerimiz dahi kâfirin toplar ile yetifldiler" deyüp he-mân küffâr piyâdesine üç hov edüp k›rarken hemân

kal‘a-i Üstürgon'dan küffâr›n piyâdesi içre üç aded balyemez güllesi gelüp küffârlar›n kellesi ve gövdesi gülleler zarb›ndan galtân oldu, ammâ gülleler dahi bizi perîflân etdi, zîrâ küffâr ile henüz kar›fl kat›fl olmufl‌duk.

Hemân yine Üstürgon'dan yedi aded gülle-i balyemez ve küffâra amân vermez gülleler küffâr›n atl›lar›n›n içine girüp târumâr ve tu‘me-i mûr [u] mâr edüp hemân atl› küffârlar ard›m›z s›ra piyâdeleri üzre gelüp bir yere kat›lup yigirmi bin kadar kâfir domuz topu olup bir yere geldiler.

Bu kerre mukaddem münhezim etdi€imiz Nemse atl›lar› piyâdeleri içlerine gelirken bizim piyâdeler elinden cümle toplar› kurtarup cümlesin s›k›layup bizi dö€me€e bafllad›.

Hemân yine Üstürgon'dan on pâre balyemez gülleleri bafl›m›z ucundan ejder-i heft-ser gibi g›jlayup yedi âdemimiz ve on bir at›m›z flehîd edüp küffâr askerinin içine on aded gülleler girince *el-azametullâh* âdem deryâs› içre bu gülleler seke seke kelleleri yere döke döke küffâr alaylar›n söke söke niçe bin küffâr› hurd-› haflhafl-misâli hurd-› mürd ve kelle ve paça etdikde hemân yine,

Çelebi ‹brâhîm Pafla "Bire gâzîler, kâfir alak bulak oldu. Bir hov dahi edelim" deyüp yedinci kerrede aç kurd koyuna girir gibi girüp tarfetü'l-ayn içre iki bin aded küffâr› tu‘me-i flemflîr-i âtefl-tâb edüp kefen der-ten tî€ ber-gerden oldular.

Me€er küffâr›n piyâdeleri Üstürgon kal‘as›n›n sademât-› toplar›ndan niçe bini mürd-i hurd olup bizim piyâdelerimiz anlar ile köpek cengi gibi h›rran ve feh›rran ceng ederken der-ceng-i evvel bizden Pafla mü’ezzini ve Çento ‹brâhîm ve hakîrin bir memlûkü ve ‹mrahor Yûsuf A€a el-hâs›l bu yedinci savafl-› perhâflda yetmifl aded yarar ve nâmdâr güzîde a€alar›m›z flehâdet câm›n sâ€ar-› kevser-i Ali'den nûfl edüp na‘fle-i mübârekelerin gerü ordu-y› ‹slâma getirdiler ve niçe yüz aded mecrûhlar›m›z dahi haymelerimize yetirdiler.

Hemân bu mahalde ‹brâhîm Pafla gördü kim ifl iflden geçdi, nîm sâ‘at yerde Sadr›a‘zam taraf›ndan ve gayri yerden bir imdâd gelmez, hemân dal D›m›flkî topuz olup,

"Ge[l]in gâzîler, bugün Kelbelâm›z günüdür. Sizinle dîn aflk›na bir hov dahi edelim. ‹flte küffâr toplar›n zarb›ndan k›r›lup yan veriyor" deyü guzât-› müslimîni cenge tergîb edüp avuç avuç ihsân [u] in‘âmlar ederdi.

Ve kethudâs› Kiremitçi Ahmed A€a ceng içinde himyân› elinde cür’et edüp gâzîleri ol dahi avuç avuç in‘âmlar edüp "Göreyim seni" deyü ri‘âyetler ederdi. Bu mahalde Haseki Mehemmed Pafla o€ullu€u Fireng-be€zâde eflheb k›srak üzre elleri ve kollar› dirseklerine dek kan, terkisinde dörd aded kelle, k›l›c› uryân gözleri k›zm›fl bu hakîrin yan›na gelüp eydir:

"Evliyâ Çelebim, Allâh içün olsun yan›mdan ayr›lma. Benim bugün Kerbelâmd›r" deyüp at b›rakd›.

Hakîr dahi nâçâr, [1] ËÌË’—„†«‰‰ âyetin tilâvet ederek dahi ileri vard›k. Memo Be€i gördük, üç kâfir ortaya alm›fllar, k›l›ç üflürmüfller. Z›rh›ndan küffâr k›l›çlar›n kesdirmemifller. Hemân Fireng Be€ kâfirin birine bir h›flt nice urduysa tepesi üzre kâfiri y›kup kellesin ald›, hamd-i Hudâ Memi Be€'i halâs edüp Memo Be€ dahi kâfirin birin kesdi.

Andan bizim merhûm Melek Ahmed Paflal›lar›n yan›na varup anlar›n niçe ifl görmüflleri ve böyle cenge niçe kerre girüp ç›km›fllar› ile yine Fireng Be€zâde ve Memi Be€ ve hakîr cümlemiz bir yerden küffâr›n atl›s› üzre hücûm edüp bir ânda dörd yüz kelleler alup küffâr ol koldan yan verüp kelleler ile cümle Melek Ahmed Paflal›lar ‹brâhîm Pafla huzûruna gelüp k›rkar ve ellifler aded altun ihsânlar ve gümüfl çelengler al›nd›.

{Âk›bet-i kâr sebeb-i inhizâm-› Kad›zâde ‹brâhîm Pafla}

Ammâ cümle gâzîlerimiz bütün gece uykusuz ve ac u zâc ve bir nân-pâreye muhtâc bî-tâb u bî-mecâl flems-i hâr dahi cümlemize harâret verüp ***[103b]*** bu sahrâ-y› ma‘rekede bir katre âb-› nâbdan nâm [u] niflân yok. Cümle atlar›m›zda hod evlâ bi't-tarîk tâb [u] tüvân yok ve bir cânibden bizlere gelir imdâd yok. Küffâr ise k›rmak ile tükenmeyüp gâyet çok. Küffâr-› hâksâr ise bize göz açd›rmayup toplar ile bizi k›rmadan amân vermeyüp zarabât-› topdan yanlar›na varamaz olduk.

Hemân Pafla-y› gayyûr "Bir dahi gâzîler flu kâfire hov edelim" derken kufl‌luk vakti ki oldu. Me€er Sührâb Mehemmed Pafla ordusunun ard›ndaki bay›rlar ard›nda geceden kemîngâhlarda âmâde olmufl dinç-â-dinç kâmil on bin güzîde Macar katanas› ve Kurs kâfiri güzîdesi ensemizden bir kerre Macar lisân› üzre "*Honlakati befltelen kurafiye*" deyüp haçl› alemlerin kald›rup torompete ve Efrâsiyâb borular›n ve Menûçehr köslerin ve nâkûs ve erganonlar›n çalarak ve haçl› peykerlerin açarak üzerimize mûr mâra yürür gibi kâfirler yürüyüp gelir. ‹ki bölü€ü atl› ve bir bölü€ü yayan, bunlar›n dahi alt› pâre toplar› var, ard›m›zdan toplar›n› ata ata gelüp top gülleleri bizi târumâr etme€e bafllayup dinç-â-dinç kâfir bizi ortaya ald›.

Evvelki kâfirin e€er yayanlar› ve atl›lar› tâze cân buldu ve anlar da at arabalar›yla toplar›n çekerek geldi. ‹mdi ne çâre geceden bî-tâb u bî-mecâl üç sâ‘atdir kim germâ-germ savafl-› perhâfl, deryâ-misâl küffâr›yla bir pafla sekiz kerre hov edüp bu kadar

---

1 *Kur’ân,* Feth, 3; "Ve sana kimsenin güç getiremeyece€i flekilde yard›m eder".

kelle ve esîr alup ceng-i azîm eder. Sekiz aded hamlede sekiz âdem gelüp imdâd etmediler.

Bir yan›ndan açl›k ve bir yan›ndan fliddet-i hâr ve bir yan›ndan kesret-i küffâr, tâ vakt-i fiâfi‘îden evvel alt› bin yi€id otuz yedi bin kâfirle bir neberd-i azîm olmufldur kim ta‘bîri mümkün de€ildir.

Âhir-i kâr askerimizin eflbehlerinden her biri birer kal‘a de€er nâdirü'l-akrân mehâbet ve salâbetde sâhib-k›rân mertebesinde yetmifl iki aded güzîde yi€itlerimiz hâk-i mezellete düflüp sâ’ir karakullukçu ve gayri levendât gâzîlerinden üç yüz aded yi€itlerimiz dahi flehîd olup yüz on yi€itlerimiz dahi mecrûh olunca bu ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâlde befl bin aded küffâr› dendân-› tî€dan geçirdik. Ve demet demet küffâr›n lâfle-i murdârlar›n Ci€erdelen sahrâs›nda ci€erlerin delüp b›rakd›k.

Pafla-y› âdil cümle gâzîleri bafl›na cem‘ edüp müflâvere etdik, "Sultân›m, Sadr›a‘zamdan imdâd isteyelim" dediklerinde hemân,

Pafla-y› garîb {eydir}: "Esta€firullâh bu sahrâda ölürüm. Ben vezîria‘zamdan imdâd istemek ihtimâlim yokdur" deyüp gözlerinden kanl› yafl geldi.

Hemân "Gâzîler gelin Allâh aflk›na flu kâfire bir dahice be-dürüstî dokuflal›m, yâ taht ola yâ baht" deyüp cümle guzât bir yere geldik, ammâ küffâr dahi cümle bir yere gelüp yedi kol oldu. Fargaçi Kral ortada Nemse atl›s› sa€›nda ve Macar atl›s› henüz gelmifl dinç kâfirler solunda, cümle yayanlar› toplar›n önlerine alup torompetelerin çalup ayak ayak gelmede.

Hemân cümle gâzîlerimiz bir a€›zdan tekbîr-i Muhammedî getirüp, aç kurd koyuna ve koyun tuza se€irdir gibi derûn-› kâfire girirken toplara {küffâr} âtefl etdikde bir kerre yan verüp toplar›n gülleleri hebâya gidüp sa€ tarafda duran {mukaddemâ} s›nd›rd›€›m›z Nemse atl›lar›na girdik, hamd-i Hudâ niçe yüz kâfirlerin ömürlerine girdik.

Ammâ küffâr-› hâksâr bu kerre bizi ortaya alup ard›m›zdan Nemse atl›s›, flimâlimizden Çeh ve Leh ve ‹sfaç ve Nemse piyâdesi, önümüzden Fargaçi keferesi ve solumuzdan Macar-› füccâr katanas› cümle küffâr bizi ortaya alup yaka yakaya keflâkefl ceng [ü] cidâl ederken ne çâre nâçâr Âdem o€lanlar› atdan cândan ayr›ld›klar›ndan mâ‘adâ atlarda ve kendülerinde dermân yok ve bu kadar imdâd› gelmifl kâfire bizim gibi yorgun ve durgun ve arg›n ve darg›n asker yer götürmez küffâra cevâb veremeyece€imiz "K›r›m kad›s› bile bilir" deyüp herkes gönüllü gönülsüz cenge bî-çeng âheng etdiklerin küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr görüp dahi ziyâde flîrînleyüp bîbâk ü bî-pervâ üzerimize hücûm ederken ibtidâ mehterhâne tâ’ifemiz cenge girmeyüp yan verdiler.

Ve a€avâtlar da küme küme olup batiyyü'l-harekelik edince hemân küffâr toplar›n çeküp cümle bir yerden h›nzîr gibi sürüp sâ‘ika-vâr gürleyüp gelince herkes cân bâzâr›na düflüp *firâren an tevâlîyi'l-kesürât ve'l-fecürât* deyüp bi'z-zarûrî gerü Tuna kenâr›nda olan ordumuza firâr ederken cümle piyâde garîb sekbânlar›m›z b›ra€up kaçarken "Bire gidi avretler bizi yayan b›ra€up kanda kaçars›z" dediklerinde hemân Pafla üç yüz kadar âdem ile kalup *el-hükmülillâh* deyüp hakîr dahi Pafla ile kald›m.

Kâfirler bizi gördüler kim bunlar bir alay yayan âdemlerdir. "Her kaçan olsa bunlar bu sahrâda bizimdir" deyü küffâr-› hâksâr deyyâr bize bakmayup Firârî tahallus eden askerlerimiz kovarak ölüleri ***[104a]*** dirilerine binerek gitdiler, ammâ küffâr›n yayanlar› kalup bu kerre birkaç top ile bizim yayanlar› dö€me€e satafld›lar.

Hemân fakîr yayanlar›m›z cümle yedi kat olup arka arkaya verüp kâfirin piyâdesiyle kurflumlafl-ma€a bafllad›lar. Biz dahi cümle dörd yüz kadar atl› ancak kald›k.

Piyâdelerimizden yine hayli âdem flehâdet flerbetin nûfl edince hemân cümle bâkî kalan piyâdelerimiz etek der-miyân edüp ceyrân gibi sekerek ve kufl gibi uçarak kaçmada, biz dahi anlar›n akîbince pafla ile at bafl› berâber kaçarken ordumuza karîb geldikde piyâdelerimizi b›ra€up "Kuskuna kuvvet kamç›ya bereket" deyüp k›ç toplar›n atarak ba‘z› tarlalarda sûret dârûlar› suratlar›m›za urarak ve piyâdeler kaçd›€›m›za "Bizi b›rakman" deyü cümlesi hayk›rarak, bizler ise cân havliyle hayme vü hargâhlar›m›za cân atup kaçarak, küffâr-› hâksâr dahi akîbimizce bizi kovarak tâ çad›rlar›m›z içre kâfirin yü€rük atl›s› girüp niçe çad›rlar›n t›nâblar›n kesüp niçe karakullukçu fakîrlerin kellelerin kesüp ordumuzu zabt eder fleklinde oldular, ammâ dahi gerü gerideki askerinin gelmelerine muntaz›rlar idi ve yine durmayup çad›rlar içinde ceng ederlerdi.

Çünki hakîr bu hâl-i ahvâl-i pür-melâli gördüm, hemân çad›r›ma gelmeyüp yan›mda ne hidmetkâr ve ne refîk-i ber-karâr var, cümle cân bâzâr›na düflmüfl bir alay inhizâmdan firâr etmifl âdemler ile Tuna kenâr›na gelüp hemân atdan enüp at›n zîr-i zeber tengin berk edüp at›m›n yelesini halka gibi dü€ümleyüp yine at›ma süvâr olup Tatar ile sular› y›ld›rd›€›m›z gibi nehr-i azîm Tuna'y› y›ld›rma€a hâz›r-bâfl oldum, ammâ henüz gerüden küffâr›n dahi büyük alaylar› gelmedi.

"Görelim ahvâl-i pür-melâl neye müncer olur" deyü Tuna kenâr›nda niçe bin âdem irkilüp cem‘ olmada idik, ammâ hikmet-i Hudâ-y› Bârî yârî k›lup biz gerüde küffâr-› hâksâr ile germâ-germ ceng [ü] savafl-› perhâflda iken nehr-i Tuna üzre cisr-i azîm cümle tetimmât›yla tamâm olmufl ve niçe be€lerbe€iler beri tarafa geçmifl ve henüz cisir üzre âdem deryâs› gürûh gürûh akup fermân-› vezîr ile beri bizim cânibe geçmede.

Me€er biz dahi meydân-› ma‘rekeden kaça kaça Tuna kenâr›nda karâr etdikde gördük, Yûsuf Pafla ve Kaplan Pafla ve dahi K›bleli Pafla kollar›na gelmifliz. Anlar› gördükde cân›m›z yerine gelüp sehel tâze cân bulup anlar bize niçe gûne tesellî-i hât›r verirlerdi.

Der-tahkîk-i netîce-i âk›bet-i kâr-› gazâ-y› ekber sahrâ-y› Ci€erdelen

"*‹zâ erâdellâhu fley’en heyye’e esbâbehû*"[1] mazmûnu üzre kaçan kim Cenâb-› Kibriyâ bir kulunun iflini âsân etmek murâd edinse ibtidâ an›n esbâb›n› halk eder. Çünkim Gâzî ‹brâhîm Pafla yaln›z bafl›yla alt› bin aded yi€itleriyle germâ-germ befl sâ‘at-› nücûmî otuz yedi bin kâfirle ceng-i azîmler edüp nîm sâ‘at yerde Âl-i Osmân askerinden bir imdâd gelmedi€inden âhirü'l-emr münhezimen firâr edüp Tuna kenâr›na gelüp cümlemiz nehr-i Tuna'ya urup gark-› âb olma€› irtikâb edüp hemân kendümüzü Tuna'ya uracak mahalde küffâr-› hâksâr›n gerüden cümle küme askeri yedi koldan alaylar›n dizüp haçl› bayraklar›n açarak erganon ve torompete ve luturyanî borular›n çalarak sâf sâf olup ordu-y› ‹slâma yak›n geldikde cümle küffâr bir kerreden at b›ra€up "Yajuj ve Yajuj" deyü y›ld›r›m gibi flak›yup gelirlerken Cenâb-› Kibriyâ'n›n ihsân› olup Âl-i Osmân'› mansûr u muzaffer etmek murâd edinüp esbâb›n› bu yüzden halk etdi kim mukaddemâ beri tarafa geçen Serdâr Ali Pafla'n›n ve Gürcî Mehemmed Pafla'n›n ve sâ’ir vüzerâ ve vükelâlar›n cümle katâr kat›rlar›n› zîller ve ardalalar› ve çanlar› ve ç›nk›raklar›yla donadup cümle katâr› çay›ra ç›karm›fllar.

Ve cümle Âl-i Osmân develeri ki her biri ucbe hey’et havudlar› ve hatablar› ve zîlpûfl ve sa€r›pûfl ve bin-burc ardala çanlar›yla sahrâ-y› Ci€erdelen'de bu kadar bin katâr kat›r ve develer bu kadar bin sârbân ve harbendeleriyle çemenzâr [u] lâle-izârda serserî otlayup gezerken hemân küffâr y›ld›r›m gibi se€irdüp top ve tüfengler atup gelirken hemân küffâr›n top güllesin yemifl ve niçe bin kurflum zahm›n görmüfl ve kâfirin sadâs›n iflitmifl bu kadar bin mahlûk-› Hudâ at ve kat›r ve acûbe-hey’et develer gerdânlar›n kec edüp esirerek bu sahrâ içre pârekende ve perîflân olup kâfirin askeri içine develer yürüyüfl ederler.

Bu kerre Cenâb-› Allâh'›n ihsân›n› gör. Hemân ki küffâr›n alt›ndaki atlar› müddet-i ömürlerinde ***[104b]*** çanl› ve ç›nk›rakl› katâr kat›r develer görmüfl de€iller ve kâfirler dahi hem-çünân bu makûle hayvânât görmüfl de€iller, hemân kâfirin alt›ndaki atlar y›ld›r›m gibi flak›yup gelirken hemân develeri görüp kâfirin cümle atlar› durunca üzerinde olan Halpuz kâfirler atdan tepeleri üzre y›k›lup ve niçe bin kâfirler atlar›ndan tekerlenüp ve niçe bin küffâr›n atlar› deve ve katârlardan ürküp f›rradak gerüye dönüp ürken atlar› kank›s›, ve niçe bin kâfir atlar› dümmin hotasvâr edüp sahrâda gezen kayk›s› ve bu fezâda at›ndan ayr›lup demir katlavîleriyle sahrâda at›n dutma€a piyâde gezen kâfirlerin kank›s›, ve niçe bininin bafl› kay›s› olup develer dahi top ve tüfeng ve m›zrak zahm›ndan sahrâda gezen kank›s› ve cümle develer zahm-horde olup her bir flütür ejder-i heft-ser-i dîv-i nerre-i g›rrendeye dönüp tâvûsî ve arvana ve bu€ur ve mâya ve beserek {nâm} tü€lü develer cümlesi küffâr üzre se€irdüp vard›kça küffâr atlar› kaçup küffâr içre bir g›rîv [ü] feryâd [ü] vâveylâ vü vâveledâ kopup gûyâ cemelullâh› ricâlü'l-gayb gördüler.

Bu kerre küffâr art›k beri ordumuza do€ru gelme€e iktidârlar› olmayup,

"Âyâ ne iflleyüp ne re’y [ü] tedbîr ile bu Türk'ü k›rup cisir bafl›n alup beri cânibe Türk'ü geçirmesek" deyü müflâvereye dururken hemân bizim ‹brâhîm Pafla fakîr yine at üzre cümle askeriyle âmâde iken an› gördük, asâkir-i ‹slâm içinden bir ün ve bir g›rîv ü feryâd kopup,

"Bire ümmet-i Muhammed kâfir bozuldu, ne durursuz" deyü Cenâb-› Hak taraf›ndan gûyâ bir sadâ ç›k›nca *el-azametullâh ve'l-heybetülillâh* evvelâ yine bizim ‹brâhîm Pafla tâze cân bulup der-ceng-i evvel yine bizim asker küffâr üzre at salup sâ’ir asâkir-i ‹slâm azamet-i Hudâ âdem deryâs› gibi cûfl u hurûfla {gelüp} Tuna üzre olan cisirden dahi âdem deryâs› beri bizim taraf›m›za akup bir alay eli kan ve k›l›çlar› kan ve sîneleri uryân ve ci€erleri püryân bir alay gâziyân mücâhidân›n dillerinde Hazret-i Kur’ân cümlesinin k›l›çlar› uryân sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup sadâ-y› gülbâng-› Muhammedî'den ve atlar ve cümle hayvânâtlar süheylinden eflâk-i tâs-› nûlgûn kubbesi ç›n ç›n z›n z›n ötüp sadâ verirdi.

Hemân deryâ-misâl asâkir-i ‹slâm gürûh-› enbûh gibi gürleyüp küffâr üzre se€irdüp an› gördük, bizim köprü bafl›nda olan asker ile kâfir leflkerinin mâbeynlerinde niçe bin deve ve katârlar sedd-i sedîd olup durur.

Hemân cümle gâziyân-› sâhib-i îmân bu develeri geçüp Kad›zâde ‹brâhîm Pafla yine çet-a-çet cengde iken cümle gâzîler sahrâda atdan düflüp piyâde kalm›fl kâfirleri k›ra k›ra ‹brâhîm Pafla imdâd›na yetifldiler. Fakîr ‹brâhîm Pafla'n›n mürde cismine tâze cân gelüp eline yine D›m›flkî topuzcu€›n alup,

"Koman gâzîler fursat ganîmet ve nusret bizimdir" deyü cenge âheng etdiler.

Küffâr bu kâr [u] evgâr› görüp Türk askeri henüz bofland›, hemân cemî‘i bâr [u] büngâh› ve hayme vü hargâh› ve cebehânesi ve toplar› ve h›nto arabalar›n b›ra€up anlar dahi bizim gibi kaçma€a yüz dutup bunlar›n ard›nca âdem bahri temevvüc ve talattum ederek kova kova ve k›ra k›ra mukaddemâ ale's-seher ceng etdi€imiz mahalle vard›kda gördük, bizim b›rakd›€›m›z piyâdelerimizi küffâr piyâdesi yine ortaya alm›fl, k›rmak sadedinde iken piyâde küffâr bizim asâkir-i ‹slâm'›n geldi€in ve kendi cünûd-›

[1] Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yarat›r.

cünüblerinin cân havliyle firâr etdiklerin görünce hemân anlar dahi yayanlar›m›z› b›ra€up bir kerre yan verüp *firâren an tevâlîyi'l-kesürât* deyüp da€lara ve bâ€lara yüz tutup firâr edüp piyâdelerimize Hazret-i H›z›r gibi yetiflüp halâs etdik.

Bizim piyâdelerimiz de hayât-› câvidân bulup anlar dahi küffâr› kovma€a bafllad›lar. Sa€ taraf›-m›zdan dahi Sührâb Mehemmed Pafla Mar‘afl askeriyle imdâd yetiflüp fi'l-hâl iki bin mikdâr› küffâr-› bed-girdâr-› murdâr› ve âlât-› silâha müsta€rak zerehpûfl, âlât-› harbî berdûfl, küffâr huyûfl ve mest [ü] medhûfl mel‘ûnlar dendân-› tî€a ber-gerdân verüp yerleri dâr-› nîrân olup niçesini Sührâb Mehemmed Pafla'n›n karakullukçu hüddâmlar› seyishâneler üzre esbân gulâm-› kâfirleri k›ra k›ra bî-dermân kald›lar.

Ve bu mahalde niçe bin küffâr› flirp-kelle ve paf-gevde etdiler. Ve niçe bin gâzîler firâr eden küffârlar›n ardlar› s›ra gitdiler, ammâ bu fezâdaki ma‘rekede on binden ziyâde {küffâr} birbirlerine onar onar ba€l› olan Macar ve Çeh ve Leh ve ‹sfaç ve Korol ve Tot kâfirlerinin piyâdelerinden bu sahrâda biri cân kurtarmayup asâkir-i ‹slâm'›n acemi gulâmlar› bu piyâde kâfirleri eni konu Kassâb-› Cömerd ***[105a]*** köçekleri gibi kâfirleri baflıdan ve koldan ve butdan budayup k›rarlard›.

Ve niçe bin küffârlar› dahi k›ra k›ra bu Murâd-ovas›'nda murâd›na ergirirlerdi, lâkin Vezîria‘zam küffâr›n kesret ü vefretinden havf edüp Karaman Vezîri Çavuflzâde Mehemmed Pafla'y› ve Seydî Ahmed Paflazâde Mehemmed Pafla'y› ve Kanbur Mustafâ Pafla'y› ve Ohri ve Elbasan ve ‹skenderiyye be€lerin ve on oda yeniçeri ile samsoncubafl›y› beri ceng taraf›na köprüden geçirüp Süleymân Hân taburunda Kad›zâde ‹brâhîm Pafla ordusu içre konup pür-silâh meterislerde âmâde durdular. Bu kerre hayrhâh-› devlet olanlar Sadr›a‘zama derler kim,

"Sultân›m karflu tarafa eyi asâkir-i ‹slâm'›n yarar ve nâmdâr ve güzîdelerin karflu tarafa geçirdiniz. Beri bizim taraf›m›zda ve sanca€-› Resûlullâh dibinde ve sizin hidmet-i flerîfinizde cüyûfl-› müslimîn az kald› ve hâlâ cisirden âdem deryâs› karflu tarafa akup gitmededirler. ‹htimâldir mel‘ûn küffâr bir hîle ile karflu tarafda böyle bir asker gösterüp ve bir ma‘rekegîrlik edüp ba‘dehu firâr edüp karflu askerimizi kemîngâhlara çeke. Karflu tarafda flimden gerü küffâr› kovmas›nlar, zîrâ düflman› çok kovdukça düflman yarar olur. Ve ihtimâldir bu asker-i ‹slâm karflu tarafa sökün edince ihtimâldir bu taraf bofl kalaca€›n düflman bilüp bu taraf› Zirino€lu ve Begano€lu ve Nadajo€lu ve niçe banlar ve niçe hersek ve segler bu tarafa gelüp bir rahne vereler.

"Hemân tedbîr oldur kim karfluya geçen asker flimden gerü yetiflir. Hemân sultân›m ocak a€alar› köprü bafl›n zabt u rabt edüp öte tarafdan beriye bafl ve dil ile ve sâ’ir hidmet ile geçenleri beri geçirsinler, ammâ *Allâhümme âfinâ* karflu tarafda yine bir inhizâm olursa firâr eden askeri geçirmesinler ve cümlesin vursunlar ve el kald›ranlar› k›rs›nlar" dediklerinde hemân

Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla eydir: "Vallâhi Hac›zâde aceb ihtimâlcisin. ‘fiu flöyle olunca, flöyle böyle olur’ dedin, ammâ yine akla mülâyim âk›bet-endîfl müflâvereleridir" dedikde hemân

Kazanc›zâde Çelebi "Belî efendim, hemân cisir bafl›n zabt etsinler. ‹nflâallâh karflu tarafda asâkir-i ‹slâm mansûr [u] muzafferdir" dedi€inde hemân yeniçeri oca€›nda Muhz›rbafl› Abdi A€a'y› cümle odas› neferâtlar›yla cisir bafl›na ta‘yîn olunup Sadr›a‘zam taraf›ndan bir piyâde âdem bile karflu taraf›m›za geçme€e kâdir de€iller idi

Ammâ hamd-i Hudâ beri bizim taraf›m›zdaki sahrâ-y› Ci€erdelen ve deflt-i Murâd mâl-â-mâl âdem deryâs› gibi temevvüc edüp hâmûn-› Ci€erdelen tâ Lara bay›rlar›na ve Lak da€lar› bâ€lar›na var›nca leb-ber-leb benî Âdem olup gûyâ meydân-› Arafât olup cümle cündullâh ile bu tîh-i çemenzâr temevvüc {edüp} Bahr-i Ummân-vâr çalkand›. Ve her koldan alaylar sâf sâf ba€land›.Ve cümle küffâr bu hâli görüp Ci€erdelen vâdîsinde ci€erleri dâ€land›. Ve tarfetü'l-ayn içre üç bin aded küffâr›n dest [ü] pâlar› ba€land›. Ve bizim Kad›zâde ‹brâhîm Paflal›n›n pürhûn olmufl yürekleri ya€land›. Ve hamd-i Hudâ mecrûh olan yi€itlerimizin zahmlar› sa€land›.

Andan cümle küffâr sahrâ ortas›nda cem‘ olup "Yine bir arbedecik edem" deyü Fargaçi Kral-› dâl-i bed-fi‘âl var kuvvetin bâzû-y› bî-kuvvetine getirüp bir hayli âtefl-feflânl›k edem zann etdi. Gördü kim asker-i bî-flümâr bir ân karâr etmeyüp eyle gelir kim bu geliflden kendülere halâs yokdur. Hemân bir kerre flapkalar›n bafllar›ndan ç›karup,

"Bire meded sana s›€›nd›k yâ Îsâ tut bizi" deyü bafl açup ricâ eylediler.

Hazret-i Îsâ dahi ricâlar›n kabûl edüp ve ricâlü'l-gayb dahi imdâd edüp cümle kâfirleri ricâlar› üzre tutup asâkir-i ‹slâma kelle ve paçalar›n ve niçe kapudanlar ve goroflar ve banlar ve herseklerin askere teslîm etdiler.

Azametullâh bu ânda cümle cünûd-› müslimîn ü mü’minîn elleri ve kollar› ve cümle esvâblar› la‘l-gûn kan revân olup her bir gâziyân-› dilâverân serbâzânlar Kassâb-› Cömerd köçeklerine döndüler, ammâ küffâr k›rmadan dahi bî-tâb u bî-mecâl kald›lar. Ammâ henüz bizim yayan gâzîlerimiz yayan küffârlar› k›rmadan intikâm ald›lar. Ve ol kadar mâl-› ganâ’imle mu€tenem oldular ve cümlesi hamd ü senâ edüp tâze cân buldular. Ammâ münhezim olan küffâr› dinç atl› olan gâzîlerimiz kova k›ra Uyvar'a karîb tâ Patka gölü bata€› ve hanâzîr ve Mujik yata€› nâm mahalle dek yüz dutup firâr etdiler.

Bu mahalde dahi niçe yüz kâfirleri birer gûne yüzden dutdular ve niçesini bu batakda h›nzîr gibi depelediler ve üç binini kayd-› bend ile Sadr›a‘zama

götürdüler. ***[105b]*** Hemân ol ân Sadr›a‘zam amân u zamân vermeyüp otak önünde ifllerin cellâdlar bitirdiler.

Ve dendân-› tî€dan halâs olanlar› tâ kal‘a-i Uyvar kapusuna dek kovdular ve kovduklar›na yetdiler. Tâ Uyvar'›n handak› kenâr›nda niçe yüz kâfirleri gözetdiler ve fi'l-hâl niçesin kelle paça etdiler.

Ammâ asâkir-i ‹slâm kol kol birer cânibe mâl-› ganâ’ime pârekende ve perîflân ol›cak Fargaçi nâm kral›n cümle mâl-› hazâ’ini ve cümle cebehânesi ve bârhânesi ve toplar› Lak da€› dibinde kalup me€er mel‘ûn Fargaçi la‘în alt› bin kadar güzîde atl› ve yayanlar ile mahall-i inhizâmda sarp da€lara girüp kemîngâhlarda pinhân olmufl.

Çünki asâkir-i ‹slâmdan meydân-› ma‘rekeyi hâlî görüp "Mâl cândand›r" deyüp hemân alt› bin kadar güzîde kâfir ile da€dan tomuz topu olup ç›kup hazîne zabt›na me’mûr olanlarla cenge âheng etdiklerinde asâkir-i ‹slâm'›n geride kalanlar› bu hâli görüp,

"Bire da€dan kâfir ç›kd›" deyüp on bin kadar guzât-› müslimîn bu Nemse kâfiriyle germâ-germ yine savafla bafllarlar.

Ammâ Fargaç-i la‘în kuvvetiyle bu kadar "*Benem, di€er nîst!*" diyen kâfirler birbirlerine piyâdeleri zincîrler ile tirkeflmifller ve yek-dil [ü] yek-cihet olu[p] berkeflmifller. Ve cümlesi âhen-pûfl olmufllar ve her biri murg-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kalm›fllar, zîrâ her bir kâfirin elinde ve yeninde ve kolunda ve yakas›nda ve belinde befler ve onar aded çarhl› küçücük tüfengleri var idi.

Ve bu mel‘ûnlar mukaddemâ bizi bozanlar idi. Bizim dahi bu mel‘ûnlara dâ€-› derûnlar›m›z var idi. "Bu mel‘ûnlardan dâ€-› derûnumuz def‘ içün vücûdlar›n sahîfe-i rûzgârdan kald›ral›m" deyü bir iki kerre hücûmlar edüp kâfiri hazîneleri yan›ndan ay›rup yine bir yan›na askerimizle yan verdik.

Tâ ki cevânib-i erba‘aya giden asâkir-i bî-pâyân gelüp cem‘ olup tekrâr kâfire yedi koldan hücûmlar edüp bizim ‹brâhîm Pafla piyâdeleri dahi kâfir piyâdeleri az kalma€ile anlara sataflup birbirlerine ba€l› küffâra bizim yayalar k›rkar ve ellifler dirhem dalyan uzun tüfengler ile küffâra kurflumu bârân-› la‘net gibi ya€d›r›rlard›. Ammâ ne tüfeng, her biri birer muflkat-misâl tüfeng-i pür-rengler, avuç saçmas›yla atd›klar› zamân küffâr› demet demet hâke yeksân edüp ba€l› olan kâfirler birbirinin lâfle-i murdârlar›n sürümeden ceng etme€e bafllar› kaygulu olup sa€ kalanlar hemân gûl-beyâbânîler gibi Lara da€lar›na ve Lak bâ€lar›na yüz dutup giderlerdi. Ve sahrâda kalan cengâver kâfirleri tüfeng ile helâk ederlerdi.

Ammâ bu Fargaçi küffâr› cümle yedi alay idi. Belki dahi ziyâde küffâr-› hâksâr idi. Hattâ bunlar› k›ra k›ra bin mikdâr› küffâr kal›nca hemân bir u€urdan "Allâh Allâh" deyüp üzerlerine at koyup dal tî€-› uryân âtefl-tâb olunca bu kâfirleri demet demet ve ceste ceste edüp hâke sald›k.

Ve bak›yyetü's-süyûflar›n beste beste der-zincîr-i esîr edüp cümle mâl-› hazâ’inin ganâ’imleriyle guzât-› müslimîn nehb ü gâret edüp illâ Fargaçi la‘înin hazînesi arabalar›n yine mukaddemâ zabt eden yeniçeri çorbac›lar›na teslîm etdik, ammâ bu h›nto arabalar›n atlar›na piyâde kâfirler binüp firâr etdiklerinden bu arabalar bu vâdîlerde kalm›fl idi.

Ba‘dehu cemî‘i kâfirlerin kelle paçalar›n cemî‘i gâziyân-› Âl-i Osmân m›zraklar üzre ârâyifl-i sinân edüp Sadr›a‘zam huzûruna hazîne arabalar›yla ve Macar toplar›yla götürmede, ammâ kâfir Fargaçi la‘în a€ y›rtup peflkin atlam›fl la‘în ü bî-dîn olma€ile kaçamak yollar›n bilüp da€lar ve ormanlara h›nzîr gibi girüp k›rk elli mikdâr kâfir ile tâ kal‘a-i Uyvar'a cân atup güc ile cân-› habîsin kurtarup {halâs oldukda} yatmadan ve durup oturmadan,

"Kan› flu biz Türk'den kaçup gelenler ve mürted olup dîn-i Îsâ'ya girenler" dedikde fi'l-hâ[l] Fargaçi önüne âfl›k› olan Türk kâfirin ve ma‘flûk› olan Macar hîzin getirüp,

Fa[r]gaçi eydir: "Bire çufudlar, siz bana dediniz ki ‘Türk bu kal‘ay› alma€a beri tarafa on bin âdemle geçdi ve köprüyü yapamayup Tuna tafld› ve Türk flafld›. Hemân Türk'ü var›n k›r›n, köprü bafllar›n al›n Uyvar'›n kal‘as›n kurtar›n’ dediniz. Size aldanup yigirmi otuz bin H›ristiyan askerimden ve bu kadar cebehâne ve hazînemden ay›rup Uyvar kal‘as›n askersiz kodurdunuz. Tîz flunlar› kaz›€a {urun}" deyüp iki aded mel‘ûn mürtedleri dahi kal‘a handak› kenâr›nda ***[106a]*** kaz›€a urduklar›n Fargaçi kapudan› akîbince tâ Uyvar'a var›nca kovanlar nakl etdiler.

Ba‘dehu Fargaçi la‘înin ganâ’imin Sadr›a‘zama götürürken mukaddemâ ale's-sabâh meydân-› ma‘rekemize u€rad›kda vakt-i seherde Üstürgon kal‘as›ndan küffâr›n yayas› içre dörd aded balyemez gülleleri kâfirlerin kellelerine urdu idi. Küffâr›n yedi€i bal› balyemez gülleleri kâfirlere semm-i helâhil eyleyüp a€›zlar›ndan ve burunlar›ndan ç›karup iki bin kadar küffâr› pâre pâre ve rîze (ve) rîze edüp herse-i insân olup küffâr›n cesed-i murdârlar› çet-a-çet hâk-âlûd olup yat›rlard›.

Ve cümle küffâr›n cemî‘i atlar› ve k›l›çlar› ve meçleri ve flifller ve harbalar› ve demir geyim katlavîleri ve garabine çarhl› tüfengleri ve bellerinde kemerleri ve üzerlerinde Alaman ayusu derisinden ok geçmez ve k›l›ç kesmez güderiden z›rh yerine geyimleri ve cümle esvâb u eskâlleri ve torompete borular› ve dankiyolar› ve nâkûs ve erganonlar› ve niçe billûr câml› h›nto arabalar› ve niçe bin gûne mâl-› hazâ’in ve gayri elvân ganâ’imleri cümle guzât-› müslimîne nasîb oldu.

Ve bu sahrâ-y› Ci€erdelen cesed-i benî Âdem ile dâ’iren-mâdâr befl sâ‘atlik yer lâfle-i murdâr ile zeyn

olup cümle küffâr hâs u beyâz billûr-vâr kûn-bürehne yüzü koy› puflt-penâh›-misâl yat›rlard›.

Bi-fazlillâhi Ta‘âlâ ale's-seher münhezim oldu-€umuz yerde yine Fargaçi kapudan› k›rup intikâ-m›m›z› ald›k. Hamd-i Hudâ *hâzâ min fazli Rabbî.*

Ba‘dehu cümle cebehâne ve toplar ve gayri ganâ’im ve hazîne ve h›nto arabalar ile bir mükellef alay tertîb edüp huzûr-› serdâra giderken Sadr›a‘zamdan haber gelüp,

"Benim kar›ndafl›m, cümle flikâr›n mu‘temedün aleyh âdemlerinle dursun. Sen cümle askerinle firâr eden küffâr-› nâ-bekâr akîbince kova gidüp sâ’ir vüzerâlar›n flikârlar›yla ordu-y› ‹slâma alay ile gelesin" deyü fermân gelince hemân fakîr ‹brâhîm Pafla n'eylesin, yâ biz n'eyleyelim, "El-emrü emrüküm" deyüp cümle ganâ’imi Kethudâ Ahmed A€a'ya teslîm edüp yine kâfir kovma€a gitdik.

Ammâ atlar aç ve bizler aç. Hele bir orman içine girüp cümle atlar› çay›ra salup etrâf›m›za karavullar koyup sehelce istirâhat etdikde Hudâ mu‘în ü zahîri ola, fiâmîzâde Re’îs Efendi'den on dâne muharrâ pifl›mifl beslenmifl koyunlar ve befl bin ekmek ve bin aded at yemi gelüp cümle ni‘metullâh› mahlû-kullâhlara bezl edüp cümle guzât›n cânlar› yerine gelüp kâmil bir sâ‘at bu mahalde ârâm edüp andan yine esb-i sabâ-peymâlar›m›za "Niyyetü'l-gazâ" deyü süvâr olup "Azm-i râh-› cânib-i küffâr" deyü giderken ibtidâ Serasker Ali Pafla'ya Bosna askeriyle râst geldik ve Kaplan Pafla ve Yûsuf Pafla ve Çavufl›zâde Mehemmed Pafla ve Budin vezîri Siyâvufl Pafla kar›ndafl› Hüseyin Pafla ve Sührâb Mehemmed Pafla ve Kanbur Mustafâ Pafla ve Defterdâr Hüseyin Pafla ve S›ska Ken‘ân Pafla ve H›s›m Mehemmed Pafla ve Gürcî Koca Mehemmed Kethudâ Pafla ve Seydîzâde Mehemmed Pafla ve Cân Arslan Pafla ve Çatrapatra Ali Pafla ve Konakç› Kara Ali Pafla ve K›bleli Pafla ve Kaplan Pafla ve Kurd Pafla ve niçe bunun emsâlleri vüzerâ ve mîr-i mîrânlar ve niçe yüz ümerâlar cümle asâkir-i ‹slâmlar›yla kufl›luk vaktinden tâ Uyvar'a var›nca da€lara ve tafllara ve bâ€lara ve ormanistân u çengelistân mahûf yollara ve bellere girüp tâ vakt-i asra dek gezüp elli altm›fl bin asâkir-i ‹slâm da€larda tafllarda av arar gibi arayup tâ vakt-i asra dak sâlimîn ü gânimîn her cânibe at sald›lar, ammâ k›z›l kan içinde kald›lar ve bin yedi yüz aded kelle dahi ald›lar.

Ve mansûr u muzaffer bir alay-› azîm ile küffâr›n haçl› peykerlerin h›nto billûr câml› arabalar üzre f›land›ra ve bayraklar› ser-nigûn edüp bu kadar bin kelleleri ârâyifl-i nîze edüp ve bu kadar toplar› ve bu kadar cebehâneleri ve bu kadar bin esîrleri der-zincîr keflân-ber-keflân geçüp tab›llar› ve erganon ve to-rompete ve luturyan borular›n çalarak cümle muh-teflem kapudanlar› a€laflarak bir mehâbet ve salâbetli alay-› azîm ile Sadr›a‘zam›n serâperdesine var›lm›fl-d›r kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz.

Cümle vüzerâ ve mîr-i mîrânlar›n getirdikleri mâl-› ganâ’im ve üsârâlar› ve kelleleri beyân eder

‹btidâ efendimiz Kad›zâde ‹brâhîm Pafla kolun-dan bin dörd yüz kelle ve befl yüz on aded esîr ve Fargaçi'n›n on araba hazînesi ve on aded münakkafl toplar› geldi.

Ve Kaplan Pafla kolundan iki yüz kelle ve k›rk esîr.

Ve Yûsuf Pafla kolundan iki yüz elli befl kelle ***[106b]*** ve on esîr.

Ve Gürcî Mehemmed Pafla kolundan üç yüz aded kelle ve yetmifl dil.

Ve Sührâb Mehemmed Pafla'dan yüz elli kelle ve üç aded kal‘a kapudanlar›.

Ve K›bleli Pafla taraf›ndan k›rk kelle ve üç yüz dil.

Ve Çavuflzâde kolundan üç yüz kelle ve on bir dil.

Ve cümle sâ’ir vüzerâlardan hem-çünân bu kadar (bu kadar) esîr-i firâvân geldi.

Ammâ cümleden sonra baba-y› âlem Köse Serdâr Ali Pafla Bosna serhad gâzîleriyle cümle iki bin altm›fl aded kelle ve üç bin aded esîr-i bend-i zincîr ve yedi aded kal‘a kapudanlar› ve dörd kat küffâr mehterhânesi ve iki h›nto arabalar ve yigirmi aded mücellâ toplar ve altun haçl› bayraklar ile cümle küffâr kelleleri karg› ve kantar s›r›klar üzre ârâyifl olup esîrleri pây-beste ve dil-haste ve flikeste beste edüp borular›n çalarak cisirden bir alay-› azîm ile geçüp Süleymân Hân depesi dibinde Sadr›a‘zam huzûrundan otak-› nüh-tâk önünden bâlâda tahrîr oldu€u üzre cümle vüzerâ ve mîr-i mîrânlar metâ‘lar› huzûr-› vezîr-i dilîrden güzer edüp cümle vüzerâ ve vükelâlar,

"Gazân›z kutlu olsun" deyü Sadr›a‘zam›n bûs-› dâmeniyle fleref-yâb olup her biri Sadr›a‘zam huzû-runda karâr-dâde oldular.

Hemân serâperdenin sokaklar› iki cânibe dahi ziyâde küflâde olup Sadr›a‘zam iskemle-i Âsaf-› Berhayâ üzre karâr-dâde olup sa€ taraf›nda k›rm›z› kilimler üzre befl yüz kîse guruflu hemân püflte-misâl y›€d›lar ve solunda üç yerde âdem kaddi hil‘at-i flâhîleri y›€d›lar.

Ve Sadr›a‘zam huzûrunda turna telleri ve gümüfl teller y›€›n y›€›n durup ba‘dehu ibtidâ cümle vüzerâlara birer semmûr kürk ve cümle mîr-i mî-rânlara birer müntehâ zer-ender-zer hil‘at-i fâhireler ve sâ’ir mîr-i livâlara hil‘at-i nâdireler ve cümle alay be€lerine turna telleri ve gümüfl c›€alar ve dahi biz ceng ederken vakt-i seherde kelle getirenlere ibtidâ ellifler gurufl ba‘dehu gelenlere k›rkar gurufl, andan kelleler befl alt› bini afld›kdan sonra kelle getirenlere otuzar esedî sadaka olundu. Dahi sonra gördüler kim gelen kelleye ve dile hadd ü nihâyet yok, yigirmifler gurufl ihsân olundu.

Ba‘dehu Budin vezîri Siyâvufl Pafla bürâderi Hüseyin Pafla kolundan Budin ve Üstürgon gâzîleri dörd bin aded esîrler dahi gelüp serâperde önünde bu kadar üsârâlar› getirenlere in‘âmlar olunup "Yine getirenler bu esîrin boynun ursunlar" deyü fermân olunca *el-azametullâh* dörd bin aded ibâdullâh› serâperde önünde çökerüp yüz, yüz elli yerde cellâd-› bî-amânlar bu kadar mahlûk-› Hudâ'ya flaka flak taka tak ol kadar seyf-i miczem urdular kim flak›rd›s› evc-i arâka ç›kup her kâfir koyun ve kuzu gibi meleyüp elleri ba€l› ve ci€erleri dâ€l› bunlara kâmil bir sâ‘at-i nücûmîde eyle flemflîr-i âtefl-tâb-› perrân urdular kim böyle seyf-i zü'l-yezeni Rüstem ü Restân ve Sâm u Nerîmân ve Güstehem ü Tihemten urmam›fld›r.

Ve mukaddemâ bizler vakt-i seher arsa-i meydânda ceng [ü] cidâlde iken yine bizim gâzîler getirdi€i dillerin dilleriyle bafllar›n bir yerden keserler imifl, hattâ serâperde önünde olan çemenzâr-› ahzargûn hûn-› insân ile la‘l-gûn olup küffâr›n kelleleri hûn-› insân›n cereyân›ndan hûnile galtân olup pâypûfl ile o kanara meydân›nda gezilmez olup serâperde önündeki kanlar üzre yeni toprak nisâr etdiler, ammâ ne mümkün, cümle türâb ân-› vâhidde hûn-› insân ile tahmîr olup la‘l-gûn bir fezâ-y› mezbah-cây oldu.

Hattâ otak-› nüh-tâk önünde üç yerde kelle da€lar gibi y›€›lup cümle lâfle-i küffâr-› hâksâr›, hakkâ ki hâksâr oldular, cümlesin arabalara tahmîl edüp ordu-y› ‹slâm kenâr›nda bir gün bir gecede gücile tafl›yup üç yerde da€lar gibi y›€d›lar.

Hamd-i Hudâ gerçi söylemek aybd›r, ammâ Rabbü'l-izzet'in ihsân›n söylerim. Ve mukaddemâ Ci€erdelen kal‘as›nda gördü€üm rü’yâ-y› sâlihan›n zuhûr etdi€inün hayr oldu€una hamd [ü] flükr edüp söylerim ki sad lek Rabbü'l-izzete hamd olsun.

Bu cengde bu Evliyâ-y› fakîr-i hakîr-i za‘îfi Cenâb-› Bârî yârî k›lup azîzimiz Üsküdârî Mahmûd Efendi ve Geysûdâr Kapânî Mehemmed Efendi ve Na‘l›nc› Dede Efendilerimiz du‘â-y› himmetleriyle bu gazâ-y› meserretde bulunduk. Ve flimdi bu gazâya gelirken Vulkovar nâm kal‘ada cisir bafl›nda Hindî (---) Baba tekyesinde yatup ol azîzi vâk›‘am›zda görüp,

"Evliyâm, gazâ edersin ve mâl-› ganâ’imler al›rs›n, ammâ korkma mansûr u muzaffer olursun" deyü beflâret etdi€i gelüp zuhûr edüp bu mahalde Sadr›a‘zam›n huzûrunda ol vâsi‘ ve ganîmet ihsân h›rmeninde bu hakîr ü pür-taksîre elli gurufl ve yigirmi altun ve bir çelengi bizzât Sadr›a‘zam serime sokup,

"Evliyâm du‘â eyle" ***[107a]*** buyurup getirdi€im Macar katanas›n ve Nemse gulâm›n hamd-i Hudâ kesmeyüp hakîre ihsân eyleyüp katana at›n› dahi in‘âm etdiler. Ve niçe vüzerâlardan ihsânlar ald›m. Ba‘dehu Macar at›n› k›rk gurufla satd›m.

Ammâ bu gazâ-y› garrâda cümle guzât-› müslimîne bezl olan ihsân u in‘âm "Taraf-› pâdiflâhîden cümle iki yüz kîse gurufl sadaka olundu" deyü Masraf Kâtibi Ahmed Çelebi nakl eyledi.

Ba‘dehu ordu-y› ‹slâm'da câ-be-câ pinhân etdikleri esîrlerden su’âl edüp, siz ne kadar kâfir idiniz, dedi€imizde,

"Vallâhi bizimle Çeh ve Leh ve Korol ve ‹sfaç ve Tot ve ‹slovin ve Nemse tüfenglilerinden cümle on yedi bin aded tüfengli h›ristiyan idik ve on bin Nemse atl›s› ve on bin (bin) Macar katanas›, cümlemiz otuz yedi bin H›ristiyan idik, cümle k›r›ld›k. Ve cümle üç aded serdâr›m›z var idi; biri Mantikukule ve biri Roza ve biri Fargaçi kapudan ki Uyvar kal‘as› an›n dedelerinden berü an›n mülküdür. fiimdi cümle askeri k›r›lup Uyvar'› tîz al›rs›z" deyü flâfî haberler verdi.

Hakîkatü'l-hâl küffâr kelleleri add olunup otak önünde üç yerde onar bin aded kâfir kelleleri y›€›l› idi. Bu hisâb üzre otuz bin ma‘dûd kelle idi ve ordu içinde dahi iki bin küffâr kadar pinhân eylediler ve iki bin mikdâr› küffâr nehr-i Gara'da ve nehr-i ‹pol'da ve Patka gölünde gark oldularsa otuz yedi bin küffârdan ancak üç bin küffâr halâs olmufldur.

Zübde-i kelâm oldur ki böyle bir gazâ-y› garrâ-y› kübrâ bu serhadlerde devlet-i Âl-i Osmân'dan berü olmam›fld›r. ‹llâ Süleymân Hân'›n Mihaç gazâs› ve Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis'in E€re gazâs› olmufldur, ammâ bu Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘in asr›nda be-dest-i Vezîr-i dilîr Fâz›l Ahmed Pafla'n›n Ci€erdelen gazâs› cümleden flîrîn gazâ olmufldur.

Niçe müverrihler yazd›lar, ammâ bu hakîr ü kemter fakîr kalîlü'l-bizâ‘a pür-taksîr bu gazâ-y› azîmde bulunup alâ kadri'l-imkân bu yüzden müsevvede etdik. ‹nflâallâhu Ta‘âlâ bu mecmû‘a-i nâmatbû‘umuzu ser-riflte elde oldu€u üzre tas[h]îhe geçirüp gayri kürrâslar tahrîr etdikde "*El-ma‘nâ fî batni'fl-flâ‘iri*" üzre dahi matbû‘ ve merbût tahrîr olunur. Kusûruna nazar olunmayup dâmen-i afv ile setr edeler.

Ve sâ’ir ahibbâ vü sâd›kân u ârifân u âfl›kân-› ashâb-› divelden niyâz olunur ki iksârda olan özrümüz kabûl edeler, zîrâ bu kadar seyâhat-i kesretde ve bu kadar meflakkat-i vefretde cem‘-i hât›ra olmama€ile ancak kendü sergüzeflt ü serencâm›m›z olup bu gazâda elimizden cüz'î ve küllî hay›rl› ifller dahi gelmek ile ale'l-fevr bu gûne terkîm olunmufldur, ammâ hakkâ ki bu Ci€erdelen sahrâs› cengi cemî‘i küffâr-› bedkârlar›n bu âna dek niçe bin inhizâmlar›na bu ceng-i Üstürgon-› ibret-nümûn dibâce-i defterleri olmufldur. *Hâzâ min fazl› Rabbî.*

Hikmet-i Bârî {Cenâb-› Kibriyâ yârî k›lup çerâ€ân-› sürûr u hubûr oldu€un beyân eder}

Bu ceng [ü] cidâl tamâm oldu€u gece aslâ Sadr›a‘zam taraf›ndan fermân ile tenbîh ü te’kîd olunmadan bi-emrillâhi Ta‘âlâ mukaddemâ Kad›zâde

‹brâhîm Pafla'n›n ibtidâ ale's-seher ceng etdi€i yerde flühedâlar›m›z üzre büklüm büklüm ve burma burma nûr ya€d›€›n niçe bin sulehâ-y› ümmetden kimesneler ve niçe bin gâziyân-› sâd›kânlar bu mehbit-› pürenvâr› müflâhede edince Sadr›a‘zam taraf›ndan fermân ile çerâ€ân donanmas› oldu zann edüp *el-azametullâh* ol leyle-i muzlimde nehr-i Tuna'n›n karflu taraf›nda ve beri bizim semtimizde olan niçe kerre yüz bin hayme vü hargâhlar›n cemî‘i t›nâblar›na ve niçe kerre yüz bin aded karg› m›zraklar üzre niçe kerre yüz bin fânûslar ve kanâdîller ve flem‘-i rîhler ve flem‘-i rîhler ve lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ mefl‘aller ile eyle çerâ€ân olup zîb ü ziynet oldu kim ol fleb-i muzlim rûz-› rûflen-misâl leyle-i Kadr olup cümle flühedâlar›m›z›n ervâhlar› inflâallâh pür-nûr olmufl alâmetleri olup gûyâ eflâk-i seb‘an›n kevâkibleri ve seb‘a-i seyyâre ve sitâre-i mirrîh ve zühre ve utarid ve müflterî ve zühal ve flems ü kamer ve ferkadân ve necm-i sâbite ve süheyl-i Yemenî misilli encümânlar {gûyâ} bir yere müctemi‘ olup sahrâ-y› Üstürgon'u ol karanu gecede rûz-› nevrûz-› Hârzemflâhî gibi küflâde olmufldu.

Ve dahi Üstürgon kal‘as› taraf›ndaki Süleymân Hân depesinde ve fioflkon depesinde ve Muhanad depesinde ve ‹rflek depesinde ve Ban depesinde ve Depedelen depesinde ve Ba€dala depesinde ve'l-hâs›l on iki aded püflte-i bâlâlar üzre Üstürgon kavmi da€lar gibi odunlar y›€up on iki yerden âtefller evc-i âsumâna peyveste olup tâ sabâha dek ale'l-ittisâl nâr-› Nemrûd-misâl âtefller on iki burcdan haml ü sevr ve cevzâ ve seretân ve esed ve sünbüle ve mîzân ve akreb ve kavs ve cedy ve delv ve hût misilli ebrâclardan Üstürgon'un on iki aded yerde âteflleri cihân› rûflen edüp dendân-› bedenleri üzre bî-hisâb fânûs ve neft ve katrân ve zift ve dühn-i gûsfendleri yakup kal‘a-i Üstürgon'u ***[107b]*** dahi çerâ€ân etdiklerin Sadr›a‘zam görüp,

"Bire cân›m, bu çerâ€ân›n asl› nedir? Biz hod fermân etmedik, bu sürûr [u] flâdumân nedir" dedikde cümle nedîmân-› Âsaf dediler kim,

"Bu çerâ€ân Allâhu a‘lem min indillâh olmufldur" dediklerinde Sadr›a‘zam,

"Vallâhi ma‘kûl olmufldur. Tîz kal‘a-i Üstürgon'dan üç yayl›m top ve tüfengler at›lup gülbâng-› Muhammedîler çekin. Bu gece bizim dahi ordu-y› ‹slâm içre cemî‘i balyemez toplar ve kâfirden al›nan toplar üçer yayl›m tüfengler at›lup akîblerince gülbânglar çekilüp sabâha dek ordu-y› ‹slâm çerâ€ân olsun" deyü fermân-› vezîr-i Berhayâ sâd›r olunca azamet-i Hudâ ol gece sabâha dak top u tüfeng sadâs›ndan ve benî Âdem na‘ras›ndan ve atlar süheylinden âdemin zehresi çâk olup ebr-i kebûdlar gûyâ rîze rîze zemîne dökülüp ber-hâk olurdu.

Tâ bu mertebe flâdumân-› top ve tüfenglerle flâdumânlar oldu kim ordu-y› ‹slâm içinde bârûd-› siyâh kalmad› denecek mertebe gencerler oldu.

Hattâ ricâl-i gayb gibi küffâr›n inhizâm›na sebeb olan niçe kerre yüz bin develer kim var anlar›n hakk›nda Cenâb-› Kibriyâ hadîs-i kudsîsinde [1]«Ê«†Œ«% buyurduklar› flütürlerin hatab u havudlar› üzre sârbânlar ve flütürbânlar balmûmlar› ve her flütürün kec gerdânlar›na fânûslar asup katâr katâr develeri ve katâr katâr kat›rlar› dahi cümle semerleri üzre mûmlar yakup ve ardala ve bin burc nâm çanlar›n takup ordu içr[e] hüddâmlar› bu hayvânlar deverân ve seyerân etdirdiklerinde gûyâ ordu-y› bâzâr içre bir âtefl deryâs› gezüp semâvâtda olan kevâkibân-› nücûmânlar›n flu‘leleri muzmahil oldu.

Ve niçe kerre yüz bin akkâm ve mefl‘alciyân ve karakullukç›yânlar küme küme ve reme reme kol kol kol edüp tâ sabâha dek el çarparak "Elâ yansuru's-sultân" deyü dakku'l-hanek edüp niçe yüz bin gûne flakalar ederek tâ sabâha dak böyle bir sürûr [u] flâdumân ve çerâ€ân oldu.

Ve her hayme vü hargâhda niçe gûne sohbet-i hâslar oldu. Ba‘z› haymelerde flühedâlar›m›z rûhlar›yçün mümessek helvâlar tenâvül olundu ve cümle ervâh-› flehîdân flâdumân oldu ve niçe bin yerde rûh-› flerîf-i flehîdânlar için tilâvet-i Kur’ân olundu, ammâ Hudâ'ya ayând›r yine bu âmedâne sürûr [u] flâdumân›n sebebi flühedâlar›n üzerlerine nûr-› mübîn nâzil olmas› sebeb oldu.

Bu k›ssa-i pür-hisseden Sadr›a‘zam hissedâr ve haberdâr olunca hemân ale's-sabâh cemî‘i flühedâlar›m›z›n na‘fle-i münevverelerin sahrâ-y› Ci€erdelen'de buldurup cümle Üstürgon taraf›na getirdüp serâperde-i Berhayâ kurbunda Süleymân Hân depesi zeylinde bir hafr-i azîm kazd›rup cümle bin altm›fl aded flehîdân›n henüz bir gün bir geceden berü kanlar› revân olarak Ordu Monlas› Ünsî Efendi cenâze-i flehîdân-› gâ’ibân namâz›na muktedâ olup iki kerre yüz bin aded guzât-› muvahhidîn flehîdân namâz›na bir kümeden hâz›r olup {namâz-› flehîdân k›l›nup} cümle flühedây› biri biri üzre bal›k istifi gibi y›€up defn etdiler.

Ve bu flehîd üzre haymeler kurulup cümle Üstürgon ulemâlar› üç gün üç gece tilâvet-i Kur’ân etme€e me’mûr olup Sadr›a‘zamdan ulemâlara ihsân [u] in‘âmlar oldu.

Hakkâ ki böyle bir hayrât-› azîmeyi bir gazâda flühedâlara bir pâdiflâh-› cem-cenâb ve bir serdâr-› vezîr-i mükerrem âlî-me’âb etmemifldir. Hattâ niçe gâzîler Sadr›a‘zama rû-be-rû eyitdiler kim,

"Koca vezîr çünki asâkir-i ‹slâm'›n flühedâlar›n kâfiristânda hâk-i mezelletde b›rakmayup böyle ra€bet etdin. ‹mdi flimden gerü senin u€uruna cân u dil ile kurbân olup dîn-i mübîn yoluna flehîd olu-€umuza gam yemeziz. fiimden gerü kalk ne cânibe teveccüh edersen gidelim. Hudâ dest-gîrin ola" deyü niçe gâzîler Sadr›a‘zama böyle du‘â etdiler ve herkes

[1] "Ben develerin yarat›c›s›y›m".

haymelerine gitdiler. Ve Uyvar gazâs›na gitme€e niçe bin gûne tedârikler gördüler. Hudâ âsân ede.

Ammâ bu gazâ-y› garrâ-y› meserret sene 1074 mâh-› Muharrem'inin üçüncü gün ki yevm-i selâsede vâk›‘ oldu.

Hattâ bu hakîr [ü] fakîr ol mahall-i berzah-› cahcahûnda cem‘-i hât›r yok iken hemân ale'l-fevr flikeste beste bir kasîde flekilli bir fley edüp birkaç nâ-mevzûn ve nâ-merbût ebyâtlar› budur kim eyle fuzelâyi'd-dehr vezîr-i dilîre küstâhl›k edüp arz et-di€imiz ebyâtlard›r.

Kasîde-i gazâ-y› garrâ-y› sahrâ-y› Ci€erdelen, güfte-i seyyâh-› âlem Evliyâ:

Minnet Hudâ'ya Hazret-i serdâr-› kâmkâr,
Vard› gazâya eyledi küffâr› târmâr,

Çâsâr-› Nemse'nin (...) ü katanas›,
fiemflîr-i âbdâr ile hep etdi cân-nisâr,

Hamd Hudâ'ya cümle emîrân süvâr olup,
Âmâde oldu cümle kafâdâr› bî-flümâr,

Eyle du‘â-i hayr› ç›kar re’y-i Evliyâ
Ola bu fethe târîhi dâ’im gazâ {1021} hezâr,

Râ sâk›td›r. Sene 1074.

Eyle bir kâmil ve sâhib-i ayâr vezîr-i âlî-tebâr fli‘r-i mühmel ü cühmelimizin kusûruna nazar et-meyüp yüz gurufl ve bir çuka ve bir at ihsân etdi. *Ammerahullâh.*

Ba‘dehu Sadr›a‘zam sahrâ-y› Üstürgon'da ol tâk önündeki seylâb olan hûn-› insân›n ve cesed-i füccârân›n bed râyihas›ndan oturamayup cümle asâkir-i ‹slâm'a fermânlar olup nefîr-i r›hletler çal›nup ***[108a]*** bu gazâ-y› eser-me’serin ikinci gün sahrâ-y› Üstürgon'dan göç edüp alay-› azîm ile nehr-i Tuna üzre cisr-i kavîden ubûr edüp sahrâ-y› Ci€erdelen'de meks-i h›yâm edüp ba‘de'z-ziyâfe yine at›na süvâr olup meydân-› ma‘rekede pâymâl-i rimâl olan küffâr-› hâksâr›n lâfle-i murdârlar›n seyr [ü] temâflâya gidüp kâmil befl sâ‘at bu sahrâ-y› bî-pâyân› deverân edüp gördü kim her nebâtât [u] giyâhât bafl›na birer kâfir cesedi beyâz çak›l tafl› gibi fürû-fikend olup yüzü koyu yat›rlar, ammâ gâziyân-› Rûm bu küffârlara eyle k›l›ç urmufllar kim niçe bini iki omuzlar›ndan tâ göbe€ine dek k›l›ç enmifl, niçe bini hamâyili ba€› çal›nm›fl, niçesi sepetleme çal›nup iki pâre yat›r.

Niçe yüzü haddâdî ve niçe yüzü gazâlî ve niçe bini muharref ve niçe bini tânî(?) çal›m› çal›nm›fl lefller ceste ceste zîr-i zeber olup hâk-i mezelletde yat›r. *Sübhânallâh el-azametullâh* deyüp cümle gâziyân-› Âl-i Osmân'a hayr du‘âlar edüp engüflt ber-dehen ederek azm-i serâperde ederek çetr-i mülemma‘›na geldi€i dem huzûruna Koca Serdâr Ali Pafla'y› ve Budin vezîri Sar› Hüseyin Pafla'y› ve Kaplan Pafla'y› ve Yûsuf Pafla'y› ve H›s›m Mehem-med Pafla'y› ve bizim Kad›zâde ‹brâhîm Paflalara cümle birer hil‘at-i flâhî geydirüp talî‘a-i asker olma€a me’mûr edüp buyurdu-y› flerîfler verdikde hemân ibtidâ Ali Pafla taraf›ndan nefîr-i r›hletler çal›nup cümle alt› aded vüzerâlar ile cümle otuz bin asâkir-i ‹slâm olup "*Tevekkülen-alallâh*" deyüp "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" deyüp,

Ci€erdelen sahrâs›ndan cânib-i garba Uyvar kal‘as› fethine gitdi€imiz menâzilleri ve muhâsara etdi€imizi beyân eder

Evvelâ *bism-i ‹lâh* ile Ci€erdelen sahrâs›ndan küffâr-› bed-tebâr›n Uyvar alt›nda ci€erin delme€e ki cânib-i garba çemenzâr u lâlezâr vâdîler içre 9 sâ‘atde ma‘mûr u âbâdân kurâ vü kasabâtlar› yaka y›ka Uyvar'›n maflr›k cânibi mukâbelesinde **Çeyke** nâm bir kasaba-misâl köyde cümle asâkir-i ‹slâm ile meks edüp etrâf [u] eknâfa yarar karavullar ta‘yîn olunup ol ân nehr-i Litre üzre alt› yerden balyemez toplar geçecek cisr-i kavîler binâ olunup ol ân cümle guzât-› müslimînler cisirden ubûr edüp tâ Uyvar alt›nda handak kenâr›na dek se€irdüp der-ceng-i evvel Uyvar'›n flarkîsinde olan Fargaçi varoflunun flikâr-› kelepürlerin alup varoflu âtefle urup âtefl-i sûzân evc-i âsumâna duman duman oldukda hemân kal‘a-i Uyvar'dan ibtidâ üç yüz pâre top asâkir-i ‹slâm'a atup hâmûfl-bâfl oldu.

Bu mahalde handak kenâr›nda mukaddemâ bizden firâr edüp kâfire haber eden mürtedleri araba tekerlekleri üzre kaz›€a urulmufl gördük. ‹kisi dahi hayâtda idiler. Ba‘dehu cümle guzât-› müslimîn ge-rüden asâkir-i kesret gelmeden,

"Bire meded bu Uyvar sahrâs›n mahsûlün derelim ve çad›rlar›m›za y›€al›m" deyü asâkir-i deryâ-misâl bu Uyvar fezâs›na dökülüp babalar› mahsûlâtlar› gibi bir gün bir gecede cânib-i erba‘ay› birer konak yer pîr-i pâk zemînin kara hâk edüp herkes hayme vü hargâhlar› önünde da€lar gibi mahsûlâtlar y›€d›lar.

Ba‘dehu niçe yüz kurâlar yakd›lar ve âsâr-› bi-nâlar›n dahi y›kd›lar, ammâ nehr-i Nitre kenâr›nda olan müflebbek bostânlar› ve bâ€ u bâ€çeleri y›k-mad›lar.

Bu nehr-i Litre cânib-i flimâlde tâ Ma‘den da€-lar›ndan cem‘ olup Nitre kal‘as› zeylinden ubûr edüp Uyvar sahrâs›nda niçe yüz ma‘mûr u âbâdân kurâlar› rey edüp kal‘a-i Uyvar handak› içinden cereyân edüp andan sehel afla€› nehr-i Vak'a mahlût olup ikisi kal‘a-i Komaran kurbunda nehr-i Tuna'ya mahlût olur.

Andan ertesi gün Vezîria‘zam ve Serdâr-› mü-kerrem yer götürmez asâkir-i ‹slâm ile bir alay-› azîm gösterüp kal‘a-i Uyvar'›n cânib-i flimâlinde bir top menzili yerde serâperdesine gidüp meks edüp böyle bir alay› ne ‹skender-i Kübrâ ve ne Keyhusrev [ve] ne Dârâ etmemifldir.

Hemân ol ân cânib-i erba‘aya karavular kat-ender-kat fermân-› sâhib-k›rân olup herkes kollu

kollar›nda kanûn-› Âl-i Osmân üzre meks etdiler. Kal‘a-i Uyvar ise bir sahrâ-y› bî-pâyân›n ortas›nda havâlesiz bir zemîn-i çemenzârda sedd-i ‹skender-mânend bir kal‘a-i ser-bülend beyâz ku€u gibi alt› aded sedd-i Kahkahâ tabyalar›n ve cümle dîvâr›n niçe bin haçl› peykerleriyle zeyn olmufl durup aslâ ve kat‘â Sadr›a‘zam alaylar›na ve ordular›na ve bâ€ u bâ€çelere girenlere aslâ bir top u tüfeng atmayup hâmûfl-bâfl dururdu.

Evsâf-› ibtidâ mübâfleret-i muhâsara-i sedd-i ‹skender-misâl kal‘a-i U€var

Lisân-› Macar'da ismi U€var'd›r, ya‘nî "Yeni kal‘a" demekdir. ‹btidâ bânîsi sene 858 târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Gâzî ‹slâmbol'u ***[108b]*** feth etdi€i sene 857 hâlâ münhezim olan Fargaçi la‘înin üçüncü dedesi olan Holando nâm ban ve pelîd-i anîd ibtidâ kal‘ay› palankadan inflâ eder.

Ba‘dehu bir mahsûldâr ferah-fezâ vâdîde olma€ile bu kal‘a etrâf›nda yedi yüz pâre kurâlar ile bu vâdîler amâr olup niçe yüz bin re‘âyâ vü berâyâlar›n kuvvetleriyle bu kal‘ay› fieddâdî r›ht›m tula binâdan amâr edüp ancak bir tabyas› palanka dîvâr kal›r.

Ba‘dehu sene 1008 târîhinde Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda Serdâr ‹brâhîm Pafla ve C›€alzâde Sinân Pafla Üstürgon kal‘as›n küffâr elinden halâs etme€e bu Uyvar kal‘as›n ibtidâ muhâsara etme€i re’y-i ahsen görüp kal‘a-i Uyvar'a sar›lup kâmil yetmifl gün dö€düler, alt› aded tabyas›ndan birin alamad›lar ve bir gün Tatar Hân gelüp asker-i ‹slâm'a imdâd etmediler. Âhir fliddet-i flitâ dahi eriflü[p] kal‘a-i Uyvar'› b›ra€up Budin'e gitdiler.

Ba‘dehu sene 1035 târîhinde Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ asr›nda Kara Murtazâ Pafla vâlî-i Budin iken Erdel Kral› Betlen Gabor ile ve Kafla kal‘as› ban› Kurs ban ile ve Orta Macar ban› Palatinufl ile yüz bin asker gelüp Uyvar'› yetmifl gün muhâsara etdiklerinde {asâkir-i ‹slâma imdâda gelen} cümle küffâra ‹rim Papa'dan haber gelince cümle küffâr-› dûzah-karâr›n karârlar› kalmayup karârlar› firâra mübeddel olup kal‘a-i Uyvar alt›nda Murtazâ Pafla'y› yaln›z koyup giderler. Kara Murtazâ Pafla bu hâl-i pür-melâli görüp Leve ve Novigrad ve Vaç kal‘as› üzre cümle cebehâne ve bârhânesiyle kal‘a-i Budin'e gelüp karâr eder.

Hemân ol ân Fargaçi nâm bî-îmân kal‘a-i Uyvar'›n palanka tabyas›n fieddâdî binâ yapup alt› aded tabyas› sedd-i sedîd olup hâlâ bu 1074 sene-i mübârekede yine muhâsara olundu. Cenâb-› Kibriyâ yine feth [ü] fütûhun müyesser ede, *âmîn ve yâ Mu‘în.*

Evvelâ Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla kal‘a-i Uyvar alt›nda meks edince hemân ol ân nehr-i Litre üzre olan cisirden cümle balyemez toplar› ve yüz yetmifl aded flâhî zarbuzan toplar› ve cümle cebehâne ve mühimmât [u] levâz›mâtlar› yüz bin renc [ü] anâlar ile cüsûrlardan geçirüp cümle asker nehr-i Litre'nin kenâr›nda ve kal‘a-i Uyvar'›n cânib-i erba‘as›nda meks edüp kal‘a-i Uyvar'› ortaya ald›lar.

Ve ibtidâ bir vîrân kenîse ard›nda yeniçeri oca€› azharun mine'fl-flems meterislere girüp s›çan yollar› kazma€a bafllad›lar.

Hemân bu mahalde kal‘adan bin mikdâr› küffâr Üstürgon k›rk›n›ndan ibret almayup kal‘adan atl›s› ve yayanlar› yeniçeriler üzre ç›kup bir flemme elbeflte cengi edüp niçe kâfirler dahi k›r›lup bir mu‘attal deyre girüp kemîngâh-› penâgâh edinüp bâ€a bâ€çelere giden guzâta flergil olma€a bafllad›lar.

Hemân Sadr›a‘zam kolundan mezkûr deyre birkaç balyemez toplar urunca deyrin dîvâr› münhedim olup kâfirlerin bafllar›na dar olup niçe yüz kâfirlerin yeri dârü'l-bevâr olup cân ber-cehennem gitdiler ve bak›yyetü's-seyfi k›ç toplar›n atup Uyvar'a dak kaçd›lar.

Uyvar'›n topu ise orduya yetiflmez, ammâ aslâ necâteye sûret yok dedü€ü gibi art›k küffâr kal‘adan bafl göstermeyüp âsûde kalup bir top ve bir tüfeng tarafeynden at›lmad›.

Ba‘dehu Sadr›a‘zam ve Düstûr-› mükerrem Ahmed Pafla sünnet-i Resûlullâh üzre derûn-› hisârda mahsûr olan Fargaçi Kapudan'a bir nâme yazd› kim istimâ‘ edenin zehresi çâk, yerleri hâk, ve dîdeleri nemnâk olur.

Sûret-i nâme-i Serdâr Ahmed Pafla ibn Köpürlü {Mehemmed Pafla} be-cânib-i dalâlet-âyîn berâ-y› Fargaç-› la‘în kapudan-› bî-dîn, netîce-i zübde-i kelâm› budur, nâmedir

"Evvelâ es-selâmu alâ meni't-tebe‘a'l-hüdâ sen ki Fargaçi nâm kefere-i bed-nâm-› güm-nâms›n, mektûbum vusûl buldukda kal‘an›n miftâhlar›yla der-i devlete gelüp rikâb›ma yüz süresin, yâhûd ‹slâm ile müflerref olup yine kal‘anda kemâ kân mutasarr›f olas›n, yâhûd kal‘adan ç›kup hâric-i kal‘ada sâkin olup harâc-güzâr olas›n. Ve illâ inâd ve muhâlefet edersen Ci€erdelen'de ci€erin delinüp ol savafl-› perhâfldan halâs oldun, ammâ bu kal‘ada halâs olmayup inflâallâh cümle ta‘allukât›nla senin her pâreni kula€›n kadar ederim, bî-selâm" deyü dahi niçe gûne tenbîh ü te’kîdler yaz›lup nâmeyi ‹pflirli Mehemmed A€a'ya verüp ol dahi zîr-i hisâra varup bir kemendli nerdübân-› tavîl ile varan elçiyi derûn-› hisâra alup bir dâne tabya küncinde nâmeyi okudup me’âl-i kelâm mefhûmu oldukda Fargaçi eydir:

"Benim askerim k›r›ld› demeniz, hâlâ kal‘ada yigirmi bin ceng eri H›ristiyanlar›m vard›r. Befl alt› günden iki kerre yüz bin askerle çârsâr-› sâhib-i vakâr›m benim imdâd›ma yetiflir. Bu kal‘a kral›nd›r, verme€e kâdir de€ilim. ‹ki el bir bafl içündür. Bafl›ma yaz›lan her ne ise gördüm, dahi ne görecek isem emir Allâh'›nd›r. Mara Kot'umuz ***[109a]*** bize yard›mc›d›r" deyü Fargaçi Kapudan bu gûne cevâb-› hezeyân

söyleyüp ‹pflirli Mehemmed A€a'ya bir kîse gurufl verüp "Hofl geldin ve safâ gitdin" deyü yine kemendli nerdübân ile kal‘adan endirüp Sadr›a‘zama ahvâl-i bî-me’âli bildirdikde,

Hemân ol ân serdâr-› sâhib-k›rân Çatrapatra Ali Pafla'ya fermân gidüp Uyvar kal‘as›n›n cânib-i erba‘as›ndaki deryâ-misâl suyu kesme€e ta‘yîn olunup hemân su kesme€e bu kadar bin kazmal› ve kürekli ç›plakzâde gâzîler dal ç›plak flallak ve mallak parlak ve berrâk beyâz gövdeli âdemler su kesme€e mübâflerete gelirken kal‘a hâricinde olan cümle kefereler gördüler kim deryâ gibi su içinde bu kadar bin Türk askeri kal‘aya hücûm edüp gelir. Hemân küffâr-› bed-girdâr bu ç›plak âdemlerin bu yüzden hücûmlar›n görüp,

"Türk'ün ç›plak askeri böyle, yâ pür-silâh olanlar› nice ola" deyüp küffâr kal‘a-i Uyvar'›n cânib-i erba‘as›ndaki alt› aded varofllar› b›ra€up cümle kal‘aya firâr ederlerken niçesini ç›plakzâdeler dutup Sadr›a‘zama dil getirüp ihsânlar ald›lar.

Andan suyu bir cânibden kesme€e yollar›n arad›-lar, tâ vakt-i gurûb oldu, bir cây-› menfez bulamad›-lar.

Be€ko Pafla'n›n fiuran kal‘as›na serdârl›€›n bildirir

Cümle guzât dahi meterise girmeden Uyvar'›n cânib-i flimâlinde 3 sâ‘at karîb nehr-i Nitre kenâr›nda fiuran nâm palanka kâfirleri asâkir-i ‹slâm'›n ota otlu€a giden huddâmlara rahne etmeden hâlî olmad›klar›(n) Âsaf-› dilîrin mesmû‘u olup ol ân Rûmeli eyâleti askeriyle Be€ko Pafla'y› ta‘yîn edüp pafla-y› mezbûr zeyl-i kal‘aya varmazdan mukaddem niçe yüz küffâr da€lara firâr edüp talî‘a-i asker yetiflüp kal‘ay› muhâsara ederler.

Be€ko Pafla dahi gelüp derûn-› hisârda olan küffâr "El-amân, ey asâkir-i Âl-i Osmân" deyüp kal‘a-y› Be€ko Pafla'ya verdiklerinde derûn-› hisârdan ol kadar mâl-› ganâ’im ve cebehâne ve zahâ’ir makûlesi ç›kd› kim asâkir-i ‹slâm ordusun ganîmet etdi.

Ve cümle cebehâne cebecibafl›ya ve cümle top-lar› topçubafl›ya teslîm edüp kal‘a içinde ancak iki yüz yigirmi yedi aded küffâr bulunup cümlesin der-zincîr edüp derûn-› kal‘aya Ohri be€ini askeriyle muhâfazac› koyup bin aded araba ile zahîre ve cebehâneler ile Be€ko Pafla bir alay-› azîm ile flâ-dumânlar ederek ordu-y› ‹slâma gelüp dâhil oldukda,

"Fâl-i mübârekdir, inflâallâh kal‘a-i U€va[r] dahi feth olur" deyü cümle guzât mesrûr [u] handân oldu-lar.

Be€ko Pafla Sadr›a‘zam›n hâk-i pâyine yüz sür-dükde hidmeti mukâbelesinde bir tu€ dahi ol gün ihsân olunup cemî‘i mâl-› hazâ’in ve cebehâne ve zahâ’irleri yerli yerine verdiler.

Ba‘dehu cümle esîr olan küffârlar› Defterdâr Ahmed Pafla Üstürgon kal‘as›na gönderelim derken cümle küffâr eyitdiler:

"Devletli vezîr, bizi cümle âzâd edüp yine fiuran kal‘am›zda kalup evvelki gibi yine Üstürgon kuluna öflür ve harâc verelim. ‹nflâallâh size Uyvar'› feth etmenin yolun gösterelim" dediklerinde.

"Nice feth edersiz?" deyü su’âl etdiler. Anlar eyitdi:

"Nitekim bu kal‘a alt›nda bu su vard›r, siz bu kal‘ay› feth etmek de€il yan›na varamazs›z. Bu suyu cümle biz etdik ve biz yollar›n biliriz ve yine biz ke-selim, cümle sahrâ kuru olsun. Andan ifl görüp kal‘ay› feth edin" dediklerinde hemân sadr-› âlîcâh bu kâfirlere hâh-nâ-hâh amân verüp cümlesin kasem billâh ile âzâd edüp cemî‘i kefereleri Çatrapatra Ali Pafla'ya teslîm olunup ol gece cümle küffâr ile Ali Pafla yine ç›plak ve flallak mallak askeriyle gidüp n›sfu'l-leylde bir sâ‘›ka ve bir gürüldü sâika istimâ‘ oldu kim cümle guzât fleb-hûn olup küffâr basd› zann etdiler.

Tâ vakt-i fecr ki oldu, sahrâ-y› Uyvar'da bir katre sudan nâm [u] niflân kalmayup cümle guzât hamd ü senâ etdiler. Ammâ hakîkatü'l-hâl suyu kesme€e cümle asker âciz-mândeler idi. E€er su kesilmese kal‘a dibine varma€a kudret olmazd›.

Bu kefere-i kât›‘u'l-mâlara hadden efzûn ihsân [u] in‘âmlar edüp bu kefereler erden olup dahi niçe gûne eflyâlar peydâ eyleyüp hidmetler ederlerdi.

Cümleden biri k›rk elli dâne yekpâre a€açlardan ç›rn›k kay›klar› getirüp "Bunlar handak suyun kesme€e ve Litre nehri üzr[e] karflu tarafa gidüp gelme€e lâz›md›r" deyü elli pâre kay›klar getirdiler. Ve üç yüz kadar çam dire€inden nerdübânlar edüp âmâde pinhân etdiler ve niçe gûne dahi kal‘a fethine müte‘all›k hiyel ü fleytanatlar etdiler.

Bunlara Defterdâr Ahmed Pafla da müstevfâ ta‘[y]înâtlar›n da verdiler. Bu küffârlara olunan ilti-fâtlar› ***[109b]*** mukaddemâ kendü kal‘alar›ndan firâr eden küffârlar istimâ‘ edüp anlar dahi bunlara gelüp bin mikdâr› küffâr cümle re‘âyâ kayd olup pâre pâre olarak etek der-miyân hidmet edüp bunlara baflka çad›rlar verüp baflka bir kol olup evlâd [u] iyâlleri ile hidmet ederlerdi.

Hikmet-i Hudâ çünki ol gece bu sahrân›n deryâ-misâl suyu kalmayup vâdî-i Tîh-misâl oldu€un de-rûn-› hisârda mahsûr olan küffârlar›n âk›bet-endîflleri görünce niçesinin kalbine ilhâm-› Rabbânî gelüp ol gece kal‘adan uryân kemendlerle enüp bahr[î] gibi handak suyundan flinâverlik ederek beri tarafa geçince karavullar bunu dutup Sadr›a‘zam huzûruna gelince flehâdet parma€›n kald›rup ‹slâm ile müflerref olup kal‘a ahvâli su’âl olundukda me€er bu âdem bir fasîhu'l-kelâm ümmü'l-ahbâr âdem imifl, hattâ kal‘an›n yüzbafl›s› imifl, ceng-i Ci€erdelen'de ci€eri

delinmeden cân kurtarm›fl bir müdebbir âdem imifl. Kal‘an›n ba‘z› ahvâlleri bu âdemden su’âl olundukda,

"Ol kal‘a-i Uyvar'›n enderûn [u] bîrûnunda kâmil k›rk bin âdem askeri var idi, yigirmi bini Ci€erdelen'deki cengde k›r›ld›. Ancak yüz on âdem ile Fargaçi kaçup kal‘aya geldi ve kendiyle cân kurtarup kal‘aya gelenleri,

‘Siz Türk k›l›c› yediniz, gözleriniz korkdu, kal‘aya girmeniz’ deyü cümlesin kovdu. Hâlâ flimdi kal‘ada yigirmi bin asker var. On bini Nemse ve on bin Macar askeri var. Lâkin cebehânesi ve zahîresi ve mühimmâtlar› ve Ci€erdelen'de k›r›lanlar›n avretleri ve o€lanlar› gâyet çokdur. Ve çâsâr-› bed-tebâr›n topal vezîri yigirmi bin asker ile gelüp kal‘aya girmek sadedinde iken Ci€erdelen alt›nda otuz yedi bin askerin k›r›ld›€›n iflidüp hemân dünkü gün borular›n çalup kalkup taburuna gitdi" deyü bu yeni müselmân böyle s›hhat haberlerin Sadr›a‘zama dedikde mezbûru Muhz›rbafl› Abdi A€a'ya teslîm edüp birer kat libâs-› müslim ihsân olundu.

Hikmet-i Hudâ ol gün mâh-› Muharremü'l-harâm›n yedinci Sal› gün idi, sa‘âdetlü pâdiflâh-› âlempenâh hazretinden Haseki A€a geldi. Bir semmûr kürk ve bir mücevher ve murassa‘ hançer-i zü'l-feccâm ve bir flemflîr-i samsâm ile hatt-› flerîf gelüp dîvân-› pâdiflâhîde k›râ’at olunup Sadr›a‘zama ve gayri düstûr-› mükerremlere hayr du‘âlar ve selâm-› firâ[vâ]nlar olunmufl.

Bu mahalde kal‘a alt›na birez asâkir-i ‹slâm'dan nâmdâr yi€itler varup kal‘a varofluna flergil olduklar›nda kal‘adan toksan iki pâre balyemez toplar at›ld›. Hattâ henüz hatt-› flerîf ile gelen Haseki A€a'n›n bir âdemîsinin kellesin top güllesi götürdüp hemân Sadr›a‘zam bu ân Serasker Ali Pafla ve Be€ko Pafla ve sa€kol ve solkol be€leri ve sâ’ir ifl görmüfl ifl erleri ile kal‘an›n cânib-i erba‘as›nda gezüp meterise girecek yerleri tecessüs edüp mâh-› mezbûrda cümle yeniçeri ve topçu ve cebeci ocaklar› kol kol meterise girilmek fermân olundu, ammâ ne çâre gündüz meterise girmek olmaz. Geceler ise mâh-› Muharrem'in mehtâb› mahal "Âyâ ne çâre eylesek?" deyü erbâb-› meteris birer gûne re’y-i tedârikde iken vakt-i gurûbda ki olup kamer mâh-tâb-› bedr-i münîr burc-› ufukdan pertâb edüp nümâyân oldu. Ve cümle erbâb-› meteris ka‘r-› zemîne girme€e âmâde oldular.

Hikmet-i Sun‘-› Hudâ mâh-› Muharrem'in on dürdüncü gecesi kâmil üç sâ‘at ve dör[d] derece ve üç dakîka hasefü'l-kamer oldu kim on hatve mikdâr› ba‘îd olan bedîd aktâr nâ-bedîd olurdu. Herkes yan›ndaki âdemi görmeden kalup tâ bu mertebe bir leyle-i muzlim oldu kim gûyâ haflr [ü] neflrden bir niflân oldu.

Hemân bu mahalde cümle guzât-› müslimîn-i erbâb-› meteris "Bire meded fursat ganîmetdir" deyü herkes kazmas› ve küre€i ve tüfengi ile âheste âheste ol fleb-i muzlimde kal‘a alt›na karîb flarampavlar önünde hemân yere çöküp,

"Herkes kendüye birer mezâr kazup diri dizliklerinde pâdiflâh dirli€imiz vard›r" deyü meteris nâm›nda birer kabre girüp hamd-i Hudâ bu gece karanusunda k›rk oda yeniçeri ve yigirmi oda cebeci Allâhu Ta‘âlâ'ya s›€›nup kal‘adan küffâr›n aslâ haber [ü] âgâhlar› yok iken Uyvar'›n ma€rib taraf›nda dörd koldan onar aded yeniçeri odalar› meterise girüp evvelâ sa€ tarafda kol kethudâ (---) A€a ve dahi beri tarafda Za€arc›bafl› Arnavud ‹brâhîm A€a ve Beç kapusu önünde handak hâricinde Yass› Tabya önünde yeniçeri a€as› Sâlih Pafla, an›n sol taraf›nda Samsoncubafl› (---) A€a, an›n solunda Baflçavufl (---) A€a, bu befl aded koldan cümle gâziyân-› yeniçeriyânlar kal‘a-i Uyvar'›n n›sf›n kat-ender-kat meterislerle kufladup fi'l-hâl cümle guzât tak›rd› ve pat›rd› ve kütürdü olmadan yer alt›na girüp gûnâ-gûn san‘atlar ile s›çan yollar› kazup cümle yeniçeriler gûyâ ka‘r-› zemînde tahte's-serâya girdiler.

Ba‘dehu Yörükân-› top-keflânlar k›rk alt› ***[110a]*** pâre balyemez toplar› keflân-ber-keflân götürdüler ve derhâl meterislerde yerlü yerine her toplar› kodular, ammâ bu mahalde top-keflân Etrâklerinin ve toplar›n salyas›na me’mûr toprak sipâhîlerinin feryâd u fi€ân ve ca‘ca‘lar›n kal‘a-i Uyvar'dan küffâr iflidüp bildi kim kal‘a alt›na Türk askeri geliyor. *El-azametullâh* derûn-› kal‘ada küffâr kuduz it gibi kudurup tâ sabâha dek iki binden mütecâviz toplar atup kal‘a-i Uyvar murg-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd ve Âd [u] Semûd nâr› içinde kalup aslâ ârâm etmeyüp ale'l-ittisâl tâ vakt-i sehere dek toplar ve kumbaralar ve havân tafflar› atard›. Ammâ guzât-› müslimîn,

"Ay dutulmufldur, fursat ganîmetdir" deyü Uyvar'›n cânib-i erba‘as›ndaki alt› aded bâ€-› ‹remden niflân verir ma‘mûr u âbâdân varofl-› müzeyyeneleri âtefle urup âtefl-i sûzân evc-i âsumâna urûc edüp rûy-› zemînde bir sûz[â]n nümâyân idi.

Ale's-sabâh an› gördük, kal‘a-i Uyvar'›n cânib [ü] etrâf›nda ‹remistân ve amâristândan bir âsâr-› binâ aslâ ve kat‘â kalmayup kal‘a-i Uyvar beyâz dürr-i flehvâr-vâr meydân-› mahabbetde kald›. Küffâr-› dûzah-karâr henüz bildi kim cây-› menâslar› elden gidüp yerleri dârü'l-bevâr ola.

Hemân mel‘ûn küffâr "Her çi bâdâ-bâd" deyüp var kuvvetlerin bâzûya getirüp diyâr-› deyrlerinde durmayup leylen ve nehâr aslâ ârâm etmeyüp asâkir-i ‹slâma göz açd›rmayup top ve kumbara ve tüfeng ve muflkat atmadan hâlî olmad›. Ammâ hamd-i Hudâ ancak ol gece yedi âdem flehîd oldu. Ve ol gün Gürcî Mehemmed Pafla kolundan on befl aded kelleler geldi.

Ve yine ol gün ba‘z› vüzerâlara yeniçerilerinin meterisleri ardlar›nda meterislere girmek fermân olundu. Ve cümle alt› aded bölük sipâhîlerine esb-süvâr olup kanûn-› pâdiflâhî üzre yeniçerilerinin

meterisleri enselerinde kafâdâr olup âmâde durmak fermân olundu.

Ve mâh-› Muharrem'in on sekizinci günü Serasker Ali Pafla cümle Bosna eyâleti askeriyle ve iki bin aded piyâde sekbânlar›yla alâ melei'n-nâs Za€arc›-bafl› ‹brâhîm A€a kolu ard›nda meterise girdi.

Ve Sadr›a'zam ve Be€ko Pafla Rûmeli gâzîleriyle yeniçeri a€as› kolundan Beç kapusu taraf›nda kat-ender-kat kilt-â-kilt meterislere girdiler.

Andan K›bleli Pafla bin aded güzîde sekbânlar› ve tevâbi'leriyle samsoncubafl› kolu ard›nda meterise girdi.

Andan Anadolu eyâleti gâzîleriyle Yûsuf Pafla bin befl yüz sekbânlar›yla baflçavuflun kolunda meterislendiler.

Mezkûr vüzerâlar meterislere girirken kazma ve kürek tak›rd›s› ve pat›rd›s›n küffâr istimâ' edüp küffâr-› sâhib-i nâr bunlara ol kadar top-› zûnnâr urdu kim hisâb›n Allâhu Settâr bilür.

Hemân bizim tarafdan dahi ibtidâ befl koldan yigirmi befler pâre balyemez topun yigirmifler vukiyye gelir güllelerin *Bism-i ‹lâh* ile atma€a mübâfleret edince bi-emrillâhi Ta'âlâ kal'a-i Uyvar'›n ol sedd-i ‹skender-vâr dîvâr-› üstüvâr›n›n her taraflar› sokak sokak rahnedâr olma€a bafllayup derûn-› kal'ada sarâylar› ve düyûrlar ve çanhâneler darabât-› top-› kûpdan münhedim oldukça derûn-› kal'a gür gür gürleyüp flak›rd› flaka avâzesi arâka ç›kard›.

Ammâ ceng-i azîmin kesret ü vefreti ve fliddeti vezîria'zam kolunda handak›n yeri yüzünde Yass› Tabya nâm bir mel'ûn-› benâmda befl bin kadar küffâr-› dûzah-karâr kapanup neberd-i azîm ol tabyada idi, zîrâ bu tabya-i mel'ûn handak hâricinde bir alçak yerde olup sarp Macar tüfenglileri olma€ile bizim meterislerimizde bir merd-i âferîde bafl gösterüp kâfirden bir bafl alma€a kâdir olmayup subh u mesâ mesâfe-i ba'îdeden tüfengleflirlerdi, zîrâ ›hrâk olan varofllardan içeri kal'an›n handak ve kenârlar› ve bu mezkûr Yass› Tabya baflka kal'a-misâl handaklar› etrâf› çet-a-çet befler ve alt›flar kat kal›n direklerden parmakl›k s›k ormanl›k gibi kat-ender-kat flarampavlar edüp bu kadar bin küffâr bu parmakl›klar›n ardlar›nda meterislenüp leyle'l-iflâ ceng [ü] cidâl olup dahi bir flarampav dîvâr› al›nmad›.

Hemân Sadr›a'zam bir gece fermân edüp kal'a etrâf›nda olan flarampav parmakl›klar›n toplar içre gülle makaslar ve zincîrler doldurup cemî'i toplara bir fitilden âtefller edince cemî'i flarampavlar› sokak sokak söküp cümle guzât-› müslimîn flarampavlar›n flerrinden emîn olup cümle guzât flarampav direkleri tafl›yup orduyu a€aç bâzâr›na döndürdüler.

Bu kerre cümle kâfirin handak kenârlar›nda siper-i la'netleri kalmayup kimisi Yass› Tabyalar›na girdi, niçesi kay›klara binüp handak deryâs›n geçüp kal'aya girdi.

Ba'de'l-yevm cümle gâziyân-› Âl-i Osmân gün be-gün meterisler de€ifldirerek gitdikçe kal'aya yak›n gelerek fleb [ü] rûz savafl-› perhâfl ederek Yass› Tabya nâm sedd-i se[dî]din handak› kenâr›na gelindi. Ammâ yine tarafeynden at›lan top u tüfengin hisâb›n ***[110b]*** Hudâ-y› müte'âl bilirdi. Ve cümle cüyûfl-› muvahhidîn gece ve gündüz toz ve toprak ve top tütünü zulmeti içinde kal›rd›.

Andan mâh-› Muharrem'in yigirmisinde Kaplan Pafla'ya kal'an›n maflr›k taraf›nda Komaran kapusunda meterise girilmek içün fermân olundu, zîrâ ol tarafdan Litre nehriyle kay›klar içre küffâr›n kal'aya imdâd› geldi€i istimâ' olunup ol tarafa Kaplan Pafla ve Adana Paflas› Ali Pafla {dahi} me'mûr oldular ve ol gece meterisleri ma'mûr etdiler.

Ve befl aded balyemez top ve on aded flâhî top ve bir oda topçu ve bir oda cebeci verdiler. Anlar dahi ol tarafdan kal'ay› dö€me€e bafllad›lar, lâkin Kaplan Pafla toplar› kal'an›n dîvârlar›n silüp ba'dehu dîvârdan seküp beri tarafda bizim büyük orduda niçe âdem ve at ve kat›r ve develer helâk etdi€in Sadr›a'zama bildirdiklerinde Kaplan Pafla'ya fermân olup kal'an›n sîne-i pür-kînesine gülle urma€a bafllayup öte tarafda asâkir-i ‹slâm emîn oldu.

Ba'dehu yine Kaplan Pafla koluna Ayd›n ve Saruhan sancaklar›n›n Tire ve Ma€nisa flehirlerinin cümle gâzîleri ile yigirmi bin aded güzîde asker-i ‹slâm kal'a alt›ndan azharun mine'fl-flems Litre nehrin ubûr edüp kal'an›n maflr›k cânibinde kiremithâneler dibinde kal'an›n toplar› alt›nda alâ melei'n-nâs meterislerin kurup Komaran kapusun dö€me€e mübâfleret etdiler.

Andan kal'an›n cenûbîsi cânibindeki kiremithâne taraf›ndan Budin vezîri Hüseyin Pafla Budin eyâletiyle befl pâre top-› kal'a-kûp {ile} ve cebeci ve topçularla meterise girmek fermân olundu.

[Ve] dahi kal'an›n taraf-› garbîsine Komaran kal'as›na gidecek yol üzre nehr-i Litre kenâr›nda velîni'metimiz Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'n›n Bolu sanca€› askeri ve kendi tevâbi'iyle cümle alt› bin aded güzîde asker ile muhâfazaya ta'yîn olunduk.

Hamd-i Hudâ meterise girmek fermân olunmad›, ammâ Hak belâ versin gece ve gündüz top serpindisinden ve top güllesinden ve muflkat ve zarbuzan toplar› zarb›ndan bir ân âsûde emn [ü] amân duramayup âhirü'l-emr çad›rlar›m›z içinde handaklar kazup sa€l›€›m›zda kabr-i azîme ve çâh-› cahîme girüp fleb [ü] rûz azâb-› cahîm çekerdik.

Hattâ bir dâne a€an›n bir haymesi sa€ kalmayup pâre pâre ve nîme nîme olup cümle çad›rlar›m›z Hindî Baba h›rkalar›na döndü. Ne çâre herkese böyle fermân-› vezîr olundu.

Andan kal'an›n ma€rib semtine Gürcî Mehemmed Pafla eyâlet-i Haleb ile ta'yîn olundu.

Ve dahi flimâl taraf›na Mar'ayfl eyâleti askeriyle Sührâb Mehemmed Pafla me'mûr oldu.

Ve dahi Sivas eyâletiyle Fât›ma Sultân dâmâd› S›ska Ken‘ân Pafla ta‘yîn olundu.

Ve bu vüzerâlardan mâ‘adâ yüz yetmifl alt› aded sancakbe€leri kol kol sahrâ-y› U€var'›n cânib-i erba‘as›na karavullar bekleme€e ve ota ve otlu€a giden at ve o€lanlar›n ve karakullukçular›n h›fz [u] h›râset etme€e me’mûr oldular.

Ammâ Sadr›a‘zam, K›r›m hân› Mehemmed Giray Hân'›n bu ana dek sanca€-› Resûlullâh dibine ve asâkir-i ‹slâm'›n imdâd›na gelmedi€inden ve Erdel kral› ve Eflak ve Bo€dan banlar›n›n gelmediklerinden dahi gâyet mu€ber-hât›r ve müte’ellim olup "Âh Tatar Hân!" deyü sîne-i pür-kînesi husrevânî küp gibi güm güm öterdi.

Âhir-i kâr Dobrucal› Kurd Pafla'y› ve Elem fiâh Be€'i ve Babada€l› Hac›key Pafla o€lunu ve Bolulu K›nal›o€lunu ve niçe ifl görmüfl bafl alm›fl ve peflkin s›çram›fl gâzîleri yedi kol edüp her kola befler bin câna bafla kalmaz yi€itler ta‘yîn olunup cümle otuz befl bin asker yedi kola "Niyyetü'l-gazâ" deyüp cânib-i garbda Alaman diyârlar›nda kal‘a-i Beç ve Prak ve Lonçat ve flehr-i Ropart ve vilâyet-i Holandiyye ve vilâyet-i Filimenk'de flehr-i Am›st›rdam'a ve ‹sizinye flehrine ve vilâyet-i Prandeburunk flehrine ve'l-hâs›l Alaman denizi kenâr›na ve nehr-i Vo kenâr›na var›nca bu gâzîler urup yakup y›kmak fermân olunup du‘â vü senâ ile ordudan ayr›lup gitdiler.

Ammâ hakîr bile gitmedi€ime hayli te’essüf çekdim, lâkin kal‘a-i Uyvar fethin dahi b›ra€up gitme€i nâmûs edüp yine kal‘a-i Uyvar'›n muhâsaras› ahvâllerine mukayyed oldum.

Ve'l-hâs›l vezîr-i hüsn-i tedbîr bu tertîb üzre nezâketle cemî‘i diyârlara çeteye gönderüp gâret etdirmek bahânesiyle kal‘a-i Uyvar'›n cümle etrâflar›na pâsbânlar gönderüp,

"E€er kal‘aya bir imdâd gelirse gârete gidenler râst gelüp yâ ceng edeler ve yâhûd ‘Kâfir geliyor’ deyü haber edeler".

Bu üslûb üzre mülâhaza-i dûrbîn-fikir edüp her {tarafa} asker gönderüp kendüler bî-bâk ü bî-pervâ kal‘ay› henüz murâd [u] merâm› üzre dö€me€e bafllayup ol gün tokuz koldan kal‘aya bin altm›fl aded balyemez gülleleri uruldu. Ve cümle rûy-› dîvâr› enifl yokufl oldu ve küffâr›n niçe tabya toplar› ***[111a]*** battâl oldu.

{Der-beyân-› esmâ-i top-› kal‘a-kûp}

Hattâ kal‘adan bir balyemez top pâresi bizim ordu-y› ‹slâm içine düflüp üstünde celî hat ile,

"*Sâhibü'n-nasr Süleymân Hân mimmâ ya‘melü serîr-i tahtegân-› dergâh-› âlî Ali Bal›*"

Hattâ bu Ali Bal› nâm topçubafl› müddet-i medîd, ömründe bal yemedi€inden Ali Bal›'n›n bal› yemezün topundan galat-› meflhûr olup balyemez topu derler, meflhûrdur. Hattâ yigirmi vukiyye gülle atan toplara balyemez derler.

Otuz vukiyye gülle atana *lankoz* derler, k›rk vukiyye atana *zâlim* derler ve elli vukiyye atana *k›ran* ve altm›fl vukiyye demir gülleler atana *sademât* derler.

Devlet-i Âl-i Osmân'da altm›fl vukiyye top güllesi atar toplar Sultân Bâyezîd-i Velî asr›nda dökülüp kal‘a-i Akkirmân dö€ülüp hâlâ ol iki aded toplar Akkirmân'›n kapusu aras›nda âmâde durur. Ve bir altm›fl vukiyye demir gülle atar Süleymân Hân topu kal‘a-i Ösek'dedir, birisi nehr-i D›rava'dad›r.

Gayri âdem s›€ar ve tafl atar toplara *flayka* derler, bunlar arabaya binmezler ve seferlere gitmezler. Hemân k›zaklar üzre kal‘alarda dururlar. Bu gûne toplara rûy-› zemînde bir pâdiflâh-› cem-cenâb mâlik olmam›fld›r. ‹llâ Âl-i Osmân pâdiflâhlar› mâlik olmufldur.

Ammâ ez-în-cânib kal‘a-i Uyvar'› dö€dü€ümüz Ali Bal› ve karakat›r ve çultutmaz ve balyemez ve a€z›k›r›k ve semiz top ve kundakk›ran, bu mezkûr toplar cümle yigirmifler vukiyye idi, birer ay at›la at›la kâmil otuzar vukiyye gelür oldu, zîrâ a€›zlar› ve falyalar› bolland›, zîrâ Âl-i Osmân'›n bârûdu yafld›r, bârûdcular› kallâfld›r, ammâ M›s›r'›n ve Ba€dâd'›n bârûdlar› cümleden bafld›r.

Ba‘dehu bu mezkûr toplar ile kal‘a-i Uyvar handak› hâricindeki Yass› Tabya'dan nâm [u] niflân kalmad›, ammâ zîr-i zemînde küffâr mazgallarda ceng ederler.

Âhir-i kâr sene 1074 mâh-› Muharrem'inin on yedinci Sal› gün cümle guzât-› müslimîne cebehâne-i pâdiflâhîden k›l›ç ve kalkan ve ok ve yay ve tüfeng ve harba ve m›zraklar verilüp yürüyüfl fermân olundukda hemân cümle ümmet-i Muhammed bir kerre sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup sadâ-y› gülbâng-› Muhammedî evc-i âsumâna peyveste, vakt-i zuhrda Sadr›a‘zam kolunda yürüyüfl olup ale'l-ittisâl cüyûfl-› muvahhidîn birbirlerinin akîbinden kesilmeyüp Yass› nâm tabya içine girüp kâfire eyle k›l›ç urdular kim Varat kal‘as› fethinde bu gûne neberd olmam›fld›r.

Hamd-i Hudâ Yass› Tabya feth olup üç yüz kelle ve yüz altm›fl dil al›nup hakkâ ki mel‘ûn küffâr-› füccar ol gün dilîrâne ceng [ü] cidâl etdiler, ammâ niçe küffârlar flemflîr-i bî-amândan amân u zamân bulamayacaklar›n bilüp kendülerini cân havliyle ol fecc-i amîk handaka atd›lar ve cümlesi kal‘aya varamayup gark-› âb oldular. Niçesi de halâs olacak mahalde bizim gâzîler kurflumla urup mürd etdiler.

Ammâ bu ceng-i savafl-› perhâflda kal‘adan bî-had ü bî-pâyân top u tüfeng kumbara ve fifleng ve zenberek atd›lar kim azamet-i Hudâ cümle guzât-› müslimîn âtefl-i Nemrûd içinde kalup Amasiyye be€i ve alaybe€isi ve niçe Amasiyye çerisi ve ‹zvornikli Kara Be€ ve k›rk yi€it dahi dest-i Hamza'dan pey-

mâne-i eceli nûfl edüp serhofl olup vâdî-i hâmûflânda hâmûfl-bâfl küfltegîr-i savafl olup yatd›lar.

Ve cümle yüz befl aded gâzîlerimiz mecrûh olup ellifler gurufl ihsânlar olup cerrâhlara teslîm edüp cerâhatlar› t›mara bafllad›lar. Ve amel-mânde olanlara ra€bet edüp tekâ'üd nân-pâreleri ihsân olundu.

El-hâs›l bu kal'a cenginde böyle bir neberd râygân olmam›fld›r.

Andan cümle asâkir-i ‹slâm'›n serdengeçdileri bu feth olunan Yass› Tabya'y› cây-› penâh edinüp cümle balyemez mücellâ toplar›n ahz [u] kabz edüp kendi toplar›n yine kendi kal'alar›na çevirüp kal'aya ol kadar top urulma€a bafllandı kim kal'ada mahsûr olan keferelerin amân› kesildi.

Andan kal'a handak›ndaki deryâ-misâl suyu kesme€e yine Çatrapatra Ali Pafla'ya fermân olunup ol dahi mukaddemâ sahrâdaki suyu kesen Macarlar› fevrî bafl›na cem' edüp handak suyun kesme€e cidd [ü] cehde bafllad›lar.

Küffâr Yass› Tabya'n›n feth olundu€un ve cemî'i Türk askeri handak kenâr›na geldi€in görünce derûn-› sûrda {mahsûr} olan keferelerin cânlar› bafllar›na s›çrayup "Âyâ ne tedbîr edelim?" derken gördüler kim handak içre yedi sekiz pâre kay›klar top alt›nda gezerler.

"Hay meded vay meded bire Türk askeri bu kay›klarla kal'aya yürüyüfl eder" deyü Yass› Tabya feth oldu€u gece hemân küffâr havfinden kal'an›n cevânib-i erba'as›ndaki handaklar üzre kal'adan demir zincîrli fânûslar ve demir mefl'aller ile neft ve katrânlar ve ziftli yorganlar yakup kal'ay› çerâ€ân etdi kim "Türk'ün ç›plak askerleri kal'aya kay›klar ile yürüyüfl etmesinler" deyü kal'ay› âtefl ile rûflen etdi. ***[111b]***

Ammâ kal'aya bir vecih ile yürüyüfl mümkün de€il, zîrâ handak içi(ni) bir buheyre-misâl fecc-i amîk leb-ber-leb su içinde kalm›fl. Handakda kad›rga ve kalyonlar gezse yerim dar demez ve alt› aded tabya-i azîmin makas toplar› derdinden yan›na var›lmaz. Ve mazgal deliklerinde olan tüfeng-endâz Nemse kurflumu havfinden rûy-› dîvâra bak›lmaz. Yürüyüfl etmek evlâ bi't-tarîk kanda kal›r ve yan›na yak›n varanlar elbette zahmdâr olup ölür. Ve eflek sidi€iyle za€lanm›fl ve a€›lanm›fl kurflumu var, bir kerre ol kurflumu tahta'l-kahve yiyen uçma€› bulur. Tâ bu mertebe kal'a-i bî-amând›r, *el-iyâzu billâh*. Hattâ bu mahallerde kal'an›n fethi mümted olup hakîrin zahîresi kalmayup,

Üç yüz yi€it çeteye gitdi€imiz beyân eder

Evvelâ Uyvar alt›ndan cânib-i garba kâfirin Litre nâm kal'as› alt›na yedi sâ'atde vard›€›m›zda hemân hap-â-hap bir hayli küffâra bir bo€az a€z›nda râst gelüp hemân bir kerre "Bire gâzîler Allâh" deyüp bunlara dal sâtûr-› Muhammedî olup amân u zamân vermeyüp girifldik. Kimisi dendân-› tî€-› bî-dirî€den geçüp kimi firâr edüp anlara da yetifldik, ammâ bunlar yarar Macar-› füccâr yunaklar› olma€ile bir hayli ceng edüp birbirimize kar›fld›k.

Âhir-i kâr anlar› da birer tarîk ile flikâr edüp dest ber-kafâ esîr-i bend-i zincîr edüp hamd-i Hudâ biz üç yüz kifli idik, yüz yetmifl aded kâfiri esîr etdik ve yüz k›rk aded kelleleri ârâyifl-i nîze edüp gitdik. Ve yine ol gün vakt-i as›rda Sadr›a'zam huzûruna ellerimiz ve kollar›m›z kan, befl yi€idimiz flehîd-i bî-gümân ile huzûr-› Âsaf'a vard›€›m›zda,

"Bire safâ geldiniz gâzîler" dedikde hemân cümlemiz kelleleri yere b›ra€up,

"Devletli vezîr hemîfle düflmanlar›n ve U€var kâfirlerinin kelleleri böyle galtân ola" deyü du'â etdi€imizde,

Serasker Ali Pafla eydir: "Bire Evliyâm, sen sabâh bizimle futûr yedin, bu arbedeye ne zamân gitdin" dedi.

Gâzîler eyitdi: "Hemân sultân›m›n ota€›ndan Evliyâ Çelebi atla ç›kd› ve bizimle bugün sabâhdan gitdi. Öyleden evvel kal'a-i Litre kurbunda bu kâfirlere satafld›k ve çatafld›k ve birkaç bafl dokufluk. *Elhamdülillâh* feth [u] nusret bizim imifl. Hamd-i Hudâ devletli vezîrin huzûr-› flerîflerine bofl gelmedik, ammâ devletli vezîr bu befl dâne flehîdlerimiz Semendire gâzîlerindendir, tîmârlar›n› bu gâzîlere ihsân edün" deyü ricâ etdiklerinde ricâlar› hayyiz-i kabûlde vâk›' olup,

"Verdim, ammâ alay be€lerinden arz›n getirin" deyü ellerine buyurdu-y› flerîf verüp "Kald›r›n flühedâlar›n›z›" deyüp,

"Tîz tercümânlar gelsin" dedikde derhâl Panayot nâm tercümân-› bed-nâm gelüp getirdi€imiz kâfirlerden su'âl oldukda,

"Îsâ hakk›yçün bizim cümlemiz Seçan kal'as›ndan ve kal'a-i Honot'dan ve Hollok'den ve Buyak'dan ve Germat'dan ve Semendire'den ve Külvar'dan ve Filek'den ve Diregel'den ve Novigrad'dan ve Leve'den ve Nitre'den ve ma'denlerden on bin yunak yi€it idik. Uyvar'a imdâda girmek flart›yla gelirken kal'a-i Galgofça yan›nda Hovalçat adas›nda cümle taburumuzla anda yatup bu Uyvar taraf›nda kapdanlar›m›z top flamatalar› iflidüp dörd yüz yi€itle bizi bu Uyvar taraf›na dil alma€a gönderdiler. Biz dahi âmedâne Litre alt›nda bunlara râst gelüp dil alal›m derken bunlar bizi k›rup esîr edüp dil eylediler.

K›t'a-i münâsib:

Mu€zâde ceng yerinde serim eyledim fidâ
Kâyil de€il esîr edüp ister dil alma€a
Verdim dilim oldu dilim dil dilim dilim
An›niçün dilim ol›sar ser flilim flilim

Bu ebyât-› nâ-merbûtlar mazmûnunca bu dilleri Sadr›a'zam söyledüp serâperde önünde "Bu dillerden dil ç›kmas›n" deyü dilleri kelleleriyle dükeli kesilüp bizim üç yüz aded refîklerimize bir kîse gurufl ihsân

olup küffârlar›n cümle atlar›n ve k›l›ç ve rokla ve tüfenglerin cümle fürûht edüp âdem bafl›na ancak befler gurufl gazâ mâl› hisse düfldü, Hudâ berekât-› Halîl vere.

Ez-în-cânib yine sadede rücû‘ edelim. Bu kelleler getirdi€imiz gün Çatrapatra Ali Pafla handak›n içindeki suyu u€urlayup handak›n ba‘z› yerleri kuru kalup handak içre meterisler ve kuburlar yürüme€e bafllad›kda hatt-› flerîf ile gelen Hünkâr hasekisi askerin handaka girüp kal‘a dîvâr› dibindeki flarampavlarda ceng-i azîm oldu€un Haseki A€a görüp Sadr›a‘zam'dan elli kîse ihsân olup der-i devlete revâne oldu.

Ve ol gün cümle asâkir-i ‹slâma on kerre yüz bin tobra tolusu toprak› handaka dökme€e fermân olundu, ammâ erbâb-› tîmâra ve erbâb-› zu‘amâya bin akçe bafl›na kanûn üzre iki tobra ve bölük ***[112a]*** sipâhîsi bafl›na birer tobra ve cümle vüzerâ ve mîr-i mîrânlara ve mîr-i livâlar›n ve gayri asâkir-i sultân›n hâslar› ve ulûfelerine göre toprak ile leb-ber-leb tobralar fermân olunup tobra emîni defteriyle yigirmi kerre yüz bin aded tobra fermân olunup cümle tahsîl olup sicill-i Ünsî Efendi'de mastûr oldu.

Ammâ Hudâ'ya ayând›r herkesin hayme [vü] hargâh›nda kilim ve kebe ve keçe ve ihrâm kalmayup sebükbâr olduk, ammâ çad›rlarda dahi döflemeler kalmayup herkesin haymesi güreflçiler meydân›na döndü. Hattâ atlar›n yem tobralar› ve çullar› dahi kalmayup atlar yaldak ve sublak ve ç›plak kald›.

Ba‘dehu bu cem‘ olan torbalar› herkes toprak ile doldurup kal‘an›n cânib-i garbîsinde Beç kapusu hâricinde Vezîria‘zam koluyla Yûsuf Pafla kolu mâbeynind[e] bir mürtefi‘ mahalle toprakl› tobralar› y›€up kal‘aya toprak sürülmek fermân olunup kal‘ay› toprak gark etme€e mübâfleret edüp üzerine Yûsuf Pafla cümle Anadolu askeriyle ta‘yîn olunup tobra emîni fermân-› vezîr oldu€u üzre tobralar› alup resîd eder, tobra getirmeyenden yine taleb eder. Bu minv[âl] üzre bir günde tobralar kûh-› Demâvend ve kûh-› Elburz gibi eyle y›€›ld› kim kal‘a içinde gezen mûr [u] mâr nümâyân oldu. "Ve ancak yüz bin aded tobra geldi" deyü tobra emîni nakl etdi.

Hattâ hakîr tek durma€a karâr›m kalmayup tâ tobralar›n zirve-i a‘lâs›na urûc edüp bir merkezden kal‘a içine bakd›m. Sademât-› top-› kûpdan bir harâb-âbâd dâr-› diyâr duyûr kim deyyâr bir âdemden nâm [u] niflân yok. Hep cümle kemîngâhlarda ve meterislerde pinhân olmufllar.

Andan sonra yine asâkir-i ‹slâm'a iki bin bofl tekerlekli arabalar ve iki kerre yüz bin kütük ve tomruk dahi handaka b›rakmak içün fermân-› Âsaf sâd›r olup ol gün ale'l-fevr tahsîl olup handaka atma€a mübâfleret olunup handak araba ve tomruklar ile leb-ber-leb olup üzerlerine topraklar tobralar doldurdular.

Ammâ yine câ-be-câ tabyalardan küffâr toplar atard›, ammâ balyemez toplar› cümle k›r›lup battâl olup kolumburuna toplar atar oldu. Hamd-i Hudâ anlardan pek havf olunmaz oldu.

Ve ol gün üç bin aded güzîde flehbâz ve flehnâz yi€itler sipâhl›k flart›yla serdengeçdi yaz›ld›. Ve yine ol gün handak içinden iki aded kuburlar kal‘a dîvâr›na dayanup düzüldü.

{Der-ayân-› eflkâl-i kubur}

Bir kubur Serdâr Ali Pafla kolunda idi ve bir kubur Sadr›a‘zam kolunda idi. Kubur ta‘bîr etdikleri oldur kim kal‘an›n handak› içini kal‘a dîvâr›na var›nca ayk›r› yarup iki üç âdem yan yana yürüyecek kadar bir yol ederler, ol handak yol içinde benî Âdem selâmet kal‘a dîvâr›na gidüp gelmek içün ol yol üzre kal›n top kunda€› tahtalar› ve mefle ve çam direkleri döfleyüp dahi üstüne niçe bin tobra toprak döfleyüp içi kubur gibi mahfûz bir yol oldu€undan kubur yolu derler, kal‘an›n topu alt›ndad›r ve kal‘a makaslar›ndan ve dirseklerinden ve tabyalardan bu kubura her ne kadar tafl ve kumbara atsalar kubur içinde gezen âdemlere aslâ zarar isâbet etmez, ammâ serdengeçdiler bu kuburlar› yap›nca niçe yüz âdem flehîd olur, ammâ,

Der-beyân-› menfa‘at-i kubur

Evvelâ bir kal‘an›n fethinde usret çekilse zikr olundu€u kuburu yüz bin renc [ü] anâ çekerek peydâ edüp kubur içinden kal‘a dîvâr›na varup art›k bî-bâk ü bî-pervâ kal‘a dîvâr›n delüp la€›mlar ile kal‘a dîvâr›n havâya atup yürüyüfller olup bi-emrillâh kal‘an›n fethi müyesser olur ise kuburun menfa‘ati olur. Ammâ Serdâr Ali Pafla kolundaki kubur üç günde yüz bin derd [ü] belâ ile binâ olunup dördüncü gün kal‘a dîvâr›n delme€e bafllayup la€›ma mübâfleret etdi, zîrâ Serdâr Ali Pafla Varat kal‘as›n bu tarz üzre kubur ile la€›m atup Varat'› feth etdi€inden fünûn-› kesîreler tahsîl {edüp} Uyvar'a dahi gâyet metîn kubur yürütdü ve Sadr›a‘zam taraf›ndan dahi bir metîn kubur kal‘an›n tâ esâs›na girüp ka‘r-› zemînde la€›ma bafllad›lar.

Hemân küffâr kubur yollar›n görünce ve kal‘a alt›na la€›m yollar› girince ve sürülen topra€›n handak içine da€lar gibi geldi€in görünce hemân küffâr-› murdâr gûyâ bir kudurmufl mâr olup gece ve gündüz top u tüfeng ve kumbara vü fifleng dûd›n›n muzlimli€inden rûz-› rûflen leyle-i muzlimden fark olunmazd›. ***[112b]*** Hattâ bu savafl-› perhâflda yüz befl aded yi€it câm-› flehâdetden nûfl {edince mest} [ü] medhûfl-› ebed olup meflhed-i gâziyân mahallesinde cümlesin hânelerine götürdüler. Ve s›hhatde kalan gâzîler cümle meterislerde ve s›çan yollar›nda mükellef tabyalar ve siperler yapd›lar.

{Tatar Hânzâde'nin imdâda gelüp alay gösterdi€i suretdir}

Ve mâh-› Muharrem'in yigirmi ikinci çehârflenbe gün Tatar Hân o€lu Ahmed Giray Sultân k›rk bin Tatar-› sabâ-reftâr-› adû-flikâriyle ve yüz elli bin ma‘dûd esb-i sabâ-sür‘atleriyle alay alay kofl kofl olup tu€lar› ve direffl-i alem-i kâviyânîlerin açarak ve tabl [u] kudûm-i Cingiziyân'›n ve nefîr-i kerrenây-› Efrâsiyâb'›n çalarak ve kös-i hâkâniyân›na turralar urarak ve Âl-i Osmân ihsân etdi€i mehterhâne-i te’lîf-i Cemflîdî'yi çalarak Hânzâdenin k›rk bin Tatar› ve yüz elli bin a€›rmak küheylân atlar›yla mevc u mevc ve sâf u sâf alaylar›yla ubûr edüp ard› s›ra on iki bin piyâde Kazak-› Ak Kardafl Kazak gök demire gark olup cümle tüfengleriyle ubûr edüp andan Potkal› ve Berabafl ve Andirya ve ‹hmilniç ve fieremet ve Zaporoska ve Durujunka ve Sirge ve Çoçka (---) (---) nâmân yetmifl aded hotmanlar haçl› bayraklar›n açup her birisi atlar üzre muhteflemâne ubûr edüp ardlar› s›ra dankiyo ve torompete boruları›n çalarak niçe bin arabalar›yla sürü sürü ubûr eylediler.

Bunlar›n ard› s›ra K›r›m hânlar›n›n güzîde askerleri ve Kazak sultânlar› ve sultânzâdeleri ve mirzalar› ve atal›klar› ve vilâyet e€esi, ya‘nî eben ân ceddin K›r›m cezîresi sâhiblerinden fiîrîn be€leri k›rk be€dir ve Mansûrlu be€leri dahi k›rk aded be€lerdir ve Nogay be€lerinden Ulu Nogay ve fiidak Nogay ve Urumbet Nogay ve Kiçi Nogay ve Danay Nogay ve Yaman Sadakl› ve Kör Yûsuf Bili ve Kaya Bili (---) (---) ve Arslan Be€-eli ve Nevruz-eli ve Çoban-eli ve Taman-elli ve Kerefl-elli ve Mank›t-elli ve bu eller dahi kol kofl atlar›yla ve kübe ve sadaklar›yla ubûr etdiler.

Andan Ark›nl› ve Dark›nl› ve Dayirli ve Memayl› ve Ulanl› ve Haneyli ve Badrakl› ve Orakl› ve ot a€alar› ve kapukulu a€alar› ve emildefl a€alar› (---) niçe bunun emsâli kavm-i Tatar-› adû-flikâr be€leri ve elleri pür-silâh zor bat›r yi€itleriyle cümlesinin ellerinde kamç›lar›yla ve cümle sadak ve savatlar›yla ve cümlesi kürklerin âdet-i Hûflenk fiâh üzre ters geyüp fl›p›rtma kalpaklar›n gözleri üzre çeküp ol ucbe-likâ heybet ve ol mahûf hey’et üzre cümle ubûr edüp ba‘dehu K›r›m Hân› Mehemmed Giray Hânzâde Ahmed Giray Sultân hazretleri henüz on befline bâli€ bir flehzâde-i cüvân-baht bir küheylân a€›rmak aru ve baral at üzre ç›€al› flehbâz evc-i isti€nâ gibi hussân-› sâfinâtü'l-ciyâd misilli at üzre süvâr olup cümle âlât-› silâh› ve çüyen ve çirgisi ve dabk›r ve dart›s› cümle Tatar-vârî idi, ammâ libâs› cümle zerdûz dîbâ idi ve kemerinde k›l›c› ve sadak› cümle mücevher idi, ammâ bafl›nda semmûr kalpa€› Âl-i Cingiz tarz› fl›p›rtma börk kalpak idi.

Ve bu flehzâdenin istikbâline ç›kan Serdâr Ali Pafla yan yana at bafl› berâber olup bu pençe-i âfitâb-› mehtâb flehzâdeyi miyân›na alup ya€ u bal› kelimât ederek Hânzâde dahi iki cânibine selâm vererek ve Ali Pafla'n›n mehterhânesin çalarak Hânzâde'nin befl yüz aded gök demire müsta€rak olmufl sadakl› ve fl›dakl› pençe-i âfitâb K›r›m cüvânlar›ndan mümtâz [ü] müstesnâ iç gulâmlar›yla ubûr etdiler. Bunlar›n ardlar›nca,

Leflker-i Bo€dan alay›n beyân eder

Cümle yigirmi yedi bin aded güzîde Bo€dan kefereleri pür-silâh olup çatal atlar›yla ve cümle çuka kontufllar› ve bafllar›nda kalpaklar›yla gürûh gürûh ubûr edüp ardlar› s›ra cümle yetmifl aded hatmanlar› ve kapdan ve vamofl ve logofet ve bistiyar ve kamarans ve kopar ve pustenik ve armafl ve porkalab ve vornik ve postelik ve behranik ve ›sbatar ve komsin ve zihnigar ve uflar nâmân mertebe sâhibi ve ifl sâhibleri ve vilâyet zâbitleri pâk mülebbes ve mükemmel ü mükellef ubûr edüp {"Bu keferelerin sancaklar›nda ricâlü'l-gayb sûretidir" deyü ve "Hazret-i Âdem'le cennetden ç›kan ve çift süren s›€›rd›r" deyü cümle sancaklar›nda öküz bafl› tasvîri tafl›rlar}.

Andan Âsitâne taraf›ndan Bo€dan be€leriyle bile hükûmetde olan yüz aded mükellef ü müzeyyen ve müsellem kapucubafl›lar ve dîvân efendisi ubûr edüp andan üç bin aded piyâde kefere tarabans tüfengliler ubûr edüp ardlar› s›ra bin aded müselmân sekbân ve sar›calar, andan yedekler, andan flat›r ve matarac› ve tüfengciler, andan Gika Be€ semmûr kürkiyle ve bafl›nda k›rm›z› semmûr kalpa€›yla ve pâk müsellah at›yla ve iki yüz kadar mû€pîçe-i mahbûb g›lmân-› mu€ânlar›yla ve Âl-i Osmân ihsân etdi€i mehterhânesin çalarak ve Âl-i Osmân in‘âm etdi€i tu€lar›n ve sanca€ u bayraklar›n açarak ve ard› s›ra iki bin arabalar ile sâ’ir hüddâmlar› ubûr etdiler.

Der-ayân-› alay-› cünûd-› cünüb-i kefere-i Eflakân

Cümle yigirmi bin aded pür-silâh çatal atl› ve çuka roklal› ve semmûr ve zerdevadan ***[113a]*** kalpakl› ve tirkeflli keferelerdir, ammâ bunlar›n yayan tarabans tüfengli kefereleri çokdur. Bo€dan'›n atl›s›, Eflakân'›n yayan kefere tarabans› meflhûrdur ve Eflak vilâyeti vâsi‘ olma€ile hâkim ve zâbit ve râb›tlar› Bo€dan hâkimlerinden çokdur ve müzeyyenlerdir.

Sitâyifl-i hâkimân-› Eflakân: Evvelâ bafl logofet ve vornik-i evvel ve vornik-i sânî ve bafl hatman ve ikinci hatman ve pustenik ve behranik ve kopar ve ›sbatar ve vistiyar ve komsin ve zihnigar ve orta logofet ve küçük logofet ve uflar ve flatrar ve kamarafl ve armafl ve ustolnik ve vetah ve kolçar ve medeninkar ve selçar ve darabans bafl ve vamofl bu esmâl› zâbitleri gâyet mükellef ü mükemmel ve mülebbes ve pür-silâh mahbûb gulâmlar›yla ubûr ederler.

Ammâ bu Eflak keferelerinin cümle sancak ve bayraklar›nda "Ricâl-› gayb›m›zd›r ve cümle kufllar›n pâdiflâh›d›r" deyü sancaklar›nda flâhin kuflu timsâlin nakfl edüp tafl›rlar. Hattâ penez nâm bak›r akçelerinde dahi flâhin tasvîri yazarlar.

Ba‘dehu mezkûr hâkimlerden sonra Âsitâne taraf›ndan müte‘ayyin müsellem flekilli kapucubafl›lar ve dîvân efendisi ubûr ederler.

Andan sekiz bin kadar yayan tüfengli tarabans› ve flâhin tuyûrlu sancaklar› ve alt› aded yedekleri ve flât›rlar› ve tüfengcileri ve matarac›lar›yla Ligoraflki nâm kefere-i benâm semmûr lipâçe ve semmûr k›rm›z› Tatar kalpa€›yla ve üç yüz aded salîbe-perest mû€pîçe-i mû€ânzâde pençe-i âfitâb âdemî-zâd gulâmlar dahi ubûr edüp andan Âl-i Osmân'›n kanûn-› kadîmeleri ve âdet-i gamîmeleri üzre ihsân etdikleri mehterhânelerin dahi ard› s›ra kendülerinin âyîn-i bedleri üzre kefere borular› sûrnâ ve tab›llar› ve torompetelerin çalarak ubûr eylediler.

Erdel Kral› Apopi Mihal nâm kral-› mutî‘in alay›n beyân eder

Evvelâ befl bin kefere Macar katanas›yla Saz Macar› hâkimi güzîde atl› kefere ile geçdi.

Andan befl bin atl› kefere ile Seykel hâkimi geçdi.

Andan befl bin atl› kefere ile Hayduflak hâkimi geçdi.

Andan befl bin atl› ile Erdel ban› ubûr etdi, ammâ cümleden mükellef ü mülebbes ve müsellah kim her birinin yeninde ve elinde ve kolunda ve belinde befler alt›flar aded çarhl› kol tüfengleri ve birer dahi dalyan karabina çarhl› boylu tüfengler ile ubûr etdiler.

Andan sonra vilâyet-i Erdel'in yedi yüz yetmifl alt› pâre kal‘alar› kim vard›r, anlar›n cümle kal‘a sâhibleri mükellef ü mülebbes ubûr etdiler, ammâ cümleden mükellef kal‘a-i Sibin kapudan› ve Praflo kapudan› ve Udvarhel ve fiebeflvar ve Kolçvar ve Sekvar ve fiibevar ve Pisanvar ve Jidvar ve Siçevar ve Devevar ve Sazvar ve Vinçazvar ve Belgrad ve Antivar ve Turdar ve fiolomkovar ve fiamos U€var ve Kolojvar ve fiebefl U€var ve Köyvar ve Laboflvar ve Nagbanyavar ve Aranofl Megeflvar ve Tirepiflvar ve flehr-i Potar ve Milabar ve Sakmar ve Karolvar ve Eçetvar ve Naminvar ve Kalovar ve Tokayvar ve K›fl Varatvar ve Husvar ve Sekelhitvar ve fiarbatakvar ve Kalovar ve Kafla ve dahi bu k›lâ‘-› metîne ve hasîn-i hasînelerden mâ‘adâ niçe yüz kal‘a kapudanlar› alay-› Macar ile gürûh gürûh geçüp bunlar›n cümle sanca€ u bayraklar›nda (---) (---) (---) (---) (---) (---) tasvîri tafl›rlar.

Andan on binlerinin müsellah ve müzeyyen gök demire gark olmufl kral›n kendüye mahsûs asker-i cünübleri geçüp {(...) Apopi Mihal K›ral} kendüsi flât›rlar› ve tüfengcileri ve matarac›lar›yla ve kendisi küheylân at üzre semmûr kürk ve semmûr yeflil terpûfl Macar kalpa€›yla ve ard› s›ra befl yüz aded semmûr kalpakl› kâküllerin perîflân etmifl mülebbes pâk ve müzeyyen mahbûb ve matlûb ve mergûb marâlî ve gazâlî gözlü güzîde millet-i Mesîhiyye cüvânlar› ubûr edüp akîblerince Âl-i Osmân'›n ihsân etdi€i mîr-i mîrân pâyesiyle iki aded tu€ ve sanca€ [u] bayraklardan sonra mehterhâne-i Âl-i Osmân ard› s›ra mehterhâne-i kâfirân tab›l ve torompete ve luturyan borular›n çalarak ubûr etdi. (---) (---)

Der-beyân-› asâkir-i ‹slâm-› Bucak Tatar›

Mukaddemâ geçen Tatar Hân flehzâdesi askeri ve dahi ard› s›ra cemapur askeri gibi Bo€dan ve Eflak ve Erdel leflkerlerin iki ‹slâm askeri kanûn üzre ortaya alup alay ile getirdiler, ammâ bu mezkûr Bucak Tatar› cümle k›rk yedi bin aded güzîde mükellef ü mükemmel ve zorâver ve flehbâz ve dilâver ve server-i hünerverlerdir kim Akkirmân kal‘as›n Sultân Bâyezîd-i Velî {dest-i kâfirden feth etdikde} bu k›rk bin aded Tatar› Eflak ve Bo€dan ve Kazak ve Leh ve Maskov ve Çeh ve Macar küffârlar›n›n bö€ürlerine m›h olsunlar deyü mu‘âf u müsellem edüp {Akkirmân Buca€›nda iskân etdirüp ol ecilden Bucak Tatar› derler. Ve} Kara fiemseddîn-i Sivasî hazretleriyle Bâyezîd Hân bu Bucak Tatarlar›na hayr du‘â etmifllerdir. ***[113b]***

An›niçün hâlâ K›r›m Tatarlar›ndan gani ve yarar ve müsellah zor bat›r yi€itlerdir ve Özü vezîrlerine tâbi‘lerdir, ammâ bunlar›n dahi yetmifl aded ot a€alar› ve atal›klar› ve imirzalar› var, lâkin bir sefere gitse Silistre vezîrinin bir a€as› ve yal› a€as› bu askere serdâr olur. Hâlâ Yal› A€as› Ahmed A€a serdâr olup k›rk bin asker cümle küffâr›n ard›n alup bir turfa alay ile ubûr etmifllerdir kim ta‘bîr olunmaz.

Ammâ bu mezkûr alaylar cümle Vezîria‘zam ota€› önünden geçerken kal‘adan küffâr bu asâkir-i kerrâr›n vefretin seyr [ü] temâflâ edüp tâ sabâhdan vakt-i asra dek alay›n ard› aras› kesilmedi€in Fargaçi Kapudan {kal‘adan} görüp sakal›n yolup,

"Ey vay kal‘am›z ve Alaman ve Ungurus diyârlar›m›z ba‘de'l-yevm elden gitdi" deyüp bir âh-› ci€ersûz çeker. Bu haberi kal‘adan taflra firâr edenler hikâyet eder.

Ba‘dehu cümle alaylar huzûr-› vezîria‘zamdan geçüp serâperde-i Âsaf-› Berhayâ'da ibtidâ Hânzâde Ahmed Giray Sultân dâmen-bûs edüp Sadr›a‘zam hayli i‘zâz [u] ikrâm edüp sa€ tarafdaki sandaliyye üzre karâr etdi.

Ve dahi ard› s›ra Hânzâde'yi K›r›m'dan getiren Çavuflbafl› ‹brâhîm A€a dâmen bûs etdi.

Ve andan Yal› A€as› [ve] andan K›r›m mirzalar› ve fiîrînli ve Mansûrlu ve bâlâda tahrîr olunan cümle boy be€leri dâmen bûs edüp bir tarafa durdular.

Andan Erdel Kral› Apopi Mihal Kral-› hofl-hisâl gelüp hâk-i pây-› vezîr-i dilîri bûs edüp bir sandeliyye üzre karâr etdi.

Andan Bo€dan be€i ve andan Eflak be€i hâk-i pây-› vezîre yüz sürüp bunlara Sadr›‘azam Hânzâde ve Tatar a€alar› iflitsin deyü,

"Bire mel‘ûnlar, niçün bu ana dek geç geldiniz? Ne kadar zamând›r size fermân-› pâdiflâhî gideli ve ne kadar zamând›r biz bu kal‘ay› dö€eli. Hemân sizleri ve gayrileri katl etmek gerek" deyü cümleye hitâben bir sertîz cevâb-› ›tâb-› pür-savâb etdi kim her biri berg-i hazân gibi ditreyüp gafl oldular.

Andan cümle Kazak hatmanlar›n›n yetmifli de gelüp küffâr haliçeleri bûs edüp ayak üzre Eflak ve Bo€dan be€leri gibi s›raya durdular. Sadr›a‘zam yine buyurdular kim,

"Yâ cân›m Hânzâde Çelebi, sen gelece€ine baban bir umûr-dîde hân-› âlîflân babam›z idi, bu kadar kâfirler geldi, anlar niçün gelmedi. Yohsa tenezzül mü etmedi. Bu hidmet Allâh içün ve dîn-i mübîn içündür. Bunda bu kadar ifl var, kendüleri bir hay›rl› iflde bulunurdu ve çok ifller görülürdü" dedikde hemân Ahmed Giray Sultân-› fasîhu'l-lisân buyurdular kim,

"Vallâhi'l-azîm ve billâhi'l-kerîm babam da ve ben kulun da abd-i memlûkunuz gibiyiz, lâkin kendilerinin gelmedi€ine sebeb oldur kim geçen ayda yetmifl seksen bin K›lmah Tatar› Çigiflke ve Arbat ve Ora€z› nâm kal‘alar›m›z aras›ndan K›r›m'a girüp befl on bin ümmet-i Muhammed'i esîr edüp bu kadar kurâ vü kasabâtlar›m›z harâb u yebâb ve halk›n› kebâb edüp gitdi. fiimdi yine K›r›m'a girmek üzre iken fermân-› pâdiflâhî gelüp sefer fermân olmufl. Cümle K›r›m eyeleri ve cümle K›r›m erenleri ve cemî‘i kad›lar› ve Kefe vezîri Ak Mehemmed Pafla ile cümle müflâvere edüp ‘Hân›m sen sefere gidersen, cezîre-i K›r›m elden gider. Elbette o€lun gönder’ deyüp müflâvere edüp efendimin kullu€una beni bir iç gulâm› pâyesiyle gönderüp huzûr-› flerîfine gelüp hamd [ü] senâ ol Allâh'a kim mübârek cemâl-i bâkemâliniz görüp pâypûfl-› bûs›n›zla fleref-yâb oldum" dedikde Köpürlüzâde bu kadar kelimât-› piyâz-› nâz [u] niyâzdan hazz edüp tebessüm-künân oldukda hemân fiehzâde-i cüvân-baht Ahmed Giray ibn sâhib-i taht {hemân} koynundan cemî‘i K›r›m a‘yân›n›n Kalmak kâfirinden feryâdnâmelerin dest be-dest Sadr›a‘zama verdikde sâhib-i sadr-› âlî-kadr ol ân arzlar› k›râ’at edüp mefhûmu ma‘lûmlar› olunca,

"‹nflâallâh ol kavm-i Kalma€›n›n {dahi} haklar›ndan an-karîbi'z-zamân gelinir" buyurduklar›nda yine Ahmed Giray Sultân buyurdular kim,

"Bu Kalmak kâfiri ahvâlin bizi sefere getirme€e me’mûr olan çavuflbafl› kulunuza su’âl buyurun" dedikde çavuflbafl› eyitdi:

"Vallâhi sultân›m, biz K›r›m'da iken iki kerre Kalmak K›r›m'› urup bu kadar mâl ve tavar sürüp ve bu kadar ibâdullâh esîr olup bî-bâk ü bî-pervâ K›r›m'dan ç›kup gitdiler" deyü çavuflbafl› flehâdet etdi.

Ba‘dehu Hânzâde'ye ve Erdel kral›na ve K›r›m a‘yânlar›na serâperde içre bir ziyâfet-i azîme-i vâfire olmufldur kim vasf›nda lisân kâs›r ve kalemler kâsirdir, ammâ serâperde taflras›ndaki ziyâfet Bo€dan ve Eflak be€ine ve cümle Tatar'a ve cümle küffâra bir ziyâfet-i azîm olmufldur kim cemî‘i Âl-i Osmân askeri de def‘-i cû‘ edüp hamd [ü] senâ etdiler. ***[114a]***

Hattâ bu ziyâfet-i azîmde üç yüz aded koyun ve elli s›€›r ve üç bin tavuk ve elli kazgan pilâv ve elli kazgan zerde ve çobra ve iki kerre yüz bin ekmek serâperde önündeki çemenzâr üzre bu kadar ni‘met-i firâvân döflenüp bu kadar bin asker bu ni‘metlere üflüp koyun ve s›€›r kebâblar›n pâreleyüp ya€mâ ederken ba‘z› s›€›r kebâblar› içine usta aflbâzlar diri tavflan ve güvercinler komufllar, kimi uçar ve kimi kaçar ve kimi s›çar.

Bunlar› Tatarlar ve küffârlar yeyüp flâdumân olup bir hây hû ile def‘-i cû‘ etdiler ve yine atlar›na süvâr olup herkes merkezlerinde durdular, ammâ bu ziyâfetden mukaddem Sadr›a‘zam-› âk›bet-endîfl tenbîh buyurmufllard› kim,

"Ordu-y› ‹slâm içinde her kimin çad›r›nda ne kadar tüfengleri var ise Hâno€lu ziyâfeti ya€mâ olundukdan sonra bir yayl›m toplar at›ld›kdan sonra gülbâng-› Muhammedîler çekilüp cümle tüfengler at›lup flâdumânlar olsun" denilmifl idi.

Hakîkatü'l-hâl ba‘de'z-ziyâfe ordu-y› ‹slâm içinde yetmifl aded balyemezlere ve üç yüz altm›fl aded flâhî zarbuzan toplara bir fitilden âtefl edüp ordudan dahi niçe kerre yüz bin sa€îr ü kebîr tüfengleri bir yayl›m boflaldup ve bir nevbet gülbâng-› Muhammedî çeküp sadâ-y› Allâh Allâh evc-i âsumâna urûc edüp zemîn ü âsumân lerze-nâk olup yer gö€e ve gök yere endi zann olundu.

Ammâ henüz imdâda gelmifl Tatar ve Eflak ve Bo€dan ve Kazak ve Macar kâfirleri böyle hengâme-i velvele ve gulgule-i Âl-i Osmân'› görmemifller ve iflitmemifllerdi. Cemî‘isi âlem-i hayretde kalup engüflt ber-dehen ve nâhun der-dehen etdiler, ammâ niçesinin atlar› toplar›n sâ‘ikalar›ndan kuyruklar›n hotas-vâr edüp sahrâlara gitdiler, ammâ yine sâhibleri akîblerine düflüp dutdular.

Hemân kal‘ada mahsûr olan ba‘z› küffâr bu hengâme-i ma‘reke-yi flâdumân› görüp eyitdiler:

"Al›nd› kal‘a yerine filân›m›z› gidi Türk. ‹flte bizim kral›m›z›n imdâd› sizin ordunuza girdi, sizi k›r›yor" dediklerinde bizim gâzîler eydir:

"O gelen asker bizim Tatar askeri ve bizim Erdel kral› ve bizim Eflak ve Bo€dan ve Akkirmân ve Kazak hatman askerleridir. Hemân mel‘ûn kâfirler kal‘ay› vere ile verün. Yohsa iflte kal‘a dîvârlar›n›z top-› kûp ile y›k›ld›. Yar›n bir gün cümlemiz yürüyüfl edüp sizi cümle k›rar›z" dediklerinde kâfir eydir:

"Bire gerçek söylen Muhammed'iniz sevenseniz, o gelenler Tatar m›d›r?" deyü su'âl ederler. Ba'z› yi€itler dahi,

"Vallâhi Tatar ile yüz elli bin aded askerimiz geldi ve dahi Diyârbekir ve Erzurûm ve fiâm-› Trablus'dan dahi imdâd gelecek askerlerimiz vard›r" deyince hemân içerden küffâr-› hâksâr kâr-› inkisârda olup ol gün ol gece dîvârlarda[n] ve mazgallardan kefere vü fecereler bafl göstermeyüp aslâ top u tüfeng atmayup müflâverelere {girüp} "Kal'ay› vere ile vermelerine turvin flirvin ederler" deyü keferelerden istimâ' olunup asker-i ‹slâm ile küffâr câ-be-câ söyleflme€e bafllad›lar.

Ammâ Sadr›a'zam-› âlî-vakâr hemân ba'de'z-ziyâfe Bo€dan Be€i Komaran taraf›na fermân olundu, Eflak Be€i Leve taraf›nda meks etmek fermân olundu ve Ahmed Giray Sultân ile Bucak Tatar› ve Kardafl Kazak ma'an Litre kal'as› taraf›na fermân olunup asâkir-i ‹slâm'›n cânib-i erba'as›na kat-ender-kat muhâfazac›lar vaz' olundu. Ve Üstürgon köprüsüne Çavuflo€lu Mehemmed Pafla ta'yîn olunup "Ordudan firâr edenleri katl edüp mâllar› mîrî ola" deyü ol hidmete me'mûr olup Ci€erdelen'e gitdi. Ba'dehu ertesi gün alay-› azîm ile,

Alaman diyâr›na giden Kurd Pafla'n›n ganîmetle geldi€in beyân eder

Evvelâ mâh-› Muharremü'l-harâm›n yigirmi üçüncü gün yevm-i Pençflembe'de bu feth-i meserret haberi geldik[de] geceden on bin asker da€lar içre gelecek askere istikbâle gitdiler. Ve yine alaydan sonra "Ordu-y› ‹slâmdan top u tüfengler at›lup gülbâng-› Muhammedî çekilsin" deyü tenbîh ü te'kîd etdiler.

Ba'dehu vakt-i zuhur ki oldu, *el-azametullâh* Tatar Hâno€lu kondu€u tarafdan ta€› ve tafl› asâkir-i bî-pâyân ve niçe bin araba-i firâvân da€› ve tafl› dutup âdem deryâs› ve benî Âdem sadâs› evce peyveste olup asâkir-i deryâ-misâl mevc {mevc} gelmede, ammâ hakîr Sadr›a'zam›n ota€›nda durup temâflâya meflgûl {idim}, lâkin bu gelen mâl-› ganâ'imi ***[114b]*** ve bu guzât-› müslimînin ne mertebe mâl-› bî-hadd [ü] bî-pâyân ile mu€tenem olduklar›n› manzûrumuz oldu€u üzre tahrîr eylesek Uyvar gazâs› evsâf›n›n tahrîrine mâni' olur, ammâ ihtisâr üzre terkîm edelim.

Çünki guzât-› müslimînin ibtidâ alay› yürüme€e baflland›, Sadr›a'zam çetr-i mülemma'›n sokaklar›n açup kendüler bir sandaliyyede karâr edüp ibtidâ Hac›key Paflazâdenin on bin aded askerinin atlar› ard›nda birer dâne pençe-i âfitâb-› âlem-tâb g›lmânlar ve bintânlar var idi.

Ve niçe Fireng ve ‹sfaç atlar› üzre ikifler üçer aded o€lan ve k›zlar ve avretler binmifller idi.

Ve piyâde Çeh ve Tot esîrleri der-zincîr gidenlerin hadd [ü] pâyânlar› yok idi.

Ve bu Hac›key Paflao€lu gürûhunda hemân iki bin altm›fl aded câml› h›nto arabalar içre bu kadar kapudanlar ve duhter-i pâkîze ahterler ve ol kadar kâlive avretler ve her arabalarda ol kadar akmifle-i fâhireler ve ol kadar emti'a-i nâdireler ve ol kadar kimyâb makûlesi zî-k›ymet eflyâlar var idi kim hadd [ü] hasr›n Allâhu mu'tî bilir.

Der-fasl-› gürûh-› sânî: Bunlar dahi ke'l-evvel pür-silâh olup bunlar›n ellerinde piyâde esîrleri çok, ammâ mahbûb [u] mahbûbe esîrleri yok. Alt›flar at gücile çeker h›nto arabalar›nda ol kadar altun ve gümüfl âvânî eflyâlar› ve ol kadar gümüfl haçlar› ve altun haçl› bayraklar› var kim ta'bîr olunmaz, ammâ bunlar tâ Filimenk deryâs› kenâr›na se€irdüp cümle esîrleri Fireng flapkal› kapudanlar› ve muhteflem papaslar› ve âlât-› silâhlar› çok idi.

Tavsîf-i cüyûfl-› sâlis: Bunlar tâ Alaman deryâs› kenâr›nda tâ vilâyet-i Holandiye'ye se€irdirler, ale'l-gafle basup bir kâfir el kald›rmadan üç bin kadar güzîdesin esîr-i bend-i zincîr edüp götürmede yenli ve bahâda a€›r olan fleyleri alup alt› yüz kadar arabalara tahmîl edüp avdet ederler, ammâ bunlar›n cümle esîrleri Nemse'nin Alaman güzelleri idi.

Tavsîf-i gâziyân-› râbi': Bu asâkir-i nusret-me'serin ekseri Dobruca ve Babada€l› ve Deliormanl› ve Karasulu vilâyetlerinden Tatarfle bir alay çatal atl› gâziyân-› mücâhidân olma€ile cânib-i garba k›rk konak yer tâ ‹sfaç vilâyeti Firengistân'›na varup cümle kâfirleri bir bed-nâm günlerinde evleri içre bulup befl bin kadar›n esîr edüp ol kadar mâl-› firâvân ile geldiler kim hisâb›n Kerîm Allâh bilir. Bunlarda mukaddemâ arabalar yok imifl, zîrâ mesâfe-i ba'îdeden gelirler.

Ba'dehu Nemse çâsâr›n›n ‹sizinye nâm taht›n› urup Kurd Pafla ile üç gün bu flehirde oturup befl bin at ve iki bin araba yükü esbâb [u] eskâlât yükledüp azm-i râh ederler.

Bunlarda olan güzîde üsârân›n hadd [ü] has›rlar› yok idi. Ve bunlar›n alaylar› ubûr etme€e bafllad›kda e€er piyâde esîrleri ve e€er üsârâlar ile memlû arabalar› kâmil üç sâ'atde ubûr edüp mukaddemâ geçen alaylar ile kâmil tokuz sâ'at olup vakt-i as›r oldukda Serdâr Kurd Pafla ve K›nal›o€lu ve Hac›key Paflao€lu ve gayri gâziyân serdârlar› pür-silâh olup Kurd Pafla'n›n mehterhânesiyle dârât [u] azametleriyle gelüp Sadr›a'zam›n hâk-i pâyine yüz sürüp Kurd Pafla'ya bir semmûr kürk ve k›rk aded gâzîlere hil'at-i fâhire ve iki yüz kadar gâzîlere çelengler ihsân olunup cümle mâl-› ganâ'imlerine aslâ vaz'-› yed olmayup penc-i yek-i sultânîleri bile al›nmamak içün ellerine fermân-› flerîf verildi.

Ve Kurd Pafla'ya inflâallâh deyü Uyvar hükûmeti va'de olunup cümle gâziyân serâperdeden ihsân-› vezîr ile taflra ç›k›nca hemân mukaddemâ tenbîh olundu€u üzre cemî'i toplara ve tüfenglere âtefller olunup bir kerre gülbâng-› Muhammedî gelüp sadâ-y›

Allâh Allâh'dan ordu-y› ‹slâm pür olup cemî‘i vüzerâ ve mîr-i mîrân ve ümerâlarda tâ n›sfu'l-leyle var›nca tab›lhâne fas›llar› çal›nd›.

Ertesi gün ordu-y› ‹slâm eyle ganîmet oldu kim bir esîr befl gurufla ve yüz dirhem sîm-i hâlis alt› gurufla fürûht olup gayri kâlây [u] metâ‘ buna göre k›yâs oluna. Ve herkes haymesinde befler alt›flar g›lmân u bintânlara mâlik oldular. {Hattâ} ordu içre bir âdemde bir zî-k›ymet metâ‘-› nâdire yâhûd bir libâs-› fâhire görseler "Sen Kurd Pafla pay›na düflmüflsün gibi" deyü bu ganîmet darb-› mesel olmufldur.

Ez-în-cânib yine sadede gelelim. Çünkim bu hâl-i pür-melâl-i pür-me’âli dahi derûn-› kal‘adan küffâr görüp ak›llar› gitdi ve bildiler ki kuburlardan kal‘a alt›na la€›mlar girdi. Hakkâ ki kal‘an›n der [ü] dîvârlar› sokak sokak oldu.

Ve üç yerden alt›flar hazîneli la€›mlar dîvâr içine girdikde ***[115a]*** la€›mlardan aslâ fâ’ideler olmad›. Me€er kal‘an›n cümle temelleri hurde hurde kemerler üzre imifl ve cümle dîvârlar› içi sokak sokak bofl imifl. Hattâ bizim la€›mc›lar kal‘a dîvâr›n delüp içeri girdiklerinde birkaç la€›mc›lar› küffâr kal‘a temellerindeki yollarda bulup flehîd etdiler.

Âhir-i kâr la€›mdan bir çâre bulamayup hemân toprak sürme€e ve toplar ile kal‘an›n münhedim olan yerlerinden yürüyüfller etme€e karâr verdiler.

Ve mâh-› Muharrem'in yigirmi sekizinci gün Hânzâde Ahmed Giray Sultân cümle Tatarlar›yla Ak yaylalardan öte geçüp altun gümüfl ma‘denleri vilâyetlerini nehb ü gâret etme€e fermân olup k›rk bin Tatar ile Hânzâde çapula revâne oldular, ammâ yerlerine cümle Bucak Tatarlar› kald›lar.

Ve dahi Eflak be€i on bin Eflak leflkeriyle tâ Seçan kal‘as›na var›nca nehb ü gârete me’mûr olup Sadr›a‘zam taraf›ndan bir a€a üzerlerine nâz›r olup gârete gitdiler.

Andan Bo€dan be€i dahi on bin askeriyle ve Elbasan be€iyle tâ Komaran kal‘as› taraflar›n ›hrâk etme€e me’mûr olup revâne oldular.

Ve yine Hac›key Paflazâde dahi gönlünde olan on befl bin yi€it ile Nemse'nin tâ Lonçat nâm vilâyetin nehb ü gârete gitdiler.

Ba‘dehu Hânzâde vezîri olan Sefer Gâzî A€azâde ‹slâm A€a on bin aded güzîde bahâd›r zorâver ve dilâver bat›rlar ile nehr-i Vak'› ubûr edüp tâ kal‘a-i Pojon semtlerin vurup yakup y›kmak fermân olundu.

Ve bugün Erdel kral›yla Lipova ve Çanad ve Göle sanca€› be€leri cümle yigirmi yedi bin askerle nehr-i Vo kenâr›nda flehr-i Roy vilâyetlerin alan u tâlân ve harâb u yebâb edüp mâl-› ganâ’im alma€a me’mûr olup azîmet etdiler.

Ba‘dehu befl gün befl gecede ve kimi on gün on gecede cânib-i erba‘adaki vilâyetlere çapul civerüp dünyây› aflup mâh-› Saferü'l-muzafferin üçüncü gün ve ba‘z›s› beflinci ve onuncu gün ordu-y› ‹slâma sâlimîn ü gânimîn vâs›l oldular.

Ve bu alt› koldan mâl-› ganâ’imiyle gelen asâkir-i ‹slâm'›n ald›klar› mâl-› firâvân›n ve üsârâ-y› bî-pâyân›n ne haddi ve ne hasr› var. Hattâ flol mertebe bîhadd [ü] bî-k›yâs esîr-i nâs var idi kim niçesinin esîrleri firâr edüp ordu içre bir kesde karâr ederdi, sâhibi aslâ aramayup giderdi. Tâ bu mertebe üsârâlar›n kesretleri var idi.

Sadr›a‘zam bunlar›n alaylar›ndan dahi hazz edüp orduda top u tüfeng flâdumânlar› etdirdi. Ve Hânzâde'ye bir kürk ve Erdel kral› ve Eflak ve Bo€dan be€lerine ve gayri askerin be€lerine hil‘at-i fâhireler ihsân olunup bu alt› kol asker elinde olan üsârâlar›n pençik kâ€›zlar› hisâb› üzre kâmil yüz on yedi bin esîrden penc-i yek-i sultânî al›nm›fl. Da€lardan kaç›rd›klar› ve haymelerde pinhân etdiklerin Hudâ bilir ne kadar esîr idi.

Ve bu gazâda kelleye kimesne tenezzül etmedi€inden küffâr›n kellelerin Sadr›a‘zama getirmez oldular.

Ba‘dehu mâh-› Safer'in dördüncü gün Serdâr Ali Pafla kolundan azharun mine'fl-flems "Allâh Allâh" deyüp Bosna gâzîleri ve za€arc›bafl› yeniçerileri kal‘a-i Uyvar'›n cânib-i garbîsindeki Aktabya'ya asâkir-i ‹slâm mûr mâra ve zenbûr asel-i muravvâka se€irdir gibi dîvâr›n rahnedâr yerlerinden urûc edüp tabya üstündeki meterisleri basup iki yüz kadar küffâr kesüp gördüler kim askerin gerisin dahi kesüp imdâd gelmez oldu.

Âhir Aktabya üstünde gâzîler yaka yakaya küffâr ile ceng ede ede Gâzî Dîv Alî Befle ve serdengeçdi a€as› ve elli aded yi€itler tabya üzre bezm-i elest kurup cümle elli iki aded yi€itler ol bezm [ü] rezmde câm-› flehâdeti bilâ-cür‘a nûfl edüp kendi kendilerinden ve dâr-› dünyâda gendüm yemeden ferâ€at {edüp} dâru'n-na‘îme gitdiklerinde cümle flühedâlar›n na‘flelerin {gâzîler} alup selâmete ç›kard›lar, ammâ Dîv Ali ile serdengeçdi a€as› birbirlerin kucaklayup eylece flehîd olduklar›ndan cesed-i flerîflerin alamayup mezkûr tabya üzre kald›lar.

Ve bu yürüyüfl mahallinde at›lan top u tüfeng tozu ve topra€› ve dûdundan bir sâ‘at kâmil âfitâb-› âlem-tâb görünmez oldu. Hudâ-y› lâ-yezâle ayând›r kim böyle oldu.

Ba‘dehu mâh-› Safer'in alt›nc› gün kal‘a-i Uyvar'›n ma€rib taraf›nda nehr-i Vak kenâr›nda kal‘a-i Galgofça fethine K›bleli Mustafâ Pafla me’mûr oldu. Cümle fiâm-› cennet-meflâm ve Dârü's-selâm askeri ve befl bin Kazak askeri ve befl aded kolumburna pâdiflâh toplar› ile K›bleli Pafla mezbûr kal‘aya serdâr olup gitdi. Ve bir gece Litre kal‘as› sahrâs›nda yatd› ve ertesi Galgofça kal‘as› alt›na yetdi. Ve ol gün ol gece kal‘ay› dö€üp niçe yerden burc [u] bârûlar›n münhedim edüp kal‘ay› almak sadedinde iken Uyvar

alt›nda küffâr›n birkaç çafl›tlar› ele girüp söyletdiklerinde, ***[115b]***

"Hâlâ Nemse çâsâr› yüz bin leflker ile Pojon kal‘as› topra€›na yüz elli bin askerle geçüp Uyvar imdâd›na gelmek üzredir ve gâyet yak›nd›r, gâfil olman. E€er i‘timâd etmezseniz bir iki âdem gönderin. E€er sözümüz hilâf ç›karsa bizi katl edin" dediklerinde Sadr›a‘zam "N'ola katl edeyim?" deyü çafl›tlar›n sözlerin dutup otak-› nüh-tâk önünde kellepezân-› paça edüp ol ân K›bleli Pafla'ya bir fermân gidüp,

"Bir sâ‘at ve bir ân durmayup hemân ordu-y› ‹slâma gelesin, amân" deyü haberler gitdikde K›bleli Pafla fermâna nigerân etmeyüp,

"‹flte bu fermân hemân piflmifl afla su komakd›r, bî-gümân" deyüp kal‘ay› dö€meden fâri€ olmayup üç gün üç gece dahi dö€üp âhir-i kâr mâh-› Safer'in tokuzuncu gün cebren ve kahren kal‘a-i Galgofça'y› feth edüp niçe küffârlar›n tî€-› burrândan geçirüp niçe yüzün esîr-i bend-i zincîr edüp derûn-› kal‘ada olan cümle mâl-› ganâ’imiyle ve cebehâne ve toplar› ve sâ’ir eflyâlar›n yedi yüz kadar arabalara leb-ber-leb edüp kal‘ay› hâke berâber münhedim edüp mansûr u muzaffer dördüncü günde asâkir-i ‹slâma selâmetle melâmet ve melâlet görmeden dâhil oldu.

Ve ol gün cümle asâkir-i ‹slâma karavullar fermân olunup ol gün Uyvar meterisinde Rûmeli Vezîri {Be€ko Pafla} Sadr›a‘zam kolunda flehîd olup Rûmeli eyâletin sa€kol nâm›yla meflhûr Kara Mustafâ Pafla'ya iki tu€la ihsân olundu.

Ve ol gün fermân-› mü’ekkedler sâd›r olup kal‘aya sürülen toprak kûh-› Elburz-misâl olup kal‘aya yak›n varup dayand› ve her koldan kâfire göz açd›r›lmayup azîm vezni üzre ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâller mahallinde toprak üzre me’mûr olan Sipâhîler A€as› Sun‘ullâh A€a flehîd olup yerine (---) A€a sipâhîler a€as› oldu. Ve yine mâh-› Safer'in 9 günü,

Re’îsü'l-küttâb fiâmîzâde Mehemmed Efendi ve dâmâd› Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'n›n sadâret iddi‘âs› ve bermuktezâ-y› örf icrâ-y› katlleri cezâs› fî yevmi Safer 9 sene 1074

Vâki‘-i ahvâl-i pür-melâl böyle oldu€u zü'l-celâl Allâh'a ma‘lûmdur. Ale's-seher salât-› subhu ‹brâhîm Pafla efendimiz ile edâ edüp tahta'l-kahve-i gûnâ-gûnlar tenâvül olunurken Çavuflbafl› ‹brâhîm A€a ile Baflmuhâsebeci Gürcî Mehemmed Efendi gelüp ba‘de's-selâm ve'l-kelâm kahvealt› tenâvül etme€e bafllad›lar.

Esnâ-y› kelâmdan Pafla eydir "A€a flu Uyvar kal‘as› yâ feth olsa, yâ Allâh cân›m›z alsa" dedi.

Me€er kim Cenâb-› Kibriyâ söyletmifl kim [1] «‰”E…†«% d›r.

Pafla böyle deyince çavuflbafl› eydir:

"Bire hey sultân›m niçün böyle söylersin" deyü niçe gûne güft [ü] gûdan sonra hemân bir bafl› telli bir piyâde dîvân çavuflu bafl›n› kurflum havfinden e€erek gelüp paflaya selâm verüp,

"Buyurun sizi Sadr›a‘zam ister" dedikde pafla eydir:

"Hayr ola çavufl a€a, âyâ haberdâr m›s›n bizi niçün isterler" dedikde çavufl-› herîf ü zarîf eydir:

"Allâhu a‘lem, Üstürgon'un zahîresi ahvâlleri söylefliliyordu ve Seydîzâde dahi an›l›yordu, ol mahalde sizi istediler" deyince hemân ‹brâhîm Pafla tebessüm edüp eydir:

"Efle€i dü€üne da‘vet etmifller, eflek demifl kim yâ sular› eksik yâhûd odunlar› eksikdir demifl, o dedi€i gibi biz de yine Üstürgon'da ceng etdi€imiz yere gidiyoruz, tîz at getiriniz" deyüp çavuflbafl›ya ve Mehemmed Efendi'ye ve hakîre,

"Siz Allâh'› severseniz oturunuz, eni konu kahvealt›n›z› yeyiniz. Ben flimdi belkim yine gelirim" dedikde Mehemmed Efendi eydir:

"Sahipsiz çad›rda n'iflleyelim? Biz senin cemâlini görme€e geldik, biz de gideriz" deyü nâz etdiler.

"Yok istemem, beni severseniz meclisi bozman. fiu mükellef kahvealt›y› yeyin" dedikde anlar yine sofra bafl›na oturunca hakîr bir cânibe per[â]kende kademin kald›rup paflaya bakd›m, tefekküre düflüp at›yla top menzilinden ba‘îd s›çan yollar›na dolaflup gitmede.

Hemân hakîr çad›ra geldim. Cümle gulâmlara,

"Basîret üzre olun, aslâ çad›rdan taflra ç›kman" deyüp hakîr hemân meteris yollar›ndan gitmeyüp aç›kdan e€ri bü€rü se€irdüp hamd-i Hudâ niçe yüz kurflum cânib-i erba‘amdan geçüp bir eski battâl meterise cân atup girdim.

Andan bir meterise dahi s›çrayup endim. Me€er Serdâr Ali Pafla meterisi imifl.

"Bire Evliyâm hofl geldin, nereden bu gelifl" dedikde,

"Sultân›m, Kad›zâde ‹brâhîm Pafla o€lunuz kahvealt› yerken çavuflbafl› ve Muhâsebeci Mehemmed Efendiler geldikde bir çavufl gelüp, kendülerin Sadr›a‘zam istemifl, at›na binüp gitdi. Çavuflbafl› ve Mehemmed Efendi paflan›n çad›r›nda kald›" dedi€imde hemân Serdâr Ali Pafla'n›n rûy› rengi mütegayyir olup eyitdi:

"fiimdi bizi de Sadr›a‘zam ister. Allâh ›slâh eyleye" deyüp,

"Tîz âbdest getirin" dedikde hemân ol ân bir çavufl gelüp,

---

[1] Hadîs, "Halk›n dilleri. Hakk'›n kalemidir" *(Keflfü'l-Hafâ,* C. I/66) Hadis nr. 532, s. 180.

"Sultân›m, buyurun sizi Sadr›a‘zam ***[116a]*** ister" dedikde anlar vezîria‘zama gidüp hakîr meteris yoluyla müteferrikabafl› tabyas›na gitdim.

Gördüm ki Re’îs Efendi ve bizim Kad›zâde ‹brâhîm Pafla ikisi Uyvar handak› içre Vezîria‘zam›n kuburlar›na gitdiler.

Hakîr dahi bile girüp bir köflede durdum, ammâ muvâcehe-i Sadr›a‘zama girmedim. Kizb harâmd›r, hemân flunu iflitdim ki, Reîs Efendi,

"Hâflâ bu mektûbdan benim haberim ola, devletli vezîr o€lum ve efendim. Bu düflman iflidir, i‘timâd etme efendim" deyü feryâdlar etdikde,

"Yâ bu mühür senin de€il midir?",

"Benim mührime bunda taklîd edüp yazm›fllar" dedikde Sadr›a‘zam eydir:

"Bire bunu sa‘âdetlü pâdiflâh›ma gönderdi€indir. Anlar dahi sa‘âdetle bu kâ€›z› gönderdiler. Beni niçün hilâf-› inhâ böyle arz etdin: ‘Ve ‹brâhîm Pafla kulun Üstürgon'da ibtidâ kâfiri k›rmasa sanca€-› Resûlullâh giderdi. Vezîr bir küçük yi€itdir, ifl görmemifldir. ‹brâhîm Pafla kulun müsindir ve ifl görmifldir kim mühre lây›k kulundur’ deyü yazars›n" dedikde,

"*Hâflâ ve kellâ* derken,

"Kald›r flu kâfirleri" dedikde me€er evvelden ise cellâd çelebiler hâz›r imifl. Bir dahi ‹brâhîm sadâs›n iflitdim,

"Bire ne vurursuz hey âdemler" dedi. Bir dahi Re’îs sadâs›n iflitdim,

"Devletli beni katl edersen gam de€il ben ihtiyâr›m, ammâ ‹brâhîm o€lumu âzâd eyle" dedikde an› gördüm, Re’îsi ve ‹brâhîm Pafla'y› yumruk ve sille ve sademe ile muhz›r a€a tâ’ifeleri ikisin dahi ura ura kuburdan taflra ç›karup da€lar gibi y›€›lan topra€›n ard›nda ikisini dahi ma‘nûkan bo€up ol mahalde defn etdiklerinde hemân akl›m bafl›mdan gidüp aç›kdan se€irde se€irde ibtidâ haymeme, andan ‹brâhîm Pafla ota€›na geldim.

Me€er çokdan mâl [u] mâmelek hazâ’in g›lmânlar›n sabâhdan gelen çavuflbafl› ve Gürcî Mehemmed Efendi cümle mâl› zabt u rabt etmifller.

Hele hakîrin eline bu mahalde iki at ve bir sedhadli semmûr kürk ve bir tîrkefl ve bir k›l›ç ve bir gümüfllü h›flt› ve mezkûr fleyleri çavuflbafl› ve Mehemmed Efendi hakîre ba€›fllayup çad›r›ma giderken at›n birini kal‘adan top ile küffâr urup ol mahalde e€eriyle kalup hâh nâ-hâh kolan›n b›ça€ile kesüp s›rma mebrûm katîfe e€er ve zeheb-i hâlis rikâblar› ve Çerkeziçe raht›n alup haymeme geldim. An› gördüm, ordumuz târumâr olup yurd yerinde hakîrden gayri bir ferd kalmayup hemân hakîr âk›lâne hareket edüp bu ebyât› terennüm etdim:

Gurbetde garîb flâdumân olmazm›fl
Hiç kimse garîbe mihribân olmazm›fl
Altun kafes içre ger k›z›l gül bitgey
Bülbülga tiken gül âfliyân olmazm›fl.

deyüp hemân partal ve sartal martallar› seyishânelere tahmîl edüp Sadr›a‘zam kethudâs› yâr-› gâr-› kadîm velî-ni‘am›m ‹brâhîm Kethudâ dâ’iresine gelüp meks edüp Kethudâya buluflduk da eyitdiler kim,

"Yâ Evliyâm, ben sana Edirne'de demedim mi, gel e benimle olas›n. Dedin ki: ‘Re’îs Efendi beni ister, yâ nice olur?’ dedin. Yâ flimdi kan› re’îs kan› dâmâd› ‹brâhîm" dedikde,

"Benim hemân da€lar gibi sen ‹brâhîmim sa€ olsun" dedikde hakîre elli altun ve on at yemi ve ve üç vukiyye et ve yigirmi ekmek ta‘ayyün edüp hakîri vâcibü'r-ri‘âyâ zümresine ilhâk edüp fleb [ü] rûz bir ân yan›ndan münfek olmazd›m.

‹flte fakîr fiâm[î]zâde Re’îs'in ve ‹brâhîm Pafla enîsin sebeb-i flehâdetleri bu yüzden olmufldur, lâkin her biri vak›f-› esrâr olmayup bu yüzden nakl eder, ammâ alimallâh ve flehidallâh kaçan kim Ösek kal‘as›nda ibtidâ evvel alay gösterdi€imiz gün bildim ki bu ‹brâhîm Pafla'y› bu Sadr›a‘zam katl eder.

Ve Budin alt›nda [ve] Yan›k kal‘as› alt›nda bafl dil alma€a gidüp kâfirden bir bafl dil alamayup geldi€imizde ve ibtidâ Ci€erdelen sahrâs›nda befl sâ‘at ceng edüp nîm sâ‘at yerden bize imdâd gelmedi€inden ve ba‘de'l-ceng bu kadar mâl-› hazâ’in ve cebehâne ve bu kadar kelleler ve bu kadar kapudanlar ile yüz akl›€› edüp geldi€imizde im‘ân-› nazar ile görürdüm ki elbette Sadr›a‘zam›n derûnunda g›bta olup bu ‹brâhîm Pafla'y› katl eder, derdim. K›rk güne kalmayup âhir-i kâr re’îsi ve dâmâd› ‹brâhîm Pafla'm› bu yüzden flehîd etdiler. *Ruhlar›yçün Allâh r›zâs›yçün el-fâtiha.*

Ez-în-cânib yine saded-i gazâ-y› Uyvar'a gelelim. Çünki mâh-› Saferü'l-hayr›n on dördüncü bâzârertesi gün ki oldu, hemân kal‘a içinden yüz nefer cân-› habîsinden geçmifl Fargaçi kapudan elinden dolusun içmifl, küffâr-› mest evkâr mel‘ûn-› murdârlar bizim handak içindeki la€›m kuburlar›n basma€a ç›kup bunlar›n yerine bizim serdengeçdi gâzîlerimiz aslâ el kald›rtmadan cümlesin k›rup ancak beflini dil alup vezîre getirüp bele€an-mâ-bela€ ihsânlar alup ol ân handak›n karflu taraf›ndaki dîvâr dibinde olan bir hayli yerde feth olmam›fl h›nzîrhâne flarampavlar› var idi, anlar› gâzîler feth edüp kâfirlerinin üç yüzünü k›rup serdengeçdi gâzîleri ***[116b]*** mezkûr flarampavlar ard›nda meterize girdiler.

Ve ol gün iki nefer Acem gelüp kal‘ay› ol mahalde direk la€›mlar›na alma€a mübâfleret etdiler. Ve bu mahalde bir serdengeçdi a€am›z dahi flehîd oldu. Ve bu gece la‘în Fargaçi kal‘ay› çerâ€ân edüp kal‘a dibindeki Acemler üzre ve meterislerdeki serdengeçdiler üzre ol kadar neft ve katrân ve top ve kumbara ve domuz aya€› ve paçar›z ve zemberek ve el kumbaralar› atd› kim hadd [ü] hasr› olmayup bu gece çok âdem flehîd oldu, zîrâ kral›n imdâd gelmesi istimâ‘ olunup cân [u] gönülden savafl-› perhâfl olur oldu.

Ve ol gün ol gece cümle guzât istirâhat görmeyüp her koldan cengî harbîler çal›nup ceng-i azîmler olup kal‘a-i Uyvar murg-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kald›.

Ve ol gece kâfirin Komaran kal‘as›ndan on pâre balyemez toplar at›ld›. "Âyâ bunun asl› ne ola?" derken hikmet-i Hudâ Bo€dan be€i taraf›ndan iki nefer dil Sadr›a‘zama gelüp "Toplar›n asl› ne idi?" deyü su’âl olundukda,

"Vallâhi sultân›m on dâne top at›lmas› on bin asker imdâd gelmesine iflâretdir. ‹flte Komaran adas› muhâfazas›yçün Zirino€lu ve Begano€lu ve Nadajo€lu geldi" deyü haber verdiklerinde ertesi çehârflenbe gün yigirmi bin Tatar ve on bin Kardafl Kazak-› Ak küffâr ve on bin aded Eflak, Voynak ve bafl Ispatar bu mezkûr k›rk bin aded küffâra serdâr olup kal‘a-i Komaran cânibin muhâfazaya gitdiler.

Ve yine ol gün cümle serdengeçdilere ok ve yay ve k›l›ç ve tüfeng ve harba tevzî‘ olup yürüyüfl fermân olunmadan Ali Pafla kolundan befl yüz aded gâziyân-› serbâzân toplar›n münhedim etdi€i yerlerden yürüyüfl edüp Aktabya üstünde elli aded küffâr kesüp kellelerin ve dörd aded kâfir bayraklar›n Sadr›a‘zama getirüp yüz aded yi€it flehîdlerin dahi getirdiler, ammâ mezkûr flehîd-i mukaddem Dîv Ali meyyitin alamayup hâlâ ter ü tâze görmüfller ve kâfirler dahi vaz‘-› yed etmemifller. Bu gazây› eden dörd yüz nefer yi€itlere Sadr›a‘zam ellifler gurufl ve birer mahlûl tîmâr u ze‘âmetler ihsân edüp cümle guzât› cenge tergîb ederdi.

Ve ol gün kal‘a yürüyüflüne bin aded nerdübânlar gelüp cümle meterisler üzre zeyn edüp hâz›r-bâfl etdiler.

Ve erbâb-› zu‘amâya tekrâr alt› kerre yüz bin torba ve çit çubu€u ve tomruk getirmek fermân olundu.

Andan mâh-› Saferü'l-muzafferin on alt›nc› yevm-i Cum‘ada beyne's-salât vakti Ali Pafla'n›n H›rvatl› gâzîleri ve za€arc›bafl› yeniçerileri hemân âmedâne azharun mine'fl-flems "Allâh Allâh" deyüp yürüyüfl etdiler.

Azametullâh derûn-› asker-i ‹slâm taraf›ndan bir sadâ-y› Allâh Allâh kopdu kim na‘ra-i gâziyân-› vü€ân sadâs› ebr-i kebûda urûc etdi ve enderûn-› kal‘ada küffâr-› murdâr›n "Yajuj Yajuj" ve "Marya Kot" feryâdlar› ka‘r-› zemîne geçüp g›rîv-i feryâdlar› cihângîr oldu.

Ve tarafeynden at›lan toplar›n dûdlar›ndan ve gird-i siyâh›ndan yürüyüfl eden yi€itlerden aslâ nâm u niflân kalmad›€›ndan kal‘a içinde dahi bir sadâ-y› Allâh Allâh dahi gelir, ammâ bir kimesne {ol sadâdan} haberdâr de€il.

Me€er cümle serdengeçdi gâzîlerimiz küffâr› püskürüp küffâr ile yaka yakaya olup h›rran fe-h›rran köpek cengi ede ede tâ derûn-› hisâra varup eyle neberd-i azîm eder kim cümle küffâr-› füccâr kal‘a-misâl kenîselere kapanup hayli yi€itleri kurflum ile flehîd ederler.

Cümle gâzîler görürler kim gerüden gelen imdâd›n nâm [u] niflânlar› yok. Hemân mansûr u muzaffer yüz k›rk nefer kâfiri esîr-i bend-i zincîr ve iki re’s avret-› sâhib-i flîr ve yüz on yedi kelle-i küffâr-› dilîr ve elli aded flehîdân-› sâhib-i flemflîr ve on aded mecrûh yi€itler ile cümle selâmet yine kal‘adan taflra ç›kup cümle esîrleri ve kelleleri ve flehîd [ve] mecrûhlar› Sadr›a‘zam huzûruna götürüp bî-hadd ü bî-k›yâs ihsân u in‘âm ve ze‘âmetler sadaka olunup flehîdlerin defn edüp cümle esîrleri kendülerine hibe olunup niçelerine turna telleri verildi. Ve getirdikleri esîrlerin birkaç›ndan su’âl olundukda,

"Vallâhi kal‘ada zahîremiz çokdur, ammâ askerimiz çok yokdur. Ekseriyyâ ceng edenlerimiz avretlerdir ve sizin toplar›n›z güllelerinden ve münhedim olan evlerin serpindisinden ve ya€mur gibi ya€an kurflumlar derdinden aslâ göz açamaz olduk" deyü haber verdiler.

Ba‘dehu ertesi cum‘aertesi gün Acem la€›mlar› tamâm olup direklerine cümle neft ü katrân ve ziftler sürüp âtefle urdular.

Bir sâ‘atden sonra azametullâh Ali Pafla taraf›ndaki Aktabya'n›n befl yüz ad›m dîvâr-› fieddâdîleri handak içine uçdu ve dîvâr üstünde meterislerde olan küffârlar dahi afla€› uçup kimisi ka‘r-› zemîne geçdi ve niçesini gâzîler ya€mâ edüp esîr-i kayd-› bend etdiler.

Çünki bu Aktabya dîvâr› böyle Acem tarz› la€›mlar ile münhedim olunca hemân bizim balyemez toplara bir ***[117a]*** fitilden âtefl edüp y›k›lan dîvâr›n ard›ndaki da€lar gibi topraklar bay›r bay›r olup derûn-› hisârdaki evler çat›r çat›r ve kütür kütür eyle harâb u yebâb oldu kim cümle fevkânî dâr-› menhûslar› tahtânî olup kal‘a dîvâr›ndan yürüyüfl etmek dahi âsân oldu ve küffâr münhedim olan dîvârlara hiyel ü fleytanat ile amâr etmez oldu.

Ol gün tekrâr yine cemî‘i erbâb-› tîmâra ve erbâb-› zu‘amâya bin akçe yaz›lar› bafl›na yüzer aded çit çubuklar› fermân olundu kim "Handak içindeki balç›k üzre çitler döfleyüp kal‘an›n her taraf›na nerdübânlar› koyup yürüyüfl oluna" deyü çit çubuklar› fermân olunup niçesi hâz›r imifl. Bir gece içinde handak içindeki çamurlar› üzre çubuk çitleri döfleyüp flâhrâh-› azîm oldu ve handak kenâr›na sekiz yüz kadar nerdübânlar gelüp âmâde oldu.

Ve yine ol gün asâkir-i ‹slâm'›n cebeci ve topçu ve yeniçeri gâzîlerinden terakkîler ile on bin aded güzîde "*Benem, di€er nîst!*" diyen gâzîlerden ceng erleri ve benî Âdem server hünerverleri ve âdem ejderleri serdengeçdiler tahrîr olundular. Ve bunlar›n cümlesine cebehâne-i pâdiflâhîden murâd [u] merâmlar› üzre âlât-› harb-i gûnâ-gûnlar› cebecibafl› defteriyle kol kol ve bölük bölük âlât-› silâh bezl

etdiler ve cümle gâziyânlar merkezlerinde âmâde durdular.

Ve yine ol gün Eflak ve Bo€dan kefereleri toprak sürme€e me'mûr olduklar›nda azamet-i Hudâ hakîr-i pür-taksîr ol gün *himmetü'r-ricâl takla'u'l-cibâl*, kelâm›n›n netîcesin müflâhede etdim. Hudâ'ya ayând›r Âl-i Osmân'›n deryâ-misâl askerinin yigirmi günden berü kûh-› Demâvend ve kûh-› Bîsütûn da€lar› gibi sürülüp y›€›lan da€› bir günde Eflak ve Bo€dan ve Kazak kâfirleri bu da€lar› devirüp gûyâ bir toprak deryâs› yürüyüp Uyvar kal'as›n gark edeyazd›, ammâ iki binden mütecâviz Eflakân ve Bo€dan ve Kazak hatman mürd olup kendülere mezârlar kazd›.

Ve bu mahalde Kütâhiyye vezîri Yûsuf Pafla ve Ma€nisa ve Tire ve Ayd›n ve Saruhan gâzîlerinden yetmifl aded gâziyân-› mücâhidânlar flehd-i flehâdet câmlar›n nûfl edüp meflhed-i müslimînde Yûsuf Pafla'y› ve gayrileri Re'îs Efendi ve ‹brâhîm Pafla ve Be€ko Pafla yan›na defn etdiler ve yine herkes me'mûr olduklar› hidmetlerine gitdiler.

Hemân Yûsuf Pafla flehîd olunca eyâleti (---) Pafla'ya inâyet olunup Budin vezîri Sar› Arslan Hüseyin Pafla'y› eyâleti askeriyle toprak sürüp ol tarafdan yürüyüfl etme€e me'mûr etdiler.

Ve yine mâh-› Safer'in (---) günü Sadr›a'zam›n kuburu önündeki Acem la€›mlar›n›n direklerine âtefller edüp kal'an›n ol taraf›ndan dahi befl yüz hatve kal'a dîvâr› münhedim olup tekrâr Ali Pafla-y› kerrâr kolundan yürüyüfl olup k›yâmet kopup kâmil üç sâ'at neberd-i azîm olup hamd-i Hudâ Aktabya nâm sedd-i ‹skender-i benâm feth olup cümle guzât tabya-i azîmin toprakl› da€› üzre meterise girüp cânib-i erba'as›na handaklar kesüp tabyay› milk etdiler. Ve cânib [ü] etrâf›n sanca€ u bayraklar ile tezyîn edüp tabya üzre olan kâfirin toplar›n bu kerre kal'a içine çevirüp kal'an›n derûnun dö€me€e bafllad›lar. Hattâ vakt-i as›rda orta ta'âmlar›n tabya üzre tenâvül etdiler.

Çünki vakt-i gurûb muzlimi oldu, hemân âmedâne derûn-› kal'ada olan kenîse ve manast›rlar›n çanl›klar›ndan sadâ-y› nâkûs ve gulgule-i feryâd-› küffâr-› nüfûs vâveylâlar› istimâ' olup cümle küffâr›n ölüsü ve dirisi ve kar›s› var kuvveti bâzûya getirüp mezkû[r] feth olan tabya üzre hücûm edüp yine cengâflûba bafllad›klar›nda Ali Pafla Düldül-süvâr Ali-i Kerrâr-vâr tekrâr tabya üzre imdâd yetiflüp tâ alt› sâ'at-i nücûmî tabya üzre ceng-i Ali olup âhir küffâr›n el kumbaras› ve s›rçadan atma kumbaras› asker-i ‹slâm› zebûn etdi ve yine gerüden aslâ imdâd varmad›. Cümle ehl-i insâflar bu ahvâl-i pür-melâli görüp kan a€lad›.

Âhirü'l-emr cümle guzât yüz altm›fl kelle ve on aded kefere dil ve iki yüz nefer yi€it mecrûh ve yetmifl nefer yi€it flehîd olup tabya üstünde kalup mâ-bâkî gâzîler mecrûhlar› ve esîr ve kelleleriyle Sadr›a'zama gelüp ihsân [u] in'âmlar ald›lar.

Ammâ cümle gâzîler henüz cânlar›ndan bezme€e bafllad›lar, zîrâ cemî'i guzât-› müslimîn yedi kerredir yürüyüfller edüp derûn-› kal'ada ve tabya üstünde bu kadar ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl edüp esîr ve bafl ve dil ve mâl-› ganâ'imler al›rlar. Bunlara imdâd yetifldirmediklerinden yine gerü dönerler ve yine "Kral imdâda geliyor" deyü feryâd edüp kal'aya yürümek tedâriklerin görürler. Aceb temâflâd›r deyü âlem ve benî Âdem hayretde kald›lar.

Hattâ bu Aktabya'ya yine küffâr istîlâ etdi€i gün Sührâb Mehemmed Pafla kolundan Mar'ayfl vilâyeti gâzîleri kâfirin tâ kal'a-i Pojon alt›na varup ***[117b]*** bir kapudan-› benâm ve yüz elli kadar küffâr-› bî-nâm dil getirüp Sadr›a'zam bu kâfirleri söyletdikde,

"Îsâ ve Meryem Ana hakk›yçün sözüm budur, hâlâ Pojon kal'am›z alt›nda cisr-i azîm yap›lup bizi bu Uyvar taraf›na k›rk bin aded güzîde H›ristiyan askerler geçdiler. Anlar size hücûm edüp siz anlar ile cenge meflgûller iken ard›n›zda Komaran kal'as›na mukaddemâ on bin kefere-i imdâd geçmifldi. Siz cengde alak bulak iken yigirmi bin H›ristiyan Litre suyu kenâr›ndan Uyvar'a imdâda girme€e me'mûrlard›r. An›niçün Uyvar kal'as›nda olan Fargaçi kapudan ol imdâdlara bakup size Uyvar kal'as›n vermez, ammâ gâfil olman" deyü bu kapudan kâfir flâfî haberler verüp âzâd olundu ve gayri kefereleri getiren Mar'afl gâzîlerine ihsân olunup niçe gûne in'âmlar dahi oldu.

Hemân ol ân kal'a-i Komaran taraflar›nda olan Tatarlara ve Eflak ve Bo€dan boyarlar›na,

"Basîret üzre olas›z ve kelle ve diller almadan hâlî olmayas›z ve illâ zarar›n çekersiz" deyü mü'ekked buyurdu-y› flerîfler gidüp beri asker-i ‹slâm etrâf›nda olan cümle sipâhân ve mîr-i mîrân ve sâ'ir ümerâlar›n karavullarda olanlar›na mü'ekked fermânlar olunup ihtiyâten Bucak Tatar›yla Yal› a€as›n kâfirin Pojon kal'as› taraflar›na gönderdiler ve gece gündüz yine cümle sipâhân yeniçeri meterislerinin ardlar›nda atlar› üzre pür-silâh âmâde durdular.

Andan Uyvar'›n Komaran kapusu taraf›nda "Kaplan Pafla yaln›zd›r" deyüp ol cânib Eflak ve Bo€dan'dan birkaç bin kefere hatmanlar›yla kodular ki "Kal'a içine Komaran taraf›ndan çafl›t ve imdâd gelmeye ve kal'adan taflra feryâdc› ve çafl›t kefereler girüp ç›kmayalar" deyü muhâfazac›lar kodular.

Me€er kim küffâr-› iblîs-i telbîs bî-dîn-i müflis her bâr kemendler ile küffâr çafl›tlar› kal'adan endirüp a€›zlar›na kam›fllar alup kendi vücûdlar›n su içre saklayup kam›fllar ile nefes alarak Litre nehriyle gidüp Komaran'dan haber getirüp yine kal'aya girir imifl.

Böyle bir uryân kâfiri kam›fllar› [ile] Kaplan Pafla dil dutup Sadr›a'zama götürüp bildiler kim bu kâfirler kal'an›n handak› içinden ve handak hâri-

cinden akan Litre nehrinden flinâverlik ederek Kad›-zâde ‹brâhîm Pafla meks etdi€i sudan geçüp kal‘aya gidüp gelirler imifl. Hattâ Sadr›a‘zam bu ahvâli ‹brâhîm Pafla'ya demifl, pafla-y› gâfil gaflet edüp aslâ mukayyed olmam›fl, an›niçün sebeb-i katli ol olmufl, deyü niçe yüz bin gûne kîl u kâl olmufldu.

Andan yine mâh-› Safer'in yigirminci bâzâr gün ordu-y› ‹slâm içinde dellâllar nidâ edüp,

"Gâzîler yar›nki gün gâzîler bayram›d›r ve flehîdlerin cennet uçma€› seyrân›d›r. ‹nflâallâh ale's-sabâh yürüyüfldür. Kîse kîse mâl u menâl ve tîmâr ü ze‘âmet sipâhl›k isteyenler hâz›r-bâfl olsunlar" deyü nâdîler nidâ etdikde *el-azametullâh* asâkir-i ‹slâm içinde bir sürûr [u] flâdumân olup herkes gasl edüp niçesi vas›yyetler edüp ve helâlleflüp ol gün ol gece kimse kimsenin sözlerin iflitmeden kald›. Ve ol gece niçe bin yerde hatm-i flerîfler ve tevhîd [ü] tezkîrler ve temcîd ü tahmîdler ve tazarru‘ [u] nâlifller olundu.

Hikmet-i Hudâ kal‘a içinde mukaddemâ esîr-i pây-beste ve dil-haste olan ümmet-i Muhammed'den yüz elli nefer mahlûk-› Hudâ'y› küffâr-› dûzah-karâr meydân-› siyâsete getirüp cümlesini balta ile flehîd ederken hemân içlerinden iki nâmdâr yi€itler kal‘adan firâr edüp Sadr›a‘zama gelüp cümle flühedâlar›n›n serencâmlar›n Âsaf-› dilîre nakl etdikde Sadr›a‘zam eydir:

"Allâh ile ahdim olsun. Ba‘de'l-feth ol flehîd etdikleri gâzîlerin yerlerine küffârdan üç o kadar küffâr k›ray›m" deyüp bu iki aded gâzîlerin saçlar›n t›râfl edüp birer kîse gurufl ve birer at ve befler aded Macar soltat kâfirlerin bunlara esîr verüp ihsânlar {olup} Sadr›a‘zam›n a€alar› zümresinden oldular.

Ba‘dehu küffâr mezkûr esîr ümmet-i Muhammedleri k›rup cümle söz bafl› olan kefere kapudanlar› ve papaslar› ve irflekleri ve flaglar› ve birovlar› bir yere yüz elli nefer küffârlar gelüp ser-i kârda olanlar›ndan ve gayri keferelerden cem‘ olup müflâvere ve turvin ederlerken bir küffâr-› âk›bet-kâr ihtiyâr› eydir:

"Bire cân›m, bir kerre bizim Fargaçi kapudan zamân› Nemse çârnâsâr› yedi kral›n yedi kerre yüz bin askeriyle gelüp bu kal‘ay› yedi ay dö€üp aslâ kal‘am›z›n yan›na gelemeyüp meterise komayup top menzili alarkadan dö€dü ve yedi aydan sonra k›fl geldi ve çâsâr hâ'ib ü hâsir gitdi. Bâ-husûs ol zamân kal‘am›z yal›n kat idi. Kal‘adan bir tafl kopartmadan y›k›lup gitdi. fiimdi ise kal‘am›z sedd-i ‹skender iken ve içinde bu kadar askerimiz ve bu kadar yarar top u tüfengimiz ve bî-hisâb cebehânemiz ***[118a]*** var iken Türk askeri geldi€i gibi hemân ol gece amân u zamân vermeyüp bize aslâ göz açd›rmayup kal‘an›n her taraf›nda güpe gündüz kat-ender-kat meterise girüp topa tüfenge bakmayup beflinci gün handak kenâr›na geldiler ve Yass› Tabya'y› ald›lar ve k›rk gündür kim çekdi€imiz derd-i belâ-y› mihnet [ü] serencâm› Hazret-i Îsâ ve Hazret-i Meryem Ana bilir. Ve hâlâ kal‘am›z›n der [ü] dîvârlar› kalmayup bay›r bay›r olup sokak sokak yollar oldu. Ve alt› yedi kerre Türk yürüyüfller edüp birkaç kerre kal‘a içine bî-bâk ü bî-pervâ kudurmufl y›lanlar gibi kal‘aya girüp her giriflde befler alt›flar yüz nefer H›ristiyanlar›m›z Türk y›lanlar› sokdu ve k›l›çlar› zehrinden bu kadar âdemlerimiz öldü ve bu kadar esîrlerimiz anlara gitdi ve kendiler bî-bâk ü bî-pervâ flikârlar›n alup ordular›nda karâr etdi. Ve üç kerre Aktabya'm›za yürüyüfl edüp alm›fllar iken anlar›n ardlar› s›ra imdâd göndermeyüp tabya üzre ç›kanlar›n a€›zlar›na Türk k›l›çlar ile vurup ‘Gerüye dönün’ derler idi. Anlar da dönüp geri giderlerdi. Me€er yürüyüfl etme€e ve kal‘aya girme€e Türk'ün r›zâlar› yok idi. Me€er yürüyüfl edüp kal‘aya girenler büyük Türk'ün haberi yok iken gelenler idi. fiimdi ise Türk dellâllar ça€›rdup ‘Yar›n yürüyüfldür’ deyü bu kadar bin nerdübânlar hâz›r etdiler. Nerdübânlara dahi ihtiyâc yeri komad›lar. Her nereden olsa kaç kerre girdiler ve kaç kerre ç›kd›lar. Bu kal‘am›z›n bu gûne harâb oldu-€un gördünüz ve nice olaca€›n bildiniz. Geliniz imdi ›rz›m›z ve ehl [ü] iyâllerimiz yerinde iken kal‘a üzre amân bayra€› dikelim ve Türk'den yarar âdemler rehinler alal›m. Biz de anlara varal›m ve kal‘ay› teslîm edelim. Sonra her birimiz bir yana gidelim. Görürsüz kim k›rk günden berü bize bir imdâd gelmedi. Bu kadar çafl›tlar ve bu kadar feryâdc›lar gönderdik. ‹mdâda gelenlerimizi de taflrada Türk k›rd›. Hemân, ‘Amân ey güzîde-i asker-i Âl-i Osmân’ diyelim. Yüzümüz suyuyla Türk'e kal‘ay› vere ile verelim ve illâ yok derseniz yâ bugün ve yâ yar›n bu Uyvar sahrâs›nda olan deryâ-misâl Türk askeri kal‘an›n y›k›k bay›rlar›ndan ve gördü€ünüz hâz›r nerdübânlardan cümle Türk bir kerre ‘Muhammed Muhammed’ deyü yürürler ve durun bilmezler ve bize amân vermezler. Cümlemizi Ci€erdelen ovas›ndaki gibi k›rarlar. Siz bilirsiniz ve bu müflâvereye ne dersiniz, siz de söylen" deyüp baflpapas hâmûfl-bâfl olur.

Hemân cümle Macar-› füccâr-› ma‘kûl-flinâsân taraf taraf "Bu müflâvere ma‘kûldur. Hemân kal‘ay› amân ile verelim. Kal‘adan hay›rl›s›yla ç›kal›m gidelim" dediklerinde hemân Nemse kapudanlar› "Nem nem çi" deyüp flapkalar›n yere urup müflâvereye balgam b›ra€up Nemse Macar'a derler kim,

"E€er siz Türk'e kal‘ay› verirseniz, biz sizi ibtidâ k›rar›z, sonra Türk de bizi k›rs›n, kal‘ay› elimizden als›n" deyü Macar küffâr›yla Nemse küffâr› mâbeyninde bir güft ü gû ve bir kîl u kâlde iken,

Hikmet-i Kahhâr-› Müntak›m ki ol Azîz-i zû-intikâmd›r, ol gün bu mel‘ûnlar yüz elli aded ümmet-i Muhammed esîrlerin kal‘a içinde bât›la ile k›rm›fllard›, hemân ol ân bu müflâvere cem‘iyyeti etdikleri yere Sadr›a‘zam kolundan bir balyemez güllesi nice gelirse ve bu mel‘ûnlar›n müflâvere-i bât›la etdi€i yere gülle girirse, cümlesinin kelleleri üzre müflâvere dam›n y›karsa, yigirmi dâne belli baflı›lar› gülle

dânesi hurd haflhâfl edüp cânlar› bir bafl dûzah-› tamuya gidüp yerleri nîrân-› sakar olur. Sâ'ir küffârlar bu hâli görüp vâlih ü hayrân olur. N'eylesünler söz sâhibleri kalmad›. Cümle küffâr birbirlerine girüp cümle bî-akl olup âh u vâveylâ ederler. Do€ru Fargaçi kapudan yan›na giderler. Andan bir tesellî-i hât›r cevâb alamayup yine Aktabya muhâfazas›na gelirler.

Hikmet-i Hudâ-y› Lem-yezel, an› gördük, Aktabya üzre niçe yüz küffâr âtefl-i Nemrûd içinde ber-havâ mu'allak uçup gitdikde cümle zemîn dir dir ditreyüp cümle asker-i ‹slâm ta'accüb edüp küffâr›n ço€u taflra kebâb olup düfldü. Kimisi kal'a içinde pifldi. Me€er Aktabya üzre küffâr-› zû-nâr tütün içerlerken bir flerâre-i nâr bârûd f›ç›lar›na isâbet edüp âtefl-i Nemrûd cümle küffâr› ender havâ mu'allakas›n edüp tuyûr-› ebâbîl gibi ber-havâ tayerân edüp murg-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kalup cümle kebâb oldular.

Âhirü'l-emr-i ‹lâh cümle küffâr yek-dil [ü] yek-cihet olup ale'l-umûm Fargaçi'ya varup,

"Elbette Türk'e kal'ay› verelim. Sonra biz krala cevâb›n› verelim" deyüp ***[118b]***

‹flbu sene 1074 Saferü'l-muzafferinin yigirmi birinci bâzârertesi gün Vezîria'zam kolunda Beç kapusu üzre beyâz bayraklar dikilüp "El-amân ey asâkir-i Âl-i Osmân" deyü vere ile kal'ay› verdiler

Ve sâ'ir tabyalar üzre dahi beyâz bayraklarla zeyn edüp ba'z› küffâr âflikâre görünme€e bafllayup bizim asker dahi câ-be-câ meterislerden ç›kma€a bafllad›kda hemân Muhz›r Abdi A€a ve baflçavufl ve gayri çavufllar askeri urup yerli yerinde ber-karâr etdiler.

Derhâl vezîria'zama müjde edüp "Sultân›m küffâr vere verdi" dediklerinde "Bire cümle asker merkezlerinde dursunlar ve herkes silâh›na mukayyed olup gâfil durmas›nlar ve kimesne aldanup hemân meydâna ç›kmas›nlar, ammâ top u tüfeng dahi atmas›nlar ve yine cümle toplar› gülleler ile s›k›l› âmâde dutsunlar" deyü niçe bunun emsâli fermânlar olundu. Ve bu mahalde toprak sürme nevbeti müteferrika-i dergâh-› âlînin idi. "Elbette ale't-tevâlî toprak sürsünler" deyü fermân-› vezîr sâd›r oldu.

Bu mahalde küffâr kal'a içinden kemendli ipler ile bir kay›€› handak içine endirüp andan nerdübânlar ile kal'adan befl aded kâfir ile Fargaçi kapudan kethudâs› bir al çuka dolama geymifl ve kal'an›n Nemse kapudan› bir yeflil çuka dolama geymifl kay›€a binüp handakdan ç›kup Kaplan Pafla'ya geldiler.

Hemân Kaplan Pafla bu befl aded küffârlar› kendü küheylân yedeklerine bindirüp alt› aded bölük a€alar›yla ve çavuflbafl› ve muhz›r a€a ile alay edüp Fargaçi kâfirin kethudâs› kal'an›n iki kapusu miftâhlar›n ve sâ'ir elli aded miftâhlar›n dîbâ ve flîb ve zerbâf kîse zarflara koyup serâperde-i Âsaf-› Berhayâ'da miftâhlar› Sadr›a'zama "Allâh mübârek etsin" deyü teslîm edüp yedi gün mehil istedikde.

Sâhib-i devlet "Yok elbette yar›n emân›mla ç›kars›z ve illâ siz bilirsiz" dedikde hele üç güne gücile mehil alup,

"Üç bin araba ile ve cümlemiz pür-silâh atlar›m›zla kal'adan ç›kal›m ve do€ru Komaran kal'am›za gidelim, ammâ bizi üç vezîriniz ve elli bin askeriniz bizi Komaran'a götürsün, zîrâ bizi Tatar ve Eflak ve Bo€dan bizi k›rar" dedikde.

"‹nflâallâh sizi kimse k›rmaz, hemân üç yüz araba size yeter ve kal'a-i Komaran'a sizi götürürler. Elem çekmen amân›m amând›r" deyü befl aded gelen kâfirlerin bo€azlar›na birer mutallâ ve mütellâ dülbend-i münakkafl makremeler ba€layup yürüdüler kim,

"Çünki kal'ay› teslîm etdiniz bizim asker sizi incitmesinler deyü kal'an›n cümle tabyalar› ve dîvârlar› üzre asker ç›ks›n, zabt etsinler ve siz ç›k›nca kal'aya kimse girmesinler ve üç yüz arabayla sizi ehl [ü] iyâlinizle Komaran'a götürsünler. Ammâ siz de cebehâneye müte'all›k bir fley götürmen, sonra arabalar›n›z› arad›r›m. Ve size k›rk elli bin asker veririm, zîrâ Tatar size pek has›md›r, sizi çapmas›n. Ve silâhs›zca hemân ehl [ü] iyâliniz ile ve arabalar›n›z ve atlar›n›z ile bir günden sonra kal'adan ç›k›n ve ikinci günü gidün. Yok derseniz bugün yürüyüfl fermân olunmufl idi, hemân deryâ-misâl asker yürüyüp asker elinde cümle k›l›çdan geçerdiniz" deyü bu cevâblar› Sadr›a'zam dedikde hemân kefereler eyitdi.

"‹mdi benim sultân›m, yeniçeri kullar›n›z kal'a dîvârlar› ve tabyalar› üzre ç›kup bizim meterislerimize girsinler. Biz üç yüz arabaya kâiliz. Tek hemân ehl [ü] iyâlimizle kufl-› cân›m›z halâs edelim. Ammâ lütf eylen dostumuza ve kâfirde olan düflmanlar›m›za karfl› silâhlar›m›zla ve atlar›m›zla gidelim ve bizi k›rk günden berü dö€dü€ünüz balyemez toplar›n güllelerinden befl on dâne gülle verin, krala gösterelim. 'Niçün kal'am› Türk'e verdiniz' dedikde 'K›rk gün k›rk gece biz bu gülleleri yedik. Niçün gelüp imdâd etmedin. An›niçün kal'ay› Türk'e verdik' demek içün birkaç gülleler götürelim ve silâhlar›m›zla gidelim" dediklerinde Sadr-› âlî-kadr,

"Eyle olsun, ammâ kal'an›n bir cânibinde bir hîle ve fleytanat ve bir âtefl ve la€›m misilli âfet olursa siz bilirsiz" dedikde kefereler eyitdi:

"Biz kal'adan taflra ç›kd›kda isterseniz bizi birkaç gün h›fz edün. E€er bir hîlemiz zâhir ü bâhir olursa bizi cümle k›l›çdan geçirin" deyü kâfirin ikisi muhz›r a€ada rehin kalup gayrileri yeniçeri oca€› a€alar› ve sipâhiyân a€alar› ve cebeciler a€as› ve topçular a€as› ile cümle pür-silâh ve mükellef ü mükemmel kal'ay› zabta gidüp Sadr›a'zam va'de-i kerîmesine durup Kurd Pafla'ya Uyvar kal'as›n ihsân

edüp ol dahi cümle askeriyle mehterhânesin çalarak hisâr›n ***[119a]*** tabyalar›na gidüp cümle askeriyle kal‘an›n cümle der [ü] dîvârlar›n ve alt› aded tabya-i azîmleri balyemez toplar›yla zabt etdi.

Ve mukaddemâ elçilik ile Uyvar'a giden ‹pflirli Mehemmed A€a ve yigirmi aded mükellef ü mükemmel yeniçeri odalar› cümle çorbac›lar›yla kal‘aya varup dîvârlar üzre küffâr›n cümle meterislerine kat-ender-kat girüp Uyvar dîvârlar›n zabt edüp niçe guzât-› müslimîn nezâket ile Uyvar içine sepiflüp zabt etdiler ve yigirmi aded yeniçeri odalar› taflra kendü eski meterislerinde kald›lar.

Ba‘dehu derûn-› hisârda olan küffârlar› Komaran kal‘as›na götürme€e Kaplan Pafla Tire ve Ma€nîsa askerleriyle âmâde oldular ve sipâhdan afla€› bölük a€alar› ve bir oda yeniçeri oca€› dahi gelüp gelüp Komaran kapusu taraf›nda meks edüp kâfirleri Komaran'a götürme€e bunlar da hâz›r-bâfl oldular.

Ve bugünkü gün cümle Eflak ve Bo€dan kefereleri kal‘an›n Beç kapusu ve Komaran kapusu ard›ndaki da€lar gibi y›€›l› topraklar› tafl›yup *Bismillâh*'› ve gülbâng-› Muhammed'i çekerek ve kurbânlar keserek kal‘a kapular›n aç›nca niçe bin guzât kal‘aya girüp der-ceng-i evvel Hünkâr hazînedâr› Fargaçi kapudan›n hazînesin zabt etdi.

Ba‘dehu Cebecibafl› Ali A€a ve Fazl› Kethudâ ve Mustafâ Kethudâ ve Türk Ahmed Kethudâ ve cümle cebeciyân çorbac›lar› cümle cebehâneyi zabt etdiler.

Ba‘dehu topçubafl› ve topçular kethudâs› ve cümle çorbac›lar› cümle toplar› ve top mühimmâtlar›n zabt etdiler.

Andan ertesi gün ki yevm-i selâse idi, cümle küffâr kal‘adan ç›kup arabalar›na dolma€a bafllayup cümle arabalar› dörder ve alt›flar atl› h›nto arabalar kim her biri billûr ve necef ve moran câml› arabalar›na esbâb [u] eskâllerin tahmîl etdiklerinde Defterdâr Ahmed Pafla taraf›ndan âdemler ta‘yîn olunup mâl-› hazâ’inden ve cebehâne-i pâdiflâhîden arabalar içre ne bulundu ise mîrîye zabt olunup,

Ba‘dehu mâh-› Safer'in (---) çehârflenbe gün cümle küffâr-› menhûs kal‘adan taflra ç›k›nca hemân hakîr-i pür-taksîr fermân-› vezîr ile Komaran kapusu üzre Dâvûdî âvâz-› bülend ile gülbâng-› Muhammedî ezân›n ibtidâ bu hakîr tilâvet etdim. *Elhamdülillâh ve sümme elhamdülillâh*.

Ba‘dehu cemî‘i vüzerâlar›n mü’ezzinânlar› her biri birer deyr çanhânelerinde ve kal‘a dîvârlar›nda ezânlar tilâvet olma€a bafllayup cümle guzât-› müslimîn mesrûr [u] flâdân olup bu günkü gün cümle gâziyâna meterislerden ç›kmak fermân sâd›r olunca sübhânu'l-Hallâk gûyâ sûr-› ‹srâfîl çal›nup yevmü'n-nüflûrda benî Âdem nice yerden kalkarsa cümle benî Âdem eyle meterislerden rûy-› zemîne ç›kup haflr [ü] neflrden bir niflân olup herkes âdem deryâs› gibi temevvüc edüp herkes silâh›yla toprakdan ç›kup haymelerine gidüp hamd-i Îzed-i Yezdân etdiler.

Ammâ beri tarafda küffâr üç yüz arabaya izin alm›flken befl yüz araba dahi ziyâde tahmîl etdiklerinden gayri Fargaçi la‘în ve Nemse kapudan-› bî-dîn Sadr›a‘zama haber gönderüp,

"Kal‘ada bir havân topu var, an› alal›m ve iki bin Macar re‘âyâlar›m›z var, anlar› götürelim ve cümle arabalar›m›z sanca€ u bayraklar›m›zla donadal›m ve erganon ve torompete ve luturyan borular› ve mehterhânelerimiz çalarak gidelim" deyü vezîria‘zamdan destûr istediklerinde vezîr-i dilîr buyurdular kim,

"Ben anlar›n bâr-› sakîllerin kald›rma€a üç yüz araba ahd etmiflken *el-kerîmu izâ ahide vefâh* kelâm› üzre ahde vefâ etdim. Anlar befl yüz araba dahi peydâ edüp tahmîl eylediler, söylemedim. Anlara gayri bir fley aslâ ve kat‘â bir zerre vermem. Cebehâneye müte‘all›k havân top ve cümle re‘âyâ pâdiflâh›nd›r, anda benim dahi alâkam yokdur. Ve utanmadan ‘Cümle arabalar›m›z bayraklar ile zeyn edelim ve mehterhâne çalal›m’ derler. Mehterhâne-i bed-âyînlerin çalarlarsa meçikleri ve nâkûslar›n bafllar›na çals›n ve bafllar›n kank› tafl pek ise ol tafla çalarak gitsinler. Hemân kal‘adan pek uzak olup tek dursunlar" deyü küffâra Sadr›a‘zamdan böyle haber var›nca küffâr n'eylesin ve ne çâre eylesin, kal‘adan dahi ç›km›fl oldular.

Âhir-i kâr cümle avret ve o€lanlar›yla piyâde olup niçe yüz bin gurufluk esbâb [u] eskâllerin b›ra€up Komaran kapusu önünde kalup kendüleri cümle bârhâneleri ile sehel ileri gidince hemân cümle gâziyân küffâr›n b›rakd›€› eflyâlar› gâret ve alan [u] tâlân etdiler.

Ba‘dehu anda kalan re‘âyâlar› silihdâr a€as› Burunsuz Mustafâ A€a fiuran kal‘as›na götürdüler, ammâ derûn-› hisâr-› Uyvar'dan ç›kan küffâr-› hâksâr cümle bin kadar Nemse-i füccâr ve iki bin aded yayan Macar-› küffâr var idi, ammâ ekseriyyâ cümle yaralu ve bereli idi. Ve cümle yedi araba yükü lefl götürdüler.

Ammâ avretleri gâyet çok idi kim hisâba gelmezdi. ***[119b]*** Zîrâ kocalar› Ci€erdelen sahrâs› cenginde ci€erleri delinüp mürd olmufllard›. Ve cümle avretlerine Nemse flapkas› geydirüp ellerine birer tüfeng verüp gûyâ erkek askeri sûretine komufllar. Kendüleri gibi saçlar› perîflân olmufl avretler gürûh gürûh piyâde gitdiler.

Hattâ bu kadar kâfirlerin önlerine Kaplan Pafla ve sa€ taraflar›na sipâhiyândan sa€ bölük halk› ve sol câniblerine cümle sol bölük halk› ve ardlar› s›ra Adana paflas› eyâleti askeriyle gerüde dündâr olup cümle küffâr kal‘adan sehel alarka olduklar› azamet-i Milk Iss› Hudâ derûn-› kal‘adan ve burc [u] bârûlar›ndan ve sahrâ-y› Uyvar'da olan asâkir-i ‹slâm'dan üç kerre gülbâng-› Muhammedî sadâs›

çekilüp ve üç nevbet orduda ve kal‘ada olan toplara ve cümle gâziyânlarda olan tüfenglere birer fitilden âtefl edince yer ve gök dir dir berk-i hazân gibi ditredi. Ve ol mahalde küffâr›n taflrada ödleri çatlad› ve niçeleri milk-i emlâkinden ayr›lup,

"El-firâk ey gidi Uyvar" deyü a€lad›. Ve Uyvar'›n dîvârlar› üzre ve cemî‘i ordu-y› ‹slâm içre yüz yetmifl yerde cemî‘i vüzerâ ve vükelâ ve mîr-i mîrân ve yaln›z salt ümerâlar›n mehterhâneleri çal›-nup âvâze-i dühül [ve] sûrnâ ve nefîr ve zil ve nakkârelerin velvelesinden arz [u] semâvâtda gûyâ sayha-i ra‘d istimâ‘ olunurdu.

Ve cümle asâkir-i ‹slâm eski yurd yerlerinden kalkup Uyvar'›n top alt›ndaki çemenzâr sahrâya as-ker-i nusret-me’ser nakl olunmalar›yçün fermân-› vezîr-i dilîr vârid olup cümle ordu-y› ‹slâm kanûn-› kadîmeleri üzre kal‘a-i Uyvar'›n top alt›na girüp çet-a-çet t›nâb t›nâba meks edüp yine etrâf-› erba‘aya karavullar ta‘yîn olundu. Ve ol ân Hazret-i Risâlet-penâh›n sanca€-› flerîfin ve cümle hazîne-i pâdiflâhî-yi derûn-› kal‘ada h›fz edüp cümle asâkir-i ‹slâm âsûde-hâl oldular.

Hikmet-i Hudâ cemî‘i asâkir-i ‹slâm sürûr [u] flâ-dumânda iken ve derûn-› hisâr› ve cümle tabyalar› ümmet-i Muhammed seyr [ü] temâflâda iken hemân kaba kuflluk mahalli idi. Litre tabyas›ndan bir la€›m at›lup bu kadar cebehâne ve mühimmât [u] levâz›-mâtlar evc-i semâya münkalib olup ve niçe Bo€dan kefereleri kal‘ay› tathîr ederlerken do€anc› pefteresi gibi ender-havâ mu‘allakast olup bârûd-› siyâh›n dûd-› siyâh› mebrûm mebrûm ebr-i kebûda kehkeflân-âsâ peyveste oldu, ammâ cünûd-› müslimînden bir kimesne helâk oldu€u müflâhede olunmadan, hemân asâkir-i ‹slâm içinden min indillâh bir sadâ istimâ‘ oldu kim

"Hay kâfirin hîlesi var imifl. Bu kadar gâziyân› âtefl-i Nemrûd ile yakd›. Bire kal‘adan ç›kan kâfirleri k›rs›nlar" deyü bir âvâze peydâ olunca azamet-i ‹lâh hemân cemî‘i asâkir-i ehl-i îmân bilâ-fermân atlanan atlanan›n olup bu hakîr dahi iki gulâm›mla pür-silâh olup atland›m, zîrâ mukaddem küffâra dâ€-› derûnum var idi.

Hemân cümle guzât dal tî€-i uryân olup dolu dizgin kopar, bire ha kopar, deyü gâh üçerleme ve gâh lingleme ve gâh kofldurma at boynuna düflüp ân-› sâ‘atde küffâr askerine yetifldik, ammâ anlar dahi Komaran kal‘alar›na yaklaflm›fllar.

Hemân asker-i ‹slâm'dan ileri varan yü€rük atl›-lardan on befl bin mikdâr› küheylân atl› bir kerre derûn-› dilden ve cân [u] gönülden "Allâh Allâh" de-yüp aç kurd koyuna sunar gibi Rüstemâne bir hamle edüp sununca hemân küffâr-› bedkâr alak bulak olup niçesi hemân h›nzîrlar gibi ormanlara girdi ve gâzîlerin âk›llar› ormanlarda bu kâfirlerin niçesin k›rd› ve niçe yüzünü esîr edüp orduya gelmeden bu kadar avret ve o€lan ile Üstürgon'a gitdiler.

Ba‘z› gâzîler hemân küffâr›n kümesine dal k›l›ç olup hücûm etdiler, ammâ bu kâfirler cümle domuz topu olup arabalar›n›n etrâflar›na meterislendiler ve cenge âmâde oldular. Hemân bu kâfirleri Komaran kal‘as›na selâmet götürme€e me’mûr olan Kaplan Pafla askeri ve sâ’ir paflalar›n askeri anlar dahi bizim üstümüze dal sâtûr olup,

"Dura dura gâzîler el kald›rman. Bu kâfirler kim amân-› Allâh ile kal‘adan ç›kup bu mahalle ge-tirmifliz. Siz niçün bunlar› k›rmak istersiz, asl› ne-dir?" dediklerinde biz dahi eyitdik:

"Asl› ne olsa gerek. Kal‘ay› vere ile verüp me€er kal‘a içinde bir azîm la€›m› var imifl. Bu kadar cebehâne ve mâl-› pâdiflâhî ve bu kadar ümmet-i Muhammed kar›ndafllar›m›z havâya uçdular. Görmez misiniz alev ber-alev âtefl-i Nemrûd duman›n burum burum gök yüzüne çekilmede. Elbette biz bunlar› k›rma€a geldik" dedi€imizde hemân,

Kaplan Pafla eydir: "Belî kardafllar, la€›m atd›-€›n gördük, ammâ bu kâfirleri k›rma€a ellerinizde fermânlar›n›z var ise bizim de cân›m›za minnetdir. Biz dahi sizlere yard›m edelim, hemân küffârlar› bile k›ral›m. Hani elinizde fermân›n›z" deyince varan as-kerimiz,

"Ellerimizde ***[120a]*** fermân›m›z yokdur" deyince hemân Kaplan Pafla ve Adana paflas›,

"Bire vurun, flu ya€mâc› gidileri" deyince bî-fermân askerin gerileri dutmayup niçe ümmet-i Muhammed'i Kaplan Paflal› paralad›lar ve yedi nefer kimesneyi flehîd etdiler. Âhir-i kâr gayrisi târumâr oldular.

Ammâ hakîr bir kenâra durup Kaplan Paflal› ile ülfet edüp giderken gördüm ki cemî‘i küffâr henüz ecelden kurtulup gûyâ meyyit-i müteharrik olup reng-i rûylar› serâpâ zerdâlû olup kehribâ gibi olmufllar idi. Hemân acele edüp Komaran'a cân atma€a {kasd etdiler}.

Hemân bu mahalde an› gördük, gerü Uyvar taraf›ndan evc-i âsumâna peyveste olmufl bir gird-i siyâh ve bir gubâr-› siyâh içinden k›rk elli aded flukka-i alemler nümâyân olup on bin kadar asâkir-i ‹slâm yine dal tî€-i uryân olup gelmede, ammâ beri tarafda mukaddemâ gelen askerler hemân bu bay-raklar› görüp, "‹flte bu kerre kâfirleri k›rar›z" deyü yine dal sâtûr olup kâfirin arabalar›na "Allâh Allâh" deyüp at koyunca yine Kaplan Paflal› "Bire n'eylersiz gâzîler" deyince arabalardan niçe mâl-› ganâ’imler ve niçe pençe-i âfitâb duhter-i pâkîze-ahterler ve niçe g›lmânlar› terkilerine alup her biri birer ormana girüp gâ’ib olduklar›nda gerüdeki asker dahi yetiflüp geldi. Me€er fiâm askeriyle K›bleli Pafla imifl.

"Bire bire meded gâzîler el kald›rman ve bu kâ-firleri k›rman, amân-› Âl-i Osmân'd›r" deyü Kaplan Pafla'ya fermânlar gösterilinceye dek küffârdan iki binden mütecâviz esîr ve avret ve o€lan ve bu kadar

mâl-› firâvân al›nup her flikâr alan bir cânibe tans oynayup firâr etdiler.

Ve "Gayri flikâr alam" diyenlere yine paflal›lar dal topuz ve dal gaddâre olup, "Bire vurun ya€mâc›-lar›" deyüp gücile küffârlar› halâs edüp kal‘a-i Komaran'a götürüp nehr-i Tuna kenâr›na vâs›l etdi-€imizde kal‘a-i Komaran'dan bin pâre kay›k gelüp bu cümle küffâr› ân-› sâ‘atde karflu kal‘aya geçirüp Fargaçi la‘în paflalara befler kîse ve tevâbi‘lerine üçer kîse ve sipâh bölüklerine ikifler kîse verüp cümle küffâr karflu geçüp selâmet buldular.

Evsâf-› kal‘a-i Komaran-› dâr-› bî-îmân

Nehr-i Tuna içre flarkdan garba üç konak tûlu bir cezîrenin flarkîsi taraf› ucunda kal‘a-i Üstürgonu-muzdan görünür flekl-i müselles bir fieddâdî tula binâd›r kim gûyâ kilidü'l-bahreyndir. Nemse çâsâr›n›n Âl-i Osmân taraf›nda sedd-i sedîdidir ve nehr-i Litre ve nehr-i Vak, Uyvar'dan berü gelüp bu Komaran önünde nehr-i Tuna'ya munsabb olur.

Hulâsa-i kelâm murâd [u] merâm›m›z üzre bu kal‘ay› seyr [ü] temâflâ edemeyüp mezkûr paflalar ile avdet edüp hemân bu se€irdimde at depeleyüp se€irddi€imiz yan›m›za kalup hâ’ib ü hâsir kal‘a-i Komaran'dan cânib-i flimâle 6 sâ‘atde sahrâ-y› çe-menzâr ile gelirken küffâr› urma€a gelen ümmet-i Muhammed'in Kaplan Paflal› ellerinde Hürr-i flehîd olanlar›n yedisin dahi bofl atlara yükledüp Uyvar'a dâhil oldukda anlar› dahi meflhed-i flühedâda defn etdiler.

Andan Uyvar içre at›lan la€›m›n asl [u] fer‘in su’âl etdik. Me€er cemî‘i tabyalardaki fledde fledde bârûdlar› bir yere y›€up alt› aded tabyalar›n altlar›n-daki bârûdhâne hazînelerine götürmek sadedinde iken bir mel‘ûn herîf kesîf flürb-i duhân ederken mukaddemâ pâymâl-i rimâl olan bârû[d] üzre âtefl-i duhân düflüp yerdeki bârûd yanarak bir püflte gibi y›€›lm›fl bârûda isâbet edince bu kadar tecemmülât [u] mühimmât ve bu kadar levâz›mât ve benî Âdem [ve] hayvânât helâk olmas›n›n sebebi ol imifl.

Ba‘dehu Sadr›a‘zam fermân edüp üç gün üç gece flâdumânlar olup kal‘a-i Uyvar'›n cemî‘i burc [u] bârû-y› tabyalar› üzre niçe kerre yüz bin sanca€ u bayra€ u f›land›ralar ile tezyîn edüp her evkât-› salât-› hamse akîbinde yine cemî‘i guzât-› müslimîn âlât-› silâhlar›yla âmâde olup yeniçeri oca€›ndan ib-tidâ gülbâng-› Muhammedî çekildikden sonra cemî‘i toplara ve tüfenglere âtefl edüp cümle gâziyân âtefl-feflânl›k edüp ba‘dehu cemî‘i vüzerâ ve mîr-i mîrânlar›n tabl [u] kudûmlar› dö€ülüp flâdumânlar olurdu.

Ve her gece Uyvar'›n dîvâr› üzre y›€›lan da€lar gibi topraklar üzre niçe kerre yüz bin mefl‘ale ve kanâdîl ve fânûs ve neft ve katrân ve flem‘-i asel ve flem‘-i rîhler ile üç gece çerâ€ân olup her fleb-i muzlim rûz-› nevrûz-misâl olup leyle-i Kadr oldukda herkes haymelerinde zevk u safâda oldular.

Ertesi gün serâperde-i Âsaf'da dîvân-› pâdiflâhî olup cümle vüzerâ ve mîr-i mîrân ve sâ’ir ümerâlara ve cemî‘i ocak a€alar›na hil‘at-i fâhireler ve kîse kîse ihsân u in‘âmlar olunup ***[120b]*** ve niçe mahlûl menâ-s›blar ve tîmâr u ze‘âmetler bezl olunup herkes beyne'l-akrân ser-firâz oldular.

Ertesi gün Sadr›a‘zam a€alar›ndan (---) kimesne sa‘âdetlü pâdiflâha Uyvar kal‘as› ve fiuran kal‘as› fethi müjdesin götürüp gitdi.

Ve yine yevm-i mezbûrda küffâr›n Pojon taraf›na gidenler gelüp çâsâr leflkeri Uyvar'›n feth oldu€un iflidüp cümle küffâr "*Ba‘de harâbi'l-Basra*" deyüp Uyvar imdâd›na gelmeden ferâ€at edüp cümle küffâr dâr-› menhûslar›na firâr etdikleri haberi gelüp henüz cünûd-› müslimîn emn [ü] râhatda olup ol gün yevm-i çehârflenbe idi, cemî‘i flehîdân-› müslimînin cemâ‘at-i kesîreler ile namâzlar› k›l›nup defn olundu, ammâ zikri sebkat eden Dîv Ali Befle ile alaybe€i birbirlerine sar›lm›fl Aktabya üzre yigirmi yedi gün ter ü taze kanlar› akarak kalm›fl an›n ikisin dahi Aktabya üzre defn edüp anlar›n üzerlerine Sührâb Mehemmed Pafla bir hafleb kasr-› cihân-nümâ inflâ edüp hâlâ ziyâretgâh-› gâziyând›r.

Andan yine cümle guzât gâ’ib flühedâlar namâz› k›lup ba‘dehu ol gün taraf-› pâdiflâhîden mümessek gâzîler helvâlar› tabh olup cümle vüzerâ ve vükelâlara ve a€niyâ ve fukarâlar[a] helvâ-y› guzât bezl olundu ve beytü'l-mâlc› defteriyle cümle iki bin elli yi€it cemedânlar› teslîm olup cümle flühedâlar, Re’îsü'l-küttâb defn olundu€u zemîn-i hâmûflânda defn olundu. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ertesi gün rûz-› pençflenbe idi, her vüzerâ ve her ocak halk› kazd›klar› meterisleri ve s›çan yollar›n leb-ber-leb edüp düzletmek fermân olunup cemî‘i asâkir-i bî-pâyân ve niçe bin leflker-i Erdel ve Eflak ve Bo€dan bu sahrâ-y› Uyvar'a kazma ve kürekler ile zemîn-i meydân-› neberdi çapalayup çapalanup eyle Ferhâdî külüngler uruldu kim bir ânda sahrâ-y› Uyvar hâmûn-› Tîh'e döndü. Ve meterislerde defn olunan evvelki flehîdleri ç›karup kilimlerle büyük meflhedli€e tafl›rken niçe flühedâlar›m›z k›rk günden berü ter ü tâze bulundu.

{Menâk›b-› flühedâ}

Hattâ bizim Kütâhiyyeli Yaz›c› Osmân nâm›nda bir erbâb-› ma‘rifet hattât-› benâm k›rk aded Kelâm-› ‹zzet yazm›fl idi, yigirmi gün idi ki memesi üstünden kurflum ile urulup flehîd-i Hür olmufldu, meterisler yerinde na‘fle-i flerîfi esbâb›yla bulunup yigirmi günden berü vücûd-› flerîfi henüz ter ü tâze iki elleri gö€sünde flehâdet parma€›n kald›rm›fl bulunup henim kurflumun zahm› yerinden al ve ala kan çekîde çekîde revân olmada bulunup cemî‘i guzât gelüp ziyâret etdiler.

Hattâ Sadr›a‘zam dahi görüp "*Hâzâ Hürrün flehîdün vâhidün ke-elf*" deyüp hâssaten baflka an›n namâz› k›l›nup hakîr bu merhûmu kilim içre koyup kan› akarak cebbâne-i flühedâda efendimiz Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'n›n yan›nda esbâb›yla defn etdim. *Rahmetullâhi aleyh*.

Ve ol gün handaka da€lar gibi sürülen topra€› gerü sahrâya dökmek içün ve cümle handak tathîr olma€içün cemî‘i asâkir-i ‹slâm'a ve Tatar-› sabâreftâra ve kral-› Erdel'e ve Eflak ve Bo€dan'a ve Kazak ve Âk Hatman'a fermânlar gidüp ol ân ol kûh-› Demâvend ve Cebelü'l-Lübnân misilli topra€a asâkir-i cemapur üflüp küffâr›n topu ve kumbaras› havf ve haflyeti olmad›€›ndan vakt-i zuhra dek ol till-i türâb-› bülendi mûr türâb tafl›r gibi tafl›yup sahrân›n çukur yerlerine doldurup müsâvî etdiler.

Ve yine ol gün handak› eyle tathîr etdiler kim kâfir zamân›nda olan umk›ndan befl âdem kaddi dahi asker-i cemapur ol kadar kazd›lar kim tâ ka‘r-› zemînden uyûn-› câriyeler zâhir oldu.

Ertesi gün Budin ve Üstürgon ve Ustolni-Belgrad'dan ve gayri yerlerden gelen cümle üstâd mühendis bennâlar› cem‘ edüp ale'l-acele Uyvar'›n darebât-› top-› kal‘a-kûp ile münhedim olan yerlerini ta‘mîr etme€e Kurd Pafla'y› ve yedi aded mîr-i mîrânlar› ve Budin vezîri Sar› Abaza Hüseyin Pafla'y› ta‘yîn edüp Kiremitçi Ahmed A€a, ki Kad›zâde ‹brâhîm Pafla'n›n Ci€erdelen cenginde yarar ve nâmdâr kethudâs› idi, ilm-i hendesede ve ilm-i mi‘mârîde ferîdü'd-dehr bir zû-fünûn kimesne olma€ile kal‘an›n ta‘mîr [ü] termîmine an› mu‘temed edüp Âsitâne mi‘mârbafl›l›€› va‘de olunup hil‘at-i flehriyârîyle fleref-yâb olup kal‘ay› amâra cehd-i ihtimâma flürû‘ etdi.

Ve ol gün âdem deryâs› temevvüc edüp kar›nca gibi kaynaflma€a bafllad›lar ve Uyvar'›n cânib-i erba‘as›nda da€lar gibi piflmifl tulalar› tafl›yup handak kenâr›nda âmâde etdiler. Ve handak›n ***[121a]*** kenâr›nda alt› aded tabyalar mâbeynlerinde alt› yerde altm›fl y›ll›k atîk kireç hazîneleri bulundu kim Uyvar gibi on kal‘a yapar pâk ve nazîf kireç ma‘denleri bulundu.

Ve Sadr›a‘zam ve cümle vüzerâ ve a‘yân-› dîvân kal‘a-i Uyvar içre seyr [ü] temâflâ-y› deverân ederek bizzât pâdiflâh-› âlem-penâh içün bir câmi‘ inflâ etmek içün tecessüs ederek cümleden ma‘mûr u müzeyyen vâsi‘ ve mükellef ve münâsib çârsû-y› bâzâr yerinde âyîn-i millet-i Mesîhiyye edecek düyûrlar›n metîni Macarlar›n kenîsesi cümleden binâ-y› azîm olma€ile ale'l-ittifâk pâdiflâh-› âlîcâh içün câmi‘ olmas›n elyak görüp ol ân bu ma‘bedgâh-› muzlimi çirk-i flirkden ve televvüsât-› müflrikden pâk ü pâkîze edüp zîr-i zemînlerinde olan cîfe-i murdârlar›n cümle derûn-› câmi‘den ç›karup bîrûn-› kal‘ada eski gûristânlar›nda bir hafr-i amîk kazup anda ilkâ etdiler.

Ba‘dehu yine bu Evliyâ-y› bî-riyâ fakîr bu câmi‘in sakf›nda ibtidâ vakt-i zuhr edâ olunmas› içün befl aded gulâmlar›mla makâm-› çârgâhda bir asvât-› bülend ile ezân-› Muhammedîler tilâvet edüp ibtidâ Ordu Monlas› Ünsî Efendi imâmet edüp hakîr mü’ezzinlik edüp edâ-y› salât-› zuhur etdikde Sadr›a‘zam hakîre yetmifl üç altun ihsân edüp,

"Evliyâ gel seni bu câmi‘de asâleten imâm-› hümâm edüp yevmiyye sana yüzer akçe ulûfe edelim" dedikde hakîr îbâ da etmedim, ammâ "Nasîb sultân›m" deyü cevâb edüp hâmûfl-bâfl oldum.

Andan Sadr›a‘zam Mi‘mârbafl› Ahmed A€a'y› ça€›rdup,

"Tîz bu ma‘bedgâha bir mihrâb ve bir minber ü nîk eser ve bir kürsî vü mahfil-i mü’ezzinân-› hûb-manzar inflâ et kim bir vâcibü's-seyr eser bünyâd oluna kim bu câmi‘-i pür-nûra revnak u fer vere ve cemâ‘at-i müslimîn ve gürûh-› gâziyân-› muhavvihidîn tâ‘at-› Sübhânî ve flükr-i Yezdânî edüp namâzlar k›l›nup niyâzlar oluna. Elbette bu mezkûr âsârlar yevm-i Cum‘aya yetiflmek gerekdir" deyü ibrâm-› mâlâ-kelâm edüp kal‘a içre gezerken vâlide sultâna câmi‘ olma€içün Nemse deyrin bulup fi'l-hâl bir kenîse-i ibret-nümây› asnâm-› kerâhat-intizâmdan cümle tathîr ve *Süvâ‘ ve Ye€ûs ve Vedd ve Ye‘ûk*[1] misilli putlardan tebzîr etdirüp minber ü mihrâb ve kürsî [vü] mahfil inflâ olunmak fermân olundu, ammâ bu deyr-i azîmden ç›kan lâfle-i murdâr bir deyrde ç›kmayup kâmil bir haftada gücile tathîr olup fleb [ü] rûz ûd u amber çerâ€ân olup yine bed râyihadan bu deyrin yan›na var›lmazd›. Me€er cümle mürd olan Nemseleri bunda meflad ederlerdi.

Ve Defterdâr Ahmed Pafla dahi bir câmi‘ inflâ etdi, ammâ bir küçük deyr idi. Beç kapusunun iç yüzüne vâk›‘ olmufldur.

Ba‘dehu Hünkâr câmi‘ine cemî‘i üstâdlar üflüp sûre-i Bakara'da: [2] ·Ł‰†ŁAA„†‘◊—˙ nass› üzre mihrâb-› Îsâ'y› velî edüp k›blegâh-› müslimîn olan Mekke-i Mükerreme'ye do€ru bir musanna‘ kârgîr binâ bir mihrâb-› ra‘nâ edüp mihrâb› üzre beyâz mermerdeki celî hat Kubûrîzâde hatt› olup hakîr mermer üzre kazd›m ve levha ve lâcüverd ile iki günde tamâm edüp yevm-i hamîsde bu hakîre fermân gelüp,

"‹nflâallâh yar›nki gün ser-çeflme-i mü’ezzinân olup salât-› Cum‘a edâ olununca edâ-y› hidmet edesin" deyü fermân geldikde hemân fermân-› vezîr-i dilîr ile ordu-y› ‹slâm'dan yigirmi alt› aded hüsn-i

---

1 *Kur’ân*, Nûh, 23. "Tanr›lar›n›z›, Vedd'i, Süvâ‘›, Ye€ûs'›, Nesri ve Ye‘ûk'u b›rakmay›n dediler." Ayetin asl› flöyledir:

Ë‚«‰Ë«†‰«† ——Ê†¬‰Á „Â†Ë‰«† ——

2 *Kur’ân,* Bakara 144, 149, 150 "(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir".

savta mâlik üstâd-› kâmil vüzerâ mü’ezzinleri cem‘ edüp ale's-sabâh ki, yevm-i Cum‘ad›r cümle mü’ezzinân-› Bilâlîleri bafl›ma cem‘ edüp salât-› Cum‘aya iki sâ‘at-i nücûmî kalup, dahi câmi‘in mi-nâresi yok ve nâkûshânesi sademât-› top ile mün-hedim olmufldu, âhir-i kâr cümle mü’ezzinân ile câmi‘in sütûh›na ç›kup âyîn-i Bilâl-i Habeflî üzre makâm-› segâhda müselsel salâlar› savt-› bülend ile,

"*Accilû bi's-salâti kable'l-fevt ve accilû bi't-tev-beti kable'l-fevt*" diyerek kâmil bir sâ‘at-i nücûmî salâlar verüp vakt-i zuhra bir sâ‘at karîb kald›kda Sadr›a‘zam alay ile ubûr ederken salâm›z› istimâ‘ edüp cümlemize iki yüz sikke-i mümessek zer-i hâlis gönderüp cümle pay berâber hissemend olduk.

Andan afla€› câmi‘de nev-binâ mahfilimize urûc edüp devr-i flerîfe bafllayup ba‘dehu hakîr devr-i flerîfi itmâmdan sonra ba‘de't-tarziye ve tasliye hatîb-i necîb belî€u'l-ayân ve'l-beyân elinde bir flemflîr-i âtefl-tâb-› uryân ile meflîh-vâr minber-i hûb-manzara urûc edüp seccâde-i Resûlullâh üzre karâr-dâde olup bu hakîr cümle tarîk-i Bilâliyân, ya‘nî zümre-i mü’ezzinânlar ile k›yâma gelüp yekgâh ve dügâh ve segâh ve çârgâh ve pençgâh-› Muhammedî makâmla-r›nda gûnâ-gûn flu‘abât ve terkîbâtlarda tahrîrât ederek Dâvûdî hofl-elhânlar ile kavl-i *Edvâr* kitâb› üzre rehâ buldurup ***[121b]*** gülbâng-› Muhammedîye müselsel â€âzeler edüp ezân-› Muhammedî tamâm oldukda cümle cemâ‘at ve dükeli guzât-› müslimîn ve a‘yân-› kibâr u s›€âr ve muvahhidîn âsûde-hâl oturup hutbe-i flerîfi gûfl-› hûfllar›yla istimâ‘ etme€e sâmi‘înden olup andan imâm-› âdil hutbeye bed' edüp ibtidâ hamd-i Hâl›k-› Bîçûn ve ba‘dehu Resûlü's-sakaleyn içün tasliye ve Çâryâr-› bâ-safâlar içün tarziyelerden sonra nâm-› hümâyûn-› pâdiflâh-› z›llullâh hâdimü'l-Haremeyni'fl-flerîfeyn-i cem-ce-nâb›n sefer-i meserretin yâd eyledikde cemî‘i guzât-› müslimînin mürde dilleri flâd olup hayr du‘âda iken cümle cüyûfl-› muvahhidîn kâffe-i ümem, ki cemâ‘at-i kesîre idi, bu gürûh-› müslimînin hadd [ü] hasr›n Hudâ-y› Müte‘âl bilir kim bu câmi‘ derûnu de€il bu evvel cum‘ada kal‘an›n flâhrâhlar› ve der [ü] dîvârlar› ve sakaflar› üzre cemâ‘at-i kesîre h›nc-â-h›nç olup hisâbdan bîrûn idi.

Hattâ bu câmi‘ içre secde etme€e bir flibr yer kalmayup cemî‘i musallîler birbirlerinin arkalar›na secde etdiler. Tâ bu mertebe izdihâm-› azîm idi. Ve hikmet-i Hudâ her cemâ‘atin derûnlar›na birer gûne hâlet ve flevk ve herkese bir derece bükâ ve zevk vâk›‘ oldu kim gözleri yafllar› mîzâb-vâr cereyân edüp seylâb-› eflk-i revân oldu.

Hamd-i Hudâ bu du‘â h›rmeninde bulunup edâ-y› hidmet edüp bade's-salât-› Cum‘a yigirmi aded Bilâlî refîklerime iki yüz sikke-i hasene gelüp hakîr yine ale's-seviyye bahfl-› kalenderî edüp taksîm etdim.

Ba‘de'n-namâz ve'n-niyâz kal‘an›n cümle der [ü] dîvârlar› üzre cemî‘i guzât-› muvahhidîn pür-silâh âmâde olup üç nevbet yeniçeri oca€›ndan gülbâng-› Muhammedî çekilüp top u tüfeng flâdumânlar› olup tâ vakt-i zevâle dek mehterhâne fas›llar› oldu ve herkesin yüzleri güldü ve niçe yerlerden ba‘z› kurâlar›n kefereleri gelüp mutî‘ [u] münkâd oldu.

Ba‘dehu vezîr-i sâhib-i tedbîr müflâvere-i kebîr edüp "Âhir-i kâr hüsn-i tedbîr budur" deyüp kal‘a-i Uyvar'›n cânib-i erba‘as›ndaki eyâletinde müflâ olan k›lâ‘larda olan kapudanlara ve goroflara ve irfleklere ve flaglara ve birovlara mükellef ü mükemmel ve muhteflem ifl görmüfl a€alara yetmifl alt› aded nâmeler verilüp her bir a€a birer kal‘aya itâ‘atnâme-ler götürüp anlar gitmede.

‹btidâ Sadr›a‘zam asâkir-i ‹slâm ile dahi Budun kal‘as› alt›nda iken itâ‘at etmeyüp ›hrâk olan kal‘alar bunlard›r kim ›hrâk olundu, be-dest-i Sar› Arslan Hüseyin Pafla.

Evvelâ Ustolni-Belgrad kurbunda Pirespirim kal‘as› ve Tata kal‘as› ve Papa kal‘as› ve Çobaniçse kal‘as›, bunlara yetmifl bin Budin askeriyle Hüseyin Pafla varup mutî‘ olmad›klar› ecilden cümle ›hrâk bi'n-nâr oldu, ammâ,

‹tâ‘at eden bunlard›r kim zikr olunur: Be-dest-i Kad›zâde ‹brâhîm Pafla, be-kurb-› kal‘a-i Üs-türgon der-hâk-i Ci€erdelen.

Kal‘a-i Veresin, ammâ kal‘a-i Uyvar feth ol-madan feth olan be-dest-i Be€ko Pafla, kal‘a-i fiuran istîmân ile feth olup içine dizdâr ve merdümân-› hisâr koyup miftâhlar› Sadr›a‘zama geldi ve metîn serhadd-i kavî oldu, ammâ Uyvar'a 4 sâ‘at karîbdir.

Andan kal‘a-i Doymos ve kal‘a-i Sudin, bu iki kal‘a Üstürgon karflusunda ‹pol ve Gara nehirleri kurblar›nda olup salâbet-i asâkir-i Âl-i Osmân'a tâkat getiremeyeceklerin bilüp bu kal‘ateyni küffâr ken-düleri ›hrâk bi'n-nâr edüp âhir terk-i diyâr ederek da€lara ve gayri diyârlara firâr edüp cümle cebe-hânelerin Üstürgon kurbunda Viflegrad gâzîleri alup kal‘a-i Viflegrad'a korlar. Ba‘dehu Uyvar feth olup bu iki kal‘a keferelerinin kapudanlar› Sadr›a‘zama gelüp itâ‘at etdiler.

Andan kal‘a-i Sente ve kal‘a-i fielele ve kal‘a-i Galgofça, bu üç aded kal‘alar nehr-i Vak kenâr›n-dad›r. K›bleli Pafla eliyle itâ‘at edüp akd-i sulh olundu.

Andan kal‘a-i Komyat ve kal‘a-i Nektoboçin ve kal‘a-i Gimofl ve kal‘a-i H›roflo ve kal‘a-i Kosnoçoçan ve kal‘a-i Verebil, bu kal‘alar cümle be-dest-i Serdâr Köse Ali Pafla itâ‘at etdiler.

Andan kal‘a-i Çakani ve kal‘a-i Hollok ve kal‘a-i Diregel ve kal‘a-i Seçan ve kal‘a-i Germat ve kal‘a-i Buyak ve kal‘a-i Ma‘denler ve bu ma‘den kal‘alar› birbirine karîb dörd aded kal‘alard›r. Ve cümle bu on aded kal‘alar bizim E€re kal‘as› kurbundaki sahrâlarda birbirlerine karîb kal‘alard›r. Hattâ fâtih-i E€re Mehemmed Hân asr›nda mezkûr kal‘alar cümle Âl-i Osmân'›n kabza-i tasarrufunda idiler. Ba‘dehu

sene 1004 târîhinde küffâr yine bu mezkûr kal‘alara cümle ***[122a]*** istîlâ etdi. Hamd-i Hudâ bu sene-i mübârekede be-dest-i vâlî-i E€re Filibeli Pirincci Mehemmed Pafla ve ma‘iyyet-i Kaplan Pafla bu kal‘alar itâ‘at etdiler.

Bu kal‘alardan sonra kal‘a-i Komyadin ve kal‘a-i Nemalgoç ve kal‘a-i Salakoz ve kal‘a-i Verebi ve kal‘a-i Gaymofl ve kal‘a-i fiarlofça ve bu kal‘alar Novigrad ve Leve taraflar›nda ma‘mûr kal‘alar idi. Tatar Hânzâde Ahmed Giray Sultân Kardafl Kazaklar ile bu kal‘alar› feth edüp cümle küffârlar›n› esîr-i bend-i zincîr etdikden sonra kal‘an›n hemi mâl-› ganâ’imin alup ›hrâk-bi'n-nâr eder. Ba‘de'l-feth-i Uyvar bu kal‘alar›n firâr eden küffârlar› gelüp yine Hânzâde Ahmed Giray Sultân eliyle itâ‘at etdiler.

Ve bu zikri sebkat eden otuz aded kal‘alar ve yetmifl aded varofl-› mu‘azzamlar ve yedi yüz aded kasaba-misâl ma‘mûr u âbâdân kurâlar›n cümle hâkimleri ve irflekleri ve kapudanlar› ve birovlar› ve flaglar› ve papaslar› cümle hedâyâlar›yla huzûr-› Sadr›a‘zama gelüp pâypûfl-› vezîr-i dilîri bûs edüp itâ‘at etdiklerinde cümle k›lâ‘lar›n kapdanlar› ellerine mu‘âfnâme emrleriyle muhâfazac› be€ler ve paflalar ihsân olunup cümle kal‘alar eyâlet-i Uyvar kayd olunup eyâlet-i Uyvar Kurd Pafla'ya sadaka olundu, *ve's-selâm*.

Der-beyân-› ›syân-› kal‘a-i Litre ve kal‘a-i Leve ve kal‘a-i Novigrad

(---) (---) (---) (---) (---) (---) Bu üç pâre k›lâ‘-› h›sn-› hasîneler ve sedd-i üstüvâr-› metîneler aslâ itâ‘at etmeyüp ve ahidnâme ile varan elçileri te’ezzî ederek kimin dö€üp kimin sö€üp kovarak elçiler dahi vâk›‘-i hâli Sadr›a‘zama bildirdiklerinde Sadr-› âlî-vakâr "Olmaya illâ hayr" deyüp yerinde karâr etdiklerinde mezkûr Litre ve Leve ve Novigrad kal‘alar›n›n katanalar› yarar ve Senc Efrenc ve Nemse ve Macar kâfirleri olmak ile Uyvar'dan etrâf [u] eknâfa çete ve poturaya giden gâzîlerden üç dörd bin âdem esîr etdiler.

Bâ-husûs Uyvar'dan fermân ile Üstürgon kal‘as›na zahîreye giden asâkir-i ‹slâm'dan niçe yüz âdemler alup mezkûr kal‘alar›n katana kâfirleri âdem geçirmez ve hayvânât gezdirmez oldular.

Hemân Sadr›a‘zam cemî‘i ocak halk›yla ve ifl görmüfl, eflmifl ve yortmufl ve tohtaflm›fl ve bafl alm›fl müsin ihtiyâr âdemler ile meflveret-i azîm edüp âhir netîce-i kelâmlar› ol oldu kim "Mezkûr üç aded kal‘alara üç vezîr ve yigirmi bin gâziyân-› dilîr asker-i ‹slâm verilüp ve müstevfâ mühimmât [u] levâz›mât tedârikleri görülüp üç aded kal‘ay› muhâsara edeler" deyü müflâvereye netîce verilüp Fâtiha-i flerîf k›râ’at olundu.

Evvelâ sene 1074 mâh-› Rebî‘ulevvel'[in]in gurresinde Novigrad kal‘as› üzre Kaplan Pafla serdâr olup hil‘at-i pâdiflâhî geyüp umûmen Anatolu eyâleti askeri ve on oda yeniçeri ma‘a Za€arc›bafl› ‹brâhîm A€a ve dörd oda topç›yân ve dörd oda mükellef cebeciyâna Fazl› Kethudâlar› serdâr oldu. Ve afla€› bölükden bir bölük sa€kol sipâhîler a€as› ve Tire ve Ma€nisa zu‘amâs› ve yigirmi bin Tatar-› sabâ-reftâr ile K›r›m Hân› flehzâdesi ve alt› pâre balyemez toplar ile elli aded top-› flâhisi cümle mühimmâtlar›yla verilüp bu mezkûr elli bin askere Kaplan Pafla serdâr olup du‘â ve senâ ile hil‘at-i pâdiflâhîyle fleref-yâb olup Novigrad gazâs›na alay-› azîm ile *Tevekkülen-alallâh* deyüp azm-i râh-› Novigrad etdiler. Hudâ-y› Müte‘âl emr-i sehel ile feth-i Novigrad'› müyesser eyleye.

Beri tarafda yine kal‘a-i Uyvar'›n enderûn [u] bîrûnun ta‘mîr ü termîm etme€e cidd ü cehd-i ihtimâm olunurdu.

Ba‘dehu yine mâh-› Rebî‘ulevvel'in ikinci günü Köse Ali Pafla Leve kal‘as› üzre serdâr-› mu‘azzam oldu. Kal‘a-i Varat an›n eliyle feth oldu. Leve kal‘as› dahi bunun eliyle feth ola, *âmîn ve yâ Mu‘în*. Cümle eyâlet-i Bosna askeri ve on oda yeniçeriler ile samsoncubafl› ve sol bölükden afla€› bölük a€as› ve befl oda cebeciler a€as› Ahmed Kethudâ ve befl oda topçular ile alt› aded balyemez ve yigirmi bin aded Tatar kâfire amân vermez askeriyle cümle otuz bin aded leflker-i müslimîn olup Serdâr Ali Pafla hil‘at-i pâdiflâhîler geyüp Leve gazâs›na teveccüh edüp revâne oldular. Cenâb-› Fettâh-› Kerîm kerem edüp suhûletle kal‘a-i Leve feth [ü] fütûh ola, *âmîn, bi-hurmeti seyyidi'l-mürselîn*.

Andan mâh-› mezbûrun üçüncü günü ki oldu, Budin vezîri olan Siyâvufl Pafla birâderi Abaza Sar› Hüseyin Pafla cümle Budin eyâleti gâzîleriyle ve on oda kapukulu yeniçerileriyle ve befl oda cebeciler ve befl oda topçular ve alt› pâre balyemez toplar ve yigirmi pâre flâhî zarbuzan toplar cümle mühimmâtlar›yla verilüp yigirmi bin aded Bucak Tatar› askeri dahi fermân olup Hüseyin Pafla otuz bin askerle Litre kal‘as› üstüne serdâr-› mu‘azzam olup du‘â ve ***[122b]*** senâ ile hil‘at-i flehriyârî geyüp alay-› azîm ile azm-i râh-› Litre deyüp gitmede.

Hemân bu hakîr Evliyâ-y› fakîrin karâr› kalmayup Sadr›a‘zam Kethudâs› ‹brâhîm A€a'dan me’zûn olup,

Litre gazâs›na gitdi€imizi beyân eder

Bir çad›r›mla ve alt› aded hüddâm›mla ve iki re’s seyishânemle Uyvar'dan üç sâ‘atde cânib-i flimâle meyyâl gidüp,

Evsâf-› palanka-i fiuran

Uyvar'dan evvel Be€ko Pafla feth etdi€i bâlâda tahrîr olunmufldur.

Nehr-i Litre kurbunda bir vâsi‘ sahrân›n nihâyetinde mefleyistânl› bay›rlar alt›nda flekl-i murabba‘ metîn a€aç palankad›r. Cânib-i cenûba nâz›r iki kat tahta kapusu ve metîn handak› ve cebehânesi ve toplar› mükellef ü mükemmeldir.

Hüseyin Pafla efendimiz bu kal‘aya bin aded güzîde asker dahi koyup cebehânesi ve toplar›n dahi ziyâde koyup varofluna cümle re‘âyâs› gelüp derûn-› kal‘ada muhâfazac› olan Ohri be€i askeriyle cümle re‘âyâ hüsn-i ülfet edüp gâyet amâr olmufl.

Hakkâ ki amâr olacak yerdir, zîrâ Litre ile Uyvar aras›nda bir cây-› menâs bâ€l› ve bâ€çeli ve da€l› ve çemenzâr lâlezârl› yerdir. Hüseyin Pafla efendimiz bu cây-› ferah-fezâdan hazz edüp "Bu kal‘a bize elzem-i levâz›m›ndand›r" deyü derûn-› hisâra bir oda yeniçeri ve bir oda topçu ve bir oda cebeciler koyup ertesi gün nefîr-i r›hletler çal›nup andan cânib-i flimâle 3 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› muhâsara-i kal‘a-i Nitre

‹btidâ bânîsi Hazret-i Îsâ zamân›nda cemî‘i Alaman diyâr› kâfirlerinin irfle€i, ya‘nî bilâ-teflbîh irim papadan bir mertebe afla€› müftîleri olan Nitrepol nâm bir papas-› bed-nâm binâ etme€ile an›n ismiyle müsemmâ bir kal‘a-i bâlâd›r kim zirve-i a‘lâs› eflâke ser çekmifldir. Hâlâ yine Alaman diyâr›n›n bafl b›trîkleri kank› la‘în ise bu kal‘a bafl papaslar›n›n hâss›d›r, lâkin bu kal‘an›n galat-› meflhûr ile ismi Litre'dir. Lisân-› Macarda Nitrepol cennet kuflu demekdir.

Hattâ bu kal‘a zeylinden cereyân eden nehr-i Nitre'ye cennet suyu derler. Bafl› Ma‘den da€lar›ndan tulû‘ edüp Uyvar kal‘as› handak› içinden geçüp nehr-i Vak'a kar›flup ikisi bir yerden kal‘a-i Komaran önünde nehr-i Tuna'ya mahlût olur bir âb-› hayât sudur, *ve's-selâm*.

Hemân ki Gâzî Hüseyin Pafla amân u zamân vermeyüp deryâ-misâl asker-i ‹slâm ile Litre'nin toplar› alt›na girüp meks-i h›yâm etdikde derhâl kal‘a kapudan›na ve goroflar›na ve gayri ifl erlerine bir nâme yazup

"Evvel benâm-› Hudâ *celle celâluhu ve amme nevâluhu ve lâ-ilâhe gayrahu,* sâniyen *Muhammedün levlâke levlâke lemâ halaktü-Eflâk*, sâlisen Çâryâr-› bâ-safâ *r›dvânullâhi Ta‘âlâ aleyhim ecma‘în*.

Siz ki millet-i Mesîhiyye eflirrâs› bir alay dalâlet-âyîn ve papas k›ssîs-i bî-dînsiz ve kapudan› olan h›nzîrs›z. Nâmem vusûlünde vezîria‘zam ve behrâm-› âlî-himem hazretlerine kal‘ay› teslîm edesiz ve her ne cânibe isterseniz gidesiz.

Ve kal‘a içinde olan ümmet-i Muhammed esîrlerimize bir zarar isâbet etdirmeyesiz. E€er bir esîrimizin k›l›na hatâ gelirse sizin cümleniz k›rar›z. Ve illâ bu nâmeme muhâlefet edüp yok derseniz kal‘an›z›n cânib-i erba‘as›n kufladup sademât-› top-› kûp ile cümle der [ü] dîvârlar›n Hemedânî sürme edüp asâkir-i gulgule-i Rûm ile yürüyüfl etdirüp cümlenizi dendân-› tî€-› bürrândan geçirüp bak›yyetü's-seyf olanlar›n›z› pây-beste ve dil-haste etmemiz mukarrerdir, *ve's-selâm*" deyü bu gûne nâme Elçi Hasan A€a ile kal‘a kapudan›na varup vâs›l olunca mefhûm-› kelâm› ma‘lûmlar› olunca cümle kefere vü fecereler bir yere cem‘ olup turvin ve müflâvere ederler.

Âhirü'l-emr cümle küffâr yek-dil ü yek-cihet olup sene 1074 mâh-› Rebî‘ulevvel[in]in onuncu gün cümle küffâr-› dûzah-karâr dendân-› bedenlerde karâr edüp,

"Amân el-amân ey güzîde-i Âl-i Osmân-› gâziyân" deyü feryâd ü fi€ân ederek kal‘a-i Litre'nin Uyvar kapusu üzre Hüseyin Pafla'ya mukâbil beyâz amân bayraklar› diküp kal‘adan taflra kapudan› ve birovlar› ve goroflar› ve bin mikdâr› Nemse küffârlar› piyâde olup cümle 5.000 aded {küffâr kal‘adan} taflra avret ve o€lanlar›yla ç›kup varoflda üç yüz mikdâr› arabalar›na binüp fiimatorna be€i ve Budun gönüllü gâzîleri bu küffârlar› selâmetle Ma‘den kal‘alar›na götürme€e me’mûr olup gitdiklerinde hemân kapukulu yeniçerileri kal‘a-i Litre içine dâhil olunca hemân hakîr-i fakîr kal‘a-i Litre'nin Uyvar kapusu üzre urûc edüp elime dal tî€-i uryân›m alup bir kerre derûn-› dilden i‘lân-› Muhammedî zafer-âyât ezân›n tilâvet etdikde cümle ocak a€alar› ve Hüseyin Pafla Kethudâs› Hüseyin A€a do€ru hazîneye ve cebehâneye varup gördüler kim kal‘a kapusunun ve cebehâne ve hazînenin miftâhlar› iki yüz yafl›nda bir papas elinde imifl. "Hofl geldiniz" deyü ***[123a]*** cümle miftâhlar› Hüseyin kethudâs›na teslîm edüp mezkûr papas kal‘adaki deyrinde kalma€› ricâ etdikde hemân Hüseyin A€a-y› müdebbir "Sen bu kal‘ada durdukça bu kal‘a fitneden hâlî olmaz" deyü kal‘adan taflra papas-› hannâs› ç›karup hazîne ve cebehâneyi zabt etdiler.

Ve cümle asâkir-i ‹slâm kal‘a içine leb-ber-leb oldular ve ol ân cemî‘i toplar› atup gülbâng-› Muhammedîler çekilüp flâdumânlar olup vezîria‘zama kal‘an›n miftâhlar›yla müjdeciler gitdiler.

Sitâyifl-i eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Litre

Uyvar'›n bat› taraf›yla flimâle meyyâl sehel sa€ tarafa düfler Uyvar'›n sahrâs› nihâyetinde evc-i âsumâna ser çekmifl bir kaya-y› ser-bülend üzre fieddâdî seng-t›râfl bir sûr-› üstüvâr-› savafld›r kim refî‘u'l-bünyân bir sedd-i Alaman bî-îmân dâr-› bî-îmân iken hamd-i Hudâ dâr-› mü’minân oldu, ammâ küçükdür. Hattâ hakîr dendân-› bedenleri üzre ad›mlad›m, girdâ-girdi iki bin ad›md›r ve flekl-i bâdemî vâk›‘ olmufldur kim sehelce kal‘a-i Üstürgon'a müflâbeheti vard›r. Ve derûn-› hisâr› mâl-â-mâl alt› yüz aded flindire tahta örtülü tahtânî ve fevkânî cihân-nümâ revzen ve flâhniflînli kârgîr binâ musanna‘ hânelerdir kim her birine niçe milyon mâl-› firâvân gitmifldir.

Hattâ bu kal‘adan alt› sâ‘at Uyvar kal‘as› bu Litre kal‘as› evlerinden ayân u beyân görünür. Tâ bu mertebe hâne-i âlîleri vard›r, ammâ bu kal‘an›n bat› rûzgâr› taraf›ndaki da€lar sâfî bâ€lard›r, ammâ kal‘aya havâlelerdir. Ve bu kal‘an›n iki kapusu var, biri cânib-i k›bleye nâz›r afla€› varofla ener büyük kapudur ve biri küçük kapudur cânib-i garba meftûhdur. Ve bu kal‘ada iki aded deyr-i azîmleri var idi. Biri sa‘âdetlü pâdiflâh içün câmi‘-i Mehemmed Hân oldu ve Macar deyri Vâlide Sultân nâm›na ma‘bedgâh oldu.

Ve bu kal‘an›n cebehânesi ve g›lâl mahzenleri ve altm›fl pâre kolumburna toplar› var, ammâ balyemez toplar› yok idi, lâkin âlât-› silâh› gâyet çok idi.

Bunda bir çâh-› cahîm-i hamîm-vâr kesme kayadan bir zindân› var kim *Allâhümme âfinâ* görenin akl› gider. ‹çine girüp mahpûs olan›n akl› ve cân› gider. Hattâ vezîr-i dilîr Gâzî Hüseyin Pafla bu zindân› açup kemendleri dollâblar ile çeküp bu sicn-i derk-i esfelden kâmil bin altm›fl aded ümmet-i Muhammed ç›kup *Allâhümme âfinâ* her biri riyâzât u cû‘ ile za‘îf ve nahîf ve zerd-rû olmufllar kim gûyâ her biri birer gûl-beyâbânîye dönmüfller. Kafllar› ve b›y›klar› ve sakallar› biribirine mergûle mergûle olup gözlerini ve kulaklar› ve burunlar› deliklerini kehleler yaralayup sakallar›nda kevâhileler âfliyân etmifller.

Me€er bu kadar ibâdullâh yedi aydan berü bu zindândan taflra ç›kmayup her birine yigirmi dörder sâ‘atde ellifler dirhem yulaf ekme€i verirler imifl.

Hemân Hüseyin Pafla bunlara merhameten on s›€›r ve bu kadar pilâv, çorba ve yahni ve ekmek ›smarlad›€›nda hakîr eyitdim:

"Amân sultân›m, flimdi bu kadar ibâdullâh o kadar zifir ni‘metullâh› yeyince cümle k›r›l›rlar. Hemân bunlar ekmek ve su vereler, gayri fley vermeyeler. Bunlara kisb-i havâ etdikleri yetiflir. Bir iki günden dahi ziyâdece ta‘âmlar versinler, hemân bunlar› arabalara kosunlar ve kal‘a-i Uyvar'a götürsünler. Anda bunlar› Sadr›a‘zam kal‘a kulu etsinler. ‹steyenleri vatan-› aslîlerine gitsinler" dedi€imde,

Hüseyin Pafla "Vallâhi Evliyâm ma‘kûl dedin" deyüp bunlara birer nân-pâre verüp cümlesin asker-i ‹slâma verüp gözetdiler, ammâ niçesi Ma‘dî-Kerib Gâzî kadar ta‘âm yeyüp merhûm oldular. Tâ bu mertebe Litre zindân› bir mel‘ûn sicin-i sakard›r.

Bu kal‘a içre yine seng-i hârâdan oyma bir çâh-› mâs› var kim çâh-› gayyâdan niflân verir. Hîn-i muhâsarada bu kuyudan dollâblar ile âb-› nâb› çekilüp def‘-i atflân ederler.

Ve'l-hâs›l e€er havâlisi olmasa bu kal‘a gûyâ kal‘a-i Van olurdu.

Evsâf-› varofl-› kal‘a-i Litre

Bu rabât-› ma‘mûre kal‘a-i Litre'nin zeylinde kal‘a-i Litre'nin cânib-i k›blesinde bir düz çemenzâr yerde bir varofl-› azîmdir kim etrâf› dolma çit dîvârl› ve r›ht›m dolma palankal› kavî ve metîn rabât-› flîrîndir kim dâ’iren-mâdâr› alt› bin hatve hisâr-› üstüvârd›r. Her tarafda cümle yedi aded tabyalard›r. ‹çinde olan evleri cümle üç bin aded kârgîr binâ musanna‘ ve müzeyyen ve ma‘mûr u âbâdân hânedânlard›r kim serâpâ flindire tahta örtülü yokufl afla€› vâk›‘ olmufl birbirinden âlî binâ olunup cümle revzenlerinden ve cümle dam u bâmlar›ndan Uyvar'a var›nca medd-i basarl› cihân-nümâ hânedân-› ra‘nâlard›r.

Cümle yedi aded binâ-y› musanna‘ ve âsâr-› kadîm kal‘a-misâl manast›rlard›r, ammâ cümlesi Macar düyûrlar›d›r. Bu kenîselere aslâ ve kat‘â vaz‘-› yed olmayup câmi‘ler olunmayup cümle bu varoflda sâkin olup re‘âyâ kayd olunan on bin aded ***[123b]*** Macar küffârlar›na bu kenîseleri verdiler. Ve cümle küffârlar evli evlerinde oturdular. Ve cümle asâkir-i ‹slâma zahîre verüp harâc-güzâr oldular.

Ve bu varoflun cümle üç aded büyük flâhrâh kapular› var ve cânib [ü] etrâf› sarp handakd›r kim kapular üzre hafleb cüsûr-› memerr-i nâslar› var.

Ve bu handakdan taflra tâ havâle da€lar›na var›nca cümle otuz bin aded bâ€d›r. An›niçün bu kal‘a-i Litre Orta Macar'›n bâ€-› ‹remidir. Ve âb [u] hevâs› latîf oldu€undan mahbûb u mahbû[be]si gâyet çokdur. Hakkâ ki bunlara cemâl-i bâ-kemâl veren Cenâb-› Hak'd›r.

Memdûhât›ndan âdem kellesi kadar hofl-hor ve âbdâr k›rm›z› elvân elmas› ve siyâh eri€i ve ›ss› yemez emrûdu olur, ammâ müflebbek bostân-› âbâdân›nda hâs›l olan her gûne sebzevâtlar› vefret üzredir, ammâ iki vukiyye gelir müdevver siyâh turpu bir diyârda olmazd›r. Hattâ rîhi ol kadar tahlîl eder kim (eder kim) hattâ cümle rîh bevâsûru bile izâle eder.

Ve nehr-i Litre varoflu yan›ndan cereyân edüp kal‘a-i Uyvar'dan geçüp nehr-i Vak ile Komaran kal‘as› önünde Tuna'ya mahlût oldu€u mektûbdur.

Ve bu kal‘a içine üç oda yeniçerileri ve Sirem ve Semendire sanca€› çerileri ve Budin gönüllüleri askeri ve bir oda cebecileri ve bir oda topçular› cümle on bin güzîde asker-i muhâfazac›lar› Hüseyin Pafla hazretleri koyup eyâlet-i Uyvar'da sancakbe€i taht› oldu, ammâ dahi be€ine hâs ve tîmâr u ze‘âmet kayd olunmad›.

Ba‘dehu Hüseyin Pafla bu kal‘an›n cemî‘i mühimmât [u] levâz›mâtlar›n gere€i gibi müstevfâ görüp cümle askeriyle kal‘a-i Uyvar'a do€ru azîmet ederken kal‘a-i Litre'den bir yayl›m top u tüfeng flâdumânlar› edüp ba‘dehu üç aded vedâ‘ toplar› dahi atup ol gün alay-› azîm ile ordu-y› Âl-i Osmân'a gelüp vâs›l oldukda Hüseyin Pafla Sadr›a‘zam'dan bir hil‘at semmûr geyüp bafl›na bir mücevher çeleng-i gâziyân tak›ld›. Ve ol gün Litre kal‘as›n›n miftâhlar›yla müjdesi sa‘âdetlü pâdiflâha revâne oldu.

Hamd-i Hudâ bu Litre kal‘as› fethinde dahi bulunup ezân-› Muhammedî tilâvet etdik.

Der-beyân-› dâstân-› â€âze-i sergüzefft [ü] serencâm-› seyyâh-› âlem Evliyâ-y› bî-riyâ

Hikmet-i Hudâ kal‘a-i Uyvar ta‘mîr ü termîm ve amâr olurken bu hakîrin atlara zahîreleri kalmayup bir yevm-i menhûsda Gürcî Mehemmed Pafla nâm nüfûsun tâli‘-i menhûsunda mutasarr›f oldu€u Haleb eyâletiyle kal‘a-i Komaran alt›na ota otlu€a ve zahîreye giden cünûd-› muvahhidîne talî‘a-i asker olup on bin kadar asker ile mehterhânesin dö€erek kal‘a-i Uyvar alt›ndan ç›kup azm-i râh-› Komaran etdikde hakîr dahi iki re’s seyishâne ve dörd at ile dörd aded gulâmlar›mla Gürcî Pafla ile giderken yolumuz üzre meks eden Eflak ve Bo€dan ve Tatarlardan dahi yigirmi bin aded asâkir-i bî-amân ve befl bin kadar esb-i gulâmân dahi cem‘ olup böyle bir cemapur kavmi gibi derinti askeri hakîr görünce "Fursat ganîmetdir" deyü memlûklar›mla "Evvelü'r-refîk sümme't-tarîk" deyüp cümle bu kadar haflerât ile Uyvar'dan cânib-i cenûba nehr-i Litre kenâr›yla dörd sâ‘at gitdikde hemân Gürcî Mehemmed Pafla nehr-i Litre kenâr›nda bir h›yâbân-› çemenistânda at›ndan enüp kethudâs› (---) A€aya sanca€ u bayra€ u mehterhânesin verüp "Var›n siz gidin" deyüp kendüsi ol mezkûr mesîregâhda kald›.

Andan cümle bafls›z ve bu€suz asker üç sâ‘at dahi Komaran taraf›na sahrâ-y› giyâhât içre revâne olup kal‘a-i Komaran Tuna nehri içinde bir cezîre-i âbâdânda beyâz ku€u gibi nümâyân oldukda Gürcî Pafla kethudâs› da bir püflte üzre at›ndan enüp mehterhânesin çalmadan fâri€ olup cümle paflal›lar zîr-i zeber olup etrâf [u] eknâfa karavullar komadan nefîr-i hâba bafllad›klar›nda cümle derinti asker mûr [u] mâr gibi taraf taraf pârekende ve perîflân olup "Ota otlu€a gideriz" deyü câ-be-câ kurâlar› nehb ü gâret etme€e ve mâl-› ganâ’im alma€a ve mahsûlât derme€e mukayyed olduklar›nda serdâr›m›z kethudâs› bir sâ‘at gerüde kalup korsa(?) asker-i ‹slâm'a dîdebânl›k ederdi. Bu mahalde dahi hakîr gulâmlar›mla ve birkaç refîklerimle bir ma‘mûr kö€e girüp {m›sra‘:

Mâl-› kâfir hest ber mü’min helâl[1]

deyüp} vâfir yulaf ve bu€day ve arpa bulup fi'l-hâl cak torbalara doldurup ve k›rk demet bu€daylar› dahi seyishâneler üzre tahmîl edüp ve birkaç kaz ve tavuklar cem‘ edüp yola revâne olmak üzre iken,

Seyfî nâm memlûkum eydir "A€a flunda vâfir beyâz elenmifl un var ve f›ç›larda beyâz bal var. Anlardan dahi alal›m, orduya götürüp yeyelim. Anlardan dahi alal›m, orduya götürüp yeyelim" deyü derhâl o€lan bir hânenin çitden örülmüfl havl›s›ndan içeri girüp bal› ve ya€› tahsîl ederken Komaran kal‘as› içinden bir bârûd-› siyâh alevi nümâyân olup evce peyveste oldukda hakîr eyitdim,

"Bire o€lan tîz ol kal‘adan bârût alâmeti etdiler, bu hayr iflâret de€ildir" derken ***[124a]*** hemân gerüde olan pafla kethudâs› taraf›ndan ve zahîre cem‘ eden asker içinden bir sadâ-y› Allâh Allâh kopup mâbeynimizde bir vâveylâ kopunca asâkir-i ‹slâm içinde bir k›l›ç flak›rd›s› ve bir tüfeng pat›rd›s› sadâs› ra‘d-vâr gür gür gürleyüp herkes cân ve bafl› kayd›na düflüp bu hakîr kal‘a-i Komaran ile serdâr›m›z kethudâs›n›n ceng etdikleri yerin ortas›nda kald›m. Me€er hakîr hayli ileri gitmiflim.

Hemân bu hâl-i diyer-gûnu görüp,

"Bire o€lan baldan ve ya€dan geçdim, bire cândan dahi geçiyoruz, bire o€lan taflra ç›k" deyü feryâd etdikde hemân bizim gâret etdi€imiz köyün ard›ndan(dan) tarafa yedi aded haçl› bayraklar ile bin kadar küffârlar zâhir olunca ol ân hakîr tî€-i bürrân olup seyishânenin iplerine k›l›ç urup cümle yükleri b›ra€up seyishâneyi yede€ime ald›m ve iki gulâm›m atlar üzre hâz›r idi.

"Bire Seyfî o€lan bire bizi kâfir basd›, bire evden taflra ç›k" deyince hemân küffâr ard›m›z önümüz alup kö€e yaklafld›lar.

Derhâl Seyfî gulâm taflra ç›kup bir flehbâz u flehnâz tüvânâ serbâz yi€it olmufl idi. fialvar›n›n iki ceplerin gûnâ-gûn kelepür flikâr etdi€i eflyâlar ile doldurmufl. Hemân evün çit havl›s›ndan t›rmaflup taflra ç›kam derken fakîr gulâm›n flalvar› çit havl›s› kaz›€›na geçüp o€lan kaz›kda as›la kalup kendüyi gücile kaz›kdan halâs edüp at›na gelirken küffâr bizi çevirdi ve niçe küffârlar köylere girdi.

Hemân bu mahalde gördüm, iki aded kölelerim atlar›yla gerüye bizim askere do€ru firâr edüp hakîr at üzre yaln›z kalup Seyfî gulâm›m atland›rma€a ça-l›fl›rd›m, ammâ on aded küffâr hemân bizi görüp üzerimize at sürüp birkaç kurflum atup Macarca "*Ey! befltelelen kurafiya*[2]" deyüp hakîr üzre at kopard›lar.

Hakîr dahi Allâh'a s›€›nup bunlara bir kol tüfengi atup bir kâfir tepesi üzre ser-nigûn olup der-ân hemân tîrkefle el etdi€imde küffârlar mürd olan kâfir üzre gitdiklerinde hakîr Seyfî gulâm›n yine yan›na vard›m.

Me€er at› kurflum ile mecrûh olup at k›ç›n serpüp kald›k(d›k)da an› gördüm, küffâr o€lan› kovarak hakîrin üstüne getirdiler.

Hemân bizim askerden on aded yi€itler bize imdâda gelüp küffâr ile alak bulak cengde iken hemân hakîr bizim seyishâneyi Seyfî gulâma götürüp "Bire o€lan flu seyishâneye bin" deyüp o€lan fakîr küffâr elinden piyâde rehâ bulmufl ve se€irde se€irde bî-tâb u bî-mecâl kalm›fl, garîb o€lan ipleri kesilmifl semer kafl›na yap›flup süvâr olam derken pah›l gibi semer at›n karn› alt›na gelüp o€lan seyishâneden zîr-i zeber olunca on on befl kâfir o€lan› basd›rd›lar ve yigirmi

1 Kâfirin mal› mümine helâldir.

2 Macarca beddua.

aded küffârlar hakîri bir tarafa k›sd›rd›lar ve cânib-i erba‘amdan hakîre kurflum atd›lar.

Hamd-i Hudâ bir yerime hatâ ergirmediler, ammâ der-ceng-i evvel at›m› kurflum ile urup zahmdâr edüp at k›ç›n serpme€e bafllad›. Bu kerre akl›m bafl›mdan gidüp cihân bafl›ma teng u tar oldu.

Âhirü'l-emr gördüm ki ifl iflden geçdi ve bu meydân-› arbedede bize imdâd gelen on aded yi€itler yigirmi nefer olup yigirmisi de k›l›çdan geçdi. Cânib-i erba‘ama bakd›m, arz [u] semâvât› dahi gözlerim görmez oldu. Bu hakîr hemân cân havliyle yine tîrkefle el edüp bir ok gezleyüp at boynuna düflüp dolu dizgin müflvâr ederken memlûkumun yan›na u€rayup hakîr kaçarken hemân fakîr gulâm,

"A€a beni kâfirde b›rakma" deyüp bir kerre derûn-› dilden bir âh-› ci€ersûz çekdi kim ci€erim pâre pâre oldu, ammâ ne çâre kâfirler gulâm›n ve hakîrin dörd yan›n alup beni dahi diri esîr etme€e çal›fl›rlar.

Hemân hakîr gördüm ki bir hayli meydânda küffâr yok. Hemân ol taraf asker-i ‹slâm olma€ile ol cânibe bir kerre at b›ra€up ra‘d-vâr flak›yup firâr edüp at boynuna düflüp,

"Bire babam Hamîs at›m" dedim, ammâ ne at, esb-i sâfinâtü'l-ciyâd, nesl-i musâfaha-i küheyli'l-Hanâd misilli mu‘teber at idi. Bu eflref-i mahlûk kar›ndafl›mdan azîzim ve cân›m ile firâr ederken küffâr hâk-i pâyimi göremez oldular, ammâ gördüm ki e€er hânesinde c›dav yerinden afla€› kürek bafl› üzre kurflum zahm›ndan k›z›l kan Ceyhûn-vâr revân oluyor. Derhâl koynumdan makramemi ç›karup iki pâre edüp at›n cerâhat› olan yerine sokdum. Hamd-i Hudâ derhâl kan› teskîn oldu.

Ammâ sa€ taraf›mdan elli mikdâr› küffâr-› murdâr ***[124b]*** bayraklar›yla nümâyân oldu ve hakîri kovarak bir tüfeng menzili yak›n geldi.

Hemân derûnuma bir ilhâm-› Rabbânî lây›h olup derûn-› dilden ve cân u gönülden,

"‹lâhî, cemî‘i halk›n ma‘bûdusun, sana s›€›n›r›m" deyüp bir teveccüh-i tâm edüp ol ân var kuvveti bâzûya getirüp,

"‹lâhî, bu meydân-› ma‘rekede hezâr fliddet-i su‘ûbetle varta-i helâkden serhadd-i necâta bu abd-i kemterini ergür" deyü fakîr zahmdâr at›ma teklîf-i mâlâ-yutâklar ile ibrâm-› tâmlar edüp hamd-i Hudâ asâkir-i ‹slâm'›n germâ-germ ceng etdikleri meydân-› ma‘rekeye geldim, ammâ dibelik âtefl-i savafl-› perhâfl içine henüz girdim. Me€er ceng-i azîm bunda imifl. Taraf taraf küffâr›n imdâdlar› gelmede. Bizim askerimiz k›r›lup gitmede.

Hikmet-i Hudâ Tatar askeri ol ân yetiflüp küffâra bir yayl›m tîr bârân etdirüp beri tarafda dahi Osmânl›n›n münhezim olmufllar› bir tarafdan Allâh deyü hücûm edüp tarfetü'l-ayn içre üç bin küffâr bîcân olup cân-› habîseleri azm-i nîrân eyledi.

Bu hâl üzre bu meydân-› vegâda bir sâ‘at-i nücûmî kemâkân germâ-germ savafl-› perhâfl olup niçe bin küffâr›n lâfle-i murdârlar› tîh-i Uyvar'da flecere-i Vakvâk zeyli gibi cesed-i küffâr meydân-› neberde zeyn oldu.

Hamd-i Bîçûn bu gazâ-y› garrâda niçe bin aded gâziyân-› serbâzânlar flemflîr-i cân-güdâzlar›n bâm-› arflda asm›fl niçe bin serverân-› dilâverânlar›m›z var iken an› gördük, kâfirin kal‘a-i Komaran'› taraf›ndan bir d›rahtistân [u] h›yâbânistân içre yetmifl aded haçl› direffl-i gâviyânîler nümâyân olunca toplar›n çekerek ve torompete luturyan borular›n› rehâvî makâm›nda çalarak çet-a-çet olmufl domuz sürüsü gibi küffâr sâf sâf ve fevc fevc olup gelir.

Hemân asâkir-i nusret-me’serlerimiz içinde olan Eflak [ve] Bo€dan kefereleri bir tarafda karavula ta‘yîn olup âsûde-hâl dururken hemân küffâr›n haçl› peykerlerin görünce ol ân anlar firâr edince küffâr-› hîlekâr ferce bulup vakt-i neberdi ganîmet bilüp "Yajuj ve Yajuj" deyerek Tatar üzre bir yayl›m top u tüfeng atup hücûm etdiler.

Tatar kavmi ise topdan ve kurflum cenginden haz etmeyüp karârlar› firâra mübeddel olup Üstürgon cânibine gitdiler.

Hemân küffâr flîrînleyüp bizim ota otlu€a gelen harbendegân esb-i gulâmân üzre küffâr-› bî-pâyân gürûh gürûh hücûmlar edüp yine bir sâ‘at bunlar ile bir hâsu'l-hâs bir sâ‘atden ziyâde bu vâdî-i pürmelâmetde ceng-i azîm olup âhirü'l-emr niçe yüz aded gâzî fetâlar›m›z ke’s-i cihândan flerbet-i flehâdeti nûfl edüp rûh-› revânlar› riyâz-› huld-i berîne revâne oldu.

Ve bu mahalde hemân Gürcî Mehemmed Pafla kethudâs› üzre küffâr bir kerre at b›ra€up bir yayl›m top u tüfeng-i pür-reng atup hücûm edince cümle Gürcîli ve kavm-i Görceli sekbânlar› *firâren an tevâlîyi'l-kesürât* deyüp cümle davul ve zurna ve sanca€ u bayra€› b›ra€up Uyvar'a do€ru firâr etdiler.

Ammâ bu hakîr bir alay atlar› kalm›fl fakîrler ile gerü kalup bu ahvâl-i pür-melâli görüp bu kemtere bir havf u haflyet târî oldu kim "Âyâ bu meydân-› neberdde câm-› flehâdetden biz de nûfl edebilir miyiz, yohsa selâmetle Uyvar'a ç›kabilir miyiz?" deyü cân bafl›ma s›çrayup câm-› flehâdetden nûfl etmeden serhofl olup münhezim olan asker ile ale'l-ittifâk perîflân-hâl ve ma€mûm ve diyer-gûn ahvâl kimesneler ile bir yere cem‘ olup firâr ederek birbirimizi çi€neyerek gûyâ rûz-› mahflerden bir niflân oldu, at›ndan tekerlenen yerde zîr-i zeber olup gayri ayaklanamayup kald›.

Bu hâl-i diyer-gûnu çekerken hemân sol cânibimizdeki ormanlar içinden domuz h›yâbândan ç›kar gibi bir sürü Macar katanas› yayas› ve atl›s› dinç-â-dinç üzerimize hücûm edüp perîflân olmufl askerimiz gûyâ bir murg dâma düfler gibi "Bir dâma dahi giriftâr m› olduk" deyüp hemân hakîr "Emir Allâh'›nd›r, kazâya r›zâ" deyüp her birimiz bir cânibe firâr etdikde bu kemter sol cânibde nehr-i Vak'dan azm›fl bir azmak ve bir sazl›kl› bir batak ve çatak

içine bir kerre at b›rakd›m ve bir kerre at›mla ol bataka dald›m.

Akl›m bafl›mdan gidüp serâsime kald›m ve at›mla tâ kula€›ma dak gark-› âb oldum. Hemân bir kerre alt›mda at›m süheyl urup at su içinde flinâverlik ederken gerüde kalan küffâr hakîre kurflumu bârân-› la‘net ***[125a]*** gibi ya€d›rup hamd ol Hâf›z Allâh'a kim bu hâf›z-› Kur’ân olan hakîri h›fz edüp bir zarar isâbet etdirmedi.

An› gördüm at›m›n ayaklar› yere de€di ve ol ân merdüm-i dîdelerim eflk-i hûn-feflân›mla pür oldu. Hemân ol ân içre nehr-i Vak'›n karflu kâfiristân câ-nibine ç›kd›€›m bilüp bir teveccüh-i tâm edüp eyit-dim:

"‹lâhî havl-i kuvvet ve kudret ve nusret senindir. Bu tafl›d›€›m Kur’ân-› azîmin ve Furkân-› mecîdin kâfire nasîb etme ve Kelâm-› kadîmin yüzü suyuna beni kâfire esîr etme ve bu varta-i kübrâdan murg-› cân› kafes-i tenden uçurmadan mask›t-› re’simize sâlimîn ü gânimîn vâs›l eyle" deyü derûn-› dilden ve cân u gönülden yüz yigirmi dörd bin peygamberi flefî‘ dutup ve yetmifl yedi bin kibâr-› kümmelînlerin rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp bu gûne derûnî teveccühler edüp bir çemenzâr-› hâmûn-› ibret-nümûnda serserî gezüp cân-› cinden nâm u niflân yok, ammâ yine karflu ma‘reke meydân›nda câ-be-câ tüfeng sadâs› istimâ‘ olunur.

"Âyâ ‹lâhî ne cânibe gitsem?" deyü tefekkür ederken taraf-› flimâlde on pâre balyemez toplar at›ld›, bildim ki Uyvar'dad›r, hemân cân›ma cânlar kat›ld›. Hemân ol toplar sadâs› taraf›na bî-bâk ü bî-pervâ giderken hât›ra niçe hayâlât [u] tasavvurâtlar hutûr edüp bu gûru'l-üns dünyâ-y› dehr-i denîde henüz cân kurtarmadan bir yana tecemmülât-› bâr-› iskâl ve bir yana esîr olan memâlîk-i perîflân-hâl ve bir yana dörd aded re’s küheylân-› Benî Hilâl, anlar›n endîfle-i hâmlar› dilde câygîr oldu.

Bu hâlde iken esb-i sabâ-sür‘atim Hamîs'im yâr-› gâr-› cân›m zahm-âlûd oldu€undan giderek bî-tâb u bî-mecâl olup batiyyü'l-hareke olma€a bafllad› ve henüz cân›m bafl›ma ç›kup at›m›n zahm› gûyâ benim ci€erime iffledi ve bu hâl ile hakîrin ci€eri dâ€nâk ve inkisâr-› hât›r ile ber-hâk serserî giderken m›sra‘:

Ne geldü€ün kapu zâhir, ne gitdi€in memer peydâ

ebyât› mazmûnu üzre di€er m›sra‘:

Neresi yâ neresi cây-› selâmet neresi

dedi€i gibi gidecek yer yok, bir yan›nda deryâ-misâl nehr-i Vak-› âk, bir yan›nda kâfirin kal‘a-i Komaran'› ak bak, görünür. Ne enîsi ve mûnisi gam-güsâr var ve ne bir cânibe gidecek flâhrâh var.

Bu hâl ile âlem-i hayretde kalup evrâd [u] ez-kâr›ma mukayyed olup giderken, *hikmet-i Hudâ-y› Sannâ‘-› Lem-yezel,* sa€ taraf›mda bir mefleyistân içre bir beyâz gûsfend koç zâhir ola düflüp hemân alt›mda at eflinüp bir levendâne abrafl-› gülendâm-vâr ve aflkar-› dîvzâd-kâr cünbüfl ü harekâtlar ve gûnâ-gûn rakslar etdi€inden cân›m râhat olup bir kerre koça nazar etdim. Eyle beyâz ve k›v›rc›k ve mahbûb kara gözlü ve kara boynuzlu mülahham ve mücessem ve semîn ve Karaman kuyruklu bir nûr-› mahz koyun hemân yan›ma gelüp gûyâ at›ma sürünür. Hakîrden aslâ kaçmayup at bafl› berâber gidüp gâhîce savt-› hazîn ile bir gûne meleyüp bu âna dek müddet-i medîd-i ömrümde aslâ eyle bir mîfl melemesi istimâ‘ etmemiflimdir.

Bu temâflâlar› ederken çekdi€imiz âlâm-› fle-dâ’idi cümle ferâmûfl edüp gûyâ hayât-› câvidân bul-dum. Alt›mda at›m kezâlik merdâne cünbüfl ü hareket etmede. Bu koyun hemân at›m›n önüne düflüp meleyerek iltifât nazar›yla nazar ederek yine dönüp hakîre bakup meleyerek gider. Hemân hakîr,

"Bu s›rrullâh ricâlü'l-gaybd›r kim bu sûrete te-messül edüp bize pîflvâ oldu ve at›m›n ve benim câ-n›m râhat buldu. Ben bu koyunun akîbine düflüp giderim" deyüp gide gide nehr-i Vak-› Kebîr kenâr›na gelüp karflu tarafa bakd›m.

Bir gül [ü] gülistân ve nahlistân ve bostân yerler. Hemân mezkûr gûsfend kendüyi suya urup flinâverlik edüp gâh ayaklar› yere de€üp yürür ve gâh gavvâsl›k ederek bir cezîreye geçüp yine hakîre teveccüh edüp tîz tîz ve s›k s›k meleme€e bafllad›, suya girdi ve yine ç›kd› ve yine me me deyü melerdi. Gûyâ lisân-› hâl ile sen de bu cânibe gel, geç selâmetdir der idi.

Hemân alt›mda at›m› zabt edemedim. Bir pertâb edüp Hamîs at›m kendüyi suya urup su e€er hânesin çalup yigirmi ad›m kadar gidüp su üzengiye gelüp karflu cezîreye ç›kd›m.

Andan koyun ve alt›mda at›m ikisi dîvâne olup at koyun ile ve koyun at ile gûnâ-gûn lu‘bedebâzl›klar etdiler kim hakîr at üzre gücile durur olup safâ-y› hât›r›mdan *hâzâ min fazl› rabbî* deyüp ***[125b]*** dîdelerim pür nem oldu.

Ve yine koyun bu cezîreden kendüyi suya urup karflu tarafa geçdi, ammâ aya€› yere basmayup hep flinâverlik ederek e€ri bü€rü gitdi.

Hemân hakîr dal k›l›ç olup bir serâmed mefle dal›n kesüp dallar›n budayup m›zrak gibi a€ac› elime alup hemân *Bism-i ‹lâh* deyüp at›m› suya urdum. Hakkâ ki derince imifl, ammâ a€aç ile yoklayup hamd-i ‹lâh selâmetle karfluya geçdim. Hemân yine koyun ve at›m birbirleriyle ol kadar rakkâsl›k etdiler kim gûyâ rakkâs-› zühre idiler.

Ba‘dehu gûsfend-i beyâz me me deyü bir kerre Uyvar'a do€ru kofla kofla se€irdüp oradan bize me-leyüp feryâd etdi. Biz dahi yan›na vard›k. Hemân Uyvar'a do€ru meleyüp bir kerre kendüyi suya urup gâ’ib oldu ve bir kerre dahi karflu tarafda gördüm.

Hamd-i Hudâ selâmetle ol nehr-i Vak-› âk› bu yüzden min indillâh bilâ-flübhe ricâlü'l-gayb ile beri cânibe selâmet geçdim ve bildim ki Hazret-i H›z›r ol sûrete temessül edüp vesîle oldu ve dahi ziyâde bildim

ki Cenâb-› Bârî'nin inâyeti ve Server-i Kâ'inât'›n mu‘cizât› ve k›rk y›ldan {berü} ekâlîm-i seb‘ada ziyâret eyleyüp âflinâl›k ve rûflinâl›k kisb etdi€im ûlû'l-azm enbiyâlar›n ve gayri mürsellerin ve niçe bin kibâr-› evliyâullâhlar›n rûhâniyyetleri ve himmetleri berekâtlar›yla bu varta-i girdâbdan halâs oldum deyü hamd-i bî-hadd ve senâ-y› bî-add edüp cânib-i Uyvar'a giderken me€er bu taraflarda ormanlar içre bizim münhezim olmufl âdemler hakîri görüp "Yoldafl gerüde ve ileride kâfir var m›?" deyü sorduklar›nda hakîr "Bir fley yokdur" {dedim}.

Hemân ormanlar içre pinhân olmufl âdemlerin cümlesi mecrûh meydân-› mahabbete ç›kup niçe piyâde bîçâre ve âvâreler yan›ma gelmek isterler, ammâ aslâ yan›ma u€ratmad›m, zîrâ niçe kerre olmufldur kim hasta ve mecrûh flekilli âdemler âdemi at›ndan y›kup at›na binüp firâr eder, zîrâ atalardan kalm›fl sözdür, "At binenin, k›l›ç kuflanan›n" demifller, ammâ ba‘z› yaralulara "Gayret eylen flehbâz›m" deyü tesellî-i hât›r vererek ve sergüzeflt [ü] serencâm›m›z› birbirlerimize nakl ederek ileri ve gerü bakarak giderken hemân bizim mukaddemâ firâr eden Tatar askerinden iki bin mikdâr› çatal atl› Tatar dostlar›m›z gelüp, Hudâ cümlesin yarl›€as›n, gerçi Tatar-› adûflikâr, tîz-firâr bî-karârlard›r, ammâ bize karîb gelüp hakîr cümlesine ricâ edüp asker-i ‹slâm'›n mecrûh olanlar›n cümle bofl atlar›na bindirüp cümle kofl kol yedekler olup cümle alt› yüzden mütecâviz mecrûh ve meksûru'l-bâl ve bî-mecâl yi€itler atlar üzre huzûr ile giderken kâmil iki sâ‘at yer gidüp câ-be-câ flühedâlar›m›z cümle bafls›z ve zekerlerinin sünnet yeri nâhunlar› kesilmifl ve bu taraflarda dahi niçe mecrûhlar gelüp cümle Tatar atlar›na bindirüp giderken on bin kadar salt atl› ve çatal atl› âdemler henüz bizim münhezim olup tav tavlanm›fl ve sav savlanm›fl olan cenge henim imdâda giderler.

Anlar bizden ahvâl-i savafl› su'âl edüp biz de kaz›yye-i mâcerây› bir bir takrîr etdikde Allâh anlardan ve serdârlar› Sührâb Mehemmed Pafla'dan Hak râz› ola. Bu sahrâda ne kadar flühedâlar var ise cümlesin bir yere cem‘ edüp iki yerde hafr-i azîmler kazup cümle flühedâlar›n namâzlar›n k›lup ceng mahallinde defn edüp Sadr›a‘zam ordusuna *elhamdülillâh* s›hhat ile dâhil olduk. Cenâb-› Allâh'a bin bin hamd [ü] senâlar etdim, *ve's-selâm*.

Ba‘dehu Âl-i Osmân ordusunda niçe veliyyi ni‘am efendilerimiz ahvâl-i perîflân›m›z› istimâ‘ edüp bu hakîre befl yerden befl re's küheylân atlar ve üç aded Macar esîri gulâmlar hedâyâlar ile niçe gûne ihsân u in‘âmlar geldi.

Hikmet-i Hudâ üçüncü günde mukaddemâ ceng etdi€imiz mahalde firâr eden kölelerimizin ikisi dahi atlar› ve bisâtlar›yla münhezim olan Gürcî Mehemmed Pafla kethudâs›ndan geldiler. Hamd-i Hudâ yine memâliklerimize yeniden mâlik gibi olduk.

Kal‘a-i Uyvar alt›ndan kâmil k›rk bin aded Tatar-› adû-flikâr-› sabâ-reftâr ile vilâyet-i Alaman'a ve Bahr-i Muhît kenâr›na ve vilâyet-i Holandiye'ye ve ‹sfaç vilâyetinin menâzillerin bildirir

Evvelâ Mehemmed Giray Hânzâde Ahmed Giray Sultân efendim fermân-› Sadr›a‘zam ile k›rk bin Tatar'a Yal› a€as› (---) A€a'y› serdâr edüp cümle iki kerre yüz bin ma‘dûd kofl kol atlar›yla âmâde olduklar›nda hemân hakîrin karâr› kalmayup ‹brâhîm Kethudâ'dan ve Defterdâr Ahmed Pafla'dan me'zûn olup salt [u] sebükbâr Tatar-vâr üç gulâm›mla ve alt› re's atlar›mla "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" deyüp Uyvar'dan ***[126a]*** cânib-i garba kal‘a-i Nitre'yi ubûr edüp andan nehr-i Vak'› atlar ile ayakdan geçüp ol gün ›lgarup giderek nehr-i Vak bafl›nda meks etdik.

Bu nehrin ibtidâ menba‘› Ma‘den kal‘alar› semtinde Ak yaylalardan ç›kup Uyvar alt›ndan geçüp kâfirin Komaran kal‘as› önünde Tuna'ya kar›fl›r.

Ba‘de ale's-sabâh Ma‘den yaylalar›n aflup kâmil bir gün bir gece se€irdim etdik. Aslâ amâristândan bir fley bulmayup cümle Kurd Pafla ve Hac›key Paflazâde ›hrâk bi'n-nâr olmufl harâb u yebâb dâr-› diyâr bulduk. Bir sahrâ-y› çemenzâr [u] lâle-izârda ol gece döflün verüp ale's-seher tan atd›kda kofl kol atlar›m›z tart›layup ve cüyenleyüp bar›m›z da sadaklanup alaflalar›m›za pinüp ol gün yortup flimâl taraf›na gidüp ikinci gecede,

Evsâf-› vilâyet-i Tot

Bu vilâyet-i ma‘mûre eyle bir deyr-i diyâr-› müzeyyenedir kim cemî‘i kâfiristân içre bunun zemîni bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-efl‘âr diyârd›r kim deyyâr mânendi yokdur. Hattâ ilm-i hey'et sâhibleri bu zemîn-i âbâdân› tâvûs kuflunun kuyru€una teflbîh eylemifllerdir. Tâ bu mertebe ma‘mûr u müzeyyen hâk-i amber-pâkdir.

Bu zemînin cânib-i k›blesi Orta Macar'd›r ve taraf-› flarkîsi vilâyet-i Leh'dir ve Tot kavminin lisânlar› da Leh gibidir. Ve flimâl semtleri Çeh vilâyetleridir ve garb taraflar› Nemse diyâr›yla hem-hudûddur, ammâ cümle Tot kavmi baflka banl›kd›r kim iki kerre yüz bin askere mâlikdir, lâkin Orta Macar'a tâbi‘ olduklar›ndan bunlar dahi millet-i Mesîhiyye'dendirler ve Macar kavmi gibi mezhebleri dahi Luturyan mezhebindedirler. Putperest olmayup salîbe perestlerdirler.

Bu kadar bin Tatar bu vilâyet-i âbâdân içre girüp cemî‘i küffâr evli evlerinde iken cemî‘i köy kendleri ve kurâ vü kasabâtlar› ve âbâdân flehirlerin harâb u yebâb ve halk›n› esîr-i kebâb ve hânelerin ›hrâk bi'n-nâr ile türâb ve on sekiz bin kadar {küffâr›} esîr-i bend-i zincîr edüp ve bu kadar mâl-› ganâ'im ile cümle bu esîrleri gerüye ordu-y› ‹slâma gönderilüp cümle Tatar salt [u] sebükbâr kalup bir gün bir gece dahi cânib-i flimâle çapul civerüp giderek,

Evsâf-› vilâyet-i Holandiye

Bu vilâyet-i ma‘mûre Çeh kral› hükmindedir. fiimâl taraf› Leh kral› hükmünde Bahr-i Muhît kenâr›nda Daniska iskelesidir kim sene (---) târîhinde ‹slâm Giray Hân zamân› Daniska flehri iskelesine varm›fl idik.

Andan bu Holandiye flehrinin garb cânibi Çeh kral› hudûdudur ve garbdan cenûba sar› ‹sfaç kral› vilâyetidir ve cânib-i cenûba Alaman deryâs› Bahr-i Muhît'den girmifl bir deryâ-y› azîm kenâr›nda Filimenk kral›n›n taht› olan Am›st›rdam vilâyetinin hudûdunda bu flehr-i Holandiye'dir, ammâ bu dahi bir edna'l-arz sevâd-› mu‘azzam flehir idi kim vilâyet-i vâsi‘i ma‘mûr ve dâ’imâ kefereleri mesrûr, köyleri ve kendleri hûb, beyne'l-kefere türâb-› nazîfi mergûb idi.

Vakt-i seherde cümle Tatar-› adû-flikâr hakkâ ki cümle kârlar› flikâr olup bu flehr-i Holandiye'yi âtefle vurup cümle küffâr uryânen hâbdan bîdâr olup cümle esîr oldular. Ve bu kadar mâl-› ganâ’im al›nd› kim götürme€e Tatar'›n iktidâr› olmayup niçe bin milyonl›k mâl [u] menâl âtefle uruldu, ammâ bu diyâr›n sa‘b hisârlar› olma€ile bî-hisâb küffâr-› hâksâr kal‘alara firâr etdiler.

Tatar ise kal‘a alt›na varmak ihtimâlleri yokdur. Yine böyle iken bu çapulda Tatar'›n destine on bin küffâr esîr düflüp hamd-i Hudâ bu hakîrin eline bir k›z ve bir o€lan ve yedi re’s atlar ganîmet girdi.

Bu vilâyetin arz› iklîm-i seb‘adad›r. Ba‘dehu bu vilâyetden cânib-i flimâle giderken Tatar ile sulh etmifl Leh diyâr›n incitmeyüp üç gün üç gece sahrâlarda se€irdüp,

Evsâf-› vilâyet-i Korol

Hâkimi Varflalka band›r, ammâ nâmdâr bir kâfir-i bî-amând›r. Hamd-i Hudâ bu vilâyete dahi Bahâd›r Giray Hân asr›nda sene (---) târîhinde gelmifl idik. Ol zamân bu Varflalka Kral bir kiflkene nâ-bâli€ flura idi. Babas› Yoranda nâm kral-› benâm idi. Bu vilâyet-i ma‘mûrenin nihâyeti flimâl taraf›nda Bahr-i Muhît sâhilidir. fiark taraf› Leh diyâr›d›r, garb taraf› Çeh vilâyetidir. Ve bu Korol dâ’imâ Leh'e tâbi‘ idi, ammâ bu sene Leh ile mâbeynleri z›d olma€ile "*Ez-z›ddân lâ-yectemi‘ân*"[1] mazmûnu üzre Leh kral› tahrîkiyle flimdi bu diyâr› urup eyle harâb u yebâb edüp ol kadar mâl-› ganâ’im ve esîr al›nd› kim hadden efzûn ve kalemden bîrûndur.

Bu vilâyet eyle ma‘mûrdur kim gûyâ koz içi gibidir ve cemî‘i zamânda bu hâk-i pâke Âl-i Osmân aya€› basmam›fld›r, ammâ Tatar niçe kerre kadem basm›fld›r. Bu vilâyetin halk› dahi lisân-› Leh ve lisân-› Urusça bilirler.

Ve bu Korol içre k›rk bin askerden nâk›s Tatar ile bî-bâk ü bî-pervâ ***[126b]*** olup gâh ma€rib ve gâh maflr›k ve gâh cenûb ve gâh flimâl taraflar›n yaka y›ka ve k›ra k›ra ve bak›yyetü's-seyflerin esîr ederek üç günden sonra yortup flimâl taraf›nda Bahr-i Muhît kenâr›na varup niçe flehirler harâb u yebâb edüp bî-aded Korol cüvânlar› esîrler alup ol gün cânib-i garba gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i fiivekoron

Dibine varup gördük, bir kal‘a-i sedd-i ‹skender'dir kim cemî‘i ebrâclar› eflâke ser çekmifl ve liman›nda yedi pâre Hindistân gemileri ve niçe Filimenk ve ‹ngilis ve Portakal gemileri yat›rd›. Bizim askere k›rk elli pâre balyemez toplar atup bu kal‘a alt›ndaki varoflu dahi bir rabât-› h›sn-› hasîn olma€ile bundan bir flikâr alamayup hemân sa€ cânibimiz ki maflr›k taraf›d›r, ol semte kaytup kâmil bir gece mâh-› tâbda kula€›zlarla gidüp vakt-i sabâhda bir sahrâ-y› azîme içre,

Evsâf-› Heyvarofl

Kal‘as› yok, ammâ etrâf› sa‘b palanka ve amîk handakl› bir flehr-i azîmdir kim cümle yigirmi bin bâ€-› ‹rem-misâl hânedânl› flehr-i müzeyyen idi. Ân-› sâ‘atde kavm-i Tatar rûzgâr-› zor-kâr›n üst ya-n›na ç›kup k›rk bin Tatar yaylar›n›n çilelerine ikifler aded tabur oklar› gezleyüp her oka birer kibrît ba€layup bu kadar âteflli oklar› flehir içre bârân-› la‘net gibi ya€d›rup flehrin tahta örtülü hânedânlar› rûzgâr›n fliddetinden çay›r çay›r yanma€a bafllay›nca cümle küffâr âtefl-i lât-› melât-› mühmelât içre kalup küffâr bu vâveylâda iken hemân Tatar fursat› ganîmet bilüp kal‘a flarampavlar›ndan yol bulup cümle Tatar flehir içre dolup cümle yigirmi bin kadar esîr ve bu kadar mâl-› ganâ’imle sîr olup iri cengâver Kazaklar›n cümle dendân-› tî€dan geçirüp bî-bâk ü bî-pervâ bu flehr-i Heyvar'da iki gün ve iki gece alac›klar›m›zda meks edüp hamd-i Hudâ bunda dahi elime üç aded pençe-i âfitâb Korol gulâm› ve bir aded müstesnâ bikr-i nâ-flüküfte k›zo€lan› ve niçe sîm ü zer âvânî eflyâlar elime girdi.

Ve cümle Tatar askeri zîr-i zemînleri arad› ve niçe yüz bin aded zî-k›ymet tuhef âvânî eflyâlar bulundu. E€er bu mezkûr flehirlerde al›nan mâl-› ganâ’imin adedin hisâb etsek ve bu seyâhatimizi mâvaka‘› üzre tahrîr etsek Hudâ hakk› baflka bir mücelled kitâb olur.

Andan yine cânib-i garba üç gün üç gece se€irdüp reh-i râst üzre râst geldi€imiz esîrleri alup köyleri ve kasabalar› ›hrâk etmeden ubûr edüp dördüncü günde,

Evsâf-› vilâyet-i Nasârâ-y› Çeh

Bu arâzî-i ma‘mûrenin cânib-i flarkîsi vilâyet-i Leh'de Korol vilâyeti hâkiyle müflâd›r. Cenûbî taraf›nda Filimenk ile müflâd›r ve k›ble taraf›nda Nemse

[1] Z›dlar birleflemez.

ile hem-çetdir ve semt-i garbîde ‹sfaç kral›na hem-hâkdir, flimâl taraf› nihâyeti Bahr-i Muhît sâhilidir. Bu dahi ilm-i usturlâb üzre iklîm-i sâbi‘in vasat›nda sâhil-i Bahr-i Muhît'i sevâhil olma€ile fleker kam›fl› ve limon ve turunç ve nar› ve zeytûn [ve] inciri ve pembesi olur, baflka bir krald›r.

Mukaddemâ Nemse çâsâr›n›n yedi kral›n›n biri idi, lâkin Süleymân Hân'dan berü ‹sfaç kral›na tâbi‘lerdir. Bunlar dahi ‹sevîlerdir, ammâ Papiflte de€illerdir, cümle Luturyan mezhebindedir, ya‘nî put-perest olmayup haç-› bî-revâc peresetlerdir.

Ve krallar› ‹sfaç kral› k›z›ndan tevellüd etmifl bir nûr-› mahz pençe-i âftâb Yovahim nâm bir mehtâb gulâm-› bî-savâbd›r. Sikke sâhibidir, bir müdevver altunu ve talar nâm bir sîm-i hâlis guruflu var.

Bu vilâyetde dahi yetmifl alt› pâre k›lâ‘lar›n varofllar›na nazar etmeyüp cânib-i flimâle ›lgarup bunda dahi hamd-i Hudâ Bahr-i Muhît'den müteferrik Bahr-i Malgayan'a var›nca se€irdüp küffârlar bizi gördükde aslâ firâr etmeyüp tebessüm ederlerken cümlesin kayd-› bend ederdik.

Me€er bu diyâr kavmi müddet-i medîd ömr-i mezîdlerinde Tatar'› iflitmifller, ammâ yüzlerin görmemifller ve bir târîhde ya€› ve bâ€î ve da€î asker görmemifller.

Bu diyârda al›nan akmifle-i fâhire ve kâlây-› nâdire ve esîr-i mahbûb u mahbûbe-i fâcireler al›nm›fld›r kim hadd [ü] hasrdan hâric ve aded-i lâ-yuhsâdan hâric mû€pîçe g›lmânlar ve gûnâ-gûn bintân [u] nisvânlar al›nm›fld›r.

Hamd-i Hudâ-y› ferd-i bîçûn bunda dahi bu hakîrin eline üç gulâm ve üç duhter-i flüküfte-ahter-i benâm ile alt› re’s esb-i sabâ-sür‘atler ve niçe zerdûz avret libâs› fisdanlar ve niçe roklalar ve gümüfl haçlar elime girmifldir. Andan yine esîrlerimiz kula€›z olup iki gün gidüp aslâ gece gitmeyüp cânib-i garba çapul-› azîm ile se€irdüp gide gide cân›m›zdan bîzâr olup üçüncü günde,

Evsâf-› vilâyet-i ‹sfaç-i bî-tâc ve bî-harâc

Bu dahi bir sevâd-› mu‘azzamd›r ve baflka bir krall›k yerdir, ammâ taht-› hükûmetinde on yedi ban ve on yedi hersek-i peflbekbân(?) nâmân be€leri var. Ve sekiz kerre yüz bin ***[127a]*** aded sahrâ-niflîn göçer evli Tatar re‘âyâs› vard›r, ammâ Mecûsî mezheb keferelerdir. Hattâ niçe yüzü bizim Tatar elinde esîr oldular, ammâ aslâ Tatarca bilmezler, Talyan lisân› kelimât ederler.

Kavm-i ‹sfaç dahi kavm-i Mesîh'dir, ammâ Luturyan mezhebinde olup baflka sikke sâhibi kral-› dâldir kim Süleymân Hân zamân›ndan berü Nemse küffâr›na hasm-› kavî olup yetmifl alt› pâre Nemse kal‘as› alup Alaman kâfirinin amân›n kesmifllerdir. Yarar ve flecî‘ ve dilâver kâfirleri vard›r, ammâ fârisü'l-hayl de€illerdir. Cümle kefereleri Fireng gibi siyâh rokla ve siyâh Eflâtûniyye flapkas› geyerler. Bu vilâyet-i ‹rem'e kadem basup cânib-i garba yine bir gün kâmil çapul civerüp,

Evsâf-› flehr-i azîm ve menhûshâne-i kadîm kal‘a-i Kallevine

Bu flehr-i bender-i calender-› azîm (---) (---) hükmünde olup nehr-i Vo kenâr›nda âdem deryâs› bir flehr-i kebîrdir kim bu rûy-› arz›n afla€› taraf›d›r ve iklîm-i sâbi‘in nihâyetidir.

Tûl-› nehâr› ve fleb-i yeldâs› on sekiz buçuk sâ‘at ve bir derîce ve iki dakîkad›r. Ve arz-› beledi (---).

Ve bu flehr-i azîm nehr-i Vo kenâr›nda olup nehr-i Vo Daniska da€lar›ndan tulû‘ edüp ‹sfaç diyârlar›n ve yedi krall›k yerleri rey ederek Bahr-i Muhît'e kar›fl›r imifl, ammâ kar›fld›€› yeri görmedim, lâkin bu flehir dibinde cereyân ederken nehr-i Tuna'dan büyükdür ve nehr-i Edil'den ve nehr-i Cay›k'dan sehel küçükdür. Bundan küçük nehr-i Tuna'd›r, zîrâ bu nehr-i Vo içre Hindistân gemileri ve Donkark›z ve Danimarka galyonlar› vard›r.

Ve bu flehr-i azîmin cânib-i k›blesi bir sahrâ-y› bî-pâyând›r kim köy köy üstüne gâyet ma‘mûr u âbâdân olup her cânibi ikifler konak bâ€ u bâ€çe ve gül [ü] gülistân ve müflebbek bostânlar ile müzeyyen bir amâristân bir diyâr-› Firengistân'd›r.

Bu flehri murâd [u] merâm›m›z üzre seyr [ü] temâflâ edemedik, zîrâ mahall-i ya€mâ ve alan u tâlând›r, ammâ kal‘as› kal‘a-i bî-amând›r kim cümle Tatar askerine belki bin pâre top atd›. Hamd-i Hudâ bir zarar isâbet etmedi.

Bu diyâr›n ibret-nümâ sun‘-› Hudâ eflyâlar› ve nebâtâtlar›n beyân eder

Evvelâ cümleden biri Hindistân'dan gelir Hind tavu€u ve M›s›r tavu€u ve Yenidünyâ'dan gelir bir gûne yass› baflı› ve yass› burunlu gözleri depesinde olur bir gûne flekl-i acîb ve mudhik garîb tavu€u olur kim vâcibü's-seyrdir. Hattâ tü€leri koyun tü€ü gibi k›v›rc›kd›r, ammâ kanatlar› yine tavuk cenâhlar› gibidir, lâkin ayaklar› uzun olma€ile suda gezüp ve kâhîce suya dalup ç›kar, ammâ ayaklar› yine tavuk t›rnakl› olma€ile suda flinâverlik edemez. Ve dahi kaz› ve örde€i gâyet çokdur.

Bu mezkûr hayvânâtlar cümle beher yevm ikifler yumurta yumurtlarlar. Sabâh yumurtlad›€› beyza-i beyâz pekdir ve büyükdür. Vakt-i gurûbda yumurtlad›€› sehel küçükdür ve yumflakd›r ve piflirüp tenâvül oldu€u mahalde bu yumurtalar misk gibi kokarlar.

Ve bu flehir gerçi iklîm-i sâbi‘in nihâyetidir, ammâ havâs› sevâhil oldu€undan limonu ve turuncu ve zeytûnu ve rummân› ve inciri çok olur, ammâ

hurmas› ve cemîzi ve mevzi olmaz, ammâ servî d›-raht› ve sanavber flecerleri cihân› zeyn etmifldir.

Ve bu diyârda olan flükûfe aslâ Rûm diyâr›nda yokdur. Bi-emrillâhi Ta‘âlâ bir gayri gûne flükûfe-lerdir ve gayri gûne râyiha-i tayyibeleri vard›r. Bu flehrin a€reb ü garâ’ibât [u] acâ’ibât›ndan dahi niçe yüz bin ibret-nümâ temâflâlar› var, ammâ emn [ü] amân olmayup Tatar-› bî-karâr ile olup bu kadar ancak ahvâl-i vilâyete vak›f olduk.

Andan bu flehrin etrâf›nda olan kurâlar›na âtefl urup da€lara firâr eden küffârlar›, cümle esîr-i kayd-› bend edüp yedi bin aded güzîde Fireng mahbûb u mahbûbesi esîrlerimiz olup hakîre bu ganîmetden bir fley hâs›l olmad›. Müfred:

Ne denlü cehd edersen bir murâda
Nasîb olmaz mukadderden ziyâde

deyüp kendimize tesellî-i hât›r verirdim.

Ba‘dehu bu Kallevine flehrinden cânib-i cenûba yedi sekiz yüz pâre kurâlar› geçerken aslâ bir fley’e âtefl etmeyüp hemân üsârâ ve mâl-› ganâ’imlerin alup kâmil üç gün se€irdüp,

Evsâf-› vilâyet-i flehr-i Holandiye

(---) (---) hükmünde bu dahi bir sevâd-› mu‘az-zam flehirdir kim Kallevine esîrlerimizin nakilleri üzre bu vilâyetde cümle yedi yüz pâre kal‘a vard›r, dediler. Bu flehr-i Holandiye'de âdem deryâs› olma-€ile flehri incitmeyüp etrâf›nda olan kurâlar› bir gün bir gecede çapup kurâlar gâret edüp dahi bu diyâra yat ya€› aya€› de€memiflken cümle küffâr evli evle-rinde dururken Pranda nâm köyleri imifl.

Bu vilâyetden ol kadar müzeyyen esîrler al›nd› ve ol kadar mâl-› firâvân al›nd› kim hisâb›n Hudâ-y› Lem-yezel bilür. Hattâ hakîrin hissesine yedi aded k›z ve üç aded gulâm düfldü. ***[127b]*** Ammâ erkekleri abûsu'l-vechlerdir, ammâ zenâneleri marâlî ve gazâlî gözlü ve flîrîn sözlü ve münevver yüzlü fasîhu'l-lisân ve bedî‘u'l-beyân bintân, nisvânlar› var. Ekseriyyâ halk› Çeh'dir ve câ-be-câ Leh'dir ve cümle re‘âyâs› kavm-i Tot'durlar. Bu kavim gâh Çeh'e ve gâh ‹sfaç'a tâbi‘lerdir.

El-hâs›l e€er Çeh kral› gâlib ise Çeh'e, e€er ‹sfaç kral› gâlib ise ‹sfaç'a tâbi‘ olurlar.

..... (1 sat›r bofl).....

Mezkûr Holandiye vilâyetinden gerü selâmete gitdi€imiz yollar› beyân eder

Evvelâ cümlemiz bir yere gelüp kenefl, ya‘nî Tatar lisân› üzre müflâvere edüp yetmifl seksen bin esîrin içinden on adedin âzâd edüp bizi bir gayri yoldan selâmete ve dahi ganîmetli vilâyete u€ratma-€a der-uhde edüp esîrlerimizi ot a€alar›na verüp kula€›z edüp Holandiye vilâyetinden cânib-i k›bleye yüzümüz ve cümlemiz dönüp üç gün gidüp yine kurâlar yakmadan ve hânedânlar y›kmadan niçe bin kurâlar›n alt› bin kadar esîrler alup,

Evsâf-› {vilâyet-i Fireng-i Filimenk} flehr-i azîm Karifl

Alaman deryâs› kenâr›nda bir düz vâsi‘ sahrâda rûy-› zemîni zeyn etmifl bâ€ u bâ€çeli flehr-i müzey-yen kim cemî‘i manast›rlar›n›n altun ile mutallâ ol-mufl haçlar›n›n flu‘lesinden gözlerimiz cümle hîre-lendi.

Bu belde-i mu‘azzama alt›nc› iklîmin nihâyetinde Fiyameng kral› hükmündedir ve baflka bir krald›r kim tine ve pine sikke ve gurufl dö€me ve müdevver mümessek filori sebüke sâhibi bir büyük kral-› dâldir kim Alaman denizinde üç bin pâre galyona ve barçaya ve karaka gemilere mâlikdir. Hindistân'a ve Yenidünyâ'ya ve Çin'e ifller gemileri vard›r.

Bunlar dahi millet-i Mesîh-i ‹sî'dendir, ammâ ‹ngilis küffâr› gibi bunlar da âtefl-perest Mecûsîlerdir, lâkin kitâblar› ‹ncîl'dir. Nemse-i K›z›lyumurtan›n oruçlar› fleklindeki perhîzlerinde ya€l› yemeyüp bal›k yumurtas› yerler. Bu Filimenk ve ‹sfaç kavmi Nemse'ye ra€men tavuk yumurtas› ve koyun ci€eri yerler. Mezhebleri muhâlif olup kitâb-› Filimenk yine ‹ncîl'dir, lâkin Filimenk lisân› üzre tercüme etmifllerdir.

Der-fasl-› lisân-› Filimenk-i pür-ceng

..... (2.5 sat›r bofl).....

Niçe gûne elfâzlar› vard›r, ammâ esîrlerimizden istimâ‘ etdi€imiz mastûr olan elfâz-› mühmeleleridir.

Ammâ bu flehrin sahrâs›nda bir gün meks edüp küffârdan aslâ bir hareket yok ve flehrin etrâf›nda dahi burc [u] bârûsu metîn hisâr-› üstüvâr› da yok, hemân bir vâsi‘ sahrâya döflenmifl bir sevâd-› mu‘azzam varofl-› müzeyyen, ammâ dâ’iren-mâdâr›nda gayyâ-misâl handakl› ve yal›n kat çitden dîvârl› palankas› var.

Hikmet-i Hudâ bizim Tatarlar›m›zdan olan Mehemmed A€a kiflilerinden befl on bat›r yi€itler alt› nefer kâfirleri dil edüp getirdiler. Anlar›n birini katl edüp öbirleri eyitdiler:

"Kal‘an›n deryâ kenâr›nda harâb yeri var. Andan flehre girin, feth edersin" dediler.

Bu kerre hemân cümle Tatar atlanup oklar›n›n demrenlerine birer yanm›fl kibrîtler ba€layup kal‘aya yürüyüfl edüp flast ber-kabza tîr-i bârân etdiklerinde hemân flehir alev ber-alev olup yanma€a bafflay›nca hemân derûn-› hisârdan küffâr flehrin k›blesi taraf›ndaki da€lara firâr edince tarfetü'l-ayn içre Tatar-› adû-flikâr bu kâfirlere yetiflüp birkaç binine tîr-i bârân edüp katl etdiler ve on bin mikdâr› küffârlar› esîr-i bend-i zincîr etdiler. Ve gayri gâzîler kula€›z kâfirinin dedi€i yerlerden flehre girdiler ve

ol kadar mâl-› ganâ'imle mu€tenim oldular kim ta'bîr ü tavsîfden ârîdir.

Ammâ bu flehrin mu'azzaml›€›na göre esîrimiz azd›r, zîrâ biz tâ Bahr-i Muhît kenârlar›na dek gidüp niçe bin kurâlar› ve niçe flehirleri ›hrâk bi'n-nâr ederek gitdi€imizi bu flehir küffârlar› duyup gemileriyle ve kimi atlar›yla da€lara kaçm›fllar. An›niçün bu flehirde esîr az idi, ammâ mâl-› ganâ'im çok idi. Gerçi da€lar›ndaki becenelerinde ve taburlar›nda esîrlerinin çok idi€i Tatar askerinin ma'lûmlar› oldu, ammâ da€lar› gâyetü'l-gâye sarp çengelistân ve h›yâbân da€lar olma€ile kavm-i Tatar kurflum havfinden ve at ifllemedi€inden da€lara girmeyüp esîrler az al›nd›.

Bu flehrin taflras›ndaki sahrâda bir gün bî-bâk ü bî-pervâ meks edüp atlar›m›z ayland›rup niçe mâl-› ganâ'imler peydâ edüp bu flehrin cânib-i flark›ndaki karl› yaylalar dibindeki âbâdân kurâlar on bin ***[128a]*** aded Filimenk diyâr› atlar› ganîmet olup henüz Tatar'›n cânlar› ve îmânlar› yerine geldi, zîrâ esîrlerimiz çok ve esîrler binecek atlar yok idi.

Der-beyân-› sun'-› Hudâ-y› vilâyet-i Filimenk

Mezkûr karl› yaylalar›n zeylinde olan kurâlar›n fezâs›ndaki mezra'a yerleri fliddet-i harâretden çat›r çat›r ça[t]layup bal ar›lar› yerdeki çatlaklar içre bal petekleri yapup bir gûne râyiha-i tayyibeli bal hâs›l olur kim gûyâ müflk-i amber-i hâm gibi kokar.

Ba'dehu cemî'i küffâr mezra'alar›nda hâs›l olan asel-i musaffâlar› alup tenâvül ederler, ammâ niçe kerre yüz bin yerde yer çatlaklar›ndaki bal› görüp bulamayup zemînde kalup tilkiler ve çakallar ve ayular aselleri yeyüp safâ etdiklerinden mâ'adâ zemînde kalan ballar›n balmûm›lar› fliddet-i flitâda kalup bârân-› rahmetden yerde ballar› mahv olup balmûmu zemînde kal›r.

Andan hikmet-i Hudâ evvelbahârda balmûmu yerden çemen gibi bitme€e bafllar. E€er mukaddemâ zemînde kalan mûmu sar› ise za'afrân gibi sar› mûm biter. E€er k›rm›z› ise k›rm›z› ve beyâz ise beyâz ve yeflil ise yine yeflil çemen gibi gûnâ-gûn balmûmlar› bi-emrillâh zemînden bitüp Hudâya ayând›r râyihas› âdemin demâ€›n mu'attar eder. Tâ ki her balmûmu zemînden üç kar›fl âlî oldu€u mahalde kemâlin bulup fliddet-i hârdan erime€e bafllad›kda ol diyâr›n küffârlar› mevsimin bilüp cemî'i evlâd [u] iyâlleriyle da€lara ve bâ€lara ve tarlalara ç›kup balmûmlar›n›n gûnâ-gûnlar›n de€flirüp flem'-i asel yaparlar. Ve beyâz kâfûrlar›ndan âdem sûretleri yapup satarlar ve niçe gûnâ-gûn putlar yapup putlara taparlar.

Di€er temâflâ-y› sun'-› Hudâ

Yine bu Filimenk Firengi diyâr›n›n bu Karifl flehri da€lar›nda Rûm'un servî a€ac› gibi bir sürâhî ve serâmed çemflîr gibi sar› a€ac› olur. Râyihas› müflg gibi kokdu€undan yapraklar›n sandûklara koyup her hânenin içi ve cemî'i esvâb u eskâller müflk-i amber-i hâm gibi kokar, fi's-sayf› ve'fl-flitâ yapra€› dökülmez, dâ'im durur. Mevsiminde yapraklar›n bulup gülâb gibi suyun ç›karup cemî'i kâfiristâna hedâye götürürler.

Ve servî gibi dallar› ve budaklar› ve yapraklar› var, ammâ gûyâ hemân kehribâd›r ve eyle sar›d›r kim altun ile mutallâ olmufl gibi berk urur. Ve bakla gibi kapuklu bir gûne meyvesi olur, lâkin sâ'ir müsmirât gibi tenâvül olunmaz, lâkin ya€›n ç›karup cemî'i cerebden hâs›l olan emrâz-› muhtelifelere mübtelâ olan kimesneler cereblerine ve cüzâm yerlerine ve hattâ fireng zahmetine mübtelâ olanlar›n illetli yerlerine dürterler, bi-emrillâh flifâ bulurlar.

Rây›has› hemân Rûm'un tefne ya€› gibi kokar ve ya€›n ç›karup k›flr›n› hânedânlarda ve kenîselerde micmereler içre âteflde yakup amber-i hâm gibi kokar. Ve bu d›raht›n tahtas›ndan sandûkalar ve gûnâ-gûn serîrler ve tahtlar ve pîfl-tahtalar yaparlar.

Hikmet-i Hudâ fireng uyuzu dedikleri bu Fiyameng diyâr›na mahsûsdur. Gerçi cümle fireng uyuzlard›r, ammâ bunlar›n bu derdlerine devâ olma€içün Cenâb-› Hak bu nilva a€ac›n halk edüp meyvesinin ya€›n sürünürler ve yapra€›n›n suyun yüzlerine ve gözlerine dürtünürler. Hattâ hakîr teberrüken berk-i bâr›ndan getirüp esvâblar içine kodum.

Ba'dehu bu flehirden bu kadar mâl-› ganâ'imler ile ve bî-hisâb üsârâlar ile cânib-i k›bleye iki gün ›lgarup niçe bin kurâlar› yakmadan bulunan esîrlerin alup,

Evsâf-› tahtgâh-› kral-› Filimenk nâm, ya'nî sevâd-› azîm kal'a-i Am›st›rdam

Bu flehr-i mu'azzam Alaman deryâs› kenâr›nda Filimenk krallar›n›n tahtgâhlar›d›r, ammâ bu yedi kral kâfiristân›n›n içinde böyle bir flehr-i azîm ve bilâd-› kadîm ma'mûr u âbâdân yokdur.

Hattâ bu flehrin cânib-i flarkîsindeki sahrâ üzre top ermez bir cânibde meks edüp bu flehri bir hayli mesâfe-i ba'îdeden seyr [ü] temâflâ etdikde hemân yüz yetmifl aded manast›r-› azîmlerin evc-i âsumâna ser çekmifl kulleleri nümâyân olup âdem kaddi altundan haç alemleri flu'le verirdi ve ol kadar rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr ve eyle müzeyyen ve ma'mûrdur kim misli me€er Daniska flehri ola.

Hattâ kral sarây› ol kadar müzeyyen nümâyân idi kim dam u bâmlar›n›n ve kubâb [u] flâhniflînlerinin fla'fla'as›ndan merdüm-i dîdelerimiz hîrelendi, ammâ ne çâre derûn-› flehre girüp seyr [ü] temâflâ etmek muhâl ve içinde olan benî Âdem deryâs›n›n vefret [ü] kesretinden ve iki kerre yüz bin aded âtefl-feflân tüfeng-endâz-› Filimenkân keferelerinin fetretinden

yan›na varmak muhâl-ender-muhâl bir dâr-› diyâr-› dâld›r.

Ve dahi kal‘as› gûyâ sedd-i ‹skender'dir. Cemî‘i ebrâclar› ve tabyalar› ile kûh-› Elburz gibi yat›r bir kal‘a-i ibret-nümâ görünürdü. ***[128b]***

Bu flehr-i bâ€-› behifltin yan›na varmak de€il bâ€-› gül-‘izâr ve gülistânlar›n geçüp handak› yan›na var›lmayup alarkadan merhabâ diyerek birer günlük mesâfe-i ba‘îde yerlerden nehb ü gâret edüp ol kadar esîr al›nd› kim ta‘bîr olunmaz. Ve bak›yyetü's-süyûflar› ‹slâm askeri havfinden Alaman deryâs› kay›klar›na izdihâm ile sepiflüp gemileri alarka olunca ekserî gark-› âb oldu ve bir belli bafll› kapudan› gemiye yetiflemeyüp üç yüz âdemiyle esîr oldu.

Andan yine bu kadar mâl-› firâvânlar ile kal‘adan alarka meks olunup cânib-i erba‘aya karavullar konuldu.

Der-beyân-› sun‘-› Hâl›k-› Kevneyn

Bu flehrin sahrâs›nda ba‘z› müflebbek bostânlar›nda bir nev‘a lahana biter, kat-ender-kat yapraklar› var. El-hâs›l hemân lahana gibi katmer katmer gâyetü'l-gâye yeflil yapra€› olur, ammâ rîbâs gibi meyhofldur ve cümle yapraklar›n›n tâ ortas›nda göbe€i olacak mahallinde âdem kellesi kadarca ve dahi büyük ve küçük beyâz kaba€› olur ve bu kabak içinde aslâ çekirde€i yokdur. Leb-ber-leb incir içi gibi dar›s› olur ve leb-ber-leb sar› bal› var ve lezzeti incir gibidir, ammâ hofl-hordur. Ve ba‘z›s› kemâlin bulup getirdiler, incir gibi yar›lup bal› ve dar›s› taflra ç›km›fl. Ve niçesi kâmil bitüp iki fl›k olmufl, bal› ve darus› akm›fl, hemân üzerinde derisi kalm›fl. Hukemâ-y› Efrenc bunun yetmifl aded hâssas›n yazm›fl.

Evvelâ taflra yeflil lahana yapraklar›n borani edüp tenâvül edenlerin reng-i rûy› humret üzre olup cemî‘i rîhi izâle edüp kuvvet-i basar› ziyâde eder.

Ve içinde kaba€›n yeyen semîn ve cesîm olup ten-dürüst olur.

Ve kemâlin kemâl mertebe buldukda bal›n› flerbet edüp nûfl edenin ci€eri tâzelenir ve flerbeti üç gün durup nûfl edene a‘lâ sekir verüp bî-humâr bir mâ-i asel olur kim âdemi sermest edüp bedenine kuvvet-i kuvâ verir.

Bu Fiyameng diyâr›na mahsûs bir nebâtâtd›r, ammâ asl› Yenidünyâ'dan gelmifldir, zîrâ bu Filimenk diyâr›n›n cânib-i garbîsinde Bahr-i Muhît içr[e] iki yüz mîl ba‘îdde cezîre-i ‹ngilis'dir. Sekiz bin mîl ihâta eder bir cezîre-i kebîrdir. Bu cezîrenin cânib-i garbîsinde Bahr-i Muhît'den öte Bahr-i Magalyan'd›r andan öte dörd bin mîlde "*Fütihatâ*" lafz› târîhinde bulunan Yenidünyâ'd›r kim Eskidünyâ'da iskelesi D›fl Fransa ve ‹sfaç ve Donkark›z ve Danimarka ve Loncat ve Filimenk'in Am›st›rdam flehirleri Yenidünyâ iskeleleri olma€ile bu mezkûr lahanay› Yenidünyâ'dan getirüp Filimenk diyâr›nda henüz hâs›l olmufl ismine hunza derler. Hattâ bu lahanadan ibret içün kofluma koyup tâ Uyvar'a getirüp pirinç ile zerde edüp her kim tenâvül etdiyse,

"Pöh, sad bârekallâh bu ta‘m-› lezîz ancak cennetde olur" deyü yiyenler âlem-i hayretde kald›lar.

Ba‘dehu bu Am›st›rdam sahrâs›ndan üçüncü gün kalkup yine semt-i k›bleye müteveccih olup iki gün gidüp kurâlar› ›hrâk ederek ve esîr ü mâl-› ganâ’imler alarak üçüncü günde,

Evsâf-› vilâyet-i Prandaporosk

Nemse çâsâr› olan inpirator hükmünde karl› da€lar gibi zemîne döflenmifl bir gül [ü] gülistân ve sünbül [ü] reyhânistân ve ravza-i r›dvân misilli bâ€-› cinânlar› ve müflebbek bostânlar› hisâb›n Rabbi'l-izzet bilir bir flehr-i vâsi‘dir, ammâ deryâ-misâl küffâr› taburlar›n çatup cenge âmâde durduklar›nda bir hayli mesâfe-i ba‘îdede meks edüp cümle esîrlerimizi ziyâdesiyle berk ba€layup cânib [ü] etrâflar›m›za karavullar koyup atlar›m›z› cümle arkanlar›m›zla ba€layup sehel avnadup yine e€erleyüp cenge âmâde kald›k.

Ammâ bu flehr-i Prandaporosk bir karl› yayla-y› azîm balkan dibinde vâk›‘ olma€ile birkaç gün evvel küffârlar› cümle sarp da€lara girmifller ve askeri kal‘adan taflra ç›km›fllar ve taburlar›nda savafla hâz›r-bâfl olmufllar. Ol ecilden bu flehirden aslâ bir sûzen flikâr alamad›k.

Ammâ kurâlar› bâ€-› ‹rem-vâr ma‘mûr olup yayla vilâyeti olmak ile bâ€lar›nda üzümü hofl-hordur ve bâdesi hem-çünân meyhofldur, ammâ cümle kefere vü fecereleri serhofldur. Ve bâ€ u bâ€çeleri ve mezra‘alar› vâfir ve hayr-› berekâtlar› mütekâsir, fezâlar›nda cümle ni‘metleri firâvân ve uyûn-› enhârlar› cârî ve revân bir flehr-i âbâdând›r.

fiehrin vasat›nda bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn hisâr-› üstüvâr› nümâyân idi. Ve bu diyâr›n halk› zarîf ü nazîf oldu€un andan müflâhede etdim kim cümle gâret etdi€imiz köylerde cemî‘i re‘âyâ vü berâyâlar›n›n döflekleri ve yasd›klar› cümle kufl tü€ünden olup gûnâ-gûn palasanta sindiyân a€ac›ndan serîrler üzre yat›rlard›. Ammâ havâs› gâyet fliddet-i flitâ üzredir ve bârân-› rahmetden alt› ay kâmil göz aç›lmaz ve yerleri cümle batak ve çatakd›r.

Ve ekseriyyâ kal‘alar› Kanije gibi sazl›k ve batakl›k içinde a€açdan kal‘alard›r, lâkin her biri sedd-i ‹skender'dir, zîrâ bu diyâr küffârlar› ‹sfaç kral›ndan pek havf ***[129a]*** etdiklerinden kal‘alar›n metîn ü müstahkem ederler. Ammâ ekseriyyâ toplar› diflbudak a€ac›ndan ve karaa€açdan ve sarma a€ac›ndan f›ç› gibi yap›lm›fl toplard›r kim cümle toplar befler onar yerde demir çemberlidir. Her toplar› onar âdem kald›r›r ve on topu bir arabaya koyup istedi€i yere götürüp anda demir çemberlerin geçirüp a€açdan toplar› atma€a bafllar. Ammâ her top on befler ve

yigirmifler kerre ancak at›l›r, ba‘z›s› üç dörd kerreden ziyâde at›lmaz.

Ba‘dehu bu Prandaporosk flehri sahrâs›ndan sehelce ganîmetle kalkup yine cânib-i k›bleye bir gün gidüp,

Der-beyân-› hudûd-› Alaman-› bî-amân

Bu hâk-i çengelistân ormanistân cümle Nemse çâsâr› hükmündedir. Tâc-› ‹skender sâhibi, ya‘nî gorona nâm tâca mâlik olma€ile yedi kral üzre tasaddur edüp hükmü nâfizdir ve bin yedi yüz altm›fl pâre kal‘aya mâlikdir. Gerçi ‹sevîden olup kitâblar› ‹ncîl'dir, ammâ Nemse lisân›na kitâb-› ‹ncîl'i terceme etmifllerdir ve Zebûr dahi okurlar. Mezhebleri Papiflde'dir, ya‘nî irim papa nâ-mezhebindedirler.

Cümle siyâh rokla geyüp bafllar›nda Eflâtûniyye flapkalar› sâ'ir Fireng gibi siyâh de€ildir. Sar› ve mâvî yeflil ve k›rm›z› gûnâ-gûn flapkalar› üzre turna telleri ve devekuflu telleri takarlar.

Bu hâk-i pâk-i amber-âsâlar›na kadem basup bir gün kâmil ›lgar edüp Alaman kurâlar› ve kasabâtlar›n gâret ederek,

Evsâf-› tahtgâh-› çâsâr-› Nemse, ya‘nî flehr-i azîm ‹sinriye

Evvel ve âhir Nemse çâsâr›n›n taht›d›r, ammâ bu sefer-i meserretde seyr [ü] temâflâ etdi€imiz büldânlardan bu medyen-i azîm ma‘mûr u müzeyyen ve âsâr-› binâlar› kat-ender-kat bir belde-i medyendir kim bir merhale yerden nümâyân oldukda cemî‘i kubâb-› nîlgûnlar›n›n ve cümle düyûrlar›n›n nâkûs kullelerinin altun haç alemlerinin flu‘lesi nûr gibi berk urur ve flehri bir kûh-› ser-bülendin zeylinde vâk›‘ olma€ile cemî‘i uyûn-› câriyelerin selsebîl-âsâ flehir içinde cereyân etdikleri nümâyând›r.

Andan bu flehrin cânib-i flarkîsindeki sahrâ-y› bîpâyân içre olan bâ€ u bâ€çenin nebâtât [u] giyâhât›n›n flükûfeleri ve gûnâ-gûn ezhâr›n râyiha-i tayyibeleri cümle kavm-i Tatar›m›z›n demâ€lar›n mu‘attar etdi.

Ve bu flehrin cânib-i erba‘as›ndaki deflt-i hâmûnunda olan çemenzâr yerlerde evc-i âsumâna ser çekmifl d›raht-› müntehâlar sâyesinde ol kadar teferrücgâh u ârâmgâh içün kasr-› âlîler ve gûnâ-gûn niflîmenler ve müte‘addid soffalar ve müzeyyen mastabalar ile ârâste ve niçe âsâr-› garîbeler ile pîrâste olmufl bir ferah-fezâ gül [ü] gülistân ve sünbül ü reyhânistân ve müflebbek bostânl› bir flehr-i ‹remdir, ammâ Tatar askerimizin havfinden cümle küffârlar› kal‘aya girüp pür elemdir.

Biz dahi cümle Tatar ile bu flehrin cemî‘i etrâf›nda olan kurâ vü kasabâtlar› ›hrâk etme müflâveresinde iken flehr-i ‹sinriye taraf›ndan üç yüz mikdâr› kefereler bir beyâz bayrak zâhir olup ileri üç nefer kâfir at b›ra€up geldikde,

"Amân ey asâkir-i Âl-i Cingiziyân, amân" dedikde gerüdeki küffârlar dahi gelüp lisân-› Türkî yaz›lm›fl bir mektûb getirdiler. Netîce-i kelâm› budur kim,

"Siz safâ geldiniz ve kadem getirdiniz. Hâlâ kurâlar›m›z› ve ma‘mûr u müzeyyen bâ€lar›m›z› ve kas›rlar›m›z› yakup y›kmad›n›z. Îsâ ve Meryem Ana sizden râz› ola. Eyle etdi€iniz eyli€in mukâbelesinde size ve askerinize iki araba ile yigirmi bin gurufl ile elli araba zahîre gönderilmifldir. Kabûl edüp lütfunuzdan ricâ olunur kim flöyle bir hasretü'l-mülûk flehr-i ma‘mûr [u] müzeyyenimiz harâb u yebâb etmeden kalkup gidesiz" deyü mektûbu k›râ'at olundukda hedâyâlar› makbûle geçüp cümle gurufllar› ve zahâ'irleri guzât[a] taksîm olunup hakîre yüz aded dö€me talar gurufl verdiler.

Me€er flehir hâkimi Nemse çârnâsâr› akrabâlar›ndan Yovahim nâm bir müdebbir-i benâm kefere imifl. Bu tedbîr ile cümle Tatar› flehir alt›ndan kald›rup flehirleri berbâd olmadan halâs oldu. Hemân yal› a€as› serdâr›m›z bu kadar mâl› hakk-› sükût {alup},

"fiimden gerü Alaman diyâr›n urup harâb [u] yebâb etmek ma‘kûl de€ildir" deyüp,

Alaman Ungurus kal‘alar›ndan evvelâ kal‘a-i Serinbe ve kal‘a-i Tancavar ve kal‘a-i Anpirvar ve kal‘a-i fiinvardo ve (---) (---) (---) (---) kal‘a-i Prak Nemse çâsâr›n›n bir taht› dahi budur. (---) (---) (---) ve kal‘a-i Beç bir taht› dahi budur ve flehr-i Peflpehel ve kal‘a-i Porok ve flehr-i Firav ve kal‘a-i Ovar ve kal‘a-i Kastel ve kal‘a-i Senmartin ve kal‘a-i Porok ve kal‘a-i Pojon ve kal‘a-i Yan›k ve kal‘a-i Tata ve kal‘a-i Papa ve kal‘a-i Pirespirim bu üç kal‘a da€lardad›r ve kal‘a-i Komaran, bu mezkûr kal‘alar cümle nehr-i Tuna kenâr›nda Nemse çâsâr›n›n olup Yovahim nâm hâkimin hedâyâlar›n almam›z sebebiyle bile mezkûr kal‘alar› gâret etmeyüp cümle kal‘alar› sa€ taraf›m›zda b›ra€up,

Alaman diyâr›ndan Orta Macar vilâyetine gitdi€imiz konaklar› beyân eder

Evvelâ flehr-i ‹sinriye alt›ndan ***[129b]*** kalkup cânib-i flarka kâmil üç gün yortup yetmifl alt› sâ‘at yer söküp,

Der-beyân-› hudûd-› Orta Macar-› Füccâr

Bu hâke kadem basup ol gün,

Evsâf-› kal‘a-i Holçar: Nâm kal‘a bir vâsi‘ sahrâ ortas›nda vâk›‘ olma€ile ale'l-gafle bu kal‘aya üflüp amân u zamân vermeyüp varofl-› azîmin ›hrâk edüp iki bin aded güzîde esîr ile yüz elli araba yükü mâl-› firâvân ve gûnâ-gûn sîm ü zerrîn âvân eflyâlar ve bu kadar akmifle-i fâhireler ve bu kadar emti‘a-i nâdireler al›nd› kim hisâba gelmez.

Hattâ bu vilâyet Macar küffâr›n›n sipâh vilâyeti olmak ile yedi bin re’s hemân Macar katanas› atlar› al›nd›.

Hamd-i Hudâ bu hakîrin destine yedi at ve alt› kefere ve bir gulâm ve iki bâkire k›z elime girdi, ammâ bu varofl-› azîm ›hrâk olup kal‘a meydânda kalmak ile cümle asâkir-i Tatar'›n bir cây-› menâs› kalmad›€›ndan hemân derûn-› hisârdan küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr bir fitilden niçe yüz pâre toplar›na âtefl edince bir ânda iki yüz aded Tatar gâzîlerimiz sademât-› topdan flehîd oldular ve alt› yüz kadar yi€itler dahi mecrûh oldular.

Bu sefer-i meserretimizde dörd aded krall›k yerlerde hamd-i Hudâ bu kadar esîr [ü] mâl-› ganâ’imler alm›flken bu kadar zamânda yigirmi âdemden gayri yi€itlerimiz flehîd olmam›flken ve bir merd-i âferîdenin burnu kanamam›flken bu kal‘a alt›nda bu kadar zor bat›r yi€itlerimiz câm-› flehâdeti nûfl etdiler.

Minnet Allâh'a kim bu gâzî merhûmlar›n cesed-i flerîflerin meydânda birini b›rakmayup cümlesinin na‘flelerin atlara yükledüp da€lar içre cümle bir yere defn edüp "Nâ-ma‘lûm olsun" deyü üzerlerine âtefller yakup mezâr yerleri gâ’ib oldu. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Cümle guzât›m›z bu Holçar kal‘as› sahrâs›nda olan kurâlar› nehb ü gâret ve berbâd ederken cânib-i garbdan bir asker-i bî-pâyân nümâyân olunca cümlemizin ak›llar› gidüp cenge âmâde olup "E€er kâfir çok ise hemân der ceng-i evvel kendi esîrlerimizi k›ral›m" derken görünen askerin sanca€ u bayraklar› cümle Leh kral› askeridir. Hemân hakîr dûrbînimle nazar etdim. Hakîkatü'l-hâl Leh kral›na tâbi‘ Krakov kral›n›n askeridir.

Anlardan bir beyâz bayrak bize ve bir bayrak bizden anlara gidüp geldiler. Me€er Leh kral› taraf›ndan bu Holçar nâm kal‘ada bir gümrük emîni oturur imifl. Hemân cümle Leh askeri aslâ bize bakmayup do€ru kal‘aya girüp fi'l-hâl bizim askere elli araba zahîre gönderdi, zîrâ ol mahalde Leh kral› Tatar ile kardafl idi. Hemân yal› a€as› cümle zahîreleri Tatar'a bezl etdi.

Andan Leh kapudan› üç yüz kefere ile iki h›nto araba yükü elli kîse gurufl getirüp bu Holçar varoflunda al›nan iki bin esîri Tatar'dan ald›lar, ammâ hakîr yedi aded kefere esîrlerim verme€e sehel tereddüd etdim. Âhir yedi kâfir içün bu hakîre iki kîse gurufl verüp ald›lar, ammâ me€er birisi bir kal‘a kapudan› imifl, peflîmân oldum, ammâ çi fâ’ide, *ba‘de harâbi'l-Basra.*

‹ki bin aded esîrleri cümle Lehliler alup kal‘a-i Holçar'a girüp ol kadar top flâdumânlar› edüp zemîn ü âsumân lerzân oldu. Me€er bu kal‘a Leh ile Orta Macar çetinde hem-müflâ bir kal‘a imifl.

Andan yine kalkup cânib-i k›bleye gidüp,

..... (11 sat›r bofl)..... ***[130a]***

Evsâf-› ma‘âdin-i sîm-i hâlis

Dörd aded kûh-› ser-bülendler içre yedi yerde kol kal›nl›€› gümüfl ma‘denleri var, ammâ cümle ka‘r-› zemîndedir ve âdem âdemî-zâd olmamak ile cümle kârhâneleri mu‘attal durur. Bu hâk-i pâk gerçi Orta Macar destindedir, ammâ Nemse çâsâr› tagallüben bu ma‘denleri zabt etmifldir, ammâ y›lda on bin kîse mâl hâs›l olur garîb temâflâgâhd›r.

Andan yedi sâ‘at gidüp niçe âbâdân Macar kurâlar› ›hrâk olmufl, anlar› geçüp,

Evsâf-› kal‘a-i Derikma‘den

Bunun dahi varoflu ve kurâlar›n Uyvar gâzîleri nehb ü gâret edüp geçmifller, ammâ ›hrâk etmemifller. Bu varoflu vakt-i fiâfi‘îde basup cânib-i erba‘as›n âtefl-i Tatar ile çerâ€ân edüp cümle küffârlar› hâb-› râhatda iken cümlesin bî-râhat edüp bin befl yüz mikdâr› esîr alup cümlesin pây-beste ve dil-haste ve flikeste beste edüp hattâ Mitrepolid-i anîd-i pelîdi olan kelem bafl ve nâ-t›râfl la‘înin ser-i bî-devletin seyf-i miczem ile t›râfl edüp cân-› habîsin cân ber-cehennem ›smarlad›. Andan,

..... (3.5 sat›r bofl).....

Kal‘a-i Litre'yi geçüp andan bir gün ›lgar edüp ›hrâk olan bî-fâ’ide ve bî-âide yerleri geçüp (---) (---) günde mâh (---) (---) gününde **kal‘a-i Uyvar** alt›nda Sadr›a‘zam hazretlerinin ota€› önünden cümle (---) (---) aded esîr ve cümle iki bin altm›fl araba yükü zî-k›ymet vâlâ-y› kâlâ-y› metâ‘ ile ve cümle yigirmi alt› bin küffârdan al›nm›fl atlar ile vezîr-i dilîr önünden bir alay-› çemapur ile ubûr edüp Sadr›a‘zam yal› a€as›yla yüz befl nefer Tatarlara ve ot a€alar›na hil‘at ihsân etdiklerinde hakîre bir y›lan derisi bile vermediklerinde mu€ber-hât›r olup nâ-ümîd ve me’yûs ve melûl ü melîl ü alîl gibi giderken hemân Sadr›a‘zam, "Bire flu Evliyâ de€il midir?",

"Belî odur sultân›m" dediklerinde,

"Yâ bu {seferde} bile mi idi? Yâ bu Tatar olmufl, iflte bu ümmü'l-ahbârd›r. Hikmet Lokmân'dan su’âl edelim, ça€›r›n flunu" deyüp hakîre bir zer-ender-zer bir hil‘at-i fâhire {geydirüp} ve yüz elli altun {verüp} ve serime bir çeleng {takup ve} kendi dest-i flerîflerin bûs edüp,

"Cenâb-› Kibriyâ düflman flerrinden emîn ede" {deyü du‘âlar etdim}.

Bu abd-i kemteri beyne'l-akrân ser-efrâz ve cümleden mümtâz edüp,

"Var flimdi yorgunsun, ahflam gelüp bize bu gazâ-y› garrâlardan muhâsebe ver" dediklerinde,

"N'ola {efendim" deyüp çad›r›ma giderken} hemân ol mahalde yal› a€as› taraf›ndan Sadr›a‘zama üç yüz aded mümtâz g›lmân u bintânlar ve üç aded billûr câml› h›nto araba yükü zî-k›ymet eflyâlar hedâyâ gelüp hazînedâra cümle gulâm duhterleri ve sâ’ir emti‘alar› teslîm edüp cümlemiz taflra ç›kup hamd-i

Hudâ bu abd-i za‘îf [ü] nahîf bu gazâya gidüp gelince bir gün âh demeyüp ve huddâmlar›m dahi bir kerre vâh demeyüp s›hhat [ü] selâmetle haymeme gelüp cümle (---) aded mahbûb gulâmlar›mla ve (---) aded dürr-i nâ-süfte ve gonca-i nâ-flüküfte k›zlar›mla ve cümle (---) aded belen belli katana atlar›mla ve bir h›nto arabamla ve bu kadar kâlây metâ‘›mla sad flükr-i Hudâ sâ’ir hüddâmlar›ma gelüp vâs›l oldum.

Ol Cenâb-› Bârî'ye hamd ola kim mukaddemâ Komaran alt›ndaki cengde al›nan atlar›m›n ve Seyfî nâm esîr olan gulâm›m›n ve ol gün çekdi€im âlâm-› fledâ’idin Cenâb-› Allâh bu gazâda bin kez ›vaz›n etdi, *elhamdülillâh sümme efl-flükrülillâh, hâzâ min fazl› rabbî.*

Ale's-sabâh ertesi gün Sadr›a‘zam kethudâs› efendime bir mahbûb gulâm ve Defterdâr Ahmed Pafla efendime bir mahbûbe câriye hedâyâ verüp salt [u] sebükbâr kalmak içün bu ganîmetden hemân üç esîr al›koyup mâ‘adâs›n atlar ile ve kelepür mâl-› ganâ’imler ile cümle fürûht edüp âsûde-hâl oldum.

Ol gün Hünkâr hasekisi ve kapucular kethudâs› Âsitâne-i sa‘âdete revâne oldular. Bugünkü gün kal‘an›n der [ü] dîvârlar› metânet üzre ta‘mîr ü termîm olup beyâz dürr-i yektâya dönüp ve handak içi gayyâ-misâl ay›rtlanup amîk oldukdan sonra Çatrapatra Ali Pafla handaka su salup deryâ oldu.

Evsâf-› h›sn-› hasîn ü serhadd-i intihâ-i metîn, ya‘nî kal‘a-i Uyvar-› emîn

hafizahullâhu Ta‘âlâ min âfâti'l-müflrikîn, âmîn ve yâ mu‘în. ***[130b]***

Evvelâ lisân-› Macar'da Uyvar kal‘as› demek yeni kal‘a demekdir. Hakîkatü'l-hâl sene 1005 târîhinde E€re gazâs› y›l›nda bu kal‘a-i Uyvar a€aç palanka imifl. Ol senelerde Erdel Kral› Betlen Gabor ve Kara Mustafâ Pafla ve niçe vüzerâlar bu kal‘ay› dö€üp bî-feth avdet etdiklerinde Fargaçi la‘înin babas› olan pelîd-i anîd bu kal‘ay› böyle fieddâdî binâ-y› ra‘nâ edüp ba‘dehu bu Fargaçi dahi zamîme-i amâr ederek altm›fl y›ldan berü böyle bir hisâr-› üstüvâr olmufl kim gulgule-i Rûm ve velvele-i Rûm ve debdebe-i Rûm ve tantana-i Rûm iki kerre yüz bin asker-i bî-hadd [ü] bî-pâyân ile bu kal‘a alt›na gelüp otuz bin {top} gülle urup ve otuz sekiz günde gücile sene 1074 târîhinde Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘ ibn fiehîd ‹brâhîm Hân asr›nda be-dest-i Fâz›l Ahmed Pafla-y› Sadr›a‘zam vezîr-i dilîr ibn Köpürlü Mehemmed Pafla'n›n kuvvet-i bâzûs›yla kal‘a-i Uyvar feth oldu€una târîhi budur:

(---) (---) (---) (---) (---) (---)
Allâh mu‘în oldu feth eyledik Uyvar'›,

Sene 1074.

Di€er târîh, güfte-i Mezâkî Efendi:

Ey Mezâkî dedi târîhini ehl-i himmet
Sa‘y-i Ahmed Pafla Uyvar'› Macar'dan ald›,

Sene 1074.

Di€er târîh:

..... (3 sat›r bofl).....

Ve bu kal‘a-i musanna‘ bir sahrâ-y› bî-pâyân›n vasat›nda aslâ havâlesiz flekl-i müseddes kârgîr binâ-y› fieddâdî inflâ olunmufl ve zemînde gûyâ mühr-i Süleymân nakfl› gibi temel konulmufl.

Hattâ alt› köflesinde alt› aded tabya-i azîmleri var kim her biri birer sedd-i ‹skender gibidir. Cânib-i garbda Ak tabya, cânib-i flimâle Beç kapusu {tabyas›}, solunda Yass› Tabya ve taraf-› flarkda Papa tabyas› ve semt-i k›bleye Kral tabyas› ve taraf-› cenûba Komaran tabyas› ve cânib-i lodosa Fargaçi tabyas›.

Bu mezkûr tabyalar›n her birinde k›rkar ve ellifler pâre toplar› ve her tabyalar›n altlar› bofl olup bârûd mahzenleri var, cümle bârûdu bir yerde de€ildir. "Belki bir zarar isâbet ede" deyü baflka baflka bârûd hazîneleri etmifl. Ve her bir tabya üzre biner âdem ceng etseler yerim dar demezler.

Ve bu kal‘an›n taflra handak kenâr›nca gird-â-gird cirmi kâmil alt› bin ad›md›r. Ve handak› elli ad›m enlidir ve çâh-› gayyâ-misâl derin olup leb-ber-leb nehr-i Nitre suyudur kim içinde gemiler gezse mümkündür. Ve gûnâ-gûn mâhîleri handak içre flinâverlik ederler, bal›klar› sayd edecek kay›klar› vard›r.

Ve cümle iki kapusu var ve kapular önünde azîm vezni üzre memerr-i nâs içün cisr-i azîmleri var, ammâ haflebdendir. Mukaddemâ küffâr münhedim edüp biz Alaman diyâr› gazâs›na gitdi€imizde Budin vezîri Hüseyin Pafla iki cisr-i kavî inflâ etmifl kim ta‘bîr olunmaz. Hattâ bu cisir iki yeri zemberekli demir zincîrli cisirleri var kim her gece hüddâmlar bu cisirleri dollâblarla kald›rup kal‘an›n demir kapular› önlerine siper ederler.

Ve kapusun›n birine Beç kapusu derler kim cânib-i garba nâz›rd›r. Ve birine Komaran kapusu derler, cânib-i maflr›kdan k›bleye meyyâl mekflûfdur. Ve bu Komaran kapusundan tâ Beç kapusuna var›nca bir flâhrâh-› azîmdir kim Beç kapusu görünür, bu kapudan dahi Komaran kapusu nümâyând›r. Ammâ Beç kapusun›n yan›nda bir küçücük kapucuk dahi vard›r, andan handaka enilüp su al›n›r.

Ve bu kal‘an›n cümle dîvârlar› serâpâ fieddâdî tula binâd›r, aslâ taflıdan eser yokdur ve dîvâr›n›n kal›nl›€› kâmil elli ad›m enlidir ve cânib-i erba‘as› da€lar gibi toprak y›€›l›d›r.

El-hâs›l hemân bir kûh-› azîmin ortas›n delüp ve himmetü'r-ricâl ile oyup bir kal‘a etmifller. Hele makdûr-› befler de€il bir kal‘ad›r kim dîvâr› üstünden cirmi dâ’iren-mâdâr on bin ad›md›r, zîrâ dîvâr üzre

tabyadan tabyaya e€ri bü€rü yürünmek ile on bin ad›mda kal‘ay› dolafld›m, ammâ taflra handak kenâr›yla do€ru do€ruya alt› bin aded hatvedir. Ve bu dîvârlar›n alt› dâ’iren-mâdâr sokak sokak yollard›r ve üzerleri da€lar gibi y›€›l› toprakd›r. An›niçün bu kal‘aya la€›m kâr etmedi.

Ve bu kal‘a içi cümle sadranc nakfl› tarh olunup tûlen ve arzen flâhrâh yigirmi aded sokaklard›r kim e€ri bü€rü yollar de€illerdir. Her kank› taraf sokak bafl›ndan bak›lsa kal‘an›n dîvârlar› nümâyând›r.

Ve bu kal‘a içre cümle bin sekiz yüz aded hâne kapular› vard›r ve ***[131a]*** cümle hâneleri fevkânî kârgîr binâ mükellef ü mükemmel ve müzeyyen flindire tahta örtülü vâsi‘ sarâylar ve gayri büyûtlar idi, ammâ sademât-› top-› kûp gülleleri darb›ndan niçe hâneleri harâb oldu.

Cümleden Fargaçi sarây› gâyet ma‘mûr u müzeyyendir. Yetmifl seksen aded hücreleri ve kâ‘a ve dîvânhâneleri ve bir hammâm› ve kapusu üzre günefl niflân› tasvîri var. Ve bu sarây›n karflusunda Nemse kapudan› menhûshânesi var, ammâ bu dahi vâcibü'sseyr bir sarây-› ibret-nümûndur.

Ve bu kal‘ada üç aded mükellef ve binâ-y› metîn manast›r-› mu‘azzamlar› var. Cümleden büyü€ü ve mükemmeli Macar kenîsesidir kim içinde aslâ timsâl-i asnâmâtdan putlar› yokdur. Hemân dürr-i beyz-âsâ mücellâ beyâz dîvârlar› var ve birkaç yerinde haçlar› var.

Ve bir mahfil-misâl bir kasr› üzre erganon-› Dâvûdîsi var idi. Sadr›a‘zam istimâ‘ etmek içün papas esîrlere {bu erganon sâz›n} çald›rup bu kadar sâz-› ci€ersûz-› mizmerâtlar›n asvât-› hazînlerine âdem mebhût ve mütehayyir kald›lar. Ba‘dehu bu erganonu guzât-› müslimîn pâre pâre etdiler. Ba‘dehu bu erganonhâne kasr›n mü’ezzinlere mahfil-i münîf etdiler. Ve bu deyrin bir nâkûshâne kullesi var idi, top güllesiyle sehel y›kd›lar. Sonra çâr-kûfle bir minâre-i bânghâne-i Muhammedî etdiler.

Ve bu deyr-i kebîri sa‘âdetlü pâdiflâh içün mihrâb ve minber ve kürsî ve mahfiliyle bir câmi‘-i Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘ etdiler kim nûr-› mübîn oldu. K›ble kapusundan tâ mihrâba var›nca bu câmi‘in tûlu yüz on ayakd›r ve arzen kâmil seksen kademedir ve mihrâb› üzre olan

[1]†„‰A«†œŒ‰†Ÿ

âyeti ve minber kapusu üzre "Lâ ilâhe illallâh" hatlar›n› Kubûrîzâde Halîl Efendi yazd› ve bu hakîr Evliyâ seng-i mermer üzre kazd› ve tezhîb ve silu ve lâjüverd nîlgûn ile düzdü. Ve bu câmi‘in k›ble kapusu üzre olan târîhin hatt› ve güftesi Nasûh Paflazâde Niflânc› Pafla Ömer Be€'in fli‘iridir, ammâ mermer üzre yine bu hakîr Evliyâ'n›n flu€l›d›r kim ol kapu üzre târîh budur:

Kal‘a-i üstüvâr-› Uyvar'›
Ald›€›nda vezîr-i mülk-ârâ

Câmi‘-i Hân Mehemmed olma€içün
Eyledi bu kenîseyi ihyâ

Döndü hakkâ ki beyt-i ma‘mûra
Oldu gûyâ ki Mescid-i Aksâ

Dedi târîhini an›n Ömrî
Mescidün ammere ale't-takvâ

Sene 1074.

Bu târîhleri ve niçe âsâr-› hatlar› kazup yazd›€›m içün Sadr›a‘zamdan yüz altun ihsân ald›m.

Andan Nemse kilisesi vâlide sultân içün câmi‘-i ibret-nümûn oldu, zîrâ evvelden dahi bir deyr-i azîm ve bir ma‘bedgâh-› kadîm olma€ile eyle musanna‘ ve müzeyyen imifl kim gûyâ bir kasr-› müfleyyed imifl.

Bunda olan gûnâ-gûn maslûbât-› âvîze-i musanna‘lar ve bunda olan zî-k›ymet kanâdîl-i murassa‘lar ve bunda olan nükûfl-› garîbe ve nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûnlar ve mergûb ve zîbâ tasarruflar ve gûnâ-gûn san‘atlar› var kim ehl-i vasf an›n midhatinde âcizlerdir.

Ve cümle rûy-› dîvâr› mücevher timsâlât suverât ile ârâste ve niçe bin hey’et-i garîbe vü acîbe putlar ile pîrâste olmufl bir deyr-i gamâme iken cümle asnâmlar› guzât-› müslimîn pâre pâre edüp çirk-i flirkden bu deyr pâk ü pâkîze oldukda bir câmi‘-i rûflen olmufldur kim hâlâ bir serhadde misli yokdur. Me€er kal‘a-i Üstürgon'da K›z›lelma câmi‘i ola.

Ve bu Vâlide câmi‘i hareminin etrâf›nda elli aded medrese hücreleri var idi. Tarîk-i Halvetî'de Üstürgonî efl-fieyh Ali Efendi'ye tekye inflâ olundu. Ve bu câmi‘in k›blesi taraf›nda ‹remezâtü'l-imâd'dan niflân verir bir bâ€çe-i müferrihi var ve çâr-kûfle bir serâmed çanl›k kullesini minâre-i Bilâlî inflâ etdiler. Bu dahi tûlen ve arzen hemân Hünkâ[r] câmi‘i gibidir, ammâ bu câmi‘ gâyet müferrih ü müzeyyen ve dilküflâ câmi‘-i ra‘nâ oldu.

Andan Tot kenîsesin Haseki Sultan Hâtûn'a câmi‘ olmak içün al›kodular, ammâ cemî‘i guzât-› müslimînin peksumat zahâ’irlerine anbâr etdiler, ammâ bu dahi büyük câmi‘dir, lâkin müzeyyen de€ildir, zîrâ kavm-i Tot, Macar'›n ve Nemse'nin re‘âyâlar› olmak ile ancak bu kadar kenîseye mâlik olmufllard›. Hamd-i Hudâ ol dahi ma‘bedgâh-› müslimîn oldu.

Andan Beç kapusunun iç yüzünde câmi‘i-Defterdâr Ahmed Pafla, bir azîm sarây›n bir münâsib taraf›n bir küçük câmi‘ etdi, ammâ gâyet cemâ‘at-i kesîreli ma‘bedgâh oldu.

---

1 *Kur’ân*, 3. Âl-i ‘›mrân 37; "Zekeriya onun yan›na, mâbede her girdi€inde [yan›nda bir r›z›k bulurdu]".

Der-beyân-› sanâyi‘ât-› ibret-nümâ-y› kal‘a-i Uyvar

Evvelâ bu kal‘an›n tâ or[ta]s›nda bir meydân-› azîm var, anda bir mu‘azzam kârgîr binâ kuyusu var, âb-› hayâtdan niflân verir suyu var. Her kim su çekmek murâd edinse bu kuyu etrâf›nda demir çarhlar var, herkes kovalar› ve ulbelerin çarhlara asup tarfetü'l-ayn içre kuyunun ka‘r›na enüp hemân çarh›n›n bir diflini bas›nca ân-› vâhidde kovalar ile su taflra ç›kar, âdem yap›flmadan ve renc [ü] anâ çekmeden zemberekler ile sular çekilir ***[131b]*** temâflâ-y› garîbe kuyudur, ammâ niçe çarhlar› ve engâzlar› bozulmufldur.

Ve bu kuyunun yan›nda bir dâra€ac› ve bir siyâsetgâh› var kim *Allâhümme âfinâ* Hak Ta‘âlâ benî Âdemi eyle flikencehâne flerrinden emîn ede, diller ile ta‘bîr ü tavsîf olunmaz bir dâr-› siccîndir.

Ve yine bu meydânda bir burc-› bâlâ kulle-misâl çâr-kûfle bir sâ‘athânesi var kim nâkûsu hammâm kubbesi kadar var, sadâs› tâ kal‘a-i Litre'de ve kal‘a-i Üstürgon‘da istimâ‘ olunur.

Ve bu sâ‘at kullesi dibinde dâra€ac›na karîb ümmet-i Muhammed esîrlerin koduklar› zindân› var. Cenâb-› Kibriyâ kâfir kullar›n bile bu sicn-i dünyâdan h›fz ede, zîrâ çâh-› cahîmden niflân verir bir zindând›r. Mukaddemâ bu zindândan ç›karup k›rd›€› ümmet-i Muhammed'in vücûd-› flerîflerin cümle kal‘a topraklar› üzre defn etmifl bulundu. Ve bu siyâset meydân›n›n etrâf›nda cümle iki yüz aded dükkânlar vard›r.

Ve bu mahalle yak›n bir ekmekhâne kârhânesi var. Cümle befl aded furundur, ammâ cümle ununu eleklere âdem koyup âdem yap›flmadan sâ‘at zembere€i gibi zemberekler üçer kat eleklerden rakîk ve beyâz un elenir. Bu dahi garîb san‘atd›r.

Ve Komaran kapusunun iç yüzünde bir mudhik ibret-nümâ un de€irmeni vard›r, aslâ ve kat‘â ne at ve ne s›€›r çevirir. Dörd aded yerde dörd göz de€irmândir kim cümle çarhlar›n hammâm kubbesi kadar sâ‘at flakulas› gibi flakulalar cümle de€irmenin çarhlar›n deverân etdürüp âdem yap›flmadan unlar ö€ünüp üçer dörder kat elekler içine unlar dökülüp yine çarhlar hareket etdikçe üç dörd gûne unlar ö€ünür. Ve bu çarhlar›n ekseriyyâ âletleri cümle demirdir, ammâ dollâblar› serâpâ a€açdand›r. Bu âletleri bir ma‘sûm çevirse bilâ-usret f›rlak gibi çevirir acâ’ib ü garâ’ib tasnî‘dir.

Evsâf-› cebehâne-i kal‘a-i Uyvar

Evvelâ kal‘an›n cânib-i cenûbî taraf›nda baflka iç kal‘a gibi çâr-kûfle bir kârgîr dîvâr-› âlî içinde bir cebehânedir kim Âl-i Osmân henüz eyle bir cebehâneye mâlik oldu.

Hulâsa-i kelâm Cenâb-› Bârî bu rûy-› arzda me’kûlât [u] meflrûbât ve mevcûdâtdan ne halk etdi ise bu cebehânede mevcûddur. Hattâ ilm-i t›bba müte‘all›k niçe bin pâre mücelled kitâb-› mu‘tebereler ve musavver teflrîhât kitâblar› ve *Kanûn-› fiifâ*-i Ebû Alî Sînâ kitâblar› var kim ta‘bîr olunmaz.

Ve bunda fevkânî ve tahtânî cümle otuz aded odalard›r. Her birinin içinde birer gûne eflyâlar ile mâl-â-mâld›r. Ve hîn- mahalde bulunsun içün enderûn-i hânelerde her ne var ise kapular üzre cümle eflyâlar›n esmâlar› tahrîr olunmufldur. Hattâ ba‘z› hücrelerde kehhâllerin bisâtlar› ve gayri edviyeleri ve niçe bin gûne derde devâ içün ma‘âcin makûleleri ve müshilât ve sümûmât makûlesi bile mevcûddur.

El-hâs›l bir odada olan bisât u edviyeler bir odada dahi yokdur. Ve tahtânî odalar dahi cümle otuz aded hücre-i kârgîrlerdir. Bunlarda cümle âlât-› harbe ve âlât-› silâha müte‘all›k eflyâlar var kim on bin aded âlü'l-âl mücevher çarhl› ve karabina puflkalar var ve on bin aded z›rh u zereh-külâh ve tu€ulka ve katlavî ve ser-penâh makûlesi fleyler var. Ve m›zrak ve harba ve çapa ve kazma ve balta ve nacak ve külünk ve m›h ve k›l›ç ve flifl ve gayri âlât-› silâhlar›n hisâblar›n Allâh (Allâh) bilir. Ve bu mezkûr silâhlar›n cümlesi eyle mücellâ ve musaykal idi kim gûyâ her biri üstâd elinden henüz ç›km›fl gibi cümle hâz›r-bâfld›r.

Ve dahi kâmil bin fuç› leb-ber-leb k›rk nev‘a görülmemifl kurflumu var. Ba‘z›s› telli kurflumdur, tüfengden ç›kd›kda iki bafl› ku[r]flum, ortas› iki kar›fl uzun demir teldir, aç›larak gidüp râst geldi€i yerleri iki biçüp helâk eder. Ve ba‘z› kurflumlar›n›n içi nohudlu ve arpal› ve zincîrli ve toprakl› ve neftli ve eflek sidikli ve zehirli ve toprakdan yap›lm›fl müdevver ya€l› kurflumlar› f›ç› f›ç› hâz›r-bâfl durur. Hakîkatü'l-hâl bu mezkûr kurflumlardan her kim yedi ise halâs olmayup cümle flehîd oldular.

Ve bu cebehâne meydân›n›n cânib-i erba‘as›nda olan dâ’iren-mâdâr dîvârlar› dibinde damlar alt›nda niçe kerre yüz bin aded bî-hadd ü bî-pâyân gûnâ-gûn top gülleleri y›€›n y›€›n ya€l› ve za€l› ve mücellâ ve musaykal gülleler bir vukiyyeden k›rk okkaya var›nca firâdâ firâdâ gülleler y›€›n y›€›n hâz›r-bâfl durur.

Ve ba‘z› yerde domuz aya€› ve paçar›z ve makas ve tulumba ve sürme ve el kumbaras› ve s›rça kumbaras› ve havân kumbaras› hisâb›n Hudâ bilir.

Bu cebehânede hemân sünnet-i Resûlullâh olan ok ve yay silâh› yok. Yohsa ***[132a]*** gayri cümle âlât-› silâh ve hiyel ü fleytanat bu cebehânede mevcûddur.

Bu cebehâneyi Sadr›a‘zam gelüp niçe vüzerâlar ile seyr [ü] temâflâ etdikde cümle âlem-i hayretde kalup engüflt ber-dehen edüp cümle mühimmât [u] levâz›mâtlar› sâ’ir vüzerâlar›n yanlar›nda firâdâ firâdâ tahrîr eyleyüp Ordu Monlas› Ünsî Efendi sicillât›nda makyûd ve murakkam olup Dergâh-› âlî cebecibafl›s› Ali A€a kethudâlar›ndan ikinci kethudâ Mustafâ A€a'y› bu cebehâne-i emânetullâh üzre cebecibafl› edüp hil‘at-i fâhire ihsân olundu. Ve sekiz oda

cebeciler çorbac›lar› dahi nâz›ru'n-nuzzâr ta‘yîn olunup vakt-i hâcetde bu cebehâne aç›ld›kda bu çorbac›lar›n ma‘rifetiyle aç›lup bir zerre fley bu çorbac›lar›n izinleriyle sarf oluna ve bir fley serîka olunmas›n deyü,

"Hâmân ve Fir‘avn ve Kârûn ve fieddâd ve Nemrûd ve Ebû Cehil ve Ebû Leheb ve Yezîd ve Mervân ve Bahtek'in la‘neti bu cebehâneden bir zerre fley u€urlayanlar›n üzerlerine olsun" deyü bu la‘netnâmeyi bir tafla yazup ve sikkeyi mermerde kazup bu hatt-› la‘netnâmeyi cebehâne kapusu üzre kodular. Ve y›lda bir kerre cümle a‘yân-› kibâr ma‘rifeti ve nezâretiyle "Y›l bafl›nda {cümle silâhlar pars} olup musaykal ve mücellâ ola" deyü kanûnnâme yaz›ld›.

Ve yine cümle ocak a€alar›n ma‘rifetleriyle y›lda bir kerre cebehâne yoklamas› olup "Defterden nâk›s ve tebdîl olmufl bir zerresi gâ’ib olmufl bulunursa zâbitleri katl oluna" deyü sicill-i flerîfe kayd olunup sûret-i hüccet vâlî-i vilâyet olan Kurd Pafla eline verildi.

El-hâs›l ibret-nümâ cebehâne-i ra‘nâd›r, Hudâ h›fz ede.Ve bu kal‘a içre aslâ sokaklar›nda kald›r›m yokdur. Ve sokaklar›n›n ba‘z› yerlerinde cümle üç yüz altm›fl alt› aded zîr-i zemîn kuyular› vard›r. "Her gün birer kuyu bu€day boflalup cümle kal‘a halk› tenâvül edüp y›lda bir kerre cümle kuyular tamâm olup yine kuyular› g›lâl ile dolduralar" deyü bu tedârikleri etmifller, ammâ hakkâ ki âk›lâne tedbîr etmifller. Ve bu mîrî kuyulardan mâ‘adâ bu kal‘a içre iki bin kadar kuyular vard›r. ‹çleri leb-ber-leb bu€day ve dar› ve arpa vard›r.

Der-beyân-› varofl-› Uyvar

Komaran kapusunun taflras›nda Sadr›a‘zam Köpürlüzâde serdâr-› mu‘azzam Ahmed Pafla bir câmi‘-i kebîr binâ edüp kal‘a handak›na gelen nehr-i Litre kenâr›nca kâmil befl bin ad›m ihâta eder bir varofl-› azîm handak› kazup birkaç günün içinde d›raht-› müntehâ direklerinden bir palanka çevirme bir metîn hisâr-› üstüvâr çevirildi kim befl y›lda tamâm olmayacak bir binâ-y› hümâm idi, ammâ henüz içine elli kadar sazl› evler binâ olunup bunun dahi cümle sokaklar› sadranc nakfl› tarh olup iki yerinde tahta kapular vaz‘ olundu.

Ve bu varofl içine Budin vezîri Hüseyin Pafla muhâfazac› ta‘yîn olundu, ammâ derûn-› Uyvar'a Köstendil sanca€› ile Kurd Pafla Uyvar'a vâlî-i vilâyet olup kal‘ay› ve bir varoflu amâr etme€e der-uhde etdi.

Ve Sirem ve Semendire ve Alacahisâr ve Budin kulunun ve Üstürgon kulu n›sf›n›n yayalar› bu Uyvar'a ta‘yîn olunup ve sâ’ir eyâlet ve gayri sancaklardan cümle on sekiz bin "*Benem, di€er nîst!*" diyen asâkir-i ‹slâm Budin vezîri Hüseyin Pafla ile Uyvar'da kalup herkes fliddet-i flitâ gelmeden kal‘a hâricinde külbe-i ahzânlar ve mükellef hâneler yapup bir ayda Uyvar'›n hâricinde bir flehr-i azîm oldu.

Ve kal‘a-i Uyvar'a mahsûs sa€kol ve solkol nâm›yla kâmil üç bin atl› yi€it yazd›lar.

Ve azebistân ve beflliyân ve gönüllüyân ve martolosân deyü üç bin piyâde yi€it dahi yazd›lar.

Ve cümle iki bin yerli yeniçeri deyü yazd›lar.

Ve yerli topçu ve cebeci nâm›yla bin aded yi€it dahi yazd›lar.

Ve sekiz oda kapukulu yeniçeriyle Za€arc›bafl› ‹brâhîm A€a'y› kodular.

Ve sekiz oda cebeciyân ve sekiz oda topç›yân gâzîleri koyup bunlar dahi cümle on iki bin asker muhâfazac›larla cümle otuz bin asker Uyvar'a koyup cümle mevâcibleri ve cümle mühimmât [u] levâz›mâtlar› ve cümle ma‘ûnetleri ve zahîreleri bele€an mâ-bela€ konup mevâcibleri üzre fieyhî Çelebi'yi defterdâr edüp tîmâr defterdâr› ve tîmâr kethudâs› ve gayri k›rk aded nefer a€al›klar› zâbit ve râb›tlar nasb olup cümle a€avâtlara hil‘at-i fâhireler ihsân olunup cümle cebehâneleri ve nev binâ beytullâhlar› ve kal‘a-i Uyvar'› cemî‘i asâkir-i ‹slâmile Sadr›a‘zam "Allâh'a ›smarlad›m" deyüp kal‘adan taflra ç›kup cümle tevâbi‘ [ü] ta‘allukât›yla serâperdesine gidüp nefîr-i r›hletlere rehâ buldurup göç yara€› görme€e tedârikler görüldü. ***[132b]***

Hikmet-i Hudâ bugünkü gün Leve kal‘as›n muhâsara eden Ali Pafla'dan ve Novigrad kal‘as›n muhâsara eden Kaplan Pafla'dan Sadr›a‘zama feryâdnâmeler gelüp,

"Elbette devletli vezîr bizzât siz gelmeyince bu kal‘alar feth olmaz. Elbette sa‘âdetle cümle asâkir-i ‹slâm'› alup sa‘âdetle gelesiz" deyü haberler gelince hemân hakîr Uyvar'da kalan efendilerimiz ile ve gayri ahbâblarla vedâ‘laflup ve helâlleflüp

‹flbu sene 1074 mâh-› Rebî‘ulevvel'[in]in (---) günü kal‘a-i Uyvar alt›ndan kal‘a-i Leve ve kal‘a-i Novigrad gazâs›na gitdi€imiz menâzilleri ayân u beyân eder

Evvelâ Uyvar'dan kalk›ld›€› mahalde Uyvar muhâf›z› olan Kurd Pafla-y› âk›bet-endîfl cümle guzât› kal‘a-i Uyvar'a doldurup kal‘a kapular›n sedd edüp cemî‘i gâziyân-› Uyvar kal‘a dîvârlar› üzre pür-silâh kat-ender-kat olup âmâde durdular. Çünki Sadr›a‘zam alay-› azîm ile zîr-i kal‘adan ubûr etdükde hemân derûn-› kal‘adan üç nevbet gülbâng-› Muhammedî çekilüp akîbince niçe yüz bin tüfengleri tekrâr betekrâr atup andan üç yayl›m "Safâ gitdiniz ve hofl gidesiz" deyü el-vedâ‘ toplar› at›lup azamet-i Hudâ kal‘a-i Uyvar murg-› semender-vâr dûd-› siyâh gubâr içinde kalup *azametullâh aleyke avnullâh* kal‘a-i Uyvar'›n balyemez top gülleleri asâkir-i ‹slâm'›n bafllar› üstlerinde ejder-i heft-ser gibi g›j›l g›j›l g›jlayarak ve ra‘d-vâr gürleyerek ve sahrâlarda her gülle kelleler gibi ve kufllar gibi sekerek tarlalar› ve bâ€lar› ve da€lar› sökerek gitmede.

Ba‘dehu yine derûn-› hisârda olan otuz bin asker dahi bir nevbet bir a€›zdan sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup feryâdlar› evc-i semâya peyveste olup üç nevbet gülbâng-› Muhammedî çekdiler ve üç nevbet top u tüfeng atd›lar.

Beri bizim tarafdaki asker-i ‹slâm'›n ve niçe bin garîb gurebâlar›n ba€›rlar› pür-hûn ve dîdeleri nem ile Ceyhûn olup Uyvar içinde kalan askere,

"Allâh kolay getire ve Allâh Uyvar kal‘as›n dest-i düflmandan h›fz ede" deyüp hayr du‘âlar etdiler.

Hattâ bu mahalde yine derûn-› kal‘adan Gâzî Süleymân Hân topun bir kerre atup "Bizi hayr du‘âdan ve her bâr zahîre ve imdâddan bizi unutman" iflâreti topun atd›lar, ammâ Hudâ âlimdir bu topun sadâs› Uyvar'›n bin iki yüz aded at›lan toplar›n sadâs›n basd›rd›. Cümle asâkir-i ‹slâm "Bu sadâda bir hikmet ve bir s›rrullâh vard›r" deyü tefe’ül etdiler ve Uyvar'dan cânib-i flarka do€ru gitdiler. Hakîr dahi Sadr›a‘zam alay›yla 2 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Silçat

Mâ-tekaddem ›hrâk olunmufl idi. Bu mahalde Haleb vezîri Gürcî Mehemmed Pafla dündâr ta‘yîn olunup Rûmeli vezîri Kara Mustafâ Pafla çarkac› fermân olundu. Ve Bozok be€i ve Plevneli Mihal Be€leri sancaklar› askeriyle ve Eflak ve Bo€dan be€leri dahi cümle balyemez toplar› kavm-i Yörükân ile keflân-ber-keflân çekme€e me’mûr oldular.

Üstürgon cisri muhâfazas›na me’mûr olan Zileli Ferrûh Çavuflzâde Mehemmed Pafla'ya emirler gidüp "Her kim fermâns›z köprüden ubûr edem derse bafl›n kesüp mâl› senin olsun" deyü fermânlar gitdi.

Andan bu konakda bu deryâ-misâl askere yol yok ve iz yok ve bir ârâmgâh yer yok, çengelistân ve da€›stân ve ormanistân içre da€dan da€a ve dereden dereye ve depeye u€rayup Uyvar alt›nda mektûp kozala€›yla yem yemifl ve yâdes kemi€ine dönmüfl flâh-› gedâ atlardan belki on bin at bu yolun çamur bata€ [u] çata€› içre kald›. Hattâ hakîrin dahi bir at› çamurda gark olup yüz bin renc [ü] anâ çekerek gücile ç›karup halâs etdik. Andan 7 sâ‘atde,

Evsâf-› kurb-› menzil-i kal‘a-i Ma‘den-i Süflâ

Bu kal‘ay› mukaddemâ Tatar Hânzâde Ahmed Giray Hân sefere gelirken hâlî bulup berbâd edüp ba‘dehu E€ri be€lerbe€isi Pirinççi Filibeli Mehemmed Pafla feth edüp ana itâ‘at etdiklerinden flimdi dahi kapudan ve birovlar› hedâyâlar›yla Sadr›a‘zama gelüp ser ber-zemîn edüp Canik be€i askeriyle muhâf›z ta‘yîn olundu.

Kal‘as› bir mürtefi‘ bay›r üzre bir fieddâdî seng binâ bir hisâr-› üstüvâr-› ra‘nâd›r, ammâ küçükdür. Da€lar›nda gümüfl ma‘deni olma€ile Ma‘den kal‘as› derler, ammâ sehel bî-hâs›ld›r.

Bu kal‘a kurbunda Serdâr Ali Pafla'dan haber geldi kim küffâr "Leve kal‘as›n vermem, ›rz›m vard›r ve iki el bir bafl içündür ve cebehânemiz ve asker zahîremiz çokdur. Cümlemiz kral u€uruna ***[133a]*** k›r›l›r›z" dediler, deyü haber geldikde hemân Vezîr-i dilîr Fâz›l Ahmed Pafla gazab-âlûd olup hemân bu menzilden nefîr-i r›hletler ve kös-i hareketlere turralar urulup Serasker Ali Pafla ile Tatar askerine fermânlar gidüp,

"Kal‘ay› pek muhâsara etsinler. ‹nflâallâh kal‘a-i Leve feth olursa cümle küffârlar›n tî€-i âtefl-tâbdan geçiririm. *Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" diyerek yine Ma‘den kal‘as› kurbundan kalkup yine ne râh ve ne râh u hemrâh nâ-peydâ olup da€dan da€a gö€emler ve ahlad emrûdlar› yiyerek ve çengelistân da€lar aflarak 7 sâ‘atde,

Menzil-i sahrâ-y› kal‘a-i Leve

Bu sahrâ-y› bî-pâyânda "Cümle asâkir-i Âl-i Osmân meks-i h›yâm edüp iki gün tekâ‘üd oluna" deyü nâdîler nidâ etdiler.

Hemân küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr kal‘adan bu asker-i deryâ-misâli görüp karâr› kalmayup gördü kim Serasker Ali Pafla taraf›na gürûh gürûh asker gelüp azharun mine'fl-flems balyemez toplar dahi gelüp ve bî-bâk ü bî-pervâ yeniçeriler alâ melei'n-nâs kat-ender-kat meterislere girüp evvel gelen askerin meterise girenleri cümle gerüde kald›lar.

Hemân küffâr-› bî-îmân bu hâl-i perîflân ahvâl-i pür-melâli görünce bildi kim Uyvar'dan ziyâde hâlleri harâb ve yerleri âhir türâb ol›sard›r. Kan› iki el bir bafl içündür, kral u€uruna k›r›l›r›z diyen küffâr hemân sâ‘at derûn-› kal‘adan "Amân, amân, ey güzîde-i Âl-i Osmân" deyü feryâd edüp kal‘a-i Leve'nin cânib [ü] etrâf›na beyâz vere bayraklar› zeyn edüp vere verdiler.

Hemân ol ân içinde olan küffârlar,

Sene 1074 mâh-› Rebî‘ulevvel'in yigirminci gün kal‘a-i Leve feth oldu, be-dest-i Ahmed Pafla.

Târîh-i m›sra‘› budur:

..... (1 sat›r bofl).....

Hemân derûn-› hisârda mahsûr olan üç bin aded küffâr Sadr›a‘zama kal‘a ve cebehâne ve hazîne miftâhlar›n teslîm edüp Adana paflas› ve bir sancakbe€leri cümle küffârlar› kanûn {üzre} silâhlar›n alup atl› ve piyâde ve arabal› küffârlar› cümle Semendire ve Külvar kal‘alar›na götürmede.

Beri tarafda cümle guzâtdan evvel hemân küffâr kal‘adan ç›k›nca bu abd-i kemter gedâ yine elime k›l›c›m alup kal‘a kapusu üzre kuflluk zamân› fetih ezân›n okumak ibtidâ bu hakîre müyesser oldu, *el-hamdülillâh*.

Hamd-i Hudâ cümle asâkir-i ‹slâm sürûr u flâ-dumânlar ile kal‘aya girüp hazîne ve cebehâne cümle zabt u rabt olup {asker-i ‹slâm k›r›lmadan ve derd [ü] belâlar çekilmeden} ve kal‘a harâb olmadan dest-i ‹slâma girdi.

Ba‘dehu Leve sahrâs›nda meks eden asâkir-i ‹slâm beri kal‘a-i Leve alt›na gelmek içün Leve sah-râs›ndan cereyân [eden] nehr-i Gara üzre birkaç cü-sûr-› mihmelâtlar kurulup yüz bin anâlar ile üzer-lerinden asâkir-i ‹slâm ubûr edüp Sadr›a‘zam yine nehrin beri taraf› kenâr›nda meks olunup bir gün bir gece bârân-› rahmet eyle ya€d› kim bir âdem gözün açup çad›r›nda taflra ç›kma€a iktidârlar› olmayup çok hayme vü hargâh ve bâr [u] büngâh çamura gark olup niçe bin benî Âdem çad›rs›z da€larda yatd›lar.

Hemân bu ânda cânib-i erba‘aya karavullar fermân olundu. Âhir Leve alt›nda iki gün dahi tekâ‘üd etmek fermân olundu. Andan,

Evsâf-› hisâr-› pür-havâle, ya‘nî kal‘a-i kadîm Leve

Lisân-› Macar'da Leve demek (---) (---) de-mekdir. Bânîsi tâ Menûçehr evlâdlar›ndan Nagban Yejder asr›nda bir Çingane-i Mo€ol Nagban ile Acem'den bile gelüp bu mahalde kabâiliyle tavattun edüp Alaman da€lar›nda fîl kadar bir ayu dutup k›rk sene kâmil bu ayuyu Macaristân'da oynadup vâfir hazîne peydâ edüp aflâir [ü] kabâili tenâsül bularak bu mahalle kâr etdi€i ayu mâl›yla bir kal‘a binâ edüp ayunun ismiyle bu kal‘aya Leve deyü nâm kor.

Hattâ Mo€ol ve Yakay kavmi ayuya lev derler. Hattâ Osmânl›da dahi lev lafz› isti‘mâl olunur kim bir âdem bat›yyü'l-hareke olup ortada serserî gezse "fiu âdem lev lev ay› gibi gezer" derler.

Ba‘dehu ol Mo€ol çinganesinin yâr-› gâr-› ser-i kâr› olan ayusu mürd olup firâk hasretinden ayunun kellesin yapdu€u kal‘an›n kapusu tahtas›na m›hlayup ve derisin kendüye post etdirüp hâlâ ol ayunun kellesi iç kal‘a kapusunda m›hl› durup gelen giden Macarlar bu ayu kellesine flapkalar›n ç›karup ta‘zîm ederler.

Me€er bu ayu hayâtda iken kâmil k›rk sene ol mefret ayuya perestifl eylemifller. An›niçün hâlâ bu Leve kal‘as›na cümle Orta Macar küffârlar› i‘tibâr ederler.

{Ve cümle Macar kavmi ol zamân bu ayuya tap-d›klar›yçün ayunun sûretin gurufllar›na yazarlard›. Hâlâ yine Alaman ayusu sûretli müdevver Macar gurufllar› kesilir}. ***[133b]***

Ve zamân-› kadîmde {bu kal‘a-i Leve} Orta Macar'›n M›s›r'› imifl, zîrâ nehr-i Gara kenâr›nda pi-rinç hâs›l olur. Hâlâ mezra‘a yerleri vard›r ve ile'l-ân zemîni bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-efl‘âr sahrâs› nebâtât [u] giyâhâtl› ve da€lar›nda altun ve gümüfl ma‘denli bir âbâdân dâr-› diyârd›r kim sahrâs›ndan nehr-i Gara gibi âb-› hayât cereyân eder. Hattâ bu kal‘a varoflunun cenûbî taraf›ndaki sazl› bata€› nehr-i Gara azma€› ›rma€›ndand›r. Ve bu nehr-i Gara tâ Orta Macar içindeki Külvar kal‘as›ndan ve kal‘a-i Ma‘denvar da€lar›ndan gelüp bu Leve {kal‘as›} alt›ndan ubûr edüp kal‘a-i Üstürgon mukâ-belesindeki Ci€erdelen kal‘as› kurbundan ba‘îd nehr-i Gara Tuna'ya mahlût olur.

Ammâ bu kal‘a-i Leve görme€e muhtâc bir kâr-› kadîm kâr-› revâc kal‘ad›r, ammâ iç kal‘as› küçük kârgîr binâ flekl-i murabba‘d›r kim cânib [ü] etrâf›nda alt› aded sâde kullecikleri vard›r. ‹çinde kapudan {hânesi} ve cebehânesi ve anbârlardan gayri bir eser-i binâs› yokdur. Ve k›bleye nâz›r bir küçük kapusu var, mezkûr ayunun kellesi bu kapuda m›hl›d›r. Hakkâ ki mefret ayu bafl›d›r. Hâlâ Acem diyâr›n›n Tebrîz'indeki fiâm-› Kazan tekyesinin kazgan› kadar bir büyük ve mehîb ayu kellesidir. Bu kadar yüz y›ldan ne tü€lerine ve kafl› ve gözleri ve kulaklar› ve difflerine bir zarar gelmemifl.

Ve bu iç kal‘an›n handak› batakl›kd›r ve leb-ber-leb Gara suyudur, ammâ taflra varoflu iç kal‘an›n k›blesin ihâta etmifl Gara nehri bata€› kenâr›nda k›bleye tûlânî vâk›‘ olmufl iki kat dolma r›ht›m a€aç palanka hisâr-› metîndir.

Ve derûn-› hisârda cümle befl yüz aded saz ve tahta örtülü evleri ol kadar mükellef de€il, hâne-i menhûslar› ve rabâtlar› tafl kal‘a de€ildir. Ve dâ’iren-mâdâr handak› suludur. Ve maflr›k cânibine nâz›r bir a€aç kapusu var.

Ve içinde ancak iki kenîsesi var, biri Hünkâr câmi‘i ve biri Sadr›a‘zam câmi‘i oldu. Ve cümle re‘â-yâlar› gelüp mutî‘ [u] münkâd olup evli evlerinde sâkin oldu.

Ve bu kal‘ada k›rk elli aded dükkândan gayri bir âsâr yokdur, ammâ kal‘an›n maflr›k taraf›ndaki da€lar üzre bâ€lar›nda kal‘aya havâlesi çokdur. Hattâ bu bâ€lar da€lar› havâlesi kayas›ndan kal‘aya bir lakoz balgam tükürsen balgam kal‘a içine düfler. Tâ bu mertebe bir havâleli Leve kal‘as›d›r, ammâ bâ€ u bâ€çesi ve meyvesi çokdur.

Ve bu kal‘aya (---) eyâletiyle Çatrapatrazâde Ali Pafla'y› muhâfazac› kodular ve yüz elli akçe pâyesiyle Ramazân Efendi'ye kazâs›n ihsân etdiler ve Haseki Ali A€a'y› yedi oda yeniçeri ile nevbetçi kodular ve bir oda cebeci ve bir oda topçu ve sâ’ir sancaklardan yedi aded sancak be€leriyle cümle dörd bin aded güzîde asker muhâfazac› konulup iki bin aded müsellah kal‘a neferâtlar›yla on iki aded ocak a€alar› tahrîr olunup Uyvar alt›nda Leve kal‘as› baflka sancakbe€i taht› olup üç yüz pâre köyün kefereleri gelüp itâ‘at edüp kal‘a neferâtlar›ndan nigehbânlar ald›lar.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Ve bu kal‘an›n cemî‘i mühimmât [u] levâz›-mâtlar›n serdâr-› mu‘azzam görüp,

Sene 1074 mâh-› Rebî‘ulâhir'[in]in ibtidâ Cum‘a gün Novigrad gazâs›na gitdi€imizi beyân eder

Evvelâ sebeb-i gazâ-y› Novigrad oldur kim serdâr-› mu‘azzam kal‘a-i Uyvar'› muhâsara etdikde bu kal‘a-i Novigrad katanas› ve cürd atl›s› fleb [ü] rûz durmayup Üstürgon'a ve ota otlu€a giden âdemlerden niçe yüz kadar ümmet-i Muhammed'i esîr etmeden hâlî olmayup elli bin asker ile Kaplan Pafla'y› Novigrad kal‘as› muhâsaras›na ta‘yîn edüp yigirmi befl gün idi kim ale't-tevâlî bu kadar balyemez toplar ile Novigrad'› dö€erlerdi. Novigrad'›n bu muhâsara-i sademât-› toplardan haberi yok idi. Çünki Sadr›a‘zam-› âlî-vakâr kal‘a-i Leve'yi feth-i teshîre ald›kda Kaplan Pafla'n›n kal‘a-i Novigrad'› feth edemedi€i haberleri gelüp hemân kal‘a-i Leve alt›ndan kös-i irtihâller çal›nup 5 sâ‘at cânib-i flarka da€lar ve ormanlar aflup,

Menzil-i vâdî-i Yuram

Bir da€l›k ve bir ormanl›k içinde meks olundu. Hattâ bu mahalde bir vukiyye beksumât bir gurufla ve bir vukiyye duhân bir altuna ve bir at yemi yar›m gurufla ç›kup asker-i ‹slâm içinde kaht-› galâ olup fliddet-i flitâdan ***[134a]*** kalan atlar›n hisâb [u] kitâb›n Allâh bilir.

Andan asker-i ‹slâm kalkup yine cânib-i flarka 5 sâ‘at d›raht-› müntehâl› bay›rlar› renc [ü] anâ çekerek aflup,

Menzil-i karye-i Biçarva

Mukaddemâ Tatar bu karye-i ma‘mûru harâb etmifl. Andan yine taraf-› flarka 5 sâ‘at gidüp sarp çengelistân ve da€›stân ve sa‘b yollar› aflup,

Evsâf-› kal‘a-i Diregel

Lisân-› Macar'da (---) (---) demekdir. Bânîsi Orta Macar kral› Palatinufl band›r. Sene 1004 târîhinde Fâtih-i E€re Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis fethi idi, yine küffâr istîlâ etmifldi, ammâ bu sene-i garrâda E€re paflas› Filibeli Pirinççi Mehemmed Pafla ve i‘ânet-i Kaplan Pafla ile bu kal‘ay› feth edüp cümle kefereleri mutî‘ [u] münkâd olup amân demifller idi.

Ba‘dehu bu mahalde Kaplan Pafla kal‘a-i Novigrad muhâsaras›na gelirken bu kal‘a-i Diregel kefereleri Tatar havf›ndan kal‘a içinde olan hânelerinden ç›kup kal‘ay› hâli üzre mu‘attal b›ra€up firâr etmifller. Ve afla€› varoflun Tatar-› adû-flikâr mâl-› ganâ’imlerin alup ›hrâk bi'n-nâr etmifller. Ancak bu varoflda kiliseleri ve bî-hisâb bâ€ u bâ€çeleri kalm›fl.

Der-beyân-› eflkâl-i kal‘a-i Diregel: Ve Diregey dahi derler. Evc-i âsumâna berâber bir toprakl› püflte-i âlî üzre flekl-i muhammes kârgîr seng-t›râfl bir kal‘a-i savafld›r. ‹çinde tahta örtülü dörd yüz aded hâneleri ve kenîseleri ve cânib-i garba demir kapusu cümle amâr dururdu. Hemân bu mahalle Sadr›a‘zam sa‘âdetle gelüp meks etdikde da€lar içinden kal‘a küffârlar› amân deyü gelüp yine kal‘alar› kendülere ihsân olunup Çanad sanca€› be€i askeriyle kal‘alar›n amâr etme€e fermânlar alup gitdiler.

Ba‘dehu bu kal‘a alt›ndan kalkup cânib-i flarka giderken da€lar ve beller ve ormanlar ve bay›rl› ve çay›rl› yerler aflup kâmil 5 sâ‘at meflakkat-i râh çekerek gidüp,

Evsâf-› sedd-i fieddâd ve kûh-› Ferhâd, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr Novigrad

Lisân-› Macar'da (---) (---) demekdir ve lisân-› Boflnak-› Latin'de Novigrad (---) (---) demekdir. Bânîsi Gâzî Hudâvendigâr asr›nda sene (---) târîhinde Seleflti kral-› dâl binâs›d›r.

Ba‘dehu sene 934 târîhinde Sultân Süleymân Hân Budin'i feth edüp Yanofl Kral'a Budin'i yine ihsân edüp ba‘dehu sene 951 {târîhinde} Yanofl Kral ile Yahyâ Paflazâde {Mehemmed Pafla ile} kal‘a-i Vaç'› ve kal‘a-i Novigrad'› ve kal‘a-i Diregel'i ve kal‘a-i {Viflegrad'› cümle} feth edüp Budin'e ilhâk edüp içine kifâyet mikdâr› asker korlar. Tâ ki sene 1002 târîhinde Sultân Murâd-› Sâlis asr›nda Nemse çâsâr› hurûc edüp ol sene-i menhûsda küffâr-› hâksâr taburu azîm leflker-i cünûd-› cünübiyle kal‘a-i Novigrad üzre gelüp kâmil üç ay kal‘ay› dö€üp bir yerden imdâd gelmez.

Hikmet-i Hudâ bu mahalde Serdâr Hasan Pafla Ustolni-Belgrad alt›nda münhezim olup küffâr Ustolni-Belgrad'a istîlâ edüp andan kal‘a-i Üstürgon'u muhâsara edüp küt-â-küt dö€dü€ünün top sadâlar› bu Novigrad kal‘as›nda gâzîler fleb [ü] rûz istimâ ederler.

Ve yine hikmet-i Hudâ küffâr-› hîlekâr›n bir azîm taburu dahi Peflte kal‘as› kurbunda Soboska kal‘as›n› alup andan Hatvan kal‘as›n dahi küffâr muhâsara edüp leylen ve nehâr balyemez ile dö€dü€ünün sadâs›n yine bu Novigrad gâzîleri istimâ‘ edüp cânib-i erba‘alar›n› cihân kâfirleri ald›€›ndan haberdâr olup kendüleri de üç aydan berü mahsûr olduklar› cânlar›na yetiflüp bir tarafdan imdâd gelmeyeceklerin dahi bilüp âhir-i kâr bir gün gördüler kim Rûmeli be€lerbe€isi Sinân Paflazâde ve Budin vezîri Hasan Pafla bu Novigrad alt›na geldiler, ammâ küffâr›n askeri vefretinden kal‘a-i Novigrad'a imdâd edemeyüp Budin'e giderler. Hemân bu hâl-i perîflân-› pür-melâli kal‘a-i Novigrad'da olan asâkir-i ‹slâm'dan yeniçeriler yerli kulun söyletmeyüp "Bir alay bî-imdâd nâçâr âdemleriz" dediler ve kal‘a-i Novigrad'› vere ile küffâra verdiler.

Hemân Novigrad be€i Karaferyelü Mehemmed Be€ bu haberi iflidüp,

"Bire gâzîler flu kal‘ay› kâfire vermeyelim" deyü feryâd edüp a€lar.

Çâre olmayup derûn-› hisârdan amân ile üç bin kadar asker-i ‹slâm pür-silâh kal‘adan ç›kup salt [u]

sebükbâr Budin'e geldiklerinde Budin vezîri Hasan Pafla Novigrad be€ini "Niçün kal‘ay› kâfire verdin?" {deyü} çârsû bafl›nda {be€i} salb eder, ammâ "Fuzelâyi'd-dehrden gâzî ve âlim ve zâhid bir mîr-i muhterem idi" deyü bu mîr-i merhûmun ve kal‘a-i Novigrad'›n ahvâlin böyle takrîr etdiler. Ve hakîr dahi eyle tahrîr etdim.

Ammâ küffâr bu kal‘a-i Novigrad'a sene 1002 târîhinde istîlâ edelden berü dest-i küffârda 72 sene kalup hamd-i Hudâ sene 1074 târîhinde Köpürlü Mehemmed Paflazâde Sadr›a‘zam Fâz›l Ahmed Pafla bu kal‘a alt›na deryâ-misâl ***[134b]*** asâkir-i bî-hadd [ü] bî-pâyân ile gelüp meks etdikde hemân dem Sadr›a‘zam hazretleri kal‘ay› yigirmi günden berü muhâsara eden Kaplan Pafla'ya on bin kadar piyâde yeniçerileri imdâd gönderüp azharun mine'fl-flems kal‘a dibine varup meterise girdiler.

Mukaddemâ meterise giren Kaplan Pafla askeri cümle gerüde kald›lar. Ve yedi be€lerbe€iler ile yedi aded balyemez toplar dahi kopup yeniden cenge âheng etdiler ve fleb [ü] rûz küffâra göz açd›rmad›lar.

Hemân küffâr-› dûzah-karâr derûn-› hisârdan askerin böyle hücûm-› mehcûm›n görüp cümlesi var kuvvetlerin bâzû-y› bî-zorlar›na getirüp kal‘adan teper afla€› asker-i ‹slâm üzre yürüyüp germâ-germ kâmil bir sâ‘at eyle ceng-i azîm oldu kim çeflm-i felek-i pîrezen böyle neberdün nazîrin görmemifldir. Ve bu ceng-âflûb bir mertebe iflti€âl bulmufldur kim guzât-› mücâhidîn küffâr-› liyâm ile tamâmen kar›fl kat›fl olmufllard›, fi'l-vâk›‘ birbirlerinden tefrîk mümkün de€il idi.

Hamd-i Bîçûn böyle germiyyet-i cengde küffâr› s›yup cümle küffâr kal‘a kayalar›na t›rmaflup cân havilleriyle ç›karken gerü meterislerden bu kâfirlere kurflumu bârân-› la‘net gibi ya€d›rup befl yüz kadar küffâr kayalardan afla€› pür-putur olup afla€› uçduklar›nda cümle gâziyân kellelerin alup Sadr›a‘zamdan ihsânlar ald›lar.

Hattâ küffâr kal‘aya firâr ederlerken cümle guzât küffâr›n akîbince kovarak kal‘a kayas› dibindeki flarampav tabyalar›n cümle feth edüp içine asker-i ‹slâm girüp zabt etdiler. Ammâ mel‘ûn kâfir yukaru kayalardan asker üzre kazan kumbaralar b›ra€up niçe gâzîleri helâk ederdi. Hamd-i Hudâ {gâzîler} ana dahi çâre bulup top tahtalar›n siper edüp kumbara flerrinden emîn olurlard›.

Ve bu mahallerden kayalar› oyup asker-i ‹slâm kal‘aya mûr mâra sar›l›r gibi kayalara sar›lma€a bafllad› ve üç tarafdan kal‘a alt›na la€›mlar iffledi, ammâ darebât-› topdan kal‘an›n ol fieddâdî ve metîn hâ’itleri peftere gibi havâya perrân olup yürüyüfl etme€e müstevfâ gedikleri nümâyân oldu, ammâ hemân küffâr-› hîlekâr ol ân kal‘an›n münhedim olan yerlerine dizme direkler dizüp içlerin esbâb [u] eskâl ve partal ve sartallar›yla doldurup yine cenge meflgûl oldu.

Bu mahalde Ahmed Giray Sultân'a Orta Macar memleketin urup nehb ü gâret etmek fermân olunup k›rk bin Tatar-› sabâ-reftâr ile Macaristân'a revâne oldular.

Hattâ bu günde cümle Kazak kâfiri Novigrad kal‘as›n›n feth olunmad›€›n görüp Sadr›a‘zamdan izin taleb edüp,

"Bir kerre biz de flu kal‘aya sar›lal›m, tâ ki acâ’ib görün, dilerse k›r›lal›m, hemân flu kal‘ay› size al›verelim" dediklerinde hemân Sadr›a‘zam-› âk›bet-endîfl buyurdular kim,

"Hemân hatmanlar siz Tatar kal‘as›n alagörün, yohsa sizin Macar kal‘as›n almada alâkan›z yokdur" dediler ve küffâr-› Kazak bu kelâmdan bir haber kitâb› anlayup çad›rlar›na gitdiler.

Hemân asâkir-i ‹slâm'a gayret düflüp "Bire k›l›ç gibi k›fl gelmeden" deyü derûn-› dilden ve cân u gönülden cenge âheng ederler, ammâ kal‘a evc-i semâya ser çekmifl bir kaya-y› kudret üzre sedd-i ‹skender-vâr bir hisâr-› üstüvâr bir taraf›ndan yürüyüfl mümkün de€il.

Âhir-i kâr "Hemân cümle der [ü] dîvârlar›n topa yedirelim" deyü balyemez toplarla bu kal‘ay› dö€üp cümle der [ü] dîvâr› sokak sokak olup gâzîler yürüyüfl etme€e cümle âmâde oldular.

Hikmet-i Hudâ sene 1074 Rebî‘ulâhir'inin dördüncü bâzârertesi gün kal‘a-i Novigrad sa‘d sâ‘atde amân ile feth olup küffâr ç›kd›

Ve ol ân derûn-› kal‘aya asâkir-i ‹slâm girirken hamd-i Hudâ yine bu hakîre bu kal‘an›n fetih ezân›n tilâvet etmek müyesser oldu. *Elhamdülillâh*.

Merhûm ve ma€fûrun leh pederimiz Sultân Süleymân Hân asr›nda bu kal‘a fethinde bulunmufl, *efl-flükrülillâh* bu hakîr de bu gazâ-y› garrâda bulunup bâng-› Muhammedî tilâvet etmek bu hakîre müyesser oldu. *Efl-flükrülillâh*.

Azak kal‘as› fethinde dahi ve Hanya ve Yanova ve Varat ve Ribniçse ve Yenikal‘a ve Egirvar ve Egirsek ve Kemenvar ve Uyvar ve Litre ve Leve ve bu Novigrad kal‘alar›n›n ibtidâ ezânlar›n tilâvet etmek bu hakîre müyesser olup dahi niçe yüz k›lâ‘lar fethinde ezân-› Muhammedîler okumak müyesser ola, bu niyyete Allâh r›zâs›yçün *el-Fâtiha*.

Ba‘dehu derûn-› hisârdan istîmân ile iki bin kadar küffârlar bî-silâh olup piyâdece Kaplan Pafla bu cümle küffârlar› Filek kal‘as›na götürüp kapudan› olan Armanda nâm kefere Kaplan Pafla'ya iki kîse ve askerine ***[135a]*** dahi iki kîse verüp cümle küffâr {kal‘a-i} Filek'de kald›lar. Kaplan Pafla selâmet orduya geldiler.

El-hâs›l "Kal‘a-i Novigrad kâmil yigirmi yedi günde gücile feth oldu ve yigirmi yedi bin kelle uruldu" deyü topçubafl› nakl etdi.

E€er Sadr›a‘zam bu kal‘a alt›na imdâda gelmese Kaplan Pafla bu kal‘ay› alt› ay dö€se feth etmek ihtimâli yok idi, zîrâ kehkeflân-âsâ semâya ser çekmifl bir kal‘a-i ser-bülend sertâc kal‘a-i bî-bâcd›r.

Hattâ Sadr›a‘zam varmazdan mukaddem Kaplan Pafla bu kal‘aya üç yerden la€›mlar iflledüp atm›fl, kal‘an›n aslâ haberi olmam›fl. Biz vard›€›m›z zamân henüz kal‘a dürr-i beyz-âsâ dururdu.

Evsâf-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Novigrad

Hulâsa-i kelâm bu kal‘an›n cânib-i erba‘as› top menzili kadar ba‘îd yerleri alçak alçak toprakl› bay›rlard›r ve afla€›lar› cümle nebâtât u giyâhâtl› çay›rlard›r, ammâ kal‘an›n kendisi bir sahrân›n vasat›nda evc-i âsumâna berâber zirve-i a‘lâs› ebr-i kebûdlara kad-keflân olmufl bir yumurta gibi sivri k›z›l kaya üzre fieddâdî seng-t›râfl bir rabât-› savafld›r kim bu kal‘a içün niçe kerre yüz bin bafl oynam›fl gitmifl bir küçük kal‘ad›r, ammâ afacân ve düflmâna derd-i mefâcând›r.

Etrâf›nda aslâ handak› yokdur ve handak olacak ve kaz›lacak yerleri olmayup cânib [ü] etrâflar› çâh-› gayyâ ve derk-i esfelden niflân verir uçurum yerlerdir. Ve cümle kayalar›nda gûnâ-gûn vahflî hûfl [u] tuyûrlar âfliyân etmifller kim birinin saydlar› mümkün de€ildir.

Tâ bu mertebe handak lâz›m de€il sa‘b ve metîn ü müstahkem ve flekl-i müsebba‘ bir h›sn-› hasîn-i sübû‘dur. Dîvâr›n›n kal›nl›€› befl ad›m enlidir ve k›rk arfl›n âlîdir ve bu kal‘a dîvâr› üzre bu hakîr ad›mlad›m, dâ’iren-mâdâr kâmil sekiz yüz germe ad›md›r, ammâ benî Âdem ad›m›d›r, tiryâkî âdem ad›m› de€ildir, yi€it ad›m›d›r.

Ve derûn-› hisârda cümle kat-ender-kat tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ hâne-i zîbâlard›r, ammâ gâyet darac›k ve havl›s›z ve bâ€çesiz cümle flindire tahta örtülü hânelerin revzen ve flâhniflînlerinden cemî‘i sahrâlardaki çay›r ve çemenzâr ve mezâri‘ât yerleri nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn-misâl görünür.

Ve bu kal‘an›n cânib-i flimâle nâz›r bir metîn ve kavî demir kapusu var ve derûn-› kal‘ada bir kulle-i serâmed var kim bu kulle bu kal‘aya iç kal‘a olmufldur. ‹çinde kapudan sarây› ve hazîne ve cebehâneden gayri bir fley yokdur.

Bu kulle-i bâlân›n cânib-i erba‘as› kesme kaya handak› var. Cümle kayas› k›rm›z› sumpara tafl›d›r kim cümle serhadlere sumparay› bu handak kayas›ndan kesüp götürürler ve handak› dahi derin ederler. Dahi bu bahâne ile sumpara ile kâr ederler.

Ve bu iç kal‘an›n büyük kal‘a içine aç›l›r cânib-i cenûba nâz›r bir küçük kapusu var, önünde bir hafleb cisri var. Her gece bu cisri makaralar ile çeküp kapuya dayayup siper ederler.

Andan bu iç kal‘an›n sumparadan kesme handak› kenâr›ndan taflra kal‘a dîvâr›na var›nca taflra kal‘a kat-ender-kat tokuz bölük dîvârlard›r. Gûyâ her biri sand›k gibi bölme bölmedir ve her bölme dîvârlar›n birer (...) a€açdan küçük kapular› var ve her bölme içinde havl›s›z küçük küçük evleri var. Hîn-i muhâsarada(n) taflra dîvâr› delüp düflman içeri girse elbette bir bölme sandûka gibi dîvâr içine girilir. Andan aslâ gidecek yer yokdur.

Ve bu dîvârlar›n üzerlerinden bölme dîvârlar içindeki la€›mdan giren âdemler üzre kumbara ve tafllar› b›ra€up yürüyüfl edem diyen âdemleri helâk edüp bi'z-zarûrî içeri giren âdemler yine la€›m deliklerinden taflra firâr ederler. Niçe gûne mülâhaza ile bu kal‘ay› tokuz bölük etmifller.

Yine her bölük dîvârlar› üzre dendân-› bedenler mukarrerdir ve taflra kal‘as› dîvâr› dahi beden bedendir kim cümle sekiz yüz seksen alt› aded dendân-› bedendir.

Ve dâ’iren-mâdâr on bir kulle-i bâlâd›r, ammâ Uyvar gibi tabyalar› yokdur ve tabya binâ edecek yeri dahi yokdur.

Ve bu iç kal‘a yan›nda bir büyük bölme hisâr dahi vard›r. Bunun dahi baflka bir demir kapu-y› müstahkemi var.

Bunda Süleymân Hân'›n bir câmi‘i var. Küffâr kenîse edüp hâlâ altun ile münakkafl mihrâb› üzre bizim pederimizin hatt› ve ketebesiyle "*Lâ-ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh*" hatt› durur. Ve minberi hem-çünân durur. Küffâr yetmifl iki y›ldan berü y›kmam›fl, ammâ âyîn-i Îsâ edecek ma‘bedgâh etmifl. Bu ma‘bedgâh-› kadîmde pederimiz merhûm ibâdet etmifl, gitmifl. Hamd-i Hudâ ***[135b]*** bu hakîr de yetmifl seneden sonra bin yetmifl dördde ibâdet etme€e yetmiflde yetiflmifl olduk, *efl-flükrülillâh*.

Ve bu kal‘a-i Novigrad'›n tâ vasat›nda bir çâh-› mâs› var kim çâh-› gayyâdan niflân verir yalç›n kesme kanara kayadand›r. Üstâd Ferhâd-› Novigrad bu kuyuya eyle Ferhâdî tîfleler urup eyle nakb etmifl kim tâ ka‘r-› zemîne enüp su ç›k›nca kaddi kâmil yüz kulaçd›r. S›€›r derilerinden örme iflt›rank ipleri dollâblara ba€layup suyunu s›€›rlar çeker.

Bu kal‘a re‘âyâlar›n›n nakilleri üzre bu kuyunun suyu tâ nehr-i ‹pol'dan gelir, zîrâ nehr-i ‹pol Orta Macar vilâyetinde Seçan ve Germat kal‘alar› da€lar›ndan tulû‘ edüp bu kal‘a-i Novigrad'›n cenûbî taraf›ndan geçüp kal‘a-i Viflegrad mukâbelesinde nehr-i Tuna'ya mahlût olur.

Ve bu su kuyusu kurbunda bir esîr zindân› var, çâh-› cahîmden niflân verir. ‹çinden yüz yetmifl aded ümmet-i Muhammed esîriyle k›rk aded küffâr mücrimleri ç›kup küffârlar› âzâd edüp cümle ibâdullâh› sapan kemendler ile gücile zindândan ç›karup cümlesi îd-i adhâ etdiler. Ço€u kavm-i Tatar idi, her biri s›la-i

rahmlerine gitdiler. Ve befl yi€it dahi ceng mahallinde bizim top güllelerimize râst gelüp kal‘a içre flehîd olup dahi ayaklar›nda demirleri dururdu. Hem esîr ve hem Hürr-i flehîd yi€itleri defn etdiler.

Bu kal‘a dest-i ‹slâm'da iken bir küçücük hammâm› var imifl, mu‘attal dururdu. Hammâm› ve câmi‘i ve kal‘ay› ve cümle büyûtlar› asker-i ‹slâm amâra bafllayup kal‘an›n afla€›s›ndaki fezâ-y› vâsi‘de tâ nehr-i ‹pol'a var›nca bir varofl-› azîmi var imifl, Kaplan Pafla câ-be-câ harâb etmifl. Bu varoflun befl bin kadar re‘âyâs› gelüp mutî‘ u münkâd olup bir hafta içinde asâkir-i Âl-i Osmân bu varofla üflüp eyle amâr etdiler kim ta‘bîr olunmaz. Hattâ cümle handak›n gayyâ-misâl kazup iki yerden cisirli kapular edüp dâ’iren-mâdâr on bin ad›m bir varofl-› azîm çevirdiler kim palanka dîvârlar› üzre arabalar gezmek mümkündür.

Hikmet-i Bârî yârî k›lup bu mahalde Tatar Hânzâde Ahmed Giray Sultân Orta Macar diyâr›ndan k›rk bin aded Tatar-› sabâ-reftâr-› adû-flikâr ile ve alt› kerre yüz bin atlar›yla ve on iki bin Kardafl Kaza€› ve yetmifl aded Kazak hatmanlar› ve on sekiz bin güzîde esîrleri ve dörd bin araba mâl-› ganâ’imleriyle bir alay-› azîm ederek ordu-y› ‹slâm'a gelüp Sadr›a‘zama buluflup ziyâfet-i azîmden sonra Hânzâde'ye bir mücevher eyerli ve cevâhir rahtl› bir mu‘teber al at ve bir mücevher tîrkefl ve bir murassa‘ flemflîr ve mücevher hançer-i zü'l-feccâm ve bir zer-ender-zer dîbâ hil‘at-i hümâm ihsânlar olup sâ’ir imirzalara ve gayri ot a€alar›na ve hatmanlara merâtiblerine göre ihsân [u] in‘âmlar olunup serâperdeden taflra gider.

Kal‘a-i Novigrad bir yayl›m top flâdumân› etmifldir kim edîm-i arz hareket etdi. Ve ba‘dehu Hânzâde Sadr›a‘zama befl yüz aded mahbûb mu€ânzâde esîrleri hedâyâ gönderdi.

Ba‘dehu kal‘a-i Novigrad cümle ta‘mîr ü termîm olup mâ-tekaddem Süleymân Hân asr›nda Budin eyâletinde sancakbe€i taht› olmak ile yine paflal›k tahrîr edüp mans›b› Hamza Pafla'ya sadaka olup Uyvar eyâleti oldu.

Ve 330.000 akçe hâs ta‘yîn olunup 40 aded erbâb-› zu‘amâ, 655 aded erbâb-› tîmâr ve alaybe€i ve çeribafl› tahrîr olunup yüz elli akçe pâyesiyle kazâ olup ve iki bin kal‘a kulu ve dizdâr ve on aded neferât a€alar› ve cümle Vaç kal‘as› kullar› ve alt› oda kapukulu yeniçerileri ve iki oda cebeci ve iki oda topçu ve on aded sancak be€leri ile cümle otuz bir bin asker bu kal‘an›n varoflunda kalup cümle,

..... (1.5 sat›r bofl).....

Cümle kalan kullar›n mühimmât [u] levâz›mât zahîreleri ve cebehânelerin gere€i gibi kemâkân görüp nefîr-i r›hletler çal›nup bir alay-› azîm ile kal‘a-i Novigrad alt›ndan ubûr ederken kal‘adan bir yayl›m el-vedâ‘ toplar› at›lup bu mahalde flâdumânlar oldu ve bu mahalde der-i devlete Novigrad kal‘as›n›n fethi müjdesi gidüp k›ble cânibine 4 sâ‘atde,

Menzil-i da€›stân-› Yavla: Bir h›yâbânistân yerdir, ammâ Novigrad'a karîbdir.

Andan yine taraf-› k›bleye giderken bir sa‘b ormanl› da€› aflup 5 sâ‘atde **sahrâ-y› Vaç**'a ç›kup yine alay-› azîm ile kal‘a-i Vaç alt›na var›ld›kda kal‘adan ol kadar top u tüfeng flâd›mânlar› oldu kim ta‘bîr olunmaz. ***[136a]***

Evsâf-› kal‘a-i Vaç

"Halk› aç durma kaç" demifller. Lisân-› Macarca Vaç (---) (---) derler, ammâ ibtidâ bânîsi Süleymân Hân ile Mihaç sahrâs›nda ceng edüp münhezim olup batakda gark olan Lagofl kral-› dâl bu Vaç kal‘as›n sene 921 târîhinde binâ etmifldir.

Ba‘dehu Süleymân Hân sene 948 târîhinde Budin'e def‘a-i sâlisde cümleden milk-i mâlik ibtidâ Süleymân Pafla Budun vezîr[i] nasb olundukda ol sene-i mezbûrede bu kal‘a-i Vaç dahi feth olup Budin eyâletinde sancakbe€i taht› olup be€inin hâss› 340.000 ve erbâb-› zu‘amâs› 33 ve erbâb-› tîmâr› 322 ve alaybe€i ve çeribafl› ve yüzbafl› a€alar› ve üç bin aded müstahf›zân-› merdüm-i hisâra yigirmi aded bölük a€alar› ve dizdâr a€a ve bir oda yeniçeri ve bir oda topçu ve bir oda cebeci ve üç bin asker dahi muhâfazac›s› ile cümle askerî tâ’ifesi on bin aded pürsilâh güzîde asker olup kal‘a-i Vaç dest-i ‹slâm'da bir nâmdâr kal‘a olur, zîrâ Peflte kal‘as›yla Novigrad kal‘as›n›n mâbeyninde bu kal‘a-i Vaç bir çây-› amând›r.

Ba‘dehu sene 949 târîhinde Peflte kal‘as›n› Kara Hersek nâm küffâr muhâsara etdikde bu Vaç kal‘as›na küffâr istîlâ edüp yine ol sene-i mezbûrda Budun vezîri Bal› Pafla kal‘a-i Vaç'› dest-i küffârdan alup Kara Hersek nâm küffâr›n taburun bozup kal‘a-i Peflte'yi dahi küffârdan halâs etdi.

Ba‘dehu yine küffâ[r] bu kal‘a-i Vaç'a istîlâ etdikde sene 951 târîhinde Budin vezîr[i] Yahyâ Paflazâde Mehemmed Pafla bu Vaç kal‘as›n istîmân ile dest-i küffârdan alup feth etdi. Ve kemâkân derûn-› hisâra mühimmâtlar›yla on bin asker koydu.

Ve ba‘dehu sene 1006 târîhinde Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda küffâr yine Vaç kal‘as›na istîlâ edüp kal‘ay› boflaldup kal‘a-i Novigrad ile Vaç kal‘as› mâbeyninde bir tabur-› azîm edüp Novigrad'a ve Hatvan'a ve Peflte kal‘as›na istîlâ murâd edindikde Sat›rc› Mehemmed Pafla ve Tiryâkî Hasan Pafla Bosna vâlîsi imifl, Bosna askeriyle ve Diyârbekir vezîri Koca Murâd Pafla askeriyle ve Murâd Pafla dâmâd› Kad›zâde Ali Pafla eyâlet-i Sivas askeriyle cümle seksen bin asker bu Vaç kal‘as› alt›ndaki taburda bir ceng-i azîm olur kim ilâ hâze'l-ân hayâtda olan gâziyân-› Budin bu Vaç taburu cengin hikâyet ederler.

Hamd-i Hudâ meydân-› muhârebe dest-i ‹slâm'da kalup kal‘a-i Vaç'› eydî-i küffârdan halâs ederler, ammâ hikmet-i Hudâ sene 1011 târîhinde yine Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda Alaman küffâr› Budun mukâbelesinde Peflte kal‘as›na zafer bulup bu Vaç kal‘as›nda bî-teklîf Vaç kulu kâfirden birer nân-pâre alup Vaç'un kapular›n açup cümlesi Budin'e kaçup kal‘a-i Vaç'a küffâr istîlâ edüp kemâkân zabt eder.

Ba‘dehu Yemiflçi Hasan Pafla Budin üzre mühür ile serdâr-› mu‘azzam olup Budin'den K›zlar adas›ndan Vaç taraf›na cisr-i azîm yapup cümle asâkir-i ‹slâm cisirden ubûr edüp Koca Murâd Pafla ve Mahmûd Pafla ve Tavîl Mehemmed Pafla ve Etmekçizâde Ahmed Pafla ve Tiryâkî Hasan Pafla ve niçe vüzerâ ve mîr-i mîrânlar ve mîr-i livâlar bir yere cem‘ olup müflâvere ederler.

Ale'l-ittifâk kal‘a-i Peflte'yi yedi yerden yedi gün dö€e dö€e sekizinci gün amân ile kal‘a-i Peflte'yi feth edüp andan kal‘a-i Vaç'› hâlî ve mu‘attal bulup yine ke'l-evvel içine asker korlar, ammâ böyle bir metîn hisâr-› üstüvâr› birer nân-pâresiyçün kâfire verme€e sebeb olan ifl erlerinden on bir nefer a€alar› katl edüp niçesini nefy-i beled ve niçesini azl-i ebed edüp merd-i tîmâr ederler.

Hamd-i Hudâ 1011 senesinden berü flerr-i düflmandan emîn bir kal‘a-i Vaç'd›r, ammâ bu kal‘a-i Vaç halk› aç olup açl›klar›ndan kal‘a kapusun açup "Aç›z deyü" kaçup kal‘ay› küffâra verdikleriyçün hâlâ Budin halk› Vaç halk› üzre gülüflüp eydirler; "Kal‘alar› Vaç, halk› aç, açl›kdan durma kaç" deyü Budinliler Vaçl›lara flaka edüp ulafl›rlar.

Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Vaç

Tuna nehri kenâr›nda flekl-i murabba‘ cümle çit palanka dîvârl› dörd kat bölme bir hisâr-› üstüvâr iki kat palanka dîvârlar› üzre arabalar gezse mümkündür, zîrâ Kanije kal‘as› gibi dolma r›ht›m palankad›r, ammâ cümleden iç kal‘as› taflra kal‘an›n Tuna kenâr›na vâk›‘ olmufl bir metîn ve kavî iç hisâr-› çârkûfledir.

Bunun dahi baflka handak› içinde nehr-i Tuna akup cânib-i garba bir kapusu önünde bir asma hafleb cisri ve iç hisâr içre elli mikdâr› tahta flindire örtülü dizdâr evi ve gayri hâneleri ve ***[136b]*** cebehânesi ve hazînesi ve g›lâl anbârlar› ve Süleymân Hân câmi‘i var, gayri hân ve hammâm ve çârsû-y› bâzârdan bir alâmetler yokdur.

Sitâyifl-i taflra kal‘a-i Vaç

Mezkûr iç kal‘ay› ihâta etmifl bir kal‘a-i ma‘mûrdur kim bu dahi dolma çit ve d›raht-› müntehâlardan mebnî iki kat bir kal‘a-i kavîdir. Ve cümle befl mahalle ve cümle bin aded tahta flindire örtülü evlerdir, ammâ niçe kerre muhâsaralar çekmek ile kârgîr binâl› fevkânî hâneleri azd›r, lâkin ma‘mûr hânedânlar vard›r.

Ve cümle yedi mihrâbd›r. Evvelâ (---) (---) câmi‘i, kiremitlidir. Ve Sultân Osmân ile Hotin gazâs›nda Budin vezâretiyle bulunup flehîd olan Karakafl Pafla merhûm câmi‘i, bir müferrih ma‘bedgâhd›r. Hattâ bu kal‘a-i Vaç'› bu k›yâfet üzre ma‘mûr u âbâdân eden bu sa‘îd ü flehîd ve Gâzî Karakafl Pafla'd›r ve (---) (---) (---) ve (---) (---) (---) mâ‘adâ mahalle mesâcidleridir.

Bir hammâm-› muhtasar› ve bir hân-› pür-müfîdi ve yüz elli kadar dükkân-› ehl-i h›refi var, ammâ bezzâzistân› ve medrese ve dârü'l-kurrâs› ve imâret-i dârü'z-ziyâfesi yokdur, lâkin bâ€› ve bâ€çeleri ve mahbûb u mahbûbeleri ve oda sâhibi gâzîleri gâyet çokdur. Ve âb [u] hevâs› gâyet hûb ve mezra‘alar› mergûb bir ganîmet vilâyetdir.

Ve bu varoflun iki aded kapusu var. Biri cânib-i flarka Hatvan kapusudur, biri ma€ribe nâz›r Tuna kenâr›nda ‹skele kapusudur. Bu iki kapular dahi metîn demir kapulard›r.

Ve bu varofldan taflra yine bu kal‘aya muttas›l bir kat Macar re‘âyâs› varoflu var, ammâ bu yal›n kat palanka varofldur. Dolma r›ht›m tabya-i metîn varofl de€ildir, lâkin yine her taraf›nda dirsekleri ve mazgal delikleri ile âmâde iki a€aç kapulu ve dâ[’iren]-mâdâr handakl› ve handak› içi Tuna sulu Macar varofludur. Birkaç müselmân hâneleri de vard›r. Mâ‘adâ keferelerin dâr-› menhûslar› ve üç aded kenîseleri vard›r.

Ve bu Vaç kal‘as› gird-â-gird tokuz bin alt› yüz hatvedir ve handaklar› pâkdir. Mezâristânlar› cânib-i k›bleye Peflte kal‘as› taraf›nad›r. Ve cümle bâ€lar› flimâl taraf›nda Novigrad yolu üzredir.

Ba‘dehu asker-i ‹slâm ile bu kal‘adan kalkup cânib-i k›bleye 7 sâ‘at Vaç ve Peflte sahrâs› gibi bir arzullâh-› vâsi‘de gidüp,

Menzil-i kal‘a-i Peflte

Alt›nda cümle asâkir-i islâm meks-i h›yâm etdükde e€er kal‘a-i Peflte'den ve e€er kal‘a-i Gerz ‹lyâs'dan ve e€er kal‘a-i Sedd-i ‹slâm Budin'den ve e€er kal‘a-i Bârûdhâne'den Sadr›a‘zama "Safâ geldin" deyü ol kadar toplar atup flâdumânlar etdiler kim gûyâ zemîn ü âsumân dir dir ditredi. Ve ol gün Sadr›a‘zam Peflte kal‘as›n seyr [ü] temâflâ edüp ta‘mîr ü termîme muhtâc olan yerleriyçün tenbîh ü te’kîdler edüp Budin defterdâr›n›n ziyâfetinden sonra serâperdesine gidüp ol gün yine cemî‘i vüzerâ ve mîr-i mîrân tu€lar› Budin cisrinden ubûr edüp Budin taraf›ndaki Kile sahrâs›nda meks-i h›yâm olundu. Ertesi Sadr›a‘zam alay-› azîm ile Tuna üzre cisr-i kavîden ubûr ederken Budin'in Tuna kenâr›nda Ali Pafla tabyas›ndan ve Peflte'nin Ulama Pafla tabyas›nda nehr-i Tuna üzre ol kadar sekdirme toplar atd›lar kim her bir demir ve tafldan top gülleleri nehr-i Tuna üzre g›jlayup kufl gibi sekerdi.

Andan yine Budin'in dörd pâre kal‘as›ndan yine bir yayl›m top flâdumânlar› olup Sadr›a‘zam Kile sahrâs›na serâperdesi içre nüzûl etdi.

Ba‘dehu cemî‘i vüzerâ ve mîr-i mîrânlara ve sâ’ir ümerâlara Budin ve E€re ve Üstürgon ve Ustolni-Belgrad ve fiimatorna ve Kanije ve Se€itvar ve fiiklofl ve Kopan ve Kapoflvar ve Peçoy ve Segsâr ve Mihaç ve Valpova ve Ösek ve Pojaga ve Yakova ve Sirem ve Semendire ve T›m›flvar ve Arat ve Varat ve Yanova ve Çanad ve Lipova ve Göle ve Sonlok ve Segedin ve Baçka ve Laflka ve Hatman ve Peflte ve Vaç ve Budin'e gelince mezkûr olan cümle serhad kal‘alar› ve kurâ vü kasabâtlar›na ve cümle Bosna eyâleti sancaklar›na k›fllalar fermân ve ta‘yîn olunup cümle guzât Budin alt›ndan mezkûr sancaklardaki k›fllalar›na gidüp "Hâz›r-bâfl duras›z" deyü tenbîh [ü] te’kîdler olunup ibtidâ Budin vezîri Sar› Hüseyin Pafla Budin askeriyle kal‘a-i Uyvar'da muhâf›z kalma€ile Bosna eyâleti askeriyle Bosna vezîri Köse Serdâr Ali Pafla'ya Budin k›flla fermân olunup Budin'de âhir-i kâr kalup anda medfûn oldu, *rahmetullâhi aleyh*.

Ve Gürcî Mehemmed Pafla Se€itvar'da k›fllad›. Ve Sührâb Mehemmed Pafla'ya Hersek sanca€› mans›b ihsân olunup gitdi. Ve Tatar Hânzâde'ye Sombor ve Baçka sancaklar› k›flla verilüp Hânzâde {vezîr ile kald›}. Ve'l-hâs›l cümle asâkir-i ‹slâm'a k›fllalar ta‘yîn olunup Sadr›a‘zam Belgrad'a teveccüh edüp yine alay-› azîm ile azm-i râh-› Belgrad etdi.

Kal‘a-i Budin alt›ndan Belgrad-› behiflt-âbâda gitdi€imiz menâzilleri ayân u beyân eder

Evvelâ Budin'den cânib-i k›bleye nehr-i Tuna *[137a]* kenâr›yla gidüp **kal‘a-i Hamza Be€**'e konmayup **menzil-i palanka-i Erçin**, andan **Cânkurtaran kal‘as›**n ubûr edüp yine cânib-i k›bleye gidüp **menzil-i palanka-i Penteli**, andan **palanka-i Fötvar**, andan **palanka-i Pahfla,** andan **palanka-i Tovona**'y› geçüp **Yeni palanka,** bunun cisirlerinde asâkir-i ‹slâm'›n çekdi€i azâb-› elîmleri Cenâb-› Kibriyâ bilir. Hattâ bir gün tekâ‘üd olundu.

Andan **kal‘a-i Segsâr**-› sengsâr› geçüp **palanka-i Bat Ösek,** andan **palanka-i Seçoy**'› geçüp **palanka-i Mihaç**.

Bu mahalde Kaplan Pafla elli bin asker ile Zirino€lu ve Begano€lu ve Nadajo€lu ve ‹slovin ve Mekemorya vilâyetlerin tâ nehr-i Morava ve nehr-i D›rava ve nehr-i Raba'ya var›nca nehb ü gâret ve alan u tâlân etme€e me’mûr olup gitdiler, ammâ fliddet-i flitâ {fledîd} idi, Hudâ âsân ede.

Andan kalkup, **menzil-i palanka-i Birnivar,** andan **palanka-i Darda**'y› geçüp,

Menzil-i kal‘a-i azîm Ösek: Bu mahalde iki gün tekâ‘üd fermân olunup ale'l-umûm asker-i ‹slâm'a Kâs›m ulûfesi verdiler kim *el-azametullâh* eyle kar ya€up eyle musîbetler olup niçe bin aded hayme vü hargâh ve bâr [u] büngâhlar cümle selc-i rahmet alt›nda kalup niçe mecrûh ve flikeste-dil tâ’ife-i sipâhândan kimesneler Sadr›a‘zam›n ota€› sokaklar› bedeninde donup merhûm oldular.

Hikmet-i Hudâ ertesi gün âfitâb-› âtefl-tâb âleme flu‘le verüp fliddet-i hâr›ndan cümle guzât-› müslimîn safâ etdik, zann edüp hamd ederlerken cemî‘i karlar eriyüp Sadr›a‘zam›n ota€› etrâf› çamur deryâs› olup cümle benî Âdem çamur deryâs›nda flinâverlik ederek hâlleri diyer-gûn olup bir âdem haymesinden ç›kma€a iktidârlar› olmayup yine ol ân bir bârân-› rahmet ya€d› kim cemî‘i haymeler kaz›k dutmadan kalup bu mahalde hikmet-i Bârî bir fliddet-i fledîd bir rîh-› akîm esüp cemî‘i hayme vü hargâhlar› havâya peftere gibi atd›.

El-hâs›l bu kal‘a-i Ösek alt›nda ol günler rûz-› mahflerden bir niflân olup herkes cân u baflдan geçüp bir vâveylâ vü vâveledâ ve feza‘ u çeza‘ kopdu.

Böyle mâtem gününde ancak befl bin kadar âdem ulûfe alup gayri âcizler "Mevâcib dahi üç güne dek verilir" deyü derd-i serlerinden ulûfeye varmayup hemân Defterdâr Ahmed Pafla "Mevâcib defterleri devr oldu" deyü cemî‘i defâtirleri kapayup "Bu ulûfeyi alamayanlar nâ-mevcûddur" deyü "On bir bin âdemin esâmeleri(n) nâ-mevcûdlard›r" deyü mîm harfi iflâretin edüp bu kadar ibâdullâh›n esâmelerin çalup kat‘-› erzâk etdiler.

Bâ-husûs Uyvar ve Litre ve Leve ve Novigrad gazâs›nda bile olduklar›n bilüp flu kadar ibâdullâh›n esâmeleri çal›nd›.

Ertesi gün havâdan sehel burûdet gidüp Hânzâde Sultân'a ve yal› a€as›na ve sâ’ir a‘yân-› kibâr Tatar a€alar›na Sadr›a‘zam ziyâfetler edüp Hânzâde'ye ba‘de'z-ziyâfe bir semmûr kürk ve bir mücevher zeynli küheylân at ihsân olunup Baçka vilâyetine k›fllas›na revâne oldu. Ve sâ’ir vüzerâlar ve ümerâlar dahi mefltâlar›na gidüp andan Sadr›a‘zam da kalkup,

Menzil-i kal‘a-i Vulkovar: Bunda cisir baflı›ndaki Hindî Baba Sultân'› ziyâret etdim, zîrâ mukaddemâ {sefere} giderken bu sultân vâk›‘ama girüp "Sâlimîn ü gânimîn yine gelüp vâs›l olursun" buyurmufllard›.

Hamd-i Hudâ selâmetle yine bu âsitâneye gelüp bir koyun kurbân ve fukarâlara nezerâtlar verüp rûh-› flerîfiyçün bir hatm-i flerîfe flürû‘ etdim. Himmetleri hâz›r ola, hû diyelim hû.

Andan **palanka-i Sotin**'i ubûr edüp **palanka-i Tovarnik,** andan,

Menzil-i kasaba-i Mitroviçe: Bu kasaba ahâlîsi asâkir-i Âl-i Osmân'a eyle ziyâfetler etdiler kim cümle guzât-› müslimînin harbendeleri bile ta‘âm yemeden müsta€nî oldular. Andan,

Menzil-i karye-i Voyka: Bu mahalde H›rvadistân'da Zirino€lu ve Begano€lu vilâyetlerini nehb ü gârete giden Kaplan Pafla hâ'ib ü hâsir bu kadar bin atdan ve bu kadar bin cândan ayr›lup bî-tâb u bî-mecâl gelüp Sadr›a'zama ahvâl-i pür-melâlin bir bir nakl edüp k›fllas›na gitdi.

Andan yine **Sirem sahrâs›** içre gidüp **nehr-i Sava** üzre cisr-i azîmi alay-› azîmler ile geçerken kal'a-i Belgrad-› kaviyyü'l-bünyâd ol kadar balyemez toplar atup flâdumânlar edüp,

Menzil-i kal'a-i Belgrad-› behiflt-âbâd-› dârü'l-cihâd'a dâhil olup cümle Sadr›a'zam a€alar›na k›fllalar verilüp hakîre dahi ‹brâhîm Kethudâ efendimizin yan›nda bir konak verilüp fleb [ü] rûz Sadr›a'zam ve düstûr-› mu'azzam efendimizle ve ‹brâhîm Kethudâ efendimiz ve gayri a'yân-› kibâr efendilerimizle Hüseyn Baykara sohbetleri edüp gecemiz Kadr ve rûzumuz rûz-› îd-i adhâ rûz-› nevrûz olup çekdi€imiz âlâm-› fledâ'id-i mihnet-i râh› cümle ferâmûfl edüp subh u flâm Hallâk-› âleme hamd ü senâ ederdik, *ve's-selâm*.

Bu kal'a-i Belgrad sene (---) târîhinde mufassalan tahrîr olunmufldur. Tekrâr ta'rîf ü tavsîfe ihtiyâc yokdur, ammâ bu Belgrad ***[137b]*** mefltâs›nda iken cümle Sadr›a'zam a€alar›na Semendire sanca€› k›flla verilüp bu hakîre dahi bir köy mefltâ ihsân olundukda,

Belgrad-› hurrem-âbâddan Semendire sanca€›na ve Pojagac›k kazâs›na zahîre-bahâ tahsîline gitdi€imiz kurâ vü kasabâtlar›n menâzillerin beyân eder

Evvelâ kal'a-i Belgrad'dan cânib-i k›bleye 8 sâ'at ma'mûr u âbâdân kurâlar içre gidüp,

Menzil-i karye-i Rojay: Semendire hâkinde Belgrad kazâs› nâhiyesinde gâyet mahsûldâr S›rf keferesi köyüdür, ammâ gâyet ma'mûr u müzeyyendir. Andan yine semt-i k›bleye 9 sâ'at gidüp,

Evsâf-› ehl-i beled-i nâm nîk, ya'nî rabât-› atîk kal'a-i Rodnik

Lisân-› S›rfça (---) (---) Bânîsi S›rf krallar›ndan Milyofl kral binâs›d›r. Sene (---) târîhinde Y›ld›r›m Bâyezîd Hân fethidir.

Ba'dehu küffâr istîlâ edüp sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân Belgrad gazâs›na giderken bu kal'a-i Rodnik'i amân ile feth edüp Belgrad'› muhâsara eder.

Hikmet-i Hudâ Belgrad'›n fethi müyesser olmayup Ebü'l-feth Gâzî taht-› Belgrad'dan bî-feth avdet edüp dârü's-saltanat-i aliyyelerine vard›kda küffâr-› dûzah-karâr›n karârlar› kalmayup fürce bulup kal'a-i Rodnik'i muhâsara ederler. Âhir-i kâr asâkir-i ‹slâm amân ile kal'ay› küffâra verirler.

Ba'dehu sene 927 târîhinin on birinci gün mâh-› Cemâziyelâhir'de küffâr-› hâksâr savlet ve salâbet-i Âl-i Osmân'a tâkat getiremeyece€in bilüp derûn-› hisârda olan küffâr-› hâksâr kal'ay› amân ile Sâlihli Yahyâ Be€'e teslîm ederler. Hâlâ ol as›rdan berü dest-i Âl-i Osmân'da Semendire sanca€› be€inin hâss-› hümâyûndan ifrâz olmufl subafl›l›€› hâss›d›r ve yüz elli akçe pâyesiyle mahsûllü kazâd›r ve nâhiyeleri cümle yetmifl alt› pâre ma'mûr kurâlard›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› var, ammâ Belgrad yak›n olmak ile fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› yokdur.

Eflkâl-i kal'a-i Rodnik: Evc-i âsumâna ser çekmifl bir kûh-› bâlân›n zirve-i a'lâs›nda flekl-i muhammes bir seng binâ bir kal'a-i köhne binâ-y› vîrând›r kim Semendireli Gâzî Bal› Be€'e bir kerre bu kal'a küffârlar› isyân edüp Gâzî Bal› Be€ bu kal'a-i sa'b›n fethinde usret çeküp âhir-i kâr cânib-i erba'as›n muhâsara etdikde küffâr›n taflra ç›kma€a dermânlar› olmadu€undan bir leyle-i muzlimde küffâr kal'ay› b›ra€up cümle ehl [ü] iyâlleriyle firâr ederlerken cümle guzât-› müslimîn küffâr›n ardlar›na düflüp cemî'i kâfirleri ale'l-umûm esîr-i bend-i zincîr edüp bu kadar mâl-› ganâ'imle guzât-› müslimîn mu€tenim olduklar›nda Gâzî Bal› Be€ fermân-› pâdiflâhîyle bu kal'a-i Rodnik'i câ-be-câ harâb edüp hâlâ niçe yerinde hâit-i dîvârlar› münhedim durur ve içinde hânedân-› amâristândan bir fley olmad›€›ndan dizdâr› ve merdüm-i hisâr› yokdur. Vakt-i flitâda içinde çobanlar sâkin olur.

Der-vasf-› eflkâl-i varofl-› Rodnik: Mezkûr kal'an›n yalç›n kayas›n›n cânib-i garbîsinde derk-i esfel gibi bir vâsi' dere içre bâ€l› ve bâ€çeli yerde cümle yedi mahalle-i müslim ve kefere mahallâtlar›d›r. Ve cümle sekiz yüz aded tahta flindire örtülü tahtânî ve fevkânî müfîd ü muhtasar hânelerdir.

Ve cümle on bir aded mihrâbd›r. (---) (---) câmi'i (---) (---) ve câmi'i (---) (---). Mâ'adâ mahalle mesâcidleridir. Ve cümle bir medrese-i sûhtevât› var ve cümle üç aded mekteb-i s›byân› var ve cümle aded bir kesîf hammâm› var, ammâ suyu latîfdir. Ve cümle seksen mikdâr› müfîd ü muhtasar dükkânlard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur.

Ve cümle halk› Poturca kelimât edüp çuka esvâblar geyüp kopçal› serhadli çakfl›rlar› ve kubâdî pâbuçlar› ve çuka kalpaklar geyüp bir alay tüccâr âdemlerdir, ammâ S›rf ve Bulgar ve Boflnak re'âyâlar› gâyet mâldâr ve rencber ve maslahat-güzâr re'âyâlar› var. Hattâ keferelerinin avretleri ve k›zlar›n›n bir gûne turfe örülü saçlar› vard›r. K›zlar› cümle bafl› örülü saçl› gezerler ve geysûlar› üzre ve niçeleri takyeleri üzre gûnâ-gûn gümüfller ve babka ve akçeler dizerler, bir turfe esbâbl› ve fisdanl› ve bafllar› örgülü re'âyâ kar›lar›d›r.

Ve bu kasaba kal'an›n da€› alt›nda olma€ile kal'an›n da€› kûh-› bî-sütûn gibi bu flehrin cânib-i flarkîsinde flehre havâle oldu€undan bu flehre kâmil alt› ay günefl dokunmaz, ammâ gün uzununda sehel

günefl dokunup yine ba‘de'z-zevâl günefl dokunmaz bir garîb zemîne vâk›‘ olmufl kasaba-i acîbdir.

El-hâs›l derk-i esfel-vâr bir dâr-› diyârd›r. Ve havâs› dahi gâyet sakîldir. Ancak bu rabtan›n flarkîsi taraf›ndaki kal‘a kayas› dibinde niçe yüz yerden âb-› hayât buz pâresi gibi sular› cereyân edüp âsiyâb-› mâlar› deverân etdirir mâ-i kevserlerdir kim mâh-› Temmûz'da bu uyûn-› zülâllerden üç yudum huzûr ile ***[mük. 137a]*** içilmez. Tâ bu mertebe sovuk sular› var kim iki âdem bir toklu kuzuyu yeme€e kâdir olur, bu serî‘u'l-hazm âb-› sâfî sular› nûfl etme€ile bu kasaba halk› ten-dürüstlerdir. Yohsa havâs› sakîldir, ammâ halk› gâyet halîm ve selîm ve o€uz ve garîb-dost ve sofra sâhibi âdemlerdir.

Ba‘dehu bu kasabadan kalkup cânib-i k›bleye 7 sâ‘atde amâristânda gidüp,

Evsâf-› misâl-i hâk-i Baçka, ya‘nî hofl-havâ-y› kasaba-i Çaçka

Lisân-› S›rfça (---) (---) demekdir. Zamân-› kadîmde bir ma‘mûr köy imifl. Mürûr-› eyyâm ile âb [u] hevâs› latîf oldu€undan halk› tenâsül bularak hâlâ bir bâ€-› ‹rem-misâl bir rabta-i zîbâd›r. Bu dahi Semendire sanca€› be€inin hâss› olup hâkimi voyvadas›d›r ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r kim cümle toksan alt› pâre ma‘mûr nevâhî köyleri vard›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve nakîbü'l-eflrâf vekîli var. Ve flehri nehr-i Morava kenâr›nda bir vâsi‘ küflâde yerde bir ma‘mûr u âbâdân ve müzeyyen bâ€ u bâ€çeli ve müflebbek bostânl› bir fl›ras› flîrîn kasabac›kd›r.

Ve nehr-i Morava bu mahalle (---) (---) da€lar›ndan gelüp cânib-i flimâle cereyân ederek Yagodina palankas› kurbunda Köpürlü Mehemmed Pafla'n›n Yanova püllü yal› binâ etdi€i a€aç cisir alt›ndan geçüp Semendire ile Köylüc kal‘as› mâbeyninde nehr-i azîm olup nehr-i azîm ümm-i Tuna'ya mahlût olur.

Ammâ bu kasaba-i Çaçkal› içün kasaba-i Rodnikli ve kasaba-i Pojagac›kl› ve flehr-i Öziçeli latîfe edüp "Çaçkal› ve maçkal› ve laflkal› ve p›çkal›" deyü ulaflup latîfe ederler. Boflnak latîfesidir, ammâ yine mezeden hâlî de€ildir, ya‘nî maçkal›, kedili ve gidili demekdir, ya‘nî laflkal› u€ursuzlar ve p›çkal›, ya‘nî avretleri fercli fâhifle demek murâdlar›d›r. Ammâ bu kasaba-i Çaçka halk› flehr-i Öziçeliye ulaflup,

"Öziçeli kuziçeli, ya‘nî epflet nihânî ve mîdehed gulâm› çok" derler.

Ahâlî-i vilâyetler mâbeynlerinde böyle güft ü gûlar ederler, ammâ hakkâ ki kasaba-i Çaçka halk› sulehâ-y› ümmetden hâl sâhibi ehl-i ›rz ve bî-garaz âdemlerdir. Ve kasabalar› du‘âlar› berekât›yla ma‘mûr olup cümle alt› aded mahalle ve cümle alt› yüz aded kiremitli ve flindire tahta örtülü tahtânî ve fevkânî evlerdir.

Ve cümle tokuz aded mihrâbd›r. Evvelâ çâ[r]sû içinde (---) (---) câmi‘i (---) (---) (---) câmi‘i (---) (---) (---) (---). Mâ‘adâ mesâcidler[dir].

Ve cümle üç medrese-i dârü'l-ulûmlard›r. Bu flehirde tâlib-i ilme ra€bet ederler, zîrâ ulemâ nâdirdir. Hattâ evlâd-› Arab'a pek iltifât edüp "Haccu'l-Haremeyn'dir" deyü ri‘âyet-i hât›rlar›yla mukayyed olup ehl [ü] iyâl sâhibi ederler.

Ve cümle üç aded tekyeleri var ve cümle dörd aded mekteb-i s›byânlar› var ve cümle iki aded hânlar› var ve cümle bir aded hammâm› var ve cümle yigirmi aded dükkânlar› var ve âb [u] hevâs›n›n letâfetinden mahbûb u mahbûbesi vard›r.

Bu kasabadan kalkup yine cânib-i k›bleye ma‘mûr u âbâdân ve nahlistân bostânl› yerleri 5 sâ‘atde ubûr edüp,

Evsâf-› dâr-› kocac›k, ya‘nî kasaba-i ma‘mûr-› Pojagac›k

Lisân-› S›rfça (---) (---) demekdir. Bu dahi evâil-i a‘sârda bir karye imifl. Bir mahsûldâr zemînde vâk›‘ olma€ile kasaba-i ma‘mûr olmufl, ammâ küffâr zamân› kal‘as› da€lar içre nümâyând›r. Kanije eyâletinde Pojaga sanca€› kal‘as› olma€ile bu kasabaya Semendire Pojagac›€› derler.

Tas€îr-i kelâm›na göre kasabas› da küçükdür, ammâ ma‘mûr u müzeyyen ve flîrîndir, zîrâ yoldan hilâf çi€nek yol üzre olmad›€›ndan emn ü amân âsûde bir kasaba-i dâr-› amând›r ve bu dahi Semendire sanca€› be€inin taht-› hükûmetinde voyvadal›€› hâss›d›r. Yüz elli akçe pâye ile kazâ-y› âlîsi, yüz on pâre ma‘mûr nevâhîsi kurâlar› vard›r.

Cümle re‘âyâlar› Potur Boflnak ve S›rf ve Bulgar kefereleridir. Müslimleri cümle dizleri gözünde k›sac›k çuka dolamalar ve elvân çuka kalpaklar geyüp Boflnakça ve S›rfça ve Bulgarca kelimât ederler.

Ve hâkimlerine gâyet mutî‘ [u] münkâdlard›r. Bir hâkimi dahi sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve harâc a€as› Budin kulu taraf›ndan gelir.

Ve bu kasaba cümle on bir mahalledir ve cümle bin altm›fl aded tahtânî ve fevkânî oldu€u mertebede tahta flindire ve kiremit örtülü bâ€ u bâ€çeli evlerdir.

Ve cümle on üç aded mihrâbd›r. Evvelâ (---) (---) câmi‘i (---) (---) (---) (---) (---) câmi‘i (---) (---) (---). Mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve cümle üç aded medrese-i âlimânlard›r. ***[mük. 137b]*** Ve cümle dörd aded hânkâh-› dervîflând›r ve cümle alt› aded mekteb-i t›flân-› ebcedhând›r.

Ve cümle (---) aded hammâmd›r ve cümle (---) aded hând›r ve cümle (---) aded dükkând›r, ammâ bâ€ u bâ€çesi firâvând›r.

Ve âb [u] hevâs› latîf oldu€undan mahbûb [u] mahbûbeleri rûh-› revând›r. Ve bu kasaba içre cereyân eden nehr-i Ditina flehr-i Özice içinden akup bu

Pojagac›€a u€rayup bundan afla€› gidüp nehr-i Iflk›rapifl'e mahlût olur.

Bu nehr-i Iflk›rapifl dahi flehr-i Öziçe da€lar›yla kasaba-i Roda da€lar›ndan cem‘ olup nehr-i Ditina ve nehr-i Iflk›rapifl ikisi bir olup cereyân ederek kasaba-i Çaçka kurbunda nehr-i Morava'ya mahlût olur. Ba‘dehu zikri sebkat etdi€i gibi Morava da nehr-i Tuna'ya munsabb olur, *ve's-selâm*.

Bu flehr-i Pojagac›€› tamâm seyr [ü] temâflâ edüp mahkeme-i fler‘a varup k›flla emirlerimizi kad› efendiye k›râ’at etdirüp sicill-i fler‘-i Resûl-i mübîne emr-i flerîfimiz kayd olunup a‘yân-› vilâyet k›flla köyümüzün zahîre bahâs›yçün ve ücret-i kadem-i fler‘îmiz içün hakîre üç yüz aded Sivilye gurufl ve on aded hüddâmlar›ma yigirmifler gurufl verüp her ay bafl›nda onar araba pirincimiz ve bal ve ya€ ve flem‘-i aselimiz ve darç›n ve biber ve unumuz ve bu€day›m›z ve sâ’ir zahâ’irlerimizden mâ‘adâ atlar›m›za saman ve odun ve arpa getirme€i der-uhde edüp hakîre bir at ve bir seyishâne pîflkefl verüp yine atlar› ehl-i kurâya emânet verüp ba‘dehu cümle ehl-i beled ile ve a‘yân-› Pojagac›k ile vedâlaflup k›flla köyümüzden yarar kula€›zlar alup gayri yollar ile sayd [u] flikâr ederek ve niçe k›lâ‘ u kasabâtlar› temâflâ ederek,

Pojagac›k'dan Belgrad'a gitdi€imiz menâzilleri beyân eder

..... (22 sat›r bofl).....***[138a]***

Ba‘dehu cânib-i garba 14 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Kadinaluka: S›rf ve Bulgar keferesi köyüdür, ammâ gâyet ma‘mûr u müzeyyen köydür.

Andan taraf-› garba yine Semendire sanca€› hâki içre niçe yüz aded ma‘mûr kendleri 12 sâ‘atde ubûr edüp **menzil-i Belgrad**-› hofl-bilâda dâhil {olup} yine efendilerimizle ol mefltâda cân sohbetleri edüp zevk u safâlar ederken sene 1074 târîhi mâh-› Recebü'l-ferdin gurresinde eyyâm-› fliddet-i flitân›n zemherîrinde cihân› kar rahmeti kaplayup bir âdem kapusundan taflra ç›kma€a iktidârlar› olmadu€u günlerde hikmet-i Hudâ Sadr›a‘zama ol günlerde kal‘a-i Kanije vâlîsi Yentür Hasan Pafla'dan ve Se€itvar kal‘as› be€inden ve kal‘a-i Bobofça ve kal‘a-i Berezense ve kal‘a-i fi›klofça ve kal‘a-i Valpova ve kal‘a-i Birnivar a€alar›ndan ve kal‘a-i Ösek be€inden ve kal‘a-i Mohaç be€inden ve kal‘a-i Peçoy be€inden ve kal‘a-i Segsâr be€inden ve kal‘a-i fiimatorna be€inden ve kal‘a-i Nadaj a€as›ndan ve kal‘a-i Kuban be€inden ve kal‘a-i Kapoflvar be€inden, el-hâs›l dahi niçe k›lâ‘lardan Sadr›a‘zama feryâdc›lar ve kan ile yaz›lm›fl ve âtefl ile delik delik yanm›fl mektûblar vezîr-i dilîre gelince hemân ol Âsaf-› flecî‘ [ü] dilîr ol fliddet-i flitâda du‘â vü senâ ile tu€lar› sarây havl›s›na ç›karup nâdîler flehr-i Belgrad içre nidâ edüp cümle k›fllalarda olan vüzerâlara ve mîr-i mîrânlara ve ümerâlara ve cümle yedi bölük kapu kullar›n›n k›fllalar›na birer vezîria‘zam a€alar› evâmir-i flerîfeler ile ›lgar edüp a€alar pârekende ve perîflân oldular, ammâ flehr-i Belgrad içre erbâb-› dîvândan ve mevcû[d] kapu kullar›ndan ve vezîr a€alar›ndan on bin kadar asker bulunup,

Belgrad'dan Demirkaz›k seferine gitdi€imizi ve âlâm-› fledâ’id çekdi€imizi beyân eder

Evvelâ ol k›flda ve k›yâmetde Sadr›a‘zam Belgrad'da mevcûd bulunan on bin kadar asker ile Hazret-i Risâlet-penâh›n sanca€-› flerîfin açup Belgrad'dan bir alay-› musîbet ile ç›kup nehr-i Sava üzre cisirden geçüp **menzil-i sahrâ-y› Zemin**'de befl kar›fl kar üzre asâkir-i âciz çad›rlar›n kurma€a ne kadar cidd ü cehd etdilerse sahrâ-y› Zemin'in zemîni buz donup gûyâ polad-› Nahflivânî olup çad›r kaz›klar› geçmeyüp ol vakt-i sabâh niçe bin aded pür-silâh asker kar üzre hayme vü hargâhs›z atlar› dahi ellerinde ve k›l›çlar› bellerinde bu sahrâ içre cümle mahlûk-› Hudâ berk-i hazân gibi dir dir ditreyüp niçe bin benî Âdemler ve husûsan benî Âdem flekilli tiryâkîler cân-› azîzlerinden bîzâr oldular, ammâ niçe eflmifl ve yortmufl ve berzah u âlâm-› fledâ’id çekmifl ifl görmüfl âdemler cümle garârlar›n› ve bâr-› sakîllerini cânib-i erba‘alar›na dizüp haymelerin kurup cümle t›nâblar› harârlara ba€layup niçe yüz çad›rlar kuruldu, ammâ atlar›n kaz›klar› yere geçmedi€inden cümle halk âlem-i hayretde kalup niçe bin atlar sahrâdaki kar üzre serserî gezerler idi.

Hemân Sadr›a‘zam içün cebehâne-i pâdiflâhîden demir kaz›klar getirüp ve Belgrad'›n niçe bin demircilerine niçe bin demir kaz›klar kesdirüp vezîrin ve niçe erbâb-› dîvân›n haymelerin demir kaz›klarla kurdular.

Ammâ Hudâ berhordâr eyleye, bu hakîrin ifl görmüfl hüddâmlar› bu hâl-i melâli görüp ol ân âtefl yakup tancereler içre kar› eridüp kaynar su olunca niçe yerlere kaynar suyu döküp yer yumflak olunca hemân ol mahalle kaz›klar› kakup andan atlar› ba€layup her at›n bafl›na tobralar›yla samanlar›n asup çullar›n atlar üzre urup atlar ditremeden halâs olup derhâl bu tertîb üzre issi sular dökerek çad›r›n kaz›klar›n kakup çad›r›m›za girüp gûyâ a‘râfa girmifl olduk.

Bu hâli gayri a‘yân görüp anlar dahi kaynar sular ile kaz›klar kakarak haymelerin kurup a‘yân-› kibâr haymelerinde karâr etdiler, ammâ karakullukçu hüddâmân›n bu seferde çekdi€i derd [ü] belâ ve renc [ü] anây› Allâh bilir.

Andan ale's-sabâh bu vâdîden kalkarken cemî‘i kaz›klar yerden ç›kmayup ç›karma€a çal›flanlar›n cümle demir kaz›klar› sovukdan k›r›lup ve cemî‘i

haymeleri kat kat de€fliremeyüp hemân her çad›r› kurulmufl gibi kaskat› seyishânelere ve bârhânelere tahmîl edüp el ayak dutmadan kalup mehterlerin boru zurna çalma€a iktidârlar› olmayup niçe bâr [u] büngâh ordu yerinde kalup kimi atl› ve kimi piyâde gidüp kar hazâ'ini hod ârâm etmeyüp serçe bafl› gibi ya€up ol fliddet-i flitâda ve ol vâveylâ ve dipi ve boranda berzah ve musîbet çekerek 3 sâ‘atde,

Menzil-i Kuyular: Bu menzilde dahi niçe kerre yüz bin derd [ü] belâ ve renc [ü] anâ çekilüp yine kaz›klar yere geçmedi€inde müverrihân-› Âl-i Osmân bu sefer-i eser-sakara "Demirkaz›k geçmez seferi" deyü tahrîr etdiler.

Bu menzilde ol gece çekilen sovuk azâb-› elîmi bir târîhinde çekilmemifl ve görülmemifldir. ‹nflâallâh dâr-› âhiretde ehl-i nîrâna böyle dipi boran azâb› olmaya, ammâ Cenâb-› Kibriyâ'n›n hikmeti var, hikmet-i ezelîsinden su'âl olmayup [1] ‰«l”Δ‰ł dir.

Andan kalkup cemî‘i guzât-› muvahhidîn uslûb-› sâb›ka üzre niçe bin ***[138b]*** h›râfl-› cân çekerek ve niçe yüz tiryâkîler melekü'l-mevti görmeden cân çekiflerek 5 sâ‘atde kar üzre,

Menzil-i karye-i Yarka: Bu menzilde bir depe ve bir flepe ve bir ç›€ ve bir burma savruntu y›€ ile rîh-i akîm ve bâd-› sarsarlar esüp ne hayme vü hargâh ve ne bâr [u] büngâh yerinde kalmayup cümle berhavâ tayerân edüp herkes "*‹nnâlillâh*" âyetlerin tilâvet etme€e bafllad›lar. *El-azametullâh* bu rîh-i Semûdlar cemî‘i develeri y›kup ve atlar› ve kat›rlar› birbirlerine katup bu vâdî-i hâmûnda her dâbbeler karlar üzre serserî gezerler ve her hüddâmânlar cânlar›ndan bezerler.

Her ne hâl ise bu gün de böyle geçüp ol gece bir leyle-i muzlim olup ve berf ü selc bârân-› la‘net ya€up aslâ göz açd›rmad›€›ndan mâ‘adâ herkes haymesinde ve harâr› dibinde ya€murlu€un geyüp büzülmüfl yat›rlarken n›sfu'l-leylde bir rûzgâr-› zorkâr esüp cümle atlar ve kat›rlar târumâr olup niçe garîb ü gurebâ âdemler sovukdan donup kur›la kalm›fllar ve niçe bin kara h›rs›zlar çad›rlar› yarm›fllar ve niçe yüz yük harâr yükleri alup gitmifller.

Ale's-sabâh haflr [ü] neflrden bir yevmi'n-nüflûr olup bir vâveylâ ile bu mahalden kalkup 6 sâ‘atde kar üzre berzah çekerek gidüp,

Menzil-i kasaba-i cây-› rahmet, flehr-i Mitrofçe-i ‹rem-i cennet

Cümle asâkir-i ‹slâm'a konaklar verilüp herkes hakkâ ki cennete girmifle dönüp bin bin hamd [ü] senâlar edüp bunda üç gün tekâ‘üd fermân olundu, ammâ niçe âdemler bu flehrin hânelerinde alev-beralev âtefller yakup âtefller bafl›nda niçe yüz âdemlerin gözleri kar›€up a‘mâ oldu. Ve niçe âdemler sovu€u çekmiflken hemân âtefller bafl›nda bu€up öle kald›. Hudâ bu flehr halk›n›n âbâ vü ecdâdlar›na rahmet edüp kendülere sa‘âdet-i dâreyn müyesser ede.

Cümle ahâlî-i vilâyet on kadar evin ehl [ü] iyâllerin bir eve koyup cümle harîmlerin bile guzât-› müslimîne k›flla konak verüp kendülere zahmet etdiler, ammâ askere cenâb-› Hak'dan rahmet etdiler. Ammâ bu hakîr-i pür-taksîr aslâ hâneye girmeyüp ve hüddâmlar›m âtefl bafl›na komayup bir sütûh alt›nda sâkin olup atlar›m dahi âhûra komayup hemân sallama yemlerin asard›m ve cânlar›m›z besleyüp sefer tedâriklerin görürdüm.

Hikmet-i Hudâ dördüncü gün kar ya€madan teskîn oldu ve sehel halk›n yüzü güldü. Ve bu menzilde emr-i pâdiflâhîler yaz›lup Ösek'de kalan Gürcî Mehemmed Pafla serdâr olup K›bleli Mustafâ Pafla ve Kaplan Pafla ve ‹brâhîm Pafla ve Kefeli Bekir Pafla ve on oda yeniçeri ve alt› oda cebeci ve befl oda topçu dahi Mehemmed Pafla ile cümle k›rk bin asker ta‘yîn olunup Kanije ve Se€itvar ve ol serhadde olan kal‘alar›n imdâdlar›na revâne oldular.

Ammâ hikmet-i Hudâ bu mahalde yine serhad-i mezbûrelerin be€lerinden ve dizdâr a€alar›ndan feryâdnâmeler gelüp kal‘a-i Se€itvar kurbunda Sultân Süleymân'›n ba€›rsaklar› ve ci€eri ve kalbi türbesi kal‘as›n Bobofça ve Berezense ve fiekefl kal‘as›n Peçoy kal‘as›n›n taflradaki kal‘as›n Ösek köprüsün yakup Darda kal‘as›n dahi mezkûr kal‘alar ile cümlesin küffâr aldu€u ve yakdu€u ve Peçoy'un hâlâ iç kal‘as›n› muhâsara edüp dö€dü€ü feryâdc›lar› gelince hemân Sadr›a‘zam yan›nda olan askeri dahi cümle Ösek'de Gürcî Mehemmed Pafla'ya gönderüp dahi ardlar› s›ra Sombor kal‘as›nda mefltâ eden Hânzâde Ahmed Giray Sultân'a mü'ekked emr-i flerîfler yaz›lup seksen yedi bin Tatar-› sabâ-reftâr ile ve yal› a€as› k›rk bin güzîde Tatar ile Ösek'de Gürcî Mehemmed Pafla serdâr yan›na gitme€e me'mûr oldular.

Ve yine cânib-i erba‘ada mefltâ eden guzât-› müslimîne mü'ekked fermânlar ile niçe yüz aded Sadr›a‘zam a€alar› gitdiler.

Andan befl günde Gürcî Mehemmed Pafla'n›n bafl›na altm›fl bin güzîde Âl-i Osmân askeri ve yüz yigirmi yedi bin K›r›m askeri ve Yal› Tatar› askeri cem‘ olup dahi Ösek cisri ›hrâk olmuflken cümle asker-i ‹slâm Gürcî Mehemmed Pafla ile Kanije ve Se€itvar ve gayri diyâr k›lâ‘lar›n›n imdâdlar›na teveccüh etdiklerin küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr istimâ‘ edüp karârlar› firâra mübeddel olup kal‘a-i Peçoy'un taflra hisâr›ndan ç›kup iç kal‘as› kalup Bobofça ve Berezense kal‘alar›n dahi b›ra€up ve Se€itvar ve Kanije kal‘alar› alt›ndan geçüp kaça kaça nehr-i Morava kenâr›nda Keckivar kal‘as›na, ya‘nî Yenikal‘as›nda karâr eder.

Gürcî Mehemmed Pafla da bu kadar deryâ-misâl asker ile küffâr›n ardlar› s›ra kovarak tâ kal‘a-i

[1] *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yapt›€›ndan sorumlu tutulamaz".

Kanije'ye varup Yentür Hasan Pafla'ya bir semmûr hil‘at-i fâhire geydirüp kal‘a-i Kanije'nin derûnuna kâmil befl bin aded piyâde asker-i pür-silâh imdâd koyup andan Kanije'nin cümle zahîresi ve mühimmât [u] levâz›mâtlar›n görüp andan kal‘a-i Se€itvar'da Gürcî Mehemmed Pafla mefltâya karâr verüp cümle k›lâ‘lara kifâyet mikdâr› askerler gönderüp Süleymân Hân türbesi kal‘as›n ve Peçoy kal‘as›n ta‘mîr [ü] termîm ederken Kefeli Bekir Pafla geldikde, "Niçün imdâda geç geldin?" deyü Gürcî Mehemmed Pafla, Bekir Pafla'n›n bafl›n› kesüp Sadr›a‘zama arz eyledi. ***[139a]***

Ammâ bu mahalde Zirino€lu ve Begano€lu fürce bulup asker-i ‹slâm Se€itvar alt›nda cem‘iyyetde iken nehr-i D›rava'n›n Valpova kal‘as› taraf›ndan on bin güzîde kâfir gönderüp bu kerre murâd [u] merâm› üzre Ösek köprüsün ›hrâk etdi€i ve Gürcî Mehemmed Pafla'n›n asker-i ‹slâm ile Se€itvar'da kald›€› Mitroviçse'de Sadr›a‘zama haber gelüp küffâr›n Yenikal‘aya firâr etdi€inden ve mezkûr kal‘alar›n dest-i küffârdan halâs olduklar›ndan cihân cihân hazz edüp (---) (---) vezîri ‹smâ‘îl Pafla'y› Ösek köprüsünü müceddeden amâr etme€e me’mûr edüp Mihaç be€ine dahi köprüyü amâr etme€e fermânlar gitdi.

Ve günden güne k›fllalardan cemî‘i asâkir-i ‹slâm gelüp Kanije ve Se€itvar ve Peçoy kal‘alar›na imdâdlar gönderilüp ba‘dehu,

Vezîria‘zam Mitroviçse kasabas›ndan tekrâr Belgrad k›fllas›na avdet etdi€i menâzilleri beyân eder

Evvelâ Mitroviçse'den cânib-i flarka,

Menzil-i karye-i Parka: Mukaddemâ bunda çekilen azâb-› elîme karfl›l›k Cenâb-› Allâh bir küflâde havâ-y› latîf verüp cümle çekdi€imiz renc [ü] anâlar› ferâmûfl edüp bu hakîr sûre-i *Elem Neflrah*'da [1] ·«Ł†AY†«‰Y”—†I”—‹ nass-› flerîfi mazmûnun müflâhede etdim.

Andan yine cânib-i flarka yine Sirem sahrâs› üzre sehel flitâ çekerek,

Menzil-i sahrâ-y› Zemon: Hamd-i Hudâ bunda dahi küflâde havâ olup mukaddemâ Zemon sahrâs› zemîninde kalan demir kaz›klar›n niçe bini bulunup ve niçe h›rs›zlarda serîka olunan atlar ve esvâblar bulunup cümle h›rs›zlar cisir bafl›nda katl olunup andan tekrâr,

Menzil-i kal‘a-i Belgrad-› kaviyyi'l-bünyâd-› dârü'l-cihâd

fiehrine dâhil olup kâmil iki buçuk ay zevk u safâlar ile cümle a‘yân [u] eflrâf ile cihân sohbetleri ve Hüseyn Baykara iflretleri ederek hamd-i Hudâ eyyâm-› flitâ mürûr edüp eyyâm-› bahâr geldi, derken hikmet-i Hudâ tekrâr Kanije kal‘as›nda Yentür Hasan Pafla'dan ve Se€itvar kal‘as›nda Gürcî Mehemmed Pafla'dan ve Budin'de Serdâr Ali Pafla'dan ve kal‘a-i Üstürgon'da Çerkez Bekir Pafla'dan ve Novigrad kal‘as›nda Hamza Pafla'dan ve Leve kal‘as›nda Çatrapatra Ali Pafla'dan ve Ustolni-Belgrad kal‘as›nda Hac› Mustafâ Pafla'dan cümle feryâdc›lar gelüp,

"Hâlâ Nemse çâsâr› yedi koldan üzerimize gelmek üzredir" deyü kanl› kâ€›zlar geldikde ol ân Budin vezîri Abaza Hüseyin Pafla dahi Uyvar'dan haber gönderüp,

"El-hükmülillâh Litre kal‘as›n küffâr muhâsara etdikde biz dahi asker cem‘ edüp kal‘a-i Litre'ye imdâd yetifldi€imiz mahalde derûn-› hisârda mahsûr olan guzât-› acûl acele edüp kal‘a-i Litre'yi küffâra vere ile verüp cümle askeri hâlâ kal‘a-i Uyvar'dad›r. Pâdiflâh sa€ olsun, kal‘a-i Litre'yi sultân›m›n fermân›yla bu kulun feth etdi ve inflâallâh efendimin devletinde yine ben feth ederim. Hemân devletinde kal‘a-i Uyvar'› muhâfaza edelim, ammâ sultân›m kâfirin Pojon taraf›ndan birkaç diller dutdum. Nemse çâsâr›n›n ve K›z kral›n ve Danimarka kral›n›n ve Zirino€lu ve Begano€lu ve yedi aded hersekler ve on iki aded ban olan segler cümle yüz bin asker ile Kanije kal‘as› üzre gitme€e turvin ve müflâvere etdiklerinin ve dâr-› menhûslar›ndan azîm leflker ile Kanije üzre gitdiklerinin s›hhat haberin dillerden alup sultân›m bir ayak evvel Kanije kal‘as›na Tatar askerin gönderüp sa‘âdetle siz dahi Kanije üzre azîmet buyurmadan hâlî olmayup kal‘a-i Uyvar'da bizi dahi hayr du‘âdan ferâmûfl buyurmayas›z" deyü Hüseyin Pafla'n›n dahi bu yüzden Litre kal‘as›na küffâr›n zafer buldu€u haber-i mûhifli gelince hemân ol ân Sadr›a‘zam-› sâhib-k›ran tu€lar ile sanca€-› Resûlullâh'› Belgrad sarây› havl›s›na du‘â vü senâ ile ç›karup ve kurbânlar kesilüp sene 1074 Ramazân'›n›n yigirminci gün cemî‘i ümmet-i Muhammed sâimü'd-dehr iken cümle guzâta iftâr fermân olundukda tiryâkîler Zirino€lu kâfirine,

"‹lâhî berhordâr ola, kâfir ise de hidâyet bula. An›n hareketleriyle biz de sefer edüp orucumuzu yeme€e me’zûn olduk" deyü niçe tiryâkî murdârlar› kâfire du‘â ederlerdi.

Ba‘dehu Sadr›a‘zam yevm-i mezbûrda Belgrad-› behiflt-âbâddan alay-› azîm ile nehr-i Sava üzre cisrden ubûr edüp cânib-i garbda,

Menzil-i sahrâ-y› kal‘a-i Zemon

Bu vâdîde meks edüp üç gün tekâ‘üd fermân olunup cemî‘i eyâletlerde ve cemî‘i sancaklarda k›fllada olan mîr-i mîrânlara ve cemî‘i ümerâlara emr-i flerîfler ile kapucubafl›lar pârekende ve perîflân olup gitdiklerinde hakîre dahi bizzât Sadr›a‘zam,

---

1 *Kur’ân,* ‹nflirâh 5-6, "Elbette zorlu€un yan›nda bir kolayl›k vard›r. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolayl›k daha vard›r."

"Hersek sanca€›na mutasarr›f olan Sührâb Mehemmed Pafla Kanije imdâd›na gelmeyüp Hersek sanca€›n› bir hofl muhâfaza *[139b]* edüp Venedik'in Kotur kal‘as›ndan küffâra bafl ç›kartmayup muhâsara edesin" deyü Sührâb Mehemmed Pafla'n›n emr-i flerîflerin hakîre verüp ve cümle a‘yândan mektûblar alup Sadr›a‘zam kethudâs› ‹brâhîm kethüdâdan Sührâb Pafla'ya ve vâlidesine mektûblar alup Sadr›a‘zam Kanije imdâd›na revâne oldu.

Bu hakîr-i Evliyâ-y› pür-taksîr Belgrad'dan Bosna eyâletinde Hersek sanca€›nda Sührâb Mehemmed Pafla'ya muhâfaza emirleri götürdü€üm menâzilleri ve k›lâ ve flehirleri beyân eder

Evvelâ *Bism-i ‹lâh* ile sene 1074 Ramazânu'l-mübârekinin yigirmi üçüncü gün Belgrad flehrinden cânib-i k›bleye **Havâle kal‘as›**na do€ru geçüp 8 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Rojay: Kefere köyüdür. Andan,

Karye-i Perayo ve **karye-i Lisovik** ve **karye-i Barofloça:** Bu üç pâre ma‘mûr kefere köyleri Semendire sanca€› hâkindedir. Bu kurâlar› 12 sâ‘atde cümle da€lar ve beller ve yaylalar ve d›rahtistân yerler aflup giderek,

Menzil-i karye-i Bistiriçe: Bu dahi kefere köyüdür. Andan,

Karye-i Tirepoflna ve **karye-i ‹smirli Kovaç** ve **karye-i Dodoçan** ve **karye-i Lipye:** Bu kefere köyleri dahi Semendire sanca€›nda ma‘mûr u mahsûldâr kurâlar, 10 sâ‘atde ubûr edüp,

Menzil-i karye-i Moraviçe: Bu ma‘mûr kefere köyü bir yayla ete€inde olma€ile mahbûbe k›zlar›n temâflâ ederek kayma€ u ballar›n yiyerek niçe zevk u safâlar ederek ve bu karye-i Moraviçe, nehr-i Lig kenâr›ndad›r. Nehr-i Lig Karada€'da karye-i Baht'dan ç›kup yine Semendire sanca€› hâkinde kasaba-i Valiva'ya karîb nehr-i Kolibara'ya mahlût olup ikisi cereyân ederek nehr-i Sava-i azîme munsabb olur.

El-hâs›l bu mahalde nehr-i Lig'i ubûr edüp **karye-i Kadinaluka** ve **karye-i Islavkoça**'dan **Karada€ yaylas›**n aflup, ammâ haydud keferelerinden gücile cân›m›z kurtarup ve azîm d›raht-› müntehâlar seyr edüp her bir flecere-i bâlâlar evc-i semâya münkalib olup her birin onar âdem kucaklar. Mezkûr kurâlar› ve Karada€ yaylas›n (---) sâ‘atde geçüp,

Menzil-i kasaba-i Banya: Sene 1072 târîhinde vilâyet-i Erdel kâfiristân› gazâs›ndan Belgrad'a gelüp andan vilâyet-i Arnavudistân ‹skenderiyyesine giderken yine bu Banya köyüne u€rayup ›l›cas›na girdi€imiz sene-i merkûmda terkîm olmufldur kim tekrâr tahrîri melâlet verir, ammâ bu kasaba-i Banya içre nehr-i Diçina flehr-i Öziçe da€lar›ndan gelüp bu ›l›ca deresinden geçüp ve Çaçka kasabas› dibinden geçüp nehr-i Morava'ya, ol dahi Semendire ile Köylüc kal‘as› mâbeyninde nehr-i Tuna'ya mahlût olur.

Andan nehr-i Diçina'y› ubûr edüp **karye-i Tovoçin** ve **karye-i Kofltonik** ve **karye-i Dorojvenik,** andan nehr-i Kamaniçse'yi cisirden ubûr {edüp }bu dahi Karada€'dan gelüp Belgrad'›n yolu üzre nehr-i Morava'ya kar›fl›r âb-› hayât sudur.

Bu merkûm kefere kurâlar›n ve bu nehreyni cümle 15 sâ‘atde geçüp,

Menzil-i karye-i Goynagor: Kefere köyüdür, ammâ Öziçse flehri kazâs› nâhiyesinin ma‘mûr kurâlar›d›r.

Ve Belgrad'dan berü esmâlar› terkîm olunan kurâlar›n ekserini sene 1072'de Arnavud ‹skenderiyyesine giderken u€rayup evsâflar› bâlâda mufassal tahrîr olunmufldur. Ba‘de'l-yevm gayri yollara azîmet olundu.

Andan **karye-i Siridna,** andan **karye-i Dobrina,** güzel, orta köy demekdir ve e€er her köyün lisân-› Bulgarca ve S›rfça esmâlar›n tahrîr eylesek baflka bir tomar-› d›râz olur.

Andan **karye-i Dona Dobrina,** ya‘nî güzel kral kar›s› köyü demekdir. Andan **karye-i Dolna Dobrina**.

Bu mezkûr kurâlar› cümle Öziçse hâkinde 11 sâ‘atde ubûr edüp,

Menzil-i karye-i Çis Dobriçse: Bu dahi Öziçe hâkinde yine S›rf ve Bulgar keferesi köyüdür. Bu karye-i ma‘mûre içinden nehr-i Iflk›rapifl, bu nehir dahi yine Karada€'›n taraf-› cenûbîsinden tulû‘ edüp bu karyeden güzer edüp kasaba-i Pojagac›k dibinde nehr-i lezîz Öziçse'ye kar›flup ikisi kasaba-i Çaçka kurbunda nehr-i Morava'ya mahlût olur.

Andan kalkup yine cânib-i cenûba, **karye-i Hotan** ve **karye-i Dobrodo** ve **karye-i Tivirdik** ve **karye-i Sovolno**.

Bu kurâlar dahi cümle Öziçe hâkinde S›rf ve Bulgar kefereleri köyleri olup niçeleri tîmâr u ze‘âmet ve niçeleri hâs ve niçe köyleri vakfullâhd›r.

Merkûm kurâlar› 13 sâ‘atde ubûr edüp,

Evsâf-› pây-i taht-› kraliçse, ya‘nî kal‘a-i bâlâ Öziçse

S›rf kavmi Öziçe derler, Bulgar kavmi Öziçse derler. Lisân-› Latin'de Öziçe (---) (---) demekdir.

Târîh-i Latin-i mu‘teberde *[140a]* bu kal‘a-i Öziçe'nin evsâf›n tahrîr edüp ibtidâ bânîsi S›rf banlar›ndan Seleflti Ban taht› olup an›n binâs› olup sevâd-› mu‘azzam olmak üzre vasf etmifl.

Ba‘dehu niçe mülûkdan mülûka bu kal‘a-i sengbinâ intikâl edüp âhir-i kâr sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân-› Gâzî vilâyet-i Bosna'y› feth etme€e giderken bu kal‘a-i Öziçe küffârlar› ru‘b-› Âl-i Osmân'dan kal‘an›n miftâhlar›n istîmân ile Sultân Mehemmed'e teslîm edüp derûn-› hisâra kifâyet mikdâr asâkir-i ‹slâm ve cebehâne ve mühimmât [u] levâz›mât zahîrelerin müstevfâ koyup Ebü'l-feth Mehemmed Hân ve Akflemseddîn Sultân

ve Sadr›a‘zam Velî Mahmûd Pafla bu flehrin amâr olup ›nk›râzu'd-devrân dest-i Âl-i Osmân'da müebbed kalmas›yçün hayr du‘â edüp ba‘dehu Mehemmed Hân Bosna diyâr› fethine azîmet ederler.

fiehr-i Öziçe'nin hâkimler[in] beyân eder: Evvelâ kanûn-› Süleymân Hân üzre Budin eyâletinde Semendire sanca€› paflas›n›n hâss› olup üç yüz nefer âdemiyle hâkimi voyvada a€ad›r. Yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Nâhiyesi cümle yüz on pâre ma‘mûr u âbâdân kurâlard›r ve fleyhülislâm› vard›r ve nakîbü'l-eflrâf› vard›r ve a‘yân [u] eflrâf› dahi gâyet çokdur. Ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve Budin kulu serdâr› ve Budin kulu taraf›ndan harâc a€as› ve muhtesib a€as› ve flehir kethudâs› ve bâcdâr a€as› ve mi‘mâr a€as› ve dizdâr a€as› vard›r.

Der-s›fat-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Öziçe: Evvelâ kal‘as› nehr-i Diçina kenâr›nda gûyâ Tokat kal‘as› gibi bir yalç›n serâmed âlî kaya üzre flekl-i murabba‘ fieddâdî seng-binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi üç bin yüz ad›md›r.

Cümle etrâf›nda k›rk bir kulle ve dörd yüz aded dendân-› bedendir ve dîvâr›n›n kaddi k›rk yedi ar-fl›n-› âlîdir. Cânib-i erba‘as› çâh-› gayyâ-misâl kanara uçurum kayalar olma€ile bir taraf›nda handak› yokdur. Gerçi cânib-i garbî ve flimâlî ve cenûbîsi ta-raf›nda havâleleri vard›r, ammâ hayli mesâfe-i ba‘îdede da€lard›r ve ol da€lardan bu kal‘aya yü-rüyüfl mümkün de€ildir, zîrâ havâle olan da€lar ile bu kal‘a-i bâlâ mâbeyninde nehr-i Diçina cereyân etdi€i bir derk-i esfel-misâl bir deredir kim afla€› bakma€a âdem cür’et edemez.

Ve bir hâl ile bu kal‘aya la€›m ve toprak sürmek kâr eylemez. Gerçi flimdiki zamân›m›z›n savafl-› perhâfl›na göre sademât-› topa dayanmaz, tîz mün-hedim olur, ammâ bir vech ile yürüyüfl edüp yan›na var›lmaz, zîrâ bu h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn bir bu-runda bir yalç›n kanara püflte üzre vâk›‘ olup cânib-i selâs›n nehr-i Diçina ihâta etmifldir kim ol su gûyâ gayyâ deresinden cereyân edüp kal‘adan bir tafl atsan afla€› dereye ol tafl hayli zamândan sonra ener.

El-hâs›l bu kal‘aya bir vecih ile yürüyüfl edüp zafer mümkün de€ildir. ‹llâ muhâsara ile zahîresiz kal›rsa zafer mümkündür. Ve e€er havâle olan da€lardan darebât-› top-› kûplar ile kal‘an›n der [ü] dîvârlar›n münhedim etsen içinde mahsûr olanlar kal‘a içre olan seng-i hârâ ma€âralara girüp müte-hass›n olduklar›nda mazgal deliklerindeki kurflum havfinden dibelik kal‘an›n yan›na var›lmaz.

Ve üstâd-› bânî-i bennâ-y› selef bu kal‘an›n nehr-i Diçina akd›€› mahalle bir kulle-i bâlâ-› azîm binâ edüp bu kulleden seksen kulaç urganlar çarh-› dollâblara koflup afla€› nehr-i Diçina'dan su çekil-di€in aslâ düflman göremez. Ve bu mahalde yalç›n kayalardan nehr-i Diçina'n›n cereyân etdi€inün sadâs› ra‘d gibi gürleyüp âdemi asamm eder. Tâ bu mertebe taflk›n ve coflkun akar bir küçük sudur kim tulû‘u ve gurûbu bâlâda tahrîr olunmufldur.

Ve derûn-› kal‘ada cümle on hâne var, dizdâr ve kethudâ ve imâm ve hatîb ve mehterbafl› evleri ve Ebü'l-feth'in bir küçük câmi‘i ve cebehânesi ve g›lâl anbâr› var, gayri âsâr-› imâreti yokdur.

Ve flimâl cânibine nâz›r üç kat metîn ve kavî demir kapular› var. Bu taraf› üç kat kal‘a dîvâr› ol-ma€ile üç kat kapudur, ammâ bu kal‘a iç ilde vâk›‘ olup serhad olmama€ile yigirmi aded tîmârl› nefe-râtlar› vard›r.

Der-flehrengîz-i flehr-i merâm Öziçe: Mezkûr kal‘an›n cânib-i k›blesi ve taraf-› flarkîsinde kal‘adan yokufl afla€› yalç›n kesme kaya yollar ile kâmil iki bin ad›m enüp kat-ender-kat bir vâsi‘ öz içinde nehr-i Diçina'n›n yemîn ü yesâr›nda tahtânî ve fevkânî cümle kârgîr binâ bâ€ u bâ€çeli ve gül [ü] gülistânl› tezyîn olmufl bir flehr-i flîrîn-i ma‘mûrdur kim cümle dörd bin ***[140b]*** sekiz yüz aded ekseriyyâ tahta flindire ve kiremit örtülü mükellef ve müzeyyen ve mükemmel hânedânlar› var, zîrâ erbâb-› zu‘amâs› ve a‘yân-› kibâr› bî-hisâbd›r. Cümleden mükellef Zâ‘im Ca‘fer A€a Sarây› (---) (---) (---) (---) (---). Mâ‘adâ vasatu'l-hâl büyût-› ra‘nâlard›r.

Der-defter-i esmâ-i aded-i mahallât: Cümlesi (---) aded mahallelerdir. Üç mahallesi re‘âyâ-y› harâc-güzâr Nasârâ mahallesidir. Bir mahalle dahi Yahûdî mahallesidir, ammâ Ermeni ve Fireng ve Macar ve Urûm kefereleri yokdur. Ekseriyyâ Latin ve S›rf ve Bulgar kefereleridir, ammâ mahalle-i müslimînin esmâlar› budur:

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-fasl-› imârethâ-y› cevâmi‘-i ehl-i îmân: Kamusu otuz dörd aded mihrâbd›r. Cümleden mü-kellef ve ma‘mûr u müzeyyen ve kârgîr binâ Alaybe€ câmi‘i gâyet müferrih ve dil-küflâ sâfî rusâs-› hâs ile mestûr bir câmi‘-i nûrdur ve cümleden minâresi mevzûn bâng-› Muhammedî hâne-i pür-nûrdur. Bu câmi‘den mâ‘adâlar› kurflumlu olmayup serâpâ kiremit ile mestûrdur.

Andan Hüseyin A€a câmi‘i, andan Hasan Efendi câmi‘i, andan Çeribafl› câmi‘i, andan Tâmîrîzâde câmi‘i, ma‘lûmumuz olan cemâ‘at-i kesîreye mâlik olan cevâmi‘-i rûflenler bunlard›r. Mâ‘adâs› mesâcid-i muvahhidând›r. Dükelisi yigirmi tokuz aded mahallât mesâcidleri ve zâviye ve buk‘alar ve mezgit ve eyne ibâdetgâhlar›d›r. (---) (---) (---) (---), ammâ,

Der-sitâyifl-i musallâ-y› ibret-nümâ-y› âbi-dân-› zâhidân: Salât-› îdeyn ve salât-› du‘â-i istiskâ içün bu flehrin tâ aynü'l-fi‘linde nehr-i Diçina ke-nâr›nda bir namâzgâh [u] niyâzgâh [u] ma‘bedgâhd›r.

K›rk iki y›ldan berü seyr etdi€imiz ‹slâm diyâr-lar›n›n biri böyle h›yâbân u koyah ve ‹remezâtü'l-imâd misilli bir tâ‘atgâha mâlik oldu€un bu hakîr görmemiflimdir ve olmak ihtimâli yokdur, zîrâ na-zargâh-› kibâr-› evliyâullâhd›r. Hattâ Ebü'l-feth Gâzî

Mehemmed Hân bu kal‘ay› feth ederken Akflemsed-dîn Hazretleri bu cây-› ‹remde erba‘îne girüp Vezîria‘zam Velî Mahmûd Pafla ile ve Hazret-i H›z›r Nebî ile bu çemenzârda tâ‘at u ibâdât edüp,

"Bu cây-› müferrih gül [ü] gülistân ve ma‘bedgâh-› mü’minân ola" deyü du‘â etdiklerinde anlar›n nutk-› dürer-bârlar›yla hâlâ bir müstecâbü'd-da‘ve du‘a h›rmeni bir musallâd›r kim k›rk gün bu mahalde ibâdet eden elbette dünyevî ve uhrevî hayr murâdâtlar› hâs›l olup sa‘âdet-i dâreyne nâil olur.

Hattâ bu namâzgâh›n tûlu çâr-ender-çâr› dâ’ire-mâdâr kâmil iki bin ad›md›r. Etrâf› bir âdem kaddi kadar kârgîr ve metîn dîvârd›r. Ve cümle dörd aded kapular› vard›r.

Bu musallân›n içi cümle evc-i âsmâna ser çekmifl ç›nar ve kavak ve uhlamur ve bîd-i ser-nigûn ve ar‘ar ve servî ve sanavber ü tefne d›rahtlar›n›n flükûfeleri râyiha-i tayyibelerinden bunda tâ‘at-› Sübhânî eden cemâ‘atin demâ€lar› mu‘attar olur ve zemîn-i sebiz-gûnu eyle yeflil çemenzârd›r kim gûyâ ahzar-gûn duhâvî katîfedir.

Ve dîvâr›n›n cânib-i erba‘as› gül [ü] gülistân ve murgzâristând›r kim niçe bin andelîb-i beyâbânîlerin asvât-› hazînleri âdeme cân ba€›fllar. Ve bu musallâya sayf u flitâda aslâ ve kat‘â flems-i âtefl-tâb›n te’sîri olmayup cemî‘i eflcârlar›n z›ll-› himâyelerinde cümle mü’minân muvahhidân tâ‘at-› Yezdân edüp flehrin cemî‘i a‘yân-› kibâr› ve erbâb-› me‘ârif ve âfl›kân-› sâd›kânlar› bu menzilgâhda cem‘ olup mubâhase-i ilm edüp gûy gûy sohbet-i hâs ederler, bir aceb mesîregâh u teferrücgâh ve pâk ibâdetgâhd›r, ammâ cânib-i vakf›ndan dörd aded bevvâblar› vard›r.

El-hâs›l bir mecma‘-i ulemâ ve bir menba‘-› fuzelâ ve bir ârâmgâh-› kân-› flu‘arâ yeridir. *Ink›râzu'd-devrân mü’ebbed ola, âmîn ve yâ Mu‘în.*

Der-beyân-› dârü't-tedrîs-i âlimân-› müfessirân: Hepisi (---) aded medâris-i tâlibând›r. Cümleden (---) (---)

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-ayân-› dârü'l-kurrâ-i huffâzân: Umûmisi üç aded yerde ilm-i tecvîd ile Hazret-i Kur’ân tilâvet olunur, lâkin sâ’ir bilâd›n hâf›zlar› gibi ‹bn Kesîr ve Seb‘a k›râ’ati okunmaz, ancak Hafz k›râ’at› tilâvet olunup mahsûs dârü'l-kurrâlar› yokdur. (---)

Der-ilm-i dârü'l-hadîs-i kân-› muhaddisân: Olancas› iki yerde ilm-i hadîs okunur. Biri Alaybe€i câmi‘inde, biri Hasan Efendi tekyesinde ***[141a]***

Ta‘rîf-i mekteb-i ci€er-kûfle-i püserân: Bar›s› on bir aded mekteb-i t›flân-› ebcedhânlard›r ve gâyet necîb ü reflîd s›byânlar› vard›r, lâkin ebyât [u] efl‘âr okuma€a selîkalar› düflmüfldür, ammâ

[1],«‰E«†€”»O«E„›†‰«†

âyetin sûre-i Bakara'dan tilâvet ederler.

Der-zikr-i tekye-i erbâb-› tarîk-i dervîflân: Bardas› tokuz aded hânkâh-› Âl-i Abâ-y› zîflând›r, ammâ cümleden yukaru kal‘a alt›nda tekye-i Hasan Efendi; hâlâ hayâtda olup k›rk bin aded mürîde mâlik bir pîflvâ-y› tarîk Hakk'a sâlik maz›nne-i kerâme, fuzelâyi'd-dehrden bir kimesne Rûm ve Arab u Acem'de ecdâd-› izâmlar›ndan berü "Öziçe fleyhleri" deyü meflhûr-› âfâk tarîk-i Halvetiyye fleyhi fleyhun ale'l-›tlâkd›r. Hamd-i Hudâ tevhîd u tezkîrlerinde bulunup semâ‘ u safâlar edüp ol du‘â h›rmeninde hayr du‘âlar›n alup dest-i flerîfin bûs etme€ile behre-mend olduk.

Andan tekye-i (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-medh-i hammâm-› râhat-› cân: Olandas› iki aded hammâm-› gâs›lând›r.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-manzara-i mihmân-sarây-› kârbân-› revân: Hamusu bir aded kârbânsarây-› hasbîdir. Ol dahi afla€› çârsû içre *merhûm u ma€fûrun leh* Koca Mûsâ Pafla'n›n kârbânsarây-› hâne-i bî-minnetidir kim niçe bin at ve âdem al›r bir kârgîr binâ bir azîm hân-› ârâmgâhd›r.

Der-aded-i hân-› hâcegân-› tüccârân: Ümmeten on bir aded hân-› sevdâgerânlar› var kim Rûm ve Arab u Acem'in bâzergânlar› bu kârgîr binâ hânlarda sâkin olup metâ‘-› kâlây u vâlây-› kâmhâ-y› hârâlar›n fürûht edüp kâr [u] kisb ederler. Ba‘dehu her biri diyârlar›na giderler.

Der-niflâne-i vekâle-i garîbân-› mücerredân: Cümleden üç aded bekâr odalar›d›r. Baflka bevvâbânlar› vard›r. Ba‘de'l-›flâ kapular› sedd olup ale's-seher bâblar› aç›lup herkes kâr [u] kisbinde olurlar. Ekseriyyâ bu rablarda sâkin olan bir alay garîbü'd-diyâr ehl-i h›reflerdir.

Der-sitâyifl-i çârsû-y› bâzâr-› bezzâzistân: Âmmeten bin yüz k›rk aded ma‘mûr u müzeyyen sûk-› sultânîsinde bir kârgîr binâ metîn ve kavî bezzâzistân› ve befl aded kahvehânesi ve flehir içre cereyân eden nehr-i Diçina kenâr›nda ba‘z› dükkânlar› vard›r, ammâ ma‘mûrlar› bâlâdad›r.

Der-beyân-› binâ-y› cüsûr-› memerr-i nâs-› âyendegân: Hemeten bu flehir içre cereyân eden nehr-i Diçina üzre üç aded a€aç cisirler ve üç aded metîn ü müstahkem kârgîr binâ cisr-i musanna‘lar vard›r, ammâ cümleden mükellef Mehemmed A€a cisrinin târîhi budur:

Mehemmed Be€ karîn-i lütf-i Yezdân,
Toludur nâm-› nîkiyile efvâh,

Görüp cârî Dâ‘î dedi târîh,
Ne zîbâ köprü etdik bârekallâh.

Sene 1027.

---

1 *Kur’ân,* Bakara, 32; "Dediler ki: Sen yücesin. Bizim senin ö€retti€inden baflka bir bilgimiz yoktur".

Der-beyân-› âsiyâb-› dakîk-i tahhân: Yekûnu yüzden mütecâviz su de€irmenleri var kim bu flehir içre cereyân eden nehr-i Diçina üzre vâk›‘ olmufl gûnâ-gûn musanna‘ de€irmenlerdir kim bir diyârda bu gûne çarhl› ve bu elvânda seng-i hârâl› un de€irmenleri yokdur.

Der-mesîregâh-› aded-i bâ€-› cinân: Cem‘an on bin altm›fl aded nazargâh-› bâ€-› ‹reme-zât misilli cinîn u gaytân ve hadîka-i ravza-i r›dvânlard›r. Her bâ€ alt›flar akçe öflr-i sultânî verüp gayri tekâlîf-i örfiyyeden berî bir flehr-i âbâdân u müzeyyendir.

Der-vasf-› havâ-y› hûb-› câvidân: Bu flehir gerçi bir kayal› ve dereli ve depeli zemîn-i sengistâna vâk›‘ olmufldur, ammâ cânib-i flimâlîsi ve flarkîsi küflâde olma€ile havâs› latîf olup vakt-i seheri gûyâ Haleb diyâr›nda Ma‘arratü'n-Nu‘mân flehrine benzer.

Der-sûret-i çîn-i meh-cibîn, mahbûbe-i mahbûbân: Âb [u] hevâs›n›n letâfetinden nisvân›n›n hüsn-i cemâlleri gûyâ bir bedr-i münîr-i mehtâbd›r ve g›lmânlar›n›n hüsn-i cemâlleri bir mertebededir kim la‘l-gûn tebekânî yanaklar› ve sorh-gûn dudaklar› emsem derdine devâd›r.

Der-alâmet-i kabâ-y› merd-i meydân: A‘yân-› kibâr› elvân çuka semmûr kürk-i zincab ve zerdeva ve nâfe kürk geyüp destâr-› Muhammedî sararlar. Afla€› hâlli olanlar çuka esvâblar ve kopçal› çakfl›rlar ve kalpaklar geyerler. Ve Boflnakça kelimât ederler, ammâ garîbi severler. Cümle tüccâr kavmidirler.

Der-k›yâfet-i câme-i nisvân: Ekseriyyâ zenâneleri siyâh ferâceleri cümle bo€as›dand›r, al ve yeflil ve k›rm›z› çuka ferâce geymezler. Ve cümle gâyet mü’eddebe gezerler, ammâ çârsû-y› bâzâra girmezler, aybd›r. Cümle Râbi‘a-i Adeviyye mertebesinde sâliha havâtînleri vard›r.

Der-imâret-i dârü'l-it‘âm-› fakîrân-› garîbân: Cümle iki aded dârü'z-ziyâfe-i pîr [u] cüvând›r. Evvelâ yukaru fieyh Hasan Efendi tekyesinin subh u mesâ bay u gedâya ni‘meti mebzûldur. Ve afla€›da Koca Mûsâ Pafla hân› yan›nda imâretinin ni‘meti mâh u sâl bi'l-guduvvi [ve]'l-âsâl ni‘meti dâ'imdir. ***[141b]***

Der-memdûhât-› sanâyi‘ât-› üstâdân: Evvelâ sar› ve neftî ve yeflil sahtiyan› me€er Kürdistân'›n Bitlis flehrinde ola. Ve üstâd-› mücellidleri sihir mertebesi kitâb-› müstetâb cildleri ve müzehheb ve murakka‘ ve münakkafl pîfl-tahta divîtleri yapup pâdiflâha hedâyâ verirler.

Der-na‘t-› güzîde-i fli‘r-i flâ‘irân: Erbâb-› ma‘ârifi ve musannifîn ve nüktedân ârifânlar› çokdur. Hattâ hâlâ hayâtda olan Cârî Çelebi bir dîvân tertîb eylemifl, hakkâ ki kelâm-› dürer-bâr›n ayân eylemifl. ‹slâmbolî Fehîm Çelebi'ye nazîreler etmifl kim sihr etmifl.

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât: Evvelâ bu flehr-i ma‘mûrenin cümle halk› ve ni‘metleri pâk oldu€undan mâ‘adâ cemî‘i flâhrâhlar› pâk kald›r›md›r. Ve cânib-i erba‘as› kûh-› bâlâlar ol-ma€ile niçe yüz aded yerden âb-› hayât uyûn-› cârî-yeler revân olup her biri mâh-› Temmûz'da buz pâresi gibi aynü'l-hayât sular› vard›r. Ve bu flehir gûyâ bir kâse içindedir. Cânib-i erba‘as› da€lard›r, dahi mâverâlar› serâpâ bâ€lard›r. Ve biri birinden âlî zemînde ma‘mûr hânedânlard›r. Ve cümle halk› ehl-i zevklerdir. Niçe bini sâhib-i sülûk Hasan Efendi hulefâlar›ndan galîz müselmânlard›r.

Ve gâyet ganîmet flehirdir, zîrâ cânib-i erba‘as› yedi yüz pâre ma‘mûr kurâlard›r. Ve zemîni vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-efl‘âr bir dâr-› diyâr oldu€undan bir kîle bu€day üç yüz vukiyye gelir. Ve hâs u beyâz ekme€i meflhûr olup bir vukiyye nân› bir akçeye ve eti üç akçeye ve bir kuzu on akçeye ve bir bokliçse yo€urd bir peneze ve gayri me’kûlât [u] meflrûbâtlar dahi ana göredir.

..... (4 sat›r bofl).....

Evsâf-› ziyâretgâh-› kibâr-› evliyâullâh-› flehr-i Öziçe: Evvelâ Azîz Muslihiddîn Efendi ve Ali Efendi ve Hüsâm Efendi ve Hüseyin Efendi, hâlâ hayâtda olan Hasan Efendi'nin peder-i büzürg-vârlar›d›r. *Kaddesenâllâhu bi-s›rr›hi'l-azîz.*

..... (1 sat›r bofl).....

Bu flehirde üç gün zevk u flevkler edüp cümle ahibbâ vü dostân ve âfl›kânlar ile ve fieyh Efendi hazretleriyle ve hânemiz sâhibi Zâ‘im Ca‘fer A€a ile cümle vedâlaflup ve yarar refîkler alup Öziçe'den cânib-i k›bleye 4 sâ‘atde, **menzil-i karye-i Umaniçse,** andan **Tornik yaylas›** da€›n aflup 5 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Yablaniçse: Bu dahi Öziçe nâhiyesinde ma‘mûr [u] âbâdân kefere-i S›rf ve Bulgar ve ze‘âmet kendidir. Bu mahalde nehr-i Verça cereyân edüp ibtidâ bu nehrin tulû‘› tâ ‹fltavna da€lar›ndan gelüp Istariulah hâkinde Pirboy hân›na karîb nehr-i Lim'e kar›fl›r. Nehr-i Lim dahi tâ Arnavudluk içinde Bihor da€lar› kurbunda Plav kal‘as› da€lar›ndan gelüp Foça flehri kurbunda nehr-i Drin'e, Drin dahi nehr-i Sava'ya, Sava dahi Belgrad dibinde nehr-i Tuna'ya, Tuna dahi Kili ve Tolça ve Karah›rmen kal‘alar› kurbunda Karadeniz'e befl yerden mahlût olur.

Andan kalkup **Yablaniçe yayla€›**n aflup yüz bin renc [ü] anâ çekerek cânib-i k›bleye giderken nehr-i Lim kenâr›na enüp 15 sâ‘at âbâdânl›klar içre gidüp,

‹btidâ vilâyet-i Hersek'de evsâf-› hâk-i Hudâ kasaba-i Roda

Lisân-› Latin'de Roda (---) (---) demekdir. Süleymân vüzerâlar›ndan (---) Pafla amâr etme€ile mu‘âf u müsellem bâ€-› ‹remden niflân verir bir ma‘mûr kasabad›r.

Bosna eyâletinde Hersek sanca€› hâkinde (---) pafla mütevellîsi hükmünde yüz elli akçe kazâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve

bâcdâr› ve Budin kulu taraf›ndan harâc a€as› ve a‘yân [u] eflrâf› vard›r, ammâ fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› yokdur.

Ve bu kasaban›n zemîni nehr-i Lim kenâr›nda bir vâsi‘ çemenzâr fezâda bâ€ u bâ€çeli cümle dörd aded mahalleli ve cümle dörd mihrâbl› âbâdân rabta-i müzeyyendir.

Evvelâ (---) câmi‘i (---) (---) (---) (---) (---) ***[142a]*** Mâ‘adâ mahalle mesâcidleridir.

Ve cümle dörd yüz aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ bâ€ u bâ€çeli ve serâpâ flindire tahta örtülü ve cümle soba hammâml› flâhâne müzeyyen hânedân-› zîbâlard›r kim cümle hâneleri hâne-i avâr›zdan ve cemî‘i tekâlîf-i flâkkadan mu‘âf rabta-i zîbâd›r.

Ve cümle bir medrese-i âlimân ve cümle üç aded mekteb-i s›byân ve cümle iki aded tekye-i dervîflân ve cümle iki aded hân ve cümle bir aded hammâm-› râhat-› cân ve cümle elli aded dükkân, cümle nehr-i Lim üzre olan cisr-i azîm bafl›nda dekâkînlerdir kim bu dükkânlar›n ve hammâm ve hân›n kirâlar›ndan hâs›l olan mâl› cisrin ta‘mîr ü termîmine sarf ederler.

Sitâyifl-i cisr-i azîm-i memerr-i nâs-› ünâs: Bu kantara-i kebîr vâsi‘ tavîl püll-i kavî nehr-i Lim üzre (---) (---) (---) hayrât›d›r kim cümle befl gözdür, ammâ pâyeleri befl yerden su içre kârgîr binâ-y› azîmelerdir. Üzerleri kal›n gemi direkleri üzre hafleb tahta örtülü kavî cisirdir. El-hâs›l hemân bu kasaba bu cisir hât›r›yçün amâr olmufldur ve flehr-i Öziçe'den gelen elbette bu cisrden ubûr edüp kasaba-i Roda'ya girir. Bizler dahi eyle etdik, ammâ nehr-i Lim (---) (---) (---) (---) (---)

Ve bu flehrin bâ€ u bâ€çesi çokdur ve âb [u] hevâs› hûbdur ve halk› mahbûbdur ve hâk-i pâki beyne'l-halk mergûbdur ve merza‘alar› vâfir ve hayr-› berekâtlar› mütekâsir bir küçük kasabac›kd›r, ammâ ma‘mûrdur ve halk› dâ’imâ mesrûrdur.

Ba‘dehu bu kasabadan kalkup cisri ubûr etmeden Roda hâkinde nehr-i Lim kenâr›nca cânib-i flarka 4 sâ‘at gidüp niçe yerler dolaflup âhir-i kâr nehr-i Lim'i gemiyle karflu tarafa geçüp,

Kasaba-i Pirboy

Mukaddemâ sene 1071 târîhinde Melek Pafla efendimiz merhûm ile eyâlet-i Bosna'dan ma‘zûl olup Rûmeli'ne giderken bu kasabaya u€rayup bâlâda evsâf› tahrîr olunmufldur, ammâ flimdi bu kasaba hâkiminde sehel ta‘âm yeyüp ve yarar kula€›zlar alup tekrâr nehr-i Lim'i karflu Roda kasabas› hâkine geçüp 4 sâ‘at tafll›klar üzre gidüp nehr-i Lim kenâr›nda,

Menzil-i Manast›r-› Marjik

Bu deyr-i atîk kefere-i ruhbân k›ssîs ve b›trîklerinin kavlleri üzre tâ Hazret-i Îsâ zamân› binâ olunmufl, nehr-i Lim'e hâ’il bir püflte-i âlî üzre flekl-i murabba‘ kal‘a-misâl gûnâ-gûn kubâblar› serâpâ rusâs-› hâs ile mestûr bir deyr-i ma‘mûrdur kim içinde befl yüz aded ruhbân-› palâs-pûflânlar› ve pençe-i âfitâb mû€pîçe marâlî ve gazâlî gözlü mû€-zâd gulâmlar› var.

Cümle kefereleri S›rf ve Bulgard›rlar ve müsâfirîne ol kadar cân u bafl ile hizmet edüp atlara çul ve tobra ç›kartmayup atlar› kendüler tîmâr edüp sallama yemler verüp çizme ve pâbuçlar silüp gece ve gündüz hidmete dürüflürler ve yevmiyye üçer kerre herseke me’kûlât [u] meflrûbâtdan flîr-i hurma ve katr›nebat ve emlec-i Kâbülî ve reybâs u amberbâris eflribeleri getirirler. Tâ Gâzî Hudâvendigâr'a ruhbânlar› itâ‘at edüp evkâflar› çokdur.

Ve cemî‘i kâfiristândan nezerâtlar› gelüp "Dîn-i Îsâ aflk›na" deyüp müsâfirîne bezl-i ta‘âm ve bezl-i hidmet edüp dîbâ ve flîb ve zerbâf yorkanlar ve câme-i hâblar getirirler.

Ve im‘ân-› nazar ile deyr-i müzeyyenin içine girüp temâflâ etdim. Ol kadar altun ve gümüfl kanâdîl ve salîbeler ve ol kadar musanna‘ zî-k›ymet âvîzeler ile tezyîn olmufl bir deyrdir kim müflk-i amber-i hâm ve ûd ve günlük râyihas›ndan âdemin demâ€› mu‘attar olur. Hattâ bir çelîpâ-y› sepây üzre kitâb-› ‹ncîl duran çelîpâ gûnâ-gûn cevâhirler ile tezyîn olmufl bir sepâyd›r kim elli bin gurufl de€er.

Andan içeri bir savma‘a var, ana dahi girüp temâflâ etme€e murâd edindi€imde bir mu€ân-pîçe-i rûh-› musavver gulâm-› mehtâb hakîri mezkûr savma‘aya komad›€›ndan hât›ra bu ebyât hutûr etdi. Beyt:

Dünki gün kilsâya vard›m, komad› ruhbân beni,
Ahdim olsun kollayam mahflerde Îsâ'ya seni.

deyüp deyr-i gamâme-i temâmdan taflra ç›kd›m.

Andan ale's-sabâh bu deyrden kalkup yine cânib-i k›bleye nehr-i Lim kenâr›yla 5 sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i harâb-âbâd-› Kovin

Lisân-› S›rfça (---) (---) demekdir ve S›rf krallar› binâs›d›r. Sene (---) târîhinde Kosova cengi mahallinde Gâzî Hudâvendigâr feth edüp guzât-› müslimîn içinde olan mâl-› ganâ’imlerin alup kal‘ay› ***[142b]*** câbe-câ harâb ederler. Hâlâ derûn-› hisârda birkaç kefere çoban evleri var, gayri fley yokdur, ammâ,

Eflkâl-i kal‘as›: Nehr-i Lim'e havâle bir yalç›n kaya üzre bir küçük fieddâdî seng binâ ve bir kal‘a-i ra‘nâd›r ve henüz üstâd-› bennâ elinden ç›km›fl zann olunur. Etrâf› handaks›z ve kapusuz ve kulsuz befl kulleli bir sûr-› üstüvârd›r. An› geçüp 2 sâ‘at dahi nehr-i Lim kenâr›yla gidüp ve nehr-i Lim'i kasaba-i Pirepol kurbundaki Ebü'l-feth Sultân Mehemmed cisrinden geçüp,

Evsâf-› flehr-i S›rfol, ya‘nî kasaba-i Pirepol

Lisân-› Latince Pirepol (---) (---) (---) demekdir ve bânîsi S›rf banlar›ndan S›rfol ban binâs›d›r.

Zamân-› kadîmd[e] flehr-i azîm imifl. Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân Bosna vilâyetin feth etme€e giderken be-dest-i Hersekzâde Ahmed Pafla bu flehr-i Pirepol feth olup Hersek sanca€› hâkinde paflan›n hâss› voyvadal›€›d›r ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. fieyhülislâm› yokdur, ammâ sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve Budin kulu serdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› vard›r, ammâ a‘yân [u] eflrâf› ol kadar yokdur, lâkin bâ€ u bâ€çeleri çokdur.

Ammâ bu kasaba-i Pirepol iki bölük kasabad›r. Biri nehr-i Lim üzre Ebü'l-feth köprüsü bafl›nda yukaru vak›f kasabas›d›r kim bir mahalle ve cümle elli mikdâr› bâ€çeli ve âb-› hayât sulu cümle tahta flindire örtülü evlerdir.

Ve bunda ‹brâhîm Pafla câmi‘i gâyet müferrih ve dil-küflâ kiremitli ve bir minâreli câmi‘dir. Ve cümle iki aded hân-› azîmi var ve cümle bir müferrih küçücük hammâm› var. Ve cümle bir tekye ve cümle iki mekteb ve cümle on dükkân› var. Cümle bu hayrâtlar ‹brâhîm Pafla'n›n olup bunlar›n kirâlar›ndan hâs›l olan› cisrin imâretine sarf ederler.

Bu kasabadan cânib-i flarka nehr-i Lim kenâr›yla mezârl›k içre kâmil bin ad›m gidüp,

Kasaba-i Afla€› Pirepol Vakf›

Zamân-› kadîmde ikisi bir flehr-i azîm imifl. Mürûr-› eyyâm ile dest-i Osmânîde harâb olup mâbeynleri bin ad›m yer harâb olup hâlâ mezârl›k olmufldur, ammâ yine hâkim ve zâbitleri birdir ve gâyet kasaba-i emîndir. Bu kasaba yukaru vak›fdan ma‘mûr u müzeyyen ve büyükdür. Vâlîsi ve kad›s› ve hâkimisi bunda sâkinlerdir. Bu dahi nehr-i Lim kenâr›nda bir vâsi‘ çemenzâr fezâda vâk›‘ olup bu flehir içre nehr-i Mileflova cereyân edüp bu nehrin yemîn [ü] yesâr›nda flehir olup cisirler ile ubûr olunup bu flehir kenâr›nda nehr-i Mileflova hemân nehr-i Lim'e kar›fl›r.

Ve bu flehrin cânib-i erba‘as› da€lard›r, üzerleri serâpâ gûnâ-gûn bâ€lard›r. Afla€›da flehri nehr-i Mileflova'n›n iki cânibinde cümle on mahalledir, dördü kefereler ve alt› mahallesi müslimlerdir ve cümle dörd yüz seksen aded tahta örtülü sâfî bâ€ u bâ€çeli mükellef vâsi‘ kârgîr binâ hâne-i ra‘nâlard›r, ammâ ekserî tahtânî tarz-› kadîm büyût-› zîbâlard›r. Cümleden Budin vezîri ‹smâ‘îl Pafla sarây› mükemmeldir.

Ve cümle on aded câmi‘-i âbidân [u] zâhidând›r. Cümleden Hüseyin Pafla câmi‘i müferrih ve cemâ‘at-i kesîrelidir, ammâ kapusu câmi‘in bir köflesine vâk›‘ olup bir câmi‘in kapusu böyle vâk›‘ olmam›fld›r. Andan nehr-i Mileflova afl›r› a€aç cisir bafl›nda Veznedâr A€a câmi‘i, bir mesîregâh ve çemenzâr yerde câmi‘-i havâdârd›r. Ve bu câmi‘ önünde bir ibret-nümâ sâ‘at kullesi var, çan›n›n sadâs› tâ Mileflova kal‘as›nda istimâ‘ olunur. Ve bu mahalde nehr-i Mileflova üzre bir hafleb cisri ubûr edüp,

Namâzgâh-› ibret-nümâ: Gerçi flehr-i Öziçe musallâs› kadar bâ€-› ‹rem de€ildir, ammâ bu dahi gûnâ-gûn eflcâr-› azîmeler ile ârâste ve niçe d›raht-› hofl-bûlar ile pîrâste olmufl bir koyah gölgeli musallâ-y› îdgâhd›r.

Ve cümle (---) aded mahalle mesâcidleridir, ammâ cümleden Sokolluo€lu hân›n›n kapusu üzre olan mescid-i ra‘nâ bir câmi‘-i ra‘nâ olma€a müsta‘id bir zâviyedir. Andan Veznedâr zâviyesi meflhûrdur.

Ve cümle üç aded dârü't-tedrîs-i sûhtevâtd›r. Ve cümle dörd aded mekteb-i s›byân-› ebcedhând›r, ammâ ci€er-kûfleleri cümle bî-zabt bî-rabt levendât-› hovardegând›r. Kamusu havâ-y› hevesde ve sayd [u] flikârda gezer püserând›r.

Ve cümle dörd aded tekye-i dervîflând›r. ‹kisi tarîk-i Halvetî ve biri Kâdirî ve biri tekye-i Bektafliyân'd›r.

Ve cümle bir hammâmd›r, ammâ Veznedâr ***[143a]*** A€a'n›n hayrât›d›r.

Ve cümle üç aded hân-› tüccârân-› mücerredând›r. Cümleden mükellef ü mükemmel çârsû içinde Sokollu Mehemmed Paflao€lu Kâs›m Pafla hân› ma‘mûrdur. Kapusu üzre bir mescidi var. Ve bu hân kapusu önünde sokak afl›r› bir havz-› azîminden cemî‘i musallîler tecdîd-i vudû‘ edüp cemî‘i devâbbât dahi âb-› nâb›ndan nûfl edüp def‘-i atflân ederler.

Ve cümle yüz aded dükkânlard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur, ammâ yine her metâ‘ bulunur.

Ve bu kasaban›n havâs› sehelce sehîldir, ya‘nî mu‘tedil havâ oldu€undan mahbûbeleri memdûhdur. Ve halk› cümle Arnavud esvâb› gibi darac›k çakfl›r ve serhadli çuka esvâb geyerler, ammâ yine bafllar›nda elvân çukadan kalpak geyüp yine Boflnakça ve S›rfça ve Bulgarca ve Latince kelimât ederler.

Ve ekseriyyâ tâze yi€itleri cümle bald›rlar› ç›plak gezüp cümle k›l›ç ve pala ve pinyal flifl tafl›yup pür-silâh gezerler ve kâhîce gâzîleri kâfirin Kotur kal‘as› cânibine çeteye gider gâzî serbâz [u] flehbâz dilâver server yi€itleri var.

Ba‘dehu bu Pirepol'dan on aded yârân-› bâ-safâlar ile atlar›m›za süvâr olup alâ tarîk›'s-seyr cânib-i cenûba bâ€ u bâ€çeler içre nehr-i Mileflova kenâr›yla giderken birkaç tavflan sayd edüp ma‘mûr kurâlar› nîm sâ‘atde ubûr ederek,

Evsâf-› tahtgâh-› Miloflva, ya‘nî kal‘a-i Mileflova

Lisân-› Latin'de Miloflva bir ism-i kâfirdir kim bânîsi ol kefere [ve] fecere olma€ile ol ismile müsemmâ bir kal‘a-i bâlâd›r. S›rf ve Voynak banlar›ndan

bir kral-› dâld›r kim bu kal‘ay› binâ edüp cemî‘i Arnavudistân'› ve S›rfistân'› ve Dobra-Venedik'in ve Bundukanî Venedik'in ve Bosna ve Hersek diyâr›n kabza-i teshîre alup niçe kerre Selânik'i ve Edirne câniblerin nehb ü gâret ü hasâretler edüp çâr-nâ-sârl›k iddi‘âs›n ederdi.

Tâ ki Gâzî Hudâvendigâr ki Fâtih-i Edirne Sultân Murâd-› Evvel'dir, bu Milofl kâfir üzre sene (---) târîhinde Gâzî Murâd Hân gelüp bu la‘în Milofl dahi yedi kerre yüz bin küffâr ile Murâd Hân'a varup Kosova sahrâs›nda bir savafl-› perhâfl edüp hamd-i Hudâ nesîm-i nusret Murâd Hân taraf›ndan esüp yedi sâ‘atde yedi kerre yüz bin küffâr› dendân-› tî€dan geçirüp meydân-› bezm [ü] rezm-i vegâ asâkir-i ‹slâm'da kalup ba‘dehu Gâzî Murâd Hân lâfle-i küffârlar› temâflâ ederken hemân lâfle-i murdârlar içinden bu mezkûr kal‘a sâhibi Miloflva nâm mel‘ûn kalkup Murâd Hân'› b›ça€›yla birkaç yerden urup flehîd etdikde kâfir Milofl'u da anda pâre pâre ederler. Bir kavlde "Bu Milofl elçilik bahânesiyle Murâd Hân'›n dâmenin bûs ederken Murâd Hân'› taht üzre birkaç yerden zahm-âlûd edüp flehîd etdi" deyü yazm›fllar. fiehâdeti mukarrer, ammâ rivâyet muhtelif.

Ba‘dehu bu kal‘a-i Miloflva'ya Hersek ban› mâlik olup Hersek vilâyetinin tahtgâh› eder. Bu kal‘aya Miloflva derler ve Miliflova dahi derler. Netîce galat-› meflhûr evlâ olma€ile efvâh-› nâs-› Poturânda {Miloflova derler}.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde bu kal‘ay› Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Bosna fethine giderken be-dest-i Herseko€lu Ahmed Pafla bu kal‘a feth ol-mufldur, be-kavl-i müverrihân-› Rûm-› zevi'l-fühûm.

Der-beyân-› sebeb-i feth-i kal‘a-i Mileflova

Herseko€lu Ahmed Pafla dahi zamân-› cehâletde iken ‹flpanya kral›n›n bir k›z›n zu‘m-› bât›llar›nca nikâh ile alup zifâf gecesi Ahmed Be€'in babas› Hersek ban k›z› görünce akl› gidüp ol ân k›za amân vermeyüp Hersek Bânû-y› ‹flpanya'n›n bekâretin izâle etdikde hemân Herseko€lu müte’ellim olup dâ€-› derûnundan ol gece üç yüz kadar atl› ile bu Mileflova taht›ndan gâ’ib olup flehr-i Üsküp'de Ebü'l-feth Gâzî'ye gelüp sergüzeflt [ü] serencâm›n bir bir takrîr edüp flehâdet parma€›n kald›rup Akflemseddîn ve Velî Mahmûd Pafla huzûrunda ‹slâm ile müflerref oldukda ismine Ahmed derler.

Hemân ol gün Ebü'l-feth'den elli bin güzîde cürd atl› asker alup birkaç pâre flâhî toplar ile Üsküp kal‘as›ndan ›lgarup kat‘-› menâzil ederek gelüp kal‘a-i Mileflova'y› muhâsara edüp darebât-› top-› kal‘a-kûp ile dö€e dö€e kal‘ay› feth etdikde babas› bir hîle ile firâr edüp Ahmed Be€ ma‘flûkas› olan ‹flpanya bânûsun alup murâd [u] merâm›na erüp kal‘a miftâhlar›n Sultân Mehemmed Hân'a müjde ile gönderir.

{Ahmed Be€'in} babas› {olan} pelîd-i anîd firâr ederek hâk-i Hersek'de Dobra-Venedik kurbunda Bolagay kal‘as› ***[143b]*** nâm bir hisâr-› benâm› tahtgâh edinüp anda karâr etdikde Mehemmed Hân-› Gâzî sürûrundan kal‘a-i Mileflova'y› bir tu€lu sanca€ile {Ahmed Be€'e} ihsân edüp,

"Baban›n vilâyetinden ne kadar el vilâyet feth edersen senin olsun" deyü hatt-› flerîf-i yarl›€-› be-lî€-i flâhîler vârid olunca Ahmed Be€ bir yü€rük be€ olup fleb [ü] rûz cihâd-› ekber ederek bi't-temâm Hersek vilâyetini [feth edüp] Herseko€lu Ahmed Pafla'n›n {taht›d›r}. Kendüleri niçe y›ldan sonra merhûm olup Dil Hersek'i kasabas›nda câmi‘i sâha-s›nda medfûndur. *Rahmetullâhi aleyh*.

Ammâ ibtidâ hâk-i Hersek'de feth olunan bu kal‘a-i Mileflova'd›r.

Eflkâl-i zemîn-i sûr-› Mileflova: Evc-i âsmâna berâber bir yalç›n kaya üzre seng binâ yal›n kat metîn kal‘a-i ra‘nâd›r, lâkin câ-be-câ sademât-› topdan ba‘z› yerlerin Ahmed Be€ münhedim etmifl, ammâ on iki aded kulleleri ve cümle ebrâclar› ve cemî‘i dendân-› bedenleri gâyet ma‘mûr u müstahkemdir ve derûn-› hisâr›n anbârlar›nda Kotur kal‘as› zahîresi mâl-â-mâld›r.

Ve cümle yigirmi kadar mükellef tahta örtülü evlerdir. Ve Ebü'l-feth Mehemmed Hân'›n bir küçük câmi‘i ve cebehânesi ve hazînesi ve cânib-i flimâle nâz›r bir metîn demir kapusu ve bir suluk yolu var, nehr-i Mileflova'dan su al›n›r bir nihânî yoldur.

Ve nehr-i Mileflova, Hersek sanca€› hâkinde Direl yaylas› da€lar›ndan gelüp bu kal‘a-i Mileflova alt›ndan geçüp kasaba-i Pirepol içinde nehr-i Lim'e mahlût olur, ammâ bu mezkûr su yolu kullesi kal‘an›n cân›d›r. Kal‘a dizdâr› ve yüz elli kadar merdüm-i hisâr› ve flâhî toplar› ve kifâyet mikdâr› cebehânesi vard›r.

Ammâ afla€› varoflu ol kadar ma‘mûr u müzeyyen de€ildir. Ancak altm›fl kadar tahta ile mestûr kâfir ve müslim evleridir. Ve bir câmi‘i ve bir hân› ve bir hammâm› ve on kadar dükkân› var, câ-be-câ bâ€lar› ve müflebbek bostânlar› var.

Ammâ cümle bin kadar gâzî yi€itleri vard›r. Her bâr Kotur kâfiriyle savafl-› perhâfl edüp her bâr bî-hisâb mâl-› firâvân ile ve niçe Uskok kâfirlerin esîr-i bend-i zincîr edüp kal‘alar›na getirirler bir alay gâziyân-› mücâhidânlard›r. Ve Kotur kâfiri havfinden ehl [ü] iyâllerin her bâr kal‘alar›nda koyup çeteye ve poturaya ve ifllerine giderler. (---) (---)

..... (1 sat›r bofl).....

Bu kal‘adan yine cânib-i flimâle nîm sâ‘atde tekrâr **kasaba-i Pirepol**'a gelüp andan ale's-sabâh cânib-i garba 5 sâ‘atd[e] gidüp,

Evsâf-› tahtgâh-› sanca€-› Hersek, flehr-i müzeyyen Taflł›ca

Kal‘a yokdur. Hemân cânib [ü] etrâf› beyâz billûr gibi taflł› da€lar›n ortas›nda bir vâsi‘ çemenzâr sahrâ içre bir kaynak taflł› su kenâr›nda binâ oldu€›yçün bu flehre Taflł›ca derler. Hakkâ ki etrâf› sengistând›r, ammâ Hersek paflas›n›n tahtgâh›d›r, zîrâ bu flehir vilâyet ortas›na vâk›‘ olmufldur. Bu flehir içre Pafla sarây›nda mihmân olup flehrine göre yigirmi mikdâr› hücreleri ve dîvânhâne va kâ‘alar› ve mezkûr kaynak suyu üzre bir hafleb kasr› ve matbahlar› ve müte‘addid ›stabllar› ile mükellef sarâyd›r.

Ve kanûn-› Süleymân Hân üzre Bosna eyâletinde Hersek paflas›n›n bu flehir taht› olup paflas›n›n taraf-› pâdiflâhîden hâss› 1.100.515 akçedir ve cümle erbâb-› zu‘amâs› 24 ve cümle erbâb-› tîmâr› 224 ve alaybe€isi ve çeribafl›s› ve yüzbafl›s› ve cümle cebelüleriyle üç bin asker olur. Paflas› da iki bin asker olur, hîn-i seferde me’mûr olduklar› yerde bulunurlar, güzîde askerdir. Ve yüz elli akçe kazâd›r ve nâhiyesi yetmifl aded kurâd›r. Kad›ya senevî yedi kîse olur. Paflas›na ber-vech-i adâlet yetmifl kîse olur. fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân [u] eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesib a€as› ve flehir kethudâs› ve harâc a€as› ve bâcdâr a€as› vard›r.

Eflkâl-i zemîn-i belde-i Taflł›ca: Bu flehr-i müzeyyen bir ç›plak ve beyâz kar gibi kayalar›n orta-s›nda bir çemenzâr yerde bâ€l› ve bâ€çeli zemînde cümle on mahallenin {befli müslim ve befl adedi kefere mahalleleridir}.

Ve cümle on aded mihrâbd›r. Evvelâ cümleden mükellef ü müzeyyen Bulehnikli Hasan Pafla câmi‘i, gûyâ bir câmi‘-i selâtîndir. Hattâ bu flehirde ne kadar kurflum örtülü hân ve câmi‘ ve imâret ve medrese var ise cümle bu Hasan Pafla hayrât›d›r. Ve bu câmi‘in bir serâmed ve musanna‘ minâre-i zîbâs› var kim misli me€er flehr-i Üsküp'de Koca Yahyâ Pafla câmi‘inin minâresi ola. Ve bir kubbe-i kâse-i nîlgûn-› âlîsi ***[144a]*** var kim gûyâ çarh-› harrâtînden ç›km›fl bir müdevver kubbe-i serâmeddir. Ve bu kubbenin etrâf›nda alt› aded nîm kubbeler dahi var, ammâ büyük kubbeden alçaklard›r.

Ve bu câmi‘in yine çâr-kûflesinde dörd aded zînet kubbeleri dahi var ve taflra k›ble kapusu sofas› üzre dörd aded sütûn-› mermerler üzre üç aded kubbeler dahi var. Cümle mezkûr sa€îr ü kebîr on dörd aded kubbeler üzre on dörd aded alem bir pâdiflâh câmi‘inde görülmemifldir. Gerçi câmi‘ küçükdür, ammâ alemler ne alemlerdir kim bu alemlerle bu câmi‘ me[m]leket-i Âl-i Osmân'da alem olmufldur. Her alemin kadleri âdem kaddi kadard›r. Hattâ bu sâhibü'l-hayrât Bulehnikli Hasan Pafla M›s›r vezîri iken bu alemleri M›s›r'da yapd›rup on dörd bin altun ile yald›z urdurup M›s›r ‹skenderiyyesinden bu alemleri Dobra-Venedik gemilerine koyup Dobra-Venedik'e gelüp andan bu Taflł›ca'da câmi‘e konur. Hâlâ üstâd elinde henüz musaykal olmufl gibi flu‘le verüp z›yâs›ndan âdemin merdüm-i dîdeleri hîrelenir. Ve Süleymân Hân zamân›ndan berü bu alemlerin reng-i rûlar›na bir zerre kadar kesâfet gelmemifldir.

Ve bir musanna‘ minberi var kim üstâd-› mermer-bür bu minbere bir tîfle ve matraka urup kazm›fl kim hakkâ yed-i tûlâs›n ayân edüp sikkeyi mermerde kazm›fl. Ve mihrâb› üzre siyâh katîfeden zer-enderzer zerdûz iflleme bir Kâ‘be tasvîrini üstâd ifllemifl kim hakkâ kim nakfl-› Mânî ve nakfl-› Bihzâd ifllemifl.

Ammâ bu câmi‘in haremi etrâf› a€aç parmakl›k-d›r, zîrâ sâhibü'l-hayrât Hasan Pafla merhûm olup harem etrâf› nâ-tamâm kalm›fld›r.

Ve bu câmi‘de bir garîb temâflâ var. Bu câmi‘in döfleme has›rlar›n Hasan Pafla Süleymân Hân asr›nda M›s›r'dan göndermifl bir gûne M›s›r has›r›d›r kim ilâ hâze'l-ân henüz üstâd elinden rehâ bulmufl gibi bir musanna‘ bûriyâd›r kim hakkâ iflleyen üstâd-› (bu) bûriyâ-y› bî-riyâ ifllemifldir kim aceb hikmetdir. Dahi niçe yüz y›l duraca€› muhakkakd›r.

Andan Hac› Hüseyin câmi‘i, andan Hac› R›dvân câmi‘i, andan Hac› Ali câmi‘i, andan Odabafl› câmi‘i, andan Ahmed Be€ câmi‘i dahi yenidir.

Bu mezkûr cevâmi‘lerin cümlesi cemâ‘at-i kesîreye mâlik cevâmi‘-i rûflen ü müzeyyenler ve ma‘mûrlard›r.

Sitâyifl-i mesâcid-i âbidân-› zâhidân: Cümle (---) aded mahalle mescidlerdir. (---) (---) (---) (---)

Der-beyân-› medrese-i âlimân: Cümle iki aded medrese-i tâlibând›r, ammâ dârü'l-hadîsi ve dârü'l-kurrâ-y› mahsûsu yokdur. (---)

Der-ilm-i mekteb-i t›flân-› ebcedhân: Cümle üç yerde dârü'l-ulûm-› ci€er-kûfle-i püserân vard›r, ammâ gulâmlar› havây [u] hevesde bir alay s›byând›r.

Der-zikr-i tekye-i erbâb-› tarîk-i dervîflân: Cümle iki aded hânkâh-› mesken-i fukarâ dergâh-› Âl-i Abâ-y› zîflân âsitâneleri var. (---) (---)

Der-imâret-i dârü'z-ziyâfe-i fakîrân: Cümle bir yerde Hasan Pafla'n›n me’kel-i imâreti var kim subh u flâm cümle fukarâya çobras› mebzûldur.

Der-medh-i hammâm-› râhat-› cân: Cümle bir hammâm-› rûflinâd›r. Ol dahi Hasan Pafla câmi‘inin k›ble kapusu ard›nda âb [u] hevâs› latîf hammâmd›r.

Der-aded-i hân-› hâcegiyân: Cümle üç aded vekâle-i tüccârân-› sevdâgerânlar› var. Cümle Çîn ü H›tâ vü Hoten metâ‘lar› bulunur hânlard›r, ammâ bu hân-› zîbân›n sâhibü'l-hayrât› Bulehnikli Hasan Pafla bu hân› çârsû içre bezzâzistân gibi kal‘a fleklinde kârgîr binâ-y› metîn edüp cemî‘i kubâblar› rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr bir hân-› ma‘mûr edüp kapusu önünde iki lüleli âb-› hayât çeflme-sâr› vard›r.

Der-defter-i hisâb-› sarây-› kibâr-› a‘yân: Cümle bâ€s›z ve bâ€çeli yedi yüz aded kârgîr binâ tahta ve kiremit ve kaya€an örtülü hâne-i zîbâlard›r,

ammâ cümleden Pafla sarây› baflka bir mahallede sarây-› azîmdir kim flehrin cânib-i flarkîsine vâk›‘ olup nehr-i Berezniçse kenâr›ndad›r.

Der-kârhâne-i çârsû-y› bezzâzistân: Cümle iki yüz kadar dükkânlard›r, ammâ ço€u tüfengci dükkânlar› ve sâ’ir ehl-i sanâyi‘lerdir.

..... (1 sat›r bofl).....

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât: Evvelâ bu flehrin âb [u] hevâs› latîf oldu€undan pâk ü pâkîze mahbûb u mahbûbeleri olur ve tarîk-i âmlar› dahi pâk kald›r›m döfleli ve çârsû-y› flâhrâh› bir vâsi‘ yoldur.

Ve bu flehrin lodos rûzgâr› taraf› iki sâ‘at tûlu bir sahrâ-y› çemenzârd›r kim içinden nehr-i Tihotine cereyân eder. Bu nehrin ibtidâ tulû‘› yine Hersek sanca€› yaylaklar›nda (---) da€dan ç›kup ayn-› Berezniçse ile kar›flup nehr-i (---) mahlût olur. ***[144b]*** Ve bu Tafll›ca sahrâs›nda aslâ arz-› hâliye bir zirâ‘ yer yokdur. Cümle zemîni vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-efl‘âr cümle mezra‘alar› hûb ve türâb› beyne'l-ünâs mergûb olup bu deflt-i çemenzâr içre mâl-â-mâl ma‘mûr kurâlar ve çiftlikler ile ârâste olmufl bir vâdî-i hâmûndur.

Sebeb-i imâreti oldur kim bu Hersek diyâr›nda hâk-i amber-pâk azac›k oldu€undan bu sahrân›n türâb›nda amâristân› çok olmufldur. Ve bu sahrâ etrâf› dâ’iren-mâdâr beyâz kar gibi yumru ve yamru kayalar tafllar oldu€undan bu flehre Tafll›ca derler.

Ve bu flehrin taraf-› flarkîsindeki beyâz kayadan bir beyâz billûr-i sâf-nijâd-i berrâk gibi ayn-› Berezniçse tulû‘ edüp Pafla sarây› köflkleri alt›nda havz-› azîmlere dolup andan geçüp flehir içre Tabahâne çârsûsunda isti‘mâl olup andan niçe âsiyâb-› dakîklere u€rayup andan niçe yüz bâ€çelere ve müflebbek bostânlara u€rayup andan sahrâ içre cereyân, andan nehr-i Tinetiho'ya mahlût olur.

Ve mezkûr ayn-› Berezniçse ç›kd›€› mahalde gûnâ-gûn alabal›klar› var kim gûyâ her biri mâ'ide-i mâhîlerdir.

Ve bu flehrin cânib-i erba‘as› ç›plak yalç›n kayal› da€lar olmak ile k›fl› gâyet fledîd oldu€undan bâ€lar› aslâ yokdur, ammâ bâ€çeleri çokdur. Bu flehir halk›n›n cümle bâ€lar› Pirepol kasabas› da€lar›ndad›r.

Ve bu flehirde ne mertebe kar ya€d›€› andan ma‘lûm ola kim kasaba-i Pirepol'dan gelirken Babine yayla€›nda "Kardan yollar gâ’ib olmas›n" deyü serâmed çam direklerin yollar üzre dikmifller. Tâ bu mertebe berf-i rahmet ya€up befl alt› ay kar durur, ammâ yine sengistân dâr-› diyâr oldu€undan dörd befl ay fliddet-i hâr› fledîd olur. El-hâs›l yaz› yaz ve k›fl› k›fld›r.

Ve bu flehir gâyet serhad yerdir. Hattâ Venedik kâfirinin Kotur kal‘as› bu flehrin cânib-i cenûbuna iki konak yer olup Kotur'un Uskok kâfirleri bir gecede da€lar içre gelüp bu Tafll›ca'dan esîr alup kâhîce kâfirler de esîr olup giderler, bir serhad flehirdir.

Ve bu flehrin memdûhât-› sanâyi‘tinden, dalyan boylu musanna‘ tüfengleri ve çakmakl› tabancal› tüfeng puflkalar› meflhûrdur.

Ve Tafll›ca'n›n tafl dö€en it cânl› atlar› ve Hersek bârgîr pirapçeleri ve komor bârgîrleri meflhûr-› âfâkd›r.

Ve bu flehir halk› [1] Œl—†«‰ hadîs-i flerîfi üzre dizleri gözünde cümle çuka dolama ve serhadli ve s›kma kopçal› çakfl›r ve kubâdî pâypûfl ve baflla-r›nda gûnâ-gûn elvân çukadan semmûr ve zerdeva sedhadli kalpaklar› geyüp ve cümle k›l›çlar› ve tüfengleriyle gezüp kâr [u] kisb eder bir alay gâziyân-› mücâhidânlard›r ve Boflnakça kelimât eder sofra sâhibi garîb-dost âdemlerdir.

Bu flehirden kalkup cânib-i garb taraf›na niçe ma‘mûr kurâlar geçüp 6 sâ‘at sengistânda {**Bulehnikli Ca‘fer Be€ oca€›**n geçüp 4 sâ‘at dahi} gidüp,

Evsâf-› dere-i Ledeniçe, ya‘nî kasaba-i ibret-nümâ Çayniçse

Lisân-› Latince Çayniçse (---) (---) (---) demekdir, ammâ niçeler Çayniçe derler. Tahrîr-i Süleymân Hân üzre Hersek sanca€› paflas›n›n hâkindedir, ammâ hâss-› hümâyûn olup derfterdâr pafla taraf›ndan zabt olunup iki yüz âdem ile hâkimi voyvadad›r. Ve bir hâkimi dahi yüz elli akçe pâyesiyle a‘lâ kazâd›r. Ve kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve flehir kethudâs› ve a‘yân-› kibâr› vard›r.

Der-s›fat-› eflkâl-i zemîn-i Çayniçe: Bu rabtan›n zemîni gibi bir turfa mudhik ve maskara ve mahûf u muhâtaral› dereli ve depeli bir garîb ü acîb zemînli flehir görmedim. Hattâ bu kasaba-i âbâdân›n üç taraf› evc-i semâya urûc etmifl mehîb da€lar üzre âsumâne kad-keflân olmufl d›raht-› müntehâlar› ve kiraz flecereleri ile zeyn olmufl da€lar ve niçe yerleri sâfî hadîka-i ravza-i r›dvân misilli bâ€lard›r.

Ve bu da€lar›n uçurum olan muhâtara dereleri gûyâ gayyâ dereleri ve derk-i esfel dereceleridir. Hudâ hakkiyçün âdem bu derelere bakma€a cür’et edemeyüp gözleri karar›r.

Bu mezkûr dere-i azîmlerin cânib-i cenûbu taraf›nda kûh-› bâlâlar›n üzerine kasaba-i Çayniçe imâretleri vâk›‘ olup cümle evleri ‹slâmbol'da Cihângîr Yokuflu evleri gibi biri biri üzre biri birinden âlî zemîne zîk ve darac›k evler vâk›‘ olup bu flehir içre dahi bir uçurum kayal› ve toprakl› kanara ve minâre kaddi veylün ve sakar deresi var kim âdem afla€› bakma€a zehresi çâk olup her sene bu uçurum dereye niçe ma‘sûmlar ve at ve kat›rlar uçup helâk olur.

---

[1] Hadîs, "Elbisenin iyisi (ete€i) k›sa (yerden sürünmeyeni) olan›d›r".

Bu dere evvelki tahrîr ***[145a]*** olunan derelerden mel‘ûndur, zîrâ tâ flehrin ma‘mûr ve izdihâm yerinde vâk›‘ olmufldur. Hattâ Hac› Bal› nâm bir sâhibü'l-hayrât bu gayyâ deresi üzre bir s›rât cisr-i azîmin bir kayadan bir kayaya binâ etdirmifl kim hakkâ ki an› yapmak makdûr-› befler de€ildir. Bundan dahi afla€› bakan›n zehresi s›yup vücûdu berk-i hazân gibi ditrer.

Ve bu flehir cümle befl müselmân mahallesi ve üç kefere mahallesidir. Evvelâ Sinân Pafla mahallesi [ve] Türbe mahallesi [ve] ‹mâret mahallesi ve Karflu mahalle ve Afla€› mahalle ve Yukaru mahalle ve Dere mahallesi, meflhûr bildi€imiz mahallâtlar bunlard›r.

Ve cümle sa€îr ü kebîr yedi yüz aded kârgîr binâ tahtânî ve fevkânî sarâylar ve gayri vasatu'l-hâl büyûtlar›n cümlesi kiremitli ve tahta flindireli ve kaya€an örtülü biri biri üzre muhâtara yerde gûnâ-gûn hânedânlard›r, ammâ bâ€çeleri azd›r ve havl›lar› dard›r.

Ve cümle on aded mihrâbd›r, ammâ befl adedi selâtîn-misâl câmi‘-i mü’minân-› muvahhidând›r.

Evvelâ cümleden çârsû içre mükellef ü müzeyyen ve mükemmel Sokollu Mehemmed Pafla dâmâd› Sinân Pafla câmi‘i, gerçi bir kubbeli câmi‘dir, ammâ gâyet vâsi‘ ve musanna‘ ve mihrâb u minberi ve mahfil-i münîfi murakka‘-misâl bir ma‘bedgâh-› pürme’âldir. Ve billûr u necef ve moran câmlar›na âfitâb-› âlem-tâb›n tâb [u] tüvân› bu câmlara te’sîr etdikde câmi‘i nûr iken nûr-ender-nûr olur.

Ve taflra sofas› üç kubbe-i nîlgûn-› ser-nigûn kubâb-› müdevverlerdir, ammâ nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn kubâblard›r, ammâ haremi dard›r. Ve bu câmi‘ bir minâre-i bânghâne-i mevzûn-› serâmed [u] ser-bülende mâlikdir kim ilm-i mi‘mârîye mâlik olan im‘ân-› nazar ile nazar edüp engüflt ber-dehen ederek "Sad lek hezârân bârekallâh" deyüp âlem-i hayretde kal›r, zîrâ böyle bir zîk uçurum yerde bu câmi‘e temel tutdurup böyle bir minâre-i Bilâlî inflâ eylemek makdûr-› benî Âdem de€ildir.

Ve hareminin etrâf›nda hücre-i tâlibânlar olup harem ortas›nda vâcibü's-seyr bir gûne havz-› latîfi var kim fevvâreleri evce pertâb edüp cümle Hanefî musluklar›ndan muvahhidân-› musalliyânlar tecdîd-i vudû‘ edüp tâ‘at-› Sübhân ederler. Ve câmi‘in k›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre Karahisârî tarz› hüsn-i hatt-› müzehheb ile bu târîh tahrîr olunmufldur:

K›lup ihyâ Sinân Be€ öz diyâr›n,
Yapup bu câmi‘i k›ld› hofl ihsân,

Tefekkürle ç›kard›m târîhini,
Güzel oldu münâsib beyt-i Rahmân.

Sene 972.

Ve câmi‘in sa€ taraf›nda bir kubbe-i âlî içre sâhibü'l-hayrât Sinân Pafla medfûndur. Ve sokak afl›r› Sinân Pafla sarây›na muttas›l Sinân Pafla o€ullar› bir kubbe-i âlîde medfûnlard›r. Ve bu flehrin cümle imârâtlar› Sinân Pafla'n›n hayrât› olup serâpâ kurflumlu binâlar bu flehr[i] dutmufldur.

Andan câmi‘-i (---). Bu dahi kurflum kubâbl› ve serâmed minâreli bir câmi‘-i münevverdir. ‹bâdet edüp ma‘lûmumuz olan câmi‘ler bunlard›r. Mâ‘adâs› cümle sekiz aded mahalle zâviyeleridir. Cümle iki kârgîr minâre ve üç aded tahta minâreler var, gayri zâviye ve buk‘a ve eyneler minâresizdir.

Ve cümle flehir içre elli kadar tâ afla€› uçurum derelere var›nca su de€irmenleri vard›r.

Ve cümle üç aded medrese-i dârü't-tahsîli'l-ulûmlar› vard›r. Cümleden Sinân Pafla medresesi ma‘mûrdur. Ve cümle befl aded mekteb-i tahsîl-i dârü'l-ulûmlar› vard›r.

Ve cümle dörd aded tekye-i dervîflân-› zîflân› var, ammâ Halvetî ve Kâdirî tekyeleri ma‘mûrdur.

Ve cümle üç aded hân-› tüccârân-› berr [ü] bihâr› vard›r. Her birinde Laristân ve Moltan [ve] Venedik ve Firengistân metâ‘lar› bulunur. {Köprü bafl›nda Hac› Bal› hân› gûyâ kal‘ad›r}. Her bir hânlar› bezzâzistâna müflâbih vekâlelerdir.

Ve cümle bir hammâmd›r, ammâ gâyet musanna‘ ve rûflinâ hammâm-› hofl-havâd›r. Ve cümle iki yüz kadar dükkând›r, ammâ saymad›m, lâkin bezzâzistân› yokdur. Ve Hac› Bal› hân› kurbunda uçurum dere bafl›nda demirci dükkânlar› çokdur.

Ve cümle bir aded imâret-i dârü'l-it‘âm-› fakîrân› Gâzî Sinân Pafla hayrât›d›r. Câmi‘iyle Pafla sarây› kurbunda bir me’kel-i imâretidir kim cemî‘i âyende vü revendegâna bay u gedâya ve pîr [u] cüvâna mâh [u] sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl,

[1] ÞA«†AÞ†œ«»...† · I†«‰

nass› üzre ni‘meti mebzûl bir dârü'z-ziyâfedir.

Ve cümle yedi aded mesîregâh [u] teferrücgâhlar› var kim Hersek sanca€›nda böyle nazargâh-› ‹remler yokdur. ***[145b]*** Ammâ cümleden bâ€-› Merâm gibi mesîregâh› Çayniçse flehrinin k›ble cânibinde flehr-i Tafll›ca'dan gelirken Çayniçse'ye nîm sâ‘at karîb yol üzre Sinân Pafla çeflmesinden tâ Çayniçse'ye gelince tarîk-i âmm›n yemîn ü yesâr› cümle d›raht-› müntehâ kiraz a€ac› hayâbân›n›n öte k›ble taraf›nda bin ad›m karîb,

Tekye-i mesîregâh-› Gâzî Murâd Baba

Bir teferrücgâh-› mürtefi‘ âsitâne-i Bektafliyân'd›r kim vâcibü's-seyr bir kân-› abdâlân-› Âl-i Abâ-y› dervîflând›r. Ve cümle Çayniçe dereleri ve imâretleri ve da€lar› ve bâ€lar› bu âsitâne maksûrelerinden temâflâ olunur bir âlî nazargâh-› dergâhd›r.

Ve bir maksûresi alt›nda bir âb-› hayâtdan niflân verir buz pâre-misâl bir âb-› zülâli var kim mâh-› Temmûz-› rûz-› nevrûz-› Harezmflâhî'de üç yudum

[1] *Kur’ân,* Hûd 6; "Yeryüzünde hiç bir canl› yoktur ki, r›zk› Allah'a aid olmas›n".

râhat ile nûfl olunmaz bir sermâs› var. Ve bu ‹remezât›n gûnâ-gûn la'l-gûn kirazlar›n derüp devflirüp bu buz pâre suya koyup tenâvül olundukda âdeme hayât verir.

Ve bu cây-› hurrem-âbâdda niçe çemenzâr soffalar ve niçe niflîmenler var. Niçe yüz bin d›raht-› müntehâlar›n sâyesinden âfitâb-› münevverin tâb› te'sîr etmeyüp bir gûne z›ll-› memdûd olur kim gûyâ h›yâbân-› Acem olur.

Ve niçe bin murgân-› hofl-âvâz tuyûrun asvât-› hazînleri ehl-i teferrücün rûhlar›na cân ba€›fllar. Ve niçe yerde uyûn-› câriyeler üzre kebâb dollâblar› deverân ederek âdem yap›flmadan kebâblar Mevlevîvâr semâ' ederek piflüp tenâvül olunur. Ve her köflesinde niçe bin âfl›kân-› sâd›kân muhibbân [u] dostânlar›yla â€âze-i dâstân ederek ve hofl-elhânlar ile â€âze-i ilm-i mûsikârî ederek subh u mesâ taraf taraf Hüseyn Baykara meclisleri olur.

El-hâs›l gayri flehrin ahâlîleri bu bezmgâha me'kûlât [u] meflrûbâtlar›yla gelüp gûnâ-gûn cân sohbetleri edüp felek-i kec-reftârdan kâm ald›k, zann ederler. Ba'dehu bu âsitânede medfûn olan Gâzî Murâd Baba'y› ziyâret ederler. Ve,

Mesîregâh-› Namâzgâh

Gerçi Öziçe flehri musallâs› gibi bâ€-› Merâm de€ildir, ammâ bu dahi bir garîb temâflâgâh-› çemenzâr, flükûfezâr, lâlezâr flecere-i tayyibeler ile ârâste ve nahlistân, gül [ü] gülistân ile pîrâste bir kân-› sulahâ ve bir mesken-i tarz-› hofl-havâ-y› ferah-fezâ ma'bedgâh-› Hudâyî'dir. Hattâ mezkûr Murâd Baba Sultân mesîregâh›n ve bu namâz niyâzgâh›n binâ eden sâhibü'l-hayrât Namâzgâh'›n yol afl›r›s›nda bir âsitâne-i âlîde medfûn olup Murâd Baba tekyesinin Bektafliyân fukarâlar›ndan türbedârlar› vard›r.

Ve bu flehr-i Çayniçe'nin cümle mezâristân cebbânistânlar› bu mahalde flâhrâh üzre bir âsitâne-i hâmûflând›r kim *Summun bükmün* olup yat›rlar, ammâ lisân-› hâl ile bu hakîr Evliyâ'dan bir Fâtiha ricâ ederler. Sükkân-› karâfeteyn rûhlar›yçün, Allâh r›zâs›yçün *el-Fâtiha ma'a's-salavât.*

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› kasaba-i Çayniçe

Evvelâ gerçi bu flehir gayyâ dereleri gibi mahûf u muhâtara yere vâk›' olmufldur, ammâ âb [u] hevâs› gâyet latîf ve ma'mûr u âbâdân kazâd›r ve her cânib yaylal› da€lar ve bâ€lard›r. Ve kurâlar› birbirlerine müflâ olup çet-a-çet s›k mahsûldâr kend-i azîmlerdir.

Ve ahâlîsi cümle Boflnakça kelimât edüp cümle serhadli esbâb› geyerler. Ve zenâneleri yass› bafl olup siyâh bez ferrâce geyerler ve gâyet mü'eddebe gezer ehl-i ›rz mü'minelerdir. Ve halk› cümle yârândan sofra sâhibi veliyyü'n-ni'am merd-i Hudâ erlerdir. Ve cümle ehl-i ›rz ve ehl-i hâl sâhib-i sülûk kimesneleri var ve gâyet garîb-dost ehl-i zevk u ehl-i flevk yârândan sebük-rûh âdemleri var. Hattâ Sultân Murâd Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* musâhibi olup hâlâ Sadr›a'zam Köpürlüzâde Vezîria'zam tezkireci efendisi olan Lâ€arî ve Mezâkî Efendi bu Çayniçe hâkinden olma€ile an›n hânesinde hakîr meks edüp bu flehir halk›yla üç gün eyle zevk u safâlar etdik kim ta'bîr ü tavsîf olunmaz.

Ve bu flehrin memdûhât›ndan gûnâ-gûn baltalar› ve Ferhâdî külüngleri ve at buka€›lar› yârbendlerinden vâfir fley peydâ etdik.

..... (2 sat›r bofl).....

Andan cümle ahbâb ile vedâlaflup ve nâmdâr refîkler alup 2 sâ'atde **menzil-i Mahmûd Sipâhî oca€›**n geçüp 4 sâ'at dahi gidüp,

Evsâf-› flehr-i tahtgâh-› azîm Hersek Koca, ya'nî belde-i bender-âbâd-› kadîm flehr-i Foça (---) (---) ***[146a]***

Be-kavl-i müverrihân-› Latin bu flehr-i atîk tâ Hazret-i Yahyâ zamân› binâ olundu kim Hazret-i Risâlet-penâh›n vilâdet-i flerîflerinden alt› yüz yigirmi sene mukaddem Her ‹rflek binâs›d›r kim üç yüz k›rk alt› sene mu'ammer olup ibtidâ bu Hersek diyâr›n ol Her ‹rflek Kral binâ etme€ile "Her ‹rflek"den galat Hersek derler.

Hâlâ yine Nemse ve Macar papaslar›n›n ‹rim papadan bir mertebe afla€› olan papalar›na irflek derler, kavm-i Latin hersek derler.

Bu diyâr-› Koca, Her ‹rflek Papa zamân›nda ol kadar ma'mûr imifl kim bir ucu Zagor yaylas›nda bir ucu Çemerne yaylas›ndan ve bir taraf› nehr-i Tihotine yal›lar›nda imifl. Niçe mülûkdan mülûka intikâl ederek âhir-i kâr sene 859 târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân feth edüp da€lar içinde kal'alar› harâbd›r.

Hâlâ tahrîr-i Süleymân Hân-› Gâzî üzre Hersek sanca€› hâkinde Hersek paflas›n›n hâss› olup hâkimi voyvadad›r ve üç yüz akçe pâyesiyle yetmifl yedi aded nâhiye kurâl› flerîf kazâd›r.

Ve Hersek sanca€› cümle (---) (---) kazâd›r. ‹nflâallâh her biri mahalliyle tahrîr olunur. Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve harâc a€as› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve flehir kethudâs› ve a'yân-› kibâr-› eflrâf-› kübbârlar› dahi vard›r.

Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i flehr-i Foça: Nehr-i Drin-i azîm kenâr›nda flarkdan garba tûlânî[ce] vâk›' olup cânib-i k›blesi ve cenûbîsi ve garbîsi birer top menzili d›raht-› müntehâl› ve ormanl› da€lar olup flehr-i azîmi bu vâdîlerde bir düz vâsi' fezâda tâ nehr-i Drin kenâr›na var›nca kat-ender-kat zeyn olmufl bâ€l› ve bâ€çeli ve tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› vâsi' hânedânlard›r.

Der-ayân-› esmâ-i mahallât-› büldân: Cümle on sekiz aded mahalle ve on adedi mahalle-i müslimîn ve sekiz adedi S›rf ve Bulgar ve Latin kefereleri mahallesi ve bir mahalle Yahûdîlerdir, ammâ Rûm ve Ermeni ve Macar ve Fireng kefereleri yokdur. Meflhûr mahallelerinin esmâlar› budur: Evvelâ,

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-hakk-› aded-i sarây-› kibâr-› a‘yân: Cümlesi iki bin yüz altm›fl aded hadîka-i cinînli mükellef ü mükemmel ve müzeyyen ve kiremitli ve kaya€an ile mestûr hânedân-› ma‘mûrelerdir kim her biri reflk-i çâr-bâ€-› Acem-misâl beyt-i ra‘nâlard›r. Cümleden nev-binâ Âsitâne-i sa‘âdetde sipâhîler halîfesi olan Kad›zâde Mustafâ Efendi sarây› ve Be€ko sarây› ve Pafloc›k sarây› ve Serdâr sarây› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Bunlar meflhûr ve ma‘mûr hânelerdir.

Evsâf-› cevâmi‘-hâ-y› vüzerâ-y› Âl-i Osmân ve gayri sâhib-i hayrât-› mü’minân

Evvelâ bu flehir içre cümle on yedi aded mihrâbd›r.

Ammâ cümleden kadîm çârsû içre tarz-› azîm câmi‘-i Sultân Bâyezîd-i Velî: Bir kâr-› atîk ma‘bedgâh-› kân-› s›ddîkdir. Çâr-kûfle dîvâr üzre harpüflte tahta kubbe üzre kurflumlu ve bir minâreli câmi‘dir.

Andan Fât›ma Sultân câmi‘i: Bu dahi rusâs-› hâs ile mestûr bir musallâ-y› ma‘mûrdur.

Andan, bu flehrin cânib-i garbîsi nihâyetinde fieyh Pîrî Efendi câmi‘i sâde binâd›r.

Andan Defterdâr Pafla câmi‘i, bir minâre ve kurflumlu câmi‘dir.

Andan Hac› Osmân A€a câmi‘inin kapusu üzre târîhi budur:

Binâ-y› câmi‘-i cennet-misâl-i Hac› Osmân'›n,
Aceb a‘lâ ibâdetgâh-› erbâb-› safâ oldu,

Ziyâret eyleyen hayrât›n›n itmâm›na târîh,
Dediler câmi‘-i ra‘nâ makâm-› dil-küflâ oldu.

Sene 1022.

Bu câmi‘-i pür-nûr serâpâ kurflumlu tahta kubbedir.

Andan Kad› Osmân Efendi câmi‘i'nin kapusu üzre târîhi budur:

Târîhuhu tûbâ limen dahalehu zâhiren.

Sene 1002.

Foça flehrinin bu taraf›nda olan câmi‘-i kebîrler bu mezkûr cevâmi‘lerdir. Bunlardan mâ‘adâ cümle mesâcidân-› muvahhidân-› âbidând›r. Kamusu on bir aded mahalle zâviyeleridir.

Ammâ bu flehr-i Foça'y› nehr-i Tihotine iki[ye] bölmüfldür.

Nehrin karflu flark taraf›ndaki cevâmi‘leri beyân eder

Evvelâ nehr-i Tihotine'yi hafleb cisirden karflu geçüp cisir bafl›nda Hasan Pafla câmi‘i, Alaca câmi‘ nâm›yla meflhûr-› âfâk olmufl bir ma‘bedgâh-› müzeyyendir kim Bosna eyâletinde ve ‹zvornik sanca€›nda ve Tafll›ca flehrinde ve Çayniçe flehrinde ve Mostar flehrinde böyle bir câmi‘-i lâ-nazîr yokdur.

Ve binâs› Sultân Süleymân Hân'›n mi‘mârbafl›s› Koca Mi‘mâr Sinân ibn Abdülmennân A€a'n›n baflhalîfesi Mi‘mâr Ramazân A€a binâ edüp var makdûrun sarf ederek bu Alaca câmi‘i eyle rûflen ve müzeyyen etmifldir kim bu câmi‘-i pür-nûrda olan ilm-i hendese-i mi‘mârî üzre ***[146b]*** ol kadar tasarruflar ve ol kadar letâfet u zerâfetler kasd edüp bir flîrînkârl›klar etmifl kim atlas-› felek-i gerdûnda böyle bir kârgerlik bir mi‘mâr-› selef böyle bir arz-› ma‘rifet etmemifldir.

Ve flehrin cümle câmi‘lerinden rûflen ve münevver olup flehre hüsün vermifldir. Gerçi küçük câmi‘dir, ammâ Rûm ve Arab u Acem'de memdûh bir câmi‘-i flîrîndir. Hattâ üstâd bennâ çâr-kûfle dîvâr üzre bir kâse-i nîlgûn kubbe-i müdevver-i ibretnümûn etmifl kim misli me€er kubbe-i felek-i atlas-› bûkalemûn ola.

Minberi ve mihrâb› ve câmlar› ve revzenleri ve mü’ezzinân mahfili hâs ve beyâz mermerden Fahrî oymas›-misâl müflebbek kârl› binâlard›r kim her biri birer gûne sihr-i halâl mertebesi tasarruflar var ve taflra soffada dörd aded beyâz billûr-misâl mermer sütûnlar üzre üç aded kubbe-i âlîdir ve bu soffa üzre cemâ‘at-i kesîreye kar ve ya€mur serpmesin içün çam direklerin yigirmi adedin ale't-tertîb dizüp ilm-i hendese üzre haflebden bir gûne sundurma saçak etmifl ve gûnâ-gûn medîneler ve gilviler ve turalar ve mukarnazlar etmifl kim gören âdemin akl› hayretde kal›r, zîrâ cümle kâr› Fahrî oymas› gibi flebeke oyma saçakd›r. Ve bu soffan›n k›ble dîvâr› serâpâ nakfl-› bûkalemûn-› kalem-i Bihzâd u Mânî ve fiâhkul› nakfl› ola.

Ve hareminin tâ ortas›nda bir çemenzâr yerde alt› aded rakîk sütûn üzre bir kasr-› âlî kubbesi-misâl bir serâmed sivri kubbe-i mînâ alt›nda üstâd-› mermerbür bir âbdest havz› edüp fevvârelerinden âb-› revânlar› pertâb edüp gören sevdâ-zede âdemlerin sevdâs› def‘ olup tecdîd-i vudû‘ eder, bir musanna‘ havz-› fiâfi‘îdir.

Ve bu câmi‘in sa€ taraf› yol kenâr›nda çâr-sütûn bir flâhâne kubbe-i âlî edüp etrâf›n› üstâd-› haddâdî bir gûne demir kafesler ve revzenler etmifl kim gûyâ flu€l-› Hazret-i Dâvûd-› Haddâd olmufl. Cemî‘i üstâd mühendis ve seyyâh-› âlem ve âlim ü âmil ü kâmil bu kubbeye ve bu demir flebeke kafeslere im‘ân-› nazar ile nazar edüp engüflt ber-dehen ederek vâlih ü hayrân olurlar.

Ve sâhibü'l-hayrât Hasan Pafla Budin defterdâr› iken Budin'de merhûm olup vasiyyeti üzre cesed-i pâkin bu Foça flehrinde bu câmi‘in sâhas›nda mezkûr kubbe-i mînâ içinde defn ederler. Hâlâ bir türbe-i pür-envârd›r. *Rahmetullâhi aleyh.*

Hakîkatü'l-hâl bir sâhib-i tab‘ velî-ni‘am ve sâhib-i kerem ve Hâtem-i Tay ve Ca‘fer-i Bermekî-misâl bir hofl-h›sâl keremkârî imifl. Hattâ mâl dirî€ etmemek ile bennâs› olan Mi‘mâr Ramazân, yigirmi bir aded binâ etdi€i cevâmi‘lerin her birinden birer gûne san‘at ahz edüp bu câmi‘de icr[â] ederek ve cümle makdûrun sarf ederek bir tâ‘atgâh-› Sübhânî etmifldir kim diyâr-› Rûm'da misli yokdur. Me€er Kudüs-i fierîf'de Mescid-i Sahrâtullâh ola.

Ve merhûm bânîsi sâhib-i cûd olma€ile cemî‘i diyârlar›n erbâb-› ma‘ârifleri birer gûne musanna‘ fleyler îcâd edüp sâhibü'l-hayrâta hedâyâlar götürüp her biri bele€an mâ-bela€ ihsân u in‘âmlar alup ol hedâyâ gelen musanna‘ât âvîzeleri derûn-› câmi‘de zeyn edüp câmi‘-i pür-nûr kasr-i Çîn-i arûsek-i mehcibîn misilli bir kâh-› ma‘bedhâne olmufl.

Bu câmi‘in k›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre beyâz ve hâs mermer üzre Karahisârî tarz› hüsn-i hat ile târîhi budur:

Kad benâ hâze'l-câmi‘e'fl-flerîf sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Hasan bin Yûsuf ve elkâ târîhehû: Yâ Kayyûm, men tekabbele bi-kabûlin hasen.

Sene 1047

El-hâs›l behiflt-i berrîn-âsâ bir câmi‘-i Hasan Pafla'd›r {ve minâre-i mevzûnu câmi‘ine göre a‘lâdan a‘lâd›r}.

Ve bu câmi‘e muttas›l Emîn Mehemmed A€a câmi‘i: Mahbûb ve müzeyyen ve acîb câmi‘dir, ammâ cemâ‘atden garîb câmi‘dir. Bu câmi‘e beyne'l-halk Pafla câmi‘i derler, ammâ kapusu üzre târîhi böyle terkîm olmufldur:

Kad benâ ve vesse‘a bi-câmi‘i'fl-flerîf Mehemmed A€a ibn Abdüllatîf el-mütevellî vaka‘a't-tahrîr fî sene ihdâ [ve] sittîn ve seb‘i-mi'e,

deyü tahrîr olunmufldur.

Andan, Ca‘fer Efendi câmi‘i: Kurflum ile mestûr câmi‘-i pür-nûrdur.

Andan, Ali Hoca câmi‘i: Bî-bedel câmi‘-i kadîmdir.

Andan, Süleymân Be€ câmi‘i: Bu dahi müferrih câmi‘-i dil-küflâd›r, ammâ cemâ‘ati azd›r.

Bu cevâmi‘lerden mâ‘adâ bu tarafda mahalle mesâcidleri vard›r. Hudâ dahi ziyâde ede.

Der-ilm-i dârü't-tedrîs-i âlimân-› müfessirân: Cümle alt› aded medâris-i tâlibând›r, ammâ bu cümle medreseler beri Büyük Foça'dad›r.

Der-defter-i dârü'l-kurrâ-i mücevvidân-› huffâzân: Gerçi mahsûs kubâblar ile mebnî dârü'l-kurrâs› yokdur, ammâ Bâyezîd Hân câmi‘inde kurrâs› va[r]d›r.

Der-kâ’ime-i dârü'l-hadîs-i muhaddisân: Cümle bu dahi üç yerde ilm-i hadîs görülür. Evvelâ Bâyezîd Hân'da ve Fât›ma Sultân câmi‘indedir. ***[147a]***

Der-flerh-i mekteb-i ci€er-kûfle-i mahdûmân: Cümle (---) aded dârü't-ta‘lîm-i t›flân-› püserând›r. (---) (---) (---) (---)

Der-zikr-i tekyegâh-› Âl-i Abâ-y› abdâlân: Cümle sekiz aded hânkâh-› erbâb-› tarîk-i kân-› dervîflân-› zîflânlar› vard›r, ammâ cümleden flehrin k›blesi taraf›ndaki bâ€lar ve bâ€çeler içre çârsû-y› bâzâra nâz›r bir h›yâbân içre Bâyezîd Baba Sultân tekyesi gâyet müferrih ve cihân-nümâ tekye-i âlîdir. Ve gûnâ-gûn maksûreler ile ve matbah-› Keykâvûslar ile ve çemenzâr [u] mastabalar ile ârâste olmufl bir bâ€-› ‹rem-misâl bir teferrücgâh-› erbâb-› dilând›r ve hüddâmlar› cümle fukarâ-y› Bektafliyând›r. Ve tekye-i Halvetî ve tekye-i Kâdirî,

..... (1.5 sat›r bofl).....

Meflhûr tekye-i fakr [u] fâka kânlar› bunlard›r.

Der-fasl-› hân-› hâcegiyân-› tüccârân: Cümle befl aded vekâle-i sevdâgerânlar› var. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-sitâyifl-i hammâm-› rûflinâ-y› gâs›lân: Cümle üç aded hammâm-› râhat-› când›r. Biri merhûme Fât›ma Sultân hammâm›d›r. Biri dahi Bâyezîd Hân'd›r, biri dahi nev-binâ sipâhîler halîfesi Mustafâ Efendi hammâm›d›r. Bu hammâm kurbunda mahkeme dahi Mustafâ Efendi'nindir.

Der-medh-i musallâ-y› zâhidân-› du‘â-gûyân: Mustafâ Efendi hammâm› kurbunda bir vâsi‘ namâzgâhd›r kim cümle a‘yân-› bilâd bunda du‘â ederler.

Der-imâret-i dârü'l-it‘âm-› âyende vü revendegân: Cümle iki aded imâret-i me’kel-hânedir. Biri Bâyezîd Hân'›n ve biri Alaca câmi‘indir.

Der-vasf-› memdûhât-› me’kûlât: Evvelâ nehr-i Drin'de k›rk gûne bal›klar› ve beyâz ekme€i ve asel-i musaff[â]s› (---) (---) (---)

Der-sun‘-› Hudâ-y› fevâkih-i müsmirât: Evvelâ yedi gûne âbdâr hofl-hor engûru ve kiraz› ve [vi]flnesi ve yere basmaz emrûdu meflhûrdur.

Der-aded-i cinîn-i bâ€-› ‹reme-zât: Muhtesib ve bâcdâr a€an›n nakilleri üzre "Cümle yigirmi alt› bin {bâ€} dölüm hakk› öflr verir" deyü nakl etdiler.

Der-sitâyifl-i aded-i çârsû-y› esnâfât: Cümle befl yüz k›rk aded dükkând›r. Gerçi bezzâzistân› yokdur, ammâ yine her metâ‘ mevcûddur.

Der-feth-i enhâr-› zülâl-i âb-› hayât: Bu flehr-i bender-âbâd›n bâ€lar› da€lar› ile flehrin bâzâr yeri olan amâristân›n tâ ortas›ndan nehr-i azîm Drin deryâ-misâl cereyân eder. Bir vech ile at ve kat›r ve fîl-i Mahmûdî ile ubûr olunmaz, nehr-i Seyhûn ve

Ceyhûn-vâr bir nehr-i bî-karârd›r, ilâ mâflâ'allâh câriî ve revând›r.

Bu nehrin cânib-i k›blesi flehr-i mu'azzamd›r. Cânib-i flimâlîsi ve taraf-› garbîsi serâpâ da€lar› mahsûldâr bâ€lard›r. Ve cümle ehl-i beled kay›klara ve ç›rn›klara süvâr olup karflu tarafdaki bâ€-› ‹remlerine ve cinîn ü gaytânlar›na geçüp ayfl [ü] iflret ederler.

Ve flehrin mu'teber sarâylar› ve hânedân-› âlîleri cümle bu Drin kenâr›na döflenmifl ba'z› evlerinin flâhniflîn ve revzenleri nehr-i Drin'e nâz›rd›r. Ve yine bu hânelerin dahi enseleri bâ€l› ve bay›rl› yerlerdir. Ve bu flehrin nehr-i Drin kenâr›nca tûlu kâmil dörd bin aded germe ad›md›r.

Ve bu nehr-i Drin cânib-i cenûbda Hersek diyâr›n›n tâ vasat›nda Kolafl›n ve Çemerne yaylaklar›ndan ve Zagor ve ‹lok da€lar›ndan tulû' edüp cem' olarak ibtidâ bu flehr-i azîm içre u€rayup bir sâ'at yer bâ€lar içre dosdo€ru akup aslâ ve kat'â gayri yerleri gibi e€ri bü€rü akmayup deryâ gibi cûfl u hurûfl edüp cereyân ederek bu flehir içre cânib-i flarka gider. Andan flehrin flarkîsinde Alaca câmi' önünde nehr-i Tinetiho cereyân edüp tabahâne dibinde nehr-i Drin'le bir olup dahi ziyâde nehr-i azîm olur.

Der-vasf-› nehr-i Tihotine

Bu nehr-i sa€îr, flehr-i kebîr Foça'n›n flark›ndan cereyân eder, ammâ ibtidâ menba'› cânib-i k›bleden on merhale mesâfe-i ba'îde olan Arnavudistân'da Prizren sanca€›nda ve Bihor nâhiyesi da€lar›ndan ve âsî Arnavudistân'›n Pive ve Nikflik ve Zatarnak ve Durobnak da€lar›ndan gelüp kal'a-i Plav alt›ndan geçüp andan flehr-i Tafll›ca sahrâs›ndan ubûr edüp andan flehr-i Foça içre akarken flehr-i Foça'y› iki bölüp bu Tihotine'yi Büyük Foça'dan karflu Alaca câmi' Foças›na iki yerden a€aç cisir ile ubûr olunur.

Ve bu mahalde mezkûr tabahâne dibinde nehr-i Drin'le akarak cânib-i flimâle gidüp kasaba-i Üstikolina'ya u€rayup andan Bosna-sarây› Viflegrad'›na u€rayup andan kal'a-i ‹zvornik'e u€rayup andan Beline kasabas›na varup andan kal'a-i D›raç dibinde nehr-i azîm Sava'ya mahlût olup andan Sava, Belgrad dibinde nehr-i Tuna'ya ve nehr-i ***[147b]*** Tuna Karadeniz'e Kili kal'as› ve Tolça kal'as› ve Karah›rmen kal'alar› mâbeynlerinde befl yerde ümm-i Tuna Karadeniz'e munsabb olur.

Der-manzara-i tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Foça

Evvelâ hâk-i Hersek sanca€›nda meflhûr-› âfâk iki mahmiyye-i azîme vard›r. Biri bu flehr-i Foça'd›r, biri flehr-i Mostar'd›r.

Ammâ flehr-i Foça'n›n âb [u] hevâs›n›n letâfetinden mahbûb u mahbûbesi gâyet memdûhdur. Hattâ g›lmân› yigirmi yafl›na bâli€ olunca henüz kemâlin bulmufl mümtâz u müsellem cüvân yi€it olurlar. Ve dahi ricâl makûlesi ol mertebe müsin olurlar kim harekât [u] sekenât etmeden kalup künc-i vahdetde tâ'at u ibâdete müdâvimetde olurlar, ammâ cümle pâk-i'tikâd mü'min ü muvahhid âdemler ve sâhib-i vera' sulehâ kimesnelerdir.

K›yâfet-i kabâ-y› ricâli: Cümle elvân çuka esbâb geyerler. A'yân-› kibâr› beyâz sar›k sararlar, ammâ vasatu'l-hâlleri yine k›sac›k esvâb ve kopçal› çakfl›r ve kubâdî pâbuç ve elvân çuka semmûr ve zerdeva kalpak geyüp Boflnakça kelimât eder bir alay erbâb-› tüccâr ve ehl-i h›ref âdemlerdir, ammâ hac›lar› ve gâzîleri çokdur.

Der-k›yâfet-i câme-i nisvân: Cümle havâtînleri yass› bafll› ve beyâz çemberli ve cümle bezden ve siyâh çukadan siyâh ferrâce geyüp Râbi'a-i Adeviyye perdesinde zâhide havâtînleri olur. Ve duhter-i pâkîze-ahterleri gâyet perhîz-kâr olur ve s›byânlar› gâyet tîz-fehm olup necîb ü reflîd ve zekiyyü't-tab' püserleri var kim niçe manzûm kitâblar› h›fzen tekmîl etmifller. Tüvânâ yi€itleri ve flehbâz dilâver ü server hünerver fetâlar› pür-silâh olup k›rkar ve ellifler aded yi€itleri küme küme olup Venedik kâfirinin Kotur kal'as›na ve Perast kal'as›na ve Pirmorya ve Loboflka cânibi kâfiriyle dâ'imâ ceng eder bir alay gâzîleri vard›r.

El-hâs›l iklîm-i garîbe vü acîbeden olup ulemâs› ulûm-› garîbe ve fünûn-› kesîreye mâlik[l]erdir. Hukemâ-y› hâz›k› ve cerrâhân-› fâs›d› bî-k›yâsd›r.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-ayân-› ziyâretgâh-› Foça: Evvelâ Sultân-› büdelâ Bâyezîd Baba ve kar›ndafl› o€lu Murâd Baba tekyesinde medfûndurlar. (---) (---) (---)

Der-beyân-› binâ-y› cüsûr-› ibret-nümâ-y› flehr-i Foça

Bir Foça kal'as› dahi Anadolu taraf›nda ‹zmir flehrine karîb Melemen kal'as› nâhiyesinde Akdeniz sâhilinde Kara Foça nâm›nda bir kal'a dahi vard›r. Ammâ bu Hersek Foças›n›n cânib-i garbîsinde flehirden nîm sâ'at ba'îd karye-i Burut'da nehr-i azîm Drin üzre evc-i âsumâna urûc etmifl bir göz bir hafleb cisir vard›r kim bu cihânda misli olmad›€›ndan mâ'adâ gâyet mahûf u muhâtara bir güzergâhd›r, zîrâ kârgîr de€ildir, ammâ üstâd-› selef bu kantara-i vâcibü's-seyri azîm ve tavîl kalyon direklerin nehrin iki taraf›nda olan kârgîr binâ pâyeler üzre mezkûr kalyon sütûnlar›n k›rlang›ç kanatlar› gibi biri biri üzre biri birinden ileri san'at ile dize dize iki tarafda dizilen sütûnlar› yak›n eyleyüp bu cisrin ortas›na yan yana befl aded kalyon direklerin birbirlerine bend edüp bir hafleb cisr-i azîm olmufldur kim bir vilâyetde nazîri yokdur. Cümle at ve kat›r ve sâ'ir hayvânât ve benî Âdem cümle bu püll-i iberden ubûr ederler, ammâ gâyet pek sallan›r ve âdem afla€› bakma€a merdüm-i dîdeleri kararup gönlü bulan›r.

Bu diyârda aslâ araba yokdur, ammâ bel-farz araba olsa bu kantaradan ubûr edemez. Cemî‘i seyyâhân-› berr ü bihâr içre bu cisr-i Süleymân {Hân} meflhûr-› âfâk olup bu cisir imâretine on pâre köy vakf olunmufldur.

Andan yine flehr-i Foça'ya gelüp birkaç yârân ile alâ tarîk›'s-seyr nehr-i Tihotine'yi geçüp 5 sâ‘atde nehr-i Drin kenâr›yla cânib-i flimâle taflı›klar içre gidüp,

Evsâf-› kasaba-i Üstikolina

Hersek sanca€› paflas›n›n voyvadal›€›d›r ve seksen akçe pâyesiyle Foça'ya ilhâk kazâd›r, lâkin Foça müftîsine ber-vech-i arpal›k ihsân olunmufl fley-i kalîl kazâc›kd›r. Ve kethudâyeri ve serdâr› ve sâ’ir hâkimleri ve a‘yân-› kibârlar› yokdur.

Ve kasaba-i ma‘mûru nehr-i Drin kenâr›nda cümle yüz yetmifl befl aded kaya€an örtülü evlerdir. Ve bir câmi‘i ve bir mescidi ve bir mektebi ve bir tekyesi ve bir hammâm› ve bir hân› ve on dükkânlar› ve bî-hisâb bâ€lar› var, ol kadar ma‘mûr u müzeyyen de€ildir.

Mukaddemâ bu mahalde nehr-i Drin üzre bir hafleb ***[148a]*** cisri var imifl. Nehr-i Drin tu€yân ile gelüp kantaray› münhedim etdi€inden nehr-i Drin'i gemiler ile karflu garb taraf›na ubûr edüp sarp kayal› da€lar ve beller aflup 7 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Dobropol

Nehr-i Bistiriçse kenâr›nda üç yüz hâneli ve bâ€l› ve bâ€çeli mükemmel ve ma‘mûr S›rf kefere köyü ve ze‘âmetdir. Ve nehr-i Bistiriçse'de niçe yüz elvân mâhîleri var, ammâ alabal›€› gâyet memdûhdur. Ve bu ayn-› câriye Zagor da€lar›ndan hurûc eden nehr-i Drin'e munsabb oldu€u mahal flehr-i Foça kurbunda mezkûr Süleymân {Hân} cisri karîbdir, ammâ nehr-i sa€îredir. Ba‘dehu karye-i Dobropol'dan kalkup 5 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kasaba-i bî-baç, ya‘nî kal‘a-i atîk Yelaç

Boflnaklar Yeleçse ve Yeleç ve Yelefl derler. Lisân-› Latin'de (---) (---) demekdir. Bânîsi Hersek banlar›ndand›r.

Kal‘as›n› sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân asr›nda Herseko€lu Ahmed Pafla fethi olup yine Hersek sanca€›nda voyvadal›kd›r. Ve Foça kazâs› niyâbeti hükmünde olup kethudâyeri ve serdâr› ve gayri hükkâmlar› yokdur, zîrâ Foça'ya pek yak›n ve garîb ü karîb kasabac›kd›r. Zemîni bir sarp dereli ve depeli ve gayyâ-misâl yerli ve sengistân belli bir dar yerde cümle iki mahalleli ve cümle iki yüz aded kaya€an örtülü fukarâ hâneli bâ€l› ve sâfî bâ€çeli ve cümle âb-› hayât sulu evlerdir.

Kal‘as› evce berâber bir püflte-i âlî üzre seng binâ bir sûr-› ra‘nâc›kd›r, ammâ gâyet küçücük flekl-i muhammes bir kirmanc›kd›r. Mürûr-› eyyâm ile köhne olup ahâlî-i vilâyet bu kal‘ay› kendü mâllar›ndan ta‘mîr ü termîm edüp ehl [ü] iyâlleri ve mâllar›n derûn-› kal‘ada h›fz ederler.

Ancak bir küçük topu ve cânib-i cenûba bir bâb› ve bir bevvâb› ve bir dizdâr› ve yigirmi aded merdüm-i hisâr› var, ammâ ulûfeleri yokdur. Ehl-i beled kendüleri ulûfe verirler, zîrâ Kotur'a bu kal‘aya gâyet yak›n olma€ile bu kasaba halk› fleb [ü] rûz aslâ huzûr edemeyüp k›l›çlar› bellerinde ve tüfengleri ellerinde ve sadâ-y› Allâh Allâh dillerinde tâ sabâha dek âmâde olup karavul bekleyüp kâhîce Kotur kâfiri Uskoklar›n esîr eder bir alay garîb ehl-i ›rz gâzîlerdir.

Hudâ âlimdir kim bu hakîr dahi yedi aded memlûkümle ve befl aded yanaflma hüddâm›mla sabâha dak bîdâr olup nevbet bekledim. Gâyet mahûf u muhâtara yerdir. Ammâ kal‘adan afla€› deredeki varoflda bir küçük câmi‘i minâresiyle ve bir hân› ve bir küçük hammâm› var, ammâ hân›n›n önündeki tafl cisirden geçüp kal‘aya giderken on aded dükkânc›klar› vard›r. Cisrin alt›ndan cereyân eden mezkûr nehr-i Bistiriçe akar ve birkaç küçük uyûnlar dahi cereyân edüp ol kadar alabal›€› olur kim hisâb›n› Cenâb-› Kibriyâ bilir.

Ol gece tereya€›yla piflmifl alabal›klar› yeyüp zevk u safâlar etdik, ammâ kâfir havfinden yedi€imiz bal›klar burnumuzdan ç›kd›€›n Hâl›k bilir.

Andan bu kasaba gâzîleri ellerimizde olan emr-i pâdiflâhîler mûcebince hakîre elli aded pür-silâh piyâde tüfeng-endâz H›rvat yi€itleri refîk verüp andan cânib-i garba 4 sâ‘at gidüp *el-iyâzu billâh* yüz bin renc [ü] anâ ile hamd-i Hudâ Yeleç da€›n selâmetle aflup küffâr›n kemîngâh pusu yerlerin bulup ve egimleri(?) ve çar›klar› ve rokla ihrâmlar›n alup yine sarp da€lara girüp bi'z-zarûrî hakîr de ve hüddâmlar›m da atlardan enüp etek der-miyân ve tilâvet-i Kur’ân ederek piyâde 4 sâ‘at yürüyüp andan Âh orman› nâm bir sarp a€açl› da€› ç›kup bir çemenzâr yerde,

Menz[il]-i türbe-i ecdâd-› Çengizâde

Büyük Ali Pafla'n›n âbâ vü ecdâdlar› ve vâlidesi ve cümle akrabâ vü ta‘allukâtlar› bunda bir kubbe-i âlî içre medfûnlard›r, ammâ bu mahalde türbeden gayri aslâ imâret yokdur. Hemân bu mahalde cümle refîklerimizle sehel istirâhat edüp mâ-hazar ta‘âmlar yeyüp ale'l-acele yine atlar›m›za süvâr olduk, zîrâ küffârdan muhâtara yerdir.

Andan yine atlara süvâr olup 3 sâ‘at garba gidüp,

Menzil-i Çengizâde, hayâtda olan Ali Pafla Oca€›

Bu mahalle Zagor nâhiyesi derler ve Çengizâde âsitânesi cümle kal‘a-misâl bir hânedân-› azîmdir kim üç yüz kadar hücreler ve dîvânhâneler ve hammâm ve matbah ve kilar ve iki bin at al›r ›stabl-› Anterî âhûrlar ile müzeyyen bir ocakd›r.

Bu diyârda sarây-› hânedânlara ocak ta‘bîr ederler. Çengizâde Rüstem Be€ bunda hakîre bunda bir küheyl at ihsân edüp bu mihmân-sarâyda bir gece müsâfir olup ale's-seher ***[148b]*** Rüstem Be€'den elli aded yine pür-silâh tüfengli piyâde refîkler alup hamd-i Hudâ at ifller yerler ile câ-be-câ taffl›klar› geçüp 6 sâ‘atde,

Evsâf-› kasaba-i Yeleçse

Lisân-› Latince (---) (---) demekdir. Bu dahi Hersek sanca€›nda voyvadal›k m› ve vakf ve ze‘âmet mi ma‘lûmum de€ildir, ammâ bir çemenzâr mahsûllü yerde iki yüz kaya€an örtülü bâ€l› ve bâ€çeli ve bir mükellef câmi‘li ve bir mükemmel hânl› ve hammâms›z ve yigirmi dükkânl› ve cânib-i erba‘as› beyâz taffl› kasabac›kd›r.

Andan dahi refîkler alup 5 sâ‘atde kayal› da€lar› geçüp ve nehr-i Neretva'y› atlar ile ubûr etdik, zîrâ bafl› bir menzil yerde yak›n olup kasaba-i Yedvoriç'den ç›kar ve bat› taraf›na cereyân ederek Oluk kasabas›na, andan Konc kasabas›na, andan flehr-i Mostar'a, andan kal‘a-i Poçetel'e, andan Gabele kal‘as›na, andan Norin kal‘as› alt›nda deryâ-misâl olup yigirmi yerden Venedik körfezine ‹flpanya'n›n cezîre-i Pulya mukâbelesinde Akdeniz körfezine kar›fl›r.

Firengistân'da bu nehr-i Neretva'ya Neranta derler, gâyet latif âb-› hayât sular cârî olur.

Bâ-husûs Yezero yaylas›ndan ve ‹lok derelerinden cereyân eden *fiarâben tahûr* misilli âb-› nâblar cümle bu nehr-i Neretva'ya mahlût olur. Bu Neretva'y› atlar ile geçüp 5 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kasaba-i Oluk

Lisân-› Boflnakça (---) (---) demekdir, ammâ Budin eyâletinde nehr-i Tuna kenâr›nda bir dahi ‹lok kal‘as› vard›r. Bu Hersek Oluk'udur, ammâ da€lar içre kal‘as› harâbd›r.

Hersek sanca€›nda voyvadal›kd›r ve Foça kazâs› niyâbetidir. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve a‘yân› yokdur.

Cümlesi üç mahalledir ve kamusu üç mihrâbd›r. Biri fiefltokollu Mehemmed Be€ câmi‘idir, ammâ kurflum kubâbl› ma‘bedgâh de€ildir, ancak bir serâmed minâresi var. Ve ikisi mescidlerdir.

Ve dükelisi bir kârgîr hând›r, gayri yokdur. Ve hepisi bir küçük hammâmd›r, ammâ suyu âb-› hayâtd›r. Ve umûmeni befl aded dükkânc›klard›r, lâkin her fley bulunur.

Ve olancas› yüz elli aded serâpâ kaya€an örtülü bâ€l› ve bâ€çeli ve âb-› hayât sulu ve havâs› latîf cümle kârgîr binâ vâsi‘ evlerdir.

Bu flehir halk› dahi Uskok kâfirinden pek havf ederler. Ve cânib-i erba‘as›n Uskok kâfiri harâb etmifldir. Bunlar dahi geceler ile huzûr ile yatmayup ehl [ü] iyâllerin alup sarp da€larda ve sa‘b ma€ârâlarda yat›rlar.

Bu kasabadan dahi elli aded güzîde tüfeng-endâz piyâde yi€it refîkler alup bu kasaban›n ensesinde Morina yaylas›n yüz bin renc [ü] anâ ile aflup bu yaylan›n çemenzâr ve flükûfezâr ve gül [ü] gülistân ve enhârlar› cârî ve revân yerlerine geldikde tâze cân bulup Cân mezra‘as›nda hâs›l olmufl gûnâ-gûn sîm ü zerrîn ve müflg-i Rûmî ve nergisleri demet demet de€flirüp atlar›m›zla flükûfeler içre yuvarlanup cânib-i erba‘am›za karavullar koyup bir sâ‘at istirâhat edüp ta‘âm yerken Hudâ âlim ü dânâd›r bu fezâ-y› çemenistânda hâs›l olan nebâtât-› gûnâ-gûn flükûfelerin râyihas› demâ€›m›z› mu‘attar edüp hayât bulduk.

Andan 7 sâ‘atde kâmil yokufl afla€› enüp Nevesin sahrâs›na kadem basd›kda dibelik hayât-› câvidân bulup bu fezâda 2 [sâ‘at] dahi amâristânda gidüp,

Sitâyifl-i kasaba-i ma‘mûr u flîrîn, ya‘nî rabta-i Nevesin

"Nev sin"den, ya‘nî "yeni mezâr" demeden galat {Nevesin derler}. Ammâ lisân-› Boflnak ve Latince (---) (---) demekdir. Bu flehr-i müzeyyen dahi Hersek sanca€›nda paflan›n hâss› olup hâkimi voyvadad›r ve üç yüz pâyesiyle flerîf kazâd›r kim yetmifl pâre nâhiye kurâlar› vard›r.

Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve müftîsi ve nakîbü'l-eflrâf› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve harâc a€as› ve pandur a€as›, ya‘nî flehri bekleyen sekbân a€as› ve flehir kethudâs› ve a‘yân [u] eflrâf› gâyetü'l-gâye çokdur. Hattâ Sultân Bâyezîd-i Velî bu flehre gelüp an›n hayr du‘âs› berekâtlar›yla bu flehir halk›n›n sa€îr ü kebîri ‹slâmbol'a gelüp Âsitâne-i sa‘âdetde hidmet-i pâdiflâhîde neflv ü nemâ bulup Koca Defterdâr ki {aya€›ndan} sinirinden maslûb Mustafâ Pafla gibi ve Defterdâr Ömer Pafla gibi ve Lübzâde gibi ve Sultân Murâd Hân'›n rûznâmecisi ‹brâhîm Efendi gibi ve birâderi Ali Efendi gibi ve Sadr›a‘zam ‹brâhîm Hân vezîri Sâlih Pafla ve kar›ndafl› Murtazâ Pafla ve yine kar›ndafl› Zülfikâr A€a ve Sâlih Pafla kethudâs› Hazînedâr ‹brâhîm Pafla ve niçe bin bunun emsâli vüzerâ ve vükelâlar bu Nevesin flehrinden hâs›l olmufllar, bir ***[149a]*** flehr-i kadîmdir.

Eflkâl-i zemîn-i flehr-i Nevesin: Bir sahrâ-y› azîmin nihâyetinde vâk›‘ olmufldur, ammâ bu fezâ-y› Nevesin n›sf sâ‘at kadar cânib-i flarka da€dan ba‘îddir ve sahrân›n arz› üç sâ‘atdir ve tûlu befl sâ‘at

bir mahsûldâr kurâlarla ve çiftliklerle müzeyyen olmufl sahrân›n cânib-i garbî taraf›nda Nevesin kûhunun dâmeninde bir düz vâsi‘ ve çemenzâr yerde cümlesi alt› mahalledir, ammâ ikisi kefere mahallesidir. Ve kamusu bin befl yüz kaya€an tafl›yla mestûr kârgîr binâ hânedân-› ma‘mûrlard›r kim cümle bâ€ u bâ€çeli ve uyûn-› câriyeli vâsi‘ havl›l› mükellef ve müzeyyen büyût-› ra‘nâlard›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-beyân-› imâret-i câmi‘hâ-y› selâtîn-i Âl-i Osmân

Dükelisi on bir aded mihrâbd›r, ammâ cümleden mükellef ü müzeyyen Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i, ma‘bedgâh-› kadîmdir. Bir bay›r dibinde ve bir müferrih ve mesîregâh çemenzâr u murgzâr yerde cemî‘i âsâr-› binâlar› rusâs-› hâs kurflum ile mestûr bir câmi‘-i nûrdur, lâkin sene 1072 târîhinde mütevellîsi bu câmi‘in tarz-› atîkin bozup müceddeden enderûn [u] bîrûn-› câmi‘i bir tarz-› âhar edüp bir fleflhâne nakfl-› bûkalemûn halkârî tavan-› ibret-nümûn edüp minberin sa€ taraf›ndaki dîvâr›n delüp iki aded kemer binâ edüp câmi‘i dahi tevsî‘ etmifl. Ve taflra soffas› üzre kezâlik yine kubbeler yerine halkârî tavan kubbeler etmifl kim gûyâ her biri birer gûne kâse-i Çîn gibi münakkafl olmufl ve haremi bir çemenzâr ortas› havzl› gûnâ-gûn eflcârâtlar ile müzeyyen olup servî ve uhlamur d›rahtlar›n›n râyihalar› cemâ‘atin demâ€lar›n mu‘attar eder. Ve harem etrâf› dâ’iren-mâdâr hücreler ile müzeyyendir, ammâ minâresi ol kadar mevzûn ve musanna‘ de€ildir, ammâ mihrâb ve minberi ve mahfil-i münîfi ve kürsî-i latîfi gâyet musanna‘ mihrâb ve minberdir.

Andan çârsû içre câmi‘-i Velî A€a, sâde kurflum ile örtülü câmi‘-i atîkdir kim k›ble kapusu üzre târîhi budur:

Velî A€a o sâhib-hayr çünkim,
Binâ k›ld› bu câmi‘i o zâhid,
‹flidenler edüp târîh kasd›n,
Olupdu flol makâm dârü'l-mesâcid.

Sene 921.

Ve bu câmi‘in harem kapusu üzre bir sâ‘at kullesi var. Cümle flehir mü’ezzinleri bu sâ‘ate amel edüp evkât-› hamsede bâng-› Muhammedî tilâvet ederler.

Andan **Sinân Kad› Efendi'nin câmi‘i** dahi kurflumlu câmi‘-i atîkdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-ibâdetgâh-› mesâcid-i mü’minân ü ehl-i îmân: Umûmisi sekiz ad[ed] mahalle zâviyeleridir. Ve hepsi iki aded medâris-i âlimând›r. Biri Sultân Bâyezîd-i Velî hareminin etrâf›ndaki dârü't-tahsîl-i müfessirând›r. Biri Velî A€a câmi‘i medresesidir.

Ve olancas› bir aded dârü'l-hadîs-i peygamberân ve bir aded dârü'l-kurrâ-i hâf›zân var. Bu iki hayrât-› azîme Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i hareminin sol taraf›nda nerdübân dibinde Rûznâmeci Büyük ‹brâhîm Efendi'nin birâderi Ali Efendi merhûmun hayrât [u] hasenât›ndan bir kurflum örtülü kubbe-i azîm dârü'l-kurrâ-i dârü'l-hadîsdir kim bu diyâr-› Hersek'de mahsûs böyle dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadîs yokdur.

Ve bar›s›, ya‘nî lisân-› Tatarca cümlesi alt› aded dârü'l-ulûm mekteb-i t›flân-› ebcedhând›r.

Ve bardas› bir aded imâret-i dârü'l-it‘âm-› fakîrân [u] garîbând›r kim Bâyezîd Hân'›n hayrât›ndand›r.

Ve olandas› üç aded tekye-i dervîflân-› zîflân-› fakîrân› var, Halvetî ve Kâdirî ve Uflflâkî tekyeleridir, ammâ cümle halk› ‹mâm-› A‘zamîlerdendirler.

Ve hamusu bir aded hând›r kim Velî Be€ câmi‘inin sokak afl›r› karflusunda yine Velî Be€ hân› ma‘mûr mihmân-sarây-› mücerredând›r, ammâ gâyet binâ-y› metîndir.

Yekûnisi ancak bir hammâm-› latîfdir. Ol dahi sâhibü'l-hayrât câmi‘ sâhibi Velî Be€ o€lunun hayrât›d›r kim babas›n›n câmi‘ine vak›fd›r.

Ve cem‘âs› seksen aded dükkânlard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur, lâkin çârsû-y› bâzâr›n›n flâhrâh› gâyet vâsi‘ olup yed-i kudret ile hurde tafldan döflenmifl bir kald›r›m-› hudâyîdir kim bir flehirde böyle kald›r›ml› tarîk-i âm görülmemifldir.

Ve bu çârsû içre bir bâ€-› ‹rem-vâr mahkeme-i fler‘-i Resûl-i mübîni var. (---) (---) (---) (---) (---) ***[149b]***

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› kasaba-i Nevesin: Bu flehirde fliddet-i flitâ vefret üzre olmayup i‘tidâl üzre âb [u] hevâs› latîf oldu€undan mahbûb u mahbûbeleri vard›r. Ve cümle Boflnakça kelimât edüp yine sar›k ve kalpak geyerler. Ve her bâr Pirmorya ve Lopoflka ve Kotur uskoklar›yla ceng ederler.

Hattâ hakîr bu flehirde iken flehrin cânib-i erba‘as›nda sekiz yerde dörder aded gemi direkleri üzre evc-i semâya berâber köflkler yapup her birinde her gece alt›flar aded tüfeng-endâz yi€itler nevbet bekleyüp flehri h›fz [u] h›râset ederlerken ol gece da€dan üç yüz aded küffâr flehr-i Nevesin'i gâret etme€e geldikde mezkûr karavulhânelerden kâfire kurflumu bârân-› la‘net gibi ya€d›rup yetmifl üç kadar kâfir mürd olup k›rk befl adedi dahi esîr-i bend-i zincîr olup bak›yyetü's-süyûf-› Bunduklar› hâ’ib ü hâsir dâr-› menhûslar›na cümle firâr etdiler.

Ba‘dehu ale's-sabâh hakîr bu flehirden yine elli aded atl› ve piyâde refîkler alup Nevesin sahrâs› içre cânib-i k›bleye ma‘mûr çiftlikleri ve Lübzâde Oca€›n dahi geçüp 3 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Zobdol

Ya‘nî arpa köyü, dörd aded derbend a€z›nda yüz evli bir vâsi‘ bir köydür ve her hânenin birer dâne

kârgîr kulleleri var. Her gün ve her gece Kotur kâfiriyle ceng ederler, zîrâ bunda pâdiflâh taraf›ndan befl yüz aded yi€it sekbân vard›r. Ol gece bu köyde bî-cân yatd›k, lâkin bu Zobdol köyü mukaddemâ bir ma‘mûr kend imifl. Câ-be-câ harâba yüz dutmufl bir câmi‘li müselmân köyüdür.

Bundan dahi elli tüfeng-endâz fetâlardan refîkler alup cümlemiz Hudâ'ya s›€›nup 6 sâ‘at giderken bizler dahi piyâde olup sengistân ve da€larda bellerde atlar›m›z›n ayaklar›nda na‘llar› ve bizim çizmelerimizin tabanlar› kalmayup biz dahi piyâde bî-tâb u bî-mecâl olup yüz bin gûne âlâm-› fledâ’id çekerek Dabra da€›n aflup yokufl afla€› enüp,

Menzil-i karye-i Dabra

Bu fezân›n tûlu ve arz› birer sâ‘atlik yer olur bir küçük sahrâc›kda on befl hâneleri cümle kaya€an tafl› örtülü bâ€l› bâ€çeli ma‘mûr evlerdir. Bir küçük câmi‘i var, ancak elli âdem al›r bir müselmân köyüdür, ammâ küffâr havfinden her gece da€larda yat›rlar. Andan bu Dabra sahrâs›n›n bafl afla€› garb taraf›na 4 sâ‘at gidüp,

Sitâyifl-i kasaba-i Dol

Bir dere içinde bâ€l› ve bâ€çeli ve bir flîrîn câmi‘li ve iki mescidli ve bir tekyeli ve bir küçük hammâml› ve bir hânl› ve on befl dükkânl› bir flîrîn kârgîr binâ bir kasaba-i ra‘nâ imifl, ammâ Uskok kâfirleri ile bunda bizden mukaddem ceng-i azîm edüp niçe ümmet-i Muhammed esîr olup cümle halk› henüz da€lara ve sa‘b yollara firâr edüp Hudâ hakk›yçün bâ€ u bâ€çelerinde olan meyve-i âbdârlar› pâymâl-i rimâl olup yerde yat›r. Hudâya ayând›r bâ€-› ‹rem'den niflân verir bir karye-i bâ€-› cinând›r.

Hakîr gördüm ki bu kasabada âdem ve âdemî-zâd yokdur, âdemleri kaçm›fl, bizler dahi kaçup Dol kasabas›ndan cânib-i garba bafl afla€› Dol deresi içre gidüp bu dere sa€ taraf› üç sâ‘atlik bir toprakl› bay›rlar olmak [ile] sâfî bâ€lard›r, sâhibleri sa€lard›r, ammâ mahsûllerin alma€a âcizlerdir.

Bu derenin yemîn ü yesâr›nda aslâ bir kar›fl arz-› hâliye yokdur. Kasaba-i Nevesinlinin ve kasaba-i Lubinlinin ve kasaba-i Lubomirlinin cümle bâ€lar› bu Dol deresindedir. Rûm vilâyetinde ve cemî‘i Firengistân'da bu Dol deresi üzümü memdûhdur. Hattâ bir salk›m üzümü dörd befl vukiyye gelir gûnâgûn müflk-i amber râyihal› âbdâr ve hofl-hor lezîz üzümü olur ve fl›ras› flîrîn humârs›z hamr› olur, derler, ammâ Hudâ'ya ayând›r rahm-› mâderden müfltak olal› mükeyyefât k›sm›ndan bir fley yeyüp içmemiflimdir ve bu Dol deresi bâdesin görmemiflimdir. Bu dere-i mezkûru 3 sâ‘atde ubûr edüp,

Der-vasf-› kasaba-i ma‘mûr Ustolça

Misl-i mahalle-i flehr-i Foça demifller, ammâ lisân-› Latince Ustolça demek (---) (---) demekdir. Bu dahi Hersek sanca€›nda pafla voyvadal›€›d›r ve kazâd›r, ammâ kethudâyeri ve serdâr› yokdur. Ve cânib-i erba‘as› sâfî kayalard›r. Bir câmi‘i ve üç mescidi ve bir küçük hammâm› ***[150a]*** ve bir hân› ve yigirmi aded dükkân› ve iki yüz seksen kadar kaya€an örtülü bâ€l› ve bâ€çeli ve âb-› hayât sulu evleri var bir küçük kasabac›kd›r.

Ve cümle evleri kâfir havfinden kârgîr binâ olup ba‘z› evlerde çâr-gûfle demir kapulu kulleleri vard›r. Ve bu Hersek vilâyetinin cümle flehirleri tafl kaya€an örtülüdür, kiremit nâdirdir. Ve bu flehr-i Ustolça'n›n cümle evleri cânib-i garba nâz›rd›r ve Dol deresi a€z›na vâk›‘ olup bu kasaba içre cümle un de€irmenleri Dol deresi suyu ile deverân eder ve bu cânibin cümle enhârlar› cânib-i garba akup nehr-i Neretva'ya mahlût olur.

Bu flehrin ensesi Dol deresi da€lar› ve bâ€lar›d›r. Bunun dahi halk› cümle kalpak ve beyâz sar›k geyüp Boflnakça kelimât ederler, ammâ gâyet garîb-dost sofra sâhibi sâd›ku'l-kavl gâzîlerdir.

Hattâ bu hakîr bu flehre varmazdan bir gün mukaddem befl bin küffâr Kotur'dan gelüp bu flehirden bu kadar ümmet-i Muhammed esîr ve mâl-› ganâ’imler alup ba‘z› evleri câ-be-câ ›hrâk edüp biz vard›kda dahi niçe evler alev ber-alev olup yanar idi. Ve ba‘z› kullede kapanan ümmet-i Muhammedler hakîri görüp hamd-i Hudâ edüp kulleden taflra ç›kd›lar ve bizi de cümle bir kulleye kondurdular.

Hamd-i Hudâ bu flehirden al›nan esîrlerin ardlar›na Sührâb Mehemmed Pafla düflüp küffâr flikâr›yla Kotur'a girecek mahalde Sührâb Mehemmed Pafla küffâra yetiflüp üç yüz mikdâr› esîr ve bu kadar mâl-› ganâ’im kurtard›€› haberi gelüp bu Ustolça kavminin sehel cânlar› yerlerine geldi.

Ammâ ol gece bizler bî-cân olup aslâ hâb-› râhat görmeyüp ale's-sabâh bizi getiren elli nefer yi€it refîklerimiz koyvermeyüp bu flehirden dahi k›rk nefer yi€itleri refîk alup yine da€lar ve tafllar ve mahûf muhâtara yollar aflup cânib-i k›bleye anâ çekerek 7 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› misâl-i zemîn-i kal‘a-i Tin, ya‘nî hurrem-âbâd-› kasaba-i Lubin

Lisân-› Latince (---) (---) demekdir. Bu dahi Hersek sanca€›nda voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe flerîf kazâd›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi vard›r, ammâ nakîbü'l-eflrâf› ve fleyhülislâm› yokdur, lâkin a‘yân-› kibâr› ve mîr-i mîrânzâdeleri gâyet çokdur.

fiehri bir vâsi‘ çemenzâr mahsûllü vâdî içre bâ€l› ve bâ€çeli ve iki mahalle ve iki yüz aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ bâ€l› ve bâ€çeli serâpâ kaya€an

tafl› ile mestûr gâyet ma‘mûr sarâylar vard›r ve her birinde kal‘a-misâl mazgal delikleri var hânedân-› zîbâlard›r kim her birinde birer dâne kal‘a kulleleri gibi ebrâclar mukarrerdir.

Ve cümle iki aded mihrâbd›r. Evvelâ biri Sultân Osmân Hân-› Gâzî'nin k›zlar a€as› olan Mustafâ A€a câmi‘i, gâyet mahbûb ve müzeyyen câmi‘dir. Ve cümle bir mahalle mescidi, el-Hac› Ahmed A€a'n›n-d›r.

Ve cümle bir medrese ve cümle bir mekteb ve cümle iki tekye ve cümle bir hammâm-› hofl-havâ ve cümle bir hân-› mükellef hân-› kebîr ve cümle on aded müfîd ü muhtasar dükkânlar› var, ammâ hammâm-› kesîfi önünde bir namâzgâh soffas› üzre üç aded kavak a€açlar› namâzgâha sâye-i himâye salup namâzgâh yan›nda bir âb-› hayât kuyusundan ipler ile suyu çekilüp âbdest musluklar›na gidüp tecdîd-i vudû‘ olunur, ammâ havâs› ve âdemîsi sakîldir.

Cümle ahâlîsi Nova kal‘as› kuludur ve Noval› esbâb› gibi beyâz darac›k s›kma dimi esbâb geyüp bafllar›nda k›rm›z› fes ve berata ve bald›rlar› ç›plak Cezâyir levendleri gibi gezerler, zîrâ cümlesi gemiciler ve firkatecilerdir, ammâ yine Boflnakça ve Latince kelimât ederler. Cümle hodi sedi bilmez gâzîlerdir.

Hamd-i Hudâ Sührâb Mehemmed Pafla'y› bunda bulup bizi alay ile huzûruna getirdüp müflerref oldukda dîvân-› pâdiflâhî edüp emr-i pâdiflâhîler k›râ’at olundukda "Fermân pâdiflâh›m›n" deyüp Kanije seferinden halâs olup Kotur kal‘as› muhâfazas›na ve Hersek sanca€› muhâfazas›na me’mûr oldu€una cihân cihân hazz edüp hakîre bir zer-ender-zer bir hil‘at-i fâhire geydirüp bir e€erli Hersek at› ve bir kîse gurufl ihsân edüp ol ân ota€-› çetr-i mülammâ‘›n kurup tu€lar›n ç›karup hakîre alaybe€i hânesin konak verüp ol ân kona€›ma bir Fireng Lasman gulâm ile yigirmi suhûn ta‘âm gönderdi. Ale's-seher P›raçal› Mustafâ Pafla dahi gelüp yine dîvân-› Âsaf-› ***[150b]*** Berhayâ olup emr-i pâdiflâhîler ile Sadr›a‘zam mektûblar› ve ‹brâhîm Kethudâ efendimizin mahabbetnâmeleri tilâvet olunup P›raçal› Mustafâ Pafla'n›n dahi ma‘lûmu olup Dobra-Venedik hazînesinden verilmek üzre üç tüfeng-endâz yi€ide Mustafâ Pafla pandurbafl› oldu€undan ve Raba seferinden halâs oldu€undan gûyâ raks edüp hakîre ol dahi bir kîse ve bir at ve bir Fireng gulâm› ve bir kelb-i mu‘allem taz› ve bir çapar za€ar ihsân etdi. Ertesi nefîr-i r›hletler çal›nup andan,

Vilâyet-i Dobra-Venedik kâfiristân›na gitdi€imiz konaklar› ve seyr [ü] temâflâ etdi€imiz k›lâ‘lar› ve kurâ vü kasabâtlar› ve âyîn-i bât›lalar›n ve acâ’ib ü garâ’iblerin beyân eder

Evvelâ kasaba-i Lubin'den kalkup cânib-i cenûba niçe düzlük ve niçe da€l›k ve tafll›k aflup 7 sâ‘atde,

Menzil-i nâhiye-i Lubomir: Lisân-› Latince (---) (---) demekdir. Bunda cümle Sührâb Mehemmed Pafla askeriyle haymelerde meks edüp bu Lubomir'de Nova kal‘as› kapudan›n›n sarây›nda Sührâb Mehemmed Pafla'ya kapdan bir ziyâfet-i azîm etmiflidir kim tavsîf olunmaz.

Ba‘de'z-ziyâfe Sührâb Pafla'ya ve P›raçal› Mustafâ Pafla'ya ve hakîre kapudan hedâyâlar verüp andan yine ota€-› nüh-tâka gelüp karâr etdik, ammâ bu nâhiye-i Lubomir bir sahrâl› ve çay›r u çemenli ve bâ€ u bâ€çeli ve gül [ü] gülistânl› ve kurâlar ile ma‘mûr ve havâs›n›n letâfetinden halk› mesrûr bir arz-› mahsûldârd›r kim cânib-i erba‘as›ndaki kayalardan cereyân eden enhâr-› firâvânlardan niçe yüz âsiyâb-› mâ deverân etmededir.

Ve bu sahrâ-y› lâlezâr›n cânib [ü] etrâf›nda olan kurâlarda befler onar aded toplu ve tüfengli kulleler vard›r. Ekseriyyâ cümle Nova kal‘as› gâzîleri bu Lubomir nâhiyesinde sâkin olurlar, zîrâ Nova kal‘am›z Dobra-Venedik ile hem-müflâ olup mâbeynehümâlar›nda bir gayri kazâ ve nâhiye yokdur.

Bu Lubomir sahrâs›nda Sührâb Mehemmed Pafla oturak fermân edüp hakîr ertesi gün Sadr›a‘zamdan getirdi€imiz emr-i flerîfleri ve mektûblar› Dobra-Venedik'e götürüp,

Hazîne ile Venedik'den elçi ç›karma€a gitdi€imiz konaklar› bildirir

Sührâb Mehemmed Pafla efendimizden elli aded pâk müsellah ve mü’eddeb yi€itleri refîk alup ve yüz elli altun ile bir semmûr kürk ihsân alup evvelâ sahrâ-y› Lubomir'den cânib-i cenûba sengistân ve hudûd-› Firengistân da€lar›n aflup yüz bin renc [ü] anâ çekerek cümle piyâde gâzîlerimiz ile hâz›r-bâfl olarak 6 sâ‘atde,

Evsâf-› hudûd-› vilâyet-i Dobra-Venedik'de menzil-i kulle-i Islana

Hersek sanca€›yla Dobra-Venedik hâkinde bir zîk ve sarp yerde nehr-i Islana kenâr›nda bir kulle-i bâlâd›r ve {bu nehr-i Islana, Bileyke da€lar›ndan gelüp bat› taraf›na akup 12 sâ‘at cereyân edüp Popova nâhiyesinde bir kûh-› bâlâ dibinde girdâb gibi gâ’ib olur. Ve bu nehir dâ’imâ gemiler ile ubûr olunur, ammâ mezkûr Islana cisrinde bu nehir} üzre bir h›sn-› kavî kulle-i metîndir. Sene (---) târîhinde Gâzî Husrev Pafla binâ etmiflidir kim dizdâr› ve yigirmi aded merdüm-i hisâr› ve cebehânesi ve flâhî toplar› ve muflkat tüfengleri ile âmâde bir kulle-i üstüvârd›r.

Bu kullede fleb [ü] rûz Bosna vezîrinin bir mükellef a€as› elli aded nefer ile dâ’imâ bunda sâkin olur ve Hersek paflas› taraf›ndan bir a€a ve Nova kal‘as› çorbac›lar›ndan bir a€a bu kullede mâh u sâl oturup cemî‘i Bosna-sarây›ndan gelen ve cümle Dobra-Venedik'den gelüp giden kârbân halk›ndan ve

cemî‘i yüklerden bir gurufl ve cümle kirâ komor bârgîrinden birer rub‘ bâc al›nur bir kulle-i bâlâd›r.

Ve her ay bafl›nda birer Venedik kapudanlar› ellifler nefer Lasman kâfirleriyle bu cisirde âyende vü revende kârbândan al›nan gümrü€ü hisâb [u] kitâb edüp Bosna vezîrine ve kendü kral banlar›na bildirir.

Ba‘dehu bu kulleden kalkup cânib-i k›bleye sarp cehennem dereleri ve taflı›k sakar derelerin yüz bin meflakkat-i râh-› su‘ûbet çekerek 4 sâ‘atde giderek,

Menzil-i Hân-› Nazarete-i Band›flka

Bu kâfiristânda Nazarete ana derler kim Hind ü Yemen ve Semerkand ve Arab u Acem'den gelen ve Âsitâne-i sa‘âdet taraf›ndan ve Bosna vezîri ve Hersek paflas› taraf›ndan ve'l-hâs›l cemî‘i diyârlardan gelen tüccârlar› ve ehl-i hidmetleri bu Nazarete hân›na kondururlar kim belki tâ‘ûnlu olup flehre girmeye ve niçe ahvâllerine vak›f-› esrâr olmak içün bu müsâfirhâneye ko[ndu]rup ba‘z› âdemler k›rk gün oturup durur ve ekalli on gün ve yedi gün ve üç gün elbette ve elbette oturtmalar› mukarrerdir.

Ve bu Nazarete'de sâkin olan müsâfirîn üzre bir soltat a€as› elli nefer kâfirleri ile dîdebân durur. Hattâ bu Nazarete'de k›rk gün oturmam›fl bir metâ‘› flehre getürmeli olsalar elbette ol metâ‘›n ***[151a]*** bir ucuna ve yâhûd bir bir kenâr›na sirke sürüp nevbet bekleyen kefereler mezkûr metâ‘lar› flehre götürüp bey‘ ederler, ya‘nî zu‘m-› bât›llar›nca ol metâ‘a sirke sürülmek ile tâ‘ûn flehre ol metâ‘ ile bile girmeye derler.

Eflkâl-i mihmân-sarây-› hân-› Nazarete: Dobra-Venedik kal‘as›n›n cânib-i garbîsi taraf›nda flehirden hayli mesâfe-i ba‘îde çâr-kûfle hân-misâl müte’addid kat-ender-kat ma‘mûr odalar› ve matbah ve âhûrlar› ve soltat keferesi odalar› var. Her gece müsâfirîn üzre dîdebân kefereler kapular› sedd ederler, ale's-seher yine feth ederler. Ve bu Nazarete'den taflra birkaç çingane ve fukarâ Lasman kefere evleri var. Ve cümle kâfirlerin gûrhâneleri ve bilâteflbîh Hazret-i Îsâ sûreti ve Hazret-i Îsâ halîfesi havâriyyûndan fiem‘ûn-› Safâ bunda medfûndur derler. Leb-i deryâda bir taflı›k yerde flekl-i murabba‘ bir hân-› azîmdir.

Ba‘dehu kefereler bu hakîre, ba‘z› ri‘âyet edüp üçüncü günde bizi flehre alay›m›zla da‘vet edüp gitdik.

Evsâf-› tahtgâh-› kavm-i Latin, ya‘nî kal‘a-i Dobra-Venedik-i bî-dîn

Bu edîm-i arzda Venedik ikidir; birine Bundukanî Venedik derler kim hâlâ Âl-i Osmân ile yigirmi befl y›ld›r kim ceng eder âsî Venedik'dir. Ammâ buna Dobra-Venedik derler, baflka bir millet-i kadîmdir. Gerçi millet-i Nasârâ'dan olup kavm-i Mesîh'dirler, ammâ kitâb-› ‹ncîl'i Latin lisân› üzre tercüme edüp k›râ’at ederler. Âyîn-i bât›lar› yine millet-i Mesîh gibidir ve zu‘m-› bât›llar›nca "‹ncîl k›bel-i Hak'dan Hazret-i Îsâ'ya bizim Latin lisân› üzre nâzil olmufldur" deyü tefâhür kisb ederler.

Hakîkatü'l-hâl cemî‘i millet-i Nasârâ'n›n elsine-i muhtelifelerinin fasîh u belî€ ve kavâid-i i‘râb ile ilm-i nahv gibi ve lisân-› Acem gibi zarîf ü latîf lisân-› kadîm bu Latin lisân›d›r.

Ve cümle tevârîhleri cemî‘i milel içre mu‘temedün aleyhdir, aslâ hilâf yazmazlar. Hattâ bir müverrihi bir kitâb te’lîf etse cemî‘i papaslar ol tevârîhi ve kitâb› tetebbu‘ edüp bir habt-› kelâm› yok ise ve ifrât u tefrîti yok ise cümle papaslar›n re’yiyle ve on iki ban›n mühriyle imzâ olunup ba‘dehu basma kitâb olmak fermân olunur.

Gâyet müdekk›k ve müstahric ve ilm-i nücûm sâhibi kehene ve cerrâh ve fassâd ve müverrih-i kâmil kefereleri vard›r. Hattâ ilm-i nücûm kuvvetiyle Hazret-i Risâlet-penâh›n bu cihân issi olmas›n› ve Âl-i Osmân hurûc edüp devr-i k›yâmete dek devletleri mü’ebbed olur, bu rûy-› arzda bir küffâr komayup tâ Hazret-i Mehdî ve Hazret-i Îsâ'ya dek Âl-i Osmân sâhib-i hurûc ve sâhib-i zuhûr olaca€›n bilüp ve niçe rumûz u künûz kitâblar›nda her mülûkun tâli‘in bulup ve sene (---) târîhinde Osmân Gâzî Bursa kal‘as›na sar›lup muhâsara ederken hemân bu Dobra-Venedik kâfirleri "Hay iflte sâhib-i zuhûr hurûc etdi" deyü elçileriyle (---) altun ve bu kadar dîbâ ve flîb ü zerbâf ve kemhâ vü hârâlar ile elçilerin Bursa'da Osmân Gâzî'ye gönderdiklerinde Osmân Gâzî de vefât etmifl bulunup o€lu Orhân Gâzî Bursa'y› feth etdikde Dobra-Venedikli cümle hedâyâlar› Orhân Gâzî'ye verüp yüz elli mâdde üzre akd-i sulh edüp her sene mebla€-› mezbûr hazîneyi elçileriyle gönderme€i der-uhde edüp ellerine yüz elli mâdde içün yüz elli k›t‘a yarl›€-› belî€-i flâhîler alup bu yüzden ilâ hâze'l-ân sulh kabûl etmifl bir alay âk›bet-endîfl ve dûrbîn-fikr kefere vü fecerelerdir kim aslâ ve kat‘â cemî‘i zamânda sulha mu€âyir bir ahid-flikenlik etmeyüp her sene bafl›nda cümleden mukaddem elçileri gelir.

Gerçi Âl-i Osmân ile Orhân Gâzî'den berü her sene akd-i sulh eder, ammâ yine Devlet-i Aliyye'nin kanad› alt›nda tâ‘ûn-› ekber gibi sûret-i hakdan görünür bir h›nzîr mel‘ûnlard›r. Ve cümle küffâra hiyel ü fleytanat bu kâfirlerden sirâyet eder.

Bâ-husûs hâlâ hasm›m›z olan büyük Bundukanî Venedik'ini ›dlâl edüp pes ü perdeden zahîre veren bu Dobra-Venedik kâfiridir. Ve cümle kâfir krallar›ndan ankâ ve zengin bayd›r kim devletin korutmak içün cemî‘i krallara tevâzu‘ ve meskenet gösterüp cemî‘i krallar ile sulh [u] salâh etmifl bir müdebbir keferedir.

Netîce-i kelâm bu kefereler dahi hakîre iltifât [u] müdârâ ederek alay ile (---) (---) nâm tahtgâh› olan kal‘as›na getürüp derûn-› kal‘ada Bosna paflas›n›n ve

Hersek paflas›n›n taraflar›ndan birer mükellef ***[151b]*** a€alar gümrük emâneti içün bu kal‘ada olurlar.

Bu hakîri dahi cümle tevâbi‘imizle anlara karîb bir sarâya kondurup bir soltat a€as› üzerimize gözcü ta‘yîn eyleyüp cemî‘i me’kûlât [u] meflrûbât›m›z› bele€an mâ-bela€ verüp hânemizde meks etdik, ammâ dîdebân kâfirler aslâ bizi gezdirmezler idi. Ve ahflamdan sonra pafla a€alar›n›n ve bizim üzerimize kapular› kaparlard› ve sabâh yine açarlard›, baflka dîdebânlar›m›z var idi aceb mel‘ûnlard›r.

Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Dobra-Venedik

Leb-i deryâda bir tafll›k içinde flekl-i mukavves bir fieddâdî seng-trafl bir kal‘a-i savafl bir kal‘a-i ma‘mûrdur. Lisân-› Latince ismi (---) (---) dir ve bânîsi be-kavl-i müverrihân-› Latin tâ Hazret-i Îsâ'dan mukaddem binâ olunup ibtidâ bânîsi yine kavm-i Latin'den (---) (---) ban binâ etmifldir. Ol zamândan berü bir düflman eline bu kal‘an›n girdi€in yazmam›fllard›r ve bir tarafdan bu kal‘a aslâ rahne görmemifldir. Hâlâ her taraf› sedd-i ‹skender-vâr metîn ve kavî ismine mazhar düflmüfl bir kal‘ad›r kim cânib-i flarkîsi ve flimâlîsi karad›r.

Ve bu kara taraf›nda bir sedd-i Ye’cûc gibi bir kulle-i bâlâs› var kim cümle Körfez deryâs› ayak alt›nda gibi nümâyân olup azîm balyemez toplar› cümle liman›n ve kara câniblerin korudur.

Ve niçe bunun gibi balyemez toplu sedd-i ‹skender-vâr k›rk yedi aded burc-› kavîleri var. Ve bu kal‘an›n cirmi kâmil iki mîl ihâta eder, ammâ ad›mlamak müyesser olmad›. Ve deryâ taraf›ndan mâ‘adâ kara taraf› iki kat hisâr-› üstüvâr olup bir kat kesme kaya handaklar› var. Gâyet metîn ü müstahkem kal‘a-i zîbâd›r, ammâ kara taraf›nda befl yerden havâlesi var, ammâ ol havâle taraf› üçer kat tabyal› ve yigirmifler arfl›n iki dîvârl› ve kat-ender-kat dolafl›k handakl› kal‘ad›r, ammâ deryâ taraf› yal›n kat dîvârl›d›r.

Ve cümle (---) kal‘a kapusudur. Ve Büyük Venedik körfezi içre bir küçük körfez a€z›nda vâk›‘ olmufl rabât-› metîndir. Ve cümle yedi yüz aded sa€îr u kebîr toplar› vard›r, ammâ yine havâlelerinden gâyetü'l-gâye havfi oldu€undan yedi kral ile ve Âl-i Osmân ile sulh edüp harâc ve bâc verir, ammâ yine sulh etdi€i pâdiflâhlardan yigirmi harâc verdi€i kadar mâl peyd[â] eder bir hîlekâr fleytân-› dûzah-karâr küffâr-› hâksârd›r. Ve kal‘as› içi eyle zîk ve darac›k sokakl› ma‘mûr hânelerdir kim aslâ bir hâlî ve mu‘attal yeri yokdur. ‹llâ siyâsetgâh meydân› ve bâzâr meydân› ve yigirmi iki manast›r meydânlar› var. Cümleden mükellef Hersek kral›n›n (---) (---) nâm manast›r› bu kal‘aya gûyâ iç kal‘a olmufldur. Serâpâ kubâblar› kurflum ile mestûr bir deyr-i ma‘mûr, Hudâ-y› bîçûn ‹slâm'a müyesser edüp ma‘bedgâh-› müslimîn ola. Bundan mâ‘adâ Venedik Pirinc-pirimlerinin ve irflek ve banlar ve herseklerin kenîseleridir.

Ve bir kerre vilâyet-i Makedonya'dan, ya‘nî ‹slâmbol'dan bir Rûm kral› bu Venedik'e firâr edüp geldikde bir manast›r binâ etdirmifl kim bu dahi vâcibü's-seyr bir deyr-i ibret-nümâ ve kurflumludur. Ve cümle evleri ‹slâmbol'da Galata evleri gibi kat-ender-kat tula kârgîr binâ büyût-› menhûs hânelerdir kim gûnâ-gûn kiremit ve kaya€an ve teneke ile mestûr evlerdir. Ve her evde ve deyrlerde ve niçe yüz bin irili ve ufakl› çanlar ve nâkûs-› kebîrler as›l›d›r.

Bâzâr gecesi veyâ Sar› Salt›k gecesi veyâ ‹svet Nikola ve H›z›r ‹lyâs ve Kâs›m ve Meryem Ana ve Kara Koncoloz gecesi veyâ îd-i Nasârâ veyâ bir turvin veyâ bir bed-nâm günlerinde ve gecelerinde mezkûr çanlar› çald›klar›nda sadâs›ndan Deccâl zâhir oldu zann olunur.

Ve bu flehirde Ermeni ve Urûm ve Yahûdî ve Acem ve Fireng gâyet çokdur, ammâ Macar ve Nemse ve Urus ve Çeh ve Leh ve ‹sfaç ve Maskov ve Eflak ve Bo€dan kefereleri yokdur. Kâfiristân›n gâyet emn [ü] amân› olmak ile gâyet ma‘mûr bender kal‘ad›r.

Der-fasl-› temâflâgâh-› ibret-nümâ-y› acâ’ib ü garâ’ib-i âyîn-i küffâr

Bir gece bu flehir içre hâb-âlûd iken n›sfu'l-leylde bir azîm kütürdü ve velvele ve gulgule kopdu kim akl›m›z bafl›m›zdan gidüp,

"Âyâ, bu ne ola, yohsa kâfir bizi k›rmak m› ister" deyü âlem-i hayrete vard›k.

Hemân cemî‘i küffâr›n sa€îr ü kebîri ve avret ve o€lan› ve be€leri ve soltat ve murtat ve ***[152a]*** hoyratlar› pür-silâh olup cümle kâfirlerin ellerinde ikifler aded bal mûmlar› yakup cihân› çerâ€ân edüp bizim sâkin oldu€umuz hâne önünde gürûh gürûh geçerlerken biz dahi mu‘tâdlar› üzre üzerimize kapanan pençerelerin deliklerinden seyr [ü] temâflâ edüp bir g›rîv ü feryâd ederek,

"Bire koma gitdi ve vard› ve geldi ve kafld›" deyü feryâdlar› evce peyveste olup ba‘z› Yahûdî ve ba‘z› Urûm ve Ermeni ve Acem evlerine soltatlar ve cellâdlar girüp ve ç›kup ve gürûh gürûh ve afla€› ve yukaru se€irdüp cümle evlere, hattâ bizim konaklar›m›z›n pençerelerine dahi tafflar urup,

"Bire flu odad›r, bire bu odad›r" deyü feryâd u fi€ân ederek bir fley ararlar.

Ammâ bir hofl vâk›f-› esrâr olmayup bir hayli zamân bu üslûb üzre feryâd u fi€ân ederek serserî gezerlerdi. "Âyâ, bu ne garîb temâflâd›r" derken bir zamândan sonra cümle küffâr flenlik ve flâdumânl›klar eyleyüp gûnâ-gûn h›râmânî reftâr edüp raks edüp horalar deperek "Piflkindos piflkindos" deyü feryâd etme€e bafllad›lar ve niçe yüz bin tüfeng ü fifleng ve niçe bin toplar atup "Yajuj Yajuj" sadâs› Venedik flehrin yakd›, y›kd› zann edüp âlem-i hayretde kald›k.

Ba‘dehu cümle küffâr-› dûzah-karâr alay alay olup cümlesi sâf u sâf ve mevc ü mevc ve fevc ü fevc el urarak "Piflkindon" deyü hayk›rararak erganon ve torompete ve luturyanî borular›n ve niçe bin nâkûs ve mizmerleri ve tabllar› ve borular›n çalarak ve hofl-elhân asvât-› hazînli gulâmlar ile cümle na€amât-› rehâvî ederek ubûr etdiler.

Andan niçe bin aded ruhbân u b›trîk u k›ssîs ve papas u ladika ve flaglar›n ellerinde gûnâ-gûn mic-mereler içre ûd u mülebbes ve amber-i zenbûres ve kara günlük ve sünbül-i H›tâyî râyihas› cihân› mu‘attar eyledi.

Ve alay alay def u kudûm ve zil ü çanlar sadâs› kal‘a içre velvele verdi.

Bir zamândan sonra alay içinde on iki bin avret-lerin murassa‘ taht-› revânlar üzre oturdmufllar ve her bir taht-› revânlar› küffârlar götürdmüfller ve her bir be€ kar›lar›n›n alaylar›nda niçe yüz binden mü-tecâviz hurde flem‘-i kâfûrîleri serv gibi gemi direk-lerine zeyn-i çerâ€ân edüp niçe yüz yerde böyle iflâreleri yakup flehrin içi muzlim iken gûyâ rûz-› rûflen olup ubûr etdiler.

Ba‘dehu bu avret alay›ndan sonra on iki aded Venedik be€leri cümle zer-ender-zer bisâtl› mükellef ve müzeyyen atlar üzre her bir be€ler dahi pür-silâh ve muhteflem esvâb-› palas-pûflân-› mahsûsalar›yla ve cümle cünûd-› cünüb leflkeriyle pür-silâh bunlar dahi ubûr ederken yanlar›nda niçe bin piyâde papas-› sâhib-i zünnârlar rehâvî makâm›nda ‹ncîl okuyarak ubûr etdiler.

Bir alay-› azîm dahi nümâyân olup bir soffa taht-› revân üzre bir zer-ender-zere gark olmufl cümle çarkâb ve zerdûz iflleme ve dürr-i yetîm incü ve sâ’ir cevâhir ahcârlar›yla iflleme bir girân-bahâ cibinlik içinde bilâ-teflbîh Hazret-i Îsâ ve yan›nda Meryem Ana dîbâ ve flîb ve zerbâflar ve cevâhire gark olmufl sûretlerdir kim ikisinin üzerlerinde befl M›s›r hazînesi de€er cevâhir-i zîk›ymetler var, ammâ bilâ-teflbîh Hazret-i Îsâ timsâli papas gibi siyâh gamâme bafl›nda ve siyâh rokla üstünde yüzü nûr gibi geysûlar›n târ k›lup taht üzre oturup durur.

Ve Meryem Ana kezâlik bir taht üzre oturup bafl›nda tâc-› Mayfirav üzre cemî‘i kral kar›lar›n›n nezerât gönderdikleri cevâhir-i gûnâ-gûnlar ve ger-deninde niçe yüz aded dürr-i yetîm tesbîhler ve t›r-naklar› k›rkar ellifler k›rat elmaslar ve gözleri fleb-çe-râ€ cevâhir tafllar ile inflâ olunmufl sihr-âsâr sûret-lerdir, ammâ kâ€›zdaki gibi tasvîr de€ildir.

Hemân vücûd-› benî Âdem gibi gûnâ-gûn çarhlar ile harekât u sekenâtda iki tasvîrdir. Gören âdem anlar› zî-rûh zanneder, ammâ küffâr›n kemâl mertebe san‘at›n›n nihâyet mertebesinde sihr-i‘câz tasvîrlerdir. Beyt:

Güzel tasvîr edersin hâl [ü] hatt-› dilberi, ammâ
Füsûn-› iflveye geldikde ey Bihzâd n’eylersin

dedi€i beyt mazmûnunca bî-cân bir kal›b-› insând›r kim nutku yokdur.

Ve bu timsâllerin yanlar›nda niçe kerre yüz bin flem‘-i kâfûrî ve kanâdîller zeyn-i çerâ€ân olmufl kim gûyâ rûz-› nevrûz olup cümle ruhbânlar bu iki tasvîri taht-› revânlar üzre ubûr etdirüp andan cümle b›trîkler altunlu ve cevâhirli ve mînâl› haçl› peyker ve alemlerle güzer edüp dahi ard› s›ra kösler ve tabllar ve surnâ ve erganon ve borular ve torompeteler çalarak Hersek kral› manast›r›na gidüp tâ sabâha dak ol gece ***[152b]*** flehir içinde sürûr [u] flâdumândan ve çerâ€ân-› flem‘dân ve kanâdîllerden bir sûr-› sürûr oldu kim diller ile ta‘bîr ü tavsîf olunmaz.

Hattâ bu hakîr bu temâflâ-y› acîbenin asl›n› bize hidmet eden soltat a€as›ndan su’âl etdim.

"Vallâhi sultân›m Hazret-i Îsâ hayâtda iken Yahûdîleri dîn-i Îsâ'ya da‘vet etdi€inden Yahûdîler bir gece Hazret-i Îsâ ve Meryem Ana'y› kapup katl etmek içün haps ederler. Hazret-i Îsâ Rûhullâh ol-ma€ile Yahûdîler katl edemeyüp hapisde saklarlar iken hemân bizim fiem‘ûn-› Safâ Latinleri duyup pür-silâh olup Nâblûs flehrinde Hazret-i Îsâ'y› cuhûdlar evlerinde ahflamki gibi hây hûy ile arayup bir Yahûdî evinde Îsâ ve Meryem Ana'y› bulup cümle Yahûdîleri k›rup ‘Piflkindos piflkindos’ deyü flenlik ederek Hazret-i Îsâ ve anas›n geydirüp kufladup alay ile Hazret-i Îsâ'y› bir kenîseye götürürler. Hâlâ ol zamândan berü bu bizim Latin kavmi Hazret-i Îsâ sûretin edüp hapisden halâs etdikleri gece bir leyle-i mübârekemizdir, ile'l-ân ol zamândan berü bu âyîni kavm-i Latin edegelmifllerdir. Gayri kâfiristânda bu âyîn yokdur ve Hazret-i Îsâ'y› Yahûdîlerden halâs eden bizim Latin kavmidir. An›niçün cemî‘i millet-i Nasârâ içre zarars›z bir makbûl H›ristiyanlar›z" deyü soltat bafl› nâm kefere böyle nakl etdi.

Hattâ ol gece cümlemiz âlem-i hayretde kalup bir seyr [ü] temâflâ-y› azîm etdik, ammâ ol gece zi-yâdesiyle hatar-nâk vâki‘alar gördük.

Ertesi gün mülâkât-› ban› beyân eder

Çünki ale's-sabâh oldu, bir muhteflem kapudan niçe soltatlar ile gelüp hakîri ve Nova yeniçeri a€as› hazînedâr›n› alay ile Pirinc-pirim bana götürürken cemî‘i küffâr istikbâlimize ç›kup çârsû-y› bâzâr›n izdihâm›ndan gücile geçerken çârsû-y› bâzâr› serâpâ gözden geçirerek ubûr ederdik, ammâ dükkânlar›n›n ço€u çukac› dükkân› ve atlasc› ve kuyumcu ve kâ€›dc› ve ç›kr›kc› ve b›çakc› ve boncukcu ve flifleci ve mûm makasc› ve demirci ve kassâb ve berber ve derzî ve gayri cümle esnâf dükkânlar› ale't-tertîb zeyn olmufl gâyet ma‘mûr u müzeyyen dükkânlar› var, ammâ bezzâzistân› yokdur, ammâ flehr-i azîmine göre çârsû-y› metâ‘-bâzâr› azd›r, ammâ niçe bin ehl-i h›ref cümle evlerinde iflleyüp ekseriyyâ dükkânlar›nda oturup bey‘ u flirâ‘ edüp bâzâr-› hüsnde metâ‘lar›n satan avretler ve bâkire mahbûbe k›zlar metâ‘lar›n âflikâre satarlar, bu kâfiristânda ayb de€ildir. Bu

çârsû-y› bâzâr› ve derûn-› flehirde olan kâfiri ibret-nümâ hânedânlar› im‘ân-› nazar ile temâflâ ederek,

Sitâyifl-i korta sarây-› ban

E€er bu sarây-› hurrem-âbâd› mâ vaka‘› üzre tavsîf eylesek tatvîl-i kelâm olup seyâhatimize mâni‘ olur. Gerçi musanna‘ sarâyd›r, ammâ flehrine göre dar sarâyd›r. Ancak befl kat-ender-kat cümle kârgîr binâ-y› fieddâdî bir sarâyd›r kim zerre kadar bir taraf›nda rahnedâr yeri yokdur. Ve üç yüzden ziyâde hücreleri ve kâ‘alar› ve sâ’ir kilar ve matbahlar› vard›r, ammâ dîvânhâne flekillisinde rûy-› dîvâr üzre selef be€lerinin tasvîrleri ve Âl-i Osmân'›n gelecek pâdiflâhlar›n ve kendülerinin gelecek banlar›n›n efl-kâlleri ve esbâblar›yla cümle ilm-i nücûm üzre gelüp gelecek selâtîn-i Âl-i Osmân'› ve be€lerinin tasvîrlerin tahrîr eylemifller kim bunlar sihr-i i‘câz mertebesi sûretlerdir.

Ammâ Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ asr›nda diyâr-› Erzurûm'da celâlî olup kapanan Abaza Pafla isyân›ndan ferâ€at edüp Husrev Pafla ile Dârü's-saltanati'l-aliyyeye gelince cerâ’im defteri üzre afv kalemi keflîde olup Bosna serhaddi sadaka ihsân oldukda bu Dobra-Venedik sarây›ndaki dîvânhânedeki tasvîrleri istimâ‘ edüp "Niçün bu kâfirler Âl-i Osmân'› kendü banlar›n›n alt yanlar›na yazarlar?" deyü Bosna-sarây›ndan ›lgarup bu Venedik kal‘as› yan›na gelüp kal‘aya girme€e izin isteyüp sarây› münhedim etmek diler, "Niçe küffârlar gelsin" deyü r›zâ verirler.

Bir papas-› hannâs eydir: "Gelüp kal‘aya girirse yâ kal‘adan kim ç›k diyebilir. Bir kerre Erzurûm'a girüp kapand›. Sekiz y›lda sekiz vezîr Erzurûm'dan ç›karamad›lar. Âhir-i kâr kendi aya€›yla Sultân Murâd'a gelüp cürmü afv olup flimdi bunda girirse bu kal‘adan an› kim ç›karabilir. Hemân az verelim ve çok yalvaral›m" deyüp. Venedikli Abaza Pafla'ya yüz bin altun verüp kal‘aya girmeden fâri€ ederler, ammâ mezkûr Nazarete yan›nda medfûn ***[153a]*** olan fiem‘ûn-› Safâ hazretlerin ziyâret edüp görse kim siyâh manlifke flapka ile türbede yat›r. Hemân Abaza Pafla eydir:

"Baka kâfirler. Bu Hazret-i Îsâ halîfesi fiem‘ûn-› Safâ de€il midir?" dedikde,

"Belî sultân›m odur" dediklerinde,

"Yâ mel‘ûnlar bir müselmân ola da bunun bafl›na niçün böyle flapka kodunuz" deyüp flapkay› fiem‘ûn-› Safâ'dan ç›karup kendü bafl›ndaki selîmîsin fiem‘ûn-› Safâ'n›n bafl›na kodukda cümle küffârlar›n ak›llar› bafllar›ndan gidüp yüz bin altun dahi verüp mücevvezeyi ç›karup eydir:

"Baka kâfirler, sarây›n›zda olan krallar›n›z›n sûretlerin Âl-i Osmân tasvîrleri üzerinden bozun. Yohsa bir dahi gelüp eyle bulursam kal‘an›z yere berâber edüp cümlenizi k›l›çdan geçiririm" deyüp gider.

Ba‘dehu ol zamândan berü bu sarâyda olan tasvîrlere bir san‘at-› nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn eylemifller kim de€me âdem bu tasvîrâtlardan haberdâr olamaz, ammâ ilm-i resimden haberdâr olan im‘ân-› nazar ile nazar edüp mezâyâ-y› suverâna nâil olup temâflâ eder.

Hakîr bu sarâya girüp ban hareminden taflra ç›k›nca bu hânedân-› musanna‘› murâd [u] merâm›m›z üzre seyr çalup bir iskemle üzre karâr-dâde olduk.

Ba‘dehu bu dîvânhânenin bir kapusundan taflra on iki ade[d] be€ler bir yerden gelüp hakîri gördüklerinde ellerine flapka-i Eflâtûniyyelerin alup hakîre selâm vererek gelüp durdular.

Hakîr dahi bi'z-zarûrî iskemle üzre dururken aya€a kalkup ma‘a'l-kerâhe ta‘zîm eder fleklinde olup anlar dahi birer iskemlede karâr etdiler, ammâ mâbeynlerinde aslâ tasaddur da‘vâs› yokdur. On ikisi de halka olup dâ’iren-mâdâr oturdular kim biri sadr-› âlîde karâr etmeyüp tasaddur da‘vâs›nda olmaya. Ammâ bu on iki be€in her biri birer ay hükm-i hükûmât edüp y›lda bir cümle be€ hükûmetleri devr eder, ammâ yine müflâverelerinde yek-dil [ü] yek-cihetdirler. Ve bu on iki be€den biri mürd olsa k›rk be€ dahi var. Andan biri gelüp on iki be€e dâhil olur. Ve k›rk be€in biri mürd olsa üç yüz aded taflra be€ler dahi vard›r, anlar›n bir müsta‘iddi k›rklara kar›fl›r, ammâ her bir be€ k›rk yafl›nda kâmil sâhib-i ayâr olmay›nca on iki be€lere ilhâk edüp tahta geçirmezler. Âyîn-i bât›lalar› tâ cedd-i nâ-pâklerinden berü böyledir.

El-hâs›l mezkûr on iki be€ler tahtlar›nda karâr-dâdeler iken emr-i pâdiflâhîleri ve Sadr›a‘zam›n ve kethudâs› ‹brâhîm A€a'n›n mektûblar›n verince cümle be€ler aya€a kalkup hakîrin ve Sadr›a‘zam›n ve kethudâ be€in hâl [ü] hât›rlar›n su’âl ederken yine flapkalar›n ç›karup emr-i pâdiflâhîler k›râ’at olunup mefhûmu ma‘lûmlar› olup,

"Emr pâdiflâh›nd›r, hazînemiz ve elçilerimiz hâz›rd›r. Fermân-› pâdiflâhî üzre üç bin tüfengli pandurun mevâciblerin Sührâb Mehemmed Pafla'ya ve P›raçal› Mustafâ Pafla'ya veririz" deyü pâdiflâha ve Sadr›a‘zama hayr du‘âlar etdiler.

"Lâkin Noval› firkateleri köylerimiz urup H›ristiyanlar›m›z esîr edüp ve her bâr koyunlar›m›z ve keçilerimiz ve s›€›rlar›m›z sürerler. E€er koyunlar›m›z vermezlerse hâlâ flimdi hazîne ile gidecek elçilerimizle ahvâl-i perîflânlar›m›z› sa‘âdetlü pâdiflâha tazallum edüp bildiririz" dediklerinde hemân hakîrin elinde Sührâb Mehemmed Pafla'dan emirler var idi kim Noval›dan Dobra-Venedikli'nin koyunlar›n tahsîl edem.

Hemân emr-i buyurdumlar› be€lere gösterdi-€imde cümlesi vâfir hazz edüp ma‘a'z-ziyâde hüsn-i cemâl gösterüp dahi ziyâde ta‘yînât-› vazîfeler etdiler ve Nova yeniçeri a€as›n›n hazînedâr›na da vâfir ri‘âyet etdiler ve birkaç gün meks edüp ba‘z› be€ler hakîre ziyâfetler etdiler.

Ve niçesi de "Sadr›a‘zam a€as›na gidelim" deyü hakîre geldiklerinde Kaya Sultân ya€l›klar›ndan münakkafl makrameler verirdim. Anlar dahi hakîre bir honta, ya‘nî yigirmifler bin dinar verirlerdi. Ve ba‘z› çuka ve kumafl ve tüfeng ve do€an verirlerdi, ammâ dinar nâm sikkeleri gâyet pâk hâs ve beyâz pâk gümüfldür, lâkin gâyet incedir. Bir yan›na bafl banlar›n›n sûreti ve bir yan›nda Hazret-i Îsâ sûreti ve târîh-i vilâdet-i Îsâ mastûrdur ve penez gibi müdevver olup dördü bir dirhem gelir, memdûh sikkedir. Gayri gurufl altun sikkeleri yokdur, ammâ hazîneleri gâyet çokdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[153b]***

Der-ayân-› lisân-› kefere-i Latin-i Mesîh-dîn

..... (5 sat›r bofl).....

Bu flehr-i Dobra-Venedik'i seyr [ü] temâflâ et-di€imizden sonra Venedik ban›ndan niçe in‘âmlar ve papinte kâ€›zlar ve yüz aded tüfengli soltat kefere refîkler olup bu hakîr Nova kal‘as›n› keflf etme€e Nova yeniçeri a€as› hazînedâr›yla azm-i râh-› kal‘a-i Nova etdikde Venedik elçisi hazîne-i pâdiflâhîyle Sührâb Mehemmed Pafla taraf›na ‹slana kullesi yolundan gitdiler. Bu hakîr Venedik kal‘as›ndan cânib-i flarka gâh leb-i deryâ ile ve gâh sengistân sa‘b yollar ile gâyet ma‘mûr u âbâdân Venedik kurâlar› içre 8 sâ‘atde renc [ü] anâ çekerek,

Evsâf-› kal‘a-i Mirsinçe

Bu dahi leb-i deryâda Dobra-Venedik kal‘as›d›r. Kendülerinin nakilleri üzre Âl-i Emeviyyûn'dan el-Melik Ömer ibn Abdülazîz ibn Mervân bin pâre gemi ile ‹slâmbol'un n›sf›n ve Galata kal‘as›n bütün feth edüp ol sene bu Venedik kâfirleri havflerinden bu kal‘a-i Mirsinçe'yi binâ ederler, ammâ leb-i deryâda bir yalç›n kanara kaya üzre flekl-i müseddes seng binâ bir metîn kal‘a-i ra‘nâd›r kim bir merhale mesâfe-i ba‘îdeden beyâz ku€u gibi görünür bir kal‘a-i üstüvârd›r, ammâ içine girmedim, lâkin bunun cemî‘i ebrâclar› ve dendân-› bedenleri ve cümle balyemez toplar› ve fecc-i amîk handaklar› ile ârâste ve manast›rlar›n kubâblar› ve çanhâne kulleleriyle pîrâste olmufl kal‘a-i küffâr idi. Hudâ dest-i ‹slâm'a müyesser ede,

Ammâ taflra varoflu ol kadar müzeyyen görünmez idi, ammâ yine bunun dahi cânib-i erba‘as› yal›n kat handakl› tafl kal‘a ve üç aded kapusu ve üç bin aded hâneler imifl, refîklerimiz nakl etdiler. Ve çârsû-y› bâzâr› ol kadar müzeyyen olmayup cümle kefereleri hânelerinde dükkân gibi ifl ifllerlermifl. Ve bu kal‘a bafl be€ olan kefere hükmündedir. Bir tafl âhûru bir bî-hâs›l yerde olmak ile bu gece atlar›m›z otsuz ve yemsiz kalup açl›kdan öleyazd›lar, zîrâ gâyet sengistân yerdir.

Andan kalkup yine taraf-› flarka sarp kayalar› 9 sâ‘atde aflup,

Menzil-i karye-i Çeyne: Körfez deryâs› kenâr›nda Dobra-Venedik'in hükmünde bin üç yüz kârgîr binâ cümle kulle-i ra‘nâl› ve serâpâ kaya€an örtülü ma‘mûr evlerdir ve cânib [ü] etrâf› serâpâ gül [ü] gülistânl› ve bâ€ u bâ€çeli ve üzümü [ve] inciri firâvân ve uyûnlar› cârî ve revân belîde-i mu‘azzamd›r.

Andan yine kalkup semt-i flarka yine sengistân içre gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Çeykerop: Bu dahi Dobra-Venedik banlar›n›n kal‘as›d›r. Leb-i deryâda bir kaya üzre küçük metîn kal‘a nümâyân idi, ammâ içine girmeyüp liman-› azîminde k›rk elli pâre kalyonlar yat›rd›.

Bu kal‘ay› ubûr edüp (---) sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Boglipa: Lisân-› Latince "Güzel Allâh köyü" demekdir. Deryâdan bir mîl ba‘îd karada bir ma‘mûr u müzeyyen bâ€ u bâ€çeli karyedir.

Ve Dobra-Venedik kâfirinin bu mahalde hudûd-› hâki tamâm olup bir ucu cânib-i garba tâ nehr-i Neretva kenâr›nda kal‘a-i Gabele hâkiyle müflâ olup nehr-i Neretva deryâya kar›fld›€› burunda nihâyet-i hudûdudur kim leb-i deryâda hudûdunun tûlu yedi konakd›r ve her kona€› yedifler sâ‘at yerdir ve arz› gâh bir sâ‘at ve gâh üç sâ‘at kadar ensiz hudûdu vard›r. Cümle hudûdu ancak bizim bir nâhiyemiz kadar ancak vilâyeti var, ammâ gâyet ma‘mûrdur.

Ve cümle alt› yüz pâre ma‘mûr kurâlard›r. Ve cümle (---) aded kal‘alard›r. Ve cümle (---) aded soltat askere mâlikdir. Ve cümle yetmifl alt› bin re‘âyâya mâlik olup iklîm-i sâlisde âb [u] hevâs› latîf ve mahbûbu ve mahbûbesi meflhûr olup limon ve turunc ve servî ve zeytûn ve incir ve nar ve gayri müsmirât-› gûnâ-gûnun envâ‘› hâs›l olur, ammâ elzem-i levâz›mdan olan gendümü ve sâ’ir mahsûlât› g›lâlleri k›llet üzre hâs›l olur, zîrâ gâyet sengistân bir dar dâr-› diyârd›r.

Ve cânib-i flimâli ve flarkî ve garbîsin cümle Hersek sanca€› hâki ihâta edüp cümle g›lâli Hersek'den gider. Hattâ ahidnâme-i Süleymân Hân'da bizim Hersek nâhiyelerinden kendü akçeleriyle k›rk bin kile bu€day almak kanûndur, ammâ bu bahâne ile ellerinde olan hatt-› flerîfleri mûcebince beher sene ***[154a]*** niçe kerre yüz bin kîle g›lâl alup befl bahâs›na cümle kâfiristâna ve bizim hasm›m›z olan âsî Venedik'e g›lâl verir sûret-i hakdan görünür bir kâfirlerdir. Ve bir iki kerre bizim Nova kal‘as›n kâfire verme€e bunlar sebeb olmufldur.

Andan (---) sâ‘atde taflı›kda leb-i deryâda gi-dü[p],

Evsâf-› h›sn-› hasîneyn ve sedd-i metîneyn, ya‘nî kal‘a-i Novateyn

Be-kavl-i müverrihîn-i Latin ismi (---) (---) dir. Bânîsi ibtidâ ‹flpanya'd›r.

Ba‘dehu Bundukanî Venedik'i elinden sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân feth edüp ba‘dehu yine küffâr donanmas› gelüp Venedik kâfiri bu kal‘aya istîlâ edüp germâ-germ kâmil üç gün ceng-i azîm edüp andan dördüncü günde derûn-› hisârda olan bir alay flerî‘at ve tarîkat u hakîkat ve ma‘rifetullâh bilmez ve hâkimlerine itâ‘at etmez bir alay azg›n kavimler kal‘ay› Bundukanî kâfirine amân ile verüp küffâr kal‘aya duhûl edince derûn-› hisârda mahsûr olan ümmet-i Muhammed'in amânlar›na bakmayup cümle ibâdullâh› bi-esrihim katl eyleyüp kal‘a-i Nova'y› kabza-i teshîre alup ba‘dehu sene 946 târîhinde Sultân Süleymân Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* hazretlerinin mesmû‘-› flerîfleri olunca hemân ol ân Rûmeli eyâletine mutasarr›f olan Dîvâne Husrev Pafla'y› cümle Rûmeli eyâleti askeriyle kal‘a-i Nova üzre serdâr edüp on balyemez ve k›rk oda yeniçeri ve on oda cebeci ve on oda topçu ve cümle elli bin asker ile Nova üzre gidüp deryâdan dahi donanma-y› hümâyûn ile Koca Hayreddîn Pafla kal‘a-i Nova liman›na lenger endâht olup berren ve bahren Nova kal‘as›n› dâ’iren-mâdâr çevirüp bi-avnillâh üçüncü günde küffâr amân ile kal‘ay› Dîvâne Husrev Pafla'ya verince mukaddemâ küffâr bu kal‘ay› ald›kda ümmet-i Muhammed'in amân›na bakmayup k›rd›€› gibi bunlar dahi *men dakka dukka* deyüp küffâra bir sâtûr-› Muhammedî ururlar kim ilâ hâze'l-ân tevârîh-i Latin'de,

"Otuz üç bin H›ristiyan›m›z bu Nova kal‘as›nda k›r›lm›fld›r" deyü s›hhati üzre tahrîr etmifllerdir.

Ba‘dehu derûn-› hisâra müceddeden asker-i ‹slâm koyup kal‘ay› metânet üzre amâr edüp Koca Husrev Pafla dâmâd›na sanca€-› Nova'y› ihsân edüp giderler.

‹lâ hâze'l-ân kanûn-› Süleymân Hân üzre Hersek sanca€› hâkinde (---) (---) hükûmetdir. Ve yüz elli akçe flerîf kazâd›r. fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve kethudâyeri ve yeniçeri serdâr yerine yeniçeri a€as› üç oda kapukuluyla hâkimdir ve kapukulun cebecisi ve topçusu ve muhtesib a€as› ve harâc a€as› ve mi‘mârbafl› ve bâcdâr› ve kapudan a€as› firkateleriyle üç yüz yi€ide mâlik olup Veriga bo€azlar›ndan tâ Pulya vilâyetlerinde Kastelye kal‘alar›n nehb ü gâret eder âlî kadr kapudanl›kd›r.

Ve iki dizdâr› var, biri afla€› kal‘a dizdâr› ve biri yukaru kal‘a a€as› var ve a‘yân [u] eflr[â]f› ve yigirmi iki aded sanca€ u bayrak ve alem sâhibi kal‘a a€alar› vard›r.

Cümle iki kal‘ada (---) aded sa€ ve sol ve azeb-i hisâr ve yerli gönüllü ve topçu ve cebecileri ve liman kullar› cümle kapukullar›yla bin tokuz yüz aded pürsilâh gâzîleri var, ammâ tokuz yüzü mahsûs yerli kal‘a neferâtlar›d›r.

Ekseriyyâ halk› Arnavud ve Boflnak ve H›rvad yi€itlerdir kim cümle Cezâyirli esbâb› gibi darac›k esvâb geyüp çatal b›çak ve pala kürde k›l›ç ve baflla-r›nda k›rm›z› fes ve ba€›r yelekleri ve elvân çukalardan geçirme peflli nâm yelekler geyüp cümle bald›r› ç›plak gezer bir alay gâzîlerdir, ammâ gâyet eflk›yâ ve zorba ve erâzol maryol levend yi€itleri var, ammâ en ednâs› k›rk elli dirhem onar kar›fl dalyan tüfeng atar büyü€ü ve küçü€ü gâzîlerdir.

Ekseriyyâ firkateler ile karflular›nda olan âsî Arnavudlukda Kilimente ve Karada€ kâfirlerin ve Pulya cezîresi ve ‹flpanya'n›n Klora k›y›lar› ve Cicilya yakalar›n yaka y›ka mâl-› ganâ’imler alup gâret ederek kal‘a-i Nova'ya gelirler.

Ve yine Nova karflusunda Rosa liman› Kotur kâfiri hükmünde üç mîl yer olup her zamân küffâr›n gemileri Kotur kal‘as›n muhâfaza içün mezkûr Rosa liman›nda yat›rlarken bu Nova kal‘as› gâzîleri bi-eyyi vechin kân elbette bir tarîk ile küffâr›n gemilerine fleb-hûn edüp flikârlar alup kâhîce Kotur etrâflar›n hasâret ederek esîrler alup kal‘a-i Nova'ya selâmet gelir bir alay gâziyân-› mücâhidânlard›r, ammâ a‘yân [u] eflrâf ihtiyârlar› mülebbesce olup bafllar›na destâr-› Muhammedî sarup vaka‘-› vekâr sâhibi a‘yân-› kibâr ifl görmüfl umûr-dîde âdemleri vard›r, ammâ ba‘z› zamân küffâr-› hâksâr kalyonlar›yla bu kal‘a-i Nova'ya gelüp üç dörd yüz gülleler urup hâ’ib ü hâsir olup giderler. Nova kal‘as›na bu gülleler aslâ te’sîr etmeyüp yine kal‘a metânet üzre durur.

Ve bu Nova bo€az› lodos taraf›na alt› mîl ba‘îd Venedik körfezi içinde cânib-i flimâl ile flark mâbeynine girmifl yüz mîl bir bo€az dahi vard›r kim nihâyeti Venedik'in ***[154b]*** Kotur kal‘as›d›r.

Ve bu Nova'n›n poyraz taraf›na iki mîl ba‘îd Kombur kal‘as› derler bir burunda vâk›‘ olmufl bir taraf› tâ Nova kal‘as›n dö€er ve bir taraf› tâ kâfirin Kotur kal‘as›n dö€er bir lâz›ml› kal‘am›z imifl. Lâkin küffâr-› hîlekâr-› âk›bet-endîfl-kâr, "Elbette bir gün Âl-i Osmân bu bizim Kotur kal‘as›n muhâsara edüp bu Türk'ün Kombur kal‘as› Kotur kal‘am›za rahne verüp Kotur'a gidüp gelen gemilerimize mâni‘ olur" mülâhazas›yla Sultân Osmân-› flehîd asr›nda zorba sipâhîlere altun yedirüp bu Kombur kal‘as›ndan emr-i pâdiflâhî ile kullar›n Nova kal‘as›na sürüp Kombur kal‘as›n Fireng kâfirleri münhedim ederler, ammâ elzem-i levâz›m›ndan metîn kal‘ad›r.

E€er bu kal‘a amâr olsa Kotur kal‘as›na bir imdâd gemisi gidüp gelemez, ammâ yine fermân-› pâdiflâhî ile ma‘mûr olmak emr-i seheldir, zîrâ ba‘z› kulleleri ve câ-be-câ burc [u] bârûlar› ve niçe yerde âsâr-› binâ temelleri zâhir ü bâhirdir. Hattâ bu kal‘a harâb olaldan berü cânib-i erba‘as›nda olan yüz pâre ma‘mûr kurâlar cümle küffâr›n Kotur kal‘as›na tâbi‘lerdir.

Ve bu Nova kal‘as›ndan cânib-i flarka on sekiz mîl deryâ ile kâfirin Perast kal‘as›d›r ve Perast'dan

içeri Kotur kal‘as› üç mîlde Delir bo€az›n›n nihâyetindedir. Ve Kotur'un taraf-› flarkîsinde Karada€lar kim âsî Arnavud kâfirleridir ve Karada€lar dâmeninde G›r›blan ovas›d›r kim mukaddemâ Âl-i Osmân pâdiflâh›n›n yetmifl yük akçe tahsîl olur tuzla emâneti idi, flimdi kâfir zabt eder.

Ve bu Nova'n›n k›ble taraf›na iki sâ‘at ba‘îd leb-i deryâda,

Kotan› köy: Befl yüz hâneli bâ€-› ‹rem-misâl bir ma‘mûr karye-i kebîrdir kim müslimi ve S›rf ve H›rvadlar› vard›r. Bundan gayri kal‘a-i Nova etrâf›nda âb-› hayât sulu bâ€-› hadîka-i ravza-i r›dvân misilli bâ€çeler var kim hadden efzûn ve kalemden bîrûn bâ€-› Merâmlar var.

Der-s›fat-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Novateyn: Hersek sanca€› hâkinde Venedik körfezi içinde bir küçük körfez a€z›nda iki aded kal‘ad›r. Biri afla€›da Büyük Nova kal‘as›d›r ve biri yukaru ‹ç hisâr-› Nova kal‘as›d›r.

Afla€› kal‘a ile yukaru kal‘a mâbeyni bir tüfeng menzili bâ€ u bâ€çelerdir. Bu mahalle Voraniçse derler. Bundan yokufl yukaru iç kal‘ad›r. Dâ’iren-mâdâr fieddâdî metîn tafl binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r, ammâ Afla€› Nova gibi kal‘a-i azîm de€ildir, lâkin pek sa‘bd›r. Ve cümle toplar› Nova bo€az›n›n karflu taraf›nda Rosa liman›na yetiflüp dö€er flâhâne balyemez toplar› var. Dahi andan yukaru Arnavudluk Karada€lar›n dö€er tavîl balyemez kolumburuna kal‘a-kûp toplar› var. Ve bu iç kal‘a flekl-i murabba‘ fieddâdî binâ-y› metîn ve kesme yalç›n kaya handakl› ve cânib-i k›bleye afla€› Voraniçse bâ€lar›na andan Büyük Nova'ya ener iki kat bir demir kapusu var.

Ve kulle-i azîmleri ve burc [u] bârûlar› ve dendân-› bedenleri var ve derûn-› hisârda yüz otuz kadar kiremitli ve kaya€an örtülü evleri ve bir Ebü'l-feth Mehemmed Hân câmi‘i ve g›lâl anbâr› ve su sarn›çlar› ve cebehânesi ve mehterhâne kullesi vard›r, ammâ çârsû-y› bâzâr bezzâzistânlar› ve hân [u] imâretleri yokdur, lâkin baflka dizdâr› ve topçusu ve azebistânlar› olup cümle dörd yüz aded mükemmel ü mükellef ve pür-silâh gâzî yi€it askere mâlikdir. Ve k›bleye nâz›r olan kapusun›n önünde h›rmen cirmi kadar bir azîm kullesi var kim üzerinde yedi aded balyemez toplar› k›ble taraf›nda iki sâ‘at ba‘îd Kota köyü semtinde kufl kondurmaz toplar› var.

..... (1 sat›r bofl).....

Der-vasf-› kal‘a-i Afla€› Nova

Bu kal‘a leb-i deryâda alçac›k kayal› zemînde bir h›sn-› üstüvâr bir metîn hisâr-› üstüvârd›r. Bir vecih ile ta‘bîr ü tasnîfi mümkün de€ildir, ammâ alâ kadri't-tâka deryâda katre ve güneflde zerre kadar ta‘rîf edelim.

Bu dahi dâ’iren-mâdâr cirmi flekl-i murabba‘ fieddâdî seng-t›râfl bir hisâr-› hâz›r-bâfld›r kim bu serhadlerde misli yokdur. Hattâ dîvâr›n›n arz› on zirâ‘-› mekkîdir ve kaddi yetmifl arfl›n âlîdir. Leb-i deryâs› yal›n kat hâ'›t-› metîneler ile inflâ olunmufldur, ammâ kara taraf›nda Voraniçse bâ€lar› taraf›na kat-ender-kat dirsekli ve mazgal delikli ve metîn ü müstahkem kulleler ve ebrâclar ve dendân-› bedenler ile ârâste ve kesme kaya fecc-i amîk handaklar ile pîrâste olmufl bir refî‘u'l-bünyân ve bir hisâr-› âlîflând›r.

Ve cümle üç aded kapusu vard›r. Büyük kapu poyraz taraf›na nâz›r olup Sinorina nâm çay›r ve çemenzâr yere aç›l›r vâsi‘ ve metîn ve kavî ve âlât-› silâh ile âmâde ve dîdebânlar› cümle piyâde durup dîdebânl›k ***[155a]*** eder bâb-› azîmdir. Ve bu kapu hâricinde nehr-i Tobla kenâr›nda bir mükellef ve ma‘mûr ba€ ve bâ€çeli varofl-› azîmi var. Mezkûr ayn-› Tobla Pive da€lar›ndan gelüp bu Nova içinden cereyân edüp bu mahalde deryâ-y› Körfeze mahlût olur.

Andan bir kapusu dahi taraf-› flarka T›rnoviçse kapusu var. Bu dahi ma‘mûr ve sa‘b kulleli ve nigehbânlar› âmâde bâb-› hadîddir.

Andan semt-i garba mekflûf Yal› kapusu gâyet ifflek ve flâhrâh-› izdihâm demir kapudur kim cümle yârân-› bâ-safâ-y› erbâb-› ma‘ârifân bunda cem‘ olup kesb-i havâ ederler, zîrâ iskele ve liman kapusudur. Hattâ gümrük ve bâchâne ve muhtesibhâne ve tuzla emîni bunda sâkin olurlar.

Azîm kârgîr binâ mahzenleri vard›r. Bu mehâzinler kâfir zamân›nda kad›rga duracak tershâne, ya‘nî tersâhâneler imifl. Hâlâ anbârlar ve mehâzin ve hâs›llar durur, ammâ bu deryâ taraf›nda handak› bu kadar, ammâ kara taraf›n›n uç semtinde kesme kayadan vâsi‘ ve derin handak› vard›r. Ve her kapu önünde handak üzre asma makaral› tahta cisirleri mukarrerdir.

Ve bu handaka nâz›r metîn cümle (---) aded kullelerdir. Evvelâ {büyük kapunun üst yan›nda Kanl› kulle yukaru Voraniçse bâ€lar›na ve dahi yukaruya iç hisâra nâz›r kulle-i azîmdir} k›ble taraf›na nâz›r be€ kullesi gâyet metîndir. Ve flark taraf›nda tarîk-i Vo[ra]niçse kapusu kullesi gûyâ sedd-i Kahkahâd›r.

Ve cânib-i garbda Yal› taraf›na Abaza Pafla kullesi, Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ vüzerâlar›ndan celâlî olan Abaza Pafla bunda bir sedd-i ‹skender-misâl bir kal‘a-i kavî yapm›fld›r kim henüz kal‘a-i Nova tâze cân bulup liman› korudur ve karflu Rosa liman›nda kay›k gezdirmez kirpi gibi balyemez toplar› vard›r.

Ve bu Abaza Pafla kullesinin üst yan›nda Afla€› Yass› kulle, bu dahi metîn ve kavî burc-› kadîmdir. Ve bu mezkûr kullelerde ve cümle ebrâclarda ve cümle dendân-› bedenler üzre cümle sa€îr ü kebîr yüz otuz pâre toplar vard›r, ammâ cemî‘i cebehhane ve mühimmât [u] levâz›mâtlar›yla fleb [ü] rûz âmâde toplard›r, zîrâ bu kal‘a-i Nova'n›n her cânibi âsî küffâr-› dûzah-karârd›r. Her gece dîdebân ve pâsbânlar›

ve kapukulu yeniçeri neferleri "Allâh ye€dir ye€" deyüp tâ sabâha dek nevbet bekleyüp bîdâr olurlar, zîrâ cümle kal‘a a€alar›yla yeniçeri a€as› kal‘a dîvârlar› üzre kol dolaflup nigehbânlardan hâb-› râhatda âdem bulurlarsa seksen deyenek ile uykular›n açup bîdâr ederler.

Ve ba‘de'l-iflâ vakt-i fiâfi‘î iki kerre mehterhâne fas›llar› olup cümle serhad gâzîleri kal‘a dîvârlar› üzre her gece nevbet bekleyüp sürûr [u] flâdumân ederler {ammâ yine} gözleri Nova bo€az›na do€ru cânib-i lodosa nâz›r olup nevbet ile cihân-bân olurlar.

Sitâyifl-i imâret-i Afla€› Büyük Nova: Cümle befl aded mahalle-i ma‘mûr u âbâdân mahalledir. Evvelâ Sultân Bâyezîd mahallesi ve Mahkeme mahallesi ve Afla€› mahalle ve cümle evleri biri biri üzre bay›ra vâk›‘ olup yüzleri Nova bo€azlar›na do€ru lodosa nâz›r ma‘mûr hânedânlard›r.

Der-hakk-› sarây-› a‘yân-› kibâr-› fakîrân: Bu flehrin enderûn [u] bîrûnuna ve varoflunda ve kal‘a-i bâlâs› ve hisâr-› süflîsinde cümle tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ kiremitli ve kaya€an örtülü büyût-› ra‘nâlar› cümle 306 aded bâ€çeli vâsi‘ hânedânlard›r, ammâ cümleden Ömer A€a hânesi ve Karaca suyu üzre mahkemesi ve Râmo€lu Hac› Süleymân hânesi ve Afla€› kal‘ada Hac› Zekeriyyâ A€a hânesinde bir serâmed hurma a€ac› var kim eflâke ser çekmifldir. Ve bir hurma dahi taflra varoflda Topla suyu kenâr›nda Hac› Hurrem A€a sarây›nda, bu dahi bir nahl-i hurma-y› âlîdir, ammâ meyve verdi€i ma‘lûmum de€ildir. Ve meflhûr ve ma‘mûr bu mezkûr sarâylard›r.

Der-fasl-› cevâmi‘hâ-y› selâtîn-i Âl-i Osmân: Cümle k›rk alt› aded mihrâbd›r, ammâ salât-› Cum‘a edâ olunan bunlard›r kim zikr olunur:

Evvelâ Afla€› kal‘ada kenîseden velî olunmufl **Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i,** bir ma‘bedgâh-› kadîm ve bir tarz-› azîm câmi‘-i müstecâbü'd-da‘ve mahaldir ve bir minâresi ve üzeri serâpâ kiremitlidir.

Andan yine Afla€› hisârda **Afla€› câmi‘** nâm›yla meflhûr-› âfâk bir câmi‘-i kân-› kutbu'l-âfâk münevver ibâdetgâhd›r.

Ma‘lûmumuz olup ibâdet etdi€imiz câmi‘-i kebîrler bunlard›r kim evsâf› tahrîr olundu.

Der-aded-i mesâcid-i muvahhidân-› mü’minân: Cümle 44 aded mesâcidlerdir. Cümleden Afla€› mahallede el-Hac› Abdullâh A€a'n›n mescidi ve yine Afla€› kal‘a handak›n›n köprüsü afl›r› Râmo€lu el-Hac› Süleymân A€a mescidi, Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ kim fâtih-i Ba€dâd'd›r, bu mescid anlar›n zamân-› sa‘âdetlerinde binâ oldu, ammâ bu mezkûr mescidler câmi‘ olma€a müsta‘id mezgitlerdir. ***[155b]***

Der-ilm-i dârü't-tedrîs-i müfessirân: Cümle iki aded medrese-i müfessirân [u] muhaddisân-› dârü'l-kurrâs› ve dârü'l-hadîsi var, ammâ kubâb-› âlîler ile binâ olunmufl medreseler de€ildir, ammâ Hünkâr câmi‘inde cânib-i vak›fdan müderrisîn ü muhaddisîn ve fleyhü'l-kurrâs› var.

Ta‘rîf-i mekteb-i s›byân-› ebcedhân: Cümle yedi aded dârü'l-ulûm-› ci€er-kûfle-i püserânlard›r, ammâ evkâflar› za‘îfdir.

Der-zikr-i tekye-i erbâb-› tarîk-i dervîflân: Cümle (---) aded hânkâh-› abdâlând›r. (---) (---) (---) (---)

Der-vasf-› çeflme-sâr-› âb-› revân: Cümle befl aded ayn-› zülâl-› hayât-› dil [ü] când›r. Evvelâ Afla€› kal‘ada Üççeflmeler dahi Karaca nâm ak ve billûr gibi berrâk bir âb-› nâb-› mâ-i kevserden çeflme-sârlard›r. Biri Hünkâr câmi‘i önünde dâ’imâ cârî bir âb-› revân-› aynü'l-hayâtd›r. Biri Afla€› câmi‘ önündedir. Bu ›rmak yine Nova da€lar›ndan gelüp imâretleri saky edüp bahre kar›fl›r.

Der-medh-i hammâm-› râhatu'l-ervâh: Cümle bir hammâm› var. Afla€› câmi‘ önündeki çeflmeye muttas›l bir hammâm-› hofl-havâ vü hofl-mâd›r.

Der-manzara-i hân-› hâcegân-› tüccârân: Ancak Râmzâde Hac› Süleymân zâviyesi kurbunda bir hân-› tüccârân-› berr [ü] bihârd›r.

Der-aded-i çârsû-y› ehl-i esnâfân: Cümle üç yüz aded dükkânlard›r, ammâ kârgîr binâ bezzâzistân› yokdur, lâkin yine her metâ‘› çokdur.

Der-sitâyifl-i varofl-› bîrûn-› büldân: Yukaru kal‘a ile Afla€› kal‘a mâbeyninde Sinorina çay›r› taraf›nda nehr-i Topla suyu kenâr›nda bir varofl-› mu‘azzam [u] ma‘mûrdur kim bu mahalle Voranitiçse bay›r› derler. Andan yukaru iç kal‘aya gider. Bu varoflda re‘âyâ ve ba‘z› kimseler sâkinlerdir kim cümle (---) aded evlerdir. Ve Râmo€lu mescidi bundad›r ve mezkûr hân bundad›r ve mezkûr hurma a€ac›n›n biri dahi bundad›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Evsâf-› liman-› cây-› amân: Bir liman-› kebîrdir, ammâ lodos rûzgâr› pek dokunup demir kuvvetiyle yat›l›r yâhûd karflu tarafda Rosa liman›na gidilir, ammâ sâ’ir yedi aded rûzgâr-› zor-kârdan a‘lâ lengerendâz olacak cây-› menâs-› kefltîbânlard›r, ammâ kal‘a önünde liman içre Abaza Pafla kullesine mukâbil deryâ içre hammâm kubbesi kadar kara tafllar vard›r. Niçe kerre kâfir gemileri bu tafllara urup helâk olmufldur. Hattâ temevvüc-i lodos kal‘aya pek dokunur, ammâ hikmet-i Hudâ bu tafllar sehel talattum-› deryây› men‘ u def‘ eder.

Niçe yüz pâre gemi al›r bir liman-› azîmdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-fasl-› tetimme-i külliyât-› flehrengîz-i kal‘a-i Nova

Bu flehrin âb u hevâs› latîf oldu€undan mahbûbesi meflhûr-› âfâkd›r, ammâ mahbûbu nâdir olup tâzeleri cengâver ve dilâver yi€itler olur.

Ve bu flehrin tâli‘-i imâreti be-kavl-i müneccimîn mirrîh olma€ile halk› hûnrîz olup bî-rahm ve kattâl

gâzîlerdir. fieb [ü] rûz e€er berren ve bahren çeteye ve poturaya gidüp kâfire aslâ amân vermezler. Dâ'imâ k›l›çlar› bellerinde ve tüfengleri ellerinde olup Kotur kâfiriyle ceng ederler. Ve cümlesi Boflnakça ve S›rfça ve Latince kelimât edüp niçeleri lisân-› Arnavudcay› fasîh bilirler, zîrâ bu Nova körfezinin karfl›s› cümle Arnavudistân'›n Kilimente ve Karada€ ve Podgoriçse kal'alar› da€lar›d›r. Ve bu kal'a içi sokaklar› darac›kd›r, ammâ pâk kald›r›m döflelidir ve halk› cümle garîb-dost gâzîlerdir.

..... (2 sat›r bofl).....

Bu kal'ay› seyr [ü] temâflâ edüp ba'dehu niçe yârân-› bâ-safâlar›m›zla atlara süvâr olup Nova'dan 3 sâ'at maflr›k taraf›na gidüp **Jobça yaylas›**na 3 sâ'atde gücile ç›kup bir nebâtât [ü] giyâhât nahlistân [u] gülistân [u] murgistân içre haymelerimiz kurup Aynu's-safâ nâm bir mâ-i kevser yan›nda Sultân Bâyezîd'in niflîmen-i soffas› üzre meks edüp (edüp) ol gün ol gece sohbet-i hâs edüp semîn yayla kuzular› ve niçe elvân alabal›klar› tenâvül edüp buz pâresi-misâl âb-› nâblar›n nûfl edüp hayât-› câvidân bulduk.

Ekseriyyâ flehr-i Nova'n›n Karaca suyu ve Topla suyunun bir f›rkas› bu Jobça yaylas›ndan tulû edüp cereyân ederek [fl]ehr-i Nova'n›n bâ€ u bâ€çeleri ve imâretleri ve hânedânlar›n rey edüp benî Âdem ve gayri hayvânâtlar›n saky edüp ma'a'z-ziyâde sular› deryâya munsabb olur. Cümle sular› karl› yaylalardan gelir kim yaz ve k›fl mezkûr Jobça yaylas›nda Tûfân-› Nûh'dan berü berf-i rahmet vard›r. Ve bu yaylada ***[156a]*** olan niçe yüz bin elvân flükûfelerin râyiha-i tayyibeleri âdemün demâ€›n mu'attar edüp atlar›m›z tirfil ve yonca ve ayr›k ve kara çay›r yemeden fîl gibi sâhib-i flikem oldular.

Hulâsa-i kelâm iki gün iki gece bu yaylada gûnâ-gûn zevk u safâlar edüp andan yine yokufl afla€› 3 sâ'atde enüp yine Nova kal'as›nda kona€›m›z olan yeniçeri a€as› hânesine nüzûl edüp ol gün Dobra-Venediklilerin koyun da'vâlar›yçün elimizde olan Sührâb Mehemmed Pafla'n›n buyurdu-y› flerîfiyle mahkeme-i fler'-i Resûl-i mübîne varup cümle a'yân-› vilâyet huzûr-› fler'a gelüp hâz›r olduklar›nda bu hakîr buyurdu-y› flerîfi k›râ'at etdirüp sicill-i fler'a buyurdu kayd olup cümle a'yân-› vilâyetin mazmûn-› buyurdu-y› flerîf ma'lûmlar› olunca cümle huzzâr-› meclis eyitdiler kim,

"Hâflâ sümme hâflâ biz Dobra-Venedikli'nin koyunlar›n almad›k. Biz gazâya gidüp Kotur kâfiriyle ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl edüp Kotur kâfirinin on iki bin koyunun alup vezîrimiz Sührâb Mehemmed Pafla'ya koyunlar›n öflrün verüp niçe yüz kelle ve niçe esîrler götürüp biz Dobra-Venedikli koyunun almad›k" deyü huzûr-› fler'de yemîn-i mugallazalar edüp inkâr ile cevâb etdiklerinde anlar›n inkâr› dahi sicill-i fler'a ma'kûd ve murakkam olunup koyun çobanlar›n ve birkaç esîrlerin getirüp esîrler ve çobanlar dahi,

"Koyun bizim Koturlu'nundur, Dobra-Venediklinin koyunlarda alâkas› nedir" dediklerinde hemân ol ân arz [u] mahzarlar ve her ocak a€alar›ndan mektûblar al›nup ve ücret-i kademimiz içün hakîre üç yüz Venedik altunu ve befl tüfeng ve iki Fireng gulâm› ve kölelerime birer çuka ve birer kumafl verüp ve yüz nefer tüfeng-endâz yarar piyâde yi€itleri refîk verüp ba'dehu cümle gâzîler ve cümle ahibbâ ve dostânlar ile vedâlaflup koyun çobanlar›ndan befl nefer esîrleri bile alup ale's-sabâh yine,

Nova kal'as›ndan Dobra-Venedik'e gitdi€imizi bildirir

Nova kal'as›ndan cânib-i garba bir günde tafll›k içre gidüp,

Menzil-i karye-i Sinko: Dobra-Venedik köyüdür, ammâ gâyet ma'mûr ve büyük köydür. Hattâ kal'a-misâl üç aded toplu ve tüfengli manast›rlard›r. An› geçüp ertesi gün gidüp,

Menzil-i kal'a-i Dobra-Venedik: Ol gece yine Nazarete nâm mel'ûn yerde yatup ale's-sabâh kal'ada yine kona€›m›za duhûl edüp ol gün koyun çobanlar›n ve Noval›n›n arz [u] mahzarlar›n Venedik ban›na verüp çoban› gördüklerinde,

"Bu çoban bizim koyunlar›n çoban› de€ildir. Noval›lar hîle edüp size gayri çoban vermifller. Biz da'vâm›z pâdiflâh huzûrunda görürüz" deyüp dîvânlar›n bozdular

Ammâ hakîrin ilmi lâh›k oldu kim Kotur kâfirlerinin koyunlar›n nezâketle Noval›dan kurtarmak isterler, an›niçün "Bizim koyunlar›m›zd›r" deyü feryâd ederler.

Hakîr dahi çobanlar› ve esîrleri bizimle gelen refîklere teslîm edüp anlar Nova'ya gitdiler. Biz üç gün yine Venedik'de tekâ'üd etdik, ammâ bu geliflde atlar›m›z ve kendilerimiz açl›kdan öleyazd›k, zîrâ Noval›da koyunlar›n tahsîl etmedi€imiz içün bize ta'yînât›m›z az verdiler.

Ve hakîkatü'l-hâl vilâyetleri tafll› yer olmak ile kaht u galâ yerdir. Bir at yemi elli akçeye ve bir vukiyye otluk dörd akçeye ve elli dirhem firanc›la nâm beyâz kar gibi ekmek bir dinara ve bir vukiyye s›€›r eti befl dinara, ammâ Sak›z cezîresi s›€›r› gibi bunun dahi s›€›r eti gâyet lezîzdir. Ve cümle kefereleri koyun eti yemezler, cümle bakar lahm› yerler, zîrâ "Koyun eti muz›rd›r, s›€›r eti nâfi'dir kim âdemi rî edüp tabi'at-› insân› be-kavl-i hukemâ mu'tedil dutar" derler.

Ve memdûhât-› sanâyi'ât›ndan: Siyâh kuzu kürkü ve elvân zî-k›ymet çukalar› ve sinde(?) nâm kâ-€›zlar› ve pirinç flem'dânlar› ve mûm m›krâs ve siyâh rokla nâm çukas› meflhûr-› âfâkd›r.

Ve me'kûlât [u] meflrûbât›n›n memdûhât›ndan: Beyâz billûr gibi ekme€i ve keçi ve s›€›r eti ve

keklik kebâb› ve enginar nâm bir sebzevât› ve flemâme kavunu ve üzümü ve inciri ve zeytûnu ve gûnâ-gûn rak›s› ve pivosu ve med nâm bal sular› meflhûrdur, ammâ sengistân olmak ile k›tl›kd›r ve hukemâlar› "K›llet üzre ta‘âm yeyün" deyü her bâr tenbîh ü te’kîd etdiklerinden cümle kefereleri zebûn, za‘îf ü nahîf kefereleri var, ammâ avretleri mücesseme ve mülahhama zenâneleri var.

Ve hukemâlar› meflhûrdur, ammâ Fireng uyuzuna aslâ dâ-i devâ bulamayup hemân k›llet üzre ta‘âm yedirüp perhîzden gayri mu‘âlece bulamayup cümle Firengistân kefereleri Fireng uyuzuna mübtelâlard›r. *Allâhümme âfinâ*. An›niçün Fireng uyuzu meflhûrdur.

Ve bu Dobra-Venedik bender iskele olmak ile ***[156b]*** bî-hisâb hazîne cem‘ olur. An›niçün cümle kefereleri tüccâr ve hisâbîlerdir kim bir dân›k› bin kerre hisâb ederler.

Ve gâyet ilm-i nücûmda mahâretleri vard›r. Gâyetü'l-gâye necîb ü reflîd ve akl-› Arasto kefereleri vard›r.

El-hâs›l-› kelâm gâyet ma‘mûr u âbâdân vilâyet-i kâfiristând›r. Hudâ-y› Lem-yezel Âl-i Osmân'a müyesser ede emr-i sehildir. E€er bu dâr-› diyâr-› düyûr cümle feth olsa serâpâ gayri kâfiristân âsân vech ile feth olurdu, *Allâhümme yessir*.

Ba‘dehu Venedik ban› Sührâb Mehemmed Pafla'ya hedâyâs› ve senevî veregeldi€i mu‘tâd-› kadîmeleri üzre hazînesini ve üç yüz yük gümrük metâ‘› kârbân›n ç›karup elçisine teslîm etdikde hakîre iki yüz altun-› Bundukanî ve on donluk elvân çuka ve on donluk atlas ve befl tüfeng ve on aded siyâh kuzu kürkü ve befl top Ciniviz katîfesi ve ba‘z› hurdevât makûlesi eflyâlar verdi. Ve hüddâmlar›ma onar altun ve birer çuka ve kumafl ve birer çakmakl› tüfengler verüp ban ile vedâlaflup dörd yüz ma‘dûd tüfeng-endâz kefereler ile,

Venedik'den ç›kup ‹slâm diyâr›na gitdi€imiz konaklar› ayân u beyân eder

Evvelâ Dobra-Venedik'den cânib-i flimâle (---) sâ‘atde taflı›k üzre gidüp,

Menzil-i kulle-i Islana: Mukaddemâ mevsûfdur, ammâ flimdi bir gece Emîn Dâvûd A€a'da mihmân olup cân sohbetleri etdik ve Dâvûd A€a'n›n in‘âmlar›n da gördük.

Andan kalkup 6 sâ‘atde **Lubomir**'e yak›n var-d›kda Sührâb Mehemmed Pafla askeri bize istikbâle ç›kup bir alay-› azîm ile tüfeng flâdumânlar› olarak 7 sâ‘atde,

Menzil-i nâhiye-i Bileyke: Bir vâsi‘ sahrâda Sührâb Mehemmed Pafla efendimizin ota€›nda nüzûl edüp müflerref oldukda gelen kârbân mâl›ndan ve elçi hedâyâlar›ndan cümlesin alup kabz edüp kârbân kavmi Bosna'ya revâne oldular.

Hakîr Dobra-Venediklinin da‘v[â] etdikleri koyun ahvâlinin Noval›dan arz [u] mahzarlar›n paflaya verüp k›râ’at etdikde, "Mel‘ûnlar (...) da‘vâ etdiklerine flübhe yokdur" deyü buyurup yine fleb [ü] rûz cân sohbetleri ederdik. Ammâ mezkûr Bileyke nâhiyesi sahrâ-y› ferah-fezâda bâ€l› ve bâ€çeli ve cânib-i erba‘as› metîn kulleler ile ve ma‘mûr u mahsûldârl› kurâlar ile tezyîn olmufl bir âbâdân-› deflt-i ‹remdir, ammâ ba‘z› kurâlar›n› Kotur kâfirleri berbâd etmifl, zîrâ bu nâhiyenin cânib-i k›blesinde kâfirin Kotur kal‘as› befl sâ‘atlik yerdir. Her bâr küffâr gelüp nehb ü gâret edüp mahsûlâtlar›n al›r. Hattâ hakîr Sührâb Mehemmed Pafla ile bu cây-› müferrihde otururken hemân Risna kal‘as›nda Kör Yûsuf Be€'den ve a‘yân-› vilâyetden feryâdc›lar gelüp,

"Bire meded amâ[n] sultân›m, Dobra-Venedik kâfirleri içinden iki yüz aded Uskok kâfirleri ale'l-gafle gelüp bu kadar avret ve o€lanlar ve on sürü koyun sürdü ve niçe mâl-› ganâ’imler ald›" deyü feryâdc› gelince hemân Sührâb Mehemmed Pafla bizimle gelen Venedik elçisin huzûruna ça€›rup,

"Bire kâfir bu feryâdc›lar ne söyler. Niçün Kotur kâfirine yol verirsiz" deyince hemân elçi,

"Hâflâ sultân›m haberimiz yokdur. ‹ftirâ-y› mahzd›r" deyü inkâr etdi€i gibi,

Sührâb Mehemmed Pafla ile Bileyke'den Kotur ve Perast kal‘alar›n gâret etme€e gitdi€imizi beyân eder

Evvelâ *Bism-i ‹lâh* ile Bileyke nâhiyesinden tarfe-tü'l-ayn içre Sührâb Pafla'n›n üç bin asker ve emr-i flerîf götürüp yeni yazd›€›m›z üç bin piyâde pandur yi€itleriyle P›raçal› Mustafâ Pafla ve Dobra-Venedik'den gelen elçinin üç yüz tüfeng-endâz› ve cümle Hersek sanca€›n›n erbâb-› tîmârlar› ve erbâb-› zu‘amâlar› el-hâs›l cümle tokuz bin güzîde salt ve sebükbâr piyâde ve atl› asker-i ‹slâm ile cânib-i flarka (---) sâ‘at se€irdüp kâfirin Kotur kal‘as› kurbunda deryâ kenâr›ndaki sarp taflı›klar içre üç bin kadar asâkir-i ‹slâm› ol kayalar ve ol dereler aras›na pusuya koduk.

Ve yine leb-i deryâda kâfirin Perast nâm kal‘as› ard›ndaki sa‘b püflteler aras›na kemîngâhlara üç bin yi€it dahi kat-ender-kat olup basd›lar. Ve Sührâb Mehemmed Pafla dahi bu asâkirin yatd›klar› yere hâ’il da€lar içre üç bin askeriyle ol dahi pusuya girüp yatd›lar.

An› gördük küffâr mevc ü mevc ve sâf u sâf olup bu kadar esîr ve avret ve o€lan› ve bu kadar mâl-› ganâ’imi ve bî-hisâb koyun ve kuzu ve s›€›r ve at ve kat›r hayvânâtlar› cümle önüne katup "Art›k kal‘alar›m›z alt›na geldik" deyü sanca€ ve haçl› pey-kerin açarak ve tabl u torompete borular›n çalarak ve birer yayl›m tüfeng flâdumânlar› edüp geçdiklerinde

hemân tüfengleri boflanm›fl iken Sührâb Pafla kethudâs› ve Hersek gâzîleri hemân bir a€›zdan sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup cümle guzât-› muvahhidîn ejdehâlar gar›ndan ç›kar gibi gâzîler pusudan dal uryân k›l›ç olup küffâr üzre ç›kd›klar›nda ve bir yayl›m kurflum küffâr üzre bârân-› la‘net gibi ya€d›rd›klar›nda hemân küffâr-› hâksâr yerlere alak ve bulak ve domuz topu olup "Sâbit-kadem ***[157a]*** olam" deyü zann edüp sehel hareketcik ederken içlerine k›l›ç girince hemân karârlar› firâra mübeddel olup kimisi Perast kal‘as›na ve kimisi Kotur kal‘as›na cân atd›lar.

Niçe yüzü kendülerin deryâya urup "Yüze yüze halâs olurum" mülâhazas›n edüp deryâ içre gâzîler atlar›yla girüp niçe yüz küffârlar› saç›ndan der-kenâr edüp niçe küffâr derin deryâya var›nca bizim gâzîler ardlar›ndan dalyan boylu tüfengler ile kurflumlar urup anlardan dahi bir cân halâs olmayup lâfle-i murdârlar› sûre-i (---):

[1] †‰ ⁄—‚†«Å‰Å«†

âyeti üzre niçe yüz küffârlar gark olup beri kara taraf›nda befl yüz toksan aded kâfirleri seyf-i Sührâb Mehemmedî'den geçüp bin befl yüz aded küffâr pâybeste ve dil-haste esîr-i bend-i zincîr olup k›rk aded kapudanlar› tab›llar›yla(?) giriftâr-› kayd-› bend olup hamd-i Hudâ alt› yüz kadar ümmet-i Muhammed ehl [ü] iyâlleriyle ve bu kadar mâl-› firâvânlar›yla ve koyunlar›yla cümle esîrlikden halâs olup cümlenin bend-i zincîrlerin çözüp cümle silsile-i selâsil-i a€lâlleri küffâr›n gerdenlerine takup keflân-ber-keflân edesiz deyü cemî‘i küffârlar› esîrlikden halâs olan ibâdullâh›n ellerine verüp anlar zabt u rabt etdiler. Bu mahalde hakkâ ki Koca Sührâb Mehemmed Pafla ve Hersek sanca€› gâzîleri acâ’ib adâlet etdiler.

Ba‘dehu hemân ol mahalde Sührâb Mehemmed Pafla secde-i flükr etdiler.

Ba‘dehu gerüden yayan(?) olan askerlerimiz dahi gelüp yetifldiklerinde anlara cümle mâl-› ganâ’imi ve cümle esîrleri ve cemî‘i kâfir kellelerin piyâde pandurlara verüp Sührâb Mehemmed Pafla salt ve sebükbâr olup esîr olan keferelerden on iki esîr kula€›zlar alup kâfirin Perast kal‘as›na ve Kotur kal‘as›na firâr eden küffârlar› kovarak ve k›rarak tâ,

Evsâf-› kal‘a-i Perast

Lisân-› Latince (---) demekdir, ammâ bânîsi ma‘lûmum de€ildir. Evvel ve âhir Venedik kâfirinin hükmünde Kotur ceneralinin hâss›d›r.

Bu kal‘a alt›na gelince se€irdüp ancak yetmifl kadar esîr alabildik, mâ‘adâs› önce firâr edüp kal‘a-i Perast'a girmifller. Derûn-› kal‘adan küffâr bizim vurguncu askeri görüp ol kadar top atd› kim sâ‘ika-i topdan Kotur ve Perast da€lar› inil inil inledi. Ve kal‘an›n top menzilinden bir hayli mesâfe-i ba‘îde bir çemenzâr yerde atlardan enüp sehel at dinlendirüp istirâhat ederken hakîr kal‘ay› seyr [ü] temâflâ etdim.

Leb-i deryâda bir kumsal zemînde bir alçak püflte üzre flekl-i murabba‘ kârgîr fieddâdî binâ bir küçük beyâz kal‘a-i ra‘nâ görünürdü, ammâ Allâhu a‘lem ol kadar metîn de€ildir, zîrâ her cânibinde dîvârlar› alçakd›r. Derûn-› hisârda birkaç kenîse çanl›€› nümâyân idi. Niçe yüz gâzîlerimizin cân u bafla kalmayan serdengeçdi fetâlar› bir yere gelüp müflâvere edüp befler onar› birer yere gelüp cümlesi azharun mine'fl-flems Allâh Allâh deyüp kal‘an›n suyu alt›na girüp varofla vard›klar›nda gördüler kim bu varoflun cânib-i erba‘as› kat-ender-kat gemi direklerinden hiyel ü fleytanat ile binâ olunmufl flarampavlar ve vâsi‘ handaklar› içinde deryâ var. Ve her tarafda cisirleri kalkup kal‘a bir cezîre-misâl yerde kalup bir vech ile yan›na var›lmak muhâl, lâkin taflrada olan bâ€ u bâ€çelerinde kalup kal‘aya giremeyen kâfirlerden k›rk bir nefer kefereleri esîr edüp bâ€lar›nda olan kasr-› müzeyyenleri ve hânelerin ›hrâk edüp niçe bin d›raht-› müntehâlar›n baltadan geçirüp harâb u yebâb ve hânelerin türâb etdiler, ammâ bî-hisâb bâ€ u bâ€çeleri var. Cümle bir kumsal düz vâsi‘ fezâda bâ€-› ‹remler iken bâ€lara ya€› aya€› girüp ‹remleri veremler olup sâhiblerinin demleri dem-beste ve kimisi esîr-i dil-haste oldular.

Hamd-i Hudâ kal‘adan bir küffâr taflraya ç›kup bafl gösterme€e kâdir olmayup andan k›ble taraf›na leb-i deryâ ile gâh kumlu ve gâh tafll› yerlerde (---) sâ‘at se€irdüp,

Evsâf-› dâr-› soltat-› putur, ya‘nî kal‘a-i sengistân-› Kotur

Lisân-› Latin'de (---) (---) demekdir. Bânîsi ‹flpanya krallar›d›r. Ba‘dehu rehin tarîkiyle Bundukanî Venedik'i eline girüp ilâ hâze'l-ân Venedik elinde hakkâ ki Kotur nâm bir kal‘a-i benâmd›r.

Bir Kotur dahi Âl-i Osmân'›n Van kal‘as›ndan içeri Hoflâb kal‘as›n›n cânib-i flarkîsinde Karn›yar›k kal‘as›yla müflâ hâlâ Acem elinde bir seng-i hârâ üzre Kotur kal‘as› vard›r, ammâ bu Kotur leb-i deryâda Venedik Pirinc-piriminin hükmünde bir yalç›n k›z›l kayalar üzre bizim ‹slâmbol kurbunda Karadeniz ak›nd›s› üzre Rûmeli Hisâr› gibi e€ri bü€rü bir kal‘ad›r ve etrâf›nda azîm k›z›l tabyalar› var kim her biri biner küffâr al›r ve ancak deryâya nâz›r bir kapusun› gördük.

‹çindeki evlerinin flâhniflîn ve revzenlerinden cümle avret ve o€lan ve s›€âr u kibâr bizim kal‘a alt›na var›ncaya dak se€irdüp ***[157b]*** alan u tâlân etme€e girdi€imize nazar ederlerdi. Ve cümle evleri

[1] *Kur’ân,* Kehf 71 "...Halk›n› bo€mak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyan›) büyük bir ifl yapt›n dedi." Âyette geçen "imran" kelimesi metinde "nükran" fleklinde yaz›lm›flt›r.

kayalarda biri biri üzre kat-ender-kat olup cümle pençereleri cânib-i flimâle deryâ-y› körfeze nâz›rd›r.

Ve bu kal‘a Venedik körfezinin içinde Nova bo€az›ndan içeri yüz mîl içeri girmifl bir küçük körfezcik dahi vard›r, ol bo€az›n nihâyetinde flekl-i gûnâ-gûn bir fieddâdî seng binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r, ammâ cânib-i k›blesinde ve cenûbîsinde ve flarkîsinde ol kadar havâleleri çokdur kim her havâleden birer tafl atsalar kal‘a içine düfler.

Ve havâle olan binâlar› hammâm kubbesi gibi ve dahi bunun kayalar› dipleri ince ince olup bu kal‘ay› muhâsara etseler ol kayalar› birer san‘at ile kal‘a üzre uçursalar kal‘ay› harâb u yebâb edüp aslâ la€›m atma€a ihtiyâc olmazd›, ammâ mel‘ûn kâfir-i dûrbîn-fikr bu havâle kayalar›n›n havf›ndan kal‘an›n flarkîsi ve k›blesi taraflar›n gâyet metânet üzre kat-ender-kat edüp niçe havâle kayalar›n›n önlerine "Kayalar kal‘aya uçmas›n" deyü fieddâdî dîvâr-› sedd-i üstüvârlar çekmifl ve ol taraf kal‘as›n metânet üzre etmifl ve "Niçe kayalar› zincîrler ile ba€lam›fl" dediler, ammâ görmedim.

Ve dahi derûn-› hisârda mükellef ü müzeyyen manast›r çanl›€› kulleleri var idi ve cemî‘i der [ü] dîvârlar› ve ebrâclar› ve tabyalar› ve dendân-› bedenlerin serâpâ haçl› peykerler ile ve f›land›ra bayraklar ile kal‘ay› zeyn edüp cümle küffâr bedenler üzre pürsilâh âmâde idiler.

Ve liman-› azîmi sekiz rûzgâr›n temevvüc-i deryâs›ndan emîn olmufl bin pâre gemi al›r bir latîf demir dutar liman-› vâsi‘dir. Hattâ iskelesinde dörd aded mefret kalyon ve iki aded bizden al›nan donanma-y› hümâyûnumuz kad›rgalar›ndan iki kad›rgam›z ‹slâm sanca€› ve bayraklar› ser-nigûn olup dururlard›.

Ve iskelesinde bal›k dalyanlar› gâyet çokdur ve leb-i deryâs› serâpâ birbirinden görünür haberci kulleleri var kim biz vard›€›m›zda cümle kullelerde âtefller yakup birer top atup cümle vilâyete haber etdiler. Ve der-akab cümle taflra da€larda ve bâ€-larda olan küffârlar kay›klara binüp kal‘aya kaçma€a bafllad›lar. Ammâ Veriga nâm bo€azdan içeri bu Kotur buheyresi küçükdür. "On sekiz mîl çevirir" deyü esîrlerimiz nakl etdiler.

Bu denizin intihâs›nda Kotur kal‘as›d›r. Ve bu deniz içre iki ade[d] sivri sivri vâsi‘ce kayalar üzre mendirek-misâl birer kulle-i metîn gibi mûr-dâne(?) manast›rlar› var, anlarda dahi toplar› ve tüfengleri var.

Hulâsa-i kelâm hayfâ dirî€ devlet-i Âl-i Osmân'a kim bu kal‘a-i Kotur bizim Gabele kal‘am›zdan on konak içeri ve Nova kal‘am›zdan üç konak içeri ve cümle kâfir gemileri bizim Nova kal‘am›z›n toplar› a€z›ndan içeri bu Kotur'a gelüp girir.

Ve bu Kotur kal‘as› tâ bizim ‹skenderiyye ve Podgoriçse kal‘alar›m›za gelüp girince on konak yer bizim Âl-i Osmân flehirleri içinde ç›yan gibi bir kâfir kal‘as› (...) bârûsuyla dura, yaz›k devlet-i Âl-i Osmân gayretine ve yaz›k gayret-i ‹slâm flerefiyyetine hayfâ yaz›klar yaz›k.

Ammâ sene (---) târîhinde Köpürlü Mehemmed Pafla H›s›m Mehemmed Pafla'y› Rûmeli eyâletiyle ve yigirmi oda yeniçeriyle bu Kotur kal‘as› üzre serdâr-› mu‘azzam edüp gönderdikde yetmifl yedi gün muhâsara etdiler, ammâ Seydî Ahmed Pafla Bosna eyâletiyle bu Kotur kal‘as› üzre me’mûr iken "Beni serdâr etmediler" deyü ayak sürüp Kotur imdâd›na varmayup Kotur alt›nda asâkir-i ‹slâm az olma€ile Kotur'un fethi müyesser olmayup H›s›m Mehemmed Pafla bî-feth avdet etdiler.

Ba‘dehu Köpürlü Mehemmed Pafla da sene (---) târîhinde bu Kotur'a Seydî gelmedi€iyçün Seydî'yi T›m›flvar alt›nda Serdâr Ali Pafla'ya flehîd etdirüp Seydî Pafla'n›n seri der-i devlete gidüp na‘fl-› Seydî Pafla T›m›flvar'da Horos kapusu dibindeki câmi‘inin mihrâb› önüne defn olundu€u bâlâda mastûrdur.

"Seydî Pafla'n›n sebeb-i flehâdeti bu Kotur'a gelmedi€i olmufldur. Ve kâfirden niçe hazîne alm›fld›r, an›niçün Kotur'a varmam›fld›r" deyü iftirâlar etdiler. Hâflâ sümme hâflâ ol gâzîye bu iftirâ-y› mahzd›r. Ancak Bosna eyâletiyle kendüyi serdâr etmeyüp bir pespâye herîfe kofluntu etdiklerinden mu€ber-hât›r olup Köpürlü'ye ra€men Kotur muhâsaras›na gitmifldi. Ammâ inflâallâh Kotur da ve Kilis ve ‹spilet ve fiibenik ve Zadra ve cezîre-i Zaklise ve cezîre-i Kefalonya ve cezîre-i Çukalar ve cezîre-i Körfös ve cezîre-i ‹stendil inflâallâhu Ta‘âlâ cümle bu mezkûr kal‘alar Venedik elinden feth olup M›s›r yollar› küflâde olur.

Ammâ Kotur fethine Rûmeli eyâletinde ‹skenderiyye sanca€› taraf›ndan varmak emr-i seheldir, lâkin cânib-i flimâlinden Bosna eyâleti askerinden ve deryâdan donanma-y› hümâyûn da varmak flartd›r. Hudâ fethin müyesser ede. ***[158a]*** *Âmîn ve yâ Mu‘în.*

Ammâ "*‹zâ erâdellâhu fley’en heyye’e esbâbehû*"[1] kelâm› üzre bir gün Cenâb-› Bârî bu kal‘a-i Kotur fethinin esbâb›n› halk edüp elbette feth olur, ammâ "*El-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ*"[2] d›r. Elbette Feyyâz-› Mutlak an›n vaktini bilir. Ol vakit oldukda bir sehel bahâneyle feth olur. Ammâ fethi müyesser olsa yedi sancak yerde ümmet-i Muhammed flûr-› flerr-i kâfirden emîn ü sâlim olurlard›.

Ammâ bu Kotur kal‘as› kâfirleri ol kadar ma€rûr ve müddema€ ve bî-pâk ü bî-pervâ küffârlard›r kim befl sâ‘at Sührâb Mehemmed Pafla ile bu kadar asker bu kal‘a alt›nda meks edüp bu kadar bâ€lar› ve bâ€çelerinde köflkleri ve niçe sarâylar›n gâret ve alan u tâlân ve harâb u yebâb etdik, aslâ bizim askere âdem demeyüp kal‘adan bize aslâ bir top atmayup dururlard›.

---

1 Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yarat›r.

2 Her ifl, vakti zaman› gelince olur.

Hattâ tâ kal‘a alt›na varup u€run kapuda leb-i deryâda esbâb yaykayan avretden k›zlardan gâzîler niçe esîrler alup vü liman›n›n bir köflesinde alt› dâne mâl-â-mâl envâ‘î zahîre ile yüklü gemiler bulup ve üç aded firkateler bulup cümle metâ‘lar›n asker-i ‹slâm ân-› sâ‘atde ya€mâ edüp çarm›h ve yelkenlerin ve götürmede bâr-› hafîflerin alup cümle gemileri âtefle urunca me€er anbâr içinde pinhân olmufl küffârlar›n niçesi âtefl-i Nemrûd içinde yand›lar ve niçesi cân havliyle kendülerin deryâya atup gark oldular. Âyet, sûre-i (---):

[1] Œ—‚A«†‚«‰†√Œ[2] «A«†«%

nass› üzre kefltîbânlar› ve sâhibleri yanup suya gark oldular.

Bu hâl-i pür-melâli yine Kotur kâfirleri görmüflken yine kal‘adan aslâ asker-i müslimîne bir top atmad›.

Ba‘dehu Kotur alt›ndan tekrâr cânib-i flimâle cümle cündullâh ile ›lgar ederek yine Perast kal‘as› dibinden geçüp,

Menzil-i kulle-i Veriga bo€az›

Lisân-› Latince (---) demekdir. Nova taraf›nda kâfirin Perast kal‘as›na karîb Kotur bo€az›n›n a€z›nda bir darac›k bo€azd›r. Zamân-› kadîmde bunda bir kulle-i azîm var imifl. Ba‘dehu küffâr Sultân Osmân zamân› zorbalara altun yedirüp bu Veriga kullesin y›kd›rm›fllar, ammâ bir acâ’ib lâz›ml› kal‘a yeri dar bo€azd›r. Bir tüvânâ yi€it tafl atsa karfluya tafl eriflir.

Küffâr zamân› bu kulleden karflu kulleye zincîr gererlermifl, hâlâ zincîr yerleri zâhir ü bâhirdir.

Ve bu bo€az›n beri Perast kal‘as› taraf› Hersek sanca€› hâkidir. Karflu taraf› Arnavud ‹skenderiyyesi topra€›nda Kilimente nâhiyesidir. Bu mahalde bir küçük kal‘a olsa ve flâhâne balyemez toplar ile on bin kadar muhâfazac› asker dursa Kotur kâfirinin bir gemisiyle imdâd› geçmeyüp Hudâ hakk›yçün Kotur kâfiri "El-amân" deyüp kal‘ay› teslîm ederlerdi.

Andan cânib-i flimâle dönüp cümle refîklerimizle ve ganîmet ald›€›m›z esîrler ve kelleler ile âheste âheste gidüp esîrlikden halâs etdi€imiz âdemlerin niçeleri vatanlar›na gidüp 6 sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i ibret-nümâ-y› Risna

Lisân-› Latince (---) (---) demekdir. Bânîsi Hersek krallar›d›r, ammâ fâtihi sene (---) târîhinde Ebü'l-feth asr›nda Risnal› Yûsuf Be€'in ecdâdlar› Venedik kâfiri elinden feth edüp kendülere bu kal‘a temlîk ihsân olunmufldur. Zamân-› keferede iken bârûthâne kal‘as› imifl, zîrâ da€lar›nda aceb latîf ve beyâz ve keskin güherçileleri olur ve kal‘as› deryâdan bir hayli mesâfe-i ba‘îde yerde yalç›n kayalar üzre bir küçük kal‘ad›r, ammâ âtefl-pâredir ve dâ’iren-mâdâr seng binâ bir hisâr-› ra‘nâd›r kim bir tarafdan havâlisi yokdur.

Ve cânib-i erba‘as›nda metîn ebrâclar› vard›r, ammâ handak olacak yeri yokdur, zîrâ her taraf› uçurum kayalard›r. Ve ancak cânib-i flimâle bir küçük demir kapusu var ve derûn-› hisârda sa€îr ü kebîr kaya€an örtülü havl›s›z ve bâ€çesiz yüz elli aded küçük evleri ve iki yüz aded gâzî neferâtlar› var, ammâ dizdâr› yokdur. Hâkimi Kör Yûsuf Be€'dir.

Afla€› varoflunda ve kal‘ada cümle iki bin kadar âdem olur, ammâ küffâr›n niçe kerre ödlerin alup kapudanlar›n esîr edüp küffârdan her bâr harâc al›rlard›, ammâ bu kerre küffâr üzerlerine ale'l-gafle vefret üzre gelüp bu kadar esîr ve bu kadar mâl-› ganâ’im ve bu kadar koyun ve s›€›r alup gitmiflken hamd-i Hudâ Koca Sührâb Mehemmed Pafla H›z›r gibi yetiflüp cümle kâfirleri k›rup bu kadar esîrlerin halâs edüp bu flehre alay-› azîm ile bu kadar ümmet-i Muhammed esîrlikden halâs olup flehre sürûr [u] flâdumân ile girirken kal‘a-i Risna'dan ol kadar top u tüfeng flâdumânlar› olup herkes hânelerine dâhil olunca cümle gâzîlerimize esîrlikden halâs olanlar ziyâfetler edüp ve vâfir hedâyâlar verdiler. Ve Yûsuf Be€ kal‘ada paflaya azîm ziyâfetler etdiler.

Derûn-› kal‘ada Bâyezîd Hân câmi‘i ve cebehânesi ve anbârlar› ve su sarn›çlar› vard›r, ammâ ba‘de'z-ziyâfe Yûsuf Be€ hudûdunda olan Pive ve Nikflik kâfirlerinden ***[158b]*** flikâyet edüp eydir:

"Sultân›m, hamd-i Hudâ bu diyâra yigirmi bin askerle gelüp Kotur kâfirlerinden intikâm›m›z alup bu kadar esîrlerimiz kâfirden halâs etdin, ammâ *el-ihsânu illâ bi't-temâm* flu kadar bin asker ile bu mahalle gelmiflken flu da€lar içre size ve bize ser-fürû etmeyüp eli vilâyeti nehb ü gâret eden Pive ve Nikflik ve Zatarnak ve Durobnak ve Bangan ve'l-hâs›l yedi aded nâhiye-i âbâdân kâfirlerini bu kadar asker-i ‹slâm ile urup bî-hisâb mâl-› ganâ’im alup kâfire bir gûflmâl verin" dedikde hemân {Sührâb Mehemmed Pafla-y› flecî‘} *Bismillâh* niyyetü'l-gazâ deyüp cümle esîrleri ve kelleleri ve bâr-› sakîlleri Risna kal‘as›nda koyup Yûsuf Be€'i ve gayrileri kula€›zlar alup,

Risna kal‘as›nda âsî olan Pive ve Nikflik da€lar›na gitdi€imizi beyân eder

Evvelâ kal‘a-i Risna'dan on bin güzîde asker ile cânib-i flarka sengistân u cengelistân ve balkanistân içre gâh piyâde ve gâh atl› olup ol gün,

Nâhiye-i Pive: Sâfî H›rvad kâfirleridir kim sarp da€lar içre olup Hersek paflalar›na harba ucuyla söyleflüp içlerine hâkim taraf›ndan bir âdem varamaz. Köyleri kal‘a gibidir, ammâ yine bu yerin gâzîleri köylere çil yavrusu gibi da€›lup ân-› sâ‘atde iki yüz aded esîr ve on bin kadar keçi ve koyunlar sürüp getirdiler. Andan kalkup,

---

[1] *Kur’ân,* Kehf 71; "Halk›n› bo€mak için mi (gemiyi) deldin?"

[2] *Kur’ân,* Kehf 79; "O gemi"

Nâhiye-i Nikflik: Bunlar yarar küffârlar ol-ma€ile köylerine kapanup hayli ceng ederken Sührâb Pafla'n›n bir mükellef a€as› flehîd olup bunlardan dahi üç yüz kadar avret ve o€lan ve iki bin kadar koyun ve gayri hayvân flikâr alup geldiler. Andan kalkup,

Nâhiye-i Bangan'a varup bâ€ u bâ€çe ve tarla-larda befl yüz kadar esîr ve befl bin kadar hayvânât ve bî-hisâb mâl-› ganâ'imât alup Sührâb Mehemmed Pafla huzûruna geldikleri sâ'atde P›raçal› Mustafâ Pafla dahi üç bin yi€it ile imdâda gelüp anlar da aç kurd gibi bir tarafa girüp gitdiler.

Ol gün anlar da **nâhiye-i Zatarnak**'› gâret etdiler, ammâ hadd ü hasr› yok mâl-› firâvân ile ve tokuz bin koyun ve alt› yüz pençe-i âfitâb-› mehtâb esîrler getirüp bunlar hem H›rvadca ve hem lisân-› Arnavudca bilir kavm idiler.

Çünki vakt-i gurûb oldu, bir vâsi' fezâda hayme vü hargâh [u] bâr [u] büngâhs›z bir çemenzâr u lâlezâr yerde meks edüp cânib-i etrâfa karavullar koyup ol gece on bin asker üç dörd bin koyuna ve kuzuya Kassâb-› Cömerd gibi b›çak urup kebâb fas›llar› olmufldur kim ta'bîr ü tavsîf olunmaz.

Ale's-sabâh cümle asker **nâhiye-i Durobnak**'a gidüp niçe yerde sarp kurâlarda ve ma€âralarda ceng-i azîmler edüp gerçi yüzden mütecâviz gâzîler câm-› flehâdeti nûfl etdiler, ammâ bir gün bir gece gâziyân-› mücâhidânlar gelmeyüp binden ziyâde pençe-i âfitâb Arnavud mahbûbu ve mahbûbeleri ç›karup ve yigirmi binden ziyâde hayvânâtlar ç›karup Sührâb Pafla huzûruna geldiler.

Me€er bu esîrler tâ Arnavud ‹skenderiyyesi hu-dûdunda Hersek sanca€›yla hem-müflâ olan da€lar-dan gelen esîrler imifl, ammâ mahbûblar› hûb(u) man-zar ve perî-peyker, ammâ gâyet temerrüd ve mu'ânid ve lecûc gulâm [u] bintânlar› var.

Andan Sührâb Mehemmed Pafla eydir: "Ben bu da€larda üç gün oturak ederim. Hemân cümle gâzîler cân birli€iyle çeteye ve potura gitsinler" deyü fermân edince *el-azametullâh* Mehemmed Pafla yan›nda ancak iki bin âdem kalup cümle guzât üç gün üç gece da€lar› elekden geçirüp ol kadar esîr ve zahîre ve hayvânât (ve) makûlesi getirdiler kim hadd [ü] hasr›n Hudâ bilir, ammâ zî-k›ymet sîm ü zeheb âvânî ve akmifle-i fâhire ve metâ'-› nâdirelerden hakkâ ki nâdir fleyler var idi, ammâ âsî kinezler ve belli baflı papaslar ele girüp Sührâb Mehemmed Pafla'n›n cân› yerine gelüp Hersek sanca€› kendüye M›s›r oldu ve Raba ve Yenikal'a'n›n seferinden dahi halâs oldu.

..... (3 sat›r bofl).....

Andan sâlimîn ü gânimîn avdet edüp tekrâr **menzil-i kal'a-i Risna**'ya beflinci gün dâhil olup cümle guzât-› müslimînin mâl-› ganâ'imlerinden adl-i Ömer üzre pence yek-i sultânî ve aded-i a€nâm› ve bu kadar metâ'›n öflrün alup andan cânib-i garba 3 sâ'atde,

Menzil-i sahrâ-y› Kulibuk

Bunda bir alay-› azîm ile cümle esîr ve mâl-› ganâ'im ve kelleler ile ordu-y› ‹slâm'da meks etdikde hemân Sührâb Pafla-y› müdebbir Dobra-Venedik elçisin huzûruna ça€›rup elçi bu hâli görüp akl› perîflân oldu. Sührâb Pafla eydir:

"Bire kâfir niçün Kotur kâfirine yol verüp bizim Risna kal'am›zdan bu kadar esîrler ald›rma€a sebeb olup bizi bu kadar ***[159a]*** yoruldup bu kadar me-flakkat-i râh çekdirdiniz. Hem pâdiflâha mutî' ü münkâd geçinüp hem bu kadar pes ü perdeden h›yânet edersiz" dedikde hemân elçi-yi hâz›r-cevâb-› nâ-savâb eydir:

"Hâflâ sultân›m, Kotur Uskoklar›na biz yol ver-medik" deyü inkâr ile cevâb vericek hemân pafla-y› dûrbîn-fikr

"Tîz flu Perast ve Kotur kâfiri esîrlerinden Risnal› ümmet-i Muhammed'imizi esîr eden kâfirleri getirin" deyince der-ân on aded esîr-i bî-îmânlar gelüp eyitdiler:

"Belî sultân›m, niçemiz Kotur'dan da€lar içre karadan sizin Risna kal'as›na gitdiler, ammâ bizler ka-y›klar ile Kotur'dan Dobra-Venedik'e silâhlar›m›zla gelüp kay›klar›m›z Venedik'de koyup Venedikli bize yol verüp bunlardan Risna kal'as›na gidüp bu kadar Türk esîri alup Kotur'a girelim derken siz de bizi esîr etdiniz. Emir Allâh'›n bu zancad›r eyle olur" dedikde hemân pafla gazab-âlûd olup Dobra-Venedik elçisin "Kald›r›n flu kâfiri", deyüp haps etdi ve andan hakîr ile Dobra-Venediklinin bu gûne habâset ve ihânetlerin Sadr›a'zama arz etdi.

Andan kalkup flark taraf›na 9 sâ'at gidüp,

Evsâf-› kal'a-i Kulibuk

Lisân-› Latince (---) (---) demekdir, ammâ lisân-› Arnavudca "Ne eyi ekmek" demekdir, zîrâ Arnavud kavmi ekme€e *buk* derler. Bu kal'an›n bânîsi yine Hersek banlar›d›r, ammâ fâtihi sene (---) târîhinde Ebü'l-feth asr›nda Herseko€lu Ahmed Pafla fethidir.

Ba'dehu küffâr-› dûzah-firâh istîlâ edüp fâtih-i sânîsi Sultân Bâyezîd-i Velî vezîri Gedik Ahmed Pafla'd›r. Bu dahi Hersek sanca€› hâkinde voyvada-l›kd›r ve Köylüc kal'as› kazâs› nâhiyesidir. Dizdâr› ve yüz elli kadar merdüm-i hisâr› var, gayri hâkimleri yokdur.

Eflkâl-› zemîn-i kal'as›: Evc-i semâya ser çekmifl bir refî'u'l-bünyân ve bir kal'a-i dâr-› gâzi-yând›r kim misli me€er kal'a-i Amâdiyye ve kal'a-i Van ola. Bir k›rm›z› kayal› ve flâhin ve za€anos yu-val› tell-i refî' üzre seng-t›râfl bir kal'a-i savafl-› hâ-z›r-bâfl bir hisâr-› üstüvârd›r kim güyâ hemân Erzurûm'a karîb kal'a-i Kemah gibidir, ammâ bu

gâyet küçükdür, lâkin flâhin yuvas› kal‘a-i bî-hemtâd›r. Derûn-› hisârda ancak yigirmi aded kaya€an örtülü hâneleri ve bir câmi‘-i sa€îri ve bir anbâr› ve su sarn›çlar› var, ammâ toplar› ve cebehâneleri yokdur. Cânib-i flarka meyyâl bir kapusu var.

Afla€›da varoflu ve bâ€ u bâ€çesin kâfir vîrân etmifldir. Halk› küffâr›n havfinden afla€› enemezler. Kâfir gelse kal‘adan kâfire hemân tafl yuvarlarlar, aslâ top lâz›m de€ildir. Ve kendü kal‘as› dahi bir vecih ile top ile dö€ülmez. Afla€›da bir câmi‘i ve bir hammâm› kalm›fl ve hân› henüz harâbe olmufl, ammâ dükkânlar› yokdur. Ve halk› gâyet flecî‘ ü yarar ve bahâd›r u nâmdârd›r, ammâ âdemleri azd›r. Ve Yûsuf Be€ içlerinde hânedân sâhibidir.

Andan yine flimâl cânibine taflı›kl› yerlerde bârân-› rahmet çekerek 4 sâ‘atde **karye-i Puçepye**, andan yine 4 sâ‘atde gidüp,

Evsâf-› sahrâ-y› Gaçkaluc, ya‘nî binâ-y› üstüvâr-› kal‘a-i Kölüc

Lisân-› Latin'de (---) (---) demekdir, ammâ kavm-i Boflnakân Köylüc derler. Bir Köylüç kal‘as› dahi Tuna kenâr›nda Semendire ile Belgrad kal‘as› mâbeyninde Köylüç-i Semendire var, ol dahi sarp kal‘ad›r, ammâ bu Köylüç-i Hersek'dir.

Bunun bânîsi Hersek banlar›d›r. Fâtihi sene (---) târîhinde Herseko€lu Ahmed Pafla fethidir ve kanûn-› Süleymân Hân üzre Hersek paflas›n›n hâss› olup voyvadas› hâkimdir ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve (---) aded merdüm-i hisâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve flehir kethudâs› ve harâc emîni ve mi‘mâr a€as› ve oldu€u kadar a‘yân [u] eflrâf› vard›r, ammâ nakîbi ve müftîsi yokdur.

Eflkâl-i kal‘as›: ‹ki aded kûh-› bülendin aras›nda bir küçücük püflte vâk›‘ olmufl ol kayac›€›n üstünde evce berâber iki kulleli ve iki aded toplu ve cümle seng-t›râfl fieddâdî binâl› flekl-i muhammes handaks›z ve cenûba nâz›r bir kapulu ve kaya€an örtülü on iki darac›k dârl› ve bir küçük câmi‘li ve su sarn›çl› ve anbârl› hammâms›z ve dükkân [u] hâns›z ve derûn-› hisâr› âdemsiz garîb kal‘ad›r, zîrâ gâyet bülend kal‘a olmak ile içinde halk› azd›r, ammâ sarp kal‘a olmak ile cümle halk›n mâllar› bu kal‘ada çokdur.

..... (1 sat›r bofl).....

Bu kal‘adan yokufl afla€› cânib-i garba yüz bin meflakkat ile enüp ba‘dehu semt-i flarka düz vâdî içre n›sf sâ‘at gidüp, ***[159b]***

Sitâyifl-i kasaba-i Çerniçse

Bosna serhaddinde bir dahi Çerniçse vard›r ve Yakova kurbunda bir dahi Çernik sanca€› vard›r, ammâ bu Hersek sanca€› Çerniçsesidir. Kad› ve voyvada Köylüç kal‘as›nda oturmayup cümle halk bunda sâkinlerdir. Amâristân› bir kayal› bay›r dibinde bir câmi‘li ve alt› aded mescidli ve bir medreseli ve iki mektebli ve bir tekyeli ve bir hânl› ve bir hammâml› ve on sekiz dükkânl› ve cümle üç yüz elli aded kaya€an örtülü bâ€s›z ve bâ€çesiz beldedir ve bu mertebe amâristânl› kasabac›kd›r, ammâ havâs› gâyet latîfdir.

Andan bir sâ‘at taraf-› flimâle gidüp,

Menzil-i sahrâ-y› azîm-i Gaçka

Sührâb Mehemmed Pafla bu sahrâda yigirmi yedi bin askeriyle serâperde-i Âsafî'de meks eyleyüp hakîre dahi bir çetr-i mülemma‘ döfleyüp fleb [ü] rûz fleref-i sohbetleriyle müflerref, zevk u safâlar ve sayd [u] flikârlar ederek,

Sitâyifl-i sahrâ-y› Gaçka

Hersek sanca€›nda bu deflt-i vâsi‘den gayri bir hâmûn-› azîm yokdur. Tûlu kâmil bir gergi konakd›r ve arz›n›n ba‘z› yeri üç sâ‘at ve ba‘z› yeri sekiz sâ‘at bir vâdî-i çemenzâr u lâlezâr bir tepe-i sebzezârd›r. Ve âb [u] hevâs› ol kadar latîfdir, âdem safâs›ndan tendürüst olur, ammâ bu heyhât›n cânib-i erba‘as› yine beyâz kayal› da€lard›r kim ol seng-i hârâlardan niçe bin uyûn-› âb-› zülâller tulû‘ edüp Gaçka sahrâs›ndan ubûr eder. Cümleden büyük nehri (---) dir kim kûh-› Zalom'dan ve cebel-i Çemerne'den tulû‘ edüp Nova kal‘as› kurbunda bir kûh-› ser-bülend dâmeninde ka‘r-› zemîne girüp gâ’ib olur.

Ve bu sahrân›n etrâf› sâfî kulleli ma‘mûr kurâlar ile zeyn olmufl bir fezâd›r. Cümle kurâlardan ma‘mûr Çengîzâde (---) Pafla çiftli€i, kal‘a-misâl bir kulle-i bâlâl› ma‘mûr köydür. Ve bu sahrâda cereyân eden uyûn-› câriyelerde befler onar vukiyye gelir gûnâ-gûn mâhîler ve murassa‘ ve zer niflânl› alabal›€› nâm mâhîler olur kim bir diyârda olmaz, tenâvül edenin a€z›nda mahv olup aslâ bal›k râyihas› olmaz.

Ve bu sahrân›n çemenistân ve nebâtât u giyâhât ve tirfil ve yoncas› ve ayr›k otlar›n bir hafta otlayan flâh [u] gedâ misilli kadîd atlar on günde derisine s›€mayup lahm u flahm sâhibi küheylân ve sâfinâtü'l-ciyâd atlar olur. Ve cümle Hersek paflalar› bu sahrâda sekiz ay hayme vü hargâhiyle meks edüp Kotur kâfiri havfinden Hersek vilâyetin muhâfaza edüp basîret üzre olur.

Bu hakîrin Sadr›a‘zamdan getirdi€im emr-i pâdiflâhîler mûcebince üç bin aded pandur yi€itlere Dobra-Venedik hazînesinden ulûfelerini verüp elzem-i levâz›m›ndan olan yerler kim evvelâ Mostar flehri bo€az›na ve Poçetel kal‘as› bo€az›na ve Bileyke ve Gaçka ve Zalom ve Nevesin ve Lubin ve Lubomir ve

Çemerne ve Oluk ve Dabra ve Dol deresi ve Lipete ve Biyelemik ve Pirmorya ve Loboflka ve Gabele ve Norin ve Islana ve Popova ve Risna, ve bu zikr olunan k›lâ‘ u kasabât ve kurâlar›n bo€azlar›na üç bin aded yi€itleri muhâfazac› gönderüp P›raçal› Mustafâ Pafla bu üç {bin} yi€ide serdâr olup Gaçka sahrâs›ndan me’mûr oldu€u bo€azlar› muhâfaza etme€e revâne oldular.

Andan Dobra-Venedik elçisi üç bin pandura vazîfe-i mu‘ayyenelerini verdikden sonra emr-i flerîf sûretlerin hakîrden alup ve hüccet-i flerîfi Gaçka kad›s›ndan alup ve Sührâb Mehemmed Pafla'dan arz u mektûblar alup bekâyâ kalan hazîne-i pâdiflâhîyi komor bârgîrlerine tahmîl eyleyüp üç yüz âdemiyle Gaçka sahrâs›ndan ayr›lup der-i devlet-masîr taraf›na revâne olup gitdikde hemân ertesi gün elçiden feryâdc›lar gelüp,

"Amân sultân›m, Foça bo€az›nda bizi Kotur Uskoku çevirüp hâlâ ceng etmedeyüz, amân bize imdâd edin, yohsa hazîne-i pâdiflâhîyi elimizden Uskoklar al›r" deyü haber gelince derhâl Sührâb Mehemmed Pafla kethudâs›yla befl yüz aded müsellah piyâde yi€itler ve üç yüz aded mükellef ü mükemmel cürd atl› gâzîler âmâde oldukda pafla-y› müdebbir eydir:

"Evliyâm, bu hazîneyi ç›karma€a ve bu hazîneden üç bin yi€ide ulûfe verme€e sen me’mûr idin. Lütf eyle, üflenme kethudâm ile bu imdâda sen bile git" deyü fermân edince *el-emrü emrüküm* deyüp ol ân atlanup,

Gaçka sahrâs›ndan Venedik hazînesi imdâd›na gitdi€imiz menâzilleri beyân eder

Der-akab bin aded gâzîler ile ol gün ›lgarup hapahap Venedikli Uskok kâfirleri ile germâ-germ cengde iken yetiflüp aslâ meydân-› ma‘reke bo€az›na varmayup hemân Uskok kâfirlerinin Kotur'a firâr edecekleri derelere pusular koyup ve atl› ve yayanlar›m›zla da€lara ç›kup ceng mahalli bo€az› üzre havâleye ç›kup afla€›daki kâfirlere bir yayl›m kurflumu serpüp tarfetü'l-ayn içre üç yüzden mütecâviz küffâr kurflum zahm›ndan serpilüp cân ber-cehennem gitdiklerinde hemân Uskok kâfirleri hazîneden geçüp cân bâzâr›na düflüp gerü Kotur'a cân havliyle firâr ederken hemân bizim **[160a]** mukaddemâ pusuda kodu€umuz guzât-› müslimîn Allâh deyüp kâfire hücûm edüp cenâhân ceng-i germâ-germde iken bizler dahi gerüden yetiflüp cümle küffârlar› ortaya alup topa dutulmufl maymuna, okla urulmufl h›nzîra döndürüp ân-› sâ‘atde üç yüz kâfir dahi dendân-› tî€-› âtefl-tâbdan geçüp kelleleri galtân olup bak›yyetü's-süyûflar›ndan az› da€lar› penâh edinüp firâr etdiler, ammâ bizim gâzîlerden on yedi yi€it flehîd olup anda defn etdik. Ve elli nefer kefere-i Dobra-Venedik dahi hazîne-i pâdiflâhî üzre ceng ede ede ellisi mürd olup ol mahalde anlar› da meflad etdiler.

Andan hazîneyi alup ›lgar ile ol gün 9 sâ‘at gidüp Çemerne yaylas› üzre meks etdik.

Menzil-i yayla€-› Çemerne: Andan ale's-sabâh bir alay ile ve hazîne-i pâdiflâhî ve bu kadar Uskok kâfirleri kelleleriyle ârâyifl-i nîze edüp bir dârât ile 9 sâ‘atde cânib-i flarka teper afla€› gidüp Süleymân Hân'›n ibret-nümâ hafleb cisrinden ubûr edüp,

Menzil-i flehr-i azîm Foça: Mukaddemâ mevsûf bir flehr-i ma‘mûrdur. Bunda hazîne-i pâdiflâhîyi a‘yân-› vilâyete ve hâkim-i fler‘a ma‘dûden sâlimce teslîm etdi€imize hüccet-i fler‘iyyeleri hakîr elime sened alup ol gece flehr-i Foça'da cân sohbetleri edüp ale's-sabâh cümle a‘yân [u] eflrâf [u] kibâr-› Foça ile ve cüvân u koca ile vedâlaflup andan yine cânib-i cenûba da€lar ve tafllar aflarak (---) sâ‘atde evc-i âsumâna ç›kup,

Der-beyân-› panayur-› yayla€-› azîm-i kûh-› Çemerne

Bu diyârda y›lda bir kerre niçe yüz bin âdem cem‘ olup bâzâr-› azîm olan yere panayur derler. Ve bu Çemerne yaylas› Hersek sanca€›n›n tâ orta göbe€inde vâk›‘ olup her tarafda befler konak yerden nümâyân bir kûh-› Semengân-misâl tell-i ser-bülenddir. Me€er hikmet-i Hudâ bu mahalde germâ-germ bâzâr› mahalli olup ecnâs-› mahlûkât›n bir cem‘iyyet-i kübrâs› mahalli idi kim inflâallâh hilâf de€ildir, befl kerre yüz bin benî Âdem'in Nasârâ ve Uskoku ve S›rf u Bulgar› ve H›rvad› ve Boflnak'› ve H›rtman'› ve Lasman'› ve Latin'i ve Efrenci ve Rûm ve Yahûdî ve Ermeni ve'l-hâs›l cemî‘i millet-i Mesîhiyye ve niçe bin ümmet-i Muhammed cem‘ olup ve P›raçal› Mustafâ Pafla'y› dahi bu cem‘iyyet-i kübrâda muhâfazac› bulup yigirmi gün gece germâ-germ hengâme-i bâzâr imifl.

El-hâs›l bu Çemerne da€lar›n cemî‘i kâfiristân kefereleri ve avret ve o€lanlar› ve hadd [ü] hasr›n Hallâk-› Ezel bilür hayvânâtlar› da€› tafl› zeyn edüp hayme vü hargâh ve külbe-i ahzânlar ile bu kûh-› çemenzâr müzeyyen olup herkes metâ‘›n fürûht edüp kâr [u] kisb edüp ayfl ü iflret ederler.

Ve bu sahrâ eyle bir fezâ-y› bâlâd›r kim cemî‘i nebâtât u ahflâbât ve dâ-i devâ-i giyâhât bunda mevcûddur. Hattâ bu yaylan›n cânib-i garbîsinde bir deyr-i kadîm var. Hâlâ ma‘mûr olup bu deyrde Eflâtûn ve Bokrât u Sokrât ve Câlinûs ve Ristetâlîs ve Batlîmûs ve Feylesof u Feylekos nâm hukemâlar bu deyrde sâkin olup bu kûh-› bâlâda hâs›l olan hâssal› edviyelerden râvend-i Rûmî ve sünbül-i Rûmî ve yebrûhu's-sanem, ya‘nî âdem gibi abdüsselâm otu ve cedvâr-› Rûmî ve sa‘leb ve mahleb ve ›flk›n ve reybâs ve çöpçini ve saparna ve labada kökü ve flâhtere ve roka ve havlicân-› Rûmî ve sadef ve ›rk›'l-cenâh ve çilek ve lûzi'n-nebî misilli otlar› hukemâ-y›

kudemâlar bu yaylada cem‘ etmek içün bu deyri binâ etmifller.

‹lâ hâze'l-ân cemî‘i kâfiristândan hukemâlar bu yayla€a gelüp mezkûr edviye otlar› ve niçe yüz bin elvân ahflâbâtlar› cem‘ edüp cümle vilâyetlere götürürler. El-hâs›l ecele dermân olsa bunda bulunur.

Ve bu kûh-› ser-bülend eflâkin zirve-i a‘lâs›na kad-keflân olmak ile k›ble taraf›nda kal‘a-i Nova ve kal‘a-i Kotur ve bizim Arnavudluk'da kal‘a-i Podgoriçsemiz nümâyând›r.

Ve cenûb taraf›nda vilâyet-i Dobra-Venedik ve bizim Gabele kal‘as› ve karflu tarafda ‹flpanya'n›n cezîre-i Pulyas› zâhir ü bâhirdir. Ve flimâl cânibinde Biyelemik da€lar› ve Bosna-sarây› kûhlar› âflikâredir.

Hulâsa-i kelâm Hersek diyâr›n›n göbe€inde cihân-nümâ bir kûh-› ibret-nümâd›r. Bu kûhda olan çârsû-y› bâzâr› ve âdem deryâs›n temâflâ edüp ertesi günde bu yaylada hâs›l olan sünbül ve zerrîn ve müflg-i Rûmî ve karanfil ve flakây›k ve nîlüfer ve zanbak ve gayri gûnâ-gûn ezhârlar› demet demet cem‘ edüp flemm ederek bu Çemerne yaylas›ndan cânib-i garba yokufl afla€› enüp bir gün gidüp tekrâr bu kadar bafl ve bu kadar dil esîr ile serhaddin âyîni üzre tüfeng flâdumânlar› ederek gülbâng-› Muhammedîler çekerek 10 sâ‘atde,

Menzil-i sahrâ-y› Gaçka: Ertesi gün Sührâb Mehemmed Pafla'dan mektûblar ve arz [u] mahzarlar alup hakîre dörd kîse ve befl re’s Fireng gulâm› ve befl re’s Hersek atlar› cümle bisât›yla ve hakîre kaddime münâsib bir semmûr kürk ve iki yüz altun ve bir k›l›ç ve befl tüfeng ve befl donluk çuka ihsân etdi ve hüddâmlar›ma dahi cümleye bir kîse ve birer çuka kumafl ve birer kol tüfengi ve birer re’s Hersek bârgîrleri in‘âm etdi.

Ve P›raçal› Mustafâ Pafla Çemerne yaylas›nda kalmak ile tenbîhi üzre kethudâs› hakîre iki kîse ve üç gulâm ***[160b]*** ve befl re’s müsellah Tafll›ca bârgîrleri ve befl taz› ve befl za€ar ve iki do€an ve befl dâne Hersek atmacas› verdi kim bir diyârda misli yokdur ve befl çuka ve befl donluk Ciniviz katîfesi ihsân ald›k.

Ve Hersek alaybe€inden ve Nova kapudanlar›ndan ve'l-hâs›l ser-i kârda olan cümle a‘yân-› kibâr Sadr›a‘zam›n musâhibidir, deyü bele€an mâ-bela€ ihsân u in‘âmlar alup ve yüz nefer pür-silâh tüvânâ revenler alup Sührâb Mehemmed Pafla efendimizle vedâlaflup,

Hersek diyâr›ndan Yenikal‘a seferine gitdi€imiz konaklar› ayân u beyân eder

Evvelâ **sahrâ-y› Gaçka**'dan cânib-i garba 4 sâ‘atde,

Karye-i Kovinç: Müslim ve kefere köyü ve ze‘âmetdir.

Andan 5 sâ‘atde **Zalom yaylas›**n âlâm-› fledâ’id çekerek ol sengistân› aflarak **sahrâ-y› Nevesin**'i râhat-› emn [ü] amân ile ubûr edüp,

Menzil-i kasaba-i Nevesin: Bâlâda mevsûfdur. Yine bir gece mihmân olup bundan elli nefer pandur yi€itlerinden refîkler alup cânib-i cenûba ne‘ûzü billâh ol mahûf u muhâtara Uskok yata€› ve harâmîler dura€› olan (---) da€› yüz bin renc [ü] anâ ile ol fliddet-i hârda ol sa‘b sengistân› aflarken âhir bir su sarn›c›nda sehel istirâhat edüp andan 7 sâ‘atde,

Evsâf-› kûh-› Melay, ya‘nî kal‘a-i bî-mânend Bolagay

Lisân-› Latince (---) demekdir. Bânîsi Hersek banlar›d›r. Sene (---) târîhinde bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân fethidir, zîrâ Herseko€lu Ahmed Pafla'n›n babas› olan pelîd-i anîd keferenin tahtgâh› idi. Gâyetü'l-gâye dûflvâr ceng-i bî-flümâr ile feth olmufldur. Hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre Hersek paflas›n›n subafl›l›€›d›r ve yüz elli akçe pâye ile kazâd›r, ammâ hâlâ Mostar müftîsi olan (---) Efendi'ye ber-vech-i arpal›k ihsân olunmufldur. Kal‘a dizdâr› ve elli adem merdüm-i hisâr› var, gayri hâkimleri yokdur.

Eflkâl-i kal‘as›: Ebr-i kebûdlara Kehkeflân-âsâ ser çekmifl bir seng-i ahmer-gûn yalç›n kaya üzre flekl-i bâdemî vâk›‘ olmufl bal›k s›rt› gibi bir sivri burunlu kanara üzre flarkdan cenûba tûlânîce vâk›‘ olmufl seng-t›râfl bir sûr-› üstüvâr-› hâz›r-bâfld›r kim henüz üstâd bennâ elinden ç›km›fl zannolunur.

fiark taraf›nda bir kulle-i azîmi var ve yemîn ü yesâr›nda befler aded kulle-i bâlâlar› ve cânib-i cenûbundaki kaya burnu üzre bir mehîb kulle-i metîni var kim gûyâ sedd-i ‹skender'dir. Ve cümle dendân-› bedenleri eyle mu[ra]ssa‘ ve müzeyyendir kim bir kal‘ada bu gûne bedenli müzeyyen sûr-› üstüvâr yokdur.

Ancak cânib-i garba mekflûf bir demir kapusu var, aslâ bir taraf›nda handak› yokdur, zîrâ handak yeri dahi yokdur. Cânib [ü] etrâf› çâh-› gayyâd›r. Husûsan taraf-› cenûbu befl minâre kaddi kûh-› Bîsütûn mânend alt› bofl bir yalç›n k›z›l kayad›r kim niçe bin miskî kartal kufllar›n›n ve flâhin ve za€anos murglar›n›n âfliyânlar› var. Afla€› bakma€a âdemin zehresi çâk olur, ammâ derûn-› kal‘ada on befl bofl hâne ve bir küçük câmi‘ ve iki su sarn›çlar› ve iki aded toplar› var, ammâ ihtimâldir bârûdu yokdur.

Ve kal‘a içinde benî Âdem olmamak ile y›lan› çokdur. Dizdâr› ve neferâtlar› cümle afla€›da olurlar, zîrâ her bâr bu kal‘aya bir ferd-i âferîdenin iktidârlar› olmadu€undan ahâlî-i kal‘a cümle afla€› varoflda olup fleb [ü] rûz kal‘a kapusu mesdûd durur. Tâ bu mertebe bir kal‘a-i bâlâd›r, ammâ hâkim kal‘adan garîbdir.

Ve bu kal‘an›n maflr›k taraf›nda olan havâlesine nâz›r kulleden feth olmufldur ve illâ bu kal‘aya bir

yerden zafer mümkün de€ildir. Yâhûd muhâsara ile kaht [u] galâdan amân ile feth olur.

Ba‘dehu bu kal‘adan semt-i cenûba yokufl afla€› enerken iki yanlar›ndaki da€lar ve ormanlar ve bâ€lar serâpâ nar a€açlar›d›r kim kendi biter ve kendi yiter ormanistân ve rummânistând›r kim n›sf sâ‘atde bu naristân› geçüp,

Sitâyifl-i varofl-› Bolagay: Bu rabta-i ma‘mûr kal‘a oldu€u kayan›n alt›ndad›r. Kal‘adan bu varofl aslâ görünmeyüp kal‘a kayas›n›n ma€âras›ndan ejder-i heft-ser gibi gürleyüp ç›kan nehr-i Buna kenâr›nda bir küçük kasabac›kd›r.

Cümle befl mahalledir, müslim ve kefere mahalleleridir ve cümle dörd yüz elli aded kal‘a-misâl kulleli cümle kârgîr seng-[t›râfl] ve serâpâ kaya€an tafl örtülü bâ€ u bâ€çeli ve niçe evleri kiremit ile mestûr hânedân-› ma‘mûrlard›r.

Ve nehr-i Buna bu flehri iki bölüp iki yerden tafl binâ cüsûrlar ile beriden öteye geçilir birer göz musanna‘ köprülerdir.

Ve cümle befl aded mihrâbd›r. Evvelâ afla€› dudluk içinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân câmi‘i gâyet küçük kâr-› kadîmdir, ammâ alçak minâreli ve sütûhu kurflumlu kârgîr binâ câmi‘-i ra‘nâd›r. Mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve bir medrese ve bir mekteb ve bir tekye Buna nehri kayas› alt›nda Mostar müftîsi tekyesidir kim hânkâh-› Halvetiyyedir. Ve bir küçük hammâm› ve yeni hân› ve câmi‘ karflusunda on aded dükkân› var.

Evsâf-› ma€âra-i tulû‘-› nehr-i Buna

Evvelâ mezkûr kal‘a ***[161a]*** olan kûh-› ser-bülend kûh-› Bîsütûn gibi alt› bofl olup cânib-i garba meyyâl e€ilmifl âdem alt›na girme€e havf edüp flimdi münhedim olur k›yâs›n eder. Bu kayan›n alt›ndaki gâr-› azîmin ve kehf-i sun‘-› Hudâ-y› Kerîm'in içinden nehr-i Buna billûr ve necef u moran gibi hayk›rup ç›kdu€u mahalde on göz âsiyâb-› mâlar vard›r.

Ve âb-› nâb›n ç›kdu€u mahalde mezkûr ma€âran›n önünde iki harman cirmi kadar bir havz-› azîmi var kim umkunun ka‘r› ne mertebe oldu€unun ahvâline bir gavvâs-› flinâver haberdâr olmam›fld›r. Ve niçe kerre yüz kulaç ipler ile flakula b›rakm›fllard›r, aslâ nihâyet bulmam›fld›r ve gavri ve nihâyetine vâs›l olam deyenlerin ço€u gark-› âb olmufllard›r.

Ve bu mezkûr havz-› amîkun kenâr›ndaki kayalara muttas›l Mostar müftîsi (---) Efendi bir tekye-i Halvetî inflâ edüp bir kasr-› âlîsi Buna nehrine nâz›r olup cümle uflflâkân [u] erbâb-› ma‘ârif ehl-i dilân bu kas›rda ve bu tekyenin kameriyyelerinde meks edüp gûy gûy sohbet-i hâslar ve mubâhase-i ilmiyyeler edüp niçe yârân-› ârifân-› zarîfân havz içinde olan mâhî-i gûnâ-gûnu ve mâ’ide-i Sübhânî'yi seyr [ü] temâflâ ederler kim her semek onar ve on befler ve yigirmifler vukiyye gelir, gûyâ murassa‘ sun‘-› Hudâ bal›klar var kim âdem bakd›kça hayrân olur.

Ammâ aslâ sayd etmezler. Her kim kasd edüp bu mahalde bal›k avlarsa yâhûd bal›k otu dökerse ol âdem elbette iflâh ve berhordâr olmayup gitdikce murdâr olup âhir-i kâr belki berdâr olur, ammâ bu havuzdan afla€› geçüp flehir ucundaki cisir bafl›na varan bal›€› sayd ederlerse anda zarar yokdur.

Hattâ Celâlî Abaza Pafla bu flehre geldikde bu havz-› azîm içre flinâverlik eden mâhîlerden iki dâne semek dutdurup kulaklar›na altun halhallar geçirüp ol zamândan berü bircü€ezi hayâtda bir mefret koca nehengdir, ammâ her bâr taflra havuza ç›kmayup içeri gârda durur, ammâ bu mâhîleri Abaza Pafla dutdurup yemek kasd›nda olmayup ibret-nümâ-y› nîk-nâm içün halhal korken Abaza Pafla semmûr kürkiyle bu havza düflüp gark olayazd› deyü ihtiyâr kimesneler nakl etdiler. {Bundan anlanan me’âl-i kelâm oldur kim bu âsitânede olan mâhîlere aslâ vaz‘-› yed etmemek gerek}.

Ammâ bu nehr-i Buna ile buz pâresi berrâk ve ak pâk bir âb-› mürevvakd›r kim mâh-› Temmûz'da huzûr-› kalb ile fliddet-i sermâs›ndan nûfl olunmaz. Ve bir âdem bir kuzu yeyüp bu âb-› nâbdan nûfl etse ân-› sâ‘atde yine ol kes ac›€›r, gâyet serî‘u'l-hazm âb-› kevserdir.

Ve bu havz-› azîm içre cemî‘i Mostar flehrinin ve gayri kurâ vü kasabâtlar›n mahbûblar› kâküllerin târ k›lup âfl›klar›yla bu havz-› tahûr içre flinâverlik edüp birbirleriyle deniz mâlikleri gibi kuç kucak olup bilâvâs›ta birbirlerin dirâ€ûfl ederek bahr-i ma‘ârif gibi niçe gûne perendeler ve niçe gûne lu‘bedebâzl›klar edüp âfl›kân-› dil-nüvâzl›k ederler.

Ammâ bu havz›n üzerinde olan kûh-› Demâvend-misâl kal‘a kayas› üzre olan miskî kartallar›n hisâb›n Sannâ‘-› Sâhib-kudret bilir. Ba‘z› âdemler bu kartallar[a] kurbân nezr edüp bu havz kenâr›nda kurbân› edüp taflra b›ra€up kartallara verirler, ammâ ba‘z› âdemin kurbân›n yemezler, murâd [u] maksûdu hâs›l olmamas›na delâlet eder. Ve ba‘z› âdemin kurbân›n tarfetü'l-ayn içre süpürürler "Elbette ol âdemin hayr murâdâtlar› hâs›l olmas›na iflâretdir" deyü tecrübe etmifllerdir ve cemî‘i zamânda bu kartallar bu mahalde aslâ âdemden kaçmazlar ve havzda olan mâhîler dahi hem-çünân niçe âdemin koyun ci€erin yerler ve niçesinin yemezler. Ve havz içre yüzen âdemlerden bal›klar aslâ kaçmazlar.

Ve bu kayalarda âfliyân edinen flâhin ve çaylak ve do€an ve atmaca ve akbaba ve ebâbülbül ve devlingeç ve gayri envâ‘-› tuyûrlar›n lâneleri hisâb›n Hudâ bilir.

Bu kûh-› bâlâya ibret gözüyle nazar eden Cenâb-› bârî neye kâdir idi€in müflâhede eder. Ve bu kûh-› Sübhân'da dahi çok âsâr-› acîbe ve temâflâ-y› garîbeler var kim tahrîri mümkün de€ildir.

Ve bu kasaban›n âb [u] hevâs› gâyet latîf ve sevâhildir. Üzümü ve nar› ve inciri ve emrûdu ve elmas› ve beyâz kiraz› çokdur. Hattâ bu sene-i mübârekede ibtidâ kiraz› bu Bolagay'da yedik, ammâ âbdâr hoflhor gülnar kiraz› olur. Ve da€lar›nda hâs›l olan nar›ndan nardengi ve müselles-i fler‘iyyesi gâyet memdûhdur. Ve zeytûnu ve servî d›raht› ve cevizi ve bâ€ u bâ€çesi bî-hisâbd›r.

Bu flehirden kalkup cânib-i cenûba bir sâ‘at gidüp nehr-i Buna nehr-i Buniçse'ye mahlût olup nehr-i Buniçse dahi Ustolça da€lar›ndan gelüp Buna ve Buniçse ikisi Dâniyâl Pafla cisri alt›ndan geçüp andan Lübzâde çiftli€in geçüp dahi afla€› cereyân edüp nehr-i Neretva'ya mahlût olurlar. ***[161b]***

Andan hakîr Dâniyâl Pafla çiftli€in geçüp nehr-i Neretva kenâr›yla sarp taflı›klar› ve niçe yerde ma‘mûr bâ€l›klar› 5 sâ‘atde geçüp,

Evsâf-› ibret-nümâ-y› tell, ya‘nî sedd-i acîb kal‘a-i Poçetel

Lisân-› Latince (---) (---) (---) demekdir. Bânîsi yine Hersek banlar›d›r. Bunda dosdo€ru Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla Kethudâs› ‹brâhîm A€a efendimiz sarây›nda meks edüp vâlide-i müflfikas› Kadu hazretleri hakîre bir hücre döfleyüp cemî‘i me’kûlât [u] meflrûbâtlar›m›z ta‘yîn eyleyüp ‹brâhîm Kethudâ efendimizin mektûblar›n vâlideye tapfl›rup safâs›ndan ol ân hakîre bir kat esvâb ve bir bo€ça çamafl›r ile on bin akçe ihsân edüp kal‘ay› seyr [ü] temâflâya meflgûl olduk.

Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth vüzerâlar›ndan Üsküplü Koca Mustafâ Pafla serdâr olup bu kal‘ay› Bundukanî Venedik'i elinden ceng-i azîm ile feth etmifldir.

Hersek sanca€› hâkinde Bolagay kazâs› niyâbetidir, lâkin kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve gayri hâkimleri yokdur, ammâ dizdâr› ve elli aded merdüm-i hisâr› vard›r, ammâ azd›r, zîrâ gâyet serhad kal‘ad›r.

Eflkâl-i zemîn-i sûr-› üstüvâr›: Nehr-i Neretva'n›n cânib-i flarkîsi kenâr›nda, ya‘nî Bolagay kal‘as› taraf›nda bir hayli bâlâ bir püflte-i a‘lâ yalç›n kaya üzre bir küçücük sûr-› esfeldir, ammâ gâyet sa‘b ve metîn kal‘ad›r. Cânib-i flarka mekflûf bir kat demir kapudur. Etrâf›nda aslâ handak› yokdur. Neretva taraf› çâh-› gayyâ ve derk-i esfelden niflân verir uçurum kayalard›r.

Ve derûn-› hisârda bir kaya€an örtülü dizdârhânesi ve bir anbâr› ve bir kullecik içinde bir küçücük mescidi var, aslâ gayri âsâr-› binâdan bir fley yokdur, ammâ nehr-i Neretva'ya ener bir su kullesi var, iki yüz ayak kesme kaya kanara nerdübân ile nehr-i Neretva'ya enilüp hîn-i muhâsarada su al›n›r. Ve mahall-i ma‘rekede bu kal‘a ancak befl yüz âdem al›r, zîrâ gâyet küçük hisârd›r.

Befl alt› kadar hurde flâhî toplar› var, ammâ iri muflkat tüfengleri çokdur. Ve kal‘as›n›n kapusu dâ’imâ kapal› durup elli aded neferâtlar› her gece gelüp nevbet beklerler, zîrâ rûz-› rûflende bu kal‘an›n düflmandan havfi yokdur. Ve etrâf›nda imdâd gelecek benî Âdemleri çokdur ve her zamân bu kal‘a (bu kal‘a)n›n karflusunda nehr-i Neretva afl›r› Loboflka kâfirleri gelüp tulumlarla nehr-i Neretva'y› yüzüp beri tarafa geçerlerse kal‘adan toplar at›lup etrâf [u] eknâfda olan nevâhî halk› haberdâr olup cümle pürsilâh gelüp kâfire bir fley ald›rmazlar, gâyet serhad yerdir. *Ne‘ûzübillâh.*

Afla€› varoflu bu kal‘an›n dibinde nehr-i Neretva kenâr›nda sâfî bâ€ u bâ€çeli ve gül [ü] gülistânl› ve müflebbek bostânl› bir küçük flîrîn kasabac›kd›r. Ancak bir mahalle ve cümle nehr-i Neretva kenâr›nda yüz elli aded kârgîr binâ kaya€an örtülü metîn evleri vard›r. Ve ba‘z› hânedânlar›nda kulleler vard›r. Kâfir havfinden her kullelerde cebehâne ve silâhlar› hâz›rd›r. Ve cümle bir hammâmd›r. Gayri yokdur. K›ble kapusu üzre târîhi:

Kad benâ hâze'l-câmi‘a'fl-flerîf, sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hac› Ali bin Mûsâ A€a.

Sene 971,

tahrîr olunmufldur.

Ve hareminde bir servî d›raht-› serâmedi var, eyle mahbûb ve mevzûn ve sebiz-gûndur kim gûyâ yekpâre zümürrûd zann olunur ve haremi dahi bir ahzar-gûn çemenzârd›r kim gûyâ yeflil katîfe (...)dâr olmufldur. Bir minâre-i serâmedi var.

Bu câmi‘-i pür-envâr› ‹brâhîm Kethudâ efendimizin ecdâd› binâs›d›r ve peder-i azîzi el-Hac› Ömer A€a bu câmi‘in alt bafl›nda kal‘a kayas› dâmeninde nehr-i Neretva kenâr›nda bir imâret-i it‘âm-› dârü'z-ziyâfe edüp cemî‘i âyende vü revendegâna ve pîr [ü] cüvâna rûz-merre merreteyn çobras› ve birer nân-pâresi ahâlî-i belede mebzûldur. Ve leyle-i Cum‘ada yahni ve pilâv zerdesi ilâ mâflâ’allâh dâ’imdir.

Ammâ bu kasaban›n hammâm› ve hân› ve çârsû-y› bâzâr› yokdur, ammâ bir mekteb-i s›byân-› t›flân-› ebcedhân› vard›r. Ba‘dehu ‹brâhîm Kethudâ efendimiz bir medrese-i dârü'l-ulûm binâ edüp bir hân ve bir hammâm binâ etme€e âdemler gönderdi.

Ve cümle hâneleri biri biri üzre cânib-i garba nehr-i Neretva'ya nâz›r beyt-i ra‘nâlard›r kim bâ€lar›nda ceviz a€açlar› gâyet çokdur. Ve havâs› gâyet latîf oldu€undan cümle kasabalardan evvel bunun meyvesi hâs›l olur. Bâ€› ve bâ€çesi bî-hisâbd›r.

Ve hakîr ile refîk gelen gâzî yi€itlerin cümlesin Sührâb Mehemmed Pafla fermân›yla bu kasabada ‹brâhîm Kethudâm›z›n vâlidesi yan›nda muhâfazac› al›kodum.

Andan on aded tüfeng-endâz ve pür-silâh yi€itler ile me’mûr oldu€umuz üzre Gabele kal‘as›na revâne

olup kal‘a-i Poçetel'den cânib-i cenûba nehr-i Neretva kenâr›yla bir sâ‘at gidüp,

Karye-i Tasuçoyik: Tarîk-i âm üzre elli aded hâne ve bir câmi‘li müselmân köydür. Hattâ ‹brâhîm Kethudâ'n›n pederi Ömer A€a bunda flâhrâh üzre medfûndur.

Ba‘dehu bu köyden yine cânib-i cenûba *[162a]* nehr-i Neretva kenâr›yla giderken nehr-i Pragova üzre Üsküplü Koca Mustafâ Pafla'n›n bir göz cisrini geçdik ve nehr-i Pragova cânib-i flarkda mezkûr Dol derelerinden ve Ustolça da€lar›ndan gelüp bu mahalde Hersek Kral› ‹skemlesi nâm bir kaya-i benâm dibindeki bo€azdan geçüp hemân ol mahalde nehr-i Neretva'ya mahlût olur.

Bu cisri geçüp sol tarafda (---) sâ‘at ba‘îd bir sahrâ vard›r, ana lisân-› Latince Popova derler. Hikmet-i Hudâ,

‹bret-nümâ-y› sun‘-› Hudâ Popova

Bu Popova sahrâs›nda binden mütecâviz yerlerde kuyular vard›r, ammâ aslâ sular› yokdur. Hikmet-i Bârî kaçan kim mâh-› Temmûz olup cemî‘i diyâr›n sular› tenezzülde oldukda bu kuyulardan sular kaynayup âflikâre olup kuyular dolma€a bafllar.

Ba‘dehu kuyulardan taflup mezkûr Popova'n›n sahrâs›n› gark edüp bir buheyre-i azîm oldukda bu sahrân›n cânib [ü] etrâf›nda olan ahâlî-i kurâlar kabakdan ve a€açdan kay›klar ile bu buheyrede gezüp mezkûr kuyulardan ç›kan lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ bal›klar›n gûnâ-[gû]nlar›n sayd [u] flikâr edüp Gabele tuzuyla tuzlayup salamura edüp vilâyet vilâyet götürüp fürûht edüp kendüler dahi kifâf-› nefs içün tenâvül ederler, ammâ bir gûne mâ’idelerdir kim aslâ bal›k râyihas]› olmayup müflg [ü] amber-i hâm gibi râyiha-i tayyibesi vard›r.

Hattâ birini tenâvül eden âdem gûyâ sakankur-› mâhî ma‘cûnu yemifl gibi takviyet verüp ol gece ehliyle levendâne ve dilberâne pehlivân-âsâ gülefl edüp ehlini befl alt› kerre alt edüp yenme€e kâdir olur. Tâ bu mertebe mukavvî bal›€› olur.

Hattâ diyâr-› Firengistân'da ve bilâd-› Bosna'da bir âdem çok cimâ‘ eylese "Bire âdem besbelli sen Popova bal›€› yemiflsin" deyü darb-› mesel olmufldur. Ve ba‘z› hukemâlar mukavvî ma‘cûnlara bu Popova bal›€› beynini koduklar› muhakkakd›r.

Hikmet-i Hudâ güz eyyâmlar› olup bârân-› rahmet nâzil olma€a bafllad›kda bu sahrâdaki buheyrenin sular› cümle kuyulara çekilüp cümle bal›klar sahrâda kalup cemî‘i vilâyet halk› üflüp ya€mâ edüp sa€îr ü kebîr bu mâhî-i mukavvîleri yeyüp vay ol nâhiyenin hâtûnlar›n›n hâline. Sürûrlar›ndan cümle nisvân›n ayaklar› yer basmayup hep arkalar› üzre safâ edüp yat›rlar.

Ba‘dehu bu sahrâda bal›klardan nâm [u] niflân kalmayup bu vâdî içre herkes hudûduna zirâ‘at edüp bir kîle darusu ve bir kile heldinesi yüz kile mahsûl verir. Her sene böyle bir temâflâ-y› ibret-nümâ-y› Popova'd›r.

Ba‘dehu cümle ahâlî-i vilâyet mezkûr kuyular içre girüp ol sahr[â] alt›nda gezüp kurâdan kurâya giderler. Hemân diyâr-› Acem'de Tebrîz'de ve Hoy ve Merend flehrindeki yer alt›nda olan kuyular gibi bunda dahi âdemler gezer, acîb ü garîb temâflâ ovad›r ve garâ’ib mahsûllü sahrâc›kd›r.

Andan cânib-i cenûba yine nehr-i Neretva kenâr›yla 4 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kasaba-i Gabele: Hersek sanca€›nda pafla hâss› voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve gayri hâkimleri yokdur, ammâ Dobra-Venedik'den gemilerle tuz gelüp iskele bafl›nda azîm mahzenler içre tuzu y›€up taraf-› pâdiflâhîden bir tuz emîni hâkimi var ve bir emîn dahi kefere taraf›ndand›r. Bu diyârda tuz gâyet makbûl oldu€undan tâ Bosna ve Öziçe ve Belgrad'a var›nca tuz gidüp lezîz milhi olur. Ve bir emîn dahi Gabele kulu taraf›ndan oturup nâz›ru'n-nuzzârd›r, ammâ bu kasaba ol kadar ma‘mûr u müzeyyen de€ildir, lâkin zamân-› kadîmde flehr-i mu‘azzam imifl. Hâlâ eser-i binâlar› zâhir ü bâhir olup Venedik küffâr› isyân u tu€yân edeli harâb olmufl, ammâ *el-hâletü hâzihî* cümle yüz elli aded kaya€an örtülü fukarâ hânelerinde câ-be-câ bâ€çeleri var.

Cümle bir mahalle-i vâsi‘dir ve cümle üç mihrâbd›r, ammâ Rüstem Pafla'n›n bir câmi‘i ve bir tekyesi ve bir mektebi ve iki aded hân› ve cümle otuz aded dükkânlar› var. Ve nehr-i Neretva kenâr›nda iskele bafl›nda iki aded âmâde pür-silâh hâz›r-bâfl firkateleri var kim merhûm Melek Ahmed Pafla efendimiz Bosna vâlîsi iken yapd›rup hayrât etmifldir.

Bu Gabele'nin gâyet flehbâz u flehnâz ve dilâver ü server-i hünerver gâzîleri olur. Hattâ bu hakîr anda iken Bâzâr köyün basup gâret eden küffârlar›n bu kasaba halk› önlerin alup Uskok kâfirleriyle ceng ede ede kâfirin flikâr ald›€› eflyâlar› ve cümle ümmet-i Muhammed esîrlerin b›rakd›rup kâfirden yigirmi esîr ve on yedi kelle ile flâdumân ederek kasaba-i Gabele'ye dâhil oldular. Tâ bu mertebe ka€an arslan yi€itleri vard›r.

Andan hakîr atlar›m›zla gemilere binüp nehr-i Neretva'y› ubûr edüp karflu bir kumsal zemîne ç›kup andan cânib-i garba yüz ad›m gidüp *[162b]*

Evsâf-› intihâ-i serhadd-i dâr-› ‹slâm, ya‘nî kal‘a-i Gabele-i sedd-i ‹slâm

Lisân-› Latin'de (---) (---) (---) demekdir. Nehr-i Neretva kenâr›nda Hersek sanca€› hâkinde cemî‘i tekâlîf-i flâkkadan berî mu‘âf u müsellem flekl-i murabba‘ bir kârgîr seng-binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r kim bu serhadlerde nazîri yokdur, lâkin küçükdür. Dizdâr› ve merdüm-i hisâr› ve yüz elli akçe pâyesiyle kad›s› olup kad›s› kâh bunda ve kâhîce nâhiye kurâlar›nda gezüp kâhî Neretva karflusunda Gabele kasabas›nda

sâkin olur, zîrâ bender-i iskele ve hafta bâzâr› karfluda durur, ammâ beri tarafda kal‘a semtinde kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve iki kal‘a dizdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve mi‘mâr› ve harâc emîni ve gümrük emîni vard›r, ammâ müftîsi ve nakîbü'l-eflrâf› yokdur.

Eflkâl-i kal‘as›: Nehr-i Neretva'dan sehel içeri bir düz vâsi‘ ve kumsal ve havâlesiz bir vâsi‘ fezâda vâk›‘ olup sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân-› Gâzî binâs› olup esâs-› binâs› sâfî alçak kayalar üzre inflâ etmifller kim aslâ la€›m kâr eylemez ve kumsal yer olma€ile meteris dahi olmaz, zîrâ kumlu€u üzre bir zirâ‘ yer kaz›lsa su ç›kar, an›niçün bu kal‘aya meterisle düflman gelemez. Gâyet metîn ve emîn kal‘a-i h›sn-› hasîn hâit-i üstüvâr olup çâr-kûflesinde Çâr-yâr-› güzîn aflk›na çâr kullesi var kim hakkâ ki her biri birer gûne sedd-i Kahkahâlard›r. Ve flimâl cânibine nâz›r bir demir kapusu olup bu kal‘a içre cümle yigirmi aded kaya€an örtülü hâneleri ve Ebü'l-feth'in bir küçük câmi‘i ve g›lâl anbâr› ve cebehânesi var, gayri âsâr-› binâ-y› imâretden bir fley yokdur.

{Sitâyifl-i kal‘a-i Yeni Gabele}

Ve bu mahal gâyetü'l-gâye intihâ-i serhad olup kal‘as› küçücük olma€ile Bundukanî Venedik'inin ›syân [u] tu€yân› ziyâde oldu€undan bu kal‘ay› dahi tevsî‘ etmek iktizâ etdikde sene (---) târîhinde Sultân ‹brâhîm Hân, Çengîzâde (---) Pafla'ya Hersek sanca€›n sadaka edüp cümle Hersek ve Bosna eyâleti askerleri bu Gabele kasabas› dibinde meks edüp Ebü'l-feth'in Gabele-i Atîk kal‘as›na muttas›l bir kal‘a-i nev-binâ dahi zamîme eyleyüp henüz kal‘a-i Gabele sedd-i ‹skender'e mânend olmufl ve evvelkiden bin kat ziyâde sa‘b ve metîn olmufl ve bunun çâr-rüknünde olan ebrâclar› kal‘a-i atîk kullelerinden büyük ve metîn olmufl, lâkin bu dahi yerli kaya üzre temeli olup ve etrâf› alçak kumsal yerler olma€ile bunun dahi handak› yokdur.

Ve bunun dahi cânib-i flimâle bir kapusu vard›r, ammâ a€aç kapudur, ammâ eski kal‘a içine aç›lan kapusu metîn ve hadîd ü cedîd kapudur, ammâ bu yeni kal‘a içinde aslâ hânelerden ve bir gayri eser-i âsârdan bir imâret yokdur. Hemân ceng içün bir meydând›r. Ve dîvârlar›n›n kal›nl›€› onar arfl›n enli ve kaddi yigirmi arfl›n bâlâ hâit-i üstavârd›r.

Ve cümle yigirmi üç aded flâhî balyemez ve gayri düflmana amân vermez toplar› vard›r. Ve bu iki aded kal‘an›n cânib-i selâs›n› nehr-i Neretva ihâta edüp hemân garb taraf› Çiftlik nâm varofl-› azîmdir. Ve bu iki kal‘alar dahi dörder köfle vâk›‘ olmuflken flimdi ikisi bir olup flekl-i murabba‘dan tûlânî oldu.

Ve cümle kal‘a-i Gabele'nin dâ’iren-mâdâr cirmi befl yüz elli aded germe ad›md›r. Ve handa€› ve kal‘aya muttas›l aslâ bir binâ yokdur. Hemân meydân-› ma‘rekeye gö€üs germifl bî-bâk ü bî-pervâ durmufl, cümle balyemez toplar› cânib-i erba‘as›ndaki fezâlara ve nehr-i Neretva bo€az›nda Norin kullesi taraf›na nâz›r ejder-misâl bafl kald›rm›fl toplard›r.

Ve bu iki aded Gabele kal‘as›n›n ve Norin kal‘as›n›n ve Korpi kullesinin bu mezkûr dörd aded kal‘alar›n cümle bin sekiz yüz aded c›las›n ve gâzî vü tüvânâ ve fetâ askerîsi vard›r kim her biri birer kal‘a de€er flehbâz yi€itlerdir kim aslâ hîle vü hud‘a ve kizb ü bühtân ve g›ybet ü mesâvî bilmez gâzîlerdir.

Ve cümle yigirmi dörd kadar a€al›kd›r. Cümlesi Nova kulu gibi darac›k beyâz s›kma gö€üslük ve geçirme esbâb geyüp bafllar›nda k›rm›z› fes ve ayaklar›nda Fireng fillar› ve bald›rlar› ç›plak, bellerinde pala b›çak ve kiminin ellerinde balta ve nacak tafl›yup k›rkar ve ellifler dirhem armud bafll› dalyan Cezâyir tüfengi tafl›yup firkateler ile deryâda gezüp ‹flpanya ve Klora ve Mankordonya ve Misine ve Napolya ve Korsaka ve Sardilya ve Cicilya adalar›n urup nehb ü gâret edüp flikârlar› ile her bâr Gabele'ye selâmet gelir gâzîlerdir kim cümle Boflnakça kelimât ederler.

Ve bu flehirlerde bu kadar zamân durdum, aslâ nisâ tâ’ifesinden bir hâtûnu çârsû-y› bâzârda görmedim. Ve bu Gabele kal‘as›n›n Lodos cânibinde ***[163a]*** bir küçük sahrâs› var. Zamân-› kadîmde pirinç hâs›l olur ark yerleri var, hâlâ mu‘attald›r.

Ve nehr-i Neretva kenâr›nda üç göz kârgîr binâ kiremitler ile örtülü tershâne gözleri var, Süleymân Hân zamân› bu kal‘ada üç kad›rga dâ’imâ âmâde dururmufl.

Sitâyifl-i kasaba-i Gabele Çiftli€i: Bu mezkûr kal‘a-i Gabele'nin taflras›nda cânib-i garbîsinde nehr-i Neretva kenâr›nda bir vâsi‘ düz çemenzâr zemîn-i mahsûldârda üç yüz hâneli ve serâpâ kaya€an örtülü kârgîr binâ-y› fieddâdî hadîka-i cinânl› vâsi‘ hânedânlar›n›n ba‘z›s›nda kulleler vard›r.

Ve cümle üç mahalle ve üç mihrâbd›r. Biri câmi‘dir, mâ‘adâs› mesâcidlerdir. Ve bir medrese-i sûhtevâtd›r ve bir mekteb-i püserând›r ve bir tekye-i dervîflând›r, ammâ bunda aslâ çârsû-y› bâzârdan bir alâmet yokdur.

Etrâf› tafll›k olma€ile fliddet-i hâr› fledîd olup havâs› sakîl oldu€undan ›s›tmas› gâyet çok olur, ammâ cemî‘i halk› keçi südü surutkas› içme€ile ve pivo ve bal suyu müskirâtlar›n nûfl etmek ile ›stmay› def‘ edüp ten-dürüst olup hayli zinde ve zeber-dest firkatede kürek çekmenin erbâb› tüvânâ âdemleri vard›r.

Hattâ Hazret-i Süleymân birkaç nefer dîvlere hât›r-mânde olup bu Hersek da€lar›na ol dîvleri sürüp kavm-i Uskok kâfiri ol dîv [ü] ifrîtlerin neslinden olup bu Hersek kavmi ve bu Gabele kavmi dahi anlardan tenâsül bularak hakkâ ki Dâbbetü'l-arz kadar tüvânâ-y› zeber-dest gâzî yi€itleri olur. Hattâ ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl mahallinde kâfirlere hücûm edüp k›l›ç ç›karmayup tüfeng atmadan sa€ eline ve sol eline birer kâfiri alup birbirlerine kâfirleri ura ura serâsîme edüp kâfirleri dest ber-kafâ ba€lar, eyle güçlü ve kuvvetli yarar yi€itleri olur, cümlesi kal‘a

neferâtlar›d›r. Bu flehirde ecnebîden gayri âdem duramaz, gâyet cezîre yerdir.

Hikmet-i sun‘-› Hudâ-y› garîbe

Ol zamân ki Hazret-i Süleymân mezkûr dîv-i sefîdleri bu Hersek vilâyeti da€lar›na nefy etdikde dîvler açl›klar›ndan Hersek'de olan da€lar›n topraklar›ndan yeyüp def‘-i cû‘ ederlerdi, ammâ b›y›klar› ve saç sakallar› cümle dökülüp mahbûb-misâl olurlar.

Ba‘dehu Hazret-i Süleymân dîvlerin bu ahvâllerinden haberdâr olup hukemâ-y› Hazret-i Süleymân ve Âsaf-› Berhayâ eydir:

"Belî pâdiflâh›m, ol Hersek da€lar›nda zernîh hâs›l olur. E€er ol da€larda benî Âdem olsa ol da€larda hâs›l olan zernîha u€rayan berrâk sulardan benî Âdem içse saç› sakal› geç gelüp k›rk yafl›na var›nca mahbûb gulâmlar› ola. Ve ol zernîh topra€›ndan tü€lü âdemler k›llar›na sürseler derhâl bir ser-i mû kalmayup vücûd-› insân billûr gibi olur" dediklerinde me€er Hazret-i Süleymân'›n hâtûnu Sabâ flehri pâdiflâh›n›n k›z› Belkîs Hâtûn'un topuklar›ndan yukarusu k›ll› imifl. Hemân Hazret-i Süleymân bir ifrîte emr edüp ve Hersek'de mahpûs olan dîvlere heldine nâm bir habbe gönderüp,

"Bunu eksinler ve tenâvül etsinler ve bize yedikleri zernîhdan toprak göndersinler" deyü fermân edince hemân ifrît tarfetü'l-ayn içre Hersek'e gelüp heldine baklas›n dîvlere verüp dîvlerden zernîh alup yine berk-i hâtif gibi huzûr-› Süleymân Nebî'ye gelüp h›r›zmay› verüp Belkîs Ana zernîhi k›ll› olan yerlere sürüp vücûd-› Belkîs Hâtûn dürr-i beyz-âsâ soyulmufl yumurta gibi beyâz olup safâ eder.

Ba‘dehu Süleymân Nebî de isti‘mâl eder. Nûre ve terkîb-i h›r›zma ve zernîh sürünmek Hazret-i Süleymân'dan kalm›fld›r. Ve Hazret-i Risâlet-penâh efendimiz dahi isti‘mâl etdiklerinden ümmetlerine sünnet olmufldur. Hâlâ Hersek da€lar›nda olan zernîh›n kesret [ü] vefreti bir diyârda yokdur. Ve heldine dedikleri bakla-misâl hubûbât›n ekme€i bu Hersek ve Bosna diyâr›nda mahpûs dîvlere Hazret-i Süleymân *aleyhi's-selâm›n* hedâyâ gönderdi€i ni‘metdir, *ve's-selâm*.

Ez-în-cânib bu Gabele kal‘as›ndan yine atlar›m›z› gemilere koyup nehr-i Neretva ile karflu tarafa geçüp atlar›m›za süvâr {olup} karflu Gabele'den cânib-i cenûba Neretva kenâr›yla rub‘ sâ‘at tafll›k içre gidüp,

Evsâf-› kulle-i Korpi

Sene (---) târîhinde bu kulle Ebü'l-feth vüzerâlar›ndan Üsküplü Koca Mustafâ Pafla binâs›d›r ve karflu Gabele kal‘as› yan›ndaki Çiftlik flehri dahi bu Mustafâ Pafla vakf›d›r. Bu kulle-i Korpi nehr-i Neretva'n›n bir dar bo€az›nda evc-i semâya ser çekmifl bir kulle-i bâlâd›r kim befl katd›r.

Ve nehr-i Neretva'ya nâz›r flâhâne toplar› var, gâyet metîn kulledir. Cânib-i flimâle bir kapusu ve dizdâr› ve seksen aded merdüm-i hisârlar› vard›r. (---) (---) (---) (---) (---) ***[163b]***

Ba‘dehu bu Korpi kullesinden yine semt-i cenûba nehr-i Neretva kenâr›yla 2 sâ‘at gidüp sa€ taraf›m›zda niçe sazl› cezîreciklerin seyr ederek ubûr edüp,

Evsâf-› kulle-i azîm Norin

Bu kulle oldu€u yere Nerîmân bo€az›ndan galat Norîman'dan Norin Kullesi derler. Bunu dahi Üsküplü Koca Mustafâ Pafla sene (---) târîhinde asr-› Mehemmed Hân-› Sânî'de binâ etmifldir. Evc-i semâya kehkeflân-âsâ zirve-i eflâke ser çekmifl bir kulle-i ser-bülenddir kim gûyâ Akkirmân kullesi ve ‹slâmbol'da Galata kullesi gibi yedi kat fieddâdî binâ bir kulle-i müntehâd›r kim kal‘a dahi denilse sezâd›r.

fiimâl cânibine ancak bir küçük demir kapusu var, nerdübân ile kayalardan nehr-i Neretva'ya enilir. Ve her gece kapuyu sedd edüp kesme kaya üzre handak› cisrin makaralar ile dîdebânlar çeküp kal‘a kapusuna dayarlar.

Ve kirpi gibi cânib-i erba‘as›na balyemez toplar› zeyn olup üç yüz elli aded nebtîz ü semm-i helâhil ve yetmifl kerre ipden ve kaz›kdan kurtulmufl merg-i afâcân kara a€u ve kara y›lan gibi düflman› sokar bîamân gâzîleri vard›r. Bunlara bir hâkim hükm edemez ve içlerine bir kanl› ve bir h›rs›z ve mücrim varsa vermezler. Ve bunda haps olup aslâ bir yere gitmezler. Cümle k›l›çlar› kanl› ve ejdehâ cânl› flehbâzlar› vard›r.

Ve kulleleri dibindeki limanda fleb [ü] rûz üç aded alesta firkateleri hâz›r-bâfl durur. Her sabâh ve ahflam binüp deryâya ganîmete giderler. Hattâ biz anda vard›kda kal‘a içre hakîre bir hücre döfleyüp anda mihmân olup dizdâr a€a ile ta‘âm yedikden sonra birkaç gâzîler bir yere gelüp ok fâl› dutup,

"Biz bu Evliyâ A€a u€uruna çeteye gideriz" deyüp gülbâng-› Muhammedî çeküp cümle guzât pürsilâh üç pâre firkatelere süvâr olup tarfetü'l-ayn içre nehr-i Neretva üzre akup gözden gâ’ib olup gitdiler. Biz dahi enderûn [u] bîrûn-› kal‘ay› temâflâ ederken vakt-i asr oldukda an› gördük: Bir sadâ-y› Allâh Allâh kopup bir tüfeng flâdumânlar› olup iskele bafl›na vard›k. Gördük kim yedeklerinde cümle bayraklar› ser-nigûn bir Pulya cezîresinin firkatesi içinde yigirmi bir aded esîr ve bu kadar tuz ve s›€›r gönü ve yapa€› ve çuka ve kumafl ve biber ve zencebîl ve envâ‘î eflyâ metâ‘lar ile leb-ber-leb memlû bir firkate ile geldiklerinde kulle-i Norin'den bir yayl›m top u tüfeng flâdumânlar› edüp cümle metâ‘› cümle gâzîler bahfl-› Kalenderî etdiklerinde hakîre bir kefere esîr ve za‘ferân ve zencebîl ve çuka ve kumafl›n envâ‘lar›ndan hisse verüp,

"Senin u€urun aç›k imifl a€a, birkaç gün dahi oturun" deyü latîfeler etdiler. Ve kendilerden ancak iki yi€it mecrûh olup anlara ikifler pay verdiler.

Sührâb Mehemmed Pafla'ya öflr-i sultânîden befl esîr ve bu kadar çuka ve kumafl ve yigirmi kelle-i kâfiri paflaya götürdüler. ‹flte bu mertebe flecî‘ u yarar flehbâz yi€itleri vard›r.

Ve bu kulle-i ser-bülend nehr-i Neretva Venedik körfezine mahlût oldu€u burunda bir pespâye kaya üzre flekl-i müdevver yedi kat kirpi gibi toplu ve bir câmi‘li ve cebehânesi ve zahîreleri mevcûd bir kal‘a-i metîndir kim bu kal‘a dibinden tâ karflu bo€aza var›nca nehr-i Neretva on sekiz yerde bo€az bo€az olup deryâya kar›fl›r.

"Bu bo€azlardan küffâr›n firkateleri ve gayri gemileri girüp ç›kmas›n" deyü bu kulle-i bâlâ binâ olunmufldur. Hakkâ ki sedd-i kilidü'l-bahreyndir. Ve küffâr bu kulle var iken gemiyle girmek ihtimâli yokdur.

{Ve bu nehr-i Neretva'ya Firengistân'da Neranta derler. ‹btidâ tulû‘› Çemerne yaylas›ndan olup kasaba-i Olu€'a ve kasaba-i Foniçe ve flehr-i Mostar'a, andan bu Gabele'den bu kal‘a-i Norin dibinde Venedik körfezine mahlût olur}. Ve bu bo€az›n karflu sol taraf› da€lar› Dobra-Venedik hudûdudur.

Ve bu bo€azdan taflra elli mîl alarka deryâ içre ‹flpanya vilâyetinin Pulya cezîresidir kim bu kullenin tâ alemi dibinde gözcü köflkü vard›r, cezîre-i Pulya andan nümâyând›r. Ve bu kullenin nehr-i Neretva aflr›s› hâlâ isyânda olan Loboflka nâhiyemiz kâfirleri sâkinlerdir. Ve bu kulle kâfire bö€ür igi oldu€undan niçe kerre bu kulle üzre onar on befler bin küffâr ale'l-gafle gelüp bir ceng [ü] cidâle âheng etdikleri gibi kal‘adan bir top at›l›nca cânib-i erba‘as›nda olan kurâ vü kasabâtlardan yigirmi otuz bin âdem ân-› vâhidde cem‘ olup küffâra niçe kerre k›l›ç urup niçe bini tu‘me-i flemflîr ve niçe bini esîr-i bend-i zincîr olup hâ’ib ü hâsir olup bir vecih ile zafer bulmayup karârlar› firâra mübeddel olmufldur. Hudâ-y› müte‘âl bu kulle-i metîni ve içinde olan gâzîleri âfât-› semeviyye ve âfât-› araziyyeden masûn ve mahfûz ede.

Ba‘dehu "Bu Norin kullesinden Mostar flehrine karflu Loboflka vilâyetini ***[164a]*** seyr ederek gidelim" dedi€imizde bu Norin kullesinin gâzîleri r›zâ vermediler. "Küffâr›n gâyet isyân [u] tu€yânlar› vard›r" dediler.

Biz dahi Loboflka yoluna gitmeden ferâ€at edüp cümle Norin gâzîleriyle vedâlaflup andan taraf-› flimâle avdet edüp iki sâ‘atde yine kasaba-i Gabele'ye gelüp tuz emînine emr-i pâdiflâhîleri gösterüp sicill-i fler‘-i Resûle emr-i flerîf kayd olundu kim "Kanûn-› pâdiflâhîden ziyâde Dobra-Venedik tuzlas›ndan bâc u bâzâr al›nmayup yine selef pâdiflâhlar› eyyâmlar›nda gibi tuzla iflleye" deyü emrler sicille kayd olup Dobra-Venedik emîninden ve bizim tuzla emîninden üçer yüz gurufl ve üçer donluk çukalar ve kumafllar alup cümle ahâlî-i Gabele ile vedâlaflup andan tekrâr yine,

Menzil-i kal‘a-i Poçetel: Bunda bir gece dahi mihmân olup ‹brâhîm Kethudâ efendimizin vâlidesinden mektûblar ve bir kat esvâb ile bir at ve bir seyishâne ve yüz altun harc-› râh alup cümle ahbâb ile vedâlaflup yine cânib-i flimâle nehr-i Neretva kenâr›yla giderken kal‘a-i Bolagay sa€ taraf›m›zda görünerek kalup taflı›kda 4 sâ‘atde,

Evsâf-› mahmiyye-i ma‘mûr u dâr-› diyâr, ya‘nî flehr-i azîm kal‘a-i Mostar

Lisân-› Latince Mostar köprü flehri demekdir. Tevârîh-i Latin'de tahrîr etdi€i üzre bu flehir içre kâfir zamân›nda bir kayadan bir kayaya nehr-i Neretva üzre âdem uylu€u kal›nl›kda hadîd zincîr-i kavî üzre bir cisr-i metîn oldu€undan bu flehre kavm-i Latin ve Boflnak ve H›rvad u S›rf ve Bulgar ve Uskok ve Lasman Mostar derler.

Hâlâ ol zincîr cisrin mahallinde Süleymân Hân bir cisr-i ibret-nümâ etmifldir kim bu felek-i atlasda ana mu‘âdil bir püll-i kebîr yokdur. Mahallinde vasf olunur, ammâ bu flehr-i ma‘mûr[u] bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân sene (---) târîhinde feth edüp Bosna eyâletinde ve Hersek sanca€› hâkinde paflan›n hâss› olup hâkimi voyvadad›r kim elli nefer âdemiyle adâlet edüp hükm-i hükûmât eder.

Hâkim-i fler‘i üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâlard›r. Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân [u] eflrâf› ve ulemâ ve sulehâ vü meflâyih-i e’imme ve hutebâ ve musannifîn u flu‘arâs› gâyet çokdur.

Ve bir hâkimi dahi sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve Budin kulu serdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve flehir kethudâs› ve harâc emîni ve mi‘mâr a€as› ve kal‘a dizdâr› ve kal‘a neferâtlar›ndan (---) aded merdüm-i hisâr› vard›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i kal‘ateyn-i flehr-i Mostar

Sene (---) târîhinde bu flehir emn [ü] amân olmak içün Sultân Süleymân Hân bu kal‘alar› nehr-i Neretva'n›n kayalar› üzre kârgîr binâ seng-t›râfl iki aded kal‘a-i savafl inflâ etmifldir kim metânetde her biri birer gûne h›sn-i üstüvârd›rlar, ammâ gâyet küçük kal‘ac›klard›r.

Mostar flehrinin ortas›ndan cereyân eden nehr-i Neretva kayalar›n›n biri sa€›nda ve biri solunda kal‘ateyn-i zîbâlard›r kim iki kal‘a mâbeyni meflhûr-› âfâk olan Mostar cisridir. Ve bu kal‘alar›n iki bafl›nda ikifler kat metîn ü müstahkem demir kapulard›r kim gûyâ her biri diyâr-› Acem'de Demirkapu kal‘as›n›n bâb-› hadîdleridir.

Ve karflu karfluya iki kal‘ada dahi müstev[fâ] cebehâneler ve flâhî zarbuzan toplar ve gûnâ-gûn muflkatlar ile ârâste ve üç aded dirsekli ebrâclar ile pîrâste olup cümle dendân-› bedenleriyle ma‘mûr u müzeyyen beyâz ku€u gibi münevver kal‘ac›klar, ammâ sâ’ir k›lâ‘lar gibi tabyal› ve handakl› kal‘alar de€ildir. Ancak cisir bafl›n korutmak içün amâr olunmufl kal‘alard›r. Gerçi kal‘a ikidir, ammâ dizdâr› birdir, lâkin her birinde seksener aded pür-silâh ve âmâde neferâtlar› kapu aras›ndaki soffalarda oturup dîdebânl›k ederler, zîrâ intihâ-i serhad yerdir. Belki Loboflka taraf›ndan düflman olan uskuk kâfirleri Tabahâne kasabas›ndan gelüp beri flehre kal‘alardan geçüp flehri düflman gâret etmesin içün dâ’imâ merdüm-i hisârlar› âmâde dururlar. Ve her gece kal‘a kapular›n sedd edüp beriden öteye ve öteden beriye bir kufl ancak uçar. Yohsa âdem âdemî-zâd kufl olsa geçemez.

Ve tabahâne taraf›ndaki kal‘an›n burc [u] bârûsu üzre nehr-i Neretva'ya nâz›r bir kasr-› mecma‘-› irfân› var. Andan nehr-i Neretva'n›n cânib-i flimâlden gelüp taraf-› k›bleye nehr-i Ceyhûn ve nehr-i Seyhûn-misâl cereyân edüp ra‘d-vâr gürleyerek ubûr etdi€i nümâyân bir kasr-› erbâb-› ma‘ârifând›r. Her bâr bu kâh-› Havarnak'da flehr-i Mostar'›n ehl-i dilân yârân-› bâ-safâlar› bu kasr-› nüzhet-âbâda oturup gûnâ-gûn mübâhase-i ilm-i fler‘iyye ve mesâil-i f›khiyye müzâkeresin ederler bir ferah-âbâd-› ârâmgâh-› dil-küflâ maksûredir.

Ve buna karîb bir lonca köflkü dahi vard›r. Bu hemân âyende vü revendegân ***[164b]*** için bir mihmângâhd›r. Ve cisrin karflu kapunun flehir taraf›nda olan kal‘a içinde Süleymân Hân'›n bir mescidi var, ammâ havl›s› yokdur.

Ve bu mahalde kal‘a neferâtlar›yçün bir küçük kahvehânesi var. Ekseriyyâ kal‘a dizdâr› ve flehrin a‘yân› bunda otururlar. Ve cümle kal‘a neferâtlar›n›n âlât-› silâhlar› bu mahallin rûy-› dîvârlar›nda tezyîn olmufldur (---) (---) (---) (---).

Der-beyân-› ibret-nümâ-y› cisr-i azîm-i Mostar

Sene (---) târîhinde bu cisr-i vâcibü's-seyri dahi Sultân Süleymân Hân'›n fermân›yla Koca Mi‘mâr Sinân ibn Abdülmennân A€a bir kantara-i azîm inflâ etmifldir kim gûyâ kavs-› kuzah gibi kehkeflân-âsâ semâya kad-keflân olup bir kayadan bir kayaya bir tâk etmifldir kim gûyâ Ba€dâd-› behiflt-âbâdda tâk-› Kisrâ'd›r. fiehr-i Mostar'›n tâ vasat›ndan cereyân eden nehr-i Neretva üzre bu püll-i ibret-âsâr binâ olunup iki bafl› kal‘a olmak ile flehrin bir taraf›ndan bir taraf›na bu s›râtdan gayri yerden ubûr olunmak bir vech ile mümkün de€ildir.

‹mdi sâmi‘înden olan ihvân-› vefâya flöyle ma‘lûm ola kim bu abd-i kemter Evliyâ-y› bî-riyâ bu âna gelince yigirmi yedi y›lda pey-ender-pey seyâhat edüp on alt› pâdiflâhl›k yeri geflt [ü] güzâr edüp niçe kerre yüz bin âsâr-› binâlara im‘ân-› nazar ile nazar edüp Vilâyet-i Erzurûm'da Hasan kal‘as› kurbunda nehr-i Araz üzre ibret-nümâ Çoban Köprüsü ve Erzurûm ile Malazgird mâbeyninde yine Araz nehri üzre Altunhalkal› cisri ve kal‘a-i Hazzo ile kal‘a-i Mefâr›kîn aras›nda Batman cisri ve Hasankeyf kal‘as› cisri ve nehr-i Âsî üzre Antakiyye pülli ve Misis'de Cihân kantaras› ve Adana cisri ve Tarsus cisri ve Sivas'da E€riköprü ve K›z›l›rmak üzre Çâflnigîr s›rât› ve K›z›l›rmak üzre Osmânc›k cisri ve nehr-i Sakarya üzre Sultân Bâyezîd'in Geyve kasabas› cisri ve diyâr-› Anadolu'da niçe yüz cisr-i ibret-nümâlar var, ammâ bunlar ibret-nümâlard›r:

Diyâr-› Rûm'da olan vâcibü's-seyr Süleymân Hân ve Selîm Hân-› Sânî'nin Çekmeceler cisrleri ve Burkaz cisri ve nehr-i Ergene üzre Koca Murâd Hân'›n Ergene köprüsü ve Edirne'de Mihal köprüsü ve yine Edirne'de Yeniköprü ve Sarrâchâne cisri ve Edirne kurbunda Koca Mustafâ Pafla cisri ve nehr-i Drin üzre Viflegrad pülli Koca Sokollu Mehemmed Pafla'n›n on iki göz cisr-i azîmidir.

Ammâ bu zikr olunan cümle cüsûrlardan vâcibü's-seyr ibret-nümâ-y› bî-misâl cisr-i lâ-nazîr bu Mostar köprüsüdür kim Arab u Acem ve Rûm u Firengistân'da ve Belh u Buharâ'ya var›nca tek-i pûm›z var, bu hakîr eyle bir cisr-i âlî rub‘-› meskûnda görmedim. Gerçi Kürdistân'da zikri sebkat eden Batman cisri ve Hasankeyf cisri dahi gâyetü'l-gâye musanna‘ cüsûrlard›r, ammâ bu Mostar cisri eflâke ser çekmifl bir kayadan bir kayaya tâk-› Havarnak gibi at›lm›fl bir göz cisr-i müntehâd›r kim afla€› bakan›n zehresi çâk olur. Hattâ bu cisrin iki bafl›ndaki kal‘alar›n iç yüzdeki kapular›n›n bir kapudan bir kapuya var›nca bu Mostar köprüsünün tûlu kâmil yüz germe ad›md›r. On befl ayak ennili€i vard›r.

‹bret-nümâ-y› di€er: Aceb ma‘rifet üzre ma‘rifet hezâr ahsend kim bu cisrin üstünden Sultân Murâd Hân-› Râbi‘in rûznâmecisi ‹brâhîm Efendi bu cisrin cânib-i garbîsi taraf›ndaki olan Tabahâne varoflu içinden nehr-i Radobola suyun bu cisir üstünden tuç künkler ile beri tarafdaki çârsû-y› bâzâr flehrine geçirüp cümle hammâmlara ve câmi‘ ve hân ve imâret [ve] medreselere ve niçe yerde çeflmelere ve'l-hâs›l k›rk befl yere bu cisir üzre sular getirdi€ine flu‘arâ-y› Mostar târîh-perdâzl›k etmifldir, ammâ san‘at-› fli‘riyye kasd etmifldir. Târîh: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Hulâsa-i kelâm seyyâhân-› berr [ü] bihârân içre iflidilmemifl ve görülmemifldir kim bir cisrin hem alt›ndan ve hem üstünden âb-› revân cereyân ede, a€reb ü garâ’ibden seyr [ü] temâflâd›r, ammâ Süleymân Hân-› Gâzî binâ etdi€ine târîh-i musanna‘› budur:

Kudret kemeri. *Sene 974.*

Andan di€er târîh-i zîbâ:

Kavs-› kuzahun ayn› bu köprü binâ oldu,
Var m› bu cihân içre mânendi hey Allâh›m,
‹bretle bakup dedi târîhini bir ârif,
El geçdi€i köprüden biz de geçeriz flâh›m.

Sene 973.

Bu cisr-i bî-nazîrin hakk›na niçe târîhler vard›r, ammâ hât›ra hutûr eden bunlard›r. Hakkâ ki üstâd bennâ-y› selef var makdûrun sarf edüp yed-i tûlâs›n› ayân etme€içün bir kayadan bir kayaya bir kemer inflâ eylemifl kim bir mesâfe-i ba‘îdeden bu cisre nazar olunsa hemân çarhdan ç›km›fl zehgîr-misâl müdevver durur bir memerr-i nâs-› bî-hemtâd›r kim bunda olan tasarruflar› ve letâfet ü zerâfet ü ilm-i mi‘mârî bu atlas-› felekde böyle bir kârgerlik flîrîn-kârl›€› bir mi‘mâr-› selef etmemifldir. ***[165a]*** Ve böyle kantara-i ibret-nümâ çeflm-i felek görmemifldir.

Ammâ hakîkatine nazar olunsa bu mahallin kayalar› üzre böyle bir göz cisir yapmak iktizâ eder, zîrâ iki cânibi evc-i âsumâna ç›km›fl kayalar ve afla€›da cereyân eden nehr-i Neretva bir minâre boyu süflâdan akup enli nehr-i azîm olma€ile iktizâ hasebiyle Koca Mi‘mâr Sinân böyle bir göz cisr-i tâk-› tumturak etmifldir. Seyyâhân-› cihân böyle tâk-› âlî görmemifldir.

Der-vasf-› cür’et-i benî Âdem

Bu kantara-i bâlâ-kad böyle âsumâna serâmed binâ olmuflken ba‘z› vüzerâ ve vükelâ ve a‘yân-› kibâr ve hukemâ-y› âlî-vakâr kimseler bu cisrin temâflâs›na gelüp mezkûr kasreynde otururlarken flehrin niçe cür’et sâhibi s›byânlar› cisir kenâr›nda âmâde durup vüzerâ huzûrunda her bir s›byân "Yâ Allâh" deyüp cisirden afla€› kendülerin pertâb edüp nehre atar ve kufl gibi uçar. Her bir gulâm birer san‘at ile perende-bâzl›k ederek kimi bafl afla€› ve kimisi ba€-dafl kurar ve kimisi ikifler üçer olup birbirlerin kucaklayup afla€› suya at›l›rlar. Cenâb-› Allâh h›fz edüp derhâl selâmet taflra kenâra ç›kup kayalardan yukaru t›rmaflup cisir bafl›na gelüp vüzerâ ve a‘yân-› kibârlardan ihsân al›rlar, ammâ gayri âdemler afla€› at›lmak de€il afla€› bakma€a cür’et edemeyüp zehresi âdemin çâk ve menzil-hâk olur, zîrâ bu cisrin kaddi tâ afla€› rûy-› âba var›nca seksen yedi kulaçd›r. Ve nehr-i Neretva'n›n umku dahi seksen yedi arfl›nd›r.

Ve nehr-i Neretva içinde hammâm kubbesi gibi tafllar vard›r ve gayet dîvâne ve taflk›n ve coflkun dîvâne akup niçe yerinde buruntu girdâblar› olup y›ld›r›m-vâr flak›yup ve ra‘d-vâr gürleyüp böyle bir dâne suya kendüyi atmak zehî cür’et-i benî Âdemdir. Ammâ el-hâs›l hemân îmân etmifllerdir. Evvel alçak kayalardan atlayup dahi âlîden pertâb ede ede idmân bulup cisrden afla€› at›l›rlar. Ammâ bir cür’et dahi bu flehrin ehl-i h›ref s›byânlar› hânelerinden üstâdlar›n›n dükkânlar›na ta‘âm getirirken iki elinde ta‘âmlar ve bafl› üzre nân-pâreler ve gayri eflyâlar var iken niçe gulâm-› sâhib-cür’etler bu kadar bâr-› sakîller ile cisir ortas›nda gitmeyüp cisrin iki taraf›nda olan ensiz korkulu€u üzre gâyetü'l-gâye sür‘at üzre se€irderek ubûr eder cerî s›byânlar› var. Akl› olan âdem bu cisrin kenâr›na varma€a havf eder, ammâ nâ-resîde püserânlar cisrin korkuluklar› üzre se€irderek geçerler, garîb ü acîb temâflâlard›r.

Ve bu cisr-i azîm oldu€u kayalar›n iki taraf› mahûf u mehîb ve beyâz u ahmer-gûn kayalar›n altlar› ekseriyyâ bofldur kim niçe yerleri fecc-i amîkdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-defter-i esmâ-i aded-i mahallât: Cümle elli üç mahalledir. Evvelâ Kosk› Pafla mahallesi,

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-hakk-› sarây-› hânedân-› kibâr-› a‘yân: Cümle üç bin k›rk aded cümle kârgîr binâ ve serâpâ kaya€an ve kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî câ-be-câ bâ€çeli ma‘mûr u müzeyyen birbirlerine muttas›l zîk sarây-› ra‘nâlard›r. Cümleden (---) (---) (---)

..... (1 sat›r bofl).....

Bu sarây-› ma‘mûrelerden mâ‘adâ yine tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ vasatu'l-hâl büyût-› zîbâlar, ammâ bu mezkûr hânumânlar›n ço€u flehrin tâ ortas›ndan cereyân eden nehr-i Neretva'n›n cânib-i flarkîsinde olan kayalar üzre vâk›‘ olup her hânelerin flâhniflîn ve kâ‘alar› ve müte‘addid hücrelerinin revzenleri ve cümle kameriyye ve maksûreleri nehr-i Neretva'ya nâz›rlard›r.

Ve nehr-i Neretva'n›n karflu garb taraf› sâfî gül [ü] gülistân ve murgistân-› bâ€-› cinân ve ravza-i r›dvân misilli hadîka-i bostânlard›r kim beri flehir hânelerinin pençereleri cümle âb-› revâna ve bu gül [ü] gülistâna nâz›r hânedânlard›r. Hattâ ba‘z› hânelerin fevkânî ve tahtânî maksûrelerinden nehr-i Neretva'dan gûnâ-gûn mâhîler sayd olunup herkes hânesi önünde nehr-i Neretva içre gasl edüp flinâverlik ederek kisb-i tarâvet ederler.

Ve flehr-i Mostar'›n ma‘mûru çârsû-y› bâzâr olan cânibindedir kim cânib-i garbdan taraf-› flarka var›nca bu flehir amâristân›n›n tûlu kâmil befl bin ad›md›r ve k›ble cânibine iki sâ‘at tâ Bolagay kal‘as›na var›nca bâ€ u bâ€çeler ile müzeyyen olmufl vâdîdir, ammâ mâh-› Temmûz'da bu flehrin havâs› gâyet fliddet-i hâr üzredir, zîrâ çârsû-y› bâzâr›n ensesi sâfî yalç›n kayalara âfitâb-› âlem-tâb›n harâreti tafllara te’sîr edüp üç ay flehrin havâs› fliddet-i hâr üzre güzer eder, ammâ âdeme ***[165b]*** aslâ te’sîr etmez kayal› da€lard›r, zîrâ dahi flark taraf› sâfî bâ€lard›r. Bu flehir darac›k kayal› zemînde vâk›‘ olma€ile

tûlânîdir, ammâ arz› yokdur, lâkin kat› mahbûb ve flîrîn flehr-i müzeyyendir. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Evsâf-› cevâmi‘hâ-y› âbidân-› zâhidân: Bu flehrin iki taraf›nda cümle k›rk befl aded mihrâbd›r, ammâ cemâ‘at-i kesîreye mâlik olan bunlard›r kim zikr olunur:

Evvelâ Gazzâzlar çârsûsu kurbunda Defterdâr Pafla câmi‘inin kapusu üzre târîhi budur:

Mehemmed nâm defterdâr-› âlî,
Olup sâ‘î vü hayr u mâni‘ ü hayf,
Düflüp bir bî-nazîr ü hûb târîh,
Dedi ol demde hâtif, menzil-i dayf.

Sene 917.

Andan cisre karîb Kosk› Mehemmed Pafla câmi‘i, gûyâ bir ma‘bedgâh-› selâtîndir kim cümle âsâr-› binâlar› serâpâ rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûrdur kim k›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre hüsn-i hat ile târîhi budur:

Hasbetenlillâh Mehemmed Pafla,
Yapd› bu câmi‘i yerinde ol fusehâ,
Dedi târîhin an›n rûhî-i kuds,
Beyt-i Rahmân u makâm-› sulehâ.

Sene 1027.

Andan çârsû içre Eski câmi‘, kapusu üstündeki târîhidir:

Men benâ mesciden fî sebîlillâhi'l-mu‘în,
Târîhuhâ rahmeten aleyhi dâ’imîn.

Sene 878.

Andan flehrin k›ble taraf› nihâyetinde ‹brâhîm A€a câmi‘i, dahi kurflum örtülü kubâb-› âlîli sâfî nakfl-› bûkalemûn-› câmi‘-i ibret-nümûndur kim bu flehr-i Mostar'›n Kosk› Mehemmed Pafla câmi‘iyle bu ‹brâhîm A€a câmi‘i flehrin âb-› rûy› olmufldur. Bu câmi‘-i münakkafl›n k›ble kapusu üzre celî hat ile târîhi budur:

Sâhibü'l-hayrât ‹brâhîm A€a ol kân-› lütf,
Ol muhibb-i ehl-i dil, ashâb-› fakr›n mesnedi,
Çûn temâm oldu dedi hâtif an›n târîhini,
Mescid-i ashâb-› dil ehl-i hakîkat ma‘bedi.

Sene 1043.

Andan mahallât içinde Rûznâmeci ‹brâhîm Efendi câmi‘i, ma‘mûr ve mazbût evkâf› dâ’im câmi‘-i bâkîdir.

Andan câmi‘-i Kara Göbel Be€, gâyet müferrah ve musanna‘ kurflumlu câmi‘-i pür-envârd›r, ammâ teng mahalde vâk›‘ olma€ile haremi yokdur. K›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre beyâz mermer üzre müzehheb celî hat ile târîhi böyle terkîm olunmufldur:

Kad büniye câmiü'fl-flerîfi'l-ekrem, fî asri Sultâni'l-a‘zam es-Sultân Süleymân Hân Gâzî izze nasruhu ve zemen-i düstûr–› mükerrem nizâmu'l-âlem hazret-i ah›'l-vezîri'l-müfahham, sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hac› Mehemmed Be€, kad vaka‘a't-tahrîru li-târîhihi fî seneti hamsin ve sittîne ve tis‘i mi’e.

Ve bu flehirde kurflum ile mestûr câmi‘-i ma‘mûrlar çokdur, ammâ ibâdet edilmez, cemâ‘at-› kesîreye mâlik câmi‘ler bunlard›r.

Ve nehr-i Neretva karflusundaki Tabahâne taraf›nda olan bâ€-› ‹rem-misâl flehr-i (---) (---) (---) cümle alt› mahalle ve befl mihrâbd›r. Gerçi serâpâ bâ€-› behifltli hânelerdir, ammâ beri büyük flehir kadar ma‘mûr u müzeyyen de€ildir ve kurflum örtülü câmi‘ ve imâretleri yokdur, ammâ Hac› Ali câmi‘i müferrahd›r ve bunun flehir taraf›ndaki namâzgâh› vâsi‘dir. (---) (---) (---) (---) Ve mezkûr câmi‘lerden mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Der-beyân-› mesâcid-i muvahhidân-› mü’minân: Cümle (---) aded mahalle mesâcidleridir. Evvelâ çârsû içinde Ahmed Efendi çeflmesinin karflusunda el-Hac› Ali A€a mescidi, câmi‘-i latîf olma€a müsta‘id bir mezgit-i kadîmdir kim k›ble kapusu üzre târîhi budur:

Ol Muhammed Mustafâ Hakk'›n habîbi söyledi,
fiol kifli kim Hak için mescid binâs›n eyledi,

De hulûs-› kalb ile âsân ola târîhini,
Bin on alt› senede yapd› Hac› Ali mescidi.

(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Sene 1016.

Sitâyifl-i medrese-i âlimân-› müfessirân: Cümle 4(?) (---) aded dârü't-tahsîl-i tâlibând›r. Cümleden Rûznâmeci ‹brâhîm Efendi medresesi,

..... (1 sat›r bofl).....

Der-ayân-› dârü'l-kurrâ-i huffâzân:

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-ilm-i dârü'l-hadîs-i muhaddisân:

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-mekteb-i t›flân-› ebcedhân:

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-zikr-i tekyegâh-› fukarâ-y› dervîflân: ***[166a]***

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-manzara-i hân-› hâcegân-› sevdâgerân:

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-medh-i hammâm-› gâsilân-› râhat-› cân: Cümle iki aded hammâmlard›r. Biri beri tarafda (---) (---) hammâmd›r. Biri karflu Tabahâne taraf›ndad›r, ammâ bu flehir içre cümle yüz yigirmi yedi aded

yerde hânedân hammâmlar› vard›r, zîrâ haremleri cânibi ehl-i perde olma€ile ev hammâmlar›na girirler.

Evsâf-› çeflme-sâr-› âb-› revân: Cümle (---) aded aynü'l-hayât-› dil ü când›r. Cümleden çârsû içre hân-› azîmin karflusunda Ahmed Efendi çeflmesinin târîhidir:

Bu hayr›n sâhibi Ahmed Efendi,
Arar bulur idi bu âb-› nâb›,
Yine kendü edüp fikr-i dakîki,
Dedi târîhin an›n âb-› cârî. *Sene (---)*

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-vasf-› sebîlhâne-i cân-sitân:

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-imâret-i dârü'l-it‘âm-› fakîrân:

..... (1.5 sat›r bofl).....

Der-aded-i çârsû-y› bâzâr-› bezzâzistân: Cümle üç yüz elli aded kârgîr binâ dekâkînlerdir, ammâ kârgîr kubâbl› bezzâzistân› yokdur, lâkin yine her metâ‘-› zî-k›ymet bî-minnet bulunur, ammâ karflu tarafda tabahânesi bir diyârda yokdur, kal‘a-misâl bir kârhânedir. Cânib [ü] etrâf› demir pençereler ve ortas› havz-› azîmlerdir. Ve bu tarafda yigirmi aded müfîd ü muhtasar dükkânlar vard›r.

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-s›fat-i ibret-nümâ-y› âbâdân: Cümleden temâflâgâh cisr-i azîmidir, ammâ bu cisrin çârsû taraf›nda ve dahi flehir içinde ve flehirden taflra yalç›n kayalar üzre ibret-nümâlardan birkaç› oldur kim nehr-i Neretva kayas›n›n tâ çârsû içinde bir kal›n zincîrli çarhlara ve dollâblara ba€layup bir zincîrin bir ucu tâ afla€› nehr-i Neretva içinde kayalara ba€lanm›fl kal›n zincîrlerdir. Kaçan bir kimesne Neretva'dan su ç›karmak murâd edinse hemân kovas›n(a) zincîrin halka[s›]na geçirüp kovay› zincîrden koyverüp y›ld›r›m gibi kova nehr-i Neretva'ya enüp kayalar›n bafl›ndaki su ile memlû olmufl kovas›n› çarhlar ile çekerken zincîrden yukaru kovalar gelüp bardaklara ve destîlere doldurup giderler. Üç yerde bu gûne zincîr çarhlar ile su çekilir bir san‘at etmifller kim bir diyârda böyle ibret-nümâ temâflâgâh yokdur. Ekseriyyâ bu flehrin s›byânlar› su çekme bahânesiyle bu çarhlardan e€lenüp üstâdlar›n›n çarh-› sitemger çemberlerine girüp kötek yerler. Bu dahi garîb temâflâ-y› g›rîv ü feryâdd›r.

‹bret-nümâ-y› di€er: Çârsû içre Gazzâzlar sûku taraf›nda çâr-kûfle bir sâ‘at kullesi var kim çan›n›n sadâs› tâ kal‘a-i Bolagay'da ve Lipete da€lar›nda istimâ‘ olur bir nâkûs-› mehîbdir, ammâ dakîka fevt etmedi€inden bu flehrin cümle câmi‘lerinin mü’ezzinânlar› bu sâ‘ate amel edüp bâng-› Muhammedî tilâvet ederler. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-ta‘rîf-i âsiyâb-› dakîk-i tahhân: Bu flehrin karflu tabahâne cânibinde nehr-i Radobola üzre on tokuz aded su de€irmenleri var kim bunlar dahi ibret-nümâ-y› vâcibü's-seyr tahhânlard›r kim bir diyârda bu gûne âlât-engâz çarhl› de€irmenler görülmemifldir ve niçe de€irmenler dahi var.

Der-beyân-› enhâr-› âb-› zülâl-i mâ-i hayevân: Bu flehir içre cereyân eden cümle iki aded nehirdir, ammâ büyü€ü nehr-i Neretva'd›r kim cemî‘i kâfiristânda "Neranta âb-› hayâtd›r" deyü hukemâ-y› Firengistân('da) içre memdûhdur. Hakkâ ki hafîf ve serî‘u'l-hazm ve mu‘tedil ü nâfi‘ bir dâfi‘u'l-ahlât *fiarâben tahûr*dur.

‹btidâ tulû‘› Çemerne yaylalar›ndan âb-› zülâl nâm selc-i rahmet olan karl› da€lardan gelüp kasaba-i Olu€'a andan kasaba-i Foniç'e andan cânib-i k›bleye cereyân ederek bu flehr-i azîm-i Mostar'a bu nehr-i azîm Neretva-i kadîm u€rayup cemî‘i mahlûk-› Hudâ'y› saky eder, ammâ yüz kulaç flehirden afla€› cereyân etme€ile bâ€ u bâ€çelere ve müflebbek bostânlara aslâ fâ’idesi olmayup cereyân ederek kal‘a-i Poçetel'e u€rar, andan kal‘a-i Gabele'ye, andan kal‘a-i Norin'de deryâ-misâl olup on sekiz yerden Venedik körfezine mahlût olur, lâkin kayalar içre cereyân etmek ile sehel ›ss›d›r, ammâ taflra bardaklarda ve bir sâyedâr yerde sehel durup kisb-i havâ etdikde buz pâresi olup ***[166b]*** gûyâ âb-› kevser olur. Ve eyle lezîzdir kim bu flehirde aslâ sâbûn ile esbâb yaykanmasa cümle esbâblar› beyâz pembe-misâl eder. Ve ana ve nisâ tâ’ifesine gâyet nâfi‘ olup lahm u flahm sâhibi eder. Ve safrâ ve sevdâ ve balgam› izâle eder.

Ammâ garîb u gurebâlar ve cümle kavm-i tüccârlar bu nehr-i Neretva'dan nûfl etmeyüp karflu Tabahâne taraf›nda cereyân eden nehr-i Radopol'dan nûfl ederler. Anlar›n zu‘m-› bât›la-i hisset-i denâetleri üzre "Nehr-i Neretva'y› nûfl eden tîz ac›€up yine bir kerre dahi ta‘âm yemek iktizâ eder" deyü bu âb-› nâbdan nûfl etmezler. Hakîkatü'l-hâl eyle serî‘u'l-hazm *fiarâben tahûr*dur kim bir âdem bir kuzu yeyüp bu Neretva'dan nûfl etse bir ânda yine âdemin tabî‘at› ta‘âm ister. Tâ bu mertebe hâz›mu'l-ifrât bir nehr-i fiat'd›r.

Andan bir ayn-› câriye dahi bu flehrin cânib-i cenûbîsi taraf›nda olan Tabahâne flehri içindeki bâ€-› behifltlerin içlerinden cemî‘i hadîkalar› rey edüp izn-i hâkim ile bâ€lara taksîm olup bir f›rkas› mezkûr cisr-i azîm üzre gelir kim ana ayn-› Radopola derler. ‹btidâ tulû‘› cânib-i cenûbda (---) (---) (---) berü gelüp Tabahâne de€irmenler[in] deverân etdirüp Mostar köprüsünün Tabahâne taraf›nda bir göz küçük cisircik dahi vard›r, andan bu uyûn-› câriye ubûr edüp nehr-i Neretva'ya pertâb eder. Ammâ bir küçük sudur ve ol kadar memdûh de€ildir, ancak beri flehre köprüden geçen suya gayri uyûn dahi kar›flup beri flehre ubûr edüp cemî‘i imâretlerde isti‘mâl olunur. (---) (---)

Der-ayân-› havâ-y› hûb-› câvidân: Havâs› sehildir, ammâ flitâs› gâyet latîfdir. Bâ-husûs seher vakti bâd-› nesîmi elbette mukarrerdir.

Der-vasf-› reng-i rûy-› pîr u cüvân: Cemî‘i halk›n›n çehreleri humret üzre olup ihtiyârlar› kemâl mertebe mu‘ammer olup yine merdâne hareket ederler.

Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn-i mahbûbân: Tâze cüvânlar› yigirmisine bâli€ oldukda henüz nâ-resîde pençe-i âfitâb mahbûblar› olur kim gayri diyârda olmaz.

Müflerref oldu€umuz kibâr-› a‘yân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-flinâh-› tabîbân-› ulemâ-y› hâzikân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-âmûhtî-i üstâd-› cerrâhân-› fassâdân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-menâk›b-› sulehâ-y› meflâyihân: Ulemâ ve sulehâs›ndan fieyhülislâm (---) Efendi ve gayri üç yüz aded ulemâs› var, ammâ müselles-i fler‘iyye görürler.

Der-na‘t-› musannifîn-i flâ‘irân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-beyân-› maz›nne-i ehl-i kirâm-› mecâzibân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-k›yâfet-i siyâb-› merd-i meydân: Ekseriyyâ ehl-i ›rz ihtiyârlar› destâr sar›nup tâze yi€itleri kalpak ve kopçal› çakfl›r ve çuka esbâb geyerler.

Der-libâs-› flemâ’il-i nisvân: Ve zenânesi yass› tarpûfl takye üzre beyâz izâr örtünüp cümle siyâh ferrâce geyüp gezerler.

Der-ilm-i iklîm-i arz-› beled-i flehristân: Bekavl-i üstâd-› zû-fünûn ilm-i usturlâbda bu flehir iklîm-i râbi‘de bulunup arz-› beledi (---) ve tûl-› nehâr› (---).

Der-kavl-i müneccimân-› tâli‘-i flehr-i amâristân: Bu flehrin ibtidâ binâs› burc-› mîzânda bulunup halk› i‘tidâl üzre geçinüp burc-› mîzân beyt-i zühre ve havâyîdir. {An›niçün halk› zühre gibi sâz [u] söze mâil olup cümle havâyî tabî‘atlard›r kim ilm-i mûs›kîden hazz ederler}.

Bî-medh-i kenîse-i râhibân-› b›trîkân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Fasl-› esmâ-i râcilân-› merd-i meydân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-flerh-i esmâ-i halka-be-gûflân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Ta‘rîf-i esmâ-i bintân-› zenân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Takrîr-i nâmhâ-y› cevâriyân:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-kelâm-› ahâlî-i flehr-i pîr ü cüvân: Cümle ahâlîsinin lehce-i mahsû[sa]lar› fasîh u belî€ flâ‘irâne Türkçe kelimât edüp Latince Boflnak lisân› kelimât ederler.

Der-tescîl-i hubûbât-› mahsûlât-› sebzevât:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-temdîh-i kâr [u] kesb-i ehl-i sanâyi‘ât:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-medh-i ni‘met-i uzmâ-y› me’kûlât: Beyâz ekme€i ve yigirmi ve otuz ve k›rk vukiyye gelir alabal›€› sicilde mastûrdur, bir diyârda olmaz illâ Mostar'da olur.

Der-sun‘-› Hudâ-y› güzîde-i müsmirât: Memdûhât›ndan fiehribân nar› kadar rummân› ve üzümü ve inciri ve kays›s› ve fleftâlûsü ve servî a€açlar› memdûhdur. ***[167a]***

Der-hayât-› cân-perver-i envâ‘-› meflrûbât:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-nazargâh-› aded-i bâ€-› ‹reme-zât: K›ble taraf›nda Bolagay'a dak ve Tabahâne taraf›nda cümle on sekiz bin altm›fl kadar bâ€-› merâmd›r.

Der-mesîregâh-› dil-küflâ-y› müferrihât:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Der-

..... (1 sat›r bofl).....

Der-flehrengîz-i tetimme-i külliyât: Hersek sanca€› hâkinde flehr-i Foça ve bu flehr-i Mostar'dan ma‘mûr u müzeyyen ve flehr-i azîm yokdur. Ve âb [u] hevâs›n›n letâfetinden her gûne meyvesi ol kadar âbdâr ve latîf olur kim incir ve üzümün ve âdem kellesi kadar dânedâr narlar›n sâ’ir ekâlîmlere hedâyâ götürürler. Henüz letâfet ve halâveti bâkî olup tûl-› zamânda meyvesinin reng-i rûy›na ve zerre kadar lezzetine kat‘â tagayyür gelmez. Ve Tabahâne cânibinin hadîka-i cinîn gaytânlar›n›n ve müflebbek bostânlar›n›n cümlesinde cârî âb-› revânlar ile ma‘mûr ve her bâ€da gûnâ-gûn kasr-› müzeyyeneler içre halk› mesrûr olup devâm-› devlet-i pâdiflâhîye müdâvemet ederler.

Hamd-i Hudâ bu flehirde üç gün zevk u safâlar edüp sene (---) îd-i (---) s› cümle cemâ‘at-i kesîre ile musallâda salât-› îdin hutbesini fieyhülislâm (---) Efendi tilâvet ederken hemân yedi nefer âdem bî-tâb u bî-mecâl olup se€irderek minbere ç›kup,

"El-amân ey ümmet-i Muhammed, iflte flu da€ ard›nda Loboflka kâfirleriyle ceng ediyoruz. Bize meded, bire imdâd" deyü feryâd edince hemân fieyhülislâm,

"Kalk›n ümmet-i Muhammed, bayram kurbân› gazâs›na gidelim ve ümmet-i Muhammed'e imdâd

edüp gazâ-y› ekber edelim" deyince hemân du‘â etmeden ve hutbe tamâm olmadan cümle guzât tarfetü'l-ayn içre mukaddemâ pür-silâh idiler, niçe bini piyâde ve niçe yüzü atl› ol ân da€lara düflüp ikinci sâ‘atde Loboflka nevâhîlerinde (---) (---) nâm köyde küt-â-küt cenge râst gelüp küffâr henüz galebe mahallinde iken bir kerre guzât-› müslimîn H›z›r gibi yetiflüp "Allâh" deyüp kâfire yetiflüp kâfir gördü kim Türk bayram gününe bakmayup yine cenge geldiler ve kâfire k›l›ç ile girdiler.

Hemân küffâr bir yayl›m kurflumu yeyüp yüz yetmifl kadar küffâr hâke düflüp âhir karârlar› firâra mübeddel olup da€lara firâr edüp yerleri dârü'l-bevâr olup gâzîlerimiz küffâr› kova kova yetmifl kadar›n esîr ve elli kadar dahi kelle paça edüp ancak yedi aded fetâlar›m›z flehd-i flehâdet câm›n nûfl edüp îd-i (---) ta‘âm›n halâs etdi€imiz (---) (---) kurâs›nda yeyüp yine sâlimîn ü gânimîn vakt-i asrda sürûr [u] flâdumânlar ederek niçe bin tüfengler atarak esîrlerimizle ve kelleleri ârâyifl-i nîze ederek alay-› azîm ile flehr-i Mostar'a girüp henüz ol gün îd-› haccu'l-ekber oldu.

Hakkâ ki flecî‘ ve yarar ve nâmdâr u dilâver, server, hünerver yi€itleri olur, ammâ Müftîzâde Ahmed A€a ol gün Rüstemâne savafl-› perhâfl etmifldir kim Sâm u Nerîmân ol mertebe ceng etmemifl ola. Cümle halk› gâzîler ve garîbü'd-diyâr muhibbi ve velî'n-ni‘am sofra sâhibi keremkâr âdemleri vard›r.

..... (2 sat›r bofl).....

Evsâf-› ziyâretgâh-› flehr-i Mostar:

..... (3/4 sat›r bofl).....

Ba‘dehu bu flehrin cümle a‘yân›ndan mektûblar alup ve kamus›yla vedâlaflup ve hakîre elli aded piyâde flehbâz refîkler verüp cânib-i garba 8 sâ‘atde Lipete yaylas› orman› ve sengistân› içre kâfirin pusu yerlerin selâmetle geçüp,

Menzil-i kulle-i cây-› amân-› Lipete: Bu sene-i m[üb]ârekede Köpürlüzâde Kethudâs› ‹brâhîm A€a bu Mostar'da neflv u nemâ bulmak ile Mostar ile Bosna-sarây› mâbeyni emn [ü] amân olsun içün ve Uskok kâfiri yollar› sedd olma€içün bu kulleyi *hasbetenlillâh* kendü mâl›yla binâ edüp dizdâr› ve elli aded merdüm-i hisâr› ve derûn-› kullede bir mescidi ve befl kat›nda cümle elli aded mücerred yi€itlerin hücreleri ve kifâyet mikdâr› cebehânesi ve befl aded flâhî toplar› ve bir anbâr› ve bir çâh-› mâs› ve bir demir kapusu ve kulle-i müdevverenin zirve-i a‘lâs› üzre flindire tahta örtülü kulle-i azîmdir. Ve bu burc-› metîn flerefiyyetine etrâf-› kullede henüz elli aded hâneler amâr olmada idi.

Bu kulleden kalkup yine cânib-i flimâle sengistânl›k içre evc-i âsumâna ser çekmifl d›raht-› müntehâlar içre 4 sâ‘atde,

Evsâf-› kasaba-i menzil-i Foniçse *[167b]*

Hersek sanca€›nda paflan›n hâss› voyvadas› hükm eder ve yüz elli akçe flerîf kazâd›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve a‘yân› ve flehir kethudâs› ve harâc emîni ve muhtesibi ve bâcdâr› vard›r, ammâ müftî ve nakîbü'l-eflrâf› yokdur.

Eflkâl-i zemîn-i imâreti: Nehr-i azîm Neretva kenâr›nda bir vâsi‘ dereli ve depeli ve kayal› ve bâ€ u bostânl› yerde nehr-i Neretva'n›n iki taraf› ma‘mûr flehirdir, ammâ Neretva nehrinin karflu taraf›ndaki flehr-i Kilis sanca€› hükmünde olup baflka voyvadal›kd›r, ammâ ol taraf› ol kadar ma‘mûr de€ildir. Ve nehr-i Neretva üzre bir a€aç cisr-i kebîr ile beri flehirden karflu flehre ubûr olunur.

Ve cümle iki taraf› alt› aded mahalledir ve cümle alt› yüz hâne kaya€an örtülü ol kadar vâsi‘ ve mükellef hânedânlar yokdur, lâkin bâ€çeleri çokdur.

Ve cümle sekiz mihrâbd›r, ammâ (---) (---) câmi‘i bir minâreli mükellef câmi‘dir. (---) (---) (---) (---) Ve cümle (---) mahalle mesâcidleridir.

Ve cümle iki aded medrese-i sûhtevâtd›r. Ve cümle üç aded mekteb-i s›byân-› t›flân-› ebcedhând›r.

Ve cümle iki yerde hânkâh-› dervîflând›r ve cümle bir küçük hammâm› vard›r, ammâ havâs› ve mâs› latîfdir.

Ve cümle iki hân› var, bir hân› dahi karfludad›r. Ve cümle yetmifl befl kadar dükkânlar› var. Ekseriyyâ demirci kârhâneleridir, zîrâ bunda yap›lan demir âleti Çaniçse kasabas› haddâdlar› yapamaz. Hattâ Foniçse k›l›c› derler bir seyf-i zülyezeni var kim diz ursan iki kat olup yine dosdo€ru olur bir flemflîr-i miczemi olur kim misli me€er Alaman'da ola. Ve pala k›l›ç ve kassâb sâtûru ve niçe gûne âlât-› harbe müte‘all›k musanna‘ demir fleyler inflâ ederler, zîrâ da€lar›nda ma‘den-i hadîdi ve cibâllerinde kömürü dahi çokdur.

Ve âb [u] hevâs› yaylak olma€ile Mostar gibi inciri ve zeytûnu ve nar› olmaz, zîrâ yaylakd›r, ammâ halk› gâyet garîb-dost ve ekseriyyâ ehl-i sanâyi‘ ü tüccâr ve sâhib-i post kimesneleri vard›r.

Ve dahi Hersek sanca€› bunda tamâm oldu, ammâ hayli vâsi‘ vilâyetdir kim hamd-i Hudâ cümle kurâ vü kasabâtlar› ve flehrleri ve k›lâ‘lar› ve cümle yaylalar›n seyr [ü] temâflâ etdik. Bu diyâr Hersek'in flark taraf› Arnavudistân'›n ‹skenderiyye sanca€›yla müflâ olup Sührâb Mehemmed Pafla ile nehb ü gâret etdi€imiz nâhiye-i Pive ve nâhiye-i Nikflik ve nâhiye-i Bangan ve nâhiye-i Zatarnak ve nâhiye-i Durobnak, bu mezkûr nevâhîler Hersek paflalar›na her bâr mutî‘ olmayup harba ucuyla söyleflirler, ‹skenderiyye ile müflâd›r ve k›ble taraf› Bundukanî Venedik'inin Kotur ve Perast kal‘alar›yla hem-çetdir ve cenûb cânibinde Dobra-Venedik ile hem-hudûddur.

Ve bu Foniçse taraf›n›n garb›nda Kilis sanca€›yla müflâ olup mâbeyne-hümâlar›nda mezkûr nehr-i Neretva hudûddur. Ve taraf-› flimâlîsi Bosna sanca€›yla s›n›rdafld›r. Ve semt-i flarkda Rûmeli

eyâletinde Vuçitrin sanca€›ndaki Istar› Ulah hâss›n›n hâkiyle hem-hâkdir. Ve k›bleye meyyâl Dukagin sanca€› hâkiyle müflâ olup gâyet vâsi‘ ve ma‘mûr sancakd›r. Hudâ dahi ziyâde amâr ede ve ›nk›râzu'd-devrân dest-i Âl-i Osmân'da ber-karâr ve mü’ebbed ola, *âmîn ve yâ mu‘în*.

Ba‘dehu bu kasaba-i Foniçse'den kalkup flark taraf›na taflı›kl› dallar ve beller aflup 10 sâ‘atde **Biyelemik yaylas›**n aflarken yayla içinde,

Menzil-i Abdi A€a oca€›: Bir metîn kullesi var, etrâf-› hânedân› cümle kal‘a-misâl dîvârl› sarây-› azîmdir. Ve Biyelmik nâhiyesi, Bosna sanca€› hâkidir. Bu hânedânda bir gece mihmân olup ve gayri refîkler alup andan yine semt-i flarka bir sâ‘atde,

Karye-i Tuflile, andan 2 sâ‘atde **karye-i Raknipçe,** bunlar ma‘mûr müselmân köyleridir. Andan 4 sâ‘atde,

Aksular yaylas›: Bir acâ’ib yayla-y› çemenzâr-› lâlezârd›r kim misli me€er Bosna'da Köprez yaylas› ve Hersek'de Çemerne yaylas› ve Yezero yaylalar› ola, ammâ bu Aksu yaylas› gâyet ma‘mûrdur. Andan 4 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Bireniçe: Bosna hâkinde bir bâ€l› ve bâ€çeli ve bir vâsi‘ öz içinde bir câmi‘li ve yüz elli aded kaya€an örtülü ma‘mûr Çengîzâdeler ze‘âmeti âbâdân köydür. Andan 4 sâ‘atde cânib-i flarka gidüp,

Menzil-i flehr-i azîm sarây-› tahtgâh-› Bosna: Bu flehre dâhil olunca hâne-i bî-minnetimiz olan Musli Efendizâdelerin sarây›nda mihmân olup üç gün sohbet-i hâslar etdik. Mukaddemâ bu flehr-i ma‘mûra sene 1069 târîhinde Melek Ahmed Pafla efendimize geldi€imiz mahalde bu flehir ale't-tafsîl tahrîr olunmufldur.

Ba‘dehu bu mahalde cemî‘i meflâyihân u ulemâ vu sulehâlardan hayr du‘âlar ve a‘yân-› kibârdan niçe ihsânlar alup,

fiehr-i Bosna-sarây›ndan Kanije kurbunda Yenikal‘a gazâs›na gitdi€imiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ **flehr-i Sarây**'dan yine cânib-i flarka 4 sâ‘atde **menzil-i karye-i Mokra,** andan **karye-i K›lanişa**'y› geçüp flâhrâh ile flimâl taraf›na 6 sâ‘atde, ***[168a]***

Menzil-i karye-i Çopur ‹mâm: Bir câmi‘li ve iki yüz ma‘mûr hâneli köydür. Andan 10 sâ‘atde,

Menzil-i Yeni kasaba-i ibret-nümâ: Sene (---) târîhinde Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ vüzerâlar›ndan Koca Mûsâ Pafla bu kasabay› inflâ edüp cemî‘i tekâlîf-i örfiyyeden mu‘âf u müsellem edüp Bosna eyâletinde hâs-› hümâyûndur ve yüz elli akçe pâyesiyle oldu€u kadar kazâc›kd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› vard›r, ammâ gayri hâkimleri yokdur. Ammâ bir dereli ve vâsi‘ özlü bâ€ u bâ€çeli yüz yetmifl kadar ma‘mûr hâneli bir flîrîn nev-binâ kasaba-i ra‘nâc›kd›r.

Ve cümle Mûsâ Pafla'n›n bir temâflâgâh-› vâcibü's-seyr bir câmi‘i var kim cümle der [ü] dîvârlar› ve mihrâb u minberi ve kapusu kemerleri ve bir serâmed minâre-i musanna‘› serâpâ zümürrûd-misâl yeflil tafldan bir câmi‘dir kim kaçan âfitâb-› âlem-tâb bu câmi‘e dokundukda bu câmi‘in der [ü] dîvârlar› ve minâresi yeflil zümürrûd gibi fla‘fla‘a urur, bir garîb ü acîb yeflil ma‘den tafld›r kim bir diyârda böyle bir ahzar-gûn câmi‘-i ibret-nümûn görmemifldir.

Ve cümle üç mahalle mescidi ve cümle bir tekye-i Halvetî ve cümle bir mekteb-i çelebi ve cümle iki aded hân-› tüccârân ve cümle bir aded hammâm-› gâsilân ve cümle on sekiz dükkân-› ehl-i h›refdir.

Bu mezkûr hayrâtlar›n cümlesi merhûm Gâzî Mûsâ Pafla hayrât›d›r. Hattâ bu âsâr-› binâlar yok iken bu mahaller haydud harâmîsi havfinden derbendi calender yerler olup bin iki bin âdem gücile ubûr ederlermifl. Hamd-i Hudâ flimdi bu rabta amâr olal› emn-i tarîk oldu.

Ve bu kasaba içinde iki aded hân-› azîmlerin tâ ortas›nda nehr-i Yadra akar ve bu nehrin tulû‘› tâ Ravna da€lar›ndan gelüp bu kasabadan afla€› nehr-i azîm Drin'e akar.

Ve nehr-i Yadra bahâr eyyâm›nda da€lar›n kar› söküldükde deryâ gibi taflar. Bu nehrin yemîn ü yesâr›ndaki hânlara gidüp gelmek içün bu nehir üzre bir göz bir cisr-i azîm binâ etmifller kim ‹slâmbol'da Çekmece-i Kebîr cisrinin gözü kadar vâsi‘ ve arîz cisr-i kebîrdir, ammâ alçakd›r ve iki tara[f›] sâfî bâ€ u bâ€çedir.

Ve bu kasaban›n âb [u] hevâs› gâyet latîfdir. Ba‘dehu bu rabtadan kalkup cânib-i garba da€lar içre bir sâ‘at gidüp,

Karye-i Konevik: Yüz hâneli ma‘mûr müselmân köyüdür kim bir câmi‘i ziyâretgâh-› tekye-i âl-i abâ, ya‘nî kutbu'l-aktâb Hindî Hamza Baba âsitânesi bu köyde bir sivri da€ bafl›nda kârgîr binâ bir hânkâh-› dervîflând›r kim hâlâ yetmifl seksen kadar Hindî ve Özbek ve Bektaflî ve Kalenderî ve fiemsî ve Yesevî fukarâlar› var.

Bu tekyenin cânib-i erba‘as›ndaki cümle da€lardaki bâ€lar bu tekyeye vakf olunmufldur kim âyende vü revende[ye] ni‘meti mebzûldur. Merhûm fieyh Hamza Baba, Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân musâhibi ve meflâyihlerinden olup kal‘a-i ‹zvornik muhâsaras›nda mevcûd bulunup,

"Mâh-› Safer'in on yedinci bâzâr gün ba‘de'z-zuhr beflinci derecede kal‘a feth olur" deyü tebflîr etdikde fi'l-vâk›‘ vakt-i sâ‘at ve derîce ve dakîka ta‘yîn etdikleri ân kal‘a feth oldukda keflf-i kerâmet etdikleriyçün ol ân rûh-› revân›n cânib-i Hakkâ teslîm edüp Ebü'l-feth Mehemmed Hân azîz-i mezbûru bu Konevik karyesinde defn edüp üzerine bu hânkâh› inflâ edüp âyende vü revende fukarâ ve müsâfirîne bir

azîm ârâmgâh binâ etmifldir. Andan yine cânib-i garba 2 sâ‘atde,

Evsâf-› ferah-âbâd-› dilflâd, ya‘nî binâ-y› bâlâ-y› kal‘a-i Kolflad

Lisân-› S›rfça (---) (---) demekdir. Bânîsi yine S›rf banlar›ndan Rado ban binâs›d›r. Sene (---) târîhinde bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân kal‘a-i ‹zvornik'i feth edüp ba‘dehu bu kal‘a-i Kolflad'› muhâsara edüp fethinde bî-hadd ü bî-k›yâs usret çeküp âhirü'l-emr cengden ferâ€at edüp etrâf-› kal‘ada cümle guzât-› müslimîne mefltâ fermân olunup cânib-i erba‘as›n birkaç günde kabza-i teshîre alup kal‘ay› muhâsara etdiklerinde küffâr-› dûzah-karâr gördü kim Türk askeri kal‘a etrâf›nda hâneler binâ edüp vatan-› aslîleri gibi bâ€ u bâ€çe sâhibleri olup oturuyorlar. Kendülere imdâddan ne gelir var ne gider.

Âhir-i kâr "El-amân ey güzîde-i Âl-i Osmân" deyüp kal‘ay› amân ile Ebü'l-feth'e verdiler. Ve derûn-› hisârdaki kâfirler seg ber-sahrâ gitdiler.

Hâlâ Ebü'l-feth tahrîri üzre ‹zvornik sanca€› hâkinde ve nehr-i Yadra kenâr›nda evc-i semâya berâber kaya üzre flekl-i müdevver bir seng-t›râfl kârgîr binâ cümle ebrâclar› metîn ve k›ble taraf›na nâz›r bir kapulu küçük kal‘ac›kd›r, ammâ sa‘b hisâr-› üstüvârd›r kim misli yokdur.

Ve kal‘a binâ olunan yalç›n kaya k›ble taraf›na e€ridir ve kayas› yumurta gibi sivridir kim bu kal‘a-i Kolflad bu püflte-i âlînin tâ zirve-i a‘lâs›nda flekl-i müdevver bir fieddâdî handaks›z cümle etrâf› çâh-› gayyâ gibi kal‘a-i bâlâd›r. ***[168b]***

Kal‘a içinde Ebü'l-feth'in bir küçük câmi‘i ve dizdâr ve kethudâ ve imâm ve mü’ezzin ve kapucu evleri ve bir anbâr› ve bir cebehânesi ve befl aded flâhî toplar› ve dizdâr› ve yigirmi sekiz aded mevcûd neferâtlar› vard›r. Âsâr-› binâdan gayri fley yokdur, ammâ bu kal‘adan tâ afla€› nehr-i Yadra'ya enince yalç›n kanara kayay› Ferhâdî külüngler ile oyup makdûr-› befler de€il bir kâr-› Ferhâd'd›r kim andan befl yüz ayak kaya nerdübân ile afla€› suya enüp nehr-i Yadra'dan su al›n›r.

Hâlâ cebehânesi kâfir zamân›ndan berü mâl-â-mâl durup hazînesinde kal‘a kral›n›n dahi bak›r sinileri ve niçe bin bak›r ve kalay suhûnlar› ve niçe bin bisât-› âvânî makûlesi gûnâ-gûn bî-hisâb eflyâlar ile mahzenleri leb-ber-lebdir.

Ve ahâlî-i vilâyetin S›rf küffâr› harâmîsi havfinden cümle zî-k›ymet metâ‘lar› bu kal‘ada mahfûzdur. An›niçün kal‘a neferâtlar› cümle müstahf›zânlard›r kim her bâr küffârdan havf edüp âmâde dururlar.

Ve kal‘a hâricinde bir su sarn›c› var ve ancak bir yolu var, gâyet sarp yol olma€ile yolun yemîn ü yesâr›na fieddâdî binâ ile korkuluk binâ etmifller, zîrâ bu yolda niçe kerre atlar›n ve âdemlerin ayaklar› s›yr›lup niçe yüz hayvânâtlar hezâr-pâre olmufllard›r. Ol ecilden yolun tarafeynine korkuluk yapm›fllard›r. Bu yoldan âdem geçerken afla€› nazar etse zehresi çâk olur. Üç bin ad›m afla€›s› gayyâ ve derk-i esfel deresinden nehr-i Yadra sâ‘ika gibi gürleyüp cereyân eder.

Ve bu kal‘adan afla€› varofla kâmil üç bin ad›mda meflakkat ile enilir ve ç›k›l›r. Cümle yüz yigirmi aded bâ€çeli hânelerdir. Ancak bir câmi‘-i sa€îri var. Mescid ve mekteb ve tekye ve hân u hammâm, dükkânlardan bir âsâr-› binâ yokdur, ammâ bâ€ u bâ€çesi çokdur, lâkin küffâr zamân› varoflu gâyet büyük imifl. Hâlâ her taraf›nda üçer kat metîn esâs-› dîvârlar› nümâyând›r.

Ve kal‘a kral›n›n bir bal›k havz› var kim bir buheyre-misâl hâlâ mu‘attal durur, lâkin bu kal‘a üç kerre muhâsara çekmek ile varoflu harâb olmufldur.

Ve bu varofldan afla€› nehr-i Yadra üzre Bahfli alaybe€i bir göz bir fieddâdî nev-binâ bir kantara-i ra‘nâ etmifl kim hâzâ hayrât-› azîmdir. Ve nehr-i Yadra bu cisre karîb nehr-i Drin'e kar›fl›r. Andan nehr-i Drin kenâr›nda kayalar› oyup yollar edüp iki yan›na korkuluklar etmifller. Ol muhâtara yollar› 2 sâ‘atde geçüp,

Evsâf-› tahtgâh-› kral-› Voyn›k, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr-› ‹zvornik

Lisân-› S›rfça ‹zvornik (---) (---) demekdir. S›rf banlar›ndan Voyn›k ban binâs› kal‘a-i atîkdir, ammâ Gâzî Hudâvendigâr asr›nda dahi metânet üzre amâr etdiler. Âhir sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Tuna Belgrad›n feth edemeyüp an›n intikâm›n bu ‹zvornik'den alup Ebü'l-feth Gâzî feth edüp Bosna eyâletinde baflka sancakbe€i taht›d›r.

Taraf-› pâdiflâhîden be€inin hâss› 345.793 akçedir ve ze‘âmeti 12 ve erbâb-› tîmâr› 674, alaybe€i ve çeribafl› ve yüzbafl› vard›r.

Hîn-i gazâda be€inin cümle askeriyle iki bin aded güzîde pür-silâh askeri olur ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Ve sanca€› hâkinde cümle on sekiz aded kazâd›r.

Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve kapukulu yeniçerisi ve Budin yeniçerisi serdârlar› vard›r. Ve dizdâr a€a ve yüz elli aded kal‘a neferâtlar› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve harâc emîni ve flehir kethudâs› ve mi‘mâr a€as› vard›r. (---)

Eflkâl-i zemîn-i kal‘as›: Nehr-i Drin kenâr›nda evc-i semâya ser çekmifl bir mermerli yalç›n k›z›l kanara kaya üzre flekl-i murabba‘ bir fieddâdî sedd-i ‹skender-misâl seng-i hârâdan mebnî bir kal‘a-i serbülenddir kim cemî‘i kemân-keflânlar bu kal‘a-i bâlân›n zirve-i a‘lâs›na flast ber-kabza ok yetifldirememifllerdir. Tâ bu mertebe âlî-kad bir tell-i refî‘ üzre kirman-› cây-› amând›r. Ve cânib [ü] etrâf›nda aslâ ve kat‘â handak› olmayup her cânibi gayyâ deresi gibi uçurum dereler olup bir taraf›nda

havâlesi olmad›€›ndan bir yerden bu kal‘aya zafer mümkün de€ildir. Kayalar›nda flâhin ve za€anos ve akbaba kufllar› vatan edinmifl sarp kayalard›r. Cânib-i garbîsi bir hayli mesâfe-i ba‘îde da€lard›r.

Cânib-i flark taraf›nda nehr-i Drin akup afla€› kal‘ay› yukaru kal‘a kayalar› gö€süne alm›fl gûyâ bir ana evlâd›n kucaklam›fl gibi durur bir âlî iç kal‘ad›r.

Ve bu iç kal‘an›n taraf-› maflr›ka nâz›r iki kat demir kapusu var ve derûn-› kal‘ada bir mahalle k›rk kadar dar ve darac›k merdüm-i hisâr evleri var ve bir Ebü'l-feth câmi‘i ve bir cebehânesi ve hazînesi ve g›lâl anbâr› ve su sarn›çlar› ve gâyet metîn ebrâclar› üzre ufak flâhî toplar› var, gayri âsâr-› binâdan bir fley yokdur, zîrâ bu kal‘aya bir kerre ç›kan ***[169a]*** âdem yine afla€› enme€e bî-tâb u bî-mecâl oldu€undan yukaru kal‘a ol kadar amâr de€ildir, ammâ,

Eflkâl-i Afla€› kal‘a: Nehr-i Drin kenâr›nda olup befl aded metîn kulleleri ve kal‘a dîvârlar›n cümle nehr-i Drin dö€er. Ve bu kal‘a cenûbdan flimâle flekl-i tûlânî kâmil bir kapudan bir kapuya befl yüz ad›m tûlî bir kal‘ad›r kim yukaru kal‘a kayas›n›n hemân cânib-i flarkîsi ve k›blesi taraf›n ihâta etmifldir. Ensesi iç kal‘a kayalar›d›r. Ve bu kal‘an›n arz› yigirmi ad›m ve otuz ve k›rk ad›m yerleri var, gâyet ensiz kal‘ac›kd›r, zîrâ k›ble taraf› nehr-i Drin'dir ve gâyet derindir. Ve garb taraf› iç kal‘a kayas›d›r. An›niçün bir ensiz dar kal‘ad›r.

Ve cümle iki aded kapusu var, bir kapudan girilir ve bir kapudan ç›k›l›r. Gayri yerden girüp ç›kmak muhâldir ve ancak bir flâhrâh-› azîme mâlik kal‘ad›r. Bu tarîk-i âmm›n yemîn ü yesâr›nda cümle tahtânî ve fevkânî ve bâ€çesiz ve havl›lar› dar üç yüz aded tahta örtülü ma‘mûr evlerdir kim cümlesi biri biri üzre cânib-i k›bleye ve semt-i flarka nehr-i Drin'e nâz›r evlerdir ve Drin kenâr› üzre olan kal‘an›n dîvâr› cümle dolma r›ht›m dîvârlar olup üzerlerinde kat-ender-kat Drin nehrine nâz›r flâhniflînli ve revzenli evlerdir.

Ve iki kapunun birine Hünkâr kapusu derler, cânib-i flimâle nâz›rd›r. Ebü'l-feth Mehemmed Hân bu kal‘a kapusundan dö€mek ile Hünkâr kapusu derler ve bu kapunun sol taraf›nda demir top gülleler durur ve ba‘z› top gülleleri deliklerinde geyim tu€ul-kalar› komufllar kim her biri demir tu€ulkalard›r.

Ve bu Hünkâr kapusundan taflra ç›karken sol tarafda bir kaya alt›nda kâmil otuz kar›fl bir flayka topu var kim içine bir âdem girüp ç›kar. Ve bu Hünkâr kapusunun iç yüzünde Hünkâr câmi‘i var kim bu câmi‘ önünde nehr-i Drin kenâr›nda Nârin kal‘a, ya‘nî afla€› hisâr›n iç kal‘as›d›r kim on bir aded bal-yemez toplar› var. Cümle nehr-i Drin'e nâz›r mefret toplard›r.

Ve bu taraf›n kal‘a dîvârlar› yigirmifler ayak kal›n sedd-i Ye’cûc-vâr metîn dîvâr-› üstüvârlard›r. Ve kaddi seksen arfl›n-› mi‘mârîdir. Ve dendân-› bedenleri ve cümle ebrâclar› gâyet hendese üzre tarh {olunmufl} flîrîn kârl› kal‘a-i mînâd›r.

Evsâf-› Sol varofl: Hünkâr kapusundan taflrada Sol varofl nâm›yla ma‘rûf olan kasaba cümle üç yüz hâne-i vâsi‘lerdir. Ve cümle flindire tahta örtülü kârgîr dîvârl› büyût-› ra‘nâlard›r. Ve cümle elli mikdâr› bî-tertîb binâ olunmufl müfîd ü muhtasar dekâkînlerdir.

Ve bu varofl dahi bir bafl›ndan bir bafl›na var›nca ancak bir soka€› vard›r, iki taraf› evlerdir kim gayri flâhrâh yokdur. Ve Yenihân nâm›yla meflhûr bir hân-› nev-binâs› var.

Sitâyifl-i Sa€ varofl: Bu afla€› varoflun cânib-i cenûbîsinde olan kapudan taflra Tabahâne varoflu nehr-i Drin kenâr›nda azîm d›raht-› müntehâlar içre üç yüz seksen kadar vâsi‘ ve bâ€ u bâ€çeli ve serâpâ flindire tahta ile mestûr hânedân-› ma‘mûrlard›r. Bunun dahi cümle hâneleri biri biri üzre nehr-i Drin'e nâz›r büyût-› müzeyyenelerdir.

Bu varoflun cümle yüz elli aded tabahânesi dükkânlar› var, gayri çârsû-y› bâzâr› yokdur, ammâ bâ€ u bâ€çesi ve câmi‘ ve mesâcidleri vard›r.

Bu varoflun cenûb taraf› nihâyetinden afla€› kal‘a içinden geçüp tâ Sol varofl içinden ubûr edüp tâ Yenihâna var›nca bu iki varoflun ve afla€› hisâr›n tûlu bir bafldan bir bafla var›nca befl bin befl yüz ad›md›r. Ve ba‘z› yerleri enli ve ba‘z› yerleri ensizdir, zîrâ enseleri kayalard›r. Ancak hemân nehr-i Drin kenâr›nca bir flâhrâh üzre bir ince uzun yol üzre varofllard›r, ammâ gâyet ma‘mûrlard›r.

Ve cümle on sekiz mahalledir ve cümle iki bin sekiz yüz tahta örtülü evlerdir. E€er iç kal‘a ve e€er afla€› kal‘a ve e€er sa€ ve e€er sol varofl cümle böyle hisâb olunup sicilde mastûrdur, ammâ ba‘z› hâ-nelerin dîvârlar› tafl binâd›r ve niçelerinin tahta havl›lard›r.

Ve cümle on sekiz mihrâbd›r. Evvelâ cümleden kadîm cânib-i flimâle Hünkâr kapusunun iç yüzündeki Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân câmi‘i; kurflumlu tavan kubbe câmi‘-i kadîmdir kim k›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre târîhi budur:

Sâhibü'l-hayrâti Sultân Mehemmed Hân,
Kad benâ hâzâ li-ecli'l-âbidîn.

Sonradan ta‘mîrinin târîhidir:

Ma‘bedi'l-uflflâk› dârü's-sâcidîn

Sene 982.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde bu kal‘aya u€rayup seyr [ü] temâflâ ederken kal‘adan afla€› flimâl taraf›ndaki bir deyre bir top urup Fethiyye nâm›nda Süleymân Hân bir câmi‘ binâ etmifldir. Hâlâ ma‘mûr ma‘bedgâhd›r.

Andan Be€ câmi‘i ve Namâzgâh câmi‘i ve yukaru kal‘ada Ebü'l-feth câmi‘i ve iki varofllarda ikifler cevâmi‘ler var ammâ isimleri ma‘lûmum de€ildir. Hudâ-y› Müte‘âl dahi ziyâde ede. ***[169b]***

Ve cümle sekiz aded mihrâb, mahalle mesâcidleri vard›r. Ve cümle sekiz aded tekyegâh-› fukarâ mihrâb› vard›r. Ve cümle üç aded medrese-i sûhtevât vard›r ve cümle yedi aded mekteb-i s›byân-› püserân vard›r ve cümle bir hammâm› var, ammâ her hânelerde soba hammâmlar› mukarrerdir ve mâh-› Temmûz'da cümle nehr-i Drin'e girüp gasl ederler.

Ve cümle üç hân›, biri sol varoflda Yenihân'd›r. Ve cümle üç aded çeflme-sâr-› aynü'l-hayâtd›r.

Ve cümle halk› Boflnak'd›r. Yine esbâblar› cümle çuka dolama ve sünnet üzre kasîr esvâb geyüp kopçal› darac›k serhadli çakfl›r› geyüp Boflnakça kelimât ederek bey‘ ü flirâ eder bir alay hac›yân ve tüccârân âdemlerdir.

Ve dahi âb [u] hevâs› gâyet latîf oldu€undan bâ€ u bâ€çesi gâyet çokdur. Ve memdûhât›ndan, eri€i ve elmas› ve kiraz› ve çam ve pelîd ve mefle tahtas› ve s›€›r gönü ve koyun yapa€›s› meflhûrdur. Ve gâyet ifflek iskeledir. Nehr-i Drin ile Belgrad'a gider gelir niçe bin gemileri vard›r.

Ve nehr-i Drin vilâyet-i Hersek'de Çemerne yaylas›ndan ç›kup Raça kal‘as› dibinde nehr-i Sava'ya mahlût oldu€u niçe kerre mastûr olmufldur.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Ziyâretgâh-› flehîdân-› kal‘a-i ‹zvornik: Evvelâ Namâzgâh câmi‘inin önünde çâr sütûn üzre kurflumlu kubbe içinde Maktûl Be€ medfûndur. *Rahmetullâhi aleyh.*

..... (1.5 sat›r bofl).....

Evsâf-› menzil-i kasaba-i azîm Tuzla: ‹zvornik sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r.

..... (3 sat›r bofl).....

Andan cânib-i flimâle 8 sâ‘atde,

Sitâyifl-i menzil-i kasaba-i Kozluk: Bu dahi ‹zvornik sanca€› hâkinde bir câmi‘li ve iki hânl› ve iki dükkânl› ve yigirmi aded tahta örtülü bâ€lar› sâfî koz a€açl› oldu€undan Kozluca derler, bir âbâdân kasabad›r.

Andan yine taraf-› flimâle Köle ‹brâhîm nâm harâmînin havfin çekerek (---) sâ‘atde refîkler ile da€lar ve ormanlar aflup,

Menzil-i kasaba-i ma‘mûr u müzeyyen Beline

Bu dahi ‹zvornik sanca€› hâkinde paflas›n›n hâss› olup voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› vard›r. Ve kasabas› bir sahrâ-y› azîmde otlu ve sulu ve cinîn ü gaytânl› gâyet mahsûldâr ekin oca€› yere vâk›‘ olmufl cümle befl mahalle-i ma‘mûr ve müslim ve kefere mahalleleridir.

Ve cümle befl yüz aded tahta örtülü tahtânî ve fevkânî hâne-i zîbâlar› var kim her birinde birer uyûn-› câriyeler revân olup bâ€-› ‹remlerinde hezârân hezâr›n negamât [u] feryâd›ndan âdem kisb-i havâ eder, ammâ cümle hânelerden ma‘mûr sarây-› azîm Çengîzâde Ali Pafla'n›n kal‘a gibi sarây› serâpâ la‘l-gûn k›rm›z› kiremit örtülü bir hânedân-› azîmdir kim müte‘addid kâ‘a ve dîvânhâneler ve matbah ve ›stabl ve fevkânî ve tahtânî cümle kârgîr binâ hücreler ile ârâste ve hareminde ve taflras›nda hammâmlar ile pîrâste olmufl bir sarây-› ma‘mûrdur kim Bosna {Sarây›} diyâr›nda böyle bir sarây-› âbâdân yokdur.

Ve bu sarây kurbunda bir orman korusu var kim Allâh'a ayând›r bunda olan d›raht-› müntehâlar›n her biri evc-i âsumâna kad-keflân olup her birinin z›ll-› himâyesinde biner aded koyun otlasa mümkündür.

Ve eyle çemenistân u lâlezâr ve murgzâr zemîni var kim gûyâ rûy-› zemîn-i sebiz-gûn duhâvî katîfedir ve âb [u] hevâs› gâyet latîf oldu€undan mahbûbu ve mahbûbesi ve her gûne meyvesi memdûhdur.

Andan kalkup yine cânib-i flimâle ormanlar geçüp 3 sâ‘atde,

Evsâf-› vilâyet-i Siremçe, ya‘nî kal‘a-i köhne bünyâd-› hisâr-› Raça

Bu sûr-› üstüvâr bender-âbâd›n mukâbelesine gelüp bir gemi ile nehr-i Sava'y› karflu Raça kal‘as›na geçüp gümrük emîninde mihmân olup flehr-i bender-âbâd›n flehir temâflâs›na mukayyed olup ibtidâ ihtiyâr kimesneler ile ve erbâb-› ma‘ârif ve sulehâ-y› ümmetden hâl sâhibi âdemler ile hüsn-i ***[170a]*** ülfet etme€e bafllad›k.

Ammâ kal‘a-i Raça'n›n ismi S›rf lisân›nca (---) (---) demekdir. Bânîsi yine S›rf banlar›ndan Belgrad kal‘as›n Ebü'l-feth'e vermeyen Koca Matyafl ban babas›n›n binâs›d›r.

Ba‘dehu bu kal‘a sene (---) târîhinde Süleymân Hân fethidir, be-dest-i gâzî-i makbûl iken maktûl fiehîd ‹brâhîm Pafla fethidir. Hâlâ Sirem sanca€› be€inin voyvadas› hâkimdir ve yüz elli akçe a‘lâ pâyeli kazâd›r.

Ve cümle (---) aded nevâhî kurâlar› mutî‘ u münkâdd›r ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve kapukulu ve Budin kulu serdâr› vard›r. Ve gümrük emîni ve harâc emîni Budin kulu taraf›ndan zabt olunur. Ve muhtesibi ve bâcdâr› ve flehir kethudâs› vard›r, ammâ kal‘a dizdâr› ve nefe-râtlar› yokdur.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Raça: Nehr-i Sava kenâr›nda bir alçak toprakl› düz çemenzâr yerde bir köfleye buruna vâk›‘ olmufl flekl-i müselles bir fieddâdî tula binâ bir kal‘a-i zîbâ imifl. Bu kal‘a vaz‘ olundu€u burunun mukâbelesinde nehr-i Drin-i azîm zor ile ‹zvornik'den berü gelüp nehr-i Sava gibi kuvvetli suya Drin urup bu kal‘a-i Raça'y› nehr-i Drin ve nehr-i Sava bir olup ittifâk üzre bu kal‘ay› harâb

edüp ancak nehr-i Sava kenâr›nda bir kullesi kalm›fl. An›niçün bu kal‘an›n dizdâr› ve merdüm-i hisâr› yokdur.

Der-niflâne-i flehr-i Raça: Mezkûr çemenzâr burunda nehr-i Sava ve Drin nehri birbirlerine mahlût oldu€u mahalde cümle yedi aded müselmân mahallesi ve dörd mahalle kefere-i Bulgar ve S›rf mahallâtlar›d›r. Ve cümle befl yüz elli aded tahtânî ve fevkânî ikifler kat cümle tahta binâl› hadîka-i r›dvânl› ma‘mûr evlerdir, ammâ kârgîri nâdirdir. Ve cümle havl›lar› serâpâ tahtadan amâr olmufldur. Hattâ cemî‘i zokaklar› tahta balvan döflelidir. fiehirden taflras› k›fl köyleri çamur deryâs› olur, zîrâ zemîni alçakd›r.

Ve cümle befl aded mihrâbd›r. Befli dahi salât-› cum‘a edâ olunur cemâ‘at-i kesîreli cevâmi‘lerdir, ammâ isimleri ma‘lûmum de€ildir. Ve befli de kurflumsuz flindire tahta örtülü ma‘bedgâhlard›r, ammâ minâreleri ol kadar musanna‘ de€ildir.

Ve cümle iki yerde medrese-i tâlib-i ilm vard›r, ammâ ders-i âmlar› yokdur. Ve cümle üç aded mekteb-i dâ[rü]'t-ta‘lîm-i s›byânlar› var, ammâ gulâmlar› ol kadar necîb ü reflîd de€illerdir. Ve cümle iki yerde tekye-i dervîflân-› sâhib-i tarîk vard›r.

Ve cümle iki aded müfîd ü muhtasar hân-› tüccârânlar› var, ikisi de gümrük emîni iskelesi bafl›ndad›r. Ve cümle bir müferrih hammâm› var, ammâ küçükdür.

Ve cümle flehir içre üç yerde a€aç cüsûr-› memerr-i nâs› var, zîrâ nehr-i Drin ve nehr-i Sava pek tu€yân üzre gelse flehrin niçe bâ€çeleri ve flehrin gark eder. An›niçün hafleb kantaralar› vard›r.

Ve cümle yetmifl aded dükkând›r, ammâ bezzâzistân› yokdur, ammâ bâ€ u bâ€çesi gâyet çok olup memdûhât›ndan lipo ekme€i ve bal suyu ve eri€i ve elmas› cihân› dutmufldur, ammâ üzümü menhûs olup meyi de âdemi serhofl etmez, an›niçün halk› hoflhâllerdir.

Ve bu flehri nehr-i Sava ihâta etmifldir. Hâkim murâd edinse bir Savadan bir Savaya kurâs›n› kesse bu Raça flehri cezîre olmak mümkün idi. Ve âb [u] hevâs› latîf oldu€undan cümle ünâs› ten-dürüstlerdir. Ve cümle Poturca kelimât edüp ticâret ile geçinüp ekseriyyâ cümle halk› t›ransa gemicilerdir.

Ve a‘yân› serhadli esbâb› geyerler, ammâ gâyet ehl-i zevk baba-y› âlem muhibb-i fukarâ sofra sâhibi garîb-dost âdemlerdir kim ekserî o€uz, hîle bilmez merdümlerdir. Andan cânib-i flimâle 6 [sâ‘at] gidüp,

Evsâf-› sahrâ-y› Erik, ya‘nî kal‘a-i zîbâ Moravik

Lisân-› S›rfça (---) demekdir. Bânîsi yine Koca Matyafl ban binâs›d›r. Sene (---) târîhinde Süleymân Hân vüzerâlar›ndan Sar› Rüstem Pafla bu kal‘aya on aded top güllesi urup feth etmifldir. Hâlâ güllelerin darb›ndan münhedim olan rahnedâr hâitler zâhir ü bâhirdir. Ve kanûn-› Süleymân Hân üzre bu kal‘a Sirem sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe kazâd›r, gayri hâkimleri yokdur, lâkin bâ€çesi çokdur.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘as›: Nehr-i Sava'dan azm›fl nehr-i Vuka kenâr›nda bir sahrâ-y› çemenzâr düz yerde flekl-i murabba‘ tula binâ bir küçük kal‘a-i ra‘nâd›r. ‹çinde bir küçük câmi‘i ve elli aded flindire tahta örtülü ve hâneleri ve anbâr› ve cebehânesi ve çâr-kûflesinde çâr tula kulleleri ve on aded flâhî toplar› ve iki aded demir kapular› var, biri kara taraf›na ve bini nehr-i Vuka kenâr›na aç›l›r. Bu iki kapunun dahi önlerinde handak üzre hafleb cisirleri vard›r. Her gece kal‘a neferâtlar› bu cisirleri makaralar ile kald›rup kal‘a kapusu ***[170b]*** önlerine siper eder. Handak› nehr-i Vuka ile leb-ber-leb vâsi‘ ve amîk handakd›r. Kal‘a dizdâr› ve elli aded merdüm-i hisâr› vard›r.

Sitâyifl-i varofl-› kal‘a-i Moravik: Cümle iki mahalle ve cümle iki yüz aded flindire örtülü ve tahta havl›l› mükellef ü mükemmel evlerdir. Ve bu varofla kal‘adan iki aded hafleb cisir ile geçilir ve cisir bafl›nda cümle bir hân› var ve cümle iki aded mahalle mesâcidleri var. Gayri hayrâtlar yokdur. Ve cümle halk› Boflnak'd›r. Çârsû-y› bâzâr› olmamak ile hafta bâzâr› durur.

Andan 5 sâ‘atde düz sahrâ-y› çemenzârlar içre gidüp,

Evsâf-› kasaba-i ma‘mûr Nemse

Süleymân Hân Belgrad'› feth etdikde kal‘a içinden amân ile ç›kan Nemse küffâr› bunda iskân etdirilme€ile Nemse kasabas› derler. Sirem sanca€› hâkinde be€inin voyvadal›€›d›r. Yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Kethudâyeri, yeniçeri serdâr› ve Budin kulu serdâr› ve muhtesibi ve gümrük emîni ve harâc emînleri vard›r, ammâ iskelesinde emîni ve harâc› Budinli aklâm›d›r, ammâ bâ€› ve bâ€çesi bî-hisâb olup a‘yân [u] eflrâf› çokdur.

Amâristân›, cümle nehr-i Sava kenâr›nda bir vâsi‘ çemenzâr sahrâ-y› lâlezârda gâyet mahsûldâr hâk-i Sirem ve mânend-i bâ€-› ‹rem-misâl bir ma‘mûr ve flîrîn Nemse kasabas›d›r kim cânib-i flimâlinde kasaba-i Mitroviçse 4 sâ‘at karîbdir, ammâ bu kasaba-i Nemse cümle tokuz mahalle ve cümle bin k›rk aded tahtânî ve fevkânî mükellef ve müzeyyen vâsi‘ sarâylar› da vard›r, ammâ bu Sirem diyâr›nda tafl olmama€ile ekseriyyâ evleri tahta flindire ile mestûr olup ve serâpâ tahta havl›l› büyût-› ra‘nâlard›r. Üç mahallesi S›rf ve Bulgar'd›r ve iki mahallesi kefere-i Latin-i füccârd›r. Ve cümle on dörd aded mihrâbd›r. (---) câmi‘i,

..... (1 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded mahalle mesâcidleridir. Ve cümle iki aded medrese-i dârü'l-ulûmdur. Ve cümle

iki aded mekteb-i ci€er-kûfle-i püserând›r. Ve cümle üç aded tekye-i erbâb-› tarîk-i dervîflând›r.

Ve cümle (---) aded hân-› tâcirând›r. Ve cümle (---) aded hammâm-› gâs›lând›r, ammâ ev hammâmlar› çokdur. Ve cümle yüz on aded dükkânlar› vard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur, lâkin bu kasaba Mitroviçse kasabas›ndan ma‘mûrdur, zîrâ nehr-i Sava kenâr›nda iskele-i azîmdir. Ve âb [u] hevâs› gâyet latîf oldu€undan halk› zinde olup câ-be-câ mahbûblar› da bulunur.

Ve memdûhât›ndan beyâz ekme€i ve ya€› ve bal› ve beyâz kiraz› meflhûrdur. Ve gâyet ganîmet kasaba oldu€undan cümle halk› tüccâr ve ehl-i zevk, oda sâhibi müsâfirîne ri‘âyet eder garîb-dost kimesnelerdir. (---) (---) (---) (---) (---).

Andan kalkup cânib-i flimâle 7 sâ‘at gidüp **palanka-i Tovarnik'i** geçüp 3 sâ‘atde,

Menzil-i palanka-i Sotin: Mukaddemâ Uyvar gazâs›na giderken memdûhdur. Andan yine cânib-i flimâle 5 sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Vulkovar: Mukaddemâ bu dahi mevsûfdur. Andan 8 sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Ösek: Bu mahalde Sadr›a‘zam›n Kanije kal‘as› imdâd›na henüz gitdi€inin haberin alup biz dahi Ösek'den bin befl yüz kadar pür-silâh asker ile,

Kanije kal‘as› istihlâs›na gitdi€imiz menâzilleri ve çekdi€imiz meflakkati beyân eder

Evvelâ Ösek'den kalkup cisr-i azîm ve Tobla'dan geçüp ve dahi palanka-i Darda'y› geçüp ve ol mahalde nehr-i D›rava üzre gemiler ile inflâ olunmufl cisri geçüp cânib-i garba Maslovin kal‘as› üzre gitmesine müflâvere edüp giderken Yakoval› alaybe€inin çafl›tlar›na râst geldik. Biz anlar› kâfir zann eyledik. Me€er anlar tebdîl-i k›yâfet mü’min ü muvahhidler imifl. Hemân anlar bize eydir:

"Bire âdemler, Maslovin kal‘as›ndan nehr-i D›rava'y› geçmizsiz, cihân› kâfir dutup hâlâ kâfir Kanije'yi küt-â-küt dö€mede. Yar›nki gün top sadâlar›n istimâ‘ edersiz. Vezîria‘zam ise dahi Se€itvar kal‘as›nda asker-i deryâ-misâl cem‘ etmede. Siz Maslovin iskelesine giderseniz hemân kendi aya€›n›zla kâfirin içine girirsiz" deyince cümle Pojaga kal‘as› ve Yakova kal‘as› ve Ösek kal‘as› gâzîleri müflâvere edüp kal‘a-i Valpova üzre gitme€i re’y-i ahsen görüp derhâl cânib-i garba da€lar ve ormanlar ve çamurlu batak ve çatak yerleri ve mahûf u muhâtara belleri ubûr edüp 11 sâ‘atde derd-i mihen çekerek,

Evsâf-› kal‘a-i flîrîn Valpova

Lisân-› Boflnakça (---) (---) demekdir. Bânîsi Zirin hersekleridir, ammâ fâtihi sene 950 târîhinde Sultân Süleymân Ustolni-Belgrad ve kal‘a-i Üstürgon fetihlerine giderken Anadolu askeriyle ‹brâhîm Pafla'y› ***[171a]*** ve Rûmeli be€lerbe€isi Koca Ahmed Pafla'y› talî‘a-i asker ve pîflvâ-y› cünd-i muzaffer edüp Bö€ürdelen kal‘as› önünden Sava nehri üzre cisrden cümle asâkir-i deryâ-misâl ubûr edüp cümle cünûd-› müslimînden mukaddemce Köstendil sanca€› Be€i H›z›r Be€, Avlonya Be€i Mesîh Be€ ve Yahyâ Paflazâde ‹nebaht› Be€i Ahmed Be€ on bin asker ile Ösek kal‘as›ndan birkaç aded balyemez toplar ç›karup bu Valpova kal‘as›n› muhâsara edüp cenge âheng etdiklerinde bir ceng-i azîm ederken gerüden Serdâr Koca Ahmed Pafla ile Anadolu vezîri dahi gelüp germâ-germ savafl-› perhâfl ederler, ammâ derûn-› hisârda mahsûr olan küffâr bât›l dînleri gayretine bezl-i cân edüp yedi gün yedi gece ceng-i azîm edüp kal‘an›n handak›n guzât-› müslimîne göstermezler.

Âhirü'l-emr bizzât Sultân Süleymân Hân ceng üzre gelüp serâperde-i Süleymânîsinde meks edince derûn-› hisârdaki küffâr-› dalâlet-fli‘âr›n deryâ-misâl asâkir-i müslimîni görünce ak›llar› bafllar›ndan gidüp kal‘an›n burc [u] bârûlar› üzre beyâz istîmân peykerlerin diküp istîmân edüp kal‘a miftâhlar›n bizzât Süleymân Hân'a vermeyince kal‘ay› dest-i ‹slâm'a vermediler ve "Kal‘adan ç›kup fi›klofça kal‘as›na gitdiler" deyü bu gazâ-y› garrâda hâz›r olan ihtiyârlardan istimâ‘ edüp tahrîr etdik.

Ammâ bu kal‘a-i üstüvâr Süleymân Hân tahrîri üzre Pojaga sanca€› be€inin voyvadal›€›d›r ve yüz elli akçe pâyesiyle niyâbetdir. Budin yeniçerisi serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve iki yüz aded merdüm-i hisâr› vard›r.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Valpova: Nehr-i Kraflinçe ile handak› leb-ber-leb bir düz alçak çemenzâr yerde tula binâ bir sarây-› azîm-misâl bir küçük kal‘ad›r, ammâ gâyet metîn ü müstahkemdir. Handak kenâr›nca gird-â-gird cirmi kâmil befl yüz ad›md›r ve handak› gâyet vâsi‘ ve amîkdir. Ve bu nehr-i Kraflinçe Ösek'den beri iki sâ‘at bir a€aç cisir alt›ndan gelüp bu kal‘a handak›na u€rayup nehr-i D›rava'ya mahlût olur.

Ve bu kal‘a kapusu k›bleye mekflûf olup handak üzre bir hafleb cisrini her gece pâsbânlar makaralar ile kald›rup kal‘a kapusuna siper ederler. Ve cisir bafl›nda bir teferrücgâh lonca köflkü var ve bu kapu üzre olan kullede bir sâ‘at çan› var. Bu kapudan içeri bir muzlim yol ile karanl›kda gidüp befl kat demir kapular dahi vard›r. Kal‘a intihâs›nda Süleymân Hân câmi‘i var. Minberi nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn-› münakkafld›r.

Ve derûn-› hisârda dizdâr ve kethudâ ve imâm ve mü’ezzin ve kapucular ve mehterânlar hânesinden gayri anbâr ve cebehânesi var, gayri âsâr-› imâretden bir fley yokdur.

Ve bu kal‘a flekl-i murabba‘d›r ve çâr-kûflesindeki kulleler flindire tahta örtülüdür. Ve kullelerde flâhî

serâmed toplar› olup kal‘a dîvâr› elli arfl›n âlî hâfl›tlard›r. Ve bu kal‘a önünde cisir afl›r› iki aded vîrân kulleleri var. Kaçan kim Süleymân Hân asr›nda bu kal‘ay› muhâsara etdiklerinde bu vîrân kulleleri meteriz edinüp asker-i ‹slâm bu kullelerden kal‘ay› zebûn etmifllerdir. Ve kal‘an›n bat› taraf›ndaki rûy-› dîvârda dahi top gülleleri kelle kadar sapl› durur.

Eflkâl-i varofl-› Valpova: Kal‘adan handak afl›r› cânib-i k›bleye meyyâl bir küçük varofldur, ammâ ma‘mûrdur. Cümle üç mahalle ve cümle iki yüz aded flindire tahta örtülü evlerdir.

Ve cümle befl mihrâbd›r. Ve cümle bir medrese ve cümle bir mekteb ve cümle bir tekye ve cümle bir hammâm ve cümle iki hân ve cümle yigirmi dükkân ve cümle iki bin kadar bâ€-› cinând›r.

Âb [u] hevâs› latîf yerdir, ammâ gâyet cezîre yerdir, ammâ bu varoflun dahi etrâf› sarp handakd›r ve düflman havfinden flarampavl› paçar›zlard›r.

Ba‘dehu bu kal‘adan kalkup cânib-i garba 3 sâ‘at gidüp nehr-i D›rava kenâr›na varup düflman havfinden fi'l-hâl da€lar›n ormanlar›n kesüp etrâf›-m›za flarampavlar edüp tarfetü'l-ayn içre mümkün oldu€u mertebe handaklar kazup içine girdik.

Ba‘dehu (ba‘dehu) gemilerle ve sallarla ve potlar ile karflu tarafa geçme€e mübâfleret olundu. Hattâ ol gün vâfir asker geçüp beri tarafda asker az kald›. *Allâhümme âfinâ* tarafeynden bir düflman zâhir olsa beriden öteye ve öteden beriye aslâ imdâd olamaz. Hemân hakîrin cân bafl›ma s›çrayup cümle esbâblar› bir ç›rn›k kay›€a koyup Tatar tarz› atlar› suya urup yaldad›lar. Cümle serhad gâzîleri âlem-i hayretde kald›lar.

Hamd-i Hudâ atlara ve hakîre ve hüddâmlar›ma bir zarar olmayup karfluya ubûr etdik, ammâ vakt-i sabâh sovu€u olmak ile atlar ve hüddâmlar üflüyüp derhâl atlar› e€erleyüp süvâr olup birkaç müflvârlar edüp atlar ve hüddâmlar k›zup tâ vakt-i zevâle dek askerin gerisi de geçüp nehr-i D›rava kenâr›ndan cânib-i garba da€lar ve ormanlar› 3 sâ‘atde geçüp,

Evsâf-› hisâr-› üstüvâr-› bâlâ, ya‘nî binâ-y› ra‘nâ kal‘a-i fiiklofl

Lisân-› S›rfça (---) demekdir. Bânîsi Ungurus krallar›ndan ***[171b]*** Koca Matyafl Kral binâs›d›r. Ba‘dehu Süleymân Hân sene (---) târîhinde Lagofl Kral›, Mihaç sahrâs›nda münhezim edüp kral-› dâl bir batakda mürd olup Budin'i feth edüp Ungurus kral-l›€›yla Budin kal‘as›n Yanofl Kral'a sadaka edüp kendüleri devlet ile Dârü's-saltanati'l-aliyyelerine azîmet etdiklerinde bu fiiklofl kal‘as› ban› Budin Kral› Yanofl'a mutî‘ [ü] münkâd olup niçe zamân âsûde-hâl oldu.

Hikmet-i Hudâ Budin'de Yanofl Kral mürd olunca bu fiiklofl ban› ferce bulup Beç kal‘as› çâsâr› olan Ferdinand Krala tâbi‘ olup sâ’ir küffâr›n i€vâ ve ilkâs›yla bu fiiklofl kâfirleri Ösek ve Darda ve Sirem câniblerin nehb ü gârete bafllayup âhirü'l-emr sene 950 târîhinde Süleymân Hân asâkir-i zafer-me’ser ile kal‘a-i Valpova'y› feth edüp atf-› inân›n kal‘a-i fiiklofl'a edüp Ösek be€i Murâd Be€ ve Mihaç be€i Kâs›m Be€ cümle askerleriyle salt [u] sebükbâr bu kal‘a-i fiiklofl'› muhâsara edüp ba‘dehu üçüncü gün pâdiflâh-› Süleymân-› zamân vâdî-i fiiklofl'a meks-i h›yâm etdükde germâ-germ yedi gün ceng-i azîmeler olup hamd-i Hudâ sene-i mezbûrun mâh-› Rebî‘ulâhirindeki yevmü'l-erba‘ada afla€› kal‘a bi-avnillâh feth olup cümle küffâr yukaru kaya üzre iç kal‘aya kapan›rlar.

Âhir-i kâ[r] dördüncü gün kal‘a amân ile pâdiflâh-› cem-cenâba kal‘a miftâhlar›n verüp Se€itvar kal‘as›na giderler. Çünkim sene 950 kal‘a feth olup ibtidâ hükûmetin Mihaç be€i Kâs›m Be€'e ihsân olunup hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre bu kal‘a-i fiiklofl Budin eyâleti iken ba‘dehu sene 1009 târîhinde Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda kal‘a-i Kanije feth olup hâlâ Kanije paflas›n›n voyvadal›€›d›r ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Ve kethudâyeri ve Budin ve kapukulu serdâr› ve muhtesibi ve dizdâr› ve yüz yetmifl nefer merdüm-i hisâr› ve a‘yân-› kibâr› vard›r.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i fiiklofl: Bir sahrâ-y› hâmûnun tâ vasat›nda bî-hâ’il evc-i âsumâna kad çekmifl bir kal‘a-i ser-bülenddir kim tâ iç kal‘as›n›n zirve-i a‘lâs›na var›nca üç kat fieddâdî metîn ve seng-t›râfl bir kal‘a-i hâz›r-bâfld›r. Ve iç kal‘as› olan püflte-i âlî bir sivri tafld›r. Mâ-takaddem bu nârîn kal‘a krallara mahsûs sarây-› nâ-t›râfld›r. Bu iç kal‘a içinde müte‘addid kâ‘alar ve dîvânhâneler ve gûnâ-gûn nüzhet-âbâd maksûreler ile ârâste ve cihân-nümâ kâh-› Havarnaklar ve flâhniflînler ile pîrâste bir sarây-› vâcibü's-seyr iç kal‘ad›r.

Cânib-i flimâlinde tâ kal‘a-i Peçoy ve taraf-› garb›nda kal‘a-i Se€itvar ve semt-i k›blesinde kal‘a-i Valpova nümâyân bir iç kal‘a-i cihân-bând›r.

Ve bu iç kal‘ada Seyrântafl› demek ile ma‘rûf bir temâflâgâh kayas› var, cümle sahrâ andan nakfl-› bûkalemûn nümâyând›r. Ve ol taraf› gâyet sedd-i metîn dolma r›ht›m sa‘b ve kavî dîvâr-› üstüvârd›r. Ve bu sarây›n dam u bâmlar› ve maksûreleri cümle gûnâ-gûn kiremit örtülüdür.

Ve bu iç kal‘ada Süleymân Hân câmi‘i var. Ve dizdâr ve kethudâ ve imâm ve mü’ezzin ve cebehâne ve g›lâl anbâr› evleri var, gayri fley yokdur. Ammâ bu iç kal‘ada bir çâh-› mâs› var kim umku kâmil seksen kulaç seng-i hârâdan kesme kayad›r, ammâ suyu gûyâ âb-› hayâtd›r, lâkin nehr-i azîm gibi cereyân eder bir sudur. Bir merd-i âferîde bilmez kim bu kuyunun suyu nereden gelüp nereye gider.

Ve bu iç kal‘a handak› içinde bir balyemez topu var, gâyet büyük topdur. Ve cisir ile geçilir bu kal‘a-i bâlân›n üç kat kapusu vard›r.

Manzara-i afla€› kal‘a-i fiiklofl: Cümle üç kat kal‘ad›r ve cümle on yedi aded fieddâdî kaya kulle-i serâmedlerin tâ zirve-i a‘lâlar› sivri sivri tahta örtülüdür kim Sührâb Mehemmed Pafla Kanije vâlîsi iken bu kulleleri tahtalar ile örtmüfl gâyet metîn ebrâclard›r. Ve her kulle mâbeyni kâmil yüzer ad›md›r. Bu hisâb üzre afla€› kal‘an›n dâ’iren-mâdâr cirmi bin yedi yüz aded hatvedir. Ve bu kal‘an›n gird-â-girdi serâpâ yalç›n kesme kaya handak-› amîk ü ar›z ü mehîb hafr-i azîmdir.

Ve cânib-i flarka bir kapusu var. ‹ç yüzünde bir âb-› hayât kuyusu var. Ve kapudan taflra handak üzre hafleb cisri her gece makaralar ile kalkar cisr-i musanna‘d›r.

Ve bu kal‘ada cümlesi elli aded bâ€ u bâ€çesiz flindire tahta örtülü tahtânî ve fevkânî ma‘mûr büyût-› ra‘nâlard›r.

Ve kamusu yedi aded mihrâbd›r. Evvelâ Süleymân Hân câmi‘i, kenîseden velî olunmufl bir ma‘bedgâh-› kadîmdir, ammâ musanna‘ de€ildir, lâkin baflka bir rûhâniyyet var.

Ve ibret-nümâs›, kal‘a kapusu üzre bir serâmed vâcibü's-seyr sâ‘at kullesi var. Ve dükelisi bir âb-› hayât çeflmesi var kim kapu önündeki cisrin bafl›nda vâk›‘ olmufl bir sebîl-i aynü'l-hayât›n târîhi budur:

Sâhibin bilmek dilersen bu müferrih çeflmenin,
Hak r›zâs›n isteyüp etdi Ömer A€a binâ,
*Târîhi ma‘lûm olur her kim ki su içüp **[172a]** deye,*
Rûhu flâd olsun Hasan ile Hüseyn'in dâ’imâ.

Sene 1051.

Sitâyifl-i taflra varofl: Bu afla€› kal‘an›n taflras›nda cânib-i flarkîsinde bir kat flehir varoflu var. Bunun dahi etrâf› bir kat handakl› ve flarampav dîvârl› palanka hisârd›r, ammâ gâyet metîn ve dolma r›ht›m olup câ-be-câ kulleleri var, lâkin çit dolma tabyalard›r. Ve niçe yerde mazgallar dirsekleri vard›r ve niçe yerde flâhî toplar› [v]ar, ammâ topa muhtâc de€ildir, zîrâ afla€› kal‘a kullenin toplar› cümle bu varoflu korudur.

Ve bu varoflun hepsi üç aded dervezesi var, biri cânib-i k›bleye Ösek kapusu ve biri taraf-› flimâle Peçoy kapusu ve semt-i garba Se€itvar kapusu var ve bu mezkûr kapular›n mâbeynleri yekûn›s› iki bin befl yüz ad›m ihâta eder bir varofl-› mu‘azzamd›r kim tâ afla€› kal‘ay› ihâta etmifldir, ammâ yukaru iç kal‘ay› ihâta etmemifl varofl palankas›d›r, zîrâ iç kal‘an›n cânib-i garbîsinin iki taraf›nda iki yerde sazl›k ve batakl›k buheyredir ve her taraf› gâyet derin fecc-i amîkden niflân verir bir azîm göldür.

Ve bu varoflun umûm›s› yedi mahalledir, ikisi keferelerdir, befli müslim mahallâtlar›d›r. Ve olancas› sekiz yüz aded tahta örtülü ve tahta havl›l› tahtânî ve fevkânî mükellef ü mükemmel vâsi‘ evlerdir kim her birinde gaytân-› cinân misilli bâ€çeler mukarrerdir.

Ve bar›s› yedi mihrâbd›r. Evvelâ Malkoç Be€ câmi‘i, d›rahtistân içre bir câmi‘-i z›llistând›r, ammâ kurflum ile mestûr bir serâmed bânghâne-i Bilâlîli câmi‘-i pür-nûrdur. Andan Eski ‹skender Be€ câmi‘i, bu dahi ma‘bedgâh-› atîkdir. Mâ‘adâs› mahalle mesâcidleri ve mezgitleridir.

Bar›das› üç yerde medrese-i âlimând›r. Bu flehirde ulemâya ri‘âyet ederler, ammâ ulemâ-y› âlim ü âmil ü kâmil ü fâz›l yokdur, ancak mürde-flûy sûhtevâtlar vard›r, ammâ anlarda[n] k›l›çlar› bellerinde ve kitâblar› ellerinde gâzî sûhtevâtlar› vard›r.

Olandas› üç yerde tekye-i dervîflân-› zî-flânlar› var. Hamusu bir aded mekteb-i s›byând›r. Ve ümmeten bir küçük hammâm-› hofl-havâs› var. Ve cümleden iki hânlar› var, ammâ niçe poyatalar› var kim âyende vü revende müsâfirînler konup göçerler. Ve âmmeten k›rk aded dükkânlar›nda bir üstâd at na‘lbendi var, dünyâda misli yokdur.

Ve cümle halk› Poturca kelimât edüp serhad esbâblar› geyüp ticâret ile geçinüp sofra sâhibi garîbdost gâzî âdemlerdir kim intihâ-i serhaddir.

Ve âb [u] hevâs› hemân kal‘a-i Peçoy gibi latîfdir, zîrâ Peçoy dahi cânib-i flimâle 5 sâ‘at karîbdir. Bunun dahi mahbûb gulâmlar› olur, ammâ cümle yi€itlerdir. Ve bâ€-› cinânlar› gâyet çokdur.

Ba‘dehu bundan cânib-i garba bir gecede {**karye-i Bisne**'yi ubûr edüp} 12 sâ‘atde,

Evsâf-› h›sn-› hasîn hisâr-› üstüvâr, ya‘nî sûr-› ibret-nümâ-y› kal‘a-i Se€itvar

Der-beyân-› icmâl-i sefer-i hümâyûn-› feth [u] fütûh-› kal‘a-i Se€itvar: Sebeb-i gazâ-y› Se€itvar oldur kim mukaddemâ Süleymân Hân Budin'i feth etdikde bu kal‘a-i Se€itvar kalup dest-i Âl-i Osmân'da olan vilâyetleri Se€itvar küffâr› harâb u yebâb etdiklerini Budin vezîri Yahyalu Arslan Pafla serîr-i saltanata birkaç def‘â bildirüp devlet taraf›ndan ›€mâz-› ayn olundu.

Ba‘dehu küffâr günden güne flîrînlenüp Erdel vilâyetinde olan flehrlerimizi ve kal‘alar›m›zdan Mekke ve Medîne hâss› olan Sekelhit kal‘am›z ve Sakmar kal‘am›z ve Varat ve Arat ve Tokay ve Kalu ve Kâlü nâm kal‘alar›m›z› Nemse küffâr› alup içine asker kodu€unun haberin Erdel kral› der-i devletmasîre bildirdikde hikmet-i Hudâ Süleymân Hân'›n kemâl mertebe pîr-i fânî olup mübtelâ-y› nikrîs ve herem ve niçe emrâz-› müzmine ile derd-i sakam sâhibi idi, ammâ yine gayret ü hamiyyet-i pâdiflâhîyi elden komayup sene 973 mâh-› fievvâl'inin 9 gün serâperde-i Süleymânîsin Ç›rp›c› Çay›r› nâm sahrâda meks-i h›yâm edüp ol gün vezîr-i sânî olan Koca Pertev Pafla'y› Erdel diyâr›na seksen yedi bin asker ile serdâr edüp Erdel ban› olan mutî‘ [u] münkâd

Zidmon, Yanofl Kral'a Pertev Pafla'y› imdâd gönderdi.

Ertesi gün Sadr›a‘zam olan Sokollu Tavîl Mehemmed Pafla'y› elli bin asker ile serdâr-› mu‘azzam edüp Se€itvar kal‘as› üzre talî‘a-i asker edüp irsâl eylediler. Ve anlar dahi asker-i kerrâr ile kat‘-› menâzil ederek Se€itvar'a revâne oldular.

Ba‘dehu Süleymân Hân sene-i mezbûrda mâh-› fievvali'l-mükerremin onuncu gününde âdet-i kadîmeleri ve kâ‘ide-i amîme-i flehinflâhîleri üzre Vezîr-i Sânî Ferhâd Pafla'y› ve Vezîr-i Râbi‘ Ahmed Pafla [ve] Vezîr-i Hâmis K›z›l Ahmedlü Mustafâ Pafla ve fiemsî Pafla'y› ve Kad›asker Hâmid Efendi'yi ve sâ’ir erbâb-› dîvânlar› cümle götürüp hattâ müsinn ü ihtiyâr umûr-dîde musâhiblerden Matbah ***[172b]*** Emîni Selîm Hânl› Abdî Efendi'yi ve Kuzu Ali A€a'y› ve mütekâ‘id Yeniçeri a€as› Ali A€a'y› ve bu hakîr Evliyâ'n›n pederi Kuyumcubafl› Dervîfl Mehemmed A€a'y› ve ‹brâhîm-i Gülflenî hazretlerinin baflhalîfesi Ser-hânendegân Dervîfl Ömer-i Gülflenî ve niçe bunlar›n emsâli pîr-i fânî vâcibü'r-ri‘âyâ umûr-dîde müsin ihtiyârlar› ma‘an Se€itvar seferine götürüp kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek gitmede, ammâ mübârek vücûd-› flerîflerine pîrlikden za‘af u fütûr ve derd-i belâ-y› nikrîs ile dâ’imâ rencûr olup dâ’imâ taht-› revân ile râha revâne olarak kal‘a-i Belgrad'dan nehr-i Sava'y› ubûr edüp sahrâ-y› Zemon'da meks-i h›yâm buyurduklar›nda cümle asâkir-i ‹slâm deryâ-misâl cem‘ olup pâdiflâh-› gerdûn-vakâr deryâ-misâl asker ile E€re gazâs›na gidüp mukaddemâ Nemse çâsâr› Ferdinand Kral›n Erdel'de istîlâ etdi€i Sakmar ve Tokay ve sâ’ir k›lâ‘lar› halâs etme€e azm-i hümâyûnlar› oldukda hikmet-i Hudâ mukaddemâ Peçoy kal‘as› muhâfazas›na ta‘yîn olunan üç aded sancakbe€leri fiiklofl kal‘as› alt›nda meks-i h›yâm edüp bârân-› rahmetden bu be€ler gözlerin açamayup herkes haymesinde baflun h›rkaya çeküp âlem a€yârdan bîhaberdir deyü hâb-› nâzda iken ol gün Se€itvar kal‘as› ban› olan Zirniski Miklofl nâm pelîd-i anîd befl bin atl› ve üç bin yaya küffârlar ile mezkûr be€leri ol ya€mur ve kar mahallinde ale'l-gafle basup be€leri ve niçe yüz aded gâzîleri cümle flehîd edüp ve niçe yüzünü esîr-i bend-i zincîr edüp cümle guzât›n mâl-› ganâ’imiyle kal‘a-i Se€itvar'a gidüp flâdumânlar ederek karâr-dâde olur.

Ba‘dehu bu haber-i mûhifl mesmû‘-› pâdiflâhî oldukda E€re gazâs› ve Erdel'de al›nan k›lâ‘lar›n istihlâs›ndan ferâ€at edüp "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ-y› Se€itvar" deyüp ol ân dâmen der-miyân edüp Sokollu Mehemmed Pafla-y› müdebbiri talî‘a-i asker edüp Se€itvar kal‘as› üzre gönderir. Bahren Karl›eli sanca€›na mutasarr›f Ali Portuk nâm kapudan› Tuna nehri üzre üç yüz pâre firkate ve t›ransa ve k›rk pâre kalyeta kad›rgalar ile donanma-y› hümâyûnu nehr-i D›rava'ya serdâr edüp irsâl eder.

Hulâsa-i kelâm pâdiflâh-› âlî-hümâm menâzil kat‘ ederek Peçoy-› dilcûy sahrâs›nda ‹rflan nâm bir cebel-i azîmin dâmeninde meks-i çetr-i mülammâ‘ olup ol ân Budin be€lerbe€isi Arslan Pafla'y› ota€ önünde katl edüp zümre-i flehîdâna dâhil oldu.

Sebeb-i katli oldur kim Süleymân Hân E€re seferine ve Erdel taraflar›na azîmet etdiklerinde ol mahalde Nemse kral› Süleymân Hân'›n bu tarafa seferinde haberdâr olup deryâ-misâl cünûd-› cünübler cem‘ edüp âmâde iken merkûm Arslan Pafla ol mahalde Budin askeriyle Ustolni-Belgrad kal‘as› kurbunda Polata kal‘as› ve Çavka kal‘alar›n muhâsara edüp dö€erken hemân Nemse çâsâr› olan Ferdinand Kral-› dâl mevcûd askeriyle Arslan Pafla'y› basup cümle Budin askerin k›rup kimin esîr edüp bu kadar bârhâne ve cebehâne-i Âl-i Osmân'a mâlik olup mezkûr Arslan Pafla'y› kova kova Tata ve Papa kal‘alar›na gelüp bu iki aded kal‘a-i metînelere bilâmeflakkat küffâr istîlâ etdü€iyçün bu sebeb ile Arslan Pafla katl olundu.

Ve Budin eyâleti Sadr›a‘zam Sokollu Mehemmed Pafla'n›n ammîzâdesi Mustafâ Pafla'ya ihsân olunup Se€itvar üzre çarkac› ta‘yîn olunur.

Ba‘dehu bizzât Süleymân Hân ikinci günde kal‘a-i Se€itvar alt›nda top menzilinden ba‘îd göl kenâr›nda serâperde-i Süleymânîsini kurup cemî‘i deryâ-misâl asâkir-i bî-pâyân ile sene 974 târîhinin mâh-› Muharremü'l-harâm›n›n yigirminci gününde A€ustos'un beflinci günü kal‘a-i Se€itvar'a göz açd›rmayup Vezîr Ferhâd Pafla ve Anadolu vezîri bile kal‘an›n taraf-› cenûbîsin kuflad›rlar. Vezîr-i hâmis Mustafâ Pafla ile Rûmeli be€lerbe€isi fiemsî Pafla kal‘an›n semt-i flimâlîsin kuflad›rlar.

Ve'l-hâs›l himmet-i Sultân Süleymân Hân ile ve re’y [ü] tedbîr sâhibi Sokollu Vezîrin ihtimâm-› tâm›yla cemî‘i asâkir-i ‹slâm mûr-› bî-flümâr mâra üfler gibi kal‘an›n etrâf›na üflüp yigirmi yedi koldan kal‘aya meterise girüp ale't-tevâlî kal‘ay› balyemez top-› kûplar ile dö€me€e bafllarlar.

Derûn-› hisârda mahsûr olan Zirniski Miklofl ve Zirin Hersek nâm segler ile derûn-› kal‘ada mahsûr yigirmi alt› bin kefere kapand›€› muhakkak olup anlar dahi derûn-› hisârdan cenge âhenge bafllad›lar. Ammâ bu kal‘a-i sedd-i ‹skender nehr-i Reyke batakl›€› ve berkeli€i içinde cezîre gibi kalm›fl bir sedd-i Kahkahâ'd›r. Hemân cümle guzât fermân-› flehriyârî ile mezkûr bata€›n suyun kesüp alt›nc› günde taflra varofl feth olup bin alt› yüz kadar küffâr-› hâksâr ***[173a]*** dendân-› k›l›çdan geçüp orta kal‘a fethine mübâfleret olunur, ammâ bu orta kal‘a bir sahrâ-y› azîmin ortas›nda ve bir deryâ-misâl bir fecc-i amîk batak ve çatak içinde cezîre-misâl bir refî‘u'l-bünyân ve bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn kal‘a-i bîamân olma€ile buheyre-i azîmin derdinden kal‘an›n yan›na var›lmaz.

Her ne hâl ise Pojaga be€i Nasûh Be€ bu kal‘ada yedi sene esîr oldu€undan bu kal‘ay› muhît olan nehr-i Reyke'nin yollar›n bilüp an›n himmetiyle nehrin bendlerin kesüp gölün suyu kesildi, ammâ içine fîl-i Mengerusî ve Adana câmûsu girse gark olur bir bata€ u çata€ ve domuz yata€› yerler kim benî Âdem yan›na varmak muhâl.

Hemân Sokollu Mehemmed Pafla, re’y-i ahsen edüp cemî‘i asâkir-i ‹slâma yetmifl bin çuval yapa€› ve sekiz kerre yüz bin tobra f›flk› ve toprak ve niçe kerre yüz bin a€aç kütük ve niçe bin d›raht-› müntehâlar› bu cunbul buheyre deryâs›n›n içine kenârdan b›ra€a b›ra€a tâ gölün amîki yerine gelüp ana cemî‘i erbâb-› zu‘amâya ve erbâb-› tîmâr[a] çit örmek fermân olunup astar ve lensalar örüp bu buheyre içine ilkâ olunan tobralar ve f›flk› ve yapa€› çuvallar› üzre siperler ede ede cümle çitleri döfleyüp âmâde ederler.

Ve *bi-avnillâhi Te‘âlâ* himmet-i flâh-› merdân ile birkaç günden kal‘an›n her cânibini doldurup illâ bir cânibi y›lma(?) âyine su kalup gayri taraflar›nda kal‘a dîvârlar›na niçe gâzîler serdengeçdilik edüp el vururlar, ammâ kal‘an›n bârân-› la‘net gibi ya€an top u kurflum ve kumbaras› tesirinden kal‘aya yürüyüfl etmek bir vecih ile mümkün de€il.

Hikmet-i Hudâ pâdiflâh-› âlî-vakâr bu mahalde müflevvefl-hât›r olup kemâl mertebe n›krîz zahmeti kendülere veca‘ ü derd [ü] elem verüp ekl [ü] flurbdan kald›lar, ammâ âk›l Sokollu Mehemmed Pafla pâdiflâh›n ser ü kat›na(?) k›rk hâs odal›y› bile u€ratmayup ancak Silihdâr Ca‘fer A€a ve taflradan bu hakîrin pederi Dervîfl Mehemmed A€a ve Re’îsü'l-küttâb Ferîdûn Efendi ve Kuzu Ali A€alar pâdiflâh›n bafl›nda musâhabet edüp hidmet-i pâdiflâhî edüp halvethâne-i flehriyârîde yatup kalkup bir kimesne ile ihtilât etmezler imifl, ammâ her bâr yaln›z Sokollu Vezîr gelüp gidüp taflrada kal‘an›n mühimmât [u] levâz›mâtlar›n görür imifl.

Re’y [ü] tedbîr-i Sokollu Vezîr: Çünki pâdiflâh-› âlem-penâh bu mertebe haste-hâl olunca hemân ol ân vezîr-i dilîr "Pâdiflâh›m böyle fermân etdi" deyü kâmil k›rk bin nâmdâr yi€it serdengeçdiler yazup cümleye cebehâne-i pâdiflâhîden âlât-› silâh bezl edüp yürüyüfl etme€e âmâde eder.

Ve ol gün on bin aded keçilerin boynuzlar›na ikifler aded fitiller ba€layup ol bir fleb-i muzlimde vakt-i fiâfi‘îde cemî‘i keçilerin boynuzlar›ndaki fitilleri yakup bir serdengeçdi âdem bir kösem koyun ile kal‘an›n gölü üzre dolmufl çitler üzre yürüyünce hemân beriden asker-i ‹slâm içre bir sadâ-y› "Allâh Allâh" kopup cemî‘i keçiler gürûh gürûh kal‘aya yürürken hemân küffâr-› hâksâ[r]lar görse kim bu kadar yüz bin Âl-i Osmân askeri ellerinde fitilleri yakup yürüyüfl edüp gelir.

Hemân küffâr›n cân bafl›na s›çrayup cemî‘i top u tüfeng ve kumbaralar keçileri âdem sanup enince cümle küffârda ne top u tüfeng ve ne kumbara vü fifleng s›k›l› kalmayup cümle keçiler sademât-› top-› kûpdan helâk olunca hemân akîbince k›rk bin aded serdengeçdi gâzîler dal tî€-i uryân olup sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup bî-bâk ü bî-pervâ kal‘aya yürüyüfl edüp küffârdan top u tüfeng at›lmadan hamd-i Hudâ orta hisâr› feth u teshîre alup gülbâng-› Muhammedîler okunup beyâz bayraklar dikildikde cümle küffâr ceng ede ede iç kal‘aya firâr ederler.

Bu mahalde iki bin kâfir katl olunup yedi yüz aded gâziyân-› mücâhidân câm-› flehâdeti nûfl edüp yerleri dâr-› illiyyîn olup bu kal‘an›n feth [ü] fütûhu Sultân Süleymân'a müjde olunup,

"Ah gidi Se€itvar âh" deyüp da€-› derûnundan bir âh-› serd çeküp buyururlar kim,

"Dahi Se€itvar'›n iç kal‘as› al›nmad› ise iflte henüz benim vücûdum kal‘as› al›nd›" deyüp ol gün kasâvetinden Süleymân Hân sene 974 mâh-› Safer'in 22 günü serîr-i saltanat›n terk edüp dâr-› bâkîye irtihâl etdikde hemân âk›l u müdebbir Sokollu Vezîr na‘fl-› Süleymân Hân'› Silihdâr Ca‘fer A€a ve Ferîdûn Be€ ve bizim pederimiz ve Kuzu Ali A€a ve Abdî Efendi ile na‘fl-› Süleymân Hân'›n karn›n› yarup ûd u amber ve müflg ü za‘ferân ile tuzlayup Süleymân Hân'›n obas› içre, vücûd-› Süleymân Hân'› "Amâneten" deyü yere defn edüp kalbini ve muzahrafât ve ci€erini hâlâ Türbe kal‘as› olan yere defn edüp Sokollu Vezîr bizim peder ile ***[173b]*** befl ad[ed] musâhiblere yemîn verüp pâdiflâh›n merhûm oldu€un ifflâ etmeyeler ve na‘fl-› flerîfin defn olundu€u yerden taflra ç›kmayup gûyâ Süleymân Hân hayâtda gibi yine

"Pâdiflâh›m flöyle ve pâdiflâh›m böyle" deyüp kelimât edeler ve,

"Pâdiflâh›m filân devây› ve filân ta‘âm› ve filân eflribeyi ister" deyü taflra ç›kup kilarc›bafl›ya ve haznedârbafl›y› haber edeler, yine savma‘aya gireler, deyü gûnâ-gûn re’y [ü] tedbîrler edüp ol ân bir sebükrûh perkende âdem ile Kütâhiyye'de vâlî olan fiehzâde Selîm Hân-› Sânî'ye,

"Elbette pâdiflâh›m Se€itvar alt›nda bize yetiflüp cülûs edesin. Yohsa cemî‘i ibâdullâh ve sanca€-› Resûlullâh kâfiristânda kal›r. *El-hükmülillâh*" deyü haber gönderüp hemân Sokollu Vezîr taflra ç›kup dîvân-› pâdiflâhî edüp cümle vüzerâ ve vükelâya pâdiflâh›n selâm›n teblî€ edüp,

"Pâdiflâh›m orta kal‘an›n fethinden ziyâdesiyle hazz edüp sehel vücûdumdaki illetlerim hiffet buldu. Hemân kullar›m iç kal‘a fethine de k›fl gelmeden sa‘y-i cehd-i ihtimâm etsinler. ‹nflâallâh ser-i kârda olanlara dahi ziyâde menâs›b-› âlîler ihsân ederim, buyurdular" deyü Sokollu vezîr, pâdiflâh-› merhûmun a€z›ndan böyle re’y-i ahsen kelâmlar söyleyüp cümle vüzerâ ve vükelâlara yüz elli kadar hil‘at-i flehriyârîler geydirüp andan iç kal‘aya sar›lma€a mübâfleret ederler.

Ammâ iç kal‘as›na cemî‘i küffâr dolup cümlesi cân bâzâr›na düflüp eyle bir batak deryâs› içre cezîremisâl bir kal‘a-i dâr-› dâl ellerine girüp cân havliyle fleb [ü] rûz cenge âheng ederler, ammâ beri tarafda Sokollu Koca Mehemmed Pafla'n›n sa‘y [ü] ihtimâm›yla ve bezl-i ihsân [u] in‘âm›yla bunun dahi buheyresin orta kal‘adan tafl ve toprak ve a€aç ve çul ve tobra ile f›flk›lar ve kütük odunlar ile doldura doldura siperlenerek bu iç kal‘a hâ’itine varup niçe bin serdengeçdi gâzîler kal‘a alt›nda siperlenirler.

Andan iç kal‘an›n palanka dîvâr›na el urup kaz›klar›n ve flarampavlar›n söküme bafllayup niçe bin gâzîler kal‘a a€açlar›na zift ü neft ve katrân sürüp ›hrâk bi'n-nâr ederler idi, ammâ küffâr cân havliyle ol kadar ceng-i savafl-› perhâfl ederler kim her yürüyüflde asâkir-i ‹slâm› top u tüfeng ve fifleng ve el kumbaras› ile gerü püskürüp guzât-› müslimîn gerü avdet ederlerdi.

Ve her gün niçe yüz guzât-› muvahhidîn câm-› flehâdetden nûfl ederlerdi. Ve top-› kal‘a-kûp ile kal‘an›n münhedim olan yerlerin ân-› sâ‘atde küffâr-› dûzah-karâr flarampavlar ve ar›z direkler koyup siperlerin ardlar›n› toprak ile doldurup evvelkiden metîn ü müstahkem edüp fleb [ü] rûz asâkir-i ‹slâm› âtefl ile da€lard›, ammâ yine bizim gâzîler niçe kerre kal‘aya uzun kancalar ile yürüyüp çengâller ile kal‘adan kâfirleri afla€› çeküp niçe kerre bafl ve diller alup Sadr›a‘zama götürüp ihsân [u] in‘âmlar al›rlard›.

Lâkin leflker-i muvahhidîn hayli zamândan berü cengden kendülerine usan gelüp,

"Pâdiflâh›m›z› ayak dîvân›nda görmek dileriz" deyü kul gulû etdikde hemân Sokollu vezîr-i müdebbir bu re’y [ü] tedbîri edüp na‘fl-› Süleymân Hân'›n tuzlanm›fl salamuras›n› emânet olan yerden ç›karup geydirüp kufladup serâperde-i Süleymânî içre bir taht-› âlîde na‘fl-› Süleymân Hân'›n bol hil‘at-i fâhiresi ard›na Kuzu Ali A€a girüp Süleymân Hân'›n hil‘ati yenlerin za‘ferân sürülmüfl elleriyle Ali A€a geyüp Süleymân Hân'›n bafl›nda yine âdet-i kadîmesi üzre destâr-› Yûsufî üzre yüzünde siyâh nikâb ile vech-i flerîfi mestûr, ammâ mübârek l›hye-i flerîfi sar› olup burum burum ve büklüm büklüm sar› sakal› nikâbs›z olup bu re’y [ü] tedbîr ile Süleymân Hân'›n meyyitin taht üzre oturdup hil‘ati ard›nda Kuzu Ali A€a Süleymân Hân'› gö€süne alup kucaklayu durup Süleymân Hân önüne bir perde-i zenbûrî çeküp cümle erbâb-› dîvân vüzerâ ve vükelâ cümle yerlü yeründe sâf ve sâf durup hemân bir kerre Sakall› Mehmed Pafla taht üzre olan pende-i zenbûrî küflâde k›lup Süleymân Hân hayâtda gibi girde bâlifflere dayanup bir kerre ard›ndan Ali A€a vücûd-› Süleymân Hân'› alup cümle askere selâm flekilli etdirdikde cemî‘i kullar ve dîvân çavufllar›,

"Ve aleykümü's-selâm pâdiflâh›m, yafl›n uzun olsun ve devletin dâ’im olsun. Tanr› pâdiflâh›m›za çok y›llar ömürler versin" dedikde ***[174a]*** Sokollu'nun tenbîhi üzre sâzende mehterbafl› bir fasl-› kasîr ederken hemân Kuzu Ali A€a kendünün hasta eli gibi za‘ferânl› sar›mt›rak elini Süleymân Hân'›n sakal›na yap›flup tarak ister iflâreti eder flekilli hareket edince hemân Silihdâr Ca‘fer A€a tarak verüp Ali A€a tara€› alup Süleymân Hân'›n sakal›n hasta harekât› eder gibi hareket ederek tararken cümle guzât,

"*Elhamdülillâh* pâdiflâh›m›z hayâtda görüp ayak dîvân› mübârek olup flu nikrîz maraz›ndan halâs olup bolay kim pâdiflâh›m›z aya€a kalkup devletinde flu kal‘a feth olup selâmete gitsek" derler.

Kimisi, "Gördün mü sakal›n› bir hofl tarayamad›, zîrâ haste-hâldir, eyle olur. Hemân pâdiflâh›m›z sa€ olsun" deyü herkes birer gûne güft [u] gûda iken mehterân sâzendegân fasl› tamâm edince hemân Süleymân Hân'›n na‘fl› ard›ndan Ali A€a eliyle da€›l›n iflâreti etdikde yine dîvân çavufllar› yine pâdiflâh› alk›fllad›klar›nda Silihdâr Ca‘fer A€a perde-i zenbûrî çeküp cümle vüzerâ ve vükelâlar gürûh gürûh herkesin me’mûr oldu€u eflgâline giderken hemân,

Der-beyân-› di€er re’y [ü] tedbîr-i Sokollu Vezîr

Hemân cenâze-i Süleymân Hân'› yine yere emâneten koduklar› gibi Sokollu oba içinde bir kerre,

"Amân pâdiflâh›m amân k›yma bana, k›rk y›ll›k bir ihtiyâr vezîrinim amân amân" deyü bo€ularak hayk›rarak feryâd edüp,

"Olsun pâdiflâh›m, bu gün kal‘aya yürüyüfl ederiz, amân hünkâr›m, ceddin rûh›yçün k›yma bana. Vallâhi flimdi yürüyüfl edelim. Emir senin pâdiflâh›m. Yeniçeri a€as› kulunu ve yedi vezîr kullar›n› ne k›rars›n. Ben flimdi cümle oca€a befl yüz kîse verüp yürüyüfl ederim" deyü feryâd ederek sar›€› bo€az›na geçmifl ve kendi kendine yüzün ve gözlerin t›rmalayup ve sakal› üzre k›z›l kanlar›n ak›dup bafl kabak taflra ç›kd›kda yeniçeri a€as› Ali A€a'y› ve Ferhâd Pafla'y› ve Anadolu be€lerbe€isi Mahmûd Pafla'y› ve beflinci vezîr Mustafâ Pafla'y› ve fiemsî Pafla'y› ve gayr-› mîr-i mîrân ümerâlar› Sokollu huzûruna ça€›rup eydir:

"Görün âdemler, ben bu sinn-i sâlde bir pîr-i fânî bir ihtiyâr vezîr olam. Bak›n hasta dedi€iniz pâdiflâh›m beni ne hâle koyup sar›€›m bo€az›ma geçirüp yüzüm gözüm kan etdi. ‘Bire mel‘ûn, bu kal‘a niçün bu zamâna dek feth olmad›, iflte k›l›ç gibi k›fl geliyor. Benim kullar›m k›fla niçün kal›r, tîz cellâd’ deyüp beni musâhibleri ricâ edüp, ‘Elbette kal‘aya yürüyüfl eyle, yohsa seni de ve gayri vezîrleri ve ser-i kârda olanlar› k›rar›m’ deyü yemîn etdi. ‹mdi benim cân›m pâdiflâh beni öldürmeden ben sizi evvel k›rar›m ve illâ kal‘aya yürüyüfl edüp bi-emrillâh feth edelim, pâdiflâh k›l›c›ndan halâs olal›m. Ölürsek kal‘a alt›nd[a] flehîd olal›m" dedikde cümle vüzerâ vü

vükelâ ve erbâb-› dîvân Sokollu'nun sar›€› bo€az›nda ve yüzü gözü kan görünce hemân cümlesi,

"Amân sultân›m, bugün hemân yürüyüfl edelim. Her çi bâdâ bâd" deyüp cümle yigirmi iki bin serdengeçdi gâzîler dal sâtûr-› Muhammedî olup sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup yürüyüfl ederek iç kal‘aya batak ve çatak çitleri ve lensa astarlar› üzre cümle guzât birbirlerinin akîblerince ard› aras› kesilmeyüp gitmede, ammâ küffâr-› füccâr âteflfeflânl›k {edüp cümle} toplar› ve kurflumlar› ve kumbaralar› asker-i ‹slâm üzre ya€d›rup bir kerre guzât-› muvahhidîn rû-gerdân olmayup her münhedim olan yerlerin gâzîler topa tüfenge bakmayup cümle guzât dendân-› bedenler üzre ç›kup cemî‘i ebrâclar› ve tabyalar› kabza-i tasarufa alup eyle dilîrâne ceng-i savafl-› perhâfl olmufldur kim müverrihân-› Rûm kavlince "Böyle bir muhârebe-i k›tâl bir kal‘a fethinde olmam›fld›r" deyü tahrîr etmifller.

Âhirü'l-emr Süleymân Hân'›n merhûm [ol]du€undan iki gün sonra sene 974 târîhinin Saferü'lhayr›n yigirmi yedinci günü "Dest-i kahr ile Süleymân Hân'›n ölüsü kal‘a-i Se€itvar'› Nemse çâsâr› ve H›rvad küffâr› elinden k›l›ç ile feth eyledi" deyü meflhûrdur.

Târîh-i feth-i kal‘a-i Se€itvar-› üstüvâr, "*Feth oldu kal‘alar*" lafz› târîhdir. Sene 974. Niçe târîhler dahi vard›r, ammâ bununla iktifâ etdik.

Gerçi bu kal‘a feth oldu, ammâ Rûmeli ve Anadolu gâzîlerinden ve gayri eyâletlerden on alt› bin aded guzât-› müslimîn Hürr-i flehîd olup yerleri huld-i berîn oldu. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ammâ kal‘a be€i olan Zirniski Miklofl nâm ban-› benâm "Bu hâli görmekden ise ölmek ye€dir" {deyü} cümle esbâb-› ihtiflâm›n geyüp yürüyüfl eden guzâta hücûm edince hemân bir mübârizân-› bahâd›rân koluna kuvvet bu kâfir ban›na bir flehbâz yi€it gö€süne bir kurflum urup bir gâzî dahi kellesine ***[174b]*** bir hadeng urup kal‘a kapusu efli€inde kellesi galtân olup kellesindeki ok lâle gibi niflân kalup cân ber-cehennem gider.

Bu kal‘a-i Se€itvar Zirino€lu ve Begano€lu nâm herseklerin tahtgâh› olmak [ile] cemî‘i küffâr bu kal‘an›n bir tafl›na bin bafl vermek üzre var kuvveti bâzûya getirüp ol kadar sa‘y [ü] gûflifl ederlerdi kim birbiri (biri) üzre cân verme€e cânlar›n cehenneme atarlard›.

Gerçi bu kal‘a Sokollu Mehemmed Pafla'n›n gûnâ-gûn re’y-i hüsn-i tedbîri ile dest-i ‹slâm'a girüp zamîme-i flehr-i ‹slâm'dan oldu, ammâ bu kal‘a sebebiyle Süleymân Hân gibi bir pâdiflâh-› kiflverkefl sultândan ayr›l›nd›, *el-hükmülillâh.*

Ammâ hâlâ Süleymân Hân'›n kalbi ve ba€›rsaklar› ve ci€eri Se€itvar'›n cânib-i flarkîsinde bir top menzili ba‘îd bâ€lar bafl›nda bir püflte-i âlî üzre Türbe nâm bir kal‘a içre bir kubbe-i âlîde medfûndur. ‹nflâallâh bu kal‘a dahi mahalliyle vasf olunur.

Gerçi bu kal‘a alt›nda Süleymân Hân gibi bir pâdiflâh-› cem-cenâbdan ayr›l›nd›, ammâ henüz devlet-i Âl-i Osmân böyle bir kal‘a-i sedd-i ‹skender'e mâlik oldu. Andan sonra bir dahi kal‘a-i Kanije'ye mâlik olundu. Cenâb-› Allâh flerr-i düflmandan bu kal‘ateyni ve gayrilereyni h›fzeyn eyleye, *âmîn yâ mu‘în.*

Ammâ ba‘de'l-feth cemî‘i vüzerâ ve vükelâ bu kal‘ay› seyr [ü] temâflâya varup cemî‘i mühimmât [u] levâz›mâtlar›n görüp cemî‘i kenîselerin asnâm-› çirk-i flirkden pâk edüp ma‘bedgâh-› müslimîn edüp sademât-› top ile münhedim olan yerlerin ta‘mîr ü termîm etme€e Sokollu Vezîr fermânlar verüp ibtidâ hükûmetin Peçoy alaybe€isi ‹skender Be€'e sanca€› ihsân olunup Budum eyâletinden addolunur ve ibtidâ kad›l›€›n Kad›asker Hâmid Efendi akrabâlar›ndan Musallî Muslu Efendi'ye ihsân olunup cümle a‘yân-› kibâr iç kal‘a içre temâflâya girince me€er kal‘a ban› olan Zirniski Miklofl nâm mel‘ûn u bî-dîn iç kal‘as›ndaki menhûs hânesinde niçe bin kantâr bârûd-› siyâh h›fz etmifl.

Hemân guzât›n birisi bârûd olan hazînenin zembere€ine basup hazînedeki çarhdan âtefl hâs›l olup bin kadar ibâdullâh kal‘a ile evc-i âsumâna perrân-› urûc edüp cümle flehîd olur, ammâ vüzerâdan ve a‘yân-› devletden bir merd-i ferde zarar isâbet etmeyüp kal‘ay› tathîr eden hüddâmîn makûlelerin bir top menzili mesâfe-i ba‘îdeye atar. *El-hükmülillâh.* Bunlar dahi câm-› flehâdetden nûfl edüp datar.

Hikmet-i Hudâ, Süleymân Hân bu Se€itvar gazâs›na azîmet esnâs›nda vezîr-i sânî Pertev Pafla'y› Erdel diyâr›na sipehsâlâr-› mu‘azzam olup seksen bin asker ile Erdel kral› olan Zidmon Yanofl Kral imdâd›na gitmifller idi.

Pertev Pafla dahi Erdel kral› i‘ânetiyle ve kapukulu ve sipâhdan ulûfeciyân-› yesâreynden ve gurebâ-y› yemîneynden bölük halklar›ndan ve topçu ve cebeci askerlerinden ve niçe mîr-i mîrân ve mîr-i livâlardan bâ-husûs T›m›flvar vâlîsi Mustafâ Pafla ve Tatar Hân ve Eflak ve Bo€dan askerlerinin cümlesiyle serdâr-› mu‘azzam Pertev Pafla Göle kal‘as›n kâmil otuz alt› gün muhâsara edüp hâh-nâ-hâh derûn-› kal‘adan küffâr amân deyüp kal‘a miftâhlar›n vere ile vermiflken yine küffâr vereyi bozup cümle küffârlar› guzât-› müslimîn seyf-i Muhammedî'den geçirüp Se€itvar kal‘as› fethinden üç gün mukaddem bu Göle kal‘as›n Pertev Pafla feth etdi€i gün beri tarafda Süleymân Hân da merhûm olmufldu.

An›niçün Süleymân Hân'›n ölüsü kal‘a-i Bobofça'y› ve kal‘a-i Berezense'yi ve Erdel diyâr›nda kal‘a-i Göle'yi ve kal‘a-i Vilogofl'u ve kal‘a-i Yanova'y› Süleymân Hân'›n ölüsü feth etdi derler.

Hikmet-i Bârî Se€itvar kal‘as›n›n iç hisâr› bârûd ile havâya at›ld›€› sâ‘at Pertev Pafla'dan Göle kal‘as›n›n ve gayri k›lâ‘-› metînelerin feth [ü] fütûh müjdeleri gelüp hemân ol ân Sokollu müdebbir pâdiflâh

taraf›ndan Pertev Pafla'ya hayr du‘â nâmeler ile semmûr hil‘at-i fâhireler ile istimrâr emirleri gider.

Ve dahi Sokollu vezîr Se€itvar kal‘as› fethiyle iktifâ etmeyüp kal‘a ta‘mîr ü termîm olunup Sultân Selîm'den haber gelince kal‘a alt›nda ârâm etmek iktizâ edince sanca€-› Resûlullâh'› ve cümle hazîne-i vakfullâh› kal‘a içine koyup mâh-› mezbûrun yigirmi tokuzuncu günü vezîr-i hâmis Mustafâ Pafla'y› ve kar›ndafl› fiemsî Pafla'y› umûmen Rûmeli askeriyle iki bin afla€› bölük sipâhîleri ve topçular ve cebeciler ile yigirmi bin kadar asker-i ‹slâm ile Bobofça ve Berezense kal‘alar›na gidüp ikisin de bir günde feth edüp iki serdâr ordu-y› hümâyûna gelüp ba‘dehu Plevneli Gâzî Mihalo€ullar›na Kanije ve Komar ve Egirsek nâm kal‘alar›n câniblerine gönlünde olan yi€itler ile ak›n edüp kâfiristân› nehb ü gâret etme€e revâne olunur.

Ve Sokollu vezîr kal‘a-i Se€itvar'› ol kadar metîn ü müstahkem edüp cemî‘i buheyresi içre mukaddemâ doldurduklar› hâr-› hâflâki deryâ-misâl asker ile üflüp dollâb gemileriyle ve çarh-› felek taraklar ile cemî‘i muzahra- ***[175a]*** -fâtlar› buheyreden tathîr edüp evvelkiden fecc-i amîk deryâ edüp nehr-i Reyke'nin yine bendlerin açup buheyre-i Se€itvar'a cereyân etme€e bafllar.

Andan kal‘a hâkimi ‹skender Be€ ile muhâfaza-i Se€itvar içün k›rk bin asker konup ve cümle ce-behâne-i pâdiflâhî ve cemî‘i mühimmât [u] levâz›-mâtlar› ve zahâ’irleri kemâkân gere€i gibi bele€an mâ-bela€ koyup Sokollu Mehemmed Pafla fiehzâde Selîm Hân taraf›n›n bir hayr›na(?) sâmi‘înden idi.

Sultân Süleymân-› zamân›n dâr-› fenâdan dâr-› bâkîye irtihâl etdi€inin icmâlidir

‹flbu sene 974 mâh-› Saferü'l-muzafferinin 22 gününde pâdiflâh-› ma€fûr terk-i serîr-i saltanat-› Âl-i Osmânî edüp andan tâc u raht u baht› bir bûriyâ-y› gûrhâneye de€iflüp hâk-i mezelletde karâr etdi, zîrâ benî Âdemin âk›betü'l-emr kâr› böyledir kim e€er Sâm u Nerîmân u Zâl-› zamân olup Nûh Necî-vâr ömr-i Nûh sürsen murg-› dil bâz-› ecelden istihlâs bulamayup elbette *Küllü fley'in yerci‘u ilâ aslih*[1] kelâm› üzre elbette her nüfûs ecelin câm›n nûfl edüp, [2] ≈—AYI†≈‰Ł†—»,nass-› kât›‘› üzre herkes dâr-› gurûrdan dâr-› sürûra gitmesi mukarrerdir.

Çünki sene-i mezkûr mâh-› Safer'inin yigirmi ikinci gecesi tokuzuncu sâ‘atde Süleymân Hân civâr-› rahmete vâs›l oldukda hemân Sokollu vezîr-i âk›l u dânâ pâdiflâh›n intikâl eyledü€ün ol kadar ihfâ etme€e bezl-i himmet etdiler. K›rk aded Hâsodal›lar›n bile rûhlar›n›n ve bâ-husûs taflra vüze-râlar›n›n ebedü'l-ebed rûhlar›n›n haberleri yok idi.

Ancak re’îsü'l-küttâb Ferîdûn Efendi ve yedi nefer kimesneler bilüp anlar dahi pâdiflâh obas›ndan taflra ç›kmazlard›. Pes öte tarafa Selîm Hân'a ›lgar ile giden Hasan Çavufl nâm flahs-› tayyâr-› benâm misl-i hümâm Se€itvar'dan berk-i hâtif gibi se€irdüp Gelibolu'dan bo€az› ubûr edüp bir ân hâb-› râhat görmeyüp var kuvveti bâzûya getirüp Se€itvar'dan sekizinci günde Kütâhiyye'de Selîm Hân'a cülûs müjdesi telhîsin vâs›l edince hemân Selîm Hân at boy[nu]na düflüp bir ân yatup durmayup Bursa'da cümle ecdâdlar›n ziyâret edüp Bursa sanca€›n› kendüye cülûs müjdesiyle gelmifl Hasan Çavufl'a ihsân edüp kendüleri ale'l-acele dârü's-saltanati'l-aliyyelerine gelüp sene 974 mâh-› Rebî‘ulevvel'[in]in tokuzuncu gününde Sarây-› Hâssa içre Arzodas›'nda cülûs edüp fleyhülislâm ve'l-hâs›l cümle vüzerâ vü vükelâ ve Kâ’immakâm ‹skender Pafla cümle s›€âr u kibâr tecdîd-i bî‘at edüp ertesi ale's-sabâh rûz-› cum‘a olup alay-› azîm ile Ebâ Eyyûb-› Ensârî'ye gidüp anda niyyetü'l-gazâ deyüp tekbîr-i Allâh Allâh ile k›l›ç kuflanup anda salât-› cum‘a edâ ederek dedesi Selîm fiâh-› Evvel'i ziyâret edüp andan ceddi Ebü'l-feth'i ziyâret edüp andan Bâyezîd-i Velî, andan fiehzâde Mehemmed Hân'›, andan fieh[zâ]desi Sultân Ahmed Hân'› ziyâret edüp yine Hâsodada taht›nda karâr edüp müstakil pâdiflâh oldu€una târîhleri budur:

..... (1 sat›r bofl).....

Andan ertesi gün yine ›lgar ile kal‘a-i Belgrad cânibine revâne olup sek[iz]inci günde ‹slâmbol'dan Belgrad'a varup Koca Yûsuf A€a hânesinde mihmân olunca cemî‘i ahâlî-i Belgrad gelüp "Mübârek-bâd" deyü tecdîd-i bî‘at ederler.

Beri cânibde Sokollu vezîr Se€itvar fethinden sonra ta‘mîr ü termîm-i kal‘a ederek k›rk üç gün meks edüp k›rk dördüncü gün kal‘a-i Se€itvar'dan sene 974 mâh-› Rebî‘ülâhir'in 3 cü gün Süleymân Hân'›n na‘fl-› flerîfin haymeleri içinde emâneten defn olundu€u yerden vücûd-› Süleymân Hân'› ter ü tâze ç›karup taht-› revân içre koyup Belgrad taraf›na cemî‘i asâkir-i ‹slâm ile avdet buyurduklar›nda cümle guzât-› müslimîn Süleymân Hân'› hayâtda zann ederlerdi, zîrâ Süleymân Hân vücûduyla taht-› revâna Silihdâr Ca‘fer A€a bile süvâr olurdu. Ba‘z› zamân silihdâr-› âk›bet-endîfl-kâr berâ-y› maslahat Sokollu vezîre gelüp,

"Buyurun taht-› revân yan›nda sa‘âdetlü pâdiflâh sizi ister" dedikde vezîr-i dilîr at b›ra€up taht-› revân yan›na gelüp piyâdece bir sâ‘at taht-› revân yan› s›ra yayan yürüyüp Süleymân Hân ile kelimât eder fleklinde olup ba‘dehu yine at›na süvâr olurdu. Ve tâ Belgrad'a bir konak Mitroviçse kasabas›na gelince her gün pâdiflâha arza gelir fleklinde piyâde yürüyüp Silihdâr Ca‘fer A€a hafî ile ifller görüp giderdi.

Bu gûne re’y [ü] tedbîr ile Süleymân Hân'›n merhûm oldu€undan ve'l-hâs›l bir ârifün billâh vak›f-› esrâr olamad›lar. Ol gün ki cemî‘i asâkir-i

---

1 Her fley asl›na döner.

2 *Kur‘an,* Fecr, 27-28; "O, senden,sen de O'ndan hoflnut olarak Rabbine dön!"

‹slâm flehr-i Belgrad'a dâhil olunca gördüler kim Selîm Hân ota€a gelüp sandal-niflîn-i pâdiflâh olup cemî‘i erkân-› devlet tecdîd-i bî‘at edüp Sokollu vezîr yine müstakil sadr›a‘zam olup Süleymân Hân'›n cesed-i flerîfin gasl edüp serâperde önünde namâz›n cemâ‘at-› kesîre ile Hâmid Efendi k›lup ***[175b]*** andan Vezîr Ahmed Pafla ve Kuzu Ali A€a ve Selîm Hân-› Evvel'in Matbah Emîni Abdi Efendi ve fieyh Nûreddînzâde Efendi ve bu hakîrin pederi Serzergerân-› dergâh-› âlî Dervîfl Mehemmed Z›llî ve fieyh Ömer-i Gülflenî, bu nedîmân-› Süleymân Hân refîk-i na‘fle olup vücûd-› Süleymân Hân'› ‹slâmbol'a götürüp câmi‘inin mihrâb› önündeki kubbe-i mehb›t-› pür-envârda defn etmek fermân olunup revâne oldular.

Süleymân Hân mevtinin niçe gûne ahvâlin tahrîr etmifller, ammâ pederimiz merhûm musâhib-i flehriyârî olup k›rk sekiz sene hilâfetinde bile olup memât›n dahi görüp s›ka kelâm› olma€ile böyle tahrîr-i ihtisâr olundu.

Çünki Selîm Hân-› Sânî müstakil pâdiflâh olup yedi gün yedi gece donanmalar olup cemî‘i diyâra tecdîd-i sikke ve hutbe emirleriyle her diyâra birer serbevvâbân-› dergâh-› âlîler gidüp ibtidâ Belgrad'da Süleymân Hân câmi‘inde Selîm Hân nâm›na hutbe-i flehinflâh› Hâmid Efendi okuyup ba‘de salâti'l-Cum‘a Belgrad kal‘as›ndan tâ vakt-i gurûba var›nca bin pâre toplar at›lup flâdumânlar olur. Ertesi gün cemî‘i kâfiristân krallar›na,

"Elbette tecd[îd]-i sulh edüp mu‘tâd-› kadîmeleriniz üzre elçilerinizle harâclar›n›z gönderin ve illâ inâd u muhâlefet ederseniz vaktinize hâz›r olun" deyü haberler gitdikde cümle küffâr havfinden "Sem‘an ve tâ‘aten" deyüp illâ Venedik-i Bundukanî varan elçiye niçe zebân-d›râzl›klar edüp elçimizi redd etdi€i mesmû‘-› Selîm fiâh olup Belgrad'dan ›lgar ile Der-i devlete gelüp Venedik kâfirinin K›br›s cezîresi üzre "Niyyetü'l-gazâ" deyüp mühr ile Kara Mustafâ Pafla'y› cezîre-i K›br›s'a serdâr-› mu‘azzam edüp gönderir.

Ve donanma-y› hümâyûn ile yedi yüz pâre kalyon ve kad›rga ve sâ’ir sef[î]neler ile asâkir-i ‹slâm cezîre-i K›br›s'a yetiflüp ibtidâ Mavosa kal‘as›n andan Lagosa kal‘as›n, andan Baf kal‘as›n, andan Tuzla kal‘as›n, andan Girniye kal‘as›n ve'l-hâs›l yedi yüz yetmifl mîl cezîre içre yetmifl alt› pâre kal‘as›yla ve tokuz yüz pâre kö€üyle ve alt› kerre yüz bin aded re‘âyâs›yla cezîre-i K›br›s üç y›lda feth olup hâlâ dest-i Âl-i Osmân'da bir cezîre-i K›br›s'd›r kim Bahr-i Sefîd içre misli yokdur.

Bu Selîm Hân-› Sânî bir u€uru aç›k pâdiflâh-› cem-cenâb idi. Be-kavl-i müverrihîn bunlara Serhofl Sultân Selîm derler. Dedesine Yavuz Sultân Selîm derler kim fâtih-i M›s›r'd›r. Ammâ aceb vâk›‘ olmufldur. Süleymân Hân-› ma€fûrun babas› Selîm ve o€lu Selîm, iki Selîm mâbeyninde bir Süleymân idi.

Ba‘dehu Selîm-i Sânî K›br›s gazâs› mâl›yla Edirne'de dörd minâreli ve üçer flerîfeli ve ikisi üçer yollu minâreli câmi‘i bu Selîm Hân-› Sânî binâ edüp ibtidâ Cum‘a namâz›na giderken Çorlu ovas›nda çorlu olup na‘fl› Ayasofya-y› Kebîr sâhas›nda defn etdiler. Sene (---) müddet-i saltanatlar› olup zamân-› devrinde devlet-i Âl-i Osmân emn [ü] amân olmufl ve K›br›s gazâs› mâl›yla pederi Süleymân Hân'›n Se€itvar'da medfûn olan kalb-i flerîfi üzre bir kal‘a ve bir türbe-i pür-envâr binâ etdiler.

Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Se€itvar-› metîn

Sene 974 târîhinde bizzât Süleymân-› zamân feth ederken merhûm olup iki günden sonra bu kal‘ay› Süleymân Hân'›n ölüsü feth edüp vekîl-i flehriyârî Sokollu Mehemmed Pafla tahrîri üzre Budin eyâletinde sancakbe€i taht› iken ba‘dehu sene (---) târîhinde Sultân (---) asr›nda kal‘a-i Kanije feth olup eyâlet tahrîr olundukda bu Se€itvar sanca€› hâlâ Kanije eyâletinde baflka sancakbe€i taht[›]d›r.

Taraf-› flehriyârîden be€inin hâss› 516.230 akçedir ve 600 tîmârd›r ve 10 aded ze‘âmetdir. Hâlâ alaybe€i ve çeribafl› ve yüzbafl›s› vard›r. Hîn-i ma‘rekede be€inin askeriyle cümle üç bin alt› yüz aded askere mâlikdir. Ve hâkim-i fler‘îsi üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'leflrâf› ve a‘yân-› kibâr-› eflrâf› vard›r.

Ve üç oda kapukulu yeniçeri a€as› ve Budin kulu serdâr› ve sipâh kethudâyeri ve yüzer oda topçu ve cebeci a€alar› ve muhtesib a€as› ve harâc a€as› ve bâcdâr› ve mi‘mâr a€as› ve flehir kethudâs› ve kal‘a dizdâr› ve cümle {üç aded kal‘ada} 356 aded kal‘a neferâtlar›ndan cümle yigirmi dörd a€al›kd›r. Ve hîn-i cengde on bin aded cengâver ü dilâver askere mâlikdir. Kerrât ile yedi Hersek askerin bozup s›nd›rm›fl asker-i bî-amând›r.

Evsâf-› taflra varofl-› azîm Se€itvar: Sene (---) târîhinde Sührâb Mehemmed Pafla Kanije vâlîsi iken bu taflra varoflun etrâf›na bir sa‘b hisâr-› metîn dolma ve r›ht›m palanka kal‘a inflâ edüp bir handak-› amîk kazup topra€›n kal‘a dîvâr› palankas› içre doldurup dîvâr üzre atl›lar gezer, tâ bu mertebe vâsi‘ palanka dîvâr olup her bir direkleri mîfle ve pelîd a€açlar›d›r kim (...) dönmüfl yedi yerde tabyalar› ve dirsekli ve câ-be-câ toplar› vard›r.

Ve bu varoflun ***[176a]*** Peçoy kapusundan tâ Kopan kapusuna var›nca dâ’iren-mâdâr dörd bin aded hatve ihâta edüp dîvâr›n›n kal›nl›€› on ad›md›r ve kaddi yigirmi arfl›n olup dâ’iren-mâdâr etrâf› fecc-i amîk handakd›r kim nehr-i Reyke'den gelir. Nehr-i Reyke dahi kal‘a-i Kopan da€lar›ndan gelir, batakl› ve çatakl› ve h›nzîr yatakl› bereklikdir.

Ve bu varoflun cümle iki kapusu var. Cânib-i flarka Peçoy kapusu, cânib-i garba Kopan kapusu metîn ve kavî a€aç kapular› önlerinde handak üzre

hafleb cisrleri var, kapular› muhâfaza eder serâmed flâhî toplar› var.

Ve bu taflra varofl içre bâ€ u bâ€çe ve vâsi‘ havl›l› ço€u k›rm›z› kiremit örtülü ve niçe yüzü flindire tahta örtülü ve tahta havl›l› tahtânî ve fevkânî cümle tahta hafleb binâ hânedânlard›r kim cümlesi bin yüz aded mükellef hânedân-› ra‘nâlard›r, ammâ Sührâb Mehemmed Pafla bu varoflu palanka ile ihâta edeli günden güne amâr olmada, bir varofl-› mu‘azzam olmadad›r, ammâ bu taflra varoflda çârsû-y› bâzâr yokdur.

Kefere re‘âyâ-y› S›rf'› çok olma€ile mükellef câmi‘leri ve gayri hayrât-› imâretleri yokdur. Cümleden ‹briflimzâde hânesi ve Çüvü Zâ‘im hânesi ma‘mûrdur.

Der-sitâyifl-i Orta varofl-› Se€itvar: Bu dahi bir sahrâ-y› çemenzâr içre Reyke nehri bata€› içre flekl-i murabba‘dan tûlânîce vâk›‘ olmufl cirmi kâmil bin befl yüz germe ad›md›r. Taflradaki mezkûr varofla muttas›l olup cânib-i k›bleye iki s›ra tûlânîce vâk›‘ olmufldur, zîrâ iki yanlar› mezkûr batak ve çatak bereklikdir kim tûlânîsi befl yüz ad›m dîvârd›r. Ve Peçoy kapusu dîvâr› ve iç kal‘aya gidecek kapu dîvâr› ikifler yüz ellifler ad›m dîvârd›r. Bu hisâbca "Bu orta kal‘an›n gird-â-gird cirmi bin befl yüz ad›md›r" deyü bâlâda dahi tahrîr olunmufldur.

Ve dîvâr›n›n kal›nl›€› ellifler ayak enli r›ht›m çim dolma sedd-i metîn palanka dîvârd›r. Ve kadd-i hâiti yigirmifler arfl›n âlî mefle direklerinden mebnî palanka-i kavî sûr-› üstüvârd›r.

Ve bu orta hisâr›n cümle dörd aded metîn ü müstahkem kapular› vard›r. Evvelâ cânib-i flarka mekflûf Peçoy-› dilcûy kapusu gâyet metîn bâb-› hadîd olup bu dervezenin kemeri üzre bir ibret-nümâ sâ‘at kullesi mîkât üzre deverân eder bir sâ‘atdir. Bu kapudan tâ Bobofça kapusuna var›nca iki yüz germe ad›md›r ve gâyet vâsi‘ flâhrâh›n iki taraf›nda cümle üç yüz aded hafleb dükkânlard›r.

Andan fi›klofça kapusundan tâ iç kal‘a cisrinin kapusuna var›nca germe befl yüz ad›md›r. Ve bu orta hisâr›n flâhrâhlar›n cümle Boynue€ri Mehemmed Pafla vâlî-i Kanije iken tahta döfleyüp pâk zokaklar olmufl. E€er tahta döflenmese vakt-i flitâda çamurdan bu flehir içre gezilmezdi, zîrâ alçak batakl› zemîndir. Ve bu tahta döfleli çârsû içre Ali Pafla câmi‘i var ve bir çeflmesi var. Ve mahkeme çeflmenin kurbundad›r.

Ve bu orta hisâr içre cümle dörd yüz yetmifl aded tahtânî ve fevkânî hafleb binâ niçesi kiremitli ve ba‘z›s› flindire tahta örtülü bâ€çesiz darac›k evlerdir, zîrâ bu orta hisâr küçük olma€ile evleri dard›r, ahâlîsi berhordârd›r.

Ve cümle bir mahalle ve befl mihrâbd›r ve cümle iki medresedir. Ve cümle üç aded mekteb-i s›byând›r. Ve cümle bir küçük hammâmd›r ve cümle bir hând›r ve cümle iki aded hânkâh-› dervîflând›r.

..... (1 sat›r bofl).....

Evsâf-› hisâr-› sedd-i ‹skender-i Se€itvar-› iç kal‘a-i üstüvâr

Se€itvar demek hemân bu iç kal‘adan ibâretdir kim bir hasretü'l-mülûk tahtgâh-› mahsûd-› kralân bir kal‘a-i bî-amând›r kim niçe yüz krallar gelüp befler alt›flar ay muhâsara edüp eyyâm-› flitâ gelüp kal‘a alt› cumbul çamur deryâs› olup hâ’ib ü hâsir menhûshânelerine seg ber-sahrâ giderlerdi.

Ammâ Süleymân Hân kal‘a-gîr pâdiflâh-› devr-i zamân olup bu hisâr› muhâsara edüp dö€e dö€e feth olunmad›€›ndan âhirü'l-emr dâ€-› derûnundan veca‘-› maraz müflted olup sebeb-i mev[ti] bu kal‘a-i metîn olmufldur. Hamd-i Hudâ her ne hâl ise dest-i ‹slâm'a girmifldir.

Ammâ bu iç hisâr orta kal‘an›n cânib-i garbîsinde bir batak deryâs› içre bir kal‘aya ve bir binâya ittisâli yok baflka bir kal‘a-i sedd-i Ye’cûc'dür. Ve orta hisâr bu iç kal‘aya batakl›k üzre iki yüz ad›m tûlu bir hafleb cisr üzre giderken bu cisrin iki bafl›nda ve ortas›nda zemberekler ile mebnî asma cisrlerdir kim her gece bevvâblar bu cüsûr-› memerr-i nâslar› makaralar ile ref‘ edüp bu iç kal‘a bir cezîre gibi kal›r.

Ve bu cisrin sa€›nda ***[176b]*** iç kal‘a kapusu var kim bu kadar zamândan berü seyâhatimizde bu gûne hiyel ü fleytanat ile binâ olunmufl bir kal‘a kapusu görmedim. Hakkâ ki bu kal‘aya mânend kal‘a-i serbülend yokdur kim niçe yüz bin atalar(?) ve babalar ve analar a€ladup hemân Âl-i Osmân'›n bu kal‘ada k›rk bin yi€idi flehîd olmufldur, zîrâ bir sahrâda ve havâlesiz bir batak deryâs› içre vâk›‘ olmufl bir kal‘a-i dâr-› amând›r, lâkin flekl-i murabba‘ vâk›‘ olup bir küçük hisârd›r, ammâ cemî‘i krallar›n gözlerine diken olup mukaddemâ gözlerinin bebe€i idi, ammâ dâ’iren-mâdâr cirmi kâmil bin ad›md›r. Buheyre-i berzahda cezîre-misâl bir sûr-› bî-bâkdir.

Her sene Kanije vâlîleri bu kal‘a alt›na gelüp bu kal‘a buheyresin tathîr etdikçe âdem kellesi ve top güllesi ve k›l›ç ve tüfeng ve gayri envâ‘›ndan silâhlar ve niçe gûne eflyâlar ç›kar.

Ve bu kal‘a-i Kahkahâ-y› H›rvadistân'›n çâr-kûfle rükn-i a‘zam-misâl fieddâdî tula binâ dörd aded tabya-i azîmleri var kim her birinde biner âdem ceng etse yerim dar demez ve her birinde onar aded balyemez toplar› var kim gûyâ her biri birer siper ard›nda ejder-i heft-ser gibi kemîngâhda durup her biri buheyre içindeki sazl›€a ve karflu tavla kenârlar›ndaki sahrâlarda kufl kondur[maz] balyemezler ve kâfire amân vermezler top-› serâmedlerdir. Ve bu toplar›n mâ-fevkinde birer kat dahi on aded kolumburna toplar›n her birisi çim ve r›ht›m toprak dolma siperlerin ardlar›nda cemî‘i mühimmâtlar›yla âmâde cümle üstleri tahta örtülü hâz›r-bâfl a€›zl› toplard›r kim her topun hüddâmlar› yaz ve k›fl yanlar›nda yat›rlar, zîrâ gâyet serhad yerdedir. Ve bu iç kal‘a[n›n] k›bleye nâz›r bir kapusu var, ammâ üç kat Metîn ve Kavî ismine mazhar olmufl

hadîd kapulard›r. Metânet üzre olsun içün alçak ve küçük kapulard›r kim her birinin aras›nda niçe bin hiyel ü fleytanat ile âmâde dervezelerdir.

Ve her kapu mâbeyninde cemî‘i âlât-› silâh ve yat u yara€ zeyn olup durur. Ve cümle pâsbân ve bevvâbân ve nigehbân ve mustahf›zânlar bu mahallerde lu‘b u lehve meflgûl olup nevbet beklerler.

Ve bu kapu taflras›ndaki tabya dîvâr›n›n yüzünde yol üzre âdem kaddi dîvârda çâr-kûfle beyâz mermer üzre celî hat ile bu târîh tahrîr olunmufldur:

‹ki kulle yapd› avn-i flâh ile,
Mustafâ Pafla bi-avn-i Kirdkâr.

Kulleler Elburz'a mânend oldular,
Her biri h›sn-› hasîn-i üstüvâr.

Kul oda olsa Se€itvar'a ne tan,
Olmad› m› her birisi bir hisâr.

Ey Velî savt ile dedim târîhin:
Dâ’imâ olsun cihânda ber-karâr.

Sene 981.

Ve bu mezkûr kulle-i erba‘an›n mâbeynleri âdem gövdesi kadar kal›n k›rkar arfl›n âlî evce ser çekmifl pelîd ve mîfle d›rahtlar›ndan dolma r›ht›m sedd-i Nemrûd-misâl palanka dîvârd›r kim üzerinde fârisü'l-hayl olanlar cirid oynasalar mümkündür. Tâ bu mertebe vâsi‘ ve arîz iç kal‘a dîvâr›d›r kim ennili€i ellifler ad›m kal›nd›r.

Ve bu kal‘a kapusun›n iç yüzünde iki kulle-i azîm mâbeyninde cümle kal‘aya ve tabyalara ve flehre havâle Çengîzâde Ali Pafla tabyas› gûyâ bir kûh-› Demâvend'e benzer bir sedd-i ‹skender'dir kim hâlâ bu kal‘an›n dîdebân›d›r. Evce berâber bir da€ pâre bir tabya inflâ etmifl kim bir kal‘ada nazîri yokdur. Cânib [ü] etrâf›nda birbirinden âlî balyemez toplar› ve gayri darbuzanlar› ve kolumburna ve havân toplar› mazgal deliklerinde ve sepet siperler ard›nda kat-ender-kat kirpi tü€ü gibi zeyn olmufl azîm balyemez toplar› var.

Ve bu Çengîzâde tabyas›n›n tâ zirve-i a‘lâs›nda cihân-nümâ bir kasr-› âlîsi var, flehir a‘yânlar› ve cemî‘i erbâb-› ma‘ârif yârânlar› anda cem‘iyyet edüp fleb [ü] rûz bu tabya üzre kal‘a neferâtlar› bunda nevbet ile bekleyüp etrâf [u] eknâfdan gelen düflmanlar› gözedirler bir mecma‘u'l-irfân cihân-nümâ bir tabya-i serâmeddir.

Ve bu kal‘an›n cümle cebehânesi ve hazînesi bu Çengîzâde'nin cihân-nümâ karavulhâne olan tabyas› alt›nda olup kapusu iç kal‘ada olup Süleymân Hân câmi‘i ve Kral kuyusu âb-› hayât sudur kim bu iç kal‘adad›r.

Ve cümle yigirmi aded flindire tahta örtülü tahtânî evlerdir, fevkânîleri yokdur. Cümleden Zirino€lu evi mükellefdir, hâlâ dizdâr sâkin olur. Bu€day anbâr› dahi bu iç kal‘adad›r ve'[s-]selâm.

Ve bu Se€itvar'›n taflra varoflunda ve orta hisâr›nda ve iç kal‘as›nda cümle iki yüz yetmifl aded sa€îr ü kebîr toplard›r kim Hudâ h›fz ede.

Ve bu üç aded hisârda cümle on aded mahalle-i müslimîndir. Taflra varoflda befl mahallesi keferelerdir. Ve "Cümle iki bin elli aded kiremitli tahta örtülü hânelerdir" deyü mahkemede kad› efendi sicillâtdan ç›karup haber verdi.

Ve cümle on aded mihrâbd›r, ammâ yedisinde salât-› Cum‘a edâ olunur cevâmi‘lerdir. Evvelâ iç kal‘ada Süleymân Hân'›n Küçük câmi‘i.

Andan orta hisârda çârsû içre Ali Pafla câmi‘i kurflum ile mestûr bir câmi‘-i pür-nûrdur kim cemâ‘at-i kesîreden bir ân hâlî olmaz. Bir minâre-i serâmedine bu hakîr yüz on kademe ***[177a]*** ner[dü]bân ile ç›kup flehr-i Se€itvar'› seyr [ü] temâflâ edüp üç yüz elli aded kiremitli hâneler sayd›m. Mâ’adâ tahta örtülü büyûtlard›r. Ve bu Ali Pafla câmi‘inden gayri kurflumlu câmi‘ yokdur. Ve k›ble kapusu üzre celî hat ile târîhi budur:

Bahr-i rahmet[e] garîk Ali Pafla,
Eser-i hayri makâm-› dil-küflâ.

Hâtif-i gayb görüp dedi târîh
Câmi‘-i flerîf makâm-› a‘lâ.

Sene 997.

Ve sâhibü'l-hayrât Ali Pafla bu câmi‘in harem‌inde bir kiremit ile mestûr bir kubbe-i ma‘mûr içinde medfûndur. Ve harem köflesindeki çeflme ve mahkeme Ali Pafla hayrât›d›r.

Andan Çeribafl› Memi A€a câmi‘i, ma‘mûr u müzeyyen ma‘bedgâhd›r.

Andan el-Hac› Hüseyin A€a câmi‘i (---) (---) (---) (---).

Bunlar meflhûr cevâmi‘lerdir. Ve cümle alt› aded mahalle zâviyeleridir.

Bâlâda tahrîr olunan varofllarda mahalleriyle hammâm ve medrese ve dekâkînleri ve gayri imâretleri merkûmdur, ammâ âb [u] hevâs› gâyet latîf oldu€undan mahbûb pençe-i âftâb gulâmlar› olur.

Ve bâ€ u bâ€çesi bî-hisâbd›r. Beyâz kiraz› ve eri€i ve elmas› memdûhdur. Ve mahbûbe k›zlar› akd›r ve reng-i rûylar› cümle berrâkd›r. Ve kal‘alar›n›n hâf›z› Allâhu Rezzâk'd›r. Ve cümle halk› Boflnak'd›r, ammâ Macarca ve lisân-› H›rvatca fasîh bilirler, zîrâ fleb [ü] rûz Zirino€lu vilâyetlerine çeteye ve poturaya gidüp gazâ ederler, lâkin aya€› neybe demirli esîrlikden halâs olmufl gâzîleri çokdur ve yine aya€› neybeli kâfir esîrleri gâyet bî-nihâyedir. (---) (---) (---)

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i kal‘a-i Se€itva[r]:

..... (3.5 sat›r bofl).....

Bu kal‘ay› dahi seyr [ü] temâflâ edüp niçe yârânlar ile vedâlaflup Sadr›a‘zama yetiflmek içün iki

bin aded pür-silâh salt u sebükbâr asker olup kal‘a-i Se€itvar'dan cânib-i garba gâh da€l›k ve gâh kumsal ve ormanl›k içinde katana kâfiri yata€› içre 6 sâ‘at gidüp,

Sitâyifl-i kal‘a-i Bobofça

Lisân-› H›rvadca (---) (---) demekdir. Bânîsi Zirniski Miklofl ban binâs›d›r, ammâ ibtidâ fâtihi Süleymân Hân Se€itvar kal‘as› alt›nda merhûm olup üç günden sonra kal‘a-i Se€itvar feth olunca Sokollu Mehemmed Pafla'n›n re’y [ü] tedbîri ile Vezîr-i hâmis Mustafâ Pafla ve kar›ndafl› fiemsî Pafla Rûmeli eyâletiyle bu kal‘a-i Bobofça'y› muhâsara edüp ol gece bir lu‘b ile küffâr derûn-› hisârdan firâr edüp sene 974 mâh-› Safer'inin yigirmi tokuzuncu gün bi-emrillâhi Ta‘âlâ kal‘a-i Bobofça dest-i Âl-i Osmân'a girüp gere€i gibi her mühimmât [u] levâz›mâtlar›n görüp kemâkân kifâyet mikdâr› asker korlar.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde yine küffâr-› dûzah-karâr bu kal‘ay› istîlâ etdikde niçe sene dest-i küffârda durup âhir-i kâr Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda sene 1009 târîhinde Serdâr-› Mu‘azzam ‹brâhîm Pafla dest-i küffârdan alup amâr eder.

Ba‘dehu sene 1074 târîhinde yine küffâr Zirin-o€lu bu kal‘aya istîlâ edüp Vezîria‘zam Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla Kanije kal‘as›na imdâda geldi€in küffâr istimâ‘ edüp bu kal‘ada küffâr-› hâksâr ancak befl ay oturmuflken kal‘a-i Bobofça'y› âtefle urup cümle toplar› ve cebehânelerin götürüp yeni kal‘alar›na komufl. Ancak kal‘as› bir mürtefi‘ püflte üzre kârgîr binâ bir iç kal‘a-i ra‘nâs› kalm›fl.

Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis tahrîri üzre Kanije eyâletinde voyvadal›kd›r ve Se€itvar kazâs› niyâbetidir. Kal‘a dizdâr[›] ve üç yüz aded neferâtla-r›n›n Sadr›a‘zam cürmlerin afv edüp kal‘ay› kâfire verdikleriyçün dizdâr› ve yedi aded a€alar› azl-i ebed ve nefy-i beled oldular.

Ve bu kal‘an›n etrâf› göllük ve batakl›kd›r, ammâ küffâr ›hrâk bi'n-nâr etmeden gâyet metîn ve sa‘b kal‘a imifl.

Ancak bir câmi‘i ve bir hân› ve bir hammâm› kârgîr olmak ile ›hrâk olmam›fl. Mâ‘adâ âsâr-› binâ-lar› henüz alev ber-alev âtefli evc-i âsumâna peyveste olmada idi.

Bu kal‘an›n ta‘mîr ü termîmine üç aded pafla ve on bin aded re‘âyâ vü berâyâ ta‘yîn olunup amâr etme€e cidd ü cehd ederlerdi.

{Der-beyân-› kazâ-y› nâgehânî}

Bu hakîr bu harâb-âbâd kal‘adan kalkup cânib-i cenûba Kanl› Kavak yolu üzre giderken âdem âdem lefli üzre bir çemenzâr ve d›rahtistân içre yat›rlard›. Gûyâ her d›raht›n alt› fiecere-i Vakvâk dibine dönmüfl. Kimisi dahi sa€, küffâr bunlar› bir hofl kesmemifl, kimisi henüz cân çekiflüp ölmemifl, kimisi aya€ üzre kalkup yine yere düfler ve niçe yüzlerinin henüz kanlar› nehr-vâr cereyân ederdi. *Ne‘ûzü billâh* bir mahûf u muhâtara yer imifl.

Me€er bizden mukaddem Bobofça kal‘as›ndan kalkan befl yüz mikdâr› ümmet-i Muhammed'e {küffâr} sataflup k›rarken hikmet-i Hudâ bu hakîr iki bin aded güzîde asker-i ‹slâm ile arbede-i ma‘reke üzre vard›€›m›zda ***[177b]*** hemân küffâr bizi görüp da€lara firâr etdikde bu kadar mâl u menâl ve tuhfe metâ‘lar ve flâhbâz yi€itler her bir d›raht›n z›ll-› himâyesinde zîr-i zeber olup yat›rlard›.

Hemân bizim asker bu kadar mâl-› ganâ’ime el urup bir ânda cemî‘i metâ‘lar› ve girân-bahâ eflyâlar› ya€mâ etdiler, ammâ Allâhu a‘lem kâfir dahi ormanlar içinde idiler.

Hemân hakîr dahi bir katîfe kavuk içinde on külçe s›rma ve bir sîm kemer raht ve bir fleyhânî mutallâ ve müzehheb g›lâfl› k›l›ç ve bir s›rmal› tîrkefl ve bir tengetir musanna‘ çad›r ald›m. Ve ba‘z› refîk-lerimiz bele€an mâ-bela€ eflyâlar alup giderken hemân,

Hakîr eyitdim: "Bire gâzîler bu kadar mâl ald›n›z. Bârî Allâh aflk›na ve dîn-i mübîn u€uruna flu mecrûh olan âdemlerden seyishâne üzre alal›m" dedikde taraf taraf ma‘kûl dediklerinde ibtidâ bu hakîr bir garîb Arnavud yi€idin seyishâneye bindirdim ve sâ’ir guzât da€larda gezen atlardan yüz on kadar atlar bulmufllard›, anlara yetmifl aded mecrûh âdemleri bindirüp Kanl› Kavak yolundan dönüp cânib-i flimâle kal‘a-i Kopan yoluna firâr eder fleklinde gitdik, zîrâ Kanl› Kavak yolunda nehr-i D›rava kenâr›nda Maslovin ‹skelesi kenâr›nda H›rvat kâfiri kay›klar› çok imifl. Hemân nehr-i Bektey(?) kenâr›nca gider.

Hemân karfludan ümmet-i Muhammed alemleri nümâyân olup on bin kadar dal k›l›çl› ve cürd atl› âdemler asker-i pür-silâh bize karflu gelüp,

"Bire flükür sa€l›€a, kâfir sizi nerde bozup k›rd›" dediklerinde biz dahi,

"Hay›r bizi k›rmad›, lâkin bizler ceng üzre râst gelüp küffâr da€lara firâr edüp bu kadar mecrûh âdemleri halâs etdik".

"Yâ vezîr kethudâs›n›n arabalar› ve bu kadar mâl u menâli nice oldu" dediklerinde,

"Araba ve mâl u cân u bafl târmâr olup cümle yerde yat›rlar" dedi€imizde hemân cümle asker yine dal k›l›ç olup bizim geldi€imiz yola gitdiklerinde biz art›k lâ-kayd olup emn-i tarîkda kalup sehel atlar›m›z otlad›rken hemân bizim ceng yerine u€rad›€›m›z mahalden bir sadâ-y› Allâh Allâh kopup bir tüfeng sadâs› istimâ‘ etdik kim sadâ-y› Allâh Allâh evce peyveste oldu.

Bir sâ‘atden an› gördük. Bize buluflup giden gâzîler ceng yerine vard›klar›nda görürler kim niçe yüz kâfir biz gitdikden sonra flikârlar›na gelmifller. Hemân bu gâzîler kâfirlerin ard›n önün de€flirirler ve kâfire dal sâtûr-› Muhammedî olup giriflirler.

Tarfetü'l-ayn içre küffâr› k›rup üç yüz kelle ve iki yüz esîr kâfirler ile ve on bir aded at arabas› mâl ile ya-n›m›za geldiklerinde,

"Bire gâzîler, gazân›z mübârek ola. *Elhamdülillâh* flu kâfirlerden intikâm ald›n›z" deyüp bin bin hamd ü senâ ederek cümle gâzîler ile bir yere gelüp cânib-i cenûba yine ormanlar içre 7 sâ'atde gidüp,

Evsâf-› kal'a-i Berezense

Lisân-› H›rvatca (---) (---) demekdir. Bânîsi yine Zirin küffâr›ndan Zirniski nâm ban-› benâmd›r. Bu dahi Süleymân Hân merhûm oldu€u günlerde Sokollu Mehemmed Pafla'n›n fermân›yla sene 974 târîhinde Rûmeli vezîri fiemsî Pafla fethidir.

Ba'dehu buna dahi küffâr istîlâ edüp yine Sultân Mehemmed-i Sâlis asr›nda sene 1009 târîhinde Serdâr ‹brâhîm Pafla fethidir, ammâ yine küffâr-› hâksâ[r] bu sene 1074 de istîlâ edüp derûn-› hisârda befl ay mukîm olup Sadr›a'zam Köpürlüzâde Ahmed Pafla deryâ-misâl asker ile geldi€in istimâ' edüp kal'an›n cümle cebehânesi ve toplar›n alup kal'ay› âtefl-i Nemrûd ile yakup yeni kal'alar›na firâr ederler.

Bu dahi Kanije eyâletinde voyvadal›kd›r ve Kanije niyâbetidir. Ve dizdâr› Sadr›a'zamdan havf edüp firâr etmifldi, ammâ befl yüz nefer kal'a kulla-r›n›n defter-i cerâ'imleri üzre kalem-i afv çekilüp herkes ›hrâk olan hânelerin amâr etme€e çal›fl›rlard›.

Bunun dahi âtefli alev ber-alev yanmada idi, ammâ kal'a amâr iken yedi kat metîn palanka kal'a imifl. Ancak bir kârgîr binâ bir câmi'i ve bir ham-mâm› kalm›fl.

Ve bu zemîn-i kal'an›n k›ble ve bat› taraf› iki sâ'at yer bata€-› azîmdir. Fîl-i Mahmûdî ve pîl-i Menkerûsî sökmez sazl› batakd›r. Bunun dahi iç kal'as› bir püflte-i âlî üzre palanka imifl, ›hrâk olmufl.

Bunun imâretine Kayseriyyeli Dilâver Paflazâde Murâd Pafla ve Bozok Be€i ve befl bin kadar Pojaga ve Yakova kazâs› re'âyâlar› ta'yîn olundu. Ve niçe yerlerin evvelkiden a'lâ metânet üzre kal'ay› binâ etme€e sa'y-i tâm ederlerdi.

Andan yine cânib-i cenûba cümle asker-i ‹slâm refîklerimizle giderken da€lar ve orman ve d›rahtis-tân-› azîmler geçerken balyemez toplar› sadâs›n is-timâ' etme€e bafllad›k. Me€er küffâr-› hâksâr kal'a-i Kanije'yi yedi kral ve yedi hersek ve yedi ban iki kerre yüz bin asker ile Kanije kal'as›n dö€ermifl. Ve Sadr›a'zam dahi Kanije imdâd›na varmam›fl. Bizler dahi 6 sâ'at gidüp *elhamdülillâh* Sadr›a'zam ordusuna dâhil olup yine Sadr›a'zam kolunda meks edüp ‹brâhîm Kethudâ efendimizle mülâkât olup vilâyet-i Hersek'de olan Sührâb Mehemmed Pafla'n›n ve P›raçal› Mustafâ Pafla'n›n ve Nova ve Gabele a€alar›n›n ve Mostar a'yân› ve vâlidesinin mektûbla-r›yla vâlidesinin emânetlerin verüp hakîr[e] dahi bir pençe-i âfitâb Fireng kölesiyle bir Hersek at› hedâyâ verüp "Safâ geldin Evliyâm" deyü vatan-› aslîsi olan Hersek diyâr› ahvâllerin su'âl edüp niçe gûne kelimâtlar edüp kal'a-i Bobofça kurbunda Kanl› ***[178a]*** Kavak yolunda k›r›lan tevâbi'lerin su'âl etdikde mâ-vaka'› üzre kendüye bir bir takrîr edüp ve,

"Küffâr› bozan gâzîler bu kadar bafl ve diller ile hâlâ taflrada dururlar" dedi€imde hemân ‹brâhîm Kethudâ hakîr ile cümle gâzîleri bafl ve dilleriyle Sadr›a'zama götürüp cümle guzât getirdikleri kâfirleri ihsân edüp kelleleri serâperde önünde galtân edüp bu gâzîlere bir kîse gurufl in'âm edüp cümlesi mesrûr Berezense imâretine me'mûr olan Murâd Pafla'ya gitdiler.

Ve Sadr›a'zam hakîre Hersek diyâr› ahvâlini dikkat üzre su'âl etdikde cümle sergüzeflt [ü] seren-câm›m›z› ve Sührâb Mehemmed Pafla ile âsî kâfire gidüp tâ Kotur kal'as›na var›nca nehb ü gâret etdi-€imiz bir bir takrîr etdi€imden cihân cihân hazz edüp Sührâb Mehemmed Pafla'n›n arz-› ubûdiyyet nâmesin verüp k›râ'at etdikde andan dahi hazz edüp hakîre yüz altun ve bir hil'at-i fâhire ihsân edüp yine hakîri a€avâtlar› zümresine ilhâk buyurdular. Andan haymemize gelüp istirâhat etdik.

Hemân ol ân (---) eyâletiyle ‹smâ'îl Pafla'y› nehr-i (---) üzre Kral Köprüsü yan›nda befl on yerden asâkir-i ‹slâm ve balyemez toplar ubûr etme€e cisrler yapmak fermân edüp der-akab Sirem ve Semendire ve Pojaga ve Ösek ve Segedin sancaklar›n›n askerleri ve Budin serhadlerinden yine Segsâr ve Kopan ve Peçoy ve Mihaç ve Se€itvar ve Se€iflvar(?) ve fiimatorna sancaklar›n›n re'âyâ vü berâyâlar› arabalar›yla ve bu kadar bin cerâhor re'âyâlar pîrleriyle gelüp Berezense ve Kopan ve Kanije da€lar›ndan ân-› vâhidde ol ka-dar d›raht-› müntehâlar› kat' edüp mezkûr Kral Cisri kurbunda bir gün bir gecede on aded cisr-i azîmler inflâ etdiler kim her birinin üzerlerinden on aded fîl-i Mahmûdîler geçsede bâk [ü] pervâs› olmaz cisrler oldu kim bu felekde misilleri yokdur. Gerçi ahflâ-bâtdand›r, ammâ bir mertebe kavî cüsûrlar oldu kim her birinden ikifler araba yan yana ubûr eder.

Kantara tamâm olunca hemân Sadr›a'zam on pâre balyemez toplara bir fitilden âtefl etdirüp cümle yeni-çerileri cisrlerin karflu taraf›na geçirdüp cisir bafflar›nda meterislere girüp ol gece sabâha dak cümle asker nehr-i (---) üzre yeni cisrlerden ve Kral Köprüsü'nden asâkir-i ‹slâm mûr [u] mârdan ve bilâ-aded asel-i zenbûrdan çok olup deryâ-misâl cüyûfl-› muvahhidîn gürûh gürûh ubûra mübâfleret etdiklerinde gulgule-i Rûm ve velvele-i Rûm leflkeri mûr-› flümârdan efzûn oldu€undan zemîn u âsumân-› nuh eflâke dehflet ve mehâbet târ oldu. Ve cümle asker kemâkân karflu tarafda ve hayme vü hargâhlar›nda meks etdikde Sadr›a'zam cemî'i bal-yemez toplara yine bir fitilden âtefller etdirüp zemîn ü âsumân "Yan yan ban ban" sadâ verdi.

Ve yine Kanije taraf›ndan küt-â-küt toplar›n sadâs› ale't-tevâlî gelirdi. fieb [ü] rûz aras› kesilmezdi, zîrâ kal‘a-i Kanije kâfire kâfir dahi yedi kraldan Kanije'ye toplar uruldu€undan subh u mesâ taraf›ndan toplar›n sadâs› kesilmezdi.

Hikmet-i Hudâ Kanije taraf›nda olan karavullar›m›z bir flehbâz yi€idi tulum ile Sadr›a‘zam huzûruna götürüp hemân ol fetâ-y› gâziyân,

"E€er Kanije'ye bugün ve yar›n yetiflirsek hofl ve illâ Kanije elden gitdi. Bu tulum ile Kanije gölünden yüzerek da‘vâ-y› merd ile cân u bafl›m gâzîlerin ve dîn-i Muhammedî'nin u€uruna koyup kâfir içinden huzûruna geldim. Feryâd›m› dinle cân›m vezîr. Yedi kral üç kerre yüz bin asker ile ve yedi koldan yetmifl pâre balyemez ile kal‘ay› dö€erler, ammâ kal‘ada askerimiz azd›r ve zahîremiz yokdur, ammâ bârûd cebehânemiz gâyet çokdur ve paflam›z Yentür Hasan Pafla ve Kanije gâzîleri ilâ hâze'l-ân alt› bin asker ile fleb [ü] rûz ceng edüp küffâr› Kanije gölüne komad›lar ve Ölesi nâm varofla ve Bereklik nâm mahalleye kâfiri u€ratmad›lar ve afla€› suya berâber toplar› dahi atmad›lar ve fleb [ü] rûz ikdâm-› tâm ile sa‘y [u] kûflifl edüp eyle savafl-› perhâfl ederler kim Sultân Ahmed zamân› yine bu Kanije'ye Tiryâkî Hasan Pafla yedi kral ile böyle germâ-germ ceng etmemifldir, ammâ feryâd›m›z zahîre k›lletidir ve bir aydan berü imdâd gelmeyüp niçe yüz gâzîlerimiz top güllesinden flehd-i flehâdet piyâlesinden nûfl edüp huld-i berîne gitdiler ve mecrûhlar›m›z ac u zâc u muhtâc oldular ve niçe yüz aded ibâdullâh cû‘dan öldüler. Yine böyle iken ta‘yîn olunan imdâdlar bir aydan berü gelmediler ve yine ahâlî-i Kanije tekâsül etmeyüp hâlâ germâ-ger[m] ceng [ü] cidâl ve harb u k›tâl ederler, ammâ efendim Kanijeli gâzîlerinin açl›kdan cânlar› gelmifldir. Küffâr-› hâksâr gördü kim bu kal‘a-i Kanije bir deryâ içinde fethi günden güne müflted oldu. Âhir-i kâr mel‘ûn krallar hîleye sâlik olup bu dâm-› tezvîri re’y-i ahsen görüp ba‘z› mekâtîbleri dürû€-âmîzler peydâ edüp zemberek oklar›yla Kanije kal‘as› içine atd›. Hasan Pafla kuluna mektûblar› getirdiler, ammâ içinde küffâr niçe hezeyân sözler yazm›fl. Sultân›m huzûrunda söyleyecek kelimâtlar de€ildir" dedikde Sadr›a‘zam bu feryâda gelen ebü'l-kelâm yi€idin muntazamu'l-kelâmlar›ndan hazz edüp "Söyle yi€it" dedikde ol fetâ-y› hâz›r-cevâb eydir:

"Vallâhi devletli vezîr, kefere-i hîlekâr›n kâ€›z-› dür[û]€unda(?) eyle ***[178b]*** tahrîr etmifl kim ‘Bire hey Türk sizin pâdiflâh›n›z atdan tekerlenüp ölmüfl, vezîria‘zam›n›z Edirne'ye gitmifl, vezîrinizin dahi va‘desi yetmifl güne dek yetmifl. Siz kimin içün bu kal‘a-i Kanije'de aç uyuz ve kan kuduz olup ceng edersiz. Hemân bir gün evvel amân ile kal‘adan ç›kup gidin. Yohsa ‹svet Nikola sultân›m›z hakk› yar›n bir gün bu Kanije'ye yürüyüfl edüp sizin cümlenizi dîn-i kadîmimiz sâhibi Hazret-i Îsâ ve Meryem Ana aflk›na sizi k›rmadan dipdiri kebâb edüp sa€ kalanlar›n›za kebâblar›n›z yedirириz’ deyü hîle ile fleytanatl› kâ€›zlar›n guzât bulup k›râ’at olundukda kizb-i mahz olup hîle ile tahrîr oldu€una haml edüp yine cenge ma‘a'z-ziyâde âheng edüp devletli vezîr her gün her gece kâfire göz açd›rmayup top u kumbara ve kurflumu bârân-› la‘net gibi ya€d›r›rlar, ammâ hemân devletli vezîr derdimiz açl›kdand›r. ‹flte cümle kal‘a a€alar›n›n arz [u] mahzarlar› ve paflam›z›n feryâdnâmeleri" deyüp bu ebü'l-kelâm yi€it arzlar› Sadr›a‘zam›n dest-i flerîfine verüp Âsaf-› münflî-i dilîr feza‘nâmeyi k›râ’at etdikde mefhûmu ma‘lûm-› flerîfleri olup bir âh edüp eydir:

"Her zamân bu dehr-i denîde kiflinin vefk-› murâd› üzre bir fleyi ber-karâr olmaz" deyüp bu fli‘ri terennüm etdi. M›sra‘:

Tecri'r-riyâhu leyse kemâ tefltehi's-süfün.

deyüp vâfir müte’ellim-künân olup merdüm-i dîdelerinden çekîde çekîde hûn-âlûd nem yem-misâl cereyân etdi.

Zîrâ Kanije'den gelen feryâdnâmeler içinde tuzlanm›fl âdem gözleri ve kan ile tahrîr olmufl âh [u] enîn sözleri ve hâlâ yedi kral-› dâl bizi muhâsara edüp,

"Yedi günde yedi koldan yedi bin ma‘dût top gülleleri urup yedi yüz âdemlerimiz Hürr-i flehîd olup meskenleri cennet-i Me’vâ olup kâfirden top güllesi yemeden gayri yeyece€imiz kalmad›. Ve Bobofça ve Berezense ve Peçoy ve Varad kal‘alar›n kâfir alal› ve Ösek köprüsün yakal› bize bir imdâd ve zahîre ve mevâcib gelmeyüp hâlimiz mükedderdir. Amân devletli vezîr *lillâhi ve Resûlihi* bize imdâd yetifl" dediklerinde hemân Sadr›a‘zam feryâda gelen sâhib-i kelâm yi€ide befl yüz altun ihsân edüp cümle Kanije askerlerine bir tesellînâme tahrîr edüp,

"‹flte size imdâd yetifldim" deyü kâ€›z› feryâdnâmeyi getiren yi€ide verüp,

"Göreyim seni flehbâz›m. Düflman›n içinden Kanije kal‘as›na nice girüp imdâd geliyor haberin götürürsün. Yürü Allâh dest-gîrin ola" dedikde ol ân nefîr-i r›hletler çal›nup elli pâre balyemez ve üç yüz pâre top-› flâhîler at›lup cemî‘i asâkir-i ‹slâm Kral Cisri nâm mahalden,

Sene 1074 târîhinde Kanije kal‘as›
imdâd›na gidüp küffâr›n taburu
münhezim oldu€un beyân eder

Evvelâ Kral cisrinden hareket olup Budin vezîri ‹smâ‘îl Pafla eyâlet-i Budin askeriyle atlar› çarkac› ta‘yîn olunup E€re vezîr[i] sa€kola ve T›m›flvar vezîri solkola ve Haleb eyâletiyle Gürcî Mehemmed Pafla dümdâr ta‘yîn olunup sâ’ir vüzerâ [ve] vükelâlar kanûn-› pâdiflâhî üzre yemîn ü yesârda cenâhayn-vâr deryâ-misâl asker gürûh gürûh gitmede. Sadr›a‘zam

Köpürlüzâde Ahmed Pafla ise on iki bin müsellah ve mükemmel kendü askeriyle gidüp bizzât Hazret-i Risâlet-penâh›n sanca€-› flerîfin önü s›ra yürüdüp cemî‘i balyemez toplar endâht olup da€lar ve d›rahtistânlar inil inil inleyerek cümle asker-i ‹slâm çet-a-çet giderken Kanije'den toplar at›lmaz oldu. "Âyâ bunun asl› ne ola? *Allâhümme âfinâ*. Âyâ Kanije'ye küffâr istîlâ m› etdi ola?" derken hemân an› gördük. Mukaddemâ feryâdnâmeler ile gelen fetâ at boynuna düflüp Sadr›a‘zama gelüp,

"Müjde devletli vezîr, küffâr sizin deryâ-misâl asker ile geldi€inizin istimâ‘ {edüp} havf ü haflyetden ve salâbet ü mehâbet-i askere tâkat getiremeyece€in bilüp cümle hayme vü hargâh ve bâr [u] büngâh ve cebehâneleri ve bu kadar balyemez toplar› ve bilâhisâb mâl-› hazâ’inlerin yedi kral b›ra€up flimdi Keckivar nâm Yenikal‘a alt›na firâr etdiler. Hâlâ taburlar› içinde niçe bin çeri küffârlar arabalar›n yükletmede ve bizim Kanije gâzîleriyle çata pat ceng etmededirler. Hemân devletli vezîr kâfirin ard› s›ra Tatar Hân askeri ve salt atl› olan gâzîler dahi gitsinler" deyince tarfetü'l-ayn içre Tatar Hânzâde Ahmed Giray Sultân k›rk bin çatal atl› Tatar-› sabâreftâr-› adû-flikâr ile ›lgarup berk-i hâtif gibi kâfirin akîbince ra‘d-vâr gitmede. Hemân Sadr›a‘zam cemî‘i bârhâneyi dündâra b›ra€up anlar dahi salt asker ile cânib-i cenûba ›lgarup 3 sâ‘atde,

‹stihlâs-› kal‘a-i Kanije ve evsâf-› eflkâl-i tabur-› küffâr-› makhûr

Çünkim Sadr›a‘zam Kanije kal‘as› buheyresinin sâhilinde küffâr›n tabur-› azîmi içine girüp bir tabahâne(?) haymecikde meks edüp cümle bu tabur içre kâfirden kalan cebehâne ve bârhâne ve mâl-› hazâ’ini Defterdâr Pafla ve cebecibafl› cemî‘i mâl-› firâvân› mu‘temedün aleyh âdemlerin defterleriyle kabz olunup asker-i ‹slâm'dan ***[179a]*** k›rk bin aded "*Benem, dî€er nîst!*" deyen gâzîlerden kâfiri kovma€a me’mûr olup revâne oldular. Bu ânda Kanije gâzîleri küffâr›n firâr etdiklerin görüp ölüsü dirisine binüp kal‘adan taflra ç›kup tabur içinde kalan küffârdan ve da€larda yetifldikler[i] yerlerde k›r›landan üç bin kelle ve iki bin k›rk aded kâfirleri kayd [u] bend ile huzûr-› vezîre getirdiler.

Hattâ K›z Kral›n vezîrin ve Zirino€lu ammîsin ve Danimarka kral› o€lunu ve'l-hâs›l yetmifl aded kapudan ve haçl› peyker ve tablhâne sâhiblerin cümle dest ber-kafâ bend-i zincîr ile Sadr›a‘zama getirdiklerinde hemân ol Âsaf-› dilîr vezîrin cûd-› vücûd› bahri temevvüc edüp Kanije kal‘as›n›n imdâd›na Hazret-i H›z›r gibi yetiflüp küffârdan halâs etdi€inden mâ‘adâ cümle Kanije gâzîlerine dil-nüvâzl›klar ve dildârl›klar ederek,

"Gazân›z kutlu olsun, pâdiflâh›n ekme€i size helâl olsun" deyüp ibtidâ Kanije Paflas› Yentür Hasan Pafla'ya bir semmûr hil‘at-i fâhire ile bir kat libâs-› nâdire geydirüp bafl›na bir çeleng takd›, ammâ Hudâ âlimdir, Kanije paflas›n› bir âdem bilemedi. Bu kadar [zam]ândan berü üstü bafl› palâs palâs yüzü gözü bârûd-› siyâh dûd›ndan evkâr çehre idi.

Andan kad›ya ve cümle a€avâta ve cemî‘i (...) a‘yândan ifl erlerine ve yigirmi dörd aded bölük a€alar›na ve dizdâra ve kapukulu yeniçeri a€as›na ve odabafl›lara ve yeniçeri çorbac›lar›na ve'l-hâs›l bu Kanije'de bu renc [ü] anây› çeküp mahsûr olan kimesnelerden üç yüz on bir aded ser-i kârda olanlara hil‘at-i pâdiflâhîler verilüp ve cümleye çelengler tak›lup yigirmi kîse dahi cümleye ihsân olundukda cümle gâzîler eyitdiler:

"Devletli vezîr, sen safâ geldin ve H›z›r gibi yetifldin. Bizim bu kal‘ada olan ehl [ü] iyâlimiz bile cân bafl ile bize imdâd edüp ehillerimiz bile bizimle ceng edüp üç yüzden ziyâde hâtûnlar›m›z ve k›zlar›m›z flehîde olup hâlâ niçe yüzü top ve kumbara serpindisinden mecrûhalard›r. Anlara da ihsân eyle" deyü ricâ etdiklerinde ricâlar› hayyiz-i kabûlde olup ol Hâtem-i Tay sâhib-i kerem, ehl-i himem on kîse dahi kemâl-i kereminden Kanije'nin havâtînlerine ihsân edüp ol ân cemî‘i yak›n sancaklara ve karîb kazâlara yüz dâne maslahat-güzâr a€alar her sancaklara emrlerle pârekende ve perîflân olup Kanije'ye ale'l-acele zahîre getirme€e gitdiler. Ve Sadr›a‘zam Kanije kal‘as›n seyr [ü] temâflâya gidüp vîrân hâlde görünce,

"Bu kal‘a Hazret-i Ebâbekir'in himâyesindedir. Bu kal‘an›n ölümü ve havf edecek yeri bu Toprakl›k varoflundan imifl. Göre küffâr bu mahalden kal‘aya hîle ve fleytanatlar ile gelüp yaklaflm›fl. Bu mahalle dahi tabyalar ilhâk edüp belki Kanije dahi metîn ve kavî ola" deyü Kanije kal‘as›n›n ta‘mîr ü termîmine üç aded vezîr ve yedi aded sancakbe€leri ve yigirmi aded kazâdan yigirmi bin aded güzîde re‘âyâ vü berâyâlar pîrleri ile gelüp kal‘ay› ta‘mîr ü termîme mübâfleret edüp Kanije buheyresini tathîre bafllad›lar.

Ve yine ol gün firâr eden küffâr› Tatar Hânzâde kova kova tâ Yenikal‘a'ya var›nca kâfirleri k›ra k›ra sâlimîn ü gânimîn Kanije alt›na yedi bin kelle ve alt› bin esîr ve alt› yüz aded araba yükü mâl-› ganâ’imle gelüp Hânzâde hil‘at-i pâdiflâhîyle fleref-yâb olup getirdikleri alt› bin esîrlerden kapudanlar› ve goroflar›ndan bin aded kâfirleri "Pâdiflâh dutsa€›d›r" deyü al›nup sâ’ir küffârlar ile cümle mâl-› ganâ’imleri arabalar›yla Tatarlara ihsân olunup mukaddemâ Kanijelinin getirdi€i esîrleri cümle bu Tatar esîrleriyle T›m›flvar vezîri Se€itvar kal‘as›na götürüp andan eyâleti askeriyle T›m›flvar'a gitme€e me’mûr oldu. Ve E€re Paflas› Mehemmed Pafla dahi intihâ-i serhad olma€ile ol dahi kal‘a-i E€re'ye revâne oldu. Ertesi gün,

Sene 1074 mâh-› (---) de Sadr›a‘zam Yenikal‘a seferine azîmet buyurdular

Hakîr ‹brâhîm Kethudâ efendimizden me’zûn olup Kanije'de Yentür Hasan Pafla ile kald›m ve cemî‘i a‘yân-› Kanije ile hüsn-i ülfet edüp Kanije'yi seyr [ü] temâflâya flürû‘ eyledim. Evvelâ,

Sitâyifl-i eflkâl-i cirm-i tabur-› makhûr-› Kanije

Kal‘as›n›n buheyresi alarkas›n›n cânib-i flarkî-sinde, ya‘nî Berezense kal‘as› taraf›nda Kanije gölünün kenâr›nda küffâr-› dûzah-karâr Kanije kal‘as›n muhâsara edüp zebûn etmek içün bir tabur-› azîm inflâ etmifl kim makdûr-› befler de€ildir.

Lisân-› Serhadlide tabur ana derler kim yâ bir sahrâda yâhûd bir buheyre ve nehir kenâr›nda bir iki kerre yüz bin küffâr ol sahrâda toprakdan kal‘a yapup ve ka‘r-› azîm handaklar kazup içinde mütehass›n olduklar› yere tabur derler, ammâ niçe bin taburlar gördük, ammâ bunculay›n sa‘b u metîn tabur görmedim. Handak›n topra€›n cümle iç yüze da€lar gibi y›€up topraklar üzr[e] kat-ender-kat meterisler kazup cânib-i erba‘as›nda yine toprakdan tokuz yerde tabya-i azîmler edüp her tabyada onar aded balyemez toplar koyup üç yerde flaranpavl› kapular yapup ve handaklar içre niçe bin hiyel ü fleytanatlar ile paçar›z çarh-› felekler edüp kapular› ***[179b]*** önlerinde ve handaklar›n kenârlar›nda hadd [ü] hasr›n Hudâ-y› Müte‘âl bilir.

Âdem gelince derin küçük küçük kuyular ve çukur çukur çukurlar kazm›fl kim hîn-i ma‘rekede Türk askeri tabura yürüyüfl ederse kuyulara ve çukurlara düflsünler mülâhazas›yla niçe kerre yüz bin aded mülhid çukurlar› kazm›fl ve y›€›lan topraklar›n ard›na niçe bin arabalar ve niçe kerre yüz bin dall› ve budakl› d›raht-› müntehâlar› dizüp paça[r›]z etmifl ve bu taburun ortas›nda bir kat küçük tabur dahi kazup gûyâ iç kal‘a edüp cümle hazîne ve mâl-› erzâk› bunda idi.

Ve Kanije buheyresi kenâr›nda iki yüz pâre kay›k ve ç›rn›kdan ziyâde gemiler var idi kim bunlar ile Kanije'ye yürüyüfl edüp asker dö€e, ammâ mel‘ûn küffâr var kuvveti bâzûya getirüp Kanije gölün birkaç yerinden birer ok menzili i€ne(?) topu doldurmufl. Hakkâ ki Sadr›a‘zam varmasa ihtimâl idi kim birkaç günden Kanije kal‘as›na bir hatâ ere idi. Hudâ h›fz etdi.

Ammâ bir tabur dahi Kanije kal‘as›n›n cânib-i garbîsinde Toprakl›k nâm varoflunda bir kat bir tabur içinde K›z kral ve Danimarka kral ve Donkark›z kral bu taburdan Kanije'yi dö€erlerdi, lâkin küçük tabur, ammâ bu mezkûr Zirino€lu ve Began ve Nadaj ve Kettano€ullar›'n›n taburlar› gâyet büyükdür. Hattâ hakîr bu taburu at ile iki sâ‘atde gücile dolaflup temâflâ etdim. Ve bu taburda küffâr meymene ve meysere durup bî-bâk ü bî-pervâ Kanije'yi dö€erken Sadr›a‘zam›n toplar ata ata geldi€in küffâr-› hâksâr iflidüp cân u bafl havfine düflüp karârlar› firâra mübeddel olup bu tabur içre ol kadar mâl-› ganâ’im ve cebehâne b›rakm›fl kim hisâb›n Hudâ bilür.

Hattâ biz de ol gün on tokuz aded balyemez toplar ve yigirmi aded kolumburuna toplar ve k›rk aded flâhî toplar b›ra€up gayri flâhîleri at arabalar›yla götürmüfl. Anlar›n da niçesin Tatar askeri b›-rakd›rm›fl ve k›rk bin top güllesi ve üç yüz araba bârûd-› siyâh ve alt› bin aded kumbara ve sâ’ir cebehânelerin envâ‘lar›n Hudâ bilir. Cümle bu cebehâne mühimmâtlar› ve sâ’ir hazâ’inleri ve tabur etrâf›nda olan kerasteleri cümle kal‘a-i Kanije'ye tafl›yup h›fz etdiler. Ve Yentür Hasan Pafla'n›n re’y [ü] tedbîriyle küffâr taburuna cemî‘i asâkir-i ‹slâm ve bu kadar re‘âyâ vü berâyâlar üflüp üç gün üç gecede taburun handaklar›n ke'l-evvel doldurup bir hafr-i sa‘îrden nâm u niflân kalmad›.

Der-beyân-› evsâf-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i h›sn-› hasîn ve sedd-i üstüvâr-› metîn hisâr-› sedd-i ‹slâm-› kavî sûr-› Kanije

Lisân-› Latin ve H›rvad ve S›rf ve Voyn›k ve Bulgar ve Boflnakda (---) (---) (---) demekdir, ammâ lisân-› Fireng'de Köpek kal‘as› demekdir, zîrâ zamân-› kadîmde bir fakîr domuz çoban› bu Kanije buheyresi içre bir külbe-i menhûshâne yapup birkaç yüz h›nzîra ve birkaç yüz köpe€e mâlik olup domuzlar Kanije gölünün e€ir köklerin yemeden semîn h›nzîrlar olup mezkûr domuz çoban› iki yüz sene ma‘mûr olup niçe kerre yüz bin h›nzîr satarak niçe milyon mâl-› firâvân peydâ edüp tenâsül-i evlâd bularak bu kal‘a-i Kanije'yi ibtidâ tabya-misâl ol koca domuz ve köpek çoban› binâ etme€ile Kanije, ya‘nî Köpek hâne nâm›yla müsemmâ bir sûr-› ra‘nâ olur.

Ba‘dehu âb [u] hevâs›n›n letâfetinden ve e€ir kökünün mahsûlât›ndan meflhûr-› âfâk olup Ungurus banlar› dahi zamîme-i binâ ederek bir sedd-i sedîd kal‘a-i üstüvâr olur.

Ba‘dehu sene 1009 târîhinde Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda be-dest-i Gâzî ‹brâhîm Pafla Zirino€lu elinden amân ile feth etmifldir.

Sebeb-i fethi oldur kim Tavîl Mehemmed [Pafla] Rûmeli vezîri idi ve Tiryâkî Hasan Pafla Budin vezîri idi. Bu iki vezîr mukaddemce kal‘an›n meterislerine imdâda gelen Fransa kral› askeriyle cümle guzât-› Kanije meterise girüp gûnâ-gûn kal‘ay› dö€erken bi-emri Hayy-i Kadîr Kanije'nin iç kal‘as›ndaki bârûda âtefl isâbet edüp kal‘an›n cümle der [ü] dîvârlar›n ve niçe bin cengâver keferelerin havâya perrân atup kal‘an›n hâli mükedder olunca Sadr›a‘zam ‹brâhîm Pafla dahi deryâ-misâl asker ile kal‘a alt›ndaki küffâr›n taburuna göz açd›rmayup aç kurd koyuna girir gibi girüp yedi gün sekiz gece tabur cengi olup

âhirü'l-emr küffâr›n taburunda k›r›la k›r›la cünûd-› cünübü az kalup bir gece Mekemorya câniblerine firâr ederler.

Ertesi gün derûn-› kal‘ada mahsûr olan küffâr görseler kim kendülere gelen imdâd-› taburdan bir cân kefere kalmam›fl. Hemân küffâr›n cân bafllar›na s›çrayup gayri imdâd gelmeden me’yûs olup Kanije'nin burc [u] bârûlar› üzre beyâz bayraklar diküp "Amân ey asâkir-i Âl-i Osmân" dediklerinde asker taraf›ndan Peçoylu Koca Sinân Çavufl amân-› Âl-i Osmân ile kal‘aya rehin varup anlar da kal‘an›n miftâhlar›yla ***[180a]*** Serdâr ‹brâhîm Pafla'ya gelüp cümle küffâr amân ile uryânen kal‘adan ç›kup nehr-i D›rava mukâbelesinde kal‘a-i Mekemorya ve kal‘a-i Ligrad ve kal‘a-i Çakato[r]na'lar yine y›k›lup asker-i ‹slâm bile nehr-i Mora[va]'ya var›nca götürdüler.

Andan Kanije paflal›€›n Alacaatl› Hasan Pafla'ya verdiler. Ve cümle mühimmât [u] elzemât-› levâz›mâtlar›n gördüler. Ve k›rk günde gere€i gibi ta‘mîr ü termîm edüp içine yigirmi bin muhâfazac› askeri zahîreleriyle koyup gitdiler. Ve bu sene-i mübârekede,

"Berezense kal‘as›n müceddeden ‹brâhîm Pafla binâ etdi" deyü Kanije ihtiyâr› nakl etdiler.

Ba‘dehu flu‘arâ-y› Budin kal‘a-i Kanije'nin fethine niçe gûne târîhler demifllerdir.

Târîh-i kal‘a-i Kanije:

Kanije kal‘as›n ald› serdâr. *Sene 1009.*

Di€er târîh-i inhizâm-› tabur:

Feth olup kal‘a bozuldu tabur. *Sene 1009*

(---) (---) (---) (---) (---) (---)

Niçe gûne musanna‘ târîhler dahi vard›r, ammâ bu kadar ile iktifâ etdik.

Ba‘dehu Mehemmed Hân-› Sâlis asr›nda tahrîr olunup baflka eyâlet olma€a müsta‘id bir vilâyet feth olmak ile Budin ve Bosna sancaklar›ndan birkaç sancak ilhâk edüp eyâlet tahrîr olunup cümle yedi aded sancakd›r.

Evvelâ Yakova sanca€› ve Pojaga sanca€› ve fiiklofl sanca€›, ammâ voyvada zabt eder ve Peçoy sanca€› ve Se€itvar sanca€› ve Kopan sanca€› ve Kapoflvar sanca€› hâlâ voyvada zabt eder ve Keminvar sanca€›, hâlâ küffâr zabt eder ve Egirsek sanca€› küffâr zabt eder, iki sanca€› dest-i kâfirde kald› ve üç sanca€›n kâ’immakâmlar zabt eder.

Ve paflas›n›n hâss-› hümâyûnu alt› yüz bin sekiz yüz toksan akçe hâss› vard›r. Ve cümle erbâb-› zu‘amâs› 12 ve erbâb-› tîmâr› 533 neferdir. Kanûn üzre cebelüleriyle ve paflas›n›n askeriyle befl bin asker olur, ammâ hîn-i ma‘rekede eyâleti askeriyle ve cümle yigirmi dörd a€al›k kal‘a neferâtlar› ile cümle on alt› bin altm›fl aded asker olur. Ve her sene eyâleti sancaklar› ve Sirem Semendire ve Alacahisâr ve Vuçitrin sancaklar› bu kal‘a-i Kanije alt›nda yedi ay muhâfaza beklemek kanûndur.

Alaybe€i ve çeribafl› ve yüzbafl›s› var ve tîmâr defterdâr› ve defter kethudâs› ve defter emîni ve çavufllar emîni ve çavufllar kâtibi ve mâl defterdâr› ve muhâsebeci ve mukâta‘ac› ve flehir emîni ve flehir kethudâs› ve harâc emîni ve muhtesibi ve bâcdâr ve mükellef mi‘mârbafl›s› ve kal‘a dizdâr› ve iki bin yedi yüz kal‘a neferâtlar[›] ve yigirmi dörd aded tu€ sâhibi a€alar›ndan yerli a€as› ve sa€kol ve solkol ve azeb-i hisâr ve beflli hisâr ve martolos a€as› ve yerli topçu ve cebeci ve kumbarac› a€alar› vard›r. Ve üç oda ile kapukulu yeniçeri a€as› ve topçu ve cebeci a€alar› Âsitâne taraf›ndan üç dörd y›lda bir tecdîd olup gelirler.

Ve flerî‘at taraf›ndan hâkimleri fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve üç yüz akçe pâyesiyle kad›s› vard›r, ammâ eyâleti cümle 15 kazâ yerdir, zîrâ cânib-i erba‘as› cümle kâfiristând›r.

Kanije kal‘as›n›n tar(z)h› ve eflkâli ve tarz›n beyân eder: Ammâ efvâh-› nâsda bu Kanije'ye niçe âdemler Kanl›ca ve Kanije ve Kannice ve Kanicce derler, ammâ galat-› meflhûr evlâ olmak ile defterhâne-i pâdiflâhîde,

"Kanije eyâletine mutasarr›f vezîrim fülân pafla" deyü taraf-› flehriyârîden Sührâb Mehemmed Pafla'ya emr-i pâdiflâhî böyle geldi idi.

Hattâ sene (---) târîhinde Sührâb Mehemmed Pafla Kanije vâlîsi iken hikmet-i Hudâ Kanije kal‘as› içinden bir âtefl-i Nemrûd peydâ olup cemî‘i hânedânlar›ndan ve der [ü] dîvârlar›n›n flarampav ve palankalar›ndan aslâ nâm u niflân kalmayup hemân cânib [ü] etrâf›nda da€lar gibi y›€›lm›fl topraklar› ve suya berâber zîr-i zemînde balyemez toplar› kald›. Hemân Sührâb Mehemmed Pafla-y› âdil tarfetü'l-ayn içre eyâletinde olan sancaklara ve kazâlara ve kurâ vü kasabâtlara emirler gönderüp üç gün üç gecede yigirmi bin asker zahîreleriyle gelüp cânib-i erba‘as›na meterisler kazup cenge âmâde olup Budin vezîri ‹smâ‘îl Pafla'ya ve E€re Vâlîsi Halîl Pafla'ya ve Bosna vezîri Melek Ahmed Pafla'ya Kanije ›hrâk oldu€unun feryâdnâmelerin tahrîr edüp her diyâra âdemler gitmede.

Der-beyân-› musîbet-i muhâsara-i Kanije

Bu Kanije kal‘as› her tarafdan befler alt›flar konak kâfiristân içinde olmak ile hemân kal‘a-i Kanije'nin ›hrâk oldu€un Zirino€lu ve Begano€lu görünce üç günde yedi kral-› dâl yüz bin asker ile gelüp fursat ganîmet bilüp ›hrâk olmufl kal‘aya yedi koldan sar›lup dö€me€e bafllarlar. On gün on gece pey-ender-pey kal‘aya yedi bin gülle urup da€lar gibi y›€›lm›fl topra€›n aslâ ve kat‘â zerre kadar haberi olmayup cemî‘i gülleler topraklara saplanup kal›r. Küffâr-› füccâr-› H›rvad [u] Macar bu hâli görüp kal‘aya bir vech ile zafer mümkün de€il.

Hemân günden güne deryâ-misâl küffâra imdâd gelince kal‘an›n buheyresine hâr u hâflâk ve

muzahrafât doldurma€a bafllar. Hikmet-i Bârî yârî k›lup on birinci günde Budum vezîri ***[180b]*** ‹smâ‘îl Pafla Budin ve E€re ve Üstürgon ve Ustolni-Belgrad ve fiimatorna sancaklar›ndan ve Budin eyâletinden otuz bin asker ile Kanije kurbuna geldikde E€re Paflas› Halîl Pafla'y› atlar›na çarhac› ta‘yîn edüp cemî‘i guzât-› müslimîn yer götürmez asker ile geldü€ün küffâr istimâ‘ edüp hemân ol ân cân bafllar›na düflüp cemî‘i bârhâneleri ve cebehâneleri ve balyemez toplar› b›ra€up nehr-i Morava'ya do€ru cân ber-cehennem Mekemorya vilâyetlerine firâr etdiklerin Kanije gâzîleri görüp hemân ol sâ‘at buheyre üzre cisrleri kurup küffâr›n ard› s›ra düflüp giderler.

Akîblerince E€re askeri dahi ardlar› s›ra Budin askeri küffâr› üç gün üç gece vilâyetlerindeki kal‘alardan Keminvar kal‘as› ve E€revar, Egirsek, Komar, Mezere(?), Yeleflke nâmân kal‘alara var›nca küffârlar› kova k›ra ellerin vilâyetlerin yaka y›ka bu kadar mâl-› ganâ’im ve bu kadar cebehâne b›rakd›rup üç bin kelle ve befl bin esîr ile Kanije alt›na gelüp sürûr [u] flâdumânlar edüp ol sene-i mübârekede kal‘a-i Kanije'yi küffârdan böyle imdâd ile halâs edüp Koca Sührâb Mehemmed Pafla ve Budin vezîri ‹smâ‘îl Pafla yetmifl seksen bin asker ile ve k›rk elli bin re‘âyâ vü berâyâlar ile alt› ayda bir kal‘a-i sedd-i ‹skender yapm›fllar ve niçe gûne savafl mülâhazas›yla gûnâgûn zamîme-i tabya ve dirsekler etmifller kim evvelkiden bin kat ziyâde sedd-i Ye’cûc olup amâr olup hâlâ dîvânhânesinin atebe-i ulyâs› üzre bu kal‘a ta‘mîr ü termîm olundu€unun târîhidir:

Nâgehân cânib-i Hak'dan iriflüp nâr-› kazâ,
Kanije kal‘as›n› yakd› hemân ser tâ-pâ,

Kal‘a itmâm›na târîh {yüz altm›fl befl ile} denildi Hâmid,
Kanije kal‘as›n› yapd› Mehemmed Pafla.

Sene 1071.

Ve bu kal‘aya niçe kerre yedi kral-› bed-sarây dö€üp hâ’ib ü hâsir giderler. Bir kerre dahi bir acâ’ib mahsûr oldu€u Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis'in vüzerâlar›ndan sene (---) târîhinde Tiryâkî Hasan Pafla'n›n mahsûr olup yine Kanije askeri küffâr› k›ra k›ra kal‘a halâs oldu€u bir uzmâ(?) tevârîhdir.

El-hâs›l bu kal‘a dest-i Âl-i Osmân'a gireli sekizinci kerredir kim muhâsara çekmifldir. Ve yine cümle küffâr münhezim olup gitmifllerdir, zîrâ bir batak deryâs› ve bir fecc-i amîk buheyresi içinde bu kal‘a gûyâ [ba]flıs›z dörd ayaklar›n açm›fl su üzre yap›lm›fl kurba€a hayvân› gibi deryâ yüzünde yat›r. Ol flekilli bir kal‘ad›r kim dörd ayaklar› dörd köflesinde e€ri bü€rü tabyalar›d›r kim bir düflman bu Kanije kal‘as›n›n toplar›n battâl edemez, zîrâ gâyet mahfûz toplar› vard›r.

Ve bu Kanije bata€›n›n her taraf› ikifler konak yer batakl›k ve bereklik buheyredir. Ve taflras› d›rahtistân ve fleceristân ve ormanl› sahrâlard›r, lâkin kal‘an›n cânib-i flarkîsinde Berezense kal‘as› ve Kral Köprüsü taraflar› aç›k sahrâlar vâk›‘ olup ol tarafda Kanije'nin bâ€lar› ve bâ€çeleri ve korular› vard›r. Bu tarafda buheyre kenâr›ndan kal‘aya kurflum ve top yetiflir, ammâ mâbeynde fecc-i amîk deryâ gibi gölü vard›r.

Ve bu tarafdan kal‘aya kâmil üç yüz germe ad›m a€aç ve metîn köprüsü vard›r. Ve üç yerden kesme cisrleri var, her gece pâsbânlar bu üç aded hafleb cisrleri makara ile kald›rup dayarlar ve her gece yine cisri nigehbânlar pür-silâh olup beklerler.

Ve bu kal‘a bir göl içre cânib-i k›bleden taraf-› flimâle çâr-kûfleden tûlânîce vâk›‘ olup dâ’iren-mâdâr cirmi bin sekiz yüz germe ad›m ihâta eder bir kal‘a-i Kahkahâ-y› serhadd-i ‹slâm'd›r kim bu hakîr iflitmeyüp dîvâ[r]› üzre levendâne ad›mlayup hisâb olunmufldur, ammâ handak› yokdur, zîrâ cânib [ü] etrâf›n bereklik gölü ihâta edüp bu kal‘a hemân bir cezîredir.

Ve dahi dîvâr›n›n gird-â-gird k›rkar ve ellifler ayak enli r›ht›m ve dolma çim dîvâr-› metîndir. Ve iki taraf› bu dîvâr›n içerisi ve taflras› âdem gövdesi kal›nl›€› mîfle ve pelîd d›rahtlar›d›r kim her birinin kadleri on befler mi‘mâr arfl›n› kal›n d›raht-› müntehâlar› birbirlerine san‘at ile üstâd bennâlar ba€layup içini kirpi-misâl r›ht›m dolma çim etmifller kim niçe kerre yüz bin top ursan gülleler a€aç direklerden içeri girüp kûh-› Elburz-misâl topra€a saplanup kal›r.

Ve bu kal‘a dîvâr› üzre câ-be-câ flehir a‘yânlar›n›n bâ€çecikleri var ve yine dîvâr üzre bu kal‘a muhâsara oldukda flühedâ mezâristân› var kim yeflil tahtadan flühedâ alâmeti bayraklar› var, ya‘nî bu mertebe enli vâsi‘ ve metîn kal‘a dîvâr›d›r kim bir diyârda deyyâr böyle kal‘a-i üstüvâr yokdur.

Ve bu sûr önünde kal‘aya siper olsun içün su kenâr›nda bir kat dahi yine kal›n direkler üzre çit örülüp üzerine beyâz horasânî kireç s›vanm›fl yal›n kat dolmas›z palanka dîvârd›r kim kal‘a beyâz ku€u gibi dur[ur]. Bu siper dîvâr›n›n ard› ana dîvâr›na var›nca iki araba yan yana yürür vâsi‘ yoldur. Hîn-i ma‘rekede bu dîvâr ard›nda guzât siperlenüp ve meterisler kazup ceng edecek mazgal delikleri ve top kapa€› yerleri her tarafda vard›r. ***[181a]*** Ve dahi büyük kal‘a dîvâr›n›n iç yüzünde flehrin cümle evleri kal‘adan befler arfl›n alarka binâ olunup aslâ kal‘aya muttas›l evler yokdur ve memnû‘âtdan olup dîvâr dibi tarîk-i âmd›r.

Ve bu kal‘an›n dörd köflesinde Çâryâr-› güzîn aflk›na dörd aded tabya-i azîmleri var kim kal‘adan taflra birer burun gibi yüzer arfl›n göl içine ç›km›fl her biri birer Mardin ve Van kal‘alar›na mânend tabyalard›r. Ve her birinde her cânibe nâz›r ikifler kat suya berâber flayka toplar ve mâ-fevk›nde kat-enderkat balyemez ve küffâra amân u zamân vermez k›rkar ve ellifler pâre altun gibi mücellâ k›rm›z› keçeler ile

örtülü ve üzerleri tahta daml› toplar var kim her biri birer kal‘a de€er. Bu toplar›n efllerini(?) Akdeniz'de Rodos kal‘as›nda görmüflüm ve her toplar›n elzem-i levâz›m›ndan olan mühimmât u levâ[z]›mâtlar› ve gülleleri ve paça[v]ra ve keçeleri ve masdarlar› ve lunbarlar›n cümle âmâde oldu€undan mâ‘adâ cümlesi a€›zl› olup fitilleri ve topçular› fleb [ü] rûz her topun yanlar›nda yat›rlar.

Ve sekiz kerre bu kal‘a muhâsara çeküp bu büyük toplar› küffâra atma€a aslâ tenezzül etmemifllerdir, zîrâ bu toplar› düflman bir vecih ile battâl edemez kim Tiryâkî Hasan Pafla bu kal‘a toplar›n ve siperlerin bu tertîb üzre bir gûne tarz-› acîb ü garîb tasnî‘ eylemifl kim bir kal‘ada bu tertîb yokdur. Ve sekiz kerre küffâr bu kal‘ay› muhâsara edüp hâ’ib [ü] hâsir firâr etdikde bu kal‘a alt›nda b›rakd›€› toplar cümle bu kal‘ada kald›€›yçün bu rabât-› azîmin toplar› kirpi gibi kat-ender-kat durup her biri bir ejder-i heft-ser gibi arabalar› ve k›zak kundaklar› üzre durur.

Ve bu kal‘a dîvâr› üzre üç yüz yerde karavulhâne odalar› var kim her birinde mazgal delikleri olup fleb [ü] rûz dîdebânlar› "Allâh ye€dir ye€" deyüp gülbâng-› Muhammed çekerek her biri karavulhânelerinde gölden gûnâ-gûn bal›k avlarlar.

Ve cümlesi iki kapusu var, ikisi dahi ikifler kat metîn ve kavî demir kapulard›r. Ve fieddâdî kârgîr binâ kemerli sa‘b binâ kapulard›r. Bu ikifler kat kapunun aralar›ndaki dîvârlarda ol kadar âlât-› silâh ve katlavî ve tu€ulka ve hafleb harba ve teber ve ok ve yay ve k›l›ç ve tüfeng makûlesi pâk silâhlar var kim ta‘bîr olunmaz. Ve bu kapu aralar› cemî‘i Kanije ahâlîsinin mecma‘u'l-irfân yerleridir kim mâh-› Temmûz'da oturan âdem hayât bulur. Bir gûne bâd-› nesîm eser kim her nefesde âdem râhat olur, ammâ Seget kapusu cânib-i flarkda Se€itvar taraf›na nâz›r oldu€undan Seget kapusu derler, bu kapudan içeri cânib-i garba Beç kapusuna var›nca iki yüz germe ad›md›r, zîrâ bu kal‘a aksi göl üzre yat›r kurba€a gibi beli ince vâk›‘ oldu€undan bir kapudan bir kapuya var›nca iki yüz hatvedir. Ve bir flâhrâh-› azîmdir ve bu tarîk-i âmm›n iki taraf›nda kamusu yüz elli aded dükkânlard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur, lâkin yine cümle ehl-i sanâyi‘ mevcûddur.

Sitâyifl-i Pafla sarây›: Bu mezkûr çârsûda paflalara mahsûs kat-ender-kat serâpâ hafleb binâ bir hânedân-› ra‘nâd›r, ammâ gâyet mukassard›r, lâkin dîvânhânesi ve yetmifl seksen aded tevâbi ve levâh›k hâneleri ve müte‘addid cihân-nümâ kas›rlar› var, ammâ Sührâb Mehemmed Pafla kasr› derler, ammâ asl›nda bu sarây ›hrâk oldukda cümle Sührâb Mehemmed Pafla binâs›d›r.

Ve bu sarâya muttas›l Sultân Mehemmed Hân-› Sâlis'in kârgîr minâreli câmi‘i nev-binâ bir müzeyyen câmi‘-i ra‘nâd›r. Ve bu câmi‘e muttas›l Sührâb Mehemmed Pafla'n›n bir latîf hammâm› var, ammâ küçükdür, zîrâ batak yerde olma€ile büyük hammâm inflâ olunsa temel dutmaz.

Ve dükelisi bu kal‘a içre üç yerde kârgîr binâl› kubbelerde bârûd-› siyâh hazîneleridir. Biri çârsû zindân kubbesi yan›ndad›r, birisi dahi Kanl› Kulle dibindedir, biri dahi mahalle içindedir. Ve Kireçhâne nâm zindân ve fiehirli zindân› ve hammâm ve kal‘an›n iki kapusu kemerleri ve Hünkâr câmi‘i minâresi kârgîr binâlard›r.

Bunlardan gayri bu flehir içre kârgîr binâlar yokdur. Cümle kat-ender-kat hafleb binâlard›r.

Ve hepisi üç aded câmi‘dir. Biri sarâya muttas›l Hünkâr câmi‘i ve biri ‹brâhîm Pafla-y› Fâtih câmi‘i ve Beç kapusunun iç yüzünde Ese A€a derler, ammâ Îsâ A€a câmi‘i deyü bir çep hatt›yla târîhi var, ammâ tahrîr etmedim.

Ve ikinci kapusu tâ(?) Beç kapusu dahi iki kat kârgîr binâ demir kapulard›r. Bunun dahi aral›€›nda gûnâ-gûn silâhlar ve niçe ibret-nümâ eflyâlar maslûb olup bunda dahi bevvâbân-› nigâhbânlar fleb [ü] rûz mevcûdlard›r. Ve bu kapunun atebe-i âlîsi üzre bir haflebden minâre gibi bir sâ‘at kullesi var.

Ve umûmisi alt› mahalledir ve cümlesi kâmil bin aded kat-ender-kat ikifler ve üçer ve dörder kat serâpâ a€aç binâ ve cümle flindire tahta örtülü evlerdir, ammâ cümleden ma‘mûr ***[181b]*** u müzeyyen vâsi‘ce Kurflumcuo€lu evi ve Vâ‘izzâde hânesi ve Ömer A€a hânesi ve Kapukulu A€as› beyti, bunlar flâhniflînli ve ârâstehâne(?) selâml›kl› evlerdir, ammâ havl›lar› yokdur. Afla€› kat› âhûr ve dahi fevkânîsi hüddâmhâne ve dahi âlîsi selâml›k ve dördüncü ve yâhûd üçüncü katlar› haremleridir, zîrâ kal‘a küçük olma€ile ve benî Âdemi h›nc-a-h›nc çok olmama€ile evleri darac›kd›r. Ve cümle kaz›klar üzre mebnîdir.

Ve cümle tarîk-i âmlar› tahta döflelidir, zîrâ bu flehrin alt› batak cunbuldur. Ve cemî‘i top gülleleri ve cemî‘i art›k kalan toplar› sokaklarda tahta kald›r›mlar üzre dîvâr diplerine komufllard›r, zîrâ bir yerde gülleler ve toplar dursa a€›rl›€›ndan batar gider. Ol ecilden toplar› ve gülleleri sokaklara döflemifller.

Ve olancas› üç aded mahalle mescidi var ve bar›s› bir aded medrese-i sûhtevâtlar› var ve bardesi dörd aded mekteb-i s›byân› var ve olandas› iki aded tekyegâh-› fukarâs› var ve hamusu iki aded hân-› hâcegân› var, cemî‘i zî-k›ymet akmifle-i fâhire ve elbise-i nâdireler bî-k›ymet bulunur.

..... (2 sat›r bofl).....

Kanije kal‘as›n›n Toprakl›k varoflun beyân eder

Evvelâ Kanije kal‘as›n›n Beç kapusundan ç›kup cânib-i garba buheyre üzre hafleb cisir kim kaz›klar üzre binâ olunmufl iki yüz elli ad›m kantara-i tavîlin üzerinde üç yerde yine kapular var ve yine her kapular önünde birer zemberekli cisrleri var. Her gece bu

cisrleri makaralar ile kald›rup kapuya siper ederler. Ve cümle pâsbânlar› yine pür-silâh olup her gece cisri muhâfaza edüp kufl geçirmezler. Bu cisri ubûr edüp Toprakl›k varofluna var›l›r, gayri yerden var›lmak muhâldir.

Bu Toprakl›k varoflu dahi mezkûr göl içinde baflka bir cezîre-i vâsi‘de baflka bir palanka-i hisâr-› üstüvâr-› azîm varofldur kim hemân kal‘as›n›n eflkâli gûyâ bir kurulmufl yay gibidir, ammâ Kanije'den tarafa meselâ yay çilesi olacak yerinde kal‘a dîvâr› yokdur. Hemân Kanije'ye nâz›r göl kenâr›nda evlerdir. An›niçün bu tarafda kal‘a dîvâr› yokdur kim *Allâhümme âfinâ* kâfir geldikde her zamân bu Toprakl›k kal‘as›n alma€a çal›fl›r. E€er ol tarafda kal‘a dîvâr› olsa ol yay çilesi ta‘bîr etdi€imiz mahallin dîvâr› ardlar›na kâfir siperlenüp "Kanije kal‘as›n› dö€e dö€e berbâd etmesin deyü(p)" bu Toprakl›k kal‘as›n›n Kanije'ye karflu an›niçün hisâr dîvâr› yokdur. Ve her kaçan küffâr gelse yedi kral ibtidâ Kanije'ye bu mahalden pek sar›l›r, Hudâ h›fz eyleye.

Ve bu varoflu yaya teflbîh etdi€imizin cânib-i garbîsinde ancak Beç kapusu var, iki kat demir metîn ve kavî kapulard›r kim gûyâ yay›n kabza yerinde sa‘b kapulard›r. Tâ bu kapudan cânib-i garba yine buheyre gölü üzre üç cisr-i azîm ile befl yüz ad›m batak ve çatakl› yerleri geçüp ba‘dehu çay›rl› ve çemenzârl› ve orman korulu karaya ç›kar, ammâ kâfirin mahalleleridir kim küffâr kal‘alar›n›n horoslar› istimâ‘ olunur.

Kanije'ye giden bu mahalle ota otlu€a ve oduna ç›kd›klar›nda bin atl› bin âdem pür-silâh olup ç›karlar. Ve niçe kerre bafl al›r ve niçe kerre bafl verirler, ammâ bu taraflarda arabalar ve atlar gide[meyüp] cumbul batakda batarlar. El-hâs›l gerçi bir ormanl› ve çay›rl› yerlerdir, ammâ cumbul deryâs›d›r.

Ve bu Toprakl›k varoflu tûlânî vâk›‘ olup k›bleden cânib-i garba kurulmufl yay gibi yat›r bir kal‘a-i metîndir kim tûlu kâmil befl yüz aded germe ad›md›r ve arzen yüz elli aded germe hatvedir.

Ve yay gibidir dedi€imizin gûyâ yay bafllar›nda bu kal‘an›n iki bafl›nda birer dâne sedd-i Kahkahâ gibi tabya-i azîmleri var kim gûyâ her biri birer sedd-i ‹skender'dir kim içlerinde yetmifler seksener pâre balyemez toplar› ve gayr› flayka ve kolumburuna ve flâhî toplar› vard›r. Ve her bir tabyada biner aded âdemler fleb [ü] rûz dîdebânl›k edüp dururlar. Ve büyük Kanije kal‘as›n›n tabyalar› dahi bu varofl tabyalar›na nâz›r olup birbirlerin korudurlar.

Ancak mâbeynde bir buheyre-i azîm deryâs› var ve yay kabzas› ta‘bîr etdi€imiz yerde bir büyük tabya-i azîm Beç kapusundan ileri gö€üs verüp meydâna ç›kup sedd-i Nemrûd gibi âmâde durup meselâ yay bafllar›nda olan büyük tabyalar› dahi bu kabza yerindeki orta tabya anlar› dahi korudur.

Bu orta ***[182a]*** tabya hemân göl içinde meselâ bir büyük kapl›ba€a gibi durur bir tabya-i azîmdir kim hîn-i ma‘rekede bunda iki bin âdem ceng edüp seksen pâre top-› serâmedleri Beç taraf› yollar›na nâz›rd›r ve Beç kapusu dahi bu tabyan›n bir buca€›ndad›r, ammâ bu tabya meselâ yay bafl›nda olan tabyalardan büyük ve metîn ü müstahkem ve sa‘b tabyad›r kim ol iki aded tabyalar› bu orta tabya makas gibi korudur. Ve müstahf›zânlar› ve balyemez toplar› gâyet çokdur, zîrâ Kanije kal‘as›n›n cân› Toprakl›k varofludur. An›n dahi rûhu bu orta tabyad›r

Ve bu Toprakl›k varoflunun Beç taraf›nda olan taraflar›nda dîvârlar› yine dolma çim ve r›ht›m kûh-› Demâvend-misâl toprak y›€›l› da€lard›r. Enderûn [u] bîrûnunda yine k›rkar zirâ‘-› melikî d›raht-› müntehâlar ile mebnî palanka-i kavîdir kim dîvâr üzre fârisü'l-hayl olanlar cirid oynasalar mümkündür.

Ve her taraflar›ndaki dirseklerde ve mazgallarda kirpi gibi cümle toplar› âmâdedir. Ve bunun dîvâr› üzre dahi seksen yerde karavulhâne odalar› var ve kal‘a hâricinde bunun dahi göl kenâr›nda bir yal›n kat çit palanka dîvâr› var. Ard› vâsi‘ yol olup suya berâber mazgal deliklerinde gâzîler hîn-i ma‘rekede meterise girirler. Kireç ile s›val› yal›n kat beyâz ku€u gibi durur bir dîvârd›r, ammâ bu Kanije kal‘as›n›n böyle amâr olmas›na sebeb on iki bin aded re‘âyâ vü berâyâlar bu kal‘ay› ta‘mîr ü termîm etme€e mu‘âf u müsellemlerdir.

Ve bu Kanije Sührâb Mehemmed Pafla asr›nda ›hrâk oldukda bu ölesi Toprakl›k varoflu yanmayup halâs olup hâlâ kat-ender-kat ma‘mûr kal‘ad›r, ammâ bu sene 1074 târîhinde yedi kral bu kal‘a üzre gelüp kâmil k›rk gün k›rk gece bu kal‘ay› dö€üp niçe kerre yüz bin top güllesi ve niçe bin kazan kumbaras› atup bu flehri toprakl›€› harâb edüp ve batakl›€› hayli doldurup bu varoflu almak sadedinde iken Köpürlüzâde Vezîria‘zam Fâz›l Ahmed Pafla H›z›r gibi yetiflüp Kanije kal‘as›n› dest-i küffârdan halâs edüp henüz bu Toprakl›k kal‘as›n Sadr›a‘zam himmetiyle eyle ma‘mûr etdiler kim evvelkiden bin kat ziyâde metîn etdi, zîrâ Kanije kal‘as›n›n ölümü bu varofldan olaca€›n bilüp cümle dîvâr› kaz›klar›n yenileyüp dîvâr›n›n ennili€i otuzar ayak r›ht›m dîvâr oldu, ammâ iç Kanije kal‘as› dîvâr›ndan alçak ve metîn oldu, zîrâ hîn-i muhâsarada bu varoflun dîvâr›n› küffâr dö€erken iç kal‘a Kanije'den dahi bu kal‘ay› dö€en küffâr› dö€mek içün bu varoflun dîvâr›n yigirmi arfl›n kaddi kadar alçak etdiler, ammâ hakkâ ki eyi hüsn-i tedbîr etdiler. E€er bu varoflun dîvârlar› iç kal‘a dîvâr› gibi yüksek olsa iç kal‘an›n toplar›n›n bu varofla menfa‘ati olmazd›.

Ve bu Toprakl›k varoflunun iki bafllar›ndan yüz ellifler ad›m dahi göl içre Sadr›a‘zam dahi ziyâde uzadup iki bafl›nda iki aded sedd-i Van gibi tabyalar etdirdi kim gûyâ her biri sedd-i kûh-› Elburz'a mânend olup yedi kral›n b›ra€up gitdi€i cebehâneleri ve yetmifl yedi aded balyemez toplar› cümle bu iki aded

vezîr tabyalar›na koyup murg-› semender-vâr bu tabya-i tîn âtefl içinde kalup her birine üçer yüz kul dahi konulup alt› yüz ad[ed] neferâtlar›n mevâcibleri Ösek panayuru bâzâr›ndan ta‘yîn olundu. Ve her cum‘a bu iki tabyalar üzre f›land›ra ve sanca€ u bayraklar ile zeyn olunmak fermân olunup henüz bu Toprakl›k varoflu sedd-i ‹skender olup kal‘a-i Kanije gûyâ tâze cân buldu.

Evsâf-› imârât-› varofl-› Toprakl›k kal‘as›

Cümle befl mahalle ve cümle kat-ender-kat befl yüz aded mu‘âf [u] müsellem kefere ve müslim hâneleridir kim bunlar da serâpâ kaz›klar üzre mebnî ikifler üçer kat cümle tahta ve hafleb binâ ve cümle flindire tahta örtülü flâhniflînli ve kâ‘al› evlerdir, ammâ hofl binâl› hâne-i zîbâlar› göl kenâr›nda Kanije'ye nâz›r olan büyût-› ra‘nâlard›r.

Ve cümle üç aded câmi‘leri var ve cümle üç mescidi var, ammâ cümleden Ayazma mescidi cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve cümle bir medrese ve cümle bir tekye ve cümle iki mekteb ve cümle iki hân ve cümle seksen aded dükkân var, gayri hammâm ve bezzâzistân ve imâret bir fley yokdur, ammâ bu varofl dahi batakl›kda olmak ile cümle sokaklar› tahta döflelidir.

Ve bu varofl ile Kanije kal‘as› mâbeynindeki buheyrenin bata€›nda kaz›klar üzre cisir bafl›nda göl kenâr›nda bir mesîregâh kahvehânesi var ve iki aded at de€irmenleri var, fleb [ü] rûz dakîk-i hâs ö€üdür, temâflâ de€irmenlerdir. Ve iki aded âb-› hayât sulu kuyular› var.

Ve bu Kanije'nin Seget kapusundan taflra cisir bafl›nda ***[182b]*** mecma‘u'l-irfân bir lonca köflkü var, cümle haflebdendir, ammâ buheyre üzre olma€ile mesîregâh maksûredir. Bu köflkden cisir ile cânib-i flarka gidüp,

Varofl-› harâb Bagdala

Yedi yüz kadar bâ€ u bâ€çeli ve etrâf› handakl›, ammâ kal‘as›z varofl imifl. Küffâr henüz ›hrâk edüp bâ€ u bâ€çelerinin ba‘z›s› kalm›fl. Kanijelinin flehrinde bir a€açl› bâ€çe olmamak ile cümle hadîka-i ravza-i r›dvânlar› ve niçe bin cinîn-i gaytânlar› ve âb-› hayât sulu kuyular› cümle bu tarafda olup Kanijelinin mesîregâh [u] teferrücgâhlar› cümle bunda idi, ammâ Zirino€lu ve Begano€lu ve Nadajo€lu Kanije kal‘as›n bu sene dö€erken cümle bu semtden dö€üp bâ€lar› ve bâ€çeleri cümle harâb u yebâb edüp ol mahsûllü flecere-i müntehâlar› cümle k›rup Kanije buheyresini doldurma€a çal›fl›rlard›. An›niçün bu varofl ve bâ€lar harâb olup ancak bu Berezense kal‘as› taraf›nda Kanijelinin mezâristânlar› kald› ve Kanije'nin toprakl› ve mahsûllü yerleri bu mahaldir, ammâ düflmandan ekin ekemezler. Zahîreleri cümle Baflka ve Laflka vilâyetlerinden gelir, ammâ yine ganîmet flehirdir. Ve Cenâb-› Kibriyâ berekât-› Halîl vermifldir.

..... (2 sat›r bofl).....

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› kal‘a-i Kanije

Evvelâ âb [u] hevâs› Temmûz'da latîfdir, ammâ fliddet-i flitâs› fledîd olup gölü donup buz oldukda kâfirden ol zamân pek havf ederler, zîrâ küffâr flebhûn edüp buz üzre gelirler, *bi-inâyetillâhi Ta‘âlâ* yine hâ’ib ü hâsir giderler, zîrâ bu kal‘a Hazret-i Ali'nin himâyesinde oldu€un niçe bin sulehâ-y› ümmetden kimesneler vâk›‘alar›nda görmüfllerdir. Ve ol flitâda cemî‘i Kanije'nin sa€îr ü kebîri ve bay u gedâs› kal‘a etrâf›ndaki buzlar› kable'l-ma€rib kesüp kal‘ay› ziyâdesiyle muhâfaza ederler. Gâyet flecî‘ ve bahâd›r gâzîleri vard›r. Her sabâh elbette kâfire çeteye ve poturaya giderler ve kâfir de her zamân anlara gelüp ceng-i azîmler edüp bafl alup bafl verir ve bir bafl kâfire var›r gâzîleri vard›r, ammâ ekserî yayanlard›r.

Befl yüz kadar atl›lar› vard›r ve hâlâ bin kadar aya€› neybeli benâm esîrleri var kim Kireçhâne nâm zindânlar›nda mahpûslard›r. Hattâ K›z kral›n vezîri ve Danimarka kral›n›n o€lu mahpûsdur, zîrâ K›z kral ve gayri krallar Toprakl›k taraf›ndan dö€erlerken hemân Kanije gâzîlerinden elli nefer cân Kanije buheyresi içre uryânen girüp a€›zlar›na birer kam›fl alup su içinde kam›fl ile soluk alup karflu tarafa ç›kup K›z kral›n vezîrin kapup an› da bir kam›fl ile suya koyup beri Kanije'ye selâmete ç›kar›rlar.

Bir vecih ile ta‘bîr olunmaz cellâd-› felek misilli ka€an arslan fetâlar› vard›r. Hattâ sâ’ir serhadli gibi bafflar›na turna telleri ve flâhin çelengleri takma€› nâmûs etmifllerdir, zîrâ her biri hadden ziyâde kelleler kesüp küffâr akdarup dil alm›fl gâzîlerdir. Kank› bir kâfirleri katl etdikleriyçün bafflar›na çeleng sokalar. An›niçün ayb add edüp çelengsiz gezerler. Ancak Kanijeli idikleri bafflar›nda tâç kalpaklar›ndan ve kâfir esbâb› gibi güderi deriden dolamalar›ndan ve kutmen nâm esbâblar›ndan ve meflin ve sahtiyanl› çakfl›rlar›ndan ve mahmîzli kubâdî pâbuçlar›ndan ve sünnetden k›sac›k esbâblar›ndan bellidir kim bunlar Kanijelidir, derler, zîrâ gayri serhad halk› böyle esbâb geyemezler ve bu k›yâfetle anlar gezemezler ve gayri serhadli bunlar› görse kefere k›yâs edüp cenge âheng ederler yâhûd firâr edüp giderler.

Ammâ gerçi halk› Boflnak olma€ile Boflnak lisân› ve S›rf ve Bulgar ve Latin lisân› bilirler, ammâ fasîh u belî€ Macarca bilirler kim kavm-i Macar ol kadar fesâhat u belâ€at üzre tekellüm edemezler.

Ve gâyet garîb-dost halîm ve selîmü't-tab‘ âdemleri var kim bir garîb bir sene hânesinde en ednâs›n›n mihmân› olsa tatyîb-i hât›r›yla mukayyed olur, sofras› meydânda sâhib-i kerem ve flecî‘ ü muhterem gâzîleri vard›r, ammâ zenâneleri aslâ kapudan taflra ç›kamaz. Me€er merhûme olduklar›nda

[1] ÞUŒAŢ‰ ile mezâristâna ç›karlar, ammâ hîn-i muhâsarada mâbeynlerinde avretler ayaklar›na çizme geyüp bafflar›n örtüp eski püskü esbâb geyüp cengde imdâd etmeleri ayb de€ildir, tefâhür kesb ederler, zîrâ anlar›n zu‘munca "Erkek arslan ola da, difli arslan dahi arslan de€il midir?" deyüp Râbi‘a-i Adeviyye-misâl havâtînleri dahi ceng günlerinde imdâd ederler, zîrâ be-kavl-i müneccimân bu ***[183a]*** flehrin tâli‘-i imâreti burc-› akrebde ve beyt-i mirrîh-i mâ’îde bulunup cümle halk› cellâd gibi kâfire amân vermeyüp akreb gibi her kâfiri sokup su gibi elbette bir cânibe meyyâl gâzîleri vard›r. Koca ricâlleri gâyet müsin olup s›byânlar› okuyup yazamazlar. Cümle asmak ve basmak ve kesme[k] dutmak ve vurup kapma€a çal›fl›r yi€it gulâmlar› olur, câ-be-câ mahbûblar› da olur.

..... (1 sat›r bofl).....

Memdûhât›ndan otu ve otlu€u ve odunu ve gûnâ-gûn bal›€› ve gölünde olan e€ir kökü otu Azak kal‘as›nda ve Bol› sanca€› yan›nda Ça€a gölünde olmaz gâyet nâfi‘ e€ir kökü otu olur. Ve cerrâhlar› gâyet memdûhdur, zîrâ her bâr ceng [ü] cidâlde yaral› ve bereli mecrûhlar› çok olur.

..... (1.5 sat›r bofl).....

Bu Kanije kal‘as›n dahi bu yüzden seyr [ü] temâflâ edüp Kayseriyyeli Murâd Pafla geldikde anlar ile üç bin âdem olup Sadr›a‘zama revâne olup Kanije'den cânib-i cenûba düz da€lar ve ormanlar içre 3 sâ‘at gidüp Vezîria‘zam ordusunda yine ‹brâhîm Kethudâ'n›n dâ’iresinde meks edüp henüz asâkir-i ‹slâm Yenikal‘a'n›n meterisine girmeyüp fethinin esbâblar› tedâriklerin görürler idi.

Der-beyân-› muhâsara-i kal‘a-i Keckivar, ya‘nî Yenikal‘a-i metîn-i üstüvâr

Lisân-› H›rvad Macar› üzre Keckivar'd›r. Macarca "vâr" kal‘aya derler. Keckivar (---) (---) demekdir, ammâ lisân-› Ervâm'da Yeni kal‘a derler, zîrâ sene 1071 târîhinde bânîsi Zirino€lu olup karî-bü'l-ahd binâ olundu€›yçün Yenikal‘a derler. Hattâ Sührâb Mehemmed Pafla Kanije vâlîsi iken Kanije ›hrâk olup Kanije'yi almak sadedinde olup nehr-i Morava'n›n beri bizim Kanije hâkinde Kanije'ye üç sâ‘at karîb bu kal‘ay› sulha mu€âyir binâ etdi. Ve niçe kerre Sührâb Mehemmed Pafla "Bu kal‘ay› y›-kun" deyü tenbîh edüp aslâ y›kmayup dahi ziyâde h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn kal‘a-i üstüvâr edüp kal‘a içine yigirmi bin güzîde katana koyup diyâr-› ‹slâm› nehb ü gâret ederek âhir-i kâr bu kal‘a sebebiyle bu sene 1074 kal‘a-i Kanije'ye sar›lup k›rk gün k›rk geceden sonra Sadr›a‘zam kal‘a-i Kanije'yi dest-i küffârdan istihlâs edüp küffâr firâr ederek bu Yenikal‘a'ya girüp Sadr›a‘zam dahi küffâr-› dûzah-karâr›n akîbince kovarak bu kal‘aya gelüp muhâsara etmesinin sebebi bu kal‘a bilâ-sulh binâ olunmas›yçün muhâsara olundu.

Eflkâl-i tarh [u] tarz-› Yenikal‘a: Nehr-i Morava kenâr›nda orman h›yâbânl› bir burunda Kanije gibi a€açdan bir kal‘a-i cedîd imifl, ammâ hakkâ ki mel‘ûn küffâr bir sedd-i ‹skender inflâ etmifl. Dolma dîvâr›n›n ennili€i ellifler ayak ve yüksekli€i ellifler arfl›n âlî dolma palanka dîvâr olup kal‘a a€açlar›n›n ba‘z›s› yerli a€aç olup yapraklar›yla kal‘a dîvâr›ndan olmufl köklü d›raht-› müntehâlar kim aslâ müddet-i medîd fenâ bulmaz köklü ve yerli mîfle ve pelîd a€açlar› mâbeynlerin toprak doldurup kal‘a dîvâr› etmifl ve kara taraf›na sedd-i ‹skender-vâr yedi aded azîm vezni üzre tabyalar etmifl kim her birinde k›rkar ve ellifler aded balyemez toplar› ve gayri kolumburna ve flâhîleri var, ammâ nehr-i Morava taraf› kendilerinin olmak ile su kenâr›nda kal‘a dîvâr› yokdur, lâkin bu tarafa elli pâre gemiler üzre bir cisr-i azîm binâ edüp karflu tarafda kendülerinin Ligradc›k kal‘as›ndan ve Çakatorna kal‘as›ndan ve Mekemorya vilâyetlerinden her gün niçe bin küffâr gelüp kal‘aya cisrden geçüp imdâda gelirlerdi. Her tarafdan zahî-relerin getirirlerdi.

Ve cümle tabyalar› kirpi tü€ü gibi balyemez toplar› ârâste ve kemingâhlar› pîrâste böyle bir kal‘a-i yekpâre zerre kadar rahne görmemifl bir cedîd misl-i hadîd kal‘ad›r kim handak› nehr-i D›rava ile mâl-â-mâl olup içinde bir kad›rga gezmek mümkün idi.

Hemân Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla bu kal‘a-i metîni bu hâlde görüp hemân ol ân ifl görmüfl muhâsaralar derdin çekmifl kimesneler ile "Bu kal‘an›n ne cânibinden meterise girilmesi emr-i se-heldir" deyü kal‘ay› alarkadan seyr [ü] temâflâ edüp etrâf [u] eknâf›n murâd [u] merâm› üzre meteris yerlerin görüp ba‘dehu cemî‘i ocak halklar›yla ve umûr-dîde ihtiyârlar ile [2] E‘«E—AA† · nass-› kât›‘› üzre müflâvere-i tâm etdiler, lâkin sene-i mâzîde Uyvar muhâsaras›nda cemî‘i halk›n gözleri havf et-diklerinden bu Yenikal‘a'ya sar›lmayup "Küffâr›n eli vilâyetin bu sene nehb ü gâret edelim" dediklerinde Sadr›a‘zam eydir:

"Yâ bu kal‘aya ne ***[183b]*** çâre edelim. Nitekim küffâr bu kal‘ay› bizim Kanije kal‘as› hâkinde binâ edüp murâd› er ve geç bizim Kanije kal‘as›n› bu kal‘a sebebiyle elimizden al›r. Bu cevâba ne dersiz ve ne re’y [ü] tedbîr edersiz" dedikde cümle ihtiyârlar,

"Devletli vezîr, askerimiz b›ld›rdan berü üç kerre k›flda k›yâmetde niçe yerlere imdâdlar verüp seferler etdiklerinden zebûnlard›r. Bu sene-i mübârekede bu nehr-i Morava kenâr›nda ve karflu taraflar›nda

---

1 *Kur’ân,* En'am 163; "O'nun orta€› yoktur."

2 *Kur'ân,* Âl-i ‹mrân 159 "(Yapaca€›n) ifller hakk›nda onlara dan›fl."

H›rvadistân ve Macaristân'›n Mekemorya vilâyetin ve ‹slovin vilâyetin (---) (---) (---) ve Dodoflka vilâyetlerin harâb u yebâb ve hânelerin türâb ve hayvânâtlar›n kebâb edüp mâl-› ganâ'imleriyle asâkir-i ‹slâm mu€tenem olup tâ kal‘a-i Ni‘met-U€var'a ve kal‘a-i Beç'e ve kal‘a-i Prak'a var›nca tahrîb-i bilâd ve ta‘zîb-i küffâr-› bed-nihâd üzre *mütevekkilen alallâh* deyüp azîmet edelim ve ol kâfir diyârlar›n›n dâr-› diyâr düyûrlar› ve kasabât u kurâ ve belîde ve k›lâ‘lar ve bukâ‘ u suyâ‘s›n› nehb ü gâret etmek ile küffâr-› bî-âr-› bedkâr üzre tamâm galebe vü kuvvet ü nusret hâs›l olur ve düflmen-i dîn olan bî-dîn Nemse ve H›rvad'a mûris-i felâket olur" deyü müflâvere bu re'y üzre itmâm-› kelâm edüp bu tedbîre karâr verdiler. Hemân vezîr-i sâhib-tedbîr eydir:

"Ey a€alar, yahfl› müflâvere etdiniz, ammâ bu küffâr›n elin vilâyetin nehb ü gâret ederken bu kal‘a burada bö€ür igi gibi küffâr-› dûzah-karâr›n bu karârgâh› Kanije kurbunda dururken biz her ne cânibe müteveccih olsak küffâr dahi bu kal‘adan ç›kup bizim elimiz vilâyetimiz harâb u yebâb edüp elbette ve elbette rehzenlik etmesi mukarrerdir. Ve sâ'ir k›lâ‘lar›m›z›n varofllar›ndan mâ‘adâ hark u hasâret ve gâret ü h›yânet etmedik yer mi kor" dedikde hemân cümle Kanije gâzîleri Boflnakça,

"Amân devletli çeflteti vezîr yâ bu kal‘ay› ala, yere berâber ede, yâ bizim evlâd›m›zla cümlemizi k›ra" deyü feryâd etdiklerinde hemân Köpürlüzâde-i Âsaf-dilîr "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" deyüp dâmen der-miyân edüp inflâallâh bu kal‘ay› mu‘cizât-› Muhammedü'l-Mustafâ berekât›yla feth edüp Kanije gâzîlerinin nutuklar› üzre kal‘ay› la€›mlar ile münhedim edüp ba‘dehu siz ihtiyârlar›n müflâvere-i hayrlar› üzre nehr-i Raba cânibleri ve Ni‘met-Uyvar taraflar›n ve tâ kal‘a-i Tata'ya ve kal‘a-i Papa'ya ve kal‘a-i Piresprim'e ve kal‘a-i Senmartin'e ve kal‘a-i Yan›k'a var›nca nehb ü gâret ve alan u tâlân ve cümle küffârlar› nâlân ederek kal‘a-i Budun'a ç›kal›m, {m›sra‘}

Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir

deyü bu m›sra‘› terennüm etdikde taraf taraf,

"Ma‘kûldur sultân›m" deyüp Kazanc›zâde Süleymân A€a ve Hac›zâde Efendi Fâtiha deyüp ba‘de'd-du‘â ve's-senâ ile hemân sene 1074 târîhinin mâh-› (---) gününde Dergâh-› âlî Yeniçeri a€as› Sâlih Pafla'ya ve kethudâ be€e ve topçuyân ve cebeciyâna ve erbâb-› tîmâra ve erbâb-› zu‘amâya meterise girmek içün fermânlar olunup alâ melei'n-nâs cümle leflker-i muvahhidîn rûz-› rûflende meterise girince derûn-› hisârdan küffâr dahi flarâb-› bî-hicâb›n içüp gözleri k›z›l kana müsta€rak olup asâkir-i ‹slâm üzre toplar› ve tüfengleri ve kumbaralar› eyle ya€d›rd› kim her top güllesi bir a€aca ve her a€aç pâresi bir âdem kellesine isâbet edüp üç yüz aded gâzîler cümle bir ânda flehâdet câm›n nûfl edüp mest-i elest serhoflu oldular ve bizim balyemezlerimiz dahi yedi koldan kal‘an›n sîne-i pür-kînesine isâbet etdikde zerre kadar rahne vermeyüp cemî‘i güllelerimiz kal‘an›n a€açlar› aras›na girüp gâ'ib olurdu.

Âhir-i kâr Sadr›a‘zam hazretleri Kanije gâzîlerinden niçe yüz aded mücâhid fî-sebîlillâhlardan Kurflumcuo€lu nâm ve Yunak Ali nâm ve Müftîzâde ve Vâ‘izzâde nâm kimesneleri huzûruna ça€›rup,

"Bu Yenikal‘a sizin hudûdunuzdad›r ve her ahvâllerine vak›f-› esrârs›z. Her nice mümkün ise kal‘ay› dö€ecek ve tabya çatacak ve la€›m ve meterisler nasb olacak ve kubur ve toprak sürülecek yerlerine cümle askerimizden ziyâde vukûf u flu‘ûrunuz vard›r. Bu kal‘an›n her umûruna mukayyed olas›z" deyü Kanije gâzîlerinden yigirmi nefer kimesnelere hil‘at-i fâhireler geydirüp her birlerine yüzer altun ihsân olunup Yeniçeri a€as› Sâlih Pafla'ya bu Kanijelileri teslîm edüp anda müsâfir oldular. Ve ol gün yedi vezîre ve cümle ifl erlerine tenbîh ü te'kîd olunup,

"Bu Kanijelilerin re'y [ü] tedbîrlerine muhâlif bir ifl görülmeye" deyü fermânlar sâd›r olup cümle vüzerâ ve vükelâlar "Sem‘an ve tâ‘aten" deyüp kol kol maslahat görme€e mukayyed oldular.

Hakîkatü'l-hâl mezkûr Kurflumcuzâde ve Yunak Ali ve Pîrbe Fazlî nâmân ***[184a]*** kimesneler yetmifl tâsdan geçmifl semm-i helâhil-vâr her biri birer âteflpâre flecî‘ u bahâd›r ve gâzî ve maslahat-güzâr u megâzî nâmdâr er o€lu erler ve birer dâne-i merdüm serverler idiler. Anlar›n hüsn-i tedbîrleri ile bu Yenikal‘a'y› yedi koldan muhâsara etme€e mübâfleret edüp günden güne ceng-i azîm müflted oldu.

Evvelâ Anadolu eyâletiyle kal‘an›n cânib-i flimâlinden K›bleli Pafla dö€erdi. K›rk alt› oda ile Yeniçeri a€as› Sâlih Pafla Sadr›a‘zam kolundan dö€erdi. Ve Rûmeli eyâletiyle sa€kol Kara Mustafâ Pafla dö€erdi. Ve Haleb eyâletiyle Gürcî Mehemmed Pafla dö€erdi. Ve Budum eyâletiyle ‹smâ‘îl Pafla dö€erdi.

Hulâsa-i kelâm bu kal‘ay› yedi koldan yetmifl kat meterisden bu tertîb üzre küffâra fleb [ü] rûz göz açd›rmayup dö€erlerdi, ammâ kal‘aya zerre kadar rahne isâbet etmezdi. Bu hâl üzre on birinci günde handak kenâr›na var›ldu€u gün K›bleli Pafla flehîd olup civâr-› rahmete vâs›l olup na‘fl›n› (---) (---) defn etdiler.

Ve fiâm eyâleti (---) paflaya ihsân olundu. Ve ol gün üç yüz yi€it dahi flehîd oldu. Ve her bâr kal‘a içine kumbaralar›m›z düfldükçe küffârlar dahi kar›nca gibi k›r›l›rd›, lâkin kal‘an›n cenûb taraf› nehr-i D›rava kenârlar› olmak ile nehir üzre mezkûr cisrden her bâr k›r›lan askerleri yerine dinç-â-dinç imdâd leflkeri gelüp pâre pâre ceng-i savafl-› perhâfllar edüp ale'd-devâm zahîreleri gelirdi, ammâ bi-fazlillâhi Ta‘âlâ Kanijeli Kurflumcuo€lunun re'y [ü] tedbîr-i ahseni ile kal‘a handak kenâr›ndaki flaranpavlar›n ve kal‘a gö€sünde olan d›raht-› müntehâlar›n bir yan›ndan

s›ra vard›, top güllelerine k›rd›rup kal‘a dîvâr›n›n içinde dolma topra€› nümâyân olma€a bafllad›. Mukaddemâ kal‘an›n sadr›na mukâbelesinden top güllesi urdukça aslâ zarar etmezdi.

El-hâs›l bu tertîb üzre kal‘ay› darabât-› top-› kûp ile câ-be-câ rahnedâr ede ede handak zabt olup kal‘an›n vücûduna el uruldu, ammâ kal‘adan küffâr guzât-› müslimîn üzre el kumbaralar›n bârân-› la‘net gibi ya€d›r›r ve ol gün küffâr taflra ç›kup meterisleri basmak murâd etdikde bi-inâyetillâhi Ta‘âlâ küffârdan üç yüz kelle ve üç yüz yedi aded esîr al›nd›.

Ba‘dehu kal‘ay› dest-rese alma€a kâbiliyyet-i küllî gelmek ile handak içre kubur nâm la€›m yollar› varup guzât-› müslimîn ve cerâhor ve serâhorân kal‘an›n esâs›na kar›nca gibi girüp kimi kaz›klar›n keserlerle keserler ve kimisi kesdiklerin çekerler ve niçe gâzîler palankan›n çubu€un ve kimisi a€açlar›n kabu€un koparup a€açlara neft ü katrân sürüp âtefle yakarlard›. Kal‘a içre olan küffâr-› H›rvat u mühmelât u çepelâtlar cân u baflıdan geçüp ol kadar ihtimâm-› cidd ü cehd edüp birbirlerinin üzerlerine bin cân verüp kal‘an›n bir a€ac›na bin kan edüp bin cân verirlerdi.

Ve kal‘alar› cedîd olup her fleyleri metânet üzre mebnî olma€ile kuvvet-i kalbleri var idi. Rûz [u] fleb karflu tarafdan cisir üzre imdâdlar› gelüp muhâsara olunmam›fl gibi olurlard›. Ol ecilden bî-bâk ü bî-pervâ ceng [ü] cidâl ederlerdi. Kapu tabyas› üzre azîm toplar ve saçma toplar ihdâs eyledi. Def‘-i karîn etmek içün tabyalar üzre gûnâ-gûn fleytanatl› eflyâlar dizmifl. Andan içeri tabyalar üzre azîm üzre dâ’iren-mâdâr üçer âdem kaddi derin handaklar kazm›fl ve iç yüzüne büyük amûdlara harbalar ve demir çengeller dizmifl. Ve niçe gûne hiyel ü fleytanat ile paçar›zlar ve çarh-› felekler düzmüfl ve niçe bin elvân lu‘bedebâzl›klar ile âtefl-feflânl›klar edüp püskürme la€›mlar etmifl.

Hikmet-i Hudâ bir gün guzât-› müslimînden on aded bahâd›r yi€itler bir yere cem‘ olup "‹nflâallâh fursat ve nusret bizimdir, (bizimdir)" deyü kal‘aya yürüyüfl etme€e muntaz›r dururlarken kal‘an›n kapusu üstünden mel‘ûn kâfir bir balyemez top at›nca hikmet, mezkûr on aded gâzîlerin cümlesine top güllesi isâbet edüp cümlenin sol ayaklar›n kiminin topu€undan ve kiminin inci€inden götürüp alt›s› flehîd ve befli gâzî vü sa‘îd oldular.

Hikmet bu kim bu on aded âdemin def‘a-i vâhidede bir top darb›ndan emr-i ittifâk› cümlenin sol ayaklar› flikeste oldu€u acâ’ib ü garâ’ibâtdand›r. Belî bir top güllesi bin iki bin âdeme isâbet eder fleydir, cümlesinden güzer eder, ammâ hikmet ü garâbet bunda kim cümle on âdemin sol ayaklar›na isâbet etdi€indedir.

Âye[t]: [1] ا۠ ٢‰†«‰ *bi-kudretihî ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî*"

Ve bundan mâ‘adâ niçe bin âdem mecrûh ve flehîd olurdu. Bir ferde dehflet gelmeyüp cengden el çekmediler. Bir zâb›ta merhamet gelüp vücûd-› insâna terahhum etmediler. Hemân cümle guzât-› müslimîn hacer ü flecer makûlesi mesâbesinde ***[184b]*** olup hâkile yeksân ve pâymâl ü rimâl olup her mecrûh bir günc-i mihnetde ac u zâc ve susuz merhûm olurlard›.

Hikâye-i münâsib: Pederimiz *merhûm ve ma€fûrun leh* Dervîfl Mehemmed Z›llî hikâye ederlerdi kim,

"Süleymân Hân ile sene 943 târîhinde Venedik'in Körföz nâm cezîresi kal‘as› cenginde ma‘an hâz›r idim. Kal‘an›n cânib-i erba‘as›n dö€e dö€e münhedim etdikden sonra yürüyüfl edüp kal‘an›n feth olmas› husûlü mümkün iken yeniçeri kolundan dörd aded âdemün flehd-i flehâdetin Süleymân Hân görüp kal‘an›n fethinden ol ân Süleymân Hân-› zamân ferâ€at edüp Körfös'den bî-feth avdet etdiklerinin asl› dörd aded binâullâh bir akçe etmez kal‘a içün flehîd olduklar›ndan avdet etdiler" deyü pederimiz hikâye ederdi. *Rahmetullâhi aleyhim.*

Hulâsa-i kelâm böyle iken hâlâ asr›m›z manzûrumuz olan gazâlarda evvelâ kal‘a-i Azak gazâs›nda sene (---) târîhinde Deli Hüseyin Pafla serdâ[r]›m›z iken on iki bin aded mahlûk-› Hudâ flehîd rütbesinde vâs›l-› cinân olup camadanlar› ve âlât-› silâhlar›n beytü'l-mâlc› zabt edüp ser-i kârda olanlardan bir merd-i nâmerd rahm etmeyüp ah vâh demeyüp ol fliddet-i flitâda Azak'dan Deli Hüseyin Pafla bî-feth avdet etdikde Kazak-› Âk elinde kal‘a-i Azak da on bin aded merd guzât-› müslimînimizden esîrimiz kald›lar.

Netîce-i kelâm sene (---) de Hanya kal‘as› fethinde ve sene (---) de Yanova kal‘as› fethinde ve Arat fethinde ve sene (---) de kal‘a-i Varat fethinde ve sene 1073 Üstürgon ve Uyvar kal‘as› ve Litre kal‘as› ve Leve kal‘as› ve Novigrad kal‘alar› fethinde niçe yüz bin ibâdullâh flehîd olup ve mecrûhan hâk-i mezelletde âh [u] enîn ile merhûm olup kimesne terahhum etmediklerinden bu Yenikal‘a'da dahi guzât-› müslimîn k›r›lmad›n cânlar›na geçüp ac u zâc olduklar›ndan mâ‘adâ zâbitlerinin huluvv-i lisânlar› da olmad›€›ndan cüyûfl-› müslimîn batiyyü'l-hareke ceng etme€e bafllad›klar›ndan küffâr-› hâksâr dahi ziyâde flîrînleyüp kal‘an›n fethi günden güne müflted olup bu gazâda benî Âdem kan› de€il belki âdem cân› sebîl-vâr cereyân ederdi.

Bu günlerde Âsitâne-i sa‘âdet taraf›ndan Hünkâr Hazînedâr› Yûsuf A€a sene 1074 mâh-› Zil-ka‘de'sinde fiehzâde Mustafâ ibn Mehemmed Hân-› Sâlis'in sülâle-i zülâlesi vücûda geldi€inin müjdesiyle gelüp ordu-y› ‹slâm'da top u tüfeng flâdumânlar› olageldi€i minvâl üzre üç gün flâdumânlar oldu, ammâ ne çâre dahi kal‘a feth [ü] fütûh olmad›€›ndan hakîr kal‘a alt›nda mahpûs gibi oturmadan bîzâr olup âyâ ne cânibe bir teveccüh etsem derken hikmet-i

---

1 *Kur’ân,* ‹brahim 27 "... Allah diledi€ini yapar"

Hudâ Tatar Hânzâde Sadr›a‘zamdan hil‘at geyüp yigirmi bin Tata[r] askeri ve befl yüz aded tüfengli serhad gâzîleri kâfiristân› nehb ü gârete me’zûn olduklar›nda,

Bu hakîr mezkûr gâzîler ile {vilâyet-i Dodoflka}, vilâyet-i Mekemorya, vilâyet-i ‹slovin'e gitdi€imizi beyân eder

Hemân bu abd-i kemter alt› aded atl› yarar güzîde gulâmlar›mla "*Bismillâh* niyyetü'l-gazâ" deyüp iki yerden gayret kufla€›n kuflanup otuz alt› bin Tatar-› adû-flikâr ile Yenikal‘a alt›ndan kalkup garb cânibine bir gün se€irdüp sâfî d›rahtistân ve cengelistân içlerinden ubûr edüp nehr-i Morava'y› suhûletle bir latîf geçitden geçüp Morava nehri kenârlar› serâpâ kulle kulle birbirlerinden birer top menzili ba‘îd binâ olmufl, hemân ol kullelerin küffâr-› füccâr Macarlar› bizi görüp azamet-i Hudâ her kal‘a birer top atma€a bafllayup bir ânda cemî‘i kâfiristân› top sadâs› tutup cihâna haberimiz flâyi‘ oldu, ammâ küffâr›n bu haber toplar› atd›€›na bakmayup cümle yorgun atlar›m›z› tebdîl edüp dinç atlara süvâr olup ol gün ol gece yine cânib-i garba göz açd›rmayup çapd›k.

Hamd-i Hudâ cümle küffârlar› köylerinde ve yerli yerlerinde ve menhûshâne olan evlerinde bulup bir fezâ-y› mahsûldâr içre yetmifl seksen pâre ma‘mûr u âbâdân belîdeleri ale'l-gafle fleb-hûn edüp ol ân amân u zamân vermeyüp köylerin mâl-› ganâ’imleri ve havvânâtlar›n alup köyleri âtefl-i Tatar'a urup hâk ile yeksân edüp andan yine cânib-i garba se€irdüp tâ kal‘a-i azîm Saboç'a varup sahrâs› içre zirâ‘atde ve bâ€ u bâ€çelerinde h›râsetde olan küffârlardan ân-› vâhidde kâmil üç bin kadar ‹slovin mahbûbu ve mahbû[be]lerin giriftâr-› bend-i hicrân edüp bunda dahi hadden bîrûn ve k›yâsdan efzûn kelepür zî-k›ymet eflyâlar alup mansûr u muzaffer olup yine cânib-i flimâle se€irdüp,

Evsâf-› kal‘a-i ‹slançe

Bu dahi Zirino€lu hükmünde ve ‹slovin hudûdunda bir hafleb hisâr-› üstüvâr idi. Her ne hâl ise varoflunu ›hrâk [edüp] ganîmet almak murâd edindi€imizde me€er varoflunun bir köflesinde iç kal‘a-misâl kal‘as› var imifl. Bize ol kadar toplar atup gülleler urdu kim askerimiz içinde gülleler kellelerimiz üzre kufl gibi sekerdi. Çok atlar›m›z›n ayaklar›n mecrûh edüp cümle bo€azlayup atlar›n etlerin yedik. Ba‘dehu ganîmet al›nan atlara süvâr olup bu fezâda olan kurâlar› ***[185a]*** cümle nehb ü gârete âheng edüp binden mütecâviz esîr al›nd›, ammâ mahbûb s›byânlar› yok idi.

Andan ol gece bu ‹slançe sahrâs›nda meks edüp ale's-sabâh yine semt-i garba se€irdüp,

Sitâyifl-i kal‘a-i Rodolsek

Bu dahi sedd-i ‹skender-vâr bir hisâr-› üstüvârd›r. Nehr-i Pâk kenâr›nda flekl-i muhammes bir fieddâdî binâ nümâyân idi, ammâ âtefl-i Nemrûdu havfinden yan›na var›lmayup bir hayli mesâfe-i ba‘îdeden cümle asâkir-i ‹slâm ile ubûr edüp Rodolse nâm bir göle arka verüp meks etdikde elini vilâyetini harâb u yebâb etme€e cümle asker gidüp cânib-i erba‘am›z[a] karavullar koduk.

Hakîr dahi at üzre hüddâmlar›mla cânib-i erba‘aya dîdebânl›k ve mihribânl›k ederdim. Hamd-i Hudâ bir düflman zâhir olmayup on binden mütecâviz at ve üç bin esîr ve sâ’ir ganâ’imât hisâb›n Çalap Allâh bilir.

Ve bu mahallin cenûb taraflar›nda bir merhale yer da€lar›n ard› âsî Venedik Körfezi deryâs›n›n nihâyetidir kim cezîre içinde kal‘a-i Venedik bir sevâd-› azîm flehir gibi nümâyân idi. Ertesi gün bu da€lar› aflarken cümle askerin ittifâk›yla eli k›l›ca yap›flma€a kâdir olan küffârlar› cümle k›l›çdan geçirüp ancak mû€pîçelerin al›koduk.

Ba‘dehu ol yaylay› aflup Venedik deryâs› sâhilinde ma‘mûr u âbâdân yerleri ubûr edüp,

Der-beyân-› vilâyet-i Dodoflka

Bundukanî Venedik hudûdunda olup bu vilâyetin deryâ kenâr› Venedik'indir. Da€lar› ve yaylalar› Nemse çâsâr› hükmünde sene (---) târîhinde Melek Ahmed Pafla merhûm efendimiz Bosna vâlîsiyken Zadra kal‘as› alt›ndan yedi gün yedi gece se€irdüp yine bu Dodoflka vilâyetin gâret edüp hadden efzûn mâl-› ganâ’im üsârâlar alm›fld›k. Hamd-i Hudâ bu sene-i mübârekede yine bu diyâra kadem basd›k, ammâ leb-i deryâ olan k›lâ‘lar bizi görüp niçe bin toplar at›lup cemî‘i küffâr mâl-› ganâ’imleriyle ve evlâd [u] ensâblar›yla kay›€a binüp deryâda gözetme edüp durdular. Ve niçe bin aded kay›klar ve gemiler kal‘a-i Moran'a gitdiler. Gayri küffârlar kal‘alar›n sedd edüp kald›lar.

Ba‘dehu cümle kurâlar›n›n mümkün olan varofllar›n ›hrâk bi'n-nâr edüp iki gün iki gecede bî-bâk ü bî-pervâ sâhil-i bahirde kona göçe yaka y›ka üç bin aded Dodoflka Firengi esîri ald›k. Lisânlar› Nemse ve H›rvad ve Firengce fasîh bu esîrlerin söz bilenlerinden su’âl edüp "Bizim Türk vilâyeti yak›n m›d›r?" dedi€imizde,

"Belî yedi günde sizin Bosna-sarây›na var›l›r. Yar›n kalksan›z bizim Zadra kal‘as›n geçersiz ve S›dovrina kal‘an›za var›rs›z. Andan Odvina kal‘an›za, andan Lika kal‘an›za, andan Hilevne kal‘an›za var›rs›z. Bizim Zadra'dan öte Filek taraf›na cümle sizin Türk'ün vilâyetidir" deyü esîrler sahîh haber verdiler, ammâ cümle gâzîler kâfirlere i‘timâd etmeyüp bu hakîre su’âl etdiklerinde hakîr eyitdim:

"Belî Melek Ahmed Pafla ve Tekeli Mustafâ Pafla ile fiibenik kal‘as› seferinden berü yedi kerre bu dâr-› diyâr düyûrlar› devr etdim. Bu esîrler sözlerinde kâzib de€illerdir, sehel sâd›klard›r" dedi€imde hemân cümle Tatar eydir:

"Gelin gâzîler flu kadar mâl-› ganâ’imle yar›n selâmet ‹slâm vilâyetine girüp Bosna flehrinde cümle esîrleri fürûht edüp gök baflı gurufl edüp salt [u] sebükbâr kald›kda gerü dönüp yine kâfiristân›n bir taraf›n seküp inflâallâhu Ta‘âlâ ganîmetle Yenikal‘a alt›na varal›m" dediklerinde cümle serhad gâzîleri bu re’y [ü] tedbîre r›zâ vermeyüp yine vilâyet-i Dodoflka'dan gerü flark cânibine bir gün bir gecede da€lar içre gidüp aslâ âdem ve âdemî-zâtdan bir fley bulmayup hâ’ib ü hâsir sarpl›klar aflup ertesi gün yine se€irdüp,

Der-fasl-› kal‘a-i Pogofça

Bu kal‘a bir bereklik kenâr›nda a€açdan sarp kal‘ad›r, ammâ bir küçük palankad›r, lâkin vilâyet-i ‹slovin hükmünde bu kal‘ay› ubûr edüp kapusu aç›k idi, ammâ batakdan yan›na var›lmaz.

Andan nehr-i Jiven'i atlar ile güzer edüp bir küçük nehirdir, K›landa da€lar›ndan gelüp nehr-i Sava'ya mahlût olur. Bu nehrin karflu taraflar› cümle Zirino€lu vilâyetleridir. An› ubûr edüp bir düz sahrâlar içre evc-i semâya münkalib olmufl d›raht-› müntehâlar içre cânib-i flimâle giderek,

Der-hakk-› kal‘a-i Zagrab

Zirino€lu hükmünde bir batakl›k kenâr›nda bir azîm palankad›r ve içinde k›rk elli kadar manast›rlar›n çanl›klar› nümâyân idi, ammâ benî Âdemden bir cân nümâyân de€il idi. Esîrlerimizden su’âl etdi€imizde,

"Cümle askeri Türk ile dö€üflme€e Yenikal‘a'ya gitdi. Elem çekmen bu kal‘ada size karflu durur düflman yokdur" dediler, ammâ "Düflman sözüdür" deyü esîrlere i‘timâd etmeyüp cânib-i erba‘am›za ince karavullar koyarak basîret üzre olarak bu kal‘a alt›ndan bin befl yüz ***[185b]*** mikdâr› s›€›rlar ve alt› yüz kadar dinç atlar› ganîmet edüp geçüp gitdik.

Andan ertesi yine cânib-i flarka da€lar ve o[r]manlar› 6 sâ‘atde yortum ile geçüp,

Der-vasf-› kal‘a-i Koprivniçe

Lisân-› H›rvatça ›s›rkan demekdir. Bu dahi metîn kal‘ad›r, ammâ palankad›r, ammâ tabyalar› üzre askeri çok idi. Hattâ bizi görüp kal‘adan yetmifl pâre balyemez toplar atd›.

Bu kal‘ay› dahi geçüp bir gün taraf-› flimâle se€irdüp,

Manzara-i kal‘a-i Çakotorna: Lisân-› H›rvatça ka (---) demekdir. Bunu geçüp,

Der-k›yâfet-i kal‘a-i Ligradc›k

Bu iki kal‘alar birbirlerine yak›n olup ikisi de Zirino€lu'nun hasretü'l-mülûk olan kal‘a-i metînelerinden olup tahtgâh-› Hersekân-› segând›r. Bu iki kal‘a bu hakîr sene (---) târîhinde Melek Ahmed Pafla Bosna vâlîsi iken Banyaluka flehrinden yetmifl yedi bin gurufllluk mâl ile Bihke nâm kal‘am›z kapudan›n› esîrlikden kurtarmak içün Zirino€lu'na gelüp bu kal‘alarda niçe zamân müsâfir olup murâd [u] merâm›m›z üzre seyr [ü] temâflâ etmifldik, ammâ flimdiki hâlde *Allâhümme âfinâ* bu kal‘alar›n yanlar›na var›lmayup mâbeynlerinden ubûr ederken birkaç kâfiri dil dutduk. Hemân bu mahalde yetmifl kadar balyemez toplar›n›n sadâlar› cânib-i flimâlden gelüp zemîn ü âsumân dir dir ditredikde giriftâr olan esîrlerimizden su’âl etdikde,

"Bizim Yenikal‘am›z Türk ile dö€üflüyorlar, anlar›n toplar› âvâzesidir" deyince,

"Bire yak›n m›d›r?"

"‹flte flimdi Yenikal‘a'dan ç›kd›k, size râst gelüp esîr olduk. On yedi gündür kim Türk kal‘ay› dö€er, dahi alamay›yor" deyü cevâb etdiklerinde bu esîrleri kayd-› bend edüp,

"Bizi selâmetle Yenikal‘a'ya ç›kar›n, sizi âzâd edelim. Ve bize flikâr ve mâl-› ganâ’im gösterin, yohsa sizi katl ederiz" {deyüp} birinin kulaklar›n kesüp Tatarlar kulaklar›n yine kâfire yedirdiler. Hemân fakîr kefereler,

"Amân yuramlar›m, ya‘nî a€alar›m size ganîmet gösterelim, ammâ Yenikal‘a taraf›na gitmen. Yüz bin kâfir ol tarafda kar›nca gibi kaynar. ‹çlerinden kufl olsan›z uçamazs›z ve bu kadar mâl-› esîrlerinizle oralardan geçemezsiz. Hemân e€er sözümüz tutarsan›z Pojaga taraflar›nda iki k›l›ç aras›nda Zirino€lu köyleri vard›r, hâlâ âsîlerdir ve anlar sizin Bobofça ve Berezense ve Se€itvar'da Türbe kal‘as›n ve Peçoy kal‘as›n ve Darda kal‘as› ve Ösek köprünüzü yakan kâfirlerdir" deyü haber verdiklerinde hemân serhad gâzîleri eyitdi:

"Belî, biz ol köyleri ve ol yollar› biliriz. Niçe bin kerre varm›fluz ve gelmiflüz. Yüriye durmayaluz, varalum ve vilâyetleri vuralum yakalum ve y›kalum. Varaluz kâfirleri k›raluz, esîrler alaluz" deyü Boflnak lisân› lehçesi ile söyleyüp durmadan yola gitdiler ve cümle serhadliler Tatar askerlerine pîflvâ olup yürüdüler. fiark cânibine bir gün ormanlar içre gidüp aslâ günefl bile zerre kadar görünmeyüp,

{Der-flekl-i tabur-› K›r›nt›}

Kûh-› bâlâ bir y›€ma bay›rlara râst geldik. Me€er Süleymân Hân havfinden zamân-› kadîmde Zirinli nehr-i Sava'dan nehr-i D›rava'ya ve nehr-i D›rava'dan nehr-i Morava'ya var›nca ka‘r-› azîm handaklar kazup cümle topraklar›n kendülerinin vilâyeti taraflar›na da€lar gibi y›€up dahi üzerlerine d›raht-› azîmler paçar›zlar ve k›r›nt›lar döküp dahi

ard›na kat-ender-kat meterisler varm›fl kim tûlu kâmil alt› konak yoldur. Vâcibü's-seyr makdûr-› befler de€il bir âsâr-› acîbe vü garîbedir.

Bu mahallerde niçe bin muhâfazac› kâfirler ve niçe yüz yerde birer top menzili alarka haberci kulleleri var, ammâ ale'l-gafle bizi gördükleri gibi cümle firâr edüp biz dahi bu paçar›z k›r›nt›lar› k›rup ve handaklar›n doldurup taflra tarafa ç›kd›k.

Ba‘dehu bir sâ‘at cânib-i flarka gidüp bir azîm sahrâ içre bir küme askere râst gelüp cümle hâz›r-bâfl olup üzerlerine varmada idik. Anlar bizi görüp gerü gerü gitmede. Me€er bizden pek havf etmifller, zîrâ biz otuz bin askerden yedi yüz aded yi€itlerimiz flehîd oldu, ammâ yine azîm askeriz ve bu kadar karalt› mâl-› ganâ’imlerimiz var. Ol görünen asker cümle kâfir k›yâfetli ve kalpakl› kefereler idi, ammâ anlar bizim askerimizin yanlar›nda bir tufeyl gibi idi.

Hemân cümlemiz bir yerden top olup dal sâtûr-› Muhammedî olup at bafl›n› üzerlerine sürüp var›rken hemân anlar dahi alarkadan sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup bizler âlem-i hayretde kald›kda anlardan hemân yeflil flukka alemler zâhir olup anlardan ve bizlerden birkaç âdemler ileri gelüp anlar ve bizler gülüflüp öpüflüp görüflüp kocuflup ***[186a]*** bilifldik.

Me€er bunlar Pojaga sanca[€]› ve Yakova kal‘as› gâzîleri imifl. Anlar dahi "Küffâr Yenikal‘a'da cem‘iyyetde iken vilâyet-i kâfiristân katana kâfirinden hâlîdir ve fursat ganîmetdir" deyü memâlik-i küffâr› tahrîb etme€e çeteye ç›km›fllar ve kal‘a-i Pojaga'dan iki günde gelmifller, ancak yüz elli kadar esîr ve sehel mâl-› ganâ’im bulmufllar. Ve bunlar cümle befl yüz aded yi€it olmufllar. Bunlar dahi bizimle pây-berâber olup meydânda flühedâlar›m›z›n leflin komak flart›yla ahd [ü] amân edüp bunlar vilâyet kurdlar›d›r, bize delâlet, küffâr-› dalâlet-fli‘âr›n kurâ ve belîdelerin nehb ü gâret ederek da€ u h›yâbân u ormanistân içre giderek,

Der-medh-i {ceng-i azîm-i lâ-nazîr} kal‘a-i Harpunya

Bu dahi Zirino€lu kal‘as›d›r. ‹ç hisâr› tula fieddâdîdir, ammâ taflra hisâr› T›m›flvar kal‘as› gibi gâyet metîn ü müstahkem ve niçe bin cünûd-› cünüb kâfire mâlik olma€ile kal‘adan taflra niçe yüz kefere-i fecere-i müflrikînler kemîngâhlarda mekîn olup keydü'l-hâ’inîn gibi ceng-i pür-kîn ederek eyle savafl eylediler kim bir vecih ile ta‘bîr olunmaz, ammâ nühüfte-kârl›k edüp meydân-› ma‘rekeye ç›kmazlard›.

Âhir küffâr bizlere hâb-› hargûfl verüp kal‘aya mukâbil meks edüp yatd›lar. Bizler dahi ol gece küffâra karflu meks edüp cânib-i erba‘a karavullar koyup serhadli gâzîlerinin tüfeng-endâzlar›n ileri kâfir taraf›na koyup hâb-› râhata yatd›k ve üç aded koldan da€lar içre üçer bin yi€it pusulara koduk.

Ale's-sabâh cümle asâkir-i ‹slâm âmâde iken hemân küffâr-› hâksâr guzât›m›z› gâfil mülâhazas›yla ölüsü dirisine ve dirisi atlar›na binüp "Yajuj Yajuj" deyüp bizi basd›lar.

Hemân bizim guzât-› müslimîn bu meydân-› ma‘reke-i hâmûn içre küffâr ile bir yayl›m neberd-i dilîrâne ile bir kârzârl›k ederek bir elbeflti eyledik kim tarfetü'l-ayn içre hayli küffâr›n kelleleri meydân-› arbedede galtân olunca küffâr hakkâ ki dilîrâne bir eyi hamle edüp flarâb-› bî-hicâb te’sîriyle domuz topu olup geldiklerinde hemân cümle guzât bir kerre kâfire yan verüp küffârlar› sahrâya çekdik.

Hemân küffâr bizi kova kova meydân-› vegâya ç›kup mukaddemâ bizim pusuda olan gâzîlerimiz üç koldan kemîngâhlardan ç›kup cümle yek-dil ü yek-cihet sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup küffâr›n ar[d]lar›ndan hücûm edince küffâr anlara bir kez düflünce biz dahi küffâr›n akîblerince düflüp küffâr-› hâksâ[r] dörd bölük askerimizin miyân›nda kalup üç sâ‘at-i nücûmî germâ-germ ceng-i azîm edüp hamd-i Hudâ nesîm-i nusret bizden tarafa esüp flemflîr-i âtefl-tâb ile küffâr›n urûkun kesüp cümle yigirmi alt› bin küffâr-› dûzah-karâr dendâ[n]-› tî€-› âtefl-tâbdan geçüp cümle atlar› ve esbâblar› ve sâ’ir ganâ’imleri ganîmet olup andan do€ru Harpunya kal‘as› varofluna azîmet edüp handak kapular›n bile sedd etmeyüp küflâde b›rakm›fllar ve küffâr›n k›r›ld›€›n derûn-› hisârdaki küffârlar görüp da€lara henüz kaçm›fllar.

Hemân cümle guzât›m›z bî-bâk ü bî-pervâ kal‘a içre dâhil olup götürmede yenli ve bahâda a€›r efl-yâlar› alup ve derûn-› hisârda s›€âr u kibârdan üç yüz kadar esîr bulup dest ber-kafâ kayd-› bend edüp evvelki esîrlerimiz yan›na gönderdik.

Ba‘dehu kal‘ay› yetmifl seksen yerden âtefle urduk. Me€er derûn-› kal‘adaki zîr-i zemînlerde küffâr mâl-â-mâl imifl. Hemân küffâr-› dûzah-karâr âtefl-i Tatar'› görünce cân havliy[l]e cümle evlâd [u] iyâlleriyle taflra ç›kup âtefl-i Nemrûd içinde bir feza‘ u çeza‘ ve vâveylâ kopup cümlesi giriftâr-› kayd-› bend oldular ve bak›yyetü's-seyf olup mahzenlerde kalanlar ›hrâk bi'n-nâr oldular. Ve bu yevm-i flûmun fleb-i zulmeti gidüp mâl [u] menâle mâlik olan gâzîlerimize leyle-i Kadr oldu, rûz-› r[û]flenleri îd-i ekber oldu.

Hâs›l-› kelâm bu cengde iki yüz nefer gâzîlerimiz flehîd oldu, ammâ hakkâ ki sonra refîk olan Pojaga askeri flecî‘âne ey savafl-› perhâfl edüp küffâra aç kurd gibi girirlerdi ve yigirmi alt› bin küffâr mürd olup tokuz bin kadar mahbûb u mahbûbe perî-çehre mû€pîçe gulâmlar müflterî-çehre pâkîze ve bâkire sîm-gabgab k›zlar ve sâ’ir mâl-› ganâ’im ve sîm ü zer âvânî makûlesi ganâ’imlerin hadd [ü] hasrlar›n Hudâ-y› Kerîm bilir.

Andan mansûr u muzaffer kalkup yine asâkir-i ‹slâm taraf›na kal‘a-i Maslovin taraf›ndan gidelim,

[186b] esîrlerimiz ve serhad gâzîlerimiz r›zâ vermeyüp,

"Ösek panay›r› günleridir. Cümle esîrlerimiz ve mâl-› firâvânlar›m›z ile bir cem‘iyyet-i kübrâda inflâallâh k›ymetlü fürûht ederiz" deyüp ale'l-ittifâk cümle Ösek kal‘am›z taraf›na revâne olunup cümle nâzenîn esîrlerimiz henüz cengde al›nan çârpâ makûlelerine bindirüp kal‘a-i Koprivniçe sa€ taraf›-m›zda kalup andan kal‘a-i Valik kurbunda nehr-i K›rasinçe kenâr›nda sehel istirâhat edü[p] ta‘âmlar tenâvül edüp ba‘dehu andan yine cânib-i k›bleye da€›stân ve ormanistân yerleri geçüp,

Der-ayân-› kal‘a-i Zaçisne: Anda bir flikâr bulamad›k, zîrâ bu kal‘a-i metîne Zirino€lu'nun bir palanka-i sedd-i ‹skender'i olma€ile cümle kurâ kâfirleri kal‘aya girmifllerdi. Bu kal‘ay› ubûr edüp Pojaga sahrâs›n›n flimâlinde

Evsâf-› kal‘a-i Çeramur: Evc-i âsumâna ser çekmifl bir fieddâdî binâd›r. Niçe kerre muhâsara olunup fethi müyesser olmam›fld›r. Zirino€lu'nun bu kal‘a intihâ-i hudûdudur. Andan cânib-i k›bleye yedi sâ‘atde,

Der-binâ-y› kal‘a-i Podg›rac: Pojaga hudûdunda müselmân kal‘as›d›r. Mukaddemâ vasf olunmufldur.

Andan yine cânib-i flarka da€lar ve ormanlar geçüp (---) sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i tahtgâh-› sanca€-› Pojaga

Hamd-i Hudâ selâmetle vilâyet-i ‹slâm'a dâhil olduk. Sene 1072 târîhinde Melek Ahmed Pafla Bosna vâlîsi iken Zirino€lu'ndan Bihke kapudan›n esîrlikden halâs etme€e gitdi€imizde bu Pojaga kal‘as› vasf olunmufldur.

Ammâ temâflâ-y› garîbe vü acîbe: Biz cümle asker-i ‹slâm ile "Bu diyâr-› ‹slâm'a kadem basd›k" deyü hamd ü flükr ederken hemân Pojaga paflas›n›n müsellimi ve kethudâs› befl yüz âdemle bizi karflulayup cümle âlât-› silâha müsta€rak olup hemân ceng etme€e hâz›r u âmâde bir alay derbederzâde horânde-i âzâdeler ile gelüp bizim askerden esîrlerimizin penc-i yeklerin istediklerinde biz dahi ta‘allül [ü] inâd u muhâlefet eyledi€imizde,

"Bire âsîler, bire zorbâz pâdiflâh›n re‘âyâs›n alup esîr etmiflsiz. Sizin haklar›n›zdan geliriz" deyüp cümlesi cenge yarakland›klar›nda hemân biz dahi hamle eyleyüp cenge âheng etmek sadedinde iken gördüler kim deryâ-misâl asâkir-i ‹slâm hemân yan verüp bizimle mukaddemâ Pojaga'[ya] giden refîk ola[n] askerler dahi Pojaga müsellimine varup,

"Bire sak›n sultân›m bunlar bir alay Tatar ve bir alay Budin ve E€reli ve Kanijeli gâzîleridir, vallâhi sizi k›rarlar" dediklerinde hemân Pojaga müsellimi eydir:

"Bu esîrlerinin sebebiyle bunlar› kâfir gelir basar ve pâdiflâh kal‘as›na ol sebeb ile zararlar› dokunur. Kal‘a alt›ndan kalks›nlar, yohsa nefîr-i âm edüp kal‘adan balyemez toplar urup cümlesin k›rar›m. Baka flu pâdiflâh vilâyeti urucular›" deyüp vâfir yas yank› eyledi. Biz dahi müflâvere edüp hakîr eyitdim:

"Belî anlar flimdi hâkimdir ve sâhib-i arzd›r. Sadr›a‘zama hilâf-› inhâ arz edüp kayk›s›z bafl›m›z› belâya u€rad›r›z. Gelin hemân Pojaga alt›ndan kalkup alarka konal›m" dedi€imde cümle kalkup bir hayli mesâfe-i ba‘îdede meks-i h›yâm edüp ol gece anda yatma€a karâr verdik.

Der-fasl-› hîlekâr-› mekkâr-› müsellim: Çünkim müsellime bir kara mank›r pençik vermedi€imizin dâ€-› derûnundan otuz bin askerimizden nice intikâm als›n. Hemân hîle vü hud‘a ve fleytanata sâlik olup bu re’y [ü] tedbîr-i hîleyi edüp taht-› hükûmetinde ne kadar Eflakân ve S›rf ve Bulgar ve Hayduk ve Çingane ve flakî ve l›ssân ve harâmî ve ne kadar ipden ve kaz›kdan kurtulmufl haflerât makûlesi kefereler ve fecereler var ise anlara hezâr ve hezârân va‘deler ve istimâletler verüp elbette bu gece bu kal‘a alt›nda konan ordunun cânib-i erba‘as›ndan cümle hayme vü hargâhlar›na ve bâr [u] büngâhlar›na ve esb-i fevârihlerine ve cümle esîrlerine,

"Göreyim sizi ne tedârikler edüp flunlar› gece yar›s›nda nice gâret edüp her tarafdan nice fleb-hûnlar edüp ordular›n gâret ederek nice rahne verirsiz göreyim sizi" deyüp cümle harâmzâde dûzdânlara ve zehr-i mârdan kattâl harâmîlere ruhsat verüp "Sem‘an ve tâ‘aten" deyüp cümle ayyârân-› dûzdânlar n›sfu'l-leyle âmâde olduklar›nda hikmet-i Hudâ kal‘a dizdâr›nda mahpûs olan harâmîlerden befl on dâne kebîrlerin ç›karup bizi gârete âmâde olduklar›nda hemân dizdâr a€a-y› sâhib-i îmân bu haberden âgâh olup bize merhameten bir garîb ü dil-nüvâz ü maslahat *[187a]* güzâr âdem ile nihânîce bu hakîre haber gönderüp,

"Bu gece âgâh olsunlar, gâfil mebâfl" deyü vâk›‘-i hâli i‘lâm edüp gelen âdeme bir at ihsân olunup cümle gâzîler bu haber-i meserretden dünyâ kadar hazz edüp ol gece cânib-i erba‘am›za gâyet ziyâde pusular koyup âmâde durdular. Çünkim n›sfu'l-leyl olup her tarafdan kara h›rs›zlar ordumuz içre geldiklerinde befl sâ‘atde üç yüzden mütecâv[iz] h›rs›z ve harâmîleri katl edüp bafllar› al›nd›.

Hemân kim sabâha üç sâ‘at kald›kda kal‘a-i Pojaga'dan berü bir alay atl› ve yayan kütürdüsü zâhir olup ordumuza hov hov etdiler, ammâ mâhtâb mahalli olmak ile hemân bizim ordudan gâzîlerimiz atl› ve yaya bu karfludan gelenlere bir yayl›m Tatar oklar› ve bir yayl›m serhad gâzîlerinin kurflumlar›n bunlar yeyüp zîr-i zeber olup niçe yüzü firâr edeyim derken hemân mukaddemâ pusuda olan gâzîlerimiz de bunlara hücûm edüp ol mâhtâbda bu harâmîleri ortaya alup tâ vakt-i Hanefî mahalli olunca yedi yüz âdemi k›l›çdan geçirüp bir cân halâs olmad›. Ale's-sabâh cümlesinin lefllerinde esbâblar› vü eskâlleri ve

silâhlar› ve atlar›n alup cümle lefllerinden bafllar›n kesüp kellelerin ârâyifl-i nîze edüp ikinci günde,

Evsâf-› menzil-i kal‘a-i Ösek'e varup cümle kelleleri mahkeme-i fler‘-i Resûl-i mübînde b›ra€up tâ Pojaga kal‘as› alt›nda bafl›m›za gelen sergüzeflt [ü] serencâm›n hüccetlerin kad›dan alup yine alay›m›zla kal‘a-i Ösek hâricinde Panayur palankas› nâm mahalde cümle haymemizle meks edüp iki günde ol âdem deryâs› olan Ösek panayuru bâzâr›nda cümle esîrlerimizi ve cemî‘i mâl-› ganâ’imlerimizi cümle girân-bahâya fürûht edüp cümle mâl›m›z k›rk alt› bin gurufl olup hakîr defter ile kassâm {olup} cümle serhadlilere ve cümle Pojagal›lara ve cümle 3.006 aded Tatar askerlerine ale's-seviyye âdem bafl›na (---) aded gurufl de€üp hakîre iki pây ve bir gulâm ve üç at ziyâde pây verüp cümlenin r›zâs›yla hüddâmlar›ma dahi ikifler pay ziyâde verdiler.

Ba‘dehu Ösek'den üçüncü gün yine,

Yenikal‘a fethine gitdi€imiz konaklar› bildirir

Cümlemiz salt [u] sebükbâr olup **kal‘a-i Ösek**'den cisr-i tavîl bafl›nda **kal‘a-i Darda**'y› geçüp **menzil-i kal‘a-i Valpova**, andan **kal‘a-i Maslovin,** andan **nehr-i Morava**'y› gemilerle geçüp **menzil-i kal‘a-i Kanije,** andan 3 sâ‘atde ormanlar ve da€lar içre asker-i ‹slâma râst gelüp **menzil-i kal‘a-i mahsûr Yenikal‘a** alt›na bir alay-› azîm ile varup Tatar Hânzâde Ahmed Giray Sultân dahi ordusundan gelüp bizimle berâber alay›m›zla Sadr›a‘zam huzûrundan cümle ubûr edüp e€er Tatar'a ve e€er serhadlilere k›rk kadar hil‘at-i fâhireler geydirilüp herkes kollu kollar›na gitdiler.

Hakîr-i pür-taksîr yine Sadr›a‘zam yan›nda kalup kâhîce bu gazâda ne mahalle vard›€›m›z ve ne vilâyetleri nehb ü gâret edüp ne kadar k›lâ‘-› metîneler görüp ve ne kadar esîr ü mâl-› ganâ’im alup sergüzeflt [ü] serencâm›m›z bir bir Sadr›a‘zama nakl ederdim, ammâ Yenikal‘a'n›n dahi fethi âsân olmam›fl.

Ez-în-cânib mukaddemâ kal‘a alt›nda asâkir-i ‹slâma ra€bet etmediklerinde bu kadar zamân Yenikal‘a feth olmayup kalm›fld›, ammâ biz gazâdan gelince gördük, cümle guzât-› müslimînin mecrûhlar›na flefkat ve merhamet edüp bî-dest ü bî-pâ olanlara tekâ‘üdler ile terakkîler ve ze‘âmet ve tîmârlar ihsân olunup asâkir-i ‹slâm birbirlerini cenge tergîb ederlerdi.

Hattâ ol gün Sadr›a‘zam›n iç mü’ezzini Ahmed Çelebi'nin destini top götürüp Sadr›a‘zam kendüye ze‘âmetle tekâ‘üd ihsân edüp Ahmed Çelebi'yi Kanije'ye götürme€e hakîri me’mûr edüp ol ân üç sâ‘atde Kanije'ye varup Kanije Vâlîsi Yentür Hasan Pafla sarây›nda meks edüp Ahmed Çelebi'nin destine cerrâhlar t›mara bafllayup hakîr yine üçüncü günden sonra yine Yenikal‘a alt›na geldim ve mâh-› (---) gününde (---) flehîd olup mans›b› (---) (---) tevcîh olundu.

Muhass›l-› kelâm günden güne kal‘an›n her cânibi rahnedâr oldu, ammâ dizme direklerin içleri Horasânî ve r›ht›m kireç ile metîn olma€›n fleb [ü] rûz niçe bin aded balyemez toplar›n kelle kadar güllelerin kal‘a bal gibi yeyüp zahm-› nâhun mikdâr› zarar isâbet etmezdi.

Âhir-i kâr ba‘z› rahnedâr dîvârlar›ndan Defterdâr Ahmed Pafla kal‘a topra€›n u€urlayarak münhedim ***[187b]*** olurdu. Derhâl la‘în küffâr-› dâl an›n üstüne toprak doldururdu. Kal‘an›n iç yüzünde gûnâ-gûn paçar›zlar ve domuz damlar› çatard›. ‹ki yerden cüyûfl-› müslimînler üzre la€›mlar atard›. Hamd-i Hudâ askere zarar› isâbet etmeyüp yine gerü deperdi. Derhâl yine an›n ard›na dizmeler dizerdi ve anda küffâr flîrînlenüp bî-bâk ü bî-pervâ her bâr gezerdi.

Âhirü'l-emr cebehâneden cümle guzâta uçlar› çengâlli harbalar tevzî‘ edüp küffârlar› tabyalardan ve sâ’ir yerlerden çengâller ile handaka çekerlerdi ve kellelerin tî€-› âtefl-tâb ile keserlerdi ve subh u mesâ gûnâ-gûn (gûnâ-gûn) ceng-i azîmler olurdu.

Hamd-i bî-hadd ü senâ-y› bî-add ol Mâlikü'l-mülk'e olsun kim küffâr›n la€›m atmada mahâreti, kumbara atmada mümâreseti ve meteris basma€a ve fleb-hûnlar etmede fikr [ü] firâsetleri yok idi, ammâ kal‘a gözetmede ve askerin zabt edüp cenge tergîb edüp sîne ber-sîne küflâde ceng etmede, mel‘ûn küffârlar hakkâ ki bî-bedellerdir.

Netîce-i kelâm bu minvâl üzre (---) (---) (---) gece ceng-i sultânîler olmufldur kim misli ne kal‘a-i Azak'da ve ne vilâyet-i Kazak'da ve ne Hanya'da ve ne Varat'da ve ne kal‘a-i Uyvar'da olmam›fld›r. Ve bu kal‘ada olan envâ‘-› mehârib ve ceng, envâ‘› harb ü darb mümkün ü tahrîr ü tavsîf de€ildir.

Âk›betü'l-emr *bi-avnillâhi Ta‘âlâ* sene 1074 târîhinin mâh-› (---) günü yürüyüfl fermân olunmadan sulehâ-y› ümmetden Kazanc›zâde Süleymân A€a-y› hâz›k-› etibbâ ve Sadr›a‘zam'›n sûhte Hac›zâdesi cümle guzât-› müslimîn ve cüyûfl-› muvahhidînile müflâvere edüp gayret-i Muhammedî'yi yâd edüp,

"Biz bu kal‘a alt›nda fertûte avretler gibi nâbekî [nâbekâr(?)] oturup k›r›l›r›z" deyü def‘a-i vâhidede cümle guzât sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup gülbâng-› Muhammedî sadâs›ndan da€lar dahi sedâ vermede.

Cümle ricâlü'l-gayb ve ervâh-› enbiyâ ve evliyâ ve kutbu'l-aktâb ve ümenâ ve evtâd u nücebâ ve nukebâ vü büdelâ ve cümle cündullâh dahi imdâd edüp cümle leflker kal‘aya hücûm edüp yürüdüler.

Hikmet bu kim kal‘an›n der [ü] dîvâr›nda yürüyüfl edecek rahnedâr yerleri çok idi, ammâ dîvâr üzre niçe kerre yüz bin fleytanatlardan mâ‘adâ dîvâr üzre yine hafr-i amîk handaklar var idi ve rahnedâr olan yerlerde dahi göz görmemifl ve ak›l ihâta etmemifl hiyel ü fleytanatlardan kal‘a dîvâr› üzre kufl

uçmazken hemân cümle serdengeçdiler "Allâh Allâh" deyüp mûr [u] zenbûr-vâr kal‘aya üflüp çengâller ile ç›karak ve asker biri biri üzre kal‘aya t›rmaflarak küffâra aslâ ve kat‘â göz açd›rmayup bi-fazlillâhi Ta‘âlâ kal‘an›n der [ü] dîvâr› ve tabyalar› üzre alem-i Resûl dikildi€i ân hamd-i Hud[â] yine bu hakîr ezân-› Muhammedî okuyup k›l›c›m elimde kalup cümle guzât› cenge tergîb ederek gülbâng-› Muhammedîler çekilerek küffâra k›l›ç urarak tâ kal‘a içine var›nca küffâr› kovarak ve k›rarak tâ nehr-i Morava kenâr›na var›nca küffâr› k›rd›lar.

Küffâr bu hâl-i pür-meâli görüp hemân cân havliyle ale'l-umûm pür-gumûm cümlesi nehr-i Morava üzre cisre u€rayup karflu cânibe geçme€e cân atd›lar. Hemân guzât-› müslimîn eli kolu kan ve k›l›çlar› uryân ve sîneleri puryân olup küffâr›n akîbince cisir üzre dal sâtûr-› Muhammedî olup küffâr› katl ederek cisir üzre gitdiler. Nehr-i Morava'n›n karflu taraf›nda küffâ[r] bu hâli gördü kim münhezim olan küffâr›n ardlar› s›ra Türk askeri kâfirleri kova cisrden beri âdem deryâs› gibi asker gelir.,

"Bire meded vilâyetimiz elden gider" deyüp hemân karflu tarafda küffârlar cisrin karflu bafl›na baltalar üflürüp cisri kat‘ etdiklerinde hemân tarfetü'l-ayn içre bizim gâzîler gerüye döndüler. *El-azametullâh* k›r›lan cisir üzre kalan küffâr kalup nehr-i azîm cisri beri kal‘a taraf›na getiriyor. Hemân küffâr kendülerin suya atma€a bafllad›lar. Ba‘z›lar "Zanca Türk" deyü amân ile kal‘aya gelüp esîr oldular. Bu mahalde bir garîb temâflâ olmufldur kim gûyâ rûz-› mahflerden küffâra bir niflân oldu. Küffâr kendü kendilerinin askerlerine etdi€i rengi cihân halk› düflman olsa etme€e kâdir de€ildir.

{Der-beyân-› ahvâl-i diyergûn-› küffâr-› Yenikal‘a}

Hemân ki küffâr karflu tarafdan cisri kat‘ edince cümle küffâr âlât-› silâhlar›yla cümle suya gark olup rûy-› nehr-i Morava'y› kara flapka dutup âdem deryâs› cereyân ederdi ve bak›yyetü's-seyf-i küffâr-› bedgirdâr dahi cümle cân bâzâr›na düflüp kendülerin suya pertâb edüp kimisi gark-› âb olup kimisi flinâverlik ederek necât bulurken ***[188a]*** beri tarafda bizim serhad gâzîleri a€›zlar›nda k›l›çlar› ile nehr-i Morava'ya düflüp niçe yüz küffârlara su içinde yetiflüp kimin katl edüp niçe binini saçlar›ndan beri tarafa ç›karup esîr etdiler. Ba‘z› küffârlar yüzerek karflu tarafa ç›kd›lar, ammâ beri tarafda bizim gâzîler uzun boylu dalyan tüfengler ile niçe bin tüfeng-i pürrengleri bir fitilden atup suda flinâverlik edüp halâs olma€a çal›flan küffârlara eyle kurflum urdular kim nehr-i Morava kurflum zarb›ndan tancerede su nice kaynarsa eyle kaynayup kurflum yeyen küffârlar cümle gark olup lâfle-i murdârlar› kara flapkalar›yla cereyân edüp gitdiler.

Hâs›l-› kelâm suya düflen küffârdan bir cân halâs olmayup cân ber-cehennem oldular ve niçe bin küffâr dahi su ile afla€› akup giderken Tatar-› sabâ-reftâr-› adû-flikâr askerleri su kenâr›yla afla€› cânibe se€irdüp atlar ile suda y›ld›rup yedi bin kadar küffârlar› su içre saçlar›ndan yap›flup kenâra ç›karup esîr etdiler.

Ve Yenikal‘a'n›n cümle toplar›n nehr-i Morava'n›n karflu taraf›na çevirüp nehrin kenâr›nda katender-kat olup âlem-i hayretde kalup duran küffârlara kal‘an›n yüz yetmifl pâre balyemez toplar›n su karflusundaki küffârlara urunca cümle küffârlar› sokak sokak ve bölük bölük niçe bini darb-› topdan kelle paça olup yerleri dârü'l-bevâr oldu, ammâ s›rr-› Hudâ beri kal‘a içinde olan hâkimler kal‘an›n feth oldu€una ve niçe bin küffârlar›n bu yüzden gark-› âb olduklar›na hamd ü senâ etmeyüp,

"Bire küffâr bo€uldu ve bire k›r›ld›. ‹flte kaçd›, iflde flafld›" deyü gülüflerek bir hây ve bir hûy edüp küffâr üzre ma€rûrâne evzâ‘ [u] etvârlar edüp bu feth u nusreti Cenâb-› Bârî'den bilmeyüp kendülerinin re’y [ü] tedbîr-i ahsenlerinden bildiler.

Netîce-i merâm; hamd-i Hudâ kal‘a feth oldu, ammâ guzâtdan üç bin yedi yüz âdem câm-› flehâdetden nûfl edüp bezm-i elest meclisine kadem basup huld-i berîne hayât-› câvidânîye vâs›l oldular. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ve cümle iki binden mütecâviz yi€itlerimiz mecrûh {yi€itler} nâ-murâd gitdiler. Ve bu hâli görüp niçe bin yi€itler firâr edüp gitdiler, ammâ befl binden mütecâviz küffârlar sudan ve gayri yerden esîr-i bend-i zincîr oldular, lâkin Tatar elinde ve serhadli eliyle elden vilâyetden esîr olanlar›n hisâb-› kitâblar›n Cenâb-› Bârî bilir. Ve ba‘z› üsârâlardan istimâ‘ olundu kim,

"(---) (---) günden berü bu kal‘a cenginde on yedi bin H›ristiyan›m›z öldü ve tokuz bini esîr oldu, ammâ suda ne kadar bo€uldu€un bilmem" deyü cevâb-› nâ-savâb verdi.

"Bu kal‘ada yedi kapudan›m›z mürd oldu, ammâ biri Zirino€lu'nun h›s›m› idi kim Mizde nâm bir bahâd›rl›€›yla meflhûr benâm idi. Biri Hersek ban o€lu idi, ol dahi mürd oldu. E€er ol yi€it yunak ölmese siz bu kal‘an›n nâm [u] niflân›n göremez idiniz" deyü bir gorof esîr dahi böyle söyledi.

Hulâsa-i kelâm bu kal‘a feth oldu, ammâ dahi nev binâ olma€ile içinde aslâ çârsû-y› bâzâr ve imâretden aslâ bir fley olmayup ancak bir müfîd ü muhtasar kenîse ve deve damlar› gibi uzun uzun soltat ve murtat odalar› ve Kanije taraf›na ancak bir kapusu var idi, ammâ nehr-i Morava taraf›nda aslâ der [ü] dîvârdan bir alâmet yokdur.

Bu kal‘an›n karflu cânibi kurflum erer kâfiristân›n kal‘a-i Ligradc›k, kal‘a-i Çakatorna ve vilâyet-i Mekemorya vilâyetleridir, ammâ bu feth olan Yenikal‘a'n›n dâ’iren-mâdâr cirmi cümle üç bin yedi

yüz ad›m bir dolma palanka kal‘a idi, ammâ mel‘ûn kal‘a gâyetü'l-gâye sa‘b olup orta yerinde bir su kuyusu var idi. Ol kuyu üzerindeki flindire tahta kubbe üzre bir altun ile mutallâ bir ibret-nümâ alemi var idi. Me€er küffâr mukaddemâ k›fl eyyâmlar›nda Bobofça ve Berezense ve Peçoy kal‘alar›n› ›hrâk etdikde bizim Se€itvar kal‘as›n›n kurbunda bir top menzili karîb Sultân Süleymân'›n Türbe kal‘as›n›n kubbesi alemi imifl, an› türbe-i Süleymân Hân'dan kal‘ edüp bu kuyu üzre komufl. Ba‘de'l-feth hemân vezîria‘zam bu alemi kuyu üzre kal‘ edüp yine Se€itvar kurbunda Süleymân Hân türbesine gönderilüp türbe-i flerîfi ve kal‘ay› ta‘mîr ü termîm etme€e Mihaç be€i ve Peçoy be€i ve Se€itvar be€i me’mûr olup gitdiler.

Ba‘dehu bu Yenikal‘a içün bir yere cem‘ olup Sadr›a‘zam huzûrunda müflâvereler edüp cümle ifl erleri ve hayr-hâh-› devlet erenleri eyitdiler:

"Devletli vezîr bu kal‘a ***[188b]*** kâfirin gözü be-be€indedir. Bundan Âl-i Osmân'a zarar çok olur, aslâ bir habbe fâ’ide olmaz. Bu kal‘aya bu kadar beytü'l-mâl-› müslimîn ve bu kadar hâne-i selâtîn gidüp bu kadar renc [ü] anâlar çekildi€inden mâ‘adâ bu kadar guzât-› müslimîn nâ-hak flehîd olup bu kadar renc [ü] anâ mükâfât›nda vakfullâha ne â’id ve ne fâ’id bir kal‘ad›r kim feth edüp elzem-i levâz›m›ndan bir kal‘a de€ildir. ‹çinde bu kadar guzât-› müslimîn kosak îrâd [u] masraflar› nereden hâs›l olur? Kanije kal‘as› gibi bir sedd-i ‹skender'in n›s›f askerin kald›rup bu kal‘aya komak iktizâ eder. Dutal›m komufluz ve bu kal‘ay› intihâ-y› serhad etmifliz, bu kerre küffâr gelüp askeri olmad›€›ndan Kanije'yi alup bu kal‘ay› dahi istîlâ eder. Hemân bu kadar ibâdullâh› bu kal‘ada mahpûs edüp gidersiz. Gerçi Kanije paflalar›na bu kal‘ay› tahtgâh edersiz, ammâ hatâ edersiz. ‹flte bu nehr-i Morava'n›n karflu taraf›nda küffâr yine bir kal‘a yapup bu kal‘ada âdem de€il kaz ve tavuk gezdirmez" deyü cümle a‘yân-› kibâr böyle müflâvere etdiklerinde, Sadr›a‘zam eydir:

"Yâ ne çâre edelim" dedikde cümle ocak a€alar› ve dükeli Kanije ihtiyârlar› eyitdiler:

"Pâdiflâh sa€ olsun, bu kadar hazîne ve bu kadar asker gitdiyse, hele yüz bin kerre küffârdan intikâm alm›fl olduk. Bu da böyle olsun, çekdi€imiz âlâm-› fledâ’id dîn u€uruna yan›m›za kalmas›n. Hemân devletli vezîr bu kal‘an›n cümle cebehânesin alal›m ve sâ’ir mühimmâtlar›yla Kanije kal‘as›na gönderelim. ‹çinde kiliseleri ve soltat hânelerin yakal›m ve kal‘as›n niçe yerden la€›mlarla y›kal›m. Ba‘dehu cümle guzât-› müslimîn ile murâd-› flerîfiniz olan seferlere gidelim" dediler ve ale's-seviyye bu re’y [ü] tedbîre karâr verdiler.

Cümle cebehânesin ve yüz yetmifl pâre toplar›n Kanije['ye] gönderüp bu Yenikal‘a'y› yedi yerden yedi kerre la€›m-› azîm ile cümle tabyalar› ve der [ü] dîvârlar›n ber-havâ endâht külün gö€e savurdular. Ba‘z› yerlerin hâli üzre b›rakd›lar, ammâ Kanijeli bu kal‘aya dâ€-› derûnlar›ndan bâkî kalan eser-i binâlar›n dahi niçe kerrât kumbaralar ile münhedim etdiler.

Me’âl-i kelâm oldur kim bu kal‘aya giden harc u masraf bî-fâ’ide olup bu gazâ bal ve mûm yapmaz bal ar›s› kâr›na dönüp bu kadar ibâdullâh telef oldu ve bu kal‘a bu yüzden feth oldu€una niçe müverrihân-› Rûm-› zevi'l-mefhûm böyle târîhler demifllerdir, ammâ sükker yemifller.

..... (2 sat›r bofl).....

Ba‘dehu Sadr›a‘zam cümle asâkir-i ‹slâm ile iki günde,

Evsâf-› menzil-i kal‘a-i Kanije

Meks-i h›yâm edüp yedi kral›n binâ etdi€i taburu münhedim edüp hâk ile yek etdikden sonra Kanije gölüne küffâr›n doldurdu€u hâr [u] hâflâkleri dollâb gemileriyle dahi ziyâde tathîr edüp fecc-i amîk etdiler. Toprakl›k nâm kal‘a varoflun dahi metîn ü müstahkem etdiler. Ve cemî‘i Âl-i Osmân devletinin ihtiyârlar›yla yine müflâvere edüp cemî‘i kâfiristân› ve Zirino€lu ve Begano€lu vilâyetlerin harâb u yebâb etmek içün ol ân Mehemmed Giray Hân'›n ferzend-i ercümendi sipehsâlâr-› Tatar-› adû-flikâr olan Ahmed Giray Sultân'› Sadr›a‘zam dîvân-› pâdiflâhîye k›€›rup ol dahi "Da‘vete icâbet" deyüp bâd-› sabâdan müste‘âr otuz yedi bin aded kofl atl› Tatar-› adû-flikâr huzûr-› Âsaf-› Berhayâ dîvân›na gelüp karâr edüp bafl›na bir ota€a-i husrevânî ve e€nine bir semmûr lipâçe-i sultânî geydirilüp Zirino€lu ve Begano€lu ve ‹slovin ve Mekemorya ve Nemse ve Galya ve vilâyet-i Prandaporosk ve vilâyet-i Nadajo€lu ve vilâyet-i Nemse ve H›rvadistân'› ale'l-umûm nehb ü gâret etme€e me’mûr olup cümle Bucak Tatar› ve Yal› a€as› ve Mansûrlu ve fiîrînli ve Sincivitli cümle sefere me’mûr olup ancak Hânzâde otuz bin asker ile Sadr›a‘zam ordusuna karîb gelüp meks-i h›yâm edüp ordu-y› ‹slâm› ganîmet etme€e kald›, ammâ otuz yedi bin Tatar alt› kerre yüz bin at ile âmâde olduklar›nda hemân hakîr dahi salt [u] sebükbâr Tatar-vârî hâz›r olup,

..... (4 sat›r bofl).....

D‹Z‹N

- A -

Abaza: 79, 80, 83, 85, 87, 152
Abaza Pafla, Celâlî: 100, 266, 270, 280
Abaza Pafla kullesi: 270, 271
Abazistân: 79, 80
âbdest havz›: 255
âbdest musluklar›: 262
Abdi A€a, Muhz›rbafl›: 183, 191, 206
Abdi A€a oca€› menzili: 292
Abdî Efendi (Matbah Emîni): 300, 302, 305
Abdullâh A€a mescidi (Nova'da): 270
Abdullâh Fettâh (Baba Miftâh): 153
abdüsselâm otu: 279
âb-› hayât: 58, 67, 71, 88, 111, 116, 122, 123, 155, 164, 168, 171, 213, 228, 239, 299
âb-› kevser: 281, 290
âb-› revânlar›: 63
Acem: 13, 15, 21, 25, 32, 47, 53, 58, 64, 66, 72, 81, 106, 108, 112, 117, 118, 119, 138, 142, 170, 203, 204, 231, 232, 246, 254, 255, 263, 264, 265, 274, 282, 286, 287
Acem (Menûçehr o€lu): 20
Aç›k ›l›ca (Budin'de): 147
Ada câmi‘i: 95
Adana: 55, 89, 111, 286
Adana câmûsu: 301
Adana kaba€›: 60
Adana paflas›: 192, 208, 209, 231
Âdem, Hazret-i: 196
Aden flehri: 79
Adlî Efendi âsitânesi: 64
Adlî Efendi câmi‘i: 63
Adlî Efendi tekyesi: 63
Adn: 25
Adom, Saz kral›: 46
Afyonkarahisâr: 75, 118
A€a câmi‘i (Mitroviçse'de): 102
A€a mahallesi: 145
A€a mahallesi (Mitroviçse'de): 102
A€a mahallesi (Ösek'de): 107
A€a mescidi: 144
A€a R›zâ (nakkafl): 25, 142, 166
A€a sebîli: 145
a€›rmak küheylân at: 196
a€nâm: 276
a€r› hastal›€›: 58
a€z›k›r›k (top cinsi): 193
ahidnâme: 212, 268
ahlad emrûdlar›: 231
Ahlad flehri: 24
Ahmed A€a, el-Hac›: 262
Ahmed A€a, Kethudâ: 178, 185
Ahmed A€a, Kiremitçi: 180, 210
Ahmed A€a, Köse Serdâr: 63
Ahmed A€a, Mi‘mârbafl›: 210
Ahmed A€a, Müftîzâde: 291
Ahmed A€a sarây›: 63
Ahmed A€a, Serdârzâde: 62
Ahmed A€a (Sofyavî Ya‘kûb A€azâde): 97
Ahmed A€a (Yal› A€as›): 198
Ahmed Be€: 144, 154, 250
Ahmed Be€ câmi‘i: 251
Ahmed Be€, Gâzî: 144
Ahmed Be€ (‹nebaht› Be€i): 298
Ahmed Be€ türbesi: 145
Ahmed Çelebi, Masraf Kâtibi: 186
Ahmed Çelebi (Sadr›a‘zam›n iç mü’ezzini): 326
Ahmed Efendi çeflmesi (Mostar'da): 289
Ahmed Efendi, Kemâl Paflazâde: 129
Ahmed Giray: 196, 198, 199, 200, 212, 219, 231, 234, 235, 242, 312, 326, 328
Ahmed Hân: 29, 48, 75, 80, 81, 82, 88, 160, 161, 165, 167, 171, 305, 311
Ahmed Kethudâ: 207, 213
Ahmed Pafla, Abaza: 80
Ahmed Pafla, Ankebût: 83
Ahmed Pafla câmi‘i: 63
Ahmed Pafla, Defterdâr: 90, 190, 207, 211, 219, 226, 227, 231, 238, 326
Ahmed Pafla, Ekmekçizâde (Sultân Ahmed Hân vezîri): 88, 236
Ahmed Pafla, Gedik (Bâyezîd-i Velî vezîri): 277
Ahmed Pafla, Herseko€lu: 61, 248, 250, 258, 277, 279
Ahmed Pafla, Serdâr Koca (Rûmeli be€lerbe€isi): 109, 189, 298
Ahmed Pafla, Seydî: 1, 2, 3, 4, 6, 9, 10, 11, 14, 18, 19, 26, 30, 42, 82, 162, 178, 183, 274
Ahmed Pafla, Vezîr: 300, 305
Ahmed-i Yesevî: 135
Ahmo (erkek ismi): 152
Ahtapol›: 85, 86, 87
Ahyol›: 85, 172
Ak câmi: 99
Ak tabya: 227
Ak yaylalar: 200, 219
akbaba: 281, 294
akçe: 61, 62, 63, 67, 69, 70, 71, 75, 91, 94, 96, 97, 101, 102, 105, 135, 148, 159, 169, 172, 236, 239, 240, 244, 249, 251, 252, 258, 261, 268, 272, 277, 280, 281, 282, 283, 286, 291, 294, 295, 296, 298, 299, 306, 314
Akdeniz: 56, 70, 72, 84, 85, 87, 257, 259, 315
akîk-i Yemenî: 23, 24, 68
akkâm: 187
Akkilise: 16, 26
Akkirmân: 52, 85, 106, 193, 197, 199, 285
Akkirmân kal‘as›: 85, 193, 197
akmifle-i fâhire: 31, 43, 82, 199, 220, 225, 276, 316
akreb: 22, 25, 145, 151, 187, 319
akreb, burc-›: 152, 319
Aksâ câmi‘i: 116, 165
Aksarây mahallesi: 72
Aksu nehri: 87
Aksu yaylas›: 292
Aksular yaylas›: 292
Akflemseddîn: 74, 244, 245, 250
Aktabya: 201, 203, 204, 205, 206, 210
alabal›k: 252, 258, 271, 278, 291
Alaca câmi: 255, 256, 257
Alacahisâr: 230, 314
Alâeddîn-i Rûmî: 64
alakerde bal›€›: 86
Alaman: 19, 29, 40, 50, 84, 87, 88, 89, 91, 101, 104, 106, 107, 117, 127, 128, 129, 132, 136, 141, 143, 144, 159, 160, 162, 163, 184, 193, 198, 199, 213, 214, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 231, 232, 236, 292
Alaman denizi: 87, 162, 193, 199, 222, 223
Alaman K›z›lelmas›: 127
Alaman-› Ungurus vilâyeti: 89
Alasonya bâzâr›: 109
âlât-› çarhlar: 168
âlât-› harb: 204, 229, 292
âlât-› silâh: 92, 106, 109, 153, 164, 196, 199, 204, 214, 229, 302, 307
alay bahflîfli: 162
Alaybe€ câmi‘i: 245
alaybe€ hânesi: 118

Alaybe€i: 1, 2, 56, 70, 96, 98, 102, 105, 111, 114, 121, 136, 162, 164, 173, 194, 210, 236, 251, 294, 306, 314
Alaybe€i câmi‘i: 246
Alaybe€i mahallesi: 170
alç›: 105, 163
alef: 158, 172, 176
Aleksandire P›rgaz: 56
alem: 24, 51, 96, 112, 123, 126, 127, 130, 138, 196, 251, 268, 285, 328
alesta firkateler: 285
Ali A€a: 207
Ali A€a, Arnavud: 177
Ali A€a, Dergâh-› âlî cebecibafl›s›: 229
Ali A€a, Façatl›: 6, 33
Ali A€a, Haseki: 232
Ali A€a, Kuzu: 111, 112, 300, 301, 302, 303, 305
Ali A€a mescidi (Mostar'da): 289
Ali A€a, Yeniçeri a€as›: 300, 303
Ali Bal› (top cinsi): 193
Ali Be€ câmi‘i: 91, 96
Ali Be€, Gâzî: 96
Ali Be€, ‹kiyürekli: 62, 63
Ali Be€ mahallesi: 57
Ali Be€ mektebi: 97
Ali Be€, Serdâr: 62
Alî Befle, Dîv: 201, 203, 210
Ali Bunar› karyesi: 53
Ali, ceng-i: 179, 204
Ali, Düldül-süvâr: 48
Ali Efendi: 247
Ali Efendi (‹brâhîm Efendi birâderi): 259, 260
Ali Efendi, Üstürgonlu: 170, 228
Ali, Hazret-i: 180, 318
Ali Hoca câmi‘i: 256
Ali Pafla: 8, 14, 21, 26, 41, 42, 89, 124, 146, 188, 203, 204, 308
Ali Pafla (Adana Paflas›): 192
Ali Pafla Burcu mahallesi: 147
Ali Pafla, Büyük: 258
Ali Pafla câmi‘i: 307, 308
Ali Pafla, Çarkac› Serdâr: 109
Ali Pafla, Çatrapatra: 155, 185, 190, 194, 195, 226, 232, 243
Ali Pafla, Çengîzâde: 296, 308
Ali Pafla hayrât›: 308
Ali Pafla, Kad›zâde (Murâd Pafla dâmâd›): 236
Ali Pafla, Kalayl›koz: 154
Ali Pafla, Kapudan: 89
Ali Pafla, Konakç› Kara: 185
Ali Pafla Oca€›: 259
Ali Pafla, Serasker: 4, 19, 30, 185, 191, 192, 231
Ali Pafla, Serdâr: 1, 6, 10, 20, 27, 32, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 51, 53, 89, 123, 173, 175, 182, 185, 188, 195, 196, 200, 202, 212, 213, 231, 237, 243, 274
Ali Pafla tabyas›: 138, 146, 151, 156, 237
Ali Politina köprüsü: 59
Ali Portuk kapudan: 301
Alî Sînâ kitâblar›: 229
Ali Zâ‘im: 151
Ali-i Kerrâr-vâr: 133, 204
Ali-i fiîr: 48
Alina (Betlen Gabor'un annesi): 27, 28
Alina Kral (‹slâmbol tekûr›): 85
Alt›mîl karyesi: 97
altun: 2, 11, 14, 16, 21, 26, 36, 43, 47, 52, 54, 61, 68, 69, 75, 77, 83, 85, 113, 117, 127, 129, 131, 148, 149, 165, 169, 172, 175, 180, 186, 199, 202, 220, 222, 223, 226, 228, 232, 235, 248, 251, 262, 263, 265, 266, 269, 272, 275, 279, 285, 311, 320, 328
altun haç alemleri: 224
altun halhallar: 280
altun kadeh: 37
altun kafes: 202
altun ma‘deni: 14, 200
altun sikkeler: 267
altun sürâhî: 10
altun top: 127, 137, 142
altun yald›zl› haçlar: 49
altun zarfl› sâ‘atler: 61
Altunhalkal› cisri: 286
Amâdiyye: 163, 277
amân bayraklar›: 46, 113, 131, 160, 214
Amasiyye: 194
amber: 74, 149, 211, 302
amberbâris: 248
amber-i hâm: 47, 76, 77, 223, 282
amber-i zenbûres: 265
âmet: 121, 177, 209
Am›st›rdam: 193, 219, 223, 224
Amr-› Ayyâr: 48, 138
Ana Kad›n câmi‘i: 63
Anadolu / Anatolu: 10, 16, 44, 61, 62, 83, 85, 87, 89, 103, 111, 112, 118, 119, 125, 160, 172, 175, 192, 195, 212, 257, 287, 298, 301, 303, 320
Anapolya: 156
anbâr: 61, 104, 110, 111, 126, 155, 232, 269, 276, 277, 281, 293, 297, 298
Anbâr mahallesi (Ösek'de): 107
anbârhâne: 122
andelîbân: 116
andelîb-i beyâbânîler: 246
Andirya: 196
ang›t (kufl cinsi): 86
Anifle (kad›n ismi): 152
Ankon cezîresi: 153
Ankona: 156
Anna Asson (Galya Kral› k›z›): 128
Anpirvar kal‘as›: 225
Antakiyye pülli: 286
Antivar: 197
Apopi Mihal (Erdel Kral›): 27, 28, 30, 31, 89, 197, 198
Arab: 32, 47, 53, 58, 64, 66, 72, 106, 108, 117, 142, 170, 240, 246, 255, 263, 287
Arab câmi‘i: 95
Arab lisân›: 43, 58
araba: 5, 32, 33, 37, 38, 40, 45, 46, 47, 52, 53, 75, 98, 109, 110, 127, 130, 133, 140, 152, 156, 160, 168, 184, 185, 186, 188, 190, 193, 195, 197, 199, 200, 201, 206, 207, 208, 209, 214, 224, 225, 226, 231, 235, 237, 240, 258, 310, 311, 312, 313, 316, 317
Arabistân: 32
Arafât: 183
arak: 47
arakiyye: 108, 109
ârâmgâh: 119, 156
Aranofl Megefl kal‘as›: 15, 26, 197
Aranofl nehri: 16
ar‘ar a€ac›: 119, 246
Arasta mescidi: 63
Arasto: 24, 118, 272
Arat: 237
Arat bâzâr›: 109
Arat fethi: 321
Arat kal‘as›: 300
Araz nehri: 286
Arbat kal‘az›: 198
Arbina deyri: 66
Arda nehri: 72
ardala: 182, 187
Arec Hersek: 19
Ark›nl›: 196
Armanda: 234
armafl: 196, 197
Arnavud: 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 109, 177, 249, 268, 269, 276, 277, 309
Arnavud Belgrad›: 7
Arnavud ‹skenderiyyesi: 54, 56, 58, 244, 275, 276
Arnavud lisân›: 58
Arnavudca: 58, 64, 276
Arnavudca lisân›: 55, 58, 59, 60, 61, 271, 277
Arnavudistân: 66, 249, 257, 271, 292
Arnavudlar karyesi: 69, 90
Arnavudluk: 55, 90, 107, 247, 268, 269, 279
arpa: 59, 75, 116, 172, 173, 215, 229, 240, 261
arpal›k: 75, 258, 280
arslan: 48, 55, 67, 74, 109, 141, 148, 165, 170, 283, 318
Arslan Be€, Piruzin Be€i: 54
Arslan Be€-eli: 196
Arslan Pafla, Yahyalu (Budin vezîri): 145, 154, 300, 301
arslan südü: 49
arfl›n-› mi‘mârî: 295
arvana deve: 182
arz: 68, 278
arz u mahzar: 271, 272, 279, 311
arz-› hâl: 130, 158
Arz-› Mukaddese: 158
Arzodas›: 305
Âsaf: 187, 194
asâkiri dâ’iresi: 100
asâkir-i ‹slâm / asker-i ‹slâm: 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 48, 50, 52, 66, 88, 89, 90, 97, 101, 103, 105, 109, 110, 111, 113, 116, 120, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 148, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 182, 183,

184, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 242, 243, 244, 250, 268, 273, 274, 275, 276, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 309, 310, 311, 312, 313, 319, 320, 322, 324, 325, 326, 328
asâkir-i kerrâr: 48
asâkir-i mansûre: 43, 110
asâkir-i mü'minân: 111
asâkir-i Nasârâ: 131
asâkir-i nusret-me'ser: 17
asel: 222, 256
aselbend: 76
asel-i musaffâ: 96
asel-i zenbûr: 310
asfaru'l-levn: 151
Âsî nehri: 286
âsiyâb: 103, 168, 169, 239, 246, 252
âsiyâb-› mâ: 169, 262, 280
Asiye (kad›n ismi): 152
asker sürücüsü: 136, 162
Afla€› Büyük Nova: 270
Afla€› Câmi‘ (Nova'da): 270
Afla€› Çârsû (Mitroviçse'de): 102, 103
Afla€› hisâr (Nova'da): 270
Afla€› kal‘a (Nova'da): 270, 294
Afla€› mahalle (Çayniçse'de): 253
Afla€› mahalle (Mitroviçse'de): 102
Afla€› mahalle (Nova'da): 270
Afla€› Nova: 269
Afla€› Tekye câmi‘i: 63
Afla€› Yass› kulle: 270
aflbâzlar: 108, 198
âflûra: 120
at: 2, 12, 37, 45, 51, 53, 61, 63, 65, 71, 77, 83, 90, 91, 92, 97, 100, 101, 102, 108, 109, 127, 131, 138, 140, 144, 145, 149, 151, 152, 158, 164, 169, 172, 179, 182, 184, 186, 187, 188, 192, 196, 215, 219, 222, 225, 226, 228, 235, 238, 241, 242, 243, 248, 252, 256, 258, 259, 262, 272, 273, 278, 284, 285, 298, 300, 305, 311, 313, 317, 322, 323, 325
at arabalar›: 2, 178, 180, 309, 313
at buka€›lar›: 254
at de€irmenleri: 318
at etleri: 17
At liman›: 87
at na‘l›: 26, 172, 173
at sakkâlar›: 145
at yemi: 91, 110, 172, 185, 202, 232, 272
atal›klar: 196, 198
âtefl deryâs›: 187
âtefl-i Nemrûd: 2, 4, 7, 8, 13, 16, 17, 18, 32, 35, 36, 38, 44, 67, 126, 171, 179, 184, 191, 194, 203, 206, 208, 209, 275, 309, 314, 322, 324
âtefl-pâre: 138
âtefl-perest: 154, 155, 222
Atina flehri: 115, 166
atlas: 23, 37, 152, 266, 272
atmaca: 279, 281
Atmeydân›: 64, 129, 138, 141, 167
attârlar çârsûsu: 144
avc›lar odas›: 87
avgâh: 86
âvîze: 23, 24, 228, 248
Avlonya: 58, 298
Avluta kirmân: 85
Aya Anastan›sya cezîresi: 85
a‘yân: 259, 292, 312
a‘yân u eflrâf: 71, 244, 247, 251, 259, 268, 277, 278, 286, 297
a‘yân-› kibâr: 114, 129, 152, 238, 241, 245, 247, 254, 257, 258, 262, 268, 279, 287, 292, 299, 304, 306
Ayapavla karyesi: 86, 87
Ayas Pafla: 73
Ayasofya: 44
Ayasofya câmi‘i: 129
Ayasofya-y› Kebîr: 77, 81, 306
Ayavola: 85
ayazma: 73
Ayazma mescidi: 318
Ayd›n: 16, 172, 173, 192, 204
Aydonat flehri: 107
Aydos: 85
âyîn hâne: 28
âyîn-i Abaza: 80
âyîn-i Îsâ: 167
âyîn-i Mesîh: 24
âyîn-i Muhammedî: 166
ayran: 172
ayr›k: 8, 153, 271, 278
ayu: 102, 177, 222, 231, 232
Ayukirmân: 85
Azak: 29, 87, 321
Azak denizi: 85, 87
Azak kal‘as›: 234, 319, 321, 326
A‘zamî, mezheb-i: 150
azeb-i hisâr: 137, 268, 314
azebistân: 137, 158, 162, 175, 230, 269
Aznavur sekbânlar›: 109

- B -

bâb nâ'ibi: 136, 137
Baba ‹drîs: 120
Baba Miftâh: 148, 150, 153
Baba Muhtâr: 153
Baba Nakkâfl: 88
Baba fia‘bân: 150
Babada€l›: 193, 199
Babaeski: 88
Babine yayla€›: 252
babka: 239
Bâbu'l-ebvâb: 79, 142
bâc: 110, 156, 263, 264
bâc u bâzâr: 98, 137, 156, 285
bâcdâr: 1, 2, 55, 56, 63, 67, 71, 91, 94, 98, 105, 110, 114, 137, 153, 162, 244, 247, 249, 251, 254, 256, 259, 268, 277, 283, 286, 292, 294, 296, 306, 314
bâchâne: 269
Başka: 136, 237, 238, 239
bâdbânlar: 126
bâdem: 24
bâdemli helvâlar: 83
Badrakl›: 196
bâdyân: 176
Baf kal‘as›: 306
Bagdala: 318
bâ€: 16, 23, 44, 62, 69, 70, 86, 98, 99, 104, 121, 123, 150, 153, 156, 158, 171, 174, 215, 225, 230, 232, 237, 246, 250, 252, 253, 256, 257, 258, 261, 273, 274, 275, 280, 282, 288, 290, 293, 295, 297, 315, 318
bâ€ u bâ€çe / bâ€l› ve bâ€çeli: 2, 4, 6, 7, 8, 11, 18, 19, 20, 23, 27, 28, 29, 30, 33, 38, 44, 47, 54, 55, 56, 57, 61, 63, 65, 66, 69, 71, 84, 91, 96, 97, 99, 100, 102, 103, 104, 109, 113, 114, 123, 124, 126, 147, 158, 168, 171, 188, 189, 213, 221, 222, 224, 232, 233, 239, 240, 245, 247, 248, 249, 251, 254, 258, 259, 260, 261, 262, 267, 269, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 280, 281, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 299, 306, 308, 318, 322
bâ€ u besâtîn: 58, 71, 96
bâ€ u bostân: 14, 70, 91, 94, 98, 154
bâ€avât: 153
bâ€bân: 24, 58, 75
bâ€çe: 56, 67, 74, 109, 121, 126, 158, 159, 170, 228, 237, 249, 252, 256, 258, 269, 275, 282, 292, 297, 300, 315, 318
Bâ€çeb›nar karyesi: 69
bâ€çe-i hâssa: 74
Bâ€çekapusu: 75, 78
Ba€dâd: 29, 81, 83, 85, 134, 139, 177, 193, 270, 286
Ba€dâd gazal›: 60
Ba€dâd halîfesi: 85
Ba€dala depesi: 187
bâ€-› behiflt: 290
bâ€-› cinân: 73, 224, 298, 300
bâ€-› gül-‘izâr: 223
bâ€-› ‹rem: 8, 12, 14, 26, 32, 38, 48, 59, 73, 74, 91, 95, 103, 113, 116, 117, 118, 119, 125, 126, 149, 152, 160, 165, 191, 215, 220, 224, 239, 246, 247, 249, 256, 257, 260, 261, 269, 274, 289, 291, 296
bâ€-› Merâm: 22, 27, 43, 91, 119, 127, 141, 153, 156, 253, 254, 269, 291
ba€›r yelek: 109, 268
ba€›rsaklar: 242
Bâ€lar korusu: 153
Bâ€lar liman›: 87
Bahâd›r Giray Hân: 219
bahak: 147
Bahr-i Alaman: 87
Bahr-i Bundukan: 87
Bahr-i Fâris: 87
Bahr-i Filimenk: 87
Bahr-i Gîlân: 87
Bahr-i Girdâb: 87
Bahr-i Harez: 87
Bahr-i Hind: 87

bahrî hotaslar: 48
Bahr-i Hürmüz: 87
Bahr-i Kulzüm: 87
Bahr-i Luccî: 87
Bahr-i Lût: 87
Bahr-i Magalyan: 87, 224
Bahr-i Muhît: 31, 79, 87, 219, 220, 221, 222, 224
Bahr-i Okyunus: 87
Bahr-i Rûm: 66, 72, 87
Bahr-i Rûmiyye: 87
Bahr-i Sefîd: 43, 72, 87, 306
Bahr-i Sîn: 87
Bahr-i Siyâh: 86, 87
Bahr-i Ummân: 87, 183
Bahr-i Van: 87
Bahr-i Zulumât: 87
Bahfli alaybe€i: 294
Baht karyesi: 244
Bahte karyesi: 55
Bahtek: 229
bak›r: 26, 140, 293
Bâkî Efendi, Kad›asker (Sultân-› flu‘arâ): 129
bâkire: 31, 40, 50, 79, 148, 225, 266, 324
bakkal: 73
Bakla: 84, 223
Baklal› karyesi: 84, 87, 88
baklava: 53, 153
Bakü: 79
bal: 16, 22, 46, 54, 101, 103, 106, 193, 215, 216, 222, 223, 224, 240, 244, 297, 328
bal suyu: 31, 284
bal flerbeti: 31, 103
balaban (kufl cinsi): 86
Balabanl› karyesi: 88
Balatin buhayresi: 121
Balc› Ken‘ân hân›: 99
Balç›k: 85
Bald›r duruda: 60
balgam: 58, 290
balgamî: 32, 118
Bal› Be€, Yahyâ Paflazâde (Semendire be€i): 65, 111, 112, 239
Bal› Bölükbafl›: 177
Bal› Efendi, Sofyavî: 63, 64, 68
Bal› Kâzi (erkek ismi): 152
Bal› Pafla: 141, 154, 236
Bal› Pafla kapusu: 141
Bal› Pafla meydân›: 140, 141, 142, 154, 158
Bal› Pafla tabyas›: 138
bal›k: 47, 58, 61, 86, 105, 122, 153, 227, 256, 278, 280, 281, 282, 316, 319
bal›k bâzâr›: 57
bal›k bendi: 121
bal›k dalyanlar›: 58, 274
bal›k difli: 144
bal›k havz›: 294
bal›k mahzenleri: 99
bal›k otu: 280
bal›k yumurtas›: 222
bal›kç›l: 86
bal›kç›lar: 21
Bal›klava kirmân: 85
Bal›s›ra cezîresi: 86
balmûmu: 16, 187, 222, 223, 264
Balorna irflek: 76
balta: 75, 93, 139, 143, 153, 175, 205, 229, 254, 273, 284, 327
Balu Hân: 72
balvan direk: 168
Balvan karyesi: 65
balyemez (top cinsi): 13, 14, 17, 21, 38, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 56, 61, 106, 124, 128, 129, 130, 131, 138, 139, 141, 145, 146, 157, 161, 163, 164, 167, 174, 179, 184, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 199, 203, 204, 206, 207, 212, 213, 214, 217, 220, 230, 231, 232, 233, 234, 238, 264, 267, 268, 269, 270, 275, 283, 285, 295, 298, 299, 301, 307, 308, 310, 311, 313, 314, 315, 317, 319, 320, 321, 323, 325, 326, 327
ban: 127, 129, 131, 132, 134, 159, 161, 164, 183, 220, 243, 264, 266, 267, 272, 310
Ban depesi: 187
bana (›l›calar): 13
Bana kasabas›: 100, 147, 150
Bana kasabas›: 153
Band›flka: 263
Bangan nâhiyesi: 276, 292
bânghâne-i bâlâ: 164
bânghâne-i Bilâlî: 300
bânghâne-i Muhammedî: 115, 228
bâng-› horos: 151
bâng-› Muhammedî: 37, 67, 107, 122, 144, 234, 245, 260, 289
Bânû, Kraliçe: 32, 134
bânû-y› perîzâd: 70
banya: 100, 147, 149
Banya Ejder nehri: 14, 26
Banya karyesi: 55, 100, 244
Banya nehri: 14
Banyaluka flehri: 323
Bar kal‘as›: 60
bâr u büngâh: 42, 242, 311, 325
baras zahmeti: 147
barça: 222
Barçay Kral: 4, 50, 52
bardaklar: 289, 290
bârgâh-› Süleymânî: 119
bârhâne: 3, 43, 46, 48, 89, 93, 184, 241, 301, 312
barmak üzümü: 24
Barofloça karyesi: 243
bârûd: 126, 143, 154, 193, 206, 209, 215, 227, 280, 304, 310, 312, 313
bârûdcubafl›: 137, 154, 171
bârûdhâne: 65, 149, 151, 154, 163, 171, 209, 275
Bârûdhâne kal‘as›: 126, 153, 154, 162, 172, 237
bârûd-› siyâh: 126, 139, 154, 171, 172, 187, 208, 215, 304, 313, 316
Basra: 209, 226
baflbu€: 44
baflç›lar: 75
bafldarda kad›rgas›: 138, 155
Baflka vilâyeti: 318
Bat Ösek kal‘as›: 120, 136, 238
batak: 51
batakl›k: 11, 28, 46, 49, 52, 224, 300, 309, 315, 317
Batiçna palankas›: 100
Batlîmûs: 279
Batman cisri: 286, 287
Battâl Gâzî, Seyyid: 85, 86
Bâyezîd Baba Sultân tekyesi: 256
Bâyezîd Baba (Sultân-› büdelâ): 257
Bâyezîd Be€ câmi‘i (Mitroviçse'de): 103
Bâyezîd Be€, Gâzî: 102, 103
Bâyezîd Be€ mahallesi (Mitroviçse'de): 102
Bâyezîd Hân: 88, 94, 97, 134, 256, 260, 271, 287
Bâyezîd Hân câmi‘i: 256, 276
Bâyezîd Hân mahallesi: 57
Bâyezîd Hân, Y›ld›r›m: 9, 53, 69, 97, 239
Bâyezîd-i Velî: 88, 94, 99, 193, 197, 259, 260, 270, 277, 305
Bâyezîd-i Velî câmi‘i: 57, 70, 255, 260
bayrak: 42, 51, 93, 109, 126, 130, 137, 138, 172, 177, 185, 197, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 215, 216, 217, 225, 268, 274, 285, 302, 313, 317
Bayram Baba: 109
Bayram Be€ câmi‘i (Mitroviçse'de): 102
Bayram Be€ mahallesi (Mitroviçse'de): 102
Bayram Be€ medresesi: 102
Bayramî, tarîk-i: 63, 64
Bâzâr köyü: 283
bâzâr-› bezzâzistân: 99
bâzâr-› panay›r: 108
bâzergân: 11, 28, 29, 42, 61, 108, 246
bebr: 48, 102
Beç: 123, 127, 132, 137, 160, 161, 171, 317
Beç kal‘as›: 106, 107, 123, 127, 132, 139, 143, 151, 193, 225, 299, 320
Beç kapusu: 138, 139, 140, 146, 191, 192, 195, 206, 207, 211, 227, 228, 316, 317
Beç kral›: 132, 143, 299
Bedahflân: 144
Bedkal varoflu: 154
Bedri karyesi: 70
Began: 44, 105, 130, 313
Begano€lu: 44, 89, 175, 183, 203, 238, 242, 243, 304, 314, 318, 328
Be€ câmi‘i: 295
Be€ mahallesi: 98
Be€ mahallesi (Mitroviçse'de): 96, 102
Be€ sarây›: 71, 99, 103
Be€ sarây› mahallesi (Ösek'de): 107
Be€ sarây› (Segsâr'da): 121
Be€ko Pafla (Rûmeli vezîri): 190, 191, 192, 201, 204, 212, 213, 255
be€lerce (üzüm cinsi): 24
behak maraz›: 65
Behlûle flehri: 79
Behrâm A€a: 63
Behrâm Baba, Gâzî: 122
behranik: 196, 197
bekâr odalar›: 150, 246
Bekir Pafla, Çerkez: 243
Bekir Pafla, Kefeli: 242

beksumat / peksumât: 52, 62, 92, 116, 228, 232
Bektafl-› Velî: 8, 87
Bektaflî: 76, 149, 150, 293
Bektafliyân: 70, 134, 149, 150, 249, 253, 254, 256
Bektey(?) nehri: 309
Beleflo menzili: 17, 20
Belgrad: 7, 14, 17, 29, 44, 53, 54, 55, 93, 100, 101, 102, 107, 109, 128, 129, 131, 132, 137, 148, 161, 164, 197, 237, 238, 239, 241, 243, 244, 257, 277, 283, 295, 297, 305, 306
Belgrad kal‘as›: 7, 53, 110, 164, 238, 239, 296, 300, 305
Belh: 47, 108, 143, 287
Beline kasabas›: 257, 296
Belkîs Ana: 284
Belkîs Hâtûn: 284
bender a€as›: 162
Bender kal‘as›: 98
Bender-âbâd kal‘as›: 79
beneffle: 117
Beneffle kal‘as›: 83
Berabafl: 196
beras maraz›: 65, 147
berata: 262
berber: 144, 266
Bereklik mahalli: 310
Berezense: 108, 241, 242, 304, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 318, 323, 328
Berezniçse: 251, 252
Berhayâ: 187
beserek deve: 182
Befldepe kirmen: 85
Beflerli karyesi: 62
Beflik gölleri: 58
Befliktafl: 85
Beflîr Efendi: 91
beflli a€as›: 162
beflli hisâr: 314
beflliyân: 230
Betlen Gabor (Erdel Kral›): 1, 2, 7, 20, 23, 27, 28, 33, 51, 173, 189, 227
Betlen ‹svan: 29
Betlenvar kal‘as›: 27
bevâsûr: 215
bevvâb: 54, 106, 110, 137, 305, 307, 316
beyâz bayraklar: 42, 302, 313
beyâz ekmek: 31, 103, 247, 256, 272, 291, 297
beyt-i mirrîh: 152, 319
beytü'l-mâl: 73, 210, 321, 328
bezzâzistân: 7, 64, 65, 67, 91, 95, 96, 99, 102, 104, 118, 144, 170, 237, 239, 246, 249, 251, 252, 253, 256, 260, 266, 270, 289, 297, 316, 318
b›çak: 64, 266, 268, 276, 284
B›narhisâr: 72
b›trîk: 7, 21, 23, 24, 39, 44, 49, 50, 51, 113, 115, 143, 159, 213, 248, 265, 290
b›trîkhâne: 31, 44
biber: 240, 285
Biçarva karyesi: 233
Bihâr nâhiyesi: 12
Bihke kal‘as›: 323
Bihke kapudan›: 325
Bihor da€lar›: 247, 257
Bihzâd (nakkafl): 24, 25, 61, 83, 88, 116, 142, 251, 255, 265
Bihzâd nakfl›: 251, 255
Bilâl, Hz.: 78, 107, 211
Bilâlî, minâre-i: 228, 253
Bilâliyân, tarîk-i: 211
Bileyke nâhiyesi: 262, 272, 273, 278
billûr: 7, 23, 31, 47, 140, 153, 185, 207, 253, 280
billûr câm: 5, 22, 184, 226
bîmârhâne: 24, 152
binek tafl›: 77
Bingöl yaylas›: 55
bintânlar: 199, 226
Biregalitçe nehri: 62, 64
Bireniçe karyesi: 292
Birgi flehri: 103
Birnivar palankas›: 111, 238, 241
birov: 14, 19, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 37, 39, 42, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 137, 205, 211, 212, 214, 231
bisât: 90, 265, 293
Bistiriçe: 28, 244, 258
Bistiriçse karyesi: 54
bistiyar: 196
Bîsütûn, kûh-›: 204, 280
bit: 153
Bitlis: 247
Biyelemik: 278, 279, 292
Bobofça: 108, 241, 242, 304, 307, 308, 309, 310, 311, 323, 328
Bobosta yaylas›: 64
Boboflova kasabas›: 66
Boçkay: 19, 105, 161
Boglipa karyesi: 267
bo€a: 30
bo€as›: 64, 82, 247
Bo€azhisâr: 70, 98, 106
Bo€dan: 3, 29, 31, 39, 46, 89, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 215, 217, 230, 264, 304
Bo€dan be€i: 196, 198, 199, 200, 203
bokliçse yo€urd: 247
Bokrât: 24, 279
Bolagay: 280, 281, 291
Bolagay kal‘as›: 250, 279, 281, 285, 289
Bolu sanca€›: 193, 319
boncukcu: 266
boran: 241
Bortin bo€az›: 5
boru: 46, 51, 169, 191, 197, 241, 265
boru küngler: 169
Bosna: 55, 62, 65, 83, 89, 102, 109, 111, 120, 128, 130, 132, 136, 137, 175, 185, 192, 200, 213, 236, 237, 243, 244, 247, 248, 249, 250, 251, 255, 266, 272, 274, 275, 277, 282, 283, 284, 286, 292, 294, 314, 323
Bosna paflas›: 101, 264
Bosna Sarây›: 296
Bosna vâlîsi: 283, 322, 323, 325
Bosna vezîri: 119, 130, 263, 314
Bosna-sarây: 257, 263, 266, 279, 291, 292, 322
Bosnavî: 153, 159
bostân: 28, 61, 72, 91, 96, 159, 168, 171, 188, 215, 218, 221, 223, 224, 250, 252, 281, 290, 291
bostânc› külâh›: 57
bostânc›bafl›: 86
bostânc›k: 49
bostânc›lar: 73, 86
Boflnak: 100, 109, 121, 134, 146, 147, 152, 153, 159, 239, 240, 258, 268, 277, 279, 286, 295, 297, 308, 313, 318
Boflnak lehcesi: 120
Boflnak lisân›: 123, 291, 318, 323
Boflnakça: 99, 100, 103, 109, 120, 240, 247, 249, 252, 254, 257, 260, 261, 262, 271, 284, 295, 320
Boflnakça lisân›: 111, 233, 259, 298
Botar sahrâs›: 16
Botarvar kal‘as›: 16
Boyal› karyesi: 88
Boyana gölü: 56, 57, 58
boza: 44, 73
Bozca cezîresi: 83
Bozcaada: 153
Bozok be€i: 230, 310
böcekler: 142
bö€rülce: 33, 153
Bö€ürdelen kal‘as›: 298
bölük a€as›: 141, 206, 207, 213, 236, 312
bölük sipâhîleri: 192, 195, 304
bölükbafl›lar: 176, 177
börek: 31
Bucak Tatar›: 197, 199, 200, 205, 213, 328
Budin / Budun: 3, 10, 15, 16, 17, 21, 26, 27, 33, 35, 38, 39, 43, 44, 45, 46, 89, 100, 101, 102, 107, 111, 114, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 168, 171, 175, 176, 177, 186, 189, 192, 202, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 230, 233, 236, 237, 243, 244, 256, 297, 299, 300, 301, 306, 310, 311, 314, 320, 325
Budin defterdâr›: 237, 256
Budin kâ’immakâm›: 89
Budin kal‘as›: 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 143, 145, 146, 149, 151, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 189, 238, 299
Budin kapusu: 114, 115, 118, 168, 170
Budin kral›: 27, 127, 129, 130, 132, 154, 299
Budin kulu: 40, 120, 121, 123, 137, 141, 240, 244, 247, 249, 286, 296, 297, 306
Budin mans›b›: 76
Budin mollas›: 158
Budin mukâta‘ac›s›: 137
Budin vezîri: 1, 33, 44, 81, 109, 113, 123, 135, 136, 156, 159, 160, 185, 186, 188, 192, 204, 210, 213, 227, 230, 233, 236, 237, 243, 249, 300, 311, 314, 315

Budin yeniçerisi: 105, 111, 294, 298
Buduva kal‘as›: 60
bu€day: 14, 44, 116, 127, 153, 158, 215, 229, 240, 247, 268
bu€day anbâr›: 56, 60, 106, 111, 308
bu€day çorbas›: 148
Buhârâ: 47, 108, 143, 287
buheyre: 9, 18, 38, 56, 57, 58, 72, 85, 86, 111, 122, 148, 194, 274, 282, 294, 300, 301, 302, 304, 307, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318
buhûr: 76, 77
buhûrdân: 24, 149
buk‘a: 99, 108, 144, 245, 253
Bulgar / Bulkar: 19, 53, 54, 55, 62, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 114, 128, 239, 240, 241, 244, 245, 247, 248, 255, 279, 286, 296, 297, 313, 325
Bulgar lisân›: 62, 95, 244, 318
Bulgarca: 64, 99, 103, 118, 240, 249
Buna nehri: 136, 280, 281
Bunarhisâr: 71, 72
Bundukan: 68, 87
Bundukanî: 60, 249, 264, 268, 272
Bundukanî Venedik: 263, 274, 281, 283, 292, 322
Buniçse nehri: 281
Bunluca ›l›cas›: 97
Burgaz bâzâr›: 109
Burgaz / Burgoz: 84, 85, 86, 88
bûriyâ: 119
Burkaz cisri: 287
Bursa: 49, 81, 160, 263, 305
Burut karyesi: 257
Buflatlar kasabas›: 56, 59, 61
Buyak kal‘as›: 130, 157, 212
Buyak (köle ismi): 152, 195
buyurdu: 87, 178, 267
buyurdu-y› flerîf: 175, 178, 188, 194, 205, 271
Bükrefl: 31
bülbül: 91, 117, 119, 150, 202
Büyük Çârsû meydân› (Mitroviçse'de): 102
Büyük Çekmece: 72
Büyük kapu: 269
Büyük Tabur menzili: 2
Büyükkapu mahalle (Ösek'de): 107
Büyükoda: 77

- C -

câdû: 91, 155
Ca‘fer A€a, Silihdâr: 301, 302, 303, 305
Ca‘fer A€a, Zâ‘im: 245, 247
Ca‘fer Be€, Bulehnikli: 252
Ca‘fer Çelebi: 151
Ca‘fer Efendi câmi‘i: 256
Ca‘fer-i Bermekî: 256
Câlînûs: 78, 279
câme-i hâblar: 248
câmekânlar: 55
câml› arabalar: 31, 199, 207
câmûs: 55, 68, 123, 301
Cân Arslan Pafla: 28, 155, 185
Cân mezra‘as›: 259
cânbâz: 138
Cânbe€ kal‘as›: 161
Cânbe€ kurbu: 44
Canik be€i: 231
Cânkurtaran: 44, 106, 123, 124, 125, 127, 132
Cânkurtaran kal‘as›: 123, 124, 136, 238
câriye / cevâriyân: 152, 226, 290
Cay›k nehri: 221
cebbâne: 158, 171
cebbânistânlar: 254
cebe: 143
cebe vü cevflen: 48
cebeci: 1, 2, 4, 8, 35, 50, 52, 89, 137, 141, 158, 162, 171, 191, 192, 204, 212, 213, 215, 229, 230, 232, 236, 242, 268, 304, 306, 314, 320
cebecibafl›: 143, 154, 162, 190, 204, 229, 312
cebeciler a€as›: 207
cebeciyân çorbac›lar›: 207
cebehâne: 2, 4, 8, 9, 12, 16, 18, 22, 33, 37, 38, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 54, 56, 60, 61, 62, 71, 89, 98, 100, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 116, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 128, 129, 130, 131, 133, 135, 139, 141, 143, 154, 155, 157, 161, 163, 170, 171, 174, 182, 184, 185, 189, 190, 191, 193, 201, 202, 204, 205, 207, 208, 212, 213, 214, 229, 230, 231, 232, 235, 236, 237, 241, 244, 245, 250, 263, 269, 276, 277, 281, 283, 285, 286, 291, 293, 294, 297, 298, 299, 301, 302, 304, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 317, 326, 328
cebelü: 56, 71, 97, 102, 111, 121, 135, 136, 162, 251, 314
Cebelü'l-Lübnân: 210
cedvâr-› Rûmî: 279
cedy: 187
cehennem deresi: 25, 86
cehennem tasvîri: 25
cehennem zebânîleri: 112
Celâleddîn-i Rûmî tekyesi: 116
celâlî: 100, 125, 160, 266, 280
celî hat: 68, 98, 107, 135, 143, 144, 150, 166, 170, 193, 211, 288, 307, 308
cellâd: 3, 39, 141, 152, 173, 184, 186, 202, 265, 318, 319
Celvetî: 97
cemapur: 103, 156, 197, 210, 215
Cemflîd: 48, 109, 196
Cenân Efendi, Küçük Emîrzâde: 64
cennet: 25, 95, 127, 196, 224
cennet kuflu: 213
cerâhor: 138, 310, 321
Cerce koyunlar›: 16
Cercîs Nebî-vâr: 166
cereb: 65, 100, 147, 223
cerrâh: 119, 151, 152, 194, 257, 263, 290, 319, 326
Cerrâh Pafla: 43
cevâhir: 16, 22, 23, 37, 48, 79, 112, 113, 235, 248, 265
ceviz: 64, 103, 120, 281, 282
Cevrî Çelebi: 139
cevflen: 143
Ceyhûn: 20, 74, 96, 216, 230, 257, 286
ceyrân: 40, 109, 128, 181
Cezâyir levendleri: 262
Cezâyir tüfengi: 284
Cezâyirli esbâb›: 268
Cezerî hazretleri: 81
c›zb›z kebâb›: 139
Cicilya: 268, 284
ci€er: 242
Ci€erdelen: 130, 132, 160, 161, 162, 163, 164, 167, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 199, 202, 206, 210, 212, 232
Cihân kantaras›: 286
Cihângîr Yokuflu: 252
cilbend: 76
Cingiziyân: 196
Ciniviz: 61, 85, 272, 279
cirid: 83, 138, 145, 149, 308, 317
cizyedâr: 137
cuhûdlar: 265
Cum‘a mahallesi: 63
cümcüm: 99
cürd atl›: 92, 172, 232, 278
Cüvân Kapucubafl›zâde: 88
cüzâm: 147, 223

- Ç -

Çaçka kasabas›: 55, 137, 239, 240, 244
çad›r: 2, 13, 43, 51, 52, 78, 106, 108, 181, 188, 191, 193, 195, 198, 202, 213, 234, 241, 242
Çad›rl› karyesi: 94
Ça€a gölü: 319
çakal: 30, 172, 222
Çakani kal‘as›: 212
Çakatorna kal‘as›: 44, 313, 319, 323, 328
çak›ldakl› âsiyâb: 103
çak›r (kufl cinsi): 86
çakmakl› tabancal› tüfeng puflkalar›: 252
çakmakl› tüfengler: 272
çakfl›r: 31, 249
Çald›ran gazâs›: 112
çalipalar: 24
çam: 35, 190, 195, 252, 255, 295
çan: 7, 29, 47, 104, 115, 116, 144, 165, 182, 249, 264, 265, 289
Çanad: 200, 233, 237
çanhâne: 127, 192, 207, 267
Çaniçse kasabas›: 292
çanl›k: 11, 14, 18, 28, 49, 51, 127, 144, 204, 273, 274, 323
çapa: 229
çapul: 7, 10, 17, 32, 200
Çardakl› karyesi: 84
Çâresâz (cariye ismi): 152

çârgâh: 211
çarh: 23, 37, 145, 146, 149, 154, 168, 169, 170, 171, 229, 246, 289, 304, 321
çarhac›: 112, 178, 314
çarh-› âsiyâb: 169
çarh-› dollâblar: 164, 169, 245
çarhl› âsiyâb: 103
çarhl› de€irmenler: 289
çarhl› tüfengler: 184, 197
çar›k: 60, 71, 258
çarkâb: 32, 265
çarkac›: 1, 2, 3, 4, 8, 10, 12, 28, 33, 45, 109, 177, 230, 301, 311
çarm›h: 275
çârpâ makûleleri: 325
çârsû: 71, 91, 95, 97, 99, 108, 138, 144, 252, 255, 256, 270, 307, 308, 316
Çârsû câmi‘i: 63, 99
Çârsû kapusu: 106, 108
Çârsû mahallesi: 98, 102, 170
çârsû-y› bâzâr: 2, 7, 8, 11, 28, 30, 31, 32, 39, 47, 54, 55, 60, 64, 70, 71, 90, 99, 100, 101, 106, 107, 114, 128, 135, 140, 144, 146, 152, 154, 157, 167, 210, 237, 246, 247, 256, 260, 266, 267, 269, 279, 282, 284, 287, 288, 289, 295, 297, 306, 327
çârsû-y› bezzâzistân: 22, 57, 64, 118
Çarunasulu karyesi: 65
Çâryâr-› bâ-safâlar: 211, 213
Çâryâr-› güzîn: 315
çâsâr: 9, 25, 26, 175, 188, 209
çafl›tlar: 16, 42, 111, 138, 201, 205, 206
çâflnigîr: 109, 287
çatal atlar: 20, 162, 196, 200, 312
Çatal kal‘a: 13
çatal kurflum: 179
Çatalbafl Pafla: 4, 30, 42, 44, 50
Çatalca: 72, 88
Çatall› karyesi: 87
Çavga: 44, 132, 136, 301
Çavufl câmi‘i: 99
Çavufl hammâm›: 99
Çavufl hân›: 99
çavufllar a€as›: 137
çavufllar emîni: 135, 314
çavufllar kâtibi: 136, 314
çavufllar kethudâs›: 135
Çavuflzâde: 10, 43, 48, 185
çay: 176
çaylak: 22, 281
Çayniçe: 252, 253, 254, 255
Çeh: 3, 16, 17, 22, 32, 40, 42, 43, 47, 108, 130, 132, 139, 152, 156, 163, 178, 179, 181, 183, 186, 197, 199, 219, 220, 221, 264
Çehârflenbe nehri: 87
Çehivar kal‘as›: 19
çekiç: 68, 95
Çekmece-i Kebîr: 72, 293
Çekmeceler: 72, 73, 287
Çelebi Be€, solkol: 46
çeleng: 20, 36, 40, 124, 180, 186, 200, 215, 226, 312, 318
çelipa: 23
çemapur: 226
çemen: 153
Çemerne: 254, 257, 278, 279, 285, 290, 292, 295
çemflîr: 166, 223
çengâller: 302, 326, 327
çengâlli harbalar: 326
Çengîzâde: 258, 259, 278, 283, 292, 296, 308
Çento ‹brâhîm: 180
çerâ€lar: 149
Çeramur kal‘as›: 325
çeribafl›: 1, 56, 70, 96, 98, 102, 105, 111, 114, 121, 136, 162, 236, 251, 294, 306, 314
Çeribafl› câmi‘i (Öziçe'de): 245
Çeribafl› Memi A€a câmi‘i: 308
Çerkez: 79, 83, 152, 243
Çerkeziçe raht: 202
Çerkezistân: 79, 80
Çerniçse: 277
Çernik sanca€›: 277
çeflme: 95, 108, 117, 135, 145, 270, 287, 289, 295, 299, 307, 308
çete: 6, 17, 20, 26, 27, 33, 37, 39, 40, 52, 60, 110, 118, 122, 138, 149, 152, 158, 162, 173, 174, 175, 193, 194, 212, 250, 271, 276, 285, 308, 318, 324
Çeyke: 188
Çeykerop kal‘as›: 267
Çeyne karyesi: 267
ç›€alar: 133
ç›€al› flehbâz: 196
ç›kr›kc›: 266
ç›kr›klar: 101
Ç›ld›r: 79
ç›nar: 38, 119, 246
ç›nk›rak: 182
ç›ra: 33
ç›rn›k: 257, 313
ç›rn›k kay›klar›: 101, 190, 298
Ç›rpan: 69, 90
Ç›rp›c› Çay›r›: 300
ç›yan: 22, 25, 145, 151, 274
çifte hammâm: 95, 96
çiftlik: 88, 261
Çiftlik flehri: 283, 284
Çigiflke kal‘as›: 198
Çik nâhiyesi: 37
çilek: 97, 279
çim: 317
Çîn: 137, 222, 251
Çingane: 95, 179, 232, 263, 325
çînî: 49
çirgi: 196
Çirmen: 48, 90, 91
Çis Dobriçse karyesi: 244
çit çubu€u: 203, 204
Çita€an: 90
çizme: 131, 173, 248, 261, 318
çoban: 92, 239, 248, 271
Çoban Köprüsü: 286
Çoban-eli: 196
Çobaniçse kal‘as›: 132, 212
çobra / çorba: 96, 198, 214, 251, 282
Çoçka: 196
Çokrad kal‘as›: 125
Çopur ‹mâm karyesi: 292
çorbac›lar: 41, 87, 137, 162, 207, 229, 263
Çorgana kirmân: 85
Çorlu: 88, 306
Çoru€ nehri: 87
Çö€enli karyesi: 72
çö€ür flâ‘irleri: 152
Çömlekçizâde hân›: 64
çöpçini: 279
çörek: 30, 31
çörek otu: 30
çufudlar: 184
çuka: 21, 26, 31, 37, 48, 57, 61, 68, 75, 95, 118, 138, 149, 152, 247, 257, 267, 268, 271, 272, 279, 285
çuka dolama: 109, 137, 173, 206, 240, 252, 295
çuka esbâb: 239, 249, 290
çuka ferâce: 57, 64, 99, 247
çuka kalpaklar: 239, 240
çuka kontufllar: 196
çuka kumafl: 279
çuka roklal›: 197
çukac› dükkân: 266
çukadâr: 74, 81, 136
Çukalar cezîresi: 275
çultutmaz (top cinsi): 193
Çüvü Zâ‘im hânesi: 306
Çüyençi köyü: 68

- D -

Dâbbetü'l-arz: 284
Dabolâbâd kal‘as›: 79
Dabra: 109, 261, 278
Da€›stân: 32, 79, 80
Dahhâk: 112, 139
Dâ‘î: 246
dakîk: 106
dakîk-i tahhân: 151, 289
dalyan tüfengler: 184, 197, 268, 273, 327
Danay Nogay: 196
dân›k: 272
Danimarka: 43, 130, 156, 221, 224
Danimarka kral›: 243, 312, 313, 318
Daniska: 23, 31, 156, 219, 221, 223
Dâniyâl Pafla: 281
dankiyo: 184, 196
Dârâ: 189
darabans bafl: 197
dâra€ac›: 32, 228
dârâyî: 37
darbhâne: 14, 49, 141
darb-› mesel: 62, 200, 282
darç›n: 31, 46, 240
Darda: 106, 108, 110, 111, 136, 238, 242, 297, 299, 323, 326
dar›: 116, 223, 229
Dark›nl›: 196
daru: 282
dârü'l-bevâr: 96

dârü'l-hadîs: 57, 63, 70, 91, 95, 99, 100, 102, 108, 144, 147, 246, 251, 256, 260, 270, 289
dârü'l-hilâfe: 134
dârü'l-it‘âm: 96, 150, 247, 256, 260, 289
dârü'l-kurrâ: 57, 63, 91, 95, 102, 108, 144, 147, 237, 246, 251, 256, 260, 270, 289
dârü'l-ulûm: 240, 260, 270
Dârü's-saltanati'l-aliyye: 266
Dârü's-selâm askeri: 201
dârü'fl-flifâ: 152
dârü't-tahsîl-i müfessirân: 260
dârü't-tahsîl-i tâlibân: 289
dârü't-tahsîli'l-ulûm: 253
dârü't-ta‘lîm: 63, 95, 99, 256
dârü't-tedrîs: 67, 96, 246, 256, 270
dârü't-tedrîs-i âlimân: 63, 102, 108
dârü't-tedrîs-i müfessirân: 99, 116
dârü't-tedrîs-i sûhtevât: 249
dârü'z-ziyâfe: 96, 237, 247, 251, 253, 282
Dâvûd ibn Süleymân, Hazret-i: 68
Dâvûd, savm-›: 82
Dâvûd-› Haddâd: 255
Dâvûd-› Nebî: 168
Dâvûdî âvâz: 207
Dâvûdî, erganon-›: 23, 227
Dâvûdpafla: 72, 84, 89, 150
davul: 90, 93, 94, 217
Dayirli: 196
debbâ€ân-› gassâlân: 146
debbâ€hâne: 148
debdevi: 76
Deccâl: 134, 264
Dedefl A€a: 20
def: 265
defâin: 44
defîne mâllar: 13
defter: 210, 288, 326
defter emîni: 135, 314
defter kethudâs›: 135, 314
defterdâr: 2, 43, 73, 90, 185, 190, 207, 211, 219, 226, 228, 230, 238, 259, 326
Defterdâr mahallesi: 157
Defterdâr Pafla: 252, 312
Defterdâr Pafla câmi‘i (Mostar'da): 255, 288
defterhâne-i pâdiflâhî: 314
defter-i pâdiflâhî: 102
de€irmen: 11, 14, 17, 33, 67, 71, 103, 111, 151, 154, 169, 170, 228, 229, 246, 253, 261, 289, 290, 318
De€irmenderesi: 157
dehdehe-i Rûm: 110
dehdehi: 76
dehhâl: 118
Dehlek cezîresi: 79
Dejbanya karyesi: 15
Dejvarofl flehri: 12
deli (asker): 109
Deli Bal› balyemez toplar›: 138
Deli Yoro: 152
Deliormanl›: 199
Delir bo€az›: 269
dellâklar: 22, 148
dellâl: 4, 17, 19, 29, 39, 83
delv: 187
Demâvend, kûh-›: 68, 164, 195, 204, 210, 281, 308, 317
demevânî: 165
demir: 26, 66, 67, 68, 86, 106, 111, 141, 154, 196, 292
demir çarh: 151, 168, 228
demir çemberler: 224
demir çengeller: 321
demir çeflme: 169
demir dökmek: 68
demir dutar liman: 86, 274
demir fânûslar: 67
demir geyim katlavîleri: 184
demir gülle: 106, 168, 193, 237
demir halka: 73
demir kafes: 72, 139, 163, 255
demir kapak: 163
demir kapu: 64, 72, 90, 98, 116, 121, 140, 141, 142, 146, 154, 164, 233, 235, 237, 245, 261, 269, 275, 280, 281, 283, 285, 286, 291, 297, 316
demir katlavîler: 179
demir kaz›klar: 241, 243
demir küngler: 168
demir ma‘deni: 66, 67
demir mefl‘aller: 194
demir muflkat tüfeng: 169
demir örsler: 68
demir parças›: 139
demir parmakl›k: 166
demir pençereler: 289
demir su borular›: 169
demir su küngleri: 168
demir su yollar›: 169
demir flebeke kafesler: 255
demir tel: 229
demir toplar: 169
demir zincîr: 110, 139, 140, 151, 164, 178, 194, 227
demirci: 67, 241, 266
Demirci burnu: 86
demirci dükkânlar›: 253
demirci kârhâneleri: 292
Demirkapu: 1, 2, 3, 41, 52, 53, 72, 79, 167, 286
Demirkaz›k seferi: 241
demren: 222
Dentere kirmân: 85
Depedelen: 161, 162, 163, 164, 170, 171, 172, 187
dêra€ac›: 228
derbend: 261
Derbend ban›: 90
Derbend karyesi: 65, 70, 90
derbendi calender: 293
Dere mahallesi, (Çayniçse'de): 253
Dergâh: 99, 149, 150
dergâh-› âlî: 54, 89, 131, 135, 166, 193, 229, 305, 320
Dergezîn: 81
deri: 129, 318
Derikma kal‘as›: 226
derinti asker: 215
Derne: 81
Dershâne bâ€çesi: 74, 75
Dershâne bâ€›: 74
dershâne-i âlimân: 99
ders-i âm: 63, 96, 97, 108, 144, 296
Derteng: 81
Dervîfl Mehemmed Z›llî (Evliyâ'n›n pederi), ayr›ca bkz. pederimiz: 80, 135, 166, 300, 301, 305, 321
Dervîfl Pafla: 125
dervîflân: 59, 67, 97, 117, 150, 240, 270, 292
derzî: 266
Desne da€lar›: 4
Desne dereleri: 3, 4
Despot ban: 100
Despot Kral: 62, 66
destâr-› Muhammedî: 99, 107, 175, 247, 268
destâr-› Yûsufî: 303
destîler: 289
Destpot kral: 66, 68
deflt-i ‹rem: 272
Deflt-i Kerbelâ: 108, 113
Deflt-i K›pçak: 50, 80, 155
devâbbât: 6, 45, 179
devât: 134
deve: 3, 8, 12, 25, 33, 52, 63, 131, 168, 179, 182, 187, 192, 242, 327
Deve kal‘as›: 5, 6, 13, 52
devekuflu: 25, 224
Devevar: 6, 197
devlingeç: 281
deyenek: 92
Deylem: 24
deyr / düyûr: 3, 9, 16, 23, 24, 25, 28, 144, 150, 192, 207, 210, 211, 214, 228, 248, 264, 279
D›m›flkî topuz: 176, 180, 182
D›raç kal‘as›: 257
D›rava nehri: 105, 106, 108, 110, 111, 193, 238, 242, 297, 298, 301, 309, 313, 319, 320, 323
Dib Firengistân: 147
dîbâ: 23, 37, 61, 75, 206, 248, 263, 265
Diçina nehri: 55, 244, 245, 246
dîdebân: 106, 110, 122, 139, 143, 263, 264, 269, 270, 285, 286, 308, 316, 317, 322
Dij flehri: 27
dil: 3, 4, 13, 38, 62, 112, 138, 162, 171, 177, 183, 185, 186, 190, 195, 202, 203, 204, 205, 222, 243, 279, 302, 310, 318, 323
Dil Hersek: 250
Dilâver A€a sarây›: 99
dildârl›k: 161
dil-nüvâzl›klar: 161
Dimivale karyesi: 94
Dimyanova karyesi: 94
dinar: 267, 272
dinar-› Ferdinarlar: 10
Dip Alaman: 160
Dip Firengistân: 47, 108
Diregel kal‘as›: 130, 195, 212, 233
Diregey kal‘as›: 233
Direl yaylas› da€lar›: 250
dirhem: 267

Diri Ten nehri: 87
dirne: 132
Dirnifl: 29
dirsek tabyalar›: 174
diflbudak a€ac›: 224
Ditina nehri: 240
Dîv palas›: 118
Dîvâbâd kal‘as›: 79
dîvân çavufllar›: 137, 201, 303
dîvân efendisi: 196
dîvân kapucu a€as›: 137
dîvânhâne: 29, 77, 88, 140, 142, 143, 227, 251, 259, 266, 296, 299, 315, 316
dîvân-› Âsaf-› Berhayâ: 262
Dîvân-› Hâf›z: 118
dîvân-› hümâyûn: 134
dîvân-› pâdiflâhî: 27, 177, 191, 209, 302, 328
dîvâr-› ‹skender-var: 163
Diyârbekir: 72, 81, 82, 83, 89, 199, 236
dizdâr: 1, 2, 54, 56, 60, 61, 62, 71, 94, 98, 100, 101, 103, 104, 110, 116, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 135, 136, 143, 147, 151, 154, 155, 158, 159, 162, 164, 170, 171, 172, 174, 175, 212, 236, 237, 239, 242, 244, 245, 258, 263, 268, 269, 275, 277, 280, 281, 283, 284, 285, 286, 291, 293, 294, 296, 298, 299, 308, 309, 312, 325
dizdârhâne: 106, 281
Dobra-Venedik: 249, 250, 251, 262, 263, 264, 266, 267, 271, 272, 273, 276, 277, 278, 279, 282, 285, 292
Dobrina karyesi: 244
Dobrodo karyesi: 55, 244, 258
Dobruca: 193, 199
Dodoçan karyesi: 244
Dodoflka: 89, 107, 108, 110, 120, 130, 178, 319, 322, 323
do€an: 29, 86, 267, 279, 281
do€anc› pefteresi: 208
Do€anc›bafl›: 42
doj: 14, 19, 28, 42
Dol deresi: 261, 278, 282
Dol kasabas›: 261
dolama: 36, 99, 109, 118, 318
dollâb: 57, 68, 119, 141, 142, 145, 154, 163, 166, 168, 169, 171, 214, 229, 235, 289, 304, 328
Dollâb mahallesi: 147
Dolna Dobrina karyesi: 244
Dolyan bâzâr›: 109
domuz: 10, 34, 157, 217, 313, 326
domuz aya€› (gülle): 141, 203, 229
Domuz deresi: 86
domuz topu: 133, 178, 180, 208, 273, 324
Dona Dobrina karyesi: 244
donanma: 79, 85, 268, 305
donanma-y› hümâyûn: 79, 268, 274, 275, 301, 306
Donkark›z: 43, 130, 221, 224, 313
Dorojvenik karyesi: 55, 244
Doymos kal‘as›: 212
dö€me talar gurufl: 14, 49, 225
dö€me talar riyâl: 45
dölüm hakk›: 99, 256
Döflü Kâzi (erkek ismi): 152
Drin nehri: 55, 56, 57, 59, 247, 254, 256, 257, 258, 287, 293, 294, 295, 296
Drinaz nehri: 59
Dubroçin varoflu: 19
Duçye, Delako€lu (Semendire hâkimi): 53
dud: 118
dudluk: 280
duhân: 52, 209, 232
duhâvî katîfe: 296
Dukagin: 54, 55, 62
Dumbiye vilâyeti: 79
Duna de€irmenleri: 72
dûrbîn: 225
Durobnak: 257, 276, 292
Durujunka: 196
dûflîze: 40
dügâh: 211
dü€meli çuka: 118
dükkân: 66, 108, 121, 123, 138, 170, 174, 248, 258, 259, 260, 262, 277, 280, 283, 289, 293, 295, 297, 298, 318
dülbend: 57, 64, 206
Düldül-süvâr: 48, 204
dümdâr: 1, 311
dündâr: 33, 230
dürr-i yetîm: 23, 265
Düfleniçse: 65, 66, 68

- E -

Ebâ Eyyûb-› Ensârî: 73, 77, 78, 89, 107, 305
Ebâbekir, Hazret-i: 43, 79, 312
Ebû Ali Sînâ: 152, 229
Ebû Cehil: 229
Ebû Leheb: 229
Ebussu‘ûd Efendi: 129, 134, 144
Ebü'l-müslîm-i Mervî: 39
Ece Ya‘kûb ibn Germiyânzâde Ya‘kûb: 135
eczâhânlar: 103
Eçetvar: 10, 18, 197
Edil nehri: 221
Edirne: 49, 69, 70, 71, 72, 81, 84, 88, 89, 90, 158, 202, 249, 250, 287, 306, 311
Edvâr kitâb›: 211
Eflak: 1, 2, 3, 4, 8, 21, 31, 39, 53, 72, 89, 94, 95, 96, 97, 98, 150, 193, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 215, 217, 230, 264, 304, 325
Eflakça: 99
Eflâtûn: 24, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 145, 151, 152, 166, 279
Eflâtûniyye: 32, 221, 224, 266
Efrâsiyâb: 19, 131, 180, 196
Efrenc: 279
Egirsek: 234, 304, 314, 315
Egirvar: 234
e€ir kökü: 111, 122, 313, 319
E€re: 3, 15, 17, 21, 35, 37, 39, 40, 44, 89, 101, 105, 107, 114, 121, 125, 127, 128, 129, 136, 137, 157, 186, 212, 227, 231, 233, 237, 300, 301, 311, 312, 314, 325
E€revar kal‘as›: 315
E€riköprü: 286
ehl-i bâzâr: 103
ehl-i h›ref: 31, 64, 67, 99, 101, 102, 118, 144, 150, 237, 246, 257, 266, 287
Ehrâm da€lar›: 44
ejdehâ: 72, 144
ejder a€z› tasvîri: 38, 64, 117, 139
Ejder ban: 127
Ejder nehri: 14, 180
ekâlîm-i seb‘a: 99
ekmek: 30, 31, 46, 47, 50, 51, 52, 59, 103, 153, 172, 185, 198, 202, 214, 247, 256, 272, 284, 291, 297
ekmekhâne kârhânesi: 228
Ekrâd hâkimi: 82
el kumbaras›: 203, 204, 229, 302, 321
Elbasan be€i: 132, 183, 200
Elburz: 79, 195, 201, 223, 307, 315, 317
elçi: 161, 262, 267
Elem fiâh : 46, 193
elma: 1, 2, 47, 91, 99, 103, 215, 281, 295, 296, 308
Elma köyü: 53
elmas: 16, 23, 128, 265
Emene: 85
Emîn Dâvûd A€a: 272
Emîn Mehemmed A€a câmi‘i: 256
Emîr Çelebi Sultân tekyesi: 63
Emîr Efendi, Büyük: 63, 64
Emîr Sultân: 63, 64
emr-i pâdiflâhî: 159, 242, 258, 262, 267, 269, 278, 285, 314
emr-i flerîf: 242, 243, 262, 273, 278, 285
emrûd: 47, 118, 215, 256, 281
Enez kal‘as›: 70, 72
enginar: 272
engûr: 153, 256
Entivar kal‘as›: 8
erbâb-› dîvân: 140, 177, 300, 303
erbâb-› tîmâr: 102, 105, 114, 135, 136, 162, 195, 204, 236, 251, 273, 294, 301, 314, 320
erbâb-› zu‘amâ: 97, 102, 105, 111, 114, 136, 195, 203, 204, 236, 245, 251, 273, 301, 314, 320
Erçin: 44, 89, 126, 136, 238
Erdebîlîzâde: 82
Erdel: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 54, 56, 73, 75, 83, 89, 123, 124, 126, 129, 130, 131, 134, 152, 159, 162, 173, 197, 200, 210, 244, 300, 301, 304
Erdel ban›: 197, 300
Erdel Belgrad›: 7, 14, 29
Erdel dojlar›: 21, 25
Erdel irflekleri: 131
Erdel kral›: 1, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 18, 21, 28, 29, 33, 38, 42, 45, 46, 49, 51, 89, 134, 189, 193, 197, 198, 199, 200, 227, 300, 304
Erdel Macar›: 14, 28, 45
Erdel Tuzdas›: 8
Erdelistân: 2, 12, 32, 39, 51, 89, 127
Ere€li kasabas›: 88

Erefl: 79
erganon: 23, 34, 46, 134, 179, 180, 182, 184, 185, 207, 227, 265
Ergene köprüsü: 72, 287
Ergene nehri: 70, 287
erguvân: 116, 117
erik: 1, 2, 47, 153, 215, 295, 296, 308
Erik sahrâs›: 297
Erjeng (nakkafl): 25, 116, 142, 166
Erkoç Baba: 122
Ermeni: 70, 114, 138, 245, 255, 264, 265, 279
Ervâm: 155, 159, 319
erzâk: 313
Erzurûm: 16, 55, 66, 83, 106, 112, 199, 266, 277, 286
Ese A€a câmi‘i: 316
esed: 141, 165, 186, 187
Esim nehri: 61
esîr / üsârâ: 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 24, 26, 27, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 53, 56, 61, 79, 80, 89, 92, 101, 110, 115, 120, 124, 126, 130, 133, 141, 154, 160, 161, 162, 172, 173, 176, 180, 184, 185, 186, 190, 194, 195, 198, 199, 200, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 212, 213, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 232, 235, 236, 252, 258, 261, 267, 268, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 283, 285, 291, 301, 308, 312, 315, 318, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327
Eski câmi‘ (Mostar'da): 288
Eski Poloz kal‘as›: 70
Eski Tabur menzili: 2
Eski Za€ra: 69, 90
Eskidünyâ: 224
Eskikoz: 85
Eskisarây kapusu: 88
esmâü'l-hüsnâ: 83
Esmerli Kovac karyesi: 54
Esvedü's-safâ, Vezîr: 29
eflek: 92, 93, 97, 194, 201, 229
eflheb atlar›: 45
eflk›yâ: 55, 93, 268
eflrâf: 56
eflrâf u a‘yân: 63, 140
eflribeler: 142
et: 202, 247
etibbâ: 14
Etmeydân›: 141
Etrâk lisân›: 127
Etrâkler: 176, 191
evâmir-i flerîfeler: 241
evkâf: 24, 66, 102, 248
evkâfnâmeler: 72
Evliyâ (Çelebi) ayr›ca bkz. hakîr: 45, 54, 68, 74, 79, 80, 93, 100, 158, 173, 174, 180, 186, 188, 194, 202, 210, 213, 214, 226, 228, 243, 286, 310
Evliyâ Mehemmed Efendi (Evliya Çelebi'nin hocas›): 80, 81
Evrenos Be€, Gâzî: 97
Eyne cezîresi: 86
Eyne Koca (Ebü'l-feth gâzîlerinden): 86
Eyneada: 85, 86
Eyyûb mevleviyyeti: 85, 86
ezân-› Muhammedî: 115, 144, 207, 210, 211, 214, 215, 234, 327

- F -

Faça, krale avret: 45
Façavar kal‘as›: 45
fa€fûr: 119, 128
fa€fûrî: 31, 32, 165
fâhifle: 240
Fahrî oymas›: 255
Fahrî-i Bursavî: 23
falaka deyenekler: 143
falyalar: 193
fânûs: 187, 194, 209
Fânûs kasabas›: 73
Fargaçi: 175, 179, 181, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 198, 203, 205, 206, 207, 209, 227
Fâris, Bahr-i: 87
Fârisî: 15, 83
Fârisî-hân: 118, 152
Fârisü'l-hayl: 179
fassâd: 151, 263
fassâl: 118
Fafla: 85, 87
Fât›m (Melek Pafla'n›n k›z›): 77
Fât›ma Sultân câmi‘i: 255, 256
Fât›ma Sultân hammâm›: 256
Fât›ma Sultân (Melek Pafla'n›n efli): 48, 51, 54, 73, 74, 75, 88, 193
Fât›ma Sultân sarây›: 75
Fât›ma Sultân yal›s›: 78
Fât›ma Sultânzâde Süleymân Be€: 72
Fâtih câmi‘i: 316
Fâtiha-i flerîf: 89
Fatime (kad›n ismi): 152
Fâz›l Ahmed Pafla, Köpürlüzâde (Sadr›a‘zam): 48, 73, 75, 77, 88, 89, 90, 93, 147, 158, 169, 172, 176, 183, 186, 189, 198, 227, 229, 231, 233, 281, 308, 309, 311, 317, 319, 320
Fazl› Kethudâ: 207, 212
Fehîm Çelebi, ‹slâmbolî: 247
Fehzad (köle ismi): 152
Fekete-Bator kal‘as›: 11
felâhatnâme: 24
Fener kasabas›: 73
ferâce: 57, 64, 99, 247
Ferdenvar kal‘as›: 39
Ferdenyan kral: 39
Ferdinand kral: 17, 104, 113, 120, 130, 131, 132, 156, 299, 300, 301
Ferhâd: 58, 233, 235
Ferhâd Pafla: 303
Ferhâd Pafla câmi‘i (Peçoy'da): 115
Ferhâd Pafla hammâm›: 117
Ferhâd Pafla tekyesi: 117
Ferhâd Pafla, Vezîr-i Sânî: 300
Ferhâdî: 50, 138
Ferhâdî külüngler: 153, 210, 254, 293
Ferhâdî tîfleler: 235
Ferîd Çelebi hatt›: 148
Ferîdûn Be€: 302
Ferîdûn Efendi, Re’îsü'l-küttâb: 301, 305
ferîdü'd-dehr: 128
fermân: 4, 7, 9, 10, 17, 19, 20, 21, 27, 28, 29, 36, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 53, 67, 81, 104, 105, 107, 113, 125, 126, 129, 131, 134, 135, 137, 155, 161, 173, 175, 176, 177, 181, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 219, 230, 231, 233, 234, 237, 238, 242, 243, 262, 263, 269, 276, 278, 282, 284, 286, 293, 301, 304, 305, 309, 310, 317, 320, 326
fermân-› hümâyûn: 125
fermân-› pâdiflâhî: 107, 115, 123, 198, 239, 267
fermân-› sadr›‘azamî: 175
fermân-› flehriyârî: 105, 107
fermân-› vezîr-i dilîr: 175
ferrâce: 64, 152, 254, 257, 290
Ferrûh A€azâdeler: 84, 87
feryâdc›lar: 43, 89, 177, 205, 206, 241, 242, 243, 272, 278
feryâdnâmeler: 43, 130, 175, 198, 242, 311, 314
fes: 262, 268, 284
Feth-i ‹slâm kal‘as›: 100
Fethi karyesi: 88
Fethiyye câmi‘i: 63, 115, 134, 144, 295
Fethiyye imâm›: 152
Fethiyye mektebi: 144
Fethülislâm: 72
fetih ezân›: 234
fetvâ: 67
fevvâreler: 129
Feylekos: 24, 279
Feylesof: 24, 279
Feyziyâ: 146
f›ç›: 45, 149, 224, 229
f›ç›da bal›€›: 86
f›land›ra: 60, 126, 138, 172, 185, 209, 274, 317
f›nd›k: 97
F›nd›kl› kasabas›: 79, 80, 81
F›nd›kl› Sultân hâss›: 69
f›sd›k: 33, 54, 153
f›sk›yye: 7, 12, 24, 67, 129, 143
fîl: 8, 25, 67, 75, 98, 231, 271
filâhatnâme-i bâ€bân: 118
Filek kal‘as›: 157, 195, 234, 322
fîl-i Mahmûdî: 256, 310
fil-i Mengerusî: 7, 16, 17, 25, 88, 114, 163, 301
Filibe: 69, 90
Filimenk: 87, 108, 193, 199, 220, 222, 223, 224
Filimenk kral›: 128, 219
Filimenk lisân›: 222
filori: 222
firanc›la ekmek: 272

Firav flehri: 114, 225
Fir‘avn: 127, 135, 229
Firdevs: 25, 41
Fireng: 25, 32, 55, 60, 67, 70, 79, 114, 140, 145, 167, 199, 221, 222, 224, 245, 255, 264, 269, 322
Fireng Be€: 180
Fireng fillar›: 284
Fireng gulâm: 61, 262, 271, 279
Fireng kölesi: 310
Fireng Lasman gulâm: 262
Fireng lisân›: 58, 313
Fireng Mânî: 116
Fireng flapkal› kapudanlar: 199
fireng uyuzu: 223, 272
fireng zahmeti: 147, 223
Fireng-be€zâde: 180
Firengce: 322
Firengî: 164
Firengi kulle kapusu: 114
Fireng-i Mânî (nakkafl): 25
Firengistân: 55, 76, 154, 155, 159, 200, 221, 253, 259, 261, 262, 272, 282, 285, 287, 290
firik pilâv›: 30
firik florbas›: 30
firkate: 56, 61, 98, 137, 175, 262, 267, 268, 275, 283, 284, 285, 301
fîrûze: 24
Fisagores-i Tevhîdi: 24
fisdan: 28, 32, 239
fifleng: 126, 194, 196, 265, 302
fitil nâr›: 176
fitiller: 302
Fiyameng: 128, 130, 222, 223, 224
Fiz menzili: 11
Foça: 247, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 278, 291
Fo€rafl: 45, 46, 48
Fo€raflvar kal‘as›: 45
Foniç kasabas›: 285, 290
Foniçse: 291, 292
Fötvar kal‘as›: 122, 123, 128, 136, 238
Françe banlar›: 130
Fransa: 156, 224, 313
fülûs-i ahmer: 143

- G -

Gabele: 109, 278, 282, 283, 284, 285, 310
Gabele kal‘as›: 259, 267, 274, 279, 282, 283, 284, 290
Gabor Ban han›: 22
Gabrova karyesi: 65
Gaçka sahrâs›: 277, 278, 279
Gaçkaluc sahrâs›: 277
gaddâre: 209
Galata: 85, 95, 129, 264
Galata kal‘as›: 85, 267
Galata kullesi: 285
Galatasarây: 77
Galatya: 85
Galgofça kal‘as›: 195, 201, 212
Galya: 128, 156, 328
galyon: 222
gamâme: 265
ganâ’im: 13, 45, 184, 185, 322, 324
ganîmet: 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 16, 19, 20, 26, 28, 29, 33, 37, 43, 44, 45, 49, 50, 52, 61, 69, 92, 93, 101, 103, 108, 109, 110, 120, 124, 126, 130, 132, 134, 158, 170, 174, 175, 179, 182, 186, 190, 191, 199, 200, 215, 217, 219, 220, 221, 222, 224, 226, 237, 247, 275, 285, 297, 314, 318, 322, 323, 324, 328
Gara nehri: 186, 212, 231, 232
Gavrî, Sultân: 79
Gaymofl kal‘as›: 212
gazâlî: 66, 74, 80, 91, 197, 221, 248
Gazanfer A€a, Kilarc›bafl› Had›m: 81
Gazanfer Efendi, efl-fieyh: 71
Gâzî Ali Be€ câmi: 96
Gâzî Ali Be€ hayrât›: 96
Gâzî Bâyezîd Be€ câmi‘i (Mitroviçse'de): 102
Gâzî Bâyezîd Be€ hammâm›: 102
Gâzî Bâyezîd Be€ hayrât›: 102
Gâzî Bâyezîd Be€ medresesi: 102
Gâzî Çelebi: 152
Gâzî Hudâvendigâr, ayr›ca bkz. Murâd-› Evvel,: 66, 67, 71, 72, 73, 90, 94, 95, 96, 112, 128, 153, 155, 233, 248, 250, 294
Gâzî Kâs›m Pafla câmi‘i (Peçoy'da): 114
Gâzî Mihal: 71, 95
Gâzî Mûsâ Pafla hayrât›: 293
Gâzî Porça: 53, 54
Gâzî Sinân Pafla hayrât›: 253
Gazzâz Ahmed A€a'n›n çiftlikleri: 88
Gazzâzlar çârsûsu (Mostar'da): 288
Gazzâzlar sûku: 289
gedik: 158, 177
gedikli defter kîsedâr›: 136
Gekbiziyye kasabas›: 68
Gelibolu: 305
gemi: 19, 55, 60, 72, 79, 80, 85, 86, 90, 96, 101, 103, 110, 111, 124, 125, 126, 129, 130, 133, 136, 137, 138, 151, 156, 157, 160, 167, 168, 172, 173, 174, 175, 220, 221, 222, 223, 227, 248, 251, 258, 260, 262, 265, 267, 268, 269, 271, 273, 274, 275, 282, 283, 284, 285, 295, 296, 297, 298, 313, 319, 322, 326
Gence: 79
gencer: 187
gendüm: 52, 96, 146, 153, 201, 268
germâb: 14, 65, 66, 90, 91, 95, 145, 147, 148, 154, 171
germâlar: 65
Germat kal‘as›: 130, 157, 195, 212, 235
Germiyânzâde Ya‘kûb: 135
Gerz ‹lyâs: 132, 139, 150, 153, 155, 156, 157
Gerz ‹lyâs da€›: 130, 138, 143, 145, 146, 153, 155, 156, 157
Gerz ‹lyâs kal‘as›: 126, 128, 147, 154, 155, 156, 237
Gerzellez da€›: 143
geyik: 106, 177
Geyve kasabas› cisri: 287
g›lâl anbâr›: 61, 98, 120, 121, 124, 158, 174, 214, 229, 237, 245, 269, 283, 294, 299
g›lmân: 48, 80, 83, 151, 175, 197, 199, 200, 209, 220, 226
G›nâî Efendi, Re’îsü'l-küttâb: 83
G›rando Süleymân: 167
G›raniçse karyesi: 94
G›r›blan ovas›: 269
Gika Be€: 196
Gîlân, Bahr-i: 79, 87
gilviler: 255
Gimofl kal‘as›: 212
gingöfliyye: 153
Girandosvar: 154
Giranyos: 154, 155
Girdâb, Bahr-i: 87
Girid: 29, 60, 65, 83
Girniye kal‘as›: 306
giyâh: 158
giyâhât: 153, 215
gomana halatlar›: 86
Gorandi Miklofl kral: 13
gorof: 23, 143, 183, 211, 213, 214, 312
gorona: 89, 129, 159, 224
Gorondi Miklofl kral: 127
Goynagor karyesi: 244
gö€em: 1, 231
gö€üslük: 283
Göle: 2, 3, 200, 237, 304
Gölikesri: 58
göllük: 309
gömeç bal›: 103
gömlek: 60
gönden akçe: 79
Gönlü (köle ismi): 152
gönüllü: 44, 109, 137, 158, 162, 177, 230, 268
Gönye: 85, 87
Gör kal‘as›: 132
Görceli kavmi: 217
gözcü: 264
gözcü köflkü: 285
Gözlev kirmân: 85
Grondi Miklofl: 138
gulâm: 5, 6, 9, 12, 17, 20, 22, 26, 27, 33, 37, 40, 43, 61, 77, 79, 80, 82, 83, 87, 96, 102, 129, 130, 134, 144, 158, 172, 173, 175, 177, 183, 186, 196, 197, 198, 202, 208, 210, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 225, 226, 240, 248, 251, 265, 276, 279, 284, 287, 296, 300, 319, 322, 324, 326
gûl-beyâbânî: 184, 214
gulgule-i Rûm: 110, 213, 227, 310
gûrhâne: 11, 263
Gücerât halalî harîrler: 82
güderi: 32, 184, 318
güderi dolama: 32, 152, 162
güherçile: 65, 275
gül: 117, 166, 202
Gül Baba: 134, 135, 138, 139, 146, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 158

Gül Baba bay›rlar›: 146, 153
Gül Baba burnu: 146
Gül Baba depesi: 134
Gül Baba tekyesi: 153
gül ü gülistân: 91, 104, 113, 116, 119, 141, 150, 154, 218, 221, 224, 245, 246, 254, 259, 262, 267, 281, 288
gülâb: 24, 31, 223
gülâbdân: 149
gülbâng: 93, 187
gülbânghâne: 99
gülbâng-› Muhammedî: 34, 35, 42, 62, 126, 134, 138, 160, 161, 173, 176, 179, 182, 187, 193, 199, 200, 207, 208, 209, 211, 214, 230, 279, 285, 302, 316, 326, 327
gülbâng-› Nebî: 104
gülistân: 121, 171, 223
Gülistân u Bostân: 118
gülle: 120, 139, 140, 141, 160, 161, 181, 192, 203, 206, 227, 229, 268, 314, 315, 316, 320
Güllü Baba: 150
Gülmâh (cariye ismi): 152
gümrük: 263, 264, 269, 272
gümrük emîni: 38, 98, 136, 225, 283, 296, 297
gümüfl: 11, 14, 19, 37, 46, 49, 72, 127, 232, 239, 267
gümüfl b›çak: 148
gümüfl c›€alar: 185
gümüfl çeleng: 36, 124, 180
gümüfl deyenek: 173
gümüfl dü€me: 31, 36, 109
gümüfl eflyâlar: 199
gümüfl haçlar: 37, 199, 220
gümüfl hâtem: 148
gümüfl hiflti: 202
gümüfl kadeh: 26, 37
gümüfl kanâdîl: 248
gümüfl k›l›çlar: 37
gümüfl kitâbe: 167
gümüfl ma‘deni: 14, 62, 137, 200, 226, 231
gümüfl sahanlar: 37
gümüfl serîr: 10
gümüfl flem‘dân: 45
gümüfl teller: 185
günlük: 248
Gürcî: 83, 139, 152, 159, 175, 182, 185, 192, 193, 202, 215, 217, 218, 237, 242, 243, 311, 320
Gürcî Pafla: 215
Gürcistân: 32
güreflçiler meydân›: 195
gürz: 82, 102, 139
Güstehem: 186
güvercinler: 30, 198
Güzel Allâh köyü: 267

- H -

habbâz: 73
haberci kulleleri: 274, 324
Habefl: 79
Habeflî âdem: 104
Habîb-i Neccâr: 166
Hâcegân: 88
Hac› Ahad mescidi: 99
Hac› Ali bin Mûsâ A€a: 282
Hac› Ali câmi‘i (Mostar'da): 251, 289
Hac› Bal› hân›: 253
Hac› Hurrem A€a sarây›: 270
Hac› Hüseyin A€a câmi‘i: 308
Hac› Hüseyin câmi‘i: 251
Hac› Hüseyn: 115
Hac› ‹brâhîm mahallesi: 170
Hac› ‹brâhîm tekyesi: 170
Hac› Karaman karyesi: 69
Hac› Osmân A€a câmi‘i: 255
Hac› R›dvân câmi‘i: 251
Hac› Sefer câmi‘i: 147
Hac› Sefer mahallesi: 147
Hac›key Pafla: 193, 199, 200, 219
Hac›zâde: 183, 320, 326
haç: 20, 32, 37, 47, 49, 142, 199, 220, 222, 227
haç alemleri: 223, 224
Haçek sahrâs›: 3, 4, 52
haçl› bayraklar: 93, 178, 179, 182, 185, 196, 199, 216
haçl› peykerler: 34, 43, 46, 94, 112, 176, 180, 185, 189, 217, 265, 273, 274, 312
haddâd: 68, 153, 166, 168, 255, 292
Haddî: 140
hadeng: 304
hadîka: 69
hadîka-i bostânlar: 288
hadîka-i r›dvân: 74, 296
hadîs-i Nebeviyyeler: 82
hadîs-i flerîf dersi: 99
Hâf›za Hâtûn: 88
Haf›za kasabas›: 88
hafta bâzâr›: 90
haftân: 64
Hafz k›râ'at›: 246
hakîr, ayr›ca bkz. Evliyâ (Çelebi): 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 20, 21, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 45, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 68, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 90, 91, 92, 93, 101, 104, 110, 113, 114, 118, 123, 124, 125, 126, 135, 137, 138, 144, 146, 147, 148, 158, 162, 167, 172, 173, 174, 176, 177, 180, 181, 186, 188, 193, 194, 195, 199, 201, 202, 204, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 230, 231, 233, 234, 235, 238, 240, 241, 242, 243, 245, 248, 254, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 271, 272, 273, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 285, 287, 291, 298, 300, 308, 309, 310, 312, 313, 315, 321, 322, 323, 325, 326, 327, 328
hakkâk: 23, 40, 70, 165
Haleb: 16, 30, 49, 56, 83, 89, 109, 111, 112, 143, 175, 193, 215, 230, 247, 311, 320
halhal: 16, 280
halîc: 85, 86, 101
haliçeler: 198
Halîl, berekât-›: 103, 318
Halîl Efendi, Kubûrîzâde: 228
Halîl Pafla (E€re paflas›): 314
Halîlü'r-rahmân ziyâfeti: 129
Halîm Efendi, Vâ‘iz: 103
Halkal› kasabas›: 73
Halkal›b›nar: 73
halkârî: 116
Halmafl yayla€›: 13
Halpuz: 179, 182
Halvetî: 97, 117, 150, 228, 249, 253, 260
Halvetî tekyesi: 69, 256, 280, 293
Halvetiyye: 246, 280
ham (üzüm cinsi): 24
Hâmân: 127, 229
Hâmid Efendi: 305
Hâmid Efendi, Kad›asker: 300, 304
Hamîs (Evliya Çelebi'nin at›): 36, 68, 216, 217, 218
hammâm: 1, 22, 26, 28, 31, 44, 50, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 69, 70, 71, 73, 84, 86, 88, 90, 91, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 108, 111, 116, 117, 120, 121, 122, 135, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 148, 157, 159, 163, 167, 170, 174, 227, 228, 229, 235, 237, 239, 240, 246, 248, 249, 250, 251, 253, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 270, 271, 274, 277, 280, 282, 287, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 307, 308, 309, 310, 316, 318
hammâm (çifte): 95, 96
hamr: 10, 14, 153
Hamse-i Nizâmî: 118
Hamza: 194
Hamza Baba, fieyh: 293
Hamza Be€: 126
Hamza Be€ (kal‘a-i fiimatorna be€i): 126
Hamza Be€ kal‘as›: 44, 136, 151
Hamza Be€ palankas›: 126
Hamza Be€li karyesi: 62
Hamza, Hazret-i: 151
Hamza Pafla: 236, 243
Hamzabe€i: 89
hân: 1, 6, 7, 8, 28, 39, 42, 44, 54, 55, 56, 60, 62, 65, 66, 69, 70, 71, 73, 86, 88, 90, 95, 101, 103, 104, 108, 111, 121, 123, 135, 143, 144, 145, 147, 167, 170, 174, 240, 246, 248, 249, 250, 251, 253, 256, 258, 259, 261, 262, 263, 269, 270, 271, 277, 280, 282, 283, 287, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 307, 309, 316
hanazîr: 183
Hânbe€i: 89
Hanbelî: 136
hançer: 36, 43, 61, 74, 107, 148, 235
handak: 9, 29, 98, 103, 108, 111, 114, 123, 124, 138, 145, 157, 164, 167, 168, 171, 172, 174, 184, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 203, 206, 210, 222, 223, 226, 227, 230, 232, 234, 235, 237, 245, 269, 270, 273, 275, 283, 285, 298, 306, 312, 313, 319, 320, 321, 323, 324, 326, 327
hânedân kuyular›: 145

Hanefî kurnalar: 148, 149
Hanefî, mezheb-i: 148
Hanefî musluklar›: 253
Hanefiyyü'l-mezheb: 102
hâne-i avâr›z: 248
hânende: 32, 152
Haneyli: 196
hân-› gurebâ-y› mücerredân: 150
hân-› hâcegân: 57, 64, 67, 117, 144, 246
hân-› sevdâgerânlar: 99
hân-› tüccârân: 64, 71, 96, 97, 102, 104, 117, 246, 249, 293
Hâniçi mescidi: 63
hânkâh: 63, 67, 99, 104, 116, 117, 149, 251, 280, 293, 307
Hâno€lu ziyâfeti: 198
Hanya: 234, 321, 326
Hânzâde: 196, 198, 200, 212, 235, 236, 238, 242, 312, 328
harâc: 2, 24, 43, 89, 132, 136, 158, 165, 171, 190, 215, 220, 245, 264, 275, 305
harâc a€as›: 2, 63, 67, 71, 91, 96, 97, 98, 105, 114, 240, 244, 247, 251, 254, 259, 268, 306
harâc emîni: 56, 94, 136, 162, 277, 283, 286, 292, 294, 296, 297, 314
Haraçç› deresi: 73
harakan: 24
harâmî: 82, 141, 279, 293, 325, 326
harâmzâde: 325
harâret maraz›: 65
harba: 93, 132, 139, 143, 184, 193, 203, 229, 276, 292, 321
harbende: 43, 182, 238
harc-› râh: 54, 59, 80, 93, 285
harekânî: 7, 165
harem: 74, 80, 81, 83, 90, 107, 113, 115, 116, 144, 145, 164, 165, 167, 251, 255, 260, 282, 296, 308, 316
Haremeyn: 89, 211, 240
Harez, Bahr-i: 87
Hârezmflâhî: 161, 187, 253
hargâh: 155, 276, 310, 311
harîmler: 242
harîr: 32, 64
Harkova kal‘as›: 79
harman: 57
Harpunya kal‘as›: 324
Hârûnu'r-Reflîd: 85, 86
Hasan A€a, Am›ca: 173
Hasan A€a, Elçi: 213
Hasan A€a (serdâr kethudâs›): 20
Hasan Be€, Elbasan be€i: 132
Hasan Çavufl: 305
Hasan Efendi: 247
Hasan Efendi câmi‘i (Öziçe'de): 245
Hasan Efendi tekyesi: 246
Hasan, Hz.: 299
Hasan kal‘as› kurbu: 286
Hasan Pafla: 120, 251, 311
Hasan Pafla, Alacaatl›: 313
Hasan Pafla, Bosna vezîri: 119
Hasan Pafla, Budin defterdâr›: 256
Hasan Pafla, Budin vezîri: 113, 123, 233
Hasan Pafla, Bulehnikli (M›s›r vezîri): 251
Hasan Pafla câmi‘i: 117, 251, 255, 256
Hasan Pafla, Celâlî: 125
Hasan Pafla, Deli Gâzî: 125
Hasan Pafla hayrât›: 251
Hasan Pafla, Kapudan: 43
Hasan Pafla palankas›: 100
Hasan Pafla, Petro: 120
Hasan Pafla, Serdâr: 233
Hasan Pafla, T›rnakç›: 161
Hasan Pafla, Yakoval›: 115, 116
Hasan Pafla, Yemiflçi: 236
Hasan Pafla, Yentür (Kanije Paflas›): 33, 35, 40, 43, 44, 48, 241, 242, 243, 310, 312, 313, 326
Hasanî: 102
Hasankeyf cisri: 286, 287
Hasek sahrâs›: 3, 4
haseki: 2, 27, 191, 195, 226, 232
Haseki Sultan Hâtûn: 228
Hâsköy: 91, 129
Hâsoda: 81, 150, 305
hâss / hâs: 1, 2, 61, 63, 65, 69, 70, 71, 72, 73, 93, 96, 97, 99, 101, 102, 111, 121, 137, 162, 195, 213, 215, 236, 239, 240, 244, 248, 251, 254, 259, 273, 282, 286, 291, 292, 294, 296, 300, 301, 306, 314
Hassân (nakkafl): 142
hâss-› hümâyûn: 8, 56, 67, 75, 96, 114, 135, 136, 239, 252, 314
Hasun yaylas›: 20
Hâflim: 40, 70
hat: 70, 119, 128, 146, 149, 228
hatab: 182, 187
hâtem: 148
Hâtem-i Tay: 256, 312
hatman: 196, 197, 199, 205, 234, 236, 237
hatm-i flerîf: 77, 78, 81, 83, 94, 103
hattât: 68, 210
hatt-› flerîf: 2, 27, 48, 54, 191, 195, 250, 268
Hatvan: 129, 130, 142, 156, 157, 233, 236, 237
hatve: 237, 306
Havâle kal‘as›: 53, 54, 243
havân: 49, 141, 151, 154, 207, 208, 308
havân kumbaras›: 229
havân tafllar›: 191
havâriyyûn: 22, 23, 24
Havarnak: 142, 286, 299
havâtînler: 312
havlicân-› Rûmî: 279
Havrân: 91
Havsa: 88
havudlar: 182, 187
havz / havuz: 7, 23, 64, 66, 71, 74, 90, 99, 100, 114, 117, 119, 129, 142, 143, 145, 148, 149, 151, 168, 252, 253, 280, 281, 289
havz u flazrevânlar›: 12
havz-› azîmler: 55
havz-› fiâfi‘î: 168, 255
Haydar A€azâde Mehemmed Pafla: 50
Haydarpafla mahallesi mescidi: 81
haydud: 55, 92, 98, 293
hayduk: 93, 126, 137, 325
Hayduflak: 3, 7, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 197
Hayfâ: 91
hayme: 2, 39, 42, 44, 46, 48, 50, 52, 108, 133, 155, 173, 180, 187, 188, 193, 195, 200, 202, 226, 231, 238, 241, 262, 276, 300, 305, 310, 311
hayme vü hargâh: 31, 34, 48, 65, 101, 102, 108, 174, 175, 181, 182, 187, 188, 195, 238, 241, 242, 278, 279, 325
Hayreddîn Efendi: 135
Hayreddîn Pafla: 268
Hayyâm: 118
hazâ’in: 44, 105, 123, 202
hâz›kân: 151
hazîne: 2, 7, 8, 11, 19, 20, 21, 23, 27, 29, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 61, 68, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 83, 96, 98, 100, 111, 116, 128, 129, 132, 133, 135, 137, 143, 161, 168, 171, 184, 185, 207, 208, 209, 210, 214, 226, 227, 231, 235, 237, 250, 262, 263, 265, 266, 267, 272, 274, 278, 293, 294, 304, 308, 313, 316, 328
haznedârbafl›: 302
Hazzo kal‘as›: 286
hedâyâ: 28, 31, 32, 43, 48, 51, 52, 61, 64, 68, 72, 76, 79, 85, 86, 87, 132, 212, 218, 225, 226, 231, 236, 247, 256, 262, 263, 272, 276, 284, 291, 310
Heddiye flehri: 79
hekîm: 119
Hel Ban Yoram: 33
heldine baklas›: 284
Helil Gabor: 20, 21, 25, 26, 27
helvâlar: 187, 210
Hemedân: 81, 213
hendese: 167
Her ‹rflek Kral: 254
Hereko, kapudan: 11
hergele atlar›: 101
herîse: 30, 164
hersek: 44, 47, 55, 124, 127, 128, 129, 130, 183, 220, 243, 247, 249, 250, 252, 254, 259, 260, 264, 283, 284, 292, 295, 304, 310, 323
Hersek: 53, 237, 243, 247, 248, 250, 252, 253, 254, 257, 258, 259, 261, 262, 268, 269, 273, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 286, 291, 292, 306, 310
Hersek ban›: 250, 258, 277, 279, 281, 327
Hersek Foças›: 257
Hersek kral›: 264, 265, 275, 282
Hersek paflas›: 251, 254, 263, 264, 276, 277, 278, 280, 292
hevâyî fifleng: 28
Heves kal‘as›: 125
heyâkil ü timsâller: 23
Heyhât sahrâs›: 80, 155
heykel: 102
Heyvar flehri: 220
Heyvarofl: 220
h›nto araba: 5, 31, 37, 43, 45, 47, 164, 182, 184, 185, 199, 207, 226
h›nzîr: 124, 177, 178, 181, 184, 208, 213, 264, 278, 306, 313

h›r›zma: 26, 284
H›ristiyan: 23, 38, 89, 139, 155, 184, 186, 190, 204, 205, 265, 267, 268, 327
h›rka-i Resûl: 123
h›rka-i flerîf: 107
H›rmat nehri: 66
H›roflo kal‘as›: 212
h›rs›z: 79, 93, 242, 243, 285, 325
H›rtman: 279
H›rvad / H›rvat: 13, 43, 100, 105, 109, 120, 152, 203, 258, 268, 269, 276, 279, 286, 303, 309, 313, 314, 319, 320, 321, 322
H›rvadca: 276
H›rvadistân: 108, 110, 130, 238, 307, 319, 328
H›rvatca lisân›: 134, 308, 309, 323
h›flt: 139, 143, 202
H›tâ vü Hoten: 251
H›tâyî: 32, 265
H›tâyî kâ€›z›: 95, 142, 167
h›yâbânistân: 91
H›z›r Baba: 150, 153
H›z›r Be€ karyesi: 69
H›z›r Be€ (Köstendil sanca€› Be€i): 298
H›z›r Fak›l› karyesi: 62
H›z›r, Hazret-i: 144, 153, 183, 218, 245, 275, 312, 317
H›z›r ‹lyâs: 156, 264
H›zr ‹lyâs: 150, 153
Hilâle (cariye ismi): 152
hil‘at: 20, 34, 40, 131, 133, 215, 226, 235, 302, 303, 322
hil‘at-i fâhire: 3, 34, 40, 44, 48, 90, 109, 124, 129, 134, 185, 200, 209, 226, 229, 230, 242, 262, 302, 304, 310, 312, 320, 326
hil‘at-i husrevânî: 132
hil‘at-i nâdireler: 48, 185
hil‘at-i pâdiflâhî: 40, 129, 212, 213, 312
hil‘at-i sultân: 68
hil‘at-i flâhî: 131, 185, 188
hil‘at-i flehriyârî: 210, 213, 302
Hilevne kal‘a: 322
Hind: 32, 47, 108, 118, 143, 263, 293
Hind Bahri: 87
Hind füsûskârîsi: 7, 127
Hind hâkân›: 79
Hind pâdiflâh›: 79
Hind sadefkârîsi: 23
Hind tavu€u: 221
Hindî Baba: 104, 186, 193, 238
Hindî Hamza Baba âsitânesi: 293
Hindistân: 79, 220, 221
Hindiyân tekyesi: 104
Hindiyye kal‘as›: 79
Hiranova karyesi: 94
Hirmenli kasabas›: 90
Hisâr: 85
Hisârc›k palankas›: 100
Hisârpîçe kapusu: 140
Hoca Attâr: 82
Hocabay kirmân: 85
Holandiye: 156, 193, 199, 219, 221, 222
Holando ban: 189
Holçar: 225
Holçar kal‘as›: 225, 226
Hollok kal‘as›: 130, 157, 195, 212
Honot kal‘as›: 195
honta: 267
horasân: 22, 105, 163
Horasânî: 326
horasânî kireç: 315
horasânî tula: 106
hore (üzüm cinsi): 24
Horos kapusu: 146, 148, 151, 274
Horoskirmân kal‘as›: 85
Hoflâb kal‘as›: 274
hoflâblar: 83
hofl-bûlu bahâr: 119
Hotan karyesi: 244
Hotin: 58, 81, 237
hotmanlar: 196
Hovalçat adas›: 195
Hoy: 282
Hoyrad (köle ismi): 152
hubûbât: 57, 153, 291
hudûdnâmeler: 81
hukemâ: 14, 22, 24, 119, 223, 257, 272, 279, 287, 290
humma: 58, 66, 100, 147, 148
hunza (lahana): 224
Hûrân: 16
hurma: 24, 221, 270, 271
Hurrem Sipâhî (erkek ismi): 152
Husrev Baba: 109
Husrev Be€, Gâzî (Bosna Paflas›): 101, 102, 111, 112, 130
Husrev Pafla: 263, 266, 268
husrevânî küp: 142, 193
Husvar : 20, 21, 197
Hûflenk fiâh: 7, 196
hût: 61, 187
hutbe: 79, 134, 211, 291, 305
hüccet: 68, 94, 229, 326
hüccet temessükât›: 143
hüccet-i kâ’ime: 93
hüccet-i flerîf: 278
hüccet-i fler‘iyye: 54, 61, 278
Hümâ Sultân hâss›: 69
hünkâr bâ€çesi: 73
Hünkâr câmi‘i: 67, 94, 95, 123, 126, 134, 138, 152, 228, 232, 270, 295, 316
Hünkâr câmi‘i mahallesi (Mitroviçse'de): 102
Hünkâr Depesi: 112
Hünkâr ‹skelesi câmi‘i (Mitroviçse'de): 102
Hünkâr Kapucular kethudâs›: 48
Hünkâr kapusu: 294, 295
Hürmüz: 87, 98
Hürum Sipâhî (erkek ismi): 152
Hüsâm A€a: 39
Hüsâm Çavufl (Budin a‘yân›ndan): 39
Hüsâm Efendi: 247
Hüsâm Pafla câmi‘i: 63, 64
hüsâmî (üzüm cinsi): 24
Hüseyin A€a: 21, 32, 214
Hüseyin A€a câmi‘i: 245
Hüseyin A€a (Hüseyin Pafla Kethudâs›): 214
Hüseyin A€a, Varatl› Panço: 33
Hüseyin Be€ köprüsü: 59
Hüseyin Be€ mahallesi: 57
Hüseyin câmi‘i (Peçoy'da): 115
Hüseyin Efendi: 247
Hüseyin, ‹mâm: 135
Hüseyin Odabafl›: 21
Hüseyin odabafl› (Budin a‘yân›ndan): 21
Hüseyin Pafla: 20, 21, 24, 26, 27, 29, 40, 43, 50, 159, 185, 186, 212, 213, 214, 215, 243
Hüseyin Pafla, Abaza Sar›: 2, 20
Hüseyin Pafla câmi‘i: 249
Hüseyin Pafla, Defterdâr: 185
Hüseyin Pafla, Deli: 83, 321
Hüseyin Pafla, Sar› Abaza (Budin vezîri): 1, 16, 159, 188, 192, 204, 210, 212, 213, 227, 230, 237, 243
Hüseyin Pafla, Serdâr: 21, 25
Hüseyin Pafla (Siyâvufl Pafla kar›ndafl›): 11
Hüseyn Baykara: 32, 238, 243, 254
Hüseyn, rûh-›: 95
Hüseynî: 102

- I -

Igrando Kostantinapol: 127
Igrando Süleymân-› Kostanopol: 128
›l›ca: 13, 14, 55, 64, 65, 66, 90, 100, 134, 146, 147, 148, 149, 154, 155, 167, 168, 169, 171, 244
Il›ca kal‘as›: 100
Il›ca kullesi: 168
Il›ca mahallesi: 145
Irak: 47, 49, 143
›sbatar: 196, 197
›s›rkan: 323
›s›tma: 58, 284
Iskala mahallesi: 146, 147
Islana: 262, 272, 278
Islavkoça karyesi: 244
Ispatar: 203
›stabl: 149, 296
›stabl-› Anter: 63, 149, 259
Istar› Ulah hâss›: 292
Istariulah: 247
Ist›ranca da€›: 70, 87
Iflk›r nehri: 67, 96, 97
Iflk›rapifl nehri: 55, 240, 244
›triyyât: 47, 64

- ‹ -

‹bn Kesîr k›râ’ati: 81, 246
‹brâhîm A€a câmi‘i (Mostar'da): 288
‹brâhîm A€a, Çavuflbafl›: 198, 201
‹brâhîm A€a (Köpürlüzâde Kethudâs›): 291
‹brâhîm A€a (Sadr›a‘zam Kethudâs›): 213, 281
‹brâhîm A€a, Za€arc›bafl› (Arnavud): 159, 172, 191, 192, 212, 230
‹brâhîm Efendi (Murâd Hân-› Râbi‘in rûznâmecisi): 259, 260, 266, 287, 288, 289
‹brâhîm, emîrahor-›: 80

‹brâhîm Hân: 29, 32, 72, 81, 227, 283
‹brâhîm Hâno€ullar›: 69, 70
‹brâhîm Hânzâdeler: 66
‹brâhîm Kethudâ: 93, 173, 202, 219, 238, 243, 262, 281, 282, 285, 310, 312, 319
‹brâhîm (Melek Pafla'n›n o€lu): 77
‹brâhîm o€lu: 29
‹brâhîm, Öziçeli el-Hac›: 167, 168, 170
‹brâhîm Pafla: 42, 51, 99, 100, 105, 109, 113, 114, 120, 121, 126, 173, 175, 176, 178, 180, 182, 184, 185, 201, 202, 203, 204, 205, 242, 249, 298, 313, 314, 316
‹brâhîm Pafla câmi‘i: 69, 249
‹brâhim Pafla, Defterdâr: 2
‹brâhîm Pafla, Do€anc›: 45
‹brâhîm Pafla (Fâtih-i Kanije): 109
‹brâhîm Pafla, Gâzî: 128, 182
‹brâhîm Pafla, Hazînedâr: 259
‹brâhîm Pafla, Kad›zâde: 99, 109, 155, 159, 172, 173, 174, 175, 176, 180, 182, 183, 185, 187, 188, 193, 201, 202, 205, 210, 212
‹brâhîm Pafla, Makbûl iken Maktûl: 90, 104, 105, 110, 121, 144, 147, 296
‹brâhîm Pafla ota€›: 202
‹brâhîm Pafla, Sadr›a‘zam: 133, 259
‹brâhîm Pafla sarây›: 77
‹brâhîm Pafla, Serdâr: 105, 128, 174, 189, 308, 309, 313
‹brâhîm Pafla, Serhofl: 161
‹brâhîm-i Gülflenî: 83, 300
‹briflimzâde hânesi: 306
‹bro Zâ‘im (erkek ismi): 152
icmâl defteri: 137
iç a€alar›: 74, 77, 83, 109, 123
iç alay çavufllar›: 83
iç edikler: 152
‹drîs Baba, Peçoylu: 119, 120
ifrît: 284
‹hmilniç: 196
ihrâm: 195
‹htiman kasabas›: 69
‹kizler karyesi: 69
iklîm-i sâbi: 220, 221
iklîm-i sâlis: 268
iklîm-i seb‘a: 219
ilm-i cerâhat: 152
ilm-i cerr-i eskâl: 117
ilm-i dârü't-tedrîs-i âlimân-› müfessirân: 144
ilm-i f›k›h: 82, 102
ilm-i hadîs: 63, 102, 108, 246, 256
ilm-i hazâkat: 119
ilm-i hendese: 29, 108, 138, 146, 210, 255
ilm-i hey’et: 219
ilm-i kitâbet: 83
ilm-i mi‘mârî: 115, 116, 146, 210, 253, 255
ilm-i mûsikârî: 254
ilm-i mûsikî: 152
ilm-i nahv: 263
ilm-i nakfl: 88
ilm-i nücûm: 29, 42, 127, 263, 266, 272
ilm-i resim: 266
ilm-i sarf: 82
ilm-i fler‘iyye: 286
ilm-i fli‘r: 82
ilm-i t›b: 151, 229
ilm-i usturlâb: 118, 220, 290
‹lok: 105, 257, 259
iltizâm: 67
‹lvov flehri: 37
‹mâm-› A‘zam: 70, 260
imâret: 7, 96, 135, 143, 150, 157, 251, 260, 287, 318
‹mâret mahallesi (Çayniçse'de): 253
imâret-i dârü'l-it‘âm: 253
imâret-i dârü'z-ziyâfe: 64
imâret-i it‘âm: 282
imdâd gemisi: 269
imirzalar: 198, 236
‹mrahor: 180
inbat (rûzgâr): 86
‹ncîl: 15, 23, 24, 32, 222, 224, 248, 263, 265
incir: 32, 47, 61, 114, 144, 153, 158, 220, 221, 223, 267, 268, 272, 281, 291, 292
incü: 23, 265
‹nebaht› Be€i: 298
‹ngilis: 220, 222, 224
‹nkirmân kal‘as›: 85
inpirator: 41, 224
‹pol nehri: 186, 212, 235
‹pflir Pafla: 82, 84
‹rem: 44, 74, 90, 101, 127, 221, 242, 245, 253, 274
‹rem-âbâd: 21
‹remezât: 127, 153, 254
‹remezâtü'l-imâd: 171, 228, 245
‹remistân: 192
irim papa: 16, 32, 159, 189, 213, 224, 254
‹rflan da€›: 113, 301
irflek: 16, 20, 21, 24, 30, 31, 37, 42, 45, 46, 47, 48, 50, 61, 113, 127, 129, 130, 132, 143, 159, 160, 164, 165, 205, 211, 212, 213, 254, 264
‹rflek depesi: 187
‹rflek Kral: 254
‹rflek Papa: 16, 165
‹rflek flehri: 171
Îsâ A€a câmi‘i: 316
Îsâ, Hazret-i: 11, 18, 22, 23, 24, 25, 37, 49, 50, 62, 127, 128, 129, 132, 139, 155, 159, 163, 167, 175, 176, 183, 184, 204, 205, 211, 225, 235, 248, 263, 264, 265, 266, 267, 311
‹sevî: 115, 155, 220, 224
‹sfaç: 42, 43, 47, 108, 152, 156, 163, 179, 181, 183, 186, 199, 200, 219, 220, 221, 222, 224, 264
‹sfaç kral›: 26, 219, 220, 221, 224
‹sinriye flehri: 224, 225
‹sizinye flehri: 193, 200
iskele: 269, 272, 274, 282, 283, 285, 297
‹skele kapusu: 146, 149, 168, 237
‹skele mahallesi: 170
‹skelebafl› mahallesi: 57
‹skender: 43, 89, 115, 129, 132, 159, 224, 301
‹skender Be€ câmi‘i: 91, 300
‹skender Be€, kal‘a hâkimi: 304
‹skender Be€, Peçoy alaybe€isi: 304
‹skender Çelebi, Defterdâr: 73
‹skender da€lar›: 58
‹skender hammâm›: 91
‹skender kal‘as›: 56
‹skender Pafla, Kâ’immakâm: 305
‹skender, sedd-i: 3, 20, 49, 127, 138, 146, 157, 164, 170, 189, 192, 204, 205, 220, 223, 224, 227, 234, 264, 270, 280, 283, 294, 304, 307, 308, 315, 317, 319, 322, 325, 328
‹skender-i Kübrâ: 113, 127, 138, 151, 189
‹skender-i Zülkarneyn: 3, 24, 56, 86
‹skenderiyye: 55, 56, 58, 59, 60, 61, 244, 251, 274, 275, 292
‹skenderiyye Be€i: 46, 54, 183
‹skenderiyye kal‘as›: 56, 57, 59, 61
‹skenderun: 56
‹skender-vâr: 119, 133
iskorpit bal›€›: 86
‹slâm A€a: 200
‹slâm Giray Hân: 219
‹slâmbol: 29, 32, 43, 47, 49, 54, 58, 61, 62, 64, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 80, 81, 84, 85, 87, 88, 93, 95, 114, 128, 129, 134, 135, 136, 137, 141, 153, 159, 167, 189, 247, 252, 259, 264, 267, 274, 285, 293, 305
‹slâmbol patirgâh›: 159
‹slâmbol tekûru: 71, 85
‹slana kullesi: 267
‹slançe kal‘as›: 322
‹slankamon: 101
‹slavin: 3
islimîler: 166
‹slimye kasabas›: 91
‹slovin: 110
‹slovin: 43, 89, 105, 108, 120, 128, 130, 156, 178, 186, 238, 319, 322, 323, 328
‹smâ‘îl B›nar›: 97
‹smâ‘îl Pafla: 1, 4, 10, 16, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 43, 44, 123, 126, 249, 310, 311, 314, 315, 320
‹smâ‘îl Pafla, Çarkac›: 2, 3, 8, 12, 28
‹smâ‘îl Pafla, Vezîr: 126, 135, 242
‹smâ‘îl, fiâh: 112
‹smirli Kovaç karyesi: 244
‹spas kasabas›: 62
‹spilet kal‘as›: 275
ispiri (kufl): 5
‹srâfîl, sûr-›: 207
‹stendil kal‘as›: 275
‹stifani manast›r›: 127
istifanlar: 32
istihâre du‘âs›: 104
istîmân peykerleri: 298
istimrâr emirleri: 304
‹svet Nikola: 127, 129, 142, 264, 311
iflâret toplar›: 60
iflkence: 4, 32, 36
‹flpanpol: 152
‹flpanya / ‹spanya: 56, 58, 60, 61, 76, 127, 156, 250, 259, 268, 279, 284, 285
‹flpanya kral›: 60, 61, 250, 274
‹flpapol: 127
iflrâk: 94

‹flrâk›yyûn kavmi: 113, 116
‹fltavna da€lar›: 55, 247
iflt›rank ipleri: 235
‹fltib: 62, 63, 64, 65, 68
‹fltivan Kral: 155
‹fltivan Kral: 155, 156
‹fltoçniçe karyesi: 95
‹zarila Ason: 134
‹zbor karyesi: 99
‹zladi kasabas›: 91, 97
izmarit bal›€›: 86
‹zmir: 257
‹zvornik: 137, 194, 255, 257, 293, 294, 295, 296
‹zzeddîn karyesi: 88

- j -

Jakva deresi: 97
Jebel karyesi: 53
Jebel nehri: 1
Jebel sahrâs›: 1
Jeldes karyesi: 53
Jidvar : 5, 197
Jitva nehri: 176
Jiven nehri: 323
Jobça yaylas›: 271
jodofl: 16, 46, 48

- K -

kabak: 11, 49, 60, 153, 223, 282
Ka‘be: 116, 251
Kabirova: 92, 93, 94
Kabliçsa yo€urdu: 101
Kâbülî: 248
kabz (hastal›k): 58
kaddâh: 118
kad›: 56, 137, 170, 277, 308, 312
Kad› çeflmesi: 117
Kad› Mehemmed Efendi sarây›: 69
Kad› Osmân Efendi câmi‘i: 255
kad›asker: 134, 300, 304
Kad›n Ana câmi‘i: 63
Kad›n Ana tekyesi: 63
kad›rga: 138, 194, 269, 274, 284, 306, 319
Kad›rga liman›: 64
Kadinaluka karyesi: 241, 244
Kâdirî tekyesi: 249, 253, 256, 260
Kâdiro€lu Velî Çelebi: 91
Kadri Pafla, Silisre vâlisi: 46
Kadu (‹brahim A€a'n›n annesi): 281
Kafesli kapu: 140
kâfûr: 76, 223
kâfûrî: 24, 75, 265
Kâg›z nertan(?): 49
kâ€›dc›: 266
Kahkahâ: 146, 301
Kahkahâ kal‘as›: 49, 138, 307, 315
Kahkahâ, sedd-i: 21, 106, 126, 157, 163, 170, 171, 189, 270, 283, 317
kahve: 46, 52, 75, 176
kahve de€irmeni: 67
kahvehâne: 64, 91, 246, 286, 318
kakulal› ya€l› çörek: 30
kal‘a a€alar›: 63, 135, 162, 268, 270
kal‘a dizdâr›: 1, 2, 55, 71, 103, 105, 111, 114, 116, 121, 250, 268, 277, 280, 283, 286, 296, 297, 298, 306, 309, 314, 325
kal‘a irflekleri: 128
kal‘a kapudan›: 4, 50, 59, 101, 161, 185, 213, 226
kal‘a mustahf›zânlar›: 135
kalafatç›bafl›: 138
kalay: 11, 31, 67, 126, 293
kalayl› teneke: 20, 22, 38, 47, 140
kalayoros irflekleri: 23
kald›r›m: 64, 88, 95, 99, 106, 114, 145, 149, 158, 164, 170, 229, 247, 252, 260, 271, 316
Kalender Pafla: 80
Kalenderhâne: 150
Kalenderî: 150, 285, 293
Kalenderî: 285
Kalenderiyân: 150
kalgalar: 42
kâlive avretler: 199
kalkan: 57, 139, 143, 193
kalkan bal›€›: 86
Kallevine: 130, 143, 156, 221
Kalmak: 198
Kalo kal‘as›: 19
Kalovar kal‘as›: 19, 197
kalpak: 31, 40, 51, 99, 100, 102, 103, 109, 118, 152, 196, 197, 239, 240, 247, 249, 252, 257, 260, 261, 290, 318
Kalu kal‘as›: 12, 42, 300
kalyeta kad›rgalar: 301
kalyon: 34, 194, 257, 267, 268, 274, 306
Kamaniçse kal‘as›: 37
Kamaniçse nehri: 55, 244
kamarans: 196
kamarafl: 197
Kamç› nehri: 87
kamç›lar: 196
Kamerbafl yayla€›: 94
kamerî kays›s›: 118
Kamerü'l-kum: 85
kâmhâ: 37, 64
kam›fl: 51, 52, 65, 205, 318
kanâdîl: 23, 24, 28, 99, 149, 187, 209, 265
Kanadin: 155
Kandiye: 29, 152
Kanicce (Kanije ka‘as›n›n di€er ad›): 314
Kanije: 3, 15, 37, 43, 89, 107, 108, 109, 110, 114, 120, 136, 224, 237, 240, 242, 243, 262, 292, 297, 306, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 325, 326, 327, 328
Kanije buheyresi: 312, 313, 318
Kanije gâzîleri: 310, 311, 312, 314, 318, 320
Kanije gölü: 122, 310, 312, 313, 328
Kanije kal‘as›: 114, 120, 136, 168, 237, 241, 242, 243, 297, 299, 304, 306, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 326, 328
Kanije paflas›: 299, 312, 313, 326, 328
Kanije vâlîsi: 299, 306, 307, 314, 319
Kanl› Kavak yolu: 309, 310
Kanl› kulle: 270, 316
Kanl›ca (Kanije ka‘as›n›n di€er ad›): 314
Kannice (Kanije ka‘as›n›n di€er ad›): 314
kantara: 98, 110, 122, 156, 164, 248, 257, 258, 294
Kanûn-› fiifâ Kitâb›: 152, 229
kanûnnâme: 229
Kapan câmi‘i: 99
kapaniçe: 48, 51
kapdan: 20, 39, 48, 52, 195, 196, 212
kaplan: 48, 102
Kaplan Pafla: 159, 172, 174, 181, 185, 188, 192, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 232, 233, 234, 235, 238, 242
kapl›ba€a: 18, 117, 138, 163, 317
kapl›ca: 147
Kapoflvar: 121, 237, 241
Kapoflvar sanca€›: 237, 314
Kapua€as› kantaras›: 73
kapucu: 136, 293, 298
kapucubafl›: 100, 109, 177, 196, 197, 243
kapucular kethudâs›: 48, 51, 79, 81, 226
Kapucuo€lu karyesi: 62
kapudan: 6, 11, 15, 21, 25, 27, 28, 31, 37, 39, 42, 43, 46, 50, 52, 76, 118, 138, 162, 183, 186, 189, 199, 202, 204, 205, 211, 212, 213, 214, 223, 231, 232, 266, 268, 275, 312, 323, 327
Kapudan sarây›: 99
kapukulu: 2, 39, 137, 158, 159, 230, 268, 270, 296, 304, 306, 312, 314
kapukulu a€alar›: 196, 316
kapukulu odalar›: 137
kapukulu serdâr›: 105, 111, 299
kapukulu yeniçerileri: 33, 35, 213, 214, 236, 294
Kapulu Derbend: 69
Kapufl Ako (erkek ismi): 152
Kara Ahmed: 135
Kara Be€, ‹zvornikli: 194
Kara Da€: 59, 60
Kara Foça kal‘as›: 257
Kara Göbel Be€ câmi‘i (Mostar'da): 288
Kara Hasan mahallesi: 57
Kara Hersek: 156, 157, 236
Kara ‹fltivan: 154
Kara Koncoloz gecesi: 264
Kara Murâd Pafla câmi‘i: 144
Kara Murâd Pafla tabyas›: 138
Kara Murâdl›: 69
karaa€aç: 224
karabatak (kufl cinsi): 86
karabina puflkalar: 229
karabina tüfengler: 153, 162, 184, 197
Karaca suyu: 270, 271
karaci€er: 77
Karada€: 53, 55, 244, 268, 269, 271
Karadaniska flehri: 68
Karadeniz: 70, 84, 85, 86, 87, 106, 247, 257, 274
Karadeniz bo€az›: 85, 86, 87
Karah›rmen: 85, 247, 257
Karahisârî tarz›: 166, 253, 256

karaka gemiler: 222
Karakad› hân›: 64
Karakad› mahallesi: 63
Karakafl Pafla (Budin vezîri): 81, 138, 237
karakat›r (top cinsi): 193
karakullukçu: 53, 181, 183, 187, 193, 241
karakufl: 102, 155
Karaman: 30, 42, 89, 109, 111, 177, 183, 218
Karaman sipâhîleri: 176
Karaman Türkleri: 176, 178
karanfil: 30, 31, 47, 279
Karanl›k Çârsû: 118
Karaosmânl› karyesi: 62
Karasu: 66, 200
Karatafllar: 85
karavul: 3, 5, 17, 18, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 111, 141, 155, 156, 168, 174, 175, 176, 177, 178, 185, 188, 189, 191, 193, 201, 205, 208, 215, 217, 223, 224, 231, 258, 259, 260, 276, 308, 310, 316, 317, 322, 323, 324
kârbân: 108, 263, 272
kârbânsarây: 63, 64, 108, 149, 246
Kardafl Kazak: 196, 199, 203, 212, 235
karg›: 185
karg› m›zraklar: 187
karg› s›r›klar: 109, 179
kârhâne: 67, 70, 96, 108, 118, 141, 143, 154, 166, 168, 169, 226, 252
kar›nca: 210, 321, 323
Kar›fld›ran kasabas›: 88
Karifl flehri: 222, 223
Karl›eli: 301
Karlova kazâs›: 94
Karn›yar›k kal‘as›: 274
Karol kal‘as›: 18
Karol Kral: 132
Karolvar: 18, 197
karpuz: 11
karpuzcu kay›€›: 73
Kars: 79
Karflu mahalle (Çayniçse'de): 253
kartal: 1, 80, 102, 155, 280, 281
Kârûn: 79, 127, 135, 229
kâse-i Çîn: 260
kâse-i nîlgûn: 165
Kâs›m A€a (a‘yandan): 65
Kâs›m Be€: 113
Kâs›m Be€, Mihaç Be€i: 113, 299
Kâs›m (gecesi): 264
Kâs›m Pafla: 107, 108, 117, 130, 134
Kâs›m Pafla câmi‘i (Ösek'de): 107, 120
Kâs›m Pafla, Cerrâh: 3, 4, 10, 33, 35, 40
Kâs›m Pafla çeflmesi: 117
Kâs›m Pafla, Gâzî: 107, 108, 109
Kâs›m Pafla hammâm›: 117
Kâs›m Pafla mahallesi (Ösek'de): 107
Kâs›m Pafla medresesi: 108
Kâs›m Pafla, Peçoyl›: 105
Kâs›m Pafla sebîli: 108
Kâs›m Pafla (Sokollu Mehemmed Paflao€lu): 249
Kâs›m Voyvada: 107
Kâs›mpafla: 88
kas›r: 225, 280, 316
Kasîde: 188
Kaso (köle ismi): 152
kasr: 14, 23, 63, 228, 273, 308
kasr-› Havarnak: 12, 23, 116
kasr-› Illiyyîn: 167
kasr-› ‹rem: 142
kassâb: 168, 266, 292
Kassâb-› Cömerd: 35, 132, 183, 276
kassâm: 326
Kastamonu s›byânlar›: 119
Kastel kal‘as›: 225
Kastelye kal‘alar›: 268
Kafla: 20, 21, 22, 24, 25, 26, 29, 49, 197
Kafla Ban: 17, 21, 23, 24, 26
Kafla kal‘as›: 21, 25, 26, 189
Kafla kapudan›: 26
katana: 10, 26, 43, 156, 186, 212, 226, 319
kat›k peyniri: 66
kat›r: 8, 12, 29, 65, 71, 108, 127, 131, 179, 182, 187, 192, 242, 252, 256, 258, 273
katîfe: 26, 37, 251, 282
katîfe e€er: 202
katîfe kavuk: 309
kâtil: 141
katlavî: 177, 182, 229, 316
katmer gülleri: 167
katrân: 25, 28, 35, 143, 187, 194, 203, 209, 302, 321
katr›nebat: 248
kavak: 67, 246, 262
Kavakl› mahalli: 63
Kavarna: 85
kavata kulleleri: 60
kavs: 187
kavuk: 99, 173
kavza: 147
kaya bal›€›: 86
Kaya Bili: 196
Kaya Sultân: 32, 75, 78, 82, 83, 267
kaya€an: 57, 61, 63, 96, 255, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 267, 269, 270, 275, 277, 280, 281, 283, 284, 288, 292
kay›k: 46, 57, 73, 74, 75, 78, 101, 122, 123, 125, 126, 133, 146, 147, 190, 192, 194, 206, 209, 227, 257, 270, 274, 277, 282, 298, 309, 313, 322
Kaylar karyesi: 53
kaymak: 54, 101, 244
Kayseriyye: 95, 310, 319
kays›: 291
kaz: 47, 86, 125, 157, 215, 221, 328
Kazak: 196, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 210, 212, 220, 234, 235, 326
Kazak-› Ak: 7, 196, 321
Kazan: 72
kazan (gülle): 141
Kazanc›zâde: 183, 320, 326
Kazanfer (köle ismi): 152
kazgan / kazan: 50, 68, 232, 234
Kâz›m, gulâm: 12, 92
kazma: 143, 192, 210, 229
kazze: 82
kebâb: 31, 51, 119, 254, 276
kebe: 1, 60, 195
kebirgeler: 34
kebîfle: 83
Keckivar kal‘as›: 108, 242, 311, 319
keçe: 195, 315
keçi: 63, 71, 267, 272, 276, 302
keçi memesi (kiraz cinsi): 64
keçi südü surutkas›: 159, 284
Keçideresi karyesi: 91
Keçkemet: 123, 125, 132, 140, 142, 146, 153, 156
kefal bal›€›: 58, 86
Kefalonya kal‘as› cezîresi: 275
Kefe: 198, 242
Kefe kirmân: 85
kehene: 151, 165, 263
kehhâller: 14, 229
kehkeflân-âsâ: 286
kehribâ: 23, 209, 223
kehrîz: 169
keklik kebâb›: 272
Kelbelâ: 180
Keli€ra: 85, 87
kelle: 4, 5, 6, 11, 13, 26, 34, 35, 36, 39, 93, 94, 112, 120, 133, 173, 180, 183, 184, 185, 186, 191, 192, 194, 195, 200, 202, 203, 204, 205, 230, 234, 271, 275, 276, 278, 285, 309, 310, 312, 315, 321, 326
Kemah kal‘as›: 66, 106, 277
Kemâl Paflazâde: 129
kemândâr: 82
Kemen Yanofl: 2, 3, 5, 7, 8, 10, 16, 17, 19, 21, 25, 26, 27, 28, 30, 42, 43, 45, 89
kemend: 9, 132, 141, 190, 191, 205, 206, 214
Kemenvar: 234
kemer: 184, 196
kemer-i samsam: 9
kemhâ: 263
kemîngâhlar: 195, 273
Keminvar: 314, 315
Ken‘ân Pafla: 82
Ken‘ân Pafla çiftli€i: 67, 97
Ken‘ân Pafla, Gürcî: 139
Ken‘ân Pafla, Hasta (Sivas vezîri): 155
Ken‘ân Pafla, Sar›: 138
Ken‘ân Pafla, S›ska: 185, 193
Kenefl (Tatar lisân›): 222
kenîse: 4, 7, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 39, 40, 43, 44, 49, 50, 54, 57, 86, 89, 107, 122, 124, 127, 134, 144, 150, 189, 203, 204, 210, 211, 215, 223, 228, 232, 233, 235, 237, 264, 265, 270, 273, 290, 299, 304, 327
Kepan hersek: 130
Kepano€lu: 175
kepeng: 110
keraste: 124, 151, 313
Kerbelâ: 35, 82, 108, 113, 180
Kerefl-elli: 196
Kerpiçli câmi‘i: 94, 95
kerrât kumbaralar: 328
kerrûbiyân: 91
Kerfl kirmân: 85
Keser: 95, 321

keflîfl: 25, 44
keflkül: 149
keflmekefl (üzüm cinsi): 24
Keflmîrî flâl: 76, 144
Keflt nehri: 6
kefltî: 80
kefltîbân: 87, 275
kethudâ: 19, 32, 50, 74, 75, 88, 136, 164, 178, 185, 202, 210, 245, 266, 278, 279, 293, 298, 299, 325
Kethudâ Be€: 173, 320
Kethudâ sebîli: 108
kethudâyeri: 1, 67, 71, 72, 91, 100, 239, 247, 252, 258, 259, 261, 268, 277, 281, 282, 283, 292, 296, 297, 299
Kettano€lu: 44, 313
kevâkib: 187
Kevser: 57, 95, 108, 180, 239, 270
Keyhusrev: 189
Keykâvûs: 24, 149, 256
K›ble kapusu: 106
k›ble (rûzgâr): 86
K›bleli Pafla: 105, 173, 175, 181, 185, 192, 201, 209, 212, 242, 320
K›br›s: 306
K›btî: 67, 95
K›halom: 42, 44, 45
K›landa da€lar›: 323
K›laniça karyesi: 292
k›l›ç: 20, 33, 36, 37, 39, 45, 57, 61, 83, 89, 92, 93, 115, 128, 133, 136, 143, 180, 184, 188, 191, 193, 194, 195, 196, 202, 203, 205, 207, 215, 216, 229, 231, 241, 249, 252, 258, 266, 271, 273, 279, 284, 285, 291, 300, 301, 303, 305, 307, 309, 316, 327
K›lmah Tatar›: 198
K›mâmesi: 23
k›nal› at: 162
K›nal›o€lu: 193, 200
K›nbe menzili: 2
K›n›kl› kasabas›: 88
K›pçak: 50, 80, 155
K›pona: 127
k›râ'at-i seb'a: 81
k›rah çorbas›: 153, 159
k›ran (top cinsi): 193
K›rasinçe nehri: 325
K›rafliçe gölü: 111
K›ratova nâhiyesi: 65
k›rbalar: 145
K›r›m: 32, 46, 68, 80, 85, 86, 163, 196, 198, 242
K›r›m hân›: 85, 193, 196, 212
K›r›m mirzalar›: 198
K›r›m Tatarlar›: 198
k›r›nt›: 35, 323
K›rkkenîse: 70, 92
K›rkkilise: 70
k›rlang›ç: 257
K›rnagol karyesi: 69
K›rraba yaylas›: 55
k›s›r: 84
k›srak: 92, 180
k›ssîs: 7, 23, 44, 49, 113, 115, 134, 150, 213, 248, 265
K›fl Varat: 197
k›flla: 237, 238, 241, 242, 243
K›fl-Varat kal'as›: 19
k›tl›k: 52
k›tmîr: 75, 93
K›v›rc›kl› karyesi: 90
k›z: 172, 219, 221
K›z adas›: 146
K›z kral: 130, 243, 312, 313, 318
k›zak kundaklar›: 316
k›zaklar: 30, 156, 193
K›zanl›k: 90, 91
K›z›l Sahrâ: 132
k›z›l tabyalar: 274
K›z›la€aç Yenicesi kasabas›: 69
K›z›lbafl: 178
k›z›lc›k: 120
K›z›lelma: 84, 87, 91, 107, 127, 128, 133, 134, 135, 138, 142, 143, 151, 159, 160, 163, 164, 166, 167, 176, 228
K›z›lelma câmi'i: 166
K›z›lelma kal'as›: 127, 128
K›z›lelma sarây›: 127, 128, 129, 140, 142, 143, 145, 151
K›z›lelma toplar›: 127
K›z›lhisâr: 44, 159, 162, 164
K›z›l›rmak: 87, 287
K›z›lsarây: 133, 135, 138, 143
K›z›lyumurta: 222
K›zlar adas›: 236
K›zlar A€as›: 1, 80
kibâr-› a'yân: 140, 288, 290
kibrît: 33, 148, 220, 222
Kiçi Nogay: 196
Kîf flehri: 79
Kihalom: 42
kilar: 59, 259, 266
kilarc›bafl›: 81, 302
kilarc›yân: 109
kilar-› hâssa: 81
Kile: 142, 153
Kile sahrâs›: 126, 128, 131, 136, 155, 156, 158, 237
Kileovas›: 126
Kili kal'as›: 247, 257
Kili kirmen: 85
kilim: 185, 195, 210
Kilimente: 60, 268, 271, 275
Kilinse kirmân: 85
Kilis: 29, 275, 292
kilise: 6, 7, 9, 15, 37, 63, 70, 97, 155, 233, 248, 328
Kiliseli karyesi: 62
kimyâ: 64
kimyâb makûlesi: 199
kiraz: 13, 55, 64, 65, 90, 91, 102, 108, 153, 252, 253, 254, 256, 281, 295, 308
kireç: 22, 105, 163, 210, 317, 326
Kireçhâne zindân›: 316, 318
kiremit: 2, 9, 12, 20, 22, 28, 31, 38, 47, 49, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 86, 88, 91, 93, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 107, 111, 114, 116, 121, 122, 140, 144, 147, 148, 192, 237, 240, 245, 249, 251, 253, 255, 261, 264, 269, 270, 280, 284, 288, 296, 299, 306, 307, 308
Kirifl nehri: 8, 11
kirpi: 21, 110, 270, 285, 308, 315, 317, 319
Kifl Varat: 11
kitâb mahzeni: 116
Kitâb-› Cezerî: 81
Kitâb-› Edvâr: 152
Kitâb-› fiât›bî: 81
Klora: 60, 268, 284
Koca Mehemmed Pafla câmi'i: 64
Koca Mehemmed Pafla pülü: 73
Koca Mustafâ Pafla, Üsküplü (Ebü'l-feth vezîri): 284
koç: 217
Koçana yaylas›: 65
koçi araba: 77
koçyafl arabac›lar›: 101
kokoç: 25
Kokol nehri: 30
kol tüfengi: 37, 197, 216, 279
Kolar palankas›: 100
Kolafl›n: 257
Kolçvar kal'as›: 4
Kolibara nehri: 55, 244
Kolojvar: 11, 18, 28, 197
Kolon: 152
Kolflad kal'as›: 293
kolumburuna: 49, 141, 146, 157, 195, 201, 214, 307, 308, 313, 317, 319
Komar kal'as›: 304, 315
Komaran: 161, 163, 171, 174, 199, 203, 205, 206, 207, 209, 215, 226, 227
Komaran kal'as›: 130, 156, 162, 164, 174, 175, 189, 192, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 213, 215, 216, 217, 219, 225
Komaran kapusu: 192, 205, 207, 208, 227, 228, 229
Kombur kal'as›: 269
Kom›fltiçne karyesi: 97
komor bârgîri: 252, 263, 278
komsin: 196, 197
Komyadin kal'as›: 212
Komyat kal'as›: 212
Kon kal'as›: 55
konakç›: 4, 45
Konc kasabas›: 259
Konevik karyesi: 293
Koniçe karyesi: 101
kontufl: 64, 173, 196
Kopan: 121, 237, 306, 309, 310, 314
kopar: 196, 197
kopçal› çakfl›r: 57, 103, 118, 152, 239, 247, 252, 257, 290, 295
Koprivniçe kal'as›: 323, 325
Kopuz saz›: 118
Korkud, Sultân: 29, 30
Korlad Kafla Ban kenîsesi: 26
Korladik manast›r: 26
Korol: 3, 21, 42, 43, 120, 130, 152, 156, 178, 183, 186, 219, 220
Koronvar: 156

Korpi kullesi: 283, 284
Korsaka: 284
korta: 266
kortela b›çak: 57
kortela k›l›ç: 118
koru: 69, 315
Korucuo€lu: 65
Kosk› Mehemmed Pafla câmi‘i (Mostar'da): 288
Kosk› Pafla mahallesi: 288
Kosnoçoçan kal‘as›: 212
Kosova: 94, 102, 112, 248, 250
Kostaniçe s›r›klar: 102
Kostantin: 70, 85, 86
Kostantiniyye: 73, 89
Kostantinopol patirgâh›: 159
Kosvar sahrâs›: 4
Kofltonik karyesi: 244
Kota köyü: 269
Kotan› köy: 269
Kotur: 59, 60, 250, 252, 258, 260, 261, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 292
Kotur kal‘as›: 47, 60, 62, 243, 249, 250, 252, 257, 262, 268, 269, 272, 273, 274, 275, 279, 310
Kovin: 124
Kovin adas›: 123, 124, 125
Kovin kal‘as›: 248
Kovinç karyesi: 279
Kovukdere: 88
koya€›stân: 119
koyun: 5, 6, 8, 12, 13, 16, 19, 30, 44, 50, 59, 63, 65, 68, 71, 87, 92, 94, 101, 108, 112, 125, 181, 185, 186, 198, 218, 221, 222, 238, 267, 271, 272, 273, 275, 276, 281, 295, 296, 302
Koyun adas›: 124, 125
koz a€açl›: 295
Kozluca: 295
Kozluk kasabas›: 295
köle: 152, 173, 174, 216, 218, 271, 295
Köle ‹brâhîm, harâmî: 295
Kölüc kal‘as›: 277
kömür: 72, 292
köpek cengi: 35, 180, 203
köpek çoban›: 313
Köpek kal‘as›: 121, 313
Köprez yaylas›: 292
Köprü câmi‘i: 95
Köprü kal‘as›: 62
Köprüalt› liman›: 87
körfez: 269
Körfez denizi: 56, 58, 267
Körfez, deryâ-y›: 269
Körfez kal‘as›: 107
Körfös kal‘as›: 275
Körföz cezîresi: 321
körük: 67
kös: 19, 33, 180, 196, 231, 232, 265
kösdek: 34, 176, 177
Köseli karyesi: 69
Köstence: 85
Köstendil: 63, 65, 66, 230, 298
Köstendil hummalar›: 66
köflk: 164, 252, 260, 275, 318
Köylüc kal‘as›: 55, 240, 244, 277
Köyvar: 13, 27, 197
Krakov: 32, 40, 47, 225
Kral bâ€›: 153, 155
Kral Cisri kurbu: 310, 311
Kral korusu: 153
Kral Köprüsü: 310
Kral kuyusu: 308
Kral Sarây› meydân›: 142
Kral taburu cengi: 110
Kral tabyas›: 227
kraliçe: 134
Kraflinçe nehri: 298
kubâdî: 100
kubâdî pâbuç: 57, 239, 257
kubâdî pâypûfl: 103, 118, 252
Kuban: 85
Kuban kal‘as›: 241
Kuban nehri: 87
Kubbealt›: 76, 77
kubur (la€›m yollar›): 195, 196, 200, 202, 204, 320, 321
Kubûrîzâde: 211, 228
Kuds-i fierîf: 23
kudsî (üzüm cinsi): 24
kudûm: 116, 149, 196, 209, 265
kuduz: 191, 311
Kudüs: 115, 116, 160
Kudüs-i fierîf: 128, 159, 165, 256
ku€u: 44, 86, 189, 215, 267, 286, 315, 317
kuka: 27
kuka sorguc: 51
kuka süpürge: 27, 137
kula€›z: 15, 27, 62, 130, 138, 172, 175, 176, 220, 222, 240, 248, 276
Kuli (köle ismi): 152
Kulibuk kal‘as›: 277
Kulibuk sahrâs›: 276
Kulzüm, Bahr-i: 87
kumafl: 21, 31, 43, 48, 61, 68, 267, 271, 272, 279, 285
kumbara (top): 137, 141, 162, 191, 192, 194, 195, 196, 203, 210, 234, 235, 301, 302, 303, 311, 312, 313, 314, 317, 320, 326
kundak dutmaz: 138
kundakk›ran (top cinsi): 193
Kunefl(?) : 69
kurba€a: 315, 316
kurbânlar: 73, 207, 243
kurd: 67, 92, 102, 181
Kurd Çelebi, Kâs›mpaflal› Kapudan: 88
Kurd Pafla: 155, 185, 199, 200, 207, 210, 212, 219, 229, 230
Kurd Pafla, Dobrucal›: 193
Kureyflîler: 58
Kurite(?) bâ€lar›: 171
kurnalar: 22
Kurs: 19, 21
Kurs ban (Kafla kal‘as› ban›): 189
Kurs Macar›: 20, 41, 159
Kurs Palatinos: 41
kurflum: 5, 9, 40, 49, 63, 64, 69, 70, 71, 81, 88, 91, 92, 95, 99, 100, 101, 103, 108, 109, 112, 115, 117, 126, 133, 142, 144, 145, 147, 148, 149, 154, 170, 181, 182, 184, 194, 201, 202, 203, 210, 216, 217, 222, 229, 234, 245, 251, 253, 255, 256, 259, 260, 264, 273, 278, 280, 288, 289, 291, 295, 296, 300, 301, 303, 304, 308, 311, 315, 325, 327, 328
Kurflumcuo€lu: 316, 320
kurflumlu hân: 62, 64
Kurfluniçe kal‘as›: 100
Kuru Kilise menzili: 3
kurud: 17
kufl kondurmaz toplar›: 269
Kuta: 33
kutmen esbâblar: 318
kutnî: 82
Kutuh bo€az›: 34
kuyular: 57, 101, 113, 123, 150, 229, 235, 282, 299, 313, 318
Kuyular menzili: 241
kuyumcu: 148, 266
kuzu: 30, 119, 125, 186, 247, 273, 276, 281, 290
kuzu kürkü: 272
kübe: 196
Küçük câmi: 71
Küçük câmi‘ (Peçoy'da): 115
Küçük Çârsû (Mitroviçse): 102, 103
Küçük Çekmece: 72
Küçük Ova: 56
Küçük fiamos nehri: 4, 28, 29, 30
Küçük Üsküp kasabas›: 70
Küçük Zâim: 63
Küçükoda: 77
küheylân: 34, 48, 52, 68, 83, 102, 109, 177, 196, 197, 206, 208, 217, 218, 238, 259, 278
kükürd: 148
külâhl› bostânc›lar: 73
külbe-i ahzân: 102, 123, 279
külüng: 93, 229
Külvar kal‘as›: 195, 231, 232
Kümeylî: 150
küngler: 169
küpler: 145
Kürdistân: 247, 287
Kürdler: 82
kürek: 143, 192, 210
kürk: 27, 30, 34, 37, 40, 42, 43, 48, 52, 73, 83, 185, 191, 196, 197, 200, 202, 238, 247, 262, 279, 280
kürsî: 211
küfltegîrlik ilmi: 82
Kütâhiyye: 204, 210, 302, 305
kütük: 195

- L -

labada kökü: 279
Labofl: 1, 13
Laboflvar: 197
Laçka vilâyetleri: 136
ladika: 23, 50, 113, 265
Lâfîzâde: 6

Lagosa kal‘as›: 306
Lagofl kral: 11, 104, 111, 112, 120, 121, 122, 128, 129, 131, 133, 134, 149, 159, 236, 299
Lâ€arî Efendi: 254
la€›m: 9, 17, 129, 137, 138, 161, 163, 171, 174, 196, 200, 203, 204, 207, 208, 209, 227, 234, 235, 245, 274, 283, 320, 321, 326, 328
lahana: 49, 125, 159, 223, 224
Lak bâ€lar›: 184
Lak bay›rlar›: 175, 176
Lak da€›: 163, 164, 177, 178, 183, 184
lakoz balgam: 232
Laktan›tyofl: 119
la‘l: 16, 32, 48, 128, 144, 165
Lala derbendi: 66
Lala fiâhin Derbendi: 66
Lala fiâhin Pafla: 66
lâle-i hamrâ: 10
lâlezâr: 59, 119
la‘l-gûn: 91
la‘l-i Bedahflân: 144
la‘netnâme: 229
Lanka kapusu: 72
lankoz (top cinsi): 193
Lapoviçse flehri: 37, 45
Lara bay›r›: 163, 164, 179, 183
Lara da€›: 175, 176, 177, 184
Laristân: 47, 108, 253
Lasinçe: 112
Laslo Kral: 121, 128
Lasman: 262, 263, 279, 286
Laflka: 237, 318
Latin: 113, 115, 127, 128, 134, 152, 159, 245, 254, 255, 263, 264, 265, 268, 279, 286, 297
Latin lisân›: 7, 127, 233, 244, 247, 248, 249, 252, 258, 259, 261, 263, 264, 267, 273, 274, 275, 277, 279, 281, 282, 283, 286, 313, 318
Latin müverrihleri: 72
Latin, Tevârîh-i: 244, 286
Latince: 165, 249, 262, 271, 291
Lavofl: 112
Laz: 33, 94, 95
Laz banlar›: 128
Laz kâfirleri: 94
Lazika ban: 94, 95
Ledeniçe deresi: 252
leffâf: 118
Leh: 3, 13, 16, 17, 22, 23, 27, 31, 32, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 47, 108, 152, 156, 163, 178, 179, 181, 183, 186, 197, 219, 220, 221, 225, 226, 264
Leh ban›: 130
Leh kapudan›: 226
Leh kral›: 38, 219, 225, 226
Leh lisân›: 37, 220
Leh sarây›: 45
Leh tavu€u: 153
Lena: 4, 52
Lena kal‘as›: 62
Lena nehri: 4
Lenadib: 62
Lefl kal‘as›: 55, 56
Leve (Eflak Be€i): 199, 212, 231, 234, 238
Leve kal‘as›: 130, 157, 189, 195, 212, 213, 230, 231, 232, 243, 321
Leve sahrâs›: 231
levend: 57, 98, 109, 114, 118, 181, 249
levend ad›m›: 139
levend yi€itleri: 268
levrek bal›€›: 58, 86
leyle-i Berât: 113
leyle-i isneyn: 83
leyle-i Kadr: 81, 83, 113, 187, 209
leyle-i Mi‘râc: 113
leyle-i zifâf: 74
leylek: 22
Lig nehri: 55, 244
Ligoraflki: 197
Ligrad kal‘as›: 313
Ligradc›k kal‘as›: 108, 319, 323, 328
Lika kal‘a: 322
Lim nehri: 55, 247, 248, 249
liman: 85, 86, 267, 268, 269, 271, 274, 275, 285
limon: 47, 153, 220, 221, 268
lipâçe: 75, 109, 131, 197, 328
Lipete: 278, 289, 291
Lipova: 200, 237
Lipye karyesi: 54, 244
Lisovik karyesi: 243
Litovik karyesi: 54
Litre: 195, 208, 212, 213, 214, 234, 238
Litre kal‘as›: 157, 194, 199, 201, 212, 213, 214, 215, 226, 228, 243, 321
Litre nehri: 188, 189, 190, 192, 205, 209, 213, 215, 230
Loboflka: 257, 278, 281, 285, 286, 291
lodos: 85, 142, 271, 284
Lofça: 67, 93, 94, 95, 97
Lofder nehri: 97
logofet: 196, 197
Lokmân: 226
Lom nehri: 97
lonca: 122, 124
lonca köflkü: 103, 111, 122, 168, 170, 286, 298, 318
Loncat: 130, 193, 200, 224
Lopoflka: 260
Lozna karyesi: 69
lu‘bedebâzl›k: 82, 83, 321
Lubin kasabas›: 261, 262, 278
Lubomir: 261, 262, 272, 278
Luccî, Bahr-i: 87
Lugofl kal‘as›: 1
lunbar: 315
Lût, Bahr-i: 87
Lût kavmi: 40
luturyan: 15, 32, 34, 46, 179, 182, 185, 197, 207, 217, 219, 220, 221, 265
lûzi'n-nebî: 279
Lü’lü cezîresi: 79
Lübzâde: 259
Lübzâde çiftli€i: 281
Lübzâde Oca€›: 261
Lütfullâh Efendi: 96

- M -

ma‘âcin makûleleri: 229
Ma‘arra: 16
Ma‘arratü'n-Nu‘mân: 16, 247
Macar: 1, 2, 3, 5, 8, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 24, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 40, 41, 47, 49, 108, 111, 114, 118, 120, 125, 127, 129, 130, 136, 139, 142, 151, 152, 154, 155, 159, 162, 163, 164, 167, 174, 175, 178, 180, 181, 183, 184, 186, 191, 192, 194, 197, 199, 205, 206, 207, 208, 210, 212, 214, 215, 218, 219, 225, 226, 227, 228, 232, 234, 237, 245, 254, 255, 264, 314, 318, 319, 322
Macar Duflak (Menûçehr o€lu): 7
Macar düyûrlar›: 215
Macar ‹svan: 7
Macar katanas›: 109, 162, 180, 186, 197, 217, 225
Macar kenîsesi: 227
Macar k›z›lelmas›: 127
Macar lisân›: 1, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 28, 31, 33, 42, 45, 105, 111, 119, 120, 122, 127, 142, 154, 156, 159, 213, 226, 231, 233, 236
Macar Yuvan (yeniçeri a€as›): 152
Macarca: 20, 23, 109, 118, 153, 216, 308, 318, 319
Macaristân: 2, 127, 147, 159, 162, 231, 234, 319
ma‘cûnlar: 282
ma‘den: 8, 195, 226
Ma‘den da€lar›: 188, 213
Ma‘den kal‘as›: 214, 219, 231
Ma‘den karyesi: 65
Ma‘den yaylalar›: 219
ma‘den-i f›zzas›na: 14
ma‘den-i giyâh: 12
ma‘den-i hadîd: 292
Ma‘den-i Süflâ kal‘as›: 231
Ma‘denler kal‘as›: 212
Ma‘denvar da€lar› kal‘as›: 232
Ma‘dî-Kerib: 31, 50, 125, 214
Magalyan, Bahr-i: 87, 224
ma€ârâ: 8, 72, 245, 259, 276, 280
Ma€nisa: 192, 204, 207, 212
Mâhebrû (cariye ismi): 152
mahfil: 117, 167, 211, 227, 228, 260
mahfil-i mü’ezzinân: 9, 166, 210
mâhîler: 58, 105, 111, 122, 227, 258, 278, 280, 281, 288
mahkeme: 91, 170, 256, 260, 271, 307, 308
Mahkeme câmi‘i: 170
Mahkeme mahallesi (Ösek'de): 57, 107, 170, 270
Mahkeme medresesi: 170
mahleb: 279
mahlûl kâtibi: 136
Mahmo (erkek ismi): 152
Mahmûd A€a, Zenberekçibafl›: 63
Mahmûd Befle: 91
Mahmûd Efendi, matbah-› flehriyârî emîni: 67

Mahmûd Pafla: 100, 236
Mahmûd Pafla (Anadolu be€lerbe€isi): 303
Mahmûd Pafla, Velî (Sadr›a‘zam): 244, 245, 250
Mahmûd Pîr-i yâr-› velî: 35
Mahmûd Sipâhî oca€›: 254
mahmûdî: 83
Maho Sipâhî (erkek ismi): 152
mahpûshâne: 104
mahzenler: 269, 282, 293, 324
makâm-› çârgâh: 210
makâm-› rehâvî: 32
makâm-› segâh: 211
makâm-› fieyh: 74
makara: 98, 106, 110, 121, 122, 235, 270, 285, 298, 299, 307, 315, 316
makas: 229
makas (gülle): 141
makas toplar›: 194
Makbûl Mustafâ Pafla câmi‘i: 147
Makdisu flehri: 79
Makedonya: 72, 84, 85, 264
makrame: 206, 216, 267
Makfli kral: 17
Maktûl ‹brâhîm Pafla sarây›: 90
mâl defterdâr›: 135, 158, 314
mâl u menâl: 18
Malazgird: 286
mâl-› firâvân: 61, 80, 89, 128, 130, 200, 209, 214, 221, 223, 225, 273, 276, 312
mâl-› ganâ’im: 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 27, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 50, 52, 61, 79, 89, 93, 124, 125, 130, 132, 133, 157, 160, 161, 173, 174, 183, 184, 185, 186, 190, 199, 200, 201, 204, 209, 212, 215, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 233, 235, 239, 248, 261, 268, 272, 273, 275, 276, 301, 309, 312, 313, 315, 320, 322, 323, 324, 326
mâl-› hazâ’in: 79, 89, 124, 129, 130, 184, 190, 202, 207, 311, 312
mâl-› pâdiflâhî: 28, 29, 30, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 158, 208
Mâlikî: 136
Malkoç Be€: 67, 68, 300
Malta: 74
manast›r: 8, 11, 14, 18, 19, 20, 24, 31, 47, 49, 51, 55, 122, 155, 167, 204, 215, 222, 223, 227, 248, 264, 265, 267, 271, 274, 323
Manay›t kilisesi: 112
mand›ra: 87
ma‘nek: 83
Mânî (nakkafl): 24, 25, 83, 88, 142, 166, 251, 255
mankalar: 138
Mankalya: 85
mank›r: 137
mank›r pençik: 325
Mank›t-elli: 196
Mankordonya: 284
Mankup kirmân: 85
manlifke flapka: 266
Mansûrlu: 196, 198, 328
Mantikukule: 175, 186
Manya burnu: 60
Mara Kot: 190
marâl: 91
marâlî: 66, 80, 197, 221, 248
Mar‘afl / Mar‘ayfl: 89, 111, 112, 155, 183, 193, 204, 205
mârbafl›: 2
Mardin: 81, 138, 163, 315
Marjik: 248
Marmara gemisi: 75
martallar: 202
mart›: 86, 147
martolos: 137, 158, 162, 230, 314
Marya Kot: 24
Marzifon: 62, 96, 150, 153
masdar: 315
Maskov: 47, 72, 85, 108, 197, 264
Maslovin iskelesi: 298, 309
Maslovin kal‘as›: 108, 297, 325, 326
mastabalar: 225
maflatl›k: 11
Maflkolur bâzâr›: 109
maflr›k (rûzgâr): 86
Matar nehri: 16
matarac›: 196, 197
Matayofl Pranko: 18
matbah: 24, 59, 259, 263, 266, 296, 300, 305
matbah-› Keykâvûs: 24, 149, 256
Mati nehri: 55
matraka: 251
Matyafl ban: 296, 297
Matyafl kral: 13, 105, 164, 165, 170, 299
Mavosa kal‘as›: 306
May Frav Bânû: 31
mâya deve: 182
Mayfirav Bânû (Lagofl kral avreti): 129, 265
maymun: 10, 133, 179, 278
mazgal: 61, 105, 106, 111, 172, 194, 199, 237, 245, 262, 269, 299, 308, 315, 316, 317
ma‘zûlciyân: 158, 162
me’kûlât u meflrûbât: 46, 96, 229, 247, 248, 254, 264, 272, 281
mebrûm katîfe: 48
mecmereler: 77
Mecûsî: 58, 155, 220, 222
meçikler: 208
meçler: 184
medâris: 116, 246, 256, 260
meddâhlar: 166
medeninkar: 197
Medîne: 1, 2, 9, 128, 300
medrese: 7, 11, 14, 31, 44, 50, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 71, 72, 88, 91, 95, 97, 100, 101, 102, 104, 111, 116, 135, 143, 144, 147, 157, 167, 170, 228, 237, 239, 240, 248, 251, 253, 256, 262, 270, 277, 280, 282, 284, 289, 292, 295, 296, 297, 298, 300, 307, 308, 316, 318
Mefâr›kîn kal‘as›: 286
Megeflvar kal‘as›: 31, 32
mehâzin: 163, 269
Mehdî, Hazret-i: 263
Mehemmed A€a: 65, 222, 246
Mehemmed A€a, Abaza: 80
Mehemmed A€a, Ak Serdâr: 17, 20
Mehemmed A€a, Baltac›: 63
Mehemmed A€a, Be€ kethudâs›: 96
Mehemmed A€a, Celîlzâde: 63
Mehemmed A€a ibn Abdüllatîf: 256
Mehemmed A€a, ‹pflirli: 190, 207
Mehemmed Be€, el-Hac›: 288
Mehemmed Be€, Gâzî Mihalo€lu: 113
Mehemmed Be€, Karaferyelü: 233
Mehemmed Be€, Meyyito€lu Gâzî: 69
Mehemmed Be€ (Semendire be€i): 130
Mehemmed Be€, Serdâr: 113
Mehemmed Be€, Seydî Ahmed Paflazâde: 14
Mehemmed Be€, Seydîzâde: 29
Mehemmed Be€, Yahyâ Paflazâde (Semendire be€i): 130
Mehemmed Çelebi, Örenli Gazzâz: 70
Mehemmed Çelebi Sultân: 69, 72
Mehemmed, Defterdâr: 288
Mehemmed Efendi: 201, 202
Mehemmed Efendi, Geysûdâr Kapânî: 186
Mehemmed Efendi, Gürcî (Baflmuhâsebeci): 201
Mehemmed Efendi, ‹mâm: 77
Mehemmed Efendi, Kiçi: 77, 78
Mehemmed Efendi, fiâmîzâde: 99, 201
Mehemmed Giray Hân (K›r›m hân›): 7, 46, 193, 196, 219, 328
Mehemmed Giray Hân, Semiz: 131
Mehemmed Hân: 1, 29, 53, 54, 56, 61, 72, 76, 84, 89, 244, 250, 305
Mehemmed Hân câmi‘i: 214
Mehemmed Hân câmi‘i: 269, 280, 295
Mehemmed Hân, Çelebi: 128
Mehemmed Hân, Ebü'l-feth: 13, 29, 43, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 70, 72, 74, 84, 85, 86, 88, 94, 97, 100, 112, 128, 134, 164, 189, 239, 244, 245, 248, 249, 250, 254, 258, 268, 269, 275, 277, 279, 280, 281, 283, 284, 286, 293, 294, 295, 296, 305
Mehemmed Hân vakf›: 84
Mehemmed Hân-› Evvel: 72
Mehemmed Hân-› Râbi: 1, 51, 174, 186, 227, 228
Mehemmed Hân-› Sâlis: 101, 114, 121, 125, 160, 165, 174, 186, 189, 212, 233, 236, 299, 308, 309, 313, 314, 315, 316, 321
Mehemmed Hân-› Sânî: 59, 285
Mehemmed Kethudâ Pafla, Gürcî Koca: 185
Mehemmed Pafla: 30, 43, 46, 50, 59, 77, 154, 160, 165, 242, 276, 288
Mehemmed Pafla, Ak (Kefe vezîri): 198
Mehemmed Pafla, Boynue€ri: 307
Mehemmed Pafla, Çavuflzâde (Karaman vezîri): 53, 183, 185, 199
Mehemmed Pafla (E€re paflas›): 312
Mehemmed Pafla, Filibeli Pirinççi (E€re paflas›): 231, 233

Mehemmed Pafla, Gürcî: 159, 175, 182, 185, 192, 193, 202, 212, 215, 217, 218, 230, 237, 242, 243, 311, 320
Mehemmed Pafla, Haseki: 180
Mehemmed Pafla, H›s›m: 44, 159, 172, 174, 185, 188, 274
Mehemmed Pafla, Koca: 64, 73, 164, 171
Mehemmed Pafla, Kosk›: 288
Mehemmed Pafla, Köpürlü: 1, 2, 48, 50, 75, 84, 97, 189, 227, 233, 240, 274, 275
Mehemmed Pafla, Küçük: 42, 43, 44, 46, 50
Mehemmed Pafla, Lala: 161, 171
Mehemmed Pafla, Niflânc›: 120
Mehemmed Pafla, Sadr›a‘zam: 161, 301
Mehemmed Pafla, sancak hâkimi: 56
Mehemmed Pafla, Sat›rc›: 236
Mehemmed Pafla, Serdâr-› Mu‘azzam: 160
Mehemmed Pafla, Seydî Ahmed Paflazâde: 183
Mehemmed Pafla, Seydîzâde: 185
Mehemmed Pafla, Sokollu: 66, 101, 102, 160, 249, 253, 287, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 309
Mehemmed Pafla, Sührâb: 155, 159, 172, 174, 180, 183, 185, 193, 204, 210, 218, 237, 243, 261, 262, 267, 271, 272, 273, 275, 276, 277, 278, 279, 282, 285, 292, 299, 306, 310, 314, 315, 316, 317, 319
Mehemmed Pafla, Tavîl (Rûmeli vezîri): 236, 313
Mehemmed Pafla, Yahyâ Paflazâde (Budin vezîri): 160, 233, 236
Mehemmed Pafla, Yûsuf Be€zâde: 59
Mehemmed Pafla, Zileli Ferrûh Çavuflzâde: 230
Mehemmed fia(?) Be€: 54
mehter: 83, 109, 137, 164, 241, 298, 303
mehterbafl›: 51, 177, 245, 303
mehterhâne: 48, 56, 61, 83, 96, 104, 106, 109, 121, 122, 143, 174, 178, 181, 185, 196, 197, 200, 207, 208, 211, 215, 269, 270
Mekemorya: 89, 107, 108, 110, 120, 130, 238, 313, 314, 319, 322, 328
mekik (gülle): 141
Mekke: 1, 9, 58, 134, 160, 211, 300
Mekkî: 98
mekteb: 56, 61, 69, 73, 135, 147, 150, 167, 249, 258, 262, 277, 280, 283, 294, 298, 318
mekteb-i ci€er-kûfle-i püserân: 91, 116, 297
mekteb-i çelebi: 293
mekteb-i dârü't-ta‘lîm: 67, 108, 296
mekteb-i ebcedhân: 99, 102, 170
mekteb-i püserân: 100, 144, 284
mekteb-i s›byân: 71, 95, 104, 111, 145, 157, 239, 240, 248, 249, 270, 282, 292, 295, 300, 307, 316
mekteb-i tahsîl-i dârü'l-ulûm: 253
mekteb-i t›flân-› ebcedhân: 57, 63, 116, 144, 240, 251, 260, 289
mektûb: 19, 21, 25, 26, 42, 43, 56, 59, 61, 68, 71, 76, 89, 153, 177, 178, 189, 202, 215, 225, 241, 243, 262, 266, 271, 278, 279, 281, 285, 291, 310, 311
mektûp kozala€›: 231
Melabarvar kal‘as›: 17
Melay, kûh-›: 279
Melek Ahmed Pafla: 1, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 20, 27, 33, 34, 35, 37, 40, 42, 43, 45, 46, 48, 51, 53, 54, 56, 59, 61, 62, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 100, 123, 178, 180, 248, 283, 292, 314, 322, 323, 325
Melemen kal‘as› nâhiyesi: 257
mellâhân-› Rûm: 87
Memâlik-i mahrûse: 83, 89, 109
Memayl›: 196
Memi Be€: 180
Memi Be€, Bihorlu: 54
Memi Be€ mahallesi (Mitroviçse'de): 102
Memi Pafla: 102, 103, 115
Memi fiâh: 117
Memi Zâ‘im: 152
memleha: 137
Memo Be€i: 180
menâs›b-› âlî: 83, 129, 302
menâs›blar: 209
mencûklar: 23
mendirek: 274
menfez: 190
Menkup-vâr kal‘as›: 163
Mentefle: 172
Menûçehr: 7, 9, 13, 14, 15, 20, 21, 23, 26, 127, 155, 159, 180
Merâm: 22, 27, 43, 91, 119, 127, 141, 153, 156, 253, 254, 269, 291
mercan kabzal› hançer: 61
mercân tesbîh: 83
mercimek: 153
merdüm-i hisâr: 1, 239, 263, 277, 280, 281, 283, 286, 291, 296, 297, 298, 299
meremmâtç›bafl›: 137
Merend: 282
Meriç: 72
Meriç nehri: 90
mermer: 7, 22, 24, 25, 49, 50, 51, 98, 107, 115, 116, 117, 141, 142, 143, 144, 146, 148, 165, 166, 211, 228, 229, 251, 255, 256, 288, 294, 307
mersin bal›klar›: 98, 111
Mersiye: 78
Mervân: 229, 267
Mervân-› Himâr: 39
Meryem Ana: 23, 24, 37, 127, 129, 132, 176, 204, 205, 225, 264, 265, 311
mescid / mesâcid: 9, 59, 61, 62, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 87, 88, 91, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 108, 115, 121, 123, 136, 144, 145, 147, 157, 170, 237, 239, 240, 245, 247, 249, 251, 258, 259, 260, 262, 270, 277, 280, 281, 284, 286, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 300, 316, 318
Mescid-i Aksâ: 228
Mescid-i Sahrâtullâh: 256
Mesîh: 22, 24, 91, 119, 221, 263, 267
Mesîh Be€, Avlonya Be€i: 298
Mesîh-i ‹sî: 222
Mesîhiyye: 15, 23, 32, 58, 129, 143, 155, 159, 197, 210, 213, 219, 263, 279
mesîregâh: 22, 63, 65, 84, 86, 91, 104, 109, 117, 118, 119, 121, 122, 139, 140, 154, 156, 215, 246, 249, 253, 254, 291, 318
mesnevîhân: 117
Mesnevî-i fierîf: 83, 117
mefl‘ale: 28, 111, 187, 209
meflâyihân: 77, 152, 290, 293
mefle / mîfle: 101, 105, 106, 110, 124, 141, 168, 195, 213, 217, 218, 295, 306, 307, 315, 319
meflin: 95, 318
Meflflâ’iyyûn: 113, 116
Meteris: 9, 17, 114, 131, 133, 157, 160, 161, 183, 189, 190, 191, 192, 195, 196, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 231, 233, 234, 283, 298, 301, 310, 313, 314, 315, 317, 319, 320, 321, 324, 326
mevâcib: 76, 121, 137, 238, 267
Mevlâ, Hazret-i: 125
Mevlânâ: 82, 117
Mevlânâ Mevlevîhânesi: 116
Mevlevî: 63, 64, 119, 254
Mevlevîhâne tekyesi: 157
mevz: 221
Meymûn vilâyeti: 79
meyve: 33, 153, 232, 270, 291
Meyyito€lu: 69
Mezâkî Efendi: 227, 254
Mezere(?): 315
mezgit: 99, 108, 115, 144, 245, 270, 300
m›h: 229
M›s›r: 16, 22, 44, 47, 49, 53, 79, 83, 143, 193, 232, 251, 275, 276, 306
M›s›r has›r›: 251
M›s›r hazînesi: 8, 11, 23, 38, 75, 77, 96, 265
M›s›r ‹skenderiyyesi: 56, 251
M›s›r sar›€›: 30
M›s›r tavu€u: 221
M›s›r vezîri: 251
m›zrak: 82, 83, 112, 139, 143, 144, 178, 182, 184, 193, 218, 229
micmere: 24, 223, 265
micmerhâne dollâb›: 166
miczem çak›s›: 64
miczem-i Muhammedî: 82
Midye: 85, 86
Miftâh Baba tekyesi: 153
Mihaç: 105, 110, 111, 112, 128, 131, 136, 149, 236, 237, 299, 310
Mihaç be€i: 113, 242, 299, 328
Mihaç cengi: 15, 16, 104, 113, 121, 128, 186
Mihaç kal‘as›: 112, 113, 136
Mihaç palankas›: 238
Mihaç sahrâs›: 111, 112, 113, 131
Mihadi Laslo kral: 11, 159, 163, 165, 169
Mihal Be€, Gâzî: 71, 94, 95, 96
Mihal Be€zâde: 62
Mihal köprüsü: 90, 287
Mihalo€lu be€ler: 96
Mihalo€lu Süleymân Befle câmi‘i: 96
Mihalo€lu vakf›: 95

Mihalo€ullar›: 96, 149
mihmân-sarây: 41, 63, 65, 88, 104, 108, 143, 246, 259, 260, 263
mihrâb: 9, 116, 117, 121, 134, 145, 147, 157, 166, 167, 210, 211, 228, 235, 239, 240, 245, 247, 251, 253, 255, 259, 260, 270, 274, 280, 283, 284, 288, 289, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 305, 307, 308
Mihrî (cariye ismi): 152
Miklofl: 19, 127, 160, 161, 167
Milabar: 197
Mileflova kal‘as›: 55, 249, 250
Mileflova nehri: 249, 250
Milon Poturi (Budin kral›): 19, 127
Milofl: 250
Milofl Koblaki: 94
Miloflva: 249, 250
Milyofl kral (S›rf kral›): 239
mi‘mâr: 56, 283
mi‘mâr a€a: 114, 162, 175, 244, 277, 286, 294, 306
mi‘mâr arfl›n›: 114, 295, 315
Mi‘mâr Sinân (ibn Abdülmennân A€a): 73, 166, 255, 286, 287
mi‘mârbafl›: 73, 105, 137, 210, 255, 268, 314
Mînâ flehri: 14
minâre: 8, 63, 65, 67, 99, 104, 107, 115, 126, 144, 146, 147, 164, 165, 174, 211, 228, 249, 251, 253, 255, 256, 258, 259, 270, 280, 282, 292, 293, 296, 306, 308, 316
minber: 9, 50, 114, 116, 134, 166, 167, 210, 211, 228, 235, 251, 253, 255, 260, 293, 298
Minor Co€raf: 21
mîr-i livâ: 32, 48, 56, 61, 96, 105, 134, 137, 175, 185, 195, 236, 304
mîrî mâl: 30, 110
mîr-i mîrân: 1, 3, 17, 27, 31, 32, 35, 36, 40, 43, 45, 48, 50, 51, 53, 79, 90, 126, 129, 133, 134, 137, 155, 156, 159, 160, 162, 172, 174, 175, 185, 195, 197, 200, 205, 208, 209, 210, 236, 237, 241, 243, 262, 303, 304
mirrîh: 187
Mirsinçe kal‘as›: 267
mirzalar: 40, 196
Misine: 284
Misis: 286
misk: 16, 221
misket (üzüm cinsi): 24
Mitrepolid: 226
Mitroçe (Mitroviçse): 103
Mitrofçe (Mitroviçse): 103, 242
Mitroviçse: 53, 102, 103, 238, 242, 243, 297, 305
Miyane: 67
mîzân: 25, 187
Mizde, bahâd›r: 327
mizmerler: 265
Mo€ol: 231
Mo€ol çinganesi: 232
Mo€ol Nagban: 231
Mohaç kal‘as›: 241
Mokra karyesi: 292
Moltan: 108, 253
Mora: 29, 60, 166
moran: 7, 23, 31, 47, 140, 207, 253, 280
Moran hersek: 130
Moran kal‘as›: 322
Moran vilâyeti: 110
Morava: 238, 240, 322
Morava nehri: 55, 136, 239, 240, 244, 313, 314, 319, 322, 323, 326, 327, 328
Moraviçe karyesi: 244
Moraviçse karyesi: 55
Moravik kal‘as›: 297
Morfanvar: 159
morina bal›€›: 72, 98
Morina yaylas›: 259
Morifl nehri: 5, 6, 7, 8
Mosova kal‘as›: 79
Mostar: 255, 257, 259, 278, 281, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 310
Mostar cisri / köprüsü: 286, 287, 290
Mostar kal‘as›: 286
Mostar müftîsi: 280
mu‘âf u müsellem: 90, 139, 150, 197, 247, 283, 292, 317, 318
mu‘âfnâme: 212
mû€pîçe: 322, 324
muhaddisîn: 270
muhâfazac›: 44, 46, 133, 160, 190, 199, 212, 230, 232, 236, 275, 278, 279, 282, 314
Muhammed Hanefî: 135
Muhanad: 130, 132, 139, 143, 153, 161, 187
muhâsebeci: 136, 202, 314
Muhît, Bahr-i: 31, 79, 87, 219, 220, 221, 222, 224
muhtesib: 1, 2, 55, 56, 63, 67, 71, 72, 91, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 105, 114, 136, 137, 162, 163, 239, 240, 244, 247, 249, 251, 252, 254, 256, 259, 268, 269, 277, 283, 286, 292, 294, 296, 297, 299, 306, 314
Muhyiddîn Baba: 70
Muhyiddîn-i Rûmî: 64
Muhyiddîni'l-Arabî: 128
muhz›r a€a: 42, 51, 137, 202, 206, 207
Muhz›r Be€zâde: 41
muhz›rbafl›: 136, 183, 191
Mujik yata€›: 183
mukarnazlar: 255
mukâta‘a: 136, 137, 158, 314
Mukbil A€a: 75
Multân: 47
mûm: 187, 222, 328
mûm makâsc›: 266
mûm m›krâs: 272
Murâd A€a: 63
Murâd Baba, Gâzî: 254
Murâd Baba Sultân mesîregâh›: 254
Murâd Baba tekyesi: 254, 257
Murâd Be€, Ösek Be€i: 113, 299
Murâd, deflt-i: 183
Murâd, Fâtih-i Ba€dâd Sultân: 139
Murâd Hân: 29, 63, 71, 72, 74, 81, 82, 94, 250, 254, 266, 287
Murâd Hân-› Evvel câmi‘i: 63
Murâd Hân-› Evvel, Hudâvendigâr: 63
Murâd Hân-› Râbi: 65, 81, 82, 83, 189, 259, 266, 270, 287, 292
Murâd Hân-› Sâlis: 79, 88, 160, 233
Murâd Pafla: 140, 236, 310
Murâd Pafla câmi‘i: 102, 142
Murâd Pafla, Dilâver Paflazâde (Kayseriyyeli): 310, 319
Murâd Pafla, Kara: 138, 140, 144
Murâd Pafla, Koca (Diyârbekir vezîri): 236
Murâd Pafla mahallesi (Mitroviçse'de): 102
Murâd Pafla medresesi: 102
Murâd Pafla sarây›: 140
Murâd-› Evvel, ayr›ca bkz. Gâzî Hudâvendigâr: 62, 66, 67, 94, 95, 128, 153, 250
Murâdiyye medresesi: 63
Murâdovas›: 164, 175, 176, 183
murakka: 247
murassa: 23, 109
murassa‘ hançer: 191
murassa‘ iskemle: 134
murassa‘ kemer: 51
murassa‘ kürsî: 51
murassa‘ pençere kapaklar›: 129
murassa‘ sîm ü zer eflyâlar: 16
murassa‘ flemflîr: 235
murassa‘ tahtlar: 129
murassa‘ tî€: 43
Murdâr (nakkafl): 25
murgzâr: 119
mûristân: 152
murtat: 264, 327
Murtazâ Pafla, Kara (Budin valîsi): 189, 259
Mûsâ A€a: 282
Mûsâ Çelebi: 69, 86
Mûsâ Pafla: 82, 145, 246, 247, 292, 293
musâhib: 73, 75, 81, 293, 302, 305
musanna: 23, 111
Musik Deresi: 2
Musike karyesi: 53
Musli Efendizâde: 292
Muslihiddîn Efendi, Azîz: 247
Muslu Efendi: 151, 304
Mustafâ A€a: 21, 27, 80
Mustafâ A€a, Burunsuz: 208
Mustafâ A€a, Harâcc›: 91
Mustafâ A€a, ikinci kethudâ: 229
Mustafâ A€a (k›zlar a€as): 262
Mustafâ A€a, Kiremitçi: 75
Mustafâ A€a, Kopanl›: 63
Mustafâ A€a (Ser-bevvâbân): 54
Mustafâ A€a, Tekirda€l›: 41
Mustafâ A€a, Topkapulu: 72
Mustafâ Be€, sa€kol: 46
Mustafâ Be€, Silihdâr: 82
Mustafâ Be€, Üstürgonlu: 162
Mustafâ Befle, Deli: 91
Mustafâ Çelebi, fiehzâde: 107
Mustafâ Dede: 94
Mustafâ Efendi: 256
Mustafâ Efendi, Kad›zâde: 255
Mustafâ Efendi, Mevlevî: 63, 64
Mustafâ Efendi (sipâhîler halîfesi): 256

Mustafâ Hân: 321
Mustafâ Kethudâ: 207
Mustafâ odabafl›: 21, 25
Mustafâ Pafla: 107, 108, 109, 149, 259, 262, 307
Mustafâ Pafla câmi‘i: 68, 107
Mustafâ Pafla cisri: 90, 287
Mustafâ Pafla, Hac›: 243
Mustafâ Pafla, Kanbur: 175, 183, 185
Mustafâ Pafla, Kara (Rûmeli vezîri): 72, 77, 81, 135, 175, 201, 227, 230, 306, 320
Mustafâ Pafla, K›bleli : 105, 173, 201, 242
Mustafâ Pafla, K›z›l Ahmedlü: 300
Mustafâ Pafla, Koca (Üsküplü): 281, 282, 285
Mustafâ Pafla, Lala: 159
Mustafâ Pafla mahallesi: 147
Mustafâ Pafla, Makbûl: 147
Mustafâ Pafla medresesi: 108
Mustafâ Pafla minâresi: 138
Mustafâ Pafla, P›raçal›: 262, 267, 273, 276, 278, 279, 310
Mustafâ Pafla (Sokollu Mehemmed Pafla'n›n ammîzâdesi): 301
Mustafâ Pafla, Tekeli: 323
Mustafâ Pafla, T›m›flvar vâlîsi: 304
Mustafâ Pafla vakf›: 284
Mustafâ Pafla, Vezîr-i hâmis: 301, 303, 304, 308
Mustafâ, Sultân: 29, 74, 81
Musura: 85
muflkat: 141, 192, 193, 286
muflkat tüfeng: 169, 171, 263, 281
Mut kal‘as›: 61
mutalsamât: 22, 151
mutasarr›f: 189
mu‘temed a€a: 162
mutr›bân: 117
Muyo Baba, Gâzî: 59
Muyo Baba Sultân: 56
mü’ezzin: 114, 116, 207, 210, 211, 227, 255, 260, 289, 293, 298, 299
mü’ezzinân-› Bilâlîler: 211
mübâflir çavufllar: 4
mübâflirler: 137
mücellidler: 247
mücevher: 9, 16, 23, 24, 32, 165, 191, 196, 238
mücevher asâ: 9
mücevher çarh: 229
mücevher çeleng: 215
mücevher eyer: 235
mücevher fa€fûrîler: 9
mücevher hançer: 235
mücevher iskemle: 51
mücevher tâc: 9
mücevher taht: 131
mücevher timsâlât: 228
mücevher tîrkefl: 235
mücevher topuz: 51
mücevher tüfengi: 83
mücevveze: 266
müderris-i hasbîler: 95
müderrisîn: 270
müfessirân: 246, 256, 270
müfettifl efendi: 136, 137
Müflis karyesi: 90
müftî: 67, 71, 96, 137, 213, 259, 277, 283, 292
Müftî mahallesi: 57
Müftîzâde: 291, 320
mühendis: 116, 142, 163, 164, 166, 210, 255
mühimmât: 105, 113, 116, 143, 158, 191, 209, 212, 213, 236, 307, 328
mühimmât u levâz›mât: 29, 38, 46, 61, 105, 113, 124, 128, 130, 135, 156, 157, 163, 189, 208, 212, 215, 229, 230, 232, 236, 242, 244, 270, 301, 304, 308, 313, 315
mühmelât u çepelâtlar: 321
mühr: 306
mühre: 83
mühr-i Süleymân nakfl›: 227
mühr-i Süleymânî: 89
mühür: 48, 202, 236
mühürdâr: 74
müjdeciler: 214
mülebbes: 109, 265
mümessek: 10, 142
müneccim: 152, 271, 290, 319
Münire (kad›n ismi): 152
münzevî: 81
mürebbîye: 80
müsâfir hânlar›: 157
Müsevre flehirleri: 172
müsevvedât-› küstâhâne: 25
müshilât: 229
müsmirât: 118, 223, 291
müstahf›zânlar: 106, 162, 293
Müfl suyu: 174
müflg: 70, 171, 223, 259, 279, 302
müflk-i amber-i hâm: 32, 222, 223, 248
müflterî (y›ld›z): 187
müteferrika: 109, 111, 177, 202
müverrih: 3, 71, 111, 141, 186
müverrihân-› Latin: 113, 127, 159, 254, 264, 268
müverrihân-› Macar: 31, 127, 154, 159
müverrihân-› Rûm: 61, 72, 101, 112, 113, 250, 303, 328
müverrihân-› Ungurus: 122
müverrihân-› Yûnâniyân: 113, 127

- N -

nâ’ib: 55, 158
Nâblûs flehri: 265
nacak: 143, 153, 229, 284
Nadaj: 105, 313
Nadaj hersek: 130
Nadaj kal‘as›: 241
Nadaj palankas›: 44
Nadajo€lu: 44, 175, 183, 203, 238, 318, 328
nâdîler: 173
Nagban Ejder: 13, 14, 20, 50, 159, 231
Nagbanya da€lar›: 13
Nagbanya Ejder kal‘as›: 27, 28
Nagbanya kal‘as›: 26
Nagbanyavar: 197
nahiv: 82
nahlistân: 116, 171, 218
nakîb: 71, 277
nakîbü'l-eflrâf: 56, 63, 67, 96, 98, 105, 111, 114, 137, 163, 239, 244, 247, 251, 254, 259, 262, 268, 283, 286, 292, 294, 296, 306, 314
nakîr: 93
nakkâreler: 208
nakkâfl: 25, 29, 49
Nakkâfl Pafla, Yeniçeri a€as›: 161
nakfl-› bûkalemûn: 4, 7, 9, 24, 36, 47, 51, 88, 91, 116, 127, 140, 142, 144, 163, 165, 228, 235, 253, 255, 260, 266, 288, 298, 299
Nakfl›bend: 82
nâkûs: 43, 46, 49, 116, 134, 144, 165, 179, 180, 184, 204, 208, 265, 289
nâkûs hâneler: 17
nâkûs kulleleri: 224
nâkûshâne: 11, 19, 211, 227
nâkûs-› kebirgeler: 34
nâkûs-› kebîrler: 264
na‘lbend: 73
Na‘lbend câmi‘i: 99
Na‘lbend mahallesi: 98
Na‘l›nc› Dede Efendi: 186
na‘llar: 139, 261
Namâzgâh: 254, 289
Namâzgâh câmi‘i: 295
nâme: 21, 25, 26, 33, 36, 52, 89, 90, 129, 131, 161, 189, 190, 211, 213, 304, 310
Namin kal‘as›: 12, 18
Namin yolu: 3
Naminvar: 197
Napolya: 284
nar: 47, 153, 220, 268, 280, 281, 291, 292
nardeng: 281
Nârhân palankas›: 171
Nârin kal‘as›: 295
Nasârâ: 24, 44, 129, 131, 142, 159, 220, 245, 263, 264, 265, 279
Nasûh Be€, Pojaga be€i: 301
Nasûh Pafla: 160
navurtalar: 102
nây: 116
Nazaret: 271
Nazarete: 263, 266
Nazarete hân›: 263
Nazarete-i Band›flka: 263
Nâzî Çelebi: 152
Nazmî: 88
nebâtât: 153, 188, 279
necef: 7, 31, 47, 140, 207, 253, 280
neferâthâneler: 116
nefîr: 33, 34, 37, 51, 196, 208, 215
nefîr-i Efrâsiyâb: 131
nefîr-i r›hletler: 4, 26, 48, 109, 159, 188, 213, 231, 236, 262, 311
neft: 25, 28, 35, 143, 187, 194, 203, 209, 229, 302, 321
Nehreyn bo€az›: 87

Nektoboçin kal‘as›: 212
Nemalgoç kal‘as›: 212
Nemçe: 43, 44, 127, 132, 138
nemefl: 14, 16, 20, 21, 28, 30
Nemrûd: 139, 187, 229, 308, 317
Nemse: 3, 7, 9, 11, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 30, 32, 39, 42, 44, 46, 47, 52, 105, 108, 130, 137, 139, 152, 158, 159, 163, 167, 172, 178, 179, 180, 181, 184, 186, 188, 191, 194, 199, 200, 206, 207, 208, 211, 212, 214, 219, 220, 221, 222, 224, 228, 264, 297, 300, 320, 322, 328
Nemse çâsâr›: 6, 11, 15, 17, 21, 26, 41, 43, 84, 89, 90, 123, 124, 130, 131, 156, 164, 175, 200, 201, 205, 209, 220, 221, 224, 225, 226, 233, 243, 300, 301, 303, 322
Nemse kapudan›: 206, 227
Nemse kilisesi: 228
Nemse kral›: 301
Nemse lisân›: 127, 128, 154, 159, 224
Nemse nemeflleri: 25
Nemse papaslar›: 254
Neranta nehri: 259, 285
nerdübân: 9, 166, 190, 203, 204, 206
Neretva nehri: 259, 261, 267, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292
nergis: 74, 259
Nerîmân bo€az›: 285
nesrîn: 166
nesterîn: 166
nevbetçi: 143, 232
nevbethâneler: 141
Nevesin: 259, 260, 261, 278, 279
nevrûz: 66, 161, 187
Nevruz-eli: 196
neybe demir: 308
n›krîz: 301
nigâhbânlar: 316
nigârhâne-i Çîn: 142
Nigebol›: 67, 93, 94, 96, 97, 99, 103, 109, 175, 176, 177
nigehbân: 22, 29, 98, 110, 143, 269, 270, 307, 315
Nija karyesi: 97
nikrîs: 300, 303
Nikflik: 257, 276, 292
Nîl: 16, 20
nîlüfer: 279
nilva a€ac›: 223
Ni‘met-U€var: 320
Ni‘met-Uyvar: 19, 123
Nisvan da€lar›: 32
Nifl: 97, 100
niflânc›: 136
Niflânc›, Koca: 81, 82, 83
Niflânc› Pafla: 228
Nitre: 188, 195
Nitre kal‘as›: 130, 213, 219
Nitre nehri: 130, 188, 190, 213, 227
Nitrepol: 213
niyâbet: 103, 122, 146, 259, 298, 309
Nizâmî: 118
Nogay be€leri: 196
nohud: 153, 229
Norin: 278
Norin gâzîleri: 285
Norin kal‘as›: 259, 283, 285, 290
Norin kullesi: 283, 285
Nova: 109, 262, 267, 268, 269, 271, 272, 275, 283, 310
Nova bo€az›: 268, 269, 270, 274
Nova kal‘as›: 47, 262, 263, 267, 268, 269, 270, 271, 274, 278, 279
Nova kapudanlar›: 279
Nova körfezi: 60, 271
Nova yeniçeri a€as›: 266, 267
Novateyn kal‘as›: 268, 269
Novigrad: 136, 195, 212, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 321
Novigrad kal‘as›: 130, 157, 189, 212, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 243
Nûh, Hz.: 36, 271, 305
nuhâs-› hâlis: 165
nukllar: 176
nukra-i fülüs-i ahmer: 137
Nu‘mân ibn Sâbit ‹mâm-› A‘zamî: 136
Nûre: 284
nûreddînler: 42
Nûreddînzâde Efendi, fieyh: 305
Nûrullâh Efendi (hünkâr ‹mâm›): 134
Nuflirevân: 89

- O -

Oburça karyesi: 91
ocak a€alar›: 158, 214, 229, 271, 328
ocaklar: 113
ocakl›k: 56, 95
odabafl›: 87, 135
Odabafl› câmi‘i: 251
Odabafl› cisri: 73
odabafl›lar: 312
odun: 175, 201
oduncu: 86
Odvina kal‘a: 322
Ofçabolu: 62, 64
o€lan: 172, 199, 209, 219, 272, 273, 274, 276, 279
Oha Kâzi (erkek ismi): 152
Ohri: 55, 58, 159, 183, 190, 213
Ohri buheyresi: 55
ok: 143, 184, 193, 203, 220, 222, 229, 316
ok fâl›: 285
Okos nehri: 97
Okyunus: 87
Oluk kasabas›: 259, 278, 285, 290
Oluklu mahallesi: 63
Omoras karyesi: 55
Ora€z› kal‘az›: 198
Orakl›: 196
Ordu cisri: 1
ordu monlas›: 13, 48, 187, 210, 229
ordu-y› bâzâr: 108
ordu-y› hümâyûn: 17, 304
ordu-y› ‹slâm: 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 19, 20, 27, 28, 31, 33, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 52, 103, 112, 120, 131, 132, 155, 172, 173, 175, 176, 180, 182, 185, 186, 187, 190, 193, 198, 199, 200, 201, 205, 208, 211, 219, 235, 276, 321, 328
Orhân Gâzî: 60, 263
orman: 69, 92, 100, 105, 176, 177, 178, 179, 184, 185, 192, 208, 217, 218, 224, 231, 232, 233, 236, 280, 296, 298, 308, 309, 310, 315, 317, 319, 323, 325, 326
Ormanl› karyesi: 69
Orta câmi: 62, 95, 99, 144, 152
Orta da€lar: 153
Orta kal‘a: 105, 108, 140, 145, 146
Orta Macar: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 25, 39, 127, 137, 159, 161, 163, 167, 176, 189, 215, 219, 225, 226, 232, 233, 234, 235
Ortacâmi‘ mahallesi: 98
Ortacum‘a kasabas›: 65
Ortahisâr: 106, 107, 108, 120, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 154
Ortamescid: 63
Ortasay›fl: 67
Osma nehri: 94, 95
Osmân A€a karyesi: 65
Osmân Be€ câmi‘i: 147
Osmân Be€, Köstendil be€i: 63
Osmân Be€ mahallesi: 147
Osmân Gâzî: 263
Osmân, Kütâhiyyeli Yaz›c›: 210
Osmân Pafla, Özdemir Paflazâde: 79
Osmân, Sultân: 29, 58, 74, 81, 237, 262, 269, 275
Osmânc›k cisri: 287
Osmânî: 249
Osmânl›: 3, 24, 30, 35, 42, 43, 46, 124, 132, 144, 164, 167, 216, 231
Osmâno€ullar›: 128
ot a€alar›: 20, 40, 196, 198, 222, 226, 236
ota€ / otak: 40, 41, 42, 50, 83, 99, 109, 126, 131, 155, 184, 185, 186, 194, 199, 201, 226, 238, 262, 272, 301, 305, 328
otluk: 12, 176, 190, 193, 215, 217, 232, 272, 317, 319
Ovakapusu: 138, 139, 150, 153
Ovar kal‘as›: 225

- Ö -

öküz bafl› tasvîri: 196
öküz kellesi: 117
Ölesi nâm varofl: 310
Ölü deniz: 86
Ölü Ten nehri: 87
Ömer A€a: 26, 33, 151, 270, 282, 299, 316
Ömer Be€, Nasûh Paflazâde: 75, 83, 228
Ömer Efendi, Kad›: 63
Ömer, Hazret-i: 58, 95, 276
Ömer ibn Abdülazîz ibn Mervân: 267
Ömer Pafla, Defterdâr: 259
Ömer Sipâhî mahallesi: 145
Ömer Za‘îm: 151
Ömer-i Gülflenî, fieyh: 300, 305

Ömrî: 228
ördek: 62, 86, 221
örs: 68
örümcek: 151
Ösek: 19, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 132, 237, 242, 297, 298, 299, 310, 326
Ösek kal‘as›: 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 122, 131, 136, 193, 202, 238, 241, 297, 298, 325, 326
Ösek kapusu: 300
Ösek köprüsü: 106, 110, 242, 311, 323
Ösek panay›r›: 317, 325, 326
Ösek topu: 106, 107
öflr / öflür: 23, 61, 73, 190, 256, 271, 276
öflr-i kral: 44
öflr-i sultânî: 61, 73, 246, 285
Özbek: 293
Özbekiyyü'l-asl: 88
Özdemir Be€, Gâzî: 79
Öziçe: 55, 167, 168, 170, 240, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 254, 283
Özü: 69, 70, 83, 85, 86, 87, 94, 150, 198

- P -

pâbuç: 31, 57, 91, 100, 173, 248, 318
paçar›z: 10, 161, 203, 229, 313, 321, 323, 324, 326
padavra: 100, 101
Padre: 152
Pahfla kal‘as›: 122, 136, 238
Pâk nehri: 322
pala: 249, 268, 284, 292
palamit bal›€›: 86
palanka: 1, 12, 100, 103, 105, 106, 108, 110, 111, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 132, 136, 155, 157, 159, 168, 170, 171, 173, 174, 189, 213, 214, 220, 230, 235, 237, 238, 297, 300, 302, 306, 308, 310, 314, 315, 316, 317, 319, 321, 323, 325, 328
palasanta: 23, 154, 166, 167, 224
Palatinufl (Orta Macar ban›): 20, 41, 189, 233
pâlheng: 76, 118, 149
pamuk bezi: 76
panay›r / panayur: 55, 102, 103, 106, 108, 109, 123, 279
Panayot tercümân: 194
Panayur palankas›: 326
pandur: 259, 262, 267, 273, 278, 279
papa: 254
Papa kal‘as›: 132, 160, 161, 177, 212, 225, 301, 320
Papa tabyas›: 227
papas: 9, 11, 16, 23, 24, 25, 26, 42, 44, 49, 50, 113, 154, 155, 159, 199, 205, 206, 212, 213, 214, 227, 263, 265, 266, 276
papinte kâ€›zlar: 267
Papiflte: 15, 32, 220, 224
parankona çukalar: 50
Parka karyesi: 243
parmakl›k: 114
partal: 202
pâsbân: 22, 31, 98, 110, 143, 151, 159, 164, 193, 270, 298, 307, 315, 316
pastav çukalar: 31
Pafla câmi‘i: 154, 256
pafla kethudâs›: 100, 140, 215
Pafla mahallesi: 140
Pafla mü’ezzini: 180
Pafla sarây›: 111, 140, 144, 162, 163, 164, 251, 252, 316
Pafla sarây› câmi‘i: 145
Pafla sarây› imâreti (Budin'de): 150
pafla voyvadal›: 261
Pafloc›k sarây›: 255
patirgâh: 115
Patka gölü: 164, 176, 183, 186
pâypûfl: 108, 152
Peçoy: 105, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 152, 237, 242, 300, 301, 304, 306, 307, 310, 313, 314, 328
Peçoy kal‘as›: 113, 114, 115, 119, 130, 241, 242, 243, 299, 300, 311, 323
pederimiz (ayr›ca bkz. Dervîfl Mehemmed Z›llî): 131, 135, 166, 174, 234, 235
pehlivân: 81, 82, 152, 282
pelîd: 124, 168, 295, 306, 307, 315, 319
pembe: 76, 220
penc-i yek: 41, 42, 50, 200, 276, 325
penç beyt: 152
pençgâh: 211
pençik kâ€›zlar›: 200
pendnâme: 135
Pendnâme-i Hoca Attâr: 82
penez (bak›r akçe): 101, 197, 247, 267
Penteli kal‘as›: 44, 89, 123, 124, 136, 238
Perakin kal‘as›: 100
Perast kal‘as›: 257, 269, 273, 275, 277, 292
Perayo karyesi: 243
perde-i zenbûr: 303
perde-i zerrînler: 23
perende-bâzl›k: 287
Perezen nehri: 87
perhîz: 50, 147, 272
Pertev Pafla (vezîr-i sânî): 300, 304
Peflpehel flehri: 225
Peflte: 126, 130, 136, 140, 142, 153, 155, 156, 157, 237
Peflte kal‘as›: 126, 128, 130, 132, 133, 146, 151, 156, 157, 158, 233, 236, 237
Peflte sahrâs›: 129, 140, 144, 146, 156, 237
pefltemâl: 148
peynir: 66
P›narhisâr: 71
p›rasa: 71, 153
Pil kal‘as›: 17
pilâv: 153, 198, 214, 282
Pileve flehri: 67
pine: 222
pinyal flifl: 249
Pîr Dede Sultân hammâm: 96
Pîrbe Fazlî: 320
Pirboy: 55, 247, 248
Pirepol: 248, 249, 250, 252
Pirepol kal‘as›: 55
Pirespirem kal‘as›: 132, 161, 212, 225, 320
pîr-i mu€ânlar: 51
Pîrî Pafla, Kara: 43, 79
Pirinc-pirim: 55, 56, 264, 266, 274
pirinç: 7, 11, 22, 38, 46, 47, 116, 117, 140, 166, 167, 224, 232, 240, 284
pirinç kapakl› dollâblar: 16
pirinç pilâv›: 30, 96, 166
pirinç flem‘dânlar: 272
pirinç teneke: 166
Pirmorya: 120, 130, 257, 260, 278
Piruzin: 54
Pisan: 4, 5, 6
Pisanvar: 4, 197
pisi bal›€›: 58, 86
Pîflde kal‘as›: 156
pîfl-tahta: 223
Pitifltvâr kal‘as›: 36
Pitifltvar kal‘as›: 42
Pive: 257, 269, 276, 292
pivo: 272, 284
pivo: 44
piyâdegânlar: 39
Plav kal‘as›: 55, 247, 257
Plevne: 95, 96, 97
Plevneli Gâzî Mihalo€ullar›: 304
Plevneli Mihal Be€ler: 230
Poçetel kal‘as›: 259, 278, 281, 282, 285, 290
Podg›rac kal‘as›: 325
Podgoriç: 59, 60
Podgoriçse kal‘as›: 60, 271, 274, 279
Pogofça kal‘as›: 323
Pojaga: 62, 105, 108, 109, 110, 161, 237, 240, 298, 301, 310, 314, 323, 324, 325, 326
Pojaga kal‘as›: 298, 324, 325, 326
Pojagac›k: 55, 239, 240, 241, 244
Pojan: 171
Pojon kal‘as›: 129, 200, 201, 204, 205, 209, 225, 243
Polad A€a, fiâh (Yal› A€as›): 3, 13, 17, 19, 20, 32, 40, 41, 52
polad-› Nahflevânî: 48, 109, 241
Polata: 136
Polata kal‘as›: 132, 301
Polta kurbu: 44
Popova: 262, 278, 282
Poraga flehri: 79
porkalab: 196
Porok kal‘as›: 225
Portakal Firengi: 79
Portakal gemileri: 220
post: 102, 232
postelik: 196
Potar flehri: 197
Potkal›: 196
potlar: 26, 298
Potur: 240
potura: 17, 39, 40, 60, 110, 118, 122, 149, 152, 158, 162, 173, 175, 212, 250, 271, 276, 308, 318
Poturca: 239, 296, 300
poyatalar: 300
poyraz: 90, 99, 121

Prag / Prak: 18, 137, 143, 160, 161, 171, 193, 225, 320
Pragova nehri: 282
Pranda köyü: 221
Prandaporosk: 224, 328
Prandeburunk flehri: 193
pranka: 49, 140, 141
Praflo: 3, 22, 46, 47, 48, 197
Pravadi: 72
Prifltine: 56
Prizren sanca€›: 257
Puçepye karyesi: 277
pulluk demiri: 139
Pulya: 56, 60, 61, 259, 268, 279, 285
Punarhisâr kal‘as›: 71
Purgaz: 56
pustenik: 196, 197
put: 32, 134, 211, 223, 227, 228
puthâneler: 27
putperest: 15, 32, 219, 220

- R -

Raba: 19, 123, 137, 238, 262, 276, 320
Râbi‘a-i Adeviyye: 75, 118, 247, 257, 319
Raça kal‘as›: 295, 296
Rado ban (S›rf ban›): 293
Radobola: 287, 289, 290
Radopol nehri: 290
râhibân: 23, 150, 290
Râhime (kad›n ismi): 152
Rahova kasabas›: 97
Rajina palankas›: 100
rak›: 44, 64, 272
rakkâs: 218
Raknipçe karyesi: 292
Rakofçi: 2, 3, 6, 7, 10, 11, 13, 17, 18, 28, 30, 39, 50, 89
Ral kasabas›: 105
Ramazân Efendi (Ordu Monlas›): 13, 48, 232
Ramazân, Mi‘mâr: 255, 256
Râmo€lu: 270
Râmo€lu mescidi: 271
Ravna da€lar›: 293
Ravnot kal‘as›: 30
Ravza-i Mutahhara: 1
ravza-i R›dvân: 41, 99, 104, 117, 224, 246, 252, 269, 288, 318
razak› (üzüm cinsi): 24
Re’îs Efendi, fiâmîzâde: 90, 185, 202, 204
Re’îsü'l-küttâb: 83, 99, 109, 177, 201, 301, 305
Rebivala karyesi: 94
Receb: 69
Receb Efendi, Vâiz: 63
Redey ‹flvan: 8, 11, 27
Redey Yar: 30
Redvar kal‘as›: 1
rehâvî makâm›: 23, 51, 217, 265
Reîs Efendi: 202
Restân: 186
Retime kal‘as›: 83
Revân: 29, 81, 166
revzenler: 140, 274
reybâs: 248, 279
reyhân: 117, 166
reyhânistân: 224
Reyke nehri: 301, 304, 306
Rezdân flehri: 79
reze: 67
Ribniçse: 234
Rila yaylas›: 66, 68
Rim Papa: 15, 127, 156
Risna: 275, 277, 278
Risna kal‘as›: 272, 275, 276, 277
Ristetâlîs: 279
riyâl gurufl: 37, 54, 84
Roda kasabas›: 55, 240, 247, 248
Rodnik: 137, 239
Rodnikli kasabas›: 240
Rodolse gölü: 322
Rodolsek kal‘as›: 322
Rodos: 106, 315
Rojay karyesi: 54, 239, 243
roka: 279
rokla: 24, 32, 195, 220, 221, 224, 258, 265, 272
Ropart flehri: 193
Rosa liman›: 268, 269, 270, 271
Rosita nehri: 93, 94
Roy flehri: 200
Roza: 186
Roza, elçi: 89
Rudolfos: 175
ruhbân: 24, 44, 115, 134, 164, 248, 265
Rûm: 4, 16, 25, 32, 43, 47, 53, 54, 61, 64, 66, 70, 72, 76, 79, 85, 86, 88, 90, 101, 106, 108, 110, 112, 113, 117, 134, 141, 143, 153, 165, 188, 221, 223, 227, 246, 250, 255, 256, 261, 279, 287, 303, 310, 328
Rûm, Bahr-i: 66, 72, 87
Rûm harâc›: 16, 23, 141, 163
Rûm kral›: 264
Rûm lisân›: 71, 86, 127
Rûm tekrûru: 85
Rûmca: 118
Rûmeli: 10, 12, 32, 44, 46, 55, 56, 62, 63, 66, 67, 69, 85, 87, 88, 89, 91, 97, 99, 102, 109, 132, 134, 137, 190, 192, 201, 248, 268, 274, 275, 292, 303, 308, 320
Rûmeli askeri: 1, 9, 111, 112, 130, 132, 304
Rûmeli be€lerbe€isi: 233, 298, 301
Rûmeli Hisâr›: 274
Rûmeli vezîri: 56, 62, 130, 131, 201, 230
Rûm-› Yanvan: 85
Rûmî: 13, 259, 279
Rûmiyye, Bahr-i: 87
Rûmiyye fieyhi Azîzzâdeler: 82
rummân: 221, 280, 291
Rûs: 83, 152
rusâs-› hâs: 9, 107, 144, 223, 288
Rusçuk kal‘as›: 150
Rusdere köyü: 93
Rûsi'l-asl: 83
rûz-› Kâs›m: 46
rûz-› nevrûz: 152, 209, 238, 253
rûznâmeci: 136, 260, 288, 289
Rüstem: 154, 186
Rüstem Be€, Çengîzâde: 259
Rüstem Pafla, Sar› (Süleymân Hân vezîri): 88, 103, 121, 283, 297
Rüstemâne: 208, 291

- S -

sâ‘at: 23, 26, 144
sâ‘at çan›: 115, 298
sâ‘at kullesi: 116, 228, 249, 260, 289, 299, 307, 316
sâ‘at rakkâs›: 23, 25
sâ‘at flakulas›: 229
sâ‘athâne: 228
Sabâ flehri: 284
Saboç kal‘as›: 322
Saboç nâhiyesi: 15, 18, 19
sâbûn: 148, 290
Saçl› Yezîdî Kürdleri: 82
saçma toplar: 92, 138, 140, 141, 164, 321
sadak: 50, 196
sadef: 279
sademât (top cinsi): 193
sadranc nakfl›: 7, 22, 28, 38, 47, 108, 227, 230
Sadr›a‘zam: 72, 73, 76, 77, 83, 90, 109, 111, 112, 113, 120, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 147, 152, 158, 160, 161, 162, 169, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 218, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 241, 242, 243, 244, 254, 259, 262, 266, 267, 277, 278, 279, 281, 297, 300, 301, 302, 305, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 317, 319, 320, 322, 325, 326, 328
Sadr›a‘zam kethudâs›: 173, 202, 213, 226, 243, 281
Sadfle: 79, 80
safrâ: 58, 290
sa€kol: 46, 137, 151, 158, 162, 191, 201, 230, 314, 320
sa€r›pûfl: 182
sahtiyan: 32, 95, 247, 318
saka kuflu: 86
Sakarya nehri: 87, 287
Sak›z cezîresi: 85, 272
Sakmar: 10, 17, 18, 19, 197, 300
sal: 20, 26, 117, 156, 175, 298
Salakoz kal‘as›: 212
salamura: 47, 282, 302
Salanta: 125
sa‘leb: 279
sal›klar: 102
salîbe: 219, 248

Sâlih Pafla (Yeniçeri a€as›): 90, 191, 259, 320
Sâm u Nerîmân: 186, 291, 305
Samakov: 66, 67, 68, 97
samakov (demir ma‘denleri): 5
saman: 72
Samayakov (S›rf ban›): 66
Sâm-› akrân: 154
Sâm-› süvâr-vâr: 48
Sâmi‘î Efendi: 152
samsoncubafl›: 183, 191, 192, 213
sanavber a€ac›: 221, 246
sanca€-› Resûlullâh: 107, 183, 302, 304
sanca€-› flerîf: 208, 241, 311
sancak: 51, 96, 109, 126, 137, 172, 177, 197, 204, 207, 209, 215, 217, 225, 268, 273, 312, 317, 325
sancakbe€i: 1, 2, 54, 56, 68, 70, 97, 111, 114, 121, 137, 162, 193, 215, 231, 232, 236, 294, 300, 306, 312
sandûka: 67, 129, 149, 166, 223
santa a€açlar›: 168
sapan demiri: 139
sapan kemendler: 235
saparna: 279
Sar kirmân: 85
sarây: 4, 6, 7, 8, 12, 18, 19, 20, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 37, 38, 45, 47, 52, 56, 59, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 76, 77, 84, 88, 89, 91, 96, 99, 104, 114, 127, 128, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 150, 164, 192, 227, 235, 241, 243, 251, 255, 257, 262, 266, 270, 275, 288, 292, 296, 298, 299, 305, 316
Sarây kasabas›: 70, 72, 292
Sarâybosna: 72
Sarâyburnu: 128, 164
sârbân: 182, 187
Sardilya: 284
Sar› Salt›k: 9, 127, 264
Sar› Süleymân: 127
Sar› Tal›flmanl› karyesi: 70
sar› ya€›: 66
sar›ca: 27, 35, 53, 109, 177, 196
Sar›ca Pafla câmi‘i: 91
Sar›ca Pafla medresesi: 91
Sar›han: 16
sar›k: 173, 260, 261
sar›msak: 153
sarma a€ac: 224
sarn›çlar: 56, 142, 145, 155
Sarrâchâne cisri: 287
sarrâclar: 109
sartal: 202
Saruhan: 172, 173, 192, 204
Sasa nehri: 13
sâtûr-› Muhammedî: 35, 55, 82, 101, 102, 103, 124, 133, 136, 172, 179, 194, 241, 243, 244, 247, 257, 268, 295, 296, 297, 298, 300, 309, 323, 324, 327
savat: 50, 196
savma‘a: 248
saya çuka: 109
sâyebân: 83
saz (bitki): 20, 54, 65, 66, 110, 111, 168, 232, 284
Saz kral›: 46
Saz Macar›: 6, 12, 28, 29, 30, 31, 33, 42, 44, 45, 46, 49, 51, 197
Saz nehri: 32
Saz fiamos kal‘as›: 28
Saz vilâyeti: 3, 14, 15, 28, 29
sazan bal›€›: 58, 86, 153
sâzendegân: 32, 303
sâzendeler: 32
sazl› batak: 232, 310
sazl› evler: 230
sazl›k: 11, 52, 217, 224, 300
Sazvar: 197
Sazvarofl kal‘as›: 6, 52
Seb‘a k›râ’ati: 81, 246
sebîl: 95
sebîlhâne: 108, 123, 145, 289
Sebte bo€az›: 87
sebzevât: 153, 215, 291
Seçan kal‘as›: 130, 157, 195, 200, 212, 235
Seçoy kal‘as›: 115, 120, 136, 238
sedd-i ‹skender: 3, 20, 49, 127, 138, 146, 157, 164, 170, 189, 192, 204, 205, 220, 223, 224, 227, 234, 264, 270, 280, 283, 294, 304, 307, 308, 315, 317, 319, 322, 325, 328
sedd-i Kahkahâ: 21, 106, 126, 157, 163, 170, 171, 189, 270, 283, 317
sefer: 21, 39, 48, 89, 92, 96, 132, 193, 198, 211, 238, 241, 242, 243, 300, 328
sefer efler: 56, 96, 176
Sefer Gâzî A€azâde ‹slâm A€a: 200
Sefer Pafla, Ohri paflas›: 159
Sefîd, Bahr-i: 43, 72, 87, 306
sefîdî: 165
sefîneler: 306
seg: 156, 183, 243, 301
Seg hisâr›: 121
segâh: 211
segâh fasl›: 48, 109
Segedin: 17, 98, 237, 310
Segedin kal‘as›: 129, 137, 156
Seget kapusu: 115, 117, 118
Seget kapusu: 316, 318
Segsâr: 121, 122, 136, 237, 310
Segsâr kal‘as›: 121, 238, 241
Se€itvar: 114, 115, 116, 119, 129, 237, 241, 242, 243, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 314, 316, 323, 328
sehhârân: 151
sekbân: 20, 27, 35, 53, 100, 125, 175, 177, 181, 192, 196, 217, 259, 261
sekbânbafl›: 132, 135, 137, 156
Sekbânl› kasabas›: 88
sekdirme toplar: 237
Sekelhit kal‘a: 197, 300
Sekvar: 197
Selânik: 65, 68, 249
selçar: 197
Selemî: 48
Selefldi kral: 112, 233
Seleflti Ban: 244
Selîm Hân: 81, 114, 300, 304, 306
Selîm Hân-› Evvel: 43, 134, 305
Selîm Hân-› Sânî: 287, 302, 305, 306
Selîm o€lu Hünkâr Mehemmed: 120
Selîm fiâh: 79, 112, 305, 306
selîmî: 266
Seline kal‘as›: 83
Selmân Be€i: 75
selmânî berberleri: 91
selsebîl: 24, 119
Selvi kazâs›: 93, 94
semâ‘: 254
semâ‘hâne: 117
semek: 280
Semendire: 3, 44, 53, 55, 102, 110, 111, 112, 114, 130, 136, 150, 194, 195, 215, 230, 231, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 277, 279, 310, 314
Semendire kal‘as›: 130, 157
Semendire toplar›: 106
Semerkand: 108, 263
Semiha karyesi: 53
semiz top (top cinsi): 193
semmûr: 31, 43, 57, 65, 89, 100, 102, 197, 215, 252, 257, 304, 312
semmûr hil‘at: 82
semmûr kalpak: 118, 152, 196, 197
semmûr kapaniçe: 48, 51
semmûr kürk: 27, 34, 37, 40, 42, 43, 48, 52, 73, 83, 185, 191, 196, 197, 200, 202, 238, 247, 262, 279, 280
semmûr lipâçe: 75, 109, 131, 197, 328
semmûr sar›k: 152
semmûr terpûfl: 197
Semûdlar: 242
Senbedek: 12
Senc Efrenc: 212
seng-i ferah: 165
Senmartin kal‘as›: 132, 161, 225, 320
Sente kal‘as›: 212
Senyal da€lar›: 12
Senyal karyesi: 42
serâhorân: 321
serâmed çan: 31
serâmed top: 143, 174
serâmed zincîr: 139
serâperde: 89, 185
serâperde-i Süleymânî: 106, 133
serasker: 7, 13, 48, 103
Serbâz deresi: 5
Serdâr Çelebi: 41
Serdâr sarây›: 255
Serdâr sebîli: 108
serdengeçdi: 9, 45, 62, 160, 161, 194, 195, 201, 203, 204, 273, 301, 302, 303, 327
serencâm: 215, 218
seretân: 187
Sergüzeflt: 172, 173, 215, 310
serhad a‘yânlar›: 33
serhadli kalpa€›: 99
serhadli kürk: 64
Serhadli lisân›: 312
serhofl: 31, 103, 296
Serinbe kal‘as›: 225
serîrler: 223
Serîrü'l-lân: 79
Sersik: 1

servî: 74, 79, 116, 144, 166, 221, 223, 246, 260, 268, 281, 282, 291
Sevâkin flehri: 79
sevdâ: 58, 290
sevr: 187
seyâhat: 18, 79, 286, 307
Seydî Pafla: 3, 4, 5, 18, 274
Seydîzâde: 29, 185, 201
Seydo Kâzi (erkek ismi): 152
Seyfî gulâm: 215, 216, 226
Seyhûn nehri: 20, 256, 286
seyishâne: 3, 52, 90, 92, 93, 183, 202, 213, 215, 216, 240, 241, 285, 309
Seyk kal‘as›: 4
Seykel: 3, 12, 14, 17, 19, 26, 27, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 197
Seykel Macar: 12, 36
seylân: 23
seylâvî: 83
Seyrântafl› temâflâgâh›: 299
seyyâh: 24, 72, 104, 106, 117, 148, 149, 152, 166, 169, 215, 255, 287
seyyâre: 187
s›çan: 22
s›çan otu: 139
S›çan Samur da€lar›: 17
s›çan yollar›: 189, 191, 196, 202, 210
s›çrap atlar: 40
S›dovrina kal‘a: 322
S›ffîn: 133
s›€âr u kibâr›: 126
s›€›nlar: 177
s›€›r: 4, 5, 6, 8, 12, 16, 19, 30, 52, 65, 87, 101, 108, 142, 151, 169, 196, 198, 214, 228, 235, 267, 272, 273, 275, 285, 295, 323
s›na€o: 150
S›nap burnu: 87
s›rât (tasviri): 25
s›rça kumbaras›: 229
s›rçadan atma kumbaras›: 204
S›rf: 53, 54, 55, 64, 65, 67, 94, 100, 101, 103, 114, 134, 239, 240, 241, 244, 245, 247, 248, 249, 255, 258, 269, 279, 286, 293, 296, 297, 306, 313, 325
S›rf banlar›: 66, 244, 248, 293, 294, 296
S›rf kral›: 62, 85, 100, 128, 239, 248
S›rf lisân›: 296, 318
S›rfça: 99, 118, 240, 249, 271
S›rfça lisân›: 53, 62, 100, 239, 240, 244, 248, 293, 294, 297, 299
S›rfistân: 249
S›rfol ban: 248
s›rma: 109, 202, 309
s›rmal› tîrkefl: 309
S›yolabi Yanofl Kral: 123
Sibin: 47, 48, 49, 50
Sibin kal‘as›: 48, 49, 50, 51, 197
sicil: 48
sicillât: 308
sicill-i fler‘-i Resûl: 285
sicill-i flerîf: 229
Siçevar: 197
Sigetvar, bkz. Se€itvar
sihirbâz avret: 91
sikke: 24, 79, 141, 211, 220, 221, 222, 229, 251, 267, 305
silâh: 83, 111, 153, 229, 307, 316, 326
silâhflor: 82, 149, 179
Silçat karyesi: 230
Silifke sanca€›: 61
silihdâr: 74, 82, 208, 301, 302, 303, 305
silihdârl›k: 81
Silisre: 46, 66, 103, 198
Silivri: 43, 84, 85, 109
Silivri kal‘as›: 84, 88
silu: 165
sîm: 23, 48, 130, 148, 200, 225, 259, 276
sîm bardaklar: 37
sîm kemer raht: 309
sîm ü zer: 23, 24, 32, 324
sîm-i hâlis: 220, 226
Sîn, Bahr-i: 87
Sinân Be€ hân›: 64
Sinân Be€ mahallesi: 63
Sinân Be€ mektebi: 63
Sinân Be€ mescidi: 63
Sinân Çavufl, Peçoylu Koca: 313
Sinân Efendi hammâm›: 91
Sinân Kad› Efendi'nin câmi‘i: 260
Sinân Pafla: 19, 64, 88, 253
Sinân Pafla câmi‘i: 253
Sinân Pafla, C›€alzâde: 189
Sinân Pafla (Fâtih-i Yemen): 77, 160
Sinân Pafla kullesi: 98
Sinân Pafla mahallesi: 253
Sinân Pafla medresesi: 253
Sinân Pafla sarây›: 253
Sinân Pafla, Varat Paflas›: 8, 19, 42
Sinân Paflazâde (Rûmeli be€lerbe€isi): 233
Sinânl› köyü: 73
Sincar da€›: 82
Sincivan liman›: 56
Sincivitli: 328
Sind: 47, 108
sindân: 68
sinde kâ€›zlar: 272
sindiyân: 154, 166, 224
Sinko karyesi: 271
Sinop kal‘as›: 87
Sinorina çay›r›: 269, 270
sipâh: 11, 50, 52, 114, 160, 161, 195, 205, 207, 209, 238, 304
sipâh kethudâyeri: 56, 63, 71, 94, 96, 97, 98, 105, 111, 137, 163, 239, 240, 244, 249, 251, 254, 259, 262, 286, 291, 294, 296, 306
sipâhî: 89, 173, 191, 201, 207, 208, 212, 269
sipehsâlâr-› mu‘azzam: 304
sipov ekmek: 30, 31, 46, 47, 50, 153
Sirebreniçse: 137
Sirem: 3, 16, 44, 53, 101, 102, 103, 104, 105, 110, 112, 114, 118, 119, 136, 152, 215, 230, 237, 243, 296, 297, 299, 310, 314
Siremçe vilâyeti: 296
Sirge: 196
Siriçse kal‘as›: 30
Siridna karyesi: 244
sirke: 47, 148, 263
Sitarova karyesi: 66
Sivas: 16, 62, 83, 89, 96, 109, 111, 153, 155, 193, 236, 286
Siven flehri: 38
Sivilye gurufl: 16, 240
siyâsetgâh: 32, 228
Siyâvufl Pafla: 11, 16, 20, 138, 146, 159, 185, 186, 213
siyer kitâblar›: 43
soba germâblar›: 145
soba hammâmlar›: 22, 50, 102, 248, 295
Soboska kal‘as›: 233
sofa: 55
Sofya: 67, 68, 69, 91, 93, 97, 100, 128, 131
Sofyavî: 63, 64, 68, 97
so€an: 153
Sokolluo€lu hân›: 249
Sokrât: 24, 279
Solak Ali A€a: 161
solkol: 46, 137, 158, 162, 191, 230, 314
Solom Gargor Batori: 4
solta riyâl: 54
soltat: 11, 17, 263, 264, 265, 266, 267, 327, 328
somâkî: 7, 142, 165, 166
Sombor kal‘as›: 242
Sombor sanca€›: 237
somun: 91
Sonlok: 17, 20, 156, 157, 237
Sonlok Gabor binâs›: 31
sopa: 92
sorguc: 9, 16, 48, 51, 134, 136
Sotin kal‘as›: 136
Sotin palankas›: 103, 238, 297
Sovolno karyesi: 244
Sovuksu iskelesi: 80
sovulcan: 145, 151
sö€üd a€açlar›: 67
su borusu: 169
su de€irmeni: 11, 14, 67, 169, 246, 253, 289
su dollâb›: 68, 168
su hazîne: 163
su kapusu: 111, 145, 147
su kemerleri: 84
su kullesi: 142, 151, 281
su kuyusu: 98, 146, 150, 235, 328
su küngleri: 169
su küpleri: 145
su sarn›c›: 54, 60, 61, 142, 145, 155, 163, 269, 276, 277, 279, 280, 294
su s›€›r› arabalar›: 30
Su tabyas›: 146
su yollar›: 132, 145, 164
su yolu kullesi: 170, 250
subafl›: 2, 56, 60, 65, 86, 101, 146, 239, 280
sudâ‘ (hastal›k): 58
Sudak kirmân: 85
Sudin kal‘as›: 212
suhûn: 32
sûk-› sultânî: 69, 73, 99, 144, 246
sulhnâme: 81

Sultân Ahmed çeflmesi: 88
Sultân Bâyezîd mahallesi: 270
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i: 260, 270
Sultân B›nar›: 97
Sultân Mehemmed câmi‘i: 56, 61
Sultân Selîm câmi‘i: 114
Sultân Süleymân câmi‘i: 115
Sultân Süleymân câmi‘i (Ösek'de): 107
Sultân Süleymân Hân: 286, 288
Sultân Süleymân hayrât›: 110
Sultâne (kad›n ismi): 152
Suluk kapusu: 141, 145
Suma Çay›r›: 99
summât-› Muhammedî: 48
sumpara tafl›: 235
sundurma: 255
Sun‘îzâde Efendi, fieyhülislâm: 76
Sun‘ullâh A€a, Sipâhîler A€as›: 201
su-perestlik: 155
surâhî: 166
Surhsîbvar: 127
surnâ (müzik aleti): 51, 197, 208, 265
surre: 2
surutka: 159, 284
Suzebol›: 85
Suzebol› kal‘as›: 87
Sübhân, kûh-›: 281
Sücâh mescidi: 63
Sücâhl› karyesi: 87
Süd nehri: 87
Süd suyu: 174
sükker: 75, 328
Süleymân A€a, Kazanc›zâde: 320, 326
Süleymân Be€ câmi‘i: 256
Süleymân, Hac›: 69
Süleymân Hân câmi‘i: 106, 121, 122, 123, 124, 144, 237, 295, 298, 299, 305, 308
Süleymân Hân cisri: 258
Süleymân Hân depesi: 113, 164, 185, 187
Süleymân Hân, Gâzî: 230
Süleymân Hân, Sar› Gâzî: 9
Süleymân Hân sebîli: 145
Süleymân Hân / Sultân: 1, 7, 9, 11, 15, 16, 17, 20, 27, 33, 56, 73, 79, 88, 94, 97, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 144, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 165, 166, 167, 169, 171, 173, 175, 183, 186, 220, 221, 233, 234, 235, 236, 242, 244, 247, 251, 252, 254, 255, 268, 277, 278, 280, 284, 286, 287, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 321, 323, 328
Süleymân Hân topu: 106, 193
Süleymân Hân türbesi: 242, 328
Süleymân, Hazret-i: 57, 131, 284
Süleymân Igrando: 129
Süleymân Nebî: 284
Süleymân Pafla: 79, 134, 135, 138, 141, 146, 236
Süleymân, Râmo€lu Hac›: 270
Süleymân, Sar› Grando: 128
Süleymân fiâh: 123, 150
Süleymânîler: 144
Süleymâniyye câmi‘i: 70, 144
Süleymâniyye imâreti (Budin'de): 150
Süleymâniyye minâresi: 169
Sülmüfl (köle ismi): 152
sülüs hat: 146
sümûmât makûlesi: 229
sümüklü böcek: 142, 145, 151
sünbül: 117, 119, 166, 224, 279
Sünbül Efendi merkadi: 64
sünbüle: 187
sünbül-i H›tâyî: 265
sünbül-i Hindî: 32
sünbül-i Rûmî: 279
sünnet: 284
Sünnime (kad›n ismi): 152
sürâhî: 223
sürhâb (kufl cinsi): 86
sürme: 229
Süro Kâzi (erkek ismi): 152
sürre: 108
Süvâ: 211
süvârî: 5
Süveys deryâs›: 87

- fi -

fia‘bân Efendi, ‹mâm: 94
fiâdl› Çelebi Sipâhî: 152
fiâfi‘î mezhebi: 64, 136, 148
flaglar: 16, 20, 21, 26, 28, 46, 48, 52, 127, 128, 129, 143, 205, 211, 212, 265
flâhî toplar: 34, 38, 52, 54, 61, 62, 100, 104, 106, 111, 121, 122, 141, 155, 157, 168, 171, 174, 189, 192, 199, 213, 250, 263, 281, 286, 291, 293, 294, 297, 298, 299, 306, 313, 317, 319
flâhin: 5, 40, 43, 54, 86, 128, 155, 197, 277, 280, 281, 294, 318
fiâhin Pafla, Lala: 66, 67
fiâhkul› nakfl›: 255
fiâhkulu (nakkafl): 25, 116, 142, 166
flâhniflîn: 49, 137, 140, 274, 299, 316
flâhtere: 279
fla‘îr (arpa): 52, 153, 158
fla‘ir / flu‘arâ: 118, 119, 152, 247, 287, 290, 314
flakây›k: 166, 279
flakî: 325
fiâkirî Efendi, efl-fieyh: 68
fiakflakî Pafla: 98
fiâm: 16, 49, 83, 89, 91, 109, 111, 112, 143, 175, 201, 209, 320
fiâm f›sd›kl› helvâlar: 83
fiamaki: 79
fiamhâl Hân (Da€›stân pâdiflâh›): 79
fiamhâller: 79
fiâm-› Kazan tekyesi: 232
fiâm-› Trablus: 199
fiâmî Efendi: 81
fiâmîzâde: 90, 177
fiamos nehri: 5, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 27, 28, 32, 45, 46
fiamos Uyvar: 9, 10, 14, 197
flapka: 24, 25, 32, 112, 128, 176, 178, 183, 206, 208, 224, 266, 267, 327
flarampav / flaranpav: 46, 114, 122, 123, 124, 133, 157, 168, 171, 191, 192, 195, 203, 220, 234, 273, 298, 299, 302, 313, 314, 320
flarâp: 14, 44, 47, 49, 51, 70, 92, 178, 320, 324
fiarbatakvar: 197
fiarkez: 123, 125, 142
fiarlofça kal‘as›: 212
fiarviz nehri: 121
fiat nehri: 290
flât›r: 196, 197
flatranc: 49, 114, 164
fiattu'l-Arab: 16, 20
flayak çuka: 153
flayaklar: 93
flayka (top cinsi): 49, 106, 133, 141, 145, 146, 147, 193, 294, 315, 317
flazrevân: 7, 23, 24, 64, 66, 67, 99, 100, 114, 117, 119, 142, 143, 145, 164, 169
flebeke a€lar: 122
fiebefl: 1, 2, 4, 11, 50, 51, 53
fiebefl Uyvar: 11, 12, 197
fiebeflvar: 197
fieddâd: 7, 127, 138, 229, 233
fieddâdî: 2, 4, 7, 8, 9, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 28, 31, 39, 44, 47, 49, 50, 56, 60, 63, 71, 85, 94, 101, 103, 104, 105, 106, 114, 115, 121, 122, 124, 138, 140, 143, 146, 155, 163, 164, 167, 170, 189, 204, 209, 214, 227, 231, 234, 245, 248, 266, 269, 273, 274, 277, 284, 285, 293, 294, 296, 299, 307, 316, 322, 324, 325
fleftâlû: 291
fiehâbeddîn Pafla, Gâzî: 53
flehbâzlar: 61
flehir a‘yânlar›: 308
flehir emîni: 136, 314
flehir kethudâs›: 2, 56, 63, 67, 71, 91, 94, 96, 98, 118, 136, 244, 251, 252, 254, 259, 277, 286, 292, 294, 296, 306, 314
flehir o€lan›: 80
flehir subafl› a€as›: 98
flehir voyvadas›: 71
fiehirli zindân›: 316
fiehreküsdü câmi‘i: 63
fiehreküsdü varoflu: 64
flehrengîz: 53, 64, 119, 153, 171, 245, 247, 252, 257, 260, 271, 291, 308, 318
fiehrezol: 81
flehriyârî: 111
flehzâde: 155, 196, 197, 198, 304, 305, 321
fleker: 46, 142
fleker kam›fl›: 220
fiekefl kal‘as›: 242
fieki: 79
fielele kal‘as›: 212
flemâme kavunu: 272
flem‘dân: 24, 129, 149, 265
flem‘-i asel: 75, 209, 223, 240

flem‘-i kâfûrî: 24, 75, 265
flem‘-i rîhler: 187, 209
flem‘-i zincler: 187
flemmâme amber: 76
fiemseddîn-i Sivasî, Kara: 197
fiemsî: 293
fiemsî Pafla: 303
fiemsî Pafla (Mustafâ Pafla kar›ndafl›): 304, 308
fiemsî Pafla (Rûmeli be€lerbe€isi): 301
fiemsî Pafla, Rûmeli vezîri: 309
fiemsî Pafla, Vezîr: 300
flemflîr: 109
flemflîrbâz: 82, 83, 112
flemflîr-i samsâm: 191
fiem‘ûn-› Safâ: 159, 263, 265, 266
flerbet: 224
fieremet: 196
flerîf kazâ: 63, 71, 91, 94, 96, 98, 105, 239, 244, 249, 254, 259, 262, 268, 282, 286, 291, 294, 295, 296, 306
fiefltokollu Mehemmed Be€ câmi‘i: 259
flefltüper: 102, 118
fieyh Efendi: 247
fieyh Efendi câmi‘i: 67, 99
fieyh Efendi mescidi: 99
fieyh Hasan Efendi tekyesi: 247
fieyh Kudsî: 97
fieyh mahallesi: 98
fieyh Pîrî Efendi câmi‘i: 255
fleyhânî mutallâ: 309
fieyhî Çelebi: 230
fleyhülislâm: 56, 63, 76, 77, 98, 105, 111, 114, 137, 163, 239, 244, 247, 249, 251, 254, 262, 268, 286, 290, 291, 294, 296, 305, 306, 314
fleyhü'l-kurrâ: 63, 270
fleyhü'fl-flüyûh: 81
fi›klofça : 241, 298, 307
fl›p›rtma kalpak: 40, 196
fi›pka da€›: 91, 92, 93
fl›ral› engûru: 91
flîb: 23, 32, 37, 75, 206, 248, 263, 265
fiibenik kal‘as›: 275, 323
fiibevar: 197
fiiçe deresi: 5, 6
fiiçevâr kal‘as›: 6
fiiçova nehri: 5
fiidak Nogay: 196
fiijvarya: 15
flikârgâh: 119, 141
flikence: 39, 228
fiiklofl: 237, 299, 314
fiiklofl kal‘as›: 113, 114, 299, 300
fiimatorna: 43, 121, 126, 136, 214, 237, 241, 310, 314
flimflâd: 119
flindire: 91, 97, 102, 157, 174, 237, 239, 245, 249, 297
flindire tahta: 29, 31, 47, 49, 96, 99, 100, 104, 106, 111, 114, 122, 126, 140, 145, 147, 148, 157, 163, 168, 214, 227, 235, 240, 247, 291, 295, 296, 297, 298, 299, 306, 307, 308, 318, 328
fiinvardo kal‘as›: 225
flire: 99, 166
flîreli âbdâr üzümü: 120
flîr-hurma: 248
fiîrîn be€leri: 196
fiîrînli: 198, 328
fiirvan: 79
flifl: 118, 132, 139, 143, 184, 229
flifleci: 266
fiivekoron kal‘as›: 220
fiolomkovar kal‘as›: 8, 197
fioflkon depesi: 187
fioflkot deresi: 171
flukka-i alemler: 209
fiuran kal‘as›: 190, 209
fiuran kal‘as›: 208
fiuran palankas›: 213
flükûfeler: 166, 259
flütür: 187
flütürbânlar: 187

- T -

Tabahâne: 63, 98, 99, 118, 145, 146, 147, 148, 156, 252, 257, 286, 287, 289, 290, 291, 295, 312
tabanca: 252
Taban›yass›: 43
tab›lhâne: 177, 200, 312
tabîbân: 151, 290
tabl / tab›l (müzik aleti): 34, 46, 51, 94, 96, 106, 149, 179, 185, 196, 197, 209, 265, 273
Tabur bo€az›: 40
tabur cengi: 174
tâbût: 79
tabya: 21, 47, 49, 50, 52, 105, 106, 123, 138, 139, 141, 143, 145, 146, 155, 157, 161, 163, 164, 167, 170, 174, 189, 193, 194, 195, 196, 204, 206, 210, 214, 223, 227, 234, 235, 264, 274, 299, 303, 306, 307, 308, 312, 313, 315, 317, 319, 320, 321, 323, 326, 327, 328
tâc: 16, 24, 89, 102, 129, 132, 159, 224, 265
tâc-› ‹skender: 129
tâç kalpaklar›: 318
tahhânlar: 289
Tahmîs: 78
tahsîldâr: 158
taht: 223, 302
tahta biçecek de€irmenler: 33
taht-› kraliçse: 244
taht-› revân: 300, 305
tâk-› Havarnak: 148, 165, 287
tâk-› Kisrâ: 47, 116, 142, 147, 148, 165, 286
tâk›ye: 57, 60
Takyanusî altun: 73
takye: 290
talar gurufl: 31, 43, 220
talî‘a-i asker: 1
talkan: 17
Talyan lisân›: 220
Talyan-› Fireng lisân›: 58
Taman cezîresi: 85, 86
Taman-elli: 196
Tâmîrîzâde câmi‘i (Öziçe'de): 245
Tancavar kal‘as›: 225
tarabans tüfeng: 196, 197
Tarabefzûn: 85
tarab›zonlar: 144
Târîh-i Rûm-› Yanvan: 85
Tarîkat-› Muhammedî kitâb›: 76
Tarsus cisri: 286
Tasuçoyik karyesi: 282
Taflł›ca: 250, 251, 252, 253, 255, 257, 279
taflra haremi: 165
Taflra Varofl mahallesi: 170
tafltülek (kufl cinsi): 86
Tat kirmân: 85
Tata kal‘as›: 132, 160, 161, 162, 172, 177, 212, 225, 301, 320
Tatar: 3, 5, 6, 7, 10, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 27, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 50, 68, 70, 85, 99, 109, 131, 171, 174, 181, 196, 197, 198, 199, 200, 203, 205, 206, 207, 210, 212, 213, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 225, 226, 233, 234, 235, 238, 242, 298, 312, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328
Tatar askeri: 3, 4, 7, 8, 16, 17, 24, 28, 33, 35, 40, 41, 42, 46, 50, 52, 162, 176, 177, 199, 216, 218, 220, 221, 222, 225, 231, 243, 313, 326
Tatar Hân: 52, 103, 131, 174, 189, 196, 197, 304, 311
Tatar Hânzâde: 196, 199, 212, 231, 235, 237, 312, 322, 326
Tatar lisân›: 91, 222, 260
Tatar seraskeri: 19
Tatar yaylar›: 220
Tatarbâzârc›€› kasabas›: 68, 69, 90
Tatarca: 93, 220
Tatarhânî: 69
Tatarfle: 200
tâ‘ûn: 22, 25, 172, 263
tavla (oyunu): 164
tavflan: 30, 198, 249
tavuk: 30, 47, 59, 147, 157, 198, 215, 222, 328
tâvûs: 22, 48
tâvûs kuflu: 219
tâvûsî deve: 182
taz›: 279
teber: 76, 139, 149, 316
Tebrîz: 49, 232, 282
teferrücgâh: 63, 104, 117, 119, 153, 154, 156, 225, 246, 253, 298, 318
tefne a€ac›: 246
tefne ya€›: 223
tefsîr-i flerîf dersi: 91
teheccüd: 94
tekâlif-i örfiyye: 90, 136, 139, 150, 246, 292
tekâlîf-i flâkka: 248, 283
tekbîr-i Muhammedî: 181
tekir bal›€›: 86
Tekirda€›: 41, 153
Tekrûr kral: 71
tekye: 31, 56, 57, 63, 69, 71, 88, 95, 101, 102, 104, 111, 116, 117, 135, 149,

150, 153, 155, 167, 228, 240, 246, 249, 253, 256, 258, 261, 262, 270, 277, 280, 283, 293, 294, 295, 298, 316, 318
tekye-i dervîflân: 63, 65, 95, 100, 146, 157, 170, 248, 249, 251, 253, 260, 284, 289, 296, 297, 300
tekye-i erbâb-› tarîk: 91, 96, 99, 108, 251, 297
telâtin derisi: 47
teleme ya€›: 153
telhîs: 305
telli kurflum: 229
temâsîller: 165, 166
temessükâtlar: 54, 61
teneke: 11, 20, 22, 38, 140, 167, 264
tengetir çad›r: 309
tengetir haymecik: 155
tennûre: 76
Tentere cezîrecikleri: 86
terakkîler: 204
terâzû: 164
Tercan sahrâs›: 112
tercümânlar: 194
tereya€›: 258
Terkoz: 72, 84, 85, 86
terpûfl: 95, 152, 197
Tersâhâne bâ€çesi: 74
tersâhâneler: 269
tersâlar: 51
tershâne: 74, 269, 284
tesbîh: 23, 61, 83, 265
tesellînâme: 311
Tesvar da€lar›: 28
teflrîhât kitâblar›: 229
teybend harîr kuflak: 57, 118
tezkire: 177, 178
tezkireci: 136
t›€: 9
t›ls›m: 22, 23, 49, 145, 151, 165
T›m›fl nehri: 1, 2
T›m›flvar: 1, 2, 3, 16, 20, 27, 37, 44, 53, 89, 107, 136, 137, 237, 274, 304, 311, 312, 324
t›nâblar: 187
t›ransa: 110, 301
T›rnoviçse kapusu: 269
Tiflis: 79
Tîh: 191, 210
Tihemten: 186
Tihotine nehri: 252, 254, 255, 257, 258
tilki: 30, 102, 222
tilki kuyru€u (üzüm cinsi): 24
tîmâr: 1, 56, 69, 70, 91, 97, 102, 111, 121, 126, 133, 177, 194, 203, 209, 215, 244, 245, 248, 306, 326
tîmâr defterdâr›: 135, 230, 314
tîmâr kethudâs›: 230
tîmâr-› sipâhânlar: 94
Timur Hân: 53
Tin kal‘as›: 261
tine: 222
Tinetiho nehri: 252, 257
tîr: 82
Tiran kasabas›: 55
Tire: 192, 204, 207, 212
Tirepifl kal‘as›: 16, 26
Tirepiflvar: 16, 197
Tirepoflna karyesi: 244
tirfil: 8, 153, 271, 278
tîrkefl: 20, 109, 202
tirkeflli: 197
Tirkovifl: 31
Tirsenik karyesi: 96
tiryâkî: 118, 241, 243
tiryâkî ad›m›: 98, 114, 139, 235
Tiryâkî Hasan Pafla (Bosna vâlîsi): 236, 311, 313, 315
Tise nehri: 3, 11, 12, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 33, 44, 46, 52, 137, 156
Tivirdik karyesi: 55, 244
Tobla nehri: 269, 297
tobra emîni: 195
tobralar: 195, 301
To€na: 122
Tokat kal‘as›: 244
Tokay kal‘as›: 19, 300
Tokayvar: 197
tokmak tüfengli: 109
tokmaklar: 145
Tolça kal‘as›: 247, 257
Tomanis: 79
tombaz: 138
tombaz gemiler: 110, 138, 151, 156, 175
Tomok: 100
tomruk: 195, 203
tomuz topu: 184
top: 4, 5, 7, 9, 11, 12, 16, 18, 28, 35, 36, 37, 38, 43, 44, 45, 58, 60, 61, 98, 106, 108, 112, 120, 124, 126, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 139, 140, 141, 143, 146, 151, 154, 155, 157, 158, 160, 161, 163, 164, 165, 171, 172, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 217, 221, 223, 224, 225, 226, 227, 230, 233, 234, 236, 237, 245, 258, 265, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 283, 284, 285, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 315, 316, 317, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328
top dökmek: 68
top dökücübafl›: 137
top güllesi: 13, 15, 45, 68, 101, 130, 138, 141, 147, 157, 165, 168, 179, 180, 182, 191, 193, 229, 235, 294, 297, 298, 307, 311, 313, 316, 320, 321
topç›yân: 158, 212, 230
topçu: 1, 2, 33, 50, 52, 89, 137, 141, 162, 171, 191, 192, 204, 207, 213, 215, 230, 232, 236, 242, 268, 269, 304, 306, 314, 315, 320
topçubafl›: 162, 190, 207, 234
Topçular kasabas›: 84
tophâne: 141, 163
Tophâne: 79, 80, 85, 106, 122, 135, 140, 141, 142, 163
Tophâne Abazalar›: 80
top-› kal‘a-kûp: 32, 39, 50, 85, 106, 138, 145, 192, 193, 210, 250, 302
top-› kûp: 7, 18, 36, 105, 120, 124, 133, 139, 143, 160, 164, 192, 195, 199, 213, 227, 245, 302, 321
top-› serâmed: 163, 307
top-› flâhî: 122, 212, 311
top-keflân: 96
Topla nehri: 270, 271
toplu kulleler: 123
Toprakl›k kal‘as›: 313, 317, 318, 328
Toprakl›k varoflu: 312, 316, 317
topuz: 51, 102, 118, 134, 209
torlak: 76
Tornik yaylas›: 247
Tornik yaylas›: 55
torompete: 34, 43, 46, 134, 177, 179, 181, 182, 184, 185, 196, 197, 207, 217, 265, 273
Torondofl da€›: 56, 58
Torvakurudan da€lar›: 90, 93, 94
Tot: 152, 156, 183, 186, 199, 219, 221, 228
Tot ban›: 130
Tot gulâm: 52
Tot kenîsesi: 228
Tovarnik kal‘as›: 136
Tovarnik palankas›: 103, 238, 297
Tovna gölü: 122
Tovna kal‘as›: 122, 136
Tovoçin karyesi: 244
Tovona palankas›: 238
Toykun Pafla: 146, 147
Toyon da€lar›: 96
Török Palando (Se€itvar ban›): 129
Tövar karyesi: 13
trinketa dire€i: 138
tuç: 117, 129, 142, 151, 154
tuç havânlar: 154, 171
tuç horos: 151
tuç kadeh: 142
tuç künkler: 164, 287
Tûfân-› Nûh: 271
tu€: 1, 4, 28, 45, 81, 109, 126, 134, 137, 150, 158, 177, 190, 196, 197, 201, 237, 241, 243, 250, 262, 314
tu€-› flâhîler: 51, 89, 131
tu€râ: 44, 83
tu€râ-y› garrâ: 83, 134, 135, 136
tu€ulka: 48, 139, 143, 162, 177, 229, 294, 316
tulum: 20, 26, 62, 281, 310
tulumba: 229
Tuna: 3, 9, 17, 20, 53, 54, 55, 67, 71, 72, 87, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 114, 117, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 140, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 181, 182, 187, 188, 189, 209, 213, 215, 219, 221, 225, 232, 235, 237, 238, 240, 244, 247, 257, 259, 277, 301

Tuna Belgrad›: 7, 13, 29, 294
Tuna de€irmenleri: 151
Tuna Demirkapusu: 3, 72
Tuna gemileri: 151, 173
Tuna kapudan›: 137, 162, 175
Tuna palankalar›: 123
Tuna suyu: 98, 131, 145, 146, 168, 169, 175
Tuna Viflegrad›: 162
Tuna yal›lar›: 90, 125
Tunageçdi Hasenî ve Hüseynî k›nal› atl› ve yedekli yi€itleri var idi.: 162
Tunca nehri: 69, 70, 72, 90
turalar: 255
Turdar: 197
Turla nehri: 37, 38, 87, 106, 174
turna telleri: 128, 133, 185, 203, 224, 318
turp: 215
turra: 196, 231
turflu: 47
turunc: 153, 220, 221, 268
turvin: 264
Turvin sahrâs›: 50, 51
Tuflile karyesi: 292
tut meyvesi: 97
tûtîyâ: 7
tuz: 8, 98, 282, 283, 285
tuz emîni: 282, 285
tuz kayalar›: 8
tuz ma‘deni: 8, 11
tuz mehâzinleri: 99
tuzcular: 8
Tuzda: 8, 11
tuzla: 269, 285
Tuzla kasabas›: 295, 306
tüccâr: 31, 58, 70, 103, 108, 109, 110, 144, 147, 152, 170, 247, 256, 257, 270, 272, 290, 292, 295, 296
tüfeng: 9, 28, 32, 35, 37, 62, 79, 83, 86, 92, 93, 109, 112, 124, 126, 132, 133, 134, 139, 143, 154, 158, 169, 170, 176, 178, 179, 182, 184, 186, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 205, 206, 208, 209, 211, 215, 216, 217, 230, 236, 252, 258, 259, 261, 262, 265, 267, 268, 271, 272, 273, 274, 276, 279, 284, 285, 291, 302, 303, 307, 309, 316, 320, 321, 322, 327
tüfengci dükkânlar›: 252
tüfengciler: 196, 197
tüfeng-endâz: 2, 4, 5, 10, 15, 33, 34, 40, 60, 65, 105, 109, 111, 113, 194, 223, 258, 259, 260, 262, 271, 272, 273, 282, 324
tüffâh: 66
Tümük: 79
Türbe bay›rlar›: 146
Türbe kal‘as›: 302, 304, 323, 328
Türbe mahallesi (Çayniçse'de): 253
Türk: 5, 36, 127, 132, 155, 172, 175, 176, 178, 179, 182, 184, 190, 191, 194, 199, 205, 206, 207, 269, 277, 291, 311, 322, 323, 327
Türk askeri: 130, 191, 194, 206, 293, 313
Türk dellâllar: 205
Türk Efle karyesi: 84
Türk lisân›: 30, 84, 225
Türkçe: 64, 172, 291
Türkî kasâid: 83
Türkistân: 47
tütün: 93, 176, 206

- U -

ûd: 77, 149, 211, 248, 265, 302
ûd u amber: 24
ûd-› zebât: 47
Udvarhel: 33, 41, 197
U€run kapu: 140, 142
uhlamur: 119, 246, 260
ulak: 72, 89, 135, 161, 162
Ulama Pafla: 1, 157
Ulama Pafla hân›: 57
Ulama Pafla kullesi: 138
Ulama Pafla sebîli: 145
Ulama Pafla tabyas›: 138, 237
Ulanl›: 196
ulemâ: 57, 63, 73, 74, 77, 91, 95, 96, 108, 118, 119, 147, 151, 152, 187, 240, 246, 257, 286, 290, 292, 300
Ulu Nogay: 196
ulûfe: 40, 41, 53, 76, 77, 137, 195, 210, 238, 258, 278
ulûfeciyân-› yesâreyn: 304
Umaniçse karyesi: 55, 247
Ummân, Bahr-i: 87, 183
un: 215, 229, 240
un de€irmeni: 33, 71, 103, 111, 228, 246, 261
Un kapan›: 106
Ungurus: 3, 13, 36, 43, 84, 88, 91, 101, 104, 105, 110, 122, 127, 128, 129, 131, 133, 134, 135, 136, 138, 142, 156, 176, 198, 225, 313
Ungurus kral›: 101, 102, 111, 113, 120, 122, 128, 156, 159, 299
Urfa: 89
urgan: 245
Urûm, ayr›ca bkz. Rûm: 69, 70, 71, 91, 114, 245, 264, 265
Urumbet Nogay: 196
Urûmca: 56
Urûmlar karyesi: 69
Urus: 264
Urusça lisân›: 220
Urusçuk: 72, 93, 97, 103
Uskok: 250, 252, 258, 259, 260, 261, 272, 276, 278, 279, 283, 284, 286, 291
uskumru bal›€›: 86
Ustolça: 261, 281, 282
Ustolni kal‘as›: 170
Ustolni-Belgrad: 7, 15, 43, 112, 113, 123, 127, 128, 133, 136, 166, 176, 210, 212, 233, 237, 243, 298, 301, 314
Ustolni-Belgrad kal‘as›: 9, 113, 160
ustolnik: 197
Usturumca flehri: 64
Ufllâkî tekyesi: 260
ufltuka bal›€›: 153
utarid: 187
Utvar Kapdan›: 12
uyuz: 65, 311
Uyva: 214
Uyvar: 11, 29, 43, 89, 148, 152, 159, 161, 163, 164, 172, 173, 174, 175, 176, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 238, 243, 297, 319
Uyvar kal‘as›: 89, 130, 157, 158, 174, 175, 184, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 219, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 237, 243, 321, 326
Uyvar sahrâs›: 188, 190, 193, 206, 208
Uzun câmi: 99
Uzun Hasan: 112
Uzuncaova kasabas›: 90
Uzuncular karyesi: 72

- Ü -

Üççeflmeler (Nova'da): 270
Üçler Makâm›: 99
Ülgün kal‘as›: 60, 61
ümerâlar: 40, 50, 158, 174, 200, 205, 209, 238
Ümhâne (kad›n ismi): 152
Ünsî Efendi (Ordu Monlas›): 187, 195, 210, 229
Ünye vilâyeti: 39
Üsküdârî Mahmûd Efendi: 80, 186
Üsküp: 56, 62, 70, 250, 251, 281, 282, 285
Üstikolina kasabas›: 257, 258
Üstü Aç›k ›l›ca (Budin'de): 147, 155
Üstürgon: 43, 127, 128, 133, 136, 137, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 186, 187, 188, 189, 190, 199, 201, 202, 208, 210, 212, 217, 228, 230, 232, 237, 314, 321
Üstürgon kal‘as›: 9, 113, 130, 132, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 184, 187, 189, 190, 209, 214, 228, 232, 233, 243, 298
Üstürgorna: 159
üzengi: 218
üzüm: 24, 47, 59, 120, 166, 261, 267, 272, 281, 291, 296
üzüm turflusu: 103

- V -

Vac vâdîsi: 105
Vaç: 142, 157, 189, 236, 237
Vaç kal‘as›: 133, 146, 157, 233, 236, 237
Vaç sahrâs›: 236
vâdî-i hâmûn: 242
Vâ‘izzâde: 316, 320
Vak nehri: 189, 200, 201, 209, 212, 213, 215, 217, 218, 219
vak›f kasabas›: 249

Vakvâk, flecer-i: 35, 93, 216, 309
Val: 44, 89, 106, 136, 161
Vâlide câmi‘i: 228
Vâlide Sultân: 214
Valik kal‘as›: 325
Valiva kasabas›: 55, 244
Valpova: 108, 109, 113, 237, 241, 242, 298, 299, 326
vamofl: 196, 197
Van: 81, 84, 87, 159, 163, 315, 317
Van kal‘as›: 81, 138, 214, 274, 277
Varad kal‘as›: 311
Varadin: 103, 105, 110, 132
Varadinpetre kal‘as›: 104
Varat: 1, 3, 8, 19, 20, 27, 29, 33, 42, 43, 44, 89, 100, 136, 234, 237, 326
Varat kal‘as›: 6, 7, 8, 11, 18, 19, 53, 196, 213, 300, 321
Vardar nehri: 64
Varna: 53, 68, 72, 85
Varofl kapusu: 111
Varflalka Kral: 47, 219
Vasil: 86
Vasiligoz: 86
Vasilikoz: 87
vasiyyetnâme: 133, 135
Vaflarheld kal‘as›: 12
Vaflarheld kal‘as›: 29
Vaflvaro€lu: 175
Vedd: 211
Vekat kal‘as›: 79
Velat nehri: 45, 48, 52
Velî A€a: 260
Velî A€a câmi‘i: 260
Velî Be€ germâb›: 148
Velî Be€ hân›: 260
Velî Be€ ›l›cas› (Budin'de): 149, 150, 154
Velî Efendi, Vâ‘iz: 82
Velî Mustafâ, K›zlar A€as›: 80
Venedik: 47, 56, 58, 59, 60, 61, 107, 120, 243, 249, 252, 253, 257, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 281, 283, 292, 306, 321, 322
Venedik altunu: 61, 271
Venedik ban›: 267, 271, 272
Venedik be€leri: 265
Venedik elçisi: 267, 272
Venedik Firengi: 55, 60
Venedik hazîne: 278
Venedik kal‘as›: 266, 267, 322
Venedik kapudanlar›: 263
Venedik körfezi: 56, 60, 61, 259, 264, 268, 269, 274, 285, 290, 322
Venedik Pirinc-pirimi: 55, 56, 264, 274
Verça nehri: 247
vere: 11, 60, 103, 104, 105, 161, 199, 206, 208, 231, 233, 243, 304
Verebil kal‘as›: 212
Veriga: 268, 274, 275
vetah: 197
Veys el-Karanî: 74
Vezîr Ferhâd Pafla, Vezîr: 301
vezîria‘zam: 71, 75, 77, 79, 81, 92, 93, 100, 104, 109, 160, 161, 162, 177, 181, 183, 189, 192, 195, 198, 202, 206, 207, 213, 214, 241, 243, 245, 297, 308, 311, 319, 328
vezneboflal (kufl cinsi): 86
Veznedâr A€a: 249
Vidin: 90, 97, 98, 99, 100
Vidin kal‘as›: 97, 98
Vilagofl kral: 15
Vilogofl kal‘as›: 304
Vinçaz kal‘as›: 7, 50, 197
Vinkofl, Çeh çâsâr›: 132
Vireca kasabas›: 97
vistiyar: 197
Viflegrad: 55, 162, 212, 257, 287
Viflegrad kal‘as›: 212, 233, 235
viflnâb: 103, 153
viflne: 153
Vite nehri: 96
Vitofl da€›: 97
Vize: 70, 71, 72
Vizo, Kostantin k›z›: 70
Vo nehri: 193, 200, 221
Voça nehri: 55
Volç›d›rma karyesi: 97
Voraniçse: 269, 270
Voranitiçse bay›r›: 271
vordinar: 101
vornik: 196, 197
Voyka karyesi: 238
Voynak: 203, 249
Voyn›k ban (S›rf ban›): 128, 294,313
voyvada: 8, 55, 56, 60, 61, 62, 63, 66, 69, 70, 71, 72, 91, 94, 97, 100, 103, 104, 105, 120, 239, 240, 244, 248, 252, 254, 258, 259, 277, 282, 286, 291, 292, 295, 296, 297, 298, 299, 309, 314
Vuçitrin: 56, 292, 314
Vuçu bostânc›bafl›: 81
Vuka nehri: 297
Vuleçe yayla€›: 65
Vulko nehri: 104
Vulkovar: 104, 136, 186, 238, 297
Vulkovar kapusu: 106
vurguncu askeri: 273
Vuvle cebeli: 79

- Y -

yaban asmalar›: 163
Yablaniçe yayla€›: 247
Yablaniçse karyesi: 55, 247
Yaboka karyesi: 53
yâdes kemi€i: 50, 231
Yadra nehri: 293, 294
yâfte kâ€›zlar›: 94
Yagodina: 100, 240
ya€: 46, 101, 103, 106, 216, 240, 297
Ya€fur Tekûr: 86
ya€mâ: 7, 10, 92, 209, 221, 275, 309
yahni: 96, 214, 282
Yahûd kavmi: 129, 139
Yahûdî: 70, 95, 98, 114, 139, 150, 153, 245, 255, 264, 265, 279
Yahyâ A€a: 63
Yahyâ Be€, Sâlihli: 239
Yahyâ, Hazret-i: 254
Yahyâ Pafla câmi‘i: 251
Yahyâ Pafla ibn Mehemmed Pafla: 154
Yahyâ Paflazâde: 160, 161, 233, 298
Yakay kavmi: 231
Yakova: 104, 115, 116, 237, 277, 297, 298, 310, 314, 324
Yakoval› Hasan Pafla câmi‘i (Peçoy'da): 115
Yakoval› Hasan Pafla medresesi: 116
Yakoviçse kasabas›: 62
Ya‘kûb A€azâde Ahmed A€a: 97
Ya‘kûb A€azâde, Sofyavî: 97
Ya‘kûb Çavufl: 68
yâkût: 16, 32, 48, 128, 144
yâkût rengi: 153
yald›z: 251
yald›zl› haç: 11
yal› a€as›: 3, 17, 19, 20, 41, 42, 52, 198, 205, 219, 225, 226, 238, 242, 328
Yal› kapusu: 269
Yal› Tatar›: 33, 242
Yalova: 113
Yaman Sadakl›: 196
Yan›k: 89, 100, 123, 126, 158, 161, 171
Yan›k kal‘as›: 19, 88, 89, 90, 109, 123, 132, 136, 152, 158, 161, 177, 202, 225, 320
Yan›k seferi: 123
Yanko ibn Madyan: 72, 74, 84
Yanko Kral: 72
Yanofl kral (Budin kral›): 16, 18, 101, 113, 120, 123, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 154, 233, 299, 300
Yanova: 3, 4, 7, 29, 46, 50, 84, 234, 237, 240, 304, 321
Yantura nehri: 93
Yanvan: 72, 85
Yanvan-› Rûm Tevârîh: 86
yapa€›: 285, 295, 301
yârbendler: 254
Yarka karyesi: 242
yarl›€-› belî€: 96, 135, 250, 263
yasakç›: 11, 14, 28
yasd›klar: 10
Yass› mahalle: 157
Yass› Tabya: 191, 192, 193, 194, 205, 227
Yass›ören karyesi: 88
Yafl flehri: 31
yaflmak çember: 152
Yavla: 236
Yavuz Er ibn Ece Ya‘kûb: 135
yay: 4, 37, 143, 193, 203, 229, 316
yazma (yiyecek): 17
Ye’cûc: 145, 146, 163, 264, 295, 307, 315
Yedikulle: 81, 84, 129, 135, 136
Yedikum: 85
Yedvoriç kasabas›: 259
Ye€ûs: 211
Yejder ban: 8, 42
Yelaç kal‘as›: 258
Yeleç da€›: 258
Yeleçse kasabas›: 259
yelekler: 268
Yeleflke kal‘as›: 315

Yeleflke nehri: 87
yelken: 152, 275
yelkovan (kufl cinsi): 86
yelve (kufl cinsi): 86
Yemen: 64, 77, 79, 118, 143, 160, 263
Yemenî, akîk-i: 23, 24, 68
Yene nehri nehri: 72
Yenehisâr: 71, 72
Yeni câmi: 67, 80, 167
Yeni hân: 99
Yeni kapu: 146
Yeni kasaba: 65, 292
Yeni medrese: 144, 147
Yeni odalar: 62
Yeni Palanka: 121, 136, 238
Yenibâ€çe: 72
Yenibâzâr: 65
yeniçeri: 11, 14, 29, 33, 35, 40, 41, 50, 52, 89, 101, 105, 111, 130, 132, 135, 137, 150, 156, 159, 161, 162, 172, 183, 189, 191, 192, 200, 203, 204, 205, 207, 212, 213, 214, 215, 230, 231, 232, 233, 236, 242, 268, 270, 274, 294, 298, 310, 321
yeniçeri a€as›: 41, 90, 137, 151, 152, 158, 161, 162, 191, 192, 267, 268, 270, 271, 300, 303, 306, 312, 314, 320
yeniçeri bayra€›: 161
yeniçeri çorbac›lar›: 1, 137, 184, 312
yeniçeri dizdâr a€a: 137
yeniçeri oca€›: 27, 75, 136, 152, 161, 162, 183, 189, 207, 209, 211
yeniçeri odalar›: 2, 13, 28, 87, 137, 140, 144, 152, 191
yeniçeri serdâr›: 56, 63, 67, 71, 72, 91, 94, 96, 97, 98, 100, 239, 240, 244, 247, 249, 251, 252, 254, 259, 262, 277, 281, 282, 283, 286, 292, 296, 297
Yenidünyâ: 221, 222, 224
Yenihân: 295
Yenihisâr: 120
Yenikal‘a: 62, 121, 234, 242, 276, 279, 292, 311, 312, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328
Yeniköprü: 287
Yeniköy: 69, 85
yerekan: 24, 105, 165
Yergö€ü kal‘as›: 72
Yesevî: 150, 293
Yeflil câmi: 98, 99
Yeflil Direkli hammâm›: 145
Yeflil Direkli ›l›cas› (Budin'de): 146, 148, 149, 154
Yeflil Direkli mahallesi: 145
yeflil flukka alemler: 324
yeflim: 7, 24, 118, 165
Ye‘ûk: 211
Yezero yaylas›: 259, 292
Yezîd: 135, 229
Yezîdî Kürdleri: 82
y›lan: 22, 25, 145, 151, 280, 285
y›lan bal›€›: 58
y›lan derisi: 226
Y›ld›r›m Hân: 53, 72, 86, 89, 128
y›ld›z rûzgâr›: 47, 96
yo€urd: 30, 101, 172, 247
Yo€urdcu karyesi: 90
yoklama: 229
yoklamas› a€as›: 136
yonca: 8, 153, 271, 278
Yoranda kral: 219
Yoro Zâ‘im (erkek ismi): 152
Yoroz kal‘as›: 85
Yovahim: 220, 225
Yörük: 64, 96
Yörük Ç›tak: 91
Yörük köyü: 62
Yörük lisân›: 64, 90
Yörükân: 62, 65, 70, 71, 90, 91, 94, 96, 191
Yörükân kavmi: 230
Yukaru mahalle: 98, 99
Yukaru mahalle (Çayniçse'de): 253
Yukaru mahalle (Mitroviçse'de): 102
Yukaru tekye: 63
yulaf: 172, 176, 214, 215
yumurta: 18, 30, 49, 221, 284
yunak: 26
Yunak Ali: 320
Yunak (köle ismi): 152
Yûnân lisân›: 56, 86, 87, 159
Yûnâniyân: 113, 127
Yûnus Voyvada câmi‘i: 67
Yuram vâdîsi: 232
Yûsuf A€a: 33
Yûsuf A€a, Hünkâr Hazînedâr›: 321
Yûsuf A€a, ‹mrahor: 180
Yûsuf A€a, Koca: 305
Yûsuf A€a, Melek Pafla kethudâs›: 40
Yûsuf Be€: 59, 276, 277
Yûsuf Be€, ‹skenderiyye be€i: 46, 54
Yûsuf Be€, Kör: 272, 275
Yûsuf Be€, mîr-i livâ: 56
Yûsuf Be€ o€ullar›: 56
Yûsuf Be€, Risnal›: 275
Yûsuf Be€zâde: 56, 59, 61, 69
Yûsuf Bili, Kör: 196
Yûsuf Efendi, fiâmî (hünkâr ‹mâm›): 81
Yûsuf, Ekrâd› hâkimi: 82
Yûsuf Hân: 82
Yûsuf Kethudâ: 33, 34
Yûsuf Pafla: 175, 181, 185, 188, 192, 195, 204
Yûsuf-› Ken‘ân: 78
Yûsuf-s›fat: 29
yü€rük atl›lar: 181, 208
Yüleme: 67
yüzbafl›: 70, 98, 102, 111, 114, 121, 136, 162, 178, 191, 236, 251, 294, 306, 314
yüzgeç âdemler: 132
yüzük: 16, 36

- Z -

za‘afrân: 222
Zaçisne kal‘as›: 325
Zadra kal‘as›: 275, 322
za‘ferân: 285, 302, 303
Zagor da€lar›: 254, 257, 258, 259, 323
za€anos (kufl cinsi): 5, 86, 155, 277, 280, 294
za€ar: 262, 279
za€arc›bafl›: 159, 161, 172, 191, 192, 200, 203, 212, 230
Za€ra: 67, 90
Za€ra Yenicesi kal‘as›: 69
zahâ’ir: 6, 7, 61, 121, 130, 135, 158, 190, 225, 240, 304
zahîre: 31, 52, 93, 110, 113, 116, 126, 172, 173, 190, 191, 201, 203, 212, 215, 225, 226, 230, 231, 236, 239, 240, 242, 244, 245, 250, 264, 275, 276, 310, 311, 312, 314, 318, 319, 320
Zaklise kal‘as› cezîresi: 275
Zâl-› zamân: 305
zâlim (top cinsi): 193
Zalom yaylas›: 278, 279
Zamet karyesi: 97
Zamit karyesi: 67
zanbak: 117, 279
Zaporoska: 196
zarbuzan / darbuzen (toplar): 33, 122, 141, 157, 174, 189, 193, 199, 213, 286, 308
Zard kal‘as›: 110
Zârî: 2
Zarîfî Çelebi (Sultânü'fl-flu‘arâ): 99
Zatarnak nâhiyesi: 257, 276, 292
Zavall› (köle ismi): 152
zâviye: 99, 152, 245, 249, 253, 308
ze‘âmet: 1, 2, 54, 55, 56, 65, 69, 70, 86, 91, 94, 97, 102, 133, 135, 162, 203, 205, 215, 244, 247, 258, 294, 306, 326
zebânîler: 25
zeberced: 23, 166
Zebûr: 224
zeheb: 20, 165, 166, 202, 276
zehirli: 229
zehrâb: 78
Zekeriyyâ A€a, Hac›: 270
zemberek: 139, 143, 146, 168, 194, 203, 227, 228, 304, 307, 311, 316
Zemin sahrâs›: 241
Zemon kal‘as›: 101, 110, 136, 243
Zemon sahrâs›: 243, 300
Zenarite liman›: 87
zencebî: 285
zer: 24
zerbâf: 23, 32, 37, 75, 206, 248, 263, 265
zerdâlû: 153, 209
zerde: 96, 198, 224, 282
zerdesteler: 92
zerdeva: 31, 197, 252, 257
zerdî: 165
zerdûz: 40, 131, 134, 196, 265
zerdûz hil‘at-i flâhî: 89
zerdûz keçe: 136
zerdûz üsküflü yeniçeriler: 137
zereh-külâh: 48, 75, 109, 139, 229
zer-ender-zer dîbâ: 235
zer-i hâlis: 23, 148, 211
zerîn: 166
zernîh: 284
zer-niflânl› bak›r tâs: 165
zerrîn: 130, 225, 259, 279
zerrîn âvânîlerin: 32
Zeyla‘› flehri: 79

Zeyne'l-âbidîn, ‹mâm: 135
zeynî (üzüm cinsi): 24
zeytûn: 47, 153, 220, 221, 268, 272, 281, 292
zeyyât: 73
z›rh: 48, 75, 83, 109, 139, 177, 180, 184, 229
z›rt›l: 76
Zidmon: 300
Zidmon Yanofl (Erdel Kral›): 134, 304
zifâf gecesi: 75
zifâf paças›: 73
zift: 143, 187, 194, 203, 302
zihnigar: 196, 197
zil: 51, 149, 182, 208, 265
zîlpûfl: 182
zincab: 247
zincîr: 121, 122, 139, 145, 156, 157, 164, 229, 274, 275, 285, 286, 289, 312, 327
zincîr kökü kalkanlar: 139
zincîrli asma cisirler: 124
zincîrli çarhlar: 289
zindân: 214, 235
zindân kapusu: 141
zindân kubbesi: 316
zirâ‘-› mekkî: 269
zirâ‘-› melikî: 98
zireh-külâh: 177
Zirin: 89, 105, 120, 309, 323
Zirin hersek: 130, 298, 301
Zirino€lu: 44, 108, 124, 126, 136, 175, 183, 203, 238, 242, 243, 304, 308, 312, 313, 314, 318, 319, 322, 323, 324, 325, 327, 328
Zirniski ban: 309
Zirniski Miklofl ban: 301, 303, 304, 308
Zirniski Miklofl (Se€itvar ban›): 300
ziyâfet: 30, 31, 32, 51, 53, 127, 129, 153, 198, 235, 238, 276
Zobdol karyesi: 261
Zolomio€lu: 4, 13, 16, 20, 21, 29
zolta nâm gurufl: 115
zorba: 268
Zoze: 175
zu‘amâ: 92, 96, 135
Zulumât, Bahr-i: 87
zurna: 217, 241
zühal: 187
zühre: 187
zükâm: 148
Züleyhâ: 47
Zülfikâr A€a: 259
Zülfo Ako (erkek ismi): 152
zümürrûd: 16, 128, 148, 282, 293